This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

CP 140.18 (1-3)

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

GIVEN IN HONOR OF HIS PARENTS, THEIR SIMPLICITY
SINCERITY AND FEARLESSNESS

Digitized by Google

Ludwig Wagner

Digitized by Google

Digitized by Google

Theologisk Maanedsskrift.

Udgivet

af

N. F. S. Grundtvig,
residerende Capellan ved vor Frelsers Kirke,

og

Dr. A. G. Rudelbach.

Første Bind.

Kjöbenhavn.
Forlagt af den Wahlske Boghandling.
Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1825.

Digitized by Google

Digitized by Google

Theologisk Maanedsskrift.

ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL LIBRARY CAMBRIDGE, MASS.

Udgivet af

N. F. S. Grundtvig, Præst. og A. G. Rudelbach, Dr. Phil.

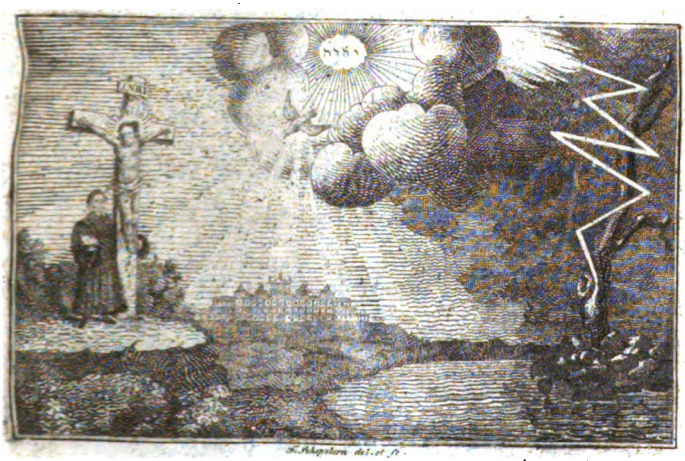

Første Bind.

Kjøbenhavn.
Forlagt af den Wahlske Boghandling.
Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.
1825.

Digitized by Google

~~CP140.18 (1-3)~~

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
Jan. 1963
Jackson

Digitized by Google

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE. MASS.

Scand. 1968.25
v. 1-3
1826

Kirke-Trøst.

Skal jeg tie, eller skal jeg tale!
Skal jeg kvæle Ordet i mit Bryst,
Eller skal, paa Nordens Kirke-Svale,
End jeg laane det min Skjalde-Røst:
Frit forkynde, hvad mit Øie skuer,
Hvad der svæver over Kirkens Buer,
Hvad der stiger af dens Klippe-Grav!

Tie de, til hvem ei Herren taler!
Tie de, for hvem Guds Ord er Tant!
Tie de, til den Sodbrune galer,
Melder glad, at Mørkets Dag oprandt!
Danmarks Engel ryster lyse Vinger,
Trøstelig det i mit Øre klinger,
Maa gjenlyde i min Skjalde-Røst!

Digitized by Google

Stille, ſtille, Zions Døttre ſmaa!
Græder ei ſaa ſtride, bittre Taarer!
Vrider dog Smaa-Hænderne ei ſaa!
Ligner dog ei Verdens arme Daarer!
Mindes dog, til Troſt i bange Kaar:
Lægedom har Gud for alle Saar!

Ligger end hun bleg paa Sotte-Sengen,
Eders Moder, under hvide Haar,
Vorer end der ei paa Blomſter-Engen
Nogen Urt mod hendes Bane-Saar,
Hjertet tør I dog for Ham udøſe,
Som er Fader for de Moderløſe!

Derfor, jamrer eder ikke ſaa!
Dæmper, dæmper dog de høie Klager!
I en Fader har at ſtole paa,
Som gjør kun, gjør Alt, hvad Ham behager!
Skulde nu da for Hans egne Smaa
Ei den bedſte Faders Hjerte ſlaae!

Digitized by Google

Eders Moder prøved mange Længer,
Alt fit Gods hun har paa dem tilsat,
Drak kun Sot af hvert et Sundheds-Bæger,
Er af Konsten uden Haab forladt;
Men hos Ham, til Hvem hun blev opgivet,
Er ei Død, men Kilderne til Livet!

O, I Kjære! I jo godt dog ved,
Hvad os trøste skal i al vor Kummer:
Skjøndt i Dødens matte, kolde Sved
Øiet brister, Tungen slet forstummer,
Hvisker Hjertet dog: var Jesus her,
Ei hun døde, som blev Herren kjær!

Men hvorfor er Jesus her da ikke?
Er Hans Løfte da nu meer ei sandt,
At hvor Bud i Bøn Ham Hjerter skikke,
Der Han bradt vil være midt iblandt,
Eller kan paa Marken meer ei Tvende
Enes om, til Herren Bud at sende!

Digitized by Google

Jo, Han kommer, hist som Morgen-Gry
Rødmer, lysner det saa blidt i Norden,
Bradt vi see Ham, i en Rosen-Sky,
Dalende hensvæve over Jorden;
Hvo, Han møder paa Hans Naades Vei,
Liv og Salighed forfeiler ei!

Sid da op, du alderstegne Kvinde!
Brug til Krykker dine Døttre smaa!
Kan ei Skridt du kun fra Sengen vinde,
Bradt skal Herren dig for Dine staae;
Rører du blot Sømmen af Hans Klæde,
Karsk igjen du reiser dig med Glæde!

Derfor, smiler, Zions Døttre smaa,
Smiler sødt igjennem Taare-Duggen!
Snart I skal med Glæde Harpen slaae,
Zions Sang skal klinge over Byggen,
Tone skal det under klaren Sky:
Guddoms-Barnet er os født paa Ny!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Indhold af første Bind.

Side.

Kirke-Trøst. Af N. F. S. Grundtvig, Præst.
Fortale. Af Dr. A. G. Rudelbach ..... 1.

I. Afhandlinger.

1. Om det attende Aarhundredes Oplysning i Saligheds Sag. Af N. F. S. Grundtvig, Præst.
   Første Stykke ..... 17.
   Andet Stykke ..... 97.
2. Om Sadducæismen i Nutidens Teologie. Af J. Holm, Lic. Theol. ..... 51.
3. Rom og Jerusalem, en historisk Parallele. Af N. F. S. Grundtvig, Præst ..... 201.

II. Revision af den ældre danske theologiske Literatur.

Overſigt over den Skjebne, som det Hebraiske Sprogstudium og det gamle Testamentes Fortolkning har havt i Danmark i Aarene 1790-1820. Af Jac. Chr. Lindberg.
   Første Stykke ..... 80.
   Andet Stykke ..... 128.

III. Recensioner og kritiske Anmeldelser.

1. Predigten von Conard. Af C. E. Thura, Præst ..... 85.
2. Johannes der Taüfer, von Leopold. Af J. Holm, Lic. Theol. ..... 91.
3. Om en puniſk Gravskrift, ved Dr. F. Münter. Af J. C. Lindberg ..... 94.
4. Epistola Jacobi, commentario copiosissimo explanata a Dr. Jo. Schulthessio. Af Dr. A. G. Rudelbach . 172.

Digitized by Google

Side.

5. Bertholds deutsche Predigten, herausgegeben von C. F. Kling. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 234.
6. Das Buch Hiob. Uebersetzung und Auslegung von Dr. Umbreit. Af J. C. Lindberg . . . . . 243.
7. Vier Predigten von Dr. F. Strauß. Af J. Holm, Lic. Theol. . . . . 249.
8. De la religion, par Benjamin Constant. Tome. I. Af Dr. A. G. Rudelbach. Første Stykke . . . . . 253.
9. Præsten Hornsyld og hans Confirmanter. Af P. Fenger, Cand. Theol. . . . . 279.

IV. Fermenta cognitionis Christianæ et Miscellanea.

1. Nekrolog. Johan Arnold Kanne. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 65.
2. Leo den Tolvtes Jubelbulle med Gloser af Dr. Morten Luthers Skrifter. Oversat med Anmærkninger af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 128.
3. Jubellæreren J. Ewald. Notice, meddeelt af J. C. Lindberg . . . . . 286.
4. Nogle Ord i Anledning af Dagens literaire Tvistigheder af N. Blicher, Pastor emeritus. . . . . 287.

Digitized by Google

Fortale.

Ingen, som opmærksomt betragter vor Tids Vilkaar, kan fordølge sig, at Spørgsmaale, som før næppe overfladeligen berørte en og anden, nu finde megen og alvorlig Deeltagelse hos saa mange, som af Kjerlighed til Sandheden spørge. Alt mere og mere udvikler sig den religiøse Stræben i sine mangfoldige livfulde Retninger; ja selv dens Opgave for Erkjendelsen skues grant af Enkelte. Og vel, at disse Enkelte holde fast ved hvad Gud gav dem at skue; thi naar de først bleve dorske og usmagelige, som ere bestemte til at være Jordens Salt, hvormed skulde man da salte? — Ja Hæld os, at den protestantiske Kirke i vore Dage har faaet sine Helte og Kjæmper igjen, og at disse have fundet de gamle Vaaben, hvormed de alt siden Luthers Tider bøde Døden og Djevlen Trods og freidigen ginge efter Guds Ords Stjerne, som atter viiste dem Veien til den Herre Christum. Hæld os, at vi i denne skjønne Morgenrøde, som forkynder en skjønnere Dag, værdigedes at kjæmpe for Hans Riges og Evangeliets Sag! Thi for en Stund siden var der ei at tænke paa nogen Kamp; den frække Vantroe havde saaledes omsnoet og besnæret alt høiere aandeligt Liv, at de faae ærlige Bekjendere, som endnu ei skammede sig ved Christum og hans Kors, bleve overdøvede af den vilde, lydt larmende Mængde og tilsidst agtedes reent ud som forstummede. Fra protestantiske Høiskoler forkyndtes Løgnen høit og ustraffet, og ingen med et dybere Blik for Tidens Brøst kunde betragte dem an-

Digitized by Google

derledes end som Planteskoler for Antichristianismen.*) Vel spurgte de hist og her meget flittigen: "Hvad er Sandhed?" men alligevel den Herre stod for dem, som er Sandheden selv og Livet, korsfæstede de ham i Ordet, som er hans Aands Aabenbaring. Ja! de begravede Christum for Folket, og vilde nu gjerne bilde det ind, at de, der med brændende Hjerter tale om hans Opstandelses Herlighed, have stjaalet ham ud af Graven, som de troede saa vel forvaret, al den Stund de selv sadde som Vogtere derfor. Men visselig! Herren er atter opstanden og seet af Mange i Jerusalem; Sandheden har atter banet sig Veien til mangt et Hjerte og aabnet mangt et Øre, saa de med Prophetens Mund monne bede: "Tal, o Herre! thi din Tjener hører dig!" (1 Kong. 3, 10.)

Ja sandelig! det er i mange Maader blevet anderledes nu end i de sidstforledne Dage. Vantroen, ei længere sikker paa sine egne Børn, der begynde at skamme sig ved deres Moder, har nu snedigen opfundet sig et nyt Navn, som bedre kunde klinge for høviske Øren; den kalder sig Rationalisme. Før lod den haant om al Troe som et Gjøglespil og Præstebedrag, nu priser den sig selv som fornuftig Troe. Før var Rettroenheden den slethen Fortabelsens Stempel, nu smykker den sig selv med Orthodoxiens Farver og forkynder for alle, som ville annamme dette Evangelium, det Helliges Aabenbaring i Fornuften. Før var Christendommen den en blot modificeret Jødedom, nu er den steget langt høiere i Ære og Værdighed i de rationalistiske Skoler og betragtes som en ufuldkommen Anstalt for Humanitet, der skulde staae saalænge, indtil de Myndige vare komne, de rette Lysets Børn, og havde taget deres Arv i Besiddelse. Før var Protestantismen, som

*) Saaledes vidnede den store Johannes v. Müller faae Maaneder før sin Død, og klagede vemodig, at naar det gik frem paa denne Vei, vilde Universiteterne bære sig selv til Graven. See: Minerva 1809 S. 126.

Digitized by Google

den positive Troes og Christendoms klare Vidnesbyrd gjennem Tidernes Løb, den ligesom forhadt som Katholicismen; nu vil den indbilde Folk, at det er egentlig den, der altid har protesteret, det er efter Ordets rette Betydning: vidnet for den evige Sandhed. For lod den sig nøie med at kalde Alt, hvad den vilde have bortkastet (alt Positivt overhovedet), Overtroe, nu betegner den det samme, da det ei længere værgeløst lader sig spotte, som Mysticisme, Katholicisme og med hvad andre Navne, den troer, at den protestantiske Verden under dens Formynderskab endnu ingen Forstand har paa. For stod den hoverende paa det christelige Livs Ruiner, og paastod høit og hjervt, at al Viden og Erkjendelse var dens Depositum; nu mærker den vel, at et nyt Liv har begyndt at røre sig, som den ei kan ihjelslaae, og at en ny Erkjendelse paa denne Grund vil udvikle sig, som den forgjeves stræber at rokke. For var det derfor den nok at nedbryde, nu gjør den og store Anstalter til at opbygge og taler om et System, den atter vil skaffe til Vere, ja om et System, der har bestaaet, saalænge Fornuften var Mester i Aandens Rige. Saavidt maae vi da sige er det blevet anderledes og — blevet bedre; thi tilsidst maa det dog vise sig, naar Stormen kommer og den rette Kamp begynder foruden og forinden, hvilken Bygning der er reist paa en Klippegrund af og med den evige Mester selv, og hvilken der er opført paa Sand af dem, der forkastede den eneste sande Frelses Hjørnesteen.

Men Mange, der hidtil betragtede Tiden med et usikkert Øie, fordi de ei tiltroede den anden Charakteer, end den, som udvortes Storme paasatte den (og altsaa i Grunden en blot anorganisk og desorganiserende), blive nu ved at see dette nye Liv røre og udtale sig i Erkjendelse, et Liv, fremgaaet af Menneskets inderste og dybeste Natur og Trang, med eet forfærdede: de kunne ei troe paa det Haabs Morgenrøde, der i disse prophetiske Dage begeistrer ethvert christeligt Hjer-

Digitized by Google

te, fordi de overhovedet ei kunne troe: det forekommer dem, at det allerede stærkt lakker mod Aften; og som om Natten snart atter skulde indbryde, hvori Ingen kan arbeide for Lysets Gjerninger, spørge de tvivlende og ængstelige: Skulle vi atter tilbage til det gamle Mørke, som ingen af os fandt Rede i, saameget Lys vi end bragte derind? Skulle de Fordømme igjen finde deres Talsmænd, som vi nys med Møie have losrevet os fra? — Hvad er det, spørger jeg, I kalde Mørke, og hvad er det I betegne med Lysets velsignede Navn? Er Christus eders Lys, da forfærdes ikke, fordi Troen paa ham atter har fundet sine Forkyndere og hjertelige Bekjendere! — Vi skulle tilbage, ja det er sandt! i Troen skulle vi tilbage, som Harms sagde, og fremad i Livet; og, føier jeg til, denne Fremgang betinges netop ved hiin Tilbagegang. Thi vider det, hører det alle I, som tale saa, saa uforstaaeligt I end monne kalde det, saalænge I ingen Erfaring have om de Ting: Troens Stjerne er fast gjennem alle Tiderne fra Verdens Begyndelse; den er det hellige Livs Aften- og Morgenstjerne, den første, der opgik i Dæmringen, efterat Synden havde kastet sine Skygger paa Jordelivet, og den sidste, der skal forlade Himlen, naar Livets Soel endelig engang opgaaer over den fornyede Jord. Den er een, siger jeg, fra Verdens Begyndelse; forstaaer mig ret, jeg mener fra den Tid at Verden er underkastet de Vilkaar, hvori den nu er, den Tilstand, hvori vi vandre ei i Beskuelsen men i Troen, den Lod, hvorved vi alle sukkende vente i Haabet paa den Herlighed, der skal aabenbares paa os. Men aldenstund vi ere i dette Haab, kan I da undre eder, Venner, Brødre! at vi udsige og bekjende den salige Troe, der har vakt det i os? Kan det undre eder, at vi ville tilbage til den, vores syndige og forkrænkelige Livs rette Ledestjerne, og at vi kalde eder med os tilbage? Troer mig! det var en tung Vildfarelse, hvori I vare stødte, da I vandrede, som det syntes eder, fremad, paa veiløse

Digitized by Google

Stier, i en Ørken, hvor ingen gav eder Livsens Brød, saa mange Tusinde I der vare forsamlede. Og om vi da atter ville tilbage til det Gamle, saa betænker, at dette Gamle er det evig Nye, er et Gjenskin af Herlighedens Aabenbaring, der lyste for Apostlene og Evangelisterne, der omskinnede selv Fædrene og Propheterne i det gamle Testamente, saa mange som saae den Herre Christum i Skyen og Havet, i det de drukke af Ham, den rette aandelige Drik, og alle spiste den samme aandelige Føde (1 Cor. 10, 3). Jeg veed vel, det maa forekomme eder Daarskab, eller, for mildt at sige det, som Levninger af den gamle dogmatiske Surdeig; den I forlængst troede udfeiget, at tale om Christus i det gamle Testamente, og see ham i Qvindens Sæd, i Ørkenens Klippe, i Mosis Kobberslange, i Melchisedek, Retfærdighedens og Fredens (*Salems*) *Konge; men undres eder dog ei, at vi heller ikke ville lade denne Surdeig tage fra os; den hører med* som alle Forjættelserne selv til den Masse, der blev det sande Himmelbrød for Verdens Frelse; og vi kunne nu engang ei forbrage det, at den Herre Christus vorder deelt, som er en hellovet Gud fra Evighed. Hvor Han selv haver erklæret sig at være, hvor Hans Apostle have fundet ham, der ville vi ogsaa see Ham, see Ham heel i Forbilledet som i Hans hellige Ord og i den hellige Aand, der vidner om Ham for og i Kirken. — Ville I kalde det Fordomme, nu vel da! Vi have intet imod at dømmes af eder som Fordomsfulde; men ende I ikke ind, som vel mange af eder en Stund have gjort, at eders Dom skulde staae, naar disse Fordomme falde, da betænker vel at det er atten Aarhundreders Tro, I ryste paa, en Kjæmpebygning, som ei vil dømmes eller mestres af saa svage Hoveder og Kræfter. Jo længere I gaae tilbage, jo mere ville I forvirre eder, og den Tid, da vor Herre vandrede paa Jorden, vil blive eder mere fordomsfuld end nogen anden før og efter den, hvis I ellers med sundhedskjærlig

Digitized by Google

Hu ville tage Evangeliebøgerne i Haanden. Og stige I end længere op i Tiden til Propheternes Dage, ja til Lovens Tavler og deres Historie, selv da vil Christi Navn møde eder, den store Fordom, som I fordømme hos os. Men vi vide nu engang intet andet eller ønske dog intet hellere og bedre at vide end Ham, den Korsfæstede. I Hans Navn ville vi med den hellige **Bernhard** fortrøste os til at have alt. Thi, "som Olien," siger han,*) "giver Ilden Næring og Lemmerne Huld og lindrer Smerten, paa eengang en lysende, fødende og lægende Kraft, saaledes oplyser Jesu velsignede Navn, naar det prædikes, nærer, naar det tages til Eftertanke, lindrer og salver Hjertet, naar det rettelig paakaldes." Heller da i Guds Navn denne Fordom end al Verdens Viisdom og Retfærdighed; thi vi kjende kun **eet Navn** under Himlen og paa Jorden, hvori al Frelse er given.

Mange, som have hørt og fornummet denne Tale, ville vel derpaa svare: "Naar nu, som du siger og forkynder os, den **gamle** Theologie atter er vorden **nye**, hvad ville I da, som holde eder til det Gamle, det være sig i en nye eller hvilkensomhelst Form, give os for en Erstatning for alt det, vi maae opoffre af hvad de senere Tiders kritiske og historiske Undersøgelser i saa fuld Maade have rakt os til de hellige Skrifters Fortolkning? Det synes jo i Sandhed, som det var eders Mening, vi skulde lære om igjen, vi, der selv for en stor Deel ere Lærere i Kirken og Hoveder for Menighederne! Ville I da, vi skulle forsage al den Skat af Oplysning og Lærdom, som de sidste Aarhundreders Cultur har tilført os? Ville I, at det Dobbeltfundament intet mere skal gjelde, som alt længe er erkjendt for at være det bygtigste og eneste, hvorpaa Theologiens Bygning kan reises, nemlig Sproglærdom fremfor alt og en sund Philosophie?" — Jeg svarer eder,

*) S. Bernardi sermo XV in Cantica Cantic.

Digitized by Google

som tiltale mig saa, og derfor ei troe at kunne eller burde gjøre fælles Sag med dem, som sætte Christum over al Lærdom og Viisdom; Eders Lærdom er en fattig Gave, naar ei Aanden kommer til, som giver den sin Betydning og udlægger det døde Bogstav; men Aanden kunne I ei have uden fra Ham, som udsender den. Eders Viisdom er en farlig Skjenk, naar ei Han har beseglet den, som er Ordet og Lyset, der lyste i Verden, skjøndt Verden kjendte Ham ikke og Hans Egne annammede Ham ikke. Som Fundamenter for den christelige Theologie kunne vi da ei lade slige skjøre og skrøbelige Pillere gjelde, som I ville have skulle støtte og bære den ærværdige Bygning; thi det Døde kan ei bære det Levende, og det Tomme ei indeholde og satte den evige Guddomsfylde. Men saaledes forekommer nu os det, I kalde Sproglærdom og Philosophie, som en død og tom Ting, naar ei Livet iforveien er givet af Aanden, hvori de som Organer kunne bevæge sig og frembringe deres Gaver til Guds og Hans Ords Forherligelse. Ja vi mene endog, at fra denne Grundvildfarelse, at betragte en menneskelig Viisdoms- og Sædelære eller et menneskeligt System af Sprogerfaringer som Fundamenter for guddommelig Erkjendelse, er Theologiens hele Fordærvelse i dette og det sidsthenrundne Aarhundrede udgangen. Og derimod paastaae vi, at først naar Redskaberne for christelig Kundskab og Viden ere anviiste deres rette Plads, saa at de ei længere anmasse sig at ville være levende Lemmer, ja først, naar al Kundskab og Viden bøier sig under Guds Ords Aabenbaring, som den levende og evige Kilde til al ret Erkjendelse, først da kunne vi vente, at en christelig Theologie atter kan danne sig. Om da Formerne ere andre, Aanden er dog den samme, som den der levede i Augustin og Anselm og Bernhard og Luther og alle dem, der vilde have Theologen dannet ved aandelig Erfaring og hans Videnskab grundfæstet paa Historie og Aabenbaring. — Men derfor

Digitized by Google

behøve vi intet at bortkaste eller forsage af hvad Fædrenes Viisdom bevarede for og efterlod gudfrygtige Sønner af Lærdommens Smykker og kostbare Skatte i Fromhedens Tjeneste. Thi netop deri bestaaer jo vor Stræben, at vi ville tilegne os alt det, hvori Christendommen har afpræget sin historiske Charakteer: netop dette er jo vor Overbeviisning, at kun historist beskuet kan Christendommens hele Betydning fattes. Ingenlunde kan det da være vor Mening at ville give Slip paa noget af det, som har staaet sin Prøve gjennem Aarhundreder, som et dygtigt Materiale til at opføre den ærværdige christelige Troes Bygning. Men med den Baglast, hvormed Vantroen gjorde sit Fartøi flot, kunne vi nu rigtig nok ei befatte os: vi kalde den overhovedet **Mundanisme**, verdslig Stræben og Jid, hvad enten den saa i Philosophie eller Philologie indbildte sig at have lagt Grundstenen til Skriftens Fortolkning, og dermed fundet den rette Prøvesteen for alt christeligt og aandeligt Liv. — Skulde I ellers frygte eller ængste eder paa vore Vegne for hvor vi ville faae Fundamenterne fra, som I ikke sine, saa lad dette tjene til eders Trøst: de ere overhovedet uspnlige i den christelige Theologie som i Kirken selv; thi de bæres som den af den mægtige Aand, der føder og oplyser det kjødelige Menneske, saa at han vorder et aandeligt Menneske og skuer sin Erkjendelse i Livets Lys. Thi saaledes og kun saaledes vil alt Fremmedartet kunne udsondres fra den ægte christelige Erkjendelse, naar alt henføres til den christelige Aand, hvis Gave det er.

Men om nu ogsaa dette saa monne være, hører jeg andre sige, at den christelige Theologie maa støtte sig paa guddommelig Aabenbaring, og at dens Organer maae være betingede og afhængige af det Liv, der lever i den selv, og egentlig i Troen har sit første Princip, saa er det dog unyttigt at ville kjæmpe mod Tiden. Hvad den engang har ladet falde er uden Redning forloren, og selv lader den sig ei sin Udvik-

Digitized by Google

ling foreskrive af noget menneskeligt Hoved; den maa frem, som den engang har begyndt. Livet, som engang er vakt i Videnskaben, kan ei qvæles ved forældet Polemik. Vi ville have en theologisk Videnskab, men ikke en enfoldig Troe; thi al Troe, naar den bliver sig selv klar, maa forvandle sig til en Viden; og den, som ei staaer denne Prøve, naar Tiden kræver det, er kun en Skygge af Væsenet, et Spil med Former, som forlængst have tabt deres Betydning. Kun i Ideen er den sande Realitet, men denne lever i alle Tider; hvortil da slig stiv Vedhængen ved en hellig Historie og hellige Sagn, som i alle Aarhundreder maae oplives og gjentages, hvor Betingelserne derfor ere givne. Og det Idealske i dem, det egentlig Væsentlige og Evige, det levende Begreb, som indeholdes i Phænomenet, erkjende vi jo som reelt med eder. Hvad Fællesskab have *Dogmerne med det christelige Liv i Ideen, og kan Videnskaben nærme sig sit Ideal, naar den skal construeres efter allerede forudfattede og derved netop døde Begreber?* Thi hvad der skal vise sig i Sandhed som levende, maa udvikle sig i Livet selv og dets Fremgang. — Denne Tale synes rigtig nok høi og indholdstung; vi ville see, om den veier saa meget som den lover. I tale, kjære Venner, om Historien og navnlig ogsaa om den, som fortæller Guds Aabenbarings Gang og Raad til Menneskeslægtens Frelse, som om et dødt Residuum af Ideer, *hvorefter den ei blot kan dømmes*, men alene blive til. Jeg spørger eder da om den simple enfoldige Ting; hvor vare disse Ideer, eller (da dette maaskee kan falde eder lidt tungt at forstaae) hvori vare de, før de traadt ind i den simple Virkelighed, i Historien, som I agte kun som et Kar for den aandelige Fylde? Svare I mig: de vare i Gud — og mene det ærligt hvad I sige, *nu vel*: da er det umueligt, vi blot have misforstaaet hinanden, da kalde I maaskee Idee hvad jeg kalder Livet i Aabenbaringen; og da kunne I ei nægte, at Ideen selv, før at kjendes, maa

Digitized by Google

nedstige til Menneskene, maa vorde historisk fyldt, for at jeg saa skal udtrykke mig; og da er jo Historien selv Vidnet om Guds aabenbarede Liv. — Men det kunde vel være, at mange af eder, som tale saa, slet ikke ville vedkjende eder denne min Udlægning, og at I i høiere transcendent Forstand, end min under Aabenbaringen fangne Fornuft kan indrømme det, paastaae, at Ideen er det alene Virkelige i Alt, saasom Gud efter den har ordnet alt det Skabte, og erkjendt alt Levendes Væsen og Liv (det vil sige i eders Sprog: produceret det), og at følgelig Historien dog altid kun er et mat Skin af dette oprindelige Lys. Hvad skal jeg hertil svare? — Jeg vil sige det som jeg mener: I have gjort Guds uforgjængelige Herlighed til et menneskeligt Billed og ere slet ikke bedre end de, der gjøre Dyr og stumme Stene til deres Guder. Thi hvad I saaledes kalde Idee eller Begreb eller det Absolute er slet intet andet end eders Fornufts Afgud, som I have aabnet en Helligdom i Systemet, da den ingen Plads finder i Livet og Historien. Og derefter ville I, at alt Liv og al Historie, Guds Gjerning og Vidnesbyrd, skal lade sig mestre og udmaale? Jeg gruer over eders Forblindelse og vilde helst for den christelige Theologies og Christi Navns Skyld, jeg kunde ignorere den; thi skammeligt er det dog for Theologen at indbilde sig, at **menneskelig** Erkjendelse, som I ville det, maa være en **absolut** Erkjendelse, det er: en, der kun i det den producerer sin Gjenstand kan skue den som adæquat og eet med sig selv.*) Alvorlig talt, saa er da Gud eder selv

*) I Modsætning til denne ægte Idealisme har en nyere høist skarpsindig protestantisk Theolog, hvis Navn vi alle vel kjende, for ligesom at gjøre det godt hvad han i tidligere Dage ved ubesindig at adoptere denne Christendommens Arvefiende havde gjort galt, opstillet som Princip for Troeslæren den absolute Afhængighedsfølelse, ligesom han i Systemets videre Fremgang erklærer, at det er den christelige Troeslære af høieste Vigtighed overalt bestemt at

Digitized by Google

kun et Begreb, thi kun et saadant kunne I jo producere — og er den Gud da bedre, mere Sind og Hjerte gribende, end om I stillede en Træklods eller Steenmasse op paa eders Huusaltar? Forløsningen selv er da kun til i Begrebet, eller som en af eders nyeste Ordførere sagde: "Da Forløseren endnu ei var kommet til at betragte det Absolute anderledes end i Modsætning til Gud og Naturen, saa kan man ei undre sig over, at han gjorde Forsoningen afhængig af Kreaturets frie Villie, istedet for af den frie Tanke, og satte dens Fuldendelse ikke i Ophævelsen af de formale Modsætninger, men i Ophævelsen af den reelle Modsætning af Menneskets frie imod Guds hellige Villie." *) Nu, Du hellige Gud, visselig da har Du ei behøvet at aabenbare Din Herlighed for Menneskene; thi de selv have jo det, hvorved de kunne frelse sig. *Ja visselig, dersom eders Betragtningsmaade skal gjelde, da er rigtig nok al Historie overflødig, da ere Aabenbaringens hellige Minder, de Sagn, hvortil tusinde fromme Øren i Livets Kamp lyttede, de Forjættelser, som i Dødens bittre Stund afspeilede i saa mangt et bristende Øie Frebens himmelske Klarhed, idel Børnesnak, Fabler for den uvidende og raae Mængde, men som I vise Mænd forlængst have under eder, saa at de ei mere kunne forstyrre eller fiendtligt indvirke paa eders Begrebers ætheriske Sphære.* I ville idel Liv; i det mindste saa lyder eders Tale; og dog kjende I *intet andet Liv, end* Tankens og Begrebets, det vil sige — om I saa tillade mig — et om sig selv kredsende System, hvis Midtpunkt eders Jeg er. Og derfor — hører et haardt men sandt Ord — derfor, siger jeg, ere I *aandelig døde*, ja saa langt fra Livet, I idelig føre i Munden, at end ikke den mindste Rørelse af Liv spores hos eder. Thi det første Symptom af Menne-

---

paavise, hvorledes den skiller sig fra Philosophie saavel efter sin Opgaves som videre Udførelses Natur.

*) See: Hinrichs, die Religionsphilosophie.

Digitized by Google

ſets anden Fødſel til den aandelige Verden, til det rette og ſande Liv i Gud, er netop at han gaaer uden for dette Jegs ſnevre Grændſer, og lærer at betragte det ſom noget, han ſkal bøde, for at Aanden kan leve i ham. Da vil efterhaanden Livets Opgave vorde ham klar; han vil erkjende, at han ei blot har en kjødelig Sands og Begjerlighed, men en kjødelig Fornuft og Forſtand, ſom han ſkal tage fangen, før Guds Aand i ham kan virke det høiere Liv. — Men hvad gjøre I? I ſætte jo netop denne kjødelige Fornuft, ſom I ſkulde ſtræbe at faae under eder, naar I vilde vorde aandelige Mennesker, til Univerſets Middelpunkt; og ſaa maa naturligviis Aabenbaringen, hvad enten den udpræger ſig i Hiſtorie eller Begreb, trædes under Fødder, eller dog føie ſig ſom et ſtumt Leer under eders Hænder. Eder er det da en ringe Sag, allerede herneden at ſkue, ſkjøndt I aldrig troede; thi I have jo ſelv tændt det Lys, hvorved I ſee. — Men troer mig, om I ſaa aldrig før have troet, jeg ſeer grant, ſkjøndt uden at have eders abſolute Blik, hvorfor Hiſtorien og altſaa det Poſitive overhovedet i Guds Aabenbaring og i Synderlighed ogſaa i den chriſtelige Theologie maa ned i Støvet. — Ikke ſandt? I vilde gjerne faae Folk til at troe, det er for at Ideens Herlighed, det evig Uforgjængelige i Hiſtorien ſelv kan opreiſes? Men vee dem, der troe paa ſaadan daarlig og forfængelig Tale; det Evige i Hiſtorien er det ſamme ſom den Evige, Gud Herren alene, og intet menneſkeligt Begreb, om nok ſaa klogtigt udſpundet. Eder er netop her kun det Timelige iveien, Synden og Døden: ſee! det er den ſtore Defect i eders Syſtem, ſom intet Begreb kan udfylde. Thi Ideen har jo med Synden og det Onde intet at ſkaffe, — og endnu mindre (ſom det abſolute Liv ſelv) med Døden; men desværre! begynder jo al Hiſtorie dermed. Derfor maa Hiſtorien da ned; thi den gjør jo eders Begreb og Verdensbygning til Løgn og Skamme. Derfor ville I nu, at Troen ſkal

Digitized by Google

blive til en Viden; thi naar hiin først er evacueret, da vil denne vel saae Bugt med alt hvad der staaer Ideens Herredømme i Veien. Derfor raabe I paa en theologisk Videnskab, som ei er bygget paa Troen, men staaer over den, beherfker den, og bringer den til Forstand. Derfor maae Dogmerne afskilles fra og modsættes det christelige Liv, og fremfor alt deres kirkelige Charakteer efterhaanden udslettes, for at give Plads for en indbildt idealsk. Og saaledes ville I, at Troen skal frem med eders Hoveder, Christendommen med eders Systemer og Kirken i det mindste gaae saa langt med, at den glemmer at see sig tilbage. Ja! kunde den kun glemme det — da havde I vundet Spil, da var snart eders lustige Bygning færdig, og Verden maatte føie sig i, saa absolut I før havde gjort den tilligemed Ideen, at lade sig indslutte i dette *Spindelvæv — men det første Blik ind i de svundne Aarhundreder, den første alvorlige historiske Granskning i Christendommens Aarbøger og Vidneskrifter ere eders Systemers Død.* Derfor ville I da ikke tilbage — det var jo det samme, naar nogen vilde tilmode eder det, som at begjere, I skulde lade eder selv ihjelslaae; thi i Grunden bestaae I selv jo og tilsidst, eders Liv og Udødelighed i Begrebet alene ligesom vort Liv og vor Frelse afhænger for os af Troen alene. Men Frændskab med eder — det see I da vel — kunne vi ingenlunde have; hvor vi mødes, der gjelder det Kamp, Kamp mod eders uhistoriske Gnosis som mod al Vantroe overhovedet. Tager blot, det bede vi eder om, eders Umyndige i vare, som endnu ei ret ere fkaarne paa Tungebaandet, og endnu ei gahfke i eders Skoler have lært at ophæve Forskjellen paa Godt og Ondt; thi det kunde jo let skee, at de faldt nogen Prophet i Hænderne, som førte dem op med sig paa Golgatha, og naar de saae der det Lys, der udstrømmer fra Korset, da vilde de maaskee andægtigen falde ned for dets Fod, glemme al eders idealistiske Herlighed for

Digitized by Google

dettes Forsmædelse, og vende sig med Gru fra edlers Afguder til den sande levende Gud.

Mange endelig, som i en vis Forstand mene at kunne indrømme alt det Foregaaende, ville dog hertil sige og svare mig: "Rigtig nok have vi intet med Vantroens Realisme eller Idealisme at skaffe, men ligesaalidet heller med det, du og andre med dig kalde christelig Troe. Hvad? Skulle vi da atter stride om de Ting, som ingen af os har seet? Vidner ei hele Historien, saalænge vi kunne forfølge dens Løb, at Troens Kampe intet Udbytte bragte for Erkjendelsen, at den hverken blev dybere eller høiere derfor end den før var i Dydeligheds Land? Er det ei bedre at hylde den ægte ubetingede Tolerants, som lader enhver svare for sin Troe og gjenfinder Fornuftens Væsen i alle Religioners Former?" — O! hør, min kjære Broder, du som taler saa (maaskee af Overbeviisning — som Du kalder det — maaskee for at have Fred med Verden, som er dig dyrebarere end Fred med Gud), visselig Du har aldrig kjendt Troens Vilkaar og høie Betydning; Du har aldrig følt dit Hjerte sønderknust af Guds Vrede og Dom; thi ellers vilde Du ei indbilde Dig, at Troen er saa let og liden en Ting, ellers kunde Du ei forverle dens Billed paa Erkjendelsens Overflade med dens Væsen selv. Ja! Du har endog aldrig ahnet, hvad den rette Erkjendelse monne være; thi ellers vilde du først og fremmest vide, at det høieste, Du kan erkjende uden Aabenbaringen er det, at du intet veed. Dertil behøver Du unægtelig ingen Troe, men denne Erkjendelse kan dog lede Dig ganske nær hen til Troen. Af alle hedenske Vise var Sokrates derfor, som erkjendte dette, unægtelig den der stod Frelsens Ord nærmest; og havde Hedenskabet overhovedet tilegnet sig hans Synsmaade, da vilde dets sønderrevne Liv dog have vendt sig omsider mod den ubekjendte Gud og offret paa Hans Altre, før endnu Han vistes dem som den eneste sande af Sonnens Sendebud;

Digitized by Google

da vilde Forlængslen efter Christum have udtalt sig anderledes og klarere, end som en blot Ahnelse af noget Bedre, en høiere og større Enhed, der maatte komme. — Men du, som endnu ei med Hedningen Sokrates har gjort det første Skridt til den rette Erkjendelse, vil endda tale om dennes Vilkaar i Christendommen, om det Lys, som ingen har seet uden Sønnen og hvem Han vil aabenbare det? Du, som ei har fornummet den første dunkle Spire til Troens Liv, vil endog briste dig til at tale om dens Kampe, og hvad Frugt disse bringe for Erkjendelsen? Gak først, om du synes saa, Hedningenes Skoler ret igjennem, og kom saa til den Herres Christi Bord, naar du hist har lært at føle Hunger, Hunger efter det evige Liv; da kunne vi tale nærmere sammen. Da vil du ei heller længere som nu forlange, at vi efter dit profane, uvidenskabelige Vie skulle ansee Menneskets inderste Historie og veie de christelige Tiders og Folks Aand. Da vil du anderledes tale om Troens Kampe, naar du først selv maa kjæmpe for dit Liv i Christo, og har fornummet hvad Smerte det koster dit indre Menneske at løsrive Sjelen fra Fristeren og give den til Gud, at den maae gjenfødes ved Hans Aand og Naade. Da skal du og forstaae, hvad Smerte og usigelig Vee det volder Tiden, hvergang den Herre Christus igjen skal fødes i den og atter-berede Hjerterne til sin hellige Aands Tempel; da skal du lære anderledes at domme ogsaa om den Kamp, hvori den nu er stædet. Da skal du skamme dig og blues ved din letfærdige Snak om Tolerance, der, som du tager den, ingenlunde er den christelige Kjerlighed, der taaler den vildfarende Broder, men i Grunden intet andet end den skammeligste Ligegyldighed for Menneskets høieste og vigtigste Anliggende. Og naar nogen da sagde dig, som du selv nu siger os, at Fornuftens Væsen maa gjenfindes i alle Religioner, da vilde du vel med os svare: Al sand Religion er kun een, Christi Aabenbaring i og for Mennesket; og

Digitized by Google

først i dennes Lys kan den menneskelige Fornuft, formørket ved Synden, atter komme til at forstaae de guddommelige Ting, saavidt nemlig som Aanden randsager alt, endogsaa Guds Dybheder, og denne Aand i Christi velsignede Navn er os forjættet at skulle veilede os til al Sandhed og Erkjendelse!

Intet videre har jeg i mit Navn at tale med Læseren, som tager dette Skrift i Haanden. Det veed jeg vist, at han ei skal klage over at være skuffet, naar han har læst denne Fortale; thi han seer heraf, hvad han har at vente. Vi bringe ham paa eengang baade Sværd og Fred. Ei Sværd alene, thi vi stride kun for Freden i Christi Kirke — ei Fred alene, thi Mordere have oversvømmet Guds Vinbjerg og gjennembrudt dets Gjerde; før hine udrives og dette gjenreises, skal der visselig skee mangt et Slag. Det vil bekræfte sig atter, at for Herrens Skyld skal Fader staae op mod Søn og Søn mod Fader, og de skulle erfare i Striden, hvor mægtigt det Navn er, som de havde glemt i Freden, ja de skulle atter kjende, at de uden Ham intet formaae. Men — Høsten er stor, Arbeiderne ere faae. Vi ville da bede til Ham, Vingaardens Herre, at han vil sende ret mange dygtige Arbeidere til sit hellige Bjerg, indtil hans Naades Skin omlyser det fra Ende til anden, og Hans Almagts Aand vidner for al Verden, at Stjernen fra Høiheden er oprunden, som aldrig gaaer ned, at Troen paa Ham atter har grebet Hjerterne med sin oplivende og oplysende Kraft, og atter Erkjendelsens firearmede Strøm fra Aabenbaringens hellige Kilde omstrømmer det ganske Land, hvor hans Navn høres og prises, Hans Gjerninger ophøies, og Hans Munds Ord af tusinde og atter tusinde Tunger gjentages!

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag.

Er selv Lyset i dig Mørke, o da, hvilket Mørke!
Matth. VI. 23.

Der udbredte sig, gjennem det attende Aarhundrede, over hele Christenheden, under Navn af Oplysning, en Syns-Maade for Christendommen, og i det Hele for Menneskets aandelige, oversandselige Forhold, som vel i Grunden var intet mindre end ny, men havde dog for de Fleste hele Nyhedens Tillokkelse, da det var en Syns-Maade, der hidtil, i den største Deel af Christenheden, kun havde været de Lærde bekjendt, som et Foster, deels af hedensk Blindhed, deels af jødisk og tyrkisk Fiendskab mod Christendommen, og deels af Sværmeres Indbildskhed, som havde stræbt at omskabe Christendommen efter deres eget Hoved. Da denne Oplysning allevegne først fremtraadte i aaben Feide mod Christendommen, og bekæmpede den gjerne med Spottens og Forhaanelsens bidende Vaaben, fandt den naturligviis allevegne Modstand, undtagen i Preusen og Brandenborg, hvor Kongen selv var dens første Talsmand, og hvor der altsaa ingen Fare var ved at udbrede men vel ved at bestride den. Kongen var, som man veed, Friedrich den Eneste, der gjorde sig en Ære af at spotte med Christendommen, og af at nægte ei blot dens eiendommelige Sandheder, men selv hvad man dengang regnede til den naturlige Religion: Gud, Forsyn og Udødelighed. Berlin blev nu ganske naturlig den ny Oplysnings Stabel-Stad, hvorfra dens Vahre, især ved den halvstuderte Bog-

Digitized by Google

handler Nicolais Driftighed, med høirøstet Anpriisning, udbredtes over den lutherske Menighed. Saa umueligt det end maatte synes, at denne Oplysning kunde tækkes Theologer, eller bringes i Forbindelse med den kirkelige og videnskabelige Underviisning i vor Menighed, saa var det dog intet Under, at en saa berømt og mægtig Konge, som Friedrich den Eneste, fandt Theologer, der, ham til Behag, søgte at stifte Forlig mellem Christendommen og dens Fiender, og det er nokfom bekjendt, hvor ivrig især Teller i Berlin og Semler i Halle, stræbte til dette besynderlige Maal. Hvorvidt disse berømte Skabere af den ny theologiske Oplysning i vor Menighed, selv vare enige med deres Konge, og med Voltaire, hans store Prophet, lader sig saameget mindre afgjøre, som de begge vedkjendte sig, ja vare selv Byg-Mestere af et System, efter hvilket man, med Hensyn paa de locale og alle andre Omstændigheder, skal kunne sælge Andre for Sandhed, endog for guddommelig Sandhed, hvad man selv ikke troer, og dog være ei blot en ærlig Mand, men en sandhedskjærlig og priselig Lærer. Det kan og maa imidlertid, efter disse Mænds eget System, være os ligegyldigt, hvad saadanne Lærere troede, og de ere os kun vigtige, fordi deres Oplysning fandt Bifald, og blev, i en Menneske-Alder saa godt som herskende paa alle Høiskoler i det protestantiske Tydskland. Da nu først de lærde Theologer traadte i Pagt med den voltairiske Oplysning, kunde det ikke feile, at jo Mængden af Præsterne, deres Disciples, traadte i deres Fodspor, og derved forsvandt ei blot den eneste Dæmning mod Ugudeligheden, der fra Frankrig, især under Revolusjonen, gjennem utallige Render udbredte sig over hele Europa, men Kirker og Skoler bleve selv, for en stor Deel, dens Forbundne, da man der lærde at ringeagte Christendommen, og stod da værgeløse mod dens aabenbare Fiender, som spottede med alt Guddommeligt, og smigrede Menneskets syndige Lyster!

Digitized by Google

Ogsaa til os kom Oplysningen, den semlerske saavel som den voltairiske, og skjøndt den kom senere hid, og fandt ingensteds varmere og mere aandelig Modstand, saa nytter det dog ikke at dølge, ogsaa hos os blev den herskende, og, i en vis Henseende, maaskee endog mere herskende her end i Tydskland, ogsaa hos os staaer i det Hele Kirken kun som en Ruin fra gamle Dage, spottet som en saadan af de Lystige, ringeagtet, som en saadan af de Fleste, og benyttet ei af Faa til at vedligeholde og forplante en Oplysning, efter hvilken dens Fald er i Grunden ei at beklage, men snarere, som Beviis paa Overtroens Undergang og Fornuftens Myndighed, at glædes ved.

Saaledes forholder det sig aabenbar, og saa lidet jeg har Lyst til at nægte, hvad den er mig en kjær Tanke, at det nu er noget bedre end ved det nittende Aarhundredes Begyndelse, er jeg dog langt fra at være af deres Mening, som troe, vi kun have en Levning af det attende Aarhundredes Vantro og Ugudelighed at bekjæmpe, der snart, deels ved Døden, deels ved Bibel-Selskaber og andet Sligt vil kunne udryddes. I mine Øine var det attende Aarhundredes Oplysning kun Udbrud af en Gift, der gjennem lange Tider havde samlet og nu omsider klarede sig i Christenheden, saa paa dens Udryddelse er ikke at tænke; det Høieste, vi tør haabe, er, med Guds Hjelp, at standse dens Udbredelse, og redde dem, der, saa at sige, uskyldig ere smittede deraf. Sandelig, hvem der med Eftertanke har betragtet Folket, hvor der hverken var formegen Kundskab, Forstand eller Læsning, og hvor man neppe kan spore Løbet af Tidens Strøm, og saae dog, hvor ligegyldig for alt Aandeligt, hvor vantro i Grunden man var, han vil vist sande med mig, at der gives Forplanterne af det attende Aarhundredes Oplysning formegen Ære eller formegen Skam, naar det Alt ansees for deres Værk, saa, naar ogsaa deres Virksomhed, med alle sine Følger, kunde udslettes, vilde vi endda have Ugudelighed

Digitized by Google

Nok at sørge over, finde en dødelig Sygdom, ulægelig hos Mange, fordi de ikke vil helbredes.

Men derfor er det lige vist, at Virksomheden af det attende Aarhundredes Oplysning er fordærvelig, forhindrer det Gode, og gjør det Onde værre, saa det maa være christelige Boglærdes inderlige Ønske og ivrige Bestræbelse, med Guds Hjelp, at standse den, og fremme sand Oplysniug om den store Skæbne, at være et Menneske, skabt til det evige Liv, og om den sørgelige Sandhed, at Mange dog kun berede sig til den evige Død.

At den voltairiske Oplysning er afskyelig, det indrømme vel de Fleste, om end tit kun med Munden, men at den semlerske staaer i Pagt dermed, finde Mange utroeligt, og selv kalder den det skammelig Bagtalelse. Alligevel er det vist, som Historien lærer, at hvor de kom hen, banede de hinanden Vei, og gjorde i deres Opvext fælles Sag mod lutherskt Christendom, som et Mørke, der maatte fordrives, før Oplysningens Soel kunde overskinne Landet, og naar da den semlerske Skoles Discipler klagede over den voxende Sandselighed og Ringeagt for Religionen, da anklagede de aabenbar sig selv og deres Mester, som, langt fra at bestride den voltairiske Oplysning, havde kraftig fremmet den, ved deres idelige Forsikkring om, at det var ligegyldigt hvad man troede, naar man kun ikke troede for meget, og ikke glødede for hvad man troede. Det har ogsaa klarlig viist sig i det nittende Aarhundrede, hvor Enkelte løftede Stemmen mod Voltaire og hans Afkom, at, et af To, ønskede Theologerne af Semlers Skole dog langt heller voltairisk end lutherskt Oplysning, thi hin undskyldte, denne fordømde de, hin beærede de med Navn af Oplysning, om de end kaldte den lidt skjæv, denne brændemærkede de med Navn af Mørke, der vilde forvandle det attende Aarhundredes lyse Dag til bælgmørk Nat.

Digitized by Google

Det er alt anden Gang jeg træder her i aaben Feide med det attende Aarhundredes Oplysning, i begge sine Arme, og man kan da med Rette fordre en Nolighed, en Klarhed og Betænksomhed af mig, der ei var at vente hos Unger-Svenden, men forbredes dog saa strængelig af ham, som om Lys var uforenelig med Dunkelhed, Fredelighed med Heftighed, Sandheds-Kjærlighed med Overilelse, ja, som om Nolighed, Klarhed og Betænksomhed udgjorde Summen af al menneskelig Fuldkommenhed, om saa end Nolighedens var Kulde, Klarhedens Skin, og Betænksomhedens blot Verdens-Klogskab. Men saaledes lærde ogsaa virkelig det attende Aarhundredes Oplysning at betragte Menneske-Livet og veie dets Fortrin; thi netop med denne kolde Nolighed, dette klare Skin og denne verdensklage Betænksomhed, som den unegtelig udbredte, dermed vilde den hjemle sig Adkomst til at gjælde for den sande Menneske-Oplysning, uagtet den ikke forklarede det Mindste af den dybe Dunkelhed, vi dog alle maae føle, er eiendommelig for Menneske-Livet: for Aand i Støv, for Støv med Aand; uagtet den paa hvert Spørgsmaal af det bekymrede Menneske-Hjerte, kun gav det iskolde, fortvivlede Svar, giv dig tilfreds, tænk ikke paa Sligt, dod er mørkt! Ligesaalidt nu som et Menneske, der føler hvad han er, kan hylde en Oplysning, der i Grunden kun trøster med Mørke, ligesaalidt kan vist nok en Christen, der føler hvad han troer, lægge Vind eller Vægt paa de glimrende, men, aandelig talt, døde og kraftløse Egenskaber, der udmærkede hin falske Oplysning, og blændede Folkenes Øine, saa de blev ikke Mørket vaer, den bundløse Mørke, paa hvis Overflade den giøglede med Regnbue-Farver af brudte Straaler. Jeg vil derfor bede Gud, at jeg aldrig maa faae mere Nolighed, Klarhed og Betænksomhed, end der kan forenes med christelig Nidkjærhed, med levende Følelse af den dybe Dunkelhed, der først i Himlen kan forklares, og med den Sand-

Digitized by Google

heds-Kjærlighed, der skyer de krogede Veie meer end de blinkende Sværd og de bølgende Luer! Men saamegen Rolighed, Klarhed og Betænksomhed, som laaber sig forene med en Christens Tro og Haab og Kjærlighed, det vil jeg ogsaa bede om og stræbe efter, ret fornemmelig i den vigtige Strid, jeg her fornyer, fornyer i Forbindelse med yngre Mænd, over hvis Tanker og Tunger jeg ei har at raade, men som jeg bør kunne tjene med hvad der kan vindes ved Aar og Erfaring. For deres saavelsom for Sagens Skyld, vil jeg da ogsaa her, med al den Rolighed, Klarhed og Betænksomhed jeg end har kunnet naae, stræbe at bortrydde de Fordomme, Mange vist have mod et Foretagende, som det, at bestride det attende Aarhundredes Oplysning, ved at bevise deng Uchristelighed.

Den almindeligste Fordom vil uden tvivl være den, vore Modstandere altid med Flid have stræbt at vække, nære og indskjærpe, at vi, som Oplysningens Fiender, nødvendig maae være Mørkets Venner og Talsmænd.

Dette Ord-Spil er nu vist nok saa tomt og uvittigt, at man fristes til at foragte det, som Noget, der umuelig kan forblinde eller forvirre noget tænkende Menneske, men just fordi det neppe modsiges, mindre med Flid opløses i sit Intet, just derved bliver det hos Mange en uoverstigelig Mur mod al Overbevisning, da selv de mest indlysende Grunde tørne af paa den Tanke, at i saa Fald maatte Mørket være bedre end Lyset, hvad dog er umueligt.

Det bør derfor vist med Flid, og det ikke een Gang, eller fra een Side blot, erindres og bevises, at saa vist som det unægtelig er, at Oplysningens Fiender er Mørkets Venner, saa lidet udspringer deraf den mindste rimelige Formodning om, at vi, som bekæmpe, hvad det attende Aarhundrede behagede at kalde Oplysning, at vi maae være Lysets Fiender og Mørkets Venner, thi behøver man blot at kalde

Digitized by Google

sin Lærdom Oplysning, for derved at forvandle alt Modsat til Mørke, da seer man let, det kun koster os et Ord at blive hoit oplyste, og gjøre alle vore Modstandere til Obskurantere, til Mørkets Venner og Talsmænd. Finder man imidtid nu, som rimeligt er, at der vil Mere til end blot at sige det, der udkræves Bevis, man maa vise sin Tro paa egen Oplysning i Lysets Gjerninger, finder man det, saa maa man nødvendig ogsaa finde, at den samme Lov ligger paa Modstanderne, som paa os, og at det attende Aarhundrede umuelig, mere end det nittende, sextende, eller hvilket man vil nævne, kunde have Privilegium paa at hedde oplyst, uden at bevise, det i Sandhed var det, og netop derom er det der spørges, netop derom er det vi stride, i det vi paastaae: at det attende Aarhundrede, som pralede af sin store Oplysning, fremfor alle de forbigangne Tider, var ikke desmindre, i høieste Grad formørket og forblindet. Naar vi saaledes kalde Mørke hvad det attende Aarhundrede kaldte Lys, og Lys hvad det kaldte Mørke, da beviser det hverken mere eller mindre, end at det attende Aarhundrede og vi er af ganske modsat Mening om Lys og Mørke, Oplysning og Formørkelse i aandelig Forstand, og her nytter det kun lidt at tælle Stemmerne, her maae aabenbar Grundene veies, af hver den, det er om Sandhed at gjøre, og at man ved en saadan Undersøgelse skal afkræfte alle Fordomme, det er blandt os saa ivrig indskjærpet, at vi, der ikke nær forlange saa meget, vel tør haabe, man vil afkræfte den urimeligste af alle Fordomme, den, at hvem der bestriider en saakaldt Oplysning, vist har i Sinde at udbrede Mørke. Skulde denne Sætning gjælde, vilde det i det Mindste see ikke ud med det attende Aarhundredes Oplysning, thi den fremtraadte unægtelig med den Paastand, at hvad der til Dato gjaldt for Lys, og havde tildeels gjældt derfor gjennem mange Aarhundreder, var dog ret besset, i Grunden det tykkeste Mørke. Om aldrig for

andet, saa dog for det attende Aarhundredes Oplysnings egen Skyld, tør vi da sikkert haabe, man indrømmer os, det er ingenlunde afgjort, at man elsker Mørket mere end Lyset, fordi man bekæmper Noget, der gjælder for Lys, da Meget i Mørke kan gjælde for Lys, som dog kun er Skin, og fordi der i Aandens Rige kan have herskket en Blindhed, som kaldes Vankundighed og Uforstand, under hvilken man neppe skimter Dag fra Nat, end sige da, man skulde kjende Lys fra Lygtemænd.

Men, lad nu saa være, kan og vil man vist nok sige, at man i Almindelighed ei her have nogen ugunstig Fordom mod hvem der lover ny Oplysning, saa kan man dog umuelig formode, at nogle unge Mennesker, som endnu faa eller ingen Beviser have givet paa grundig Kundskab, klar Forstand og rolig Eftertanke, at de skulde, bedre end alle det attende Aarhundredes grundlærde Mænd, skarpsindige Hoveder og dybe Tænkere, forstaae at skjelne mellem Lys og Mørke; og hvad dig selv angaaer, da hvad derom end ellers kan være at sige, har du dog ikke heller vist nogen Prøve paa ret theologisk Lærdom, men har derimod klarlig vist, du, i det Mindste i Heftighed og uhyre Tanke-Spring, hører til det Slags Folk, der tit, uden at agte paa Fornuftens Stemme, følge Phantasiens Tillokkelser, og indbilde sig, de er urokkelig overbeviiste om, hvad der rører dem inderlig, kort sagt, til Poeterne, der dog unægtelig ere slette Philosopher, og derfor neppe heller de paalideligste Theologer.

Maaskee har Egenkjærlighed hindret mig i at give denne Indvending sin fulde Styrke, men selv som den er, føler jeg dog dens fulde Vægt, og indrømmer, med den inderligste Overbeviisning, at det er en rimelig Fordom, unge Mennesker og poetiske Naturer altid burde finde mod sig, naar de udraabe en ny Oplysning, der skal gjøre det, de Graahærdede og de forrige Slægters lærde, kloge, skindige, erfarne Mænd kaldte Lys, til Mørke, og jeg ønsker albrig i Danmark at

Digitized by Google

opleve den Dag, da en saadan Fordom skal vige for Andet end de meest indlysende, uimodsigelige Grunde. Men, desværre, jeg har alt een Gang oplevet den sørgelige Dag, vel i mine første Drenge-Aar, men dog, saa jeg mindes det grandt, mindes grandt, at jeg ønskede mig stor, for at forsvare de høiærværdige Kirkens Fædre mod deres dunhagede Modstandere, og hvad er det Andet vi gjør, naar vi bekiæmpe det attende Aarhundredes Oplysning, ei for at sætte nogen ny, selvgjort isteden, men fordi den gamle, i vore Øine, er den rette, fordi det syttende Aarhundredes Oplysning svæver for os som en kraftfuld, klarøjet, gudhengiven Olding, der er anderledes værd at høre paa, end den fursjede, udmarvede, verdsligsindede Spottefugl, vi finde, det attende Aarhundredes Oplysning ligner. See, dette er vort Forsvar, saaledes vende vi med Rette den rimelige Fordom mod den Oplysning, nogle unge Mennesker først i forrige Aarhundrede indførde hos os, uden at have givet mindste Prøve paa en saadan grundig Lærdom og rolig Tænkning, som de spottede og trodsede, hos Danmarks Theologer fra Niels Hemmingsen til Nicolai Edinger Balle, hos den Lutherske Menigheds Theologer: fra Luther og Melanchton selv, til Siegmund Baumgarten, Michaelis og Ernesti.

Forsaavidt vi da virkelig forsvare den gamle Oplysning mod den ny, uden at indblande vore særegne Anskuelser, da bør vi ikke have nogen Fordom imod os, snarere maatte man finde, at da der dog unægtelig, ved den hovedkuldsAntagelse af en splinterny Oplysning, skjøde de gamle grundlærde Theologer Uret, bør dem skjænkes desmere Opmærksomhed nu, da deres Børn paastaae og tilbyde sig at bevise, de dømmes paa falske Beskyldninger, som Mørkets Talsmænd, da de tvertimod var Lysets trofaste Tjenere! Sandelig, vilde man ikke laane Øre til et saadant Forsvar, da beviste man kun derved, at man sl ombyttede den gamle Oplysning med den

ny, fordi man overraskedes og blændedes, men fordi man elskede Mørket mere end Lyset. Sæt ogsaa, at Lykken maaskee i det attende Aarhundrede var bedre end Forstanden, saa de unge Mennesker slumpede til at see, hvad der var skjult for de Gamle, saa man slumpede til at gribe det Rette, da man hovedkuld antog den Urimelighed, at Luthers og Melanchtons Oplysning, der bestod den store Kamp mod Pavedommets Mørke, og talte mellem sine Velyndere de grunde Lærdeste Mænd, der har vandret paa Jorden, at den alligevel var som Nat mod Dag, i Sammenligning med den ny Oplysning, hvis ypperste Ordfører var en Poet, og det en Poet, der i Ligegyldighed for Sandhed, i Ærgierrighed, Raahed og Letsindighed, vel er magelos, sæt ogsaa, man havde grebet Guld med Gæving, da man annammede Voltaires Oplysning, som et Evangelium, hvis hjertegribende Troværdighed var i Grunden meer end alle klogtige Beviser; sæt ogsaa dette urimelige, neppe mnelige Tilfælde, saa er det dog lige vist, at ligesom Ilden prøver Guldet, saaledes maa Granskning prøve Oplysningen, før dens Ægthed er bevist, før man ret kan indsee sin Lykke, og trodse al Modsigelse. Er Troen velgrundet, sagde Oplysnings-Mændene i det attende Aarhundrede, da maa den nødvendig vinde ved enhver Undersøgelse, og foragte den Spot, der, naar den stiles mod det virkelig Ærværdige, tørner mat tilbage, og vanærer kun Spotteren selv, saa talede de, og havde Ret; men hvad der var sandt i det attende Aarhundrede, maa jo ogsaa nødvendig være sandt i det Nittende; var det sandt, at de som troede paa den lutherske Oplysnings Ægthed, ei maatte krympe sig ved at see denne deres Tro prøvet, ei skiælve for at høre den spottet, var det sandt, som jeg ikke tør nægte, da er det dog vel ogsaa sandt, at Troen paa det attende Aarhundredes Oplysning bør være endnu langt mere taalmodig, da den selv har seiret ved Spot og Overraskelse, da den ingen

Fordring kan giøre enten paa Taknemmelighed eller Ærværdighed, og da den umuelig kan vise, det er Alvor med Tolerancen i dens Skiold, uden ved at vise den i samme Grad mod os, som den fordrede den af vore Fædre. Det nytter slet ikke, om man vil sige, at Tilliden til det attende Aarhundredes Oplysning ei, som Fædrenes til den Lutherske, er grundet paa blind Tro, men paa klar Indsigt, thi om saa var, da maatte man saameget desbedre indsee, at det kun var os som kunde tabe, og den kiære Oplysning som maatte vinde, ved en grundig Undersøgelse og uforskyldt Spot; men jeg skal ikke nægte, det er min Overbeviisning, at aldrig noget Barn har med blindere Tro vedkiendt sig den Lutherske Oplysning, end de Fleste nuomstunder, baade Gamle og Unge, vedkiende sig det attende Aarhundredes, thi de vide sædvanlig saalidt at besvare Indvendingerne imod dens Ægthed, at de slet ikke begribe, hvorledes der kan indvendes det Mindste derimod, troe, i høieste Enfoldighed, at selv de grundigste Indvendinger maa dog i Grunden være ufornuftige, siden de stride imod hvad deres Lærere og de kalde fornuftigt, saa det gaaer med Fornuften som med Oplysningen, man forudsætter almindelig, hvad der skulde bevises: at det attende Aarhundrede, der naturligviis talde om Fornuft og Oplysning, efter sin Forstand, at det ogsaa virkelig best forstod sig paa, hvad Fornuft og Oplysning i Grunden vilde sige. Saaledes bestandig at forudsætte, som en afgjort Sag, hvad der netop er det store Spørgsmaal, det kaldte vore Fædre at vrævle, og vi maa nu kalde det petitio principii, eller give det saa sint et Navn, som vi vil, saa er det lige vist, at hvem der bærer sig saaledes ad, han troer blindt, og er saare langt fra klar Indsigt.

Saaledes mener jeg da, det er ligefrem, at man ingen Fordom burde have imod os, enten fordi vi vil bestride Noget, der kaldes Oplysning, men, i vore Øjne, slet ikke for-

Digitized by Google

tjener dette Navn, eller fordi vi modsige det attende Aarhundredes kloge og lærde Mænd, da det ikke er i vort eget Navn, men paa de forrige Aarhundreders, paa de langt fiere, i vore Øine, langt klogere og lærdere Mænds Vegne, med hvis Kalve netop det attende Aarhundredes Afguder pløiede, og vandt saaledes Væddemaalet.

I Øvrigt tænker jeg, der er Ingen af os, som jo af Hjertet ønsker, at ældre, lærdere, navnkundigere Mænd vilde paatage sig den Uleilighed, at gjendrive det attende Aarhundredes mange og store Vildfarelser, som det gav Navn af Oplysning, men da det hidtil ikke, saaledes i det Samlede og i det Enkelte, er skedt, og det ei bør opsættes et Øieblik længer end nødvendigt, saa bør og vil vi gjøre vort Bedste, vise paa, at selv en saare ufuldkommen Gjendrivelse er meget bedre end slet ingen. Og hvad nu især mig angaaer, da erklærer jeg høitidelig, at jeg finder mig kun lidet oplagt til at gaae saaledes i Strid, da det er mig yderst kjedsommeligt, at være en flittig Læser af det attende Aarhundredes Bøger, og det virkelig synes mig, nu som før, at Forsvarerne af det attende Aarhundredes Oplysning, og da især af hvad jeg kalder den Tellerske Exegese, den Henckiske Kirkehistorie, den Wegscheiderske Dogmatik, eller i det Hele den Semlerske Theologie, at de er, aandelig talt, aldeles vaabenløse, saa det var Synd at slaae sig til Ridder paa dem, hvis de ikke selv udæskede til Strid, og ansaaes af Mange, især i det lille Danmark, for uovervindelige Kæmper. Naar jeg hertil lægger, hvad dog neppe kan findes urimeligt, at jeg helst opoffrede mine Fritimer til poetisk og historiske Spøger med Mænd og Tidsaldere, der ere mig, baade som Dannemand, Digter og Christen, langt anderledes tiltrækkende, end det attende Aarhundrede med sine, i det Mindste poetisk og historisk talt, pygmæiske Heroer, saa maa man vel troe, det er mit Alvor, at jeg helst vil have saa lidt som mueligt med denne Strid

Digitized by Google

at gjøre; men jeg vilde anſee mig ſelv for uværdig til at bære Navn af **chriſtelig Boglærd**, derſom jeg nægtede de Yngre den Biſtand, jeg troer at kunne yde dem i deres retmæssige Opſtand mod det attende Aarhundredes **uchriſtelige Oplysning**, ſom truer med at ville befæſte ſig i Danmark, da den begynder at blive husvild i Tydſkland; thi hvem der ikke veed det, maae vi dog ſige, at, ligeſom, ved dette Aarhundredes Begyndelſe, de gamle, høilærde Mænd: **Dogmatikeren Storr**, **Moraliſten Reinhard** og **Kirkehiſtorikeren Schröck**, proteſterede mod det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag, ſaaledes fattes der nu, hardtad paa ingen Høiſkole, lærde Mænd, ſom gjør det Samme, og have ved modnere Overlæg, fundet hin Oplysning, de tildeels i Ungdommen hyldede, deres Bifald uværdig. Dette beviſer viſt nok ikke ſtort mere, *end at vi er langt fra at være de eneſte Boglærde, der anſee det attende Aarhundredes ſaakaldte Oplysning* for en ſtor Formørkelſe, men andet ſkal det ei heller her beviſe, hvor det kun gjælder om at bortrydde den Fordom, vor Ungdom, vort ringe Antal, eller vor Unavnkundighed turde vække; det egentlige Beviis for vor Ret til at beſtride den herſkende Oplysning, det maa vi føre ſelv, eller have tabt.

Den eneſte Fordom jeg endnu befinder mig paa, er den, der, om den end ikke findes hos Mange, viſt med Flid vil blive vakt imod os, forſaavidt vi vil beſtride *det attende Aarhundredes Oplysning, ved at viſe dens* **Uchriſteligheed**, dette vil Nogle ſige, er **unødvendigt**, Andre: det er **unyttigt**, og vore Modſtandere: det er **intolerant** i høieſte Grad.

Vil I beviſe noget mod det attende Aarhundredes Oplysning, kan man ſige, da beviſer, den er falſk, ſvarer ikke til ſit Navn, holder ikke hvad den lover, giver Menneſket intet Lys, end ſige Klarhed, i ſine vigtigſte Anliggender, men vil forføre ham til at glemme dem, til at glemme ſig ſelv over Verden, Aanden over Legemet, Evigheden over Tiden, det

Digitized by Google

store Mørke, i hvilket han snart skal nedsynke til de forrige Slægter, over det lille Lys, hvorved han, daarlig nok, veileder sig til Graven; beviser det, som jo er, og maa være eders egenlige Paastand, og spilder ikke Tid og Flid paa, vidtløftig at bevise, hvad vel Faa eller Ingen tvivler om, at Theologernes Oplysning, i det attende Aarhundrede, var ligesaavel uchristelig, som Poeternes, der banede dem Veien, og Philosophernes, de byggede deres Systemer ved!

Der var en Tid, da denne Fordom syndes mig uovervindelig; thi den beherskede mig, og gjorde, at jeg, videnskabelig, lagde langt mere an paa, at vise, hvor under-menneskelig o: dyrisk: aandløs og vandet, og hvor falsk: hul og tom, kold og trøsteløs, end hvor uchristelig det attende Aarhundredes Oplysning var. Vist nok laae Grunden hertil for en Deel i min poetiske Mageligheed, og Modbydelighed for hvad det attende Aarhundrede kaldte Lærdom, men begge Dele vilde jeg dog vist ligesaa vel have overvundet i Kirkens, som jeg overvandt dem i Nordens Historie, dersom jeg ikke havde anseet det for unødvendigt, og troet, trygt at turde forudsætte, Alle vidste, at det attende Aarhundredes Oplysning var ikke blot uchristelig, men antichristelig, ikke blot udsprunget af en anden, men af en aldeles modsat Kilde. Vist nok var det en overilet Slutning, der vidnede om en Mangel paa Menneske-Kundskab, som kun Aar og Erfaring afhjelper, men hvad er naturligere, end at man troer, Alle veed, hvad man har hørt af Alles Mund, og glemmer saaledes, at Mange kan have sagt meer end de vidste, Andre meer end de mindes, og at endelig Mange er født siden vi, og har i deres Barndom kanskee slet ikke hørt, hvad vi hørde i vores. Jeg hører nemlig til dem af det attende Aarhundredes Børn, som hørde baade det Gamle og det Ny, lærde tidlig, hvad Christendom var, og oplevede under den franske Revolution, da de Unge, ligesaa lidt som de Gamle, gjorde nogen Hemmelighed af, at

Digitized by Google

den ny Oplysning var aldeles uchristelig, saa da var kun Forskjellen den, at hvad de Gamle kaldte en Gru, det kaldte de Unge en Glæde, hvad de Gamle ansaae for et stort Beviis paa den ny Oplysnings Falskhed, det anførde de Unge rask som et indlysende Beviis paa dens Ægthed, da hvad der afskrede og fordrev et saadant Mørke, som det Bibel-Troen havde udbredt, maatte nødvendig være Lys. Naar derfor, i hine Dage, Præster og Professorer, som hyldede den ny Oplysning, udtrykte sig med Skaansel om Bibel og Christendom, og søgte paa en Maade at rime dem med Oplysningen, da tvivlede Ingen om, at det jo blot var en Virkning af den Forsigtighed og Lære-Klogskab, de, som Tilhængere af Accommodations-Systemet, anbefalede, deels med Hensyn paa de endnu gjældende Symboler, og deels for ei at støde de Enfoldige, der umuelig paa een Gang kunde løsrive sig fra alle de Fordomme, de havde indsuget med Modets-Melken, for ei at skade de Blindfødte, der umuelig, i det man aabnede deres Øine, strax kunde taale at see Oplysningens Soel i al sin Glands. Saa lød dengang Sproget, og den der hørde, den der enstumd endog selv førde det, hvor kunde han, i Ungdoms-Aarene, Andet troe, end at man var sig Uchristeligheden nokſom bevidst, men stod i den Formening, at egen Fornuftighed gjorde Christendommen ei blot overflødig, men i Grunden utaalelig.

Jeg vil her ikke tale om de Mindelser jeg efterhaanden fik om, at man i det nittende Aarhundrede vilde have det Attendes Oplysning anseet for christelig, eller om min Troenhed til at troe, det var Alvor, var Andet end Accommodation, men jeg vil kun sige, hvad der helbredede mig for den urimelige Fordom, at et strængt Beviis, for Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Oplysning, var unødvendigt. Jeg erfarede nemlig, alt som det nittende Aarhundredes Børn vorte op, at Mange af dem i al Uskyldighed troede, at f. Ex. Geneken Kirke-Historie var christelig, og, ved nøiere Efter-

Digitized by Google

tænke maatte jeg finde, det var høist naturligt; thi hvem der i Barndommen har faat sin Bibel-Kundskab af Henckes eller Scherers Bøger, sin Christendom af Campes Ledetraad eller Niemeiers Haandbog, hvad skulde ikke han finde bibelsk og christeligt, undtagen hvad der netop er det! Denne Betragtning, at den sidst opvoxte Slægt, netop fordi det attende Aarhundredes Oplysning var tilbunds uchristelig, tit slet ikke veed det, men har taget Læmpningen for gode Vahre, den er det, som har overbeviist mig om Nødvendigheden af at oplyse den uforligelige Strid der er mellem Christendommen og den herskende Oplysning.

Men, kan man sige, er det ikke dog unyttigt, eller hvad kan det nytte, nok saa klart at bevise, hvad der er christeligt, og hvad der er det ikke, naar Stemningen i det Hele er saa uchristelig, som I vist maae indrømme, naar de fleste Mennesker hylde det attende Aarhundredes Oplysning, fordi de elske den, og bryde sig i Grunden saare lidt om, enten den er tyrkisk eller christelig, eller hedensk, naar det kun ikke klart beviises, den er falsk, urimelig og selvmodsigende, saa det bliver dog altid hvad dens Fiender maae gjøre, naar de vil tænke med Held at bestride den.

Dette er, synes mig, som at spørge, hvad det kan nytte, at drive Fienden ud af Landet, naar man har Formodning om, at Endeel af dets Indbyggere vil vandre ud med ham; thi naar Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Oplysning er beviist, da er den jo, aandelig talt, uddrevet af Christenheden, saa enhver som fremdeles hylder den, veed, han er ingen Christen, og skulde det ingen Nytte være til, hvad Nytte er da Oplysning til, eller er dette ikke en saare vigtig Oplysning for dem, der staae i den falske Formening, at de er Christne, skjøndt de er det ikke, og hvem tør sige, at ikke mangen En af de Christnes Børn, naar han seer dette, og seer sig derved i en saare vigtig Sag skuffet af det

Digitized by Google

attende Aarhundredes Oplysning, vil føle Lede til Masken, og vende om til sin Fader! Hvor mange eller hvor faa der igjen vil tilegne sig de Christnes Troesbekjendelse, det veed Ingen, uden Gud, men det faae vi at see, naar det bliver klart, hvordan den lyder, og maa uforanderlig lyde, men ikke før; thi saalænge man indbilder sig, paa den ene Side at kunne følge det attende Aarhundredes Oplysning, og dog paa den Anden at kunne trøste sig ved Christi Forsikkring om Guds Naade, som Noget, Tidernes Erfaring stadfæster, saalænge kan sandhedskjærlige Hjerter slaae under Klædebon af alle Farver, uden dog, i Mørket, at føle, hvad dem fattes. Først, naar man seer, at to saadanne Herrer, som Christus og den selvkloge Fornuft, er det umueligt at tjene, saa vil man holde sig til den Ene, maa man foragte den Anden, vil man trøste sig ved **Christus**, *maa man troe paa ham*, vil man ikke grue for *Historiens Vidnesbyrd om Christendommen, maa man antage den, først da lære Menneskene igjen at kjende deres Hjerter, og derefter at vælge deres Veie og Ledsagere.* Daarlig maatte vi troe paa Christendommens Sandhed, om vi ikke følde os visse paa, at naar kun Blænd-Værket bortages, vil alle de som have Hjerte for Sandhed, ogsaa faae Øie for Guddoms-Klarheden i vor Herres Jesu Christi Aasyn, saa Bevis-Førelsen, for Christendommens Sandhed, kan vi trøstig overlade til den Aand, der selv i Menigheden vil fuldende den gode Gjerning, Han i den begyndte, hvis Redskaber dog ogsaa vi ere, til vor beskikkede Deel.

Skal jeg nu endelig omtale, hvorvidt det er intolerant, at bevise Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Oplysning?

Ja, det vil jeg, om ikke for andet, saa dog for Ordets Skyld, der unægtelig er et af dem, der trænger til Oplysning.

Jeg har oftere ivret mod Brugen af Kunst-Ord, fornemmelig mod dem af fremmed Oprindelse, og saa meget er

Digitized by Google

vist, at fremmede Ord der trænge selv til en Tolk, give ingen Oplysning, og enten maa da Intolerance kunne oversættes paa Dansk, hvilket da bør skee af Skribenten selv, fordi det ei er vist, hver Læser har en Tolk ved Haanden, eller det kan ikke oversættes, og bør da udelades, hvor vi vil oplyse Andre om, hvad det er, der driver vore Modstandere, hvad det er, som vil nedrive og gjendrive vore Sætninger.

Dette, mener jeg, er soleklart, men da det desuagtet ei er rimeligt, at Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning vil opgive Brugen af et Ord, der, netop ved sin Ubestemthed allerede gjorde Voltaire ypperlig Tjeneste, og har, hvor det tillige var fremmed, gjort Underværker til at afvæbne og vanære den voltairiske og semlerske Oplysnings Modstandere, under disse Omstændigheder er det vel klogest, med Forord, saavidt mueligt, at forebygge unødig Trætte og videre Uleilighed.

I politisk Forstand kaldte nu Voltaire, og alle Oplysnings-Mændene i det attende Aarhundrede, alt Det Intolerance, som ei vilde taale, at Enhver troede, hvad ham lyste, og at hvem der intet troede, spottede med dem, der troede, skjældte dem for Hyklere, Fanatiker, Mørkets Venner, Folke-Bedragere o. s. v. og hvorvidt Staten vil afsige eller øve Intolerance i denne Forstand, maae vi overlade til den, men toges vi paa Raad, vilde vi sige, det udentvivl var bedst at taale, hvad der dog i Grunden aldrig lader sig forhindre, og hvad der kun bliver værre, naar det bekæmpes med verdslige Vaaben. Saa tænkde og talede allerede den voltairiske Oplysnings høiærværdige danske Modstander i forrige Aarhundrede: Nicolai Edinger Balle, der fandt, at Bibelen kunde bedst forsvare sig selv, og det maa for christelige Stridsmænd altid være en Ære at træde i saa priselige Fodspor.

Digitized by Google

Om Voltaire derimod selv kaldte det intolerant, naar Rousseau, eller Andre, skrev imod ham, og stræbde at bevise, hans Oplysning var uchristelig og ugudelig, det er jeg ikke flittig Læser nok af hans Skrifter til at vide, men jeg formoder, han var dertil for klog, da han vel maatte indsee, at, var Intolerance en skammelig Last, og viste man sig intolerant, saasnart man, i Troes-Sager, for Troes eller Vantroes Skyld, det være sig nu med Ret eller Uret, heftig og bittert angreb Nogen i Ord, da havde han beredt sig selv den høieste Skjændsel, thi da havde han unægtelig øvet Intolerance i høieste Grad.

Derimod veed jeg godt, at de almindelige Oplysnings-Mænd, i forrige Aarhundrede, var enten ikke oplyste nok til at fatte denne soleklare Sandhed, eller de regnede dristig paa det ægyptiske Mørke, som de paastod, rugede over alle deres Modstandere, thi de kaldte det ædel Sandhedskjærlighed og Iver for Oplysningens Udbredelse, naar de stræbde at bevise de grueligste Ting om Kirke og Præster, men enhver kraftig Modsigelse, der umuelig kunde findē Sted, uden Oplysninger, der var dem ubehagelige, den kaldte de, uden Betænkning, Intolerance, og saaledes maatte den, dog visselig ikke for lidet, eftergivende Balle finde sig i at være intolerant, og være glad, naar man ikke benævnede ham værre.

Man seer nu let, at, naar det skal være Meningen, naar Modstanderne vil have Lov til at skrive alle deres Bestyldninger mod os: for Overtro, Obskurantisme, Sværmerie, Fanatisme o. s. v. paa Sandhedskjærligheds Regning, men kan ikke tænke sig nogen anden Grund til den Gjendrivelse vi sætte derimod, end Intolerance, da faaer vi, saavelsom Balle, finde os i at hedde intolerante, og nøies med at oplyse vore Læsere om, hvad det vil sige; at det nemlig her kun er et Skjælds-Ord, der enten rammer Modstanderne tilligemed os, eller kun dem, der stride med saadanne Mørkets Vaaben.

(3*)

Digitized by Google

De vil nemlig ikke taale, at det maa anſees for den ægte, ſande Chriſtendom, hvad vi, under dette Navn, forkynde, og vi kan da umuelig taale, at hvad der i vore Øine er den ægte, ſande Chriſtendom, ſkal udraabes for Kjætterie og Vildfarelſe, eller at der, under Navn af ægte, oplyſt Chriſtendom, ſkal forkyndes Noget, der, efter vor Overbeviisning, er aldeles uchriſteligt, og enten er vi nu paa begge Sider intolerante, fordi vi ikke vil taale, hvad vi anſee for en fordærvelig Vildfarelſe, og da er Intolerance uadſkillelig fra Sandheds-Kjærlighed, eller ogſaa rammer Beſkyldningen for Intolerance aabenbar kun vore Modſtandere, der ikke vil taale, at vi, i Talen om Chriſtendom, følge vor Overbeviisning, ligeſom de følge deres, vil ikke taale, hvad dog aabenbar er nødvendigt, at vi kalde uchriſteligt, hvad der ſtrider imod det, vi kalde Chriſtendom.

Men, lad ſaa være, kan man ſige, at Intolerance er et af de ubeſtemte Ord, der intet oplyſer, men altid føder Misbrug, og burde derfor aldrig anvendes i nogen Stridighed om aandelige Ting, ſaa er det dog vel haardt, uſkaanſomt og ukjærligt, at lægge den ſtore Vægt paa Uchriſteligheden af det attende Aarhundredes Oplysning, da I dog neppe tvivle om, at denne Oplysning endnu har mange Venner ogſaa blandt dem, hvis Stilling i Staten gjør det nødvendigt for dem, at hedde Chriſtne, og ſom derfor ikke, uden Selv-Opoffrelſe, kan indrømme hiin Oplysnings Uchriſtelighed, om den end blev dem klar.

Dette er et Spørgsmaal til Hjertet, ſom der vil blode Hænder til at behandle ſømmelig, og ſom jeg derfor helſt, ſom hidtil, undveeg, naar jeg ikke klart indſaae, det er af indgribende Vigtighed, og maa beſvares reent, ſkjøndt med al den Skaanſel, Sandheds-Kjærlighed tillader.

Havde jeg virkelig været ſaa uſkaanſom, og haardhjertet, ſom Mange anſaae mig for, da vilde jeg, for mange Aar

Digitized by Google

siden, have lagt Danmarks Præster paa Hjerte, hvad de have forbundet sig til, og dog altid overtrædt, naar de enten bestride eller fortie hvad den Augsburgske Confession kalder sand og ægte Christendom, lagt dem paa Hjerte, at naar denne Christendom i deres Øine var mørk Overtroe og skadelig Vildfarelse, da bød Samvittigheden dem at nedlægge deres Embeder; men det har jeg aldrig nænt, fordi jeg følde, at uagtet det var strængt retfærdigt, at prædike Loven for dem, der ei vil høre Evangelium, saa tilkom det dog ingenlunde os, der bede: Herre, gak ikke i Rette med dine Tjenere, thi vi kan ikke svare dig Eet til Tusinde! Selv nu, da denne strænge Bedømmelse er blevet lydelig, baade i Tydskland og her, vilde jeg ikke omtale Sagen, dersom jeg ikke indsaae, det var baade tilladeligt og tilbørligt at yttre en mildere Mening. Vist nok kan jeg ikke anse den sædvanlige Udflugt for andet, end en jesuitisk Forbeholdenhed, der kun kan tilfredsstille Samvittigheden, jeg ikke maa trøste, men naar man tager Sagen paa det Strængeste, da glemmer man den store Forskjel, der er paa en Eed, man aflægger for Retten paa, i et bestemt Tilfælde at tale efter bedste Overbevisning, og den man aflægger til Staten, om at ville troelig holde visse aandelige Forpligtelser i deres hele Omfang. Strængt talt, maa man vist nok vide, hvortil man forpligter sig, have det rebelige Forsæt at opfylde det, og, naar man ei længer kan eller vil, da aabenhjertig tage sit Løfte tilbage, men naar Forpligtelsen angaaer aandelige Ting, hvortil man ei kan nøde sig selv, og hvoraf man ikke, uden Hyklerie, eller den høieste Letsindighed, kan antage det blot udvortes Skin, naar der kan være Tvivl om, hvorvidt Øvrigheden tager det saa strængt med Forpligtelsen, som Ordene nu engang, af flere Grunde uforanderlig, lyde, naar den herskende Tænkemaade i religiøse Anliggender er letsindig, den herskende Tankegang aldeles verdslig, da vil jeg hverken være den der kaster den første

Digitized by Google

eller den sidste Steen paa en Medtjener, fordi han ikke, som jeg, havde den, i hine Dage, sjeldne Lykke, at være enig med sig selv, om det store Embede, os er betroet, og siden, maaskee med megen Sjæls-Uroe, gjorde sit Bedste, uden selv ret at vide, om han skulde kæmpe eller flye. Sandelig, her skal en Christen lægge Haanden paa Hjertet, og lade Vedkommende selv afgjøre den Sag med Gud, deres Samvittighed og Staten, og jeg vilde ikke være den Raadgiver, der bidrog til, at samvittighedsfulde Mænd skyede Kirken, eller forlod den, for maaskee at give Plads for Hyklere og Ordgydere. Det er en sørgelig, en gruelig Forvirring, der har taget Overhaand i den kirkelige Undervisning over hele Christenheden, men jeg har altid næret det glade Haab, og nærer det fremdeles, at den, i det Mindste hos os, ved Sandheds Kraft, i Forbindelse med den Mildhed og Skaansomhed, der stedse i Danmark udmærkede baade Øvrighed og Folk, efterhaanden skal vige for saa christelig en Enighed, som man i Verden kan vente.

Men, skal det skee, da maa det naturligviis blive klart, hvad der er christeligt, og hvad der er det ikke, og her kan ingen Skaansel finde Sted, thi hvad man finder uchristeligt, kan man ikke kalde det Modsatte, uden at belyve Christendommen, og modsige sig selv; i denne Undersøgelse maa ingen, der vil lære Andre Christendom, undlade at tage levende Deel, og hvem det ikke, naar han seer, hvad der er sand, ægte Christendom, vil prædike den, maa nødvendig føle, at han ikke, som ærlig Mand, kan, under Navn af Christendom, forkynde hvad han veed, er det ikke, og selv maa han nødvendig indsee, at den Sag er for vigtig, til at hans Personlighed kan komme i Betragtning. Selv er han sin Dommer, og er han ærlig nok til at ville skuffe sine Medmennesker i deres Saligheds-Sag, da tager han sig naturligviis ei Sagen nær, og for at skaane saa uværdige Personer, som vi bør haabe, neppe findes, skulde vi derfor undlade at tale Christen-

Digitized by Google

dommens Sag, der jo umuelig kan tales med Frugt og Klarhed, naar man derved forstaaer en Blanding af de fiendtligste, uforeneligste Dele.

Vil man endnu spørge videre, sigende: men, er det saa, er det aldeles umueligt i Christendommen at forene de stridige Elementer, der, især siden Midten af forrige Aarhundrede, have gjæret i den protestantiske Menighed, hvordan kan det da være, at mebens J saa reentud nægte de rationalistiske Theologer det christelige Navn, de dog hverken frakjende eder eller de gamle Theologer det, men gjøre sig meget mere en Ære af at kaldes Fortsættere af den Reformation, Luther og Melanchton begyndte; mon det dog ikke vil falde vanskeligt at bevise, at Dette er en blot Følge enten af Blindhed eller af en heel tvetydig Accomodation?

Modstanderne vil udentvivl fristes til at spørge saa, og gjør de det, da faaer man at see, hvad vi kan bevise, men vil Modstanderne tage et godt Raad af en ærlig Fiende, da skal de ikke spørge saa, da skal de strax indrømme os, at deres Oplysning er uforenelig med Luthers, og at kun den ene kan være christelig, ellers er de uden Redning forlorne, thi, seer jeg ikke meget feil, da lader det sig i en Haande-Vending unægtelig bevise, at hvem der kalder Christendom, hvad han bestrider som Mørke, gjør enten sig selv til Uchristen, eller beviser, at han er yderlig slet oplyst.

Saaledes tør jeg haabe, forelobig, efter Evne, at have, ikke ganske forgjæves, bekæmpet de Fordomme, der lettest kunde indtage Læserne mod os, og tør da skride nærmere til Sagen, ved, i en almindelig Betragtning, at henvende Læsernes Opmærksomhed paa den gjennemgribende Uchristelighed af det attende Aarhundredes Oplysning.

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Oversigt

over

den Skjæbne, som det hebraiske Sprogstudium og det Gamle Testamentes Fortolkning har havt i Dannemark i Aarene 1790–1820,

af

Jac. Chr. Lindberg.

Første Stykke.

Saalænge man havde Agtelse for Biblen og for Christendom, og det G. T. var en meget kostbar Bog for enhver Christen, især uskatterlig for Theologen, stod det hebraiske Sprogstudium i høi Anseelse, og dreves med ligesaamegen Iver som Nytte saavel i Skolerne som ved Universiteterne. Alle Hjælpevidenskaber agtedes høit og bearbeidedes flittigt. Men Vantroen brød ind i den Christne-Kirke; den nedbrød med Agtelse for Biblen Lysten til at studere det hebraiske Sprog og Oldtidsminder grundigen; for den høit prisede Oplysning maatte det nu være en let Sag at tilegne sig det fattige, men ved Jødeklogt fordærvede Hebraist; exegetisere over G. T. meente Enhver at kunne, som med Ukyndighed i det hebraiske Sprog og beslægtede Dialecter forbandt en tilskrækkelig Uforskammenhed til at nedrive og ombanne, hvad der var Menneskets Vigtigste; og Hovmod nok til at paastaae, at hans egne urimelige Meninger fandtes i den hellige Skrift. Saa var omtrent Tidens Vilkaar ved Begyndelsen af det 19de Aarhundrede;

Digitized by Google

og hvad, som udtalte sig igjennem de frækkeste Skrifter i Tydskland, afgav gjerne hos os et mere eller mindre stærkt Echo. Kundskab om det hebraiske Sprog, og den rette Fortolkning af det G. T. gik Haand i Haand med hinanden til fælleds Undergang. Men allerede er en glædeligere Tid begyndt, allerede lyser Morgenrøden paa Dannemarks Himmel. Den hellige Skrift begynder at tilbagevinde og hævde sin Agtelse som Guds Ord; det hebraiske Sprogs Vigtighed og Nødvendighed begynder dog af Nogle alvorlig at paaskjønnes, det begynder dog af Nogle alvorlig at dyrkes. Det Værk, som er begyndt, skal under Guds Bistand herligen udvikle sig, betage os Lysten til at attraae den forrige Tids glimrende Daarskab, og give os Mod og Kraft til grundige Studier af de hellige Skrifter. Men dersom vi endog ikke kunne med de Mange beundre og glæde os over den sidste Tids Færd og Stræben, vide vi dog, at Intet er skeet uden Guds Villie, og at ogsaa denne Tid derfor maa medføre meget Godt og blive for os høist lærerig. Det er derfor jeg har bestemt i Korthed at levere, saavidt mig mueligt er, en Oversigt over den Skjæbne, som det hebraiske Sprogstudium og det G. Ts. Fortolkning har havt hos os i denne Rædsels Periode for den Christne Kirke. Denne Oversigt deler sig i følgende Afhandlinger.

A. Om det hebraiske Sprogstudium i Dannemark i Aarene 1790–1820.

I. Det hebraiske Sprogs grammatiske Studium i Almindelighed.

II. Bedømmelse af hebraisk-grammatiske Skrifter fra samme Tid.

III. Oversigt over den Anvendelse, man af hebraisk Sprogkundskab har gjort paa at forklare adskillige Oldtidsmindesmærker.

Digitized by Google

B. Om det Gamle Testamentes Fortolkning.

I. Overſigt over den Methode, ſom, forberes det ved de forrige Decennier, almindelig fulgtes i dette Tidsrum.

II. Bedømmelſe af nogle hidhørende exegetiſke Skrifter.

A.

Om det hebraiſke Sprogſtudium i Dannemark i Aarene 1790–1820

I.

Det hebraiſke Sprogs grammatiſke Studium i Almindelighed.

Mod Slutningen af forrige Aarhundrede herſkede Danzii hebraiſke Grammatik udelukkende i alle Dannemarks Skoler; kun lidet brugtes Schroederi institutiones ad fundamenta linguæ Hebrææ. Ulmæ 1785, men neppe i nogen Skole. Den Grundighed, ſom Danzius har ſtræbt at give ſit Syſtem, den Lærdom, han har forſvaret det med, og nedlagt i vidtløftige grammatiſke Skrifter, gjorde viſt nok hans Grammatik til en i mange Maader paſſende Skolebog, og hævede den langt over foregaaende, ſamtidige og for en Deel nyere Arbeider. Imidlertid havde hans Syſtem dog væſentlige Mangler, hans Skrivemaade og Sprog foraarſagede Vanſkeligheder, ſom mod Slutningen af forrige Aarhundrede kom til at ſtaae i fuldkommen Modſigelſe til Tidsalderens hele Stræben efter at gjøre Diſciplene alting let, hvorved man dog undertiden med en i vanſkelig Form indklædt god Gehalt omſkiftede Lærebøger, ſom hverken fra Materiens eller Formens Side fortjene nogen Roes. Hos os ſik Danzius den første

Digitized by Google

Rival i (Professor Thorings) Overfættelse af Weckherlins hebraiske Sproglære 1798. I Forening med denne fortrængte efterhaanden Prof. Blochs: Det hebraiske Sprogs Formlære Kjøbenhavn 1802. 8vo. ganske Danzii Grammatik; og ligesom Prof. Blochs Grammatik blev brugt i de fleste danske Skoler, saa indførtes Weckherlins i det mindste i nogle norske. 1815 udgav Professor Rasmussen sin kortfattede hebraiske Grammatik, og indskrænkede efter nogle Aars Forløb Brugen af Prof. Blochs Grammatik til Roeskilde lærde Skole; dog blev Prof. Rasmussens Grammatik aldrig meget søgt i Norge. I Aaret 1818 udgav samme Forfatter Fuldstændige Konjugations- og Deklinations-Tabeller 4to; en grammatikalsk Analyse af første Mosebog med stadigt Hensyn til Prof. Rasmussens Grammatik udkom 1819 af Cand. Theol. J. C. Lund; fra samme Aar have vi et nyt omarbeidet og forøget Oplag af Prof. Blochs Grammatik, og fra 1821 et nyt Oplag af Prof. Rasmussens under Titel: Hebraiske Konjugations- og Deklinations-Tabeller, samt Grundtrækkene af den hebraiske Grammatik, 4to.

Saaledes vexlede i disse Aar Brugen af hebraiske Grammatiker indtil Prof. Rasmussens Grammatik just 1822 brugtes i alle Skoler undtagen i Roeskilde. Et andet Phænomen viste sig tillige i nogle Skoler, som nokſom er Borgen for, hvor tydeligt Lærerne følte, hvor ringe Fordeel man havde ved at omskifte Danzii Grammatik med ufuldkomne nyere Arbeider; thi paa flere Steder, hvor Weckherlins og Prof. Rasmussens Grammatik vare indførte, tyede man endnu ofte til den gamle foragtede Danzii Grammatik.

Under disse Omstændigheder maatte vel det hebraiske Sprogs grammatiske Studium være meget indskrænket i Skolerne; den ringe grundige Kundskab, som Studenterne medbragte til Universitetet maatte virke meget uheldigt paa dette

Digitized by Google

Sprogs fortsatte Studium. Ved Universitetet have Professores linguarum Orientalium, i det mindste ikke ved de anvendte Midler, kunnet ophjælpe dette Studium igjen; Professores Theologiæ maatte vel ideelig erfare de sørgelige Virkninger af forsømt hebraisk Sprogstudium; men, hvor der ingen Grundvold var lagt, maatte det altid for dem blive umueligt at opføre nogen solid Bygning. Ofte har vel sal. Prof. Rall især ved Aarhundredets Begyndelse tilbudt Studenterne, at ville anstille analytiske Øvelser; men om Nogen har benyttet sig af Tilbudet, veed jeg ikke. Ved Slutningen af det Tidsrum, som jeg her handler om, har vel Professor Rasmussen averteret Forelæsninger over den hebraiske Grammatik; men jeg tvivler saavel om at de ere blevne holdte, som om at han kunde være istand til at ophjælpe det forfaldne Studium.

II.

Bedømmelse af hebraisk-grammatiske Skrifter fra Aarene 1790–1820.

Ved Bedømmelsen af de hebraiske Grammatiker, som henhøre til dette Tidsrum, troer jeg ganske at kunne forbigaae Weckherlins hebraiske Sproglære, ikke fordi jeg mener at denne Bog ikke skulde fortjene nogen Opmærksomhed — den har vist nok i mange Stykker afgjorte Fortrin for de originale Arbeider — men fordi den ved den kongelige Universitets- og Skole-Directions seneste Bestemmelse ikke er auctoriseret til Brug for Skolerne i Dannemark, og altsaa maa ansees for at være udelukket fra al videre Virksomhed paa Skoleundervisningen hos os. Med desto større Udførlighed ønsker jeg derimod at tale om den Grammatik, hvis Virksomhed hidtil blev meest udstrakt over alle Landets lærde Skoler.

Digitized by Google

1.

Det hebraiske Sprogs Formlære tilligemed en Veiledning til sammes Anvendelse. Udgiven til Skolebrug og Selvunderviisning ved S. N. J. Bloch, Dr. Phil. og Conrector ved Odense Skole. Kjøbenhavn 1802. 8vo. 67 Sider og XII. Andet omarbeidede og forøgede Oplag under Titel: Hebraisk Sproglære. Kjøbenhavn 1819. 8vo. 130 Sider og VIII.

For at kunne vurdere den Fortjeneste, som Forfatteren har af, selv ved et ufuldkomnere Arbeide, at have udbredt nogen Sands og Interesse for det hebraiske Sprog, bør vi vel lægge Mærke til, at det første Forsøg umuelig kan blive fuldkomment, at der hører overmaade meget til at losrive sig fra forhen brugte Former, og sætte nye og bedre istedet for dem; og endelig at Forfatteren aldrig har gjort de semitiske Sprog til en Gjenstand for sit Hovedstudium; at altsaa hans grammatiske Arbeide mere maa bedømmes som et velmeent Forsøg til at afhjælpe Savnet af en paa Dansk skreven Grammatik for Skolerne, end som et Arbeide der gjør Fordring paa at ville meddele nye Oplysninger om Sproget; at det maa bedømmes som et Forsøg til at indklæde i en for vore Skoler passende Form de Opdagelser og de Forestillingsmaader om det hebraiske Sprog, som vare almindelige for de Tider. Forfatteren har især fulgt Vater, hvis grammatiske Arbeider dog lade overmaade meget tilbage at ønske; men ved at omarbeide Grammatiken har han baade kjendt og benyttet Gesenii fortrinlige Arbeider; han har paa mange Steder anstillet træffende Sammenligninger mellem det hebraiske Sprogs Egenheder og andre Sprogs Former; de givne Regler har han ofte fremsat med Tydelighed og Bestemthed, og han har fulgt den rette Vei til at forklare de uregelmæssige Verbers Afvigelser, ved at lægge sjeldne Former til Grund saavel i

Digitized by Google

enkelte Tempora, som i hele Conjugationer. Bogen røber stedse en tænkende og grundig Forfatter, og den kan vist nok under en duelig Lærer bruges med Nytte, omendskjøndt jeg ikke kan ansee den, for at være tjenlig til Selvunderviisning. Imidlertid er denne Grammatik dog ikke fri for Feil af en grovere Art — de mindre betydelige forbyder Korthed mig at omtale.

I No. 17*) siger Forf., at מוֹת og מוּת; יַבְדִּיל og יַבְדֵּל ere ligegjældende. Dette forholder sig dog ingenlunde saaledes; thi מוֹת er Inf. absol. moriendo Gen. III. 4. מוּת derimod Inf. cstr. mori. Gen. XLVII. 29; יַבְדִּיל er Fut. Hiph. i Futuri Bemærkelse, Lev. I. 17; יַבְדֵּל derimod staaer som Fut. apoc. Hiphil, og bruges f. Ex. naar ו convers. gaaer foran, som וַיַּבְדֵּל Gen. I. 4.

No. 29. Forf. anfører her Exemplet אִישָׁה Qvinde. Stod dette Ord kun paa dette Sted, maatte man naturligviis ansee det for en Trykfeil; som ei videre var at ændse; men Forf. anfører ofte dette Ord f. Ex. No. 120. 141. 152. 153. 164. og Pag. 129. 130, og hver Gang skriver han det urigtigt. Det kan saameget mindre tilgives Forf., som det er et Ord, paa hvis særegne Former Begyndere nødvendigviis maa gjøres opmærksomme; thi de ere altfor tilbøielige til at begaae samme Feil som Forf., at antage det for at være kommet af אִישׁ, skjøndt det hedder אִשָּׁה, og kan alene deriveres af אֶנֶשׁ. Det er paafaldende, at Forf. ikke har lagt Mærke til et Ord, som forekommer saa ofte f. Ex. Gen. II. 23. III. 1. 2. 4. 6. 12. 13. &c.

No. 37. Forf. siger om Metheg, at det tilkjendegiver, at den hosstaaende Vocal er lang. Dette er aabenbart urigtigt; thi Metheg staaer ogsaa ved en kort Vocal to

*) Andet forbedrede Oplag Kjøb. 1819 citeres bestandig i denne Recension.

Digitized by Google

Stavelser foran Tonen, f. Ex. בְּתֹיכֶם (bottechem) Gen. XLII. 19; samt foran et sammensat Schwa f. Ex. וְהַחֲרַמְתֶּם 1 Sam. XV. 3; ja saa hyppig er Brugen af Metheg ved korte Vocaler, at Grammatikerne have givet det et eget Navn (Metheg laxum), naar det bruges saaledes. Man finder endog Metheg ved et Schva f. Ex. שְׁאוֹ Psalm. LXXXI. 3.

No. 38. Om Accenterne giver Forf. den besynderligste Oplysning. Han siger nemlig: Accenterne, hvis Mængde næsten er utællelig, og dog ere der kun 32. Til hvor store Feil denne Forfs. Ubekjendtskab med Accentuologien har ledet ham, vil det Følgende vise. Kun vil jeg her ved et Par Exempler gjøre Accenternes Nytte indlysende, i det Haab, at den lærde Forf. ikke siden vil tilsidesætte dette masorethiske System, der til overordentlig Skade for den hebraiske Philologie i de sidste Decennier saa meget forsømtes og foragtedes. Mange Ord, som skrives paa samme Maade, kunne alene ved Accentens Plads adskilles, f. Ex. בָּנוּ de byggede, בָּנוּ de indsaae; רָעוּ de vogtede Qvæg; רָעוּ de ere onde; וַאֲקִימוֹתִי og jeg har oprettet; וַאֲקִימוֹתִי og jeg vil oprette; קָמָה Korn, som endnu staaer paa Marken; og קָמָה hun stod op. Antallet af lignende Exempler kunde let bringes over hundrede.

No. 91. Den Regel: "naar Aarsagen ophører, ophører Virkningen," maa forstaaes med behørig Indskrænkning. Man kan opvise mange paafaldende Exempler paa, at Virkningen er bleven ved, efterat Aarsagen er ophørt, f. Ex. לָתֵת Gen. XV. 7.

No. 93. Forf. anfører her Exemplet בְּרִי, og synes at betragte det som et Tostavelses-Ord.

No. 97. Forf. lærer os at אֶל trækker Tonen tilbage. Dette er rigtignok Tilfældet, men ikke i det Exempel, som er anført אֶל־תִּירָא see Gen. XV. 1; XXI. 17. cfr. XXI. 12.

Digitized by Google

No. 98. Forf. siger at לַיְלָה og מַיִם have Tonen paa sidste Stavelse undtagen i Pausa. Men begge Ord have aldrig Tonen paa sidste Stavelse; see Gen. I. 6. מַיִם לָמַיִם; hvor det staaer baade i og udenfor Pausa som Milel; Gen. I. 17. הַלַּיְלָה og Gen. I. 14. הַלַּיְלָה. Ligesaa urigtigt siger Forf. at הִשָּׁמֵר hedder i Pausa הִשָּׁמֵר. Tonen trækkes i dette Ord tilbage, men kun naar det staaer umiddelbart foran en betonet Stavelse, og er forbundet med det næste Ord, et Tilfælde, som ofte indtræffer, men ikke er omtalt af Forf. cfr. Eccles. XII. 6. וְתִשָּׁבֵר כַּד; Gen. XV. 7. לָתֶת לְךָ; XXXI. 24. הִשָּׁמֶר לְךָ; Exod. XVIII. 20. יַלְכוּ בָהּ; v. 21 שִׂנְאֵי בָצַע. Det er Forfs. Ukyndighed i Accentuologien, som har bragt ham til disse Feil. Vist nok feiler Forf. af samme Grund, naar han No, 106 siger, at וַיֵּבְךְּ i Pausa hedder יֵבְךְּ; men יֵבְךְּ findes aldeles ikke, og יֵבְךְּ bruges saavel i som udenfor Pausa. Saaledes Gen. XXXVII. 35. וַיֵּבְךְּ; ligeledes XXXV. 15. cfr. v. 14. og L. 1. 17. cfr. 2. Sam. XII. 21. Ligeledes lærer Forf. i No. 148. at Plural-Endelsen ם. er ubetonet; hvilket ogsaa er urigtigt, cfr. הַשִּׁיחִם Gen. XXI. 15.

No. 199. Forf. yttrer, at נ *epent.* ogsaa indskydes foran possessive Pronomina. Men Suffixerne ־ֶנִּי, ־ֶךָּ, ־ֶנּוּ og ־ֶנָּה ere alene personlige Pronomina, som under visse Betingelser, af let forklarlige Aarsager, kunne forbindes med nogle Præpositioner og andre Partikler, men som aldrig findes lagte til et Substantiv, som har beholdt sin Substantiv-Betydning, og derfor ei kan agtes for at være possessive Pronomina. Det eneste Exempel, som med nogen Sandsynlighed kunde drages herhen, er det possessive Pronomen ־ֶנָּה Gen. XLI. 21; naar man nemlig vilde forklare det som dannet af הָ eller ־ָהּ; men det staaer nødvendigviis istedetfor הֶן, hvortil er lagt ־ָה paragog. altsaa הֶנָּה, i Analogie med Suffixet כֶּנָּה for כֶּן Ezech. XXIII. 48.

Digitized by Google

Af Formen הָנָה bliver נָה– paa samme Maade som נָה– f. Ex. כְּלָנָה Gen. XLII. 36 af הָנָה– f. Ex. לְכָלְהָנָה 1 Reg. VIII. 37.

No. 213. Forf. yttrer at Hebræerne ikke have reciprok Pronomen, da det forudsætter mere Cultur, end dette simple Sprog havde." Uden at ville negte det hebraiske Sprog en høi Grad af Simpelhed, eller paastaae, at der ikke skulde høre en vis Culturgrad til at danne et reflexivt Pronomen — thi ved reciprok Pronomen tænker Forf. paa Reflexivet sig — kan jeg dog ikke troe, at det skulde forudsætte større Cultur, end at optage i Sproget en fuldstændig reflexiv Conjugation.

No. 347. Forf. anfører som sjelden Form af Præter. Kal קָטַל og קָטָל, men begge uden tilstrækkelige Grunde; thi שָׁאִלְתִּי findes ikke, og שָׁאִלְתִּי 1 Sam. I. 20. staaer for שָׁאַלְתִּי af שָׁאַל; og יָלְדְתִּ Gen. XVI. 11. staaer upaatvivlelig for יָלַדְתְּ Part. act. K. af יָלַד, hvilken Forklaringsmaade Forf. ogsaa rigtigt antyder.

I No. 336 kaldes קוֹמֵם Pohlel, skjøndt det er Pilel, og staaer for קוֹמֵם i Analogie med הוֹשִׁיב for הוֹשִׁיב; ligeledes nævnes i No. 259 Conjugationen Pihpeh, som ikke findes; det anførte Exempel מְתַעְתֵּעַ er Pilpel af תָּעַע og kommer ei af תָּעָה; og det andet Exempel af מָהַהּ er ogsaa Hithpalpel og desuden ikke לה. I No. 305 anføres יוּכַל som Fut. Kal, skjøndt det er et ganske almindeligt Fut. Hophal efter יוּשַׁב.

Omendskjøndt det andet Oplag udgjør 8 Ark, har Grammatiken dog væsentlige Ubekvemmeligheder; især er det at beklage, og meget maa det hindre dens Brugbarhed, at den aldeles ikke leverer Paradigmata for Verber og Substantiver. Hvorledes? skulde man da ikke af en Grammatik kunne lære at conjugere og deklinere? Vel raader Forfatteren til at benytte Professor Rasmussens hebraiske Conjugations og De-

Digitized by Google

klinations-Tabeller; men ikke at tale om disses store Ufuldkommenheder, og væsentlige Feil, saa staae de dog i mange Maader i aabenbar Modsigelse med Forfs. egne og bedre Anskuelser. Kommer nu hertil at Prof. Rasmussens Tabeller ikke engang kunne faaes uden at kjøbe hans Grammatik tillige, saa sættes herved de, som skulle bruge Prof. Blochs Grammatik i en ligesaa ubehagelig, som unødvendig Bekostning; thi een hebraisk Grammatik burde i Skolerne være tilstrækkelig.

Digitized by Google

Om Sadducæismen i Nutidens Neologie[1])

af

J. Holm, Licentiat i Theologien.

"Seer til, og tager Eder vare for Phariſæernes og Sadducæernes Suurdeig." Matth. 16, 6.

Hovedtrækkene i Sadducæismen, ſom den ſkildres os i det Nye Teſtamente, ere unægteligen Vantroe og Letſindighed, Liſt og Falſkhed, og endeligen Forbindelſe og Samqvem med Phariſæismen, hvor det gjaldt om at beſtride Sandheden, undertrykke og forfølge dens Bekjendere. Diſſe tre Hovedtræk kulle vi gjenfinde i vor Tids Neologie, denne Chriſtendommens ſvorne Fiende, ſom nu i mere end et halvt Aarhundrede har havt en ſaa ſtor Fremgang i alle Europas Lande, og har trængt igjennem hos alle chriſtelige Confeſſioner ſkjøndt i forſkjællige Grader. Viſeligen er Navnet mere bekjendt, end dette fordærvelige Uvæſen ſelv, der under allehaande Skikkelſer og Forklædninger ſniger ſig omkring, og ſøger at ſlukke ſit Had mod Overhyrden paa hans forſvarløſe Hjord. At lære at kjende denne Neologie, ſaavelſom dens

1) Den nærmeſte Anledning til dette lidet Stykke er en Samtale, ſom jeg paa min Hjemreiſe havde med Hr. da Coſta i Amſterdam over det religiøſe Livs Tilſtand blandt Arminianerne i Holland; den Parallel, ſom han da opſtillede mellem Sadducæismen og vor Tids Neologie, og hvilken han ſenere har udført vidtløftigere i Skriftet "de Sadducëen door Mr. da Coſta, Leyden 1824" ſyntes mig ſaa paſſende og træffende, at jeg ei har kunnet undlade, at meddele de ærede Læſere af det theol. Maanedsſkrift ſamme.

Digitized by Google

Planer mod Sandheden, er i vore Dage ligesaa nødvendig for den oprigtige Christen, som for den Beleirede i en Fæstning at kjende Beleirerens Magt og Midler. Vi ville derfor prøve paa med Guds Bistand, at aabenbare denne skjulte Fiende og blotte hans List og Ænker; vi ville letteſt opnaae dette Maal ved nøiagtigen at adskille og undersøge **Neologiens Beskaffenhed og Udstrækning**, saavel i dens Overeensstemmelse med Sadducæismen, som den fremstilles os i det Nye Testamente, som og i dens Oprindelse af hiint fordærvelige og forgiftige Onde, der findes i det 18de Aarhundredes Philosophie. Først maa man da vel skjelne mellem denne Philosophie og vor Tids Neologie, thi endskjøndt de som sagt ere meget nøie beslægtede med hverandre i deres Principer, saa er dog Maaden, paa hvilken de føre Krig mod Christendommen, heel forskjællig; derfor en nærmere Undersøgelse vedkangaaende.

Da Vantroen i Løbet af det 17de Aarhundrede havde taget sin Begyndelse i Engelland, forplantedes den fra dette Land til Frankrig ved Hjælp af Mennesker, der vare blinde Tilbedere af alle Nyeheder. Den udbredte sig med overordentlig Hurtighed, svækkede Ærbødigheden og Kjærligheden for Christendommen, gjorde selv den meest oprigtige Gudsfrygt mistænkt og forhadt, og lagde Grundstenen til hiin fordærvelige Skole af Frietænkere, der siden under Navn af Encyclopædister anrettede saamegen Ulykke og Fordærvelse i Europa, og sammensvore sig til at udrydde Christendommen og afskaffe al Religion og al Sædelighed. Spotteren [2]) **Voltaire**, en lav Sjæl, overfladisk og forfængelig med al sin Vittighed, Gudsfornægterne **Diderot** og **d'Alembert** og det hele Slæng af disse franske Frietænkere og Sjæleforbærvere, disse frække Fiender af den Korsfæstede vare det, der søgte paa

2) See Anm. 1.

Digitized by Google

alle mueligе Maader, ved deres Fornufts egen Kraft, som Voltaire udtrykker sig, "at udrydde den af de tolv Fiskere stiftede Religion." I en Hast gjorde de sig til Herrer i den videnskabelige Verden, og satte Frankrigs og Hollands Presser i Bevægelse for at overswomme Europa med deres raadne og fordærvelige Viisdom. De anbefalede i deres Skrifter Tøilesloshed og Usædelighed, hvori de selv vare nedsunkne, lærte den groveste Materialisme, gjorde Naturen til deres Gud, og paastode, at Mennesket som et Dyr var bunden til, og afhængig af dens uforanderlige Love. Disse usalige Philosopher bespistes ved de fordærvede Stores Borde, næredes i Fyrsternes Paladser, fandt Indgang overalt, og udstrakte endeligen og deres fordærvelige Indflydelse til de protestantiske Lande, hvor deres Skrifter desto gunstigere bleve bedømte, ja mere de syntes rettede mod den romerske Geistligheds Vanart og Udskeielser; en skadelig Misforstaaelse, hvorved selv mange Gudsfrygtige førtes bag Lyset, og saae i den af engelske Frietænkere opammede Voltaire ens Fienden af den pavelige Herskesyge, ene Johan Calas's hiemodige Forsvarer; dog siden efter bleve de Oprigtige bedre underrettede af Følgerne, og saae snart, at den franske Viisdom var Fiendskab mod al guddommelig Aabenbaring og al christelig Sædelighed, at dens Hovedmænd og Bekiendere kun vilde træde Frelserens Herlighed med Fødderne. Deres Angreb bleve just ved deres grændseløse Uforskammenhed aabenlyste og utildækkede, omendskiøndt de ofte vare understøttede af al optænkelig List, Ränker, Bedragerier og Konster, for mueligen at skiule det egentlige Øiemeed. I dette feberagtige Raserie mod Guds Ord og Lov, hans Rige og hans Magt, og i det dumme og indbildte Haab, at al aabenbaret Religion snart skulde forsvinde af Jorden, lod man de meest formastelige Udtryk af Had og Foragt have frit Løb. Man skreeg og skiældte paa Geistligheden, paa Theologien, de hellige Skrifter, paa Propheterne,

Digitized by Google

Apostlene, ja Herren selv med en Tøileslosshed, som ene kunde finde Sted i den almindelige Forvirring, som paa den Tid herskede i de syge og nyehedssyge Hjerter og Hoveder. Dog et saadant Raserie, saa farligt et Vaaben det end er i Satans Haand, kan dog ei i Længden beholde sin Kraft, men maae nødvendigviis staae sig selv i Veien, ja tilintetgjøre sig selv. De Udtryk, man brugte, vare ei klogeligen nok valgte, Planerne vare for kjæmpemæssige, den Usædelighed og Fordærvelse, hvormed Hadet mod Religionen var parret, var for skamløs og himmelraabende; mange afskrækkedes, som ved mere Snuehed og Underfundighed vist havde givet efter; mange fik Øinene op, som ellers vist vare blevne ved i deres Forblindelse. Hertil kom nu Udskeielserne i den franske Revolution (nødvendige Følger af enhver Statsforandring, som ei har Religionen til Grundvold), disse fordrev hos mange de luftige Theorier, selv hos nogle af Philosopherne; de erkjendte deres Daarskab og deres Vildfarelser og vendte sig igjen til deres Gud og deres Skaber, og den, han udsendte, Jesum Christum.

Nu maatte der tænkes paa andre Midler for at skaffe Mørkets og Vantroens Fyrste Seier og Fremgang. Nu blev Forstillelse og List taget til Hjælp og brugtes istedetfor aabenbar Vold, nu opfostredes et andet Uvæsen; [3]) man begyndte

3) En ganske nye Christendom er den, som nogle af vor Tids stærke Aander, især de, som endnu troeligen bevare og frede om Levningerne af den Bahrdtske Galenskab have opfundet under Navn af den mentale ogsaa mental-moralske; den er efter deres Mening en Slags Klogskabslære, det kan give Mennesket den fuldstændigste Underretning om, hvorledes det skal løse den svære Knude, at oplyse Forstanden, forbedre Villien og erlange en herpaa grundet Sindsberoeligelse. Efter mit Begreb er denne mentale Christendom ei andet, end en flad og forvildet Forstands Foster, et Sammenvæv og Opkaag af Arrianisme, Pelagianisme, Socinianisme og

Digitized by Google

nu ved moralske og psychologiske Fortolkninger af Guds Ord, at tilintetgjøre de helligste Sandheder, 4) at afskaffe Religionen ved Undervisning i Religionen, at

---

andre Kjætterier. Jesu Christi Evangelium, som det er, en sand Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer, derom ville de mentale Opfindere af denne nye Lære intet vide; desuden fordrer denne mentale Christendomr en anden Saliggjørelses Vei og Orden, end den, Guds levende Ord foreskriver; thi den fordrer intet mere og intet mindre, end 1) at Mennesket skal lade sin Forstand oplyse om det Urimelige, Umuelige og Løgnagtige i de evige Sandheder om Christus som Guds Søn, selv Gud fra Evighed, om hans Herlighed og Majestæt, hans forsonende Lidelse og Død i vort Sted, som det eneste Middel til at erholde Syndstilgivelse af Gud, (see Prof. Hornemanns tre latinske Taler frit oversatte No. 2. p. 104, hvor med tydelige Ord fremsættes, at det directe Middel til at erholde Syndstilgivelse ei er andet, end Menneskets gode moralske Beskaffenhed selv) og 2) lade denne saaledes oplyste Forstand forbedre Villien og derpaa fremvirke en egen Slags Dyd og Retfærdighed, ifølge hvilken Mennesket kan gaae i Rette med sin Skaber, og fordre Belønning for sine gode Gjerninger og sit dydige og retskafne Levnet; Raade behøves ei, kun at Gud vil være retfærdig, da vil man let kunne opgjøre Regningen med ham.

4) Lysende Exempler herpaa findes i Prof. Hornemanns Oplysninger til Christi Taler hos Johannes, i hans Commentar over Brevet til Ebræerne og det til Romerne; for Rummets Skyld kan jeg kun anføre et Par Steder; Joh. 5, 21, hvor Christus paa det klareste og tydeligste taler om de physiske Dødes Opvækkelse og Opstandelse ved Sønnen, hvem al Magt er given i Himlen og paa Jorden; Professor Hornemann tager derimod her som allevegne, hvor Hoveddogmerne i Christendommen skulle bortforklares, sin mental-moralske Exegese til Hjælp, og udlægger nu Stedet paa følgende Maade (see Oplysn. til Christi Taler hos Johannes Excurs No. 1 p. 71): "den mentale og sikreste Mening af Stedet er denne: Som Faderen selv er Idealet af høiere intellectuel og moralsk Fuldkommenhed, saa har han og givet Sønnen Magt til, ved sin Lære at udbrede

Digitized by Google

bringe den Helligaand ud af de hellige Skrifter, Christus ud af Christendommen. See der Neologien, en Bastard af hiin raadne franske Viisdom, af menneskelig Stolthed, Selvklogskab og Egenkjærlighed, den har sin nærmeste Oprindelse, som sagt, fra hine letsindige Hoveder og fordærvede Hjerter; men næret og uddannet bliver den i Nutidens saakaldte Oplysning, og i Hvirvlen af Rationalismens Hjernespind. See her vor Tids Sadducæisme, som vil begrunde sin Vantroe ved Skriften selv og den guddommelige Aabenbaring, som den falskeligen foregiver at underkaste sig. —

Som Hovedtendenz hos Neologerne troer jeg at kunne angive følgende, nemlig, at de ville gjøre Christus og hans Lære til noget andet, end det, hvortil den Almægtige har bestemt den ved sin Aabenbaring. Da Christendommen er Udførelsen af den Allerhøiestes Plan, hvorved han vil frelse Verden, og hvori Menneskene ene ere Gjenstanden for hans altomfattende Forsyns Omsorg, der virker alt ved Midler, der ene staae under hans Styrelse, saa ville Neologerne derimod gjøre Christendommen tjenstpligtig til at udføre deres Planer og sætte Stemplet paa deres formeentlige

---

Forstands Oplysning og moralsk Liv blandt Menneskene." Ethvert Ord i Texten lægger ham rigtignok en Hindring i Veien, og beviser det vilkaarlige i hans Fremgangsmaade, det vrange og falske i hans Forklaring; men hans mental-moralske Begeistring lader ham letteligen overse sligt. Et andet Sted er Hebr. 1, 1-4, som og paa det grueligste fordreies efter den mentale Exegetiks Regler og Col. 1 især 15 v. hvor Christus kaldes *πρωτότοκος πάσης κτίσεως*, dette vil Prof. Hornemann skal forklares ved, den Første (en Slags Præsident) i den mentale Republik. Comment. til Hebr. p. 17. At indlade mig her, som i det følgende, i bidtloftigere Undersøgelse og Beviisførelse for det falske og uchristelige i den hornemannske Exegese, tillader Rummet mig ei denne Gang.

Digitized by Google

Sædelære, 5) og bruge den som et Middel til at udføre alt, hvad de ifølge deres forskruede Oplysning og overfladiske Anskuelser, anser for det ene rigtige. Som en saadan Sædelære sensu eminentiori antage de Christendommen, dog vende de og dreie de dens Forskrifter efter eget Tykke; om Guds besynderlige Styrelse ved Christendommens Opkomst og Udbredelse ville de intet vide. Alle overjordiske Begreber og Forestillinger skulle forsvinde, eller blive satte til Side for det første som usikre og uvisse, eller intetsigende Skyggebilleder, ja vel og, som visse Folk især skrige paa, som Fostre af en ureen Phantasie, for at gjøre Plads for det, hvad en forskruet og vildledt Forstand behager at sætte i Stedet. Det ved Christi Opstandelse os stadfæstede salige Haab om et evigt Liv bliver forkastet for et ubestemt om en Vedvaren efter dette Liv, i hvilken Menneskeheden, paa Grund af sine mange Fortjenester og ugudelige Forestillinger om Dyd og Retfærdighed, skal kunne fordre Belønning af sin Skaber. At bringe en saadan kold og aandløs Lære i Modsætning med den af himmelsk Kjærlighed gjennemtrængte Christendom, havde været Hovedøiemedet af den forrige Daarskab; dette begrebe de senere Neologer, og de udkastede derfor den forbærvelige Plan, for Skinnets Skyld at forene deres Lære med Christendommen, for saaledes bedre at kunne misbruge Propheternes og Apostlenes hellige Skrifter til at opnaae deres usalige Maal. At dette saaledes kunde ske, var ei begribeligt, naar vi ei vidste, at Gud undertiden efter sin ugrundelige Viisdoms Beslutninger, sender de fra ham affaldne kraftige Vildfarelser, at de skulle troe og hylde Løgnen (2 Thess. 2, 10-11). Med den inderligste Bedrøvelse

5) Som saadant antager jeg ethvert Moralsystem, hvori det opstillede Princip ei er reent religiøst, men snarere har sin Oprindelse fra den taabelige kantiske Autonomie, som ei er andet end et Hovmods Værk, en Forgudelse af egen Viisdom.

Digitized by Google

seer den oprigtige Christen dette, hvorledes Mørkets Børn, som kalde sig Oplyste, benytte sig af enhver Leilighed, for ved Steder, der ere revne ud af Sammenhængen, fordreiede Forklaringer og forfalskede Udtryk, lettere at kunne bibringe deres Tilhørere deres falske Viisdom. — Nei, Propheternes Skrifter og Apostlernes Evangelium, Petri glade Budskab, det den ophøiede Paulus bragte, og den himmelsk-viise Johannes, det er ingen Ledetraad eller Anviisning til Verdensklogskab; men det er en Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer, en Guds Kraft til Gjenfødelse af Adams fortabte Afkom til nye Væsener, udfriede af Syndens og Fordærvelsens Dybde; det er ingen Samling af kloge Leveregler; men det er en Opfordring til Gudsfrygt og Fromhed. Den Gud, som Apostlene prædike, er intet vilkaarligt Billede, dannet i Menneskehjerner; men et evigt, ugrundeligt og almægtigt Væsen, hvis Hellighed og Retfærdighed er uendelig som hans Barmhjertighed og Kjærlighed. Den Eenhed i Gud, som Moses, David og Elias, saa Petrus, Johannes og Paulus, lærte og forkyndte mod Folkenes Afguderie, er ingen Eenhed i Tal, ingen menneskelig ubestemt Eenhed; 6) men en Eenhed i Væsen, aabenbaret i de 3 Personer: Fader, Søn og Helligaand. 7)

Den korsfæstede Jesus Christus, uden hvilken Paulus intet vilde vide (1 Cor. 2, 2), er ikke for Apostlene den Vise fra Nazareth, Menneskehedens Ideal, en nye Religions Stif-

---

6) See Anm. 2.

7) Denne Eenhed i det guddommelige Væsen mellem Faderen og Sønnen, som Jesus selv saa tydeligen erklærer hos Joh. 10, 30, bortforklares efter den mental-moralske Exegeses Fremgangsmaade, og bestemmes at være en Eenhed sensu mentali; "sikkert, siges der, er denne Forening mental, d: henhørende til Forstandens og Villiens Fuldkommenheder ꝛc.;" See Hornemanns Oplysn. til Christi Taler hos Joh. 2 D. pag. 15.

Digitized by Google

ter, der døde som Martyr for sin Lære;[8]) det være langtfra; nei! Jesus Christus den Korsfæstede, den af Paulus og alle Guds Udsendte forkyndte Forløser, er Guds eenbaarne Søn, født fra Evighed, ved hvem Gud har skabt alle Ting;[9]) han er Ordet, som paa en for os ubegribelig Maade er bleven Kjød; han var hos Gud, sand Gud selv,[10]) Gud overalt hoilovet i Evighed;[11]) han, den Sande[12]) og ene Retfærdige, som da han var i Guds Skikkelse, fornedrede sig selv og blev lydig indtil Døden, ja, indtil Døden paa Korset,[13]) paa det vi skulle erholde Tilgivelse for vore Synder ved hans Blod, saa at vi blive retfærdiggjorte, ei ved os selv,[14]) ved vor egen Dyd og egen Gjerning, men ved Troen paa ham og hans Lidelse og Død, ene af Naaden, der var forudbestemt af Gud i Christo[15]) før Verdens Begyndelse, og bliver beseglet i os ved den Helligaands Kraft, som er Gud,[16]) der virker i os, baade det at ville og det at handle, efter hans Velbehagelighed;[17]) og hvem ene Æren og Fortjenesten for Menneskets Helliggjørelse tilkommer. — Og alt dette er ingen blot Talemaade, ei figurlige Udtryk af overdrevne Forestillinger, som nogle mellem Gud og Verden stedse vaklende Fortolkere, enten skjult eller aabenbart, søge at indbilde de Svage. Fjernt fra os være slig Urimelighed, slig gruelig Daarskab. Var det saaledes, da var Biblen, istedetfor en himmelsendt Gave, istedetfor Guds levende Ord og evige Aa-

---

8) Som saadan fremstilles Christus overalt i de hornemannske Commentarer paa de Steder, hvor han taler om sin Døds forsonende Kraft; See f. Ex. det classiske Sted Joh. 3, 14 sq. og Hornemann l. c. I, p. 21.

9) Eph. 3, 9 o. fl. St.

10) Joh. 1, 1.

11) Rom. 9, 5.

12) 1 Joh. 5, 20.

13) Philip. 2, 5 sq.

14) Eph. 2, 8.

15) Eph. 1, 4. 5. 11.

16) 2 Cor. 3, 17. 18.

17) Phillip. 2, 13.

Digitized by Google

benbaring, den allerforbærveligſte og allerfarligſte af alle Vo-gee, i det den med ſtørſte Alvor forkyndte og uophørligen gjen-tog Lærdomme, ſom vi hverken ſkulle antage eller troe. Dog nei! hvad den indeholder er Sandhed, evig uforander-lig og urokkelig Sandhed, ſom vi uden Guds umiddel-bare Aabenbaring aldrig ved vor egen Fornuft vilde have kun-net fatte. Derfor vogte man ſig vel for dumdriſtigen at prøve paa at ville bortforklare og ſvække dens dyrebare Indhold, og ſætte ſin egen Viisdom, eller rettere ſit eget dumme Prœk, iſtedetfor Guds levende Ord, og tage ſig vel i Agt at gaae paa de krogede Veie, for at kunne glimre ſom ſubtil Critiker og videnſkabelig Theolog, eller erholde Navn af Oplyſt og Liberal, paa den evige Sandheds Bekoſtning.

Let er det vel for en academiſk Docent, iſær i en Tid ſom vores, at kunne rokke og tilintetgjøre den barnlige og til-lidsfulde Troe og Overbeviisning hos unge og uerfarne Tilhø-rere; men gjør han det, han betœnke dog vel hvad det betyd-der, at give Forargelſe, hvad det betyder at fravende og berøve de til hans Veiledning Betroede, det Helligſte og Dyrebareſte de have, Ordets guddommelige Troſt og Rigdom, Troen paa den Korsfæſtede, al Saligheds Kilde.

Med hvad Ret forklare Neologerne Chriſtendommen at være en nye Religion, da Apoſtlen Paulus erklærer og for-ſikrer, at Israeliterne i det gamle Teſtamente have ſpiiſt den ſamme aandelige Spiiſe, og drukken den ſamme aandelige Drik,[18] at Klippen, ſom fulgte dem var Chriſtus,[19] at de friſtede Chriſtum, naar der i det gamle Teſtamente ſiges, at de havde talet mod Gud,[20] at Moſes agtede Chriſti For-ſmædelſe for ſtørre Rigdom end de mange Liggendefæ i Egypten,[21] at Eſaias har ſeet hans Herlighed, og talt om

18) 1 Cor. 10, 4. 20) 1 Cor. 10, 9, ſtg. med 4de Moſ. 21, 5, 6.
19) 1 Cor, 10, 4. 21) Hebr. 11, 26.

Digitized by Google

ham[22]); og da han selv, Saliggjøreren, erklærer, at han ei var kommen for at opløse, men for at fuldkomme Loven og Propheterne,[23]) at Abraham havde frydet sig til at han skulle see Christi Dag, og at han havde seet den,[24]) og endelig da Moses og Propheterne tilhobe have vidnet om ham og forkyndt hans Komme?[25])

Med hvad Ret tale Neologerne stedse om et dydigt Levnet, og gode Gjerninger, uden at agte Troen (hvoraf alene den rene og sande Kjærlighed til Gud, som er Dydens ægte Kilde, kan udspringe, og hvorom Paulus taler saa herligt 1 Cor. 13); skjøndt Evangeliet overalt overtyder os om, at vore gode Gjerninger, som saadanne i og for sig selv intet formaae; men at Kilden selv maae vorde renset fra Synden, som er os medfødt, at vi maae vorde omvendte i Hjertets Inderste, at det hele gamle Menneske maa døe bort, og gjøre Plads for det nye, der maae skabes efter Herrens eget Billede; og at Midlet hertil intet andet er, end Troen, hvoraf de gode Gjerninger nødvendigen følge som Frugter af Taknemmelighed og Kjærlighed til Gud. Med hvad Ret formaste de sig til at benægte og fordrive det, som han, hvem de dog ei udvortes vove at afsværge, har erklæret for at være Sandhed? med hvad Ret undskylde de Mennesket, da Guds Ord erklærer det for skyldigt? Hvo ere de, at de ville vise os en anden Vei til Saligheb, end den, som han haver anviist os, han, der selv haver kaldet sig Sandheden, Veien og Livet? hvilken de som saadan altsaa enten ubetinget maae følge og tilhøre, eller fornægte med de vantroe Jøder og Hedninger som en falsk Messias. Men nei! det gjøre Neologerne ei, heri vise de sig just, at være drevne af Aanden, der levede hos de vantroe og listige Sadducæer,

---

22) Joh. 12, 41. 23) Math. 5, 17.
24) Joh. 8, 56. 25) Luc. 24, 44. 16, 29. 31 ꝛc.

Digitized by Google

at den Lære, som de i Troe og Gjerning modstge og søge at tilintetgjøre, den anser de dog alligevel forsaavidt brugbar, ja vel og sommetider værdig en Lovtale, som den synes dem at kunne tjene til at opnaae jordiske Fordele, eller understøtte deres indbildte Viisdom, hvori de stolteligen troe, at have fundet et bedre Middel til Verdens Forbedring, end Christendommen, og troe derfor dristigen at kunne bruge Guds Viisdom, som et underordnet Hjælpemiddel, til at sætte deres egne forskruede Planer igjennem.

Videre holder jeg det for afgjort, at den sadducæiske Suurdeig er tilstæde, ei alene der, hvor man offentligen bortforklarer Miraklerne, Spaadommene, og hvad mere, der er i Skriften af overnaturligt,[26]) og fordreier Læren

---

26) Som Ex. paa, hvorledes Miraklerne raft væk uden videre bortforklares, anfører jeg her korteligen et Par Steder, som just ligge mig under Øiet, Joh. 6, 16-21 flg. Matth. 14, 22-33 og Marc. 6, 45-52, hertil anmærker Prof. Hornemann følgende i hans Opl. til Christi Taler hos Joh. 1ste Deel p. 173: "Fortællingen klinger ganske mirakuløst; ved Bedømmelsen maae det dog vel især komme an paa, om ikke i den galilæiske eller Tiberias's Søe, og navnligen der, hvor de frygtsomme Disciple om Natten troede at see Christum gaaende paa Vandet, fandtes lave Grunde," og lidt efter til v. 19 Ordene στάδιοι εἰκοσι πέντε ἢ τριάκοντα; disse Ord ere ei nødvendig saaledes at forstaae, at de havde roet Vaaden saa langt ud i Søen fra Strandbredden af; men "langs med Strandbredden." Vaade følge jo Strandbredden, især i høi Søegang, som omtales v. 18 og v. 21; "de vare nær ved Land." — Men langs med Strandbredden er sædvanlig lav Grund, dyb nok for Vaade. "I Modvind kunne Christus gaae stærkere paa Landet, end de kunde roe paa Vandet." Visselsen enhver maa beundre Hr. Professorens store Skarpsindighed og genialske Conjecturer og store nautiske Kundskaber. Et andet Sted er Joh. 5, 4, hvor Prof. Hornemann l. c. p. 43 erklærer ἄγγελος, der rørte Vandet i Bethesdæ Dam for en velgjørende Læge, somkom nye Ingredientser i Vandet ꝛc.

Digitized by Google

derom ved Critik og Fremstillinger, der ere fulde af tomme og intetsigende Distinctioner og Definitioner, men og videre overalt der, hvor man søger at borttage det Dybe og Skjulte i Sandheden, og tilintetgjøre Ordets Kraft ved dumme og afsmagte Opfindelser; der, hvor man taler meget om den hellige Aand, dog ei som en Person i Guddommen, men som en ubestemt Indskydelse til det Gode, en spiritus sanctus sensu mentali;[27] eller der, hvor man ophøier Christus, dog ei som vor Forsoner, Herre og Saliggjører, men som en Sandheds og Dyds Lærer, uden at tale om hans Guddommelighed og evindelige Herlighed. Videre troer jeg den sadducæiske Surdeig at være tilstæde der, hvor Christus ei forkyndes; men hvor man kun fra Prædikestolen udaander den honningsøde Moral som Blomsterduft, underholder sine Tilhørere med de skjønne og behagelige Former af det selskabelige Liv, viser, hvorledes Enhver kan gjøre sig det Raae blidt, det Bittre sødt, det Svære let, og ret leve klogeligen og snildeligen i denne Verden; videre der, hvor man prædiker Overbærelse, ei den, som bestaaer i at taale og tilgive personlige Fornærmelser; men den, som lyder, at see igjennem Fingre med falske Lærdomme, som stride mod den aflagte Troesbekjendelse,[28] og de Pligter, vi ere Sandheden skyldig; en saadan Overbærelse er egentligen blot Ligegyldighed og Kulde, der be-

---

27) Hovedstedet for den mental-moralske Lære om *Πνεῦμα ἅγιον* er hos Prof. Hornemann l. c. P. 202 i Forklaringen til Joh. 7, 39; det lyder som følger: "Den rette spiritus sanctus eller divinus er: Forstandens høiere Oplysning til Sandhedens rigtigere Erkjendelse, Villiens høiere Forædling til fuldkomnere Dyds Udøvelse, og det høiere Mod for Sandhed og Dyd, som under guddommelig Begunstigelse, Understøttelse og Medvirkning besjelede Jesu Apostler, da han havde forladt Jorden med sin synlige Nærværelse" ɔc. Man seer her den mental-moralske Exegese i sin høieste Glorie.

28) See Anm. 3.

Digitized by Google

fmykker sig med Navnet Tolerance; endelig og der, hvor man berømmer Enighed og Fred, ei den, der usynligen bevirkes af Christus i hans Kirke; men den hvormed kun kan betegnes Forvirring og Opoffrelse af Sandheden. Med et Ord, der er Sadducæismen tilstæde, der, hvor egen selvklog Viden vil træde istedetfor Guds levende Ord og evige Aabenbaring.

Men det er ei alene ved deres maskerede Vantroe, og den dermed forbundne List og Snuehed, at Neologerne vise sig som værdige Efterkommere af de jødiske Sadducæer; denne gjensidige Overeensstemmelse i Tænke- og Handlemaade fremtræder endnu videre, naar vi paa den ene Side gjenkalde, hvorledes Sadducæerne stedse forbandt sig med Pharisæerne, naar det kom an paa at forfølge og tilintetgjøre Sandheden, og paa den anden Side lægge Mærke til de høist mærkværdige Sammenstødspunkter mellem Jesuiterne og Neologerne i deres religiøse Anskuelser. Hvor vidt adskildt fra begge, hvor høit ophøiet over begge er ei den oprindelige og ægte evangeliske Christendom, som uden Konst og Magt, ene ved Guds Kraft er bleven tilveiebragt, og som, i det Neologien ene søger sin Støtte i en svag menneskelig Fornuft, og Pavedømmet i en fabelagtig Tradition (begge Dele eet og samme Afguderie), saa finder den evangeliske Christendom sit eneste Skiold og Forsvar i den af Gud ved Aanden bekræftede Troe, som gjør det skrevne Ord frugtbar, og indprenter det i Hjertet. Derfor er det og, at Neologerne have tildraget sig større Uvillie blandt de ægte Protestanter, end blandt Catholikerne; ja! jeg tør endog sige, at de, der staae i Spidsen for Neologerne[29]), intet ønske heller, end ved Fore-

29) Som saadanne anseer jeg fremfor alle Andre Paulus i Heidelberg og Wegscheider i Halle; thi deres hele Stræben er at undergrave den sande Protestantismus, den rene evangeliske Lære, saa ivrigen de end affectere at forsvare den.

Digitized by Google

ninger og gjenſidige Concesſer og Tilnærmelſer paa Sandhedens Bekoſtning, at gjøre ſig til Herrer af alle de Fordele, ſom Hierarchie og Pavedomme formaae at give. Tiden, ſom kommer, den ſkal viſe, hvo af begge, der viſer meeſt Tilbøielighed til Inqviſition og alle Pavedommets øvrige Herligheder, enten de oprigtige Bekjendere af den ægte evangeliſke Lære, eller hine Forkyndere og blinde Tilbedere af en falſk og fordærvelig Oplysning, ſom er ſadducæiſk, fordi den aander Vantroe og Letſindighed, ja ſadducæiſk, fordi den bruger Liſt og Falſkhed, og endelig atter ſadducæiſk, fordi den altid drages i Ledetog med Phariſæismen hvor det gjælder at bestride Sandheden, haane, ſpotte, undertrykke og forfølge dens Bekjendere.

Anmærkninger.

1) *En competent Dommers* Udſagn om Voltaire *tillader* jeg *mig* her at anføre: "Il a prononcé contre lui même, sans s'en appercevoir, un arrêt terrible, car c'est lui, qui a dit, qu'un esprit corrompu ne fut jamais sublime. Ne me parlez pas de cet homme, je ne puis pas en soutenir l'idée. Ah qu'il nous a fait du mal! Semblable à cet insecte, le fleau des jardins, qui n'adresse ses morsures qu'à la racine des plantes les plus précieuses, Voltaire avec son aiguillon, ne cesse de piquer les deux racines de la société, les femmes et les jeunes gens; il les embibe de ses poissons, qu'il transmet ainsi d'une génération à l'autre. C'est en vain que, pour voiler d'inexprimables attentats, ses stupides admirateurs nous assourdissent des tirades sonores, où il a parlé des objets les plus vénérés. Ces aveugles ne voient pas, qu'ils achèvent ainsi la condamnation de ce coupable ecrivain. — Rien ne l'absout: sa corruption est d'un genre, qui n'appartient qu' à lui, elle s'enracine dans les dernières fibres de son coeur, et se fortifie de toutes les forces de son entendement. Toujours alliée au sacrilége, elle brave Dieu en perdant les hommes. Avec une fureur, qui n'a pas d'exemple, cet insolent blasphémateur en vient à se declarer l'ennemi personnel du Sauveur des hommes, il ose du fond de son néant lui

Digitized by Google

donner un nom ridicule, et cette loi, que l'homme — Dieu apporta sur la terre, il l'appelle *l'infame*. Abandonné de Dieu, qui punit en se retirant, il ne connoit plus de frein. D'autres cyniques étonnèrent la vertu, Voltaire étonne le vice — Paris l'a couronné, Sodome l'eut banni.

2) Endnu til Dags erkjende Jøderne det Skjulte og fra menneskelige Begreber heelt forskjellige i Guds Enhed; i Natten før den store Forsoningsdag udraabe de med Rabbi Salomon Ben Gabiral (i hans Hymne, kaldet "Kongerigets Krone"): Du er Eet, Begyndelsen til alt Tal, Grundstenen til al Bygning; du er Eet og i din Enheds Dybde taber sig den Viseste Viisdom; saa og i deres daglige Bønner: "Vi skulle prise dig og storligen love dig med den herlige Sang om det Skjulte, som dine hellige Engle synge, naar de trebobbelt besynge din Herlighed, som skreven staaer i Propheten: ""og den Eene raabte til den Anden Hellig, Hellig, Hellig er du Hærskarernes Herre"" ꝛc.

3) Mange synes ikke nu at ville indrømme, at Underskriften af Troesbekjendelser forpligter den, som har underskreven, til at lære overeensstemmende med sammes Indhold i Menigheden, eller i Tilfælde, at han ei efter sin Overbeviisning synes at kunne dette, da bør fratræde et Embede, hvortil han ei er kaldet. Mange have vel og opfundet en Udvei, ved Forslaget at sætte til Underskriften af Confessionen: "forsaavidt den stemmer med Fornuft og Bibel;" men denne Udflugt tilintetgjør hele Betydningen af Underskriften, som man paa den Maade ligesaa gierne kunde sætte under Talmud eller Koranen. Men da nu Troesbekjendelserne ere Betryggelsesmidler og Bevarelsesmidler mod vrange, falske, og uchristelige Lærdomme, som stride mod Guds aabenbarede Ord, saa maa den ved Underskriften paalagte Forpligtelse og den aflagte Eed nøie overholdes; og hvo der ei kan det, han fratræde sig et Embede, hvori han ei med Oprigtighed kan vandre for Guds Aasyn.

Digitized by Google

Nekrolog.

Johan Arnold Kanne.

Efter et høist bevæget og af Skjebnen paa mange Maader omtumlet Liv, døde Joh. Arnold Kanne, en ved udbredt Sprog- og historisk Lærdom og den sjeldneste Genialitet udmærket, tilsidst og i Christi Skole mangfoldigviis prøvet og erfaren Mand, den 18de December 1824. Det er vist, at ingen kunde skrive Kannes Liv værdigt uden han selv, thi han havde oplevet en Verden i sig; og jo mere vi maae beundre den store *Universalitet*, der af ham mægtigt udtalte sig i Skrift og Tale, des hellere maatte vi og ønske ret klart at kunne see, hvorledes denne efter forskjellige excentriske Retninger tilsidst luttrede sig og indgik til den sande Eenhed, Freden i Jesu Christo. Hvad den Salige selv har efterladt os til dette Ønskes Tilfredsstillelse, er netop kun hvad der nærmest angaaer det store Overgangspunkt i hans Liv, hvor Herren kaldte ham tilbage til sig; thi han vilde, som han selv siger, dengang kun fortælle "om hvad han havde havt, tabte og atter gjenfandt." Af denne Bekjendelse, som findes i Anhanget til den 1ste Deel af hans "Leben merkwürdiger u. erweckter Christen aus der protestantischen Kirche," ville vi altsaa forsøge at give et Omrids, og hvad der mangler i det fulde Billed maae hans Skrifter erstatte os, af hvilke vi i dette korte Mindeskrift ville øse saameget, som kan tjene til at betegne det Eiendommelige, saavel i hans videnskabelige Forskning, som i hans christelige Dannelse og Stræben.

Kanne var født i Detmold i Aaret 1775. Tidlig havde han, som han selv vidner, havt sine Fornødne. Opdragen af

Digitized by Google

en gudfrygtig og retskaffen Fader var det Drengen en Lyst at bede til Gud, og Kirkegangen under Faderens Øine var ham aldrig en Tvang. Men hans første Underviisning i Byen selv var saa fattig og forkeert, at fast al Skolegang var bleven ham en Byrde og Vederstyggelighed. Da føiedes det saa for ham, at en Drengemodtvilligheb, der mødte en ligesaa taabelig Straf af Læreren, bestemte hans Fader til at sætte ham i en Landsbyskole i Heidenoldendorf, ½ Miil fra Detmold. Og denne Begivenhed havde en afgjørende Indflydelse paa hans tilkommende Liv. I Landsbyen traf han hvad i Staden ei var vorden ham til Deel, en christelig Skolemester, **Wilhelm Begemann**. Og nu var Skolen ham først en Lyst og Glæde; nu glemte han, at han for den lange Veis Skyld fra Staden maatte undvære sin Middagsmad til om Aftenen. "Nu først," siger han, "blev min religiøse Sands til virkelig religiøs Stræben, og min Bøn til Bøn om Fremmelse i christelig Dyb." Men snart skulde han atter tabe hvad han havde vundet; hans elskede Lærer reiste i Høstferierne til Holland, og dennes yngre Broder, een af de dueligste Gymnasiaster, fandt i vor Arnold et saa opvakt Hoved, at han lagde det Faderen ret dygtigt paa Hjerte, at denne Søn maatte sættes til Bogen. Faderen var snart færdig, og saaledes kom den unge Kanne igjen paa Gymnasiet, han saa hovedkulds havde forladt. Men her, saameget han vandt i Erkjendelse og raft skred frem foran sine øvrige Meddisciple, saameget tabte han af sin Kjerlighed til Herren, og tilsidst glemte han Ham ganske; han bad ikke mere. Da kaldtes i beleilig Stund den ædle **Ludvig Passavant** som Præst fra Hannoversk Münden til Detmold. Og vel maa Kanne sige, at førstegang han hørte ham forkynde Guds Ord, da syntes det ham, at hans Stemme, hans Miner og hele Væsen udtalte en Kjerlighed, ved hvilken man strax føler, at den ei tilhører det naturlige Menneske. Thi endnu i Aaret 1823, da Undertegnede første

Digitized by Google

Gang besøgte den fast 70aarige Olding i Frankfurt, hvor han nu venter med Længsel paa Herrens Hvile, var det den samme inderlige Kjerlighed, der strax greb ham, og lærte ham at kjende een af de herlige christne Præster fra hiin kolde, unchristelige Tid, som Lavater og Kleuker forgjeves stræbte at opvarme. — Det blev da anderledes for Kanne fra den Time af, at han indlemmedes i Pasavants katechetiske Undervisning. Han begyndte atter ivrigt at søge Christus, og Religionen blev ham en Hjertens Sag. Det var ham da leedt fremfor alt at skrive Religionsafhandlinger; thi "han kunde," som han selv siger, "intet frembringe af sig, uden hvad der levede i ham," og saaledes maatte han ved at skrive Prædikener, hjelpe sig selv til nogenlunde Skadesløsholdelse. Men i denne Stræben for at vorde Christi Discipel, kom ham snart en arrig Fiende i Veien; det var hans lærde Vrgjerrighed, som allerede i det unge Menneske begyndte mægtig at spire, og som den lærde Rector Koeler, skjondt uden selv at vide deraf, nærede. Han opmuntrede ham nemlig til at forsøge sin Lykke paa den yderst fordærvede Text af Varros Bog: de lingva latina; og da nu Koeler i den kritiske Epistel til Heyne anførte een af Kannes Forbedringer, som den rette og oprindelige Læsemaade, steg dennes Forsængelighed endnu høiere. Dog glemte han ikke Christus (thi han vidste endnu, at han maatte kjæmpe), saalænge Pasavant stod ved Siden af ham. Men da han tabte denne Trøster og Raader af Sine, da han først var gaaet til Universitetet i Goettingen, og her havde hørt Eichhorn i nogle Uger over første Mosebog, saavelsom et andet Collegium af lignende Snurdeig over de paulinske Breve, begyndte hans Tro paa Frelseren at valle, ja snart at undergraves. Theologien, forebraget af saadanne Munde, blev ham en Lede, og allerede i det første Aar var han saa vidt, at han ikke mere ansaae Historien om Jesu for troeværdig. De tynde Traade, hvortil endnu i Begyndelsen hans Overbe-

Digitized by Google

viisning var knyttet, brast efterhaanden alle; "i det tredie Semester," siger han, "tænkte jeg slet ikke mere paa Gud, og om Christus gad jeg nu slet ikke høre tale eet eneste Ord." Ikke kom han dog derved ind i det vilde Studenterliv; men den klassiske Philologie blev hans Gudinde; han fik ikke Tid mere til at see ind i sig selv for bare ærgjerrige Udsigter, fortørrede reent i sine Livskilder, og blev, som han selv fyndigt udtrykker sig, et **uudstaaeligt Menneske.** I denne Tid under Heynes Øine begyndte han at forberede sin Udgave af Conons Fortællinger, som fuldendtes 1798, og at arbeide paa en Mythologie. — Hvad han bragte hjem fra Göttingen, hvor han i al den Tid "havde været levende begravet som en vestalisk Jomfrue," var en umaadelig Indbildskhed; Klogt og Lærdom tiltroede han sig, men Troen selv havde han forloret. Hjemme vare begge hans Forældre døde, og han levede nu et halvt Aars Tid af de Penge, disse havde efterladt ham, beskieftiget med et videnskabeligt Arbeide (formodentlig Udvalget af Anthologien). Men nu først kom han i en haard Skole; Livets Kamp, vilde Gud, skulde knække hans Hovmod. Han arbeidede utrætteligt, men uden Velsignelse; stedse havde han et Manuscript færdig, ja vel og to eller tre, og havde dog næppe det Allernødtørftigste, "næppe Salt til Brødet." Dog beholdt han i denne Ulstand, hvori han nogen Tid som privatiserende Lærd havde valgt **Leipzig** til sit Opholdssted, sit gode Lune; man saae det slet ikke hans Skrifter an, hvad for en Pjalte-Ridder deres Forfatter var; og netop nogle af hans fortrinligste humoristiske Frembringelser, som først gjorde **Jean Paul** opmærksom paa ham (Blätter von Aleph bis Kuph, Kleine Handreise o. s. v.) ere affattede i denne Epoche. Men hans Lune er et bittert Skjerts med Skjebnen, af hvilken han bestandig troede sig forurettet, og sig selv meget for god til en saadan Behandling af Livet. Med denne Synsmaade voxte naturlig hans Selvtillid og Stolthed paa sit

Digitized by Google

Hoveds Kræfter. Vel søgte han paa enkelte Punkter af sin tornefulde Løbebane Hjelp hos et høiere Væsen; men han var ingen Christen men en Deist; og saaledes kunde han ingen Grund og Bund finde. En liden Stund slog den religiøse Flamme atter op i Hjertet, da han fra Frankfurt am Main, hvor Pasfavant midlertid var bleven Præst, anden Gang gik til Halle, kaldet til Lærer ved Vaisenhuset. Paa Veien derhen bad han ofte, og i Saalmünster gik han ind i Klosterkirken og kastede sig ned i Bøn. Denne bedre Stemning varede imidlertid kun kort og kunde ingen Bestand have, fordi han hørte til de Byggere, som have forkastet Hjørnestenen. Misfornøiet, skjøndt man gjerne havde beholdt ham her, forlod han pludselig Halle, hvor han ingen Næring fandt for sin Vrøierrighed, og gik til Jena. Kort efter gav han sig i østerrigsk Krigstjeneste,*) hvoraf han løskjøbtes af Appellationsraaden **Marschek von Maasburg** henimod Slutningen af Aaret 1804. Han levede derefter i nogen Tid hos denne sin Velgjører paa hans Landgods Swinarz ved Prag, og undfangede her i en Drøm Ideen til sin genialske Bog: "Geschichte des Zwillings a Pede," der i Vittighed søger sin Mage, skjøndt Tonen forresten deri er frivol, og hvad der er det allerfrivoleste, som Forfatteren selv bekjender, poetisk-from. I Begyndelsen af 1805 see vi ham i **Würzburg**, atter spølende med Folkenes religiøse Historie, som tilligemed Forskningen over Sprogenes Elementer og Rødder allerede i lang Tid havde tiltrukket ham (thi ogsaa hans første philolo-

*) Han tjente, som Fortalen til Første Urkunden melder, flere Maaneder ved den østerrigske Armee. Fortaleren, Jean Paul beder, man vil fatte dette Stridt reent, og tilføier: "Forklaringen ligger blot deri, at Fortjenesten i Tyskland "aldrig belønnes saa meget som — egenhændigt; saa stærkt "ligne vi Ovægselvfolk Ovægselvet selv, paa hvilket alle "Metaller, endog de ædle, svømme ovenpaa og glimre, kun Guldet alene undtagen."

Digitized by Google

gifte Arbeider ere for største Delen foretagne med Hensyn herpaa, og i hans Analecta fra 1800 finde vi et Forsøg til at bringe Lys ind i de græske Theogonier). Saaledes kom den første Deel af hans "Mythologie der Griechen" istand, hvortil han, skjønbt godt betalt af Forlæggeren, dog aldrig leverede anden. Thi hele hans Standpunkt forandrede sig her og hans Synskreds udvidede sig til det Umaalelige, da han ved Læsningen af det gamle Testamente og de østerlandske Sprogs Studium blev ledet til Ideen af en i alle Folks Traditioner nedlagt og i deres Symboler afbildet almindelig Nøgle til hele det aandige Livs Historie. Og denne Nøgle var netop Sprogenes indre, ideale Forvandtskab, som, efter hans Mening, ogsaa udvortes i de lydbare Tegn med samme Naturnødvendighed og efter hiin primitive Regel maatte aabenbare sig. Som med et Slag gik ham et nyt Lys op, siger han, og han troede nu at have fundet det Punkt, hvori Historie, Sprog, Philosophie og Religion maatte forene sig. Med en glødende Iver, ofte zitrende af Glæde over sine Opdagelser, trængte han utrættet ind i Folkenes Urhistorie, og den første Frugt af hans Forskninger paa denne Vei, vare hans "Erste Urkunden der Geschichte," som endnu samme Aar skulde trykkes i Leipzig. Men Censuren her tog Manuscriptet i Beslag, fordi "Forfatteren erklærede Historien af første Mose Bog for blot Idee og angreb Christendommen." Saaledes uden Udsigter, nedsjunken i Gjeld folgte han i Hast hvad han endnu kunde disponere over i Würzburg og ilede til Leipzig. Her androg han sin Nød for Hertugen af Sachsen-Gotha, som just i Messetiden opholdt sig der, og beraabte sig paa Jean Paul, med hvem Hertugen stod i Brevvexling. Denne, som bekjendt en Ven af Bonmots, svarede: "Der Richter soll hier Richter seyn!" Men uden at oppebie Richters Dom eller Fyrstens Efter-Dom, gik Kanne til Jena, hvor han levede et høist kummerligt Liv, og endelig uagtet samme Richters

Digitized by Google

nskabelige Interessioner*) maatte afstaae Manuscriptet af sit første Hovedværk, ovennævnte "Urkunden", til en Boghandler Lübeck i Baireuth, der betalte ham 120 Rigsdaler i sachsiske Penge derfor**). Med nogle Gylden i Lommen maatte han nu, efter med Nød at have betalt sin Gjeld i Jena, vandre til Baireuth, hvor han for et Par Krondalere solgte sin Roman Gianetta. Og nu gik det atter ind i det vilde Liv; thi han var nu engang fast overbeviist om, at han under den Tids Conjuncturer ei vilde finde nogen Understøttelse for sine Forskningsplaner, og alt andet var ham ligegyldigt. Saaledes tog han i Sommeren 1806, da Krigen med Frankrig udbrød, preussisk Krigstjeneste. Den sidste October s. A. geraadte han i fransk Krigsfangenskab, og led den bittreste Nød. "Lyve November-Dage" fortæller han, "maatte vi marschere om Dagen med smal Tæring i den tynde preussiske Soldatertrøie, og om Natten, fire Gange undtagen, kampere under aaben Himmel — men ingen Tanke om Gud steg derved op i min Sjel." Paa den nattlige Marsch fra Vach gjennem en Skov undveeg han, og blev om Natten liggende paa en Høi, men den følgende Morgen faldt han Darmstæderne i Hænderne. Dog da han til Lykke havde nogle Breve

*) Han skrev tidenefter en dygtig og vakker Fortale til dette Værk, hvori han med sin sædvanlige Skarpsindighed vurderer den mythologiske Forskning overhovedet, som den hidtil var drevet, og med Beundringen for sin unge Vens Kjempegang, dog ikke fornægter sin poetiske Natur eller fordølger sig det for ham Trøsteløse i Kannes Resultater: at nemlig "hele den urhistoriske Livsverdens Heltebog skulde forvandle sig til en tynd Kalender."

**) Værket er over to Alphabeter stærkt. Ogsaa af det andet Oplag (hvor meget mere dog kun efter Titlen er et saadant) vilde Kanne ingen Fordeel, da Boghandler Grau, som kjøbte hele Lübecks Forlag til sig, paa egen Haand tillod sig paa ny at falbyde det, "fordi kun meget faae Exemplarer deraf hidtil vare komne i Boghandelen."

Digitized by Google

fra Adolph Wagner og Jean Paul i Lommen og civile Underklæder paa, lod den darmstadtske Officeer ham gaae. Han kom nu som en Tigger til det samme Meinungen, hvor han for nogle Aar siden var kjørt omkring med Hertugen i Gaderne. Men da han formedelst de franske Tropper ei kunde komme ind i Staden, og ei saae nogen anden Udvei, tog han ei langt fra Staden igjen østerrigsk Krigstjeneste. Hvad han led paa Veien til Eger af de preussiske Medrekrutter — en sand ægyptisk Plage, som han siger — er ubeskriveligt. Men endnu en haardere Tugtelse forestod ham — han havde endnu ei prøvet i al sin Elendighed, hvad det var, dertil at være syg. I Eger kom han i Hospitalet, og da han selv ved voldsomme Midler havde cureret sig, angreb ham i Landet unter der Ens Koldfeberen; sjeldent fik han nogen Natteroe formedelst det idelige Skriverie ved Regimentet; og den haarde Vondekost passede kun lidet for hans svækkede Natur. Fire Gange efter hinanden faldt han tilbage, fordi han manglede fornøden Pleie; og endda bøiedes han ikke, men vedblev at trodse paa egen Kraft og at hærde sit Hjerte mod Tanker om Fremtiden. Da han tredie Gang laae af Feberen i Cantonnements-Hospitalet i Weydhofen, bragte en mæhrisk Broder, som havde læst paa Sygesedlen, at han var af evangelisk Religion, og just arbeidede under det Værelse, hvor han laae, ham flere gudelige Bøger, og iblandt disse een af Eckartshausen; men de gik ham dengang, siger han, saalidet an, som Gud selv. Fjerde Gang faldt han tilbage i Linz, kom sig atter ved den duelige og menneskekjærlige Binders Omhu, men var dog sikkerlig blevet et Offer for Døden, hvis han længere skulde have udholdt Tjenesten, og "visselig," siger han, "havde det skeet dengang, da var jeg død med den største philosophiske Kulde." Men Frelseren vilde ei lade ham dø. Uventet kom betimelig Hjelp. Adolph Wagner, som elskede ham troe, og ikke tabte ham nogensinde af Øine,

Digitized by Google

havde nemlig skrevet til Jean Paul, og denne foranledigede den ædle Frederik Jacobi, dengang Præsident ved Academiet i München til at interessere sig for ham. Boghandler Hasslinger i Linz fik Vrindet, og Kanne løskjøbtes af Tjenesten for 160 Gylden. (1808). Næppe følte han Sundhedens Kraft i sine Lemmer igjen, før han forlod Linz, og med en god Reisepenge, formodentlig tillagt af den samme runde Haand, der havde udløst ham, begav sig paa Veien nærmest til Baireuth. Her fornyede han, ved en besynderlig Tilfældelse (thi i Begyndelsen vilde han, saa usel som han optraad, ei engang see Jean Paul, fra hvis Kone han erholdt det første Vink, men reise afsted den følgende Dag), Bekjendtskabet med et Fruentimmer, som han allerede for flere Aar siden havde tilvendt sit Hjerte, Henriette Herold, og Dagen efter var han Brudgom. Men nu maatte han tænke paa en borgerlig Ansættelse. Han haabede i Göttingen at finde en Plads, men der var under Napoleonidens Herredømme alt øde og tomt; og Johannes v. Müller, som han i Cassel besøgte, tiltroede sig ikke at turde give ham nogen Udsigt. Men istedet for at sørge for, hvormed han skulde komme Vinteren igjennem, og hvad der skulde blive af, overlod han sig atter til sine Forskninger over Urhistorien og Sprogene, og glemte sig aldeles deri. Dog Forsynet havde ikke glemt ham; thi, uden at han drømte derom, kom et Brev fra München, som kaldte ham til Professor i Historien ved Realskolen i Nürnberg (1809). Han gik nu tilbage til Baireuth, giftede sig og tiltraadte sit Embede. Allerede i sit første Embedsaar skrev han sit "Pantheum oder die Religion aller Völker" hvori han fuldstændigere, end han i det tidligere Værk havde kunnet, udførte sit System. Bogen er skreven med en levende Begeistring, og hvad der endnu er mærkeligere, det forekom ham selv, som om han vel kunde blive christelig, og som om han

Digitized by Google

nu stod Christendommens Idee nærmere end før *). Men det var kun i et Tusmørke, han stod saavel nu, som da han skrev sit følgende mythologiske Værk: "Chronus oder die Geschichte des Gottmenschen" (1813); og selv rødmede han ikke ved senere at bekjende, at Tendentsen af begge disse Skrifter og deres Forstand er egentlig antichristelig **). Men den

*) Han siger selv etsteds i denne Bog: "Mange ville vel endog gjøre den Opdagelse, at han (Forfatteren) skriver ortheutlig med christelig Troe, og at han har saa godt som ingen Forstand." En Recensent af hans Sämundis Führungen i Leipziger Litteraturtidende for 1817 mener og ganske alvorlig, at man virkelig kunde mærke denne hans Sinds-Retning i forskjellige Yttringer af hans Pantheum. Men hvad disse Yttringer havde at betyde, kan ingen, der har læst Bogen, tage feil af; thi Hebræernes Monotheisme er her for Kanne endnu intet videre end en persisk-chaldæisk Bramasectes Værk.

**) Man maa i Kannes mythologiske Skrifter ikke vente en Udskillelse eller Sigtelse af Stoffet, som senere historiske Forskere af denne Deel af Menneskeslægtens Historie ei med Urette have fordret, men vel dybe Blik over Mythernes indre Sammenhæng efter deres ideale Forvandtskab, hvilket tilsidst syntes ham begrundet i Sproget, som Aandens levende Organ. Men uden fast Grund (thi al falsk Religion taber sig først erkjendte i Lyset af den ægte sande) tog han ofte Farveglimmeret for Væsenet af Tingen; de afbrudte Lyd af Sandheden forvirrede sig for ham, jo mere han selv hentede dem sammen fra alle Verdensegne og Tider, og forlystede sig ved en Mangfoldighed af Combinationer. At dette imidlertid var noget langt større, høiere og dybere end den eensidige og isolerede Betragtningsmaade af Mythologien, som i det forrige Aarhundrede havde fremkaldt snart astronomiske (la Pluche, Dupuis, Dornedden), snart agrariske Systemer (Court de Gebelin), snart et nyt Opkog af evhemeriske Foreskillinger (Banier), er umiskjendeligt. Af hele den Skole af Mythologer, som dannede sig ved den nyere Naturphilosophies Indflydelse er Kanne (næst den fortvæffelige Görres) den gehaltigste og meest omfattende; og saa klart vi end nu monne indsee

første Kjæmpeidee, han fattede, og hvori egentlig alle hans tidligere Forskninger maatte concentrere sig efter hans Tanke til en stor Eenhed, var et "Panglossum eller System af alle Sprog" hvori han vilde vise, at og hvorledes alle Sprog ere udgangne af eet Ursprog. Allerede havde han lagt Haand paa Arbeidet, da det faldt ham i Sinde, hvor stor og vanskelig en Opgave det var, selv om et tilstrækkeligt literarisk Otium levnedes ham, at faae saadant et Værk trykt, som altid kun kunde regne paa en ringe Deeltagelse eller dog liden virksom Understøttelse. Da skrev han til Keiser Alexander om dette Foretagende, og i det han lagde den ophøiede Monarch det Store og Ærefulde paa Hjerte i at befordre et saadant, bragte han ham tillige et lignende af Keiserinde Katharina, der, som bekjendt, mislykkedes, i Minde. Men — Keiseren svarede ham ikke, og see! — det skulde saa være. Thi alt som han arbeidede paa dette Værk, og al Forvirring i Sprogene syntes at opløse sig for hans Forskersie, begyndte han at føle en mærkelig Forvirring i sig selv, som han dog vel ofte nedslog, naar han tænkte paa den Klarhed, hvortil han havde bragt sit Arbeide. Men den paatrængte sig trods ham altid paa nye, og det kom til en fuldkommen Ufred med ham selv og Verden; selv med sine godmodige og venlige Colleger, Schweigger, Pfaff og Schubert, kunde han ei længer leve i Harmonie. Nu og da hørte han og som sagte forsvindende Stemmer fra sit Barndoms- og Ynglingsliv, der hemmelig vinkede og lokkede ham ved Erindringen om Christo.

---

dette Systems Mangler, og beklage de Forvildelser, hvortil en aandløs Efterligning deraf førte mange (blandt hvilke Sickler i Hildburghausen, og nylig Præsten Eißner), saa vist maae vi dog beundre den gigantiske Tanke, der udtalte sig deri, og ønske, at det Sande, som ligger til Grund derfor, maa ved en fuldere og grundigere historisk Undersøgelse af det Enkelte bekræfte sig.

Digitized by Google

Men som de gik bort eller han intet agtede paa dem, tog hans Tungsindighed stedse mere og mere til; han havde en ordentlig Skye for Mennesker. "En nagende Orm," siger han selv, "Ærgjerrigheden, og en i den inderste Krog af Sjelen skjult foragtelig og lumpen Egoisme gnavede paa mit Hjerte, og her følte jeg det mangen Gang brænde som Helvedsflammer." Om Eftermiddagen, naar Læretimerne vare ude, vankede han eensomt om i en afsides Deel af Schloßzwinger, som om han havde ihjelslaget sin Broder, og der ingen Fred gaves mere for ham. Da han engang var vendt hjem til sit Studereværelse fra saadan en Smertens Gang, fik endelig det beklemte Hjerte Luft; han udsagde Jesu Navn med synlig Rørelse, og Frelseren tøvede heller ikke at komme. Hver Dag talede han nu atter om det velsignede Navn og i Samtale med christelige Venner styrkedes hans Troe derpaa. Hans forrige Stræben, saa dygtig og fuldkommen den end kunde være i Verdens Øine, maatte nu vise sig ham som huul og intetsigende, ja som fiendsk, fordi den havde gjort Vold paa hans bedre Natur, og hindret ham fra at trænge ind i Guds Rige. I saadan en Stemning offrede han Ilden den største Deel af sine Papirer, fast besluttet til at hengive Alt for ene at tilhøre Christo. Men hvad han havde vundet af den urette Mammon, vilde han derfor ei aldeles bortkaste, men søgte at luttre det til Hans Tjeneste, hvis hellige Aand havde lært ham at kjende den rette. Hans Sprog-Forskninger og Sammenstillinger ophørte ikke; men nu saae han klart, at Forvirringen i Sprogene kun kunde løses ved den hellige Skrift og det i samme nedlagte aandige Sprog, og at alle Livsrødder saavel til Historien som Sprogene og al ægte Erkjendelse overhovedet maatte søges i Aabenbaringen; og sin Overbeviisning i saa Henseende udtalte han i det Programm, hvormed han aabnede sit nye og sidste Læreembede som Professor i de østerlandske Sprog i Erlangen

Digitized by Google

1819: "de vocabulorum enantiosemia et de confusione in linguis Babylonica." Al menneskelig Videnskab, sagde han nu ofte, er forfængelig, unyttig, et reent Intet, men meente derved kun, som han selv forklarer sig,*) at Videnskaben, forsaavidt den vil have sit Øiemeed i sig selv og ei vil underordne sig som et Middel, er en menneskelig tom Anmasselse. "Kun Philosophien indeholder det man rettelig kan kalde Viden, thi alle øvrige Videnskaber, saalænge deres Indhold ei er blevet til Stof for Philosophien, tilbyde ingen Erkjendelse, men blot Kundskaber. Philosophien er Videnskabernes Dronning; al anden Viden, naar den skal have en Anvendelse udenfor Brugen for Livet, maa blive dens Undersaat; men endnu i denne Time har denne Dronning ingen Krone paa, og er, som fordum Johan af Engelland, endnu uden Land, thi dette ligger i et helligt Land, som man ikke vil kunne erobre med alle dens Korstog." Dette var Kannes Bekjendelse, da han i Christi Skole havde lært, at alle Viisdoms Skatte ligge forborgne i Herren (Col. 2, 3): at nemlig al theoretisk Sandhed er betinget ved en foregaaende practisk Interesse, al høiere Skuen ved et høiere Væren, og at den sande Viden ei voxer paa den theoretiske Erkjendelses, men paa Livets Træ. Lad os nu ogsaa høre, hvorledes hans historiske Forskning klarede sig. Engang havde han hørt de eneste fulde Guddoms Lyd i den indiske Viisdoms Bøger, og før var det altid hans hedeste Ønske, at et eller andet fyrsteligt Seil maatte have bragt ham til Indiens Strandbredde, hvorpaa hele hans historiske Construction af Urverdenen var grundet; hvo kunde og tvivle om, at han vilde have fisket mange Guldkorn og Perler op af den hellige Ganges? Men bedre lærte han dog at skjønne disse Korn, da han havde øst af Livets Kilde selv. Han saae nu vel, at han engang

*) I Fortalen til andet Bind af "Leben erweckter Christen."

Digitized by Google

havde vurderet den indiske Tradition for høit, i det han vilde stemple ogsaa dens Vildfarelser til guddommelig Sandhed, og imod Frederik Schlegel, som lærte, at Pantheismen var den sidste Abort af al Speculation over de guddommelige Ting, var et reent Fornuftsystem, en Udartning af Dualismen, og saaledes dannede Overgangen fra den orientalske Philosophie til den europæiske,*) paastod,**) at den dualistiske Pantheisme var den sande og ældste Philosophie: men han saae og, at i den øst-orientalske Philosophie, som han kaldte den, de lyseste Spor af Guds Aabenbaring og Forjættelser havde bevaret sig; at Træet Asvatha (hvis Blade ere Vedams Blade), som med sine Rødder fæster sig i Himlen og med sine Grene rækker til Jorden, betyder en Viisdom herovenfra, og altsaa en bedre end den, man lærer i vore philosophiske Skoler; at Lys i denne Philosophies Betragtning ei tænkes uden Liv, og den høiere, sande Erkjendelse nødvendig som en levende og frembringende; ja selv at Ordets Betydning i den ei ganske er udslettet.***) Som saadan maatte da den østerlandske Viisdom blive vor Kanne langt betydningsfuldere til de hellige Skrifters Oplysning end hele den øvrige profane Oldtid, og navnlig lagde han herved megen Vægt paa det Persiske Sprog. Hvad han efter disse Grundsætninger og Udsigter har bidraget til theologisk Erkjendelses Fremme har han først nedlagt i sit større typologiske Skrift "Christus im Alten Testament," og dernæst i enkelte bibelske Undersø-

*) See dennes: Ueber die Sprache und Weisheit der Indier (Heidelb. 1808) S. 141 ff.

**) I sit Pantheum.

***) Efter den indiske Sagnhistorie udtaler Gud Shiva Ordet, af denne opstaaer en Dugdraabe, hvoraf der danner sig en Perle, og heraf fremkommer det Verdensæg, i hvilket Spiren til alle Frembringelser, alt Levende ligger.

Digitized by Google

gelser.*) I disse gaaer han fornemmelig ud paa at vise Overfladigheden i den nyere uhistoriske Kritik over det gamle Testamentes og især i de Wettes og Vaters Undersøgelser over de Mosaiske Skrifters Ægthed og Troværdighed.

Og som han paa denne Side med sin aandelige Erkjendelse af al Kraft modsatte sig Neologiens Bestræbelser for, som han træffende kalder det, at sækularisere den hellige Historie, saaledes gav han christelig Sandhed Vidnesbyrd, i det han (1817) med Kleuker, Scheibel og andre Hædersmænd oplæftede sin Stemme imod den af Funk udgivne Altonaerbibel, hvis Anmærkninger sigtede til at udbrede Vantroens Gift blandt Almuesmanden. — Hans øvrige theologiske Skrifter ere deels beregnede paa at populærisere christelige Sandheder ogsaa for et verdsligt Publikum (og hertil høre hans christelige Romaner,**) hvorved han, som Tasso siger, vilde række det syge Barn Lægedom i en Honningskaal), deels paa at meddele dem, der allerede kjende og prise Herrens Navn, en Skat af aandelige Erfaringer og aandelig Trøst. Saaledes begyndte han 1815 en "Samling af sande og opbyggelige Historier af Christi Rige," som siden fortsattes indtil 3die Bind, udgav 1817 "Matthes Weyers aandrige Sprog betræffende den indre Christendom" og bearbeidede af forskjellige Kilder de allerede ovenfor omtalte "Levnetsbeskrivelser af mærkværdige og opvakte Christne," i 2 Dele 1816-1817.

Fred være med hans Støv og Ære med hans Navn! Han var en stor og herlig Aand, deslige hvert Aarhundrede kun frembringer faae; men han var mere end det; han var

*) Bibliſche Unterſuchungen mit und ohne Polemik 2 Bde. Erlangen 1819-1820. Die goldenen Aerſe der Philiſter. Kjøbh. 1820.

**) Sämmtliche Führungen 1816. Romane aus der Chriſtenheit aller Zeiten, 1ſter Thl. 1817.

Digitized by Google

en troe og flittig Huusholder over det, Herren havde betroet ham. Vil man kalde ham en **Mystiker**, (en Benævnelse, der i vore Dage er blevet til et **universelt** Ugvemsord, for at mærke alle dem, der have Christendommen i Hjertet og ei blot paa Papiret) da faaer han vel finde sig deri og trøste sig ved, at han i Himlen nu skuer aabenbart, hvad han her som Hemmelighed (Mysterium) ahnede. Men om hans Ahnelse ei altid fandt det rette Ord, hans Syn for aandelige Ting ei altid den rette Meddelelsesform — vare de derfor bedragelige? O! visselig ikke; thi bedrageligt er kun hvad der er af Verden og forgaaer med den, men ei den Aand, som Gud indgav i Hjertet at vidne om sin Herlighed og Aabenbarelse. Hvad han havde fristet i Livet og seet i Gjerning og Sandhed, det alt veed kun Herren tilfulde der tilskikkede og gav ham det; men selv i de enkelte brudte Straaler af hans Aands uendelige Rigdom, af hans Livs verlende Mangfoldighed see vi jo Herrens Haand, der var med ham til Fald og Reisning. Han havde praktisk gjennemlevet, hvad saa mangt et Muldvarpsind nu i sit Systems Huler nægter at kunne skee; thi saalænge de kunne grave paa deres Veie, er Troens Soel ei til for dem, og Livets Gjenfødelse dem en Forargelse. Hvad Under da, at **Kanne**, som selv levende havde erfaret det, hvorfor disse halvdøde grue, maa være dem en Anstødssteen blandt de mange, som nu optaarne sig mod deres afmægtige Skud? — Men vist er det, af dem skal han ei dømmes, saalidet som Lyset skal dømmes af Mørket eller Christus af Belial. For saa mange, som ere af Sandheden, vil han altid være en elskelig Broder, og kun i disses Minde kan det være ham kjert at leve. Om da og et eller andet mindre skulde tiltale disse, om de skulde finde, at Kanne i den typiske Theologie ogsaa har bygget for meget paa Sprogsammenligninger, at han har udstrakt selv Begrebet om Forbillederne paa Christus for vidt, da er jo dette for dem, noget Uvæsentligt, der vide,

Digitized by Google

af hvad Aand han talede og hvilken Grundvolden var for hele hans Betragtningsmaade.

Da jeg formoder, at flere af dette Skrifts Læsere ville interessere sig ved at have en fuldstændig Oversigt over den salige Kannes Skrifter, saa lader jeg denne endnu til Slutningen følge, og tager saaledes Afskeed med den elskelige Skygge. Jeg inddeler hans Arbeider i: 1) philologiske (i snevrere Forstand); 2) etymologisk-mythologiske; 3) humoristiske og blandede; 4) christelig-theologiske, og hidsætter Titlerne efter disse fire Afdelinger.

I. Philologiske. Cononis narrationes L. ex Photii bibliotheca edidit et adnotationibus illustravit. Præfixa est epistola ad Heynium. Adjunctum Heynii spicilegium observationum in Cononem. Goett. 1798. 8. — Anthologia minor s. Florilegium epigrammatum græcorum ex Anthologia Planudea et Brunckii analectis, adjectis versionibus latinis Hug. Grotii. Halæ 1799. 8. — Analecta philologica. Lips. 1802. 4.

II. Etymologisk-mythologiske. Ueber die Verwandtschaft der griechischen und deutschen Sprache. Lpz. 1804. 8. — Mythologie der Griechen, 1r Thl. ib. 1805. 8. — Erste Urkunden der Geschichte oder allgemeine Mythologie, mit einer Vorrede von Jean Paul Fr. Richter. Baireuth 1807. N. Aufl. 1815. — Pantheum der ältesten Naturphilosophie, die Religion aller Völker. Tüb. 1811. 8. — System der indischen Mythe oder Chronus und die Geschichte des Gottmenschen in der Periode des Vorrückens der Nachtgleichen. Lpz. 1813. 8.

III. Humoristiske og blandede. Nicolais literarischer Liebesbrief, ein Lustspiel. Lpz. 1803. 8. — Blätter von Aleph bis Kuph. ib. 1803. 8. — Kleine Handreise von Walther Vergius. Penig. 1803. 8. — Giannetta, das Wundermädchen Roms. Baireuth 1809. 8. — Geschichte des Zwillings a Pede. Nürnb. 1811. 8. — Comoedia humana oder Blepsidemus Hochzeit und Kindtaufe. Baireuth 1811. 8. — Lappalien und gekrönte Preisschriften. Lpz. 1814. 8.

IV. Christelig-theologiske. Sammlung wahrer und erwecklicher Geschichten aus dem Reich Christi und für dasselbe. 1r—2r Thl. Nürnb. 1815-1816. 3r Thl. ib. 1821. 8. — Leben und aus dem Leben merkwürdiger und erweckter Christen aus der protestan-

Digitized by Google

tischen Kirche. 2 Thle. Bamberg 1816-1817. 8. — Matthes Weyers geistreiche mündliche Sprüche das innere Christenthum betreffend. Neu bearbeitet. Nürnb. 1817. 8. — Worte der Warnung nebst angehängten gelegenheitlichen Schriftauslegungen, veranlaßt durch die irrlehrenden Anmerkungen Funks zur privilegirten neuen Altonaer Bibel. 2te Aufl. Nürnb. 1817. 8. — Sämundis Führungen, ein Roman aus der Geschichte der freyen Maurer im ersten Jahrhundert. ib. 1816. 8. — Romane aus der Christenheit aller Zeiten. 1r Thl. ib. 1817. 8. — Christus im Alten Testament. Untersuchungen über die Vorbilder und Messianischen Stellen. 2 Thle. ib. 1818. 8. — De vocabulorum enantiosemia s. de confusione in linguis Babylonica. Erl. 1819. 4. — Biblische Untersuchungen und Auslegungen mit und ohne Polemik. 2 Thle. ib. 1819-1820. 8. — Die goldenen Aexse der Philister, eine antiquarische Untersuchung. Nürnb. 1820. 8.

Hertil kunne endnu føies følgende tvende Skrifter, som Kanne udgav, uden dog at have videre Deel deri, nemlig: Die Weissagungen und Verheissungen der Kirche Jesu Christi, auf die letzten Zeiten der Heiden gegeben. Nach dem Werk des P. Lambert auszugsweise für Christen aller Confessionen, bearbeitet von Jaschem (d. e. Senator Meyer i Frankfurt, den bekjendte Bibeloversætter). Nürnb. 1818. 8. — Auserlesene christliche Lieder nebst einem Anhange, enthaltend M. Luthers Lieder (samlede af Pastorinde Mencke, dengang i Bremen). 2 Thle. Erlangen 1818. 8.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Kritiske Anmeldelser.

Predigten über gewöhnliche Perikopen und freie Texte von C. L. Couard, zweitem Prediger an der St. Georgen Kirche zu Berlin. 1823, 8vo. S. 532.

Naar vi ville bedømme Prædikener, som det sig bør, fra den eneste rette, nemlig christelige, Standpunkt, da maae vi jo unægteligt spørge, om det er den christelige Lære og Overbeviisning der udtaler sig i dem, og besvare det ved Sammenligning med hvad der er Christendom, eller hvad Christus og hans Apostle have lært; thi Andet skal jo ei forkyndes i Christi Kirke. Til at besvare hiint Spørgsmaal, med Hensyn til nærværende Prædikener, leder os Forfatteren (en Discipel af den bekjendte Professor Neander), naar han i Fortalen siger: "Ved uafladelig at randsage vor Troes hellige Skrifter fra min tidlige Ungdom, ved at prøve og sammenligne Evangeliets Lære med min Aands og mit Hjertes Trang, ved alvorlig at tænke over mig selv og mit Levnetsløb, og ved saa mangen Erfaring af mit Indre, er jeg bragt til den levende Overbeviisning, at Christus, den Korsfæstede, er Summen af og Grundvolden til al Salighed. Jeg erkjender og ærer i ham den Guds eenbaarne Søn, der i Værdighed og Høihed uendelig vidt overgaaer alt det Skabte, og hvis Forbindelse med Gud, ubegribelig for den svage menneskelige Forstand, ei blot beroer paa Overeensstemmelse i Sindelag, Villie og Virken, men tillige paa Lighed i Væsen, saa at vi ere forpligtede til at ære ham, som vi ere Faderen. — Jeg

Digitized by Google

erkjender i hans Lære en sand ubedragelig, guddommelig Underviisning, som under Guds Styrelse skriftlig er bleven optegnet af hellige Mænd, oplyste og drevne af hans Aand. Den beviser sig at være den høieste Sandhed og guddommelig Aabenbaring, selv ved den strængeste Prøve af en fordomsfri, upartisk Fornuft, der erkjender sine naturlige Grændser, beviser sig især som saadan, naar vi med Glæde beslutte at efterfølge den, og aabner for Hjertet en uudtømmelig Kilde til Trøst, Glæde, Beroligelse og Fred, er den sikkreste Støtte for den menneskelige Svaghed, en Guds Kraft i Stræben efter Hellighed. — Jeg frygter ei for og skammer mig ei ved at udtale denne Troe, som hæfteler mig. Som Paulus erklærede sig intet at vide uden Jesum Christum den Korsfæstede, 1 Cor. 2, 2; saa bekjender jeg og, at jeg ikke veed at prædike noget Andet, Bedre og Høiere, end ham, som er gjort os af Gud til Viisdom, Retfærdighed, Helliggjørelse og Forløsning, og troer, at den bør vidner om ham, fordi han af Hjertet troer paa ham, sikkert og uden at staae Fare for at bedrage sig, tør sige med Propheten: "Herre hvad jeg har prædiket, det er ret for dig, Jer. 17, 16." — Det er da klart af Forfs. Ord, at han ikke vil lægge nogen anden Grundvold end den, som lagt er, eller forkynde noget andet Evangelium end det, som er os overantvordet, og det har han i Gjerningen viist; thi i hans Prædikener er Jesus Christus Begyndelse, Midte og Ende af al hans Tale. Jeg mener derfor i Sandhed med Hensyn til deres Indhold at kunne kalde dem ægte evangeliske, fordi Evangeliet i dem er forkyndt og udviklet med en Reenhed og Sandhed, som jeg kun har fundet i faae af den nyere Tids Prædikener, der som christelige kunne komme i Betragtning. Skriftens Lære om Synd, Forløsning og Helliggjørelse udgjøre Hovedindholdet af Evangelium eller Guds Naade i Christo, den udgjør Gjenstanden for alle Got-

Digitized by Google

fatterens Prædikener, og til hvilke han passende og rigtigt knytter de øvrige christelige Sandheder. Hine trende Hovedele samler han til et uadskilleligt Heelt, og viser dem i deres Sammenhæng og Følge i den 2den Prædiken: "Verdens store Sygehuus" i den 3die: "Jesu Christi Dods høie Betydning;" i den 20de: "Menneskets største Elendighed, høieste Glæde og helligste Forpligtelse," i den 23de og 24de: "Den ved Synden forstyrrede og ved Jesum Christum gjenoprettede Forening mellem Gud og Menneskene." — Den Hovedsandhed om Synden, som er indkommen i Verden ved et Menneske, og er trængt til Alle, saa at de ere Syndere og fattes Guds Ære, er udviklet og bevist af Skrift, Samvittighed og Erfaring i den 11te og 12te Prædiken om: "Menneskets Tilstand før Gjenfødelsen." — Saavel heri som i den 16de Prædiken om: "Syndserkjendelse" viser Forf. Nødvendigheden for Mennesket at erkjende sin Fordærvelse, uden hvilket det Korsets Ord om Forløsning ved Christum maa blive en Daarlighed og Forargelse; thi det er kun et glad Budskab for Syndere, efterdi de Kaarske ei have Lægen behov, men de som ere syge, ligesom og al Formaning til Omvendelse, og Bestræbelse for at forbedre Menneskene, da maa vorde frugtesløs. Overensstemmende med Skriften lærer Forf. Forløsningens sande Beskaffenhed baade i Jesu forsonende Lidelse og Død, og hans fyldestgjørende Retfærdighed, saa at vi med ham alene blive retfærdiggjorte for Gud, erholde Syndsforladelse, Naade og det evige Liv. Dog kan saadan Forløsning ei gavne os, med mindre vi i en sand Tro tilegne os Frelserens Fortjeneste og vente alene Salighed ved ham, en Tro, der er virksom formedelst Kjærlighed i god Gjerningers Øvelse; det er Indholdet af den 21de Prædiken: "Det høie Værd, den ægte Tro paa Jesum har." — At det er en levende Tro, Forf. hviver paa, viser han derhen ved, i sin 19de

Prædiken: "de christelige Pharisæer," at bekjæmpe den Vildfarelse, at Troen ei skulde være andet end den blotte Bekjendelse af Sandhed, endog saadan falsk og fordærvelig Indbildning ei engang bør have Navnet af Troe. Uden med fuldkommen Forandring i Menneskets aandelige Tilstand, der uden Guds Aands Virkning er umuelig, kan Mennesket ei indgaae i Guds Rige, hvilket Forf. viser i den 9de og 10de Prædiken: "Guds Aands Gjerning i Mennesket," og i de 5 følgende: om "Menneskets Gjenfødelse." — Men for at Ingen skal bedrage sig selv, eller uden Grund mene at have Deel i Naaden, besvarer han i den 17de Prædiken det Spørgsmaal: "Naar tør vi sige, Guds Naade har ei været forgjæves udbeelt til os?" — Ligesom Forf. fremstiller Evangliets Lærdom i dens Sandhed, saa bestræber han sig idelig at gjøre den christelige Erkjendelse frugtbar og virksom paa Sindelaget og Livet, at det maae vorde en levende Christendom, at Guds saliggjørende Naade baade maae oplære os til at forsage al Ugudelighed og de verdslige Lyster, og til at leve gudeligen og retfærdigen. — Heri bliver han ikke staaende ved det Udvortes, men formaner til først at rense det Indvortes, da skal og det Ydre vorde reent, og lægger ikke nogen Vægt paa udvortes Gjerninger, der kun da have noget Værd, naar de have deres Grund i det indvortes Menneske, som alt mere maa styrkes, i det Ch. boer formedelst Troen i vore Hjerter, og vi vorde rodfæstede i Kjerlighed; thi først da kunne vi i Gjerningen forkynde og udøve hans Dyder, der kaldte os fra Mørket til Lyset, det virker i os baade at ville og at udrette, naar vi arbeide paa vor Forbedring med Alvor.

I Henseende til Foredraget, da bærer det uægteligt ogsaa Sandheds og Oprigtigheds Præg, og fortiener vistnok at benævnes som sand, christelig Populairitet for den Klarhed og Bestemthed i Tanker og Udtryk, den Simpelhed, Kraft og

Digitized by Google

Følelse, der herſker i Fremſtillingen og Anvendelſen af de enkelte Sandheder. Den Popularitet er ligeſaa forſkjellig fra den vandede og udtværede Forſtands-Præk og hjerteløſe Snak, man i ſenere Tider benævnede ſaaledes, ſom den fierner ſig fra alle de kunſtlede, forſkruede og fjantede, halv-philoſophiſke, halv poetiſke Floſkler, hvormed Mange i vore Dage have ſøgt at udpynte deres Prædikener, enten for at ſige noget Nyt eller paa en nye Maade, der kunde klinge kraftigt og ſmukt, og gjøre øieblikkelig Effekt. At de derved ofte geraade paa Afveie er aabenbart, naar de lægge meer end tilbørlig Vægt paa Foredraget, og allerhelſt naar de ikke forſtaae at bruge Billedſproget, udſige de ofte, endog mod deres Villie, meget ſom er galt og forbreiet, eller ſom i al Fald kan misforſtaaes til Skade for den Sandhed, de ville indſkjærpe. Evangeliet ſelv er klart, kraftigt og eenfoldigt for alle Troende, uden Kunſt og forſængelig Prydelſe, og ſaaledes ſkal vor Fremſtilling deraf ogſaa være, ligeſom vi i Guds Ord finde de rette Lignelſer og det ſande Billedſprog, vi ſkulle bruge. Hiin ſande Popularitet, ſom er nærværende Prædikener egen, ſkylder Forf. unægteligt Bibelen, den han med Held og Skjønſomhed har vidſt at benytte, til at give ſit Foredrag en Salvelſe og Varme, der virker den ſande Opbyggelſe, og hvilken de tørre bibelloſe Prædikener aldeles ſavne. Det er ikke hos ham en Hob, uden Valg ſammenkaſtede og ilde anvendte, Skriftſteder, men en ſammenhængende Tale i bibelſk Tungemaal og Udtryk, hvor det ene oplyſer og forklarer det andet. Ogſaa anſeer jeg det i denne Henſeende for et Fortrin, at Forf. ſtrengt holder ſig til ſin Text, deraf ſimpelt, utvungent og uden Kunſt udleder ſit Thema, og holder ſig nøie dertil, ſaavel i Inddelingen af ſin Prædiken, ſom i den hele Udvikling deraf, ſaa at han ene bygger ſin Tale paa Guds Ord, lader den udgaae derfra og ſører den tilbage dertil.

Digitized by Google

Jeg mener da at have rigtigt og bestemt udtrykt min Dom over bemeldte Prædikener, naar jeg baade med Hensyn til Indhold og Form kalder dem sande evangeliske, uden at indlade mig i, paa mange moderne Recensenters Viis, at kritikakle, vrage og klove enkelte Udtryk og Ord, hvoraf vistnok adskillige kunde have været bedre valgte, men som slet ikke gjør noget til Hovedsagen. Kun saameget troer jeg endnu at burde tilføie, at saadanne Prædikener netop ere efter Tidens Tarv og Trang, i hvilke Sandheden, ikke haltende og vaklende, men heelt og reent forkyndes, som den os er aabenbaret, og det er at ønske, at mange saadanne levende Røster maatte ledsage det frevne Ord, der nu med saamegen Omhu udbredes i Landene, at Folket maatte opvækkes til flittigen at læse og høre Guds Ord, og ikke lægge Bibelen paa Hylden, til Føde for Orme og Møl, som vel mangensteds sker, hvor den kun gives dem i Hænderne, som en lukt Bog, uden at prædikes for deres Øren i Aands og Krafts klare Veviisning, som et Ord, der er Aand og Liv og Kraft!

Jeg slutter med det Ønske, at Forf. vil udføre den Plan, han har havt, at udgive en fuldstændig Aargang af Prædikener over alle Evangelier og Epistler, og at hans Arbeide i Herrens Tjeneste maa vorde til Velsignelse for alle dem, som ere af Sandhed!

C. E. Thurah,
Præst.

Johannes der Täufer,

eine bibliſche Unterſuchung von Juſtus Günther Eduard Leopold, Conventual und Director studiorum hospitii zu Loccum. Hannover 1825 in der Hahnſchen Hofbuchhandlung, 195 S. in gr. Oct.

Dette Skrift, hvortil den nærmeſte Oprindelſe, efter Forfatterens egen Angivelſe, maa ſøges i de Udarbeidelſer i den videnſkabelige Theologie, ſom Medlemmerne af Seminariet i Kloſter Loccum maae levere fra Tid til anden, er ſiden blevet udarbeidet, forøget og udgivet ifølge ærefulde Opfordringer af flere Lærde, ſom De Wette, Gabler, og Andre. Som en flittig og nøiagtig Samling af alle de Efterretninger, der findes i Evangelierne og hos Joſephus om Johannes den Døbere, og ſom tjene til at oplyſe hans Hiſtorie, troer Ref. at dette Skrift iſær maa betragtes og anvendes; hvad de anſtillede Undersøgelſer angaaer, da ere de og meeſt ſamlede af ældre og nyere Exegeters Skrifter, ſjeldent findes noget nyt og originalt; den brugte Orden og Fremgangsmaade er i det hele fortræffelig, Reſultaterne næſten alle tilfredsſtillende og vel grundede. En kort Oversigt af Skriftet troer Ref. her at burde give. Den hele Undersøgelſe er inddelt i ſex Capitler. Første Capitel handler om Johannes's Fødſel; først anſtilles en hiſtoriſk-kritiſk Undersøgelſe om Efterretningerne derom hos Lucas, derpaa gjøres den religieus-praktiſke Anvendelſe. Hvad den hiſtoriſk-kritiſke Undersøgelſe angaaer, da beſtaaer den meeſt i at optegne de forſkjellige Synspunkter, ſom Bibelfortolkerne have havt med Hensyn til Fortællingen. Der anføres, at Nogle have betragtet den ſom en hiſtoriſk, Andre ſom en philoſophiſk Mythe, atter Andre ſeet i det Hele

Digitized by Google

en blot ὀπτασία; mod Ægtheden af hele Stedet anføres de Grunde, som man har hentet af Ebionæernes og Marcions Evangelier; Forfatteren forsvarer Stedets Ægthed, statuerer og, at Lucas virkeligen har villet fortælle et Under; dog uden i den Henseende tilbørligen at gjendrive Indvendingerne; hvad Underets objective Gyldighed angaaer, erklærer Forf. sig heelt vaklende og ubestemt ved et non liquet, mener dog derhos, at Forklaringen af Mirakler ligger udenfor den troende og besjelede Exegets Gebet og ene tilhører den spidsfindige Metaphysiker. Angaaende Stedet, hvor Johannes fødtes, Tiden, da han fødtes, og Slægtskabet mellem Elisabeth og Maria bliver Forf. ved de almindelige Bestemmelser; dog mener han, Slægtskabet ei var videre end et inderligt Venskab. Den praktiske Anvendelse af Fortællingen gjøres med Hensyn til de Tilstedeværende, med Hensyn til Jødechristne, og endelig og med Hensyn til Christendommens Udbredelse. Denne Anvendelse forekommer Ref. kun mat og lidet gjennemgribende, Sagen langtfra ei heller betragtet fra alle Synspunkter. I det andet Capitel handler Forf. om Johannes's munus propheticum; og falder denne Undersøgelse i tre Dele. 1) gives Læserne en trae og nøiagtig Sammenstilling af alle vidhenhørende Skriftsteder, men ei altid med bestemt og nøiagtig Anvendelse. Forfs. Mening, at Johannes's munus propheticum kulde være identisk med hans munus som Folkelærer og Bodspredikant kan Ref. ingenlunde underskrive; efter Frelserens egne Udsagn og Mal. 3, 1, maa Johannes anses for Prophet i Ordets høieste Betydning; 2) vises Hensigten af Johannes's Sendelse; Forf. viger herved ei fra de almindelige Bestemmelser; 3) fremsættes det Statutariske i hans munere prophetica. Ugrundet er Forfs. Paastand, at der slet ingen Parallel kan trækkes mellem Johannes og Propheterne i det gamle Testamente, men at blot en ydre Lighed

finder Sted. I det tredie Capitel handles om Johannes's Lære og Daab. 1) Læren. Først sammenstilles de vedkommende Skriftsteder; derpaa angives Forskjellen mellem Forestillingerne derom i de tre Evangelier og i Johannes's Evangelium; derefter fremstilles Læren, og endelig Læremethoden. I denne Undersøgelse synes Forfatteren slet ikke at have fattet Johannes den Døberes høie, rigtige og tydelige Begreb om Syndstilgivelse og Forsoning ved Christi Død. Ordene hos Joh. 1, 29, hvor Døberen saa tydeligen udtrykker sig herom, vil Forf. derfor ei at skulle være Ord af dennes egen Mund; men blot Evangelistens Yndlingsidee, som denne havde tænkt sig ind i Døberens Sjæl, og ladet ham udsige. Heller ikke synes Forf. at have fattet Aanden i Johannes's Bodsprædikener, ligesaalidt som hans Betragtning af Bøn og Faste. Læremethoden er godt fremstillet, Døberens Character fortræffeligen skildret. 2) Daaben. Først fremsættes Evangelisternes Efterretninger samlede; den historisk-kritiske Bedømmelse deraf følger; den høie Betydning af Johannes's Daab synes Forf. ei ganske at have grebet; hvad Stedet angaaer, hvor Johannes døbte, da bestemmes den østlige Side af Jordan. I fjerde Capitel fremstilles Forholdet mellem Jesus og Johannes; først anføres herom de bestemte Skriftsteder, derpaa de mere ubestemt antydende; den historisk-kritiske Bedømmelse følger. De didhenhørende Spørgsmaale besvares, de af Undersøgelsen deducerede dogmatiske Momenter fremsættes. Det hele er fortræffeligen tegnet og vel udført; dog kan Ref. ei bifalde Forfs. bestemte Ytring, at Johannes ingenlunde umiddelbart var oplyst om den høie Betydning af Christi Komme til Jorden. Det femte Capitel indeholder Undersøgelsen om Johannes's Fængsling og Død; Herodes's nedrebrægtige Charakteer synes Forf. at ville skjule under Svagheds Kaabe. Det sjette og sidste Capitel handler endeligen om Johannes's Di-

Digitized by Google

skiple og de nuværende Sabier, som Forf. antager at nedstamme fra dem. Johannes's Disciples Historie gjennemgaaes, Forholdet, i hvilket de stode til Apostlene, angives; derpaa undersøges, om Johannes's Evangelium var skreven mod dem. I Efterretningerne om de nuværende Sabier og deres religiøse Meninger følger Forf. Norberg, Walch, Biörnstahl og Tychsen; dog ei uden at fremsætte egne Hypotheser.

J. Holm.

Om en nylig blandt Ruinerne af Karthago opdaget punisk Gravskrift, ved Dr. Frederik Münter. Kjøbenh. 1824. I det kongelige Videnskabs-Selskabs Skrifter.

At det phoeniciske og hebraiske Sprog er eet med ubetydelig dialectisk Forskjel, kan fuldkomment bevises; det er allerede af alle de Lærde, som have Stemme i denne Sag, antaget for afgjort; og samme Alphabeth er i det væsentlige bleven brugt baade af Hebræer og Phoenicier. De phoenicisk-puniske Oldtidsmindes kunne derfor benyttes som de allerpaalideligste Hjælpemidler til den hebraiske Palæographie, hvoraf ethvert Spørgsmaal om det G. Ts. Critik er afhængigt; de skulle give os de haandgribeligste Beviser imod den Maade, hvorpaa det 18de og 19de Aarhundredes Lærde have anvendt Critiken paa G. T. Naar vi mod den nyere Eids lærde Mænds Hypotheser kunne sætte Mindesmærker fra en Tid, da det hebraiske Sprog endnu levede paa mange Millioners Tunger, hvem vil man da troe? dem eller os? Derfor have de phoeniciske Monumenter saa afgjort en Interesse for Enhver, som videnskabelig behandler det G. T.; og derfor modtage vi med en ubeskrivelig Glæde et-

Digitized by Google

hvert nyt Bidrag til at forøge vor Kundskab om den semitiske Palæographie. De sidste Aar have med større Rundhed, end vi havde tordet vente, forsynet os med saadanne Mindesmærker.

Et Monument, som i palæographisk Henseende ikke giver noget af de hidtil bekjendte Noget efter, er nu atter kommet for Lyset, og vi skylde Sjællands lærde og utrættelige Biskop Münter baade dets Udgivelse og Forklaring.

Indskriften — see vedføiede Kobbertavle, hvor den er formindsket omtrent i Forholdet 5 : 3 — er funden 1823 paa selve Carthagos Ruiner, og er den sjette, som der er opdaget. Nu er atter en nye Indskrift der funden, men den er endnu ikke bekiendt; dog er der Haab om, at den af samme Forfatter vil kunne blive udgivet og forklaret. Den virksomme danske Consul i Tunis, Hr. Capitain Falbe, skyldes Tegningen af denne Steenskrift.

Med Undtagelse af Lin. 1. 7 indeholder Indskriften blot læselige og meget tydeligt og bestemt udførte Bogstavtræk. Forfatteren har læst dem saaledes:

קֶבֶר בַּתְבָּ(א) בַּת חַמְלוֹת בֶּן־עַבְדְּ
אֶשְׁמֻן בֶּן־אֶשְׁמֻנְיִתֵּן בֶּן־בַּרְיַ הֲרֵב

og oversat: Sepulchrum Bathbæ, filiæ Chamlothi, filii Abdeschmun, filii Eschmunjitten, filii Barjahreb.

De mange Nomina propria, som Indskriften indeholder, ere med megen Lærdom af det hebraiske Sprog oplyste; herved har baade Sprogkundskaben og Mythologien vundet. Den lærde Forfatter ender sin Afhandling med den Hypothese, at Stenen har ligget paa en Astarte-Præstindes Grav; thi i Nærheden af Ruinerne af Astartes Tempel er den funden.

Det eneste Tegn paa Stenen, som i Afhandlingen ikke er forklaret, er ◡ over det første Bogstav. Saavel af Geheimeraad Kopp i Manheim — som iøvrigt er ganske tilfreds-

Digitized by Google

ſtillet ved den af Forfatteren givne Forklaring — er dette Tegn omtalt og forklaret i hans Recenſion af denne Afhandling i Heidelberger Jahrbücher der Litteratur, 17ter Jahrg.; ſom dette Tegns Betydning ogſaa af mig er omtalt i Commentatio de numis Sextorum i Miscell. Hafn. Tom. II. Fasc. II. pag. 369. Dets Betydning i denne Indſkrift er formodentlig, at קבר ſkal læſes קֶבֶר og ikke קֶבֶר.

Vi ønſke, at den lærde Forfatter ſnart igjen vilde ſkjenke os lignende Bidrag til at forøge vor Kundſkab om den ſemitiſke Palæographie.

Jac. Chr. Lindberg.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag.

Er selv Lyset i dig Mørke, o da, hvilket Mørke!
Matth. VI. 23.

(Slutning).

"Saaledes tør jeg haabe, kortelig efter Evne, at have, ikke ganske forgiæves, bekæmpet de Fordomme, der letteſt kunde indtage Læſerne mod os, og tør da ſtride nærmere til Sagen, ved, i en almindelig Betragtning, at henvende Læſernes Opmærkſomhed paa den gjennemgribende Uchriſteligheid af det attende Aarhundredes Oplysning."

Saaledes endte jeg ſidſt, men jeg hører en Røſt, uviſt hvorfra den kommer, ſom ſiger: du tør vel haabe det, men du turde vel ogſaa finde dig ſkuffet i dette, ſom i ſaa mangt et driſtigt Haab, du fattede; thi een Indvending har du ladet ubemærkt, ventelig fordi du foragtede den, men, for at tale i dit eget Sprog, det turde da gaae dig, ſom Frigga, der foragtede det eneſte Vaaben, der kunde fælde hendes Elſkelige. Hør og forſtum! eders Foretagende er forargeligt, i allerhøieſte Grad forargeligt, ſaa det maa være hellig Pligt for enhver ſand Menneſke-Ven, og Ven af den offentlige Roligheid og den borgerlige Enighed, om mueligt, at kvæle det i Sødſelen, og vi tør haabe, med forenede Beſtræbelſer at naae dette vort ædle Øiemed. Vi vil ſlet ikke ſtrides med dig om, hvad der i Grunden er chriſteligt, derom maa, for os, hver troe, hvad ham lyſter, naar han kun ikke vil paatrænge os ſine Meninger, og det Hele turde vel i Grunden

Digitized by Google

kun være en Ord-Strid; men at forkiættre det hele eller halve Præsteskab i et Land, at vække hos den vankundige, uforstandige Almue, og den letsindige, ubetænksomme Ungdom, den ulykkelige Mistanke, at en stor Deel af deres Lærere forvilder og forvirrer dem i Salighedens Sag, det er, som Historien læret, en Fanatisme, der kan have de uoverseeligste, gruesigste, sørgeligste Følger, baade i private og offentlige Forhold, ja, vi sige det med Gysen, det er, hvad der kan hvæsse Borgeres Sværd mod hinanden, kuldkaste Troner, opløse Stater, i Bund og Grund fordærve og ødelægge Folk og Riger; saa her bør den verdslige Øvrighed være paa sin Post, og paabyde Taushed, eller dog paalægge Talen saadanne Baand, at den bliver uskadelig.

Det klinger vist nok frygteligt, og jeg kiender vel det Land, hvor en saadan Tale finder Indgang, til at forblinde Regieringens Øine, men, Gud skee Lov! det Lands Navn er ikke Danmark, og derfor glemde jeg virkelig, at man her kunde vente en saa udansk, uhistorisk, uchristelig, tyrkisk Indvending imod det Foretagende, at undersøge, hvad der er Sandhed i Salighedens Sag, og om det er den sande Christendom, der nu enstund med saameget Pral har udgivet sig derfor. Jeg skal heller aldrig nægte, der hører for en Christen, især en Christen fra de sidste Tiere i det attende Aarhundrede, efter min Erfaring, Saameget til, med Sagtmodighed, at besvare slig en Indvending, at jeg helst overlod en Anden den Forretning; men da jeg nu for Øieblikket ingen Anden veed, som jeg tør haabe baade kan og vil giøre det bedre end jeg, maa jeg dog giøre mit Bedste, og ovenikisbet være glad ved, at jeg tidsnok erindredes om en Mangel i min Fortale, det staaer i min Magt dog nogenlunde at afhielpe.

Det Første, som her rinder mig i Tanke, maa nødvendig være, at for tredive Aar siden hørde man i Danmark

Digitized by Google

omtrent samme Indvending mod det kun alt for heldige Foretagende, der dengang hørde til Dagens Orden. Vel var det ikke Balle eller Guldberg der talede saa, thi de var klarsiede nok til at indsee, at de Præster og Professorer, som grue for en Undersøgelse om, hvorvidt de lære Sandhed og især hvorvidt de lære sand Christendom, derved enten rybe en flet, eller vanære en god Sag, og at en Christen, som tænker, Forargelse kan undgaaes, har glemt, hvad Herren siger, det er nødvendigt, at Forargelser maae komme, og værst for dem selv, ved hvem de komme. Men de vare dengang faa blandt Christne, der med Balle og Guldberg havde den faste Tro, at Bibelen kunde forsvare sig selv og sine Tjenere, og derhos den klare Indsigt, at det var langt meer end al Verdens Magt formaaede, da der vil længere Arme, end selv de største Konger have, til at lukke alle Munde, da der vil meer til Tro end Læbers Ord, og noget ganske Andet til at dæmpe Tvivl end Taushed. Endeel af Præsterne, og hvem der ellers følde eller foregav Sorg over den gruelige Forargelse, det var, at udraabe Bibelen for den dummeste og latterligste, tildeels endog for den skadeligste og uanstændigste Bog, man kiendte, og at udraabe Mængden af Præsterne for de største Faare-Hoveder eller de samvittighedsløseste Hyklere, Solen bestinnede, fordi de prædikede Guds Ord, efter den Augsburgske Confession, som dansk Lov og deres Embeds-Eed forpligtede dem til; Disse lod sig, stundum i Lys, dog mest i Løn, forlyde med, at det var et Uvæsen, Regieringen burde hemme, enten ved reent at forbyde al Strid om Religionen, eller dog ved at sætte den Grændser: befale, den skulde føres paa Latin, eller paa anden Maade hindre de forargelige Taler fra at komme de Enfoldige og Vankundige for Øine. Man hørde ogsaa tale om, hvortil Fritænkeriet kunde og vel maatte lede, naar det udbredtes hos Mængden, man havde i Frankrig et Exempel at beraabe sig paa, der

Digitized by Google

vel maatte kaldes saa lysende, som et ildsprudende Bjerg, og man behøvede ei engang at beraabe sig paa fremmede Exempler; thi de Fleste, hvem dengang den Augsburgske Confession var en Torn i Øiet, dulgde slet ikke, at Constitutionen af Sextenhundrede og Treds var dem endnu en større, og at begge Dele, om de maatte raade, snart skulde blive Oldsager, der neppe undtes Sted i Archiver. Under saadanne Omstændigheder var det unægtelig en svar Opgave at finde Grændsen for den verdslige Arm, men Balle fandt den uden Møie i sin Bibel, og erklærede: hvem der vil løbe Panden imod Kirke-Muren, bør have Lov dertil, men hvem der vil forgribe sig paa Staten, bør man give Troen paa dens Kraft i Hænderne; og jeg tør troe, det gior den Danske Regiering Ære, at saa skedte: at det attende Aarhundredes Oplysning fik Lov til at vise sig i al sin aandelige Glands, Lov til at prøve Styrke med Bibel og gammelbags Christendom, men ikke Lov til at sætte Kronen paa Dyret med de mange Hoveder.

Men hvad dømme Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning herom? Naar de udraabe vort Foretagende for Noget, der, paa Grund af Forargeligheden, maa afskyes, og burde med Magt kvæles i Fødselen, da maae de nødvendig misbillige den Overbærelse, vor Regiering viste mod hvad der dog vel, i det Mindste, var ligesaa forargeligt, som hvad vi begynde, ja, de maae sige, det var stor Skade, at man ikke kvalde det attende Aarhundredes Oplysning i Fødselen, da den unægtelig udbredte en gruelig Mistillid til Folkets Lærere, forstyrrede i alle Maader Roligheden, og gav den borgerlige Tilfredshed og Enighed et Saar, der end bløder, og som endnu kan have de farligste Følger. Saaledes maae de dømme, naar de ikke aabenbar vil modsige sig selv, ved den Paastand, at i Slutningen af det attende Aarhundrede burde man taale alle muelige Forargelser, men i Begyndelsen af det Nittende

Digitized by Google

skal man kvæle dem i Fødselen. Men vil de undgaae denne Selv-Modsigelse, falde de rigtig nok i en anden ikke mindre, thi, uden Selv-Modsigelse, kan man jo dog umuelig ønske undertrykt, hvad man selv hylder og ophøier som velgjørende Oplysning, og der er da ikke andet for, end man maa ændre sin Tale, og sige: den blotte Forargelighed, og Hensynet paa farlige Følger i Mueligheddens Rige, er vist nok ikke lovlig Grund til at forsømme eller undertrykke et i Øvrigt velgjørende og priseligt Foretagende, derfor burde det attende Aarhundredes Oplysning ingenlunde undertrykkes, men det bør eders, som aabenbar er en i alle Henseender skadelig Formørkelse. Hertil maa vore Modstandere nødvendig komme, naar de ikke vil modsige sig selv, og da staae vi atter ved det store Spørgsmaal, hvis Oplysning der er den rette, et Spørgsmaal, de dog neppe vil paastaae, enten Magtsprog eller Undertrykkelse kan afgjøre!

Men, skjøndt jeg tør haabe, at Modstanderne, efter denne kjærlige Advarsel, vil vogte sig for, offentlig, at tale om Forargelse, og politisk farlige Følger, var det vel mueligt, at de desuvrigere talde derom inden fire Vægge, og kunde, hos Endeel, der ikke regne det saa nøie med en Smule Selv-Modsigelse, finde aabne Øren. Hvad Undertrykkelse angaaer, kan man vist nok være rolig, saalænge Gud under os en Konge, der elsker Sandhed og Oprigtighed saa høit, som Frederik den Sjette, og det er desuden ret en uskatteerlig Lykke, at vore Indvendinger mod det attende Aarhundredes Oplysning fremkomme under en Fyrste, der selv ved Styret har gjennemlevet hine Dage, da alle den Oplysnings Venner raabte, at kun ond Samvittighed, eller kjærlingagtig Feighed, kunde raade til at lægge Baand paa Talen om hvad man kalder en Saligheds-Sag, og som det derfor unægtelig maa være hvert Menneske vigtigt at betragte i Dets rette Lys! Neppe kan Nogen føle dette dybere end jeg, hvis

Digitized by Google

offentlige Tale, baade med Mund og Pen, mod hvad jeg kalder falsk Oplysning, for menneskelige Øine at see, maatte blevet kvalt i Fødselen, hvis Danmark ei havde havt en saa erfaren, sandhedskjærlig Drot; men netop Dette, at man virkelig lagde an paa at faae min Tunge bundet, og at jeg virkelig hos Mange har fundet den Fordom, at min Tale, mod det forargeligste Uvæsen, der har fundet Sted i Christenheden, var forargelig, og derfor i det Mindste høilig at misbillige, Dette burde for længe siden drevet mig til med Flid at bekæmpe en Indbildning, der staaer saa fiendtlig mod al Oplysning, altsaa mod al Sandhed. At jeg imidlertid ikke har gjort det, og at jeg selv nu nær havde glemt det, kommer, saavidt jeg kan kjende, ogsaa meest deraf, at jeg fik min første Dannelse i det attende Aarhundrede, og derfor let overseer, hvad der har sit Udspring i det Nittende, og det har, blandt os, den iiskolde Ligegyldighed for aandelig og evig Sandhed, der skjuler sig under Maasken af dyb Ærbødighed for det Hellige i alle Skikkelser, og den ømmeste Frygt for at berøve Nogen hvad der, det være nu med Ret eller Uret, er hans Hjerte dyrebart. Denne Ærke-Katholskhed, for hvilken det er ligegyldigt, hvorved man trøster og beroliger sig, og som trøster sig selv med, at Sandhed og Løgn, i aandelige Ting, kommer vel i Grunden ud paa Eet, den kiendte man hos os, i det attende Aarhundrede, kun lidet til, og derfor har jeg været seen til at troe, man virkelig kunde anse det for bedre, om de groveste Vildfarelser i Salighedens Sag rodfæstede og forplantede sig, end om man, ved levende at bekæmpe dem, vilde vække Folk af den Dos, de kalde Roligheds, og nødig vil forstyrres i. Kun Erfaringen har paanødt mig den Overbeviisning, at denne Tænkemaade ingenlunde blot er Natur-Philosophiens, men i det Hele vort Aarhundredes onde Aand, og at de, der fare under christeligt Flag, med falske Papirer, derfor allevegne finde mange aabne Øren, naar de, fiendt i Selv-Modsi-

Digitized by Google

gelse, raabe Vee over os, som dem der ikke grue for at give Forargelse og forstyrre Kirkens Fred!

Under saadanne Omstændigheder er ingen Sag saa klar, at den jo trænger til at fremstilles i al sin Klarhed, og, maatte det lykkes mig med den nærværende, tør jeg sikkert haabe at bortrydde Fordommen, overalt hvor det kun er en Fordom, og ei et Mundheld, man har sine Grunde til at bruge.

At give Forargelse, veed man dog vel, er, christelig talt, med Ord eller Exempel, at friste og forføre de Enfoldige og Ubefæstede til hvad der er uchristeligt, og forsaavidt det anses for uafgjort, om det attende Aarhundredes Oplysning er christelig eller ikke, maa det da ogsaa være uafgjort, om vi, der bestride den, give Forargelse eller ikke, saa, hvad end Modstanderne mene, maae de dog først bevise deres Lærdoms Christelighed, før de kan kalde vor Modsigelse, i christelig Forstand, forargelig; thi at Christus ei vilde kalde det forargeligt, at man afslørede hvad der falskelig udgav sig for Christendom, det er dog vel indlysende!

Herved komme vi altsaa ikke videre end til Strids-Punkten, og tage vi nu Ordet i sin videre Bemærkelse, saa forargeligt og anstødeligt bliver eet og det Samme, da maae Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning nødvendig indrømme, at den er ligesaa forargelig som vores Modsigelse; thi den har unægtelig stødt mange tusinde Mennesker, og støder os i det Mindste ligesaa meget, som vor Oplysning støder Andre.

Spørgsmaalet maa da vel blive, om man, for Ingen at støde, skal undlade at bestride, hvad man troer er en forderlig Vildfarelse hos sine Med-Mennesker, og hvem seer ikke, at dette Spørgsmaal umuelig kan besvares bejaende, uden at bryde Staven over al Oplysning, og prise den Hjerteløshed, der gjør ligegyldig for Andres sande Vee og Vel!

Digitized by Google

Dog, selv om man ikke seer det, som i vore sært oplyste Dage vel er mueligt, saa veed man dog vel, at Morten Luther stødte saare mange Mennesker, ved den Paastand, at Pavedømmet var en aldeles falsk Christendom, og at Millioner endnu paastaae, han paa den forargeligste Maade forstyrrede Kirkens Fred og Enighed, ja udstrøede en Tvedragts-Sæd, der baade i Kirken og Staten har havt de grueligste og fordærveligste Følger, foraarsagede den blodige Trediveaars-Krig, og i det Hele den Uforsonlighed mellem Tydsklands Folk, som afkræftede og omsider opløste Riget. Det veed man dog vel, og nu spørger jeg: om slige Betænkeligheder burde afholdt Luther fra at aabenbare og bekæmpe Pavedømmets Vildfarelser, eller om man finder, det var dumt af Frederik den Vise, at han ei kvalde den Oplysning i Fødselen?

Dog, selv om man i Grunden er catholsk nok til at mene, det kunde ikke skadt, om Luthers Mund var blevet bundet, hvad siger man da om Christi og Apostlernes?

Man veed dog sagtens, at Christus stødte og forargede Mange med sine haarde Taler, at han ret med Flid vakte den Mistanke hos Folket; at deres Lærere var Hjenskalke, som havde ranet Kundskabs Nøgel, gik selv ikke ind, og holdt dem ude, som vilde indgaae, og at han aabenlydt bekiendte, det var hans Villie at tænde Tvedragts-Ild paa Jorden, saa der blev Splid, selv mellem dem, Naturens Baand paa det Nøieste sammenknyttede, og man gjør ham da ingenlunde Uret, ved at paastaae, han mægtig bidrog til den jødiske Stats Opløsning og Ødelæggelse. Man veed vel ogsaa, at hans Apostler, hvor de mellem Hedningerne forkyndte Evangelium, stødte Mangfoldige, ved at erklære dem for Afgudsdyrkere, og at de Christne tidlig med Rette beskyldtes for at svække Folkenes Patriotisme, og end mere deres Agtelse for det lønnede Præsteskab, og nu spørger jeg: havde de Ypperste-Præster Ret, som sagde om Christus: han forfører Folket,

Digitized by Google

havde Jøder og Hedninger Ret, som ſtræbte i Fødſelen at kvæle det Ord, der udraabte alt Modſat for Løgn og Vildfarelſe, eller havde Chriſtus og hans Apoſtler Ret deri, at en Oplysning kan være Menneſkene ſaa vigtig, at den bør medbeles og annammes, om det ſaa end ſkulde ſkee paa al timelig Velfærds Bekoſtning!

Siger man nu: Chriſtus og hans Apoſtler havde Uret, da bekiender man jo derved, man er ikke Chriſten, men ſiger man, de havde Ret, da maa man ogſaa indrømme, de har Alle Ret, der, for en ſaa vigtig Oplysnings Skyld, tilſideſætte alle verdslige Henſyn, og her ſtaae vi da atter ved det ſtore Spørgsmaal: hvis Oplysning er chriſtelig: det attende Aarhundredes eller den Modſatte, et Spørgsmaal, dog vel intet verdsligt Henſyn bør hindre fra at blive grundigt beſvaret.

Meget mere var om disſe Ting at ſige, og jeg tiltroer mig neppe for meget, naar jeg troer, ſoleklart at kunne beviſe, at det attende Aarhundredes Oplysning, hvad den ſaa ellers var, unægtelig var ſkarp ſom et tveegget Sværd, til at overhugge alle de Baand, der giennem Aarhundreder ſammenknyttede Fyrſter med Folk, Menneſke med Menneſke, ja ſelv de Nærmeſte, Forældre og Børn og Ægtefolk, med hinanden, og man ſkulde da vel betænke ſig, før man vovede at paaſtaae, vor Kamp mod en ſaadan Oplysning var Noget, en lovlig Øvrighed, af hvad Navn nævnes kan, end ſige da en Kongelig, en af Menneſker uindſkrænket Kongelig, ſkulde finde forargelig, farlig for Rigets Ro og Borger-Enigheden. Sandelig, fra denne Side betragtet, er vort Foretagende ſaa nangribeligt, ſaa aabenbar i hver Stats Aand, ſom har en proteſtantiſk Fortid, at jeg ei kan tænke mig noget ſtærkere Beviis paa Modſtandernes Blindhed, eller dog paa deres altfor overdrevne Tanker om vor Dumhed, end at ville røre ved en Streng, ſom de ſkulde være ſaare glade ved, om vi vilde lade, ſaavidt mueligt, uberørt. Det troer jeg imidlertid, vi

Digitized by Google

alle vil, og det vil i det Mindste jeg, uden dog at forlange nogen Tak derfor, thi jeg vil det visselig ikke, for at skaane det attende Aarhundredes Oplysning, men kun for at ære og tro at tiene den Herre, som vidnede: mit Rige er ikke af denne Verden, men jeg er dertil født og kommet til Verden, at jeg skal give Sandhed Vidnesbyrd, hvo som er af Sandhed, hører min Røst. Kun derfor, kun fordi jeg ikke vil have Lodd eller Deel med dem, der, paa Sandheds Bekostning, smigre Verdens Herrer, og opmuntre dem til at bygge paa Christi Kirke, som paa en Caserne, kun derfor vil jeg nødig fremstille Forholdet mellem det attende Aarhundredes Oplysning og det danske Rige, i al sin Klarhed; men seer jeg, at man fremdeles, i Lys eller Løn, arbeider paa at forduukle det, da nødes jeg dertil, og lægger herved høitidelig alle ubehagelige Følger, som deraf muelig kunde flyde, paa Modstanbernes Hoved og Ansvar!

Ja, det veed jeg, dansk i alle Maader, ærlig og aaben var min Færd og min Feide, fra den første Dag, jeg greb Pennen, for med Aand at bekjæmpe, hvad jeg kaldte Vind, med Lys at fordrive hvad jeg kaldte Mørke, jeg veed, at har Modstanderne nogensteds stødt paa mig i det Dunkle, da saae de, jeg var der kun, for at møde dem, hvor de vilde undgaae mig, og aldrig fandt de mine Spor paa de krogede Veie. Jeg tør da sige: det er ikke om mit Navn jeg freder, naar jeg lader det være glemt, hvorledes man hidtil har bekæmpet mig, som om det var i Mørke man skulde stride om, hvis Oplysning der var den ægte; men for Fremtiden maa jeg frabede mig en saa uværdig Modstand, og hvad jeg herefter seer omsnige sig i Mørket, det aabenbarer jeg uden Skaansel. Alt hvad man ellers vil sige og gjøre mod den gjennemgribende Forandring i Kirke og Skole, jeg aabenbar forkynder, det er min Agt, med Guds Hjelp, at forberede, det skal jeg stræbe at optage i den bedste Mening, og at be-

Digitized by Google

kæmpe med Sagtmodighed; men ſtræber man at gjøre mig, og hvad jeg giver min Stemme, mistænkt hos Øvrigheden, og at forurolige den, ſom om det var en, for Statens Vel og Roligheds, farlig Sag, jeg ſpeler med, da vil jeg ikke være ſpag, men bekæmpe et ſaa ærligt Foregivende med den hiſtoriſke Sandheds lynende Sværd, og da anklage Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning ikke mig, men ſig ſelv; thi jeg har advaret dem i Tide. Man kalde det Pral, man kalde det hvad man vil, jeg føler, det er min Pligt at tale ſaa, uden Omſvøb, nu da min Bane har naaet den Punkt, at jeg med Rolighed kan og maa ſige: mine Been komme nu til at hvile hos mine Fædres, eller ikke, mit Liv i denne Verden vorde langt eller ſtakket, ſaa ſkal ikke noget Henſyn mere hindre mig fra, paa hver ærlig Maade, at bekæmpe hvad der kalder ſig Chriſtendom, men er, efter min fulde Overbeviisning, netop det Modſatte. Hvorvidt Andre vil finde denne min Overbeviisning velgrundet, det maa Tiden viſe, men i mine Øine er og maa den nødvendig være det, da den, under ſjorten Aars flittig Granſkning i Skriften, under Spot og Modſigelſe, under mange Slags Trængſel, og alle Slags boglige Sysler, vel har klaret, men ei i mindſte Maade forandret ſig, og denne Overbeviisning, i uadſkillelig Forening med min Tro paa Chriſtendommen, ſom den eneſte Vei til Guds Rige og de Levendes Land, baade her og hisſet, den maa og vil jeg, med Guds Hjelp, udtale kriſtlig, ei mindre frit, ei lunknere og ſvagere, men klarere, end det er mundtlig ſkedt, og, efter vore Omſtændigheder, i offentlig og mundtlig Tale, mueligt: og dermed, i Jeſu Navn, Trods dem, det ville forhindre!!

Naar man videnſkabelig ſkal tviſtes om, hvad der er chriſteligt, og hvad der er det ikke, da maa man nødvendig forſt ſee til at blive enig med Modſtanderne om, hvor man finder

Digitized by Google

Christendommens ægte Kilde, hvoraf den skal udledes, og, kan man ikke enes derom, bør man slet ikke trættes om, hvad der er christeligt, men kun om, hvor Kilden findes, ellers bliver Kampen, om ikke tom Ord-Strid, saa dog en dunkel, uafgjørende Skygge-Fægtning. Det er nemlig, i en Lignelse, hermed, som naar to Kæmper udæske hinanden, kan de ikke enes om, hvor Kredsen skal skrives, da bliver enten Kampen til Intet, eller den Ene maa drage Sværd paa Stedet, og kun lade Modstanderen Valget mellem at flye eller fægte. Derfor begynder jeg her med den Sætning, at det Ny Testamente er den eneste Kilde, hvoraf ægte Christendom videnskabelig kan øses, og bygger min hele Beviis-Førelse paa denne Forudsætning, som en, i mine Øine, urokkelig Grundvold, og hvem der vil benægte den, skal nødes til, enten at nævne en anden Kilde, eller at indrømme, han veed ikke selv, hvad Christendom er, og taler derfor hen i Veiret, naar han kalder sig en Christen, end sige da, naar han vil lære Andre, hvad han selv ikke veed, lære Andre, hvad der er den ægte, sande Christendom, som han dog tilstaaer, er ham selv ubekiendt.

Da Sagen nu unægtelig staaer saaledes, maae Modstanderne nødvendig enten, uden al Forbeholdenhed, indrømme min Grund-Sætning om det Ny Testamente, eller nævne en anden Kilde, om hvis Ægthed den forelsbige Strid skal føres.

Indtil videre vil jeg imidlertid troe, at Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som dog vil hedde Christne, give mig Ret i, at hvad der skal gielde for ægte Christendom, maa klart lade sig bevise af det Ny Testamente, og at dette altsaa er den eneste Kilde, hvoraf Christendommen videnskabelig kan øses. Det synes maaskee Mange alt for meget ventet, men naar de betænke, hvad man har Valget imellem, vil de dog udentvivl finde, at denne min Forventning ikke er urimelig.

Digitized by Google

Det ligger nemlig klart i Sagen, og i Ordet selv, at ægte Christendom er hvad Christus har lært, og vilde have lært her alle dem, der bekiende sig til ham, ved at bære hans Navn, og jeg tør paastaae, at der kun lade sig tænke tvende Kilder, hvoraf det kunde være mueligt at øse paalidelig Kundskab om Christi virkelige Lærdom, og at disse tvende Kilder er: en sandfærdig Historie og en guddommelig Aabenbaring. Naar nu Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som vil agtes for ægte, sande, oplyste Christne, nødes til at vælge een af disse to Kilder, mon de da ikke heller skulde vælge Historien, hvorlidet den maaskee end huger dem, end en guddommelig Aabenbaring i klare Ord, som umuelig kan være sand, med mindre hele det attende Aarhundredes Oplysning om Forholdet mellem Gud og Menneske er Løgn!

Men, hører jeg en Stemme sige, eller maaskee en Million Stemmer, thi paa Tallet kommer det ikke an, da Stemme-Fleerheden slet ikke gielder i Aandens Rige, hvor alle de der sige Eet og det Samme, kun regnes for en eneste Stemme; altsaa hører jeg kun een Stemme sige: du glemmer her, som hartad altid, Fornuften, denne al Sandheds ægte, evige, uudtømmelige Kilde, som derfor ogsaa nødvendig maa være, i det Mindste, en af Hoved-Kilderne til Christendommen, hvis denne ikke skal være ufornuftig, og kan da umuelig være sand.

Ukiærligheden, eller dog Uartigheden, i den Forudsætning, at jeg glemmer Fornuften, fordi jeg ikke idelig fører den i Munden, vil jeg lege med, i det jeg kun bemærker, man skulde mindst vente saadanne Slutninger fra en Side, hvor det kaldes uforskammet at sige, en Præst glemmer sin Mester og sin Bibel, fordi han hartad aldrig nævner dem. Og hvad nu Sætningen selv angaaer, at Fornuften skulde, enten ene, eller selvanden, være Christendommens Hoved-Kilde, da er der Meget i Fornuften, som jeg har saa høi Høiagtelse for, at

Digitized by Google

jeg aldrig tør indrømme Noget, som aabenbar strider derimod, og tager jeg ikke meget feil, er det netop Tilfældet med hiin Sætning, der vil gjøre Fornuften en Ære, den neppe kan være bekiendt at modtage. Fornuften, som den findes hos Mennesker, altsaa Menneske-Fornuften, maa nemlig være Kilde til alt hvad den det være kan, saa bliver den det dog vist aldrig til historisk Sandhed, bliver neppe nogentid saa oplyst, at den af sig selv kan sige os, hvad der skedte i Gaar, hvor den ei var tilstæde, end sige da: hvad Christus meende og lærde for henved et Par Aar-Tusinder siden; og det maatte den dog unægtelig, naar den enten halv eller heel skulde være Kilden til ægte Christendom.

Jeg tør da haabe, at selv de, der opløfte Fornuften allermeest til Skyerne, vil indrømme, at til christelig Kundskab kan den rigtig nok hverken være den første, den anden eller den sidste Kilde; jeg tør haabe det, fordi hvem der ingen anden Frelser har end Fornuften, dog vel maa tage sig i Agt for at trodse dens Grund-Lov, som unægtelig er den, at man ei maa sige sig selv imod, med mindre man vil gjøre sig selv til Løgner.

Jeg glemte altsaa ikke Fornuften, men ærede netop dens Love, da jeg paastod, der var kun to Kilder, hvoraf vi muelig kunde øse vor christelige Kundskab, saa at, naar vi ikke tør eller vil tillægge os selv Inspiration i strængeste Forstand, maae vi nødvendig holde os til Historien, for at lære, hvad Christendom er.

Dette kan vi nu gjøre paa tvende Maader, da den historiske Kilde strømmer giennem Tiderne i tvende Arme: som mundtlig og som skriftlig Fortælling om, hvad Christendom er, thi vi kan enten give den mundtlige Fortælling (Sagnet, Traditionen) eller den skriftlige (Vidnesbyrdet) Fortrinet, men, uden Selv-Modsigelse, kan Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning dog umuelig, med Catholikerne, sætte

Digitized by Google

Sagnet over Skriften, Traditionen over Bibelen, og, videnskabelig talt, er det i alle Maader umueligt at see af Traditionen, som den rette Kilde, da den i mange Dele er høist forskiellig og selvmodsigende.

Forudsat nu, at vi, som gode Protestanter, ere enige om at protestere mod enhver anden Hoved-Kilde til christelig Kundskab end det Ny Testamente, betragtet som en sandfærdig Historie om hvad Christus lærde, og vilde have lært i sin Menighed, da troster jeg mig til at bevise, paa det Strængeste, den aabenbare Uchristelighed af Alt, hvad der er det attende Aarhundredes Oplysning i Religionen eiendommeligt.

Jeg veed meget vel, at naar Modstanderne nødes til at erkiende det Ny Testamente for Christendommens eneste Kundskabs-Kilde, i videnskabelig Forstand, gisre de det kun med den Forbeholdenhed, at fortolke det, hvad de kalde fornuftig, men deels kan en ufornuftig Fortolkning ei være dem en større Vederstyggelighed end den er mig, og deels er her ikke Stedet til at tale om Fornuftens Pligter og Rettigheder, da det her kun gielder om Kilden, og jeg naturligviis staaer Modstanderne til Ansvar for, hvorledes jeg i det Følgende seer deraf. Vel har jeg før havt det Kampe-Forsæt, at bevise Alting paa een Gang, men nu, da Erfaring har lært mig, at jo flere Fluer man vil slaae med eet Smæk, desfærre rammer man sædvanlig ret, nu nøies jeg med meget mindre.

Til de Sandheder, som aabenbar bevise sig selv, tør man vel, uden al Frygt for Modsigelse, regne den, at Christne nødvendig maae bære dyb Ærbødighed for Christendommens Hoved-Kilde, og inderlig Kiærlighed til den, samt at hvem der vil udbrede christelig Oplysning, maa flittig øse af Kilden, ivrig opmuntre sine Med-Christne til det Samme, og paa alle mulige Maader lette dem Arbeidet.

Digitized by Google

Og hvad siger nu Historien, hvad siger den daglige Erfaring om den herskende Oplysnings Forhold til Christendommens Kilde?

At Bibelen, under Løbet af det attende Aarhundrede, nedsank, i den lutherske Menighed, fra den bekiendteste, mest brugte og ophøiede Bog, overalt til en libet brugt og temmelig ligegyldig Ting, og mangensteds til en foragtet Sjeldenhed, som Bibel-Selskaberne i det Nittende har Umage nok med at redde fra Glemsel, og forsvare mod Ringeagt, det er almindelig bekiendt. At den ene Arm af Lys-Strømmen i det attende Aarhundrede, den Voltairiske, af al Magt bidrog til at stille Bibelen i det foragteligste Lys, kan ikke nægtes, og hvad giorde nu den anden Arm, den Semlerske, eller hvad giorde de Theologer, Præster og Professorer, som priste det attende Aarhundredes Oplysning, hvad giøre dens Lovtalere den Dag i Dag for Christendommens eneste Kilde? Jeg kan intet Øieblik betænke mig paa Svaret; thi lærde og ulærde Skrifter om Christendom, Prædikener og Lærebøger, af alle dem der hylde det attende Aarhundredes Oplysning, have aabenbar til Hensigt at bringe Bibelen i Forglemmelse, at begrave den i Mørke. Jeg vil her ikke anføre noget til egentligt Bevis for denne Paastand, da et saadant, i Følge sin Natur, kun kan føres i en Revision af Bøgerne, hvorom vi tale, men selv den nøgne Paastand, hvem kan vel drage den i Tvivl, og hvorledes kan man vel kalde en Tid, i hvilken Bibelen nedsank i Glemsel og Foragt, christelig oplyst, uden derved nokſom at kundgiøre sin egen Ringeagt for al christelig Kundskabs Kilde.

Der var vist intet vovet i den Paastand, at skulde det attende Aarhundredes Oplysning i nogen Retning været ægte, maatte det været i den Voltairiske, som bestreeb, forhaanede og bespottede Bibelen; thi hvad der giør Pagt med Mørket, hvad der søger at bringe en Bog i Forglemmelse, der har

Digitized by Google

virket og herſket ſaaledes ſom Bibelen, det kan umuelig være ſand Oplysning; men jeg anmærker det her kun i Forbigaaende, og holder mig til hvad der er aabenbart, at det attende Aarhundredes Oplysning teede ſig ligeſaa antichriſtelig ved at begrave, ſom ved at korsfæſte Bibelen. Uchriſteligt var det viſtnok af Paverne at hindre Lægmands Bibellæsning, men naar de virkelig troede paa Traditionens Reenhed, og en fortlobende Inſpiration i Kirken, var deres Vildfarelſe dog tænkelig, uden Fiendſkab mod Chriſtendommen, men i et Aarhundrede, da man forkaſtede al Tradition, og beloe Inſpirationen, da, mener jeg, man dog umuelig kunde omtale og behandle Skriften ſom en Bog, kun lærde Folk ſkulde trættes om Indholden af, uden enten at hade Chriſtendommen, eller beherſkes af den meſt uhyre Letſindighed i de alvorligſte Ting.

Men, kan man ſige, du dømmer dog meget for haardt, naar du fordømmer det attende Aarhundredes Oplysning ſom antichriſtelig, blot paa Grund af dens Forhold til Bibelen, ſom Bog betragtet, thi lad end være, det for ſaavidt var uchriſteligt, at det, Alting vel overveiet, ikke rimer ſig med Chriſtendommen, ſaa er det dog derfor ikke antichriſteligt ikke Noget, der nødvendig maatte udſpringe af Had til Chriſtendommen, da det vel endog i en vis Grad lod ſig forene med chriſten Tro. Man ſkal nemlig, for det Første, betænke, at det Ny Teſtamente, i Bibelen, er uadſkillelig forenet med det Gamle, og at det Sidſte, i den lutherſke Menighed, maaſkee var nok ſaa meget læſt og brugt og anvendt ſom hint, og, uagtet vi ſelv troe, at Talen om det Gamle Teſtamentes Overflødighed, end ſige da om dets Skadelighed, for Mængden, var temmelig ugrundet; uagtet vi ſelv finde, det var en ſkiæv og uheldig Tanke, at ville fremſtille det Ny Teſtamente i Modſætning til det Gamle, hvoraf det viſt nok er en Udvikling, ſaa er dog diſſe Feiltagelſer, paa et viſt Udviklings-Trin, ſaa naturlige, at de vel i hine Dage maae kaldes uund-

Digitized by Google

gaaelige, især da det Gamle Testamente var Gjenstanden for den mest bidende Spot af kaade men vittige Franskmænd, og deres Frænder overalt. Betænker man fremdeles, hvormeget Sært og Underligt selv det Ny Testamente indeholder, og veed man, hvor upoetisk den hele Tankegang af sig selv var blevet, hvor ubehændig man tog paa det Vidunderlige, selv naar man troede og forsvarede det, da lader det sig let forklare, at man, endog med megen Ærbødighed for det Ny Testamente, som Christendommens Kilde, kunde falde paa den vist nok skjæve, men derfor ikke antichristelige, Tanke, at det var bedst, om Mængden, indtil videre, slet ikke læste i Bibelen, men øste sin Christendoms-Kundskab af christelige Bøger, hvori Christi Lærdom, med Flid, var skildt fra Alt, hvad der ei var aldeles uadskillelig forenet med den, og fremstilt i et billedløst, og, efter den herskende Forestilling, fatteligere, bestemtere Sprog. Heraf fulgde nødvendig ogsaa, at Bibelhistorierne maatte blive mere en moralsk Exempel-Samling, og en lidt forpint Fremstilling af Jesu Liv, end, hvad de vist nok skulde være, Bibelske Kierner, og Indledninger til frugtbar Bibel-Læsning, ligesom det ogsaa nødvendig maatte have den skadelige Indflydelse paa Prædike-Maaden, at Bibelen blev mindre brugt, og Troes-Sandhederne baade sjeldnere, stivere og koldere behandlede. Vi give dig, som sagt, Ret i, at alt Dette kun daarlig rimede sig med Christendommen, men tør du paastaae, kan du virkelig bevise, at det var saa uforligeligt med den, at det kun lader sig udlede af Vantro og Fiendtlighed mod Christendommen?

Jeg tør troe, ikke at have betaget denne Indvending det Mindste af den Styrke, hvormed den kan fremtræde, uden selv at være uchristelig, og jeg vil her ingen Vægt lægge paa den, i Øvrigt unægtelige, Sandhed, at naar man skarpt adskiller, hvad der dog i Grunden hører nøie sammen, og behandler vrangt, fremstiller skjævt, hvad man har med at gjøre,

Digitized by Google

da er man slet oplyst, og at det altsaa ei kan have været de Oplyste, men kun de Blinde, der, uden Fiendtlighed, betragtede Bibelen saa vrangt, og behandlede den christelige Underviisning saa uforstandig. Dette vil jeg her kun berøre, for at lægge hele Vægten paa det Spørgsmaal: om da Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som dog vilde hedde Christne, virkelig øste hvad de kaldte Christendom af det Ny Testamente, saa deres Fremstilling deraf er, om end i Sproget ubibelsk, om end i mange Dele haltende, ubestemt, ufuldstændig og feilagtig, saa dog i det Nødvendigste og Uundværligste, i Grund-Sætningen og Hoved-Sagen, christelig efter Skriften? Enhver maa indsee, at med al muelig Eftergivenhed, kan man dog ikke eftergive den Fordring, at hvem der vil lære Andre Christendom, skal i det Mindste sige dem, hvad der, efter dens eneste Kilde, det Ny Testamente, unægtelig er dens Hoved-Sætning, og udgiør dens Eiendommelighed, og at, med al muelig Skaansomhed, kan man ikke undgaae at kalde Antichristeligt, hvad der lægger an paa at skjule eller nedrive Christendommens Hoved-Sætning, og at giøre noget Andet, her ligemeget hvad, til denne Hoved-Sætning, som det ikke er.

Dette er, hvad Enhver maa indrømme, og nu paastaaer jeg, at hvad Vennerne af det attende Aarhundredes, endnu blandt Theologerne herskende, Oplysning, udgav for Christendom, var ikke øst af det Ny Testamente: hvad de udgav for Christendommens Hoved-Sætning var det ikke, og hvad der aabenbar er det, fortav, forkastede eller forvanskede de; det paastaaer jeg, og er ikke bange for, at nogen ærlig Mand, der med mindste Alvor har læst det Ny Testamente, skal sige, det er ikke sandt, hvad enten han saa billiger Christendommens Hoved-Sætning eller ikke.

Det er nemlig slet ikke mueligt, at et fornuftigt Menneske kan læse det Ny Testamente, enten i Grund-Sproget,

Digitized by Google

eller i rebelige Oversættelser, med den alvorlige Hensigt, deraf at lære, hvad Christendom er, uden at finde, at, baade efter Jesu anførte Ord, efter hans Apostlers Forklaring, og efter deres Troes-Bekiendelse, i de vigtigste, mest afgiørende Øieblikke, er det Christendommens Hoved-Sætning, som alle Christne maae troe, og, selv med den sienspnligste Livs-Fare, standhaftig bekiende: at Jesus af Nazareth, Marias Søn, er Guds eenbaarne Søn, og Verdens Frelser, har, som Guds eenbaarne Søn, alle guddommelige Egenskaber, undtagen den, at være sin egen Fader, som hans Sønne-Navn bestemt udelukker, og er, som Frelser, den eneste Saligheds Grund for Menneskene, saa kun hvo som antager ham derfor, kan blive salig, indgaae til det evige Liv, som er evig Ære, Fred og Glæde!

Enhver som har undersøgt Sagen, veed, og enhver som vil undersøge den, skal finde, at jeg her ikke regner det mindste mere til Christendommens Hoved-Sætninger (articulos fidei fundamentales) end hvad der umueligt, uden at gjøre Jesus og hans Apostler til Sværmere og Bedragere, og derved tilintetgjøre Christendommen, kan skilles derfra, og nu spørger jeg: om de, efter det attende Aarhundredes Sprog, oplyste Theologer fremstillede disse to christelige Hoved-Sætninger som saadanne, eller om de ikke tvertimod alle, kun mere og mindre aabenbart, regnede netop disse Hoved-Sætninger fra, naar de talde om den ægte, rene, fornuftige, oplyste Christendom, regnede dem fra, ved enten ligefrem at erklære dem for falske, eller ved at fortie dem, og erklære noget ganske Andet for det Væsenlige og Vigtige i Christendommen, for dens Hoved-Sætninger, dens Hoved-Sag og Kierne? Saa spørger jeg, og svarer, efter det mødneste Overlæg, jeg formaaer at anvende, og med de bestemteste Ord, jeg kan finde: visselig, alle de Theologer, som bekiendte sig til, hvad man, efter Semlers Tid, kaldte den rensede, fornuftige, oplyste Christendom, alle de af

Digitized by Google

disse Theologer, hvis Bøger jeg har læst, hvis Prædiken jeg har hørt, eller med hvem jeg har talt om hvad der er den sande Christendom, de regnede fra, hvad der nødvendig maa gjælde for Christendommens Hoved-Sætninger, saalænge den skal ofes af det Ny Testamente; og at vore Dages Theologer sædvanlig Intet vil vide af, at Jesus er Gud med Faderen, og at Troen paa ham som Frelser er det eneste Saligheds Middel, hvilket Barn i de protestantiske Menigheder, maa man jo hartad sige, veed ikke det! Staaer det ikke selv i Børne-Bøger for Almuen, at Hoved-Sætningerne i Jesu Lære er: **Gud, Forsyn og Udødelighed,** samt de to store Bud at elske Gud over alle Ting og Næsten som sig selv, og hvad have vi da mere Vidnesbyrd behov! hvad maae ikke nødvendig Theologer sige og skrive om Christendommens Hoved-Sætninger, naar de endog vil have dem udelukte af de Christnes Børne-Lærdom! Og jeg spørger hver opmærksom Bibellæser, som har Gnist af Sandheds-Kiærlighed, er det ikke dog, naar man her vil tale det mildeste mueligt, er det ikke dog en forfærdelig Usandhed, at hine Sætninger: der er en Gud, der er et Forsyn, og Mennesket har en udødelig Sjæl; og hine Bud om Kiærlighed til Gud og Næsten, at det er Hoved-Sætningerne i Christendommen, at det er hvad der skiller og udmærker den fra andre Religioner, at det er Grundvolden, hvorpaa **Jesus Christus**, efter det Ny Testamente, vilde have sin Kirke grundet og bygget, som et trindt beleiret, men dog, efter hans Forsikkring, til Verdens Ende uindtageligt Slot for den Helvedes Børn! Er ikke Dette, som man vil indbilde Folk er Hoved-Sætningerne i Christi Lære, netop de **Forud-Sætninger**, den meer og mindre har tilfælles med al fornuftig Tale om guddommelige og menneskelige Ting, og hvad der paa det Udtrykkeligste, efter Christi eget Vidnesbyrd, indeholdes i det Gamle Testamente. Hvorfor vil man dog ikke, naar man forkaster Christendommens

Digitized by Google

Hoved-Sætninger, være rebelig nok til at bekiende, man forkaster Christendommen! Kan det være den rette Oplysning, som driver til at indhylle sig i Mørke, til at ophyde al sin Lærdom, Klogskab og Spidsfindighed, for med et Slags Skin at kunne stride for hvad man ei er, og ei vil være; nu, christelig er den i det Mindste ikke, antichristelig er den, saavist som Jesus har sagt, hvad Apostlerne vidne, og saavist som Apostlerne var sande Christne, saavist altsaa, som det Ny Testamente er Christendommens ægte Kilde, og er det ikke saa, hvad tvistes vi da om, hvilken fornuftig Mand vil da meer hedde Christen!

Men, kunde man vel endnu sige, det er nok sandt, at naar man ret har gjort sig klart, hvad det vil sige, at være en Christen, hvor vigtig en Sag det er, her handles om, og hvor daarligt det er at tale om ægte, reen og oplyst Christendom, dersom der ikke er et tydeligt Ord, der kan afgjøre, hvad Christus virkelig har lært, og hvad der i Hans Lærdom er det Vigtigste, det Væsenlige, uden hvilket en Lære aldeles holder op at være Christendom, det er sandt, at naar man saaledes er kommet til Klarhed, da kan man umuelig, som ærlig Mand, udgive sig for Lærer i Christendommen, og dog fortie, end sige da bestride, hvad du, efter det Ny Testamente, med Rette kalder dens Hoved-Sætninger, umuelig dølge for sig selv, at hvem Talen om Jesu Guddom forbitrer, hvem Korsets Ord forarger, er lige saavist en Fiende af Christendommen, som hine, der vilde stene Jesus, fordi han gjorde sig selv Gud lig, som Jøder og Hedninger, der jo kun hadede og forfulgde Apostlerne og deres Disciples, fordi de bekjendte og udbredte Tro paa den korsfæstede og opstandne Jesus, som Guds Søn og Verdens Frelser, ingenlunde fordi de gientog Kiærligheds-Budet og Læren om Gud, Forsyn og Udødelighed, der ei engang var ny i Philosophernes Skoler, end sige da i Synagogen. Alt dette indrømme vi, men derfor ikke, at de nyere Theolo-

Digitized by Google

ger, som modsagde disse Ting, meende det saa ilde med Christendommen, eller var sig Uredeligheden saaledes bevidst, som du synes at paastaae; thi baade kiende vi flere saadanne Theologer, som, i langt ringere Ting, end Menneskets Saligheds-Sag, vist ikke for nogen Priis vilde bedrage, og det er os tillige klart, at i det Mindste Endeel af dem virkelig anse Christus for meer end et Menneske, hans Lærdom for mere paalidelig, hans Trøst for mere beroligende, end noget andet Menneskes, saa de betragtende ham halv som den største Philosoph, halv som et overjordisk Væsen, troe at kunne med Foie kalde sig Christne, uagtet de ingenlunde troe paa hans Guddom eller trøste sig ved hans Død og Opstandelse. Hvor uchristeligt end disse mangen Gang baade tale og lære, saa er de dog ikke antichristelige, men kun forblindede af den aandløse Selv-Klogskab, der i forrige Aarhundrede, som af sig selv, blev stærk hos alle Partier, og maatte, hvor den fik Overhaand, nødvendig nedbryde Troen, og forvirre Begreberne om Gud og Menneske, Sandhed og Vildfarelse, Christendom og Hedenskab. Da det først syndes afgjort, at Jesus ikke, som en enbaaren Søn, kunde være Gud med Faderen, og at Troen paa ham umuelig kunde hjelpe til Salighed, end sige være det eneste Middel dertil, saa kunde det lettelig skee, at netop de, der mindst vilde undvære Jesu Trøst og Veiledning, indbildte sig, at hvad der, efter deres faste Formening, var en stor Vildfarelse, kunde Jesus ikke have lært, og maatte da, naar Ordene dog lod derefter, enten have meent noget andet dermed, eller lømpet sig efter de Enfoldige. Vant, som man i Christenheden er, til at anse Christendom og Sandhed om Menneskets religiøse Forhold for eenstydige Ord, sammenblandede man let, hvad dog i Grunden er himmelvidt forskielligt: den Sætning at Christendom er Sandhed, med den, at hvad man anseer for religiøs Sandhed, er den sande Christendom, og det er da ingenlunde ideel Uredelighed eller Lige-

Digitized by Google

gyldighed for Sandhed, men tillige Feiltagelse og Selv-Bedrag, der har gjort Talen om Christendom saa forvirret, som den i Kirken, og i de theologiske, ja selv i mange af de ulærdeste Skoler unægtelig er. Den Omstændighed, at Jesus ofte talede i Lignelser, og at der selv i det Ny Testamente hist og her findes Billed-Ord, der, som saadanne, nødvendig maae forstaaes anderledes, end hvor de bruges om deres legemlig tilstedeværende Gienstand, har ikke blot tjent de Uredelige til Paaskud, men ogsaa givet de Kortsynede Anledning til at drømme om en Christendommens Aand, man kunde faae, uden Tro, hvem veed, hvorfra, og hvorefter man kunde bedømme Ordet, og udfinde, hvad der, til Trods for dets aabenbare Betydning, skulde være dets Bemærkelse. Saaledes udbredte sig den vist nok grundfalske Indbildning, at man kunde have Christendommens Aand, skiøndt man bestreed Sandheden af det Ny Testamentes Ord, ja at man handlede i Christi Aand, naar man nedbrød Troen baade paa Aanden og paa Ham.

Skulde nogen Anden end jeg selv, hvad dog ei er at formode, giøre mig denne Indvending, da vilde jeg sige, hvad sandt er, at den slet ikke rammer Dommen over det attende Aarhundredes Oplysning, men kun den ubillige Dom over de Theologer, som hyldede den, at de alle vidste, hvad de gjorde, og var sig den Antichristelighed bevidst, som unægtelig fandtes og virkede i deres Tankegang, deres Skrift og Tale, og jeg kan ingenlunde friklende mig selv for, i tidligere Dage, stundum at have fældet en saadan mere eller mindre ubillig Dom; men at man burde skielne mellem dem, der udrugede hin antichristelige Oplysning, og dem der forførtes af den, bekiendte jeg stedse, og vil herefter heller dømme for mildt end for haardt om Personerne, uden at det dog kan have anden Indflydelse paa min Dom over Lærdommen, end at giøre den endnu skarpere, bestemtere og aldeles ubetinget.

Digitized by Google

Er det nu vist, at det attende Aarhundredes Oplysning stod fiendtlig mod det Ny Testamente, baade som Bog i det Hele, og som Kilde til christelig Kundskab, baade mod dets Sprog og Hoved-Indhold, da kan der dog vel ingen Tvivl være om dens Antichristelighed, eller være Gran af Sandsynlighed for, at hin Oplysning desuagtet skulde være i Christendommens Aand, der i saa Fald maatte være Selv-Modsigelsens og Løgnens Aand.

Ikke des mindre vil jeg dog endnu sammenligne hvad man paa en Maade kan kalde Christendommens Aand, med Aanden i det attende Aarhundredes Oplysning: Grund-Forestillingerne nemlig i begge, for at vise, at de ere hinanden bestemt modsatte.

Hvad man nemlig, ved første Diekast, i det Ny Testamente bliver vaer, og finder stærkere stadfæstet, jo fortroeligere man bliver med det, det er dog unægtelig, at der betragtes Mennesket og Verden, med den hele Timelighed, fra Evighedens Stand-Punkt, saa at kun hvad der kan evig vare, hvad der kan herlig bestaae, selv naar Himmel og naar Jord forgaaer, kun det er, efter denne Betragtning, i Grunden værdt at tale om, at agte paa og efterstunde, saa alt det Timelige maa vurderes efter dets Forhold til det Evige, og bruges med udelukkende Hensyn dertil. Dette findes klart udsagt i hine Apostelens bekiendte Ord: vi tage ikke Hensyn paa det Synlige men paa det Usynlige, thi det Synlige er timeligt, men det Usynlige er evigt; men om det aldrig var udtrykt i saa philosophisk bestemte Ord, vilde det dog være indlysende nok, at denne Forestilling ligger til Grund for alle Bud og Betragtninger, alle Domme og Slutninger, for hele Tanke-Gangen i det Ny Testamente, med sit store Omkvæd: Døden er Syndens Sold, men Guds Naade-Gave er det evige Liv i Christo Jesu, vor Herre!

Digitized by Google

Mon der nu virkelig skulde findes en Eneste af hin saakaldte Oplysnings Venner, der turde paastaae, enten at Ovenstaaende er ugrundet, eller at den samme Forestilling, om Timelighedens Forhold til Evigheden, er Aanden eller Sjælen i det attende Aarhundredes Theologie, eller: hvem tør vel nægte, hvad der ligger aabent for Alles Øine, at lige det Modsatte er Tilfældet, saa, efter den herskende Oplysning, er Evigheden enten en ørkeslos Tanke, et tomt Begreb, eller skal dog af Timeligheden laane alt Værd og Betydning! Hvor finder man vel i vore Moral-Systemer den Sætning udviklet, at al Stikkelighed og Ustraffelighed, al udvortes Retfærdighed, uden et reent Hjerte, er kun Skin-Helligheb, og at det ikke nytter et Menneske, om han vandt al Verden, naar han skulde lide Tab paa Sjælen, skiønbt det ei blot en enkelt Gang siges i det Ny Testamente, men er aabenbar de to store Grund-Sætninger, hvorpaa det christelige Moral-System maa bygges! Hvem er saa vankundig, at han ikke veed, at det er disse Grundsætninger, og i det Hele den christelige Betragtning af Timeligheden, af Livet i denne Verden, som det attende Aarhundredes Oplysning af al Magt bestriber, og stræber at fordrive som Mørke, som en mørk og kvæsmerisk Misliendelse af den menneskelige Dyd, af Livets Værd, af den skiønne Verden og dens mange Glæder! Hvem veed det ikke, at, efter det attende Aarhundredes Oplysning, er det to af de utilgiveligste Synder, at glemme Tiden over Evigheden, og at tvivle om Gyldigheden af en Retfærdighed, som bestaaer af lutter dydige Handlinger! Hvem veed det ikke, at, efter det attende Aarhundredes Oplysning, er Evigheden kun en forlænget Timelighed, en uendelig lang Tid, hvori man, ligesom i denne Verden, er Forandring, altsaa Forkrænkelighed, undergivet, begynder hvor man slap her, og bliver aldrig færdig, og at man derfor bereder sig bedst til Evigheden, ved at lade

den, som en mørk Fremtid, staae ved sit Værd, og passe sine verdslige Sysler!

At denne Betragtning af Forholdet mellem Tid og Evighed, ogsaa uden alt Hensyn paa Christendommen, er bagvendt, er ingen Oplysning, men Formørkelse af de menneskelige Vilkaar, det vil jeg her kun i Forbigaaende anmærke, men at den er antichristelig, d: strider paa det allerbestemteste mod Christendommens Grund-Forestilling, saavel som mod Jesu og hans Apostlers udtrykkelige Ord, det vil jeg med al Strænghed gjøre gjældende, mod dem, der kalde sig Christne og ere det ikke, kalde sig christelige Theologer, og ere det Modsatte.

Jeg veed jo vel, hvad de Klogeste blandt Modstanderne vil svare, veed jo vel, de ikke saa naivt, som i min Barndom, vil spørge: men er det ikke dog ogsaa, naar man skal tale alvorlig, sandt, at Tiden er for Mennesket det Visse, Evigheden det Uvisse, og at Hoved-Sagen er, hvorban man handler, som der staaer: vis mig din Tro af dine Gierninger! Nei, jeg veed meget godt, at naar man mærker, det gaaer ikke længer an, at vinde philosophisk Rye ved Tanshed, da vil man svare forneint, og undervise mig, som en gammelagtig Præst, det har glemt sin Latin, om, at det var i det Høieste kun til Kants Tid, man, forledt af den da herskende eudaimonistiske Philosophie, udtrykde sig saa urigtig, eller dog saa uforsigtig, som om man satte det Synlige over det Usynlige, det Legemlige over det Aandelige, det Timelige over det Evige; men at, siden den Tid, har alle videnskabelige Theologer aldeles christelig ladet det Evige: det Intellectuelle, Mentale og Moralske, vederfares Ret, noie skielnet mellem Legalitet og Moralitet, og sattet Menneskets høie Maal langt over alt Sandseligt, i Almeen-Fornuftighed. Om man da end ikke saa ivrig, som i forrige Tider, indskiærpede den Sandhed, at det Timelige og Synlige kun har relativt Værd, ja om man end stundom ytrede, at det Ny Testamentes Tale

Digitized by Google

derom syndes lidt overspændt, saa var det dog ingenlunde, fordi man kaldte Sandheden i Tvivl, men kun fordi man af Historien saae, hvor skadelige Følger det ved Misforstand kunde have, at tale foragteligt om Livet i denne Verden, og nedsætte de dydige Handlinger.

Den Underviisning venter jeg, men den er, som man seer, spildt paa mig, da, hvis det er Synd, at bestride det attende Aarhundredes Oplysning som antichristelig, jeg unægtelig er en forsætlig Synder, som ret godt veed, hvad han gior, og derfor slet ikke kan nyde godt af den kiærlige Formodning, at det er kun Forblindelse, naar man ikke tilbeder den Soel, der i vor Menighed opstod af Elben med Basedow, speilede sig glimrende med Semler i Saale, kulminerede ved Pregel i Königsberger-Philosophens Hjerne, og gaaer vel ned i den venlige Saale, hvor man veed, Luther nær havde drukket, med Wegscheider. Kun i Forbigaaende vil jeg bede Modstanderne erindre, at vi her ikke tale om Bogstaven, men om Aanden, saa jeg har, efter deres eget System, nemt ved at forsvare min Paastand, om deres Ord end lod ganske anderledes christelig om Tid og Evighed, og hvad jeg her, forelsbig, vil lægge Vægt paa, er den unægtelige Omstændighed, at hin uchristelige Betragtning af Tiden som det Væsenlige, og Handlinger som den egenlige Dyd, i Slutningen af det attende Aarhundrede blev almindelig, baade mellem Præster og Andre, og er endnu den herskende. Thi spørger jeg, hvorledes man kunde kalde Tiden med denne antichristelige Tænkemaade, der med største Kiækhed gav sig tilkiende, hvorledes man kunde kalde en saadan Tid oplyst, langt mere moralsk og christelig oplyst end de forrige Tider, med mindre man selv i Grunden hyldede samme Betragtning, beherskedes selv af den Tidens uchristelige Aand, man priste og tilbad! Inden man, uden Selv-Modsigelse, faaer dette Spørgsmaal besvaret, vil jeg haabe,

Digitized by Google

vi er rykkede saavidt frem med Exempel-Samlingen, der følger som Vilag, at Uchristeligheden, saavel af Aanden som af Ordet, vi bekæmpe, er derved blevet haandgribelig. Det er altsaa kun for, paa Modstandernes Bekostning, at øve en dydig Handling mere, jeg endnu spørger, hvoraf det kom, at man her, ved Hyldingen af den christelige Grund-Betragtning, ligesom ved Fremstillingen af Christendommens Hoved-Sætninger, bestandig var saa bange for de døde Misbrug, og saa ubekymret for de levende, eller maaskee saa tappre mod hine og saa feige for disse, eller er det ikke dog bagvendt, naar Folk næsten aldrig tænker paa Evigheden, da at bede dem, de dog endelig ikke maae glemme det Timelige, bagvendt, paa en Tid, da man sienspnlig stræber efter Skinnet af det for Verden Priselige, og spiller Comoedie fra Vuggen til Graven, da at advare mod Ringeagt for den udvortes Gierning, er det ikke omtrent, som, hvad man ogsaa tit har gjort, at prædike om den slemme hykkelske Kirkegang for tomme Stole, og at formane dem, der hartad slet ikke veed, hvad Bøn til Gud vil sige, til ikke at bede for tit, da man ellers let kan blive en afskyelig Pharisæer! Sandt at sige, synes mig, Sligt er langt fra at røbe enten Christendom eller Oplysning, og begge Dele: oplyst Christendom, eller christelig Oplysning, det maae dog vel alle kunne see, det ikke er, saa hvem der lærde Saadant fra sig, maa vist, om han vil undgaae Selv-Modsigelse, enten tilstaae, at han tænkde uchristelig, eller at han var meget uoplyst, saa uoplyst, som hvad man ellers kalder stokblind.

Men, kunde Hornemans Tilhørere, eller hvem der ikke er stort ældre og klogere, sige: hvad rager det os, og vor Oplysning, alt hvad du paastaaer og stræber at bevise om det attende Aarhundrede, vi leve og vore Lys brænde i det Nittende, sig nu, om du tør, at de er uchristelige, og see da, om det gaaer dig bedre, end ham, der fandt Hornemans

Digitized by Google

Exeges taabelig nok! Tør du ikke det, saa blæse vi kun ad al din Tale om den Theologies Uchristeligheb, der ikke behager dig; sikkert fordi du ikke kiender den i sin uhyre Skarpsindighed og critiske Fortræffelighed, og det i et nydeligt Sprog.

Dertil kan jeg nu vist nok ikke svare andet, end: bie lidt, Børnlille, til eders Lys, som end staae under Skieppen, komme i Stager, saa de kan skinne for os! da faae vi at see, hvor de er støbte, og hvad de kan fordunkle, og skal da vist ikke glemme at anmærke det, ikke undlade at aabenbare Uchristeligheden af det nittende Aarhundredes Oplysning, hvis den findes, ligesaa uforbeholden, som vi bestride det attendes, der, saavidt vi af alle Mærker kan skiønne, endnu er den herskende, saavel hos eder, som hos dem, I følge, og som kun synes eder ny, fordi I kiende ingen ældre.

Kan imidlertid dette Svar til de Smaa ei tilfredsstille de Store, og skulde selv de, der have givet det attende Aarhundredes Oplysning glimrende Vidnesbyrd, nu finde for godt at afsværge den, da har jeg til dem, som til Høilærde, man ei maa byde Formaninger, et Spørgsmaal, de ikke vel kan vægre sig ved at besvare, og som nødvendig maa besvares, før jeg kan lade mig aftrætte, at det er det attende Aarhundredes Oplysning, der spøger endnu, overalt, hvor man fornemt adskiller sin Christendom, som den rensede, fornuftige, oplyste, ei blot fra min, men fra **Morten Luthers**, fra **Kirke-Fædrenes**, og selv fra **Apostlernes**! Jeg spørger nemlig, hvad det dog vel kan være for en skiøn **Oplysningens Dag**, om hvilken man, fra Cathedre og Prædikestole, med Smerte forkynder, at den staaer Fare for at forvandles til Nat af det indbrydende Mørke, hvad det kan være for en Dag, dersom det ikke er **den, Patriarken i Ferney** glædede sig til at see, og saae? Har jeg kanskee misforstaaet dem, saa den Dag eller Morgen-Røde, hvis Skiønne de begræde, er **den christelige Oplysning**, ogsaa jeg har arbeidet paa at kalde til

Digitized by Google

lage, og som i de sidste Aar syndes at forsvinde i Mørket! Nu vel, Intet skal være mig kiærere end saa overraskende en Opdagelse, og de vil dog, med Fornøielse, af disse Blade see, at deres Frygt var overdreven, og at denne Oplysning har, ved at brydes med Skyerne, ei tabt i Styrke, men vundet i Klarhed. Overalt skal det være mig kiært at mødes med enhver ny Oplysning, thi af Alt hvad der i Christenheden har gieldt, og kan gielde for Lys, veed jeg Intet, hvormed jo det Lys jeg hylder kunde sammensmelte, undtagen Skinnet af den Lyse-Klyne, hvorved man i det attende Aarhundrede vilde forduncle de to store Kirke-Lys: det Prophetiske og Apostoliske, som Herren tændte og bød at brænde paa Hans Alter til Dagenes Ende!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Oversigt

over

den Skjæbne, som det hebraiske Sprogstudium og det Gamle Testamentes Fortolkning har havt i Danmark i Aarene 1790–1820,

af

Jac. Chr. Lindberg.

Andet Stykke. Fortsættelse af forrige Hefte, Side 50.

2.

Jeg kommer nu til at tale om Professor Rasmussens hebraiske Grammatik, og flere Grunde bybe mig, at handle udførligere om denne. Den har nemlig siden 1815 bidraget meget til at forhindre, at Kundskab om det hebraiske Sprog kunde tiltage hos os; og dens Virksomhed er endnu, skjøndt meget indskrænket, dog ingenlunde ubetydelig. Hertil kommer, at en saa streng Dom ikke bør fældes, uden den er støttet paa de uomstødeligste Grunde; og ikkun Faae kunne overbevise sig om disses bevisende Kraft, naar de ikke med nogen Udførlighed ere fremsatte. Endeligt fortjener Bogen en udførlig Bedømmelse, fordi den er, og altid maa blive et vigtigt Mindesmærke om en Deel af den Lærdom, som Begyndelsen af 19de Aarhundrede glimrede med; thi, da dens Forfatter er offentlig Lærer i dette Sprog, saa kan en Slutning fra hans Kundskab til Tidsalderens i Almindelighed, ikke ansees for overilet. Lægger man hertil, at hans grammatiske Skrifter aldrig offentligt ere blevne dadlede, at de tvertimod af Mange er blevne brugte, da synes mig, at man

Digitized by Google

heraf med Rette kan slutte, hvorledes det hebraiske Sprogs Grammatik i denne Tid hos os er bleven dyrket.

Jeg gaaer da over til selve Bedømmelsen af dette Skrift; og, skjøndt det første Oplag og Konjugations- og Deklinations-Tabellerne egentlig kun høre til det Tidsrum, jeg har foresat mig at behandle, troer jeg dog, — for at undgaae den Indvending, at maaskee de væsentligste Feil, jeg beviser at findes i Bogen, allerede af Forfatteren selv kunne være indseete og rettede ved den anden Udgave — at jeg bør følge det nye Oplag Skridt for Skridt; og jeg kan gjøre det uden Vanskelighed, fordi Forskjellen mellem begge Udgaver ikke er meget betydelig, og det nye Oplag desuden staaer lige paa Grændsen af det Tidsrum, jeg har foresat mig at tale om.

Kortfattet hebraisk Sproglære af Dr. J. L. Rasmussen. Kjøbenhavn 1815. 64 Sider 8vo med et Anhang, Kjøbenhavn 1817. 4 Ark 4to. 2det Oplag under Titel: Hebraiske Konjugations- og Deklinations-Tabeller, samt Grundtrækkene af den hebraiske Grammatik. Til Brug for de lærde Skoler ved Dr. J. L. Rasmussen, Professor i de østerlandske Sprog ved Kjøbenhavns Universitet. Kjøbenhavn 1821. 56 Sider 4to.

Da Forfatteren 1815 paa Hof- og Universitets-Bogtrykker Seidelins Forlag udgav sin kortfattede hebraiske Sproglære, afhjalp han saalidet den store Trang til et saadant Arbeide, at hans Grammatik endog i enhver Henseende kom til at staae meget langt tilbage for de ældre paa Dansk udgivne Grammatiker af Weckherlin og Professor Bloch. Det maa derfor ansees, som en Følge, ikke af Bogens egen Fortrinlighed, men af Forfatterens Embeds-Stilling, som examinerende Professor ved Universitetet, at den efterhaanden fortrængte de ældre og bedre Arbeider. Til denne Grammatik føiede Forfatteren 1817 paa sit eget Forlag, et Anhang, som bestod af Konjugations- og Deklinations-Tabeller, og til dette An-

Digitized by Google

hang til Grammatiken er nu Grammatiken selv bleven et Anhang; den er udkommen i 3 Ark 4to. 1821 paa Forfatterens eget Forlag, og udgjør et Heelt med Tabellerne under den forhen anførte Titel. Saaledes opstod dette Særsyn af en Grammatik, der begynder med Conjugationer og Declinationer, og, efterat have absolveret disse, anfører Bogstaverne og Reglerne for Læsningen m. v. Ligesom allerede det første Diekast røber en Forfatter, som ikke bekymrer sig om Orden og System, saaledes vil og et nøiere Bekjendtskab med Grammatiken vise, at man her forgjeves søger systematisk Orden. Alt staaer som det staaer, fordi det var Forfs. Villie, at det skulde staae saaledes; ei fordi det har nogen nødvendig indbyrdes Forbindelse. Feil ere bygede paa Feil; Reglerne ere enten urigtige i sig selv, eller de ere urigtigt og ubestemt udtrykte, eller de staae i det mindste paa urigtigt Sted. Orden, Tydelighed, Bestemthed, Grundighed, Fuldstændighed, kort alle de Fordringer, man har at gjøre ved en god Grammatik, savner man her, og Forf. har vist sig at være ligesaa ubekjendt med en grundig grammatisk Behandling af det hebraiske Sprog, som fremmed for solid Lærdom i dette Fag. Disse Paastandes Gyldighed skal Følgende bevise.

Hvad Conjugations- og Declinations-Tabellerne angaaer, forbigaaer jeg alle saadanne Feil, som kunne forklares som Trykfeil, der saa vanskeligt kunne undgaaes i Hebraisk, og jeg omtaler blot de grove Feil, som saameget mindre kunne tilgives Forfatteren, som han har skrevet, efterat den fortræffelige Gesenius har udgivet alle sine udmærkede grammatiske Arbeider.

1. Ved Verba נה tillader Forfatteren sig den meget væsentlige Feil, at anføre i Paradigmet baade Inf. cstruct. og Part. Kal, omendskjøndt disse Former aldeles ikke vedkomme disse Verber, da נ kun i Fut. Kal er hvilende, og

Digitized by Google

altsaa enhver anden Form ikke kan henføres til פ״א, men til Verba 1mæ gutturalis. Endvidere anfører Forf. at אכל i Inf. cstr. Kal hedder אֱכוֹל og אֲכוֹל. Forf. burde dog vide, at Inf. cstr. ikke skrives med וֹ, men alene med ֹ; og (ֱ) bruges ei let under א umiddelbart foran Tonstavelsen; altsaa hedder Inf. cstr. Kal hverken אֱכוֹל eller אֲכוֹל, men alene אֱכֹל.

2. Ved Verba פ״ן har Forf. den urigtige Imp. Form גַּשׁ; han kan ikke beraabe sig paa Gen. XIX. 9. גֶּשׁ־הָלְאָה; thi (ָ) kan her ligesaagodt være opstaaet af (ַ) formedelst det følgende ָה, som af (ַ). Dersom Forf. vil forsvare sig med תֵּן, da maa jeg bemærke, at Paradigmata ikke maa opstilles for enhver enkelt Undtagelse; thi de have da tabt deres Nytte: at vise den almindelige Analogie, som en Verbal-Classe følger, og kunne ikke andet end lede til meget grove Vildfarelser. Med større Ret skulde Forf. have anført גַּשׁ etc. Ruth II. 14. Josv. III. 9. og de regelmæssige Formationer, som baade i Imp. og Fut. ikke ere ualmindelige.

3. Af samme Natur ere de Feil, Forf. begaaer ved Paradigmet for פ״ו i Imp., hvor han har foruden det rigtige שַׁב baade שַׁב og יְשַׁב.

4. I alle Conjugationer udenfor Kal erkjender Forf. ikke nogen særegen Form for Inf. abs. Hvorledes han kan forklare og analysere de mange Exempler paa Inf. abs., som forekomme i alle Verbal-Classer i forskjellige Conjugationer, veed jeg ikke; jeg ønskede blot at vide, hvorledes Forf. vil efter sin Grammatik kunne analysere det ganske regelmæssige Inf. abs. Pual גֻּנֹּב Genes. XXXX. 15.

5. I Conjugationen Piel, Pual og Hithpael, som Forf. efter den gamle, skjøndt beviste urigtige Maade, betragter som tre Conjugationer, fremfører han de meest uomstødelige Beviser paa, i hvor høi en Grad han formaaer at lukke Øinene for den meest soleklare Sandhed. Han anfører nem-

Digitized by Google

lig for ע״ו i Piel Formerne קוֹמֵם og קִמְקֵם eller undertiden regelret; for ע״ע סוֹבֵב og סִבְסֵב. Herved maa jeg nu bemærke:

a. at Enhver, som veed hvad Conjugation i Hebraisk betyder, nemlig en vis Maade at danne et afledet Verbum paa, maa dog vel indrømme, at Piel ikke kan betyde andet, end den Classe af Verber, som ere dannede af Stamverbet ved at fordoble den mellemste Radical; altsaa er קִטֵּל og קִיֵּם og סִבֵּב Piel, og disse Former findes og virkelig; for Ex.: קִיְּמוּ, לְקַיֵּם, עִוְּדֻנִי, חִיַּבְתֶּם, חִצְטַיַּדְנוּ Esth. IX. 27. Ruth. IV. 7. Ps. CXIX. 61. Dan. I. 10. Josv. IX. 12. og i ע״ע er Conjugationen Piel ikke sjelden f. Ex. יְהַלְלוּ, וּמְקַלֶּלְךָ Gen. XII. 15. 3.

b. derimod er קוֹמֵם for קִוְמֵם dannet af קוּם ved at gjentage den tredie Radical. Det er altsaa ikke Piel, som fordobler den anden, men Pilel.

c. קִמְקֵם er dannet af קוּם ved at gjentage første og tredie Radical med Udeladelse af den anden; det er altsaa ikke Piel, men Pilpel.

d. סוֹבֵב er et regelmæssigt Poel, en Conjugation, som Forf. selv anfører Side 42. No. 58, og dog kjender han ikke en regelmæssig Form af den!

e. סִבְסֵב er dannet af סבב paa samme Maade som קִמְקֵם af קוּם, ved at gjentage første og tredie Radical med Udeladelse af den anden; det er altsaa Pilpel.

Fra Side 18 begynde Declinationerne. For Maskulinerne har Forf. 7 Declinationer; men hans 6te er aldeles slet; thi her ere sammenføiede Derivata af ל״ה og ע״ע, som aldeles ikke flecteres i Analogie med hinanden. De anførte Paradigmata יָד og בֵּן høre til anden Declination; og disse Ord bør desuden ikke bruges, som Paradigmata, da de begge ere afvigende i deres Flexion.

Digitized by Google

Ved Declinationerne ere desuden følgende almindelige og væsentlige Feil at bemærke:

1. Forf. fremstiller for hvert Nomen 24 Former, omendskjøndt kun 8 findes, nemlig *Stat. absol.*; *Stat. cstr.*; Formen ved *Suff. levia* og ved *Suff. grav.* baade i Sing. og Plur. Enten det ene eller det andet Suff. leve lægges til et Nomen, bliver Nomens Form dog den samme. Det bliver Begyndere næsten umueligt at overskue alle disse overflødige Former.

2. Enten Paradigmata bruges i Pluralis eller Dualis er der ikke taget Hensyn til, de staae ganske imellem hinanden.

3. I Suffixerne כֶם og כֶן staaer næsten altid Dagesch lene, skjøndt dette Tegn aldrig findes i disse Suffixer.

4. I den 6te Declination flecteres Paradigmet חק saaledes: Stat. abs. חֹק (chok); Stat. cstr. חֻק (chak.); thi anderledes kan det ikke læses. Det skulde være חֹק, חֻק og ved Makkeph חֻק־ (chok). Forfatteren lægger tydeligt nok for Dagen, at han ikke er sikkret for at begaae væsentlige Feil i Oplæsning af Hebraisk. Saameget mindre Tilgivelse fortjener Forf., som denne Ordform er blandt de almindeligste; f. Ex. מִכֹּל הָעֵץ Gen. III. 1. מִכֹּל מִצְוֹת Lev. IV. 2; og derimod כָּל־ for hvert andet Vers.

Efterat have fuldendt Maskulinernes Declination anfører Forf. Inf. Kal med Suffixer Side 24, omendskjøndt han forhen Side 16-17 har det regelrette Verbum med Suffixa, hvortil dog ved Inf. Kal hører.

For Foemininerne har Forf. kun to Declinationer, og han sammenbynger alle Foemininer paa ־ָה i den første, hvad enten deres Vocaler forandres, eller forandres ikke. Hvoraf skal man da f. Ex. bestemme om עֲגָלָה skulde i Plu-

Digitized by Google

ralis hedde עֲבָלוֹת eller עֲבָלוֹת? Efter denne Grammatik kan det ikke bestemmes.

Side 28-29 opregnes de uregelmæssige Nomina, og jeg vil maaskee forbinde mig dem, som bruge denne Grammatik, ved at gjøre dem opmærksomme paa, at her er brugt alphabetisk Orden, hvilket Læseren maaskee ikke saa let vil opdage.

Side 30-32 leverer Forf. en Fortegnelse over Partikler med Suffixer i den størst muelige Uorden. Partiklerne יֵשׁ, עוֹד og הִנֵּה etc., som forbindes alene med **personlige Pronominers Suffixer** — hvilket Forf. rigtigt har erkjendt ved den første Udgave af Grammatiken Side 55. Anm. 2 — antager han nu for at forbindes med **possessive Pronominer, og ophæver saaledes al Forskjel mellem Genitiv og Accusativ af de personlige Pronomina.** Herved ledes han til adskillige Feil, saasom:

a. at han giver disse Partikler f. Ex. עוֹד Substantiv-Betydning; men han skylder Beviset for, at עוֹד kan eller bør saaledes betragtes.

b. at han fremkommer med de underligste Forklaringer af saadanne Former, som aabenbart bevise hans Theories Urigtighed, naar han f. Ex. siger, at עוֹדֶנִּי staaer for עוֹדִי med נ epenthet. Men hvorfra kommer da det ene נ, eller Dag. forte?

Endnu bemærkes følgende Feil Side 30.

1. at Forf. anfører עִם som Stat. abs. for עִם; hvorfra han har det Ord, kan jeg ikke vide; Hebraisk er det ikke.

2. at עִם med Suff. 1 pers. hedder baade עִמִּי og עִמָּדִי; men עִם og עִמָּד vil vel neppe nogen anden end Forf. anse for eet Ord.

3. at Forf. anfører særegne Former, **naar Ordene staae med Accent.** Dersom Forf. endog ansaae det for hans vedkommende at kiende Accentuologien, kunde dog den løseligste Bekjendtskab med det G. T. have lært ham, at hvert

Digitized by Google

Ord har sin Accent, og at Former uden Accenter altsaa ikke gives. Han mener Pausal-Formerne.

Efterat Forfatteren nu har lært os at conjugere, declinere, sammensætte Partikler med Suffixer, fører hans systematiske Plan og forhen roste gode Orden os til at lære at kjende Bogstaver!

Han begynder da Side 33 saaledes: "Det hebraiske Sprog har 22 Bogstaver;" ved Bogstaver skal forstaaes Consonanter, og af disse have vi 23. "Hvilke — læses og skrives ligesom i det semitiske Sprogs øvrige Dialecter, nemlig Arabisk, Aramæisk, (ɔ: Syrisk og Chaldaisk), Samaritansk, Æthiopisk, hvortil kan føies Rabbinsk fra Høire til Venstre." Er det endog Forf. ubekjendt, at Æthiopisk skrives og læses fra Venstre til Høire?

For Bogstaverne angiver Forf. nu og da en Udtale, som afviger fra den blandt de Christne recipierede, hvilken han synes at have lært af de polske Jøder; og som ikke har den mindste Hjemmel for sig.

No. 4. Bogstaverne אהוי kalder Forf. hvilende "fordi de ofte ikke udtales og stundom bortfalde," en elendig Forklaring og tillige næsten det eneste, som i hele Grammatiken er sagt om hvilende Bogstavers Natur, omendskjøndt den halve Deel af de afvigende Ordformer alene af hvilende Bogstavers Natur og Egenskaber kunne forklares. — Efter Forfs. Forklaring er altsaa א i וַיֵּרָא og נ i נָתַן hvilende Bogstaver.

No. 5. Omendskjøndt Forf. forhen har sagt om ר, at det hartad udtales i Struben, regner han det dog ikke til Gutturalbogstaverne.

No. 6 afgiver atter et Bevis paa Forfs. systematiske Orden, da han nu i den 9, som handler om Alphabetet, lærer, at Verberne have tre Radicalbogstaver.

Digitized by Google

No. 7. "I intet semitisk Sprog ere Vocalerne Bogstaver." Vi have før seet, at Bogstaver betegne det samme som Consonanter; Forf. lærer os altsaa her, at Vocalerne ikke ere Consonanter! "de ere kun Lyd, som man for Læsningens Bequemmeligheds Skyld har givet visse Tegn." Mon ikke det samme kan siges om semitiske Consonanter? "Araberne have endnu kun tre Vocaler." Araberne have mange Vocaler, men kun tre Vocaltegn." "Masoretherne have tilsat Vocal- og Distinctions-Tegnene i det G. T, da det ansaaes for en stor Synd at læse feil i den." Gid Forf. havde været ligesaa samvittighedsfuld i at skrive sin Grammatik! "Masoretherne have betynget det G. T. med en stor Skare af alskens Tegn, af hvilke en Deel næsten ere til ingen Nytte." Vist nok til ingen Nytte for dem, som ikke kjende og forstaae sig paa disse Tegn; de, som kjende dem, kunne ikke underskrive Forfs. Dom.

No. 9. Forf. lærer at ו hviler i (ֻ), hvor det staaer for וּ; altsaa naar ו ikke staaer — thi kun da kan (ֻ) staae for וּ — hviler ו.

No. 11. "Naar et Bogstav bortkastes, bortkastes tillige den foregaaende Vocal, og det bortkastede Bogstavs Vocal kommer istedet;" i Sandhed en smuk Regel, som dog ikke burde mangle Exempler; da Forf. ingen har anført, skal jeg levere nogle; af מָוֶת קָאַם, יֹשֵׁב bliver da קָם, מת, יֹשֵׁב!

I No. 15 vil Forf. lære os at stave; men han staver selv urigtigt וְקָטַל, istedetfor וְקָטַל. Begge Udgaver have denne Feil.

No. 18. Læren om Dag. forte er meget mangelfuldt behandlet; de forskjellige Classer af Dag. forte ere ikke med et Ord omtalte; at det af aspirerede Bogstaver borttager Aspirationen er ikke sagt.

Digitized by Google

No. 21. Istedetfor at handle om, hvorledes Bogstaver kunne assimilere sig, mener Forf. at man kan hjælpe sig med den Regel: Bogstavet נ bliver ofte, især naar det gaaer foran et ת, indskrevet i det næste Bogstav med Dag. forte. Altsaa maa man til Forfs. Exempler ogsaa kunne lægge saadanne תַּן for נָתַן; יִתֵּן for יִנָּתֵן; eller, da Forf. ikke regner det saa nøie med et Dag. forte, som vi ovenfor have seet, יִתֵּן for יִנָּתֵן. Men det er ikke Bogstavet נ alene, som kan assimileres med et andet Bogstav; det samme skeer ogsaa med דִּילְמָרת.

No. 22. Naar man ikke har andre Regler at rette sig efter for Brugen af Dag. lene, end dem Forf. har givet, da kan man bruge dem ligesaa urigtigt, som han selv gjør, hvorpaa han har givet over 50 Exempler i Declinations-Tabellerne.

I No. 23 taler Forf. om Mappik, men anfører hvad der er dette Tegn aldeles uvedkommende, at ה i Midten af et Ord enten er mobile eller opfluges. Hvad nu denne Opflugning angaaer, har Forf. anført Exemplerne וַלִּינוּ, hvori der hverken er, eller skulde være ה, thi det er ikke Hiphil; og וַיְהִי, hvori ה staaer, og kun opfluges i Forfs. egen Udtale.

No. 25. Dersom Forfs. Regel om Metheg var rigtig, da maatte dette Tegn findes i de fleste Tostavelsesord, og i alle Fleerstavelses-Ord; eller dersom Forf. ved Fleerstavelses-Ord forstaaer alene Ord af fleer end to Stavelser, da aldrig i Tostavelsesord. Saa forvirret og ubestemt udtrykker Forf. sig. Havde Metheg ikke en meget mere udstrakt Betydning, end den Forf. tillægger denne, da skulle vi blive uvisse om Løsningen og Interpretationen af mange Steder i det G. T.

Naar (ֵ) skal læses som et kort o har Forf. kun denne Regel om: naar (:) følger og Metheg ikke staaer hos.

Digitized by Google

Mon Forf. da læser כָּל־, וַיָּשָׁב, בָּתֵּיכֶם kāl, vajaschāb, bāttechem?

No. 26. Om Accenterne handler Forf. saaledes, at han i hver Linie lægger sin Mangel paa Bekjendtskab med disse Tegns Brug og Betydning saa tydeligt for Dagen, at det ikke behøver nogen videre Oplysning.

No. 32 fremstiller mellem hinanden Regel og Undtagelse for de segolerede Ordformer. Blandt Exemplerne har Forf. וַיִּירָב og וַיִּירָב; af hvad Radix skal ikke let sluttes af disse Former. Blandt de følgende Exempler bemærkes ogsaa nogle Feil f. Ex.: מֶלֶךְ, סֶפֶר, פֶּתַח, אֹכֶל, קֹטֶלֶת istedetfor מַלְךְ, סִפְר, פִּתְח, אָכְל, קֹטֶלֶת.

No. 34. Den her omtalte Regl er deels bygget paa systema trium morarum, som Forf. ikke har nævnt; deels kan dette System aldeles ikke lægges til Grund for Tonens Bestemmelse, da Tonstavelsen kan have 2. 3. eller 4 Moræ. Forfs. Regl tilstæder Undtagelser i tusindeviis.

No. 35 følg. Forf. handler her om Tonen og dens Flytning; snart gives Regler for, naar Tonen er paa sidste, snart paa næstsidste Stavelse, hvilket kun forvilder Begyndere; istedet derfor burde Forf. have bestemt de Tilfælde, hvori Tonen ligger paa næstsidste Stavelse, hvilke let lade sig classificere og oversee, og derved er Tonens Plads bestemt. Hertil kommer at Forf. lader mange Tilfælde ubestemte, og at den ene Regl modsiger og hæver den anden, f. Ex. efter 36. 2 har קָטְלוּ Tonen paa næstsidste Stavelse, efter 38 paa sidste; efter 36. 1 har קָטַל Tonen paa næstsidste, efter 39 derimod paa sidste Stavelse. — Forfs. Ubekjendtskab med Accentuologien leder ham her til meget betydelige Feil; saaledes siger han i No. 37 Anm., at אָכְלָה har Tonen paa næstsidste, og kun i Pausa paa sidste Stavelse; altsaa 1) veed Forf. ikke at אָכְלָה er Foem; og altsaa ikke er sammensat af אֹכֶל og ה paragogicum; herom kunde dog

Digitized by Google

ethvert Lexicon have oplyst ham. 2) har Forf. ikke lagt Mærke til, at אָכְלָה aldrig har Tonen paa næstsidste Stavelse. See Gen. I. 29. 30. IX. 3; 3) giver Forf. den urigtige Regl, at ה parag., som i Nomina ikke har Tonen, i Pausal-Former har denne; altsaa לַיְלָה i Pausa לַיְלָה; men det hedder לַיְלָה. Gen. I. 5. — 4) maa efter Forf. Regel ogsaa ה locale i Pausa have Tonen, hvilket aldrig er Tilfældet. See מִצְרַיְמָה, גְּרָרָה Gen. XXVI. 2. Exod. I. 1. Gen. XXVI. 1.

I No. 42 lærer Forf., at Tonen flyttes formedelst Accenterne, ɔ: Tonen flyttes, naar den flyttes; thi Accenterne ere Tontegn, som altsaa flyttes, naar Tonen flyttes.

No. 46. Alle overflødige Vocaler bortkastes, naar Ordet faaer Endetillæg, og Tonen flyttes. Hvilke Vocaler ere overflødige? Forf. har ikke med et Ord oplyst det, og Exemplerne ere deels af ganske heterogen Natur, deels falske; thi i לַיְלָה er Tonen ikke flyttet; (¨) i שֹׁפֵט og (-) i קָטַל, samt (-) i חַיַּת kunne ei heller ligefrem sammenlignes.

No. 49. Uforanderlige ere de Vocaler, som hvile i deres homogene Vocalbogstaver. En reen Hebræisme! paa Dansk: Vocaler, i hvilke homogene Vocalbogstaver hvile.

No. 50. Forf. har talt om, at to vocalløse Consonanter ikke kunne staae sammen i Begyndelsen af et Ord; det første faaer (ֽ). Han lægger til: Men naar den ene Consonant — altsaa een af de vocalløse — bortfalder, bliver det foregaaende Bogstav atter vocalløst, f. Ex. גְּלוּ for גִּלְהוּ; men dersom Regl og Exempel skulle passe sammen, da maatte Forf. ikke have bortkastet ה, som har Vocal, men ל; altsaa גְּהוּ; men, naar Forf. alligevel bortkaster ה, og siger, at den foregaaende Consonant, altsaa ל, bliver vocalløs, hvorledes kan han da give den Vocalen וּ? —

Ligesaa rig som den første Deel er paa store Feil, ligesaa stor en Mangel har den paa nødvendige Oplysninger.

Digitized by Google

Følgende væsentlige Punkter kunne betragtes som ganske at mangle: 1) om Vocalernes forskjellige Forhold i Henseende til Længde og Korthed, Forskjellen nemlig mellem ו og ֹ, mellem א־ָ og ־ָ; 2) om Raphe, K'ri og Ch'thib, som Begyndere dog ikke kunne være ganske uvidende om; f. Ex. hvorledes הוא skal læses og forklares; 3) om Consonanternes Forandringer; 4) om hvilende Bogstavers Egenskaber og Forandringer. Hvorledes vil Forf. kunne grundigen analysere endog blot den tiende Deel af de hebraiske Ordformer?

Er Grundvolden en uordenligt sammendynget Masse af slet Materie, fuld af Huller, hvad har man da at vente af selve Bygningen? Forf. har ikke tilfredsstillet selv de tarveligste Fordringer til en maadelig Grammatik.

I den anden Deel af Grammatiken handler Forf. A. om Verbum Side 41-47; B. om Nomen Side 47-54; og C. om Partiklerne Side 54-56. Syntaxis tales Intet om. Nogle dertil hørende Regler ere nu og da i Formlæren indskudte, f. Ex. om Maaden, hvorpaa Superlativ udtrykkes.

No. 55. Efterat have nævnt Præteritum siger Forf. at det og kan være Præsens. "Plusqvamperfectum gives ifølge Sprogbygningen ikke." Tilsteder Sprogbygningen da mere Præsens end Plusqvamperfectum, og bruges Præteritum ikke ligesaavel til at udtrykke den ene, som den anden Tid?

No. 57. Forf. anfører de almindeligste Conjugationer ved Siden af hinanden, omendskjøndt Passiverne og Reflexiverne ikke bør behandles som særegne Conjugationer. Hans forklarende Exempler ere ofte af et eget Slags, f. Ex. קָטַל, han sloges stærkt eller ideligen ihjel!

No. 58. Af sjeldne Former kan det være nok at anføre Poel, siger Forf., men tilføier dog Poal. Imidlertid kan det ingenlunde være nok at anføre Poal; thi lige-

Digitized by Google

saa ofte som denne Form findes, bruges Pilel og Pilpel; disse burde altsaa med deres Passiver og Reflexiver have været anførte.

Efterat Forf. har i No. 59–60 talt om Anomalierne i regelrette Verber, fører hans Plan ham nu 61–69 til at tale om regelrette Verber; og her sammenbynges ifleng alminbelige og sjeldne Former imellem hinanden.

No. 59 indeholder flere Exempler paa, at Forf. ikke veed, at gjøre Forskjel paa ֵ og י; af hvilke det sidste — med Undtagelse af den senere Hebræisme — bruges i Inf. Imp. og Fut. Kal; י derimod ikke i disse Former. Ogsaa tilhører Skrivemaaden יִבּוֹל den senere Hebræisme.

I dette Afsnit savner man enten aldeles Underretning om Temporum og Personernes Dannelse, om Fut. parag., om Fut. apoc., om Præterit og Futurer med ו convers., om Imp. apocop. og paragog; eller man erholder hist og her et Par Ord, som skulle give tilstrækkelig Oplysning om disse vigtige Punkter.

Forf. bemærker No. 59 at sjeldne Anomalier læres af Ordbogen; han kunde gjerne have føiet til: og af en god Grammatik; thi der have de deres Plads.

I No. 68 taler Forf. vel om ה paragog. ved Verbalformer; men det Characteristiske ved Brugen deraf er ikke alene ikke omtalt, men ved en urigtig Fremstilling endog ophævet.

No. 70–72 handle paa en meget utilstrækkelig Maade om Gutturalverberne. Dels er der aldeles ikke taget Hensyn til Udeladelsen af *Dag. forte* i Verba I. og Udeguttur; eller til den Vocalforandring, som derved under visse Betingelser finder Sted; eller til de Tilfælde især i *Verba 1mæ* og *3tiæ guttur*, hvor (:) bliver staaende, eller til Brugen af Patach furtivum i Verba 3tiæ guttur; dels findes heri betydelige Feil, f. Ex. at ו og ֶ–

i Verba 3tiæ gutt. forandres til (-), hvilket ikke finder Sted; thi disse Vocaler beholdes, og Patach furtivum antages: derimod kunne (ֹ) og (..) forandres til (-) f. Ex.: שָׁמוֹעַ, יַצְמִיחַ, יִשְׁמַע; וַיִּצְמַח for שָׁמוֹעַ, יַצְמִיחַ, יִשְׁמַע, וַיַּצְמַח. Forf. synes overhovedet ikke at vide Forskjellen mellem וֹ og ֹ; ִי og (..) ָא og (ָ), som alt ovenfor er bemærket.

No. 74-95 handle om uregelmæssige Verber; Verba imperfecta og quiescentia staae imellem hinanden. Den hele Lære om disse uregelmæssige Verber, saa betydelig en Deel, den end maa optage af en hebraisk Grammatik, saa vigtig dens Anvendelse end maa blive ved næsten hvert Ords Analyse, er dog af Forf. saaledes behandlet, at den, naar man undtager de Tillæg, som den indeholder til Conjugations-Tabellerne, næsten alene tjener til at levere de meest afgjørende Beviser paa Forfs. Mangel paa grammatisk Indsigt i Sproget, paa hans Styrke i at vælge de meest upassende Udtryk, og paa den Uagtsomhed og Ligegyldighed, som hele Grammatiken synes at være skreven med.

Dersom Forf. havde havt nogen grammatisk Indsigt i Sproget, da vilde han ikke have kunnet troe, at han havde forklaret Verba פֹּא ved at sige i No. 77 de have i Fut. Formen יִקְטַל eller יִקְטַל. Disse Former stride ikke alene mod den hebraiske Punctation — de maa hedde יָקְטֵל og יָקְטַל; men da Forf. ikke med et Ord omtaler at א hviler, saa maa jo efter hans Regel אמר i Fut. Kal ikke kunne hedde יֹאמֵר, men enten יֹאמֵר eller יֹאֱמֵר.

Forf. holder יוּכַל No. 82. for Fut. Kal af יָכֹל; omendskjøndt det er et regelmæssigt Fut. Hoph. efter Formen יוּשַׁב.

De, som ønske at see et Exempel paa Forfs. upassende Talebrug, læse No. 78, hvor han siger ...den første Radical

Digitized by Google

ן.... indskrives med *Dag. forte* i det næste Bogstav, ligesom det latinske *colligo* for *conligo*. Ligeledes siger Forf. i No. 79: I Inf. Kal findes undertiden den regelrette Form, og med Suffixer kommer den oprindelige Form נִשְׁתְּ igjen. Naar Forf. nu taler kort i Forveien om den regelmæssige Form, hvorledes kan da Læseren forstaae, at han ved den oprindelige Form mener den oprindelige Eenstavelses Form af den segolerede Ordform נֶשֶׁת, som ikke engang er nævnet før, og som, saavidt jeg mindes, ikke er anført siden pag. 2.

For endelig at anføre et Exempel paa den Uagtsomhed, hvormed Forf. har skrevet, læse man No. 84, hvor han anfører מָהֵהּ som et Exempel paa עֹל.

Forresten mangler i dette Afsnit Intet, undtagen alt det Væsentlige: Reglerne for Dannelsen af de afvigende Verbalformer.

No. 97–98. Nomina deler Forf. i Nomina nuda og aucta, en Deling, som vel med en stor Vidtløftighed kan føre til grundig Kundskab; men, naar der ikke siges mere derom, er den til ingen Nytte. Nomina nuda deles igjen i Eenstavelses og Tostavelses Navneord. I Sandhed en grundig Deling!

Til de væsentligste Mangler i dette Afsnit hører, at Forf. som dog handler om de Consonant-Forandringer, som foregaae ved Stat. cstr., ikke med et Ord omtaler enten de Forandringer, som foregaae med et Ord ved Suffixer, ei heller Vocalforandringerne saavel ved Plural-, som Dual-Dannelsen; i *Stat. cstr.* og ved Tillæg af Suffixer.

I Afsnittet om Pronomina taler Forf. snart om Pronomina, snart om Verber No. 116 følg. og om Nomina No. 123; omendskjøndt de Forandringer, som Verba og Nomina lide, naar Suffixa lægges til, vedkomme Verberne og Nomina, og ikke Suffixer.

Digitized by Google

I det sidste Afsnit om Partiklerne No. 124 følg. handler Forf. §. 1 om de eenstaaende Partikler og i §. 2 om de uadskillelige; og Adverbier, Præpositioner, Conjunctioner og Interjectioner ere kastede imellem hinanden. Midt i al denne Uorden kommer Forf. til at tale om den bestemte Artikel og de paragogiske Bogstaver.

Jeg har saaledes bedømt dette grammatiske Arbeide med en Udførlighed, som jeg haaber man vil finde tilstrækkelig; jeg har fulgt Forf. Skridt for Skridt og holdt mig til at gjendrive ham med Grunde, som Ingen skal omstøde, saa at jeg haaber, at ikke Undskaben selv skal kunne paastaae, at jeg har ført andre Vaaben. Nogle Puncter har jeg labet være uberørte; de ere mestendeels af den Beskaffenhed, at de vilde paadrage en Forf. af en god Grammatik megen og meget retfærdig Dadel; men de udgjøre dog denne Grammatiks bedste Stykker. Skulde imidlertid Forfatteren troe sig ubilligt bedømt, da opfordrer jeg ham herved til med Grunde at gjendrive endog blot en eeneste væsentlig Bestyldning, jeg har gjort imod ham, som hebraisk Grammatiker.

At det 19de Aarhundrede kunde frembringe et saadant Misfoster af en hebraisk Grammatik; at en saadan Bog kunde opleve tvende Oplag, bringe det dertil, at den var nær ved at blive brugt i alle Danmarks Skoler, stikker forunderligt af ved Siden af den glimrende Oplysning, den omfattende og grundige Lærdom, som den samme Tid har tillagt sig selv; men som en upartisk Eftertid neppe vil kunne erkjende.

Digitized by Google

Hans Pavelige Helligheds, Leo den tolvtes, Jubelaars- og Aflads-Bulle for Jubelaaret 1824–1825, med Gloser af Dr. Morten Luthers Skrifter.

(Bullen oversat efter den romerske Originaltryk med enkelte Anmærkninger af Dr. A. G. Rudelbach).

Forord.

"Saa taler Herren: Vee eder, I, som giøre Folket Hynder under "Armene og Puder til Hovederne, baade Unge og Gamle, til at fange "Sielene. Naar I nu have fanget Sielene iblandt mit Folk, forjætter I "dem Livet og vanhellige mig i mit Folk for en Haandfuld Byg og en "Bid Brøds Skyld, paa det I kunne fordømme Sielene til Døden, som "dog ikke skulde dø, ved eders Løgne iblandt mit Folk, som gierne høre "Løgne."

Ezechiel 13, 18.

Det er en christelig og opbyggelig Tanke, at vore salige Brødre, som ere gangne os forud ind til den evige Hvile, vedblive at staae i et uafbrudt og levende Samqvem med os, der kiæmpe for Christi og hans Riges Sag. Og denne Troe, som uden Tvivl er Substantsen for det falske Dogme om Helgendyrkelse og Helgenpaakaldelse, der er indført i den senere romersk-katholske Kirke, har, saavidt jeg veed, ingen sand evangelisk Bekjender nogensinde tænkt paa at bestride, *)

*) Luther ivrer ofte imod den papistiske Forestilling om Helgene, (som en Deel nemlig af det himmelske Hierarchie, og ofte ei helligede, som Christi Bekjendere, men ved Pavens Tykke og Indfald) og modsætter denne det rette Skrift-

Digitized by Google

men alle nægte de og protestere mod de Consequentser, som den romerske Kirke og Curie, ei i Christi men i Verdens Aand og Navn, har udledet deraf, som farlige for den rette Gudsdyrkelse i Aand og Sandhed. Og at dette falske Begreb om Helgenes Forhold til den christelige Kirke og Kir-

---

begreb om Hellige, som alle sande Christne ere, ogsaa de, der endnu leve og kjæmpe herneden. "Slige Hellige," siger han, "maae altid leve paa Jorden, og naar de døe, maae andre Hellige leve til Verdens Ende; thi ellers var jo den Artikel falsk: ""Jeg troer en hellig christelig Kirke, et Samfund af de Hellige,"" og Christus selv havde løiet, der han siger: ""Jeg vil være med eder alle Dage indtil Verdens Ende."" (Teutsche Werke. Jen. Tom. 7 Bl. 266). Derfor maatte han modsætte sig hiin falske Forestilling om Helgene, fordi den var saa nøie knyttet til de øvrige vildfarende og al sand Christendom undergravende Lærdomme i Pavedømmet, ja egentlig (tilligemed Mariædyrkelsen) var at anse kun som Kronen og Spidsen paa den antichristelige Lære om en Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse ved Gjerninger og Kjerlighed, hvorved altsaa Christi Midlerembed ophævedes, Grundstøtten for al christelig Troe. Fra denne Synspunkt fremstiller han da og oftere Sagen. "I vide jo, Gud skee Lov," siger han i Ligprædikenen over Churfyrst Johannes (Teutsche Werke Tom. 5. Bl. 517), "hvilke Guds Hellige ere, at Skriften ikke mener de Hellige hist oppe i Himlen, som Paven gjør Helgene, hvilke man skal tilbede, feire og faste paa deres Dage, og sætte dem til Midlere; heller ikke dem, der have helliget sig selv, som Cistercienserne, Franciscanerne og andre Munke eller Skovbrødre og slige Djevle, som ville blive hellige af dem selv ved deres Gjerninger; men dem, som Gud har helliget uden deres Gjerning og Medvirkning, derved at de ere døbte paa Christi Navn, besprængte og afvaskede med Hans Blod og begavede og prydede med hans hellige Ord og den Hellig Aands Gaver." Men ingenlunde var det hans Mening herved at ville nægte eller bestride Forestillingen om et Samfund, hvori vi som Christne staae mod vore fuldendte Brødre; tvertimod trøster han sig selv ofte ved at see hen til disses Bekjendelse og Troe; thi dette er det, hvori de med os ere forbundne.

Digitized by Google

lens Hoved, endnu ingenlunde er opgivet af de Romerſk-Katholſke, men meget mere forſvares i al ſin Omfang, ſom en nødvendig Sandhed til Salighed, ſkulle vi blandt andet og kjende af den her meddeelte ſidſte pavelige Jubelbulle, ſom aabner de Chriſtne for dette Aar 1824–1825, ſaa mange, ſom ville valfarte til Rom efter den deri foreſkrevne Regel, en overordentlig og fuldkommen Aflad.

Men kunde de romerſk-katholſke Theologer troe, at vi, ſom Proteſterende overhovedet, og vilde proteſtere ei for, men imod hiin ſande chriſtelige Foreſtilling om et Samfund af de Hellige, Troens Bekjendere, Vidner og Martyrer, i Tiden og i Evigheden, da bør vi forſikkre dem, at det er ſaa langt fra, at vi meget mere lægge til: hine vore ſalige Brødre, hvis Maal allerede og forlængſt er fuldendt, de leve ei blot iblandt os ſom kjerlige Tilſkuere af den Kamp, de ſelv nu ſeierrige have beſtaaet, den Kamp, der gjelder Chriſti Riges Udbredelſe, men gribe og ſelv virkſomt ind deri, i det de tale og vidne med os, ſaa ofte deres Vidnesbyrd gjøres behov. Som Luther løftede ſin Røſt mod Leo den 10des Afladsbreve, ſaa vil han her atter vidne, da det gjelder, mod den tolvte Leos Jubel- og Indulgentsbulle, og hvad han i 1517 bekjendte, een Munk mod mange tuſinde Prælater og Biſper og Cardinaler, det vil han nu ei blandt ſine proteſterende Brødre fornægte, forſaavidt den pavelige Bulle ogſaa er henvendt til og mod dem. Og det er den, ei blot fordi den paa ny beſtyrker den aldeles uevangeliſke Lære om en Skat af Chriſti og hans Moders og Helgenes og Martyrers Fortjeneſte, der er henlagt hos den romerſke Biſkop, at uddeles efter hans Godtbefindende (den ſamme Paaſtand, ſom Luther i ſine Theſes 1517 angreb ſom antichriſtelig), men og fordi den aabenbart tillige er rettet imod de fra Herrens Hjord, ſom den romerſke Biſp ſiger, Forvildede, det er: imod dem, der ei erkjende ham men Chriſtus alene for Kirkens rette Hoved.

Digitized by Google

Underligt, ville maaskee mange mene, at vi endnu have de samme Vildfarelser at kjempe imod, som Luther for trende Aarhundreder siden; men de ville ophøre at undre sig, naar de overveie, at efter Herrens Ord selv skal der opstaae mange falske Propheter i Tidens Løb og "sige: han er her og han er der," (som endnu den romerske Visp jo siger: han er hos mig, paa St. Peders Stoel, og kun herfra kunne I faae hans fulde Naade og Forladelse), "og forføre, om mueligt, endog de Udvalgte" (Matth. 24, 23. 24), og at hans guddommelige Sendebud have forudsagt os: at Antichristen skulde komme, ja at han alt var kommen i Verden (1 Jo. 4, 3). Hvo der har hørt disse Ord og gjemt dem i et christeligt eensfoldigt Hjerte, ham kan denne Verdens Fyrste vist ikke besnære, hvad enten han saa i udvortes kjødelig Skikkelse træder frem, og viser paa de Riger og Fyrstendømmer, der ligge for hans Fod, eller som Herre og Mester i den selvkloge Fornufts Rige vil tvinge Verden til at give ham og ikke Gud Æren. Thi Christi Tjener veed jo, at han er af Gud og har overvundet Verden, og at den, der er i ham, er større end den, der er i Verden (1 Jo. 4. 4), det er: end Antichristen under sin dobbelte, kjødelige og aandige Gestalt.

Dog det er bedre at vi tie, og høre nu Bullens Forkyndelse samt Doctor Morten Luthers Gloser derover.

Digitized by Google

Leo Biskop,

Guds Tjenneres Tjener,

til alle troe Christne, som faae nærværende Brev at see.

Hilsen og apostolisk Velsignelse!

Hvad der i Begyndelsen af dette Aarhundrede formedelst Tidernes grueligе Haardhed til vor Sorg blev tilsidesat,*) det er

*) Jubelaaret skulde nemlig have været feiret i Aaret 1799-1800 med dette Aarhundredes Begyndelse, men da de Franske dengang vare faldne ind i Kirkestaten, og hele Italien oversvømmedes af dem, blev der for Pius 7. ingen Tid til at tænke derpaa. Dette romerske Jubel- og Aflads-Aar skriver sig fra den bekjendte ænkefulde og grumme Pave, Bonifacius den ottendes, Tid. Aflad (Indulgents) var i den ældre christne Kirke, lige indtil det 7de Aarhundrede, kun en Eftergivelse af de timelige og kirkelige (canoniske) Straffe, som Menigheden havde paalagt saadanne Lemmer, som gave det christelige Samfund Forargelse ved deres slette Vandel. Men som Kirketugten, der var den gamle Kirke egen, i senere Tider, forfaldt mere og mere, blev Forestillingen om Poenitentser (Kirkebod) bragt i nøiere Sammenhæng med Begrebet om Synderнes Forladelse; ja snart forvexlede man begge; og istedet for at Synderen i den ældre Kirke ved Badsgjerningerne forestilledes kun at fyldestgjøre Menigheden, saa blev det nu almindelig antaget, at han derved fyldestgjorde Gud. Heraf udviklede sig atter Læren om Gjerningers Fortjenstlighed, og hele det falske System om Aflad udbredte sig, ved Tidernes Uvidenhed og Sædernes Forfald, saa magtigt, at det allerede i det ellevte og endnu mere i det tolvte Aarhundrede blev herskende Forestilling, at man kunde taskjøbe sig fra Poenitentserne. Al Forskjel mellem den sande Bod (som er et sønderknust Hjerte for Gud) og de udvortes, vilkaarlige Bodsgjerninger forsvandt ei blot, men selv disse sank ned til en tom Formel, da Folket først vidste, at det kunde afgjøres uden Poenitentse, eller fortjene sig hele 100 ja 1000 Aars Aflad ved

nu givet vor Ringhed med Glæde at kunne forkynde Eder som nærforestaaende, efter Forfædrenes Vis og Skik at skulle holdes. For Haanden staaer nemlig hint lykkelige og høist tilbedelsesværdige Aar, hvori al Verden fra hver en Kant strømmer sammen til denne vor herlige Stad og St. Peders Stoel, og hvori alle troende Christne, til deres Sjeles Velsignelse, de rigeste Naadens Skatte og al Forligelses Fylde tilbydes. Thi i dette Aar, som vi med Rette kalde en velbehagelig, en Frelsens Tid, lykønske vi os med, at en saa udmærket Anledning er givet os, til at vi efter den ulykkelige Skare af

---

en eneste eller flere udvortes Handlinger, som intet andet behøvede end Gudfrygtigheds Skin. Saaledes var da alting vel forberedet, da Bonifacius den 8de, som ovenfor sagt, i Aaret 1300 anordnede det første Jubel-Indulgentsaar, som efter hans Forordning hvert Aarhundrede skulde holdes. Men de følgende Paver var Mellemtiden for lang, og denne herlige Opfindelse til at berige det romerske Hof alt for ønskelig, til at de ikke af deres apostolisk Magtfuldkommenhed skulde have forkortet det. Saaledes nedsatte først Clemens den 6te (1350) det til hvert 50de Aar; thi det menneskelige Liv, sagde han, er kort; kun faae leve 100 Aar; tilmed saa var det jødiske Jubelaar, et Forbillede paa det christelige, blevet feiret hver 50de Aar. Men bedre endnu end han forstod Urban den 6te (1389) det, som meente, at siden vor Herre havde levet 33 Aar paa Jorden til Forsoning for alle, maatte Jubelaaret, naar det skulde være ret christeligt, gjentages hvert 33te Aar. Med denne Termin endnu ei tilfreds, udskrev en af de schismatiske Paver, Bonifacius den 9de, allerede 1399 et nyt Jubelaar, som traf sammen med Sæcularfesten; og endelig, for at dele Aarhundredet lige igjen, reducerede Paul den 2den (1464) Jubelaaret til at holdes hvert 25de Aar. Derved blev det da, enkelte overordentlige Leiligheder fraregnede, som syntes at kræve besynderlige Jubilæer. Saaledes blev et Holdt for det Tridentinske Concilium 1542, et andet for det Pariserske Blodbryllup 1572, i Alt indtil vore Dage fem. Men første Gang, at dette Pave-Jubilæum maatte forbigaaes, var, som sagt, ved den franske Revolution 1799.

Digitized by Google

ande Ting, som vi have sukket over, nu kunne begynde at fornye alt i Christo, ved hele det christne Folks naaderige Forsoning.

Vi have altsaa besluttet, i Kraft af den os fra Gud overdragne Myndighed, at oplukke, saavidt som mueligt, hiin himmelske Skat af Christi, Herrens, og Jomfru Marias og alle Helgenes Fortjenester, Lidelser og Dyder,[1]) som den menneskelige Frelses Ophav betroede til vor Forvaltning.*)

1) **Luther**: "De Kirkens Skatte, hvoraf Paven uddeler Aflad, ere hverken nokſom kjendte eller nævnte i Christi Menighed. Thi at det ikke er legemlige, timelige Goder, er deraf aabenbart, at mange Præster ikke saa letteligen hengive disse, som samle dem. Det er heller ikke Christi og de Helliges Fortjenester; thi disse virke altid, uden at Paven gjør noget dertil, Naade for det indre Menneske, og Kors, Død og Helvede for det udvortes Menneske. St. Laurentius har kaldet de Fattige, som ere Kirkens Lemmer, Kirkens Skatte; men har taget Ordet, som det var Brug i hans Tid. Vi sige med god Grund, uden Formastelse eller Letfærdighed, at denne Skat er **Kirkens Nøgler**, skjenket Kirken ved Christi Fortjenester." (Teutsche Werke Tom. I. Bl. 63. Thesis 56–60). "Den sande, rette Kirkens Skat er det hellige Guds Herligheds og Naades Evangelium. Denne Skat er med Rette den **allerubehageligste**; thi den gjør at de første blive de sidste. Men Aflads-Skatten er med Rette den **allerbehageligste**; thi den gjør, at de sidste blive de første." (l. c. Thesis 63–64). "Jeg vil slet intet see foruden Christus alene. Han bør være mig en saa stor Skat, at de øvrige alle i

*) For at indsee denne Lære om Fyldestgjørelsernes Skat, der er i den romerske Kirkes Besiddelse, maae vi betragte hele deres Lære om Poenitentsen. Poenitentsen er hos dem nem-

Og i denne Sag bør det os at høilove den gudommelige Miskundheds overvættes Rigdomme, ved hvilke Christus, fore-

Sammenligning dermed, ere ringe at agte. Thi hvad er alt, som er i Himlen og paa Jorden, imod Jesus Christus, min Herre, som har elsket mig og hengivet sig selv for mig?" (Opp. lat. Tom. IV. fol. 61. a).

---

lig et Sacramente, der bestaaer af trende Stykker: Bekjendelsen, Sønderknuselsen og Fyldestgjørelsen (Concil. Trident. Sess. XIV. c. 3). Disse tre Stykker ere nødvendige til Syndernes Forladelse, og uagtet denne tilsiges i Skriftemaalet, er dette dog kun betingelsesviis saaledes at forstaae, forsaavidt som nemlig nogen gjør Fyldest for de bekjendte Synder. Denne Fyldestgjørelse er altsaa ueftergivelig til Syndsforladelse, og kan ingen absolvere derfra. Men Kirken letter og fremmer den, i det den lærer, at nogle have gjort overflødig Fyldest, nemlig Christus, Maria og alle Helgene, hvilke da meddele de andre, som skulle, men ei kunne fyldestgjøre, af deres Fylde; og denne uudtømmelige Skats Forvarelse er i Kirkens Vold, som Magten til at uddele den i Pavens Haand. Saaledes lærte blandt Scholastikerne allerede Raymundus og Alexander af Hales, skjøndt endnu ei ganske visse paa Sagen; med fuld Bestemthed derimod foredrog Albertus Magnus denne Lære, og selv Thomas Aqvinas fornægtede den ikke (Morin. de sacramento poenitent. l. X. c. 21). Paverne grebe med Begjerlighed dette Philosophem, som gjorde dem selv til Christi Statholdere i den egentligste Betydning; thi efter denne Lære havde de jo Skatten af al Syndsforladelse i deres Hænder, og kun gjennem dem kunde Veien til Christi Naade gaae, eller rettere: kun da og forsaavidt kunde Christi Forjættelser tilegnes af nogen, som de havde bekræftet og tilsagt dem. Intet Under da, at Clemens den 6te, i den berømte Bulla Unigenitus af 1349, ophøiede denne scholastiske Lære til en Troesartikel. — Luther, i sin første mildere Stemning, vilde dog ei engang tillægge den romersk-katholske Kirke nogen slig Vildfarelse, men sagde det var kun en Skolemening af Eck, Caietanus o. a., som Tetzel praktisk og haandgribelig beviiste ved sin Afladskram. Men Leo den 10de

Digitized by Google

kommende os med Velsignelsers Behagelighed, vilde, at hans Fortjenesters uendelige Kraft skulde saaledes udspredes til hans mystiske Legems enkelte Dele, at de selv ved indbyrdes Understøttelse og den fælles Tarvs kostbare Forening skulle slutte sig til hinanden i Troens Enhed, som er virksom i Kjærlighed, og ved det gudommelige Blods ubeskrivelige Værdie, og for hans Skyld og Dyd, dertil og Fortjenester, og alle Helgenes eensstemmige Forbøn, erhverve Eftergivelsen af timelig Straf, der, som de Tridentinske Fædre have lært, ei altid fuldelig forlades ved Poenitentsens Sacramente, som det skeer i Daaben.*)

Lad da Jorden høre vor Munds Ord og Skraldet af den præstelige Basune, der udraaber det hellige Jubelaar for Guds Folk, lad hele den vide Klode fornemme det. Forsoningens og Tilgivelsens, Forløsningens og Naadens, Forla-

---

lærte ham at faae Øinene op, i det han i Bullen af 9 Nov. 1519 udtrykkelig vidnede, at det var den romerske Kirkes Lære. Og ligedan forstaaer jo endnu, som vi see, Leo den 12te Sagen.

*) Det Sted, som her fornemmelig sigtes til, er Concil. Trident. Sess. VI. de justific. canon XXX; "Hvis nogen "paastaaer, at efter den annammede Retfærdiggjørelses "Naade, Synden saaledes forlades Synderen, og den evige "Straf, som han var skyldig at lide, udslettes, saa "at ingen Skyldighed til at betale den timelige Straf en"ten i denne Tid, eller i den tilkommende i Skjærsilden, "før Adgangen til Himmeriget kan staae aaben, efterlades, "han være forbandet." Sammenlign hermed Sess. XIV. c. 2 de poenit. sacr. "Forskjellige ere dennden Daabens og Poenitentsens Frugter; thi ved Daaben isøre vi os Christum og vorde i ham et ganske nyt Creatur, i det vi erholde alle Synders fuldkomne og fuldstændige Forladelse: derimod til saadan fuldkommen Fornyelse kunne vi ved Poenitentsens Sacramente ingenlunde komme, uden gjennem vor store Jammer og Møie; thi saa kræver den guddommelige Retfærdighed det; saa at Poenitentsen med Rette af de hellige Fædre er bleven kaldet en møiesuld Daab."

Digitized by Google

delsens og Overbærelsens Aar, udraabe vi, er kommet, det Aar, i hvilket vi kjende, at alle hine Gaver fornyes, som allerede hiin gamle Lov, der bebudede det Tilkommende, havde indført hvert halvtredieſindstyvende Aar hos det jødiſke Folk,*) men paa en langt helligere Viis, til at vorde en Mangfoldighed af aandige Goder. Thi naar i hiint frelſende Aar de folgte Grundſtykker og Godſer, ſom vare komne i fremmed Vold, bleve gjenhævdede, ſaa annamme vi nu af Guds uendelige Gavmildhed de Dyder og Fortjeneſter og Gaver, ſom vi ved Synden havde forloret. Naar dengang det menneſkelige Slaveries Vilkaar og Rettigheder ophørte, ſaa kaldes vi nu, efterat Djævlens Herredømmes forſmædelige Aag er afkaſtet, til Guds Børns Friheb, til den nemlig, ſom Chriſtus har ſkjenket os. Naar endelig efter Lovens Forſkrift al Gjeld blev eftergivet, og ſelv de Gjeldbundne bleve friede fra ethvert Fængſel og Baand, ſaa afloſes vi her fra Syndernes langt ſværere Skyld, og unddrages deres Straffe ved den gudommelige Barmhiertigheb.

Da vi altſaa med al vor Hu ſøge at fremſynde denne ſaa ubetalelige og ſtore Gevinſt for Sjelene, og med tillidsfuldt Sind nedbede den af Gud, alt Godes Giver, ved hans miſkundelige Barmhjertighed, ſaa ville vi efter gammel Vedtægts Fordring og vore Forgjængeres, de Romerſke Pavers, gudfrygtige Anordning, i hvis Fodſpor vi træde, med vore ærværdige Brødres, den hellige Romerſke Kirkes Cardinalers, Samtykke, tilſige og forkynde et almindeligt og ſtort Jubelaar i denne hellige Stad, at begynde fra den næſte hellige Juleaften og vedvare gjennem hele det atten hundrede og fem og tyvende Aar,**) af den Almægtige Guds og de ſalige Apoſtlers, Pe-

*) Bellarmin ſiger ligefrem, at det jødiſke Jubelaar var en Typus paa Jubelfeſten (de indulgent. l. I. c. 1).

**) Jubel-Aflads-Aaret begynder efter den romerſke Kirkes Vedtægt med det foregaaende Aars Juleaften, og vedvarer

Digitized by Google

dens og Povels, og vores Myndighed, til sekur Guds Ære, den katholske Kirkes Opbyggelse og hele det christne Folks Helliggjørelse. Og saalænge dette Jubelaar varer, tilstaae og meddele vi alle troende Christne af begge Kiøn, der i Sandhed poenitere og have bekjendt deres Synder, og ere vederqvægede ved den hellige Communion, af Barmhiertighed i Herren den fuldeste Aflad,[2])

[2]) Luther: "De skulle med deres Mestere fare til Djevlen, som formene ved Afladsbreve at være visse paa deres Saligbed. Thi den ved saadan Aflad meddeelte Naade seer alene paa Fyldstgjørelsens Priis, som er foreskreven af Mennesker. — Enhver Christen, som har sand Anger og Fortrydelse over sine Synder, han har fuldkommen Forladelse af Pine og Skyld ogsaa uden Afladsbreve. Enhver sand Christen, han være levende eller død, er deelagtig i alle Christi og Kirkens Goder, af Guds Gave, ogsaa uden Afladsbreve." (Teutsche Werke. Tom. I. Bl. 63. Thesis 32, 34, 36, 37).

---

ligesaa længe i det følgende Aar. Skikkene derved ere følgende. Først aabner Paven den gyldne Port paa St. Pederskirken med den gyldne Hammer. Denne gyldne Port kaldes saa af det, den har gyldne Zirater; men i forveien er den tilmuret, og fra den forrige Jubelfest Mynter forvarede i Muren. I høitidelig Processon kommer Paven nu, baaret, med sin trebobbelte Krone paa, til denne Muur, hvormed den gyldne Port er tillukket; den besprænges med Vievand, og Hans Hellighed selv gjør tre Slag med den gyldne Hammer, hvorved der, da Stenene i Forveien ere gjort løse, bliver et Hul i Muren. Derefter komme Poenitentiarierne og ophugge Porten indenfra, medens Muurfolk og andre Arbeidere rive hele Muren ned. Saasnart det er skeet, gaaer Processionen ind i Kirken, og Paven istemmer: "Herren være med eder", hvortil Choret svarer: "Og med din Aand!" Paven begynder derpaa den Bøn: "Gud, som ved sin Tjener Moses," og istemmer derefter med det gyldne

Forladelse og Eftergivelse af alle deres Synder, naar de, hvis de ere indfødte Romere, i det mindste een Gang om Dagen tredive Dage efter hinanden eller med Afbrydelse, det være sig efter det borgerlige eller kirkelige Tidsløb, at regne nemlig fra den ene Dags Aften til den anden paafølgende Dags Aften-Dæmring, eller, hvis det er Fremmede eller forresten Udenbyes, da i det mindste femten saadanne Dage, andægtigen besøge Peders- og Paulskirken og S. Johannis Kirke i Lateran og den hellige Maria Maggiores Kirke,*) og opsende til Gud fromme Bønner for den hellige Kirkes Ophøielse, Kjetterienes Udryddelse, de Katholske Fyrsters Samdrægtighed og det christne Folks Held og Fred.

Kors i Haanden: "Te Deum laudamus." Nu hører man Paukers og Trompeters Skrald, Klokkerne ringe og Kanonerne blive løsnede. Midlertid er Folket beskjæftiget med at opsanke Stykker af den nedbrudte Muur, Stenene, Mynterne o. s. v., og mange komme i Livsfare ved deres Iver for at tilegne sig disse hellige Stykker.

*) Efter Bonifacius den 8des Forordning var det alene Peterskirken, de hellige Apostles Hovedkirke, hvortil Valfarterne skulde skee af dem, der vilde fortjene den allerfuldkommeste Aflad. Hertil lagde Clemens den 6te Laterankirken, siden efter kom St. Paulskirken og endelig ved Sixtus den 4de (1474) St. Maria Maggiore til samme Ære. Ogsaa paa disse Kirker blive Portene i Jubelaaret aabnede med samme Ceremonier, men dog kun af Cardinaler, som Peterskirkens. Folket gaaer hyppig ind ad alle disse Porte, for ikke at forfeile den rette, gjennem hvilken vor Herre i sin Lidelses Tid i Jerusalem efter Sagnet skal være gaaet. Desforuden ere der utallige andre Steder i Rom (Stationer), hvor man til den Tid kan og skal hente Indulgents; kun at de ikke, som hine Kirker, have evig Aflad. Fuldkommen Aflad, som endnu maa adskilles fra denne allerfuldkommeste eller evige (der kun i Jubelaaret gives), have foruden de nævnte fire Kirker (af hvilke St. Pauls er brændt 1823) S. Sebastians, S. Laurentii Kirke og S. Maria in Trastevere.

Digitized by Google

Men efterdi det kan hændes, at af dem, der i denne Hensigt have tiltraadt Reisen eller ere paa Veien til Staden, nogle, det være sig nu paa Veien eller i selve Staden, ved Sygdom eller andet lovligt Forfald afholdes eller ved Døden forhindres fra at opfylde det bestrevne Tal af Dage eller endog at begynde samme, og saaledes ei kunne besøge de nævnte Kirker, saa, da vi ønske, saameget vi i Herren kunne, velvilligen at fremme deres andægtige, redebonne Villie, ville vi, at de, forsaavidt de i Sandhed poenitere, have bekjendt deres Synder og ere vederqvægede ved den hellige Communion, skulle være deelagtige i forbemeldte Aflad og Forladelse, ligesaa godt, som om de i de af os foreskrevne Dage virkeligen havde besøgt de nævnte Kirker; for at de, forhindrede ved omtalte unddgaaelige Nødvendigheder, alligevel kunne opnaae deres Ønskes Maal ved den Hellige Aands Gave.

Dette, Sønner, forkynde vi eder af faderlig Hu, for at I, saa mange som arbeide og ere trætte, kunne flyve derhen, hvor I vide at I sikkert vilde finde Roe. Thi ei sømmer det sig at være dorsk og langsom til at bede, naar Kirken, den helligste og meest overbærende Moder, aabner sine evige Skatkister af guddommelig Naade, især da man anvender saa megen Flid paa at erhverve jordiske Rigdomme, som Møl og Rust fortære.

Men da fra ældgammel Tid Skik haver været, at en utallig Skare af Mennesker af alle Stænder, fra hele Jordens vide Kreds, strømmer ved denne Leilighed, skjøndt ad lange og farlige Veie, sammen til at besøge dette fyrstelige Sæde for alle ædle Kunster, som de studse ved at see, baade formedelst Bygningernes Prægtighed og Stedets Maiestæt og Mindesmærkernes Skiønhed,[3]) saa vilde det i Sandhed være en Skam, og

[3]) Luther: "Hvad ere mod et sønderknust Hjerte al Verdens Palladser, ja Himlen og Jorden selv? Thi det er

ganske stridende mod Stræben efter den evige Salighed, at undskylde sig med Reisens Besværlighed eller smalt Udkomme, eller andre slige Skingrunde, for ikke at foretage Valfarten til Rom.*) Her have I jo dog, elskede Sønner, noget, som rigelig kan erstatte al Verdens Ulempe; og tilvisse ville jo selv Lidelserne, hvis saadanne skulde møde, ei være værd at agte mod den tilkommende Herligheds Vægt, som de til Sjelenes Gode her beredte Midler, med Guds Hjelp skulle virke i eder. Thi I skulle sandelig høste de rigeste Frugter af eders Poenitentse,[4]) i det I baade tilbyde Gud eders Legems

Sædet for den guddommelige Majestæt." Opp. lat. Tom. III. fol. 457. a.) "Den ringeste Flekke er et Elfenbeens Pallads, naar deri er en Hyrde og nogle Troende." (Opp. lat. Tom. II. fol. 587. a.)

4) Luther: "Der vor Mester og Herre Jesus Christus siger: Gjører Bod ꝛc., vil han, at hele de Troendes Liv paa Jorden skal være en stadig eller uafladelig Poenitentse. Og ingenlunde kan dette Ord forstaaes om Poenitentsens Sa-

*) Valfarterne ere efter den romerske Kirkes Praxis og Lære af et dobbelt Slags, de af første og de af anden Rang, eller, som man kunde kalde dem, de store og de smaae. For store Valfarter regnes 1) den til den hellige Grav i Jerusalem, 2) den til Rom i Jubelaaret, 3) Valfarten til Loretto, hvor Jomfru Marias Huus efter Sagnet af Englene er henbaaret, og 4) Valfarten til Compostella, hvor Apostlen Jacob den Ældres Been skulle ligge. De smaae Valfarter eller de af anden Rang ere utallige, især deleshed de til de undergjørende Mariæbilleder; og enhver Regl eller Flig af en Helgen, som foregives at være opbevaret her eller der, gjør allerede et Sted værdig til den Ære og Lykke, at vorde besøgt saaledes af de Fremmede. Det udførligste Værk om Valfarterne, som jeg kjender, er Jesuiten Gretsers: Jac. Gretseri de peregrinationibus libri IV. Ingolst. 1608. (og siden i hans Værker Tom. IV. part. 2. Ratisbonæ 1734. fol.)

Digitized by Google

Spægelse ved de langvarige besværlige Øvelser, og fuldkomme helligen de Gjerninger, som efter Afladsforskrifterne ere bestemte,[5]) og til eders standhaftige Villie at straffe og afværge alle Ugudeligheder lægge endnu denne ape Fortjeneste.

cramente, det er: om Skrifte og Fyldestgjørelse, som øves ved Præsternes Embede. Dog vil han ei heller have forstaaet alene den indvortes Bod; ja denne er ikke at agte for nogen Bod, hvis den ei udvortes virker allehaande Dødelser af Kjødet. Derfor varer Anger og Fortrydelse, det er: sand Bod, saa længe som nogen har Mishag mod sig selv, det er: indtil Indgangen fra dette i det evige Liv." (Teutsche Werke. Tom. I. Bl. 62. Thesis 1-4). — "Da jeg først i mine (1517) udgivne Theses lærte, at hele de Troendes Liv var en Poenitentse, bleve Papisterne fast rasende, fordi de selv lærte, at Arvesynden var forladen og borttagen i Daaben, og intet andet tilbage, end en ond Spire eller Tønder (fomes), det er: en vis naturlig Svaghed. Derfor tænkte de slet ikke paa, eller lærte om, at udfeige Synden. Men gjørlige Synder, som Tyverie, Hoer og deslige, bøde de at udsone ved gode Gjerninger, ved Fyldestgjørelser, Bønner, Munkeløfter og Vigilier. Dette var deres Lære om Poenitentse, at for Synderne maatte fyldestgjøres ved vore Fortjenester og Dyder. Alligevel en langt større Forsoning og Fyldestgjørelse udkræves, nemlig: Guds Søn." (Opp. lat. Tom. IV. in Genes. c. 42. fol. 96. a.)

[5]) **Luther**: "Paven byder, at vi skulle eftertænke de begangne Synder, siden efter paalægges de taabeligste Fyldestgjørelser, som Valfarter, Fasten, Almisse. Men hvis det ei kommer til den sande Sønderknuselse, det nemlig, som **Nathan** sagde til **David**: Gud har borttaget dine Synder; da er det umuligt andet, end at vor Marv og Been

Digitized by Google

Saa kommer da villige og redebonne til dette hellige Jerusalem, denne præstelige og kongelige Stad, som ved St. Peders hellige Stoel er blevet til Jordklodens Hovedstad, skjøndt den udstrækker sit Regimente videre ved den guddommelige Troe, end ved verdsligt Herredømme. "Dette er den Bye," sagde St. Karl,*) i det han opmuntrede sine Landsmænd til at reise til Rom i det hellige Aar, "dette er den Bye, hvis Grund, "Mure, Altere, Martyrers Gravminder, og alt, hvad Dinene "møder, indgive Sjelene en hellig Stemning, som de erfare "og mærke, der retteligen forberedte besøge hine hellige Pau"luner." Thi overveier dog, hvormeget det bidrager til at vække Troen og Kjerligheden i Tilskuernes Sjæle, at gaae omkring hine gamle Steder, ved hvilke Troens Majestæt forherliges overmaade, dernæst at stille sig for Dinene saa mange tusinde Martyrer, der have indviet denne Jordsmon ved deres Blod, og at gaae til deres Kirker, at beskue Gravskrifterne, at tilbede deres Levninger.[6]) Og da nu Himlen skinner, naar

ere og blive sønderslagne." (Opp. lat. Tom. IV. fol. 400. b.)

6) Luther: "Med det Sprog: "Paa hvilket Sted jeg gjør mit Navns Ihukommelse, der vil jeg komme til dig og velsigne dig," (2 Mosеb. 20, 24), har Gud ophævet alt Sted og intet vist sat, men Han vil sige saa: Seer paa mig og udvælger mig intet Sted; men hvor jeg vil udvælge mig et, der kommer hen, der vil jeg være og prædike. — Betragt nu alle Historierne, og mærk, hvorledes vi (i Pavedømmet) have været Narre. Naar man sagde os, der ligger St. Peder eller St. Jacob, disse eller hine Helgene, saa løbe vi strax ved dette Skrig i vores Blind-

*) Efter Eginhard valfartede Karl den Store i 40 Aar otte og tyve Gange til Rom, for at betale sine Løfter og holde Bønner. See: Centuriæ Magdeburg. VIII. col. 386.

Digitized by Google

Solen udsender sine Straaler, ei anderledes end Romernes Stad, der har hine tvende store Lys, Peder og Povel, der udsprede Glands over hele Jorden,[7]) (som den hellige Jo. Chry-

heb og Daarlighed derhen, og stiftede en Hoben Kirker; ja naar vi kunde overkomme en Finger eller Hovedskal af de Hellige, saa oprettede vi flux Altere og Capeller. Og endnu blive de trodsige derpaa staaende, og sige: Der ligger St. Peder og St. Povel; de ere hellige, derfor maa det Sted, hvor de ligge, ogsaa være helligt. — Men du svare dertil saa: Er det nok dertil, at Gud skal boe der, hvorom han aldrig haver talt og befalet? Om end alle Hellige tilhobe laae der, vilde jeg dog ikke der knæle, i den Tanke, at jeg paa det Sted kunde tjene Gud synderligt. Det kommer ikke an paa, hvor de Hellige ligge, men derpaa, hvor Gud taler. — De Hellige gjøre det ikke, men det levende Ord gjør det; det er bedre, end al Verdens Hellige og Kirker, hvor de saa monne ligge eller være." (Teutsche Werke. Jen. Tom. 4. Bl. 169–170).

7) Luther: "De rose sig høit og meget af begge deres Legemer; dem ville de have i Rom, foreviise to Hoveder, og sige, dette er Peders og Povels Hoveder. Jeg veed det ikke, har ikke seet det. Men det veed jeg, at den hellige Paulus har været den fornemste af alle Apostlene, som have lært og prædiket. Men derefter spørge de lidet eller vel endog intet i Rom; vi derimod, som have Pauli rette Legem, ja ei alene Pauli, men ogsaa Peders og den Herres Christi, spørge intet om de døde Legemer i Rom. Thi vi have Pauli rette Legeme og Aand i hans hellige Epistler; det rose vi os af, og takke Gud for at vi have det. Vi have Propheterne og Apostlene, ja den Herre Christum selv i Skriften; de have havt Legeme og Sjel, det er vist; saa have vi og deres Aand, at vi forstaae Skriften. Og

Digitized by Google

foſtomus ſagde).*) hvo vilde da vel, uden i den meeſt brændende Andagts Lue, fordriſte ſig til at nærme ſig til disſe Bekjendere, at kaſte ſig ned ved deres Grave, at kyſſe deres Lænker, ſom ere koſtbarere end Guld og Ædelſtene? Ja, hvo

naar jeg i Kirken hører Prædiken, ſaa hører jeg Petrum og Paulum, ja naar jeg paa mit lidet Kammer læſer hvad de have ſkrevet og lært, ſaa hører jeg dem endnu alle Dage prædike og tale med mig. Hvad hjalp det mig, om jeg havde eller ſaae deres Legemer? Intet, ſlet intet. Og havde de end i Rom de rette Hovedſkaller af Apoſtlene, ſom de ikke have dem, ſaa nytte de dem ligeſaa meget, ſom de nytte det Alter, hvorpaa de ſtaae, hvilket derfor er ſlet intet bedre eller helligere end et andet Alter." (Teutſche Werke. Tom. 8. Bl. 305. b.)

---

*) De Ord af Chryſoſtomus, ſom her ſigtes til, findes i hans 32te Homilie over Brevet til Romerne, og lyde ſaa: "Derfor er hiin Stad bleven udmærket fremfor alle andre, og har ligeſom et ſtort og ſtærkt Legeme, tvende ſkinnende Øine, ſine Helliges Legemer. Ei ſaaledes ſkinner Solen, naar den udſender ſine Straaler fra ſig, ſom Romernes Stad, der udſpreder Skinnet af ſine to Fakler over hele Jordens Kreds." Dog lægge man tillige Mærke til de følgende Ord, for at overbevise ſig om, hvorledes Hans Helligheb har læſt denne Tekt, naar han kort i Forveien taler i høie og prægtige Udtryk om Stedets Maieſtæt formedelſt de glimrende Bygninger. Det hedder nemlig hos Chryſoſtomus fremdeles: "Betænker og forbauſes over, hvilket Skuespil Rom vil faae at ſee, naar Paulus pludſelig og Petrus med ham ſtige frem af deres Grave og gaae Herren imøde! Hvilken liflig Roſe vil Rom ei ſende Chriſtus? med hvilken dobbelt Krands vil ei hiin Bye zires? med hvilke gyldne Kjæder er den ei befæſtet? hvilke Kilder (af Salighed) har den ei? Derfor lovpriſer jeg altſaa denne Bye, ei formedelſt Guldets Vægt eller for Støtternes Skyld eller noget andet, der falder i Øinene og Sandſerne, men for hine Kirkens Støtters Skyld."

Digitized by Google

kan holde sig fra Taarer, naar han enten seer Christi Vugge, eller tilbagekalder sig Jesusbarnet, der skriger fra Krybben, eller tilbedende Herrens Lidelses Marter-Redskaber,*) foreskiller sig Verdens Frelser, hængende fra Korsets Træe.

Da nu disse vor Troes høiærværdige Minder ved en ganske besynderlig Gave af det guddommelige Forsyn ere tilhobe forsamlede i denne ene Stad, saa ere de i Sandhed ligesaa mange elskelige Panter paa den Kjerlighed, hvormed Gud elsker Sions Porte fremfor alle Jacobs Hytter, og indbyde eder mildeligen, at I uden al Tøven ville stige op paa det Bjerg, hvor Gud har fundet Behag at boe.

Men her kræver vor faderlige Omsorg, at vi navnlig henvende os til alle denne ærværdige Stads Stænder, og erindre dem om, at nemlig alle Troendes Øine, som fra hele Jordkloden komme hid sammen, ere kastede paa dem, at de altsaa ikke maae yttre noget, uden hvad der er alvorligt, beskedent og værdigt for Christne, saa at de øvrige af deres Omgjængelse tage Exemplet til Blufærdighed, Ustraffelighed og alle

*) I Kirken St. Croce in Gierusalemme forevises de Skuelystne Christi Kors, i Kirken St. Prassede den Stolte, hvortil Han hudflettedes, i St. Peders-Kirken Tornekronen, den hellige Veronicas Svededug med mange andre Reliqvier, som den romerske Kirke endnu sætter i ligesaa nøie Forbindelse med Salighedens Sag som Christi, vor Frelsers, Liv og Lære. Derfor paalægger den Tridentinske Kirkeforsamling Bisperne, flittigen at underviise Folket, om Reliqviernes rette Kraft og Ære, ved hvilke store Velgjerninger vorde Menneskene til Deel; "thi de hellige Martyrers og andre med Christo Levendes hellige Legemer maae tilbedes af de Troende, fordi de have været levende Lemmer af Christus og et Tempel for den Hellige Aand og af Herren selv skulle opvækkes til et evigt Liv og herliggjøres." Derimod fordømmer den dem, som lære, at de Helliges Reliqvier ei skylde Tilbedelse og Ære, og at de og andre hellige Minder uden Nytte besøges af de Troende. (Concil. Trident. Sess. XXV. ed. Gallemart p. 578).

Digitized by Google

Dyder. Lad da de øvrige alle af dette udvalgte Folk, hos hvilket Overhyrden vilde, at St. Peders Stoel skulde være, lære at høiagte den katholske Kirke[8]) og Kirkens Myndighed,[9]) at adlyde dens Befalinger og tillægge de kirkelige Personer saavelsom Ting stor Ære. Lad den Ærbødighed, som skyldes Kirkerne, her fremfor alt vise sig, at Fremmede intet skulle lægge Mærke til, hvoraf det kunde synes, at Gudstjenesten eller Stedet selv foragtedes eller ringeagtedes, intet som strider mod Ærbarhed, Kyskhed og uskrømtet Blufærdighed, ja lad dem faae Leilighed til, hos hver enkelt at beundre den strenge og hellige Tugt, hvorved enhver for sig, ved stille og

8) Luther: "Dem ville vi erkjende og ære som Christi rette Brud, der blive ved Hans rene Ord og ingen anden Trøst have for deres Hjerte, uden denne Frelser, som de i Daaben have annammet og bekjendt, og taget Sacramentet derpaa; disse ere den rette Kirke, som ei alene er bundet til eet Sted, som under Paven, men hvor de og monne være i den vide Verden. Efter det udvortes Væsen kunne de være hist og her adspredte, men i dette Stykke komme de sammen, som det hedder: jeg troer paa Gud Fader den Almægtige, og paa Jesum Christum, vor Herre ꝛc. Legemlig ere de skilte fra hinanden, men i Christo forsamlede og forenede. See, det hedder den rette katholske, almindelige, christelige Kirke." (Teutsche Werke. Tom. 7. Bl. 182. a.)

9) Luther: "Hvorsomhelst Guds Ord prædikes og troes, der er den sande Tros, hiin urokkelige Klippe; men hvor Troen er, der er Kirken, hvor Kirken er, der er Christi Brud, der er alt, hvad der hører Brudgommen til. Saaledes haver Troen alt, hvad der følger med Troen, Nøglerne, Sacramenterne, Myndigheden og alt andet." (Opp. lat. Tom. I. fol. 323. a.)

Digitized by Google

sommelig Mine og Opførsel, bevidner, at han ei blot med Legemet, men og med Sjelen og et andagtsfuldt Hjerte, bivaaner Gudstjenesten.

Ogsaa det ville vi have indskjærpet, Høitidsdagene angaaende, at ingen i denne hellige Stad, paa de Dage, som ere forordnede til at forvalte Helligdommenes Pligter og yde Gud og hans Helgene Ären, befindes at være hengiven til hyppige Gjestebuder og Spil og alskens uanstændig Fornøielse eller udsvævende Glæde. Endelig, hvad der somhelst er sandt, hvad der er retfærdigt, hvad der er helligt, hvad der er elskeligt, hvad der haver et godt Navn, disse Dyder skinne hos det Romerske Folk, at vi kunne lykønske os med, at det ei blot ikke har paa nogen Maade beplettet, men ved hellig Vandel og Sæder end skjønnere smykket den Troens og Gudfrygtighedens straalende Ære, som Apostlen selv anbefaler til et Exempel, og som de af Forfædrene have modtaget som det bedste Arvestykke. *)

Vi fryde os i det glade Haab, at enhver vil kappes om at erlange de bedre aandelige Gaver, og at Faarene af Herrens Hjord, der løbe deres Hyrdes Favntag imøde, ville blive den velordnede Hær, hvis Banner Kjerligheden er. Saa løft da, Jerusalem! rundt omkring dig dine Øine og see! Dine Sønner komme langt fra, og dit Hjerte skal forundre sig og vorde vidt. Ja, gid Sønnerne af dem, der have ydmyget dig, maae nedbøiede komme til dig, og alle de, som nedsætte dig, tilbede dine Fødders Spor!

*) Hans Helligheds Formaning er visselig et Ord til sin Tid, om nogen af dem, det vedkommer, ville tage derefter. Thi ellers hedd det: "Jo nærmere Rom, jo slettere Christne." Og et gammelt Ordsprog, siger Luther, gaaer blandt menig Mand: "at hvo som første Gang gaaer til Rom, han søger en Skalk, anden Gang finder han den, og tredie Gang bringer han den ud med sig." (Luther an den christlichen Adel. Teutsche Werke, Tom. I. Bl. 333. b.)

Digitized by Google

Ja eder, som vi sukke over, endnu at være bortrevne fra Christi sande Kirke og Frelsens Stie, eder tiltale vi med vort Apostoliske Hjertes hele Kjerlighed. Nu i denne almindelige Glæde, saa bringer dog eders kjerligste Fader det eneste, som endnu mangler: at I nemlig, efterat have bortryddet enhver Grund til Adskillelse, som vil besnære eder, ved den høieste Aands Tilskyndelse kaldte til hans forunderlige Lys, af Hjertet ville forene eder med denne Kirke,[10]) alles Moder og Herskerinde,[11]) uden for hvilken ingen Salighed er at finde! Vi skulle da udvide vort Hjerte og glæde modtage eder ved vort faderlige Bryst, og velsigne Gud, al Trøstens Giver, at han har villet skjænke os disse sin Barmhjertigheds Rigdomme i den katholske Sandheds høieste Triumph.[12])

[10]) **Luther**: "Kirkens Eenhed afhænger ikke af det Romerske Primats Eenhed, men langt bedre, efter Apostlen, af Troens og Daabens Eenhed. Eph. 4." (Opp. lat. Tom. I, fol. 247. a.)

[11]) **Luther**: "Kirken er og kaldes **Guds Rige**, fordi **Gud** alene **hersker** i den, **byder**, **taler**, **virker**, **helliggjøres**. Saa er det da og nødvendigt, at Gud maa miste sin Herlighed og sit Rige i os, naar et andet Ord og **Værk** end Hans, regjerer i os: thi Hans skal Herligheden og Riget være, hvis Ord og Gjerning det er." (Opp. lat. Tom. II. fol. 538. b.)

[12]) **Luther**: "Verden og dens Gud **kan** og **vil** ikke taale den sande Guds Ord: den sande Gud **kan** og **vil** ikke tie: hvad andet kan der da komme, naar hine to sættes mod hinanden, end Splid og Uro i Verden? At ville nedbysse denne Splid og Uro, er da intet andet, end at ville ophæve og forbyde Guds Ord. Thi Guds Ord kommer, saa ofte det kommer, til at forandre og fornye Jordens Kreds." (Opp. lat. Tom. III. fol. 174. a.)

Digitized by Google

Men I, ærværdige Brødre, I ypperste Patriarcher, Erkebiskopper og Biskopper, arbeider for dette vort Ønske, denne vor Idræt: kalder Menigheden sammen, samler Folket, paa det at eders Sønner kunne opvækkes til at annamme de Goder, som Barmhjertighedens Fader har betroet vor Ringhed at uddele til sine elskede Sønner. Lad dem ihukomme, at korte ere disse vore Valfartsdage, og at de, da vi ikke vide, paa hvad Time Husfaderen vil komme, maae vaage og bære brændende Fakler, fulde af Kjerlighedens Olie, i Hænderne, for at vi med Lyst kunne ile vor Herre, naar han kommer, imøde. Eders Kald være det da og, nøiagtigen at forklare, hvor stor Afladens Kraft er, og hvor stor Nytte den haver til Eftergivelsen, ei blot af de kanoniske men og af de forskyldte timelige Straffe, hos den guddommelige Retfærdighed, og hvor stor Hjelp af hiin himmelske, Christi og alle Helgenes Fortjenesters, Skat der ydes ogsaa dem, der, som oprigtig angrende, ere hedenfarne i Guds Kjerlighed, førend de med værdige Omvendelsens Frugter have fyldestgjort for deres Overtrædelses- og Efterladelses-Synder, da derved endnu dog deres Sjele udsones i Skjærsilden,[13]) saa at Indgangen til det himmelske Fædreland, i hvilket intet Besmittet trænger ind, staaer dem aaben.

Bærer her tilstede i Aanden, ærværdige Brødre; thi der ere nogle, som følgende en Viisdom, der ikke er af Gud,

13) Luther: Dette Ukrud, at man skulde forvandle den Bod eller Fyldestgjørelse, som ved de kirkelige Love er paalagt, til Skjærsildens Bod eller Pine, er saaet, da Bisperne sov. Fordum bleve de kanoniske Straffe, det er: Bod eller Fyldestgjørelse for begangne Synder, paalagte, ikke efter, men for Absolutionen, for derved at prøve, om det var en sand Anger og Fortrydelse." (Teutsche Werke. Tom. I. Bl. 162. Thesis 11. 12).

Digitized by Google

skjule sig i Faareklæder, og med en paatagen Skikkelse, for det meeste af reen Gudsfrygt, udsprede ogsaa nu falske Meninger i dette Stykke blandt Folket.*) Men I, lærer eders Hjord, hvad det bør den at udrette, i hvilke Fromheds og Kjærligheds Pligter de bør øve sig, med hvad Aarvaagenhed og i hvilken Smertens Følelse de maa gjennemforske sig selv og deres Liv, rette og aflægge alt Lydefuldt og Lastværdigt i Sæderne, for at de kunne erholde den sunde og rigeste Frugt af den allerhelligste Aflad.

I øvrigt paaligger det eder, ærværdige Brødre, fremfor alt at sørge for, at de af eders Hjord, som have besluttet en

*) Man kunde et Øieblik tvivle om, hvilke falske Lærere Bullen her mener. Men nøiere seet til, er det klart, at det er hele den Skole af tyske katholske Theologer, som overhovedet skjelner mellem Christi Kirke og den romerske Curie, og deels i Febronius's Spor underkaste den romerske Kirkes Vedtægter og Dogmer en fordomsfrie Prøvelse, deels alvorligt arbeide paa at udbrede en praktisk Christendom i alle Retninger. At for dem Læren om Afladens Kraft, paa de Grunde, hvoraf den her forkyndes, og om Gjerningers Fortjenstlighed ikke kan gjelde som Kirkelære er sienfynligt. Saaledes yttrede Michl allerede 1812, at "Kirken aldrig havde paastaaet Læren om en Skat af gode Gjerninger, der kunne overføres paa andre, som en Troesartikel." (See hans: Christl. Kirchengeschichte S. 353). Og paa denne støtter sig jo hele Indulgents-Systemet. Intet Under da, at hans Helligheb ikke kan komme ud af det med slige Theologer, og endnu mindre med dem, der, i den katholske Kirke selv, reent ud forkynde (ei blot som en Talemaade, men som en hele Livet og Læren gjennemtrængende Troe), at Christus alene er vor Retfærdighed. Disse udstødes da, forkjettres og forfølges som Vrang-Mystikere; og i dette Stykke stemmer det romerske Curies saakaldte christelige Synsmaade ganske overeens med det, hvad der læres i de u-protestantiske Rationalisters Skoler. Den eneste Forskjel er, at man i disse ikke engang vil lade en ægte og sand Mysticisme gjelde, som hiint dog, i det mindste efter Ordet, lader staae.

Digitized by Google

Valfart, iværksætte dette deres Forsæt med religiös Alvorlighed, saa de nemlig skye underveis hvad der kan forstyrre deres fromme Iver og afdrage dem fra det hellige Forsæt, og hellere forestille sig det uasladelig, hvorved den religiöse Følelse pleier at styrkes og opflammes.

Men hvis de personlige Forhold og eders Asstand skulde tillade eder at komme til denne Troens Borg, saa vil sikkerlig denne Høitid vinde en fornyet Glands ved eders Nærværelse, og I ville erhverve eder den guddommelige Barmhjertigheds rigeste Skatte, og bringende dem hjem, som den giftigste Handelsvare,*) kunne meddele de øvrige af eders Folk dem i al Behageligheds.

Ingenlunde tvivle vi om, at jo vore kjæreste Sønner i Christo, alle de katholske Fyrster, ville bistaae os med al deres Myndighed i denne saa vigtige Sag, at disse vore Raad til Sjelenes Frelse kunne naae det forønskede Maal.**) Vi bede og opmuntre dem derfor, at de efter den roesværdige Iver, som de føle for Religionens Sag, ville understøtte vore ærværdige Brødres, Biskoppernes, Anstrængelse, og af al Magt befordre deres Bestræbelser, og ved Gjennemreisen indenfor deres Herredømmes Enemærker, sikkre Veiene og aabne Herberge rne, at ikke nogen Ulempe skal tilføies dem, som øve en saa andægtig Gjerning. Det er visselig ikke undgaaet deres Opmærksomhed, hvor store Sammenrottelser der overalt have fundet Sted, til at rokke baade Statens og Kirkens helligste Rettigheder, og hvilke forunderlige Ting Gud Herren haver

*) Oversættelsen er her, som overalt, muligst ordret, hvilket jeg finder fornødent at bemærke ved dette interessante Sted. Ordene i den latinske Original lyde nemlig: *"veluti ditissimas merces referentes."*

**) Ikke alle katholske Regjeringer have svaret til Hans Helligheds Forventninger. Østerrig, som vi nu netop høre, har forbudet sine Undersaatter uden foregaaende særegen Tilladelse at valfarte i Aar til Rom.

Digitized by Google

gjort, i det han udstrakte sin Haand og ydmygede de Stærkes Overmod. De betænke da vel, at vi maae takke uafbrudt, som det er vor Pligt, Ham, Herrernes Herre, som gjorde Seiren, og anraabe med ydmyg og megen Bøn den guddommelige Barmhjertigheds Bistand, at Han, saalænge endnu de Ugudeliges Ondskab som en fortærende Kræft sniger sig om, vil efter sin Naade mod os fuldende det Værk, som Han selv haver begyndt.

Vi have i Sandhed havt dette fornemmelig for Øie, da vi overlagde Jubelaarets Helligholdelse, vel vidende, hvilket Takkeoffer der saaledes bringes Gud ved hele det Christne Folks Enighed, at stræbe efter at vinde hine himmelske Gaver, hvis Skatkister alle vi have aabnet.

Derefter tragte da ogsaa selve de katholske Fyrster; og som de ere af et stort og ophøiet Gemyt, saa anse de dette allerhelligste Værk med varm Deeltagelse, og beskytte det fremdeles. Thi af Erfaringen skulle de kjende, at de i Særdeleshed paa denne Maade nedkalde den guddommelige Barmhjertighed, og i Sandhed fuldbringe til deres egen og Herredømmes Baade alt, hvad de foretage til at værne om det Hellige og til at nære og understøtte Fromheden; thi saaledes vil alle Lastens Spirer qvæles og alle Dydens frodige Sæd opvoxe.

Men for at alt dette kan have Fremgang efter Ønske, saa kræve vi og eders Bønner til Gud, I Sønner, saa mange som ere af Christi Faarestald, thi vi ere forvisste om, at I ved fælles fromme Løfter og Anraabelser, hvorved I nedbede Guds Barmhjertighed for Troens Gode, og for de Vildfarendes Omvendelse til Sandheden, og for Fyrsternes Held, ogsaa i høi Grad ville understøtte vor Svaghed i at forvalte det tungeste Embede.

Men for at det nærværende Brev kan komme des lettere til alle Troendes Kundskab, der opholde sig paa hvilkesomhelst Steder, ville vi, at man skal sætte samme Tro til de trykte

Digitized by Google

Exemplarer, dog at de ere underskrevne af en offentlig Notar egenhændig, og forsynede med en ansеelig kirkelig Persons Segl, som om det var vor Haand selv, der blev fremviist.

Intet Menneske tør da i noget Stykke ville tilintetgjøre eller dumdristigen modsætte sig denne vor Tilsigelse, Forkyndelse, Concession, Formanelse, Bøn eller Villie, som paa disse Sider skrevet og udtrykt staaer. Men skulde nogen formaste sig til at vove dette, da vide han, at han falder i den almægtige Guds og de salige Apostles, St. Peders og St. Povels, Forfornelse. 14)

Givet i Rom paa den Hellige Peders Stoel, Aar efter vor Herres Byrd 1824, den 23de Maii. I vort Pavedømmes første Aar.

14) Luther: "Som det var en Daarskab at frygte for en malet Mand, der drager Sværdet, saa er det en Daarskab at frygte for Kirkens Navn, naar det bruges vanhelligt. Thi det er blot en malet Kirke eller en Maske af en Kirke." (Opp. lat. Tom. II. in Gen. c. 21. fol. 170. a.) "Christus udøver ingen anden Magt mod Verden, uden alene Guds Ord, som vi da dagligen see, at han mod Synden, Synderne og Djevlen, farer frem, ei anderledes end med Ordet, og alligevel med det samme Ord har omvendt og underlagt sig al Verden; og værge sig indtil den yderste Dag de, som ere Hans, med dette Ord mod alle Anfægtelser, og nedslaae dermed alle Mægtige og Fornemme i Djevlen, Kjødet og Verden." (Teutsche Werke Jen. Tom. I. Bl. 93).

Digitized by Google

Recension.

Epistola Jacobi, commentario copiosissimo et verborum et sententiarum explanata a D. Jo. Schulthessio, Prof. publ. Exeg. et dogm. Turici 1824. 8. (XII. pll.)

Af alle de nyere Theologer, som have misbrugt Exegetiken til at forsvare uchristelige og vrange Lærdomme, tilkommer Forfatteren af nærværende Forklaring over Jacobs Brev, Hr. Professor Schultheß i Zürich, een af de første Pladser. Ikke som om hans Commentarer toge Læserens Dom fangen ved nogen overordentlig Skarpsindighed eller Fortolkningskunst; thi den, saavelsom al egentlig grammatisk Dygtighed og Virtuositet vil man forgjeves søge i hans arke- og bindrige Skrifter; men fordi han, trodsende paa det Navn, han har erhvervet sig i Rationalisternes Skoler (omtrent som Smalz fordum og Crell i Socinianernes), nu troer at have ligesom forpagtet alt, hvad han kalder protestantisk Exegese *), især efterat Prof. Paulus længst synes at have sluttet sine

*) Ja hans Anmasselse gaaer saa vidt, og røber sig trods al foregiven Liberalitet saa uforbulgt, at han ikke blues ved, formelig at anathematisere dem, som endnu tør hylde det af Reformatorerne udviklede Begreb om Retfærdiggjørelse. Thi at retfærdiggjøre er efter ham ikke andet end at gjøre, at enhver faaer hvad ham tilkommer ("facere ut suum cuique reportet aliquis" p. 139, ɔ: ἡ δικαιοκρισία τοῦ θεοῦ.) "*Qvi aliter docuerit, Anathema esto!*" (p. 119.) En mærkelig Prøve paa Rationalisternes Tolerants, der skrige paa de symboliske Bøgers Tvang! Saa taler en enkelt Stemme af dette ærværdige Samfund; hvortil vilde de da ei drive det, naar de nogensinde kom til i Masse at constituere en udvortes Kirke!

Digitized by Google

exegetiske Forskninger, for at glimre som Publicist og Jurist. Benævnte Hr. Schultheß vilde vi forresten gjøre megen Uret, ved at sammenligne ham med Paulus; thi saa ofte endog denne smykker sig med laante Fjedre og pløier med fremmede Kalve, har han dog altid noget, der gjør ham behagelig for visse Læsere, noget om ei Grundigt, saa dog Vittigt; men Schultheß har hverken det ene eller det andet, med mindre hans Grundighed skulde bestaae i hele Dynger af misforstaaede eller ilde anvendte Citater, og hans Vittighed i fræk Forhaanelse af Christendommens Hoved- og Grundsandheder. — Men skulde Manden da slet intet Eget have, der har vundet en saadan Celebritet, at han nu tør betragte sig selv som Hovedet for de tyske Rationalister paa den Mark, hvor han tumler sig? Jo! det har han, og det er det, hvad jeg nu forelsbigen skal aabenbare. Eget for ham er det ikke at rive Stederne i det N. T. ud af deres Sammenhæng med hele Aabenbaringens Orden; thi det øvede før ham Socinianerne mesterlig, og før disse mange af de romersk-katholske Theologer, som vilde have Navn af Skriftfortolkere (man tænke blot, for at tage et Exempel, der ligger os Protestanter meget nær, paa Jabers Exegese i den af ham og flere forfattede Gjendrivelse af den augsburgske Confession!). Eget for ham er det heller ikke at udelade hele Vers af Texten eller disponere dem efter sit Godtbefindende, uden kritiske Grunde; thi det have selv mange af de saakaldte grammatisk-historiske Fortolkere ei bluets ved at gjøre (man tænke paa Eichhorns Alderdoms Arbeide, hans Commentar over de hebraiske Propheter!) og misbrugt Fornuftens Auctoritet, som de idelig føre i Munden, skjøndt de for det meste kun ere slet bekjendte med dens Vaaben, til at skjule deres Vantroe. Eget for ham er det end ikke engang at vurdere, heelt utheologisk, den profane, især græske, Literatur, som om hele det Nye Testamentes Tale- og Sprogbrug selv i de meest

Digitized by Google

betydningsfulde og dybeste Ord (som δικαιοσύνη, κρίσις, λύτρον, σαρξ, πνεῦμα, ζωή) deraf kunde og maatte forklares (thi de hebraiske Paralleler af det Gamle Testament, som til Oplysning heraf anføres, fremsættes dog kun under den Forbeholdenhed, at deri netop den Tanke maa ligge, som man ved de profane Skribenters Hjelp vil have indført). Men eget for ham er det at anvende hele Massen af den profane Oldtids Kundskab og Erkjendelse ei blot som et dueligt Middel til at opløse og forflygtige den bibelske Sandhed, (som vel hidtil ofte er forsøgt), men som det egentlige Organon, hvormed denne først retteligen fattes og begribes. Saaledes kan det da ei undre os, om vi i nærværende Commentar træffe ei blot paa Steder, hvor Apostlens Udsagn parallelliseres med lignende af Cicero, Seneca, M. Antonin (en Parallele, der i og for sig betragtet, undertiden kan være interessant, ja i enkelte Tilfælde frugtbar, kun at man aldrig derover glemmer hvor sjeldent, endog i mindre Ting, de, der tale med een Tunge og med samme Ord, tale af samme Aand), hvor philosophisk og aabenbaret Sandhed fremstilles som udsprungne af samme Rod, men selv paa saadanne Steder, hvor de, der ville søge Roden og Kilden, henvises, for at finde dem, til Philosophien, ei til Aabenbaringen. Vanskelig vilde man f. Ex. vist falde paa at "Sandhedens Ord" i Apostelens Mund (λόγος τῆς ἀληθείας 1, 18) var det samme som Stoikernes almindelige Fornuft (λόγος κοινος), det samme som Kants rene Fornuft, med mindre Hr. Schultheß havde taget Mærke derpaa. Og saaledes maa vi da, hvis vi ville være Protestanter med ham, heller tye til Hedningenes Viisdom, hvilken Hr. Sch. hyppigen og con amore kalder en Aabenbaring, (naturligviis for at faae Christendommen ind med under samme Kategorie), end bøie os og vor Fornuft for hans Aabenbarelse i Kjødet til Verdens Frelse; thi denne er dog slet intet andet for de nye Rationalis-

Digitized by Google

mens Apostle, og navnlig for denne deres Taler, end en Manifestation af den almindelige Fornuft, d. e. af deres egen, som de nu ved Hjelp af hedensk Visdom stræbe at forgude; og Christi Kors er dem, som i hine Tider det første prædikedes, en Daarlighed. — Men underligt gaaer det med disse moderne Apostle; thi netop det, som de høist prise, fjerne de sig længst fra. Af alle aandelige Gaver kjende de kun den ene: **Fornuften**, i det mindste som indeholdende og betingende alle de øvrige (altsaa en **fornuftig** Troe, en **fornuftig** Skriftudlægning *); og dog, naar vi see ret ind til dette deres formeentlige Lys, hvad er det da? Et indre Lys, svare de med **Wegscheider** (Hierophanten i deres Synagoge), hvoraf al udvortes Aabenbaring kun er et Skin, en brudt Straale af hiin oprindelige Soel (thi Gud selv er jo for dem intet andet end den **høieste Fornuft**). Altsaa give de, naar man vil tage deres Ord og Lære i den allerbedste Betydning, **Neoplatonismen**, ei Christendommen Æren, og stode netop paa eet og samme Punkt med den falske hedenske **Mystik**, som i Christendommens første Aarhundreder udviklede hele sin Glands, for, om det kunde have skeet, at forbunkle Aabenbaringens Herlighed.

Dog jeg gaaer Sagen nærmere og fremsætter nogle Bemærkninger, ikke alene for at vise klarligen, hvor høist forfeilet og i alle Henseender utilfredsstillende denne Forklaring af Jacobs Brev er, men for tillige at faae Leilighed til at yttre

---

*) Hvorimod vi i for sig vel intet kunne have, naar de ellers lade en Forløsning gjelde ogsaa for Fornuften og det fornuftige Menneske, og ikke ved hiin forstode snart, uden nærmere at bestemme det, et ufordunklet og ukrænket Lys (som altsaa aabenbart ingen Christus har behov, der skal lyse for og i det 2 Joh. 2, 8, Eph. 5, 14), snart, med nærmere Bestemthed, den blot forstandige, al aandelig Sandhed opløsende Reflexion.

Digitized by Google

min Mening over nogle af de vanskeligste Steders Sammenhæng i dette Brev.

Det har ikke behaget Hr. Sch. uagtet hans Commentar er en fortløbende (commentarius perpetuus), og Forklaringen paa Titlen bebudes som en fuldstændig, at sætte Læseren ved en Indledning ind i hele Brevets Oeconomie og Aand, og det uagtet han gjør Fordring paa en selvstændig Synsmaade og har bestemt denne Bearbeidelse nærmest for yngre Læsere. Istedet for noget saadant møde vi strax ved Indgangen en Tilskrift til Hr. Cheneviere, en Aandsfrænde formodentlig af Sch., Præst og Prof. theol. i Genf.*) Her rykker nu Sch. frem med Hiemedet af denne Bog. "Da nemlig de unge Theologer i Genf," siger han, "sjeldent have nogen Kjendskab eller Adgang til den tyske Literatur og dennes Fremskridt, saa vil han fremlægge dette Skrift for dem og deres Lærer som en Prøve paa, til hvilken Höide hos os tyst talende Protestanter overhovedet den evangeliske Lærdom tilligemed de kritiske og exegetiske Studier i vore Dage er drevet." I Sandhed! dersom den protestantiske Kirke skulde trænge til Vidnesbyrd af saadan en Mand, eller nogensinde vedkjende sig slig en Exempelbog som denne, da havde den snart naaet sine Dages Maal!

Allerede strax ved Forklaringen over Brevets Overskrift viser Hr. Sch. paa hvad Standpunkt han vil have sine Læsere hensatte. *Κυριος*, bemærker han, bruges i dette Brev, aldrig uden om Gud, som det hebraiske אדון — en vilkaarlig Paastand, men hos Forf. unægtelig ei uden Grund; thi Christus nemlig er for ham — ikke Herre, ikke Gud. Altsaa maae Ordene *θεοῦ καὶ κυρίου Χριστοῦ δοῦλος* ei oversættes: "Guds og vor Herres Jesu Christi Tjener" men "Guds og Jesu Christi Herres Tjener." En saadan Paa-

*) Mig er han alene bekjendt ved sin Oversættelse af Michaelis's Indledning til det N. T. Genf. 1822.

Digitized by Google

stand havde nu vist fremfor alt trængt til en philologisk Retfærdiggjørelse. Men da Hr. Sch. desværre ikke har en saadan ved Haanden,*) nøies han med nogle grundfalske og forvildende Paastande, som Læserne nu, mener han, strax skulle tage for gode Vare.**) Først lader han os vide, at Jøderne endnu paa Christi Tid troede paa flere Guder,***) og allegerer herfor 1 Cor. 8, 4 (hvor Apostlen slet ikke taler til eller om Jøder, men om den negentlige Betydning af Ordene

*) Vi opfordre ham til at vise os eet eneste Sted i Overskrifterne af de nytestamentlige Breve, som hjemler hans Antagelse af et Dobbeltgenitiv her. Tvertimod er den sædvanlige Hilsen i Begyndelsen af alle pauliniske Breve — "χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ — "ganske analog med dette Udtryk hos Jacob; og kan man, for Forstandighedens Skyld, af hiin pauliniske Formel supplere ved dette, om man vil, θεοῦ sc. πατρὸς, eller (hvad der visselig endnu maa være Hr. Sch. anstødeligere) med Gomarus, der beraaber sig paa Tit. 2, 13, antage θεοῦ og κυρίου begge for Apposita til Ἰησοῦ Χριστοῦ.

**) Og ganske falsk har han ikke regnet, forsaavidt han lagde sit Bestik an efter vore Dages juventus theologica, af hvilken største Delen unægtelig tage Commentatorerne i Haanden, som om det var Gloser til Decretalerne, og lidet bekymre sig om selv at efterslaae og undersøge de paaberaabte Steder. Vilde dog Rationalisterne, som dette Sprog: "Prøver alt!" saa meget behager, flittigen opmuntre ogsaa deres Discipler til at tilegne sig dets Indhold, overalt hvor menneskelig Lærdom forebrages og menneskelige Beviser føres!

***) Et andet Sted derimod (til Gap. 2. v. 19) lærer han os, at den absolute Monotheisme var lært, vel ikke af Mose (hos hvem efter Sch. kun Talen er om Israels Nationalgud "Moses tantum singularitatem *Dei gentilis* pronunciavit"), men af Jesaias. — Altsaa den, som er den, han skal være og blive i al Evighed (2 Mos. 3, 15) — er intet andet end en jødisk National- og Natur-Gud — en Afgud i denne Verden? Han er ikke den eene sande Gud, som Christus selv byder med Mosis Ord at vi skulle elske over alt (Matth. 22, 37)?

Digitized by Google

θεοὶ, κυρίοι i den hedenske Polytheisme, og בעלים, אלהים i det Gl. Test., som Christus selv antyder Jo. 10, 34. jvf. 2 Thess. 2, 14). Hvortil nu denne al christelig Historie bespottende og forhaanende Usandhed (thi var Herren optraadt blandt et Folk, der dyrkede flere Guder, saa havde han vel først maattet begynde, som hans Apostle, der talede til Hedningene, med at grundfæste Læren om den eneste sande Gud, hvilken han tvertimod overalt forudsætter)? For at gjøre det sandspynligt, at Apostlen, som efter Zwingli skrev til Nazarener, og ei til Christne (en Paastand, der er ligesaa lidet hjemlet),*) ved ovennævnte Ord har villet tilkjendegive, at Jesu Christi Gud ogsaa var den ene sande Gud. Allerede af denne Fremgangsmaade kunne Læserne slutte, hvorledes Sch. behandler sin Bibel. — Men han har flere Beviser. Christus, siger han, kalder Gud selv sin Herre Matth. 11, 25. 4, 7. 10. Vi eftersee Stederne, og finde intet mindre, end hvad Hr. Sch. har fundet i dem. Paa det første, Matth. 11, 25, beder Christus til Gud som "Himlens og Jordens Herre," og de tvende sidste af Fristelseshistorien, Matth. 4, 7. 10, ere, som bekjendt, Citater af 5 Mos. 6. Thi, siger Sch. videre, hos Hebræerne var det Skik, at Fædrene kaldtes Herrer 1 Mos. 31, 35. Matth. 21, 30. Han kunde have tilføiet ligesaa passende: hos Hebræerne var det endvidere

*) Man har derved villet forklare, hvorfor Apostlen ikke nævner Christus, uden netop paa eet Sted udtrykkelig 2, 1; nemlig for at skaane de Svage, der først skulde vindes for Christendommens Sag. Men i Sandhed! havde nogen Apostel brevet Accommodationen saa vidt, da var han ei Christi Apostel og Forkynder at nævne. — Desuden hvad var det for en Lærerklogskab, der vilde forbigaae Christi Navn, men dog lærte Christi Lærdomme, og fremstillede disses hele Indbegreb som et Element, der havde bragt nyt Liv ind i Massen, nye Gjering i Livet (νέον φύραμα ἐσε 1 Cor. 5, 7), ja skabt en heel nye Skabning af det gamle Stof, som vor Apostel udtrykker det (1, 18).

Digitized by Google

Slik, at Lærerne kaldtes Herrer. Og hvormange skarpsindige og nye Bemærkninger af det Slags kunde ikke enhver Skoledreng gjøre! Men hvad gjør alt det til Sagen, naar Hr. Sch. hverken i Forveien har vist, at den af ham foreslagne Construction er philologisk begrundet, eller de paaberaabte Steder i mindste Maade indeholde nogen Retfærdiggjørelse for den. Skal dette ei kaldes fucum facere lectori, saa veed jeg ei, hvad der fortjener at nævnes saa.

Cap. 1. v. 2. *πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε κ. τ. λ.* Ogsaa Philosopherne, siger Hr. Sch., lærte det samme, at man skulde glæde sig i Farer og Trængsler, som Prøvelser for Dyden; og som Beviisstæder citeres derpaa en heel Side af Seneca. Men bevise disse Udsagn, hvad Sch. vil, at de gamle Philosophers Sædelære, hvad Aanden angaaer og overhovedet stemmer overeens med Christendommen (idem fere sapere qvod Christi religionem)? Nei visselig! den stoiske fortitudo in adversis var en ganske anden, end den, Christus lærte og selv med sit Exempel bestegtede, og som hans Apostle og alle Kirkens Vidner og Martyrer ved deres Liv og Død have forherliget. Det christelige Hjemod i Farer og Fristelser er grundet paa Ydmyghed og fuldendes i Kjerlighed, dets Charakteer er Resignation (Redebonhed til at opoffre og fornægte sig selv, for at følge Guds Villie). Den stoiske fortitudo er grundet paa en falsk Betragtning af Livets Forhold, efter hvilken Mennesket eller dog Philosophen kun segner for Skjebnen; den fuldendes i en Selvfornægtelse, hvorved det individuelle menneskelige Væsen ei forklares (som efter Christendommens Betragtning), men aldeles opløses*) og absorberes af den den kosmiske Tvang (*ἀνάγκη τῦ κόσμυ*) eller Naturens Lov.

*) Hvorfor Stoikerne og, som vi see, kunde støtte deres Moralsystem til en ganske naturphilosophisk Idee, den heraclitiske: *εἱμαρμένη* eller *ἀνάγκη*.

Digitized by Google

Dens Charakteer er Apathie og dens Consequents den, som ethvert philosophisk Paradox kan have. Var det ei saa, hvorfor adopterede da Christus ikke den stoiske Moral, men plantede hellere paa det foragtede Jødedoms Rod (hvilket Hr. Sch. selv overalt betegner som et ufuldkomment Moralsystem) de christelige Dyders Træ? Hvorfor lærte hans Apostle, at Loven var en Tugtemester til Christum, og ikke Philosophien, som de meget mere skikbre som en frugtbar Moder til Vildfarelser og vrange Lærdomme, som στοιχεια τῦ κόσμυ, ἃ κατὰ Χριςόν (Col. 2, 8)? Og var det saa, at Stoicismens Betragtning af det moralske Liv indeholder den høieste Sandhed, da maatte Christus selv kun være en daarlig Moralist imod Posidonius; thi denne trodsede, som Cicero fortæller, den piinligste Smerte med de Udtryk: at den dog ei skulde afpresse ham det Udtryk, at den var et Onde: Han derimod, som i alt blev funden sine Brødre lig, uden i Synden, bad i Dødens Kamp, at Lidelsernes Kalk maatte gaae fra Ham. See der Stoicismen og Christendommen! — End sige — at udstrække denne Paastand om en indvortes Liighed mellem Christendom og hedensk Viisdom til hele den gamle Philosophie, med et libet indskrænkende *fere* — hvo seer ei, hvilken aabenbar Blasphemie deri ligger? Christus og Epikurus, Christus og Aristoteles — idem fere sapiunt?!

V. 3. 4. "*Ἔργον τέλειον ἐχέτω.* Apostlen antyder selv disse Ords Forklaring i det efterfølgende: at I kunne vorde fuldkomne (i eders Christendoms Øvelse). *Ἔ. τ. ἐ.* er altsaa det samme som *τέλειος ἔςω* d. e. eders Taalmod vise sig i Standhaftighed indtil Livets Ende: "*ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος ἥτος σωθήσεται.*" Matth. 24, 13. Sch. derimod faaer denne dobbelte Absurditet ud af disse Vers: *ἔργον τέλειον*, siger han, er perfecta probitas et integritas, og Meningen af det Hele: den fuldkomne Retskaffenhed og Ustraffelighed er eders Taalmodigheds Belønning. Atter Reimi-

Digitized by Google

stemtser af et dødt Moralsystem, og nærmest af det Kantisk-Stoiske. Her er slet ikke Talen om Belønning, og mindst om at en Dyd, selv om denne var Indbegrebet af alle de sovrige (som i den christelige Dydslære alene Kjerligheden er), skulde være Belønning for en anden. Christelig betragtet er ingenlunde den fuldkomne Dyd Løn for den ufuldkommere, men en Gave fra Ham, fra hvem alle gode Gaver komme, fra hvem vi tillidsfuldt skulle nedbede dem (V. 6). Christelig betragtet kan den fuldkomne Ustraffelighed, saameget mindmindre kaldes en Løn eller Belønning, som Herren selv har lært os: "Naar I have gjort alt hvad der var befalet eder, da siger: vi vare unyttige Tjenere" (Luc. 17, 10). — Men dobbelt absurd bliver Hr. Sch's Udtydning, da han forklarer πίστις V. 3. ved fides deo præstanda, ut patri, ergo pietas. Altsaa efter ham skal Meningen være: Gudsfrygt virke Taalmod, og Taalmod har Retskaffenhed til Belønning. Men er Retskaffenheden (perfecta probitas) ei indbefattet i Gudsfrygt, som den anden Tavles Forskrifter i den første, eller hvad Begreb har Sch. om pietas Christiana? — Den ligefremme Mening af Apostlens Ord er denne: Eders Troe (som christelig Dyd nemlig betragtet), naar den prøves, virker Taalmod og Resignation; denne være standhaftig indtil Enden, at I kunne vorde fuldkomne i eders praktiske Christendom. Han ønsker altsaa donum perseverantiæ til donum patientiæ, og betegner denne (ὑπομόνη, ἔλπις), ligesom Paulus (1 Cor. 13, 13), som den nærmeste Frugt af Troen.

V. 5. σοφία, siger Forf., er her den praktiske Viisdom. Men Viisdommen er efter det bibelske Begreb altid praktisk; thi den er af Gud; en blot betragtende eller spekulerende Viisdom kjender Biblen ikke uden som σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου (1 Cor. 2, 7). Det kunde blot være et Spørgsmaal, hvad Forf. her mener ved praktisk Viisdom, om blot

Digitized by Google

den udvortes Retfærdighed, det i Grunden kun altid er en Klogskab paa denne Verdens Ting, som en οἰκονόμος τῆς ἀδικίας ogsaa kan besidde (Luc. 16, 8), eller den indvortes Retfærdighed for Gud, som kun vorder det gjenfødte Menneske til Deel. Men da han nu ikke kjender denne, og ikke antager nogen Gjenfødelse, men blot en μετανοία, som er betinget af foregaaende Gjerninger, saa maa aabenbart hans σοφία, skjøndt han vel kalder den praktisk (i den samme Forstand, nemlig som Kant taler om den praktiske Fornuft), være den, som Herren og hans Apostle skildre som ufrugtbar, som en blot Affødning af det egoistiske Princip i Menneskets, skjendt for Lysets Børn altid lærerig med Hensyn paa de Midler, den sætter i Bevægelse (Luc. 16, 8). Des mere uventet er os nu den Oplysning, som Hr. Sch. her af sin Vlisdom medgiver, at denne σοφία, som han forstaaer og maa forstaae den, hos Evangelisten Lucas (11, 13) kaldes den hellige Aand. Hvis det er saa, da er den hellige Aand let at annamme; thi den er jo en Deel af Hr. Sch's System, og Vlisdommen fra Zürich er ikke dens Værk, men, som vi her faae at vide, den selv.

V. 6. Apostlen taler om den tillidsfulde Troe, i hvilken vi bede til Gud i Christi Navn med den Forsikring, som han selv haver lært os, til at vor Bøn i hans Navn visselig skal opfyldes (Joh. 14, 13). Men Hr. Sch. veed bedre at belære os af sin Cicero, at Troen her er den Overbevisning, hvorved vi holde det for afgjort, at det, vi bede om, er ene at foretrække for alle andre Ting (ea persuasio, qua penitus fixum nobis in animo est, id qvod petimus unum omnibus rebus aliis præoptandum). Atter en Forudsætning af en hedensk Fornuft, som selv veed, hvad der er den tjenligst! Men hvor let paa den anden Side at bede i Troen efter Hr. Sch's System! Thi Fornuften er jo den samme hos alle; de maae altsaa alle af sig selv komme til

Digitized by Google

den Overbeviisning, at det, de bede om, er det ene Fornuftmæssige, det ene, der gjøres behov, og Egenkjerligheden vil lette dem ethvert Skridt til Maalet. — Oprørende er det, hvorledes bibelsk Sandhed under slige Exegeters Hænder vanhelliges, men skammeligt tillige, og uforsvarligt, at benytte Oldtidens Philosopher, der ei havde seet Christi Lys, som Vidner for uchristelige Sætninger. Vist nok har Cicero aldrig tænkt paa, som Sch. siger, *) i sin Bog om Pligterne (III, 8) at forklare Troens Natur og Væsen, hvorom Apostlen her taler. Thi han har blot med Distinctionen mellem det Nyttige og moralsk Gode at gjøre, og viser, at efter det rette Begreb af det Nyttige, kan det aldrig bestaae med nogen Immoralitet (ubi turpitudo est, ibi utilitatem esse non posse).

V. 8. ἀνὴρ δίψυχος oplyses slet af Hr. Sch. ved Henvisning til Platons Mening om tvende Sjele i Mennesket, en fornuftig og en ufornuftig (Ciceron. Tusc. qv. II. 21). Rettest havde det været at allegere det Gl. Testamentes Talebrug (som f. Ex. Ps. 12, 3 וְלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ); eller, om han endelig vilde have de profane Skribenter med, da er Homer den, som nærmest her kommer i Betragtning ("δίχα θυμὸς ὀρώρεται." See: Grotius ad h. l.)

V. 10. Modsætningen er her for enhver, som er vant til christelige Begrebers Udvikling, tydelig nok. "Den som ophøier sig selv," siger Herren, "skal ydmyges, og den, som ydmyger sig, skal ophøies" (Matth. 23, 12. Luc. 14, 11. 18, 14). Og Apostlen her i samme Aand (uden nogen Ironie, som nogle have meent at finde deri): "Den fattige Broder (som ydmyger sig selv) rose sig af sin Høihed (thi han er Christi Tjener, Ven og Medarving), men den Rige (som nemlig i Christi Skole har lært, hvad Rigdom er) af sin Ringhed (thi de, der ville efterfølge Christum, kunne kun i

*) "Hanc fidem Cicero de offic. III. 8. exposuit.

Digitized by Google

Aandens Ydmyghed og Fattigdom efterfølge ham"). Denne Modsætning er tillige af den dybeste Betydning for det christelige Liv. I Christus er al Rigdom og alle Skatte, men kun ved den sande Fattigdom, som Herren selv priser (Matth. 5, 3), indgaae vi til deres Besiddelse. Dette er saa klart, at enhver anden Fortolkning af Stedet synes at forudsætte Mangel paa Bekjendtskab med Christendommens Aand. Oecumenius, og efter ham Hottinger og Grotius ville ved πλάσιος have underforstaaet μνησθήτι eller αἰσχύνέσθω eller ταπεινέσθω. Men Sch., som altid gjerne vil have en egen Mening frem, lægger til denne aandløse Forklaring den endnu aandløsere Bemærkning, at hvis καυχάσθω skulde tænkes (efter den naturlige grammatiske Sammenhæng) gjentaget, maatte Apostlen have opmuntret den fattige Broder til at glæde sig ved sin Ringhed, men ei ved sin Høihed.*) Ex ungue leonem!

V. 12-15. Det er aabenbart at fra det 13de V. af begynder en Modsætning til det foregaaende; men den forbindende Tanke er udeladt. Thi i det 12te V. som i det 2det og 3die taler Apostlen om Fristelser, som Forsemmelsesmidler til christelig Dyd og priser dem salige, som bestaae deri. Ved Fristelser forstaaer han altsaa saavidt klarligen Prøvelser, som af Gud tilsendes. Men fra det 13de V. af taler han om Fristelser til det Onde, som ikke ere af Gud. Og i denne Modsætning er tillige Overgangen given, som ved den dobbelte Betydning af Ordet Fristelse (hvorefter det snart betegner en Prøvelse, probatio, snart en Forførelse og Forlokkelse, seductio), der i Sammenhold med andre Steder i det N. T. (Matth. 6, 13. 26, 41.) maa antages, vorder klar. Saaledes har og det følgende, hvor Apostlen beskriver

*) Tunc vero Jac. humilem jussisset, non alitudine sua, sed humilitate et paupertate gaudere.

Digitized by Google

den nærmeste Aarsag til Synden (som ligger i den onde Begjerlighed, ἐπιθυμία), ingen Vanskelighed. — Men Hr. Sch., som aldeles ikke har fattet det bibelske Begreb af Fristelse, hverken fra den ene eller fra den anden Side, og blot stræber at bortrydde den ham forargende Forestilling om en Fristelse af noget Udvortes (Djevlen som det Onde er i Rationalisternes System et tomt Rum), har for det første overseet den Overgang igjennem Modsætningen, som jeg har paavist. Men dernæst forvandler og udsletter han alle de Begreber, som høre med i denne Ideekreds. Σαρξ, siger han, er hos Apostlen Paulus det samme, som temeritas eller libido hos Cicero (Tuscul. qv. II. 21), en Parallele, som vist enhver gjerne vil skjenke ham. Thi hvad vilde han sige, naar vi argumenterede saaledes: denne temeritas eller libido er ja selv en Synd (som da Paulus og kalder den νόμον τῆς ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσι Rom. 7, 25), og dog skal den efter dette Sted føde Synden? Da der nu ikke kan antages nogen Arvesynd efter den Schultheßiske Fornuft, saa staaer intet andet tilbage end at paastaae, at ἁμαρτία hos Paulus (i det 7de Capitel af Brevet til Romerne) betyder den kjødelige Natur overhovedet, men hos Jacob virkelig og egentlig Synd. Sporge vi om Beviserne for denne Antagelse — dem bliver han skyldig. — Det samme gjelder om hans Udvikling af Begrebet af ἐπιθυμία hos Jacob og Paulus. Den første siger nemlig, at Begjerligheden føder Synd, den anden at Synden, kjendt ved Loven avler Begjerlighederne (πᾶσαν ἐπιθυμίαν Rom. 7, 8), men begge, at Synden fører Døden med sig (Rom. 7, 11. Jac. 1, 15). Den eneste Maade at forene disse Udsagn paa, er naturligviis denne, at hos Apostlen Jacob Begjerligheden (concupiscentia) er netop det samme, som hos Paulus Syndens Lov i Lemmerne, at Paulus derimod paa hiint Sted taler om de actuelle Begjerligheder (Kjødets Lyster); hvilket ogsaa deraf er tydeligt nok,

Digitized by Google

at de begge komme til samme Resultat, nemlig at Synden har kastet Dødens Spire i Menneskets eller som Jacob herligt udtrykker sig, at den fuldbaaren undfanger Døden. —

Ved Døden (V. 15) forstaaer Sch. ikke den legemlige, men den evige Død, og man maatte forundre sig, hvorfra han har denne Oplysning (især da denne i det N. T. fast overalt betegnes billedligt), naar man ikke vidste, at Socinianerne, de nuværende Rationalisters Patriarcher, i alle deres Skrifter havde lært det samme.*) for at undgaae de ubehagelige Consequentser, som Antagelsen af Døden som en physisk Straf kunde have. Efter Bogstaven skulde man troe, de vare strenge Dommere; men de mene det ei saa alvorligt; thi hvad Hr. Sch. angaaer, saa er det Sjælens Død, han mener ved den evige, den nemlig, som venter dem, der ikke arbeide paa deres Aands Forædling**). Det er altsaa kun for at udslette Begrebet af positive Straffe, at den evige Død her og Rom. 5, 12 indføres. — Og hvor lidet egentlig af Straf der ligger i denne evige Død, som Hr. Sch. tænker sig den, det falder tydeligst i Øinene, naar vi forbinde hermed hans Raisonnement over det Onde. "Gud," siger Apostlen (V. 14) "fristes ei til det Onde" (eller maaskee, som Sch. vil, "nulla omnino in Deum cadit malorum experientia)." Altsaa er det Onde, siger Hr. Sch., et aabenbart Intet. En herlig Slutning i Sandhed! Et Noget maa det dog vel være (kun ikke for den evige Natur, som ingen Forandring er underkastet V. 17); thi hvor kunde det ellers siges ikke at friste Gud, men vel at friste Mennesket? Det Onde maa altsaa, efter Ap., være: selve Begjerligheden, der forlokker og besnærer,

*) F. Socinus de Jesu Christo servatore c. 8. Volkelius de véra religione l. III. c. 33. l. V. c. 21. Catech. Racov. ed. Oeder. p. 59.

**) "manens eos, qui mentem sinunt jacere rudem et incultam."

Digitized by Google

Men Hr. Sch. veed dette altsammen bedre. "Hverken Fornuften," siger han, "eller den hellige Skrift angiver nogen Ophavsmand til det Onde. At spørge derom er det samme, som naar Barnet, der seer Stygge af en Stotte, spørger, hvo der har gjort Stotten. Det moralske Onde er intet andet end den intelligible Verdens Chaos." Man dømme nu selv efter disse Forudsætninger, hvad Realitet for sig en Naisonneur Begreberne af Synd og Straf maae have, og hvilket Phantom i dette System Christus maa være,*) der kom for at bryde Syndens Lænker og tilsidst skal underlægge sig Døden, den sidste Fiende (1 Cor. 15, 26).

V. 18. *τῶν φώτων*. At Apostlen herved har forstaaet de himmelske Lys paa den udstrakte Befæstning, er klart saavel af det foregaaende *ἄνωθεν ἐ. τ.*, som af de følgende fra siderisk og kosmisk Forhold laante Udtryk (*παραλλαγὴ, τροπή*). Men naar Hr. Sch. vil, at *τὰ φώτα* tillige skal betyde ingenia, da kan man ei andet end beklage hans fuldkomne Mangel paa exegetisk Tact.**) Ved *ingenia*

*) Som han da virkelig i Hr. Sch's. "Urkunden aller ächten Theosophie, Christologie u. Mystik (zur 1823-1824)" optræder som en nye Mon og Christendommen overhovedet fremstilles som en paa en vis Maade modificeret Emanationstheorie.

**) Et Par Exempler af en lystigere Art paa Hr. Sch's. fuldkomne Tactløshed, overalt hvor nogen aandelig Streng rører, maa jeg dog give Læseren til Bedste. Det ene findes i hans Forklaring over Cap. 2, v. 19 til Ordene: *ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον*. "Man maa — paraphraserer Sch. — ikke tale i Affect, thi saa løber Tungen af med Forstanden, Phantasien blander sig deri, derefter vanker der Prygl og tilsidst maa Politiet lægge sig derimellem." Det andet, ligesaa klassiske Sted, indeholdes i en Betragtning over Cap. 2. v. 19: "Djevlene, siger Ap., troe ogsaa og fielde." Allerede Wetstein og Semler have her taget et godt Stykke Arbeid fra Hr. Sch., i det de have bevist i det mindste for ham og andre store Mænd, at *δαιμόνια* i

(store Hoveder) forstaaer han, som man kunde gjette sig til Propheterne, Christus og Apostlerne.

V. 19. Ved dette Vers har ingen af de foregaaende Exegeter tilfredsstillet Hr. Sch., men alle, saalidet de end forresten maatte troe af Evangeliets Herlighed, dog været hans for troende og altsaa aandssnevre. Thi alle have de ved λόγος ἀληθείας forstaaet den evangeliske Prædiken og Lære. Bedre veed han at vise os Veien af sin Cicero, som jo efter ham klarere end alle christelige Exegeter maa have kjendt dette Sandhedens Ord. Det er nemlig, som Hr. Sch. forsikrer, intet andet end Fornuften, det samme, som Apostlen siden kalder "den medfødte Lov" (νόμος ἔμφυτος) og Evangelisten Johannes "det sande Lys" (Jo. 1, 9); og denne var jo meget ældre end Christendommen og Christus; thi om den hedder det: ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος (Jo. 1, 1). — Skulde man troe, at i vore Dage en saa fjændig Leisvend, der fornægter den byrebareste af alle Sandheder om Christi Komme til Verden at forløse den forfaldne Menneskeslægt, tør kalde sig en Christen, en for Evangeliets Sandhed protesterende Christen? at han, der i de blinde Hedningers Skrifter seer det sande (Fornuftens) Evangelium, agtes værdig til at beklæde en Lærestoel, hvorfra Tjenere i Christi Kirke skulle udgaae? at sig en Usling, der paa hver Side viser sin fuldkomne Udygtighed til at forklare endog det simpleste Ord af den verdslige Viisdom, tør staae frem og udgive sig selv for den protestantiske Kirkes Organ og Mester i protestantisk Skriftudlægning?

---

det N. T. overalt betyder d. s. s. οἱ δαιμονιζομένοι (dæmoniske Folk o: saadanne, som have nogen ulægelig Sygdom). Men — tilsvien Hr. Sch. nu med en haandgribelig Naivitet — det kunde jo ei heller falde Apostlen ind at sige, at Djevlene (sensu proprio) skjelve; "thi som Aander, have de jo ikke Haar og kunne ei sees med Øinene" (quæ cum sint Spiritus, nec pilos habent, nec oculis cerni possunt).

Digitized by Google

En Mand, som træder saaledes al sund Fortolknings Regler under Fødderne, at han ei blues ved, offentlig at paastaae, at det Ord, hvorom Evangelisten taler og vidner, at det blev Kjød, at det ene haver seet Gud (Jo. 1, 14. 18), er den menneskelige Fornuft? — Dog hvortil gaaer ei Rationalisternes affindige Sværmerie? Man skulde troe at disse Ord af Ap. "at vi skulle være en Førstegrøde af hans Skabninger" maatte nødvendigen gjøre det indlysende for den simpleste forstandige Betragtning, at Talen her er om Christendommens særegne Velgjerninger, de Christus Kald til Frelse og navnligen deres, til hvilke Ap. skrev; især da denne Betydning af ἀπαρχὴ er den herskende i det N. T's. Sprogbrug (Rom. 8, 23. 16, 5. Apoc. 14, 4. 1 Cor. 16, 15). Men hellere end at erkjende Aabenbaringens Lys, som det der sandelig oplyser ethvert Menneske, der annammer det, gjør Sch. Vold paa Ordene, og faaer denne Mening ud af hele Verset: Gud har skjenket os, som Mennesker, Sandhedens Ord, d. e. Fornuften; og dette Fortrin, tilføier han, indrømmer Christi liberale Discipel alle.*) Dersom slig Fortolkning ikke kan kaldes at drive Spot med det Hellige, veed jeg ei, hvad der fortjener dette Navn.

V. 21. πραΰτης (mansuetudo), efter Sch. d. s. s. ἀπάθεια — atter under den Forudsætning, at den stoiske og den christelige Moral i Væsenet ere eet. Vi bestemme Begrebet efter Apostlens Mening og hans Tales Sammenhæng saaledes. Den christelige Sagtmodighed (πραΰτης) er en rolig Sindsstemning, hvorved Menneskets Aand vorder skikket til at fornemme det hvad Guds Aand tilsiger og forjætter, hvilket det kjødelige Menneske ikke formaaer (ψυχικὸς ἄνθρωπος ὁ δέχεται τὰ τῦ πνέυματος τῦ θεῦ. 1 Cor.

*) "Hunc principatum honoris discipulus Christi universis hominibus tribuit."

Digitized by Google

2,14). — Den er en Egenskab ved den sande christelige Viisdom, som Ap. selv antyder, i det han tillægger denne τὸ σύνειδὸς, Cap. 3. v. 17. Overhovedet maa dette Brev fremfor alt henvises til at trænge dybere ind i de christelige Dyders Aand og Væsen. Men vor Commentator, langt fra endog kun at have ahnet, hvorledes alle Sjelens Yttringer faae en anden Retning og Skikkelse hos det gjenfødte Menneske, kjender ingen anden Maalestok for christelig Fromhed og Dyd, end den, han troer at have fundet i de hedenske Philosophers Skoler. Og fra denne Standpunkt kan aldeles ikke tales om christelig Dyd.

λόγος ἔμφυτος. Ordet ἔμφυτος er, som bekjendt, et ἅπαξ λεγόμενον i det N. T., og Spørgsmaalet er altsaa: Skulle vi tage det her i sin oprindelige Betydning, hvorefter det betegner: hvad der er indplantet paa noget andet (insitum), eller i den nærmest afledte: naturlig (ἔμφ. = φύσικος). At det hos kirkelige saavelsom profane Skribenter ofte forekommer i den sidstangivne Betydning er vist;*) men ligesaa hyppig er den første at finde**) — nærmest kan her altsaa alene Sammenhængen afgjøre, og dernæst de gamle Oversættelser. Antage vi, at Apostlen har havt den sidste Bemærkelse i Tanker, da vilde λόγος e. altsaa maatte oversættes: det naturlige Ord — som Hr. Sch. mener: Fornuften — men som Christne vide vi intet af en saadan naturlig Gave, der har den Kraft som Apostlen tillægger sit λόγος: at frelse Sjelene — intet verbum internum, som er en Guds Kraft til Salighed,***) men alene Guds ved Evangeliet aabenbarede Ord.

*) Chrysostomus, som Sch. anfører, kalder Samvittigheden τὸν νόμον ἔμφυτον.

**) I Ordet ἐμφυτεία, f. Ex. (en Plantning, insitio), som forekommer hos Theophrast o. a.

***) Et saadant kjender vel Hr. Sch., men aabenbart — ikke som Christen eller protestantisk Theolog. Forøvrigt er

Kun dette kan altsaa Ap. have meent, om han ellers maa agtes at forklare sig selv bedst, og ἔμφυτος bliver da, ikke som Sch. efter Zwingli*) vil, "naturlig" men "indplantet." Lignelsen er simpel og frugtbar og i den første Christenheds Aand. Apostlene selv vare de, som plantede Ordet (1 Cor. 3, 6-9), og Herren den, der gav Vækst. Han skrev sin Lov i Hjerterne, som Propheterne havde bebudet det at skulle skee (Jer. 31, 34), og Ordet sammenvoxte med Menneskets Natur, som en ædel Qvist indplantet paa det ufrugtbare Træ. Saaledes voxer Christendommen, for saa at sige, med det naturlige Menneske, naar Ordet først er hørt og gjemt i Hjertet, og gjør ham mere og mere til et aandigt Menneske. I denne Forstand giver da og den gamle syriske Oversættelse Ordet ἔμφυτος passende ved: ܒܨܝܒ (o: bene plantatus).

V. 24. Om "Frihedens fuldkomne Lov," som Ap. her priser, veed Sch. og alt andet at sige, kun ikke det ene Rette, ikke den christelige Forstand deraf. Srit er kun det Menneske, siger han, der styrer sig selv efter sin egen Lov.**) Sri, siger Christus derimod, er den først i Sandhed, som Sønnen faaer frigjort (Joh. 8, 36), og Paulus: "Hvor Herrens Aand er, der er Frihed" (2 Cor. 3, 17). Loven, siger Sch., er fuldkommen, fordi efter den, som Stoikerne lære mig, fuldkomne Pligter ove.***) Loven, siger Herren og hans Apostle

---

det at læse hos ham: "Mens ac ratio naturalis eam habet facultatem, ut nostros animos in perpetuitatem vitæ beatæ conservet."

*) Zwingli ad h. l. "Est lex naturæ (ὁ νόμος φύσικος = ὁ λόγος ἔμφ.) nihil aliud nisi vera religio. Hæc, vitiis deturpata, per Christi gratiam renovatur."

**) "Liberi homines sunt αὐτονόμοι et ἰσονόμοι, qvi *legibus suis* vivunt, qvas vel *ipsi invenerant*, vel probaverant certe ab aliis rogatas."

***) "Secundum quem τὰ κελεύσια fiunt καθήκοντα s. καθορθώματα."

Digitized by Google

med ham, er i sig svag og kraftesløs, fordi den vel viser Veien, men ei giver Kraft til at gaae den; thi denne Kraft er Friheden, hvormed Christus haver befriet os, den sønlige Udkaarelsesaand, hvori vi udrette al vor Gjerning, fordi det er Guds Villie, men ei fordi det er vor Villie. — Saaledes er Hr. Sch. overalt i en skjærende Modsætning med Christendommens første Grundsætninger, og formaster sig endda til at optræde som Fortolker af den hellige Skrift.!

V. 27. Begrebet af κόσμος, som det verdslige Princip, modsat det guddommelige, er ingenlunde udtømt derved, at Forf. paa dette Sted af en Mængde Profanskribentere oplyser Ordets Betydning; thi hos disse (Tacit. Cicero) er sæculum unægtelig en Modsætning til noget Høiere, der kræves af Mennesket, men ikke til det Høieste, Overeensstemmelsen med Guds Villie. Κόσμος i det christelige Sprog er altsaa visselig noget andet og noget mere, end hvad Sch. ved disse Paralleler har faaet ud deraf, nemlig: vulgata opinionum pravitas morumque corruptio. Thi dette: Sædernes Fordærvelse og Meningernes Vranghed er først en Følge af hiint, det egentlig ugudelige Princip, som behersker Mennesket, saalænge det ei vorder gjenfødt ved Aand og Vand. Dets Charakteer er, som Evangelisten Johannes lærer os, Kjødets Begjerlighed, Øinenes Begjerlighed og forfængelig Stolthed (1 Jo. 2, 16). Og Modsætningen mellem dette og den Christnes Liv er den directeste og bestemteste af alle; thi den sande Christen har overvundet Verden (ikke nemlig som om ikke endnu bestandig en Kamp blev tilovers for ham, men fordi han erkjender, at han med Aanden tjener Guds Lov). 1 Joh. 2, 14. Rom. 7, 25.

Endnu maae vi, førend vi slutte dette spicilegium af skjæve, falske, uchristelige Fortolkninger, omtale hvad Begreb af Religion Hr. Sch. underlægger Apostlen. Sig selv troe her som overalt, anseer han det for det høieste for denne, at

Digitized by Google

han kan conformere sig efter de hedenske Philosophers Begreber. Thi den θρησκεία siger han, hvorom Ap. i dette V. taler, den sande Religion, bestaaer af hine tvende Dele, som Cicero dømmer at være Hovedbestanddelene af det sande Gode; nemlig: **at gavne hvem man kan, og ikke skade nogen.** — Er dette den sande Religion, hvortil da Christus, endog blot som Lærer (thi i anden Qvalitet finder Herren jo ikke Naade i Rationalisternes Øine)? De hedenske Philosopher vidste altsaa længe før Hans Tid fuldt saa godt Besked som Han og Hans Apostle om det Væsentlige til Saligheb. — Og at ingen skal mene, at jeg med denne Consequents i nogen Maade træder Hr. Sch's Protestantisme for nær, saa betænke man, at han ikke kjender andet Øiemed for Christi Komme til Verden, end "at vise Fornuftens uovervindelige Kraft, dens guddommelige Ære, dens fulde Lykkelighed." Hvorfor det da heller intet Under er, at han forsikrer, at Kleanthes fulde tre hundrede Aar før Christi Tid har klart øinet det Guds Rige, som denne stiftede, og udtrykt sin Længsel derefter,*) skjøndt vi jo i vores eenfoldige historiske Troe formene, at selv de Udvalgteste blandt det udvalgte Folk, i hvilket Herren efter Kjødet skulde fødes, ikke skuede men kun ahnede denne overvættes Herlighed.**)

Dog nok herom. Det er vel aabenbart heraf for enhver, hvor uchristelig hele Sch's Exegese under alle Synspunkter er, hvor liden Klarheb, men hvor stor Overfladiskhed der er i den Oplysning, han bryster sig af, hvor fattigt i Grunden hans Apparat er (naar Talen nemlig skal være om dets Due-

*) "Cleanthes clarius profitetur desiderium civitatis divinæ CCC annis ante, qvam Christus exortus est." Forklaring til Cap. 1, v. 21.

**) Som Herren da selv siger til sine Apostle, "at mange Propheter og Retfærdige havde begjeret at see hvad de saae, og ikke seet det." (Matth. 13, 17).

Digitized by Google

ligheb til en Fortolkning af christelige Skrifter) uagtet den tilspneladende Rigdom af Materialier, der er udspredt i hans Bog. Naar disse vel sigtes og renses, saa beholder Hr. Sch. desuden kun Avnerne for sig; thi støder man hist og her paa et enkelt Frugtkorn, saa har han det fra Zwingli og Hottinger: og anfører han et eller andet Sted en virkelig frugtbar Bemærkning af de Gamle, da dreier og vender han den saalænge, indtil han har faaet den golde Usands ud deraf; og paa slige kostelige Retter byder han sine Læsere til Gjest.

Men er han da i kritisk Henseende ei fortrinligere end i hermeneutisk? har han maaskee ikke ved sit, som det lader, udbredte Bekjendtskab med Klassikerne, vundet en Færdighed i at øve Kritiken baade strengt og vaersomt? eller er det meget mere den i vore Dage saa alminbelige philologiske pruritus, at forandre hvor der intet er at forandre, der her forfølger ham? Læseren dømme selv af de enkelte Exempler, jeg af Massen har udvalgt.

Cap. 1, v. 17 mener Hr. Sch., skjønbt Hexametret, hvormed det begynder, behager ham meget, (og han derfor har søgt at sætte det Hele i Hexameter) turde vel være interpoleret, fordi δώρημα ikke forekommer andensteds i det N. T., end netop her og Rom. 5, 16; og det Hele skulde da være nogle Stropher af en Pseudo-Phocylides eller Pseudo-Orpheus, under hvis Navne græsk lærde Jøder skreve i Alexandrien. Det sidste lade vi staae ved sit Værd, som en blot Conjectur; men man betænke, hvilken Grundsætning Forf. er gaaet ud fra: Naar et Ord læses ikkun enkelte Gange i det N. T., saa kan man statuere en Interpolation. Vi mene, om det ogsaa kun læses een eneste Gang, er ingen berettiget til saadan Slutning, allerhelst naar vi betænke, hvor liden den Samling er i det Hele, vi have af Apostlenes Skrifter. Desuden, hvis dette Sted er interpoleret, hvorfor er Rom. 5, 16, hvor ogsaa δώρημα forekommer, det ikke li-

Digitized by Google

gesaa? Og endelig, hvorledes vil Hr. Sch. udvikle Sammenhængen, naar dette Vers bortskjæres, der dog aabenbart er indesluttet, som noget der maa ventes (argumenti loco), i V. 15, og hvoraf det følgende V. 18 er den directe Anvendelse med Hensyn paa de Christnes høie Kald.

Cap. 2, v. 11, siger Sch., maa være ægte, et Glossem af et uvidende Menneske, der har aldeles misforstaaet det foregaaende Vers. Hvorfor? — Fordi, siger Hr. Sch., der er en saa stor Varietet af Læsemaaderne deraf. Vi ville lade Svaret gielde for det første, som om det var givet bona fide, og see nu nærmest i Griesbachs Apparat, som Hr. Sch. selv henviser til (han fortænker os med sin Liberalitet vist ikke i, at vi her ville see med egne Øine, førend vi troe, som han jo selv overalt vil). Og hvad finde vi nu? Hele Forskielligheden af Læsemaaden indskrænker sig til en Transposition af Ordene μοιχεύσῃς — φονεύσῃς og i Efterfætningen μοιχεύσεις (μοιχεύεις) — φονεύσεις (φονεύεις), frembeles at eet eneste Haandskrift (Cod. 13) for παραβάτης læser ἀποστάτης (hvilket derhos, vel at mærke, intet forandrer i Meningen). Er det da efter en besindig Kritiks Regler, at bortkaste et Sted, som ægte, fordi en ringe Discrepants, der meest er at sætte paa Afskrivernes Regning, som ofte tillige underhaanden agerede Fortolkere, findes derved, naar ikke eet eneste, endog det ubetydeligste Haandskrift (end sige noget af Auctoritet) har udeladt det? Eller vilde Griesbach, efter sin kritiske Kanon, have tilladt sig en saadan Vilkaarlighed? Forf. seer jo, han har ikke fundet sig besøiet til engang at omtvivle dets Integritet. Men dog maatte Hr. Sch. ligefrem forkaste det. Den skjulte Nødvendighed er ingenlunde her en kritisk Følelse, som overalt kun er et daarligt Argument, hvor det gielder om at verificere et Steds Ægthed eller Uægthed, men et foregaaende Raisonnement, som det gjaldt om i dette Vers at beskytte. Sch. nemlig, som slet ikke kan tænke sig, at Loven efter sit

Digitized by Google

inderste Væsen er aandig, skjøndt den staaer for Mennesket kun som Anklager og Syndens Aabenbarer, og at altsaa alle dens Bud netop derfor ere integrerende Dele af det Hele, saa at hvo der overtræder eet af dem har gjort sig skyldig i dem alle,*) nedlægger formelig Protest imod denne Sætning, som Ap. opstiller i det foregaaende Vers, og vil at man ved ἑνὶ skal supplere ikke: νόμῳ eller μέρει τῷ νόμῳ, men: ἀνθρώπῳ, saa at Meningen skulde blive denne: da i det moralske Samfund det ene Led er betinget af det andet, saa maae nødvendig alle lide, naar eet ved nogen fremmed Overtrædelse krænkes.**) — Nu seer man, hvorledes det 11te Vers, som indeholder Apostlens Forklaring, saaledes som han vil have det meent, maa stode Hr. Sch., som har forud fattet en ganske anden Mening om det foregaaende 10de Vers. Altsaa maa hiint være uægte — fordi dette ellers ikke kan forklares efter Hr. Sch's Hoved. — Og see vi nøiere til, saa er denne ubesøiede Krisis tilsidst grundet i en vrang Forestilling om den Mosaiske Lovs Betydning. Den er nemlig for Hr. Sch. ikke andet end en høist ufuldkommen Fremstilling af Fornuftloven, og kun at agte paa, forsaavidt som denne virkelig kan vises at indeholde Kilden til de enkelte Bud.***) Men da nu selv de høieste af disse ikke have nogen universel, men blot en local og

*) Eller, som Augustinus forklarer det (ep. 29): fordi alle Lovens Bud sigte til og fuldendes i det ene Kjerlighedens Grund- og Hovedbud, derfor er den, som overtræder eet Bud, skyldig i dem alle (thi kun forsaavidt de alle udtrykke eller indeholde hiint Princip, ere de virkelige Dele af Loven i denne Forstand, saaledes som den i det N. T. tages i Modsætning til Evangelier).

**) "Nam si patiuntur, indigne tractantur, læduntur singula membra, in partem doloris venient universa."

***) "*Lex regia* — ere hans egne Ord — non Pentateucho continetur, particula legis Mosaicæ, sed Moses et prophetæ sub eam legem revocandi, ex ea metiendi sunt, an derivati hunc sapiant fontem et originem."

Digitized by Google

national Betydning*) — raisonnerer Hr. Sch. videre — saa kan man ikke sige, at Overtrædelsen af et enkelt Bud gjør Nyldig i dem alle. Derfor maa altsaa det 11te Vers, som først ret egentlig ved et Exempel motiverer den almindelige Sætning, forkastes, efterat denne allerede var proscriberet ved den rationalistiske Analyse af det 10de Vers.

Cap. 2. v. 25. Med dette V. er Hr. Sch. i megen Forlegenhed. At en Kjøge, som Rahab, en Synderinde, skulde retfærdiggjøres, det være sig nu ved Gjerningerne eller ved Troen, kan Hr. Sch. ikke tillade, saa meget mindre, som han selv paa alle hisse Exempler vil grunde den aabenbar uchristelige Sætning, at Gjerningerne ikke blot bevidne Retfærdiggjørelsen, men ere den genetiske Aarsag til samme. Uden nu at kjelne mellem den dobbelte Betydning, som Ordene Troe og Retfærdiggjørelse uimodsigeligen have i det N. T. og

*) Selv Kjerlighedsbudet, siger han, 3 Mos. 19, 18 indeholder ikke nogen universel Forskrift til Menneskekjerlighed, men blot et Bud til Israeliterne at elske deres egne Landsmænd (præceptum ἐθνοφιλίας). — Det er overhovedet et Kjelnemærke paa de rationalistiske Skriftfortolkere, at de saa meget muligt søge at nedtrykke Moseloven og fremstille hele Jødedommet fra den foragteligste Side, og dette af en dobbelt Grund. Først fordi hiin saavelsom hele det jødiske Folks Historie indeholder alt for meget Aabenbaret og Vidunderligt; Loven selv blev jo givet som Aabenbaring, og Undergjerninger ledsagede dens Forkyndelse. Men dernæst, fordi naar først Christendommen er afskaaret fra de Livsrødder, hvormed den griber ind i Guds Aabenbaring i de tidligere Dage, er det langt lettere at fremstille den i deres Mening som universel, d. e. som ikke-positiv, ikke-Aabenbaring, eller for at tale i deres eget Sprog (da de gjerne paa sophistisk Viis lege med Ord) som en Fornuft-Aabenbaring. Dog Herren, som vel forudsaae sin Kirkes Skjebner indtil de sildigste Tider, har ogsaa her for alle Troende sat et urykkeligt Baretegn, i det han hvitidelig erklærer, at ikke et Bogstav eller en Tøddel af Loven skal forgaae, indtil alt er bleven opfyldt (Matth. 5, 18).

Digitized by Google

selv hos Paulus,*) som lærer Retfærdiggjørelsen af Troen alene (en Distinction, som allerede Oecumenius fastholder og Zwingli selv antager i sin Forklaring af 2, 23), mener han blot, at dette Vers meget godt kan falde bort, Meningen ubefadet, og maa ansees for interpoleret, for at redde Apostlens moralske Charakteer. Thi hvor kunde han mene andet, end hvad Hr. Sch. af sin hedenske Viisdoms Fylde lægger ham i Munden, nemlig, at kun den, der er retfærdig, vorder retfærdiggjort? Altsaa interpoleret maa Verset være, eller skulde det virkelig hidrøre fra Apostlen — siger Hr. Sch. — da maa man holde ham som alle disse Mænd det tilgode, naar de undertiden slumrede;**) det er, som Hr. Wegscheider endnu haandgribeligere giver os det at forstaae, naar de ikke selv vidste hvad de sagde.***)

Ville vi efter dette spicilegium, som Hr. Sch. vistnok maa vedkjende sig som sit kritiske Genies Blomster, gjøre os Rede for hans egentlige Characteer som Kritiker, da er det aabenbart den samme, han hævder som Exeget. Hvo, som af ham vil lære, maa forsage hvad skrevet staaer som Guds Ord, og erkjende hans Protesteren mod al Aabenbaring for ægte Protestantisme; maa fornægte sit høiere Kald, for at følge Hr. Sch. først til Stoaen, Akademiet og Lyceet, derefter

*) Man sammenligne, hvad Begrebet af Retfærdiggjørelse angaaer, Rom. 2, 13 med 3, 20. 5, 1 o. s. f., hvad derimod Begrebet af Troe angaaer, Rom. 3, 25 o. fl. St. med 1 Cor. 13. Dog denne hele Betragtning, hvorpaa Grundsætningen af Differentsen af Protestantisme og Katholicisme beroer, fortjener en vidtløftigere Udførelse, som jeg og i sin Tid, hvis Gud vil, skal give.

**) "Cæterum Apostolis ignoscendum, si *quandoque dormitabant.*"

***) Wegscheideri institut. dogm. P. II. c. 3. §. 83. (p. 254 ed. IVtae) "Licet hic monere, scriptores ss., pro manca ævi incultioris scientia, *sibi ipsos non constitisse in iis, quæ de ideis et notionibus suis exposuerint.*"

Digitized by Google

lade sig indvie med ham i Neoplatonismens Mysterier, efter hvilke den menneskelige Fornuft skues som eet med den guddommelige, og denne, de erkesløse Hoveders Eenhed, som Verdens Lov; og naar det først alt er fuldkommet, da lade sig føre som allerede seende Lærling til Socinianernes Lys, som den egentlige Glorie, der er tilbage i denne Verden, efterat alt, hvad man hidtil i Christendommen antog for Lys, Treenigheden og Christi Guddom og Forløsningen, er beviist at være det tykkeste Mørke. Ligesaa, hvo der med Hr. Sch. vil være Kritiker maa først forsage al Troe paa nogen Visheд i de guddommelige Ting (som saadanne nemlig, om hvilke Gud vilde have Mennesket oplyst til Salighed), dernæst lære, at den bibelske Kritiks egentlige Bestilling er, som tjenende Videnskab, at destruere alt hvad der kunde endnu bestyrke nogen i den Indbildning, at Biblen virkelig er mere end nogen menneskelig Bog, og endelig, som Hierophant, selv med sin Mester bekjende, og i Gjerning bevise, at, som Fornuften efter sit Væsen er ubegrændset, saaledes og den rationalistiske Kritik ei bør erkjende nogen Grændser eller noget Maal.

Det er undertiden lærerigt at opholde sig længere ved et maadeligt Product, end ved et godt Skrift, i en Tid især, hvor Maadeligheden hos mange gjelder for Fortræffelighed, og den blotte udvortes Burdering (af Hjelpemidlernes Omfang f. Ex., der ere satte i Bevægelse, uden at tage Hensyn paa Anvendelsen deraf, der dog egentlig adskiller mellem Stymperen og Kunstneren) hos de Fleste gives saa stort Rum. Desuden i Hr. Sch.'s Skrift, og hvilketsomhelst andet af samme Suurdeig, vi tage for os, ligger hele den rationalistiske Exegese, saaledes som den fornemmelig siden Udgivelsen af Paulus's Commentar over Evangelierne har udviklet sig som en Bastard

Digitized by Google

af den saakaldte grammatisk-historiske Fortolkning,*) hvis egentlige Væsen og Natur jeg med det første agter at oplyse. Som en Ledetraad for dem, der have læst denne Recension og sammenholde den deri deels indeholdte, deels antydede Forklaring over Grund- og Hovedsætningerne i Apostlen Jacobs Brev, havde jeg først i Sinde at tilføie en Paraphras over de vanskelige to første Capitler af samme. Men da Rummet ei tillader mig at sætte den her, skal den vorde meddeelt Læserne i næste Hefte.

---

*) Prof. Paulus er sensu eminentiori den første egentlig rationalistiske Exeget, naar vi nemlig tage Rationalismen fra den historiske eller rettere u-historiske Standpunkt, som den har henstillet sig selv paa i de sidste Dage, nemlig at ville reformere Christendommen ved Fornuften. Hvad der hos tidligere Anti-scripturarii, som hos Semler og selv Socinianerne, findes af rationalistisk Exegese, er egentlig kun at betragte som de frugtbare stamina til denne. Overgangen fra den grammatisk-historiske Interpretationsmaade, hvis Hovedbog og Canon det Koppiske Bibelværk er, til den rationalistiske i egentlig Forstand gjorde netop Paulus, ved at statuere en psychologisk Forklaring, som den alene tilfredsstillende og i sidste Instants al Vanskelighed opløsende, skjøndt det er umiskjendeligt, at denne allerede var medgivet, som en Bestanddeel, det hvad der egentlig kaldtes historisk i hiin førstnævnte Fortolkningstheorie.

Dr. A. G. Rudelbach.

Rom og Jerusalem.

(En historisk Parallel.)

Den gamle Visemands Sætning, at der sker intet Nyt under Solen, trænger vist nok, for at blive sand, til en Indskrænkning, fordi det er sagt, hvad Herren ved Propheten lovede, fordi Gud skabde Nyt paa Jorden, da Han lod sin Enbaarne blive Kvindens Sæd og Menneskens Søn; men naar vi undtage denne guddommelig indskudte Nyhed: Christus og Christendommen, da maae vi vist give den gamle Prædiker Ret, og det med des fuldere Overbevisning, jo bedre vi kjende de forrige Dage, jo flittigere vi sammenligne det Forbigangne med det Nærværende, og jo klarere vi lære at adskille det Væsenlige fra det Tilfældige, Kjernen fra Skallen, den varige Aand fra de vexlende Skikkelser.

Er dette nu sandt, er Jesus Christus, og det af ham stiftede Guds-Rige paa Jorden, det eneste Ny under Solen, saa Korset i alle Maader gjør Skikkelse mellem den gamle og den ny Tid, og er det, som hver kan forstaae, Historien der ene kan lære, at det er saa; da maae alle Christne lettelig indsee, at Historien burde være langt mere bekjendt iblandt os, om aldrig for andet, saa for at Alle kunde see, hvor latterligt det er, naar det attende Aarhundredes vise Mestere, og deres Disciple, udraabe deres Oplysning for noget Splinternyt, der skal fordrive, eller dog afsløre, den gamle, udlevede Christendom. Ja, gjorde Historien end slet ingen anden Nytte, end at forstyrre dette Blandværk og opløse det i sit Intet, var det ogsaa dens eneste Vidnesbyrd om Troen paa Chri-

Digitized by Google

stum, at, naar den borttages, have vi intet Andet end det gamle Hedenskab, saa burde dog allerede derfor dens Røst lyde over al Jorden, og den fortjende allerede derfor at æres og elskes af de Christne, som Tidernes Lys og Sandhedens Vidne, at æres og elskes og kjendes af dem, som den priste af de meest veltalende Hedninger.

Fra Barnsbeen uimodstaaelig indtaget af Røsten fra de forbigangne Tider, de hedengangne Slægter, er jeg, som Christen, stedse blevet fortroligere med den, og har af den hellige Historie lært, hvad den verdslige har at betyde, ja, skjøndt jeg nødes til at indsee, hvor betydelig den historiske Kundskab maa vore, for man seer Klarheden i det historiske Vidnesbyrd, til Kirkens Ære og Verdens Skam, er jeg dog vis paa, at Mange alt skal føle Styrken deri, og de især, som vove at brydes dermed. Jeg agter derfor i dette Maanedsskrift, blandt andre christelige Betragtninger, at levere en Række historiske, til Oplysning om Christendommens Herlighed, og om den uhyre Daarskab, der i vore Dage praler med Navn af Viisdom. Følgende Blik, paa den aandelige Tilstand ved Christendommens Indtrædelse i Verden, anse man for en Indledning dertil, eller for hvad man vil, saadt kan jeg bevise det er, og hvormeget Nyt den du er i den herskende Fornuftigheds Oplysning om de aandelige og guddommelige Ting, giver jeg Læseren at betænke, thi i mine Øine er den, naar Bibelen tager Sit, hverken meer eller mindre end Roms classiske Hedenskab, og hvem det huger bedre end Christendommen, misunder jeg ingenlunde Byttet, men siger kun: jeg troer, Herren har Ret, naar Han siger om de Døbte, som før om de Omskaarne: mit Folk gjorde tvende onde Ting, da de forkastede mig, den levende Vand-Kilde, og huggede sig Brønde, sprukne Brønde, som ei holde Vand.

Digitized by Google

Gjøre vi os den Uleilighed at gaae henved et Par Aartusinder tilbage i Tiden, da finde vi os indbudne til et stort Gjæstebud, vel, som det synes Mange, i en sørgelig Anledning, thi det er et Grav-Øl over alle Hedenolds Vældige: Kæmper, Konger, og Sangere, men dog ingenlunde i bedrøvet Selskab, thi ved dette Gilde, i Rom, Verdens Hoved-Stad, gaaer det saa lystigt til som man kan ønske. Det er nemlig Arvingen, som gjør Gildet, og han er ingen sørgfuld Søn, men en lystig Træl, der voldtog sin Herres Daatter, stjal Odden af hans Sværd, og saamange rede Penge, som han kunde bære, løb dermed bort, huervede sig Stalbrødre, byggede en Røver-Borg paa et kaldet Høi, og havde Lykken med sig, saa alle Herre-Slægter sank efterhaanden, meest for hans selvgjorte Dolk; og hans naturlige Med-Arvinger, de andre Røver-Hunbinger, maatte enten kaste sig i Støvet for ham, eller bide i Græsset. Saaledes er han da blevet Universal-Arving, og gjør det store Grav-Øl, med Dands og Spil, med Drik og Sang og elskens Lystighed, ei til Ære for de Hedenfarne, men af Glæde over deres Død; og, for at det kan blive alle vitterligt, at han ene har sit gode Sværd, sin gode Dolk, og sin gode Forstand at takke for sin Lykke, saa han kan dele den, med hvem han vil, har han forskudt sin Herres Daatter, ved at støde hende Dolken i Hjertet, og vier nu, ved Gildet, som sin egen Ypperste-Præst, sig selv med en offenlig Skjøge. Saaledes forvandler han det sørgelige Grav-Øl til et glædeligt Bryllup, og indbyder, med den blodige Dolk i Haanden, alle Stammer og Tungemaal til at bivaane Festen, besynge hans Daad, forgude ham selv, kysse hans Dolk, og ved, som Skygger, at indlemmes i ham, dele hans Glæde!

Det er Mars, den hedenske Krigs-Gud, hvis Bedrifter i den gamle Verden, og hvis Jubel-Fest i Rom, hans Hoved-Stad, denne Lignelse skal afbilde, og alle Kronikens Kvindinger ved den i Hoved-Sagen gjør det, og maa nødvendig

Digitized by Google

gjøre det, da den er laant af Roms egen Historie: af det Folks bekjendte Levnet, som kaldte Mars sin Stam-Fader, som, fra en Rover-Trop med voldtagne Kvinder, opsvang sig, ved List og Vold, paa Verdens-Thronen, og sønderrev nu, med frygtelig Kulde, rasende Forfængelighed og grændseløs Begjærlighed, det eneste aandelige Baand, der havde sammenknyttet dem indbyrdes; thi det var aabenbar den Høiagtelse for Lovene og for Roms Idee, der hos dem Kulde erstatte det Blods-Forvandtskab og den Fædrenelands-Kjærlighed, der hos andre Folkefærd var det naturlige Baand, men sattedes nødvendig i Rom, hvor Folket betragtede sig selv som en sammenløbet Rover-Trop, der havde hjemme, hvor det gik dem bedst, og havde Intet at forsvare, uden hvad de tog fra Andre. Vil man see, hvad det var for et Gilde de holdt, hvad det var for en gylden Tid de skabbe, da alle de andre Hedning-Folk klagede over, at deres gyldne Tider vare forsvundne, og beviste, med de romerske Sværd og de romerske Lænker, at det var en Jern-Tid; vil man kjende Roms gyldne Tid, da læse man blot med Eftertanke Ciceros Taler mod Catilina og Antonius; men hvem der fik Die til i det Udvortes og Legemlige at see Meer, end man med Hænderne kan tage og føle paa, et Billede nemlig og en Lignelse af det Indvortes, og Aandelige, maa nødvendig i det udvortes Romer-Liv see et Billede af det Indvortes, som aabenbarede, det er: yttrede og fremstilde sig deri, et Billede af den aandelige Romerskhed, af romersk Tanke-Gang og Tænke-Maade.

Dog, uagtet man skulde tro, at denne Syns-Maade for det Udvortes og Legemlige, som Billede og Lignelse af det Indvortes og Aandelige, at denne Syns-Maade var uadskillelig fra Mennesket, fra denne underlige Skabning, der ei kan røre sin Haand til Noget, eller oplade sin Mund til Tale, uden at aabenbare og afbilde noget Aandeligt, Usynligt, uden at vise hvad han tænker og eftertragter; desuagtet veed jeg

Digitized by Google

godt, der gives nuomstunder mange Folk, især blandt dem, der staae i Ry for Klogskab, Lærdom og Oplysning, for hvem denne aandelige, menneskelige Synsmaade er saa aldeles fremmed, at den forekommer dem høist unaturlig, latterlig og fantastisk, og de beraabe sig gjerne paa, at det var ligesaa med kloge Folk i Rom, i Ciceros, Lucretses, Virgils, Ovids, Horatses, Augusts de classiske, de gyldne Dage. I den sidste Paastand har vore kloge Folk unægtelig Ret, og det er mig kjært, at de dog, ved deres classiske Læsning, er kommet til den Kundskab, der her ene er mig om at gjøre, til den Kundskab, at den aandelige Romerskhed er en Tænke-Maade og en Tanke-Gang, som grunder sig paa og udspringer af den Paastand, at det Legemlige er kun hvad der med legemlige Øine kan sees, og med legemlige Hænder opdages i det, altsaa ingen Lignelse af noget Høiere, Usynligt og Aandeligt, men kun et Redskab for hvad der forstaaer at bruge det, kun da en Skabning deraf, naar dette Forstaaende, naar Menneske-Forstanden vitterlig, i et bestemt Øiemed, har frembragt, eller dog dannet, indrettet og ordnet det.

Med denne Romerskhed anseer man da Mennesket for et Særsyn i Dyre-Rækken, hos hvem man nødes til, for en Ordens Skyld, at adskille det Forstandige eller Intellectuelle, som man kan kalde Sjæl, Aand, Fornuft, eller hvad man vil, fra det Uforstandige, Legemet nemlig, og alt Det i os, der ikke har eller bruger nogen Forstand, og som man kalder Indbildnings-Kraft og Følelse. Alt dette Uforstandige, baade hos Mennesket og i hele den øvrige Verden, skal det det er sig selv forstandig bevidst, det er: Fornuften, stræbe saavidt som muligt at beherske, ordne og bruge efter bedste Skjøn, saa der dog paa en Maade kan blive Fornuft i Alt, og det skal den gjøre, uden at forbyde sig i Grublen over de unyttige, mørke, ubesvarlige Spørgsmaal, hvorfra Verden og Mennesket har sin Oprindelse, thi Alt hvad man ved med Vished, er, at Men-

Digitized by Google

neſket fra først af kommer ſovende til ſin Forſtand, og gaaer omſider ſovende fra den, og bliver da formodentlig igjen til hvad han var, før han fik den, det er, fornuftig talt, til ingen Ting, i det de Dele, hvoraf det forunderlige Dyr, vi kalde Menneſke, er ſammenſat, opløſes og forbinde ſig igjen med andre Dele i den vide Verden. Vel har i forrige Tider Folk fortalt hinanden Meget om, hvordan Verden og Menneſket blev til, om udødelige Guder, ſom har Magt over dem, og andet Slags, men det klinger utroeligt, er deels umuligt, deels urimeligt, og i alt Fald ubeviisligt, altſaa Noget, Fornuften i det Høieſte kan bruge, ſom alt andet Uforſtandigt, naar den finder det tjenligt til ſine Hensigters Befordring, ſaaſom til at holde den vankundige, balſtyrige Almue i Tomme, og til at indhylle nyttige Sandheder i en hellig Taage, ſom gjør dem ærværdige for Hoben. Dette er nødvendigt, fordi Erfaring lærer, at ingen Stat kan beſtaae, ingen Sikkerhed nydes, ingen almindelig Velſtand fremmes, med mindre Folk i Almindelighed indſkrænke deres Begjærlighed, og finde ſig i baade at fattes Meget, ſom de maaſkee havde Magt til at tage, og taale Meget, ſom de havde Magt til at afværge; thi vel ſætte Loverne diſſe Skranker, men naar Ingen vil lyde, er Loven unyttig, og da kun Faa er kloge nok til heller at fattes og finde ſig i Meget, end at vove Alt, ſaa er det til deres eget Bedſte, at de have Frygt for Guderne, ſom Lovenes uſynlige Ophavsmænd, og Overtrædelſens mægtige, unddgaaelige Hevnere. Denne Frygt er dettuden Menneſket ſaa naturlig, at den maa ſynes medfødt, thi ſelv hos dem der have løsrevet ſig fra Mængdens Overtro, findes noget Lignende i hvad Man kalder Samvittigheden, ſom vel ogſaa hører til det Dunkle i Menneſket, men har dog paa en uforklarlig Maade ogſaa Deel i Forſtanden, og lader ſig aldrig ganſke beherſke af Fornuften. Denne Hevnerſke over Uretfærdighed, denne unddgaaelige Nemeſis, ſom Menneſket bærer i

Barmen, maa, for sin Dunkelheds og for sin overvældende, skjøndom dog sindsforvirrende Styrkes Skyld, vel kaldes en Lidenskab, men er dog paa den anden Side det Modsatte af alle andre Lidenskaber, thi disse friste og henrive os til at glemme Klogskabs Raad og bryde alle Skranker, Samvittigheden derimod indskrænker vor Begjærlighed, bebreider os, som en nidkjær Hustrue, enhver anden Tilbøielighed, og straffer selv hvad der ei er Overtrædelse af nogen anden end en vis Billigheds og Erbarheds Lov, saa man vel kunde kalde den en Lidenskab for Viisdom og Maadehold, for Ret og Billighed, og det er da som en Lidenskab i Fornuften selv, en Egen-Kjærlighed til Idealet af Mennesket, eller til den menneskelige Fuldkommenhed, vi vel ikke kan naae, men maae dog, til eget og til Andres Gavn, til fælleds Bedste, stræbe efterhaanden at nærme os. Derfor finder man ogsaa, at jo klogere, jo mere oplyst Mennesket bliver, des klarere og mindre lidenskabelig bliver Samvittigheden, og forvandles, saa at sige, fra en heftig, nidkjær Elskerinde, til en sagtmodig og fortroelig Veninde, der vel fraraader og misbilliger enhver Afskeielse fra Dydens Vei, men farer ikke derfor straks i Harnisk, tager billigt Hensyn paa Omstændighederne, tilregner os ikke vor naturlige Svaghed som Brøde, men advarer kun alvorlig for al Overdrivelse, og paaminder os idelig om at være os selv værdige, som Fornuft-Væsener, der altid maae have deres ophøiede, uopnaaelige Maal for Øie. Disse To i Eet, Jupiter med sin Juno, der forliges bedre, alt som de lære bedre at forstaae hinanden: Fornuft og Samvittighed, det er Guddommen i os, Lidenskaberne ere de sande Titaner, og Tiden er den grumme Saturnus, som vil opsluge sine egne Børn, men hvorvidt det lykkes ham, om vi tør lægge den Mening i Fabelen om ham, at det kun er det Materielle og Dyriske, kun Legemet og alt det Uforstandige, der døer, medens det Fornuftige eller Aandelige er uforgjængeligt, ud-

Digitized by Google

deligt, det er et Spørgsmaal man maa lade staae uafgjort, og trøste sig med, at Fornuften i det Hele er udødelig, og vedbliver gjennem de følgende Slægter at beherske det Uforstandige og stræbe mod sit store Maal. Det er vel ikke urimeligt, at tænke sig den hele Verden, eller Naturen, besjælet ligesom Mennesket, og man maatte da tillægge denne Verdens Sjæl en Slags Bestyrelse af alt det Uforstandige, en Stræben efter at ordne Alt paa en fornuftig Maade, i hvilket Tilfælde man maatte forsvare det meget Urimelige der skeer, med den Bemærkning, at Verdens-Sjælen ei blot har alt det Dunkle, Lidenskabelige at bestride, men ogsaa Fornuften i de mange frie Væsener at handle med; men det bliver dog altid kun en Formodning, der har Endeel for sig, men ogsaa Endeel imod sig, da Meget synes at vise, det er en blind Skæbne, som behersker Verden, forsaavidt det ei lykkes menneskelig Klogskab at bringe Orden og Sammenhæng tilveie.

Dette er Romerskheden i de bedste Klæder, den, før Christendommens Udbredelse, bar i den bekjendte Verden, og selv hvor Hjertet ei føler Trang til anderledes Fred, og Haab og Trøst, end en saadan Betragtning kan give, maa dog vel Øiet see, at kun de Kloge og Mægtige i Verden kunde dermed være fornøiede, og naar nu disse, for at prøve hvad dens Magt og Klogskab kunde udrette, til at ordne Verden efter deres Hoved, klarlig beviiste, de hverken frygtede for Guderne eller for Samvittigheden, da kan man forstaae, at der blev et sandt Helvedes-Rige paa Jorden. Intet af de mange Folkefærd, som, i alle tre Verdens-Dele, vare undertvungne af Romerne, kunde, som disse, finde Trøst i Tanken om Roms Evighed, og da Borger-Krigene havde forvandlet Verdens Herrer til lutter Trælle, var denne Tanke knap en Trøst for den øiebliklig herskende Voldsmand, og dem, der, i Ledtog med ham, spilde Mester, indtil Videre. Paa det nærværende, flygtige, uvisse Øieblik havde alle de, der søgde Lykke og Glæ-

Digitized by Google

de, Anviisning, men kun til dem, hvis Hjerter vare ligesaa fremmede for ædle Følelser som for dybe Langsler, syndes Lykken at smile, kun dem, hvis Letsind og Lykke er lige, kan Øieblikket tilfredsstille. At en saadan Tid, da Lykken svæver for fine Veilere, som Forsvovenheds Daatter, Misdæderens Skjøge, og alle Forbrydelsers Moder, at den et gruelig, nægter vel Ingen, men at en Tid, da Mennesket kalder det Viisdom, saavidt som det er mueligt, at gjøre sig til Dyr, fornægte sin Skaber, afsværge sin himmelske Byrd, og med Fortvivlelsens vilde Latter forkaste Haabet om et evigt Liv, at den Tid var gruelig over al Maade, om end alle havde verdslig uforstyrret Nydelse af Øieblikket, det seer kun den, som har Øie for det Himmelske i Støvet, det føler kun den, som har Hjerte for evigt Liv og evig Sandhed, og kun Disse gyse ved Synet af den romerske Verden, hvis Tyranners Sværd alt i mange Aarhundreder ei mere blinker eller bløder, men er hensmuldret, henveiret; kun disse spørge ængstelig, om der da ingensteds i Verden er en Hytte, hvor Aandens Lampe brænder, hvor Minde avler Haab?

Til disse toner det: jo, visselig, der er en anden Hovedstad paa Jorden, en anderledes Høi end Capitolium, der holdes ogsaa et mærkeligt Gilde ved de hensovne Valdiges Grav, men ei med Vulder, ei med romersk Lystighed: med stille, vemodblandet Glæde, med hellig Ærefrygt for de Hensovnes Ihukommelse, med nidkjær Aarvaagenhed over det store Arve-Gods, som venter paa sin rette Eiermand. Her er det vel ogsaa en trælbaaren Svend, som gjør Gildet og bestyrer Godset, men det er en tro Tjener, som ved et Testaments høitidelig er indsat af Herren i Bestyrelsen, indtil Herrens Daatter, som er frugtsommelig, haver født den rette Arving, og indtil han naaer sin Myndighedsalder. Naar det er sket, haver den, under Troskabs Betingelse, frigivne Tjener hellige Løfte paa at ægte som en Søn af Huset, og gjøres

af den Eenbaarne til Med-Arving af alt Godset, ikke blot det, han som Huusfoged, bestyrede, men ogsaa det langt Mere, der tilhører Sønnen med Rette, som Voldsmænd vel have tilegnet sig, men skal miste, naar Arvingen bliver myndig; thi da skal han udbrage som en Vælbig til Strid, fare frem for Sandheds Skyld, og lade sin høire Haand lære sig forbausende Ting. Alle Bjerge skal bøve ved Hans Trin, og Hans Fiender skal opslikke Støvet under Hans Fødder, og Han skal reise sin Throne til at staae med Solen og Maanen, alle Himmelens Dage; men dog skal det være med Sagtmodighed Han farer frem, Retfærdighed og Dom er Hans Thrones Støtter, Mistundhed og Sandhed er Hans Herolder, og naar han holder seierrig sit Indtog i Jerusalem, da vil Han paa Zions Bjerg gjøre alle Folkefærd et stort Gjæstebud, med den ædleste Viin og de kraftigste Spiser, og da skal Svøbet borttages, som indhyllede deres Aasyn, da skal de Døves Øren oplades til at høre Zions Sang, de Blindes Øine oplades til at beskue Kongen i Hans Glands, til at betragte Hans Tempels Dyrlighed og Herligheden af alle Hans underlige Gjerninger, ja, de skal omskabes efter Hans Lignelse, og mættes i Hans Ansigts Beskuelse med Glæde evindelig.

Det er ogsaa en Lignelse, laant af Israels Sangere, skabt til at udtrykke en Betragtning af Forholdet mellem Himlen og Jorden, Aanden og Kjødet, der er den rometske lige modsat; thi efter Israels Tanker beroer alt det Legemliges Værd paa hvad det har at betyde, og paa hvad det kan bruges til i Aandens Tjeneste, hvis Skabning det er af Begyndelsen, hvis Lignelse det bærer i sig, hvis Bedskab det maa altid blive eller forsvinde i sit eget Intet.

Med Guds Aand, som overfvarer Vandheden, begynder, i Israels Øine, al timelig Rørelse, af Guds Ord udspringer hele den synlige Verden, hvori Menneskет bærer Prisen, Kronen og Spiren, fordi han, skjøndt Muldets Frænde, er skabt

Digitized by Google

i Guds Billede, og dannet efter Hans Lignelse, blev beslagtig i den levende Guds Aand, og fik derved Magt til at betragte sig selv som en Søn af Himlen og Jorden, af en Fader i det Høie, og en Moder i det Lave, Magt til at føre Ordet, og deri udtrykke sit aandelige Syn og sit aandelige Liv, Magt til at beherske alt det Synlige, og bruge det efter dets Vilkaar, til Hans Herliggjørelse, af Hvem og ved Hvem og til Hvem alle Ting ere, al Herredoms og al Faderlighedes Ophav, Skaberen, høilovet i al Evighed!

Med denne Beskuelse af Verdens og Menneskets oprindelige Vilkaar, hænger Israels Betragtning af den nærværende Tilstand uadskillelig sammen; thi det følger af sig selv, at naar Alt er af Aanden, af Gud, den Usynlige, og til for Hans Skyld, til Hans Ære o: Hans Herligheds Aabenbarelse, og naar Mennesket altsaa uafladelig skal betragte og tee sig, som Hans underdanige Tjener, glad ved sin Afhængighed, fordi Herren er Fader tillige, og Tjenerens Lydighed er ligefaavel til Sønnens Bedste som til Faderens Ære; naar alt Dette er saa, da maa Mennesket nu nødvendig betragtes som en Misdæder, der har misbrugt sin Herres Tillid og Hans faderlige Gaver, vanæret sin høie Byrd og sin herlige Skabning, har derfor med Rette tabt det Ypperste, nødvendig mister det levende, venlige Samfund med Gud, som Aanden skaber, og en god Samvittighed udtrykker, kan ikke vente Andet end at miste Alt, og da, naar Herren tager Sit, nedsynke, med Bevidsthed om sin Brøde, med en ond Samvittighed, i sit Intet, i det forfærdelige Mørke, intet Menneske-Øie formaaer at gjennemskue, det er Dødens Afmagt, Gravens Mørke og Skygge-Rigets Grv. Saaledes maa Menneskets nærværende Stilling og Udsigt nødvendig betragtes, naar han er skabt af en levende Gud, der nødvendig vil lydes og æres af al sin Skabning, nødvendig maa straffe Utroskab og Ulydighed ved at tage Sit igjen, da Han umuelig kan stride mod

Digitized by Google

sig selv; thi at det nu ikke er Menneskets uafladelige Bestræbelse at lyde og at tækkes Gud, at alle Mennesker føle Lyst til at være deres egne Herrer, til at raade sig selv, og yttre denne Lyst paa tusinde Maader, det er en Erfarings-Sandhed, ligesom hvert Menneske veed med sig selv, det er ikke Ret, det er Synd, det er Opstand og Oprør mod Ham, som dannede os af Begyndelsen, en rasende Krig mod Ham, i hvis Haand vor Livs-Aande er, en Krig, der nødvendig maa endes med det fuldstændigste Nederlag, hvorom Ulykkes-Propheten i vor egen Barm, den onde Samvittighed, ogsaa bestandig spaaer, naar ikke Verdens Tummel stedse overdøver hans Røst.

Men, siger Israel, der er dog Haab tilbage, saa underligt, saa utroeligt det end maa synes, saa er der dog beredt en Lægedom for det dødelige Saar, en Oprejsning af det dybe Fald, Frelse fra Gravens Vold; thi Han som skabde Jorden, og dannede Mennesket i sit Billede, gjorde os, ved sin Aand, til levende Sjæle, og dømde os til Døde fordi vi syndede, samler sin Aand fra os, saa vi synke i vort Støv, Han, som nødvendig formaaer igjen at udsende sin skabende Aand og fornye Jordens Skikkelse, Han haver talet til vore Fædre, til Abraham og Moses og til alle Propheterne, Han haver ved sin Aand aabenbaret os, at Han vil ingen Synders Død, men vil forbarme sig over dem, der frygte Ham, som en Fader forbarmer sig over sine Børn, vil udslette vore Overtrædelser og lægge vore Sygdomme, gjøre os levende igjen, saa vi evig skal vandre med Glæde for Haus Ansigt i de Levendes Land. Han har aabenbaret os, at Mennesket, med al sin Ondskab, er dog ikke den oprindelige Synder, er ikke Slangen, der fristede og forførde sig selv, til, ved Overtrædelse, at lære Forskiel mellem Godt og Ondt, er ikke denne Slange, men er behaaret, forblindet og forført af den, af Herrens Modstander, Oprøreren i Hans Rige, og at Menne-

Digitized by Google

stets Anger, som derfor er mulig, naar Øiet oplades, at den rører Fader-Hjertet under Dommer-Kappen, saa hvem der vil lade sit Hoved synke for Lovens Sværd, opvækkes igjen ved Bevægelse af Naadens Spir i Kongens Haand.

Loven er givet ved Moses, og i den lyder Dødens Torden-Røst, der i vort Inderste brænder med Lynilds-Kraft, men naar vi, overbeviste af Samvittigheden, sønderknuste af Torden-Slaget, mumle i Støvet: Herre! gak ikke i Rette med dine Tjenere, thi Ingen lever, som er retfærdig for dig, salig er kun den, hvis Overtrædelse er forladt og hvis Synd er skjult, da svarer de hellige Propheters Aand trøstelig: ja, salig er den, som haaber paa Herren, og i hvis Aand er ikke Svig, thi ham vil Herren ikke tilregne Misgjerning, for ham skal Kvindens Sæd sønderknuse Slangens Hoved, han skal velsignes i Abrahams Sæd, han skal indgaae i den evige Bolig, i det Paradis, som aldrig nedtages, i den Guds Stad, hvor der er ingen Sygdom, fordi Folket haver faaet Syndernes Forladelse; thi saa siger Herren, Jeg haver sat en Hjelp ved en Kæmpe, Han, min førstefødte Søn, den Høieste for Kongerne paa Jorden, Han skal komme og gjøre Forløsning paa Jorden, Han skal borttage Overtrædelser fra Jacob, og alle Folk skal velsigne sig i ham; der høres Lovsange fra Jordens yderste Ende, den Retfærdige til Ære!

Her see vi da, i Rom og Jerusalem, begge Yderligheberne, hvortil Menneskets fornuftige Selv-Betragtning kan komme, saa Sandheden enten maa være paa en af Siderne, eller dog ligge derimellem: thi ufornuftigt er det aabenbar, ligesaavel, trods Selv-Bevidstheden, at fornægte Menneskets aandelige Natur, som, med Selv-Modsigelse, efter Lyst og Lune, at danne sig en vilkaarlig Forestilling om Forholdet mellem det Synlige og Usynlige, mellem Himlen og Jorden. Fornuftig maae vi nemlig kalde enhver Betragtning og enhver Tanke-Gang, hvori vi slutte fra os selv, uden i

Digitized by Google

Slutnings-Følgen at modsige os selv, og man seer nu let, at i den romerske Betragtning slutter Fornuften sig fra sig selv til Verden, og stræber, saa godt som muligt, at rime den indvortes og udvortes Erfaring med sin Selv-Stændighed, og Selv-Raadighed, i Jerusalem derimod slutter Fornuften sig fra sig selv til sin Skaber, og beraaber sig paa en udvortes Erfaring (Aabenbaringen), der forklarer den indvortes, og lærer Mennesket, at al hans Raadvildhed og Ulykke udspringer af hans Selv-Raadighed, der vil tilintetgjøre hans fuldkomne Afhængighed af Skaberen, men forudser det naturligviis ikke, saa, skal Mennesket hjelpes, maa han angre Selvraadigheden, og, paa forunderlige Maader, af Skaberen paa ny indsættes i det oprindelige, afhængige, men kjærlige Forhold til Skaberen. Den romerske Fornuft grunder alle sine Slutninger paa sit sandselige Forhold til den synlige Verden, den israelitiske alle Sine paa sit aandelige Forhold til det Usynlige, eller med eet Ord, den romerske Viisdom udspringer af Sandserne, og den israelitiske af Samvittigheden.

Spørge vi nu fremdeles, hvilken Slutnings-Maade, der er den naturligste for Mennesket, da svarer Erfaringen, saavel den daglige, som den historiske, at for Barnet, og Folkene i deres Barndoms-Alder, er den israelitiske, for Manden derimod, og Folkene i deres Mandboms-Aar, falder den romerske naturligst; thi Barnet føler mest sin Afhængighed, og er tilfreds dermed, Manden derimod vil være selvstændig, og bekæmper, saavidt han tør, enhver Skranke, han ei har sat sig selv. Derfor finder man, at saa uenige end Oldtidens Folk i deres Arilds-Tid, var om Gudernes Navne, om Maaden hvorpaa Verden og Mennesket var blevet til, om Menneske-Slægtens nærværende Forhold til Guddommen og Fremtids Udsigter, saa vare de dog alle enige med Israel og med hinanden derom, at det Synlige var kommet af det Usynlige, at Menneske-Slægten i det Hele var faldet i usynlige Magters

Digitized by Google

Unaade, som den ei kunde modstaae, uden ved Hjelp af andre usynlige Magter, og maatte helst ved Dyrkelse stræbe at forsone, men sank dog i begge Tilfælde, ved Døden, snart til de mørke Boeliger, langt fra de udødelige Guder og de Levendes Land; saa det var kun enkelte Udvalgte, der, ved en beslægtet Guddoms besynderlige Gunst, vare undtagne fra Slægtens almindelige Lodd, og opsvævede som Halv-Guder til Lysets høiere Egne, hvor Døden ei kommer. Ligeledes finder Man, at jo ældre og verdensklogere Folkene blev, desmere forsvandt deres Tro paa Overmagten i det Usynlige, og i deres philosophiske Tid, i Eftertankens glimrende Dage, vare deres oplyste Mænd næsten alle enige med Romerne om at bortkaste de gamle æventyrlige Sagn, betragte det Sandselige og Forstanden derpaa som det eneste Bisse og Virkelige, og om at belee den vankundige Almue, der endnu, efter gammel Bane, troede Fablerne, frygtede og dyrkede Guderne.

Naar vi imidlertid, med denne Oplysning, vende tilbage til Jerusalem, i det andet Tempels Dage, da maae vi nødvendig finde, at her gaaer det slet ikke naturligt til, med mindre det er sandt, hvad Israel sortæller om det meget Over-Naturlige, der her i Tidens Løb har fundet Sted. Alt hvad vi læse om Israels Børn, fra deres Udgang af Ægypten til deres Underkuelse af Romerne, er aldeles naturstridigt, umenneskeligt, og altsaa aandelig, psychologisk utroeligt, hvis det ikke er sandt, som Prophetterne sige, at Herrens Aand var mægtig over dem, og talede med deres Tunge; thi de skue og de tale ei behagelige Ting for Folkets Øren, de staae alle som Abraham udgangne af deres Fædres Huus og fra deres Slægt, tugtende i Herrens Navn deres Frænder, som et modtvilligt, afgudisk Folk, troløst mod Jehovah, deres Fædres Gud, som dog med en høi Arm udførde dem af Ægyptens Jern-Ovn, og gav dem Landet, der flød med Melk og Honning, havde friet dem utallige Gange af deres Fienders Haand, og gjort

Digitized by Google

fine underlige Gjerninger mangfoldiggjør for deres Aasyn. Dette er aabenbar unaturligt, naar Israels Propheter ansees kun for jødiske Poeter; thi hvor vi ellers henvende Øiet, finde vi, at Skjaldenes, Poeternes, Syn for det Himmelske er ogsaa Folkenes, saa i deres Oldtid hænge disse alle fast ved deres Fædres Guder, og gjentage Skjaldenes Sange, som Røster fra Himlen. Først naar Heltene, som Gudernes Børn, ere alle døde, naar Skjalden, som deres Talsmand, forstumme, naar Legemet har faaet Magt over Aanden, naar deres Øines Lys er ikke hos dem mere, men de maae søle sig for med Fornuften, som med Tanke-Haanden, da først er det, deres Tro paa de usynlige Guder, og dermed paa alt Aandeligt hovedkil, forsvinder, men da forsvinder den ogsaa uigjenkaldelig, og medens den dorske, vankundige Mængde vedbliver at sværge paa Fablerne, og at knæle for Stotterne, spotte de Forstandige, Oplyste med Fædrenes Guder, i hvis Billeder de finde kun hvad der er haandgribeligt: Træ og Malm og Steen, lege de med Folkets hellige Oldsagn, som Vinden leget med Ømer, findende i dem kun hvad der er urimeligt og selvmodsigende, udlædende dem af et vitterligt Bedragerie, hvormed kloge Lovgivere og snedige Præster, som de selv kunde være, have vidst at skaffe sig Anseelse og Myndighed hos de raae og vankundige Folk.

Saa er det blandt alle Hedninger, ja denne Gang er Mennesket saa naturlig, at vi endog i Christenheden tydelig spore den; thi hvorsomhelst Christendommen blev indført hos raae, vankundige, men aandelig bøiebare Folk, der forgaaet et Tidsrum af flere Aarhundreder, da Skjaldene prise den Guds og Marias Søn, og Folkene, hvordan de saa færdes, dog gaae i Ilden for den christne Tro, for Christi Navns Ære, men siden kommer der en Tid, da den dorske, vankundige Mængde troer paa Evangeliet, som paa et andet Eventyr, og tilbeder Malerens og Steenhuggerens og Snedkerens Hænders Gjerninger, som om det var Christus og Maria,

Digitized by Google

ja Gud Fader, Søn og Hellig-Aand, medens de Lærde og Kloge under Eet forkaste og belee Fædrenes Tro paa den usynlige Frelser, og Overtroen paa de selvgjorte Billeder af ham, Apostlernes Vidnesbyrd og Munke-Eventyr; det er os ikkun alt for vitterligt, da vi hermed, i det Hele og det Store, have skildret det nærværende Forhold mellem de catholske og protestantiske Folk, saa Hine troe Alt, selv det aabenbar Umuelige, og Disse slet intet, ei selv det gyldigst Bevidnede, stærkest Beseglede, dersi paa begge Sider enige, at de vil, hvad der med det Aandelige er umueligt, have Troen i Hænderne!

Hvor maae vi ikke da forbauses og forundre os ved at betragte Israels Folk i dets egen Historie! Medens Jehovah taler med Torden-Røst, og Moses taler med Ham paa Bjerget, som en Mand med sin Næste, dandser Folket om Guld-Kalvene, som de Guder, der udførde dem af Ægypten; medens Jehovah lader Vand springe af Klippen, og Manna regne fra Himlen, hengaae de at tjene Himmelens Hær; medens Jordans Bølger gisre Plads for Arken, Jerichos Mur boier sig i Støvet for Klangens Basun, Solen staaer stille for Jehovahs Kæmper, Deborah sjunger Hans Pris, Gideons og Jephtas og Samsons Bedrifter ære heilig Hans Navn paa de Uomskaarne, see da bygger Folket Altere for Baal, og tjener Canaans Guder. Da de mageløse, himmelske Toner gjenlød fra Davids-Harpen, som Munden med den liflige Psalme-Tunge i Israel slog, med det store Omkvæd: alle Hedningernes Guder ere Afguder; men Jehovah, Han gjorde Himlen og Jorden og Havet, Han er god og Hans Miskundhed varer evindelig, og da Salomons-Templet stod nybygget i sin Glands, for den Gud, som han sang, ei Himle og Himlenes Himle kan rumme, da gjørde Folket Ridselse paa Høiene, da knælede de i hundredetusind Tal for Kalvene i Bethel og Dan, da raabde de paa Baal og Astharoth, ja

dermed fremturede de, værre end deres Fædre, selv da Elias foer fra dem i den gloende Vogn op til Himmelen; og sammede sig kun et Øieblik, da Esaias tolkede de store Syner, og Herrens Engel slog Senacheribs Mangfoldighed for Jerusalems Porte.

Var det Israels Fiender, som meldte os Dette, da kunde vi maaskee troe, det var Bagtalelse, men maatte dog storligen undres derpaa, at Nogen vilde lyve saa urimelig, men nu er det Folket selv, dets egne hellige Bøger, som vidner det, og peger selv paa, hvor urimeligt det er; thi Propheten Jeremias, under hvis Suk Jerusalem faldt for Nebucadnezars Haand, taler til Folket i Jehovahs Navn, sigende: drager over til Kithims Øer og seer! sender Bud til Kedar og mærker! See, om de Hedninger vel har ombyttet deres Guder, som dog ingen Guder vare, nei, kun mit Folk har ombyttet sin Herlighed med det, som ei kunde gavne.

Saa gik det med Jehovahs, med hvad man kalder National-Gudens (altsaa Folke-Afgudens) Dyrkelse, i Sangens og Synernes, i Heltenes og de store Jærtegns Dage, og faaer dette Folk nogensinde en Fornuftens Alder, en verdensklog, videnskabelig, oplyst Tid, da maa man nødvendig tænke, de Lærde og Kloge i den vil spotte dsærvere over de æventyrlige Folke-Sagn, og de gamle Poeters magelose Sværmerie, end det er skeet hos noget andet Folk, og at selv den vankundigste Almue vil lade haant om Jehovahs Dyrkelse, og samle sig Guder fra Verdens store og lykkelige Folk: Ægypter, Syrer og Romere.

Men see, netop det Modsatte lære vi af Makkabæernes af Visdommens og Jesu Strachs Bøger, af Evangelierne, og af saamange historiske Kjends-Gjerninger, at man ei kan yttre Tvivl derom, uden at blive til Latter. Da Israels Folk, for Verdens Øine, var aldeles forladt af sin Gud, det er, ogsaa efter Hedningernes Sprog, af sin Helte-Kraft og sin Lyk-

ke, da Assyrierne havde forstyrret de ti, Babylonierne de to Stammers Rige, da Jerusalem, den store Konges Stad, var lagt i Grus, da Jehovahs Tempel var brændt af et Folk med spottende Læber, da Folket, bortført fra det Land, Jehovah havde givet Fædrene, sukkede i Trældom, da selv den ringe Flok, der kom tilbage, maatte bære Persers, Grækers, Ægypters, Syrers, og omsider Romeres Aag, som om alle Hedningers Guder vare stærkere end Jehovah, see, da — er det først Jehovahs Dyrkelse blomstrer, da er det først, Moses og Propheterne komme til Ære og Værdighed, da er det først, den Tro urokkelig stadfæstes hos Folket, at Jehovah er en Gud over Guder, som gjør i Himlen og paa Jorden Alt hvad Ham behager, fra hvis Aand man ei kan gaae, hvis Aasyn Ingen kan undflye, for hvem ei Mørket selv kan skjule Nogen, skjøndt Han er usynlig, og vil ei taale nogen Lignelse eller udskaaret Billede af sig, men kun den Lignelse Han selv dannede i sit Billede af Jordens Støv, da Han skabde Mennesket og blæste Livs-Aande i hans Næse, at han blev til en levende Sjæl. Nu bygges der et andet Tempel paa det Førstes Grus, og Zions Veie sørge ikke længer, som i Propheternes Dage, fordi der kommer Ingen til Forsamlingerne, thi nu strømmer Folket did at holde Paaske for Jehovah, ihukomme alle Hans Høire-Haands mægtige Gjerninger, og græde for Hans Ansigt over de forrige Overtrædelser, ja nu reise der sig trindt i Byerne Synagoger, hvor Folket samles paa hver Sabbat, at høre Loven og Propheterne, at mindes om Israels Pligt og Israels Haab!

Allerede dette maa hellig forundre Historiens Kyndinger, thi allerede dette hentyder paa en besynderlig magelös Oplysning, der staaer i Pagt med den gamle, forunderlige Tro, og det hos et Folk, der fordum ikke troede; men hvor maae vi ikke forbauses, naar vi besøge Høi-Skolen i Jerusalem, de Skrift-Kloges Forsamling i det andet Tempel, hvor det med

Digitized by Google

Flid udlægges, som et urokkeligt, ufeilbart Guds Ord, Alt hvad Propheterne udraabde i det første Tempel, ja Alt hvad Moses talede og David sang i Tabernaklets Dage. Sandelig, man behøver dog blot at læse Sirachs Bog, for at see, det var ikke Fornuft og Forstand, Mesterne i Israel fattedes, man behøver kun at læse Evangelierne, for at see, de manglede ligesaalidt Ærgjerrighed og Stolthed, eller den spidsfindige Klogt, der dengang allevegne gjaldt for Viisdom, ja, der var jo endogsaa Sadducæer iblandt dem, der, ligesom vore Dages Oplyste, nægtede Aand og Opstandelse, forkastede Propheterne, og lod af alt det Vidunderlige kun staae, hvad der ei kunde skilles fra Loven i Mose-Bøgerne, ligesom man i vore Dage kun lader det Underlige staae, der ei kan skilles fra Jesu Moral og ei bortfortolkes! Hvorfor blev nu disse paa hedensk Viis oplyste Mosaiter, under hedensk Øvrighed, vel, hvad man kunde blive for Penge, for Gunst og Gave, Yperste Præster, men aldrig, hvad der vil Hoved til, Hoved-Mænd paa Høi-Skolen, og Mestere i boglig Konst, hvorfor, uden fordi de Skrift-Kloge af Pharisæernes Bekjendelse, fordi Gamaliel, hans Lærere og Disciples, var dem for kloge, altsaa fordi den høieste Fornuft, den største Forstand, den meste Kundskab, stod i en besynderlig Pagt med den mageløs vidunderlige Tro, og alle de utroelige Ting i Israels hellige Bøger!

Sandelig, jeg gad dog vidst, hvor klogt Nutidens mirakelskye Theologer vilde bære dem ad, naar de skulde bortforklare dette Mirakel, thi for mine Øine er selv det Mirakel, der har brudt dem mest, Svine-Besættelsen nemlig, tusind Gange nemmere at tilintetgjøre, end dette, hvortil vi paa en Maade selv er Øien-Vidner, og som dog nok vanskelig lader sig forklare enten af Kastenspiller-Konster, Markskriger-Kneb, dyrisk Magnetisme, eller hvad Andet man pleier at tillægge

vor Herre, naar man gjør hans Mirakler den Ære at ville rime dem med høitydsk Fornuft og philosophisk Lærer-Klogskab.

For ramme Alvor spørger jeg da herved alle de Mestere, der gjør det gamle Testamentes vidunderlige Fortællinger til Myther, Fabler og Eventyr, og Propheterne paa eengang til umaadelig fantastiske Digtere, og smukke, ædrue, verdenskloge Folk, som de selv kan være, deres Spaadomme til ingen Ting eller til pia desideria om Hevn over det gjenstridige Folk, der ei vilde troe deres Dumheder, og om Lykke og Held for hvem der vilde det, jeg spørger alle disse grundlærde Mænd, Karpsindige, Hoveder og dybe Tænkere: hvordan forklare I mig enfoldige, ulærde, kun i Bibel og Historie lidt bevandrede Mand, hvordan forklare I mig, hvad der i mine Øine er et Underværk, som maa nøde ikke blot mig, men ogsaa eder og alle fornuftige, oplyste Folk til at indrømme Virkeligheden af det Gamle Testamentes Mirakler, og Bevis-Kraften i dets Spaadomme!

Hvordan gik det nemlig til, at Tempel-Skolen i Jerusalem blev det Modsatte ei blot ad Puge-Skolen i Rom, men selv ad Høi-Skolerne i Athenen og Alexandrien, saa at, medens paa Disse, ligesom nu paa de Fleste, en kjødelig, spidsfindig, selvklog Fornuft, brystende sig i Høisædet, fornægtede Aanden, eller gjorde den til Vind, ligesom I ved at forklare Pneuma, og forgudede sig selv: fandt i Fædrenes Guder, som begeistrede deres Helte og Skjalde, kun de fire Elementer: Ild og Vand, Jord og Vind, fandt i Helte-Gjerningerne kun Overdrivelser af hvad man nemt kunde gjøre, i Kvadene kun et velklingende Munds-Veir, og Hverdags-Ting, indsvøbte i malædt Purpur, kort sagt, hvordan gik det til, at da man ellers allevegne var ligesaa umaadelig kraft, sandselig, haandgribelig, oplyst om de aandelige Ting, som I, som hvem man nuomstunder sædvanlig kalder fornuftig oplyste Folk, medens det gik saa, endog i Grækenland, hvor Guderne dog

Digitized by Google

syndes saa uadskillelig sammensmeltede med Folket, som deres Liv med Heltenes for Troja, at da gik det i Palæstina tvertimod, a: der sad en, vel ogsaa noget cras, selvklog og spidsfindig, men dog troende Fornuft i Templet, lovpriste den forsvundne Aand, ophøiede deus Bedrifter, bøiede sig for dens Ord gjennem Propheterne, som for en Himmel-Røst, og raabde: kommer I Børn! jeg vil lære eder Jehovahs Frygt, jeg vil oplade min Mund til Ligneelser, jeg vil udøse mørke Taler fra fordum Tid, dem som vi have hørt og kjende, som vore Fædre fortalde os, og som vi ei tør bølge for deres Børn, for Efter-Slægten, men maae fortælle til Vidnesbyrd om Jehovahs Kraft og Hans underlige Gjerninger, hvormed Han haver herliggjort sit Navn iblandt Folkene! Hører Vidnesbyrdet, Han oprettede i Jakob, og Loven, Han satte i Israel, Han haver ikke saa gjort ved noget andet Folk, og vee os, om det skal siges, som skrevet staaer, de Love dem kjende de ikke! Derfor skal I lære at sætte eders Haab til Gud, ei glemme Hans Gjerninger, men bevare hans Bud, at det ei skal gaae eder som eders Fædre, hvilke Herren bortkastede, fordi de var en modtvillig og gjenstridig Slægt, der ikke beredte sit Hjerte, og hvis Aand ei var trofast med Gud! Holder Hans Lov, vogter paa Hans Sabbater, og bygger paa Hans Propheters Ord, da skal I skue Hans Frelsning, thi kunde end en Moder glemme sit Livs Søn, saa glemmer Jehovah dog ikke Israel, Jerusalem staaer tegnet i begge Hans Hænder! afhugget er Davids Stamme, men den skal atter blomstre, thi saa siger Propheten Esaias: der skal opgaae et Riis af Isai Stub, og en Kvist fra dens Rødder skal bære Frugt, og Jehovahs Aand skal hvile paa ham, Forstands og Viisdoms Aand, Raads og Styrkes Aand, da skal Jehovahs Kundskab bølge som et Hav over Jorden, og Isai Rod skal staae som Folkets Banner, efter den skal Hednin-

Digitized by Google

gerne spørge, og hans Nolighed skal være herlig.*) Ja da skal Davids Horn opvoxe, og Hans Krone blomstre over ham, og Kongen vi forvente, og hier efter, skjøndt han tøver, skal udgaae af Davids Stad, thi saa siger Propheten Micha: Du Bethlehem Ephrata, er Du ringe blandt Juda Tusinde, af dig skal mig En udgaae, til at være en Hersker i Israel, og hans Udgange ere gamle, fra Evigheds Dage, og han skal staae og føde i Jehovahs Kraft, i Jehovahs sin Guds Navns Høihed, og Levningen af Jakob skal være midt iblandt mange Folk, som en Dugg fra Herren, som Regn over Urter!**) Og frygter kun ikke for, at Staden skal falde, før han kommer, thi medens dette Tempel staaer, i hvilket vi forkynde ham, skal han aabenbares; thi Propheten Haggai vidnede, i Jehovahs Navn, for Serubabel og Josva og alt Folket, som bygde dette Huus, at dette det andet Huses Herlighed skal blive større end det Førstes, thi her vil Jehovah skjænke Fred, og lade Hedningernes Længsel aabenbares!***)

Forklar mig dog engang Dette, I som kun vil troe hvad I kan begribe og forklare, og nødes dog til at troe med mig, det er skjedt, hvad der er underligt for mine Øine, at hvor Templerne stode fra Arilds-Tid, prægtige, stolte, prangende med Konstens Mester-Værker, fulde af Kongers og Høvdingers, af Folkets og af Udlændingers Skjænk, hvor, saa at sige, den olympiske Jupiter, som Dørvogter, straalende indbød Alle til at indgaae og skue hans magelose Herlighed, hvor et rigt og anseeligt Præsteskab kjendte og tjende, om ikke Guderne, saa dog deres egen Vinding, hvor endelig Loven, der fredede om Helligdommen, raadte for Sværdet, der tømdes Templerne,

*) Es. 11.
**) Mich. 5.
***) Hagg. 2.

Digitized by Google

der sank de under deres egen Vægt i Gruus, som kun vendtes med Spaden, for at frelse de favre Billeder fra deres Guders Skæbne, der reiste sig en Skole, som jublede ved Templets Fald, jublede over den fri uindskrænkede Udsigt, der aabnede sig over Templernes Gruus, over Gudernes Boliger, over Olympen, høit op i den rene, klare, tynde, tomme Luft, som det nu stod til Fornuften, vel ei at oplive, men dog at opfylde med usynlige Atomer, og at forgude som Menneskets Livs-Aande; saadanne Skoler, hvis Herlighed er eder vel bekjendt, reiste sig der, men hvor Propheten maatte klage: Herre! Zion er blevet til en Ørk, Jerusalem er ødelagt, vort Helligheds og vort Herligheds-Huus, i hvilket vore Fædre lovede Dig, er opbrændt med Ild, Fienden haver handlet ilde med Alting i Helligdommen, og Afbildningerne derinde have de sønderslaget med Hellebarder og Hamre, der hvor man fordum vendte Rygg til Pagtens Ark, med Lovens Tavler og Aarons Stav, her lød man nu den hensovne Prophet, man i Livet foragtede, stod stille og spurgde om de gamle Stier, dibop, hvor Pagten fyndes brudt med Arken, dibop at bygge Jehovah et Tempel, begræde Fædrenes Vantroe, og trøste sig ved den omspaaede Frelser, her kappedes Skrift-Kloge, uden Aand, tit uden Gudsfrygt, om med Flid at ophøie, udtyde og forklare Billed-Skriften fra de gamle Dage, og byggede paa den ligesaavel deres egne ærgjerrige og herskesyge Forhaabninger, som Folkets Udsigt til en herlig, fri og glædelig Fremtid!

Nemt er det visselig at forstaae, let at forklare, naar man troer, hvad Ezechias sagde, da han udbredte Senacheribs Breve for Herrens Ansigt, med de Ord: Herre Zebaoth, Israels Gud, Du som alene er Gud over alle Riger paa Jorden, bøi dit Øre og hør, Herre, oplad dine Øine og see! Hør alle Senacheribs Ord, som han sendte til at forhaane den levende Gud! Det er sandt, Herre, Assyriens Konger have ødelagt alle Landene, og overgivet deres Guder til Ilden, fordi de

Digitized by Google

var ingen Guder, men kun Menneske-Hænders Gjerning; men nu Herre, vor Gud, frie os af hans Haand, saa alle Riger paa Jorden maae kjende, at Du er Herren, Du alene! Naar vi antage Dette, antage, at Jehovah kun var Israels National-Gud, forsaavidt Han, den eneste sande Gud, udvalgde Israel til sit Folk, at Han virkelig talede til dem ved Moses og Propheterne, og lod dem see sine Tegn i Chams Land, og ved det røde Hav, i Ørken og i Canaan, da er den mørke Tale nem at tyde; thi Sandheds, guddommelig, evig Sandheds Tro har naturligviis samme Privilegium, som den evige, levende Sandhed selv, det Privilegium at kunne trodse Døden, og opstaae forklaret af Graven, hvor Løgnen og Alt hvad der er af den derimod opløses i sit Intet. Derfor er det intet Under, at Troen paa Jehovah holdt Paaske i Jerusalem, da alle Hedningernes Afguder vare druknede i det sorte Hav, som Pharao i det røde, og det er heller intet Under, at Israels Folk, som i Barndommen glemde de underlige Gjerninger, saasnart de vare seete, og i Ungdommen, da de stærke Lidenskaber raasede, trodsede Loven, siden, i en modnere Alder, kom til den Forstand, at Synden var Folkets Fordervelse, det er intet Under, naar den bibelske Historie er sand, naar Jehovah virkelig, som vi læse, handlede underlig med dette Folk, ja paa det Underligste, og virkelig, ved sine Propheter, forudsagde baade sin Retfærdigheds Domme og sin Naades Raad. Da maatte nødvendig de Skrift-Kloge, efter den babyloniske Udlændighed, af Erfaringens Vidnesbyrd, lade sig overtyde om Raseriet i at ville prøve Styrke med den Almægtige, om Daarskaben i at ville med sin Klogskab tilintetgjøre Guds Viisdom, og selv naar de ikke elskede Sandhed, eller havde Hjerte for Misgjerning, maatte de dog af Klogskab blive Moses og Propheternes Disciples, kunde vel, som de og gjorde, lægge til af deres Eget, men vi tage fra, kunde vel

Digitized by Google

tage det Aandelige kjødeligt, men ei fornægte Aanden, vel udvande, men ei forkaste eller vitterlig forbreie Ordet.

En Christen kan da godt forklare sig alt det Usædvanlige, der, efter den babyloniske Udlændighed, viser sig i Palæstina, kan godt forstaae, at naar Propheternes Spaadomme, om Bortførelsen og Frigivelsen, og om Ninive og Babylon, om Tyrus og Ægypten, om Edom og Moab og Ammons Børn var klarlig opfyldte, at da, netop de Klogeste magtte ivrigst forfægte Jehovahs Dyrkelse og Skriftens Ufeilbarhed; men hvad jeg spørger om, er, hvorledes det store, unægtelige Særsyn lader sig forklare, naar man, som de nyere Theologer, trodser Historien, med den Paastand, at alle de Spaadomme, der falde i Øinene, ere indsmuglede efter det babyloniske Fængsel, altsaa et Bedragerie af de samme Skrift-Kloge, der saa alvorlig, imod Naturen, byggede paa dem, hvorledes man forklarer Virkningen, naar man borttager den eneste Aarsag, som formaaede at frembringe den?

Hvor latterlig en Paastand det er, for hvem der har mindste Indsigt i aandelige Ting, at de Skriftkloge efter Udlændigheden, som, naar de var allermest poetiske, dog neppe overgik Jesus Sirach, formaaede at skrive et eneste Vers i Propheternes Sprog, end sige hele Taler, det vil jeg blot nævne; thi derom taler Cicero Intet, og i poetisk Forstand er vore Theologer sædvanlig ægte Ciceronianer; men derimod vil jeg med Flid bemærke, at naar de Hellærde har forklaret Hvisklen i det andet Tempel, har De endda kun forklaret Skyggen af det historiske Mirakel i Palæstina; thi da staaer end tilbage at oplyse mig og andre enfoldige Christne om, hvordan det gik til, at Jehovahs Tro, efter Udlændigheden, avlede Helte, Troes-Helte, og det ei blot hjærve Makkabæer, men standhaftige Martyrer! Thi, saa underligt det end er, at de Skrift-Kloge, paa Psalmistens Ord, vilde see Lys i Jehovahs

Digitized by Google

Lys, saa er det for en Historiker endnu langt mere underligt, at see Pinehas opstaae i Matathias, og Dommerne i hans Sønner, allerunderligst at see en Skrift-Klog blive Martyr for Mose-Lov, og een Moder føde de gamle Propheter syv Sønner, der godvillig døe for Jehovah, i Opstandelsens uvisselige Haab. Da dette Særsyn lettelig kan være undgaaet vore Skrift-Kloges Opmærksomhed, som, uagtet den historiske og psychologiske Fortolkning er deres Livstykke, ei synes at være synderlig bevandrede i nogen anden Historie eller Psychologie end den romerske, maa jeg anbefale det til deres fortrinlige Opmærksomhed, som det for sin Sjeldenheds Skyld unægtelig fortjener, da Mod og Kraft, som man veed, er Noget, der, mellem blinkende Sværd og under Bøddel-Øxen, ei laden sig tilbykle, og de anførte Exempler altsaa unægtelig bevise, at Troen paa de hellige Skrifter, efter Udlændigheden, var meget meer end et blot Munds-Veir, havde virkelig saameget Liv og saamegen Kraft, som der hører til at opoffre Livet i denne Verden!

Ogsaa Dette kan en Christen godt forstaae, thi han seer det her, som venteligt var, aandelig opfyldt, hvad de senere Skrift-Kloge tog i kjødelig Forstand, at Branden fra Alteret i det første Tempel, som Propheten Jeremias skjulde i en Brønd, fandtes af Nehemias ufortæret, saa dermed kunde tændes velbehageligt Nøg-Offer i det andet Tempel, ja han seer, med Beundring og dyb Rørelse, den hellige Ild brænde ufortæret i Vandet, naar han betragter den gamle Eleazar, der kunde frelst sit Liv, ved blot at lade som han aad af Svine-Kjødet, betragter ham, og den velsignede Moder, med sine syv Sønner, Kvinden der taler lavmælet, men dybt med Propheternes Tunge, sigende til Sønnerne: jeg veed ikke, hvorledes I bleve til i mit Liv, og ei var det mig, som gav eder Liv og Aande, ei mig, der saa konstelig samlede hver af Begyn-

Digitized by Google

delsen, Han derfor, som skabde Verden, og gjorde Mennesket saadant, og fandt paa, hvorledes Alt kunde blive, Han vil af sin Barmhjertighed give eder, som nu, for hans Lovs Skyld, foragte eder selv, Livet og Aanden igjen. See, det er Propheternes Børn og Pagtens, siger en Christen, det er det store Moder-Hjerte, der i Lønbom beredes af Aanden til at føde den Hellige, som skal kaldes Guds Søn, den Stjerne Disse fødtes under, er Israels Haab, som idrlig døer og opstaaer, indtil Han kommer, der fører Liv og Uforkrænkelighed straalende for Dagen!

Saa tænker og taler en Christen og finder Alt i sin overnaturlige Orden, men de høilærde Folk, der slet ikke kan finde det evige Livs Haab hos David og Propheterne, hvor sødt og liflig end Harpen udtoner, hvor beskuelig end Propheterne afbilde det, kan ikke finde det der, fordi de vil finde med Hænderne, hvad der, som Lyset kun kan sees, som Røsten kun høres, som Varmen kun inderlig føles, disse Høilærde, som fortælle os, det var i Graven Israel lærde at kjende Opstandelsen, ikke af Lig-Psalmen, men af Ormene, at det var i Babel de blev saa kloge, eller, hvis den legemlige Opstandelse er Tant, saa dumme, ei ved at betænke Billed-Skriften, der forkyndte den, men ved at søge Oplysning hos Hedningerne, disse Høilærde, som Intet af alt Det vil lade gjælde, der kunde gjenføde Troen og oplive Haabet, dem er det, jeg opfordrer til at gjøre deres Mester-Stykke, ved blot nogenlunde taalelig, historisk-psychologisk at forklare Israels forunderlige Opstandelse i Troen og Haabet, efter Folke-Døden i Babel.

Dog nei, det er endnu ikke Mester-Stykket, thi det skal forklare Mesteren, Jesus af Nazareth, den store Philosoph i Israel, der gjorde Moses og Propheterne til Verdens Lærere, Ham og Hans Lærdom og Troen paa Ham, med Alt

Digitized by Google

hvad dertil hører, den christelige Kirke-Historie, som en Fortsættelse af Israels, som Israels Literair-Historie! Dette Ny under Solen maae de endelig forklare os, ganske anderledes, end det er hidtil skedt, naar de ikke vil staae for en oplyst Efter-Slægt, som de største videnskabelige Stympere, der nogensinde vovede sig til at forklare Bibelen, og brister det for dem, skal de nødes til at indrømme, hvad der aabenbar forklarer det Hele, den simple Grund-Sandhed, at Jesus Christus er Guds eenbaarne Søn, Hans Propheters og Apostlets Prædiken Herrens og Sandhedens usvigelige Ord, nødes til at indrømme begge Testamenters Sandhed, ligesom de jødiske Skriftkloge saae sig nødte til at indrømme det Gamles, hvor liden Lyst de saa end havde til Guds Lov, hvor liden Trang de saa end følde til det Evangelium, Propheterne forkyndte!

Ja, jeg vil sige frit, hvad jeg seer, sige det forud, paa det de Høilærde ei siden skal, uden at blive til Latter, kunne fortælle deres Drømme, fortælle, at vi skjal Herren op af Graven mens de sov! Jeg vil sige, hvad jeg seer, at den gammeldags prophetiske og apostoliske Christendom opstaaer forklaret, videnskabelig oplyst, af Kirke-Graven, ligesom Jehovahs Dyrkelse efter den babyloniske Udlændighed. Den sande Historie skal, nu som da, kun langt mere omfattende, som Kirken, den beskriver, gjøre sit Mester-Stykke i Herrens Hænd, til at stadfæste Synerne, gjenføde Troen, oplive Haabet, og overbevise selv de Vantroe, som have Øine, om, at alle de Lys, Mennesker kan tænde, blegne for Bibelens, som Stjerner for Solen, og at de, der stræbes for at fordunkle Herrens Lys, smelte og slukkes af den første Straale, der udgaaer fra Himlens Dronning!

Medens Catholicismen, som det nye Hedenskab, trods al sin Pragt og Konst og Præste-Snuhed, hendør og forgaaer

Digitized by Google

af sig selv, fordi den ei kan taale Lyset, skal og maa nødvendig Bibel-Troen, som man i den sidste Tid sædvanlig kaldte Lutherdommen, ved Sandheds Kraft opstaae, forklaret i det Lys, den selv har udviklet, og udbredes saa vidt i Verden, som man har mindste Lyst til at leve i Aanden og see gode Dage; thi Herren siger: Evangeliet skal prædikes i den ganske Verden, før Enden kommer, og Hans Tjenere sige med Luther: Trods dem, det ville forhindre!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Berthold, des Franciscaners, deutsche Predigten aus der zweiten Hälfte des 13ten Jahrhunderts, theils vollständig, theils in Auszügen herausgegeben von M. C. F. Kling. Mit e. Vorwort von Dr. A. Neander. Berlin 1824. 8. (30½ Ark. 2 Thlr.)

Det er en ganske egen livlig Følelse, der gjennemstrømmer os, naar fra tidligere Aarhundreder en endnu ligesom friskt Livsaande af Tanker og Billeder strømmer os imøde. Hvo der bøier sit Knæ i den Korsfæstedes Navn, ham ville og Hans Sendebud og Talere paa Jorden være dyrebare; thi det er Hans Aand, der lever i dem. Men jo længere vi gaae tilbage, jo mere vi, som det forekommer os, staae paa lutter Ruiner, desto mere glæder det os, naar vi i Fortidens øde Revner faae Øie paa saa mangen en uforgjængelig Blomst, hvor vi kun havde ventet at finde en nøgen Grund eller ufrugtbare Bjergspidser.

Lyst til at vandre i Middelalderen greb først — Digterne midt i Vantroens grueligste Formørkelse i det attende Aarhundrede; thi saa klart den og vilde billede dem og al Verden ind, at den havde gjort det, saa ahnede de dog vel og flere maaskee med dem, hvad slig en Klarhed havde at betyde, et Lys uden Himmel. Det var, for at sige det kort, vel egentlig en dunkel Følelse af det Utilfredsstillende og Smaalige i den nærværende Tid, hvor aldeles ingen selvstændig skabende Aand i nogen Retning blev fornummet, der drev

Digitized by Google

dem til at kaste Øiet tilbage i den store Fortid; det blev nu deres kjereste Sysel at beskrive disse Tidsalderes kraftigere Stræben i Livet overhovedet, og i Særdeleshed i Kunst og jordisk Kjærlighed; og hvad de saaledes saae og troede ligesom at kunne reproducere blev nu betragtet som en Vinding og et Fund for den Tid, hvori de selv udvortes levede. Men var det da ikke for meget, de regnede paa, at ville omstemme, ja omdanne denne ved at bringe Livsluft og levende Aande ind fra hine Tider? Vistnok; thi det var dog kun et mere eller mindre ufuldkomment Billede, de opstillede, og sjeldent, forsaavidt de vilde mere end blot oplyse Middelalderens Text, ganske reent eller frit fra Tilsætninger af deres egen Phantasie. Hvorfor da og denne Tids Charakteer ingenlunde klart er afpræget i det Slags Fremstillinger, men meget mere ofte forvandsket ved fremmedartede Tilsætninger. Midlertid er hiin Rørelse i poetiske Gemytter altid noget, der er værd at lægge Mærke til, som en Forbetydning af hvad der skal komme, og ingenlunde kunne vi ganske overse selv den forfeilede Stræben hos mange at føre det Enkelte, f. Ex. Middelalderens dannende Kunst, ind igjen i Livet. Det var Tegn ved det attende Aarhundredes Ende og dettes Begyndelse, som aabenbart viiste, at en ny Tid vilde fødes.

Betragte vi Sagen fra en anden Side, da er det klart, at kun en uhistorisk og aldeles overfladig Betragtningsmaade af Tiderne kunde frakjende Middelalderen sin store Betydning.*) Sande Historikere, som dreve deres Videnskab med

*) De, der i det attende Aarhundrede meest strege over dens Barbarie, vare aabenbart kun saadanne, der viiste sig som ubygtige til al dybere historisk Forskning, hos hvilke da letteligen sire Ideer træde istedet for levende og sunde Begreber. At slige Personer forresten tillige vare aandsfattige og fremfor alt i høieste Grad upoetiske, forstaaer sig. Som et Exempel instar omnium vil jeg kun nævne Meiners og hans daarlige Compilation, som fører Titel af:

Digitized by Google

Kjerlighed, og derfor nødvendig maatte troe, (thi kun den stove uvidenskabelige Sands kan være sig selv nok), havde derfor altid ladet Middelalderen vederfares Ret. Og fra den Stund af, at den upartiske Historie atter udsagde sin Dom, vendte man med fornyet Iver tilbage til hine Mindesmærker, som paa mere end een Maade betinge den senere europæiske Cultur i Videnskab og Kunst. Hiin Gru for Middelalderen, som blandt saakaldte Lærde var bleven vanlig (Digterne, som sagt, deelte den ikke, eller søgte af poetisk Interesse endog at forstærke den), tabte sig derfor, som den ægte historiske Bevidsthed af de forgangne Tider atter stadfæstede sig som den eneste sande.

Men Middelalderen kan først da udfolde hele sin Betydning for vore Øine, naar vi betragte dens christelige Stræben og Charakteer. Thi ikke blot var denne den overveiende Retning, hvori den kundgjorde sit Liv, men alle Livets enkelte Forhold antoge deraf, om jeg saa maa kalde det, en mere aandelig Farve; Staterne selv vare dannede ved Christendommens Kampe, og endnu var den i Europa i Begreb med at vinde nyt Land for sine Bekjendere; de aandelige Forhold tænktes derfor ei endnu som noget, Staten maatte ordne eller vel endog først danne og fremkalde; borgerlige som krigerske Dyder havde endnu ei glemt eller forsaget den Skole og Kampplads; hvorpaa de retteligen øve og styrke sig; Videnskaben fornægtede ei sin Moder, den christelige Troe, som al sand og levende Erkjendelses Kilde, eller om dette og fandt Sted i den senere Scholasticisme, var det dog ingen Ødelæggelseskrig mod Christendommen, den gik ud paa eller havde i Sigte; Kunsten endelig hentede ei blot sit Stof men hele sin Skikkelse fra christelige Sagn, og dens største Frembringelser vare til-

"Historisk Sammenligning af Middelalderen med vort Aarhundrede."

Digitized by Google

lige de klareste Vidner om den Aand, den ved disse stræbte at forherlige. I alle disse Henseender er Middelalderen for den christelige Theolog af stor Vigtighed og Interesse; men endnu mere afgjort Indskydelse faaet den paa hele hans Forskning, naar han overveier, at i den egentlig først en christelig Theologie dannede sig. Alle Elementer dertil vare givne i Kirkefædrenes Skrifter, og selv de nærmeste Betingelser for en dialektisk Udvikling af Troens Lærdomme hos enkelte af dem (som Augustinus, Hilarius, Ambrosius o. A.); men Forsøget til at systematisere det Hele var denne Tidsalder forbeholdet. Den christelige Mystiks Udviklingsperiode fra dens første dunkle Spor (allerede i de tidligere Scholastikere) indtil dens fuldendtere Fremstilling i Tauler, Mester Eckart og andre, der ligge endnu længere hen ved Reformationen, er visselig eet af de interessanteste Stadier i den christelige Theologies Historie, og den Maade, hvorpaa Kampen førtes mellem denne og Scholasticismen, som mellem positiv og philosopherende Troe overhovedet, saa meget lærerigere at betragte, som det jo aabenbart er denne Strid, der har beredet Veien for en renere og uafhængigere bibelsk Fremstilling af Christendommens Sandheder. Endelig i Middelalderen ligge jo de skjulte Spirer til Kirkens Reformation; og selv Skoletheologiens overmodige Vildfarelser blive med Hensyn herpaa betydningsfulde.

Denne Interesse for Middelalderens christelige Theologie bestyrkes endnu mere, naar vi tage dens praktiske Side i Øiesyn. Men her ligger alt endnu i megen Dunkelhed. Enkelte herlige Kirkesange fra disse Aarhundreder er fast det eneste, der hidtil er erkjendt efter Fortjeneste; men om Prædikemaaden i denne Tid har man lidet eller intet bekymret sig; ja selv de mærkeligste Prædikantere i den senere og seneste Middelalder, som Tauler og Geiler, ere mere vurderede af Sprogforskere end af Theologer. Middelalderens Aand i dette Stykke lader sig og aldeles ikke oplyse, med mindre Ma-

Digitized by Google

terialierne vorde flere, og dernæst og fornemmelig bedre gjennemarbeidede; thi i de større homiletisk-asketiske Samlinger af Combefis, Petz o. A. er blot Stoffet givet, men ei tænkt paa at beherske det med aandig Kraft. Tilmed have disse Samlere aldeles ikke taget Hensyn paa de folkemæssige Prædikantere, hvilke dog fremfor alle maatte tiltrække os, naar Talen er om at opfatte en heel Tids christelige Betragtningsmaade, saaledes som den i Folket levede og rørte sig. Og medens vi have store Samlinger for Kunstens Historie i Folkesprogene, ligge alle Prædikebøgerne i disse samme Sprog endnu begravne i Haandskrifter. De fyrstelige Minnesangere ere for længe siden udgivne, og Digterne i Romaneesprogene for en stor Deel; men paa dem, der i den Tid brøde Fyrster og Folk Brødet i de samme Tungemaal, er kun lidet eller slet intet tænkt.

Saa vist det nu er, at slig Oplysning om Middelalderens Stræben og Charakteer, i det Hele som i det Enkelte, og Udgivelsen af Haandskrifter til dette Øiemed er noget saare ønskeligt for vor Tid, saa kjært er det os, her at kunne anmelde og charakterisere et saadant Bidrag af temmelig Omfang og megen Betydning. M. Kling, en ung Lærd af Dr. Neanders Skole, leverer her nemlig af et Heidelberger Haandskrift, som Pfalzgrevinde Elisabeth, Hertuginde af Baiern, har ladet skrive i det fjortende Aarhundrede, et Udvalg af Broder Berthölds Prædikener, tilligemed frugthare Uddrag af dem, han ei har fundet for godt at give heelt. Samlingen, som Haandskriftet indeholder, er ikke foranstaltet af Berthold selv, men af en fremmed Haand, der har havt flere mindre Prædikesamlinger af benævnte Munk for sig, som da og vel største Delen af dem ere nedskrevne af andre, saaledes som de fra Begyndelsen af ere hørte.*)

*) See: Indledningen S. XI. Det samme er Tilfældet med de fleste Prædikesamlinger fra Middelalderen; som f. Ex.

Digitized by Google

Broder Berthold, en Franciscanermunk, prædikede for det christelige Folk i Augsburg henimod og noget ud over Midten af det trettende Aarhundrede, altsaa i Riddertidens blomstrende Periode i Tyskland, da Minnesangen endnu hørtes ved alle Fyrstehoffer og den schwabiske (Hoilandets) Tunge herskede over alle de andre. Tydelige Spor, ja et heelt og livligt Billede af denne ved Hohenstaufernes Krige og Riddernes Feider bevægede Tid, af dens Høihed og dens Nød, dens Herlighed og Jammer finde vi i Bertholds Foredrag. Sin Tid bestemmer han selv endnu nøiere ved flere Kjendetegn; Korstogene omtaler han som endnu ei forbi (og det sidste var, som bekjendt, det, hvor den hellige Ludvig anden Gang greb Korsbanneret 1248); Elisabeth, siger han et andet Sted, var den yngste af de canoniserede Hellige; Borgerstandens Undertrykkelse ved Ridderne og deres Svende klager han paa mange Steder over. Alle disse Omstændigheder tilsammentagne lade os slutte, at hans blomstrende Tid indfalder henimod og noget ud over Midten af det trettende Aarhundrede. Thi skjønt vel Rudolf af Habsburgs Regjering bragte Tyskland en roligere Epoche, var Freden dog ikke overalt i de første Aar af samme befæstet, ei heller Efterveerne af hint ulykkelige Interregnum paa eengang ganske udslettede.

Hvorledes fremtræder nu Berthold for os som Prædikant? Naturligviis med Tidens og Folkets Farve, hvori han levede og skrev; men tillige med den høiere almindelige christelige Charakteer, som oplyser alle Aarhundreders og Tiders Diffe-

---

med det Wiener Haandskrift af Gerhohus af Reicherzbergs Prædikener (see: Denis Catalog. MSS. latinor. Biblioth. Vindebon. n°. CCCXXI), der ere excerperede (af hans mundtlige Foredrag) af Broder Arno. Saaledes og med flere Haandskrifter af det berømte Kloster St. Victors navnkundige Prædikanteres Arbeider, som jeg under mit Ophold i Paris havde Leilighed til at gjøre mig bekjendt med.

Digitized by Google

rentser og udjevner selv de Vildfarelser, som disse bragte med sig, forudsat at de heltes af ægte christelige Gemytter. Og hvad hiint første nu angaaer, saa behøvede man aldrig engang at høre de schwabiske Ord paa Bertholds Tunge, for at kjende, at han var en ægte Schwabe. Denne overvættes Naivitet og friske Betragtning af alle Livsforhold, som endnu i det 19de Aarhundrede, trods al Culturens Stræben for at udslette det Nationale og Ejendige hos Europas Folkefærd, charakteriserer denne, fremfor alle tyske Stammer, er noget af det første, som tiltrækker os ved denne Franciscaners Prædikener. Udgiveren sammenligner ham i saa Henseende med Abraham a St. Clara, skjøndt han tillige bemærker, at Berthold er meget mere gehaltfuld end denne, hans Popularitet af et ædlere Slags, hans Billeder mere valgte, hans Vendinger ikke saa forherskende komiske. Mig synes det klart, at man ikke kan sammenligne den naive Schwabe med den østerrigske Hans-Wurst (thi at Abraham med alt sit Genie dog ofte ikke ageurer andet end en Casperl i Ordensklappe, ville vel de fleste indrømme), uden at gjøre Folkenaturen Uret. Thi alt hos vor Berthold er levende og folkemæssigt, men aldrig finder man saadanne Lazzis hos ham, som først ret egentlig begynde hos Prædikebrødrene i Italien, og overhovedet kun der kunne findes, hvor Religionen er blevet til en Maske, ligesom alt, hvad der hæver sig kun eet Trin over det sandselige Liv. — Hvad for det andet Bertholds christelige Charakteer angaaer, saa er det sandt, som Udg. siger, at det samme mystiske Træk gaaer igjennem hans Prædikener, som overhovedet har farvet hele Middelalderens Physiognomie. Han sammenligner ham i dette Stykke med den store Bernhard af Clairvaux, og unægtelig ere her Sammenligningspunkterne flere og mere begrundede i det indre Væsen end hist. Thi som Bernhard er han uendelig i at efterspore og udfinde de skjulte Hentydninger paa det christelig aandelige Liv, som gaae gjen-

Digitized by Google

nem hele det Gamle Testamente. Som hos Bernhard træder dette hos Berthold frem, ei blot som en Indledning til og Bebudelse af det Nye, men som et Billed-Evangelium, hvorved det christelige Øie kan forlyste sig, naar det først ret er aabnet og klargjort ved det fulde Lys, som udstrømmer fra det Nye Testamente. Men denne typiske Synsmaade og gjennemgribende typiske Behandling af Skriften er ei blot egen for Berthold som for Bernhard, men betegner overhovedet, med faae Undtagelser, hele den Tids, det tolvte og det trettrettende Aarhundredes, Prædikemaade. Dog er der naturligviis i den typiske Betragtningsmaade selv flere Grader og Nuancer, som ei lade sig bestemme efter nogen almindelig Regel, men som oftest rette sig efter de forskjellige Prædikanteres individuelle Dannelse, uagtet deres Standpunkt i det Hele og Væsentlige er det samme. Hos Bernhard gaaer al Typik tilbage i Meditationen, og kun de dybeste og inderste Forhold af Kirkens og den Enkeltes Liv i Christo ere Gjenstanden for hans allegoriske Udlægning; den troende Sjels Kampe, Kirkens Strid og Seier, Guds Riges Fremgang i Mennesket, den guddommelige Kjerligheds Mysterier — see! det er de Punkter, hvor Bernhard helst dvæler; der bæres hans Veltalenhed mægtigst af Aandens Kraft, og hvert Ord paa hans begeistrede Læbe bliver til Aand. Anderledes hos Berthold; thi selv hans Typik er i høieste Grad folkemæssig. Naar Bernhard optager det udvortes Liv i det indre ved Selvbeskuelsens Fuldkommenhed, saa stiller Berthold netop det udvortes til Skue, for at luttre og forklare det ved den høiere Betragtning; dog aldrig saaledes, at han glemmer dets Modstand og mangfoldige Brøst. Tvertimod, netop denne Modsætning mellem det udvortes Liv og det indre Liv i Christo er hans Grundthema og Grundtonen i alle hans Foredrag. Derfor naar hos Bernhard alle Dyder stræbe sammen til een, og kun dennes Forherligelse i hele Guds Aabenbaring til

Digitized by Google

Menneskene fylder hans Sind, saa har hos Berthold Dydens Træ ligesaa mange Grene, som Menneskelivet har Skikkelser, og dets Krone, det hellige Liv i sin indre Fuldendthed og Enhed, er noget, som mere gives os at ahne, end grandgiveligt at see. Naar hos Bernhard al individuel Forskjellighed af christelige Stænder og Kald ligesom indsuges af hans Mystiks ufarvede Lys, saa brydes for Bertholds Øie det christelige Livs Soel i saa mange Regnbuefarver, som Christenhedens Kald og Stænder, Pligter og Dyder ere; ja selv det typiske Underlag og den billedrige Baggrund er hos ham modificeret og bestemt ei blot efter individuelle christelige, men efter eiendommelig nationale Forhold og Forestillinger. Saaledes, for at give et Exempel, oplyser sig for ham i en Prædiken, hvoraf vi beklage at Udg. kun har leveret Udtog (S. 345 ff.), Modsætningen mellem de Onde og Gode i denne Verden til den, som det tyktes hans folkevittige Forstand, ligesaa udmærkede mellem Høilænderne (hele den allemanniske Stamme) og Nederlænderne, de saksiske Stammer, som dengang jo visselig ingenlunde i Vid eller Bedrift kunde maale sig med hine. "Saa godt, siger han her, som man kan stille Tunger og Sæder ad hos Folket fra Zürich og Bodensøen og dem fra Saxland, saa vist er der en Forskjel mellem de sande Høi- og Nederlændere. Skjøndt mangen en Gang hændes det vel, at Nederlænderen forstiller sig, som om han havde lært Høilandets Tunge; som Pendingepræsten, der snakker vidt og bredt om Gud og Hans Moder og alle Helgene, og græder dertil, saa man skulde sværge paa, han var en ægte Høilænder." Derefter opregner og beskriver han de otte Hoved- og Grunddyder, hvori de øvrige alle ere indbefattede; disse ere Egenskaber hos Høilænderne, hvorimod Nederlænderne repræsentere de ganske modsatte Laster, eller ere dog kun forulykkede Copier af hine. Tilsidst opdager han Nederlændernes rette Herberge, og hvilket det Banner mon være, hvorunder de gaae derind.

Digitized by Google

Morderne komme under Cains Fane, Drankerne til Cham, Fyldevommene til Esau, de Gjerrige til Judas, o. s. fr. Men alligevel, slutter den milde Ordensbroder, saa bydt og en monne hælde til denne Side, saa kan han dog endnu altid blive en ret Hoilænder ved christelig Troe, ufremmet Anger og en reen Bekjendelse.

Saa meget er af foreſtaaende Bemærkninger vel klart, at den myſtiſke Betragtning trods den idelige Anvendelſe af Typerne, ikke er saa forherſkende hos Bertholb, som den unægtelig er det hos Bernhard, skjondt derfor ikke det troende Liv hos hiin blot fremſtilles i udvortes Omrids eller under verdslige Former. Men hvad der stærkeſt charakteriſerer Berthold er egentlig hans livlige og friske Anſkuelſe af hele sin Tids Liv i de høiere og lavere Stænder, hos Mænd og Qvinder, Unge og Gamle. Naar vi til dette lægge hans ſindrige Typologie (ſom hos Middelalderens bygtigere Prædikanter endnu ikke var grundet paa noget kunſtigt Syſtem, men en fri poetiſk Opfatning af Chriſtendommen, der altſaa meget vel kunde lade ſig forene med den folkemæssige Stræben) og dertil bringe hans store Talent, ſom med Lethed beherſkede ethvert Stof, i Anſlag, saa have vi, troer jeg, et nogenlunde fuldkomment Billede af denne herlige Prædikant.

Saavidt altſaa, ſom vor Bertholb fremſtilles ſom en Middelcharakteer mellem Bernhard og Abraham a St. Clara (fra hvilke begge han, ſom jeg har ſtræbt at vise, ganſke mærkelig adſkiller ſig), er jeg ikke enig med den ærede Udgiver; men hvad han i øvrigt tilføier, for at beſtemme hans Standpunkt ſom Lærer i Kirken, underſkriver jeg i det Hele, ſom da og enhver ved Læsningen af disſe Prædikener vil finde det ſtadfæſtet. Sandt er det, at Bertholb i ſin Opfattelſe af Lovens og Evangeliets Forhold og gjenſidige Betydning ganſke afſpeiler Tidens Charakteer, det Chaotiſke i dens ungdommelige Liv, ſom Udg. træffende benævner det; thi ingensteds

Digitized by Google

drager han her nogen skarp Grændselinie. Men paa den anden Side er Berthold heller ingenlunde den blotte doctor legis, eller kunde med sin rene og aabne Sands nogensinde billige de grove pharisæiske Misbrug, som allerede dengang mægtigt havde grebet om sig i Kirken; tvertimod revser han med en mandig Frimodighed de Geistliges Vindesyge og fordærvede Sæder; og Aflatsprædikenerne, som allerede da maatte tjene det verdslige Sind, ere ham en Vederstyggelighed. Sandt er det, at han ikke har losrevet sig i noget Stykke fra den bestaaende Læreform; at Begrebet om Christi Midlerembede er her fordunklet ved den Plads, som Jomfrue Maria indtager; at Hypothesen om Brødforvandlingen opstilles som en ufravigelig Sandhed; at den ugifte Stand og Munkelivet tillægges et høiere Værd, end som kan bestaae med sunde Forestillinger om Gjerningernes Forhold til Troen; at endelig i Læren om Naaden pelagianske Ytringer forekomme hist og her. Men paa den anden Side maa man vel overveie, hvormeget disse Vildfarelser ere mildnede, ved at optages i et saa rent christeligt Gemyt, som Bertholds er, og dernæst betænke, at ingen udvortes Hensyn, intet Forhold til Orden, Biisp eller Pave har bestemt ham til at antage eller forsvare det romersk-katholske System i hele dets Omfang; tvertimod, hvor Stedet er, kræver han Ordensbrødre, Biisper og Paven selv til Regnskab for deres Hyrdeembed. Og hvad slige djerve Taler, som vi træffe saa mange af hos Berthold, havde at betyde i et Aarhundrede, hvor Udryddelseskrigen mod Waldenserne førtes, Prædikebrødrene vare blevne bestallede Inquisitorer, og Innocents den Tredie havde sat Kronen paa det paveligt-hierarchiske System, vil ikke undgaae nogens Opmærksomhed.

Udgiveren har ordnet disse Prædikener med en forstandig Omhu, som vidner om, hvor kjer deres Forfatter er bleven ham. Han lader nemlig dem begynde, hvori Kirkens udvor-

Digitized by Google

tes Tilstand beskrives; den næste Plads indtage de, som nærmere berøre det christelige Sindelag og dets Indflydelse paa hele Livet; derpaa følge de, som skildre Fristelserne og Kampen i det christelige Livs Udvikling; endelig slutte de passeligen, hvori Fuldendelsen, og den Christnes fuldkomne Seier over Verden, bebudes. I Udtogene er, saa meget muligt, samme Orden iagttaget. Hvad Afskriften angaaer, er den, saavidt jeg har kunnet skjønne, correct, og er det meget at billige, at Udgiveren strengt har fulgt Haandskriftets Særegenheder og gjengivet enkelte Anomalier. Derimod har han været meget vaersom med at interpungere, og overlader dette paa mange Steder til Læserens Skjønnende, selv at fastsætte Interpunctionen.

Efter saaledes at have henledet Opmærksomheden paa denne fortrinlige Prædikesamling, som baade i christelig Henseende, og som et historisk Speil af den Tids Væsen og Færd, og endelig selv for Sprogforskeren vil give et rigt Udbytte, tør jeg maaskee gjøre Regning paa, at Flere, ei uden Interesse ville læse et Udtog af et Par af de ypperligste af disse Prædikener (hvilket jeg forbeholder eet af Maanedsskriftets følgende Hefter); allerhelst da Dialecten, hvori de ere skrevne, har sine Vanskeligheder, saa at mange af Ordene forgjeves søges hos Wachter, Haltaus og Frisch, og det Glossar, som Udg. har lovet at skjenke os, endnu staaer til at vente.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Das Buch Hiob. Ueberſetzung und Auslegung von Dr. Fr. Wilh. Carl Umbreit. Heidelberg 1824. 318 Sider og XLVI. 8vo.

Iblandt de hellige Skrifter, om hvilke Fortolkerne endnu ikke kunne blive enige, optager Hiobs Bog en udmærket Plads. Grundene til denne forſkjellige Forklaring ligge deels i Sprogets Vanſkelighed, deels i Fortolkernes ſtore Tilbøielighed til at forklare Skriftet fra en Standpunkt, ſom de ved ofte uhjemlede og eenſidige Hypotheſer have faſtſat ſig; deels deri, at de øvrige hellige Bøger tage ſaa liden Henſyn paa dette Skrift, ſaa at vi maae tilſtaae, at omendſkjøndt kun een Forklaringsmaade og een Anſkuelſe af denne Bog kan være den rette, ſaa kunne der dog gives flere Meninger om den, ſom alle kunne beſtaae med en chriſtelig Bibelfortolkning.

Som en Haandbog for ſine Tilhørere har Profeſſor Umbreit udgivet ſin Overſættelſe og Forklaring af Hiobs Bog; og en udførligere Udvikling af mange Punkter, ſom her kun ere kortelig berørte har han formodentlig forbeholdt ſit mundtlige Foredrag; hans Skrift kan altſaa ikkun have en afgjort Intereſſe for hans egne Tilhørere, ſom kunne blive bekjendte med, og ſom kunne prøve, hvorvidt mange Forklaringsmaader af enkelte Steder ere ſtøttede paa gyldige Grunde. Saa henſigtsmæſſig altſaa hans Skrift kan være for dem, det egentlig er beſtemt for, ſaa viſt er det og, at det ikke vil kunne tilfredsſtille andre Læſere, ſom hverken ville bifalde eller forkaſte Meninger, uden at have prøvet alle de Grunde, ſom ſkulle bevise deres Rigtighed. Ved at anmelde dette Skrift, ſom iøvrigt bærer det umiskjendeligſte Bevis paa, at Forf. med Flid og Tænkſomhed har benyttet ſine ſtore Forgjængere, og omhyggelig anvendt ſin ſemitiſke Sprog-

Digitized by Google

kundskab, troer jeg af de anførte Grunde, at burde fatte mig saa kort, som muligt er.

I Indledningen handler Forf. først om Indholdet og Formen af Hiobs Bog.

Forfatteren af Hiobs Bog har villet afhandle det store Spørgsmaal: **Hvorfor, som Erfaring lærer, de Fromme ofte blive paalagte de største Lidelser, imedens de erkjendte Ryggesløse svælge i Lykkens Fylde.**" — Verdslig Visdom optræder i Kamp mod den gudhengivne Troe, og Resultatet bliver, at Gud har stedse med de Lidelser, som han sender de Fromme, hemmelige men vise Hensigter, hvilke Menneskets i stille, urokkelig Fromhed skal ære, som en Prøvelse af den religiøse Hengivenhed, uden at bestræbe sig for at gjennemtrænge Guds Planer, hvilket kun vil forhøie Elendigheden af hans Tilstand; i det dog Erfaringen tilsidst vil lære ham, at Lidelser, som ere baarne med Taalmodighed, lede kun til desto højere Glæder. Imidlertid er det dog vist, at de Klager, som Smerten afpresser den uskyldig Lidende, i langt mindre Grad opvække Guds Mishag, end den haarde og kortsynede Dom over de Frommes Ulykke, ifølge hvilken denne stedse ansees, som en Følge af hemmelige Synder.

Efterat Prof. Umbreit saaledes har fremstillet Hensigten af Hiobs Bog, og anstillet Sammenligning mellem denne og Prædikerens Bog, giver han en kort Oversigt over Indholdet af Hiobs Bog. I en Anmærkning Side XXII har han med overveiende Grunde bevist Ugyldigheden af de Wettes Paastand, at Elihus Tale var en senere Tilsætning, som ikke engang passede med den hele Tankegang i Hiobs Bog. Hvad den Form angaaer, hvori Hiobs Bog er skreven, da erklærer Forf. den for at være en **philosophisk Dialog i poetisk-rhetorisk Form.** I det andet Afsnit af Indledningen anstiller Forf. Undersøgelser om den Tid, paa hvilken Hiobs Bog er skreven; og om dens Forf. Han forkaster

Digitized by Google

Michaelis Mening, som antager at den er det ældste hebraiske Skrift, vi besidde, forfattet før Moses; fordi der ei tages nogen Hensyn til den mosaiske Statsforfatning; ei til Præsteskabet; fordi Hiob offrer selv, som Patriarcherne o. s. v. Disse Grunde, som sidst ere udviklede af Bertholdt, har Forf. gjendrevet ved den Bemærkning, at Hiob fremstilles som en Emir i Nomadelivets Dage; og Forf. maatte altsaa, dersom han ei skulde blive inconsequent, tilbageholde enhver Hensyn paa den jødiske Statsforfatning; men han holder for, at Udtrykket אמרי קדש VI. 10 maa forstaaes om de ældre hellige Bøger. De Grunde, som bevæge Forf. til, at anseе Hiobs Bog for at være skreven i det babyloniske Fangenskabs Dage, ere vel ikke uden nogen Vægt; dog ere de heller ikke saa stærke, at man paa dem kan forlade sig; thi Forfs. Hoved-Beviis kan neppe udholde nogen alvorlig Prøve. Han fremstiller nemlig (XXXVIII følg.) den meget rigtige Sætning: at de vigtigste Momenter i et Folks Historie have Indflydelse paa, og ligesom give Poesien og Philosophien et vist Præg af Tiden; og slutter deraf, at det jødiske Folks Ulykke i Fangenskabet just maatte kunne fremkalde et saadant Værk; i det han siger (Side XXXIX): "Forske vi nu efter den Tid, hvis indtrængende Taarehillede havde med saa indgribende Livfuldhed afspeilet sig i vor Bogs israelitiske Forfatters bevægede Sjel; saa tilbyder sig os det hebraiske Folks Lidelses Periode i det babyloniske Fangenskab." — Dette Forfs. Hovedargument fortjener en nøiere Prøve.

Dersom Forf. til Hiobs Bog havde levet i det babyloniske Fangenskab, og af denne det jødiske Folks Tilstand havde taget Anledning til at skrive, da maatte Hiobs Bog enten indeholde en Skildring af Folkets Tilstand, eller være beregnet paa at oplive det nedtrykte Folks Mod og Haab; en tredie Hensigt synes mig ikke at være tænkelig for en Forfatter i

denne Periode af Folkets Historie, naar man gaaer ud fra Forfs. Forudsætning.

1. Jeg forudsætter, at Forfatteren af Hiobs Bog har skrevet for at skildre det jødiske Folks Elendighed i Fangenskabet (Hiobs Elendighed), Aarsagerne dertil og den Fremtid, der var at haabe. Men hvilken Modsigelse møder da ei ved første Blikkast? Kunne de lidende Jøder sammenlignes med den lidende Hiob? Kunde Jøderne selv i Fangenskabet sammenligne sig med ham? Ingenlunde. Hiob var en uskyldig og from Mand, hvem Gud sendte Lidelser for at prøve, for at styrke ham; han havde ikke ved sin Brøde paadraget sig disse Lidelser som en Guds Straf. Men det jødiske Folk, var det uskyldigt? Kunde endog blot een Jøde troe, at han uskyldig var bortført i det babyloniske Fangenskab? Vist nok ikke; hvad Moses og hvad Propheterne havde truende og varslende forudsagt for det afgudiske Folk, som Straf for dets Ugudelighed, det var nu gaaet i bogstavelig Opfyldelse. Hvorledes skulde dette stemme med Prof. Umbreits (Side XI følg.) yttrede Mening, at den i Hiobs Bog fremsatte Sandhed, at Guds Veie ere usporlige, skulde være fremsat i Modsætning til den Lære, at Menneskets Værd og dets Skjæbne skulde her paa Jorden staae i det strængeste Forhold til hinanden? Var Hiobs Bog i den Hensigt fremtraadt paa den Tid, da Propheten Moses Forudsigelser paa det tydeligste gik i Opfyldelse, kunde da Hiobs Bogs Forfatter være bleven agtet for andet end en Gudsbespotter? — Denne Forklaringsmaade kan da vist ikke bestaae; vi skulle nu see den anden Udvei. —

2. Var Hiobs Bog skreven for at trøste Jøderne i deres Elendighed i det babyloniske Fangenskab, da var dens Forfatter vist nok den største Daare, naar han meente, at en saadan Tale her kunde trøste; at det kunde trøste den Uretfærdige, at den Retfærdige ogsaa kunde lide. At det jø-

Digitized by Google

disse Folk i det babyloniske Fangenskab følte sin Brøde; at det da erkjendte, at den Herres Arm ikke var forkortet, hvem de i de forrige Tider havde foragtet, i det de tyede til de Afguder, som hverken kunde høre eller see; at det da maatte blive klart for hver Jøde, som tænkte over Guds Forjettelser og Trudsler, hvor mærkeligt og hvor fuldkomment hvert Ord af dem var bleven opfyldt indtil denne Udlændigheds Tid; det troer jeg vist Enhver, som kjender Jødefolkets Omvexlinger og Skjebner, vil indrømme. For dem var da ingen Trøst i Hiobs Bog; for at trøste dem kan den ikke være skrevet; thi ingensteds fra kunde Folket hente Trøst i denne Forfatning, undtagen fra de samme Propheter, der i Herrens Navn havde forbudt de haarde Straffedomme; men som ogsaa til disse havde knyttet saavel Forjettelserne om bedre Dage for dem, som af Hjertet omvendte sig til Herren, som de og havde opvakt hos Folket de trøsterige Forhaabninger om Messiæ Komme. Saaledes troer jeg, at have vist, at Forfs. Hoved-Grund, for at Hiobs Bog skulde være forfattet i det babyloniske Fangenskabs Dage, ikke alene ikke beviser, hvad den skulde, men at den endog henviser til, at Bogen just maatte være forfattet paa en anden Tid, dersom dens Forfatter enten ikke skulde være bleven anseet som en Daare eller en Gudsbespotter. De Grunde, som Forf. henter fra Sprog-Ligheden med det Chaldæiske have saameget mindre afgjort Vægt, som andre dygtige Fortolkere have udledet de samme Sprogafvigelser fra det Arabiske, og have brugt det samme Argument til at bevise, at Hiobs Bog var ældre end Moses. Endelig maa jeg bemærke, at den Rimelighedsgrund, som hentes derfra, at Satan nævnes, Intet beviser for at Bogen skulde være fra Exilets Tid af. Man har her tilladt sig en Cirkel i Slutningen: Satan have Jøderne først faaet Begreb om i det babyloniske Fangenskab (det sees nemlig af Hiobs Bog, hvor han først nævnes), og: fordi

Digitized by Google

Satan nævnes i Hiobs Bog, derfor er den fra det babyloniske Fangenskabs Tid.

Hvornaar Hiobs Bog er skreven, veed jeg ikke; og kan jeg ei heller bestemme; men det veed jeg, at de Grunde, som af Fortolkerne ere fremførte for dens høie Alder eller dens meget sildige Affattelse, ikke tilstrækkelig bevise, hvad man vilde godtgjøre; at man fra Bogens Hoved-Indhold ei heller kan slutte til Tiden, den er skrevet i; fordi der ikke gives nogen Tidsalder, uden den tydeligt nok fremstiller for Menneskets Blik den Erfaring, at Menneskets Værd og Skjæbne her paa Jorden efter vor kortsynede Dom ikke staae i Forhold til hinanden; og, dersom altsaa denne Hverdags Erfaring havde bragt Forfatteren af Hiobs Bog til at skrive, da kunde han have skrevet ligesaagodt før Moses som efter Fangenskabet.

I det tredie Afsnit af Indledningen leverer Forf. en Fortegnelse over de vigtigste exegetiske Hjælpemidler til denne Bogs Fortolkning.

Herpaa følger Oversættelsen; og i Noter gives korte Anmærkninger af geographisk, archæologisk og philologisk Indhold, som deels skulle bevise Rigtigheden af den givne Oversættelse, deels oplyse enkelte Billeder og Udtryk. I philologisk Henseende er der ikke givet nogle mærkværdige nye Oplysninger; men Forf. har med Flid benyttet Schultens og Gesenius. For at give en Prøve af Oversættelsen, som i det Hele taget synes mig baade at være støttet paa rigtige philologiske Grunde, og heldigt udtrykt, meddeler jeg Begyndelsen af det udmærkede Sted i Bogen, hvor Jehova tiltaler Hiob Cap. XXXVIII. 1-7.

1. Es begann Jehova zu Hiob aus dem Sturm und sprach:
2. Wer ist's doch, der in Dunkelheit den Rathschluß hüllt
   durch Worte ohne Einsicht?
3. Auf gürte deine Lenden wie ein Mann,
   ich will dich fragen, und du belehre mich!

Digitized by Google

4. Wo warst du denn, als ich die Erde gründete?
verkünde, wenn du Einsicht hast!
5. Wer hat ihre Maße denn bestimmt, wenn du es weißt?
oder wer an sie die Meßschnur angelegt?
6. Worauf werden ihre Fußgestelle eingesenkt?
oder wer hat ihren Eckstein wohl gelegt?
7. Beim Jauchzen aller Morgensterne,
als alle Gottes Söhne jubelten?

Jac. Chr. Lindberg.

---

1) Der Ostersegen. 2) Simon Johanna, hast du mich lieb? 3) David und Jonathan, und 4) Elias auf Horeb. Vier Predigten von Dr. Friedr. Strauß, königlich preussischem Hof- und Domprediger. Berlin bey Heinrich Mattius. 1823 und 24.

Forfatteren af disse Prædikener, der i længere Tid virkede med Velsignelse som Præst i Elberfeld, fulgte i Aaret 1822 det ærefulde Kald, at gaae til Berlin som Hofpræst og Professor i Theologien ved Universitetet. Den inderlige Varme og Kjærlighed for Christendommen, som altid har besjælet denne fortræffelige Mand, den klare Erkjendelse og faste Tro, som er bleven ham til Del, er os Borgen for, at han i denne høiere Virkekreds under Herrens Naade ikke vil virke med mindre Kraft og Held til hans Riges Udbredelse, end tilforn. Og tør vi haabe dette saameget desto vissere, som det theologiske Facultet i Berlin tæller flere Docentere, hvis hidtilværende Stræben forsikkrer os om, at de troeligen ville arbeide med ham i Herrens Gjerning; det religiøse Liv, der saa klart og tydeligen udtaler sig blandt de derværende Studerende, vil

og ei lidet tjene til, at hans ham Veien til Maalet. De fire Prædikener, som Ref. herved anmælder, ville lære Enhver, at kjende Manden nøiere.

I) Der Østersøgen. Prædiken holden paa 2den Paaskedag over Evangeliet Luc. 24, 28-37. Efterat have udviklet, hvori denne Velsignelse bestaaer, som Christus skjænker os, vælger Forf. til sit Thema, at vise, hvorledes Frelseren giver den, a) han forbereder os den, og giver sig tilkjende for os, b) han forsvinder, og efterlader et brændende Hjerte, c) han kommer igjen, og giver os sin Fred. Disse Momenter oplyser han heelt igjennem med de 2 Disciples Exempel, i det han med psychologisk Blik og henrivende Veltalenhed skildrer de Forandringer, der foregik hos disse paa deres Vei fra Jerusalem til Emaus under deres Samtale med hverandre, da Jesus kom til dem og overbeviste dem af Skriften, da han gav sig tilkjende for dem, da han skildtes fra dem, og endelig da han kom til dem igjen i Jerusalem og gav dem sin Fred. Anvendelsen paa Tilhørerne er fortræffelig; Forfatteren viser, hvorledes Christus ogsaa forbereder os til at modtage sin Velsignelse, i det han antænder i vort Hjerte det inderlige Forlangende efter ham, i det han giver os Kraft til at bede og aabner vore Øine, saa at vi erkjende ham. Ved Udførelsen af det 2det Moment giver Forf. kraftige Opmuntringer til at holde fast ved Christum med ydmyge og troende Hjerter, om han end synes at skjule sig for os, for at vi kunne naae den sande og høieste Velsignelse, Fred med Gud i Jesu Christo.

II. Simon Johanna, hast du mich lieb? Prædiken holden den 4de Mai 1823 over Joh. 21, 17; Forf. skildrer Christi Spørgsmaal om vor Kjærlighed a) i dets Beskaffenhed, b) i dets Vigtighed; c) i dets Virkninger; a) han viser, at Kjærligheden til hinanden ei bestaaer i Ord og Tanker; thi ellers havde Frelserens Spørgsmaal til Petrus været

unødvendigt, til Petrus, der havde erkjendt og bekjendt "at Christus var den levende Guds Søn, da vilde Frelserens Spørgsmaal være unødvendig selv for mange blandt os; videre, at den ei bestaaer i blotte Følelser og Udbrud af samme; thi da havde atter Spørgsmaalet været unødvendigt for Petrus, der besad en saa dyb Følelse af Christi Herlighed, da vilde det være unødvendigt, selv for mange blandt os; endeligen, at den ei heller bestaaer i blotte Beslutninger og Handlinger, dette oplyses igjen ved Exempler af Peters Historie. Alt maa forenes i det vigtigste og høieste, i Troen, Naadens Gave, som tilegner os Christi Retfærdighed, gjør at vi ganske hengive os til ham, og hensætter vor Sjæl i en salig, uopløselig Foreening med ham; kun i Troen kan Erkjendelsen være levende, Følelsen blivende, og Gjerningerne vorde Frugter af et sundt Tree. Forf. henvender sig derpaa med Christi Spørgsmaal til sine Tilhørere, og viser dem, hvorledes det er beskaffent. b) dets Vigtighed skildres med henrivende Veltalenhed α) i vort Forhold til de jordiske Goder og β) i vort Forhold til Christum; med gjennemgribende Farver tegner Forf. de ulyksalige Følger af Egenkjærlighed; det Menneskes skrækkelige Tilstand, der ei elskede Jesum, men kun sig selv. c) Spørgsmaalets Virkninger, det maa bedrøve os og gjøre os sorrigfulde, naar vi see paa os selv; men skjænker os Trøst og Glæde i fuldeste Maal, naar vi see op paa Jesum og med Ydmyghed kunne bekjende: "Herre! du veed alt, du veed og, at jeg haver dig kjær."

III. David und Jonathan, Prædiken holden den 25de Januar 1824 over 1 Sam. 23, 16. 18. Indledningen er en skjøn og hjertelig Fremstilling af det Venskab, som fandt Sted imellem David og Jonathan, Forfatteren gaaer derpaa over til nøiere at udvikle: hvorledes Venskabet blandt Christne maae være beskaffent; det maa bygges paa Troen, og styrkes i Troen; da er det ubrødeligt og

Digitized by Google

evigt i den høieste Betydning. Det falske Venskab, som kun grunder sig paa Egennytte og jordisk Forbeel, verd Forfatteren at udvikle i en træffende Modsætning til det Forbund, som Christus haver sluttet. "Hvad Christus ei har forenet," siger Forf. til Slutning, "det hænger kun løst tilsammen og falder fra hverandre i Evigheden. Men David og Jonathan, og med dem alle Venner, hvis Venskab var stiftet i Troe og voret i Troe, blive evigen forenede; thi deres Forening i Troe vil blive en Forening i evig Beskuelse. De blive, som den er, paa hvilken de troede her paa Jorden, og sue i Himlen."

IIII. Elias auf Horeb over 1 Kong. 19, 4-18. Forfatteren vil i denne Prædiken vise Virkningen af Aanden i Guds Ord a) det gjør vor egen Viisdom til Skamme, b) viser sig derpaa for os i sin sande Skikkelse, c) og fremkalder os endeligen til nye Virksomhed. Han søger at gjøre Sandheden deraf indlysende for sine Tilhørere ved Propheten Elias Historie; han giver forresten Skildring af Elias Character, følger ham derpaa paa hans vidtsomme Vandring i Ørkenen, viser hans tiltagende Modløshed, hans Mangel paa Fortrøstning og Tillid til Herren; han tager heraf Anledning til at fremstille for sine Tilhørere al egen Kraft og menneskelig Virksomhed i sin fuldkomne Intethed, naar ei den guddommelige Aande leder og styrker den; "hans egen Viisdom," siger Forf. om Elias, "blev gjort til Skamme; det var hos ham, det er hos os Alle den første Virkning af Aanden i det guddommelige Ord." Forf. gaaer derpaa over til at skildre Aandens Komme, dens Virkning i det ydmyge og troende Hjerte; efter 11 og 12 Vers af det oplæste Text, taler han først med henrivende Varme om hvad der foregik med Elias paa Spidsen af Horeb, han gjør derpaa Anvendelsen deraf med Hensyn til sine Tilhørere, for at vise dem Evangeliets sande Væsen, Aandens mandelige Mildhed. "Ei i Stormen af dit straffende Ord, ei i Jordskjælvet

af den sønderknusende Dom, ei i Ilden af den brændende Iver og fortærende Anger er Herren, men i den stille, sagte Susen er han, i den stille Susen, der vifter fra hans Kors o. s. v." Med Kraft møder Forf. og gjendriver de Indvendinger, som opkastes mod Ordet om Naade og Syndstilgivelse, at det dysser Mennesket i Søvn og afskjærer ham Veien for egen Virksomhed, og viser tilsidst, at ingen mere end den af Naaden Gjenfødte fremkaldes og opmuntres til kraftigen at virke og stræbe det store Maal imøde; Eliæ Exempel tjener og Forf. i dette Moment til Veiledning.

J. Holm.

De la religion, considerée dans sa source, ses formes et ses developpements par *Benjamin Constant*. Tome. I. Paris 1824. (24 feuilles. 6 fr.)

Det er vigtigt og nødvendigt, førend vi underkaste et Værk vor Betragtning, hvis Gjenstand saavelsom Forfatterens Navn ei med Urette lade os vente noget mere end Almindeligt, at undersøge hvad Omfang og Betydning Forfatteren selv har tillagt denne Gjenstand, især hvis Begrebet deraf ofte ei tænkes eller fremstilles noksom skarpt begrændset. De Gamle kaldte enhver Betragtning over Religionen, der var iført videnskabelig Form, eller optraad som Led af et System, Theologie, og skjelnede, som bekjendt, mellem en mythisk, borgerlig og physisk Theologie.*) De indbefattede følgelig under dette Fællesnavn først de almindelige Forestillinger om guddommeligt Væsen og Virken, dernæst Gudsdyrkelsens Form og Forskrifter, og endelig al Speculation over de guddomme-

*) Varro ap. Augustin. de civit. Dei VI, 5.

Digitized by Google

lige Ting. Denne Talebrug vedvarede langt ned i den christelige Tidsalder og hartad til Grændsen af vore Dage, da de christelige Forskere, som først betragtede Hedenskabets historiske, poetiske og philosophiske Sagn om det Guddommelige, kaldte Indbegrebet af disse Hedningernes Theologie (Theologia gentilium). Hvilken Udtryksmaade lod sig retfærdiggjøre fra en dobbelt Synspunkt; deels ved at henvise til Kirkefædrenes Sprogbrug, hos hvilke Ordet Religion selv anvendes til at betegne saavel den ene rette Forestillingsmaade om det Guddommelige (vera religio), som de mangfoldige vildfarende Forestillingsmaader om det samme (falsæ s. profanæ religiones); deels ved at bestemme Sammensætningen af Ordet Theologie paa en Maade, efter hvilken det unægtelig kan gielde for et Fællesnavn.*) Men efterhaanden, som den videnskabelige Forskning blev strengere og mere luttret, begyndte man at kalde hine hedenske Sagn om det Guddommelige, i hvilke deels Sandheden ikke var at finde, deels kun enkelte matte Straaler af den gjennemglimtede Mørket, med deres rette Navn Mythen, og den videnskabelige Fremstilling af disse Mythologie. Saaledes var Grændseskjellet draget mellem Mythologie, som Indbegrebet af Sagn overhovedet om det Guddommelige, Rudera af en primitiv Guds Aabenbaring, som i Tidernes Løb var glemt og forbunklet (og hvoraf kun enkelte høitbegavede, men dog tillige eensfoldige og hjertelige, Gemytter fornam en dunp og tvetydig Røst), og Theologie, som Læren om Guds Ord til Menneskene (λόγος περὶ τοῦ θεοῦ) og Hans Raad til Slægtens Frelse.**) At

*) Theologie er efter denne Forestilling λόγος περὶ τοῦ θεοῦ, al Tale om det Guddommelige; uden at derved bestemmes om denne Tale er sand eller falsk.

**) At i senere Tider Theologer i Aabenbaringens Ord selv have villet finde Mythen, viser kun, at de aldrig have fattet den genetiske Forskjel mellem Aabenbaringen (Guds Ord) og Mythen (den saavel mere, saavel mindre forvirrede

Digitized by Google

man i begge nidlertid erkjendte Religion i den generelleste (almindelig subjective) Betydning af Ordet, det er: en Act af den menneskelige Sjel, hvorved den stræber tilbage til den oprindelige Enhed med den guddommelige Aand, var vist nok ikke blot en Forudsætning af Videnskaben, der havde med de forskjellige Sagn at bestille, for at opdage Enheden i det Mangfoldige; men en ligefrem Følge af den christelige Betragtningsmaade af disse Ting, for hvilken Ordet ogsaa lyser i Mørket, skjønt Mørket fatter det ikke (Jo. 1, 5). Vist er det altsaa, at Religionen kan blive en Gjenstand for Undersøgelse, saavel i den falske, som i den sande Tro, kun paa forskjellig Maade. I hiin nemlig bliver det Opgaven at vise, hvorledes denne Sjelens Act, som vi kalde den, efterhaanden som den mere og mere fjerner sig fra det Lys, som udgjør dens Liv og Væsen, medspuker til en ubestemt Følelse og en utilfredsstillende Længsel; i denne derimod at vise, hvorledes Længselen alt mere og mere bliver til den sande Livsfølelse, indtil Livets Lys i Sandhed og Gjerning er oprunden.

Vi have her for det første med Flid henstillet os paa Forfatterens Standpunkt, i det vi tage Religionen fra den blot subjective Side, uden derved at træde Sandheden for nær, (thi alt Subjectivt maa jo forudsætte noget Objectivt, forsaavidt det skal eller vil forklares, og kan ei udelukke dette, uden selv at blive til et væsenløst Phænomen); vi have labet selv det Subjective saa ubestemt som muligt, for fra Begyndelsen af at indrømme alt, hvad der kan indrømmes. Og nu

---

Tale om Ordet), at de følgelig kun af Navn, men ikke i Gjerning vare Theologer. De havde vel ellers ikke studset over det ubegribelige og søgt at gjøre det til et Led af deres Tænkning, men benyttet denne selv til en høiere Tingenes Orden; de havde ei gjort Aabenbaringsordet til Mythe; men omvendt i Hedningfolkenes Mythen søgt at udfinde de enkelte Spor og Minder af en hellig Fortid.

Digitized by Google

spørge vi: har Forfatteren, i det han vil skildre de Religionen i dens Rilde, dens Former og dens Udviklinger, (altsaa baade paa en philosophisk og historisk Maade), rettelig opfattet den fra den subjective Side, som een nemlig med Hensyn til den Aabenbarende (Rom. 1, 19-21); men forskjellig med Hensyn til dem, der havde annammet Aabenbaringen, nemlig dels som en centrifugal Retning (hos Hedningene, der forvandlede den uforgjængelige Guds Ære til Lignelsen af dødelige Mennesker og fiirfødede Dyr og Fugle og Kryb, Rom. 1, 23), dels som en centripetal (hos Jøderne, hvilke Forjættelserne vare givne, Rom. 9, 4)? Eller er Religionen ham aldeles ikke bekjendt efter denne dobbelte store Udviklingsform af dens Væsen, da han dog vil lære os alle dens Former (for at bruge hans Udtryk), og deres Udvikling at kjende? med saae Ord: hvilket er hans historiske Standpunkt for Religionens Betragtning? Hertil kunne vi svare kort og bestemt: Han har og kjender intet saadant Standpunkt, Han adskiller meget mere fra Begyndelsen af omhyggelig alt, hvad der kunde fixere Cardinalpunkterne for Aabenbarelsen, vidner og bevæger, at han intet med Dogmerne vil have at bestille; forstaaer sig med de christelige Dogmer; thi de andre lader han gjelde som Former, der slet ikke vedkomme Religionens Væsen. Om vi nu og for et Øieblik vilde antage for muligt, at nogen kunde beskrive os Religionen i sin historiske Udvikling, uden at erkjende nogen historisk Basis for sin Betragtning, at nogen virkelig kunde kalde sig selv en troe Historiker (et Navn, som Hr. Constant oftere tillægger sig), *) uden at tage vare paa det store Gjennemgangspunkt

*) "Som troe Historiker," siger han i Fortalen S. 39, "har jeg ikke forvandlet nogen Kjendsgjerning, og stræbt at glemme det Aarhundrede, hvori jeg skrev og de Samtidiges Meninger." Hvorlidet dette sidste er tilfældet hos ham, skal nedenfor blive klart.

for at Historie, Christendommen saa bliver det næste Spørgsmaal: hvorledes bestemmer da Forf. Religionens Væsen, uafhængigt af dens historiske Udvikling, eller med andre Ord: hvorledes begrunder han hele sin Undersøgelse, efter at have bortkastet den historiske Grundvold? Og Svaret herpaa er følgende.

Religionen er for ham kun et Abstractum af den religiøse Følelse, og denne er det egentlig Levende og Uforgjængelige i al religiøs Betragtning og Tro. Forfatterens Grundlægning er altsaa af psychologisk Art; men for nærmere at vurdere den, maae vi nu følge ham Skridt for Skridt.

Han begynder med den Sætning af Montesquieu, "at alt i Verden, som Verden selv og Guddommen har sine Love," og knytter hertil de følgende Betragtninger. Denne Sætning, stillet i Spidsen for en historisk-philosophisk Udvikling af Religionen (som jo Forf.'s Værk efter hans egen Mening skal være), og forplantet fra en fremmed Grund, for at tjene til at lægge en nye, fortjener som saadan nærmere at drøftes. I det Montesquieu i Indgangen til sit Værk "om Lovenes Aand" udtalede disse Ord, stod Begrebet af Lov for ham som det Absolute, enhver Tings indre Væsen og Natur, skjøndt Loven efter sin rette Betydning er intet andet end en Skranke eller Hemmelse for de exorbiterende Kræfter; og, betragtet i sit Forhold til Staten, nødvendig med Hensyn paa dennes timelige Charakteer, men ikke absolut nødvendig; thi den Retfærdige er sig selv sin Lov, og alle Love ere kun givne for at tæmme de Uretfærdige. Men optagen i en høiere Række af Betragtninger, bliver hiin Sætning aldeles falsk. Gud har ikke Love som Verden, men han giver Verden Love. Ei heller constituere Lovene — som Constant slutter — saaledes ethvert Væsens Natur, at de kunne kaldes den almindelige og permanente Aarsag til dets Tilværelsesmaade; thi denne er den

Digitized by Google

samme som Aarsagen til al Tilværelse, Gud. Og forsaavidt som enhver permanent Aarsag er netop derved, at den er permanent, det samme som Grund (thi kun den sidste Aarsag, naar vi stige op i Aarsagernes Række, er den permanente; og denne er Grunden til alle de øvrige som til hver enkelt), saa sjønnes letteligen, hvor uphilosophisk (for ikke at sige mere) det er at paastaae, at Grunden til Tingenes Tilværelsesmaade ligger i Tingene selv. Men paa denne Paastand netop, saa grundløs den i sig selv er, grunder Forfatteren hele sin Theorie. Fra det almindelige Begreb om Love nemlig, som constituerende enhver Tings Natur, gaaer han over til det anvendte Begreb af Naturlove, og i disses Række (hvorpaa han som Exempel anfører de selskabelige Drifter hos visse Dyr) siner han den religiøse Følelse, som en Grundlov for den menneskelige Natur.*) Denne Følelse er altsaa for ham aabenbart af animalisk eller naturlig Art,**) skjønt han paa andre Steder i Modsigelse med denne Deduction og de Grundsætninger, hvorpaa den beroer, lærer, at den ophøier Mennesket over dets Natur. — Sæt nu ogsaa, at en saadan animalisk Spire findes hos ethvert fornuftigt Væsen, mon da deri Kilden til al Religion er at søge? Efter Forfatterens Mening er intet klarere, da hverken, som han med Rette siger,***) Frygt eller Taknemmelighed eller Vidbelyst afgive nogen genetisk Forklaringsgrund til alle Menneskers Stræben at sætte sig i Forbindelse med noget Høiere ud over Tidens og Rummets Stranker. Men forend det kan anseés for beviist, at det, hvad han kalder den religiøse Følelse, virkelig er dette høieste og eneste Motiv til Religion, i en ganske anden Betydning end f. Ex. Frygt og Taknemmelighed (der

*) S. 3.

**) Jvf. S. 65. "Le sentiment religieux est une émotion du même genre que toutes nos émotions naturelles."

***) S. 17-21.

Digitized by Google

dog vel ogsaa, i denne Sammenhæng anvendte som Forklaringsgrunde, betragtes paa en vis Maade som imprægnerte af et religiøst Element), kunne vi med Rette forlange en nøiere Bestemmelse af denne Følelses Natur. Vi forlange ikke en skriet Definition, vel vidende at alt Oprindeligt (og som saadant gjelder jo Forf. den religiøse Følelse) undflyer Begrebsformen og Opløsningen ved Reflexion, men dog saa meget, som kunde lede os til at skille denne Følelse fra enhver anden beslægtet og til at indsee med ham dens Prioritet. Og her viser nu Forf. først ret egentlig, hvor slibrig og løs den Grundvold er, han har bygget paa. Vel adskiller han denne Følelse, som inhærent, fra de medfødte Begreber, uden dog at angive de egentlige notæ distinctivæ, men allerede her forvirrer sig hans Betragtning mærkelig. "Mennesket, siger han, har visselig ikke i sig selv noget præexisterende Begreb om religiøse Ting. Philosophisk talt, komme hans religiøse Begreber, ligesom alle Begreber, til ham fra Sandserne." Beviset derfor er, at de altid ere nøie afpassede efter hans udvortes Stilling. "Men det ligger i hans naturlige Anlæg altid at danne sig religiøse Begreber efter de Indtryk, han modtager, og den udvortes Stilling, hvori han befinder sig."*) Uden nu videre at indlade os paa den grove materielle Synsmaade af Begrebernes Dannelse, som Forf. her vedkjender sig, ville vi blot bemærke, at det oprindelige Psychiske, som synes at ligge i Forfatterens Antagelse af en Grundfølelse, her opløser sig i en somatisk-psychisk Proces, hvoraf alle religiøse Begreber skulle frembringes, og at disse Begreber ei komme til at skille sig fra andre uden derved, at de have deres Grund i noget blot Subjectivt (hiin Følelse nemlig), hvorimod deres Gjenstand, da det ei kan være den samme Følelse, aabenbart maa ligge i de Phænomener, som frembringe Indtrykkene. Og

*) S. 24. Anm.

Digitized by Google

ligefaa det her allerede klarligen viser sig, af hvad Beskaffenhed det Subjective er, hvorfra Forf. er gaaet ud, at det nemlig, istedet for at stræbe til Klarhed, kun bringer Forvirring frem, saaledes bliver det Utilstrækkelige i hele hans Grundlægning fornemmelig isinefaldende, hvor han kommer til at udvikle, hvad den religiøse Følelse er. Han tilstaaer først, at man aldrig kan tænke sig den adskildt fra en vis Form, men mener dertil, at dens egentlige Væsen lettelig vil opdages, naar vi nedstige i det Inderste af Sjelen. Der, siger han, opdage vi Mennesket som et Dobbeltvæsen; i een Retning synes alle hans Evner at være beregnede paa at fremme et fordisk Maal, hans Herredømme over Naturen; i en anden synes dette Maal at tabe sig for den høiere Sands som noget blot Mechanisk og ingen Stræben værd; Mennesket stødes i denne sidste Retning ligesom ud af sig selv og hen mod et ukjendt, usynligt Middelpunkt. Og i denne Retning, slutter han, ligger netop hiin universelle Følelses Betydning. "Vi føle en forvirret Længsel efter noget Bedre, end det, vi kjende: den religiøse Følelse fremstiller os dette Bedre. Vi føle os besværede ved de Grændser, som indsnevre og indknuge os; den religiøse Følelse bebuder os en Tid, da vi skulle bryde disse Grændser; vi ere trættede af Livets Omtumlinger, som, uden at lade os nogen Rist eller Roe, ligne hinanden indtil den Grad, at de gjøre Kjedsommheden unndgaaelig og Hvilen umuelig; den religiøse Følelse giver os Forestillingen om den sande Roe og Hvile, som stedse er frie for al Lede." *) Her fremtræder altsaa den religiøse Følelse som Opfyldelsen (l'application pratique kalder Forf. det) af Sjelens Længsel efter noget Høiere, eller dog som det eneste Medium, hvorigjennem denne Opfyldelse kan vorde os til Deel. Forf. synes saaledes reent at have glemt, at han talar om en Følelse, der dog ef-

*) S. 27-35.

Digitized by Google

rer sit Væsen aldrig kan indeslutte i sig det, den efterstræber, og taber sig, som vi have seet, deels i vage Antydninger, deels i rhetoriske Floskler. Endelig om vi og vilde overse alle disse Inconsequentser, er den Følelse, Forf. antager, som saadan, som Følelse betragtet, ingenlunde af reen Natur, men selv et Product af en προλήψις, præmotio divinitatis. Thi saa hedder det S. 40: "Den religiøse Følelse udspringer af den Trang, som Mennesket finder hos sig til at sætte sig i Forbindelse med usynlige Magter." Nødvendigen maa altsaa Forestillingen om usynlige Magter, for at tale i Forf.'s Sprog, gaae forud, for nogen kan finde Trang hos sig, til at nærme sig dem. Namque ignoti nulla cupido. Og saaledes kan da ingenlunde Følelsen, som Forf. fra Begyndelsen af ponerer, være den egentlige Grundvold, men forudsætter meget mere — efter det Resultat, han selv kommer til — en endnu dybere. — Og naar Forf. paa et andet Sted (S. 79) indrømmer, at den religiøse Følelse "kan forvilde sig, naar den træder ud af sin Sphære, for at forene sig med positive Former," saa et det aabenbart den mildeste Slutning*), vi vilde drage af disse Ord, naar vi vise ham: at det ikke er Følelsen i sig selv, der kan tage Feil (thi libet ovenfor kaldet han den jo: "den sikreste Vejleder" S. 72), men Erkjendelsen, som behersker den, og hvortil den, selv efter den meest subjective af alle Theorier, maa støtte sig, for at finde Lys i Mørket. Saavidt have vi da med Flid ikke modsat Forfatteren andre,

*) Vi kunde ellers let fristes til at spørge ham: hvad er da dens egentlige Sphære, om ikke denne, hvor den træder i Forbindelse med det Positive? eller: hvorledes dannes overhovedet en Sphære, uden netop ved historisk Begrændsning? Er Følelsens Sphære maaskee et intermundium, som de salige Epikuriske Guders? — Dog, som sagt, vi ville ikke stramme Knuderne stærkere for ham, end netop saa meget, som tilstrækkeligt er, for at vise Læseren, at han med sin omstrukne Theorie ingen kan løse.

Digitized by Google

end netop ham selv; det vilde overskride Grændsene af denne Bedømmelse, om vi udførligere vilde gjøre det gjældende, hvad der kan siges og ofte er blevet sagt mod denne Maade at deducere et universelt psychisk og historisk Factum tilsige af en Følelse (der meget mere kun er et, snart klarere, snart dunklere Udtryk af hiint): at nemlig al Følelse efter sin oprindelige Natur er dunkel og først ved at befrugtes af Erkjendelsen vorder klar; at selv Erkjendelsens, ved sige Følelsens, Vidnesbyrd om de guddommelige Ting er usikkert og utilforladeligt; at skjøndt alt Liv yttrer sig i Følelse, dog ikke Følelsen som saadan og isoleret fra Erkjendelsen, udgjør noget Livs, end sige det religiøse Livs Væsen; at dette meget mere forudsætter en Actus af Sjelen, hvorved alle dens Evner stræbe sammen mod det Guddommelige, hvor Følelsen forklares i Erkjendelsen og Erkjendelsen indlemmes i Villien, medens Villiens dunkle, imaginative Side oplyses atter af denne samme Erkjendelse (hvilken Actus vi med et Ord kalde Troen).

Dog det er Tid, at vi komme til at betragte det andet store Vehikel for Forf.'s Fremstilling af Religionen, hvilket han kalder Formen, og dets Forhold til hiin oprindelige Følelse, hvis Udstrækkelighed, for sig selv betragtet, til en philosophisk Begrundelse af Religionens Væsen vi have viist. Ved Form forstaaer han den positive Skikkelse, hvori under den religiøse Følelse fremtræder, eller kommer til at manifestere sig. Det ligger nemlig, som han paa flere Steder forsikrer, i den religiøse Følelses Natur at antage en vis Form, eller, som han paa et andet Sted udtrykker det, Mennesket føler en Trang, ei blot til at sætte sig i Forbindelse med det Usynlige, men og til at underholde denne Forbindelse ved de Midler, som det dertil finder meest passende.*) Den positive Form altsaa er efter denne Theorie aabenbart betinget

*) S. 40.

Digitized by Google

af Følelsen, det Objective af det Subjective; thi hvad Forf. kalder Form er det egentlig Objective, den religiøse Troe. Formen (for at blive ved Forf.'s Talebrug) er, med eet Ord, det Uvæsentlige, den forgjængelige Aabenbarelse af det Evige og Væsentlige, hvilket netop er Følelsen. Dette er Forf.'s første Anskuelse af Sagen; men snart skulle vi lære en anden og en tredie at kjende, som alle ere udsprungne af samme Principer. Enhver positiv Form, siger han videre, hvor tilfredsstillende den i øvrigt mon være, indeholder i sig en Kiim til Modstræben mod Eftertidens Fremskridt; og netop af denne Modstræben udvikler sig hele det religiøse Livs Historie. Denne adskiller nemlig Forf. efter trende Perioder*): den første (skjøndt han ikke tydeligt har betegnet det) bliver da vel den, hvori Følelsen og Formen paa en Maade holde hinanden Ligevægt (saa kort og denne Tid efter Forf.'s sidstanførte Betragtning maa være; thi Formen skal jo strax yttre sig som resistent, og dog er det Følelsen selv, der har fremkaldt denne Form, og som uden den slet ikke kan træde ind i Virkeligheden), den anden den, hvori Formen kjemper for sit Herredømme imod Følelsen og den voxne Erkjendelse, og den tredie endelig den, hvori Følelsen ved Intelligentsens Hjelp voldsomt bryder den gamle, Livet overlevende, forstenede Form, for at iføre sig en nye og fuldkomnere. Voilà — siger Forf. — l'histoire de la religion.**) Denne Oscillation altsaa mellem Form og Følelse, hvortil i denne Construction Erkjendelsen endnu træder som en deus ex machina, skulde altsaa udgjøre Religionens Historie! Vi ville et Øieblik glemme den Absurditet, som det her forudsættes at vi skulle troe, at Aandens Historie nemlig er uden nogen terminus a qvo og ad qvem, for at fornemme et tredie Udsagn af Forf.'s Mund,

*) S. 144.
**) S. 42.

Digitized by Google

der vel egentlig kunde rectificere de foregaaende, men i Grunden ophæver dem begge. Efter dette nemlig, hans tvedie Anskuelse af Formens eller det Positives Væsen, gives der tvende ganske uendartede Former, den nemlig, som den menneskelige Aand skaber sig selv, og den, som Præsterne paalægge Aanden.*) Den første indeholder i sig et Princip til stedse fuldkommere Udvikling (le principe de perfectionnement), den anden derimod til Stillestaaen (le principe stationnaire).**) Have vi nu fattet Forf. ret, og det kan vel neppe skee fejl, da vi holde os strengt til hans Ord, saa er her dog en Form antaget, som er væsentlig ligesaavel som den Følelse, hvoraf den fremgaaer, og egentlig dennes rene Manifestation. Dersom dette forudsættes, saa bliver Religionshistoriens Opgave fra Forf.'s subjective Standpunkt blive den, at vise, hvorledes denne rene Form gjør sig gjældende selv gjennem og trods de modstræbende (positive) Former. Istedet derfor gaaer han ud paa, overalt at stadfæste den anden af ham udtalte Opfattelse, at nemlig al Form, alt Positivt er noget fjendtligt for den aandige Udvikling, som er betinget ved Følelsen. —

*) Jeg vil herved slet ikke gjøre det stærkere gjældende, end det behøves for at vise, til hvilke Selvmodsigelser de komme, som med Forf. bygge paa en blot subjectiv Grundvold. At denne Distinction selv atter er tilintetgjort ved et andet Raisonnement af Forf. over hvad Præsternes Indflydelse egentlig har at betyde. Der siges nemlig aabenbart, at de paalægge den menneskelige Aand (eller Følelse; thi Forf. bruger ofte begge i Flæng) en udvortes, positiv Form. Derimod hedder det S. 229: "Man maa ikke overdrive Præsteskabernes Indflydelse. I det de underkaste efter deres Beregninger og Udsigter Religionen forskjellige Forandringer, opfinde de intet, men benytte alene det, som allerede er der. Deres Arbeide er ingen Skabelse af noget Nyt, men en Anordning og Dannelse af det Gamle. Man opfinder ikke Meninger; de opstaae hos Menneskene uafhængig af deres Villie."

**) S. 212-213.

Digitized by Google

Og saaledes staaer denne hans tredie Antagelse til de Phænomeners Forklaring, som udgjør Gjenstanden for hans Bog, i Modsætning ei blot til den første og anden, men til hele Udførelsen.

Saavidt have vi fulgt Forf. med rolige Skridt, og ladet Traaden falde der, hvor han selv slap den, uden videre end løselig at bemærke det, og overladt til den opmærksomme Læser det Øvrige, selv deraf at slutte, hvor baarlig eller rettere slet ingen Dædalus han er. Thi hans dialektiske Labyrinth er dette kun forsaavidt, at han slet ikke kjender til at bygge. Philosophisk Construction (og videre ville vi nu ikke forlange for det første) er ham knap af Navnet bekjendt. Om Materialierne synes han at vide ret god Besked, for saavidt hedensk Overtroe og Vantroe angaaer; men hvad hjelper det, naar den Aand, som løser det bundne og forvirrede Ord, ikke er tilstede? For at skrive Religionens Historie er det ikke nok at tage afrevne Facta for sig, som tyde snart paa denne, snart paa hiin Grund, eller, som Forf. har gjort det, fremstille Sjelen bølgende mellem det Subjectiv-Sande og det Objectiv-Falske, og med hiint bekjæmpende dette; thi hvad er denne Kamp andet, end en Kamp mod sig selv; da efter den subjective Synsmaade, som Forf. vedkjender sig, dette jo dog i sidste Instants er fremgaaet af hiint; ja hvad er da al Religionshistorie andet, end en Historie om det menneskelige Hjertes Vildfarelser? Nei! den der vil befare dette Ocean, og ei med vor Forf. hengive sig til et Spil for Vindene, maa ikke blot kjende sin Ledestjerne, men have sit Anker, han kan udkaste, for at finde Grund: eller, for at tale ubilledligt, Aabenbaringen maa være ham den objective Sandhed, som viser ham Veien ved sig selv, og Troen ei blot et ustadigt oscillerende Punkt i Hjertets Bølgegange, men Livets indre Kjerne og faste Substants. Tvertimod siger nu vor Forf.*) (og maa det, som

*) S. 16.

Digitized by Google

han er gaaet ud fra Vildfarelsen, og denne, som en frugtbar Moder, altid føder nye), "at der vel er en Aabenbaring, men en universel og permanent, hvis Kilde er at søge i det menneskelige Hjerte. Mennesket har kun Behov at høre sig selv, at høre Naturen, som taler til ham gjennem tusind Røster." Vi kunne kun hertil svare ham: Du har Ret, det gjelder kun at aabne Øret og Øret; men dette Øie, hvorved Mennesket i Naturen ei seer alene Phænomenernes evigt vexlende Ebbe og Flod, men en Aabenbaring af den Evige og Uforgjængelige, hvorledes er det dog klarnet og meddeelt saadan Synskraft, som i Tiden seer Evigheden, og i Rummet ei blot Uendeligheden, men den uendelige Kraft, i det Dødelige, Udødeligheden, og i det Forkrænkelige, Herligheden? Og dette Øre, hvis sandselige Kraft døves ved et stærkt Brusen eller Fald, hvorledes er det dog indrettet saa fuldeligen tillige, at det i Verdenshjulets Gang ei blot hører Naturens evige Hammerslag, men den Aands stille Susen, der svæver over Vandene? Hvad enten du hører dig selv eller Naturen, da hører du kun de dumpe Pulsslag af Livet, der gaaer til Døden; men om Livet, der er frie for Døden og har overvundet den, give de dig ingen Underretning, ja end ikke et Nye. Men naar de skulle høres, forudsætte de, at du har allerede hørt den Samme tale til dig, som taler gjennem dem; vel synge de Guds Ære og forkynde den med tusind Tunger, men kun for det Øre, som Han selv har aabnet ved sit Almagts Ord. Kort: enhver Aabenbaring i Mennesket og i Naturen forudsætter en Aabenbaring for Mennesket, en historisk Aabenbaring. Og her staae vi netop ved det Punkt, hvor Forf.'s Viisdom viser sig at være en forsængelig Viden, hans Tale en raadden Tale. Thi den, der taler om Religion, uden at erkjende Religionens Mysterium, dens evige Grund og Lys, og istedet for dette sætter et tvetydigt Skimmer, som i Livets Mørke nødvendig maa gaae ud; den, der taler om Religion og intet vil vide af

Digitized by Google

Christendommen at sige, men betragter den i det høieste som en religiøs Kristi af samme Slags som de gamle Præstereligioner, hvoraf den ene afløste den anden, og endog tillægger disse mere objectiv, indre Sandhed end denne;*) den, der taler om Religionerne, som det Forgjængelige, og den religiøse Følelse, som det Uforgjængelige, og altsaa nødvendig maa statuere, at Christendommen, en Form som alle de andre, der, jo ældre den bliver, desmere modstræber og hemmer Følelsens frie Udvikling, skal af Tiden afskaffes, saa at intet andet bliver

*) Saaledes i en Skildring af den gamle og nye Tro (Hedenskab og Christendom), som vi forresten, seet fra Forf.'s Standpunkt, maatte kalde fortræffelig og individuel sand; men netop her viser sig allerklarest, hvorledes een Grundvildfarelse i de høieste Ting opløser al Sandheds Kilde og vender tilsidst Sværdet mod det Bryst, der har optaget den. Denne Skildring begynder nemlig saaledes: "Den religiøse Følelse har skilt sig fra den gamle Form og er thet til den nye. Hiin er profaneret, denne reen og fri fra al bitter Erindring (vierge de tout souvenir facheux). Undrværkerne gaae i Haand med de nye Apostle; de gamle kunne ei mere redde sig med slette Copier af Prodigier. Alle Begreber gruppere sig om den religiøse Følelse. I den gamle Tro var Mennesket blevet til en fast ubemærkelig Atom; i den nye Form er han Middelpunktet for en Verden, som kun er til for ham; han er paa eengang Guds Værk og Hiemeed" (S. 97-99). Saavidt kunde en Læser, som ei af Erfaring kjendte den blot subjektive Betragtnings Lyst til i tvetydige Formler at afspeile sin egen Natur, mene, at en christelig Idee havde grebet Forf. Men nu læse man det følgende, og man vil see, at det ei er Livsaande, der af hine Ord strømmer os imøde, men Gravluft. Det hedder nemlig: "Det philosophiske Begreb (Erkjendelsen) er maaskee sandere hist (i Hedenskabet), men hvor meget livfuldere og varmere her (i Christendommen)? Og under en vis Synspunkt har denne ogsaa sin mere ophøiede og sublime Sandhed." — Vist nok maa Christendommen betakke sig for den Ære, som Forf. her har tillet vise den; thi den kjender ligesaalidet et Liv uden indre Sandhed, som et Liv uden Varme, og Sandheden som objectiv, er for den, kun een.

Digitized by Google

tilovers at sige for ham, da han dog engang bærer Christennavnet, end at hvis denne Troe blev indført i Verden paa en overnaturlig Maade, kan den den jo og brydes ved en overnaturlig Kraft; *) den, siger jeg, som kan tale saaledes om Religionen, maa dog vel ansees for at have ført en daarlig Tale, allerhelst, naar han selv har paataget sig at ville give os en historisk Udvikling af dens Væsen. Og sammenholde vi nu dette visselig ikke carrikeerte Billede af Forf.'s Ubygtighed til at behandle sin Gjenstand værdigen med den høie Tone, hvori han bebudede dette Værk at skulle komme, som en Frugt af mere end 30 Aars Eftertanke over denne Materie, og de Anmasselser, hvormed han baade debuterer i Bogen og ved hver given Leilighed atter søger at sætte sine formeentlige Opdagelser over Religionens Væsen i det rette Lys for Verden, **) saa kan man fast ikke undlade, her at anvende de gamle Ord: "Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus."

*) S. 14. Anm.

**) Saaledes hedder det strax i Begyndelsen af Bogen S. 13, førend Forf. endnu har aabenbaret os sin Hemmelighed, Grundvolden for sin Theorie: "Vel har man skrevet meget over denne Materie, men Hovedspørgsmaalet har endnu ingen sinet. Ingen upartisk Reisende har besøgt dette Land, for at give os en troe Beskrivelse deraf." (Hvad Forf. har meent ved upartisk, kan han selv ansees for at have forklaret i følgende ikke uvittige Tirade S. 204. Anm. 3. "De Lærde have, i det de behandlede Religionen, hverken taget Hensyn til Præsterne eller til Folket, men kun til Videnskaben. De Vantroe have kun fæstet deres Øie paa Præsterne, forsaavidt de vare Bedragere. De Troende have i enhver Religion kun seet deres egen, eller ideel Bedragerie eller Djevlen.") Og endnu stærkere udtrykker Forfatteren sig paa den følgende Side: "Efter hvilke Love Menneskets indre Følelse søger at udtale sig snart gjennem denne, snart gjennem hiin Form," siger han (og lader os saaledes allerede skimte noget af hans dialektiske Kunst) "det er Spørgsmaale, som ingen hidtil har undersøgt. Man har beskrevet de ydre Omgange af Labyrinthen, ingen har endnu trængt

Digitized by Google

Dog, for at ingen skal mene, at jeg, i min Iver for den positive Religion og Christentroe, gjør Forfatteren som Historiker og Philosoph i nogen Maade Uret, være det mig tilladt at anføre og oplyse enkelte Udsagn og Synsmaader af Ham, som vel ere optagne i hele hans Anskuelse, men, da denne i Grunden er ikke-religiøs, med Føie kunne betragtes for sig selv, allerhelst hele Værket er mere af historisk-philosophisk end af religiøs-betragtende Natur. Ved hvilken Adskillelse vi dog naturligviis ikke mene, at det historiske og philosophiske Element for sig kan komme til Live uden ved Religionen og den religiøse Betragtning, men netop ville prøve, hvorvidt Forf. har isoleret begge Dele, eller hvorledes han har bragt dem i Forbindelse — et Spørgsmaal, som vi vel i det Foregaaende ofte ere stødte forbi, men her ville have egentlig Leilighed til at besvare.

At Religionen efter Forf.'s Synsmaade egentlig kun staaer i et udvortes Forhold til den religiøse Følelse, som en Abstraction nemlig af denne og i sit Væsen modsat den, er allerede ovenfor af os bemærket og beviist. Intet Under da,

---

frem til Middelpunktet, ja ingen kunde det." Denne stærke Selvaffirmation gaaer igjennem hele Bogen. Men halvt utroligt er det, at en Forf., som har læst og gjennemgaaet saa mange tykke Skrifter, der tage Sagen omtrent eller ganske fra det samme svævende Standpunkt, hvorpaa han selv staaer, endda tør træde frem og høit og dyrt paastaae, han er den første Opfinder til et nyt System, ja den første, der har kunnet betragte Sagen saaledes, allerhelst da netop denne subjective Betragtningsmaade, som støttende sig paa en ufuldstændig Reflexion, er den, der ligger dem nærmest, som hverken ere Philosopher eller Theologer eller Historikere. Eller gjelde hine Paastande blot for og imod hans Landsmænd? Skulde han med Flid paa disse Steder have ignoreret enhver Literatur, uden den national-franske, da han dog paa andre viser et fortroligt Bekjendtskab med flere Nationers Literatur?

Digitized by Google

at vi ofte i hans Bog møde saadanne Udsagn som dette: "at Religionerne, som de constitueres, bearbeides, udbredes af Menneskene ofte have gjort Ulykke, men at de religiøse Kriser aldrig have havt uden gode Virkninger." *) Vi kunde nu spørge ham: hvad regner han til en saadan Krise? Han vil svare efter det foregaaende: ethvert Tidsløb, hvori den religiøse Følelse, efter længe voldsomt at have været tilbagetrængt ved den positive Form, endelig ved Intelligentsens Kraft sprænger sine Lænker og iføret sig en nye, fuldkommen Form. Men mon denne Beskrivelse har nogen egentlig historisk Sandhed? er det saadanne Kriser, hvorved Gudsdyrkelser (factitiæ religiones) i den hedenske Fortid ere indførte eller aflagte? eller har Forf., foruden Præsteskaberne, som jo unægtelig herved have spillet en stor Rolle, ogsaa beregnet Indflydelsen af det hemmelige, mysteriøse Aabenbaringsord, hvis Tab Hedenskabets Folk egentlig begræde? Troer han, at denne Famlen og Vaklen mellem Gudsdyrkelser hos det livfuldeste Folk af alle Oldtidens, Grækerne, ingen videre Betydning havde, end at de savnede Næring for den religiøse Sands? Det er nu visselig een Forklaringsgrund, men ikke den eneste eller sidste eller i alle Tilfælde tilstrækkelige, og desto utilstrækkeligere, jo længere vi gaae tilbage i den religiøse Fortid. Finde vi vel en saadan Krise f. Ex. i Epirus, da de sorte Duer, efter Herodots Fortælling, kom flyvende fra de sorte Mænds Land (*Αἰγύπτος*), og satte sig og qvade fra Bøgetræet i Dodona? eller da Melampus indførte Bacchus's Gudstjeneste paa Peloponnesos, Kadmus i Boeotien? Svarer han os (for at blive staaende ved disse Exempler, som naturligviis let kunde formeres), hine Præstinder og disse Religions- og Statsstiftere kom til Barbarer; saa indvende vi ham: men selv hos disse maatte jo den reli-

*) S. 15. Hele Værket, hvad den historiske Fremstilling angaaer, er at ansee som en Commentar til denne Sætning.

Digitized by Google

giøse Følelse, hvis den var der, (og den er jo universal) have antaget en vis Form; og men denne opgives saa letteligen, saa uformærkt, at om dens Spor selv ingen Sagn blev tilbage? Svarer han os derimod: Kampen udvikledes først sener mellem Bacchus- og Apollonstjenesten, i den Kadmiske Slægt f. Ex., i Thrakien under den vilde Lykurgos, saa have vi denne lille Indvending til ham: hvorledes kom det da, at begge disse Gudsdyrkelser siden efter traad venlig og fredelig sammen, skjøndt den ene forplantet fra Nord (fra Samothrake), den anden fra Syd (fra Aegypten), og hos den gamle homeriske Sanger een Olymp omslutter begge Guder? Kunde saadan Sammensmeltning eller Coalition ved ske ved en Krise af det Slags, han antager? — Og saaledes vilde vi ved tusinde Exempler, om det skulde gjøres fornødent, factisk vise Forf., hvor uhistorisk hele hans Synsmaade er, og det netop fordi den i Grunden og Væsenet er irreligiøs. — Den religiøse Følelse siger han, lever i alle Former, selv i de meest udartede.*)

*) S. 48. 49 o. fl. St. Gjenstanden forsvinder efterhaanden ganske for Forf.'s subjective Betragtning; om Naturen eller Gud i Naturen, Universet eller Universets Herre tilbedes, det er, efter ham, lige bevisende for den religiøse Følelses Almindelighed. Det er som ligesaamange Incarnationer, den gjennemgaaer, fra den forener sig med den groveste Form (Feticismen), indtil den i de fuldendteste, ved Hjelp af Intelligentsen, (som Forf. bestrev det) kommer til den egentlige Erkjendelse, uden dog derfor her eller nogetsteds at finde Hvile; (thi altid maa en ny Form, efter Forf.'s Theorie, fortrænge den gamle, i det mindste saalænge Menneskeslægten er til; og Formen, den være fuldkommen eller ufuldkommen, er saa nødvendig for denne Betragtning, at uden den vilde Følelsen selv falde bort som et Tanke-Atom. Det er mærkeligt, at Forf. ikke har seet, hvormegen Lighed hans Theorie i denne Henseende har med Perfectibilitetssystemet, som han etsteds ganske sindrigt sammenligner med den indiske Mythe om Vishnu's Aabenbarelser i Kjødet S. 132.

Digitized by Google

Antaget nu, at den virkelig er Livet i al Form, saa vil dog Forf. vist tilstaae os, at dette Liv maa være et aandigt, ei blot animalisk eller vegeterende. Kaste vi derefter vort Blik med ham paa de gamle Orakler, som Hedningfolket ansaae for ligesaa mange guddommelige Røster, saa spørge vi ham: kan han, som philosopherende Historiker, eller som historisk betragtende Philosoph (thi begge Dele vil han jo dog være heller end religios, eller devot,*) efter fransk Talebrug), forklare os det Særsyn, at den religiose Følelse, og det i Pagt med Intelligentsen, i den blinde Instinct, som her regjerede, vinede eller troede at sine en guddommelig Kraft og Tunge? Hvad var her, spørge vi den skarpsindige Forf., meest at forundre sig over, enten at den religiose Følelse fulgte Mantikens blinde Princip, der overalt forudsætter et Aabenbarings-Die, (skjøndt Hedenskabets Propheter, som Tiresias, alle vare blinde) istedet for det oplyste og forstandige, som den dog overalt efter hans Grundsætninger mere og mere maatte slutte sig til;

*) Devote og Philosopher er den sædvanlige Modsætning hos Forf. S. 14 o. a. St. Og det med Rette; thi efter denne Theorie maa naturligvis en andægtig Betragtning være en Ting, og en religios Philosoph ingen Philosoph (hvorfor og hos Forf., som efter den franske Sprogbrug overhovedet, Encyclopædisterne i det 18de Aarh. κατ' ἐξοχήν kaldes les philosophes). Dermed lader det sig nu meget vel forene, at den egentlige Fromhed reserveres Poeterne, og især dem, der have havt den meeste Naturbegeistring og den mindste andægtige Betragtning. Saaledes erklærer Forf., at Lord Byron i nogle Vers, som anføres S. 142 Anm., har givet den samme Definition paa den religiose Følelse, som han selv. Man læse dette Sted efter, for at overbevise sig om, hvad det er for en religios Betragtning, hvori disse Forfattere træffe sammen, og vil da finde, at den engelske Digter, i det han besjeler Naturen, gior Mennesket saaledes til en Deel deraf, at han maa anse det for sin Bestemmelse, med Opgivelse af Selvbevidstheden (the false identity), at gaae tilbage i Naturen.

Digitized by Google

eller at selv Intelligentsen i sine høieste Udviklinger, som hos Sokrates og Platon, underordnede sig hiint Princip? Svarer han os, at Platon var en digterisk Philosoph, saa (uden at gaae i Rette med ham, om og hvorvidt det poetiske Talent i høiere Forstand egner eller ikke egner sig den sande Philosoph) modsætte vi ham simpelthen den forstandige Sokrates's Dæmon. Indvender han os, at Oraklerne omsider forstummede og opløste sig i blotte Fortids-Sagn, saa spørge vi ham, hvorfra havde disse Sagn den Kraft, at de i de seneste Tider, da Hedenskabet alt laae i Gruus, kunde begeistre selv fornuftige Folk? Eller vil han nægte, at Keiser Julianus f. Ex. var en fornuftig Mand? Lader hån os herpaa svare, at Philosophien dengang af al Kraft stræbte at purificere og sublimisere Hedenskabets Traditioner, saa bede vi ham blot forklare os, hvorledes disse kunde have noget Liv, der kunde oplives, og gribe et Menneskebryst, da de alt siden Euripides's og Sokrates's Tid, som han selv tilstaaer, vare aandelig døde? Synes ikke alt her selv i den falske og forvirrede Tale, som de Bedre og Forstandigere tilsidst vendte Ryggen eller søgte at underlægge en høiere Betydning, at tyde paa Sporene af en primitiv historisk Aabenbaring, som Forf. ikke vil, eller i det mindste, efter hvad han mener, ikke behøver at erkjende? — Saaledes kunde vi fremdeles forelægge Forf. og det netop paa hans egen Stade, hvor han som Hedenskabets Apostel synes at have fæstet Fod, utallige Problemer, ved hvilke hans Epphata vilde vise sig at være et slet hen dødt og magtesløst, og hans sædvanlige Refrain, hvormed han troer at kunne oplukke alle Oldtidens hemmelige Gjemmer og Lukker, ("den religiøse Følelse og Formen," le sentiment et la forme) en blind Leder for dem, der have glemt Historiens Lygte og Religionens Vei. Men vi ville lade os nøie med dette ene Spørgsmaal endnu. Polytheismen er efter ham en Form af de mange, som den universale religiøse Følelse efter-

Digitized by Google

haanden antager; reen i sit første Udspring, forsaavidt denne kaarede den til sin Aabenbarelse, men hemmende Aandens Fremskridt i sin videre Udvikling. Hvad der laae til Grund for denne Troe paa flere Guder maa jo dog nødvendig efter Forf.'s Theorie ligge i den religiøse Følelse selv. Hvorledes vil han nu forklare, at denne Troe ei blot efterhaanden svækkedes og selv af religiøse Hedninger i det høieste kun toleredes, uden at bekjendes,*) men selv dens Grund, de gamle og unge, de kjendte og ukjendte, de talende og stumme Guder, blev undergravet? Der maa jo efter hans Systemmaade have været et Punkt (for ikke at sige: en Tid), hvor det Vilkaarlige i Polytheismen var nødvendigt, det digterisk Mangfoldige eet i den ubilledlige Sandhed, et Punkt, hvor denne Troe fuldkomment svarede til den Følelse, der havde fremkaldt den. Han kan ikke sige os, at Polytheismen var en forstenet Form, da den overalt maatte vige for Monotheismen; thi engang maa der dog have slaaet et Liv under denne Kruste; og at fremdrage dette Liv, at lade os ligesom høre dets Pulsslag paa nye, det sømmede sig visselig for den, som indrømmer Følelsen Mesterskabet og Herredømmet i al aandig Organisme.

*) Længselen efter en høiere, Hjertet tilfredsstillende, Sandhed manifesterede sig hos disse som en stille, men dog noksom bestemt Modsigelse af Polytheismens Grund og Væsen. Skjøndt Sokrates offrede paa Gudernes Altre, var hans Sjels Helligdom dog ikke der, men hos den Ene, der talede i hans Samvittighed (hans Dæmon). Skjøndt Platon vel smykkede Mytherne og brugte dem som et poetisk Løvværk om sine sindbilledlige Fremstillinger, har hans Aand dog egentlig ikke hjemme i denne Gudernes Grotte, hvor Lyset dog altid maatte tykkes ham mærkelig brukket, ja vel aldeles skjult for de arme Dødelige. Hulens Beboere (som han skildrer dem i Indgangen til 7de Bog af sin Republik), men hos den store Forstand, den Verdens Sjel og Bygmester, som er det eneste selvstændige Gode (τὸ αὐτὸ ἀγαθόν).

Digitized by Google

Lad ham da vise os, om han kan, disse Livets og Sundhedens Elementer i den hedenske Tro paa flere Guder, og vi fulde med ham troende erkjende dem! Men kan han ikke det (som han da visselig, som Christen endog kun af Navnet, maa antage een Gud for den sande og levende Gud), saa falder hele hans System sammen for denne simple Slutning; Følgelig har den religiøse Følelse, i Hedenskabet formælet sig med Løgnen, som sin ene Grundform (i Troen paa flere Guder), og i Jødedommet og Christendommen med Sandheden, som den anden (i Troen paa een Gud): den er altsaa ifølge sit Væsen indifferent, og ingenlunde, som hans Theorie viser os den, "Menneskets sikkreste Veileder, det indre Lys, som oplyser Sjelen." *) — Overhovedet har Forf. aldrig tænkt paa, hvor liden indvortes Sammenhæng der er mellem de enkelte Stykker af den falske Tro. Sandt er det jo, at Følelsen (som han kalder den religiøse, vi, hvad dens Manifestation i Hedenskabet angaaer, som Forf. egentlig har gjort til Grundvold for sine Betragtninger: et Suk for det Svundne og en dunkel Længsel efter det Kommende) famler i Naturen og omkring Sjelen og skaber snart denne, snart hiin Tanke; men netop dens sønderrevne og forvirrede Tilstand viser klart, at den søger noget, ikke at den har fundet eller nogensinde havt det som sin Eiendom eller Frembringelse. Det er sandt: mange enkelte Lynglimt fare gjennem Hedenskabets Nat, men dog er dets Himmel mørk, og Stjernerne opstige fra en ganske anden Egn, hvor Forf. aldrig synes at have sat sin Fod, for der at dvæle med Alvors-Tanke, fra Israels minderige Høie.**)

*) S. 72.

**) Thi Jødedommet omgaaer han overalt, ligesom Christendommen, som noget, der ligger udenfor hans historiske Construction; og hvor han forsikrer, som paa flere Steder, ikke at ville nægte de Facta, hvorpaa hiint beroer (see f. Ex. S. 15. Anm.), seer man tydelig, hvor megen Vold han maa gjøre paa sig selv, for ikke at blive ironisk. Som

Digitized by Google

Vi ville nu efter dette slet ikke gaae strengt i Rette med ham om hans Anskuelse af Christendom og Protestantisme, da vi troe ret klarligen at have viist, at han ved sin Forestillingsmaade selv gjør Hedenskabet Skam og Spot, i det han netop ignorerer dets religiøse Charakteer, den stumme Blusel og skjulte Taare i dets fra den sande Gud bortvendte Aasyn; ja viist ham, at christelige Theologer ingenlunde have nogen Skye for Hedenskabet, som han for Christendommen og dens Dogmer, og at hiint i al sin Usselhed og Fattigdom staaer langt rigere klædet og smykket for den strenge, eenfoldige christelige Betragtning, som ingen Middelting kjender mellem Sandhed og Løgn, end for den i Grunden profane, med det Hellige spillende, paa Livets Overflade gjøglende Synsmaade, der laber Sandhed og Løgn paa samme Maade være betinget af en Følelse, som paa Erkjendelsens Gebeet kun avler Amphibolier og i Historiens klare Luft fordunster. — Men hvad saa hans Christendom er, historisk er den ikke, Aabenbaringstroe er den ei; og som de mythiske Guder, efter hans Fortælling, boede hos Hedningfolkene i et Sideværelse fjernt fra Aandens Borg, de menneskelige Forestillinger og deres Influents paa Villien,*) saaledes synes ogsaa hans Christus med hele sin aabenbarede Herlighed, al Lysets Fylde, at have maattet tage Plads i et Kammer, hvor Han ikke forstyrrer Forf.'s Reflexion. Derimod har denne i Protestantismen, som det synes ham, et stærkt Rygstød for sit System. Intet Under! Christus er jo en saa almindelig Idee, at det ei kunner

---

ærlig Mand burde han ved alle slige Leiligheder sige: Difficile est, satyram non scribere; og hvo kan, uden at smile, læse blandt andet hans Formaning til vore Dages Præster, ikke at forverle deres Sag med Præstedømmet hos Hedningene (Fortalen S. XVI)?

*) S. 69. "Les fables — se logent dans une case à part des têtes humaines, et ne se mêlent point au reste des idées."

Digitized by Google

Umagen, helst i vore Dage, hvor den med al sin Glands ingen Kraft har, og som det ufrugtbare Malm gjennemlyser Mørket kun fodbredsviis, at tage nogen Notice deraf — men Protestantismen lader sig, med behørig Abstraction af det Uvæsentlige (Christus à part og Hans Herredømme og Engle, og Synden og Døden og Djevlen, som lutter væsenløse Skikkelser) bruge som en Phosphorus for alle den vantroe Fornufts Skyggebilleder. Protestantismus er jo efter denne Theorie kun at protestere — ligegyldigt hvorimod. Intet Under da, at Forf. optræder som en Patron for dens Legitimitet; thi under dette Synspunkt er den jo saa liberal, som vel nogen Form tænkes kan. Fordum — klager han derfor, og hvo klager ei i en vis Forstand med ham? — var Protestantismen en ligesaa dogmatisk Troe, som Katholicismen;*) men nu er Slaveriets Aag brudt; Intolerantsen kan ei vende mere tilbage! Det var jo og den absurdeste af alle Absurditeter — siger Forf. følgerigtigt — naar Protestanter vilde troe noget som urykkelig aabenbaret Sandhed og udelukke dem, der nægtede denne; "thi, i det de bestride andres Ret til at være Kjettere, frasige de sig selv Ret til at være Protestanter."**) See det er Forf.'s Protestantisme, fremstillet med hans egne klare, tørre Ord. Uchristelig, uprotestantisk, ufornuftig vilde vi kalde denne Anskuelse, naar vi gik strengt i Rette med ham, og kunde nægte for det første at berøve ham de Trylleformler, Christendom, Protestantisme og Fornuft, hvorved hans religiøse Følelse alene faaer noget tilsyneladende Indhold; men, om vi og ville indrømme hans liberale Hjerte nok saa meget, uhistorisk maae vi kalde den. Thi enten maa han antage to

*) S. 125. "Le protestantisme était autrefois — une croyance aussi dogmatique que le catholicisme."

**) S. 120. "En contestant a d'autres le droit d'être hérétiques, ils abdiquent celui d'être protestants."

Digitized by Google

Protestantismer, een nemlig, som vi kjende af Historien, der i det sextende Aarhundrede lydeligst udtalte og constituerede sig i Kirken, og een, som kun han og hans Kyndinge kjende under dette Navn: een, som har protesteret og protesterer for evangelisk Sandhed imod menneskelige Vildfarelser og Misbrug, og een, som vil protestere mod al aabenbaret Troe og Lære, og for alle menneskelige Vildfarelser, som efter Forf. jo maae finde deres fuldkomne Retfærdiggjørelse i den religiøse Følelse, der, som universal, er een og den samme i Hedenskabet og Christendommen, i Protestantismen og hvilkensomhelst anden Form — kun Katholicismen undtagen (thi denne kan ikke komme ind med i hans Construction, ligesaalidet som den ældre Protestantisme, eller hvad vi nu alene kalde ved dette Navn). Dog denne Antagelse vil han vel næppe prøve paa at vindicere som historisk Sandhed; eller lad ham, om han gjør det, først vise os, jeg vil ei sige, den Kirke, hvori denne Protestantisme læres, som han vedkjender sig som sin Troe, men blot den Bekjendelse, hvori den er nedlagt, eller nogensomhelst objectiv Fremstilling af denne subjective Vildfarelse!*) — eller og maa han paatage sig at bevise, at Protestantismen, som Historien kjender den, og vi ei blot af den, men af det Liv, der lever i os, indeslutter i sig Elementerne til Fornægtelse af al aabenbaret Sandhed. Men som Historiker kan han vist ikke ville dette, og som Philosoph vil han vist ikke kunne det;

*) Thi at een eller anden Lærer ved denne eller hiin Høiskole prædiker sin Fornufts istedetfor Christi Evangelium, gjør endnu ikke Sagen klar; hans Studentere ere ingen Menighed, og de Bøger, hvori han foreviger sin Vildfarelse, ingen Confession. Thi enhver Bekjendelse i en christelig Menighed er kun forsaavidt i Sandhed at nævne en Bekjendelse (i objectiv Betydning), som den indeholdes i Menighedens Symbol. Men et Symbol er den almindelige og Hoved-Bekjendelse, hvori alle og hvert Medlem af Kirken gjenfinder sin christelige Overbeviisning og Charakteer.

Digitized by Google

thi saa slog han sig jo til vore Dages Papister,*) som netop have paataget sig at føre dette Bevis.**)

(Fortsættes.)

Præsten Hornsyld og hans Confirmantere, eller Taler og Samtaler over Lærebogen i den evangelisk-christelige Religion, en Haandbog for Christne i Livets forskjellige Stillinger. Ved Jens Hornsyld, Pastor emeritus, Ridder af Dannebroge. Aarhuus 1822. 532 Sider 8vo. (3 Rbdlr.)

For et Par Aar siden udkom denne Bog, der vist nok er meget mindre kjendt og læst, end den fortjener, og da dette, som jeg troer og haaber, mere har sin Grund i, at mange, enten ikke vidste der gaves en saadan Bog, eller ikke vare gjorte opmærksomme paa det Fortræffelige og Lærerige, den indeholder; saa har jeg ikke kunnet tilbageholde det Ønske, efter ringe Evne at bidrage til, at Bogens Værd blev agtet og paaskjønnet, og dette Ønske har fremkaldt nedenstaaende Linier.

Glæde maa det nødvendigt hver Sandhedens og Christendommens Ven, ved Læsningen af ovennævnte Skrift at høre saadan Tale blive ført af en gammel ærværdig Præst, der i en lang Række af Aar har beklædet Læreembedet; thi her see vi, at Herren, selv i den lunkneste, den meest vantro

---

*) Robelot, Kastner, L. Doll, M. Prechtl o. a.

**) Med slig en Protestantisme som Forf.'s rimer sig da og meget godt den hedensk-farvede Diction, som vi finde hos ham. Det kommer ham ud paa eet, om han taler om den ene sande Gud eller Afguder; det er altsammen: Guder, usynlige Væsener og Magter. "Vi begjere af Guderne" hedder det S. 4 "alt hvad vi ikke offre dem." Jvf. S. 8, 34, 40, 56 o. fl. St.

Digitized by Google

Tidsalder, dog stedse har Sine, der med barnlig Troe holde sig til Ham og Hans Ord og med ufortrøden Iver forkynde Evangeliet; her finde vi eet Beviis mere paa, hvad der jo nødvendigt maa glæde os, naar vi see det: at Herrens Ord paa flere Steder er vedbleven at vorde forkyndt reent og til Opbyggelse, at Menigheden paa saadanne Steder har, i Kirken som i Skolen, kunnet høre eenfoldig Christendom, og at Vantro altsaa ikke overalt har kunnet udbrede sin stivnende Kulde. Glæde maa det os, paa denne Mand at see, hvorledes Herrens Ord holder hver den ved Live, der agter og elsker det, der anseer det for en Guds Kraft til Saliggjørelse; thi vidste man ikke, at Forfatteren til ovennævnte Skrift var Oldingen Jens Hornsyld, der allerede i Striden om Liturgien, for omtrent 20 Aar siden, talede mærkelige Ord som en erfaren Præst, kunde man ikke ofte føle, at her tales til Hjertet, som fra en Fader til sine Børn; man skulde troe, at en Yngling eller en Mand i sine bedste Aar havde skrevet Bogen, en saadan Kraft og Fynd er der i Udtryk, et saadant Liv i Foredrag, en saadan Fyrighed i den hele Fremstilling.

Forf. kalder Bogen: Præsten Hornsyld og hans Confirmantere, og vil dermed tilkjendegive, som han siger i Fortalen, at den er bestemt for dem, som ere confirmerede, (confirmatis) og kalder den derfor ogsaa en Haandbog for dannede Christne. Han mener, at da han selv har confirmeret 1200, ville de Fleste af disse med Fornøielse læse deres gamle Lærers Ord, og derved tilbagekalde sig den Underviisning, han fordum gav dem, og knytte Kjærlighedsbaandet paa nye med ham. Og hvorledes skulde det ogsaa kunne være anderledes, end at disse, naar der ellers er nogen Alvor hos dem, maatte føle en inderlig Glæde ved at læse, hvad de i deres Ungdom hørte af denne ædle og christelige Lærers Mund, at Bogen hos dem maa have dobbelt Interesse, at den hos dem maa fremkalde de kjenneste Erindringer fra deres Barndoms Tid? Men og-

Digitized by Google

saa enhver anden, der er bleven forberedet til Confirmation af en christelig Præst, vil her finde rig Anledning til, at gjenkalde Mindet om de glade Ungdomsaar, enhver, hvem den Tidspunkt i Livet er kjær og dyrebar, da han forberedtes til at aflægge med et oprigtigt Hjerte det vigtige Løfte, med hvilket hans Daabs Pagt blev bekræftet, enhver, der gjerne ønsker at sættes tilbage i de lykkelige Aar; da tusinde glade Forhaabninger smilede ham imøde, da fyldfri Munterhed fyldte hans hele Sjæl, vil sikkerligen ikke læse dette Skrift uden Nytte og Fornøielse. Det er jo den samme Bog, han forklarer, hvorefter de fleste nu Levende ere blevne forberedede til Confirmation, og finder man end ikke de samme Ord eller de samme Formaninger, som man med saa megen Glæde hørte, hvad jo dog ofte maa være Tilfældet, saa ledes man dog til at tilbagekalde, hvad dengang blev hørt, at fornye de Forsætter, dengang bleve fattede, ja man finder maaskee her tydeligere fremsat hvad man ikke tilfulde forstod, eller Lærdommene, paa et eller andet Sted, fremstillede paa en klarere, mere indgribende, eller paa en hidtil ubekjendt Maade. Visseligen er Bogen skikket til, at være en Haandbog for dannede Christne, for saadanne, der ikke troe, at al Underviisning i Christendommen skal ophøre i den voxne Alder, eller naar Confirmationen er forbi, men som anse det for en kjær og gavnlig Bekjæftigelse, ofte at tilbagekalde, gjentage og nøiere betænke, hvad de i Ungdommen have lært.

Denne Bog kan, som mig synes, endnu i een Henseende passende siges at være bestemt for **Confirmantere**, nemlig for dem, der confirmere (confirmantibus). Jeg troer, at unge Geistlige her ville finde en gavnlig Veiledning til at indrette deres Confirmations-Underviisning saaledes, at den, under Guds Velsignelse, kan bære rigelige Frugter. Ligesom enhver Undervisnings-Methode bedre fattes ved at see den anvendt af en erfaren Lærer, end ved, med nok saa megen Opmærksomhed,

Digitized by Google

at høre den forklaret, eller, med nok saa megen Flid, at studere Værker, der ere skrevne derom, saaledes vil, efter min Formening, Læsningen af denne Bog, der praktisk fremstiller en gammel og erfaren Lærers Fremgangsmaade, tydeligere end selv de bedre catechetiske Theorier, med deres mange Regler og Forskrifter, vise Veien for dem, der attraae, efter bedste Evne, at udføre det høist vigtige Arbeide, tilbørligen at undervise Ungdommen i deres Christendoms Kundskab, saa at der vindes Klarhed i Foreſtillingerne, uden at Hjertet bliver koldt; ja det er just den Iver, Varme og dybe Følelse, der udtaler sig igjennem dette Skrift, der har glædet mig saa meget, at jeg ønskede ret mange vilde gjøre sig bekjendt dermed.

Vidtløftigen her at gjennemgaae og recensere Bogen er ikke min Hensigt; min Mangel paa Kundskab og Erfarenhed vilde desuden stikke alt for meget af ved Siden af den høiærværdige Forfatters Arbeide; jeg vil blot korteligen angive, hvorledes der gaaes frem, tilføie en og anden Bemærkning og da have Læserne henviist til Skriftet selv.

Forf.'s Plan er, som han selv siger i Fortalen, at give Anviisning til at kjende Gud i hans trefoldige Aabenbaring: Naturen, Historien og Skriften. Det sidste er da, som det ogsaa bør være, ham det vigtigste, og han ønsker derfor ogsaa, at hans Bog af Læseren maa blive anseet som en Forgaard til Bibelen.

Forf. gaaer frem efter Balles Lærebog, Skridt for Skridt, og bruger hyppigt den dialogiske Form. Det Afsnit i 1ste Cap., der omhandler, hvorledes Gud tydeligst kjendes i Ordet, forekommer mig især fortrinligt.

I 2det Cap. fremsættes en Hypothes angaaende Skabelseshistorien, 1 M. B. 1, hvoraf jeg mindes tilforn at have læst noget lignende, og som indeholder Adskilligt, hvilket jeg i det mindste for min Deel, og maaskee Læseren med mig, ikke ganske kan billige. Saa meget er imidlertid vist, at den

Digitized by Google

ingenlunde staaer i Modsigelse med Bibelens Lære, og kan derfor ikke nægtes at være værd at eftertænke. For andet end Mening vil Forf. heller ikke have den ansect; han siger: (Pag. 69) "Vredes ingen viis og kjærlig Fader over, at hans Børn gjøre sig Gisninger om hans Arbeider og Foretagender, ja endog disputere indbyrdes derom, naar de kun ikke glemme Ærbødighed for Faderen og indbyrdes Kjærlighed; velan — saa vil jeg og gjette med dybeste Ærbødighed for Gud og hans Ord." Og dette Udsagn ville vi ved dette og lignende Steder i Bogen beholde i Minde. Det andet Afsnit i 2det Cap., om Opholdelsen og Forspnet, betragter han fra en tredobbelt Synspunkt: med Hensyn paa den hele skabte Natur, med Hensyn paa de levende Skabninger, og med Hensyn paa Mennesket, eller Guds særdeles Forsyn. Det sidste bliver især, i Forbindelse med Læren om Gud som Verdens Styrer, nøie udviklet og oplyst med Exempler af Kain og Joseph. Forf. lover at ville, om Gud giver Liv, Helbred, Naade, Lys og Kraft, og dersom denne Bog modtages med Ydelst og Velvillie, udlægge det, eller adskilligt af det, han anseer for Hovedsager og Vigtigt, altsaa ogsaa Josephs Historie. Gid kun dette ædle Forsæt maa blive udført! gid vor Tidsalder ikke ved sin Ligegyldighed vil hindre, at Skrifter som de, der med Billighed kan ventes fra en saadan Mands Haand, skulle komme for Lyset.

Efterat Forf. i 3die Cap. har omtalt den mosaiske Fortælling om Syndefaldet og viist, at denne maa og bør betragtes som historisk Sandhed, samt hvor indholdsrige, naturlige og anvendelige de heri fremsatte Ord og Lærdomme ere, gaaer han over til at udvikle Begrebet af Synd og forklarer her strax de 10 Bud-Ord, som i Lærebogen først findes i 6te Cap. Heraf synes det mig klart, at det er Forf.'s Mening, hvad jeg ogsaa har troet, at det egentlige Sted, hvor Pligtlæren burde fremsættes er her i 3die Cap., hvor Talen er om

Digitized by Google

Synd eller Overtrædelsen af Guds Lov, og at man da først, naar dette var sat i Lys, passende kunde gaae over til Læren om Christus som Menneskehedens Frelser.

4de Cap. udgjør, efter mine Tanker, det fortrinligste Afsnit i Bogen. Her udtaler Forf. saa kjønt og rørende sin faste Tro, sin inderlige Kjærlighed til Frelseren, paa en Maade, der ikke kan andet end gavne og glæde hver den, hvem Christendommen er kjær. Han fremstiller os, ligesom i et lille Malerie, Jesu hele Levnet og Vandel, med et Liv, med en Sandhed og med en Fuldstændighed, som man maa forundre sig over at kunne findes i et saa indskrænket Rum. — See, mine Venner! siger han mod Slutningen af dette Cap., det er Eders gamle Lærers Troesbekjendelse, det være og Eders! det er saa saligt at troe paa Jesum, at tilhøre Ham; og derpaa tilsvier han opmuntrende og advarende Ord til dem, der ængstes af bange Tvivl, eller afvige fra Troen paa den Herre Jesum.

Et Udsagn i dette Afsnit har været mig paafaldende; og jeg kan næsten ikke troe, at det udtrykker Forf. Mening. — Han udvikler Fortællingen om Jesu Fristelse, og drager en passende Parallel mellem denne Begivenhed og vore første Forældres Fristelse i Paradis, og ved at omtale det andet Angreb, som Fristeren vovede, siger han: "Fristeren mærker Jesu uindskrænkede Tillid til Gud; han veed og, hvor nær Dyden grændser til Lasten, naar den overdrives. Alt for vidt dreven Tillid er Forvovenhed." Skulde dette være rigtigt? Bør ikke snarere Dyd og Last ansees som to modsatte Poler, der aldrig kunne forenes? Og mon det ikke snarere skulde være Forf.'s Mening, at Fristeren i sin Blindhed og Vantro paa alt Godt, har troet at det var med Frelseren, som det desto værre ofte er med os, at vi, under Dydens Skin, nære Lasten i vor Barm, og at da kun Fristelsen be-

Digitized by Google

hover at være stærk nok for os, til at afkaste Masken og vise os i vor rette Skikkelse.

Det 5te Cap. gjennemgaaes temmelig kort. Ved en Lignelse, (hvortil udentvivl Jesu egen, Matth. 18, 23 følg., har været hans Forbillede) viser Forf. træffende: hvorledes sand Omvendelse nødvendig maa være forbunden med Troen og udspringe deraf.

Det 6te Cap. forekommer mig i det Hele at være det mindst heldige, hvortil Aarsagen maaskee ligger deri, at Lærebogen her har sin svageste Side, og at Forf., efter sin Plan, maatte gaae frem med den og efter den. Adskillige af de Feil, der findes i Lærebogen, har Forf. ogsaa berigtiget, f. Ex. om Frygt og Lydighed imod Gud. Andre Ting derimod, der fortjente en nærmere Overveielse, og som ikke ere betragtede fra det christelige Standpunkt, f. Ex. Menneskets Pligter med Hensyn til vor timelige Velfærd: Ære og Formue, ere, efter mine Tanker, ikke fremsatte ganske saaledes, som det var at ønske. I den Deel, der omhandler Pligterne i enkelte Stænder, findes herlige og lærerige Vink; her vil enhver, i de meest forskjellige Stillinger finde noget, der er anvendeligt paa hans Tilstand.

I 7de Cap. har især det Afsnit, der omhandler Nadveren, glædet mig inderligt; og alt som Forf. nærmer sig Slutningen, og i 8de Cap. omhandler Menneskets sidste Tilstand, henrives han af sin Materie og Læseren med ham, man synes ligesom at glemme den jordiske Omgivelse, og er ganske beskjæftiget med det livfulde Malerie af Saligheden og dens Glæder, som Forf. saa rørende, skjønt og indgribende fremstiller. Saadanne Ahnelser og et saadant Haab, som her udtales, findes kun i den Sjæl, der, med en levende Tro, søger al sin Glæde i Forening med Frelseren, og som derfor med Længsel higer efter det, som er ovenfil.

Digitized by Google

Endnu troer jeg at burde gjøre Læseren opmærksom paa den Ærbødighed, Forf. heelt igjennem viser det aabenbarede Ord og hvorledes hans Bestræbelser bestandigt gaae ud paa, at opmuntre til at gaae til Kilden selv, hvorfra al Christendoms-Kundskab skal øses, og dernæst: hvor træffende han veed at anvende, saavel ældre som nyere Psalmer, som et Middel, hvorved der stærkt og kraftigt virkes paa Menneskenes Følelser. Hver den, der selv har erfaret, hvorledes et Vers, lært i Barndommens eller Ungdommens Alder, saa inderligt kan røre, trøste og opmuntre os, paa en Tid, da vi meest trænge dertil, vil ikke overse, hvor gavnligt det er, at Forf. deels har opskrevet, deels citeret en Mængde af de skjønne religiøse Vers og Psalmer, hvorpaa vor Literatur er saa rig, at den, i Forhold, med Sandhed kan siges, ikke at staae tilbage for nogen anden.

P. A. Fenger.
Cand. Theolog.

Jubellæreren Joachim Ewald.

Den ældste af de nulevende Geistlige i Danmark er formodentlig Joachim Ewald, der fylder sit hundrede Aar den 28de Mai. Han er født i Ribe Stift 1725, er dimitteret fra Ribe Skole 1746, og har været Præst i Ribe Stift i 53 Aar. Ialt har han tjent Staten i 55 Aar. — 1808 resignerede han, og nu lever den hæderlige Olding paa Christiansfeldt. (See Rector Thorups blandede Efterretninger angaaende Ribe Cathedralskole. Første Fortsættelse. Ribe 1824. Side 21.)

Jac. Chr. Lindberg.

Digitized by Google

(Indrykket efter Forfatterens Begjering.)

Nogle Ord i Anledning af Dagens literaire Tvistigheder.

Af

N. Blicher, udtjent Sognepræst.

(Skrevet i Februar 1825.)

Af de offentlige Tidender har Man seet, at Hr. Pastor Grundtvig og Hr. Dr. Rudelbach agte at udgive et theologisk Tidsskrift. Denne Kundskab maae vistnok være behagelig for evangeliske Christne, og oplive vort Haab om en bedre Retning af Christendomslæren. Især vilde det — efter Indsenderens Mening — være ønskeligt, at saadant Tidsskrift udgaves ved et forenet Selskab af flere erkjendte lærde og evangeliske Mænd, som vor F. Münter, Mynster, P. E. Müller, vore tre lærde Mollere o. fl. Sikkert kunde Man da vente, at en fornuftig Middelvei vilde vorde fulgt imellem fanatisk, separatistisk Mysticisme paa den ene Side; og paa den anden: hiin Bahrdtiske Aand, der udbreder sig, og udblæser Triumph for Rationalismen. Dennes Tendents gaaer ei utydeligen ud paa, at underminere Biblen, og med den Supranaturalismen: positiv Religion. Endnu er det i friskt Minde, "hvor mange Slags Forsøg" Man i denne Hensigt gjorde i England, Frankrig og Tydskland i det henrundne Aarhundrede. Endnu gjenlyder visse Sprænglærdes Paastand: at Fornuften skal sidde høiest paa Høisædet, som den eeneste, afgjørende Dommer i Religionen, og Biblen være den saa underordnet, at den ei maa indeholde noget overnaturligt Guds Ord. Til hvilket jammerligt Resultat maa ikke hiint Uvæsen lede? "De foragte Jehovahs Ord; hvad Viisdom skulle de da have?" Unægteligen er Fornuften en herlig Guds Gave, der maa bruges til at forstaae, forklare og anvende den hellige Skrivt

som indeholdende Guds Ord. Men hæver den sig for høit, og formaster sig til, at mestre, nedsætte og forhaane Herrens eget Ord, der indeholder den sande og allerhøieste Viisdom; da gaaer det den, som Myggen, der forbrænder sig, naar den kommer Lyset for nær; eller som det gik den forvovne Icarus: den drukner i sin formeente Alvitsheb.

Den sidste Anledning til disse Betænkninger gav Tvistigheden imellem Hr. Pastor J. Thisted og Hr. Lector Theologiæ Fogtmann. Begge ere de Indsenderen personligen ubekjendte. Kun til deres offentlige Udladelser og Skrivemaade tager han Hensyn. Saa meget seer dog nok enhver Uindtagen, at Ingen af dem lode sig i Tvistighedens Udbrud ledes af den sande christelige: den blide og sagtmodige Kjærligheds Aand; men mindst alligevel Hr. Fogtmann, der begyndte Striden med den bekjendte lange Række af forhaanende og forbittrende Udladelser. Efter Kjærlighed tør man haabe, at de gode Mænd ved sindig Eftertanke ville erkjende og rette deres Feiltagelser. At forsee sig af Overilelse er — skjøndt ingen Ære; dog — noget menneskeligt; men Ære er det, at erkjende og rette sine Feil. Hvo af dem der ellers har den bedste Sag at skrive for, det er for Indsenderens simple Fornuft slet ikke tvivlsomt. Er det ikke forunderligt, at en evangelisk christelig Lector Theologiæ tør høit og offentligen erklære de af Hr. T. brugte Talemaader for "uchristelige og ubibelske m. m.?" En aabenbarere Usandhed kunde han vel neppe have fremsat; hvilket Hr. T. uigjendriveligen har bevist med Bibelens egne tydelige Ord, som Hr. F. heller ikke har været i Stand til at gjendrive. Hvordan? skulde Hr. F. virkeligen, da han nedskrev hiin Paastand, have været vidende om, at de badlede Ord stode i Bibelen, og dog ligefrem kalde dem: "uchristelige, ubibelske" foruden flere høist upassende Titler?!

Han vilde, at Hr. T. skulde afbevise de mod hans Skrivt anbragte Bestyldninger; men det er jo en rigtig juridisk Regel, at "den, der bestylder, bør fremlægge Beviser for sine Bestyldninger," og da først tilfalder det den Bestyldte, at see, hvorvidt han kan fuldkaste disse Beviser. Især var det disse to Udtryk, der handledes om: "Smerters Mand" — og "Christi Blod renser os af Brøde." Det første er dog fuldkommen ordret, efter den hebraiske Original, og oversættes, som anført er af Septuaginta, Vulgata

Digitized by Google

(vir dolorum) og almindeligen i de samtlige europæiske Sprog (den Engelske Oversættelse har: "a man of sorrows"), saa at den paaberaabte Lutherske Oversættelse: "fuld af Smerter" er slet ikke ordret, og mindre poetisk, end "Smerters Mand." At det ligeledes har sig med den anden reen bibelske Talemaade, det er klart, som Middagsolen. Den fine Distinction imellem "Synd" og — "Brøde," hvor der handles om Menneskets Forhold til Gud, er nok af samme Beskaffenhed, som den: imellem "archipodialiter" og "reflexive," blot Nødskud.

Synderlig nok er den Væmmelse, hvilken saa mange høivise og høilærde Mænd vise mod det rene ægte bibelske Udtryk "Guds Søns Blod." Enhver andægtig tænkende Christen veed jo, hvad Udtrykket betyder: "hans Lidelse og Død til Forligelse og Fred med Gud vor Fader." Alligevel skal det ikke nægtes, at Ordene endog af redelige Christne kunne misbruges, naar de nævnes for ofte, og altsaa ikke hver Gang med tilbørlig Andagt. Hvad udrette vel ellers dette Slags Theologer med al deres Modbydelighed for Saliggjørerens Blod? Det er dog disse og deslige Guds Ord, der til alle Tider have været, og stedse ville blive, saa trøstende for Bodfærdige, og saa bevægende til Hellighed og Dyd for saa mange tusinde — endog grundlærde — Christne. Om de end ved Hjelp af den høie Criticerekunst ville lægge an paa, at afskaffe disse Guddomsord; vil det dog blive ganske forgjæves, saa vist som det skal gjælde, hvad Han selv har sagt: "mine Ord skulle ikke forgaae." "Ja" — siger Man, "men det er dog disse Ord, der saa hyppigen misbruges til Skalkheds Skjul af alle Hyklere, Herrnhuter, Pietister, Bigotte, Sværmere o. s. v." — Lad saa være; men skal da Misbrugen af Enkelte være gyldig Aarsag til at ophæve god og nyttig Brug? Skal alt det afskaffes, der kan misbruges, hvad Godt bliver saa tilbage? Saa maae jo vore uskyldige Fornøielser, vor Mad og Drikke — vor Fornuft selv afskaffes. Overalt synes det at være et slemt Misgreb: at skjære alle dem over een Kam, der ville udmærke sig ved Christendoms Udøvelse. Vist nok gives der skjændige Hyklere, der misbruge de dyrebareste Guds Ord og Christendoms Sandheder til Skalkheds Skjul, der med Indbildning om Troe blive ved at udøve "Kjødets Gjerninger," skjændige Laster — og vee den, der vil tage dem i Forsvar! Handle de vel bedre, end

Digitized by Google

hine hans Fiender, der istemme den stammelige Spottesang: "Denne annammer Syndere og æder med dem?" gjøre de ham ikke til en Syndens Tjener? til den kjærligste Ven af ugudelige Syndere? Død, falsk og selvbedragende er den Troe, der ei har Ustraffelighed, Gudfrygtighed, Kjærlighed og Dyd til Følge. Kun de, "der omgaaes i Lyset," kunne tilegne sig, og trøste sig ved de følgende Ord: "Guds Søns Blod renser os af Synd." Vee derfor hver den, der saaledes misforstaaer og mistyder den salige Luthers og de flere hellige Guds Mænds Lovtaler over Troen, at de slaae en Streg over Troens Hiemmed: Helligheden og Dyd, og gjøre Middelet: Troen selv til Hiemmed! Vee den, der saaledes ophøier Troen, at den nedsætter Gudfrygtighed og Dyd. Helligheden og Dyd er dog Menneskets Hovedbestemmelse. Troen skal gaae over i Beskuelse — Haabet skal ophøre, naar det haabede Gode erlanges; men "Kjærligheden aflader aldrig." Den erklæres i Skriften selv for større end Troen: "Saa blive da Troe, Haab og Kjærlighed: disse tre; men størst iblandt disse er Kjærligheden." Er det da vel christelig Kjærligheds-Aand, frisk væk at fordømme samtlige Spenerianer, og vanære dem med Øgenavnet: "Pietister?" Er det Kjærligheds-Aand, at udskjælde de evangeliske Brødre for "Sykleere, Herrnhuter, Fanatikere, Separatister?" Blandt intet af disse Partier har Indsenderen nogensinde været indlemmet; men han har for et halvt Aarhundred siden lagt sig efter, at kjende dem begge paa det Nøiagtigste, og Resultatet er for mange Aar siden blevet, at han har fattet fortrinlig Agtelse og Kjærlighed for Brødre-Menigheden i Christiansfeldt, hvor han flere Gange har været, og med spændt Opmærksomhed betragtet deres Indretninger, deres Gudsdyrkelse, og deres hele Levevaad. Deres Troes Bekjendelse, som de offentligen have lagt for Dagen i Skrivet: "*Idea fidei fratrum*," er jo nøie overeensstemmende med vor evangelisk-christelige Troe. Man finder hos dem en daglig, opbyggelig Gudsdyrkelse. Hver Dag Morgenbøn, Bordspisningsbøn, Aftenbøn. Hver Dag Bibellæsning. Hos dem finder Man en fuldkommen Ustraffelighed: ingen Eed, ingen Bagtalelse, intet Spotterie, ingen usømmelig Skjæmt — den største Ordentlighed, prydelig Nethed, Flittighed, Redelighed, Blidhed, Munterhed — endog ved visse Anledninger fuldstændig, fortrinlig god Musik. Man begegnes med forekommende

Digitized by Google

Venlighed, Velvillighed og særdeles god Beværtning. Deres Manufacturer og alle deres Indretninger stræbe de at bringe til den høieste Grad af Fuldkommenhed. Deres Forstandere ere elskværdige — tildeels høilærde — Mænd. Hvor stort et Navn har ikke en Spanheim, en Treschow o. s. f.? Med alt dette erkjende de deres menneskelige Svagheder og Ufuldkommenheder, og tee sig — saavidt Man kan skjønne — sagtmodige og ydmyge af Hjertet. Opdage de hos noget Medlem nogen Slags Afvigelse, da søge de at ændre den med kjærlige Foreholdninger; og, vil den Feilende ikke lade sig forbedre, udelukke de den af deres Samfund. Saaledes bestitte de sig paa, i Tankemaade og Forhold, at realisere Christendomslæren. Skal dette nu betitles med Navn af Sykkerie; saa maae vel Ugudelighed og Laster bæres med Navn af Rebelighed og Retskaffenhed. Dersom hver en Menighed i Christenheden lignede den i Christiansfeldt, var ganske vist Guds Rige her paa Jorden i en herligen blomstrende Tilstand, og da maatte den himmelske Lovsang dagligen udjubles: "Ære være Gud i det Høie! Fred paa Jorden, og til Menneskene Guds Velbehag!" — "Lad alt dette" — siger Man videre — "staae derhen; men herster der ikke alligevel hos dem en aandelig Hovmod: Indbildning om egen Fortjeneste, og Fortrin for alle andre Christne? anmasse de sig ikke Ret til at nedsætte og fordømme Andre uden for deres Samfund?" — Slemt — saare slemt var det ganske vist, om de fortjente saadan Mistanke, om denne Bestyldning var sand, men det er den ikke. Vidtseligen gjør Man dem ogsaa deri Uret. Saasnart Man bliver nøiere bekjendt med dem, vil Man befinde netop det Modsatte. Agtelse, Roes og Ydelser yttre de for Enhver, der fortjener det; og ligesom de beklage de Lastværdige, saa glæde de sig over det Gode, hos hvem det ogsaa findes. At en christelig Menighed skal være "uden Smitte, eller Rynke, eller noget saadant; men være hellig og ustraffelig," det erkjende de, som mueligt og ret, og bestitte sig paa, at lægge det for Dagen, saa at "deres Gjerninger kunne komme for Lyset, som gjorte i Gud." Plancktste Invectiver kunne de derfor overse med roelig Selvtilfredshed. Vil man alligevel ikke bedømme dem i Kjærlighed efter det meget Gode, der unægteligen findes hos dem; var det ikke dog rigtigst, at overlade Dommen til ham, der ikke kan dømme feil, men "dømmer Enhver med Retfærdighed?" —

Digitized by Google

Kort: det forekom Indsenderen klart, at hiin Recension var heelgjennem eensidig, urigtig og inhuman, og det syntes ham sært, at saadan Recension kunde faae Plads i vor Danske Literatur-Tidende, der redigeres af en saa grundlærd, og efter Fortjeneste almindeligen elsket Mand.*) For at vedligeholde denne vigtige Tidendes Agtelse og Roes, er det nødvendigt, at ingen Recension i den vorder indført, med mindre den har Præget af Sandheds-Kjærlighed, Grundighed og Humanitæt.

Skulde nu Een eller Anden faae i Sinde, haanligen at begegne den 77aarige Indsender for hans ovenstaaende Betragtninger, kal det ikke anfægte ham. "Han troer, derfor skreev han — og han veed, paa hvem han troer." Med hiin herlige Apostel holder han stedse fast ved det, af saa mange denne Verdens Vismænd foragtede, "Korsets Ord" — og bliver uafladeligen ved denne Bekjendelse: "Jeg skammer mig ikke ved Christi Evangelium; thi det er en Guds Kraft til Saliggjørelse for hver den, der troer."

*) Dog dette Tidsskrivt har i de senere Aar havt flere skjønne Bedømmelser. Med hvilken Eensidighed og fremstikkende Dadelsyst bleve ikke St. St. Blichers: "Natten paa Jellingehøien" og hans "Bautastene" bedømte? Ganske anderledes bleve de recenserede af Danmarks competenteste Kunstdommer i det æsthetiske Fag, den elskte Hædersmand: R. L. Rahbek. Hvor haanligen sparkede ikke — som i Forbigaaende — en lille Anonym til mit "*Breviarium Christ.*" og udstødte — just ikke humanissime — i eet Aandedræt to aabenbare Usandheder; thi det vil blive ham umueligt at bevise, baade Christologiens Ubetydelighed, og Versenes Maadelighed.

Theologisk Maanedsskrift.

Udgivet

af

N. F. S. Grundtvig,
residerende Capellan ved vor Frelsers Kirke,

og

Dr. A. G. Rudelbach.

Andet Bind.

Kjöbenhavn.
Forlagt af den Wahlske Boghandling.
Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz.
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1825.

Digitized by Google

Digitized by Google

Theologisk Maanedsskrift.

Udgivet

af

N. F. S. Grundtvig, Præst. og A. G. Rudelbach, Dr. Phil.

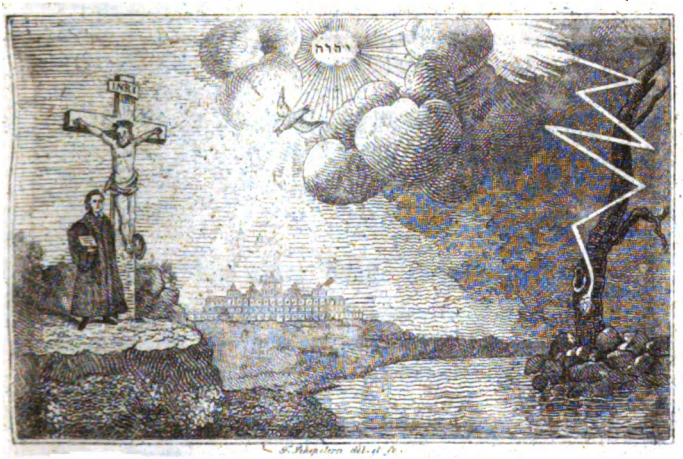

Andet Bind.

Kiøbenhavn.

Forlagt af den Wahlske Boghandling.

Trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz, Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1825.

Digitized by Google

Digitized by Google

Indhold af andet Bind.

Side.

Korsbanneret. Af N. F. S. Grundtvig, Præst.

I. Afhandlinger.

1. Om Natur og Aabenbaring. Af N. F. S. Grundtvig, Præst.
   Første Stykke . . . . . 1.
   Andet Stykke . . . . . 97.
   Tredie Stykke . . . . . 201.
2. Udkast til hjelpe Fremstillinger af Bibelens Lære om Forløsningen. Af H. G. Bechmann, Consistorialraad.
   Første Stykke . . . . . 129.
   Andet Stykke . . . . . 248.

II. Revision af den ældre danske theologiske Literatur.

1. Revision af de af Prof. C. F. Horneman siden Aaret 1818 udgivne Oversættelser og Forklaringer af enkelte Bøger af det Nye Testamente. Ved Dr. A. G. Rudelbach.
   Første Stykke . . . . . 73.
   Andet Stykke . . . . . 147.
2. Oversigt over den Skjæbne, som det hebraiske Sprogstudium og det Gamle Testamentes Fortolkning har havt i Dannemark i Aarene 1790-1820. Af Jac. Chr. Lindberg.
   Tredie Stykke . . . . . 241.

III. Recensioner og kritiske Anmeldelser.

1. Lehrbuch der Kirchengeschichte von Gieseler, 1r Band. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 29.
2. De la religion, par Benjamin Constant. Tome I. Af Dr. A. G. Rudelbach. Andet Stykke . . . . . 36.

Digitized by Google

Side.

3. Tolv Prædikener ved Dr. Faber. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 55.
4. Homélies par Cellerier. Af J. Holm, Lic. Theol. . . 63.
5. K. L. Reinholds Leben. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . 182.
6. Confessio Augustana ed. Winer. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 191.
7. Dr. F. Münter om Ordet Fæsta. Af J. C. Lindberg. 193.
8. Dr. *F. Münteri* descriptio numorum etc. Af J. C. Lindberg . . . . . 198.
9. Vie de Scipion de Ricci par de Potter. Af J. Holm, Lic. Theol. . . . . 263.
10. Blätter für höhere Wahrheit von J. F. v. Meyer. 6te Sammlung. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 268.
11. Fire Prædikener af H. Egge. Af J. Holm, Lic. Theol. 286.
12. Register zu Stolbergs Religionsgeschichte von J. Moritz. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 289.

IV. Fermenta cognitionis Christianæ et Miscellanea.

1. Uventet Oplysning. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 200.
2. Et smukt Stykke af en saakaldet almindelig Liturgie. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 289.

Digitized by Google

Kors-Banneret.

Mærke fra de gamle Dage!
Løvens rette Himmel-Tegn,
Seiers-Banner uden Mage:
Under hver ret Himmel-Egn;
Fane over alle Faner,
Gopher-Arkens Due-Flag,
Som den over Bjerge haner
Vei, trods alle Bølge-Slag,
Indtil af Synd-Flodens Vande
Jorden skal igjen opstande,
Reen, forklaret, eviggrøn!

Digitized by Google

Banner, som fra Himmel-Sale
Under Vingen førde med
Duen, Aander saae neddale
Over Ham ved Jordans Bredd,
Der, med Korset til sit Mærke,
Med Taalmodighed til Skjold,
Gik i Marken mod de Stærke,
Tog kun Kval og Død i Sold,
Skiød i Flugten Romas Hrne,
Fik til Løn en Krands af Tjørne,
Og et Rør til Konge-Spir!

Mærke, den Eenbaarnes Vre,
Tungt i Støvet selv for Ham!
Kan en synding Mand dig bære,
Føre, følge uden Skam,
Skam, ei den som Verden finder
I sin Frelsers Guddoms-Spor,
Men som dens der ikke vinder,
Synker magtesløs til Jord,
Kan sin Daarskab kun fortryde,
Kan ei Dødens Lænker bryde,
Kan ei opstaae seierrig?

Digitized by Google

Nei, forsvind du stolte Tanke,
Som kun fristet Støvets Børn,
For paa Valen dem at sanke
Til et Rov for Ulv og Ørn;
Engle-Skarens Hoved-Fane
Kun af Himlens Konge-Søn,
Paa Hans store Helte-Bane,
Bæres kan i Lys og Løn:
I Hans Haand, der for sin Næste
Af sin Træl sig lod korsfæste,
Blev den evig nagelfast!

Han er Constantin den Store;
Thi om Ham er Ordet sandt:
Fulgt og tjent af Engle-Chore
Han i Himmel-Tegnet vandt:
Han skal Hoved-Staden bygge,
Der kan staae i tusind Aar,
Ei som Grav, og ei som Skygge,
Men som Lysets Magle-Gaard,
Hvor man Solens Vei udmaaler
Ret i Aften-Rødens Straaler
Paa Sophia-Kirkens Tag!

Digitized by Google

Ham tilhører Navnet Seier,
Ham, og ingen Valdemar,
Han med Daad sit Navn opveier,
Kæmpe-Folk som skiøre Kar
Knuser Han med Septer-Odden,
Og den Morder-Engel Død
Fælder Han med Sværde-Klodden,
Træder da, i Kjortel rød,
Paa den sidste Fiendes Nakke,
Nedens frelste Skarer takke
Ham for Livets Evighed!

Saa til Enden skal Han bære
Banneret fra Stjerneland,
Da Han dele vil sin Ære
Med fuldmangen syndig Mand,
Der paa Jord lod Herren raade,
Som for Hjerte, saa for Haand,
Gik, med Tak for Liv af Raade,
Gierne i Hans Lede-Baand,
Loved' lydt den gode Hyrde,
Som gav ham den lette Byrde,
Bar for ham den tunge Selv!

Digitized by Google

Drømde jeg da nogensinde
Om at løfte Dannebrog,
Til i Herrens Navn at vinde,
Til at værge Herrens Bog,
Jeg det drømde, som en Daare,
Der ei veed, han er kun Støv,
Synker brat, som Lig paa Baare,
Falder af som visnet Løv,
Kan, som Kvist til Stammens Ære,
Kun paa Grenen Frugter bære,
Gjøre Gavn kun i Guds Haand.

Prøve kan man vel at bære
Korset som en ærlig Mand,
Med Guds Hjelp, til Herrens Ære,
Med Hans Priis, til Livets Land:
Høit paa Tanke-Snekken hæver
Sig da selv det hvide Flag;
Men den svage Styrmand bæver
Brat for Storm og Bølge-Slag,
Dreier af for Orlogs-Stavne,
Ankrer vel i Gode-Havne,
Men gjør Seiers-Flaget Skam!

Digitized by Google

Kun naar levende vi føle,
Det er Himlens Konge-Søn,
Som, høit over alle Kiøle,
Løfter Banneret i Løn;
Og at fæstet Banner-Stagen
Har sig selv, paa Herre-Bud,
Saa den løsnes først, naar Dragen
Giør sit sidste Muldvarp-Skud;
Ikkun da, med Mod og Lykke,
Som en himmelfalden Skygge
Vi kan tone Danmarks Flag!

Tone kan paa Mast og Dække
Vi vort Flag med Kæmpe-Aand,
Naar vor Lyst det er at lægge
Os som Støv i Herrens Haand;
Da af Støvet Herren vanner
Redskab for sin Helte-Daad,
Da indvier Han vort Banner,
Til paa Snekke og paa Baad
Med Hans Raade at forkynde
Liv for dem, som Freden ynde,
Død for dem, som drage Sværd!

Digitized by Google

Vai da ydmyg, Danmarks Fane!
Kiære favre Dane-Brog!
Dine Veie Herren bane,
Som saa tit paa Ledings-Tog,
Saa paa denne ringe Snekke,
Der, med Bud til Danebod,
Overalt har Jis at vække,
Vind og Strøm at stride mod!
Bøi Dig ydmyg under Mærket,
Som staaer over Seier-Værket
Paa vor Frelsers Kirke-Gaard!

Sandheds Venner! hvor I bygge,
Hæver Dannebrog med Lyst,
Som det store Banners Skygge,
Med dets Billed dybt i Bryst!
For sin Nød og al sin Vaande
Faaer da gamle Danmark Bod:
Lives op ved Herrens Aande,
Lever op med Kraft og Mod,
Sjunger som i gamle Dage:
Stærk er Herren i de Svage,
Ydmyghed for Vre gaaer!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Digitized by Google

Trykfeil i første Bind.

Side 3. Lin. 2. ligesom læs ligesaa.
— 7. — 10. den læs den.
— 25. — 18. og læs og.
— 31. — 3. foe læs for.
— 34. sidste Lin. i nogle Aftryk staaer riselige for priselige.
— 81. — 20. Christi læs Christi.
— 87. — 5. samme Feil.
— 92. — 10. Tiden læs Tiden.
— 117. — 3. Christendom læs Christendom.
— 120. — 10. Chrstendommen læs Christendommen.
— 144. — 18. en een læs een.
— 150. — 14. andvrdnede læs anordnede.
— 155. — 10. Fyldstgjørelse læs Fyldestgjørelse.
— 157. — 1. efrerdi læs efterdi.
— 176. — 26. אדון læs אדון.
— 181. — 32. 1 Cor. 2, 7. læs 1 Cor. 2, 6.
— 184. — 31. alitudine læs altitudine.
— 187. — 12. V. 18 læs V. 17.
— — — 27. 2, 19 læs 1, 19.
— 188. — 3. V. 19 læs V. 18.
— — — 18. forfaldne læs faldne.
— — — 21. Evangelium læs Evangelium.
— 191. — 14. ܕܢܨܝܒܐ læs ܕܢܨܝܒܐ.
— — — 15. V. 24 læs V. 25.
— 210. — 29. forfvinde læs forfvinde.
— 215. — 20. fortæller læs fortæller.
— 239. — 13. Exempel læs Exempel.
— 260. — 9. naar læs naar.
— 261. — 1. efrer læs efter.
— 262. — 31. pvsitive læs positive.
— 268. — 3. den den læs den.

Digitized by Google

Trykfeil i andet Bind.

Side	39.	Lin.	10. Absurditen læs Absurditeten.
—	137.	—	6. hvilke læs hvilke.
—	140.	—	10. uforanderlig læs uforanderlig.
—	148.	—	30. Christianiæ læs Christianiæ.
—	153.	—	20. sunt læs sont.
—	157.	—	13. Exegetens læs Exegetens.
—	169.	—	17. Absurditer læs Absurditeter.
—	171.	—	11. יהוה læs יהוה.
—	173.	—	32. conseqvent læs consequent.
—	192.	—	24. so man læs man so.
—	211.	—	29. tro læs troe.
—	226.	—	21. sig læs sig.
—	256.	—	12. stumme Gott.

Digitized by Google

Om Natur og Aabenbaring.

Ingenlunde vil jeg paastaae, at Ordene Natur og Aabenbaring, naar de tages strængt, (efter deres oprindelige Bemærkelse) paa det Skarpeste betegne den Forskjel de skal udtrykke; men de gjør, hvad der er meget vigtigere, de udtrykke virkelig hvad de skal, vække hos alle, nogenlunde dygtige, Læsere den Tanke, hvorom Talen er, istedenfor at Ordene Fornuft og Tro, Rationalisme og Superrationalisme, eller hvilke andre man nuomstunder helst betjener sig af til at betegne Forskjellen, er Mange uforstaaelige, og Alle utydelige. Naar man nemlig taler om Fornuft og Tro, da er vel begge Ordene bekjendte, men Tanken de vække meget forskjellig, da disse Ord ei have nogen fast Bemærkelse, og alle Læsere er derfor uvisse om, hvad man dermed egentlig vil sige. Dette er vel mindre Tilfældet med Rationalisme og Superrationalisme, da derved sædvanlig menes det Samme, som ved Natur og Aabenbaring; men det veed egentlig kun de studeerte Folk, der kjende det ny theologiske Kunst-Sprog, og med disse barbariske, scholastisk vaklende, Udtryk kan der spilles og leges i det Uendelige, uden at de fleste Læsere ere istand til at see, om Grunden ligger i Sagens Natur, eller blot hos Skribenten. Anderledes er det med Ordene Natur og Aabenbaring; thi skjøndt Natur ogsaa er et fremmed Ord, som man i den sidste Tid, da Naturen skulde opfluge eller dog trodse Gud, har flittig leget med, saa har man dog derved ligesaalidet kunnet nedbryde den i Christenheden grundfæstede Bemærkelse heraf, som af Ordet Aabenbaring, der ogsaa har maattet lade sig

Digitized by Google

udblokke til et Skalke-Skjul for Tyrke-Hoveder, der vilde have Deel i Christendommens Straale-Krands, men ikke i dens Torne-Krone, i Forklaringen men ikke i Korsfæstelsen, i Livet men ikke i Aanden, i Kjærligheden men ikke i Sandhed, i Faderen men ikke i Sønnen! En Skribent behøver da i det Høieste kun at sige: naar jeg sammenholder Natur og Aabenbaring, da mener jeg dermed, hvad de Christne altid meende: Menneske-Naturen, som den efter Syndefaldet er, og den Guddommelige Aabenbaring, ved Propheter og Apostler, om Guds skjulte Raad til Synderes Frelse, kun det behøver han at sige, for at være vis paa, han kan forstaaes baade af Læge og Lærde, af Venner og Fiender, og for at enhver opmærksom Læser kan see, om han eller Andre med Spidsfindighed, med Tanke-Taage, vil fordunkle de soleklare Spørgsmaal. Soleklare kalder jeg Spørgsmaalene, thi det kan ethvert syndigt Menneske, som er ved Samlingen, og kommet til Skjels-Aar, klarlig indsee, at det store Spørgsmaal er, om han af Naturen har den Oplysning og Kraft, han behøver for at blive salig, eller om han fattes dem, og det andet Spørgsmaal er ligesom dette: om Gud i Bibelen har aabenbaret Syndere Saligheds-Raad, eller ikke?

At fordunkle disse Spørgsmaal for de Letsindige eller Nærsynede, er vist nok ingen Sag; thi man behøver jo blot at kalde Samvittigheden i Tvivl, saa vil Mange finde Spørgsmaalene saa dunkle og derhos saa ubetydelige, at de ei er værd at tænke paa, eller man kan skildre Naturen som det eneste Sande og Guddommelige, hvoraf da nødvendig følger, at en overnaturlig Aabenbaring og alt Overnaturligt kommer til at klinge latterlig, eller man kan spille med Ordet Aabenbaring: snart lade det betyde den Bibelske, snart enhver foregivet overordentlig Oplysning, snart al muelig Oplysning om aandelige Ting, snart skjelne mellem middelbar og umiddelbar Aabenbaring, og snart sammenblande dem, saa In-

Digitized by Google

gen ret veed, om han er kjøbt eller solgt, om Skribenten vil forsvare eller nedrive Bibelen, alt Saadant kan man gjøre, naar man vil og tør, alt Saadant har man i de sidste Dage ligesaa dristig som flittig gjort, og derved virkelig i mangfoldige Øine fordunklet de soleklareste Spørgsmaal!

Men, besvares og forklares, ei fordunkles og forvirres, var det jo Spørgsmaalene skulde, var det jo, man i forrige Aarhundrede udbasunede, nu i et Øieblik kunde skee, naar man blot vilde lukke sine Øine op, bortkaste alle Fordomme, og see ved det Lys, Fornuften havde tændt, og som nu brændte saa klart, at knap Mennesker, end sige Gud, kunde gjøre det klarere! Var det ikke saaledes, man basunede, var det ikke eders Tanke, sandhedskjærlige Mennesker! som gave Slip paa Barndommens Tro, for at tage Deel i den mandige Oplysning, var det ikke eders Haab, at I nu, som man sagde, skulde med Forstands oplyste Øine see, hvad Sandhed var om Gud og Mennesket, skue med utildækket Aasyn hvad der kun dunkelt havde svævet for eder, forvandles fra Klarhed til Klarhed, som af Aanden! Jo, det veed jeg, thi min Samvittighed vidner med mig, at jeg har Sandhed kjær, og bebreider mig, at jeg engang letsindig gav Slip paa Troen, for at dele Tidens Oplysning, uden først at undersøge, om jeg kunde det med fuldt Samvittighed. Og nu spørger jeg eder, paa Samvittighed, fandt I, hvad I søgde? fandt I, hvad man lovede? fandt I Lys og Kraft i eder selv, som kunde tilfredsstille eders Hjertes Ønske, og eders Samvittigheds Krav? kan I virkelig bevise for eder selv, at hvad I nu antage for sandt om Gud og Mennesket, om Natur og Aabenbaring, det skal bestaae, selv naar Himmel og Jord forgaaer, naar de løbe i Eet for det bristende Øie, skal evig bestaae, fordi det grunder sig paa unægtelig, urokkelig, uforanderlig, altsaa evig Sandhed? Er det saa, og giver denne eders Oplysning en god Samvittighed, et sikkert Haab, en varig Glæde,

Digitized by Google

velan! da er I mine Mestere, og jeg vil være eders Discipel, da har jeg Meget at lære af eder; thi, skjøndt Ingen, uden at trodse Samvittigheden, kan fuldstændigere end jeg have aflagt alle religiøse og moralske For-Domme, skjøndt jeg ikke, naar jeg vil være ærlig, kan regne mig til de Tungnemmeste, og skjøndt jeg med Føie troer at kjende Hviden af vor Tidsalders offenlige Oplysning, kan og maa jeg, som ærlig Mand, høitidelig erklære: en saadan Oplysning, som jeg dog veed var den eneste, der for et sandhedskjærligt Menneske kunde gjøre en overnaturlig Aabenbaring unødvendig, en saadan Oplysning har jeg ikke fundet i nogen Menneske-Natur, og ei engang fundet Tanke om i deres Skrifter, der bekæmpede den bibelske Aabenbaring, som er den christelige Oplysning. Har nogen Anden fundet den, da dele han den broderlig med mig, og med alle sandhedskjærlige Mennesker, og det veed jeg, han baade vil og kan; thi man kan umuelig elske evig Sandhed, uden at ville dele den med Alle, maa nødvendig kunne sige tydelig, hvad man klarlig seer, aabenbare Andre hvad man finder aabenbart i sig selv! Sandelig, en saadan viis Mester skal ikke finde mange lærvilligere Skole-Børn end mig; thi vel troer jeg paa Jesum Christum, og maatte fordømme mig selv, om jeg, for nogen Priis, gav Slip paa denne Tro; men den kan umuelig hindre mig i Sandheds-Erkjendelse, da det er mig saa vist, som min Samvittighed, at jo fastere, jo mere indskrænket jeg kom til at troe paa Jesus, des mere kraftig, levende og klar blev min Kjærlighed til Sandhed, mit Had til Løgn og Falskhed, min Lyst til Lyset og min Gru for Mørket. Deraf veed jeg, at Jesus er sanddrue, at han har ikke løiet og bedraget, eller læmpet sig efter Løgn og Vildfarelse i Guds og Salighedens Sag, som er ethvert sandhedskjærligt Menneske moralsk umueligt, deraf veed jeg ogsaa, at Jesus Christus er, som han sagde: Sandheden, Veien og Livet; thi det vilde, det kunde den Sanddrue umuelig

Digitized by Google

ſige om ſig ſelv, naar han ikke vidſte det grundgivelig, ja, naar han ei vidſte, det maatte nødvendig, ſkjøndt han ikke søgde ſin egen Ære, ſiges og troes, og hvorledes kunde heller Troen paa ham oplivet, ſtørket og beroliget Sandheds-Kjærligheden i mig, dersom Han ikke var den levende Vei, og det ſande Liv, og den evige Sandhed i egen Person, hvis Aand, ſom Sandheds og Kjærligheds Kraft, aabenbar ene formaaer at gjøre Noget levende i Aand og Sandhed! For mig kan da Spørgsmaalet kun være, om det ikke dog maaſkee er en Vildfarelſe, at adſkille Natur og Aabenbaring, om det ikke dog maaſkee, ved nøiere Betragtning, viſer ſig, at de Chriſtne kun af Misforſtand, have ſelv ſkabt Dunkelhed, hvor ingen var, eller dog, af Mangel paa Klarhed, anſeet for aldeles uforklarligt, hvad der dog kun var ſaa for dem, ligeſom Børn altid forundre ſig over Meget, der er de Voxne kun Smaating, finde Alt hvad der mærkelig overgaaer deres korte Begreb, overnaturligt, ſkjøndt det for de Voxne kan være høiſt naturligt. For mig er det altſaa kun Spørgsmaalet, om Jeſus Chriſtus maaſkee kan være Alt hvad han har ſagt, og om Troen paa Ham kan virke Alt hvad han har forkyndt, uden at deri dog er noget Overnaturligt, men Andet kan jo Spørgsmaalet heller aldrig være for noget ſandhedskjærligt Menneſke, der vil hedde Chriſten, eller endog kun, uden Modſigelſe, taale, at man kalder ham ſaa, og jeg tør lægge til, Andet kan Spørgsmaalet aldrig være for et ſandhedskjærligt Menneſke, der med Alvor har betragtet Chriſti Billede i Evangelierne, thi hvem der har det, veed ſikkerlig, han ſkiller ſig fra Sandhed, naar han forſkyder Jeſus. Dette Spørgsmaal var det unægtelig ogſaa, vore nyere Theologer paatog ſig at beſvare, denne mørke Tale de lovede, med det attende Aarhundredes Oplysning, at forklare os, og derom kan jeg kun med Klarhed ſige, det Svar har ikke tilfredsſtillet mig, kunde og maatte ikke berolige mig, da det var ſelv-modſi-

Digitized by Google

gende, altsaa aabenbar usandfærdigt, den Forklaring maatte jeg forkaste, thi den forklarede Intet af hvad min Samvittighed bød mig spørge om, men fordunklede Alt. Jeg veed, at da jeg opgav Forskjellen mellem Natur og Aabenbaring, da jeg indbildte mig, at Jesus kunde ønske været af samme Natur, som jeg, og dog retfærdig, dog sandbru i al sin Tale, dog en troværdig Ledsager til Guds Rige og Sandheds-Erkjendelse, og da jeg derfor indbildte mig, jeg, blot ved at betænke Jesu Bud og betragte hans Exempel, kunde blive dygtig til at fyldestgjøre Samvittighedens Fordringer, sikker paa Guds Velbehag og den evige Lyksalighed, see, da bedrog jeg mig, og lod mig bedrage af den herskende Oplysnings Talsmænd; thi Erfaring lærde mig, at naar jeg var bedst, da skammede jeg mig, naar jeg var dydigst, da harmedes jeg over mig selv, naar jeg var Evigheden nærmest, da blegnede jeg. Alvorlig Eftertanke lærde mig da ogsaa snart, at hvad der lover Lys, men viser idel Mørke, hvad der fordrer en uhyre Kraft, men giver ingen, hvad der lærer den mest uindskrænkede Frihed, men løser ikke eet af Syndens Baand, det er dog, mildest talt, kun Tant og Selv-Bedrag! Hvad, tænkte jeg da, hvad om du prøvede at antage Jesus for meer, uendelig meer end et Menneske, da du grandgivelig seer, han staaer i det Mindste saa uendelig høit over dig, at du aldrig i Evighed kan tænke at naae ham, med saadanne Hænder af syndigt Støv, med saadanne Fødder, naglede til Jorden, med dine gode Handlinger, med dine Kæmpe-Skridt paa Dydens Bane! Hvad om du prøvede, hvad jo Historien vidner, utallige Mennesker har prøvet, og aldrig fortrydt, Utallige, blandt hvilke Mange fœre for dig, som Helte og som Helgene, du, af din egen Styrke og Fornuft, kan aldrig komme til at ligne, men som takke Guds eenbaarne Søn for hvad de blev, tilskrive Ham alt hvad Godt, de gjorde, og sig selv det Onde! Hvad om du prøvede de gamle Stier til Ærens Tempel og Udødelighedsd

Land, da de nye er i det Mindste dig for trange, dig for steile! Opgiver du end derved den Ære selv at have gjort din Lykke, saa taber du dog Intet, men vinder altid den Trøst, ei at have gjort dig selv ulykkelig, ei af en usel Stolthed at have undladt, hvad der muelig, ja, efter Historiens Vidnesbyrd, hoistrimelig vilde gjort dig til et langt bedre, og til et lykkeligt Menneske!

Saa tænkte jeg, saa talede jeg virkelig med mig selv, for tyve Aar siden, og jeg gjorde Prøven, og er jeg end derved hverken blevet Helt eller Helgen, saa veed jeg dog, jeg er blevet et ganske andet Menneske, og kunde ikke, for al Verdens Eie, uden det grueligste Tab, bortbytte hvad jeg har vundet, i en god Samvittighed, et levende Haab, og saamegen Klarhed, at jeg klarlig seer, og kan vise Alle, som vil see, Mørket i det attende Aarhundredes Oplysning, Selv-Modsigelsen i dets Fornuft-Slutninger om aandelige Ting!

See, det er, hvad jeg veed, men om man ikke dog maaskee, uden at antage nær saa meget Overnaturligt i Jesus og Bibelen, som jeg, kunde have samme, eller endnu mere Gavn af dem, det tør jeg ikke, strængt, paa Samvittighed, talt, sige er mig klart; thi det kan jeg hverken for mig selv eller Andre bevise den aandelige Umuelighed, den fornuftige Utænkelighed af; men jeg maa og bør sige: jeg troer det ikke, og veed ikke engang, hvordan jeg skulde tænke mig det, da, saavidt jeg kan skjønne, al Rimeligheden er for det Modsatte, al Rimeligheden er for, at kunde jeg endnu troe langt ringere om mig selv, min Natur, og hvad deraf kommer, og langt høiere, langt overnaturligere paa Jesus og Guds Ord, da blev jeg en langt bedre Christen, kom til at ligne Ham langt mere, som siger: uden mig kan I slet intet gjøre!

I det jeg da lader det staae aabent for Enhver herom at oplyse mig bedre, og langt fra at tænke, jeg kan forklare det dunkleste af alle timelige Forhold, som Forholdet mellem

Digitized by Google

Menneske-Naturen og den christelige Aabenbaring umegtelig er, vil jeg kun sige, hvordan jeg tænker mig det, og paa hvad Grund jeg tænker mig det saadant; og hvilke Huller man end finder i min Tanke-Gang, skal man dog, med Guds Hjelp, see, det er Intet, hvorfor man kan forsvare at gjøre saa halsbrækkende Spring, som vore Dages Philosopher, end sige, da de hovedkulds efterstyrtende Theologer, og at et min Oplysning end, som jeg selv bekjender, ingenlunde fri for Dunkelheder, saa er den dog som en Morgen-Rede, og da, i Sammenligning med det attende Aarhundredes Oplysning, som Dag mod Nat!

Uagtet jeg her kun har paataget mig at sige mine Tanker om Forholdet mellem Menneske-Naturen efter Syndefaldet, og den bibelske Aabenbaring, eller mellem hvad man har kaldt den naturlige og den aabenbarede Religion, saa jeg her forudsætter som afgjort, baade at alle Mennesker ere Syndere, og at den bibelske Aabenbaring er sand, bliver det vel dog nødvendigt, at omtale de for Øieblikket herskende Natur-Begreber, og derved, saavidt muligt, forebygge en forvirrende Sammenblanding.

Først maa man da lægge Mærke til, at naar Tænkerne i Christenheden løsrive sig fra Bibelen, og stræbe paa fri Haand at forklare sig den menneskelige Tilværelse, da træde de, for saavidt, tilbage i Hedenskabet, og det skulde derfor slet ikke undre os, at Fri-Tænkerne hos Hoved-Folkene have forskjellig Tanke-Maade og Tanke-Gang, da den samme Natur-Forskjel mellem Folkene, der fordum gav Mythologierne nødvendig ogsaa maa give Philosophierne et forskjelligt Præg. Dette har man som oftest overseet, og derved gjort Menneske-Aandens Historie til et Chaos, hvori der var hverken Orden eller Forstand, og det, skjøndt man nødtes til, i den gamle, dog langt dunklere og mere sammenlobende Hi-

Digitized by Google

storie, ligesaavel at skjelne mellem Hoved-Folkenes Philosophemer, som mellem deres Theogonier. Hvad der har givet denne Sammenblanding Skin af Rimelighed, er vist nok den Omstændighed, at alle de nye europæiske Folkefærd have nydt en lignende Opdragelse, og, saavel i Bibelen som i de gamle Hedning-Bøger, havt samme Kilder at øse deres Kundskab af, samme Monstre at danne sig efter, og det er ganske naturligt, at man, i det attende Aarhundrede, da det var den almindelige Paastand, at alle Mennesker var i Grunden eens, og blev kun ved Opdragelse forskjellige, det var ganske naturligt, at man da ogsaa fordrede af Philosopherne i Christenheden, at de skulde alle være enige; men det er lige saa naturligt, at Praxis paa Jorden heri som i Alt modsagde en Theorie, der var grebet i Luften. Hvor aldeles umueligt det ogsaa var for Menneske-Naturen, selv med den bedste Villie, som hos os, at svare til det attende Aarhundredes uhyre Fordringer, indseer man let, ved at betænke, de ei gik ud paa Mindre, end at den skulde udvikle sig aldeles fri og uafhængig, og dog tillige aldeles mechanisk afhængig af Opdragelsen og Omstændighederne. Her at træffe den gyldne Middelvei i en nogenlunde dækket Selv-Modsigelse, var saa tung en Opgave, at selv Tydskerne hardtad mistvivlede am Opdragelsens Mueligheb, med mindre man gav Slip paa Friheden.

Jeg for min Part, som slet ikke føler noget Kald til at være Martyr for det attende Aarhundredes Børne-Lærdom, da jeg er opdragen i den Christelige, vil paa ingen Maade forhindre Historien i at aflægge sit Vidnesbyrd om den besynderlige Forskjel, der er paa Folk, skjøndt de have havt eens Opdragelse, end sige da, naar de kun have havt samme Lære-Bøger, at vælge imellem, og staaet under høist forskjellige Mesteres Veiledning. Jeg finder det tvertimod aldeles i sin Orden, at Franskmænd, Engelskmænd, Tydskere og Nordboer, skjøndt de Alle antoge Christendommen, maatte, selv

Digitized by Google

naar de med lige Flid og Iver havde stræbt at hanne sig efter den, fundet et forskjelligt Forhold mellem den og Naturen, indtil engang en christelig Philosophie lærde dem at skjelne mellem deres Færegne og den oprindelige Menneske-Natur. Men naar nu Folkene i Middel-Alderen, saa aabenbar, som Historien viser, stræbde at lempe Christendommen efter deres egen Natur, da maatte deres Videnskabelighed, uden en gjennemgribende Reformation i deres Tankegang, nødvendig blive ligesaa forskjellig, som deres naturlige Caracterer. Nu fandt vel en saadan Reformation Sted i det sextende Aarhundrede, men vi ved, det var langt fra, at alle Folk toge Deel, end sige lige Deel i den, og hvad Under da, at de tre forskjellig deeltagende Hoved-Folk: Tydskere, Franskmænd og Engelskmænd, der vi kunde ents om Forklaringen, medens de dog Alle lod Bibelen gjælde, at de endnu mindre kunde det, naar de satte den til Side, og sig, saavidt muligt, tilbage i deres naturlige Tanke-Gang! Hvad nu endelig os selv angaaer, da vil man sige i Europa, at vi er saa godt som ingen Ting, og har i det Høieste en egen Abekatte- og Papegoie-Natur, som driver os til at efterabe og eftersnakke alle andre Folk ifæng; men jeg siger her, som altid, deri gjør man os virkelig Uret, og jeg stræber her, som altid, at bevise det uigjendrivelig, ved at lade alle andre Folk beholde deres Mening for dem selv, og, som en nordisk Fri-Tænker, kundgjøre en, der er i mange Hensender tvertimod, og som Læserne dog vist maa tilstaae, falder mig ganske naturlig. Nægte kan jeg derimod ikke, hvad Historien vidner, og dølge vil jeg vi heller, hvad ei kan ændres, før det angres, at vi, i det attende Aarhundrede, især fra Midten deraf, virkelig lod os behandle og affrette som Abekatte og Papegoier af enhver vindig Franskmand, plump Engelænder, og pralende Nytter, som af medfødt Ædelmodighed vilde tage sig af vor Oplysning og Opdragelse, ja, hvad end værre var, at vi om-

Digitized by Google

sider selv gjorde os til Europas Harlekiner, ved at sye os en Narre-Kappe af fremmede Klude, med de mest afstikkende Farver, ved at danne os et Pludder-Bolsk af alle Tungemaal, sammenkludre os et System af Tanke-Stumper, der hængde sammen som Hø og Hakkelse, og hvad Under da, at Tydskerne, naar de synede vor Herlighed, fandt, at en egen Takt for det plump Comiske var vor eneste Originalitet. Det har imidlertid dog, her hjemme, bestandig forplantet sig som et Sagn, og et Klagemaal, at vi, over det Fremmede, glemde og ringeagtede vort Eget, der dog alle Dage var ligesaa godt, og i mange Maader bedre, og deraf slutter jeg, at mine Landsmænd dog i Grunden er enige med mig om, at vi i Norden har noget Eget; naar vi kun huske det og lære at skjønne derpaa, saa den Nordiske Natur bestaaer dog ikke blot af Kuld og Taage, men ogsaa af en egen Maade at være Menneske og at betragte Menneske-Livet paa. At der engang har været en saadan Nordisk Natur, det er historisk vist, da vi have Vidnesbyrd derom, ei blot i en Mythologie og Poesie, der er Norden egen, men i en Historie, der skildrer os et Folkeliv, som hverken er fransk, engelsk eller tydsk, men nordisk, og at denne nordiske Natur ei endnu er uddød, det seer man, thi der gaaer Syn for Sagn ei blot i disse Blade, men i hele vor poetisk-historiske Literatur fra det nittende Aarhundrede, der aabenbar skylder den gamle nordiske Natur sin Oprindelse, og knytter sig, skjøndt meer og mindre levende, dertil. Om derimod den nordiske Natur er stærk nok til at fortrænge Aberiet, det er et Spørgsmaal, kun Erfaringen kan gyldig besvare, men det er en følgelig Sag, at den, ved os, som elske den høiere end enhver anden, og maa nødvendig bære uslukkeligt Had til Skabilken-Hovedet med Narre-Kappen, der stræber at udrydde dens Ihukommelse, at den ved os maa prøve derpaa. Dobbelt er saaledes mit Kald til at kæmpe for den; thi jeg drives dertil ei blot af den

Digitized by Google

nordiske Kæmpe-Aand, der tidlig begeistrede mig, men tilsige af min christne Tro, da jeg seer, at ingen Folke-Natur stemmer saa godt overeens med Aabenbaringen, som den Nordiske, ja, da jeg, fortroelig med Nordens Aand, finder det aldeles naturligt, at ønske og at troe en saadan overnaturlig Aabenbaring, som den Bibelske. Heraf er det da ogsaa, mit Haab om Norden, der synes Mange saa æventyrligt, med Nødvendighed udspringer; thi umuelig kan jeg troe, at Christendom er Sandhed, og at den Nordiske Natur er dens nærmeste Paarørende, og dog enten tvivle om denne Naturs eller om Troens Seier i Norden; da jo Christus, naar Han virkelig regierer, nødvendig, hvis de høre sammen, maa forbyde hver fiendtlig Magt at adskille hvad Han har sammenføiet! Haabet kan da, under Forudsætning af Christendommens Sandhed, kun skuffe, hvis det ikke er den Nordiske, men en anden, jeg veed ikke hvilken Natur, der findes i mig, thi at min Natur forliges godt med Aabenbaringen, det kan jeg vide saa vist, som at jeg har en Natur, det troer jeg alt at have viist, og skal fremdeles stræbe at overbeviise mine Kyndinger og Læsere om.

Først vil jeg da sige, hvad jeg veed med mig selv om evig Sandhed og om Menneske-Naturen, og dernæst hvad jeg finder det nødvendigt eller dog naturligt at troe om Aabenbaringen!

Hvad jeg veed med mig selv om evig Sandhed. ɔ: noget Sandt, som ingen høiere Oplysning, og ingen Tid, ingen Forandring kan gjøre til Løgn, det maa jeg nødvendig først sige, deels fordi det er latterligt, at ville lære Andre, hvad der er ubetinget Sandt, naar man ikke selv veed det, og deels fordi det er min store Anke over det attende Aarhundredes og over al antichristelig Oplysning, at den lod et ægyptisk Mørke ruge over Sandheds Væsen og Lysets Natur, og indbildte dog Menneskene, at den kunde føre dem til Sandheds Erkjen-

Digitized by Google

delse og forklare den mørke Tale, Mennesket i Historien, d: i Erfaringens Verden, er for sig selv.

Var det nemlig sandt, at Sandhed om vor Natur og Bestemmelse var ukjendelig for os, saa al Tale derom kun var en los Gjætning, hvad kunde da være latterligere, end at ville overbevise hinanden, og trættes om, hvis Gjætning der skulde gjælde for hvad Ingen vidste hvad var, for Sandhed, som Ingen kjendte! Vist nok har man paa mange Maader søgt at skjule Tomheden og Selv-Modsigelsen i Brævlet, og især lagt Vægt paa, at om end Intet i aandelige Ting var aldeles vist, saa kunde Noget dog være høist rimeligt, og Andet saa urimeligt, at det maatte forkastes; men saa taler kun den uærlige, eller uvise Mand; thi Hvad kan gjøre Noget rimeligt, dersom Intet er vist! hvad er rimeligt, uden hvad os synes stemmer bedst overeens med hvad vi veed for vist! Hvad kan kaldes urimeligt, dersom der ikke er noget urokkelig Vist, hvorimod det synes at stride! Man har sagtens troet, at tale meget viselig, naar man sagde: dersor skal heller Intet udgives for vist, uden Forholdet mellem vore Tanker og de tilsvarende sandselige Ting, hvis Overeensstemmelse lader sig unægtelig bevise, og alle vore øvrige Tanker, der ikke have nogen sandselig nærværende Gjenstand, maae betragtes som forfundne Ideer, der laane alt deres Værd og Sikkerhed af deres Brugbarhed til Menneske-Livets rimeligste Forklaring; man troede vist nok, det var en meget snild Udvei, men at den førde fra, ikke til Lyset, er derfor lige vist; thi hvorledes kan vi dømme om Overeensstemmelsen mellem Tankerne og Tingene, dersom vi ikke have Noget, hvorpaa vi kan prøve vore Tankers Sandhed, har i os selv en Sandhedens Prøve-Steen, og hvorledes kan vi endog kun have Mening om Forklaringen af Menneske-Livet, dersom vi slet ikke veed, hvad det i Sandhed er!

Digitized by Google

Eet af To altsaa: enten er at Sandheds-Erkjendelse os umuelig, eller vi maae vide noget med os selv, som er ubetinget sandt, og kan aldrig blive Løgn, og veed vi noget Saadant, da skal alle vore Undersøgelser gaae ud derfra, og et agtes for sluttede, for de klarlig lade sig henføre dertil og indlemme deri, Intet kaldes unægteligt, uden hvad der er ligesaa vist, Intet kaldes rimeligt, uden hvad der, efter Alt hvad vi kjende, kan stemme dermed, Intet kaldes sikkert, uden hvad det nødvendig forudsætter.

Dette er saa aabenbart, at vi ei engang kan tale derom, vi engang tale om, hvorvidt Noget er vist eller sikkert eller rimeligt, uden at forudsætte det, kan ikke nægte det, uden netop derved at bekræfte det, da vi jo udgive Nægtelsen for den ubetingede Sandhed, hvis Tilværelse vi benægte, kan ikke drage det i Tvivl, uden at gjøre os selv til Løgnere, da vi derved erklære det for tvivlsomt, hvad dog Tvivlen beviser, at der er Noget som kan tvivle, og som da maatte være det ubetinget Sande, om hvis Tilværelse det foregiver Tvivl, som en fortvivlet Løgner.

Her finde vi altsaa Prøve-Stenen for evig urokkelig Sandhed, i den evig urokkelige Sandhed, at hvad man ikke kan nægte, uden derved at bekræfte, det er evig urokkelig sandt, og hvad der alligevel betvivler: prøver paa at nægte det, er ubetinget Løgn, der aldrig i Evighed kan blive Sandhed, fordi den unægtelige Sandhed da maatte blive Løgn, og Nægtelsen blive det, i hvis Fornægtelse den ene bestod.

Det maa vist nok synes en unødvendig Anstrængelse at ville i omskrivende Ord tydeliggjøre, hvad i dem aldrig kan blive saa klart, end sige klarere end det for alle Mennesker er i sit allersimpleste, bekjendteste Udtryk, i de Ord, hvormed vore enfoldigste Bønder kundgjøre den unægtelige Sandhed, thi den har i Menneske-Sproget ei noget klarere Udtryk end det Simple: jeg veed af mig selv at sige. Naar man

Digitized by Google

imidlertid, som nu endnu til Trods for al sund Menneske-Forstand, har udbasunet og hyldet en Oplysning, der fandt det nødvendigt, med utydelige Ord at fordunkle det Klare, for siden destydeligere at forklare det Dunkle af Mørket, da nødes man til at befæste Indgangen til Lysets Rige med spanske Ryttere, der vel i sig selv ere daarlige Strids-Mænd, og bede Støtter, men dog et Værn mod Mørkets Børn, som Stavere til deres Liv.

Jeg veed da, som alle Mennesker med Samlingen, af mig selv at sige, og er det, som jeg troer, at være et fornuftigt Menneske, da er jeg det ogsaa, men forstaaer man derved Noget, jeg ikke er, da er jeg det naturligviis ikke, og vilde jeg udgive mig for, hvad jeg vidste, jeg ikke var, da løi jeg, ligesom jeg unægtelig løi, dersom jeg sagde: jeg veed ikke af mig selv at sige, og ligesom de unægtelig lyve, der enten vil aftrætte mig min Selv-Bevidsthed, eller nægte deres egen, som de dog først skulde lært at fortie, da det altid lader smukkest at tie med hvad man ikke veed, ja er her aldeles nødvendigt, da hvem der aldrig har vidst af sig selv at sige, nok bærer sig for at fortælle os det. At sige: jeg er et Umæle, det er vist nok ingen Sag, naar jeg ikke er det, men var jeg det, nødtes jeg dog vel til at tie med Skaden, og saaledes er det heller ingen Sag for Personen at nægte sig hjemme, men var han ingen Person, lod han det vel være, og hvem der da siger, med velberaad Hug, han er ikke sig selv bevidst, siger kun dermed, han er sig i Sandhed bevidst at være en Løgner.

Jeg veed altsaa Noget, der er og bliver evig sandt, nemlig, at jeg for nærværende Tid er mig selv bevidst, og at Alt hvad der er ligesaa unægteligt, det er ligesaa urokkelig vist, og det er da iblandt Andet, at de Philosopher, Theologer og andre Godtfolk, der sagde, de ikke vidste Noget, som var evig sandt, ikke noget ufeilbart Kjende-Mærke paa evig Sandhed.

Digitized by Google

de var enten store Løgnere, eller store Daarer, var aabenbar grove Syndere, hvad saa end jeg er, og jo mindre de var sig det bevidst, desklarere er det, at de beherskedes og forblindedes af en overmaade syndig Natur; thi at det er en grov Synd, at modsige evig og soleklar Sandhed, det kan heller ikke nægtes, naar man ved Synd forstaaer Overtrædelse af hvad man skulde underkaste sig, ikke engang at tale om Sandheds-Kjærligheden, som ei engang taaler, at man modsiger Sandhed, naar man, uden Selvmodsigelse, kan det.

Det aabner sig da for mine Øine det svælgende Dyb, der er befæstet mellem Sandhedens og Løgnens Tjenere, mellem Retfærdige og Uretfærdige, mellem Lysets og Mørkets Venner, og saa klar som min Selv-Bevidsthed er mig, saa klar er mig den Oplysnings Falskhed, der vil sammenblande, eller forlige Lys og Mørke, Ret og Uret, Sandhed og Løgn; men det vilde aabenbar det attende Aarhundredes, kun mere og mindre plumpt, mere og mindre aabenbart, i alle sine Talsmænd. Det prøvede de allerplumpest paa, der fandt almindeligst Bifald, de nemlig, der vilde gjøre Dyd til en god, og Last til en slem Vane, der kom af Opdragelsen, og de onde Lyster til uskyldige Ting, naar de kun ikke bred ud i skammelige Ord og skadelige Handlinger, ja, som bespottede Dyden, ved at gjøre den til en Mellem-Ting af to Laster, Sandheden, ved at gjøre den til en Middel-Vei mellem to Løgne, Lyset, ved at gjøre det til Middel-Punkt i Mørkets Rige. Ja, det veed jeg, det var grove Syndere, som ei vilde vide af nogen Sandhed eller Løgn, nogen Retfærdighed eller Synd, noget Lys eller Mørke i Grunden, men kun paa Overfladen at sige, som bred sig ikke om Roden, naar kun Bladene var smukke, skammede sig ikke ved at paastaae, at et godt Træ kunde bære slette, og et slet gode Frugter, at enhver Dyd, selv Sandheds-Kjærlighed, kunde overdrives, saa den blev en Last ɔ: blev last-værdig, og at visse Laster, naar

Digitized by Google

de holdtes i Ave, saasom **Stolthed** og **Argjerrighed**, kunde være Kilden til store Dyder. Ja, det veed jeg, er **Løgn**, fordi Løgn er det Modsatte af Sandhed, evig uforligelig dermed, og fordi samme Uforligelighed maa finde Sted mellem **Ret** og **Uret**, som kun er en Anvendelse og **Følge** deraf; thi det er unægtelig det **eneste Rette** at følge Sandhed, og umueligt, med det Samme at følge Løgnen, der netop gaaer den modsatte Vei, og følges kun af dem, der **gjøre Sandheden Uret**. De, som nu følge Sandhed, er naturligviis **Lysets Børn**, og de, som følge **Løgnen**, **Mørkets**; thi alt hvad der aabenbarer, er Lys, og det er netop Sandhedens Natur at aabenbare hvad Noget virkelig er, ligesom det er Løgnens Natur at skjule Nogets virkelige Beskaffenhed, og det kalder man at fordunkle og formørke.

Hvem der da nu, som det attende Aarhundredes vise Mestere, Svende og Drenge, vil fortælle mig, enten at **al Synd kommer af Svaghed**, **al Løgn af Vankundighed**, **alt Mørke af Lys-Mangel**, eller at Lys og Mørke, Ret og Uret, Sandhed og Løgn er i Grunden Eet, eller vel endog, at Lys og Ret og Sandhed er Børn af Mørke, Uret og Løgn, hvem der fortæller mig sligt, om det ogsaa var en Engel fra Himmelen, han maa ikke fortryde paa, at jeg svarer ham lidt plump: der løi du grovt, saa grovt, at selv jeg med mine Fingre af Støv kan tage og føle derpaa, at det er Løgn, og bliver aldrig i Evighed sandt; thi saalænge man ikke modsiger, hvad man veed er sandt, saalænge lyver man i Grunden ikke, og havde altsaa Ingen gjort det, da var der heller aldrig blevet Løgn til, saa **een Løgner** har der i det Mindste bestemt været, og siden du nu nægter denne soleklare Sandhed, kan du ikke fortænke mig i, at jeg lader dig være denne **Grund-Løgner**, til du indrømmer mig, der er en Anden, som, i det han løi, gjorde Sandheden for Uret, stræbte at indhylle baade den og sig selv i Mørke, og blev saaledes en

Digitized by Google

Fader til al Løgn, Urettens Begynder, og Stifteren af Mørkets Rige i Aandens Verden.

Der var altsaa Noget i, hvad det attende Aarhundredes vise Mestere sædvanlig paastod, at Mennesket var sin egen Djævel, forsaavidt et Menneske virkelig, ved at paastaae, det er ingen Grund-Løgner til, gjør sig selv dertil, og er da unægtelig, naar han gjør det allermest uvitterlig, paa en rædsom Maade, i Grund-Løgnerens Magt, under Urettens Aag og Mørkets Herredømme!

Dog, Ingen tænke, at jeg kaster Stene paa det attende Aarhundredes Saducæer og Skriftkloge, for at gjøre mig selv reen; nei, jeg vil kun vise, at de stenede Sandhedens Vidner i Bibelen, i Historien og i deres eget Bryst, for at gjøre sig selv rene, for at undgaae Skriftemaalet, undvære Aflosningen, og dog undvige Dommeren; thi selv bekjender jeg mig en Synder at være, dømt til Døde af Sandheds Lov, som jeg har ikke fyldestgjort, men, om end ikke gjenstridig trodset, dog villig overtraadt.

Jeg veed nemlig med mig selv, at jeg er hverken min egen Lovgiver eller min egen Dommer, men at jeg er Sandhedens Undersaat, og staaer for Sammes Dom-Stol som en Overtræder.

Nu troste det attende Aarhundredes Præster mig godt, og sige, det har ingen Fare med Samvittigheden, naar jeg Ingen har slaaet ihjel, Ingen bestjaalet, Ingen bersvet, Ingen bedraget, men kun elsket Gud af ganske Hjerte, Sjæl og Sind, og Næsten som mig selv, og naar jeg gjør dem opmærksom paa, at det "kun," hvor let det end klinger, dog er mig en tung Steen paa Hjertet, da smile de ad mine Skrupler, og fortolker Kjærligheden ud af Ordet, som ingen Ting, som et blomstrende, billedligt Udtryk, der kun vil sige det Samme som det Forrige, at lade hver beholde Sit, og give lidt bort af hvad man har tilovers; men jeg kan dog slet ingen

Digitized by Google

Trøst finde hos de Præster, thi de er mig aabenbar alt for letsindige, crasse, og vankundige i aandelige Ting, saa de forstaae ikke engang, hvad det er, jeg fattes og savner, hos dem og mig selv. De forstaae mig knap, naar jeg siger, at fordi jeg ikke har slaaet ihjel, lviet, stjaalet, horet, rovet, bedraget, efter Danske Lov og Keiser-Retten, derfor kan jeg have gjort det Altsammen for Hans Øine, der seer paa Hjertet, og for Hvis Dom-Stol blot en af Delene er Nok til at fælde mig som Lovens Overtræder, de forstaae mig knap, og kalde det i alt Fald Smaating, hvad Ingen veed, uden Gud og min Samvittighed, hvad der ingen Skade har gjort i Verden, og, kort sagt, hvad man ikke kan stævnes og komme i det Mindste tre Dage paa Vand og Brød for.

Verdens Vise er paa fine Steder klogere, men paa Andre endnu dummere, thi kommer jeg til Frankrig, da lee de mig ud, og kommer jeg til England, da gabe de over min Samvittighedsfuldhed, og hvor de er lidt klogere, i Tydskland, fortælle de mig, at det vel ganske rigtig er Sorgen, hvad jeg klager over; men at jeg liider af en Dunkelhed i Begreberne, som de ret strax, naar de faae Stunder, skal opklare; og at indtil Videre skal jeg kun give mig tilfreds med den Tanke, at Gud og Sandhed er i Grunden dog kun mine egne Ideer, og Samvittigheden kun min practiske Fornuft, der foreholder mig Idealet af menneskelig Fuldkommenhed, jeg, vel at mærke, saavidt muligt, skal stræbe at realisere. Vist nok synes det, som man, i Følge Friheden, der vel ikke kan bevises, men er dog unægtelig, da den er practisk umdværlig, som man, i Følge den, maatte kunne gjøre Alt hvad man ret vil, men Erfaring lærer, at det kun er i den oversandselige Verden, Friheden herskter, i den Sandselige derimod herskter Nødvendigheden, og da nu Mennesket hører til Begge, ligger han naturligviis bestandig i Strid med sig selv!

Digitized by Google

I Strid med sig selv, svarer jeg, det er da altsaa paa en af Siderne i Strid med Sandhed, og i det Hele at være i Helvede, thi et selvmodsigende Liv, det er aabenbar et Helvedes-Liv, et Liv i Løgnens og Mørkets Rige, og har jeg kaaret det med fri Villie, da vee mig! da maa jeg begynde at raabe: I Bjerge, falder over mig, og I Høie, skjuler mig for Ham, som sidder paa Dom-Stolen og dømmer med Retfærdighed!

Vist nok vende da selv de Tydske Viismænd mig Ryggen, som en tykhovdet Hyperboræer, eller en tykblodig Hypochondrist; men det er dog lige vist, at de Mestere bedrage sig selv og alle deres Disciples, ved at udgive den Tydske Natur, der, som Philosophien viser, virkelig ligger i en farlig Strid med sig selv, for den almindelige Menneske-Natur, og det ovenikjøbet i dens oprindelige Reenhed, som Normal-Naturen; thi var Sandheden, som et Udtryk af Virkeligheden, kun en Menneske-Tanke, da maatte, i det Mindste, hele Menneske-Naturen svare til den; da der aabenbar ligesaalidt i hvad Sandheden udtrykker, som i hvad den selv er, kan findes nogen Løgn eller Strid, saa, hvor der findes Strid, er Sandhed i det Høieste kun Part, og, hvor den ikke seirer, der er den slet ikke selv nærværende, der er i det Høieste kun dens Skygge!

Var Sandhed altsaa kun en Idee, kun en Menneske-Tanke, der ei engang beherskede Mennesket, men stræd kun i ham med Løgnen, da var Sandhed selv aabenbar i Grunden Løgn, eller, for at fatte mig saa kort og tydelig som muligt, da var der ingen levende, personlig Gud til, som der dog nødvendig maa være; thi er der en Gud til, da er Han nødvendig den sande, ei den falske Gud, da er Han Sandheds Gud, vor Lovgiver, vor Dommer, vor Konge!

Det er da egenlig Spørgsmaalet, hvorpaa det kommer an, om det attende Aarhundredes Oplysning er ægte eller ikke;

Digitized by Google

thi er der virkelig en levende, personlig Gud til, da er den aabenbar falsk, og det ligesaavel i sin tungeste tydske, som i sin letteste franske Rustning, da Sandheds-Gud, den sande Gud, jo umuelig, uden at nægte sig selv, kan forlige sig med Løgnen, og vil nu ikke engang en arm Synder, som jeg, ved Undergang, kisbe Løgnens Venskab, saa kan jeg godt forstaae, den sande Gud gjør det endnu langt mindre, da Han umuelig kan nænne, at lade Sandhed døe, for at Løgnen kan spille Mester, og blive selv den Sandhed, hvis Afsværgelse den er!

Altsaa spørger jeg da, er der virkelig en Gud til, enten vi ønske det eller ikke, eller har de Verdslig-Vise Ret, at Han er kun til, forsaavidt man troer at behøve Ham, enten til at holde den halsstyrige Almue i Tømme, eller til at realisere fornuftige Folks andre Planer, som er dem selv for store, i hvilket Tilfælde Han naturligviis maa finde sig i de Betingelser, under hvilke Man vil lade Ham være til, og, som en fornuftig Tjener, ei paa mindste Maade genere sit høie Herskab af Støv og Aske!

At der nu umuelig kan være en saadan Gud til, som enten Voltaire eller Kant selv kunde gjøre, og holde i Ave, det har visse Folk i Tydskland allerede selv indseet, og derfor besluttet, ei at erkjende nogen anden Gud, end den, man med Tiden ventede selv at blive, saa det er kun Spørgsmaalet, om det dog ikke lader sig unægtelig bevise, at der er en Gud til, om vi saa end Alle skulde derved gaae til Grunde!

Det er vist nok kommet vidt med den menneskelige Daarskab og Stodder-Stolthed, naar Nogen af os fordrer Bevis for, at han ikke har skabt sig selv, men det er dog endnu kommet meget videre, naar de berømteste Viismænd, som i det attende Aarhundrede, enten sige med høi Røst, hvad Daaren før kun hviskede i sit Hjerte: der er ingen Gud, eller fortælle os dog, at vor Skabers Tilværelse lader sig ingenlunde

Digitized by Google

ſtrængt beviſe, men kun rimelig formode. Det Sidſte er nu aabenbar Løgn, thi kan Guds Tilværelſe ei ſtrængt beviſes, da er der ikke mindſte rimelig Formodning derom, da er der ingen Gud til, thi Gud kan ikke nægte ſig ſelv, og det gjorde Han, naar Han ſkabte et Væſen, der vidſte af ſig ſelv, men ikke af ſin Skaber at ſige, og Vantroen var da, ſom det eneſte Naturlige, ogſaa det eneſte Rette, men et ſaadant Væſen maatte da ogſaa nødvendig være ſig ſin evige Guddom bevidſt, og det er i det Mindſte ikke Tilfældet med mig, og var neppe heller Tilfældet med Kant, ſiden han ikke blot døde, men gik endog først fra Samlingen, hvilket klæder en evig, guddommelig Selv-Bevidſthed alt for ilde.

Men har ikke dog Kant, og Tuſinde, i Mænden paa hinanden, forſikret os, at alle de gamle Beviſer for Guds Tilværelſe, det kosmologiſke og phyſico-theologiſke, ſaavel ſom det ontologiſke, i Grunden ingen Ting beviſte, ſaa man maatte nøies med den rimelige Formodning, at, da Kant ikke ſelv formaaede at udføre ſin herlige Plan til de frivillige Syndere pasſende Lykſaligheds, maatte der nødvendig være eller fødes en Deus ex machina, en dertil dygtig og forpligtet Gud, men ſom naturligviis for Reſten ikke maatte blande ſig i Regnſkabet, der forblev en Privat-Sag mellem de frivillige Syndere og deres egen practiſke Fornuft, og var afgjort ved en inappellabel Kjendelſe af den critiſke Fornufts Domſtol.

Jo, viſelig har man overvældet os med ſlige ugudelige Forſikringer, og gjør ſaa endnu, men Han i Himlene leer ad Krybet, der meſtrer Ham, og, med den Viished, at Han baade kan og vil afvende de ſørgelige Følger, maae Hans Tjenere ogſaa lee ad den vanvittige Selv-Klogſkab, der fandt det aldeles umueligt, at Guds Søn kunde blive Menneſke, men høiſtrimeligt, at Kants Søn kunde blive Gud, aldeles umueligt, at Menneſkets Frihed kunde indſkrænkes af Guds, men høiſtnaturligt, at Gud lod ſin indſkrænke, ja ophæve af Vores.

Digitized by Google

Hvad nu det ontologiske eller speculative Bevis for Guds Tilværelse angaaer, da er det vist nok det svageste, ei blot fordi man ei var synderlig stærk i Speculationer, da det blev ført, men især fordi al blot Speculation er saare svag, naar det gjælder om at overbevise Folk, hvoraf de Færreste fatte, hvorom Talen egentlig er, og Alle have deres Liv og Styrke andensteds end i den speculerende Fornuft. Kun da for at vise de Selv-Kloge, at dette svage Bevis dog er for stærkt, til at de skulde kunne rokke det, vil jeg blotte hvad man kalder dets svage Side, og opfordre Kæmperne til derpaa at prøve deres Styrke.

Det allerfuldkomneste Væsen er mueligt, altsaa er det ogsaa virkeligt, da Virkeligheden hører med til Fuldkommenheb, kan vel, ved første Kiekast, synes en vovelig Slutning, men er det, naar den udtrykkes lidt klarere, dog paa ingen Maade; thi det er ganske vist, at enhver Mueligheb, som ikke har en tilsvarende Virkelighed, er falsk og løgnagtig, og at altsaa Sandheden, der udtrykker alle Fuldkommenheder, som deres Begreb, maatte være Løgn, dersom den var en blot Mueligheb, uden tilsvarende Virkelighed, saa Beviset er i Grunden slet ikke svagere end den evig urokkelige Grund-Sætning, at Sandhed kan umuelig være Løgn, da Løgn saa maatte være Sandhed, hvad Ingen kan sige, uden netop at bekræfte, hvad han vilde nægte.

Vist nok lader den høitydske Paastand om den høieste Fornuft, eller en blot Magt, som Guddommens Grundvold, eller om Gud, som en blot Idee, der meb Tiden skulde realiseres, sig paa ingen Maade forene med dette Bevis, men det er aabenbar kun Skade for den høitydske Philosophie, lige fra Leibniz til Schelling, ingenlunde for Beviset; thi det kan ikke alene godt undvære alle de Philosopher, det ikke huger, men knuser meb eet Slag alle de Systemer, som Leerkar, der ere byggede paa en aabenbar Løgn d: paa en høieste

Digitized by Google

Fornuft, der er uafhængig, paa en tom Sandhed, der kun er en klar Selv-Modsigelse, da det unægtelig er Sandhedens uforanderlige Grund-Sætning, kun at udtrykke det Værende, som det virkelig er!

Dette er da det svageste Beviis, som vi siden skal see, hvorledes Aabenbaringen mærkelig forstærker, og vi vende os nu til det Stærkeste, til hvad man med Rette maa kalde Kraft-Beviset, ikke fordi det er urokkeligere end hvad man har kaldt det Svageste, thi det er, som vi saae, umueligt; men fordi Gud selv har ført det paa en Maade, der usdvendig maa slaae hvert Menneske. Gud har nemlig beviist sin Tilværelse, ved at skabe Himmel og Jord, med Alt hvad deri befindes, og det kan selv Bønder see, er et Mester-Stykke, al Verdens Viise bare sig for at efterligne, et Beviis de ei mægte at rokke. Jeg veed, at jeg er ikke blevet til af mig selv, det er en Bekjendelse, som indslutter den Guddommelige Sandheds og den sande Guds Bekjendelse i sig; thi min Skaber er min Gud, og skal jeg erkjende Nogen over Ham, maa Han selv byde mig det, ellers er det uforsvarligt. At jeg nu ikke er blevet til af mig selv, det er aldeles vist, med mindre jeg er lutter Løgn; thi intet Andet, end ikke Guddommen, er blevet til af sig selv, eller med andre Ord: at blive til, skabes, fødes, eller hvorledes man vil udtrykke en Begyndelse, af sig selv, er et selv-modsigende, altsaa løgnagtigt Begreb, kun Grund-Løgneren er, som saadan, i sit løgnagtige Begreb, blevet til af sig selv; men virkelig, i Sandhed, kan hverken Gud eller Andet blive til af sig selv, fordi, naar man er sig selv bevidst, da er man allerede til. Kan nu hverken jeg eller Noget være blevet til af sig selv, saa kan Verden det ikke heller, og at hvad der ikke engang veed af sig selv at sige, skulde have skabt sig selv, den Løgn er da saa grov, at man maa have meget sin Forstand, for at troe den. Men maaskee er jeg og hele Verden blevet til af ingen Ting, som da

Digitized by Google

vel ogsaa er Meningen, naar man siger, vi er blevet til af os selv! Det kan maaskee synes dem rimeligt, der veed, hvad der kan blive af ingen Ting, men det veed jeg ikke, jeg veed kun, at Noget, som er værdt at nævne, bliver det aldrig, ja end ikke Noget, der kan svare til et bedre Navn end det, hvoraf det er kommet, altsaa: Intet; thi for at der kunde blive Noget af Intet, maatte man først gjøre Intet til Noget, og saa var det, som man let seer, ikke længer Intet, som det dog maatte være, naar der skulde blive Noget af Intet. Ingen tænke, det er Ord-Spil, skjøndt det klinger naragtigt nok; thi det er kun det klare Udtryk af den urokkelige Grund-Sætning, at Alting har en Aarsag, enten i sig selv eller i noget Andet, og hvor man sætter Aarsagen, der sætter man tillige Virksomheden, der ei, uden Selv-Modsigelse, kan sættes i ingen Ting, som kun er Grundlag for Løgnen, og deraf at udlede Alting, er aabenbar Uret mod Sandheden, som derved gjøres til et Vidne om, at Løgnen har Ret i at bygge paa ingen Ting, som Noget, der med Tiden vel kan blive Allehaande af.

Kan jeg nu hverken være blevet til af mig selv eller af ingen Ting, saa maa jeg enten slet ikke være blevet til, eller have en Anden at takke for min Tilværelse, og det Sidste er i det Mindste Tilfældet med mig, thi jeg er ikke til fra Evighed af, og jeg kan ikke skylde Noget min Tilværelse, der var dummere end jeg, da jeg, med al min Klogskab, ei kan skabe det dummeste Fæ, end sige da et Menneske.

Det er jo vistnok forfærdeligt at læse om alle de store Virkninger af smaabitte Aarsager, det attende Aarhundredes kloge Folk vil have bemærket, hvorfor de fandt det ganske rimeligt, at selv de, skjøndt Visdommens Førstefødte, var Dumhedens Børn, og havde de, med den Forstand, udrettet noget virkelig Stort, vilde det vist nok været uforklarligt, men kunde dog umuelig kuldkaste den urokkelige Grund-Sætning,

Digitized by Google

af Grund-Aarsag til noget Større, Stærkere, eller Klogere end man selv er, kan man umuelig være, og hvad man kun er Mellem-Aarsag til, det er man i Grunden slet ikke Aarsag men kun Middel til, saaledes som selv det attende Aarhundredes Vanvittighed kan, i Guds Haand, være et Middel til stor og sand Oplysning.

Han nu, som er min Grund-Aarsag, den vidunderlig Store, der har frembragt mig til et Vidunder for mig selv, Han er min Herre og min Gud, og Alt hvad jeg finder mig sat over, eller knyttet til, Alt hvad jeg staaer i Vexel-Virkning med, antager jeg uden Videre, for Hans Værk, indtil en Anden bedre hjemler sig Æren derfor, end Han, der i mig skabde et jordisk Væsen, som kan kundgjøre Hans Magt og Ære.

Dersom nemlig den øvrige Verden skulde have en anden Grund-Aarsag end jeg, da maatte det være en, der enten ikke kunde eller ikke vilde aabenbare sig i sit Værk, og kjendes deraf, men kunde den det ikke, da var den ikke Grund-Aarsagen til en Verden, til hvis mindste Deel jeg, skjønt mig bevidst, ei kan være Grund-Aarsag, og vilde den det ikke, da var dens Virksomhed falsk, thi hvad der i sin Ytring, Ord eller Daad, ei vil aabenbare men skjule sig, det er unægtelig Løgn, der kun kan være Grund-Aarsag til Blænd-Værk.

Enten maa altsaa hele Sandse-Verdenen, som Idealisterne paastaae, være Blænd-Værk, eller et Værk af min Skaber, og i begge Tilfælde bliver Han da Grund-Aarsagen til Alt hvad der virkelig, i Sandhed er til; men at nu hele Sandse-Verdenen umuelig kan være Blænd-Værk, det lærer jeg af dens unægtelige Forbindelse med mig og Virkning paa mig; thi var mit Legeme kun Blænd-Værk, da var min Bevidsthed det ogsaa, da var Alt i Grunden ingen Ting, og Grund-Aarsagen til Alt en Løgn, som Ingen løi, en Tanke, som Ingen havde, en Selv-Bevidsthed, som ingen var.

Digitized by Google

See, det er de to eneste Beviser for Guds Tilværelse jeg kan fatte, eller rettere det ene store Bevis, betragtet fra begge Sider: den speculative og den populaire, og Alt hvad man ellers med nogen Ære har givet Navn deraf, indeholdes for mine Øine heri, hvorimod jeg finder, at det saakaldte moralske Bevis i Grunden Intet beviser, da man kan nægte dets Grundsætning, uden derved aabenbar at modsige sig selv. Det indrømmede da ogsaa dets Mester selv, og skuffede, for saavidt, kun ved at paastaae om de virkelige Beviser, at de var ugrundede eller dog utilstrækkelige. At nu den første Bevisførelse slet ikke rammer dem, finder jeg soleklart, og at den anden ligeledes er grebet i Luften, anseer jeg for let at bevise.

Eet er nemlig, som man let indseer, hvorvidt et Bevis i Grunden er tilstrækkeligt, og noget ganske Andet, hvorvidt det er tilstrækkelig udviklet, oplyst og anvendt, og havde Kant blot paastaaet, at Beviset eller Beviserne for Guds Tilværelse, ligesom i det Hele den naturlige Theologie, trængde høilig til at fremstilles og betragtes i et klarere Lys, da havde han dermed paastaaet noget meget Sandt, og kunde, ved at anvende sin Skarpsindighed til Guds Ære, have gjort sig høilig fortjent af Menneskeheden, men nu, da han, paa Sandhedens Bekostning, søgde sin egen Ære, gjorde han sig kun fortjent af en Slægt, der med Begjærlighed greb ethvert Paaskud til at rive sig løs fra sin rette Herre, og sætte Skabningen over Skaberen, høilovet i Evighed.

Det er nemlig klart, at naar man først veed, der er en Gud til, som har skabt Verden og Mennesket, da veed man derved ogsaa, at Han er Alt, hvad Han nødvendig maatte være, for baade at kunne og at ville skabe disse Ting, og naar man veed, at Sandhed er Guddoms-Begrebet, der baade forudsætter, og virkelig udtrykker en tilsvarende Guddom, da veed man ogsaa, at Guddommen i sig forener alle muelige Fuldkommenheder; saa Spørgsmaalet bliver kun, hvorvidt vi kan

Digitized by Google

indsee, hvad der nødvendig hørde til at skabe Verden, eller hvad der er virkelige Fuldkommenheder. Ligesaalidt som vi nu nogensinde kunde overbevises om Guds Tilværelse, dersom ikke vor egen Bevidsthed unægtelig bevidnede den, ligesaalidt kunde vi vide, eller engang rimelig slutte Noget om Guds Væsen og Egenskaber, dersom de ikke selv havde kjendelig afpræget sig i os og i Verden, som Hans Værk; men det er ogsaa klart, at det maatte saa være, at Mennesket og Verden maa ligesaavel være et Vidnesbyrd om Guds Væsen og Egenskaber, som om Hans virkelige, personlige Tilværelse.

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Lehrbuch der Kirchengeschichte von J. C. L. Gieseler, Dr. der Philosophie und Theologie, und der leztern ordentl. Professor an der Rheinuniversitet. Darmstadt 1824 bey Leske, und Bonn bey Marcus. Erster Band. 502 S. 8.

Atter see vi her første Bind af en Lærebog i Kirke-Historien, der, efter Fortalen, skal fuldendes i Tre, og omfatter alt de syv første christelige Aarhundreder. Nu troer jeg vistnok, vi hvilig kunde trænge til nye, baade større og mindre Udtog af Kirke-Historien, der ikke blot er Lægmand, men især vore Præster, meget for lidet bekjendt; men jeg tvivler paa, at denne Mangel vil blive afhjulpet, før vi afhjelpe den selv, og, i alt Fald, maa jeg erklære nærværende Bog for aldeles overflødig, ja, kan med god Samvittighed ei raade Nogen til at læse den, da den synes stilet paa at bibringe Læserne en Afsmag for Kirke-Historie, de sædvanlig have Nok af. Ingenlunde vil jeg paabyrde Forfatteren denne ravgale Hensigt, thi hans Hensigt var vist nok blot, som Saamange af hans Landsmænd, invita Minerva, at skrive en ny Bog, der kunde sige Læserne, hvor mangfoldige Bøger han havde læst, eller vidste hog Titel paa, og hvorledes han, saaledes Rubrikerne paa det kirkehistoriske Schema ordnede og udfyldte, men det er dog virkelig meget forlangt, at Nogen derfor skal ikke blot kjøbe, men læse tykke, kjedsommelige Bøger, med mindre han har Lyst og Leilighed til at gjøre Gjengjæld. Da dette nu kun

Digitized by Google

kan være Tilfældet med Forfatterens lærde Landsmænd, vil jeg foreslaae mine, engang for alle, at overlade dem det sure Hoverie, og aldrig meer at opskjære eller oplukke noget tydsk Compendium i Kirke-Historien, med mindre de har særdeles gyldige Grunde til Undtagelse, som enhver saadan Regel kan taale, og det er i det mindste mit faste Forsæt, saaledes at følge den.

For dog nu ei ganske forgjæves at have bidt i det sure Eble, vil jeg meddele Læseren en lille Mundsmag, for at han ikke skal falde paa den Mistanke, at det er et Lækkerie, jeg vil beholde for mig selv, og hertil vil jeg vælge det Stykke af Indledningen, der handler om Rubrikerne; thi har en Tydsker mindste Originalitet, maa den nødvendig kömme tilsyne, hvor han er i sit Element.

Det er, siger Forf. her, (S. 3) Kirke-Historiens Opgave at fremstille Gangen i alle de Forandringer og Udviklinger, den christelige Kirke, lige fra sin Oprindelse, har fristet, og den maa fremstilles saaledes, at man deraf ikke blot seer, hvordan Kirkens Tilstand, i Tidens Løb, har været, men ogsaa paa hvad Maade den er blevet det, og hvilke ny Begivenheder dens Forandring er at tilskrive. Der er i Øvrigt et dobbelt Forhold, hvorpaa Kirkens Tilstand altid beroer, det indvortes nemlig og det udvortes. Til det Indvortes hører fremfor Alt den religiøse Tro, der er Samfunds-Baandet, baade i sin videnskabelige Udvikling og i sit Liv hos Menigheden, og dernæst saa vel Beskaffenheden af de fælleds Andagts-Øvelser, som, i det Hele, af Kirke-Samfundet. Til det udvortes Forhold derimod hører Kirkens udvortes Udbredelse og Forhold til andre Samfund, især til Staten. Uagtet nu disse Forhold ingenlunde bør være afhængig af hinanden, men i bestandig Vexel-Virkning, lade de sig dog særskildt historisk behandle, og saaledes har man da:

Digitized by Google

I. en Historie om Kirkens udvortes Forhold (udvortes Kirkehistorie) nemlig:
   1) Historie om Kirkens Udbredelse og Indskrænkning.
   2) Historie om dens Forhold til Staten.

II. en Historie om de indvortes Forhold (indvortes Kirkehistorie.)
   1) Kirke-Lærdommens Historie,
      a) dens Liv og Virksomhed hos Folket.
         Religiositetens og Sædelighedens Historie.
      b) dens videnskabelige Udvikling.
         De theologiske Videnskabers Historie.
         Dogme-Historie.
         Moral-Historie.
   2) Gudsdyrkelsens Historie.
   3) Samfundsindretningens Historie.

Beskrivelsen over Gudstjenesten, Kirke-Skikkene og Samfunds-Indretningerne i den gamle Kirke, maa ogsaa være historisk, da den omfatter, om ogsaa et kort Tidsrum, dog altid meer end et Øieblik, og den kalder man med temmelig ubestemt Navn kirkelige Oldsager, eller den kirkelige Archæologie. Desuden deler det kirkehistoriske Stof sig ogsaa med Hensyn paa de forskjellige Lande og fraskildte Kirke-Samfund, og den eiendommelige Udvikling deraf er det, Special-Historierne skal fremstille, skjøndt vist nok Udviklingen, saavel af de enkelte kirkelige Forhold, som af de særskildte Rigs-Kirker og fraskildte Samfund, rober en bestandig, om end større og mindre, Vexel-Virkning, saa ingen Special-Historie, og ingen Historie om enkelte kirkelige Forhold, ganske kan skilles fra det Hele. Hvad nu den christelige Kirkes Universal-Historie angaaer, da følger den Sammes almindelige Udvikling, i Hoved-Trækkene, gjennem alle kirkelige Forhold, i alle Lande og hos alle Partier. For den er altsaa kun de historiske Data vigtige, som vise den almindelige Udviklings-Gang,

Digitized by Google

medens de, der er af mindre Betydenhed, overlades til Special-Historierne.

Her slutter Paragraphen, og jeg er ikke grusom nok til prøve Læserens Taalmodighed, ved at gaae videre, da dette vist er tilstrækkeligt, for at sikkre de Læsere, der ønske saa faa Valmue-Blade i deres Bøger som mueligt. Vistnok er der mangen saavel historisk som theologisk Professor, der forundret, eller foragtelig vilde spørge, hvad jeg dog egenlig savner i ovenstaaende Text, der jo i Bogen er rigelig forsynet med lærde Anmærkninger, og mit Svar vilde neppe fyldestgjøre dem, men dog svarer jeg trøstig, at hvad jeg i denne Bog fornemmelig savner, er noget Mærkeligt, jeg ikke før har seet, da det er min ufravigelige Fordring til enhver Bog, at den ei maa være et aandeligt Eftertryk med et nyt Titelblad og blotte Bogstav-Forandringer, og det er denne Lærebog i Kirke-historien, som saamange andre Udtog og Lærebøger i alle Fag, ved hvilke den literaire Syndflod er steget sine femten Alen over de høieste Bjerge, og skal da nu, med Guds Hjelp, begynde at falde.

Hvad jeg i Øvrigt savner ved alle saadanne historiske Been-Rade, paa deres Parade-Senge op under Loftet, af haardt Hø og lang Hakkelse, det er vel i mange lærde Folks Øine kun Ubetydeligheder, men det er dog naturligviis ikke desmindre Liv, Aand og sund Menneske-Forstand. Sagtens vil man paastaae, der findes netop Saameget af det Sidste, at der ei bliver Rum til de to første, men det er netop, hvad jeg kalder aabenbar Mis-Forstand, deels fordi Liv og Aand, hvor de findes, yttrer sig hos Skribenten altid mest i Finger-spidserne, og deels fordi det unægtelig er ligesaa dumt at skrive dødt for levende Folk, som at skrive Noget for Døde, saa Bøger uden Liv og Aand er altid dumme, de maae saa være korte eller lange, skjøndt de Korteste af det Slags, som et mindre Onde, naturligviis er de bedste. Denne Bemærkning

Digitized by Google

er saa soleklar, at den ikke i mindste Maade fordunkles ved den almindelige Professor-Indvending, at Lærebøgerne for at give de Unge i Korthed en nogenlunde fuldstændig Oversigt af Videnskaben, og Anviisning til et dybere Studium, nødvendig maae have en stræng, tør, videnskabelig Form, med en rig Literatur i Noterne; thi det er vist, at saadanne Beenrade give de opvakte Hoveder slet intet, uden Lede til Videnskaben, give de Tungnemme kun unyttigt og overflødigt Slid, give kun Papegøierne og Læse-Hestene præ caeteris, og give kun alle de Unge Stene for Brød. Kan man dog ikke begribe, hvad sund Fornuft lærer, og daglig Erfaring stadfæster, at naar man vil indgyde de Unge Lyst til en ny Kreds af Kundskaber, og indføre dem deri, da skal man give dem Noget, de med Lyst kan læse, let kan huske, og som kan vække Begjærligheden hos dem efter Mere; og at da er det først, Lysten driver Værket, da er det først, de bedre Begavede iblandt dem faae Sind og Mod til at gaae videre, til at bekæmpe Vanskeligheder, brydes med Dunkelheder, og underrette sig om mange tilsyneladende Ubetydeligheder, hvis relative Værd de have lært at indsee. Da gaae de frem, og de der, af Mangel paa Lyst eller Leilighed, blive tilbage, have dog en Oversigt, som de seent eller aldrig glemme, og som maaskee i en senere Alder kan drive dem til at fortsætte den afbrudte Fremgang! Kan eller vil man ikke see, at ved at gaae den modsatte Vei, ved at begynde bag fra, har man ligesom med Flid begravet Mængden af de Studerende i det videnskabelige Barbarie, der unægtelig herskер, og at man fremforalt derved har berøvet den menneskeligste og for de Unge mest tiltrækkende af alle Videnskaber: Historien næsten al Kjærlighed og Dyrkelse, selv hvor den, som blandt os, var fra Hedenold Folkets anden Natur! Sørgeligt, om det ei skulde indsees og ændres, før det er for silde; men, med Guds Hjelp, vil begge Dele skee, naar de Unge kun vaagne af den Sjæle-Sløvn, hvori bagvendte, forvirrede Forelæsnin-

Digitized by Google

ger og Erasmus Stenbrian har saa mægtig bidraget til at indbyrde dem. Istedenfor af sin Forgjængers Bog at udskrive Bog-Titler til sin Eftermand, vil da en historisk Professor give alle Videnskabens Elskere en literair-historisk Haandbog, med et godt Register, og istedenfor Beenraden vil han give de unge Studenter en livlig Fremstilling af de Hoved-Begivenheder, Alle maae kjende, og for hvis Skyld det ene er værdt, for hvem der kan, at samle alle de Smaating, hvoraf man nu baade i Skoler og paa Universiteter propper de Unge saa fulde, at de aldrig lære Forskjel mellem Stort og Smaat, har meget at glemme, men Lidet, som for dem er værdt at huske. Med Rette har man hoilig dadlet Lærebøgerne og Læremaaden i Skoler og paa Universiteter før Reformationen, men naar man, som følgeligt er, undtager Grammatiker- og Sprog-Underviisning, da er det nu ikke et Haar bedre paa hele den historiske Side, hvortil jeg naturligviis ogsaa regner Theologien, thi det er nu som da et Vidunder, naar en livlig Ungersvend ei i Fortvivlelse afsværger Videnskaberne, der møde ham som Dødninger og Plageaandet.

Dog, det tør vel blive bedre, og end skulde jeg vel sige mine Læsere, ikke hvilken Aand der herskes i den Gieselerske Lærebog, thi det er umueligt, da der end ikke findes Spor af Liv og Aand, men dog i hvilken theologisk Skoles Tjeneste han staaer. Vist nok er det, i mine Øine, høist ligegyldigt, hvem en sovnig Professor holder med, men i de Bonnske Universitets-Annaler kan det dog have en Slags Vigtighed, og saavidt jeg kan skjønne, er da den gode Mand en Ven ad alle Potentater, som hverken vil støde Augusti eller Wegscheider, hverken Loesler eller Tholuck, hverken Kirkefædre eller Kjættere, for saa uvis og ligegyldig en Tings Skyld, som Troen paa den Korsfæstede, om hvem man kan tænke og sige omtrent hvad man vil, og dog være Christen, naar man kun lader ham beholde Herre-Titelen og Frelser-Navnet. Man

Digitized by Google

høre, til Prøve, følgende sædvanlige Snik-Snak om den Guds Enbaarne. (S. 61).

"Efterhaanden samlede han 12 unge, ulærde Mænd, af lav Stand, om sig, for, ved Omgang og Underviisning, at meddele dem sin Aand og sine Planer, og Disse ledsagede ham paa hans smaae Reiser, under hvilke han fremtraadte, snart i mindre huslige Kredse, snart i Synagoger, og snart i Folke-Stimler under aaben Himmel, og tiltrak sig ved overordentlige Gjerninger almindelig Opmærksomhed, ligesom han da ogsaa, ved sin umiddelbar indlysende og hjertegribende Lærdom, vakde Beundring og Forbauselse. I Førstningen skyede han al Opsigt, ja forbød endog sine Disciples at udraabe ham for Messias, men siden erklærede han sig for denne Forjættede med en Fasthed, der ikke tillader at tænke paa blot Accommodation. Dog, det Gamle Testamentes religiøse Ideer havde i det Hele hos ham vundet et nyt og høiere Liv, hvori de hævede sig langt over de gamle locale og temporære Former. Saaledes forklarede den theokratiske Idee sig hos ham til den høie Idee om et Guds-Rige, hvori Menneskene, besjælede af Guds Aand, vare forbundne til en moralsk Eenhed med Gud og hverandre, og dette Guds Rige vilde han, som Messias, stifte paa Jorden, desaarsag krævede han af sine, i det Udvortes og i Bogstav-Væsenet nedsunkne, Samtidige, først en Sindsforandring, saa de kunde modtage Guds Aand, og dernæst Tro paa ham, som den Christus, for at ogsaa den svagere Aand, ved Hengivenhed til en Høiere, kunde hæves til det fri Liv i Gud."

Hvem der lyster meer af Slags, behøver vist ikke at læse det i en Bog fra 1824, thi hvor, i det attende Aarhundredes usle Bøger om Herren, kan man ikke finde omtrent det Samme, og derom har jeg da ikke meer at sige, end at vistnok er den Skildring, man giver af Guds enbaarne Søn, langt over hvad Hr. Gieseler og slige Folk kan svare til, men dog slet ikke

Digitized by Google

guddommeligere, end at en Mand med Aand, og inderlig Sorg over den nærværende Tids Feticisme og Bogstav-Væsen, kunde fyldestgjøre den, naar Ærligheden tillod ham, som Jesus, at udgive sig for Guds eenbaarne Søn, der skulde domme Levende og Døde, og fordømme alle dem, der ikke vilde troe paa ham!

N. F. S. Grundtvig.

De la religion, considerée dans sa source, ses formes et ses developpements par *Benjamin Constant*. Tome. I. Paris 1824.

Sluttet.

Saaledes forfølger Historien som en fortørnet Skygge hvert denne Forf.'s Skridt og tager som den strenge Nemesis sit Griffel fra den Uværdige. Thi vidselig lader Historien sig aldrig spotte eller sit Navn tage forfængeligt, som Forf. har gjort det. Beviser derpaa med Hensyn paa denne Forf.'s Værk have vi i den foregaaende Bedømmelse givet; man tillade os endnu kun at belyse enkelte factiske Anskuelser, hvor netop den religiøse Betragtning synes ligesom at skjære den historiske Sandhed og begge træffe sammen i eet Punkt. Det er velbekjendt og især vist ikke undgaaet Forf.'s Opmærksomhed, at de store hedenske Historieskrivere, som endnu prises i vore Dage som Mønstre hvad Historiens Kunst angaaer, alle knytte deres Fortælling til en religiøs Grundanskuelse, eller i det mindste ikke fornægte en vis Skye for det Hellige, for det, hvori de troede (ligemeget om med Rette eller Urette, her nemlig, hvor vi argumentere mod en Forf., for hvem den religiøse Følelse adjenner alle Former) at sine en aabenbaret Haand, en Guddomsvirkning. Det første gjelder f. Ex. om

Digitized by Google

Herodotus, det sidste om Livius, der ogsaa heri ganske afpræger det Folks Character, hvis Historie han beskrev. Gaae vi fra Hedningene til Jøderne, saa veed Forf. vel i det mindste af de tyske Skribenter, som vare hans Veiledere, at Ideen om et Theokratie er eget for dette Folk, at denne findes hos Moses som hos Propheterne, og at al disses historiske Kunst oplyser sig i den eenfoldige Sandhed, at Gud var med Folket, saalænge Folket var med Gud, men afdrog sin Haand fra det, den Stund det forlod Ham, for at tjene Afguder. Og denne religiøse Beskuelse af Historien, den fremtræde nu livlig og gjennemgribende og ægte prophetisk, som hos Israels Folk, eller mork og veemodsfuld og uprophetisk som hos Hedningefolkene, er dog vel i begge Tilfælde noget Factisk og Kundbart, Noget, som intet Raisonnement, ingen subjectiv Betragtning formaaer at udslette; ja er den religiøse Følelse noget virkelig Universelt, saa maa den jo netop heri feire sin Sandheds Triumph. Hvor maae vi da forbauses, naar en Forf., der er opdraget i Christendommen, der har gjort Folkenes religiøse Historie til Gjenstand for al sin Forskning, giver os strax i Indgangen til sit Værk (hvor Hedningen vilde tilhviske de Indtrædende et advarende: *Εὐφημεῖτε* eller et opmuntrende: Introite, nam et heic dii sunt) en saa, jeg vil ikke engang sige unchristelig, men selv unhedensk (i den hedre Betydning), kort irreligiøs og uhistorisk Forsikring *): "Vi ere visselig langt fra at dele den fromtlabende, overspændte Betragtningsmaade (la pieuse exagération), som udleder alle vantroe Tidsalderes Forbrydelser af en Fraværelse af den religiøse Følelse" (det vil sige: af Mangel paa Gudsfrygt), og som Belæg anfører Pave Alexander den 6tes Regjering, "hvor Communionen," som han siger, gik foran Mordet og Confes-

*) Fortalen S. XX-XXI.

Digitized by Google

stonen fulgte derpaa." *) Hvad er da Grunden, spørge vi ham, til Tidsaldrenes Ugudelighed? Han svarer: de moralske Lidenskaber. Men hvorfra, spørge vi videre, ere de satte i Brand? hvorfra det første Puft til den Helvedesflamme, der luer i dem? kan det Hellige trædes under Fødder, uden i Forveien det Vanhellige har taget Plads i Hjertet? eller kan den gode Villie og moralske Dygtighed tænkes adskilt fra Gudsfrygtighed og Erkjendelsen af en høieste Villie? At Tanken er mulig see vi nu unægtelig i dette Forf.'s Udsagn, men ligesaa umiddelbart, at netop denne Tanke slaaer ham som aandelig Betragtende ihjel. — Fuldkommen saa monstrøs, for ikke at sige mere, og et klart Bevis paa denne uhistoriske Følelsestheories Inconsistents, i det Enkelte som i det Hele, er den Sætning, Forf. etsteds har opstillet **): "at Overtroe er bedre (det vil da sige, mildest fortolket: mindre skadelig) end Vantroe." Den eneste tænkelige Grund til dette Udsagn i Forf.'s Mund, er den Forudsætning, at i Overtroen altid endnu ere Gnister tilbage af den religiøse Følelse, skjøndt dens egentlige sunde Liv er forstyrret, men i Vantroen, som det religiøse Livs fuldkomne Fraværelse, selv enhver Gnist af dem er udslukt. Dette antaget (thi vi forklare gjerne i den bedste Mening, hvor endnu nogen Mening er at opdage), saa maae vi dog tvivle om Rigtigheden af denne Antagelse i Sammen-

*) Et Exempel omtrent ligesaa træffende som det, hvormed en vis Recensent nylig har villet oplyse, med hvor liden Ret Timotheus Arlines (den pseudonyme Forf. til Skriftet: die Macht des Zeitgeistes. Schleswig 1824) har fordret ogsaa af liberale Statsborgere, at de skulle have Troe. "Troen," siger hiin Rec., "avler Fromhed,' men ingen Dyd. Havde Navaillac været mindre troende, vilde han ei have hævet sin udødelige Arm til at myrde den bedste Konge." (See: Literarisches Conversationsblatt 1825, No. 77.)

**) Fortalen S. XVI: "En fait de sentiment religieux l'erreur, à notre avis, vaut mieux que l'absence."

Digitized by Google

hæng med Forf.'s Theorie, og spørge: hvorledes er en saadan Fraværelse af den religiøse Følelse (l'absence) mulig, da denne dog efter sit Væsen er almindelig for alle Mennesker, og hvis den altsaa kunde tænkes at gaae tabt, Mennesket maatte ophøre at være Menneske? Thi den er jo efter Forf. een af de Love, som constituere Menneskets Natur og Væsen, Saaledes kan han da slet ikke antage Vantroe fra sin dialektiske Standpunkt, og absurd er det altsaa for det første for ham at ville parallelisere Vantroen og Overtroen i deres Virkninger. Men dobbelt bliver Absurditen, antaget endog, at han kunde udtale hiin Sætning og blive consequent, naar vi fremdeles lægge Mærke til, at, efter ham, selv i Vantroens Kamp mod den religiøse Følelse, "selv i Atheismens Skjød" hiin Følelse dog ingenlunde er udslettet; "thi Begeistringen for Naturen," siger han, "og for det store Universum, som bliver tilbage endog hos Oprørerne, er den samme Følelse, kun fremtrædende under et andet Navn." *) — Og vurdere vi nu endelig hiin Sætning uafhængig af Forf.'s Theorie, gjennemende for et Øieblik hans religiøse Følelse med samt hans irreligiøse Raisonnement derover, er det klart, at den er ligesaa uphilosophisk som uhistorisk, et Foster af en umoden Reflexion. Thi den allersimpleste forstandige Betragtning lærer os, at Overtroen ligesaa vel som Vantroen er en falsk Troe, og at de ingenlunde udelukke, men meget mere gjensidigen betinge og forudsætte hinanden. Naar Vantroen nægter det Hellige, pønerer den det Vanhellige, naar den forgriber sig paa Troen paa de gudbommelige Ting, er det næste Skridt, at den opreiser en Troe paa de djevelske, og snart driver Afguderie med Naturkræfterne (Troldom, Magie, o. s. v.), snart med det af Gud og alle Lysets Magter forladte

*) S. 49.

Digitized by Google

Jeg. *) Den Vantroe maa kort sagt ponere sin Villie (Egenvillien) som det Absolute, forbi han intet høiere kjender end Kraft (og Kraft alene for ham har Realitet); han gjentager altsaa ei blot Virkningerne (som vi alle) men Substantsen selv af Syndefaldet, om jeg saa maa udtrykke mig; og i det hans Villie vender sig fra det Guddommelige, giver den sig tilligemed den formørkede Forstand den dæmoniske Influents i Vold. Men i dette Djevlens Rige og Regimente, hvor Vantroen er Nøglebærer (som Klippe-Troen, Peders Troe, i Guds), svæve de gjøglende Skikkelser op og ned, og skjøndt alle med det Ondes og Løgnens Signaturer paa Kainspanderne, tør de dog ikke aabenbart bekjende det, men maae laane Lysets Navn for at indhylle Mørkets Gjerninger og Attraaer. Saaledes fører Løgnens Fader da ideelig Sandhed og Erkjendelse i Munden, fra den Stund af at han første Gang forførte Menneskene og indbildte dem, deres Øine skulde vorde opladte som Guds; og hans Tjenere, der ere udsendte at fange Sjelene, skjøndt det netop maa være deres Maal at udslukke det Aandige, som binder disse til Aandernes Fader, maae fremstille det, at Kreaturet unddrager sig Guds Lydighed, som Betingelsen for en høiere aandig Tilstand, maae kort sagt love dem, at de skulle blive stærke Aander (som det attende Aarhundredes vantroe Philosophie passende benævnede det). Ja selv Troen kunne de hist, hvor de trodse paa deres Viden, ei undslaae sig for; naar Daaren siger i sit Hjerte: der er ingen Gud, saa troer han alligevel paa en overnaturlig, for ham guddommelig Kraft, i den onde Villie og i alt det Kreaturlige, som er affaldet fra sin Skabers Lov og Bud. Dette er saa vist, at vi ei kunne frygte for at mistydes, naar vi slutte: kun i Vantroens forfulde Sphære

*) See: Pastor Junge om Manglerne i Oplysningsvæsenet: i Videnskr. Forhandl. ved Sjellands Stifts Landemode, II. 2. Side 63.

Digitized by Google

kan Overtroen avles og blive stærk; og hver giftig Ynde, som denne indpoder Hjertet, vandes og hæges af hiin Menneskemorder, som ei blot i Negationen af det Guddommelige, men i Positionen af det Dæmoniske finder sin Lyst, som i det han sagde: "I skulle ikke troe Gud, eders Skaber," tilsiede: "men troer mig, som først skal give eder Liv og Udødelighed." Saaledes er fra den psychologiske Standpunkt, som den Hellige Skrift fører os hen paa, Vantroen Djevlens Værk i de Fortabte, men Overtroen det, hvorved han holder sit Herredømme sammen og udbreder det. — Vel troligt, at Forfatteren, hvis han skulde læse denne Deduction (som kan skee), vil finde den heel utrolig, og mange med ham; finde det utroligt, at nogen i det nittende Aarhundrede kan tillægge Djevlen en Magt, som allerede det attende Aarhundredes Philosophie efter deres Mening har brudt, men efter vores ingen Philosophie kan bryde. Stærk er han og mægtig til al Ugjerning, lære vi, i Fortabelsens Sønner (ἐν τοῖς υἱοις τῆς ἀπολείας), men brudt er hans Herredømme i dem, der ved Christi Aand ere gjenfødte, formedelst Troen paa Ham, der har forløst vore Sjele og helliget dem sig. — Dog da Forløsning herfra, fra Djevlens Magt, maa forekomme Forf. og hans Lige heel overflødig, ja mere end urimelig (thi med Fornuften, som oplyser sig selv, eller lader sig oplyse af en Følelse, kan den aldrig rime sig), og han rimeligviis endnu, trodsende paa sin Quantitets-Philosophie, efter hvilken et Minus af Sandhed lader sig tænke uden et Plus af Vildfarelse, vil vedblive at paastaae: "l'erreur vaut mieux que l'absence," saa bede vi ham at besee denne Sætning i Historiens Speil; og om han da ei bliver overbeviist saavel om dens Monstrøsitet som om hele sin Dialektiks Ærbødige Forfatning, saa vil dette kun være et nyt Beviis paa, hvor mægtig Vildfarelsen er i dem, der fornægte Aabenbaringens guddommelige Lys. Thi skal hiin Sætning være sand, maa Historien jo dog bekræfte den, da

Digitized by Google

Talen nærmest er om Virkninger, der ei kunne aabenbares uden i Tiden. Men skulde den være sand, da maatte hele Historien blive til Løgn; thi den viser os klarligen, at jo mere Troen paa den levende Gud aftog, jo mere Vantroen altsaa reiste sit Spiir og Sæde, jo mere den aandelige Død (thi Fraværelsen fra Gud, al Livets Kilde, er aandelig Død) omspændte Hjerterne og Samvittighederne, des nærmere stod og den aandelige Forraadnelse for Haanden, og netop denne Putrefactionstilstand, dette Liv i Raadnet, er Overtroens Udviklingssphære. Naar Legemet er unddraget den solariske Influents, naar Liet, dets Lys, er bruskent, da afstilles Livets Elementer, og Døden tager sit Bytte, for at berede det ved den telluriske Formation. Saaledes, naar Menneskets har tillukt sit indre Sensorium for Aabenbaringens Lyskilde, og Livets Die, Troen, brister, da gaae det aandige Livs Elementer til Døden, men selv af de sørgelige Levninger drage de underjordiske Magter Føde. Derfor ere disse mægtige i og med Overtroen og der allerede ligesom synlige, medens de i Vantroen useete, skjøndt derfor lige sikkert, arbeide paa Aandens Død og Livets Opløsning. — Forf.'s Spørgsmaal, hvorledes det mon komme, at hvergang de positive Religioner have tabt deres Indflydelse, ved Siden af Vantroen Strømme af den frygteligste Overtroe oversvømmede Jorden, og det selv i Tider, hvor Philosophien havde udbredt sine Lærdomme overalt og Oplysningens Sool syntes at have afspredt Uvidenhedens Mørke,*) finder saaledes sin saare simple Besvarelse i denne af Historiens egen Gang og Vidnesbyrd stadfæstede Bemærkning: at hvor Livet er borte (og Troen netop er det enkelte Menneskes, som hele Slægtens religiøse Liv), der hengives Elementerne til Forraadnelse.**) Men da han nu ei kjender

*) S. 50 ff.

**) Eller dersom Forf. nødvendig vil statuere et Liv i dette Dødningerige, saa vilde vi forestille ham Vantroen under

Digitized by Google

dette Liv, hvis Charakteer som ethvert, ogsaa det organiske, Livs, er positiv, da meget mere efter hans Theorie alt Positivt er kun Form og Skranke, istedet for det efter sin sande Bestemmelse er Livets nødvendige Yttring, saa er det intet Under, at denne Forklaringsgrund ei er bleven ham indlysende, og at han hellere i ethvert Tilfælde vil deraisonnere, end bekjende sin Uvidenhed — og tie, eller — naar han vilde tale — med Historien og Aabenbaringen troe. Saaledes og med dette Phænomen, hvor han nærmest har de Tider i Øie, da den romerske Statsreligion alt længe var forfaldet, da Gudernes Altre vel endnu stode, men Faae eller Ingen nærmede sig dem med reenere Hu, end Tyven, der anraabte den smukke Laverna,*) da en Haruspex, som den forstandige Cicero siger, neppe kunde see paa sin Collega, uden at briste i Latter, og dog paa den anden Side Mithrasdyrkelsen med Tauroboliene begiges af Mændene og Bona Dea's Mysterier af Qvinderne, ja selv de jødiske Synagoger havde deres Besøgere blandt det romerske Folk. Alt dette, mener Forf., og lignende Phænomener, denne Overtroe pareet med Vantroen i Philosophiens og Oplysningens Dage, kom deraf, at Skepticismen, efter at have sønderbrudt Formen, nu ogsaa bristede sig til at angribe dens indre Grund, den religiøse Følelse. Men han tillade os først: Skepticismen selv var jo ogsaa et Led af den philosophiske Betragtning og netop (vi kunne ei andet end sige som det forholder sig) Intelligentsens reneste Product, forsaavidt nemlig som denne tænkes reen, d. e. uden al Ind-

---

Billedet af de vandige Skud, og Overtroen som det Gifttræe, der deraf er opskudt, og bedøver Sind og Sands paa saa mange, som søge Skygge derunder. Ogsaa dette Billede vil Forf. ikke negte er en Skizze, som vi ofte see udført i Historiens store Tableau.

*) — — — "Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da justo sanctoque videri."
Horat. Epp. I. 16 v. 60.

Digitized by Google

blanding af Troe — og nylig hørte vi, at Følelsens Udvikling gik parallel med Intelligentsens, og alt som denne beſteg høiere og høiere Trin, saaledes mere og mere fjernede sig fra den forstenede Form: her derimod træder Intelligentsen selv kjæmpende op mod Følelsen. Eller om vi vilde tage Skepticismen ei i streng Forstand som et Syſtem (i hvilket Tilfælde Forf. unægteligen rebede en frappant Mangel paa grundig Skolelærdom*) men i almindeligere Betydning, som Tvivlesyge, hvad Kald havde da denne til at indlade sig i Kamp med den bestaaende Religionsform, ja med den religiøse Følelse selv, da Lyset, den havde antændt, jo alt for længe siden skinnede, og Philosophien i de Dage, som Forf. betegner, ikke var noget Nyt i den dannede Verden? Hvad maa man vel fremdeles tænke om en Oplysning, der kjæmpede mod et Skyggebillede, som unægtelig dengang Troen paa de hedenske Guder var? Mytherne, som han selv ovenfor sagde, havde jo intet at beſtille med Folkenes moralske og religiøse Overbeviisning, der ligefuldt var reen, skjøndt hine vare urene, og den private Charakteer, som Guderne bekjendte sig til i de gamle groteske Sagn, hindrede ingenlunde udvortes Ærbarhed og Skikkelighed hos deres Dyrkere.**) Dersom det er saa, hvortil da, spørge vi atter, denne Philosophiens Bekjæmpelse af væsenløse For-

*) Thi, som bekjendt fik Skepticismen som Syſtem aldrig Indgang i de romerske Skoler; men efter den første kjække Bekjendelse af en fritænkerisk Naturphilosophie (hos Lucretius), deelte den sidste hedenske Tid hos Romerne sig meest mellem Epicuræisme og Stoicisme, alt efter dette Folks praktiske Charakteer. Akademiets Lære, som Cicero foredrager, blev aldrig folkemæssig i Rom, og var jo dog i al Fald kun en meget modereret Skepsis.

**) S. 66. "Aussi long temps que le sentiment reste uni avec une forme religieuse, les fables de cette religion peuvent etre scandaleuses, ses dieux peuvent etre corrompus, et cette forme néanmoins avoir un effet heureux pour la morale."

Digitized by Google

mer, hvortil en Skepsis angaaende de Ting, som ikke mere vare? Men troer han virkelig, at fra Begyndelsen af Skepticismen, det være sig som System eller blot habitus, har brudt Hedenskabets vilde Natur og suget Kjæmpemarven ud af de briareiske Lemmer, da kunne vi atter kun beklage hans fuldkomne Ukyndighed i Historien, og vilde hellere til hans Hoveds Ære troe, at hele Raisonnementet blot er opstillet som et Nødværn for Følelsestheorien. Thi ellers maatte vi uden Omsvøb fortælle ham, at Skepticismen overalt, hvor den fremtraad som en Folkeclasses eller philosopherende Skoles Charakteer, viiste sig som et sygeligt Misfoster, avlet af en besmittet Erkjendelse i Pagt med Usædeligheden; at denne paa den theoretiske Side er det samme som Eudæmonismen, Forf.'s sværne Fiende, paa den praktiske, og derfor sædvanlig træffes i Ledtog dermed; men at den som en blot Negation af al Viden, Vished og Erkjendelse umulig kan bryde en positiv Troe, selv om denne er vildfarende. I alle Tilfælde kunde vi jo, om Forf. vilde nægte den aabenbare Sandhed af det fremførte, slaae ham med hans egen Sætning: l'erreur vaut mieux que l'absence; thi holder den Stik, maae jo Hedenskabets Vildfarelser dog i al Fald (som Overtroe) være bedre end Skepticismen (der paa det religiøse Gebeet enten ei kan adskilles fra Vantroen eller maa indbefattes derunder), og denne altsaa vel næppe mægtig til at bryde hiin. — Det er os nok at have ført Undersøgelsen til dette Punkt, hvor Forf.'s Grundsætninger og Følgesætninger vise sig at staae i den aabenbareste Strid med hinanden; og vi tør haabe, at enhver, som kan gaae ind paa disse Undersøgelser, har nu den tilbørlige Maalestok til at bedømme ham som Religionsphilosoph.

Hvad der endnu staaer tilbage og vel synes at kunne fortjene med et Par Ord at omtales, er Forf.'s moralske og politiske Maximers Forhold til hans Anskuelse af Religionens Væsen. At Forf. selv vil have dem ansee for oplyste og i

Digitized by Google

Tidens Aand forstaaer sig; men vort Spørgsmaal bliver nu: hvad Lys er det, de udstraale, og hvad Aand er det, de vidne for? Svaret herpaa er: Forf. er et Barn af den franske Revolution, og fornægter ikke sin Moders Grundsætninger i det Hele, skjøndt han ingenlunde anpriser den Maade, hvorpaa de bragtes i Udførelse.*) Meget veed han vel at udsætte paa Philosopherne i det attende Aarhundrede og bemærker træffende, at de ei betragtede Religionen anderledes end som et Supplement til Criminallovene;**) men dog troer han, at deres Opstand mod historisk Orden og positiv Troe fandt sin Retfærdiggjørelse i forrige Tiders Tryk,***) og blues ei ved paa flere Steder at sammenstille Voltaires Angreb paa Christendommens evige Sandheder med Lucians Persifflage over de homeriske Guder, som lige nødvendige og rene Producter af den Tid, hvori begge levede.****) Sandt er det i alle Maader, som han siger, at Religionen ikke indeholder i sig noget Element til Slaverie eller Undertrykkelse,*****) og gierne istemte vi hans Begeistring for Friheden, naar det var den, han meente, som alene findes, hvor Herrens Aand er, den sande Frihed, som alene Guds Børn have. Men dette er ingenlunde Tilfældet; den Frihed, han priser som Religionens Ledsagerinde, er Frihed fra politisk Undertrykkelse, udvortes borgerlig Frihed, ja, hvad mere er, fuldkomment det samme chimæriske Begreb af Frihed, som de franske Terroristers opstille-

*) S. 117-118.

**) S. 113.

***) "L'indignation des philosophes fut juste et sincere." S. 111.

****) S. 26. 43. "Havde Lucian," — mener Forf. paa det ibstanførte Sted — "levet i Pindars eller Homers Tidsalder, Voltaire under Ludvig den 9de eller Ludvig den 11te, vilde de ei engang have forsøgt paa at rokke deres Samtidiges Troe."

*****) S. 86.

Digitized by Google

de, og alt for let overtalede en ugudelig Slægt at knæle for og tilbede som sin Gud. "Frihed og Lighed," siger Constant ere de religiose Følelses Yndlingsbegreber, og dertil Retfærdigheden, som er intet andet end Lighed!"*) Hvilken Snak i Drømme, og det efterat et Jernaag har hvilet paa hans og alle hans Landsmænds Nakker, som i tyve Aar vel kunde have vækket dem, have viist dem, hvilken Frihed de Daarer havde kaaret — en Frihed, som maatte blive den første den bedste Voldsmands Bytte, der havde Hoved og Mod nok til at see den stivt i Øinene og erkjende den — for et Hjernespind! Hvilken mageløs Forvirring af Ord og Begreber (som om Menneskets Liv i Gud, for det at blive hvad det skulde være, forudsatte Virkeliggjørelsen af sligt et Drømmebillede, en Frihed og Retfærdighed, der var grundet paa almindelig udvortes Lighed!) og det efter al den Oplysnings Fylde fra det forrige Aarhundrede, som Hr. Constant for sin Deel ogsaa har annammet! Men her see vi Virkningerne af den falske Oplysning i deres haandgribeligste Form — en total Forvirring af de Grundbegreber, hvorpaa Statens Væsen, i Pagt med dens aandelige Fostermoder, Kirken, beroer. Dertil maa det komme med alle dem, som ikke med den store Historiker,**) der i sit frie Fædrelands Aarbøger dog vel ogsaa havde fattet Begrebet af Friheden, erkjende: at ikke Vantroen, men Troens rette Anvendelse gjør os i Sandhed oplyste og frie. Og er det først kommet dertil med nogen, da ville vi vel næppe undre os over, at han bekjender sig til en lav Anskuelse i Moralen, som i Politiken, thi begge, skjøndt de slaae deres Rødder i Jordlivet, suge de dog Kraft og Næring fra det Høie, fra Religionens Himmel selv, hvis uforgjængelige Soel Aabenbaringen er; og til dennes sande livlige Straaler kan den

*) "La liberté, l'égalité, la justice, qui n'est que l'égalité, sont ses conceptions favorites." S. 86.

**) Jo. v. Müller i Sveitserhistorien.

Digitized by Google

subjective Betragtningsmaade af Menneskelivet og dets Forhold, der blot forlyster sig ved Skinnet, ikke naae. Undre maa det visselig enhver, der har lært at skjelne mellem Skin og Lys, at læse en Dom som følgende, hvilken vi gjengive med Forf.'s Ord: "Revolutionerne ere Uveirs Øieblikke, hvor Mennesket, nødt til at overile sig i sine Domme og Handlinger, kan bedrage sig selv med redelige Hensigter, og blive forbryderst af de reneste Bevæggrunde." *) Men consequent vil man visselig erkjende den for i dette Systems Sammenhæng; thi naar Aabenbaringens Sandhed først er bortraisonneret, og en, i sit Væsen indifferent, Følelse har indtaget dens Plads, da maa ogsaa Troen paa Guds aabenbarede Villie forsvinde og Moralen rystes i sine inderste Grundvolde. Forresten er det jo klart nok, at ovennævnte Dom er abstraheret af den franske Revolution, som Forf. med de Pradt **) aabenbart antager for en Verdensbegivenhed, og hvis Virkninger, mener han, kun derfor ubleve, at hans Landsmænd ei havde Indsigt nok til at benytte sig af Friheden. ***) Lad saa være, siden de dog efter Forf. vare drevne af en Følelse, ved hvilken de ei kunde gjøre sig Regnskab for hvad de gjorde; kun det ville vi give Læserne at betænke: er denne Revolutions-Moral vel et Haar bedre end den jesuitiske? og hvad maa det være for en Statskunst, der hengiver sig som et tjenende Organ for disse Grundsætninger? hvad det for en Statsvidenskab, som er grundet og bygget derpaa?

Vi have hidindtil lært Skyggesiderne at kjende i dette Værk, og, sandt at sige, ere Lyspartierne kun faae. Hine deler Forf. med saa mange soi-disants Theologer og Philosopher i vore Dage, saavel hvad Principierne som Consequente-

*) Fortale S. XXI-XXII.

**) Les quatre concordats. Tome I. init.

***) S. 117.

Digitized by Google

ferne angaaer (og selv i Moralen har man jo endog blandt saadanne, som agtedes for Lys paa de protestantiske Høiskoler, fornuftmæt lignende lare Grundsætninger og vildfarende Udsagn); disse ere ham egne, deels som Mand af Hoved og Hjerte, som, trods Systemets Vildfarelse, dog aldrig vil fornægte Livets Sandhed, deels som fransk homme d'esprit i Særdeleshed, som ufeilbarlig altid maa finde sit Øieblik. Og fra denne Side haaber jeg ville Læserne ikke ugjerne lære ham at kjende, allerhelst da hans Frimodighed giver Ytringer af dette Slags deels en større Vægt og Værd, deels noget meget Tiltrækkende. — Ærlig og uforsagt er (for at begynde med noget, som gaaer gjennem hele Bogen) hans Kamp mod den franske Eudæmonisme,*) som han tegner med saa levende Farver og individuelle Træk, at man kan fristes til at troe, han har især havt visse Folk i Syne, blandt hvilke da Dustat de Tracy, efter min Formodning, ikke er een af de sidste; og ei kan man nægte, at denne Skildring, ligesom den i det Hele er sand og træffende, saaledes især for Forf.'s Landsmænd maa have en afgjort Fortjeneste. Thi har Constant nogensinde talt Sandhedens Ord blandt sit Folk, saa er det ustridelig i det Vidnesbyrd, han aflægger om dets egen Charakteer. Det er i Anledning af Encyclopædisternes forsmædelige Behandling af Religionens hellige og dyrebare Sandheder, han kommer derpaa. "Ved at læse deres Skrifter," siger han, "seer man, at de ville, at Religionen strax skal tjene dem som et Slags Livvagt, at den skal garantere dem deres Eiendomme, forsikre dem deres Liv, optugte deres Børn, holde deres Huusvæsen i Orden. Man kunde sige, de ere paa en Maade bange for at troe for intet." "Forresten," vedbliver han, "er denne Higen efter umiddelbar og saa at sige materiel Nyttighed den vor Nationalaand medfødte

*) Læs f. Ex. Indledningen S. XX-XL. o. fl. St.

Digitized by Google

Lyde." *) Vidselig, hvo der er kommet i nærmere Berørelse med Franskmænd og har seet, baade hvorledes de nyde og reflectere over Livet, vil med mig erkjende det indgribende Sande i denne Bemærkning. Derfor staae de store, energiske Aander, i hvilke Sandheden var mægtig nok til at stemkulde og befæste en Resignation paa denne værste af alle Gallicismer — en Pascal, en Malebranche, en St. Martin — isolerede fra deres Folk; og naar nogen med Hr. Cousin vil opvække Des Cartes igien, hvem man ei kan nægte en alvorlig Stræben, eller lade Platon tale med fransk Tunge, da vil man i og uden for Paris først ei kunne besinde sig ret, men derefter studse for længe, til at nogen sand Deeltagelse i slige Foretagender kan opstaae. Hellere hører Franskmanden det gamle Liresspil om "den store Nation," end nærmer sig de store Hedenfarne, som i det de prædikede den rene, ufarvede Sandhed, maatte tillige byde deres Tid og Folk en bitter Lægedom. — Ja denne Afskye og Lede for alt hvad der ei har en umiddelbar Anvendelse eller Nytte med sig, behersker i den Grad den franske Nation, at man gjerne med Hr. Constant kan kalde det en Manie. Og naar man fra denne Synspunkt vurderer Chateaubriands bekjendte Værk: "Genie du Christianisme," kan man visselig ikke andet end ubetinget underskrive og samtykke vor Forf.'s Dom derover: "Hr. Chateaubriand selv," siger han, "hvis Talent forresten er umiskjendeligt, og som er den første af vore Skribenter, naar han maler de mørke og melankolske Partier af den religiøse Følelse, har paa en mere bizarr Maade end nogen anden givet efter for denne Manie for det Nyttige. Han sætter nemlig Christendommens Nytte i dens Brugbarhed for Digtekunsten, som om et Folk i sin Troe og dens Bekjendelse søgte at forskaffe sine Versemagere et Stof til en Mythologie." **) — Og som han kjender

*) S. 113-114.

**) S. 114-115. Anm.

Digitized by Google

sin Nations Brøst i det Hele, saa er han og vel værd at høre i sin Dom over de Enkelte, som denne Nation ret egentlig tilegner sig som sine aandelige Repræsentantere. En saadan er f. Ex. Jean Jacques Rousseau, til hvis Navn saa mange Erindringer af et ædlere Slags knytte sig for Franskmanden. Men streng retfærdig er Constants Dom over denne, ham selv i saa mange Henseender beslægtede, Aand og paa en dobbelt Maade Landsmand (begge ere Sveitsere af Byrd men nationaliserte Franskmænd). "Rousseau," siger han, "har opstillet ei mindre over Religionen end Politiken, mange hinanden modstridende og forvirrede Hypotheser; han har ryddet alt, ikke fordi han vilde, som man sagde, nedbryde det, men fordi intet syntes ham at staae paa sin rette Plads." Videre kalder han ham "en blind Bygmester, der af de adspredte Materialier, han havde samlet, ei mægtede at opføre nogen nye Bygning, men kun efterlod sit mægtige Præg i det Chaos, han selv fremkaldte." Og endelig hvad Rousseaus Charakteer angaaer, har han nok næppe skildret sig selv i alle de syv eller otte Bøger af sine Bekjendelser saa fuldkommen og i alle Maader sandbrue, som Constant i disse faae Ord (som i vort Sprog vel turde være uoversættelige): "le plus affirmatif des hommes et le plus impatient de l'affirmation des autres." *) — Ei uden Interesse heller vil man læse Forf.'s Bemærkninger over Chateaubriands Bog "les martyrs" og den mærkelige Anachronisme af henved 4000 Aar, hvori dens Forf. gjør sig skyldig, i det han lader Hedningene i Hedenskabets sidste Dage tale med de homeriske Guders og Heltes Tunger, og de første Christne, som om de vare opdragne i en katholsk Menighed fra det attende eller nittende Aarhundre. Ogsaa vor Forf.'s Raisonnement mod de la Mennais "raison infaillible" har i det mindste negativ

*) S. 116.

Digitized by Google

Sandhed (i det han nemlig viser at Antagelsen af en "ubedragelig, almindelig Fornuft," som aabenbarer sig i Myndighedens Bud, er ligesaa chimærisk som Antagelsen af en Folke-Souverainitet), *) skjøndt han paa andre Steder fægter med stumpere Vaaben mod denne, ham i det Hele langt overlegne, Modstander, **) og overalt har indladt sig i en ulige Kamp, naar han vil forsvare Fornuftens og Menneskehedens Rettigheder mod de falske Traditioner, uden at føre hines Magna Charta, Guds aabenbarede Ord, som et uimodsigeligt Vidne, i sit Skjold.

Som Resultat af alt det foregaaende vilde da vor Dom i det Hele over denne, ogsaa i sine Vildfarelser ikke umærkelige, Bog lyde saaledes: Forfatteren har ingenlunde paa nogen tilfredsstillende Maade løst den store Opgave, han har foresat

*) Anm. S. 74-82. Han slaaer her heelt igjennem de la Mennais med dennes egne Vaaben og Grunde.

**) Som f. Ex. S. 45 Anm. 1. De la Mennais havde nemlig yttret, "at indtil Christendommen kom paa Jorden, havde Gud kun aabenbaret sin Magt, men først ved den fuldkomnere Aabenbarelse i Sønnen kunde den uindskrænkede Kjerlighed udvikle sig i Menneskets Hjerte." Det er klart, at de la Mennais her slet ikke har i Sinde at nægte, at Guds Kjerlighed ogsaa har opflammet de Gudfrygtiges Hjerter i det gamle Testamente, og at han paa dette Sted kun taler om den religiøse Anskuelses herskende Charakteer, om dens populære Manifestation i begge Aabenbaringsepocher; ligesaa lidet som det vel kunde falde nogen ind, af disse Apostlens Ord, at Kjerligheden har drevet Frygten ud hos de sande Guds Børn, at faae den Mening ud, at hos disse allesaa ingen Guds-Frygt var fornøden. Saavidt er da de la Mennais Mening klar og let at forstaae for enhver christelig Tænker. Men Constant maatte misforstaae den, fordi han frygtede for, den gik løs paa den religiøse Følelses Almindelighed. Og nu slaaer han de la Mennais — risum teneatis amici! — med en Passage af Plutarch! Det er alt for utroligt, saa jeg maa bede Læseren overbevise sig selv ved Hiesynet!

Digitized by Google

sig, at beskrive Religionen i sit Væsen og sine Udviklinger, men meget mere forvirret og fordunklet Spørgsmaalet, ved at underkaste alle derhen hørende Phænomener en blot subjectiv Betragtningsmaade; og selv den Maade, hvorpaa han dialektisk søger at begrunde denne, er løs og usammenhængende. Han er ikke paa Philosophiens Vei trængt igjennem til det Punkt, hvor Troen ei længere lader sig afvise, men staaer endnu paa Raisonnementets brede Vei, som selv i sin bedste Skikkelse kun gaaer ud paa at ophæve een Vildfarelse, for at frembringe en anden. Hans religiøse Betragtning er ingenlunde fri i Ordets rette Betydning, det vil sige: alene hvilende paa den evige Grundvold for al Religion, Guds Aabenbaring til Menneskene, men paa mange Maader indskrænket og modificeret, især ved hans politiske Maximer. Hans historiske Forskning endelig er hverken fuldstændig eller reen, deels fordi han ei erkjender, at hele Historien bæres af Aabenbaringen og uden denne er en chaotisk og forvirret Tale om Ting, som ei ere; deels fordi Historiens Vidnesbyrd behandles af ham kun som Aggregater, af hvilke man kan kaste det ene eller andet Stykke bort, uden at skade den indre Sammenhæng og Sandhed. Men desuagtet beholder Bogen altid nogen Interesse, og fortjener at læses om aldrig for andet, saa for at komme til Kundskab om, hvorledes en fransk Statsmand i det nittende Aarhundrede, der sovener Vid med Læsning, har behandlet denne store Gjenstand. Og maa man end fra en høiere, den eneste rette, Standpunkt bryde Staven over hans Fremstillingsmaade, vil det dog for mere end een være høist lærerigt at see, hvorledes den subjective Betragtning af Religionen og dens Historie destruerer sig selv. Som et saadant Lyders Speil er da Bogen navnlig at anbefale mange, der bære Navn af Theologer og fornægte det objective Begreb af Aabenbaringen, ja saa meget mere at anbefale, som man ikke kan nægte Fremstillingen en Slags Fuldendthed og

Digitized by Google

Afrundelse, og, efter vor Mening, endog Vildfarelsen ei kan skues grant som saadan, med mindre den fremstilles med en vis Energie og Begeistring. Og i saa Henseende vil man unægtelig langt bedre finde sin Regning her, end ved mangt et kjedsommeligt og aandløst Compendium af Religionsphilosophien eller Religionshistorien, hvor de paagjeldende Facta aldeles ere opstillede og rangerede som Beenrade, istedet for de her have dog Kjød og Blod og en levende Bevægelse. Ja netop denne active Interesse, som Forf. formaaer at fremkalde selv for Vildfarelsen, er det bedste, jeg veed at sige om hans Bog. — Men spurgte man mig til Slutning om, hvad jeg da tyktes om ham, som philosopherende Individ over Religionens Historie overhovedet, da vidste jeg ikke bedre at svare hertil, end med de samme Ord, hvormed Forf. charakteriserer Montesquieu og hans berømte Bogs Forhold til Religionsphilosophien.*) Thi som det gjelder om denne, saa gjelder det i endnu fuldere Maade om Constant selv: "at han vilde kunne have udbredt et nyt Lys over Religionen og dens Historie, skjøndt mere formedelst sin Skarpsindighed end Dybsindighed"**) (hvis han ellers havde seet og erkjendt hvad der alene bringer Lys i Mørket, Aabenbaringens Klarhed, og ei betroet sig til den uviese Dæmring, Følelsen, i hvis Dobbelt-Lys netop den subjective Betragtning og Theorie have hjemme); "at han ei nærmer sig nogen Gjenstand, uden at skimte mangen Sandhed, og at han maaskee saaledes, ved at opstige fra Virkningerne, hvis Forklaring han havde paataget sig, til deres fælles Aarsag, kunde have erkjendt det sande Uforgjængelige, Princippet til alle Forandringer, i alt det Vexlende og Omskiftelige" (en Mulighed, som vi ikke kunne nægte, men hvis Realisation vi ligeledes maae paastaae er allerlængst fjernt fra

*) S. 117.

**) "plus encore par son *esprit*, que par son *ame*."

Digitized by Google

ret, som i al historisk Aabenbaring kun seer Individets Skygge og Glands); "at man ofte synes at see ham ligesom at gjenne og bortsnde de tykkende Sandheder, som paatrænge sig ham, ligesom Æneas gjennede Skyggerne med sit Sværd, for at bane sig Vei gjennem Stimmelen;" *) men vel at mærke, Æneas gik med Sibyllen, der viiste ham Veien til og bragte Lys ind i de mørke Steder; **) vor Forf. derimod vil ingen saadan Sibylle vide af; det Lys, han selv medbringer, er ham nok, og følgelig finder han aldrig Veien, end sige siner Maalet. — Dette er hvad vi i Korthed havde at sige om denne Bog og dens Forfatter. At vi ei uden Interesse havde læst ham, vil han vidselig selv tilstaae; om han forresten vil være os Tak skyldig for vore Bemærkninger, faae vi for det første lade være uafgjort.

Dr. A. G. Rudelbach.

Tolv Prædikener. Et Forsøg til sand Christendoms Bestyrkelse mod Tvivl og Vildfarelse ved N. Faber, Dr. Philos. og Sognepræst for Allested og Veile Menigheder i Fyen. Odense hos Hempel 1825. 366 S. 8. (1 Rbdlr. 2 Mark.)

Der gives for Prædikener flere end een Synspunkt, hvorfra de kan og bør betragtes. Ikke mener jeg dermed, at man nogensinde skal betragte Prædikener som Konst-Værker, thi det er altid bagvendt, ikke heller at man skal strængt sammenligne dem med den Augsburgske Confession og Luthers Catechismus, thi det anseer jeg, i Literaturen, for et Onde, man kun

*) Virgil. Aeneid. VI. 290. 291.
**) Virgil. l. c. VI. 292. sqq.

Digitized by Google

maa finde sig i, naar det er nødvendigt, naar f. Ex. de fyenske Præster ei vil holde op at anklage og forurolige dem af deres Sognefolk, der tænke og tale anderledes end de, om christelig Tro og Opbyggelse. I det Haab derfor, at denne ligesaa ukloge som uchristelige Fremfærd ei fortsættes, og at man dog vil indsee, hvad der er soleklart, at mange Præster trænge selv langt meer til Tolerance, end det kan være mueligt med deres Sognefolk, i det Haab, og med det inderlige Ønske, at alle de, som unde Næsten kirkelig Frihed og borgerlig Fred, ogsaa selv maae nyde den, vil jeg endnu indtil Videre, slet ikke røre ved den samme Vold, men kun indstændig bede Modstanderne, ei ved Tvang mod Menig-Mand, at nøde mig dertil, da de ellers paa en ubehagelig Maade vil lære, det ingenlunde var Menneske-Frygt, der hidtil holdt mig tilbage.

Ved de forskjellige Synspunkter, udgivne Prædikener, i Literaturen, kan og bør betragtes fra, mener jeg da den reen bibelske og den historiske, og fra begge disse Synspunkter vil jeg betragte nærværende Samling.

Reen bibelske skulde vist nok alle Prædikener, der kalde sig christelige, være, men det er disse ingenlunde, thi strax i den første Prædiken (S. 17) læse vi, at det indre Lys, som ved Fornuften boer i hvert Menneske, og det Lys som i Jesus er aabenbaret for hele Verden, kun er eet og det samme Lys, hvoraf nødvendig følger, at Bibelen i Grunden slet ikke er nogen guddommelig men en blot menneskelig Aabenbaring, hvorved vi altsaa ikke lære nogen Sandhed til Salighed, der, som skrevet staaer, var skjult i Gud, men kun see, hvad der ligger, om end ofte skjult, i hvert Menneske selv. At Dette nu ogsaa virkelig er Forfatterens Mening, og ei en, jeg lægger i nogle af Sammenhængen udrevne Ord, derom vidner ei blot den hele første Prædiken "om Lyset" men alle tolv Prædikener, i hvilke man finder en langt klarere

Digitized by Google

og inderligere Sammenhæng, end det nuomstunder sædvanlig er Tilfældet. Jeg tor derfor haabe, at Forfatteren selv haade vil tilstaae, jeg har fattet hans Mening, og indrømme mig, at denne Betragtning er langt fra at være reen bibelsk, da den tvertimod forudsætter, at Bibelen er unsdvendig for Enhver, som i sig selv har fundet Lyset, og at Troen paa Jesus, som Guds eenbaarne Søn, der umuelig kan ligge skjult i vor Natur, er unsdvendig til Salighed. Det nytter nemlig her aabenbar slet ikke, at man, som Forf. (S. 98), lader Apostlernes Fortælling om Jesu Fødsel, Liv og Vandel, Død og Begivenhederne efter Samme (Opstandelsen og Himmelfarten) gjælde for historisk Sandhed; thi Spørgsmaalet er, om Troen paa Jesu Historie, som den Guds Eenbaarne, der udgik fra Faderen, hengav sit Liv til en Igjenlosnings Betaling for de Mange, og foer saa didop, hvor Han var før, om Troen paa denne vidunderlige Historie er Betingelsen for Salighed eller ikke; det Første vidner Jesus og Apostlerne, det Sidste maa Forf. paastaae, naar der ei skal findes et nyt Lys i Bibelen, som hverken skjult eller aabenbart er i Fornuften. Det nytter ligesaa lidt at man, som Forf. (i den 10de Prædiken) lader Jesu Død gjælde for et Pant paa Guds Naade, thi enten er det en ny bibelsk Sandhed, der slet ikke findes i Fornuften, eller det er kun en halvbibelsk Vending af den ubibelske Paastand, at Jesu Opoffrelse, ligesom alle Offringer, er et Symbol, et Skygge-Billede, hvortil Synderen kan knytte den ham nødvendige Tro, at Gud vil være ham naadig. Den i Tænkning svede Forf. vil sikkert selv indsee, at Sligt er et uværdigt Spilfægteri, hvorved man anbefaler Troen paa Jesu Døds Kraft, og gjør den dog til en Overtro, da en Ting jo dog ingenlunde bliver sand, fordi vi finde den nødvendig til vor Beroligelse, ellers maatte alle de Forsonings-Midler, Man har trøstet sig ved, være sande.

Digitized by Google

Men bibelske, ægte christelige, ere disse Prædikener da ingenlunde, og det er da kun i Medhold af en almindelig, skjøndt aldeles feilagtig Talebrug Forf. kalder dem saa, i det han forudsætter, at hvad han, efter sin Fornuft, finder sandt eller rimeligt, maa ogsaa nødvendig, hvad saa end Bibelen og Christus siger, være bibelsk og christeligt.

Men, efter saaledes, uden Skaansel, at have bedømt disse Prædikener, med Hensyn paa Bibel og uforanderlig Christendom, fordrer Billighed, at jeg ogsaa betragter dem historisk det er: med Hensyn paa Tid og Omstændigheder, da de virkelig, i mine Øine, fra denne Side, fortjene Opmærksomhed og fordre Skaansel. Det er nemlig ingen Efter-Snakker, men en fri Tænker vi høre, som frimodig, ofte med Kraft og Varme, udtaler sin religiøse Overbeviisning, og det paa en Tid, da han kan vente hvirvlet Modsigelse, og allerede Dette maa man have Agtelse for, især paa en Tid, da Fabroderie, Lunkenhed og Ligegyldighed i aandelige Ting er saa almindelige hos Folk af alle Bekjendelser. Hertil kommer, at de fleste Prædikener vise, om just ikke Dybsindighed, saa dog alvorlig fremstræbende Tænkning, Bekjendtskab med Menneskets religiøse Natur, Ringeagt for den herskende lave, legemlige Tænkemaade, og, hvad jeg skatter høiest af Alt: **Sandheds-Kjærlighed.** Uagtet jeg derfor aldrig kan enten ønske eller billige, at der prædikes saaledes i Christenheden, finder jeg dog, der var alt meget vundet, naar der ingensteds blev prædiket mere ubibelsk; thi deri er jeg aldeles enig med Forf., at i **Grunden** er og kan der kun være et eneste aandeligt Lys, nemlig **Sandhedens**, og hvem der da kun elsker og for Alvor søger Sandhed, kommer sikkerlig engang til, ganske anderledes end Forf. endnu, at høre Jesu Røst og troe paa Ham.

Indlade mig paa det Enkelte kan jeg her ikke, og behøver det saameget mindre, som min Betragtning af Forholdet mellem Natur og Aabenbaring, eller mellem Jesus og For-

Digitized by Google

ruften, netop nu ſiger Læſeren min Tro og mine Tanker om hvad der er disſe Prædikeners Gjenſtand; men ei maa jeg undlade, paa det Alvorligſte at misbillige Forf.'s Betragtning af de religioſe Bevægelſer blandt Almuen.

At han nemlig, med Aand og Ord, bekæmper den fyenſke Gjæring, naar den, efter hans Overbeviisning, er falſk eller vild, det fortænker jeg ham ingenlunde i, og ſkjøndt det neppe endnu er klogt eller paſſende, ſaa ofte paa Prædikeſtolen at dreie ſig om denne Materie, lader det ſig dog, i Alſtand, ei med Sikkerhed bedømme. Derimod er Forf.'s Betragtning af de lønnede Præſter, i den femte, og af de murede Kirker, i den ſjette Prædiken, ſaa raadløs og paapiſtiſk, at Forf. efter ſine ytrede Grundſætninger, ſelv maa forkaſte den.

Først maa jeg bemærke, at dersom ingen gudelige Forſamlinger, udenfor det dertil byggede Huus, og ingen Prædiken, af Andre end de dertil methodiſk Opdragne, kunde være til Oplysning og Opbyggelſe, da havde, i Reformationstiden, ikke Luther og hans Tilhørere, men Paven og hans Tilhængere aabenbar Ret, ja, da havde ikke Jeſus Chriſtus og Hans Diſcipler, men de Skriftkloge og de hedenſke Afguds-Præſter Ret; thi, ſom vi læſe, var hverken Jeſus eller Hans Apoſtler hvad man dengang kaldte lærde Folk, og de prædikede oftere i de Huſe, hvor man aad og drak, end i Synagogerne!

Allerede Dette haaber jeg er Nok til at overbeviſe Forf. om hans aabenbare Vildfarelſe i dette Stykke, thi han vil neppe, for at beholde Ret, fordømme baade Reformationen og Kirkens Stiftelſe. Mindre da for ham, end for de mere tungnemme og mindre billige Tilhængere af det præſtelige Pavedom, vil jeg ydermere bemærke, at om end Indvielſen ganſke pavelig kunde gjøre Kalk og Steen til Guds Huus og at muelig Præſte-Snak til Guds Ord, hvorimod jeg dog,

Digitized by Google

med Christus og Luther, af ganske Hjerte, Sjæl og Sind protestterer, saa havde jog de kjære heterodoxe Præster, der saa gjerne vilde give deres Ord den guddommelige Myndighed, de nægte Propheters og Apostlers, derved slet intet vundet, aldenstund det er unægteligt, at baade har der været ordenlig studeerte, kaldede, ordinerede, indsatte Præster, førend de blev født, som førde en ganske modsat Lærdom, og, hvad der er det allerværste, der er, som allerede disse Linier bevise, der er saa endnu. Sæt derfor, det var Almuens Pligt, uden Spørgsmaal om, hvad skrevet staaer, at antage for ægte Christendom og det sande Guds Ord, hvad de studeerte, ordineerte Præster kaldte saa, ja, sæt ydermere, at alle hensovne Præster, selv Luther og Brochmand, skulde af Almuen betragtes som døde Hunde, der ei maatte gaae igjen og gjøe ad levende Folk, sæt, at alt saadant Papisterie var ligesaa klogt, som det er dumt, hvad skulde da den stakkels Almue gjøre, naar Præsterne, stundom endog i een og samme Kirke, bestemt modsige hinanden, skal den da ogsaa troe, at begge disse Præsters Prædiken er Guds Ord, skjøndt det er umueligt, uden at troe, Guds Ord er hvad der gjendriver sig selv, altsaa aabenbar Løgn? Det er nu vist nok vore Modstanderes Mening, at Lægmand skal troe deres og forkaste vores Prædiken, men det er dog vel meget forlangt, da Almuen jo ikke kan bedømme, hvilken Præst der har studeret bedst, og maa da enten troe den, der er ældst Student (altsaa f. Ex. mig, naar jeg modsiger Hr. Faber) eller den, der blev sidst Student, altsaa den der har studeret kortest, eller, hvad unægtelig var det klogeste, Ingen af dem, og allermindst kan Lægmand dog forsvare at troe dem blindt, der, som de heterodoxe Præster, saa ivrig fordømme al blind Tro, og kalde det dermed selv en afskyelig Overtro, dersom nogen troer blindt paa deres Prædiken, som Guds Ord, paa deres Skrift-Fortolkning, som ufeilbar. Det er da den store Ulykke for alle

Digitized by Google

Paver, baade Smaae og Store, at de aabenbar gjendrive sig selv, thi desaarsag er de aandelig forlorne, saasnart en ærlig Præst har Mod til at oplyse Lægmand derom; thi det kan Bønder forstaae, at enten er Alt hvad der siges paa Prædike-Stolen Guds Ord, eller ogsaa kun hvad skrevet staaer i Bibelen for Alles Øine, enten er alle Præsters Skrift-Fortolkning ufeilbar, eller Ingens, saa Tilhørerne maae selv have Lov til, med Bibelen for sig, at afgjøre, hvad de, for Gud og deres Samvittighed, tør forsvare at troe, er det sande Guds Ord og Skriftens rette Mening. Det maae vore heterodoxe Embeds-Brødre da lære at finde dem i, og trøste sig, ligesom vi, ved, at Sandhed staaer sig nok imod Løgn, Lyset faaer ganske sikkert Bugt med Mørket, der jo ikke engang er at see, hvor Lyset skinner, den gode Sag seirer ganske vist, hvor det blot kommer an paa forsvarlige Grunde. De maae finde dem i, baade at vi har en Stemme om hvad der er Guds Ord og dets rette Mening, og at Luther med alle de Gamle, der aandelig tale, skjøndt de er legemlig døde, at ogsaa de har en Stemme i Menigheden, og endelig lære at finde dem i, at Menigheden følger den Stemme, der huger dem bedst, læser Bibelen i hvilken Oversættelse de have mest Tillid til, oplyse og opbygge sig med den Prædiken og Udlæggelse, de finde mest bibelsk, opmuntre og trøste sig med de Psalmer, de finde mest christelige, opløftende og rørende. Alt Dette maae vore heterodoxe Embeds-Brødre nødvendig lære at finde dem i, naar de ikke vil staae for hele Publicum, som de intoleranteste Papister, der nogensinde gik med sorte Kjoler, og vilde gaae med Lægmands Tro og Sjæl og Salighed i Lommen, ja, naar ikke, i hvert fornuftigt Menneskes Øine, deres Stemme, som det groveste Pavedoms, det tykkeste Mørkes, og den klareste Selv-Modsigelses Stemme, skal blive aldeles død og magtesløs. Kun herved, kun ved, ligesom vi, at trodse paa Lysets Natur, paa Sand-

Digitized by Google

heds Magt og Grundes Vægt, ved, ligesom vi, at lade haant om al Samvittigheds-Tvang, og alle præstelige, pavelige Laugs-Rettigheder, og paa det Stærkeste misbillige al muelig Forfølgelse i Troes-Sager, kun derved kan de, hos tænkende og sandhedskjærlige Lægfolk, muelig vække den Formodning, at deres Prædiken og Skrift-Fortolkning, skjøndt de har ikke blot de borgerlige Love, men Skriftens Ord og Historiens Vidnesbyrd imod sig, turde dog medføre Sandhed. Vil de derimod, ligesaa blinde for Sandhedens, Lysets og Troens fri Natur, som for deres eget timelige Vel, behandle Almuens Afvigelse fra dem, som Qvæg-Syge,*) og os som Oprørere, da storme de aabenbar til deres Undergang, da fordømme de selv deres Oplysning, ved aabenbar at gjøre Pagt med Mørket, og de falde selv i den Grav, de grov, fældes selv af den Lov, de trodsig udæske mod os, og mod Lægmand!

Dette er saa aabenbart og soleklart, at jeg vil haabe, ikke blot nærværende Forf., der, efter hans Tale at dømme, vi behøver saa drøie Advarsler, men selv den ærkepapistiske Anonym i Skilderiet, hvem jeg herved gjengjælder hans Roes, skal forstaae, det er klogest, at følge saa godt et Raad, skjøndt det kommer fra Heteroboriens mest erklærede aandelige Fiende, som med aandelige Vaaben ingen Præster skaaner, og ingen saadan Skaansel fortjener, men ønsker netop borgerlig Fred, for at føre en reen aandelig Undergangs-Krig med det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag!

---

*) See Skilderiet for 1825, No. 28.

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Homélies sur divers textes du Vieux et du Nouveau Testament, par *J. J. S. Cellerier*, ancien Pasteur de Satigny. Deux Volumes. gr. 8. Genève chez Cherbulier. 1825. Tome 1mier XXIX et 459 p. Tome 2d XXVII et 425 p. (10 francs).

Den genfiske Kirke har visseligen mere end nogen anden, i de sidst forløbne Aar lukket under Forfølgelse og Undertrykkelse af det rationalistiske Partie, der og i Republiken Genève havde tilsneget sig Herredømmet i Begyndelsen af dette Aarhundrede. At det ei vilde glemme, at give Prøver paa den fornuftige Oplysning, den Kjærlighed og Tolerance mod anderledes Tænkende, som dets Tilhængere gjøre sig til af og stedse føre i Munden, var at vente, og Erfaringen har og i Tidens Løb vist og stadfæstet det. — Vantroen, der fra Frankrig som en ødelæggende Strøm overskyllede Europa, havde allerede i Aaret 1780 faaet et saadant Fodfæste i Genf og saa skjødt grebet det hele derværende Præsteskab, at det offentligen blev vedtaget af samme, ei mere, som altid før havde været en ufravigelig Regel, at oplæse fra Prædikestolen hver Søndag Kirkens Hoved- og Troeslærdomme. D'Alembert og Consorter i Frankrig glædede sig ei lidet over den Beredvillighed, som de fandt hos den Genfer Geistlighed til at befordre og realisere deres fordærvelige Lærdomme, og lykønskede den med dens Fremskriden til Lys og Frihed. Medens det Onde paa andre Steder nogenlunde tog af, eller og indhyllede sig i en anden Klædedragt, end den, det hidindtil havde baaret, voxede det i Genf i den Række af Aar, som de Franske havde Herredømmet, til en saadan Høide, og tilsvev sig, som sagt, en saadan Magt, at det uden Skye traadte frem i sin hele sande Skikkelse, og søgte at omstyrte al christelig Sandhed. Dets blinde og fanatiske Tilhængere forsømte ej heller at bruge de-

Digitized by Google

res dictatoriske Myndighed, forfulgte med zelotisk Iver alle sande Christne og antastede Herrens Ord og Christendommens Grund og Hovedsandheder paa den allerskammeligste Maade. Ikke nok at det christelige Religionsforedrag forandredes til ufrugtbart og naturalistisk Moralpræk, ikke nok, at man ved forfalskede Bibeloversættelser søgte at udstrøe den onde Sæd blandt Folket, ikke nok, at man offentligen prædikede mod Christendommen og bortforklarede dens Lærdomme, ikke nok, at Cheneviere, Professor i Theologien, erklærede Dogmet om Christi Guddom for athanasiansk Vanvid og det hele venerable Compagnie, d: det hele Præsteskab, herover tilkjendegav sit lydelige Bifald; men man gik endog saavidt, at man vilde twinge dem, som attraaede geistlige Embeder til at aflægge et Løfte for deres Indvielse, ei at prædike om Christi Guddom, om Forsoningen, om Arvesynden og Naaden, for saaledes, som de troede og ønskede, at kunne hindre Guds Ords velsignede Forkyndelse. Hvem, der ei vilde som de, forfulgte de med en Haardhed og Uforsonlighed, som man neppe skulde troe muelig, naar ei Kjendsgjerninger vidnede derom. Under en saadan elendig og usel Tilstand, under et saadant geistligt Despotie og vantroe Zeloter, er det glædeligt for Enhver, der har Christendommen kjær, og for hvem den er hellig og dyrebar, at finde Mænd, der endnu blive den Herre troe, som har friet dem fra Synd og Død og gjenkjøbt dem ved sit Blod, der uforfærdet hæve Røsten mod Vantroens frække Løgn, forsvare og bruge det dem Betroede som gode Husholdere og uden Menneskefrygt kjæmpe for den evige Sandhed, naar den antastes. Som en saadan Mand nævner Ref. Forfatteren af de ovenangivne Homilier, den gamle værdige Cellerier, der med sine ædle og hjærve Kolleger Bost, Gaussin, Malan og Empaytaz*) med Kraft og Mod talede mod det forblin-

*) De fleste, af disse Mænd udgivne, Skrifter falde i Aarene 1816, 17 og 18.

Digitized by Google

sede Præsteskab og dets fordærvelige Planer, og reent og uden Frygt forkyndte Christum, korsfæstet for vore Synder, død og opstanden til vor Retfærdiggjørelse, uden at agte det Had, den Spot, den Haan og de Forfølgelser, som deres kjærlige og tvivrante Modstandere ei lode det mangle paa. Cellerier kaldtes til Kirkens Tjeneste, da det Onde alt havde begyndt at æde om sig som en Kræftskade; hans Tale, som hans Virksomhed var bestandigen rettet derimod; hvor og naar han kunde, søgte han ganske at forhindre de Ulykker, som de falske Lærere søgte at afstedkomme blandt Folket; han afstod ingensinde at arbeide troeligen i Herrens Viingaard og hans hele Liv har været betegnet med rig og gavnlig Daad til Hjordens Bedste og Kirkens Forsvar mod dens Fiender; hans confessions de foi Genève 1819; hans sermons fra samme Tid vidne om, hvor helligt Herrens Ord har været ham, hvor reent han har forkyndt det. At han endnu i sin høie Alder er besjælet af den samme Iver og Varme, som i sine Manddoms Aar, at Aandens Kraft og Styrke endnu boer rigeligen i ham, og den Herre, som han troefast har bekjendt for Verden, har skjænket sin Tjener den sande Fred og den sande Glæde, det sees klarligen nok af de i Aar af ham udgivne Homilier over det gamle og nye Testamente; Anmeldelsen deraf, som nu følger, haaber Ref., vil sætte Læseren selv istand til at dømme om Manden, hvad han er som Taler, hvad han er som Christen, som Forkynder af Evangeliets Sandheder.

I Fortalen, hvor Forfatteren taler om Hensigten med Udgivelsen af disse Homilier, om sin forrige Stilling i Kirken, sine Anstuelser af Christendommen og om Hovedfordringerne for at kunne forkynde Ordet med Opbyggelse og Velsignelse, forekomme mange skjønne Steder, hvor Oldingens Hjerte ret ligger aabent for Læseren. Disse Steder vidne allerede om hans faste Troe, hans Kjærlighed og Ærbødighed for Christendommen og hans mangeaarige Erfaring i meget, som

Digitized by Google

angaaer den geistlige Embedsførelse; hans Anviisninger til paa den meest frugtbare Maade at forbinde Dogmatiken med Moralen i Prædikenen ei at forglemme. Nogle havde yttret, at hans forhen udgivne Prædikener ei ganske havde det christelige Præg; han siger derom, som følger: "Jeg vilde aldeles ikke kunne trøste mig, hvis det var sandt, at jeg ei havde opført Bygningen paa Frelsens eneste Grundvold, som er Jesus Christus og ham korsfæstet; dog jeg har det Haab, at man ei med Rette skal kunne bebreide mig noget lignende." Paa et andet Sted, hvor han taler om Maalet, han altid har for Øiet med sine Prædikener, udtrykker han sig saaledes: "vel ihukommende, hvormeget vi maae frygte Herren, som har skabt os, og som skal dømme os; hvormeget vi maae elske ham, som har gjenkjøbt os, saa har jeg stedse af al Magt søgt at overbevise mine Medchristne derom; men her lader jeg endnu visseligen meget tilbage at ønske. Hvor gjerne vilde jeg, at det var mig givet, at tale om disse store Sandheder med mere Salvelse, med mere Liv og Varme." Mod Enden af Fortalen aflægger Oldingen med Hjertelighed og Inderlighed følgende Bekjendelse: "Jeg veed, at det kun er ved at ihukomme vor Elendighed og Frelsen, som er i Jesu Christo, den Korsfæstede, ved at ihukomme vor egen Svaghed og Naadens Almagt, at det kun er derved, at Samvittigheden kan finde Fred og Hjertet Roe. Det er i denne Troe og Overbeviisning at jeg har levet, i denne Troe at jeg har naaet min høie Alder, i denne Troe, at jeg beder min Gud, jeg maae dør." —

Den første Deel indeholder Homillierne over det gamle Testamente, 17 i Tallet; da Rummet ei tillader at gjennemgaae dem alle, indskrænker Ref. sig til tvende, den 1ste og 7de, som især forekomme ham at charakterisere den værdige Forfatter. Den 1ste Homilie er over 1 Mosb. 3 Cap. V. 1-6, og har til Overskrift "Menneskets Fald." Forf. begynder med en Fremstilling af Menneskets Tilstand før Faldet, gaaer der-

Digitized by Google

paa over til det Ondes Oprindelse, sammenligner videre kortelig Tilstanden efter Faldet med den før Faldet, henpeger saa paa den forjættede Frelser og aabner den Troende de glade ste Udsigter. Han gaaer derpaa igien til hvad han for blot havde antydet om det Ondes Oprindelse, for videre at udføre, hvad han herom troede fornødent at sige. Udviklingen af Læren om Djævlen og om ham som Menneskets første Forfører, er mesterlig gjennemført, overeensstemmende med hvad Guds Ord lærer derom; med levende Farver afmaler han de ødelæggende Spor af Fristeren og den Fordærvelse, han anretter overalt, hvor han finder Indgang. Maaden, hvorpaa Forførelsen foregik, beskjæftiger ham derpaa; den hele Fremstilling er klar og fattelig, og røber en ualmindelig Kundskab til det menneskelige Hjerte. Forf. gaaer nu over til den praktiske Anvendelse af det hidtil sagte. Han advarer først mod falske og vrange Fortolkninger af Stedet, "intet er mere farligt, siger han, end at betragte det som en figurlig Tale, det, som er os befalet at vi skulle troe, intet er mere farligt, end disse Forandringer og modificerede Forklaringer, som kun gjøre Vold paa Texten, kun ere et Angreb paa Troen; en formastelig Antastelse paa de hellige Bogers Autoritet, det første Skridt til fuldkommen Vantroe;" han taler og om den Haan og Spot, Syndefaldets Historie har været udsat for af Tidens stærke Aander. Ved Følgerne af Faldet for Efterkommerne, opholder Forf. sig længe; Læren om Arvesynden er fasthold en og udvikles og anvendes efter Rom. 5, 12-19; Betragtninger over og Advarsel mod Hovmod, Sandselighedens Tillokkelser, slette Exempler og Førerens listige Tale følge derpaa. Meest hvæler han ved den sidste Post. "Blandt vor Sjæls største Fiender," siger han, "tilkommer uden Tvivl dem den første Rang, som angribe og undergrave, det være nu skjult eller aabenbart, Troen og dens Grundvold." Han beskriver deres hele Fremgangsmaade, og lægger ingen Skjul paa

Digitized by Google

den Forbarvelse og Ulykke, de anrette; især taler han et sandt Ord mod Heltene fra det 18de Aarhundrede; hvad han siger om disse, troer Ref., dog med Undtagelse, kan passe sig paa mange af Nutidens. Herlige Opmuntringer til Tilhørerne optage Slutningen. Den 2den Homilie har til Overskrift: Abraham, som beder for Sodoma; den 3die er over Pharaos Drømme; den 4de om Mosis og Aarons første Sendelse til Pharao; den 5te om Israeliternes Forbund med den Evige; den 6te om Bileams Fristelse og Forførelse; den 7de Mosis Sang efter 5te Mosеb. 32 Cap. V. 1-15. Forf. begynder med en skjøn og ypperlig Skildring af det Store og Opløftende, som findes i denne Sang. Udviklingen er riig paa mange og herlige Tanker. Forf. holder sig til de Betragtninger, som Textens Indhold nærmest giver Anledning til, om Gud som Skaber, hans kjærlige Forsyn, hans Hellighed, Retfærdighed og Troesfasthed. Den faste Troe, som besjæler Forf., hans barnlige Tillid og oprigtige Fromhed ligge klart og aabent, naar man læser hans Fremstilling af hine Sandheder; derunder maa man og hans Maade at behandle dem paa, for at bringe dem sine Tilhøreres Hjerte nær. Kraftfuldt og djærvt taler han mod de dorske og ligegyldige Mennesker, der sjældent eller aldrig oplefte deres Sjæle til den Evige og Almægtige, den algode og barmhjertige Fader. Ligesaa taler han mod hine Daarer, der ville opkaste sig til Dommere over Herrens Gjerninger, der tro at kunne udforske hans Forsyns Veie og skjulte Raad; han giver derpaa herlige Opmuntringer til med ydmyge og taknemmelige Hjerter, med et fromt og barnligt Sind at betragte det guddommelige Forsyn. Fra det hidtil sagte fører han nu i den anden Deel Tanken over til Guds særdeles Forsyn og Omsorg for den christelige Kirke og de Troendes Samfund, og til Herren ved Faderens Høire, Jesus Christus, som er med Sine alle Dage indtil Verdens Ende. Overgangen er fortræffelig og utvungen; den begynder

Digitized by Google

ved det 10de Vers af Sangen: "han fandt dem i en Ørkens Land paa et tomt og øde Sted." Skildringen er her ei mindre gribende og herlig, end i foregaaende Deel; hvor skjønt er ei følgende Sted, hvor Forf. udlægger Ordene: han tager dem og bær dem paa sine udstrakte Vinger. "Et rørende Billede," siger han, paa den Beskyttelse og Hjælp, som Herren altid yder sin Kirke; den hviler i hans Skygge, den støtter sig paa hans Arm. I Fristelsens og Prøvens Stund, naar de Troende anraabe Himlens Naade, da føle de en ubekjendt Kraft gjennemtrænge deres Hjerte, den Høiestes Styrke kommer deres Svaghed til Hjælp." Han taler videre om de Kampe, som Christendommen seierrigen har bestaaet og skildrer dens tilkommende herlige Seier saaledes, som kun den faste og urokkelige Troe paa Herrens Ord og Forjættelser kan det. Til Slutning særdeles Hensyn til Kirkens Tilstand i Genf, kraftige Opmuntringer til sine Tilhørere, at holde sig ubesmittede fra Verden og ene holde sig til Herren og blive i hans Troendes Samfund. Den 8de, 9de, 10de og 11te Homilie behandle flere Træk af Sauls og Davids Historie; den 12te handler om Eliæ Himmelfart; den 13de om Forspnet, retfærdiggjort ved sig selv, efter 2 Kong. 14, 17-29; den 14de om Nehemia og hans Virksomhed i at gjenoprette den jødiske Stat og afskaffe Misbrugene; den 15de, hvorledes vi skulle tjene Herren, efter Josva 24, 15; den 16de, de straffende og angrende Jøder, efter Dommerens Bog 10, 1-16; den 17de og sidste: Dagons Fald, efter 1 Sam. 5, 1-4.

Den 2den Deel indeholder Homilierne over det nye Testamente, 16 i Tallet; Ref. vælger som ved 1ste Deel tvende, den 9de og 13de, der især skildre Forf. som Ordets troefaste Forkynder, Herrens nidkjære Tjener. Den 1ste Homilie er over Luc. 3, 15-20: Johannes den Døberes Mod og Ydmyghed; den 2den over Luc. 7, 18-30: Jesus, som beraaber sig paa sine Mirakler; den 3die over Luc. 9, 18-30: Christi For-

Digitized by Google

klaring paa Bjerget; den 4de over Luc. 10, 38-42: Christi Samtale med Martha og Maria; den 5te over Luc. 12, 16-22: den Riges daarlige Planer; den 6te over Luc. 16, 1-9: den utroe Huusholder; den 7de over Luc. 18, 9-14: Pharisæeren og Tolderen; den 8de over Luc. 20, 19-26: er det Ret at give Keiseren Skat? Den 9de over Luc. 23, 1-25: Jesus for Pilatum. "Jeg vil intet vide iblandt Eder, uden Jesum Christum og ham korsfæstet," saa begynder Oldingen denne herlige Betragtning over Frelserens sidste Timer for hans Død; og vist er det, at den faste Troe, som med Paulus her udsiger disse Ord, som en lysende og varmende Soel oplyser det hele skjønne Billede, som Forfatteren har udkastet. Med sand Begeistring taler han om Korsets Ord i Indgangen, om den høie Betydning af Christi Død, om de salige Virkninger, som en eftertænksom Betragtning af Herrens Lidelses Historie yder det troende og tillidsfulde Hjerte, der levende føler Trang til den Forløsning, som er skeet ved Guds Enbaarne; rystende dybt i det Inderste er hans Skildring af Jesus i Gethsemane; med henrivende Veltalenhed griber han sine Tilhørere og leder dem did, at skue Frelseren i sin bittre Kamp. I Udlægningen af Texten, som han følger Skridt for Skridt i en skjøn Orden, taler han først om Anklagerne, dernæst om Dommeren, tilsidst om den Anklagede. Med livlige og sande Farver afmaler han den blodtørstige og af Pharisæerne ophidsede jødiske Pøbel; intet har undgaaet hans Opmærksomhed; han taler som han ret havde skuet i de Forhærdedes Hjerte; enhver af deres Bevæggrunde er tydeligen fremstillet. "O Afskyelighed," udraaber han, hvor han kommer til Stedet om Barrabas's Friegivelse, "o Afskyelighed! de vakle endnu et Øieblik; de skamme sig ei ved at foretrække en Misdæder for den Hellige og Retfærdige." Med sand Mesterhaand skildrer Forf. Pilati Characteer og Fremgangsmaade, hans Feighed og Uselhed, hans hele Skjændselsbaand, ligesaa den taabe og letsin-

Digitized by Google

dige Herodes. Hvor herligt er ikke følgende Sted, hvor han taler om Pilatus, der han vaskede Hænderne og sagde "jeg er uskyldig i denne Retfærdiges Blod, I maa see til." "Hvordan siger han, du overgiver den Retfærdige til sine Fienders Raserie og tillader, at de omkomme ham og dog beraaber du dig høitideligen paa din Uskyldighed; forgjæves er det, at et ophidset Folk tager hans Blod paa sin Samvittighed; Forbandelsen hviler dog ligefuldt paa dit Hoved. Den samme Keiser, hvis Navn ene var nok til at nedslaae dit Mod og fuldende din Skjændsel, skal vorde Retfærdighedens Redskab i den Høiestes Haand. Landflygtighed skal være Lønnen for din Nedrighed; og paa Dommens Dag skulle disse Hænder, som du troede at rense ved en tom Ceremonie, til Skræk for Verden, til Skræk for Menneskene og Englene, vise sig dryppende af Lammets Blod, og du skal i din Dommer gjenkjende dit Offer." Forend Forf. forlader Pilatus, tilføier han endnu et Sandheds Ord og advarer mod utidig Menneskefrygt og viser dens skadelige Følger. Først uovertreffelig er han i Skildringen af det, Frelseren maatte udstaae for Hedningens Domstoel. Ved Ordene "see det Menneske," opholder han sig længst. "Med dyb Følelse, siger han, laaner jeg disse Ord af Evangeliet, jeg fremstiller Eder og den guddommelige Frelser, ogsaa jeg siger til Eder: "See det Menneske." Med henrivende Varme, taler han nu om Christus, som Verdens største Velgjører, om ham, som den ved Propheterne forjættede Messias, der engang skal komme at domme Levende og Døde, om ham som Ordet, der blev Kjød og boede iblandt os og var hos Gud, ja sand Gud selv, o. s. v. Til Slutning viser han, hvorledes Jødernes Skrig: "hans Blod komme over os og vore Børn," kan for os vorde Troens og Haabets Hymne; han ender med en hjertelig og inderlig Bøn til Frelseren. Den 10de Homilie er over Apostl. Gjern. 4, 23-31: Apostlenes Bøn og dens Virkninger; den 11te over Apostl. Gjern.:

Digitized by Google

14, 19-20: Paulus stenet i Lystra; den 12te over Apostl. Gjern.: 22, 22-30: Oplobet mod Paulus i Jerusalems; den 13de over Matth.: 26, 26-29: den hellige Nadvere, holden paa en Communionsdag. For end værdigere at forberede sig til at nyde den hellige Nadvere, opmuntrer Forf. sine Tilhørere til levende at gjenkalde sig de høitidelige Øieblikke, da Frelseren i Midten af Sine indstiftede det hellige Maaltid; at gaae i Tanken did til Høikammeret i Jerusalem, see Frelseren og høre hans sidste Ord. Efter denne skjønne Indgang, viser Forf. det dybe Prophetiske, der laae i Indstiftelsens Ord, "Frelseren seer, siger han, i sin Død, den Hæder, som skulde følge den, han seer sin Kirke vore og tage til, han seer Hedningenes Fylde at indgaae i samme, o.s.v." Han gaaer derpaa over til at tale om den høie Betydning af Nadveren, viser først Hensigten af samme, som han ene finder udtrykt i Frelserens egne Ord "det er ɔc." Den ægte bibelske og ene sande Betydning af Christi Død, er strængt fastholden og skjønt udviklet. Hvor herligt taler han ei paa følgende Sted, hvor han kommer til de Daarer, som ville sammenligne Christi Død med andre af Oldtidens Heltes: "Disse ere de Skyldige, som døe for de Skyldige, Dødelige for Dødelige; men hiin er den Hellige og Retfærdige, Guds Eenbaarne og Livets Fyrste, som udgiver sin Aand paa Korset for at udslette vor Synd og forlige Menneskt med Gud." Kraftig taler han og mod dem, som ville nedsætte Christi Død i Hverdagsbegivenhedernes Række. Til Slutning viser han, at den hellige Nadvere ei alene er en Ihukommelse af Herrens Død; men og et Pant paa hans Gjenkomst for de Troende til Glæde og Velsignelse, for de Ugudelige til Dom og Fordærvelse, det hele herligt udført, mesterligt anvendt. Den 14de Homilie over Joh. Ev. 5, 6: Synderen, som søger Lægedom; den 15de over 1 Cor. 10, 24: om Egenkjærlighed; den 16de: de ringe Frugter af Prædikenen.

Digitized by Google

Med Hensyn til Sproget i disse Homilier, da er samme overalt simpelt og fatteligt, skjønt og livfuldt, uden al rhetorisk Bram — eller blomsterrige Floskler, der skulle tjene til at bøde paa de tomme Hjerner og Mangelen paa sande og rene Tanker. Overalt i Foredraget stræng Orden; en Tankegang afbrydes aldrig voldsomt for at give Plads for uvedkommende Tirader, der kun forstyrre og hindre Opbyggelsen hos Tilhørerne. Kort, Oldingen taler som den kun kan tale, hos hvem Troen er fast, Glæden stor, Kjærligheden fuldkommen og Freden evig, som den, hos hvem Herren lever, som den, hvem Aanden er given i rigeste Fylde. Ref. tager hermed Afskeed fra den høiærværdige Forf., med det Ønske, at den Genfer Kirke ret maa faae mange, der træde i hans Fodspor, der prædike Guds Ord saa reent og skjønt som han, paa det Vantroens Mørke snart maae komme til at vige for Evangeliets himmelske Lys.

J. Holm.

Revision af de af Prof. C. J. Horneman siden Aaret 1818 udgivne Oversættelser og Forklaringer af enkelte Bøger af det Nye Testamente. Ved Dr. A. G. Rudelbach.

Første Stykke.

Der gives næppe nogen i vor Tid af dem, som frimodigen bekjende for Verden vor Herres Jesu Christi aabenbarede Sandhed og Herlighed, uden de snart blive udraabte for Lys-Skye eller vel endog for Mørkets svorne Tjenere, snart for saadanne, som aldeles have glemt det christelig-apostoliske Kjær-

Digitized by Google

lighedsTestamente.*) Ja det er saa, og det maa være saa, saalænge det Lys, som Tidens Aand bekjender, er et andet end det, som fra Evighed har vidnet om sig selv i alle Troendes Hjerter, og i de sidste Dage har kundgjort og aabenbaret sig som al Guddommens Fylde. Saalænge Verden mener, at Christi Erkjendelse og Bekjendelsen af Hans Navn ere to Ting, og at man gjerne kan vide alt om Christo, vide det bedre end Han selv og Hans Apostle sagde det, uden derfor at behøve at troe paa Ham og forkynde Ham alene, saalænge maae de, der reent ud erklære, at de ville prøve Aanderne, om de ere af Gud eller ikke, før de troe deres Tale og Gjerninger, møde megen Modsigelse og dømmes som ukjærlige og uoverbærende, fordi de kun ville erkjende een Sandhed og eet Lys, een Herre og een Frelser. Thi unægtelig er det jo kommen dertil i vor Tid, at Herren selv, som den gamle Prophet forkyndte (Luc. 2, 34), er atter bleven til et "Tegn, der modsiges," som i hine første Dage, da Christi Bekjendere adskildte sig fra dem, for hvilke Frelseren kun var en Modsigelse og én Forargelse; ja at selv de, for hvilke al Modstand i Aandens Verden kun er et Tanke-Spil, alligevel, i det de erklære vor Færd og vor Kamp for intetsigende, erkjende i den et Reactions-System.**) Men netop fordi vor Bekjendelse ei kan fremtræde anderledes end i Modsigelse med

*) Efter et gammelt christeligt Sagn vare Evangelisten Johannis sidste Ord til Brødrene de samme, hvormed han formanede dem i sin første Epistel: "Børn! elsker hinanden!"

**) Saaledes forklare klogtigere Rationalister, der ikke gjerne ville tilstaae deres Uvidenhed om hvad der foregaaer lige under deres Øine, det for dem ellers ubegribelige og utænkelige, at Christendommens mægtige Kraft atter begynder at gribe vor Tids Mennesker, hellere som noget der staaer i Forbindelse med og er betinget af den franske Revolution end af Kirkens Reformation. Man see Tzschirners Bog: "das Reactions-System dargestellt und geprüft" 1823.

Digitized by Google

det, hvad Verden finder uimodsigeligt, og i Harmonie med hvori den kun siner Modsigelse, bliver den en Gjenstand for Verdens Spot; og hvor Spotten ei rækker hen, der, mener den, skal det Raisonnement vel naae og om muligt give sit Dødsstødet: at hvo som uden Skye og Skaansel afslører andres Svagheder, umuligt kan være drevet af den Kjerlighedens Aand, der bør besjele alle dem, som stride for Herrens Sag. Skjøndt nu denne Slutning ei burde have nogen Vægt uden hos Lettroende eller Tankeløse, fordi den hviler paa en forbenbar og forsætlig Sammenblanding af heterogene Begreber (da Kjerlighed til vore feilende Brødre ingenlunde forudsætter eller endog lader sig forene med Kjerlighed til Verden; thi den, der elsker Verden, kan ikke elske Gud, og altsaa ei heller sin Broder, der er skabt i Guds Billede, men i det Høieste det Nødvendige hos ham, det, der ikke er af Gud, det, han elsker hos sig selv; og den samme Apostel, der angav Kjerligheden som Guds Børns rette Symbolum, tilraabte dem, i hvilke Guds Ord bliver: "Elsker ikke Verden, ei heller de Ting, som ere af Verden"), saa kunne vi dog ikke vente, at Verden vil lade den falde, saalænge man ikke begriber og ikke vil begribe, deels at Sandhedens Aand er udgangen fra den evige Kjerlighed, fra Faderen og Sønnen, og altsaa ikke kan vidne i nogen uden af og i Kjerlighed, deels at det verdslige Princip røber sig ei blot i menneskelig Digten og Tragten overhovedet, men og i Særdeleshed i den forfængelige Viden og Klogt, som ei giver Hjertet og Samvittigheden nogen Beroligelse. Saalænge, siger jeg, disse Ting staae som Modsætninger i Aandens Verden, Sandhed og Kjerlighed, Løgn og Had — og de kunne aldrig opløses i Eenheden uden af det christelige Sind, — saalænge maae vi finde os i, som Forkyndere af Sandheden at hades af Verden, der elsker Løgnen. De have ikke gjort det bedre med vor Herre og Mester (Jo. 15, 18), og Disciplen er jo ei over sin Lærer (Matth. 10, 24). Ja! saa-

Digitized by Google

længe Christi Aabenbarelse er skjult under Korset, maa denne Misforstaaelse blive, og Verden vil vel gjøre sit til, at den aldrig udsettes. I Guds Navn da, det faaer saa være! Thi skulde saadan Betænkelighed holde en Christen, og fremfor alt en christelig Theolog, fra at bekjende for Verden det Dyrebareste, han kjender, den Sandhed, som er til Salighed, det Ord, der har forløst vore Sjele, da maatte vi aldeles have glemt, hvad Kjerlighed det er, vi skulle øve, hvilken Ferd det er, vi skulle eftertragte!

Med dem altsaa, som fra dette Standpunkt troe sig besjælede til at forbomme et Foretagende af den Natur, som det, vi have begyndt: at undersøge hvor Christendom er at finde og ikke at finde i de nyere Theologers og Folkelæreres Skrifter (allerhelst, da Talen drejer sig i de sidste Dage er bleven mærkelig forvirret), har jeg slet intet mere at tale end netop dette. Ei heller er det min Mening, ved denne Betragtning at ville afvæbne eller formilde den Misbom, som ufeilbarlig fra denne Side maa ramme mig, men kun aabenbart at vise, at jeg ikke frygter for den. Jeg veed vel, at de, som mene saa, ei kunne fatte, hvorledes Kjerligheden kan drive nogen til Sandhedens frimodige Bekjendelse, og endnu mindre, hvorledes nogen med denne Bekjendelse tør trodse Verden og alt, hvad den kalder Fornuftigt og Anselt og Ophøiet; men her skulle de dog, saa nødig de end ville, see hvad de ikke troe.

Ingenlunde er det da Frygt for nogen Misbom af det Slags, som kun af profane Munde kan fremføres, der kunde afholde mig, som christelig Theolog og Fosterson af Kjøbenhavns Universitet, fra at optræde som Vidne mod den ældste theologiske Lærer ved samme Universitet; det vil sige: fra at underkaste hans siden Aaret 1818 udgivne exegetiske Skrifter en streng Prøvelse efter Christendommens evig uforanderlige Bekjendelse; men meget mere en Betænkelighed af et ganske andet Slags, der i næsten alle Tilfælde vilde have af-

Digitized by Google

holdt mig fra at spilde min Tid paa disse Skrifters Gjennemlæsning, end sige fra at afgive nogen Stemme over deres Værd eller Uværd. Og det er den Betænkelighed, som vel alle christelige Theologer i vort Fædreneland, allerede ved at see Titlen paa denne Artikel i theologisk Maanedsskrift ville yttre, nemlig om Prof. Hornemans Commentarer, som ere udgivne i det nævnte Tidsrum, ere af den Beskaffenhed, at de fortjene nogen alvorlig Prøvelse. Jeg skal ikke nægte, at jeg i lang Tid var af den Mening, at de ingenlunde qvalificerede sig hertil; at de nemlig ikke havde saadan en Betydning i Christendommens Sag; som den navnlig i vor Tid og i vor Fædreneland gjør sig gjeldende, at de burde underkastes nogen særskildt Prøvelse; og at der overhovedet ved at ignorere dem, som største Parten af Danmarks Theologer have gjort, og overantvorde dem til Forglemmelse, skeete Christendommen den bedste Tieneste. Hvad der har bragt mig fra denne Mening og til den Overbeviisning, at de nu i dette Øieblik bør drøftes, fylder jeg altsaa alle christelige Theologer i Danmark at erklære. Den nærmeste Anledning gav den sidst af Prof. H. udgivne Commentar over Brevet til Galaterne, til hvilken han som et Anhang har leveret et Forsvar for sin Skriftfortolknings Rigtighed. Vist nok kunde ogsaa denne Bog med Hensyn paa sin egentlige Gjenstand, naar Spørgsmaalet nemlig skulde være, om hvorvidt Fortolkningen af dette Brev derved var fremmet eller ikke, ganske lægges til Side; da det Hele mere er beregnet for Prof.'s Tilhørere, der kunne ved den levende Røst supplere det her for det meste kun svagt Antydede og ved utallige Henviisninger til de foregaaende Commentarer af samme Forf. for dem, der egentlig ville kjende denne Bogs Indhold, Formærke, end for det lærde Publikum, der maa forlange noget andet og mere, end et blot Collegiehefte eller Scholier for dem, der begynde at studere Videnskaben. Men en ganske anden Betydning faaer

Digitized by Google

denne Bog ved det dertil føiede Anhang, hvori Prof. H. stræber at godtgjøre, at den Skriftfortolkning, som er nedlagt i denne og hans foregaaende Commentarer og Paraphraser fra Aaret 1818 af, er sand og ægte, og, da Sandheden kun kan være een, følgelig den eene sande, som alle christelige Skriftfortolkere ligeledes bør hylde og følge; hvorved tillige da Forf.'s tidligere udgivne Arbeider af dette Slags staae for os ei længere som disjecta membra poetæ, men som ligesaa mange organiske Led af et heelt System og som Documenter paa den Exegese, som efter Forf.'s Mening er den eneste fornuftige og sande. Saaledes altsaa blev denne Bog nødvendig en Gjenstand for det theologiske Maanedsskrifts Opmærksomhed, efter dets engang vitterlig udtalte Plan. Men da, som sagt, Bogen ikke for sig selv kan bedømmes, naar nemlig nogen fuldstændig og tilfredsstillende Bedømmelse skal gives, da den ved alle Hovedsteder viser tilbage til de foregaaende Commentarer og i Særdeleshed til den over Brevet til Romerne (af hvilket efter Forf.'s vilkaarlige og aldeles grundløse Forestilling hiint Brev er slet intet andet end et Epitome)*), saa maatte vi nødtvungent, saa nødig vi gik dertil, tage hele Rækken af disse Commentarer ind med i vor Betragtning!**) — Dertil kommer endvidere den Omstændighed, at uagtet Prof. H.'s

*) See: Commentar over Brevet til Galat. S. 7 og fl. St.

**) De Skrifter, som vi saaledes underkaste vor Bedømmelse, ere følgende:

Den vanskeligste Deel af Brevet til Ebræerne, bearbeidet. Kbhvn. 1818.

Det ny Testamentes vanskeligste Text, den dogmatiske Deel af Brevet til Romerne, bearbeidet. ib. 1818.

Oplysninger til Christi Taler hos Johannes. 1ste og 2den Deel. ib. 1820-21.

Commentar over Brevet til Romerne. ib. 1824.

Commentar over Brevet til Ebræerne. ib. 1824.

Commentar over Brevet til de Galater med latinsk Paraphras og et Anhang. ib. 1825.

Digitized by Google

exegetiske Skrifter, som ere komne for Lyset i det betegnede Tidsrum, ikke give noget Slags Udbytte for den christelige Skriftforsker, ere de dog, saavidt os er bekjendt, det eneste consequente Forsøg paa i Danmark at indføre Rationalismens Grundsætninger ved Hjelp af Skriftudlydning, og gjøre dem gieldende som en ny og fuldkommen Anskuelse af Christendommen; og saa mislykket og ufuldstændigt end dette Forsøg er, som vist nok selv dygtigere Rationalister ville indrømme mig, har det dog, som det eneste i sit Slags, netop denne, skjøndt rigtig nok høist relative og betingede, Interesse. Der kunde vel derfor endnu efter alt dette, være mange, som mene, at Opmærksomheden hellere burde henledes og fastes paa mere originale og om selvstændigere Tænkning vidnende Arbeider af dette Slags fra Udlændingernes og især vore Naboers, Tydskernes Literatur, end paa høist maadelige danske Producter. Ogsaa herimod kan jeg i det Hele intet have at indvende; men efterdi vi fra Begyndelsen af lovede at ville indhente hvad man hidtil med Flid havde forsømt, eller i det mindste skyet at give i vort Fædrenelands theologiske Annaler (nemlig en kritisk Udsigt over den tidligere danske theologiske Literatur fra det christelige Standpunkt), maa jeg da kun i al Fald — skal jeg sige beklage eller lykønske? — vor nationale Literatur, at disse ere saa godt som de eneste Frembringelser af det Slags af nogen Omfang, den har at opvise (thi Bastholms Arbeide over det N. T. henhører mere til de populær-praktiske Forklaringer og støtter sig derhos, med al sin Skjærvhed i Anvendelsen og det Enkelte, til et ganske

---

Ved given Leilighed ville vi tillige tage Hensyn til Forf.'s i samme Tidsrum udgivne:

Tre latinske Taler, frit oversatte og forsynede med et Anhang om Phantasiens Magt. Kbh. 1820,

og til de tidligere i "Det Scandinaviske Literaturselskabs Skrifter for 1805" indrykkede "Grundtræk til en Sammenligning mellem Christus og Socrates."

Digitized by Google

andet Princip for Interpretationen, nemlig det grammatisk-historiske). Endelig tør jeg og haabe, at det Synspunkt, hvorfra jeg vil vurdere disse Skrifter og deres Forf.'s exegetiske System, i det jeg opviser den historiske Sammenhæng, hvori de staae med beslægtede Phænomener paa Skriftfortolkningens Gebeet i den protestantiske Kirke, og henfører de Sætninger, til hvis Stadfæstelse de christelige Oldskrifters Udsagn ere benyttede i dem kun som et passende Folie eller Underlag, til deres rette Kilde, vil holde Læserne nogenlunde skadesløs for den Lede, de visselig maae føle ved at see Christendommens Kjernesprog udvandede og dens Fundamentalsætninger opløste ved en vist nok ikke langt fra hentet formeentlig philosophisk Betragtningsmaade; ligesom jeg ogsaa lover at skulle fatte alt i den muligste Korthed efter visse Hovedmomenter — noget, hvortil Forf.'s Behandlingsmaade (der deels aphoristisk indskrænker sig overalt til de almindeligste Resultater, deels paraphraserende søger at gjøre disse endnu almindeligere) selv synes at opfordre. — Alt hvad forresten christelig Billighed og Overbærenhed kan indrømme er det mit Forsæt, ved denne Bedømmelse aldrig at tabe af Sigte; men ligesaa maa og bør det være min Hensigt, at give Sandheden, om Gud under mig det, ogsaa i dette Stykke et ret levende og klart Vidnesbyrd. Og visselig vil Forf., der med en fuldkommen og trøstig Overbevisning provocerer til sin Liberalitet, som en bekjendt Sag, endog hvor han kunde formode, at andre vilde miskjende den,*) være blandt de sidste, der mistyder mig, naar jeg gjør det gamle Sprog: "Amicus Socrates, amicus Plato, sed magis amica Veritas" til mit Symbolum ved denne Leilighed, og

*) See: Tre latinske Taler S. 200: "Jeg har talet privat og offentlig, ofte og vedholdende, mod den sidste Tummel paa Theatret her..... Man har sagt: Er det den liberale Hornemann? jeg svarer: Ja! Han er endnu ganske den Samme!"

Digitized by Google

for første og sidste Gang selv anvender den mentale Exegese, i det jeg omtyder Ordet: Veritas til den Betydning, det for ethvert christeligt Hjerte maa have: den eenbaarne Søn, som fra Evighed af er af Faderen, og efter sin Sønnes og Midlernatur for os er Veien og Livet og Sandheden!

Førend jeg nu skrider til den Bedømmelse, jeg har foresat mig, skylder jeg endnu Læseren, da Veien ellers kunde synes mangen noget lang og indviklet, at angive Traaden, jeg agter at følge. Da Prof. H. benævnet sin Exegese som den moralsk-mentale og disse Ord synes at indbefatte tvende, naturligviis ikke heterogene, men dog i Anvendelsen forskjellig gestaltede, Elementer af Skriftfortolkning, saa bliver det min Diemed, først at bestemme Omfanget og Beskaffenheden af det ene, den moralske Interpretationsmaade (hvilket, da den allerede er os tilstrækkelig historisk bekjendt, saavel hvad Grundsætningerne som Udøvelsen angaaer, har saa meget mindre Vanskelighed og ei engang forudsætter som nødvendigt, derhos at give specimina af Forf.'s Skrifter; thi da han anbefaler sig den in praxi, kan han fornuftigviis ikke protestere mod dens Theorie og gjør det heller ingenlunde;*) dernæst at vise, hvorledes det andet Element, det saakaldte mentale, er beskaffent og træder i Forbindelse med det førstnævnte; og her maae Forf.'s Skrifter selv vise os Veien, da ingen endnu, saavidt mig er bekjendt, har brugt dette Udtryk for at betegne en særegen Interpretationsmaade, skjøndt vel mange i det Aabenbare og i det Skjulte — som Socinianerne og et par af dem, der adopterede Navnet af grammatisk-historiske Skriftfortolkere — have øvet den. Her bliver det altsaa Hovedsagen at resumere under eet Hovedsynspunkt, hvad der aabenbart i Udførelsen ei lader sig dele (thi Forf.'s Exegese,

*) See forelsbigen Anhanget til Brevet til Galaterne: et Par slette Grundsætninger angaaende Forholdet mellem den physiske og mental-moralske Mening i det N. T. S. 164 ff.

Digitized by Google

den være nu paa dette Sted mental, paa hint Sted moralsk kan dog aldrig være nogen af disse Dele alene, men den enkelte maa indbefatte eller forudsætte den anden) og give et Prøveeksempel, hvoraf Læseren kan faae et adæquat Begreb om Prof. H.'s Fortolkningsmaade og Fortolkningskunst. Vi holde os derved fornemmelig til hvad der factisk ligger for os, nemlig disse Skriftudlægninger selv, uden at tage specielt Hensyn til den Theorie, Forf. deraf har opstillet i Anhanget i Brevet til Galaterne (hvilket en anden Medarbeider af theologisk Maanedsskrift har lovet at gjøre, i det han tillige gjør den Maade, hvorpaa Forf. har behandlet og benyttet det Gamle Testamentes Udsagn, til Gjenstand for sin Undersøgelse, hvilket jeg her kun leilighedsvis kan berøre); deels fordi vi hellere dømme af Facta end af Raisonnementer derover, og disse forsaavidt de ei ere en blot Exegesis (og altsaa høist mislige at behandle) allerede maae ligge i hine; deels for at undgaae alt Skin af, som om vi vilde angribe Forf.'s exegetiske Maneer ved Consequentser, der ikke ere begrundede uden i en dialektisk Modsætning. Og først da, naar vi ere komne til dette Punkt, anse vi os for berettigede til at uddrage Resultaterne, i det vi nedlægge en almindelig Paastand om Prof. H.'s moralsk-mentale Exegeses Beskaffenhed. Vi slutte med en Parallele, som i flere Henseender maaskee vil være Læserne interessant, men som vi her ei finde nogen Grund til at anticipere.

Spørge vi nu altsaa først om Betydningen af den moralske Interpretationsmaade, som Prof. H. bekjender sig til, saa vil denne for dem, der ere uøvede i theologiske Undersøgelser og ubekjendte med den dertil sig sluttende historiske Forklaring, i det mindste i Ordet ikke synes at indeholde noget Anstødeligt. Thi da hele Skriften efter Apostelens Udsagn er nyttig til Lærdom og Forbedring, til Opmuntring i Retfærdig-

Digitized by Google

Ord (2 Tim. 3, 16), saa skulde det jo vel synes, at en moralsk Udlægning af Skriften fuldkommen er begrundet i dennes af den selv udtalte Aand og Hiemed; og ingen Christeligsindet kunde det vel eet Øieblik falde ind at tvivle om, at den hellige Skrift indeholder den fuldkomneste Sædelære. Men man bemærke, at hvis dette skulde være Grundvolden for denne Slags Skriftfortolkning, saa er dermed slet intet udsagt om den, som Interpretations-theorie; thi i denne Bestemmelse ligger intet, som kunde stadfæste Antagelsen af nogen særegen Maade at forklare Skriften paa, da, forudsat at der gaves flere end een, der var den rette, dette dog maatte i ethvert Tilfælde blive et Kriterium ei paa Fortolkningen selv, men paa Fortolkeren, at han erkjender, det er en hellig Skrifts Ord, han skal udlægge, og at Veien til Helliggjørelse nødvendig er vist os i disse. — Det er aabenbart altsaa en ganske anden Betydning, hvori Ordet moralsk tages, naar det overføres til at betegne en vis Fortolkningsmaade af de hellige Skrifter. Uden nu at gaae tilbage til Lærerne i den gamle Kirke, der selv, naar de antoge en høiere aandelig Betydning, end den, som Bogstavens Fortolkning gav, og vel ogsaa som Origenes*) betegnede hiin med Navnet moralsk, dog dermed maatte mene noget ganske andet, end hvad Prof. H. kjen-

*) Man efterlee, om man har Lyst, Prof. H.'s Anhang til sin Commentar over Br. t. Galat. S. 199 ff., hvor han fremsætter Origenis Interpretationsmaade og dens Regler med fine Reflexioner derover, eller, hvis disses Aandløshed og Trivialitet skulde afskrække Læserne (see f. Ex. til Prøve den S. 205 yttrede skarpsindige Formodning, "at Origenes, uagtet de astronomiske Kundskabers svage Fortatning paa hans Tid, vel kunde have havt en dunkel Ahnelse om de andre Himmelkloders Beboelse" og derfor fornuftmæssigen antaget en mundus spiritualis coelestis), som de da og forrykte det egentlige Standpunkt, hvorfra Origenes skal og maa vurderes, da hente de Raad i den classiske Fortale til andet Bind af de la Rues Udgave af Origenis Værker,

der og fremsætter under dette Navn; fordi de antoge Skriften for Guds Ord, som han ligefrem protesterer imod,*) og netop fordi de vidste, at disse Ord vare Liv og Aand, bleve ledte til at søge deri en for det naturlige Menneske forborgen Betydning: vil jeg sætte Læseren midt ind i Sagen, i det jeg fører dem umiddelbart hen til Kilden, hvoraf Prof.'s Grundsætninger ere øste. Men efterdi det gamle Ord: "Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ" vist nok her finder dobbelt Stadfæstelse (da Prof. H., som skal vises, hverken har havt philosophisk Skarphed nok til at opfatte denne Theorie i hele sin Omfang eller exegetisk Virtualitet nok til at bringe den i behørig Anvendelse), anseer jeg det for meest passende at anføre dem med Auctors Ord, hvem de tilhøre.**) Det var Philosophen Immanuel Kant, som først 1797 i sin "Religion innerhalb der Gränzen der bloßen Vernunft" foreslog en Interpretationstheorie, som skulde fyldestgjøre den oplyste Fornufts Fordringer til Aabenbaringen, og kaldte den den mo-

og sammenligne dermed J. A. Ernestis fortræffelige Afhandling: "de Origene, interpretationis librorum sacrorum grammaticæ auctore" (optaget i hans Opuscula philol. critica. Lugd. Bat. 1776. p. 288 sqq.).

*) See fornemmelig Anhanget til Comm. over Br. til Galat. S. 215. 216 ff. og sammenlign dermed, især hvo der har Lyst til cramben recoctam, Forsvaret for denne samme, efter Prof.'s eget Udtryk, ligesaa uskyldige, som vigtige og rigtige Sætning i Forf.'s Afhandlinger henhørende til Philosophie, Moral og Theologie 2det Bind S. 256 ff.

**) At Prof. H. kun giver sparsomme Vink om denne sin Kilde, kommer maaskee deraf, at han har anseet den for heel velbekjendt, skjøndt dette dog turde omtvivles, naar Hensyn tages paa de Læsere, for hvilke han udgav sine Collegiehefter. "Kant har hist og her," hedder det i Anhanget til Comm. over Br. til Galat. S. 200 "paadrevet Jagttagelsen af den moralske Mening i det N. T." (hvilket, fraregnet Ordene: hist og her, er fuldkommen sandt). Sammenlign hermed l. c. S. 163 flgde.

Digitized by Google

ralske. Grundtrækkene til denne Theorie og de Sætninger, hvorpaa den hviler, ere i Korthed følgende.

1. Man maa adskille Fornuft-Religionen (den moralske Troe), som er een, nødvendig og grundet i den menneskelige Natur, fra Aabenbarings- eller Kirketroen, som er noget i sig selv (d. e. i sit historiske Væsen) Mangfoldigt, Tilfældigt og Oplysseligt.*)

2. Alt følgeligt, hvad der i Aabenbaringen indeholdes af egentlig Religion, har den fra Fornuftreligionen;**) alt derimod, hvad der ikke allerede er givet af denne (det Historiske altsaa, som er enhver Aabenbarings Eiendom), er noget den praktiske moralske Troe og Menneskets Bestemmelse uvedkommende.

3. Al Aabenbarings- eller Kirketroe skal afskaffes som et blot Ledebaand for de Umyndige;***) enhver skal vorde sin egen Lovgiver ved den praktiske Fornuft (Fornuftens Autonomie);****) og Fornuftreligionen skal efterhaanden forene

*) Grundthemaet af hele Kants Bog; hvorfor Citater her egentlig ikke behøves. See dog fornemmelig S. 158. jvf. med S. 140. Andensteds (som f. Ex. S. 146) udtrykker Kant den samme Sætning saaledes: "Der er kun een sand Religion, men mange Troes-Arter."

**) S. 153.

***) S. 170. "Den hellige Traditions Ledebaand med dens Følgeskab, Statuterne og Observantserne, som til sin Tid gjorde gode Tjeneste, bliver lidt efter lidt unduerligt, ja endelig til en Lænke, naar Menneskeheden træder ind i Yngelingealderen. Da den var Barn, var den klog som et Barn, men nu den er bleven Mand, afslægger den det Barnagtige." (I de sidste Ord ligger tillige et, uden vor Skyld eller Hensigt anticiperet, Exempel paa den mentale Exegese.) Jvf. S. 195: "Den historiske Troe behøver, som Kirketroe, en hellig Bog til Ledebaand for Menneskene."

****) S. 170. "Den nedværdigende Forskjel mellem Lægfolk og Klerke ophører, og Lighed udspringer af den sande Frihed, dog uden Anarchie, fordi enhver vel adlyder den Lov, han

Digitized by Google

og herske over alle Mennesker.*) Men indtil dette skeer, bør Kirketroen beholdes som et Vehikel for Slægtens Opdragelse til den fuldkommnere og rette religiøse Erkjendelse, uden at man dog derfor behøver at indrømme den den allermindste Indflydelse paa den egentlig moralske Religion.**)

4. Christendommen er den (formeentlige) Aabenbaringstroe, som indeholder i sig de fleste Spirer til at forberede og befæste den almindelige Fornuftreligion,***) og uagtet den i

---

selv foreskriver sig, men som han dog tillige maa anse som Verdensstyrerens ved Fornuften ham aabenbarede Villie."

*) S. 172. S. 169.

**) l. c. i Anm. Kirketroen kaldes her ligefrem en falsk Indbildning (ein Wahn) om gudstjenstlig Pligt. Jvf. S. 195 Anm.

***) Hvorfor Kant og foreskiller den som grundet paa et aldeles nyt Princip og som bevirkende en fuldkommen Revolution i Troeslærdommene (S. 180). Hvad det vil sige: "at den er grundet paa et nyt Princip," maae vi erfare af Philosophen selv, da ellers mangen i sin Enfoldighed kunde mene, at dette var intet andet end den christelige Theologies Grund- og Hovedlærdom om Forsoningen. Det skal altsaa kun betyde, at Christendommen var en fuldkommen Modsætning af Jødedommet (saaledes som og Prof. H., heri troligen følgende sin Mester, skildrer det, — S. Comm. til Brevet til Gal. S. 14, 50, 59, Oplysninger til Johannes I, S. 150 ff. o. a. St. — og hvor han vindicerer Christendommens Universalitet, aabenbart gjør det under den Forudsætning, at derved forstaaes den ved den moralsk-mentale Exegeses Forklaring udbragte Lære). Thi den jødiske Troe er efter Kant (som ved disse Sætninger har banet alle følgende Rationalister Veien til, efter en for deres Grundsætninger høist velkommen Synsmaade, at betragte det G. og N. T. som aldeles heterogene; see Theol. Maanedsskr. 1ste Bind S. 197 Anm.) et blot Indbegreb af statutariske Love, og indeholder ingen Religionstroe; alt, hvad deri findes af Moralsk, skyldes senere Tilsætninger, som intet vedkomme det hele System; Gud er efter dette blot en verdslig Regent, som slet ikke taler til Samvittighederne; ja selv Monotheismen er intet Særegent for Jøderne. S. 176-179.

Digitized by Google

Henved atten hundrede Aar ikke havde gjort noget betydeligt Skridt fremad dertil,*) var dog netop ved Enden af dette Aarhundrede det Tidsrum kommet, at man kunde vente en Tilnærmelse til det store Maal, Fornuftreligionens Fremtrædelse og Udvikling af sit Sved, den synlige Fremstilling af et usynligt Guds Rige paa Jorden, da flere allerede havde tilegnet sig og offentlig forkyndte de dertil førende Grundsætninger.**)

5. Men for at disse nu alt mere og mere kunne træde ind i Livet, er det fornødent, at de, som behandle og udlægge Aabenbaringens Documenter, der endnu kunne vedblive at benyttes som Grundvold for den kirkelige Underviisning,***) gjøre sig det til bestemt Opgave ved Udlægningen af disse Skrifter at forene den moralske Troes Grundlag, som det Oprindelige, Menneskets Egne, med den empiriske eller Kirketroen, som tilfældigt er kommet ham i Hænderne.****)

6. Dertil behøves en Udtydning (eller rettere Omtydning) af Aabenbaringens Skrifter til en Mening, som stemmer med almindelige praktiske Regler for en reen Fornuftreligion. Og skjøndt denne vel ofte kan synes vilkaarlig, ja virkelig være tvungen med Hensyn paa de aabenbarede Skrifters Text, maa den dog foretrækkes den bogstavelige,*****) fordi Menneskets moralske Forbe-

*) S. 185 ff. **) S. 188.

***) Skjøndt de efter S. 195 Anm. dog egentlig hindre Kirkens Eenhed og Almindelighed. Kant forudsatte herved naturligviis, og ei uden Grund, at de, omtydede til den rette Mening ved moralsk Exegese, vilde tabe hele deres Charakteer som historiske Bøger, og derved tillige deres inhibitive Kraft.

****) S. 149. 150.

*****) Ganske hermed stemmer Prof. H.'s første Hoved-Grundsætning for den mentale Exegese, hvilken jeg til deres Tarv, som selv ikke have Tid eller Lyst til videre at give sig af med en slet Bog, afskriver af Anhanget til Comm. over Br. til Galaterne S. 164: "Naar den egentlige eller physiske

Digitized by Google

bring *) udgjør det egentlige Hovedmiddel for al Fornuftræk-

Betydning af Ordene fører til en Mening, som ikke staaer i saa sikker Harmonie med den menneskelige Fornuft, som den uegentlige eller moralske, fordi hiin enten strider mod Fornuften, eller overstiger Fornuftens Sphære, og altsaa ikke med Sikkerhed kan af Fornuften bedømmes; saa ikke alene bør den uegentlige og moralske Mening af den menneskelige Fornuft foretrækkes, men endog, naar den, som den bør anføres og holdes til, gaaer consequent frem, kan den ikke undgaae at foretrække den uegentlige eller moralske Mening, naar den paa denne enten ved sig selv eller ved andre er gjort opmærksom."

*) Paa samme Maade motiverer Prof. H. den moralske Interpretations Nødvendighed (l. c. anden Grundsætning) i disse Ord: "Da Hensigten af en skreven guddommelig Aabenbaring, given Menneskene, maa være deres Undervisning til Forædling d: til Forstandens Oplysning og Villiens Forbedring; saa følger allerede heraf, at den moralske Mening, cæteris paribus, maa være den sikkreste at antage, navnligen hos Morallærere for en raa sandselig Almue, Christus, Propheterne og Apostlerne." — Hvorledes, spørge vi ved disse sidste Ord billig forundrede, hører dette ogsaa til den mentale Exegese, saaledes at ignorere alt, hvad der kunde staae den i Veien? Eller kan vel nogen have læst Evangelierne med Alvor og paastaae, at Christus og hans Disciple kun vare Lærere for en raa sandselig Almue? Hvor ofte kom Herren ei i Berørelse med de Lærde i Israel, Pharisæerne og Sadducæerne? Læse vi ikke, at Nicodemus kom selv til ham og begierede hans Undervisning som en af Gud sendt Lærers? Og Joseph af Arimathia, den gudfrygtige Raadmand, var han ei ogsaa Christi Discipel (Jo. 19, 38)? Desuden erkjendte jo hans arrigste Fiender ham for Mester i Lov og Skriftudlægning og tiltale ham aldrig anderledes. Han lærte ei blot i Privathuse, men paa offentlige Steder og i Synagogerne, hvor der altid var en blandet Forsamling og ingenlunde blot Almuesmænd. — Og hvad hans Apostle angaaer, saa er det jo vitterligt, at de henvendte sig til Mennesker af alle Classer (Ap. G. 4, 9 ff. 8, 26 ff. 10, 1 ff. o. s. f.). Ei at tale om Propheterne, som vare hele Nationens Lærere og for det meeste Kongernes Raadgivere. — Dette er eet Exempel af de mange paa

Digitized by Google

gion,*) og kun det hvad der af denne indeholdes i Aabenbaringen kan interessere noget fornuftigt Menneske, alt det Historiske derimod er noget Ligegyldigt, som enhver kan gjøre af hvad han vil.**)

7. Men skjøndt nu Religionen alene er og maa være grundet paa Fornuften, saa kan man dog ikke forsømme eller aldeles tilsidesætte Kirketroen, fordi den er Folketroe;***)

---

hvorledes Prof. H. behandler historiske Vidnesbyrd. — Men at Christus og hans Apostle fornemmelig henvendte deres Tale til Folket og ei til de Lærde og Mægtige i Særdeleshed uden ved given Anledning, det havde og sin gode Grund. Thi enhver religiøs Gjenfødelse maae gaae ud af Folkets Midte og Stamme, og først trænge de Blinde og Halte og Krøblinger, de Foragtede og Usle blandt Menneskene, Syndere og Toldere sig hen til Herrens Bord, naar de kaldes. Saaledes fødes Troen blandt Menneskene, som den Herre Christus selv, i ringe Krybber og vikles i ydmyge Svøb, indtil den voxer og styrket ved Guds Naade og Kundskab træder offentlig frem med sit Vidnesbyrd og sin Bekjendelse.

*) S. 150. Man vil og finde, tilføier Kant, at det altid har været Tilfældet med den i visse hellige Bøger indeholdte positive Troe, at retskafne Folkelærere hos alle Nationer have tydet og omtydet den saa længe, indtil den intet kom til at indeholde, uden netop hvad den almindelige moralske Troe eller Fornuftreligionen aabenbarer enhver. "Saaledes," siger han, "tydede de græske og romerske Philosopher de groveste Fabler, saa de bleve symboliske Fremstillinger af den eneste Guds Egenskaber, saaledes tyde Muhamedanerne deres Paradiis og Indierne deres Vedas. Det senere Jødedom og Christendommen bestaae af saadanne tildeels meget tvungne Udtydninger skjøndt til et godt Øiemeed." I Sandhed en for Christendommen og dens hellige Bøger smigrende Parallele! Derved er paa eengang, efter Kants Mening den moralske Exegese historisk retfærdiggjort, og Christendommens historiske Sandheder reddede, naar de ville lade sig opløse til Symboler for dem, som begjære at indlades i hans Philosophies Mysterier!

) S. 152. *) S. 153.

Digitized by Google

og da denne fordrer en guddommelig Stadfæstelse af de høieste og evige Sandheder, maa Fortolkeren af de aabenbarede Skrifter fremdeles besidde Skriftlærdom; for deels af disse Skrifter at vise, at de intet indeholde, som staaer i Veien for at antage dem for en umiddelbar guddommelig Aabenbaring, deels at give den uvidende Almue Reglen til deres rette Forstaaelse i Hænder, ved at begrunde Forklaringen af dem paa den Tids Sæder, Meninger og Tungemaal, hvori de bleve til.*)

8. Heraf følger, at Fornuftreligionen og Skriftlærdom ere de egentlig kaldede Udlæggere og Depositærer af de hellige Vidneskrifter. Kun den første af disse er authentisk og gyldig for alle; den anden, som har med det Historiske at bestille, blot doctrinal, og dens Hensigt at forvandle Kirketroen til en vis given Tid og for et vist Folk til et bestemt sig selv bestandigt vedligeholdende System.**) Men kun den rene Fornuftreligion constituerer den sande Kirke, og efter denne skulle Lærerne udlægge alle Kirketroens Statuter og Observantser.***)

9. Den successive Overgang fra Kirketroen til den rene Religionstroes Eneherredømme indeholder Betingelserne for Guds Riges Komme paa Jorden.****)

10. Naar nogen efter disse Regler og i denne Hensigt udtyder Aabenbaringens Skrifter, kan man ikke bebrejde ham for Uredelighed, forudsat, at han ikke paastaaer, at denne Mening er den af Folketroens Symboler og dens hellige Bøger intenderede, men blot paastaaer Muligheden af at forstaae disses Forfattere saaledes.*****)

For at vurdere denne Kantiske formeentlige Interpretationstheorie af de hellige Skrifter, er det nødvendigt, først at

*) S. 153. 154. **) S. 154. 155.
***) S. 158.
****) See 3die Stykkes 7de Afsnit S. 157 ff.
*****) S. 152.

Digitized by Google

betragte den i Forhold til den christelige Kirke og dennes Lov vere, dernæst til Aabenbaringen overhovedet, endelig og til hvad der hidtil, navnlig i den evangelisk-protestterende Kirke, blev anseet for den ene rette og grundige Fortolkningsmaade.

Hvad nu den første Punkt angaaer, da er det jo vitterligt af Forf.'s Ord selv, vi have anført, at Kirken herefter betragtes ei anderledes end som en subsidiarisk Anstalt for de Svage i Aanden og Umyndige, hvoraf der, vel ogsaa efter Kants Mening (skjøndt han forudsætter Fornuft-Rigets Komme som muligt og Historien, der skulde afløbe i Aandens Rige fra hans Philosophie havde begyndt, som en Approximation dertil) altid vil være nok; og at den vel ei strax, men dog successivt skal opløses, saa vist som Fornuften alt mere og mere skal udbrede sit Herredømme og sin Religion; at fremdeles dens Læreres Kald er netop det, consequent, det er, ifølge almeengyldige Fornuftmaximer, og en paa disse bygget fornuftig Skriftudtydning at befordre Kirkens Opløsning, for at den rene Fornuftreligion, som ikke kjender til nogen Dogmer, Statuter, Observantser eller overhovedet nogen historisk Form og Fremtræden, tilsidst kan blive den ene gjeldende;*) at endelig

*) See Anm. S. 195, "et Maal, hvortil vi da allerede nu flittigen skulle arbeide, ved bestandig at stræbe at udvikle den rene Fornuftreligion af dens for Tiden endnu ikke undværlige Svøb." Den Tid, som Apostlen forkynder, da Døden selv, den sidste Fiende, skal overvindes og alt underlægges Christo, bliver følgelig efter Kant intet andet end et smukt Ideal af den, ved Indførelsen af den sande almindelige Religion fremførte, og i Troen bengang forudseete, Verdensepoche (l. c.): Med andre og fattelige Ord: Apostlen Paulus har altsaa i en prophetisk Tale bebudet de fjernere Virkninger af Mester Kants praktiske Philosophie; de fjernere — thi han selv tilstaaer at fuldendelsen er ikke at forudsee som noget empirisk. — Dersom vi her turde have en Mening, saa vilde vi hellere, hvis Apostlen skulde ansees for at have forudsagt noget om den Kantiske Philosophie og moralske Exegese, have lagt Mærke ved Col. 2, 8.

Digitized by Google

lige Kirke-Læreres Trøst, hvis nogen skulde tale paa en uhøflig og haard Maade til deres Samvittighed, bestaaer i en Mental-reservation;*) thi da de ere sig bevidste, at de Midler, de bruge, ere ganske imod Kirkens Aand og Grundsætninger, i hvilken de lære (da den efter sit Væsen og sin Natur kun kan ville en historisk Udvikling, for at Christi Aabenbarelse, som opfylder den, kan bestandig vorde klarere for alle), maae de, naar nogen kræver dem til Ansvar, tye til den gamle Sætning: at Hensigten helliger Midlerne, eller med Kant kyde sig ind under den sophistiske locus communis, at Umuligheden af en saadan Skriftforklaring, som de ove, ikke kan nægtes, og at de egentlig intet videre paastaae.**)

Hvad den anden Punkt angaaer, nemlig den moralske Interpretationstheories Forhold til Aabenbaringen, da er det klart, at den forlanger ogsaa af denne hverken mere eller mindre, end at den skal afskaffe sig selv; thi den maa enten med

---

*) At forresten denne mentale Reservation hos de forskjellige Lærere kan være mere eller mindre udstrakt, ligger i Sagens Natur. De behøve naturligviis ikke at navngive eller udtrykkelig vedkjende sig alle Sætningerne i dette System, og mindst, naar de ere offentlig indsatte Lærere i Kirken, den fatale Consequents, hvilken Kant som Philosoph hverken vilde eller kunde nægte, at Aabenbaringstroen skal og maa afskaffes, for at give Plads for Fornuftens selvmyndige Brug hos alle. Men om de end ikke ville, for sine Aarsagers Skyld, underskrive een eneste af de Grundsætninger, hvis Product denne Theorie er, saa, naar de udtyde Aabenbaringen derefter, behøver man ikke at spørge dem videre: de skal og maae, forsaavidt de erkjende fornuftig Consequents (og den ville de visselig ikke lade sig berøve) staae og falde med deres Mester!

**) See den under No. 10 anførte Sætning.

Digitized by Google

Kant selv uden al falsk Undseelse paastaae, at al Aabenbaring i egentlig Forstand kun er en foregiven i sin Oprindelse,*) og forsaavidt den fremdeles bestaaer, et for Folket og den sandselige Mængde hidtil uundværligt Begreb, som dog fornuftigviis alle bør søge at afskaffe og omsider tilintetgjøre, ved at sætte noget bedre istedenfor, eller paa en finere Maade med Socinianerne tyde hen paa,**) at det netop ligger i Aabenbaringens Væsen, efterdi den aabenbarer hvad der før var skjult og hemmeligt, at bortfjerne fra sig alle Hemmeligheder, alle Mysterier.***) Men naar det nu ikke kan nægtes, at det hidtil almindelig af Christne var antaget, at Aabenbaringen, selv ved sin fuldkomne Fremtræden i Christo, indeslut-

---

*) S. 151.

**) See: Joh. Schlichting dissert. de S. S. Trinitate adv. Meisnerum p. 70. 123. 126 sqq. Osterod Unterrichtung S. 43.

***) Anderledes hjelper Kant sig med Mysterierne. Han gaaer nemlig ud fra Betydningen af Hedenskabets Mysterier, og fastsætter derefter som det almindelige Begreb: "noget Helligt, som vel kan kjendes af de Enkelte, men dog ikke blive offentlig bekjendt d. e. almindelig meddeelt." Som helligt, raisonnerer han videre, maa det være moralsk, altsaa en Gjenstand for Fornuften, og kunne erkjendes tilstrækkeligt til praktisk Brug; men som noget Hemmeligt tillige ikke erkjendes for eller af den theoretiske Fornuft. Derved faaer han Leilighed til at klove, ligesom hele Erkjendelsens Sphære (i den theoretiske og praktiske Fornuft), saaledes her Mysterierne i tvende Dele, hvoraf den theoretiske alene tilfalder Speculationen, den praktiske derimod Menneskets moralske Natur; kun denne bliver fremstillelig, hiin ikke. Dermed er tillige Begrebet af Mysterium (som det for menneskelig Fornuft Undgrundelige i Guds Væsen og Raadslutninger) fuldkommen opløst.

Digitized by Google

ter det lydeste og for den menneskelige Fornuft evig undgrundelige Mysterium, og at den i sit Indhold selv gjemmer saameget, som den dog selv forkynder som Sandhed fornøden til Salighed, der i dette Liv aldrig kan blive Gjenstand for Beskuelsen, men alene for Troen, saa følger, at hvis Aabenbaringen skal forklares og tydes efter kantiske Principer, maaden først annullere sig selv; thi Mysterierne ere netop dens egentlige Substants og rette Væsen, hvorfor den og begynder fra Troen og derpaa gaaer over til Erkjendelsen, og lærer, at dennes Fuldkommelse er betinget af Livet i Troen, istedenfor den efter den moralske Interpretationstheorie maatte bringe alle til at erkjende, at Viden er det første og kun derfra fornuftigviis kan sluttes til hvad man ikke veed, og at Troen følgelig er en, ved foregaaende Erkjendelse af visse Fornuft-Sandheder betinget Antagelse af andre, som dog ligeledes ligge (om og kun implicite) i Fornuften, eller, som Kant udtrykker det, en Forvisning om den praktiske Gyldighed af de Ideer, som ligge i vores Fornuft.*) — Det er fremdeles aabenbart og vitterligt, at denne Theorie maa stræbe paa alle Maader at forbunkle Forholdet mellem Aabenbaringen og Christi Kirke, og fremstille det som et blot udvortes, istedet for det er efter sin Natur et inderligt og levende Forhold. Thi det er gjennem Ordet (Aabenbaringens Forkyndelse) at den Hellige Aand virker Gjenfødelsen; eller som Luther, det dyrebare Vidne, siger: "Christenheden og enhver christelig Sjel er født i og ved Guds Ord; derfor maae de ved det samme bevares, opholdes og beskyttes; eller — de gaae til Grunde."**) Den moralske Exegese derimod maa protestere imod Ordets Betydning,

*) S. 71.

**) Luthers teutsche Werke. Jen. Bom. I. Bl. 82. (Auslegung des Vater Unsers.)

Digitized by Google

et blot som regenererende og præservativt, men som guddommelige overhovedet, og fremstille Troen paa dets overnaturlige Kraft som en Overtroe. Dette kan nu skee paa mange Maader, uden at man behøver directe at forkynde sin Hensigt (hvilket netop er det, som anbefaler denne Theorie for saa mange); men de væsentligste ere følgende: deels at man fremstiller Skriftens prophetiske Element som blot indeholdende Poesie,*) hvorved for det første eet besværligt Begreb er bortfjernet; deels at man henfører hele Aabenbaringens Diemeed blot til Underviisning, som det Umiddelbare, der skal oplyse Forstanden, forbedre Villien og lykksaliggjøre den saaledes Oplyste og Forbedrede,**) hvorved da dernæst Tanken og Forvisningen om den Helligaands Virksomhed i Kirken falder bort; deels endelig ved at beraabe sig paa, at Biblen maa forklares paa samme Maade og ved de samme Midler, som enhver Bog, der er skreven i menneskelig Tunge;***) ved hvilken tvetydige Paastand (da

---

*) Dette Konstgreb anvender ogsaa Prof. H. overalt hvor det gjelder om at bortraisonnere det G. T.s Spaadommes bogstavelige Opfyldelse i Christo og Hans Historie. See: Oplysn. til Johannes 1ste Deel S. 115. 116 ff.: "Propheterne ere Digtere og have skrevet som Digtere" og m. a. St.

**) Dette er navnlig den Maade, hvorpaa Prof. H. oftest indleder og retfærdiggjør sin moralsk-mentale Exegese. At anføre Exempler herpaa vilde være overflødigt, da de findes næsten paa alle Sider i hans Skrifter, og netop den i Texten betegnede Formel er den, han synes fortrinlig at have vunden kjær.

***) Ogsaa denne Sætning i hele sin ubestemte Almindelighed forsvares af Prof. H. See Anhanget til Comm. over Br. til Gal. S. 153. Jeg vil slet ikke uden nævne, at Begrebet af en *Philologia sacra*, som det af alle ældre protestantiske Skriftfortolkere er fastholdt, derved aldeles udslettes.

Digitized by Google

naturligviis intet fornuftigt Menneske kan falde paa at bortkaste de almindelige Redskaber til ethvert Skrifts Forstaaelse: Sprog- og historisk Forskning) man kun umærkelig vil lede de af Skriftens egen Aand Forladte hen paa det Punkt, at de, mistrivlende om dens Selv-Klarhed, see sig om efter en anden Oplysning, efter et Fornuft-System, som skal hæve Skriftens mangfoldige Dunkelheder og Mørke.

Digitized by Google

Om Natur og Aabenbaring.

(Fortsat.)

Men, vil maaskee Nogen sige, er det sandt, at man i alle Maader kan og skal slutte fra Værket til Mesteren, fra Verden og sig selv til Gud, saa har jo **Pantheisterne** i det Mindste for **saavidt** Ret, at Verden, naar den tænkes i sin Fuldkommenhed, er evig og guddommelig, og at, om Alt end ikke er Gud, saa er dog Gud, paa en vis Maade, Alt i Alt!

Først maa jeg herved bemærke, at Alt hvad der nødvendig følger af en unægtelig Sandhed, er ligesaa unægtelig sandt, en Anmærkning, der vel maatte synes overflødig, men er dog, desværre, langt fra at være det paa en Tid, da især Theologerne have havt for Skik baade at forkaste unægtelige Sandheder, for de ubehagelige **Følgers** Skyld, og at nægte de aabenbareste Følger af hvad de selv paastod, ja blev sædvanlig smækvrede, naar man foreholdt dem deres grove Synder mod Tankens uforanderlige Love, og kaldte det Konsequents-Magerie, som frie **Tænkere** maatte foragte. Saalænge nemlig dette Fritænker-Begreb skal herske, kan man ligesaalidt i den naturlige Theologie, som i Dogmatik eller Moral, bevise det Mindste; thi bestaaer **Tænke-Friheden** deri, at man har Lov til at tænke saa galt, saa forvirret og selvmodsigende, som man vil, da er, med Tanke-Lovenes Afskaffelse, ogsaa aabenbar Bevisernes Tid forbi, og **Prævlets** lange Parlament begyndt, hvoraf Ingen kan være Medlem, uden først at afsværge sund Menneske-Forstand. Dette fortvivlede Begreb om Tænke-Frihed og frie Meninger har imidlertid ver-

Digitized by Google

ret meget almindeligt i det attende Aarhundrede, og det især hos os, som af Naturen ei er synderlig oplagte til Speculation, og fik dog det gale Indfald, paa en Maade at følge vort eget Hoved, det vil sige: at sammenklubre allehaande fremmede Tanke-Stumper, som hugede os, i en daarlig Oversættelse, og kalde det **vort System.** Under saadanne Omstændigheder er det vist nok et urimeligt Haab af en dansk Skribent, at han skulde kunne overbevise sine studerende Landsmænd om, at den herskende Tanke-Gang i aandelige Ting er splittergal, og maa nødvendig opgives, thi det *nytter*, efter den gamle academiske Regel — contra principia negantem non est disputandum — aldrig at ville overbevise Nogen, der nægter Tanke-Lovenes Gyldighed, da man umuelig kan bevise meer om den allergaleste Tanke, end at den er splittergal, og naar nu Tænkeren paastaaer, at derfor kan den være lige god, gjør man unægtelig bedst i at tie, siden han ikke vil, der troer, Mennesket fik Mund for at modsige sig selv og foleklar Sandhed, og behøver blot at gjøre hele Tankens Verden til en Daare-Kiste, for i den at blive en magelös Viis-Mand! Ja, det er sandt, det er en fortvivlet Opgave at philosophere i Danmark, især med Theologerne, og dog er det nødvendigt, da netop Disse, selv de daarligste Landsbyv-Præster, der neppe veed, hvorom Talen er, sædvanlig intet vil troe, uden hvad de kan begribe, og begribe, saavidt jeg kan skjønne, ei engang, hvad det vil sige, aandelig at begribe Noget. Det er da kun for Nødvendighedens Skyld, jeg triller min Sisyphus-Steen, og har kun Haab om, det kan nytte, fordi jeg troer paa en Gud, som er den **lysslevende Sandhed i egen Person,** thi om Ham er det vist, at han vil gjøre alt Mueligt, for at føre Folk til **Sandheds-Erkjendelse,** og, ved at skabe Verden, har Han dog i det Mindste unægtelig beviist, at Han kan gjøre meget Meer, end vi forstaae, og maa da sagtens ogsaa kunne lade alle **sandhedselskende** Hjerter føle, at

Digitized by Google

Sandhed og Løgn kan umuelig forliges, saa at hvad der ikke kan være sandt, uden Sandhed skulde være Løgn, det er Løgn, og hvad der ikke kan være Løgn, uden Løgn skulde være Sandhed, det er sandt! Ja, det tør og det skal jeg haabe om den **lyslevende**, personlige **Grund-Sandhed**, hvis unægtelige Skygge jeg, som i et ubedrageligt Speil, finder i min Bevidsthed, og om hvis Liv og almægtig skabende Kraft min Sandheds-Kjærlighed er mig et levende, fuldgyldigt og troværdigt Vidne. Og, naar det skeer, som Gud, for sin Naades og Sandheds Skyld, i rette Tid, vil gjøre, naar Dannemænd føle, at det er ikke Tænke-Frihed, men Trods imod **Sandhed**, **Gud** og **Samvittighed**, at **bifalde**, hvad der klart kan beviſes, maa være **Løgn**, eller **nægte**, hvad der klart kan beviſes, maa være **Sandhed**, da troer jeg, af hiſtoriſke Grunde, at der ingensteds i Verden vil være rimeligere Folk at tale med og overbevise, end netop i det uphiloſophiſke, eller, paa Tydſk Maal, dumme Danmark; thi at man der forlanger, de skal tale **tydelig**, der vil **overtyde** Folk om, de tog feil, de skal tale **reent Danſk**, ſom hver Mand kan forſtaae, der vil lære **Danſke Folk**, hvorban de skal tænke og dømme, og det maa endelig være **ſoleklart**, ſom man, paa eget Anſvar, skal antage for ſandt om **Gud** og Sjæl og Salighed, at man vil forlange det i Danmark, maa vel Tydſkere finde lidt urimeligt; men jeg, der netop har ſamme Forlangende, kan umuelig misbillige det, finder mig aldeles forpligtet til, efter Evne, at fyldeſtgjøre det, og skal aldrig klage over, at man lader det, man ikke forſtaaer, staae ved ſit Værd, kræver bedre Beſkeed om hvad der falder utydeligt, og bifalder kun, hvad der er klart. Havde vi, i det attende Aarhundrede, kun havt **Sandheds-Kjærlighed**, og derved baade Mod og Kraft **Nok** til at følge denne ægte danſke Natur, da skulde man ikke, med halvtydſk, opskruet, dunkel, uſammenhængende Snak, og tomt Viisdoms-Skin, have berøvet os vor Tro paa det

Digitized by Google

guddommelige Sandheds-Ord, der var en Lygte for vore Fædres Fod, og et Lys paa deres Stie, og da behøvede vi ikke nu at gaae den, især for os, besværlige Omvei til sand Oplysning; men da vi nu een Gang have ladet os forføre til at smage Kundskabs-Træets Frugt paa Godt og Ondt, i den daarlige Tanke, ved Selv-Raadighed og Selv-Klogskab, at blive som Gud i Fornuft og Frihed, nu har vi kun Valget imellem, blindt at følge Løgnen, eller, hvor umageligt det end er, at opspile vore Øine, og see, hvor Sandhed findes. Angre skal vi vist nok Utroskaben mod Ham, den levende Sandhed selv, der godt fortjende at troes og at følges blindt af dem, der følde dybt, at hvo ham fulgde, vandrede for Guds Ansigt i Kjærlighed, som er de Levendes Lys, men naar vi vare blevne saa dorske til Sandheds-Erkjendelse, som Forførelsen unægtelig beviser, vi var, da var Faldet nødvendigt, naar vi nogensinde skulde naae Erkjendelsen med Glæde, hvortil vi ere skabte, og denne Tanke skal opmuntre os, naar vi fristes til at blive mismodige over alle de Tvivl, der bestorme, al den Spidsfindighed, der vil besnære, i den, os naturlig fremmede, Grublerie og Selv-Klogskabs Verden, hvori vi lod os indlokke, og hvoraf det nu er umueligt at udgaae, før vi enten, med brændemærket Samvittighed, nedspynke til Fæet, eller med fuld Bevidsthed give os den sande Gud i Vold, som da vil lade sin Kraft udvikle sig i vor Skrøbelighed! Selv har jeg erfaret, hvad jeg stræber at beskrive, selv har jeg oplevet, hvad jeg fortæller, og det veed jeg, er Betingelsen for gode og klare historiske Efterretninger om den lille, forunderlige Verden, hvori vi usynlig stædes og færdes, naar vi tænke paa Andet end Kroppen, og hvad der med den staaer i haandgribelig Forbindelse, og jeg veed, at dette mit fremmede, men nødvendige Arbeide i Sandheds Tjeneste, hvor fuskermæssigt det end fra Konstens Side er, vil Sandheds Gud velsigne, saa vi dog ikke for den yngre

Digitized by Google

Slægt, ligesaa frugteslaft, som for den ældre, skal beraabe os paa de unægteligste, de soleklareste Sandheder!

Efter denne Udsvævelse vender jeg tilbage til mit Forsæt, at vise, hvad vor egen Naturs Betragtning kan lære os om Gud og om vor Stilling til Ham, og jeg paastaaer da, at Gud maa nødvendig selv besidde alle de Kræfter og Evner i Fuldkommenhed, som findes i den Verden, Han har skabt, da Han ellers umuelig kunde have skabt den, og vil man kalde dette Pan-Theisme, da skal vi alle være Pan-Theister, fordi Pantheisme er Sandhed. Forstaaer man derimod, som sædvanlig, ved Pan-Theisme det Al-Guderie eller Af-Guderie, hvorefter Alt skal være guddommeligt, skjøndt der er ingen virkelig, selvbevidst Gud, ellr dog baade Ondt og Godt skal have sin Kilde i Gud, da erklærer jeg al Pan-Theisme for en aabenbar Løgn, da den ei kan være sand, med mindre Løgn kan være Sandhed, som jeg veed, er umueligt.

At der nemlig saa vist maa være en levende, i Sandhed selvbevidst Gud til, som der er en Verden og en menneskelig Bevidsthed til, det har jeg bevist, og det føler jeg, som Menneske, at Alle skulde troe, uden at kræve andet Bevis derfor, end det, de selv er, og at Gud ikke kan være Kilden til det Onde, skal jeg nu vise, skjøndt jeg ogsaa føler, at intet Menneske burde kalde en Sandhed i Tvivl, Samvittigheden saa høirøstet bevidner.

Godt og Ondt er nemlig i vor Mund tve-tydige Ord, og, ifrdenfor med Flid at oplyse det, og advare mod den letvelig deraf flydende Forvirring, har de Verdslig-Vise sædvanlig benyttet sig af Tve-Tydigheden til at forbunkle den soleklareste Sandhed, hvilket da især var Tilfældet i det attende Aarhundrede, da man med Flid stræbte saaledes at sammenblande Ondt og Godt, at de aldrig mere skulde kunne adskilles. Det lykkedes imidlertid ikke, og kunde umuelig lykkes, naar ikke Sandhed var et dødt og tomt Begreb, thi var Gud i Sand-

Digitized by Google

hed til; da kunde han ikke tillade, at Løgnen blev ubestridt, og var der Sandheds-Kjærlighed i Mennesket, maatte den opvøres, ved en saadan Sandheds-Fornægtelse, som det aabenbar er, at gjøre Gud til en Løgner. Jeg anmærkede nemlig for, at Ret og Uret paa det Nøieste svarede til Sandhed og Løgn, og var kun en Anvendelse heraf, saa vi gjerne i Undersøgelsen kunde undgaae de i vor Mund tvetydige Ord Godt og Ondt, og dog klarlig indsee, at Dyd og Last forholde sig til hinanden, ikke som Maadehold og Overdrivelse, ikke som Fornuft og Sandselighed, men som Sandhed og Løgn. Det vil jeg nu bevise, men dog først oplyse Grunden til den Tvetydighed, der findes i Ordene Godt og Ondt, og Grunden er aabenbar den, at de udtrykke ikke klare Tanker, men dunkle Følelser; saa vi kalde alt det Godt, der gjør et behageligt, alt det Ondt, der gjør et smertetigt Indtryk paa os, og selv, naar vi ikke var Syndere, kunde da Ordene blive tvetydige, fordi det er i Hjertet vor sjordiske Natur dunkelt sammensmelter med den Himmelske, men naar vi blev Syndere, maatte Tvetydigheden nødvendig blive forvirrende, da vi, for at sige Alt med eet Ord, maatte finde, det var en ond Samvittighed, der lod os føle vor Skyld, skjøndt det af Samvittigheden unægtelig er en god Gjerning, at fordømme det Onde. Vel have de Verdslig-Vise derfor inddeelt det Onde i det Metaphysiske, det Physiske og det Moralske, men derved gjorde de i alle Maader kun Ondt værre; thi deels skabde de saaledes et nyt Onde, nemlig det Metaphysiske, som kun var til i deres egen Indbildning, og deels forvirrede de Folk, ved at sammenblande Følelsen for Godt og Ondt med Begrebet om Fuldkommenhed og Ufuldkommenhed, hvilket er det Samme som at sammenblande Godt med Ondt. Havde man derimod anmærket, at da vor Følelse deels er sjødelig, deels aandelig, maae Ordene klinge tvetydig, men er det dog i Grunden ikke, da det forstaaer sig selv, at naar Talen er om aandelige Ting,

Digitized by Google

mene vi ikke, hvad der er godt og ondt for Kjød og Blod, men for Aanden, da havde det været en nyttig Oplysning, saa Alle kunde seet, at i aandelig Forstand, er Godt og Ondt de hjertelige Udtryk for Ret og Uret o: Udtryk for de Indtryk, Ret og Uret gjøre paa et Hjerte, som elsker Sandhed, og hader Løgn.

At nu Godt og Ondt, i aandelig Forstand, saavelsom Ret og Uret, ere netop ligesaa uforenelige som Sandhed og Løgn, og at Gud ligesaalidt kan være Kilden til Ondt, Uret og Løgn, som Sandhed kan være Løgn, og Løgn Sandhed, det skal vi see.

At en Skabning i Ret og Alt lyder sin Skaber, det er aabenbar Ret; thi det følger af sig selv, at hvem der har alle sine Kræfter af en Anden, skal bruge dem efter Hans Villie, og hvem der alligevel ikke gjør det, men bruger dem, imod Herrens Villie, efter eget Tykke, han misbruger dem unægtelig, og gjør Uret. Herom er da ogsaa alle de enige, der bekjende den sande Gud, som Verdens Skaber, og indrømme, at hvem der gjør hvad der strider mod Guds Villie, synder, og at al Synd er U-Ret, og Mis-Brug af de forlenede Kræfter. Saasnart man derimod gaaer et Skridt videre, og spørger om Syndens, om Urettens Forhold til Gud, som vor Skaber, da paastaaer man i vore Dage næsten almindelig, at det er saare dunkelt, men jeg paastaaer, det er saa klart, som det Klareste. Mennesket veed af at sige: som Forholdet mellem Løgn og Sandhed. Naar nemlig en Skabning, der er sig bevidst, vil gjøre hvad der strider mod Skaberens Villie, da vil den Skabning raade sig selv, hvilken Villie aabenbar forudsætter og indslutter i sig enten den Tanke, at en Skabning har Lov til at raade sig selv, eller den, at Skabningen har Magt til at trodse sin Skaber, og begge Tanker ere aabenbar løgnagtige, stride klarlig mod den unægtelige Sandhed, at Skaberen raader over sin Skabning og kan ikke

Digitized by Google

give den Lov til at raade sig selv, uden derved selv at fornægte Sandheden, som er Sandheds Gud umuligt.

Dette er saa klart og umiskjendeligt, at en dumdristig Synder vel kan have Lyst, men umuelig Evne til at fordunkle det for Andre, end albeles tankeløse Syndere, der uden Betænkning antage, at Sandhed kan være Løgn og Løgn Sandhed, fordi de føle, at kun i saa Fald kan de være uskyldige og synde uden Frygt. Her staae vi da for den Urettens Hemmelighed, det Midnats-Mørke, hvoraf hele det attende Aarhundredes saakaldte Op-Lysning om Forholdet mellem Gud og Menneske udsprang: man begyndte med den aabenbare Grund-Løgn, at Mennesket har Lov til at raade sig selv, ja, at Selv-Raadigheden var den største Guds Gave, Menneskets høieste, umiskjendelige Fortrin, herpaa byggede man, som paa en afgjort Sandhed, det vel ikke lod sig bevise, men som ethvert Menneske burde troe, heraf sluttede man, hvorvidt Gud maatte være, for at Mennesket kunde have Lov til at raade sig selv, og det er klart, at jo consequentere man herved gik frem, jo fornuftigere og jo mere sammenhængende man byggede paa Grund-Løgnen, des falskere blev Bygningen, des løgnagtigere blev Systemet, des flere Løgne paastod man om Sandheds Gud. Det fulgde nemlig af sig selv, at naar Mennesket skulde have Lov til at raade sig selv, skjøndt Selv-Raadighed er Sjælen i al Synd, al Urets Begyndelse, da maatte Gud i Grunden være ligegyldig ved Synden, kunde ikke hade, afskye og fordømme den, kunde ikke være vreed paa Syndere, og behøvede naturligviis ei engang at tilgive dem, hvad der nødvendig[illegible] følgde af deres Selv-Raadighed. Saaledes blev hele Christendommen ei blot overflødig, men utaalelig, da den aabenbar var bygget paa den albeles modsatte Grund-Sætning, at Selv-Raadigheden er fordømmelig, saa Syndere, kun ved en besynderlig Guds Naade, en vidunderlig Forsoning, en skabende Fornyelse, kan

Digitized by Google

atter komme i venligt Samfund med deres Skaber, undgaae Fortabelsen og arve det evige Liv. Var Christendommen bygget paa det Modsatte af en Grund-Sandhed, da var den aabenbar en Grund-Vildfarelse, bygget paa en Grund-Løgn, og de Theologer, af hvis System det nødvendig fulgde, kunde da umuelig, uden stor Ligegyldighed for Sandhed, endogsaa kun skaane Christendommen, men det forstaaer sig, naar man har en Gud, der betragter Sandhed og Løgn, Ret og Uret med lige Fader-Øie, da er det naturligt, man stræber at ligne ham, thi som Herren er, saa følge ham Svende; og hvilken Skabning kan heller være retfærdigere end sin Skaber!

Men, var da al Sandheds-Kjærlighed uddøet i Menneske-Hjertet, maa man vel spørge, da saadanne haandgribelige Løgne kunde vinde Bifald trindt i Christenheden, da en saadan Formørkelse af den soleklareste Sandhed kunde gjælde for Op-Lysning?

Ak, Gud skee Lov! saa galt var det ikke, skjøndt det er klart, at kun en unaturlig Sjæle-Søvn gjorde det mueligt, uden Sandheds vitterlige Fornægtelse, at bifalde saadanne Løgne, kun en unaturlig Blindhed kunde bringe sandhedskjærlige Mennesker til at troe, et saadant ægyptisk Mørke var den klare Dag. Men, under en saadan Sjæle-Dorskhed, Forbydelse i det Jordiske og Blindhed for alt Aandeligt, som der i det attende Aarhundrede sienspnlig herskede, især hos os, da var det intet Under, at Syndere, som vi alle ere, med saa lidt naturlig Skarpsindighed, som de troskyldige Danske, lod sig indbilde, hvad det skulde være, naar det kun ikke forstyrrede deres Sovn, og kraftig bestreed deres Magelighed, og det gjorde det attende Aarhundredes Oplysning ingenlunde. Vel opfordrede den Folk ei blot til at være gjerrige paa Verden, men, latterligt nok, til Intet at troe, uden hvad de selv begreb; og til at bevise deres Selv-Raadighed, ved at overvinde og underkue sig selv; men det loe de Danske kun ad,

Digitized by Google

da deres simple, sunde Menneske-Forstand sagde dem, at naar man har Lov til at raade sig selv, har man naturligviis ogsaa Lov til at være saa doven, saa magelig, saa ligegyldig, saa lidt ærgjerrig, som man vil, og at Snakken om, hvordan man selv skulde bestride, fordømme, og udrydde, hvad man selv havde Lyst til, at det var galt Tydsk, som Danske Folk maatte være gale, for at bryde deres Hoved med!

Men, er ikke dog ogsaa Spørgsmaalet om den menneskelige Frihed saa vanskeligt at besvare, at man, selv med sin Villie, i dette Stykke, kan fare meget vild?

Jo, tilvisse er den menneskelige Frihed en saare dunkel Sag, og, hos Syndere, skjult i et for vor Tanke uigjennemtrængeligt Mørke, hvoraf det er meget fornuftigt, ret med Flid at betjene sig, naar man vil formørke soleklar Sandhed, men vil man oplyse, da er det aabenbar aldeles ufornuftigt, dertil at bruge det Mørkeste man kan finde, og det er ligesaa vist, at intet Mørke kan indslutte et Lys, der overstraaler det Lys, hvori Sandhed sienlynlig staaer mod Løgn, og den sande Gud mod Alt, hvad der strider mod Hans Villie, som Skabningens modsatte Villie dog unægtelig gjør, saa en menneskelig Frihed, i Følge hvilken vi skulde have Lov til at raade os selv, er saa umuelig, som en Gud, der bestrider sig selv, som en sig selv bevidst Sandhed, der vil, at Løgnen skal have sin Villie, skjøndt det ei kan skee, uden at Sandhed opgiver sin, gjør sig til Løgn og Løgn til Sandhed. Jeg paastaaer derfor ingenlunde, at jeg kan forklare, hvori den menneskelige Frihed bestaaer, men jeg paastaaer, hvad der er soleklart, at naar den menneskelige Frihed er Alt hvad den paa nogen muelig Maade kan være, kan den dog umuelig være Noget, der gjør mindste Skaar i Guds unægtelige Frihed, gjør Sandhed enten heel eller halv, eller, selv i den mest uendelige Regning, for en Deel til Løgn! Al den Frihed altsaa, som Mennesket ikke kan have, med mindre

Digitized by Google

Gud kulde miste Noget af Sin, den har Mennesket ikke, den gjør det uskyldige Menneske ei mindste Paastand paa, den tilegner, anmasser kun Synderen sig, skjondt ganske forgjæves, i sin falske, løgnagtige Selv-Indbildning.

Nu er det vist nok intet Under, at Syndere paastaae mere Frihed, end de har, da de aldrig, uden netop ved at stræbe derefter, kunde blive Syndere, men vel er det underligt, at Syndere, naar de see, hvilke ulykkelige Følger denne unaturlige Over-Trædelse havde for dem, og naar de saae, igjen at forliges med deres Skaber, at de da ikke indsee, det er dertil det første nødvendige Skridt, at angre Over-Trædelsen af de naturlige Skranker, og at det derimod er gudsbespotteligt at beraabe sig paa det Mørke, hvori Mennesket ved Selv-Raadighed nødvendig indhyllede sig selv, og dern paa at grunde Krav paa den umuelige Frihed, hvorefter Synderen griber med formastelig Haand.

Dette vilde ogsaa, i vore Dage, som altid, været Mennesene klart, naar de ei i Grunden havde været uden Gud i Verden, og i det Mindste anseet det for tvivlsomt, hvorvidt der i Sandhed var nogen Gud; thi kun da lader det sig høre, at Mennesket har Lov til at gjøre, hvad han vil, skjondt det alligevel bliver en klar Selv-Modsigelse, naar man ikke tillige paastaaer, at Mennesket har Magt dertil; thi en magtesløs Frihed er unægtelig et dødt og tomt Begreb, der aldrig kan være Sandhed, men et nødvendig Løgnen eget, da der aldrig kunde blevet Løgn til, dersom Ingen havde indbildt sig, med sin blotte løgnagtige, nødvendig magtesløse Villie, at kunne gjøre Sandhed til Løgn.

Her see vi Urettens Hemmelighed: Synden gjorde nødvendig Friheden i os til et tomt Begreb, og i vor Mund til et tvetydigt Ord, og med denne tvetydige Tomhed kan vi, naar vi vil, drive et formasteligt Spil, og prøve paa, om vor Løgn kan gjøre Guds Sandhed til Intet, det kan vi, saa-

Digitized by Google

længe Gud tillader os dertil at misbruge de Kræfter, Han aabenbar forlenede os til at gjøre Hans, ikke vor egen, Villie, og naar Han, som er nødvendigt, engang skiller os ved de misbrugte Kræfter, da beholde vi ganske rigtig vor egen Villie, som Gud naturligviis ei skjøtter om, og vil vi kalde det vor Frihed, da evindelig at have vor magtesløse Villie, vort døde, tomme Begreb om Frihed, for os selv, nu, den Frihed kan og vil Gud ingenlunde berøve os, den misunder ingen Djævel os, den maa Gud kun, som Sandheds Gud, ledsage med Samvittighedens evige Vidnesbyrd, at den er en løgnagtig, dyrekjøbt Drøm, der har kostet os den sande Frihed og det evige Liv, hvortil vi vare skabte.

Man seer dog vel, det er Helvede, som her, paa den naturligste Maade, oplader sig for os, staaer os hvert Øieblik og i al Evighed aabent, saa der har vi unægtelig Frihed til at bestille og berede os Herberg, det overlader Gud aldeles til os selv, som Mester-Stykket af vor egen Villie, hvori Han ei vil have mindste Deel; thi Han vil ikke kjende det Onde, vil ikke vende sit rene Øie til Løgnens Uteerligheder, og vil ingen Synders Død, men advarer, straffer, truer, kalder, oplyser, lokker og formaner, saalænge det endnu er Tid, for at Ingen som i Grunden elsker Sandhed, skal gaae forloren, men i Tide afstaae fra sin syndige, selvraadige, fordærvelige Villie, og lære at elske og at gjøre Faderens Villie, som er i Himmelen!

Villiens Frihed kan nemlig enten betyde Tvangs Fraværelse, eller Lov og Magt til at raade sig selv, til at gjøre, hvad man vil; i første Betydning er Frihed uadskillelig fra enhver Bevidsthed, da man unægtelig har baade Lov og Magt til at ville hvad man vil, og i den anden Betydning er den uforenelig med enhver Bevidsthed, undtagen den Guddommelige, og hermed kan vi stræbe at forvirre og narre os selv og hinanden naar vi vil, men kan naturligviis hverken derved

Digitized by Google

tilnarre os den guddommelige Frihed, vi ikke har, eller fra-narre os Skylden for hvad vi selv vil, Skylden for vor Selv-Raadighed, og Alt hvad deraf følger; det synes mig dog virkelig, er saa klart, at jeg maa opgive Haabet om at gjøre det klarere, og tvivle om den Synders Helbredelse, der ikke heraf seer, hvori Sygdommen stikker, og hvor Galskabet har hjemme!

Men hvor skal vi da gjøre af Nødvendigheden, som den franske Fornuft spaser med, den Engelske trodser paa, og den Tydske deels bitterlig klager over, deels triumpherende forguder?

Forsaavidt Nødvendighed skal betyde Noget, der enten vil gjøre Guds Frihed til Intet, eller paabyrde Ham Løgnen, eller tvinge os til at give den vor Stemme, da skal vi naturligviis lade den fare til Helvede, jo før, jo hellere; thi der er den aabenbar i sit Element, i Grund-Løgnerens Fornuft, der paastaaer, det er ligesaa nødvendigt at lyve som at sige sandt, ligesaa guddommeligt at ville det Onde, som at ville det Gode, ligesaa fornsieligt at sidde i Mørket som at vandre i Lyset, saa Alt kommer an paa Ideen, man gjør sig derom, men at den største Idee er unægtelig den, der omfatter Alt, baade Løgn og Sandt, og, hvor vanskelig den end er at realisere, maa det dog vist lykkes engang, om ikke i Tiden, saa dog i Evigheden.

Nødvendighed er nemlig ikke blot et tve-tydigt, men, om det var Dansk, tre-tydigt, fire-tydigt, tusind-tydigt Ord, som aabenbar kommer deraf, at det ikke udtrykker noget Virkeligt enten i den guddommelige Sandhed eller i den sande Menneske-Natur, men kun Modsætningen mellem Sandhed og Løgn, eller deres stridige Forhold; thi Striden mellem Sandhed og Løgn, mellem Ret og Uret, mellem Lys og Mørke, det er den eneste sande Nødvendighed, og Alt hvad der, uden nødvendig at følge af den, kaldes en Nødvendighed, kan

Digitized by Google

umuelig være det, da det Eneste Løgnen kan afvinge Sandhed er Døden, det Eneste Sandhed vil afvinge Løgnen er Livet, det Eneste Sandhed nødvendig maa paatvinge Løgnen, er en ond Samvittighed, og at Løgnen ikke kan paatvinge Sandhed det Mindste, følger af sig selv, da Løgn ellers maatte være stærkere end Sandhed. Saaledes skal vi gribe Slangen om Halen, der skjuler sig i det slibrige Udtryk, og kaste den bag os, ellers omsnoer den os strax med de velbekjendte **Nødvendighedens Lænker**, der aabenbar kun ere **Syndens og Dødens Baand**. Hvad der, for Sammenhængens Skyld, ei kan anderledes være, det kalde vi, som Moders-Maalet vil, **nødvendigt**, hvad vi føle os tvungne til, skjøndt vi nødig vil, det kalde vi ligedan, men overlade det til Sandheds Fiender at nedgruble sig i Afgrunden ved Trods paa Syndens, og der, om de kan, trøste sig med **Fortabelsens Nødvendighed**; vi veed, som sagt, at hvad vi selv vil, imod Guds Villie, er vor egen Villie, og at al den Ulykke, som deraf følger, er **vor egen Skyld**, saa den kun for saavidt har sin Grund i Guds Villie, som Han nødvendig vil, at Sandhed skal seire, og Løgnen indskrænkes til sit Eget: til sin onde Villie og sin selv-modsigende Bevidsthed.

Tør man endnu sige, at en Synder ikke trænger til Guds Naade, eller at Selv-Raadigheden er det store Fortrin, Mennesket ikke, for nogen Priis, bør opgive, da han derved vanærer sig selv, nedsynker til et blot Redskab i Guddommens Haand, til en arm Synder, som vil tigge sig ind i Guds Rige, hvad dog er umueligt, da den Retfærdige nødvendig maa give Enhver Løn som forskyldt! Har man da virkelig saa rasende Lyst til at komme i Helvede, og troer man, det er saa vanskeligt, at man endelig maa trodse sin Skaber og udæske Hans Retfærdighed, for at være det vis, eller indbilder man sig, Gud skal blive bange for at kaldes en Tyran af de retfærdige Syndere, hvis Han ikke, paa deres

Digitized by Google

Ord, kalder det retfærdigt at saliggjøre selvraadige, trodsige Synd-ere, skjøndt det er Ham umueligt, uden at fornægte sin Retfærdighed, ja, uden hvad der er selv Almagten umueligt, at gjøre Løgn til Sandhed, og Sandhed til Løgn!

Nei, jeg vil dog haabe, de Fleste vil grue, naar de indsee, hvad det er, de sige, og skeer det ikke, er det kun fordi de ikke troe paa en retfærdig Gud, og have aldrig følt, hvad det er at have Samvittighed, eller trøste sig dog ved Døden, som ellers naturlig er alle Synderes Skræk; men det er, desværre, sandt, denne practiske Vantro, denne Hjertesløshed, denne iiskolde Fortvivlelse, de er i vore Dage saa almindelige, at aabenbar kun Sandheds Almagt kan overbevise de Tvivlere, røre de Stene, tilintetgjøre den Pagt med Døden, det Forbund med Mørket, hvorpaa man i Grunden trodser. Af alle aandelige Begreber, Dødens alene undtaget, har man udpustet Livet, og leger saa trøstig med dem, som Dukker i den underlige Skygge-Verden, hvor ogsaa Menneskets har Borgerskab, og al Frygt for Regnskab og for Dom taber sig ved den Tanke, at det er ogsaa blotte Skygger, Skabninger af vor egen Fornuft, som det var latterligt at skjælve for, ja, selv naar en ligesaa unægtelig, som pinlig Følelse vidner, at Dom er meer end Skygge, trøster man sig ved, at paa Følelsen gjør Døden Ende, da Følelse, som noget Sandseligt, ei hører til Fornuften, men opløses ved Døden i sit Intet.

Ja, det er rædsomt for hvert Menneske, der endnu har mindste Kjærlighed til et høiere Liv, end det, der opholdes ved Mad og Drikke, til et længere Liv, end det, der endes med Døden, rædsomt for hvert Menneske, der føler sig oplivet af Kjærlighed til Andet end Støv, at see og høre, hvor fortroelige vore Dages Selv-Klogskab gjør sine Tilbedere med den aandelige og evige Død, som det eneste Elskværdige i Aandens Rige, som den uudtømmelige Trøstens Kilde, det

Digitized by Google

magelsfe Fredens Hjem, man aldrig nokſom kan ophøie. Sandelig man behøver kun at læſe vore Viisdoms-Bøger, med oplabte Øine og bankende Hjerter, for der at ſee den dyriſke Magnetismes Virkninger i langt høiere, rædſommere Grad, end nogen Trolbmand, end ſige de blotte Gjøglere og Vind-Magere kan viſe os dem; thi en trodſig Villie, en tom Bevidſthed, en ſeende Mave og talende Bug, hvilket Skue-Spil opføre de ei her, ſaa man hvert Øieblik maa frygte for ſelv at inddrages i Hexe-Kredſen, og ſpille om ei Andet, ſaa Aanden i Hamlet!

Men, er der ikke dog, trods Hjertets Modſigelſe, ja, uagtet Samvittighedens modſatte Vidnesbyrd, noget Sandt deri, at Følelſen, ſom hørende til Legemet, maa dermed ophøre, ſaa Fornuft og Forſtand er det eneſte Evige i os, med mindre det kunde beviſes, at en legemlig Opſtandelſe, ſom den, Chriſtendommen lærer, virkelig ſkal finde Sted.

Nei, det er lutter Løgn, at Fornuft og Forſtand, naar man ikke derved tillige forſtaaer al aandelig Følelſe, ſkulde være det eneſte Aandelige og Evige i os, og det er ligeledes Løgn, om nogen vil paaſtaae, at vi ingen aandelig Følelſe har. Det gaaer med Fornuften ſom med Friheden og tildeels ſom med Nødvendigheden, den er hos Syndere vanſkelig at tale om, indhyllet i et ſelvgjort Mørke, vi ei engang ſkulde have Lyſt til at gjennemtrænge; thi hvor vi veed der er Mørke tilbunds, ſom der nødvendig maa være i Synden og Løgnen, der ſkal vi ikke lede om Lys. Det har nu imidlertid de Verdslig-Viſe flittig gjort, iſær i det attende Aarhundrede, og til diſſe vidtbereiſte Vandrings-Mænd og erfarne Land-Maalere i Mørkets og den blotte Mueligheds, ſom er Løgnens Rige, til dem vil jeg overlade at fortælle hvem der lyſter at vide det, hvad en ſkabt Fornuft, der udgiver ſig for ſelv-ſtændig, eller en evig Fornuft, der vil være uafhængig, kort ſagt, hvad en løgnagtig, falſk og ſyndig Fornuft i Grunden er!

Digitized by Google

Ja, lad dem fortælle det, thi jeg veed det ikke, men de maae jo nødvendig vide det, med mindre de paatog sig at forklare, hvad de ei forstod, og stræbde klarlig at udlede Alt af det **Ubekjendte**, hvad der unægtelig dog var meget uphilosophisk, og maatte vist gjøre deres Forklaringer meget dunkle, deres Udviklinger meget utilforladelige. Altsaa, hvad den Fornuft i **Grunden** er, som vil være et, den hele Verden og det hele syndige Menneske omfattende, enten indeholdende eller udtømmende Begreb, det maae de Philosopher vide, der have paataget sig deraf at udlede og forklare saavel Tilværelsen i Almindelighed, som Menneske-Livet i Særdeleshed, mig har de enten ikke villet eller ikke kunnet sige det, og nu forlanger jeg ikke at vide det, da jeg kan indsee, at et saadant Begreb, der vil omfatte baade **Løgn og Sandhed**, være Eenheden af Begge, det er et sig selv modsigende, gjendrivende og ophævende Begreb, altsaa Grund-Løgnen i egen falske, ubegribelige Person, og hvad **Løgn** og **Falskhed i Grunden** er, lønner det vist ikke Umagen at undersøge, da vor Nysgjerrighed efter at kjende dem i deres Virkninger allerede har kostet os saa meget, at vi arme Syndere hardtad slet Intet mere har at sætte paa Spil, har bogstavelig kun vor syndige Sjæl og vort svage Haab om Guds Naade! Nu at bruge de faa Øieblikke, hvori vi kan samle vore Tanker fra Verdens Tummel, og have Ro for Samvittigheden, til i Tankerne at bereise ikke **Lysets** men **Mørkets** Rige, til at undersøge, ei hvad **Sandhed**, men hvad **Løgn**, ei hvad **Liv**, men hvad **Død**, ei hvad **Fylde**, men hvad **Tomhed** er, det finder jeg saameget des ufornuftigere, som vi er aldeles visse paa, om en liden Stund, hvis Gud ikke gjør Mirakler, ved **Døden** at erfare baade hvad **Mørke**, hvad Løgn og hvad Tomhed egentlig er, saa dermed har det aabenbar slet ingen Hast; men derimod finder jeg, hvert roligt Øieblik, der allerede for en **Synder** er et halvt **Mirakel**, maa være ham kostbart til at eftertænke, om der

Digitized by Google

dog ikke skulde være en Maade, hvorpaa man kunde undgaae den Fortabelse, Tilintetgjørelse, i Mørke, Løgn og Tomhed, som Døden truer hver Synder med, og som Samvittigheden følelig lærer ham, maa være over al Maade frygtelig. Hvem der nu finder, det er i Sandhed fornuftig tænkt af en Synder, han stræber ikke at blive klog paa sig selv, thi sin Daarlighed er han sig nokſom bevidst, og føler alt for vel, det var en fiendtlig Selv-Klogskab der indbildte ham, at Støv havde Lov til at raade sig selv, men han stræber at blive klog paa den Sandhed, der aabenbar ligger til Grund baade for hans Liv og Bevidsthed, og han leder da overalt, baade i Hjerne-Kisten og i Hjerte-Kamret, for dog, om mueligt, at finde et Lys, der kan adsprede Mørket, og et Liv, der kan overvinde Døden. Hvisker eller raaber derfor Nogen til ham: det Lys, du søger, det er du selv, det Liv, du fattes, det kan du selv skabe, naar du bliver klog paa dig selv, da svarer han: nei, det er Løgn; thi hvad man selv er, det leder man kun om, naar man gaaer fra Forstanden, som er en Raven i Mørket, Lyset selv umuelig kan være udsat for, og selv at skabe hvad man fattes, det maa en Skjelm gjøre, især naar det er Liv, han fattes! Det er nemlig indlysende, at Lyset, det aandelige Lys i sig selv, det sande, sig selv bevidste Lys-Begreb, det er Sandheden selv, som aabenbarer og udtrykker Alt hvad Gud er, og som man derfor med Rette kan kalde den guddommelige Selv-Klogskab og den guddommelige Fornuft, men at ingen Synder er denne Guds eenbaarne Søn, og at Ingen kan have dette Evighedens Lys, denne guddommelige Fornuft og Selv-Klogskab, uden tillige selv at være den, det er saa vist, som at Sandhed ei kan være Løgn, og at Løgn hverken kan være den guddommelige Sandhed, eller have den indsluttet i sig. Det Andet er ligesom Dette, thi ingen Fornuft, Selv-Klogskab, Selv-Kundskab, intet Selv-Begreb, Lys-Begreb, eller hvad man vil kalde

Digitized by Google

det, der vidunderlig nævner og omtaler sig selv, sigende: jeg, ingen Fornuft, intet personligt Begreb, uden den guddommelige Sandhed selv, i egen Person, kan have Livet i sig selv, og saaledes være selv-stændig, bestaae ved sig selv, og hvem der ei har Livet i sig selv, kan ikke heller selv, det er: med Selv-Bevidsthed, skabe Liv; thi man kan ikke give, hvad man ikke har, og kun en Skjelm gjør Meer end han kan d: indbilder sig selv eller Andre, at han kan gjøre U-Muligheder!

Naar nu ingen skabt, og derved under-ordnet, Fornuft kan selv være Lys, eller have Livet i sig selv, saa kan naturligviis den menneskelige Fornuft det ikke heller, og naar den da alligevel paastaaer det, gjendriver den sig selv, aabenbarer selv sin Løgnagtighed, med mindre den tillige udgiver sig for Guds eenbaarne Søn, den evige Sandhed selv; men gjør den det endog kun i to Personer, da er den Ene en dumdristig Løgner; thi den Eenbaarne er kun Een, to personlige Grund-Lys og Grund-Sandheder er kun een stor Selv-Modsigelse, da det Ene af disse to Lys nødvendig maatte være Mørke, den Ene af disse to Sandheder Løgn, det Ene af disse to Guddoms-Begreber falsk.

Veed nu enhver Synder med sig selv, at hvad han af Alt er længst fra selv at være, selv at kunne blive, det er Guds eenbaarne Søn, den evige Sandhed, da skal han ogsaa vide, det er gudsbespotteligt af ham at kalde sin egen Fornuft et guddommeligt Lys og et selvstændigt Begreb, da han dermed siger, at hans Fornuft, ved at gjøre Op-Stand mod Sandheden, og løsrive sig derfra, er blevet Sandheden selv, som er en haandgribelig Løgn.

Hvorledes nu det attende Aarhundredes herskende Philosophie og Theologie tage sig ud, naar de betragtes i dette ubedragelige Lys, behøver jeg vel neppe at sige, da deres pralende Bygninger — Systemer — aabenbar som Luft-Casteller, op-

Digitized by Google

løses i deres Intet, saasnart Sandheds Aande henveirer Drømmen om en selvstændig Menneske-Fornuft, der selv er det sande Lys, som haver Liv i sig selv, da denne luftige Indbildning er den fælles Hoved-Hjørnesteen, der bærer hele Labyrinthen! Sandelig, vi behøve da ikke mere Vidnesbyrd om, hvor gruelig en Ting det er at blive en Synder, og hvorledes man derved kommer i Løgnens Vold, end den Erfaring, at vor Fornuft enten forsikkrer, den veed ikke, hvad den selv er, eller paastaaer, den er i Grunden Livets Lys, den guddommelige Sandhed selv, skjønt den sidder i Mørket og Dødens Skygges Land, og kan ikke tale eet levende Ord om Gud og sig selv, ei forklare det mindste Gran af Menneske-Livet! Overladende det da til de Rene at sige os, hvad Menneske-Fornuften oprindelig er, eller var bestemt til at blive, vil jeg skrifte som en ærlig Synder, og bekjende: min Fornuft er, i sig selv betragtet, et dødt og tomt Begreb; thi naar jeg, som det sig bør, tænker bort Alt hvad jeg ikke selv er, da bliver der slet Intet tilbage, uden Ordet: jeg selv, som et tomt Tanke-Begreb, uden Kraft og Indhold, som en blot Skygge af Noget, der i Sandhed er sig selv, sin Kraft, sit Liv, sin Stilling bevidst. Den sig selv bevidste Skygge er sig selv et unægteligt Beviis for den levende Sandheds Selv-Bevidsthed, men tillige sig selv et unægteligt Beviis paa egen Tomhed, som er Død i aandelig Forstand. Dette er min Fornufts aabenbare Skrifte-Maal, der lader den erkjende sin Trang til Alter-Gangen, til Liv af Naade, og jeg kan indsee, at hvad Menneske-Fornuften skrifter i mig, maa den, Sandheden tro, skrifte i enhver Synder, da Løgn maatte blive Sandhed, hvis ikke aandelig Død var Syndens Sold, for Personen; hvis nogen Synder kunde have andet end et dødt og tomt Begreb om sig selv, da enhver Skabning i sig selv, personlig adskildt og løsrevet fra den levende, guddommelige Sandhed, nødvendig er et saadant tomt

Digitized by Google

og dødt Begreb, saasandt som Livet ikke er Løgnens men Sandhedens Eiendom. Ligesom derfor Han, der kaldte sig selv Guds eenbaarne Søn, Lyset, Livet og Sandheden, ligesom Han ei kaldte Retfærdige, men kun Syndere til Omvendelse, saaledes er det ogsaa kun Syndere, ingenlunde ufkyldige Mennesker, jeg vil overbevise om, at deres Fornuft er i sig selv et tomt og dødt Begreb, saa jeg netop paastaaer, det er Synden og den alene, der har gjort Fornuften i sig selv til det tomme, døde Begreb, den af Skaberen umuelig kunde være bestemt til; thi ogsaa her gjælder det, at Han er ikke de Dødes men de Levendes Gud. Hvem der altsaa vil gjøre sig selv reen, maa nødvendig paastaae, hans Fornuft er et levende Begreb, men maa da for Alting hverken glemme at tilføie hvorom, eller i Gjerningen at bevise, det er sandt; thi hvad man i Sandhed selv er, det kan og det skal man ogsaa i Gjerningen vise o: virkelig bevise; kunde man ikke, da var det jo aabenbar Løgn, og vilde man ikke, da var det ligesaa, da det nu engang for alle er Sandheds Natur at aabenbare, og Løgnens at dølge hvad Tingen eller Tanken virkelig er. Deraf veed jeg, det var Fjas med alle deres Retfærdighed, saavelsom med deres Lys, Frihed og Selv-Stændighed, der i det attende Aarhundrede gjorde Vind med alt Dette; thi for det Meste turde de ikke engang nægte, de var Syndere, og prøvede de derpaa, gjendrev de dem selv, og betragter jeg, hvad de kaldte Lysets Gjerninger, da seer jeg deri kun Mørkets, og kan virkelig bevise, at jeg med mit tomme, døde Lys-Begreb kan eftergjøre alle de Mester-Stykker de udgav for unægtelige Beviser paa deres Fornufts Fylde: Lys og Liv, Frihed og Selv-Stændighed. De løi altsaa grovt, det veed jeg med mig selv, og om noget Menneske, uden at lyve, kan erklære sin Fornuft for et i Sandhed levende Lys, det er mig omtrent ligegyldigt, naar han ikke kan gjøre min Fornuft levende igjen, eller dog lære

Digitized by Google

mig, hvorvan den i Sandhed kan blive det; thi det nytter ingen Døde, at de Levende drive Spot med dem, og fortælle dem, hvad de selv bedst veed, at de selv er Skyld i deres Død.

Det var da Fornuften, der, hos en Synder, vist ligesaalidt skal prale af sin Selv-Stændighed, som af sin Villies Frihed, med mindre man finder, det er en stor Helte-Gjerning at stille sig fornemt fra sit Livs Gud, og sætte sin egen magtesløse Villie mod Hans, den Almægtige, og har en besynderlig Lyst til at krones for den i Helvede, som unægtelig er den eneste fri Udsigt, der fra dette grundfaste Stade aabner sig for en Synder. Nu, hver Mand, sin Lyst, dette er ikke min, thi jeg finder Helvedes Forgaard, som man ganske rigtig har bemærket, en syndig Selv-Bevidsthed er, meget for mørk og lummer, til at jeg skulde ønske mig ind i den3 Ridder-Sal eller Steen-Stue, jeg har alt for megen Lyst til at leve og see gode Dage, til at jeg skulde styrte mig selv, med fri Villie og For-Sæt, i den evige Død og Fordærvelse, blot for at have den ulykkalige Triumph, at kunne sige: det har jeg selv gjort, nu fik jeg dog min egen Villie, nu er jeg dog paa en Maade, selv-stændig, og har ingen Anden at takke for hvad jeg er, end mig selv, og mine egne Fortjenester!

See, det er aabenbar al den Trøst, en Synders Fornuft finder i sig selv, og man vil ubentvivl indrømme, den er ikke stor, saa det klæder en saadan Kron-Prinds i Mørkets, Dødens og Løgnens Rige, kun meget ilde at kaste et saa foragteligt Blik ned paa Sandse-Ligheden, som det især hos de tydske Philosopher og den Flok protestantiske Theologer, der med dem protesterede mod Livet af Naade, i det attende Aarhundrede var ganske almindeligt, og er endnu kun alt for sædvanligt. Nu, Herre Gud! kan Sandse-Ligheden i det Mindste med Sandhed svare, bedre dog at leve af Naade, end at dse af Stolthed, og, du stolte Fornuft! hvad er du da vel i

Digitized by Google

og for dig selv! hvad lever du af, eller rettere, med hvis Liv spiller du, uden med mit, uden med det, jeg har, Gud veed hvorfra; thi af mig selv har jeg det rigtig nok ikke, da jeg jo ellers matte have det af dig, du Stodder-Konge bag Speilet, som jeg forgjæves griber efter, og som ligesaa forgjæves griber efter mig, skjøndt du paastaaer, du begriber mig. Saaledes kunde aabenbar Sandse-Ligheden fornuftig-viis tale til den Fornuft, der fornem adskiller sig fra alt det Levende i Mennesket, og truer alt Sandseligt med Tilintetgjørelse i Døden, ellet, rettere sagt, trøster sig selv dermed, trøster sig især med, at den ubehagelige Følelse, som den engelske Fornuft kalder Milt-Syge, men vi Samvittighed, at den skal dø med alt andet Sandseligt, og kun efterlade sig den kraftløse Skygge, hvortil, under Navn af practisk Fornuft, de tydske Philosopher have stræbt alt her i Verden at forvandle Samvittigheden. Hvorvidt det lykkedes dem, maae de selv bedst vide, men det veed jeg nok, det kan kun lykkes til en Tid, eller ogsaa er Skyggen, som Abels Blod, der raaber af Jorden, ligesaa practisk ubehagelig, som Følelsen. Skal derfor det Haab, Fornuften i vore Dage bygger paa Døden, ei tage en Ende med Forskrækkelse, da maa Døden kunne tilintetgjøre Bevidstheden, og det er dog aabenbar umueligt, deels fordi det ellers vilde skee, da Fornuften døde, og deels fordi Døden ligesaalidt kan udslukke den mindste Gnist af sandt Liv, som Løgn kan tilintetgjøre et Gran af Sandheden.

Hvad Døden i Grunden er, vil jeg naturligviis ligesaa lidt paatage mig at forklare, som hvad en syndig Fornuft og hvad Helvede i Grunden er, thi det var det Samme, som at ville maale det Bund-Løse, som fornuftig-viis kun kan skee, ved at styrte sig selv deri, og dertil er det unægtelig dumt at lade sig overtale. Det Vove-Stykke overlader jeg da til dem, der har et Liv at miste, jeg har kun et at søge, og det, veed jeg, findes ikke i Dødens bundløse Afgrund, som det

Digitized by Google

skal være mig inderligt kjært aldrig at gjøre nærmere eller noiere Bekjendtskab med, end det, desværre, alt er skedt; thi sandelig, hvem der, som jeg, og hvert syndigt Menneske, daglig bærer paa Døden, og kan ikke tænke paa sig selv, uden at indslutte sig selv i Dødens Begreb, de maae dog vel have faaet Nok af Døden og længes efter Livet. Kun i dens Mod-Sætning til Livet vil jeg da bede Læseren betragte Døden, thi det er Nok til at lære, baade hvor daarligt det er at haabe paa Døden, og hvor dumt det var at frygte for den, naar man kun havde et Liv, man med Sandhed kunde kalde sit. Døden i sig selv, i syen Modsætning til Livet, er, som vor syndige Fornuft kun altfor klart beviser, den fuldkomne Tomhed og Magtes-Løshed altsaa den virkelige Af-Magt, og hvad skulde den vel udrette mod Livet, som netop er Udtrykket for al Kraft og Fylde! Hvem der altsaa har Døden udenfor sig, kan trøstig lee ad den, thi selv mod den allermindste Kraft er den fuldkomne Afmagt ingen Ting, men en ganske anden Sag er det vist nok med hvem der, som enhver Synder, gaaer med Døden inden i sig, og maa, naar han vil følge Sandhed, kalde alt det Liv, han kjender, en Andens, og kun Døden sit Eget. Dette forandrer aabenbar det hele Forhold; thi ligesaa latterlig som Døden er for sine Fiender, ligesaa frygtelig er den for sine Venner, det er ingen Sag at overvinde Afmagten, uden naar man selv føler den, men er den Alt hvad man føler, da lader man vel være endog kun at bekæmpe den. Intet Under da, at en Synder frygter for Døden; thi vel bære vi paa Døden, men saalænge vi kan det, er vi dog ikke ganske afmægtige, er vi dog kun halv-døde og det er naturligt, at Ingen frygter meer for at blive heel-død, end hvem der finder, det Halve er meer end Nok. Derimod er det vist nok meget unaturligt, for hvem der har mindste fortroelige Bekjendtskab med Livet, at sætte sit Haab til Døden, men naar man, som Tilfældet altid maa være

Digitized by Google

med Dødens Nærpaarørende, kjender Livet mest fra dets ubehagelige Side, er det ikke saa unaturligt, men dog ligesaa ufornuftigt at haabe en Umuelighed, haabe, at naar Legemet opløses, Døden da ogsaa skal fortære den levende Bevidsthed af det sande Livs velforskyldte Tab, som den onde Samvittighed unægtelig er!

Forgjæves trøster da den miltsyge Engelskmand sig med, at hvor Døden er, der er han ikke, thi der er han netop selv, skildt ved Livet, og meer end forgjæves stræbte den døende Fornuft at hævne sig paa Livet, ved at dømme al Følelse til Døde, thi den fradømde sig derved kun alt Liv, paa det nær, der er dens evige Plage, fordi den naturligviis selv ei er Andet, end en Følelse, der er bleven sig selv klar, er selv en unaturlig Søn af den Moder, han foragter, er selv et Sandselighedens Barn, der vel kan afsværge men aldrig fralægge sig sin Byrd.

Jeg veed det vel, hvilket philosophisk Kjætterie det i Tydskland og Danmark anses for, naar man siger, Fornuften er af sandselig Byrd, men naar man kalder al Følelse, alt Liv sandseligt, da er det jo nødvendigt, med mindre jeg enten vilde sige, at Fornuften var bleven til af sig selv, eller at Døden havde, uden al Følelse, avlet dette Vidunder med sig selv, hvad kun vilde være et frugtesløst Forsøg paa at gjøre Sandhed til Løgn og Løgn til Sandhed. Om den guddommelige Fornuft har jeg vist, at selv den umuelig kan være uafhængig, men forudsætter det Guddoms-Liv, den dog, som Sandheden selv, begriber og udtrykker, og nu skulde dog den menneskelige Fornuft, hvis Fødsels-Historie vi hos Børnene daglig ere Vidner til, nu skulde den dog være ufødt, af Naturen være fremmed for den Følelse, af hvilken den aabenbar oprinder og udvikler sig, dog skulde det døde Begreb, hvad der endog er umueligt for det Levende, komme af sig selv, fordi det behager os at sige saa om Alt, hvad vi ikke selv har gjort!

Digitized by Google

Men, kan man sige, det er jo vist nok en Grund-Vildfarelse, den storagtige Fornuft har udbredt om sig selv, at den skulde være en saadan umuelig Melchisedech, uden Fader, uden Moder og uden Slægt-Register, men hvorfor skal man udlede dens Fødsel af en sandselig, hvorfor ikke heller af en aandelig Følelse, som den jo selv er et gyldigt Vidne om, maa findes i Menneskets, siden den, der dog unægtelig er af aandelig Natur, er oprunden af en Følelse!

Først maa jeg bemærke, at er der, som jeg vist nok troer, aandelige Følelser i Menneskets, da er den mindste Gnist deraf Nok til at optænde en Ild, hvorved alle det attende Aarhundredes philosophiske og theologiske Systemer gaae op i Røg, da de er byggede af lutter aandeligt Træk-Papir, under den Forudsætning, at der var ingen virkelig Ild i Aandens Rige, altsaa heller intet virkeligt Lys, men kun Skin og Skygger deraf. Dog, lad dem længe nok gaae op i Røg, de elendige Blæk-Huse, der ei engang kan brænde, for deres Skyld vil jeg vist nok ikke fornægte den aandelige Følelse, men deels er det nok kun Løgnen, der har gjort Aand og Legeme, Aandelig og Sandselig til uforligelige Modsætninger, saa en Følelse kunde vel være begge Dele, og naar Talen er om den døendes Fornuft, maa dens Moder sikkert have været saa sandselig som muelig, ret hvad vore Fædre, efter Bibelen, kaldte kjødelig; thi aandelige Følelser kan ei være Modre til dødfødte Børn, naar vi ellers ved Aand forstaae den Kraft, som gjør levende.

Ingenlunde kan jeg nu paatage mig at maale det menneskelige Hjertes Dybde, thi hvad den syndige Deel angaaer, hvoraf den falske, løgnagtige Fornuft, der paastaaer Selv-Stændighed, er oprundet, da er det, som sagt, en mørk og bundløs Afgrund, og den bedre Deel, der visselig kan maales, maatte jeg selv begribe for at kunne forklare, hvad der er langt fra at være Tilfældet, saa det maa jeg overlade enten

Digitized by Google

til de Philosopher, der paastaae, de har begrebet og kan forklare hele Menneske-Livet, eller, som nok er det Klogeste, til Sandhed selv, som udentvivl er den eneste Begriber, der veed, hvad der er i hele Mennesket. Kun hvad der er i mig, veed jeg Noget om, den forudsætter Mere, og det vil jeg sige, skjøndt det hverken gjør mig eller min syndige Natur nogen Ære.

Saa har jeg da en Følelse, man kalder Egen-Kjærlighed, og den, kan jeg see, er Moder til mange slemme Børn, der ligne hende paa et Haar, og det, blandt andre til den Fornuft, der vil være selvstændig, og er, til velfortjent Straf derfor, saa tomt og livløst et Begreb, som det var muligt, naar ikke Sandhed skulde blive Løgn og Liv opsuget af Død. See det er Selv-Klogskaben, og han har en Søster, ved Navn Selv-Raadighed, og det er en Jupiter med sin Juno, smukke Forældre til hele Aftguds-Familien, hvoraf jeg kun behøver at nævne de tre velbekjendte Olympier: hvis Templer trindt paa Jorden, netop naar alle andre foragtes, flittig besøges, og fyldes med kostbare Offere, det er: Gjerrighed, Hovmod og Vellyst, som Tragten efter egen Formue, egen Ære, egen Fornøielse. Jeg skulde ikke troe, nogen Synder vil indvende Noget mod dette Slægt-Register, og hvem der ingen Synder er, han takke Gud derfor, og hovmode sig ikke, ellers gaaer det ham ei bedre end os; thi af den mindste Synd fødes alle de Andre, saa, skjøndt jeg, Gud ske Lov, ikke troer, at Syndens første Forældre er født i mig, eller i noget Menneske, saa sporer jeg dog baade dem og hele Slægten i den Hær af onde Til-Boieligheder, det syndige Menneske føler sig gjæstet, omringet, og tildeels naturlig beherskет af!

Er nu Egen-Kjærlighed Moder til enhver Fornuft, der vil være selvstændig, og til enhver selvraadig Villie, da er det jo dog aabenbar en falsk Oplysning, man sælger os for gode Vare, naar man adskiller Fornuft og Frihed, som vor

Digitized by Google

aandelige Natur, fra Følelsen, som vor Sandselige, og udgiver Denne for Syndens, Hin for Dydens Kilde, da dog Selv-Klogskab og Selv-Raadighed aabenbar kun er de klare Udtryk for en sig selv bevidst Egen-Kjærlighed! Er det dog ikke grueligt, hvorledes det syndige Menneske kan bedrage sig selv, og indtages af Mørket, hvor Lyset skinner allerklarest, kan indbilde sig, som Kant, og vel alle Moralister efter ham, at naar man kun ret tilbeder Selv-Klogskaben og udvikler Selv-Raadigheden, da overvinder man Egen-Kjærligheden, som man derved netop frivillig fordyber og begraver sig i! Er det ikke dog en elendig Philosophie, der sætter **Villie og Følelse** imod hinanden, uagtet al Erfaring lærer, at Følelsen behersker Villen, og uagtet en Smule alvorlig Efter-Tanke maa lære os, at den **virkelige Villie** o: **For-Sættet**, slet ikke er andet end en klaret Følelse, en **Til-Bøielighed**, der er sig selv og sin Gjenstand bevidst, saa at hvem der, for, paa den eneste muelige Maade, at nægte det, sagde: jeg vil ingen Ting, jeg **vil kun ville**, sagde kun dermed i de bestemteste Udtryk **hvad han vilde**, nemlig have **sin egen Villie**, hvilket unægtelig er den slemme Til-Bøielighed til sig selv, vi kalde uindskrænket, udelukkende Egen-Kjærlighed.

Det eneste fornuftige Spørgsmaal er da aabenbar, om denne uindskrænkede, udelukkende Egen-Kjærlighed er **Synd** eller ikke; thi er den ikke Synd, da er der aabenbar ingen Synd i Mennesket, men er den Synd, da finder man aabenbar kun lidt i det naturlige Menneske, som er det ikke. At nu denne Egen-Kjærlighed ingenlunde er Synd, paastaae Franskmændene, og Mange med dem, paa den naive Grund, at den er **naturlig**, som om en Synder var retfærdiggjort, naar han beviste, at han var det tilbunds; men vi, som af Naturen ere for alvorlige, til at anse Liv og Død, Himmerig og Helvede, Gud og Menneske blot for en naragtig Spas, vi kan umuelig saa let berolige os over Egen-Kjærlighedens

naturlige Over-Vægt, eller indbilde os, at der er ingen Synd til, undtagen forsaavidt det rigtig nok er stor Synd, at Mennesket er kommet til Bevidsthed, og indviklet i en unaturlig Stilling, hvor han, for at undgaae tusinde smaae Ubehageligheder, maa underkaste sig den Store, at ligge i Strid med sin uskyldige Egen-Kjærlighed, og hvert Øieblik lægge Baand paa dens naturlige Yttringer. Selv naar vi er uden Gud i Verden, føle vi dog, at Samvittigheden, som fordømmer vor Egen-Kjærlighed, ligesaavel i dens dunkleste Rørelser, som i dens klareste Yttringer, nødvendig maa have Ret, saa at jo mere Egen-Kjærligheden behersker os, jo mere naturlig den falder os, des større Syndere er vi, og var fortabte, dersom nogen Tid Samvittigheden aldeles holdt op at være en kjærlig Følelse: en Kjærlighed til Ret og Afskye for Uret! Betænke vi nu, at Ret og Uret kun er de anvendte, praktiske Udtryk for Sandhed og Løgn, er kun deres Virksomhed i Livet, da see vi let, at al kjærlig Følelse for det Rette udspringer af Sandheds-Kjærlighed, og tvivle intet Øieblik om, at det var denne Følelse, der skulde beherske os, at al vor Følelse i den skulde finde sine rette Grændser.

Hvem der altsaa vil gjælde for ret-færdig d: ret-sindig i Sandhed, maa ingenlunde sige, enten at det falder ham naturligt at elske sig selv over alle Ting, eller at paastaae Selv-Stændighed og ove Selv-Raadighed, men han maa tvertimod sige, det falder ham aldrig ind at elske sig selv, som noget Særskildt, men er hans Natur, at elske Sandhed og Ret over alle Ting, og elske Mennesket eens, hvor han saa fandt det, Næsten som sig selv; thi saa bør det aabenbar være, da først bliver Egen-Kjærligheden syndig, naar den hæver sig over Sandheds-Kjærligheden, og afsondrer sig fra den almindelige Menneske-Kjærlighed; thi da bliver den Kjærlighed til Løgn, en falsk og død Kjærlighed til en løgnagtig Indbildning om sig selv, sine Rettigheder, og Fortrin, sin Lykke og

Digitized by Google

Glæde, i Modsætning til Sandhed, til Gud og andre Mennesker, da bliver man sig selv nærmest, selv sin Næste, og fremmed for Gud.

Men paastod ikke i det Mindste Theologerne i det attende Aarhundrede, at netop saaledes var det med dem, netop derfor elskede de Christendommen saa høit, trods alle dens Urimeligheder, fordi den i Grunden stemmede saa aldeles overeens med deres Natur, ved at indbefatte Alt, hvad der paaligger Mennesket i de to simple, naturlige Bud: du skal elske Herren, din Gud af ganske Hjerte, Sjæl og Sind, og din Næste, som dig selv; udlede de ikke meget smukt heraf alle Menneskets Pligter mod Gud, sig selv og sin Næste, trøstede de ikke sig selv og alle Mennesker med Herrens Ord til den Skrift-Kloge: gjør det, saa skal du leve!

Jo, det er vist, saa talede, saa tale de fleste Theologer, baade her og andensteds, endnu, men om jeg saa skal gjælde for den eneste Synder i hele Verden, eller dog den eneste syndige Præst i hele den protestantiske Kirke, saa forbinder min Sandheds-Kjærlighed mig til, høitidelig for den Alvidendes Aasyn og for alle mine Med-Menneskers Øren at bekjende: saaledes elsker jeg, desværre, af Naturen, hverken Gud eller min Næste, og derfor maa Ingen sige, at jeg kan trøste mig ved, hvad der netop fordømmer mig, ved de Sandheds-Ord: gjør det! saa lever du; thi de indslutte aabenbar den for en Synder frygtelige Sandhed: gjør du det ikke, saa dør du, en Sandhed, der er mig alt for klar, til at den ikke skulde knuse mig! Og nu, I Præster og Professorer, I Theologer trindt i Christenheden! er I selv Engle paa Jorden, Lysets Engle, saa seer dog, hvad der selv for mig aeme Synder, trods Formørkelsen, er klart, at der er mange Syndere i Verden; thi det er vist, at viser man end ikke altid sin Tro, saa viser man dog altid sin Kjærlighed i sine Gjerninger! Lærer dog engang at gjøre Forskjel paa Folk,

Digitized by Google

og knuser ikke det brækkede Rør med eders moralske Kraft, ud-slukker dog ikke den rygende Tande med eders himmelske Lys, spærrer dog ikke Himlen for os arme Syndere, der gjerne vil omvende os, og blive, hvad I med Sandhed sige, Mennesket bør være, naar I kun vil lære os, hvordan vi dermed skal høre os ad, hvordan vi skal faae Forladelse for vore Synder, og Kraft til Fornyelse efter Hans Billede, som skabde os, vis-selig ei til at synde, ei til at elske os selv over Gud og vor Næste, Mørke over Lys, Løgn over Sandhed! Men kan eller vil I ikke det, paastaae I tvertimod, at der er ingen Synds-Forladelse at vente, ingen Naade hos Gud, ingen Kraft til Fornyelse, uden den vi savne, og maae nødvendig fattes, naar vi trænge til Fornyelse, vil I saaledes bringe hvert syndigt Hjerte, som ei kan meer end angre sin Skyld og sukke: Gud vær mig Synder naadig! bringe hvert saadant Hjerte, hvori dog endnu Sandheds-Kjærlighed ulmer som en Gnist under Asken, vil I bringe det til Fortvivlelse, saa er I ikke Lysets Engle, men enten Mørkets, eller dog endnu meer formørkede, meer forblindede Syndere end vi, da veed I ikke engang, hvad efter eders egne Ord er soleklart, at hvo som ikke el-sker, er i Mørket endnu; thi vistnok kan Sandheds Venner ei elske vor Synd, ei skaane vor Kjærlighed til Løgn, men vor Anger, vor Sandheds-Kjærlighed, hvor svag den end er, hvor slet den og svarer til sit Navn og vor Skyldighed, den maae alle Sandheds Venner elske, for dens Skyld maatte de alle, om det behøvedes, oplefte deres retfærdige Hænder til Himlen, og hulkende bede: Gud! vær dog de Syndere naadig!

See, det veed jeg, og hvilket sandhedskjærligt Menneske kan nu undres over, at jeg af mit inderste Hjerte hader og afskyer det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag, som gjorde de frække Syndere trygge, og bragde de An-grende, saavidt mueligt, enten til Trods eller Fortvivlelse. Ja, det er rædsomt, men det er sandt, at, efter det attende Aar-

Digitized by Google

Hundredes Oplysning, skulde man anse den første Virkning af Sandheds-Kjærlighed hos en Synder, som unægtelig er Selv-Fordømmelse og Samvittigheds-Angest, for et Galenskab, der hørde til Daare-Kisten, og var uhelbredeligt, hvis man ei lærde, trods sin Erfaring, at troe, der var intet Helvede til, eller dog at indsee, der var ingen Naadens Haand, som kunde frelse derfra, saa man havde kun Valget mellem unyttig Angest og grundløs Rolighed, mellem Fortvivlelse og Forhærdelse, Fortvivlelsens Graad og Fortvivlelsens Latter! Sandelig, naar en saadan Oplysning udbredes, da maatte de Lysets Engle, der glæde sig meer over en Synders Omvendelse end over al deres egen Retfærdighed, da maatte de græde Blod, hvis de ei bedre kjendte Hans Viisdom og Naade, som gav sin Eenbaarne, hvis de ei selv udrettede Hans Kjærligheds Ord, ved at aande paa det dunkle Hjerte-Dyb, saa Guds Naades Haab glimtede for den sønderknuste Sjæl, som en fjern, som en dunkel Stjerne, men dog som et Lys over det uhyre Mørke, og hvad det mindste Glimt af et venligt Lys, af Haab om Naade, er for en Synder, som seer, hvad han er, seer, paa hvilken Afgrunds-Bredd han raver, det har jeg selv erfaret, og veed, det er kun Mørkets Aander, som lee derad!

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Udkast til Bibelsk Fremstilling af Bibelens Lære om Forløsningen.

Forsøg

af

Hans Gram Bechmann,
Consistorialraad og Sognepræst i Raarup.

Den høie Direction for

Universitetet og de lærde Skoler,

og det Høiærværdige

Theologiske Facultet,

helliges dette Forsøg underdanigst af

Forfatteren.

Dette er det evige Liv,
at de kjende Dig, den eeneste sande Gud,
og Den, Du udsendte, Jesum Christum.
Joh. 17, 3.

*** *** ***

Giv Agt paa Dig selv og paa Lærdommen;
hold ved dermed;
thi naar Du gjør dette, skal Du frelse
baade Dig selv, og dem, som høre Dig.
1 Tim. 4, 16.

Digitized by Google

"Gud kjender alle sine Gjerninger af Evighed." 1) Han forudseer Alt, hvad der kan skee, og vil skee, og skal skee; "Saa taler Herren, som har skabt Himmelen, og har tilberedt Jorden med dens Grøde, og har givet Menneskene derpaa Liv og Aande: See! de forrige Tider, jeg har forkyndt, ere komne, og jeg forkynder de Nye, og før de skal oprinde, vil jeg lade Eder høre derom." 2) "Jeg siger Eder," sagde Jesus til Jøderne, "I skulle fra nu af ikke see mig, førend I sige: Velsignet være den, som kommer i Herrens Navn." 3) Saalænge, indtil I erkjende mig for Messias og Kongen, ville I berøve Eder selv min Velsignelse. "Sandelig, jeg siger Eder: Denne Slægt skal ikke forgaae, førend det er skeet altsammen," 4) Alt, hvad Gud ved sine Profeter har ladet os sige, at der skal skee paa Jorden; men derhos til Disciplene sagde han: "Det tilkommer ikke Eder at vide Tid og Stund, hvilke Faderen har beholdt sin egen Magt." 5)

Hans evige Plan er overskuet, og ethvert mueligt Indtræffende under dens Udførelse er forudseet, beregnet, veiet, ordnet og besluttet, enten ikke at skee, eller at skee til den og ikke til anden Tid, ei tidligere, ei sildigere, paa denne og ikke paa anden Maade, under disse og ikke under andre ligesaa mueligen indtræffende Omstændigheder. "Herren sagde til Abraham: Du skal visseligen vide, at din Afkom skal være fremmed i et Land, som ikke er deres, og de skal tjene de Fremmede, og disse skulle plage dem fire Hundrede Aar; men jeg vil ogsaa dømme det Folk, som de skulle tjene, og derefter skulle de udgaae med meget Gods; men du skal fare til dine

1) Ap. 15, 18. 2) Esa. 42, 5. 9. 3) Math. 23, 39.
4) Math. 24, 34. 5) Ap. 1, 7.

Digitized by Google

Fædre med Fred, og blive begraven i en god Alderdom." 6) "Og der Tidens Fylde kom, sendte Gud sin Søn, født af en Qvinde, født under Loven." 7) "Og de søgte at gribe ham, dog lagde Ingen Haand paa ham; thi hans Time var ikke endnu kommen." 8) "Men see!" sagde Jesus til Disciplene: "Timen er nær, og Menneskens Søn skal forraades i Syndseres Hænder." 9) Den Eviges Plan er uoverskuelig for Dødelige; "een Dag er for Herren som tusinde Aar, og tusinde Aar som een Dag." 10) "Men vi vide ikke hvad i Morgen skee skal, derfor tilkommer det os at sige: Dersom Gud vil og vi leve, da ville vi gjøre dette eller det." 11)

Intet uformodet, eller vanskeligt, eller uventet er her tænkeligt: "Der er ingen Ting underlig for Dig, du Store, du værdige Gud, stor i Raad og mægtig i Gjerning." 12) Den hele Indretning med den ganske synlige Verden er af ham, og af ham allene; thi "hvor var du, da han grundfæstede Jorden?" 13) Ingen uden Han har sat Maalet for Alt; "thi hvo haver kjendt Herrens Sind, og hvo var hans Raadgiver? Af ham og ved ham og til ham ere alle Ting, ham være Ære i Evighed." 14)

Han er den Eneste, som altid veed, hvad han vil, og "Ingen kan sige til ham: Hvad gjør Du?" 15) "Kan vel Mennesket udfinde Guds Randsagninger," inderste Raad? "udfinde den Almægtiges Fuldkommenhed? Den er saa høi som Himmelen, hvad vil Mennesket gjøre? Den er dybere end Afgrunden, hvad kan Mennesket vide?" 16) "Hvor urandsagelige ere hans Domme, og hans Veie usporlige?" 17) Derfor

6) 1 Mos. 15, 13-15. 7) Gal. 4, 4.
8) Joh. 7, 30. 9) Matth. 26, 45.
10) 2 Pet. 3, 8. 11) Jak. 4, 14. 15.
12) Jer. 32, 17. 18. 13) Job. 38, 4.
14) Rom. 11, 34. 36. 15) Job. 9, 12.
16) Job. 11, 7. 8. 17) Rom. 11, 33.

Digitized by Google

er han og den Eneste, som altid kan, hvad han vil, i Himmelen og paa Jorden, i den synlige og usynlige Verden: "Vor Gud er i Himmelen, han gjør Alt, hvad ham behager."[18])

De Fornuftiges frie Handlinger med Bevæggrunde, Hensigter og muelige Følger i Tid og Evighed ere af Gud forud kjendte, beregnede, og hans Beslutning eller Bestemmelse taget. "Han, som randsager Hjerterne, veed hvad Aandens Sands er."[19]) "Han kjender Alle, og veed, hvad der er i et Menneske."[20]) "Ja! Du, Herre! kjender alle Menneskenes Børns Hjerter":[21]) Alle vore Forestillinger og Tanker, al vor Attraae og Hensigt, al vor Digten og Tragten med alle deres muelige Følger, ere aabenbare for ham: "Du, Herre! forstaaer mine Tanker langtfra," førend de opkomme hos mig selv: "Du kjender grant alle mine Veie," ethvert mit Forehavende.[22]) "I havde Ondt i Sinde med mig, siger Josef til sine Brødre, men Guds Tanke derved var til det Gode, for at gjøre det, som Man seer paa denne Dag," saa lang Tid efter, "at holde mange Mennesker i Live."[23]) Saa taler Profeten til Kongen: "De Syrer raadsloge Ondt imod Dig, sigende: Vi ville drage op imod Juda, og slide den til os; men saa sagde den Herre, Herre, det skal ikke bestaae, og ei saa være."[24]) Jøderne fordømte Jesum til Døde, og opfyldte saaledes Profeternes Spaadomme tvertimod deres Villie, og uden at have dette til Hensigt.[25])

Guds Beslutning eller Bestemmelse er uforanderlig, fordi den er fuldkommen, og altsaa bør ikke forandres. "Den, som dømmer den ganske Jord, skulde han ikke gjøre Ret?"[26])

---

18) Ps. 115, 3.
19) Rom. 8, 27.
20) Joh. 2, 24, 25.
21) 1 Kong. 8, 39.
22) Ps. 139, 1-3.
23) 1 Mos. 50, 20.
24) Esa. 7, 5-7.
25) Ap. 13, 27.
26) 1 Mos. 18, 25.

Digitized by Google

"Jeg kjender Abraham, siger Herren, at han skal byde sine Børn, og sit Huus efter sig, at de skulle bevare Herrens Vei," den sande Religion, "saa at Herren skal lade komme over Abraham det, som han haver lovet ham."[27] "Og hvilke han forud kjendte, dem haver han og forud bestikket til at være dannet efter hans Søns Billede; men hvilke han forud bestikkede, dem haver han og kaldet," dem haver han og forundt Leilighed til at vorde troende Christne; thi hans Forudvidenhed kan ikke skuffes eller feile; "Og hvilke han kaldte, dem haver han og retfærdiggjort; Men hvilke han retfærdiggjorde, dem haver han og herliggjort: Hvad skulle vi da hertil sige? Er Gud for os, hvo kan da være imod os?"[28] "Og derfor hjelper hverken Viisdom, ei heller Forstand, ei heller Raad imod Herren."[29]

Men fordi vi nu saaledes maae slutte: Hvad Gud har besluttet eller bestemt at skee, det skal skee; derfor lader Mennesket sig ofte forlede til, og vil forklare Guds Beslutning eller Bestemmelse som en, menneskeligviis absolut, Beslutning eller Bestemmelse, saadan som et Menneske kan fatte eller tage i dets Uvidenhed, Ubesindighed, Forbittrelse, Hævngjerrighed, eller Egensindighed, og paa ingen Maade er at bringe fra, eller til at forandre, end ikke ved de fornuftigste Forestillinger; Men vi vide jo af Erfaring, og derfor bør betænke, at der endog er stor Forskjæl paa et forstandigt Menneskes og en Daares Beslutning: Hiin tager sin Beslutning eller Bestemmelse, fordi han, efter det han veed, ikke kan for Tiden udfinde en mere passende eller bedre, hvilken han dog til anden Tid, belæret af Erfaringen, maa forandre eller opgive: Denne, fordi han nu saaledes vil, uden fornuftig Hensyn til det passelige eller upasselige, det værdige eller uværdige, de gode eller onde Følger i Fremtiden.

27) 1 Mos. 18, 19. 28) Rom. 8, 29-31.
29) Ordsp. 21, 30.

Digitized by Google

Men hvor maa den Alvidendes, Alvises og Helliges Beslutning eller Bestemmelse da være ophøiet over al menneskelig Beslutning eller Bestemmelse! Han kan jo ikke tage feil af det Passelige eller Upassélige, det Rette eller Urette til Tid og Sted, af Mangel paa Kundskab: Han kan jo ikke tabe det rette Sigte, hvorunder Alt maa forenes, af Mangel paa Visdom: Men hvorofte forglemmer Mennesket, Hvo Gud er, og hvad Mennesket er! Det betænker ikke, at "han er Herren, Ham ene tilkommer det at gjøre, hvad ret er for hans Øine."[30]) Thi "Gud kjender alle Ting,"[31]) "hos ham er Visdom og Vælde, ham hører Raad og Forstand til."[32]) "O Rigdoms Dyb baade paa Guds Visdom og Kundskab! hvor urandsagelige ere hans Domme og hans Veie usporlige!"[33]) "Hans Tanker ere ikke som vore Tanker, og vore Veie ere ikke som hans Veie; thi som Himmelen er høiere end Jorden, saa ere hans Veie høiere end vore Veie, og hans Tanker end vore Tanker."[34]) Vor Frelser lærte os derfor at bede: "Vor Fader! Du som er i Himmelen! ske din Villie."[35])

Naar derfor Mennesket, denne i Forhold til Gud saa aldeles indskrænkte og svage Skabning, "der blev til i Gaar og veed Intet,"[36]) fra Evighed og til Evighed, vil forarge sig over Guds Beslutning eller Bestemmelse, hans Plan med og Indretning for Mennesket i Tid og Evighed; saa burde dog Mennesket betænke sin Indskrænkning, og at det aldeles ikke formaaer at forandre end det Allermindste i Guds Plan, eller at rokke hans Beslutning, eller at omgjøre hans Indretning i Tid og Evighed; og at det, hvad enten det vil eller ikke vil, dog kommer til at staae eller falde for Guds Dom, og ikke efter dets egen Dom. "Vi skulle jo Alle fremstilles for Chri-

30) 1 Sam. 3, 18.
31) 1 Joh. 3, 20.
32) Job. 12, 13.
33) Rom. 11, 33.
34) Esa. 55, 8.
35) Math. 6, 10.
36) Job. 8, 9.

Digitized by Google

sti Domstoel: Saa sandt jeg lever, siger Herren, skal hvert Knæe bøies for mig, og hver Tunge bekjende Gud," [37]) som sin Dommer. Enhver Skabning, begavet med Fornuft, hvad enten den vil, eller ikke vil, kommer dog engang til at følge hans uigjenkaldelige Dom, og at underkaste sig hans evige Beslutning eller Bestemmelse, ihvor nødig den end vil.

Men naar Mennesket ikke vil betænke sin af Gud anordnede høie og evige Bestemmelse, ikke heller vil finde sig i, eller skikke sig efter, hvad Gud lader skee med, og har besluttet over Mennesket i den synlige og usynlige, tilkommende Verden; saa ligger Aarsagen dertil i Menneskets egne vrange og altfor høie Tanker om dets egen formeentlige Dygtighed, Værdighed og Storhed, hvilken det saaledes bilder sig ind at være en Erhvervelse af dets egen Kraft; ikke betænkende, at enhver Evne og enhver Kraft, saavelsom disses Opholdelse er alt en Gave fra Herren; "thi hvad haver du, o Menneske! som du ikke haver annammet? men dersom du haver annammet det, hvi roser du dig, som du ikke haver annammet det?" ikke haver en Anden at takke derfor. [38])

I denne mislede og forvendte Tanke, og med denne overspændte Følelse af indbildt egen Kraft og Styrke forglemmer Mennesket ganske sin Indskrænkning, Afhængighed og Skyldighed imod sin Skaber, Velgjører og evige Herre; Saa at det ikke vil have, ikke kan fordrage den Erfaring, at det aldeles Intet formaaer imod ham; Ja det bliver vel endog stundom forbittret over hans Alvælde; efterdi det i al sin Forblindelse dog ikke kan skjule for sig selv, at det engang dog kommer til at bøie sig under hans Beslutning og Bestemmelse, saa nødig det end vil. I sin Hovmodighed sagde Farao til Moses om Israels Gud: "Hvo er den Herre, jeg skal adlyde?" [39]) Og Herodes vilde ikke give Gud Æren. [40])

37) Rom. 14, 10. 11. 38) 1 Cor. 4, 7.
39) 2 Mos. 5, 2. 40) Ap. 12, 23.

Digitized by Google

"Hvorfor fnyfede Hedningene, og Folkene oplagde forfængelige Raad? Jordens Konger reiste fig, og Fyrfterne forfamlede fig tilhobe mod Herren og hans Chriftum, figende: Lader os fønderrive deres Baand, og kaste deres Baand fra os; men han, fom fidder i Himlene, fmiler, faaledes talende: Jeg, jeg haver dog falvet min Konge over Sion," han fkal altfaa og blive Konge.[41]) Det jødiske Raad og Folk, med al deres Klogt og Liſt, Magt og Modſtand, kunde ikke forhindre Jeſu Opſtandelſe, eller tilintetgjøre hans Læres Udbredelſe i Verden. "Mig," fagde derfor Jeſus til ſine Diſciple: "Mig er given al Magt udi Himmelen og paa Jorden; gaaer derfor hen og lærer alle Folk, og døber dem i Navnet Faderens, Sønnens og den Helligaands; og lærer dem at holde Alt, hvad jeg har befalet Eder, og ſee, jeg er med Eder alle Dage, indtil Verdens Ende."[42])

Og ligefom nu alle Fremtidens Begivenheder og Tildragelſer her i den ſynlige Verden ikkun overſkues og omfattes af den Alvidende allene; faa er det allene famme Alvidenhed, der kjender den for alle Dødeliges Øine ſkjulte Indretning i den uſynlige, for os tilkommende Verden. Den evige Viisdoms fuldkomne og derfor uforanderlige Raadſlutninger over de Ondes og de Godes Vilkaar, Tilſtand og Skjæbne i Evigheden høre altfaa til Religionens Dybheder og Hemmeligheder, ſom ingen menneſkelig Fornuft formaaer at udmaale, eller at udgrunde: Hvilken allervigtigſte Sag den Hellige Skrift ogſaa derfor fremſtiller for os i det ſaa betydende Billede af den tillukte Bog i den Høieſtes Haand, hvilken Ingen uden Jeſus kunde aabne.[43]) Hos Ham, den Eenbaarne af Faderen, og hos ham allene er Sandheden og Veien til Livet at finde; thi han er Verdens Lys, og har det evige Livs Ord. Og førſt oplyſt af Jeſu Lære kan Menneſket vorde dueligt til at finde

41) Pſ. 2, 1-6. 42) Matth. 28, 18-20.
43) Aab. 5, 1 o. f. V.

Digitized by Google

den store Forskjæl imellem Guds Tanker og Indretninger, og hvad som efter Menneskets sandselige, indskrænkte Fornuftbegreb tykkes viist og godt. Og saadanne Sandhedens oprigtige Venner, Jesu sande Troende, der søge at holde sig ligelangt fra den fariseiske Overtroe og saducæiske Vantroe, kun Saadanne, hvilke Jesus kalder Sine, kunne fatte Guds Riges Hemmeligheder.[44])

*** *** ***

Den Eviges Plan til de fornuftige Skabningers Salligjørelse i et tilkommende evigt Liv, lægger den hellige Skrift frem for os: "Gud skabte Mennesket i sit Billede,"[45]) og "vort Borgerskab," vort rette Hjem og Blivested, "er i Himlene."[46]) "Gud vil at alle Mennesker skulle blive salige og derfor komme til Sandheds Erkjendelse."[47]) "Saa du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hjerte og i din ganske Sjæl, at du maa leve; thi han haver forelagt dig Livet og Døden, Velsignelsen og Forbandelsen, at du maa udvælge Livet."[48]) Og "monne jeg, siger den Herre, Herre, mon jeg skulde nogensinde finde Behagelighed i den Ugudeliges Død eller Straf? Mon ikke mere deri; at han omvender sig fra sine Veie, og maa leve;"[49]) "Thi Gud bestemte os ikke til Vrede," ikke til Straf, "men til at bekomme Saliggjørelse ved vor Herre Jesum Christum;"[50]) Og derfor "haver Gud saa elsket Verden, at han haver givet sin Søn den Enbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men have et evigt Liv."[51]) Vi røres af den uendelige Kjærlighed til at ville gjøre Alt lykseligt, som han dertil gav Anlæg og Evne; Vi henrives i Beundring over den urandsagelige Viisdom, som hertil veed at finde Veie og Midler: Vi prise den usige-

---

44) Luc. 8, 10.
45) 1 Mos. 1, 27.
46) Phil. 3, 20.
47) 1 Tim. 2, 4.
48) 5 Mos. 30, 19.
49) Ez. 18, 23.
50) 1 Thes. 5, 9.
51) Joh. 3, 16.

Digitized by Google

lige Miskundhed imod Alle, som med Taknemmelighed, Troe og Hengivenhed paaskjønne og modtage den guddommelige Naade.

Saaledes lærer nu Skriften, at Gud i den usynlige Verden, i Himmelen, har gjort Indretning til Saligheds Nydelse for Engle, Himmelens Engle,[52]) Englene, som ere i Himmelen,[53]) og "som altid," siger Christus, "see min Faders Ansigt, som er i Himmelen":[54]) Lysets Engle, fornuftige, høie og hellige Væsener, hvilke Gud dertil havde skabt, førend Verden var til; thi de fremstilles som deeltagende, glade Tilskuere ved den synlige Verdens Skabelse: "Hvor var du," siger Herren til Job, "da jeg grundfæstede Jorden? da Morgenstjernerne sang tilsammen, og alle Guds Børn jublede," udbrød i frydelige Lovsange over Skabelsen.[55]) Disse, langt over Menneskene, i Dyb og Kræfter, ophøiede Skabninger, vældige i Magt,[57]) hellige i Attraae,[58]) som altid gjøre Guds Villie, og udføre hans Befalinger, maae saaledes nyde en høi Grad af Salighed, efterdi de allene søge, hvad der er behageligt for Gud, deres høie og hellige Herre; hvilken de love og prise, indsee og frydes ved hans uendelige Storhed og Majestæt, Høihed og Helligheb, Kjærligheb og Naade. Deres Antal er stort, forestilles som en Hær,[59]) som mange Tusinde,[60]) som tusinde gange Tusinder,[61]) ja som titusinde gange Titusinder!

Men da nu Englene med alle deres store Evner og Kræfter dog vare skabte Aander og endelige Skabninger, der maatte befæstes i Lydighed, for at bevare deres høie og herlige Tilstand, saa maatte de jo ogsaa som Begyndere være udsatte for

---

52) Math. 24, 36.
53) Marc. 13, 32.
54) Math. 18, 10.
55) 2 Cor. 11, 14.
56) Job. 38, 4. 7.
57) Ps. 103, 21.
58) Math. 25, 31.
59) Ps. 103, 21.
60) Ebr. 12, 22.
61) Dan. 7, 10.

Digitized by Google

den Fare, at de i Fornemmelsen af deres store Kraft og høie Værdighed kunde fatte den falske Forestilling at kunne, og det Hovmod at ville, ved indbildt egen Kraft og efter egen Plan, hæve sig strax endnu langt høiere, saaledes overgive sig til Selvraadighed, og i Selvraadighed vove et Forsøg imod Guds Plan og Hensigt. Saaledes "bleve da nogle Engle ikke bestaaende i Sandheden," Tankernes og Sindets Overeensstemmelse med Guds Ville,[62]) "men syndede," faldt af fra deres Lydighed,[63]) saaledes forglæmte deres Skyldighed, og satte sig op imod Gud, deres Skaber, Velgjører og Herre.

Saaledes var der da iblandt Englene Nogle, som ikke bevarede deres egen Tilstand, men forlode deres egen Boelig, og hvilke derfor kaldes Djævelen og hans Engle.[64]) Disse affaldt fra deres Skyldighed, deres Lydighed, i det de vilde have deres Tilstand anderledes, have en større Magt og høiere Myndighed, indbildte sig derved at vinde en fuldere Nydelse; og vare saaledes misfornøiede med deres egen Boelig, den høie, herlige og lyksalige Tilstand, som var egen for de skabte Engle, disse ophøiede og mægtige Aander.

Englenes Fald havde da sin Grund i Hovmodighed, denne falske Forestilling ved egen Kraft at ville have, og at kunne faae det langt anderledes og herligere, og at kunne svinge sig langt høiere: Hvilken Hovmodighed altid føder Unsisomhed, og driver Lysten til Selvraadighed til at tage Overhaand. "Djævelen blev ikke bestaaende i Sandheden, thi Sandhed er ikke i ham; naar han taler Løgn, taler han af sit eget," eget Paafund; "thi han er en Løgner og Løgnens Faber,"[65]) den første Paafinder af falske og bedragelige Forestillinger, ved hvilke han forvildede og forledede sig selv og Andre.

Og nu er det saare begribeligt, at et saadant hovmodigt, dumdristigt og ugudeligt Forsøg af saadanne Væsener, som

62) Joh. 8. 44.
63) 2 Pet. 2, 4.
64) Jud. v. 6. Matth. 25, 41.
65) Joh. 8, 44.

Digitized by Google

Englene vare, begavede med saadanne Evner og Kræfter, prydede med saadan Værdighed og Høihed, omgivne af saadan Herlighed, og i Nydelsen af Himmelens Fryd; Hvor Alt i saa høi en Grad er indbydende til dybeste Ærbødighed, inderligste Taknemmelighed og fuldkommen tilfredsstillende Hengivenhed; thi "Englene i Himmelen," siger Jesus, "see altid min Faders Ansigt, som er i Himmelen."[66] Englene, som ere i Himlene, nyde en nærmere og uophørlig Beskuelse af Guds Majestæt og huldе Naade, have saaledes den kraftigste og ideligste Indbydelse til fast og uforanderlig Taknemmelighed og Lydighed:

Under saadanne Vilkaar og udi saadan fortrinlig Tilstand maatte en saa gruelig Utaknemmelighed, et saa hovmodigt og formasteligt Forsøg fordre øieblikkelig Straf. Og saaledes kunne vi forstaae, hvad vor Frelser, skjøndt i en anden Anledning, siger til sine Disciple: "Jeg saae Satanas falde ned af Himmelen som et Lyn."[67] Thi hvor nu ingen Tillokkelse er til at synde, hvor Alting indbyder til Taknemmelighed og Lydighed, der maa paa Ulydighed følge stor og hurtig Straf. "Englene, som syndede, nedstyrtede derfor Gud til Helvede," strax lod Straffens Udførelse begynde over dem, "og overantvordede dem i Mørkets Lænker," indskrænkede og forviste dem fra Salighedens Tilstand.[68]

Og skulde nu Salighedens Tilstand for de Lydige vorde uforstyrret, saa maatte jo de Ulydige, som Forstyrrere, baade udstødes af Samfundet, og for ei at volde videre Forstyrrelse, holdes indskrænkede ved Tvang og Bevogtning. Men for Saadanne, især saa ophøiede som Englene ere, maatte jo saadan Udstødelse og dyb Fornedrelse være ledsaget med dybeste Beskjæmmelse og største Forbittrelse over det mislykkede Forsøg, thi den Hovmodige og Selvraadige forbittres altid, naar

66) Matth. 18, 10. 67) Luc. 10, 18.
68) 2 Pet. 2, 4.

Digitized by Google

han ei kan faae sin Villie og Plan fremmet og udført. Og en Tilstand, hvori der herster falske og bedragelige Forestillinger, Forbittrelse og en fuldkommen Indskrænkelse, maa naturligviis, være en høist ulykkalig Tilstand; derfor beskrives ogsaa Helvede, de ulydige og onde Aanders Tilstand, som en pinefuld og ulykkalig Tilstand,[69]) hvor Selvraadigheden ogsaa er underkastet fortjent og tilbørlig Tvang og Indskrænkning, hvilket Skriften betegner ved Lænker og Bevogtning.[70])

Saa lærer da Skriften, at Gud til Saligheds Nydelse i den usynlige Verden gav Tusinde gange Tusinder af dertil skabte Aander eller Engle Adgang omkring sin Herligheds Throne; men at der i dette salige Samfund af Engle fandtes et Antal, som ved at synde, gjorde sig aldeles uskikkede til at forblive i denne for Englene bestemte høie og herlige Tilstand; og derfor maatte disse udstødes, med Beskjæmmelse strax udelukkes og ganske adskilles fra de Saliges Samfund. Men ved disses Afgang fra dette Samfund aabnedes da Adgang for andre fornuftige Væsener, som vilde paaskjønne og gjøre sig skikkede til at modtage denne Skaberens evige Godhed og Naade.

Og da nu de fornuftige Væseners Antal i den usynlige Verden ikke tiltager ved Formerelse, ligesaalidt som det aftager formedelst Dødelighed, hvilket kun finder Sted blandt Mennesker paa Jorden; "thi det er kun denne Verdens Børn, som tage til ægte og bortgiftes; men de, som agtes værdige til at faae Deel i hiin Verden og i Opstandelsen fra de Døde, tage hverken til ægte eller bortgiftes, og de kunne jo ikke mere dø, thi de ere Englene lige."[71]) Og at det her heller ikke kommer an paa Kjøn eller Slægtskab, har ogsaa vor Herre Jesus, skjøndt ved en anden Anledning, betydet ved at erklære:

---

69) Luc. 16, 23-28. Marc. 9, 44.
70) 2 Pet. 2, 4. 71) Luc. 20, 34-36.

Digitized by Google

"Hvo der gjør Guds Villie, denne er min Broder og min Søster og min Moder:" 72)

Saa frembyder sig for os her den Tidspunkt, da den Evige fuldførte denne sin Beslutning med at skabe Verden, Jorden og Menneskene, hvilke han derfor skabte i sit Billede; 73) saaledes skabte og derved gjorde dem skikkede til at kunne arve Saliggjørelsen. 74)

Fra Skaberens Haand kom da de første Mennesker uskyldige, af dem selv sattede de ingen Lyst til, og fristedes ikke af nogen Tilbøielighed til det, som var ondt, eller til Ulydighed imod deres af dem erkjendte Skaber, Velgjører og Herre: De vilde ikke Andet end det, som Gud vilde: "Vi maae spise af Træernes Frugt udi Haven, sagde Qvinden til Forføreren, men af det Træes Frugt, som er midt i Haven, sagde Gud: æder ikke deraf og rører ikke derved." 75)

Og for nu at fremme og befæste dem i denne deres Uskyldighed og Lydighed, og saaledes at gjøre dem meer og meer skikkede til deres Bestemmelse, et evigt Liv og Salighed i den tilkommende, usynlige Verden; Saa havde Skaberen selv underviist dem om Godt og Ondt, Lydighed og Ulydighed; thi, sagde Gud til Mennesket: "Du maae frit spise af alle Træerne i Haven, men af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt skal du ikke spise." 76) Og skulde du vel, o Menneske! forarge dig over, at Gud saaledes talede til de første Mennesker? "Ak! I Daarer, naar ville I vorde kloge? Mon den, som plantede Øret, skulde ikke høre? Mon den, som dannede Øiet, skulde ikke see?" 77) Og mon den, som gav Mennesket Mund, skulde ei kunne tale? Hvor skulde han kunne meddele til Andre, hvad han ei selv maatte besidde?

---

72) Marc. 3, 35.
73) 1 Mos. 1, 26. 27.
74) 1 Thes. 5. 9.
75) 1 Mos. 3, 2. 3.
76) 1 Mos. 2, 16. 17.
77) Ps. 94, 8, 9.

Digitized by Google

Saaledes anviste han de første Mennesker Kundskabens Træe, at disse ved dette for dem saa lette Middel skulde øves og forfremmes udi Kundskab og Lydighed, og lære at vogte sig for Ulydighed eller Synd.

Men ligesom nu de gode Engle, der ogsaa kaldes Guds Engle,[78]) glade deeltage i Andres Salighed,[79]) og derfor nu ogsaa frydede sig ved Verdens Skabelse, og lovsyngende udbrøde i Glæde over Skaberens uendelige Kjærlighed, der ved Menneskets Skabelse forundte andre fornuftige Væsener Adgang til at indtage den af de faldne Engle forskjærtsede Plads, og at kunne deeltage i Evighedens Fryd:

Saaledes er det ganske forklarligt, at de, fra saa høi, saa stor en Værdighed og Herlighed, faldne Engle, Djævelen og hans Engle,[80]) vilde lade sig henrive til bitterste Avind[81]) over at see Andre forundes Adgang til den Høihed og Herlighed, hvilke hine ved egen Brøde allene havde forloret; thi Hovmod ledsages altid af Misundelse, og den blottede Ondskab kan aldrig forsmærte Beskjæmmelsen over sine ugudelige Planers mislykkede Udførelse, og derfor idelig ponser paa nye Forsøg; men ved ethvert mislykket overgiver sig altid til nye og større Forbittrelse. Med de onde Aander gaaer det, naturligviis, som det gaaer med listige og onde Mennesker: Det bliver værre og værre med dem, de forføre og forføres,[82]) de forlede Andre, derved end mere forlede dem selv, og synke saaledes dybere og dybere i Ondskab og ved Ondskaben i Forhærdelse.

Ogsaa er det forklarligt nok, at Djævelen, skjøndt nedstyrtet fra sit høie Stade, tabte ikke sin der erholdte Kundskab om Gud, hans Plan og Beslutning, saavidt Engle formaae

78) Ebr. 1, 6.
79) Ps. 34, 8. Luc. 2, 10-14. Ebr. 1, 14.
80) Matth. 25, 41. 81) Visd. 2, 24.
82) 2 Tim. 3, 13.

Digitized by Google

deri at indskue.[83]) "Djævlene troe, at Gud er een og skjælve."[84]) De kjende Gud og maae føle den Almægtiges Enevælde og Overherredømme; men de skjælve, fordi de ikke ville ydmyge sig for den Almægtige, i dets Sted forbittres ved enhver Fornemmelse af Straffen, hvilken de stedse maae underkaste sig under deres idelige og formastelige Forsøg paa at ville losrive sig fra den guddommelige Overmagt.[85])

Og den evige Visdom og Kjærlighed tillader ofte, og til en Tid taaler Modsigelse og Modstand af de Onde, ogsaa af Djævelen, som "Gud overantvordede i Mørkets Lænker, at bevares til Dommen,"[86]) og altsaa ikke strax udførte den fortjente fulde Straf over ham og de faldne Engle. Ligesom det og hedder om Farao: "derfor har jeg ladet dig staae," ikke endnu afstraffet dig efter Fortjeneste, "for at vise min Magt paa dig," at du skal have Leilighed til at see og erfare, hvad du ikke vil troe, at jeg er den Gud, som er din Herre, "at mit Navn skal kundgjøres paa al Jorden,"[87]) at jeg skal erkjendes for al Jordens Herre. Ligesom og Paulus skriver, at Gud "taaler med stor Langmodighed Vredens Kar," straffyldige Mennesker,[88]) for at overbevise de Modsigende om deres Vildfarelse, og Modstanderne om deres Afmagt.

Men saa udtyde de Hovmodige og Onde den udviste Langmodighed som Mangel paa Mod og Kraft, saa at de, istedenfor at lade sig bevæge til Besindelse og Bedring, lade sig derimod i deres Hæftighed, Bitterhed og Stivhed henrive til større Modighed og Overmod: og i det de med hedeste Ivrighed anvende al deres Klogt og List, Kundskab og Vid, Kunst og Kraft for at afvælte den ene Beskjæmmelse efter den anden, synke formedelst forgjæves Forsøg immer dybere i Beskjæmmel-

---

83) Marc. 1, 24. 34.
84) Jac. 2, 19.
85) Ordſ. 1, 29-31.
86) 2 Pet. 2, 4.
87) 2 Mos. 9, 16.
88) Rom. 9, 22.

Digitized by Google

se, og formedelst Bestjæmmelsen i Forbittrelse, og formedelst Forbittrelsen i Forhærdelse.

Saaledes forhærdes da de Onde, de gjøre sig haardere og haardere imod al Besindelse, og ved saaledes at fremture i det Onde, have de aldeles tilsidesat og forkastet alle Bevæggrunde til det Gode: De "foragte Guds Godheds, Taalmodigheds og Langmodigheds Rigdom, og ville ikke vide" eller forstaae sig paa, "at Guds Godhed vil lede til Omvendelse," Besindelse og Forbedring; "men formedelst saadan deres Haardhed," Forhærdelse, "samle de sig selv Vrede paa Vrede," berede sig selv større og større Straf, naar Straffetimen kommer.[89])

Om hiint forvendte og gjenstridige Israel siger Skriften: "I dem fuldkommes," opfyldes, "Esaias Spaadom, som siger: med eders Øren skulle I høre, og ikke ville forstaae, og see med eders Øine, og ikke ville fatte; thi dette Folks Hjerte er blevet forhærdet, og med Ørene høre de tungt, og deres Øine have de tillukt, at de ikke skulle komme til at see med Øinene, og høre med Ørene, og forstaae med Hjertet, og omvende sig, at jeg maatte helbrede dem."[90])

Og fordi den Hovmodige og Onde til saadan sin Forhærdelse tager Anledning af Guds Langmodighed, der, for at give Tid til Besindelse, ikke altid strax straffer, eller strax fuldfører den fortjente fulde Straf over den Forhærdede, saa misbruger han just Langmodigheden til sin Forhærdelse, som det hedder om Farao: "der han saae, at han fik Luft," slap fri for videre Straf denne Gang, "da blev hans Hjerte forhærdet;" han blev end mere modig i sin Gjenstridighed, "og hørte ikke Moses," tog slet ikke Moses Ord og Gjerninger til Eftertanke.[91]) "Men Farao forhærdede atter sit Hjerte ogsaa denne Gang."[92]) Og skulle vi da vel forarge os over denne Bibelens Foreskilling, at Gud forhærdede Faraos Hjerte;

89) Rom. 2, 4. 5.
90) Math. 13, 14. 15.
91) 2. Mos. 8, 15.
92) 2 Mos. 8, 32.

Digitized by Google

thi Herren sagde til Mose: "Du skal tale til Farao Alt det, jeg befaler Dig, men jeg vil forhærde Faraos Hjerte:" 93) Jeg vil mod Farao vise Langmodighed, men han vil misbruge den til sit Hjertes Forhærdelse.

Af denne Sagens Natur bliver det og forstaaeligt, hvad Skriften lærer om Djævelens evige Straf, der da ogsaa er unndgaaelig for alle ugudelige Christne, som fremture i Vantroe og Ulydighed, der er Fiendskab imod Gud, Modsættelse af Guds evige Villie, Plan og Indretning til de fornuftige Skabningers Fuldkommengjørelse og Lykkalighed i Evighed; thi saaledes lyder den evige og uforanderlige Dom: "Gaaer bort fra mig I Forbandede," I som Lovens Trudsel med unndgaaelig Straf hviler over, for hvilke altsaa intet meer af Haab er tilbage, "gaaer bort i den evige Ild," Straffetilstanden, som er beredt Djævelen og hans Engle. 94)

---

93) 2 Mos. 7, 1. 2. 94) Matth. 25, 41.

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Revision af de af Prof. C. F. Horneman siden Aaret 1818 udgivne Oversættelser og Forklaringer af enkelte Bøger af det Nye Testamente. Ved Dr. A. G. Rudelbach.

Andet Stykke.

Hvad endelig det tredie Punkt angaaer, den moralske Interpretationstheories Forhold til hvad der hidtil har gaaet og gjeldt i den protestantiske Kirke for Skriftfortolkning, da kunne vi vel uden Overdrivelse paastaae, at hiin er diametral modsat al protestantisk Skriftfortolkning. Reformatorerne gik ud fra den uomstødelige Sandhed, at Skriften, som Guds Ord, forkyndt til Menneskeslægtens Frelse, maatte være klar ved sig selv,*) at følgelig dens dunkle Sprog maatte forklares og

*) Luther Teutsche Werke Tom. I. Bl. 425: "Skriften uden alle Gloser er det sande Lys og den rette Soel, hvorfra alle Lærere annamme deres Lys; men ikke omvendt." Bl. 550: "Det er en grueliz og forsmædelig Besporrelse mod den hellige Skrift og hele Christenheden, naar man siger, at den hellige Skrift er mørk, og ikke saa klar, at enhver deraf kunde lære og bevise sin Troe. Mærk derhos vel: Var det ikke en Skam og Spot, at jeg eller du havde Navn af Christne, og ikke vidste hvad vi troede? Men veed jeg hvad jeg troer, saa veed jeg hvad der staaer i Skriften, fordi Skriften har intet andet end Christum og christelig Troe i sig. Derfor, naar Troen nu hører Skriften, saa er den saa let og klar for den, at den uden alle Fædrenes og Lærernes Gloser siger: Ja det er ret; det troer jeg." Men sammenligne med disse Luthers Udsagn, og især det sidstanførte, Prof. H.'s Paastand, som gaaer gjennem alle hans Skrifter, at Christus og Apostlene maatte tale

Digitized by Google

udlægges ved andre, hvis Mening var aabenbar,*) og at Guds Aand, hvor nogen Figur (Typus) fandt Sted, som først, da Tiden fuldkommedes, var bleven opfyldt, selv havde udlagt den.**) Efter disse Forudsætninger maatte nødvendig og ethvert Sted kun have een Mening, den bogstavelige (literalis sensus scripturæ),***) og denne være, som Luther fyndigen udtrykker sig, den christelige Troes og Theologies Substants.****) Ikke var det herved deres Mening, at ville ophøie Bogstaven, det legemlige Ord, over Aanden; tvertimod erkjendte de jo meget vel, at dette materiale Ord var kun til, for at betegne Tingen,*****) og at Grammatiken,

---

forblommet. See til et Exempel Anhanget til Comm. over Br. til Gal. S. 162. Og at ingen skal troe, at det udtryk forblommet her blot gaaer paa figurlig Tale af det Slags, som forekommer i Christi Parabler, saa henvise vi til Prof.'s Comm. over Christi Taler hos Johannes, og det, hvad vi deraf have optaget i vor Prøvebog af den mentale Exegese.

*) Luther Teutsche Werke Tom. I. Bl. 426. "Det er vel sandt, at nogle Sprog i Skriften ere dunkle, men i de samme er intet sagt, uden netop hvad der paa andre Steder er sagt i klare, aabenbare Sprog." Sammenlign i samme Tom. Bl. 551.

**) Luther l. c. Bl. 297. 298. 569.

***) Luther Opp. latin. Tom. IV. fol. 360: "Necesse est *unius loci tantum unam esse propriam, certam et veram sententiam;* cæteræ sunt opiniones dubiæ et incertæ, *quæ fugiendæ sunt in sacris literis.*

****) Luther Opp latin. Tom. III. fol. 85: "*Literalis sensus scripturæ totus est fidei et Theologiæ Christianiæ substantia.*"

*****) Luther Opp. latin. Tom. I. in Genesin fol. 144: "Ego perpetuo hanc regulam sequor, ut statuam, verba debere servire rebus, et non e contra res verbis." Ib. fol. 76: "Nam mutatis rebus etiam verba mutantur, et fit plane nova grammatica."

Digitized by Google

som saadan, ikke havde nogen Stemme i Theologien,*) men vel maatte de mene, at hvor den Hellige Aand havde talet gjennem sine Organer, Profeterne og Evangelisterne og Apostler, der havde Han talet forstandeligt og klart for alle, som kaldtes til Frelse og Salighed; og denne Forstand, som det behagede Aanden at udtrykke gjennem Bogstaven, kaldte de den bogstavelige.**) Derfore modsatte de sig den saakaldte høiere aandelige eller figurlige Forstand, fordi de vel saae, at den, som en forborgen og ved Kunst først opdagelig, i kunde være den af Aanden intenderede, i en Sag, hvoraf Salighed og Fordømmelse afhang;***) ikke fordi de vare saa slove, at de kunde mene, at bogstavelig Udtydning ogsaa skulde anvendes paa Troperne og hele Billedsproget, der jo visselig have deres særegne Grammatik.****) Saaledes blev efter Reformatorernes

*) Luther Opp. latin. Tom. II. fol. 250: "Grammaticam decet Theologiæ cedere, quum non res verbis sed verba rebus subjecta sint et cedant, et vox merito sensum sequatur, et litera Spiritum."

**) I denne Mening siger Luther herligt: "Den hellige Aand er den allerenfoldigste Skrive- og Talemester, som er i Himlen og paa Jorden. Hvorfor og Hans Ord ikke kunne have mere end een enfoldig Forstand, som vi kalde den bogstavelige (der Zungen oder Sprachen Sinn)." (Teutsche Werke Tom. 1. Bl. 430).

***) See det nysanførte Sted af Luther (Antwort auf das überchristlich Buch) heelt igjennem, og den følgende Anm. **) til S. 151. En aandelig Forstand erkjender han kun, hvor Skriften selv udtrykkelig oplyser den, som Mysterium (Eph. 5, 32) eller Allegorie (Gal. 4, 24.)

****) Ved dette tilsyneladende, men i sig selv aldeles falske, Argument, sager Prof. H. at skjule for Læserne den egentlige Beskaffenhed af hans mentale Exegese (See: Anhang til Comm. over Br. til Gal. S. 162 o. fl. St.). Thi at Troperne (locutiones inversæ) ikke maae tages som egentlige Udtryk, derom kan jo intet fornuftigt Mennesse tvivle. Men deraf følger ingenlunde, at de ikke ogsaa have deres Grammatik og tilstæde en grammatisk Udlægning, kun

Grundsætninger den grammatiske Udlægning af Skriftens hellige Bøger af alle ægte protestantiske Theologer erkjendt for at være den eneste rette Regle til det skrevne Ord,*) og hvo der forkaster den fornægter med det samme Evangeliets klare Sandhed, for at holde enten en verdslig Philosophie eller aandløse Traditioner. Alt følgelig hvad der kalder sig aandelig Forstand (det være sig nu i allegorisk, moralsk eller hvilkensomhelst anden Udtydning af Skriften) i Modsætning til den Aand, der lever i Skriftens Bogstav, er for den sande Prote-

---

at den (som allerede Ordet tilkjendegiver det) er en Grammatica inversarum locutionum. Eller vil Prof. H. endelig have det i Skolesproget, saa hedder Sætningen, som det her kommer an paa, slet og ret: Troperne ere Gjenstand for Rhetoriken, men ikke for nogen vilkaarlig Udtydning. At forresten dette er Prof.'s Mening, ved Paabrraabelse af Troperne, at ville forsvare eller undskylde alt det Vilkaarlige i den moralsk-mentale Exegese, skal længere hen udførlig vises.

*) Saaledes lød da i de protestantiske Skoler siden Reformationens Tid den uforanderlige Regel for al Skriftfortolkning (som Prof. H. i Anh. til Comm. over Br. til Gal. S. 160 rigtigt anfører den): Sensus Sacræ Scripturæ non est nisi unus, nempe literalis." Men ikke engang dette, saa klare og tydelige, Udsagn kunde undgaae den mentale Exegeses utallelige Forbreielser. Prof. H. vil (l. c. S. 161), at man skal henføre Ordene: *nempe literalis* til Subjectet i Sætningen, saa at hele Meningen skulde blive denne: den bogstavelige Forstand af Skriften er kun een; ergo: den u-bogstavelige (moralsk-mentale) er mangfoldig. Kan man tænke sig nogen haanligere Paastand mod det, hvad den protestantiske Kirke har erkjendt for sin Canon angaaende Skriftens Udlægning? Eller skulde Prof. H. virkelig være saa uvidende om Reformatorernes Grundsætninger i dette Punkt, at han bona fide havde nedskrevet den anførte Tirade? Hvilket man antager, saa bliver Consequentsen den samme, nemlig at Prof. H. har falsk udlagt og aldeles forvandsket den første Grundregel for protestantisk Skriftforfolkning.

Digitized by Google

fanticisme, enten, hvis det brúges til at forsvare christelig Sandhed, noget høist Overflødigt,*) eller, hvis det bruges til at angribe den, en Gru og en Forargelse.**) Fra en anden Side betragtet, kaldte man denne Skriftudlægning den historiske; fordi Opgaven selv er af historisk Natur, at udforske nemlig, hvad de hellige Skribenter have villet udtrykke for en Mening ved Ordene, hvortil atter historisk Forskning er fornøden over Aabenbaringens Charakteer i det hele og i sine enkelte Dele. Allerede Luther bruger dette Ord saaledes (sensus historicus i Modsætning til sensus allegoricus; see hans Opp. lat. Tom. III. in Genesin fol. 117), og kalder alt det

*) Saaledes maae vi betragte alle Allegoristerne i den protestantiske Kirke fra Coccejus og Vitringa til Kanne, der visselig i en god og christelig Mening, men dog uden at fasthølde den eneste usvigelige Grund (sensum literalem), søgte at udbrede Skriftens Ære og prise dens aandelige Fylde, ved at mangfoldiggjøre de hemmelige og forborgne Betydninger af dens Udsagn, hvor efter sund Fortolkningskunst kun een maatte antages for den rette, og de øvrige i det høieste kunde gjelde som fromme Betragtninger derover (piæ meditationes S. Scripturæ).

**) Luther har ofte, især i sine Stridsskrifter mod Hieron. Emser klart udtalt denne Modsætning. Han kalder dem, der ved den allegoriske Udtydning (og den moralske er aabenbar kun en svag Skygge deraf) forlyste sig selv og forføre andre, i sit kraftige Sprog: "Spatziergeister," som man skal give Orlov til at jage efter skjulte høie Meninger, "doch daß sie zusehen und sich selb nicht verjagen, noch versteigen, wie den Gemsenjägern geschicht, als auch Origeni geschehen ist." "Den saakaldte aandelige Forstand," siger han videre, "holder ei Stik i nogen Disput (Figura nihil probat. August.), og der ligger ingen Magt paa, om ikke et Menneske vidste den. Bedre var det, naar man alene hænger sig ved den og laber den bogstavelige fare, at man læste idel Poeters Fabler; thi den er farlig; og uden den kan Skriften vel bestaae, men ikke uden hiin." Derimod: "i Ordene og den eenfoldige Forstand — der er alle Aanders rette Bolig og Stade." (Teutsche Werke l. c. Anm. **) S. 149.)

Digitized by Google

ubistoriſk, hvorved man søger at lægge en anden Mening ind i Ordene end den ſimple, eenfoldige, literale, ſom er den eneſte værdige for de af Gud inſpirerede Bidner. Og i dette Punkt seer man falder grammatiſk og hiſtoriſk Skriftudlægning ſammen; saa begge ere kun at anſee ſom tvende Sider af een og ſamme Sandhed. Men ved begge forudſatte Luther og enhver evangeliſk Theolog med og efter ham, at den Hellige Aand ſelv, ſom Ordets guddommelige Tolk, vilde veilede dem, der forſkede i Skrifterne, saa de kunde fatte disses eneſte rette Forſtand. "Intet Menneſke," ſiger han, "forſtaaer en Tøddel i Skriften, uden den, ſom haver Guds Aand."*) Og et andet Sted:**) "Hvis ikke Gud aabner og udfolder Skriften, kan ingen forſtaae den; den bliver en mørk og lukt Bog."

Men derſom dette nu er Proteſtantismens ufravigelige Norm for al chriſtelig Skriftfortolkning, derſom man ikke kan nægte, at disſe Grundſætninger ere Reformatorernes, der først fremſtillede Begrebet af en for Evangeliet proteſterende Kirke, saa er det vel uden videre klart, at den moraliſke Interpretationsmaade er i ſit Væſen uproteſtantiſk, og kan ſubſumeres ſom en Afart under den af Reformatorerne under det almindelige Navn af aandelig Skriftudtydning ubetinget forkaſtede. Thi for det første proteſterer den ligefrem imod Skriftens Selv-Klarhed og vilde helſt, om muligt, gjøre den til det dunkleſte af alt, for desbedre og rigeligere at kunne udſprede ſit Lys og lade det træde iſtedet for Guds Aands Dybheder og Mørke; men dernæst maa den, om ei directe, saa dog indirecte (ſkjøndt under den Forudſætning hos de myndige Fornuftens Børn at ramme Maalet des ſikkrere), modſætte ſig det grammatiſk-hiſtoriſke Princip. Og netop i denne indirecte Modſætning imod dette Princip beſtaaer den moraliſke Exege-

*) Opp. lat. Tom. III. fol. 169.
**) Teutſche Werke Tom. I. Bl. 557.

Digitized by Google

ses egentlige uchristelige Technik og Væsen. Thi enten maa den være høist uforstandig og altsaa aabenbar hjemfalden Phantasiens Magt (det onde Princip i den Hornemanske Theologie),*) naar den kan indbilde sig selv, eller i endnu høiere Grad uredelig og uærlig, naar den vil indbilde andre, at dette, som den haandhæver under Navn af moralsk Exegese, er en egentlig, ja den eneste rette Udlægning af Skriften. I saa Henseende var nu Kant en sand Apostel imod hans Eftertrædere blandt Theologerne; thi han paastod kun (som vi af hans ovenfor opstillede Maximer have seet), Nødvendigheden af en saadan Fremgangsmaade, for at bringe den moralske Fornuft til det den ved Kirke-Troen fravristede Herredømme, og er saaledes at betragte som en aaben og ærlig Fiende af Aabenbaringen; ogsaa fordulgte han ingenlunde, at saadan Methode ei med Rette kunde kaldes Skrift-Udlægning, hvilken egentlig, siger han, slet ikke hører under Fornuftens Competents, men i det høieste en Udtydning eller moralsk Anvendelse af Skriften til nødvendige Fornuft-

*) Ja! hvad beducerer Prof. H. ikke heraf? Alle Phænomener baade i den reale og ideale Verden, som ei lade sig bringe ind under det Mentales Norm, alle offentlige og private Misforhold ere umiddelbare Følger af Phantasiens Magt. Den mystiske Naturphilosophie og — Rigsbankens Organisation, Sands Mord paa Kotzebue og — Magnetismen, Privattheatrets Tiltagen og — Pharisæismen, Underslæb med Umyndiges Midler og — gjensidigt Selvmord af to Elskende i Frederiksberg Have, den nyere pietistisk-mystiske Theologie og — Studenterklubben, Regentsskiir, Borneocomedier, Følget ved Ligbegjangelser, Tummel og Piben paa Theatret o. s. v. (See fornemmelig: Anhanget til de tre latinske Taler, om Phantasiens Magt.) Hvo maa ei studse ved at see saa mange tilsyneladende heterogene Ting pragmatisk forklarede og sammenfattede under eet eneste Axiom? Og hvilken Præsumtion udspringer heraf ikke for Forf.'s Dygtighed til at opfatte og motivere det Historiske i den christelige Aabenbaring!

Digitized by Google

Diemeeb.*) Hans Modsætning imod det grammatisk-historiske Princip var altsaa næsten paa alle Punkter en afgjort, erklæret og aabenbar. Men ikke saa med de Svende, der ginge ud af hans Skole, eller paa egen Haand fuskede paa Kunsten. Thi disse, alle af Navnet Theologer, fornam snart, at der i den protestantiske Kirke, om og kun af Tradition, alligevel hist og her yttrede sig en større Ærbødighed for det skrevne Ord, end som kunde bestaae med den vilkaarlige Behandling af samme, som den moralske Interpretationstheorie gjorde til Pligt. Ingenlunde altsaa, for at skaane hiin Levning af gudelig Følelse for Ordets Kraft i protestantiske Christnes Hjerter, som de allerhelst havde seet gandske traadt under Fødder, men alene for ei at compromittere sig selv med det Navn, de engang bare af Theologer, og have Ryggen, da de ei kunde have Samvittigheden fri, lode de, som om de skammede sig ved den moralske Exegese, og undgik i det mindste at nævne dens Navn, især, da det var bleven bydt, at den Theorie, hvoraf den var fremgaaet, ufeilbarlig, consequent udført, maatte lede til en Coccceianst Allegoriseren; eller kaldte sig vel og ligefrem grammatisk-historiske Interpreter, som de andre, kun at de forbeholdt sig, selv at modificere Betydningen af det Grammatiske og Historiske, som de fandt det for godt. I dette Halv-Mørke og denne exegetiske Sprogforvirring, som det, hvad der dengang gik under Navn af Kritik i Tyskland, paa ingen Maade var egnet eller følte sig kaldet til at hæve og adsprede, lykkedes det disse den Kantiske Fornufts Interpreter at snakke sig saaledes tilrette med det theologiske Publi-

*) See: Religion innerhalb der Grenzen der Vernunft S. 43, hvor Ordene blandt andet falde saa: "Man kan erklære sig over den Maade, hvorledes man gjør sig et historisk Foredrag moralsk til Nytte, uden at behøve at afgjøre, om det ogsaa er Skribentens Mening, eller vi kun lægge den ind i hans Ord: naar denne Mening kun i og for sig, uden alt historisk Bevis, er sand."

Digitized by Google

kun, at hvad de udgave for Skriftfortolkning skulde gaae og gjelde som fornuftig Exegese, og subsumeres under den historisk-grammatiske Interpretation, hvilken de nu kun indirecte modsatte sig. Saaledes blev det hele jevnet ved en stiltiende Overeenskomst mellem begge Partier af Hermeneuter i Tyskland; det ene, som paa nye vilde indføre Philosophien som Skriftens eneste og rette Fortolker,*) gav i det mindste Slip paa det anstødelige Navn af moralske Skriftfortolkere, hvorimod det ubehindret skulde kunne indføre de for Philosophien eiendommelige Sætninger i Christendommen og disse betragtes som rene Resultater af den grammatisk-historiske Skriftudlægning; og det andet Partie, som endnu fandt det smukt at holde sig til Ernestis Skoles Glands og hans Grundsætningers Anseelse, betingede sig derfor kun, at alt, hvad de opstillede som grammatisk og historisk Exegese, skulde omvendt af de rationale Skriftudtydere betragtes som stemmende med den frie og selvmyndige Fornufts ufeilbare Udsagn.**) Saae derimod

*) De tidligere Forsøg af dette Slags i den protestantiske Kirke, som det af Lægen L. Meyer (i den berygtede Bog: Philosophia Scripturæ interpres), vare dengang for største Delen forglemte, og, om de erindredes, saa var Begrebet af Protestantisme selv allerede saa forvandsket, at man hellere betragtede dem som de første Yttringer af en friere Aand i Kirken. At Kant ikke har beraabt sig paa hin Forgjænger, som en Stemme fra Menigheden, er intet Under, da det System, han opstillede, efter hans Mening, skulde bero paa sig selv.

**) At dette virkelig var Exegesens Tilstand i det Hele i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede behøver intet videre Bevis for dem, der kjende, og med christelig Aand ville drøfte de exegetiske Skrifter fra den Tid, som endnu gaae og gjelde for Hovedbøgerne i Faget. For Kyndige behøver jeg kun at nævne Koppes Bibelværk med dets, for det meeste aandløse, Fortsætteres Arbeider, paa den ene Side, og W. A. Tellers og Langes Ordbøger over det N. T. paa den anden, som Exempler instar omnium.

Digitized by Google

vare og stedse færre bleve de, som vare saa ærlige med Kant at tilstaae, at saaledes lode Skriftens Ord, naar de forstodes ligefrem og bogstavelig, men at det var en Mening, som Fornuften ikke kunde antage. Saaledes var Christendommens bogstavelige Sandhed falgt, og let blev det nu for dem, der stode paa den brede Kantiske Basis, at kaste visse Sætninger, hvorved det egentlige Diemeed af deres Skriftudtydning skulde skjules for de Uindviede, Indgang og Ynde hos dem, der vilde have Navn af at følge den snevre (grammatisk-historiske) Vei. Og her staae vi nu ved det Punkt, som vil befindes at kaste et uventet og maaskee ukjerkomment Lys over det, af Prof. Horneman saakaldte, mentale Element af den moralske Skriftudtydning. I denne pseudo-theologiske Anvendelse nemlig af Kants Grundsætninger blev det først og fremmest en Lov: at man ikke skulde modsætte sig udtrykkelig hvad der kaldte sig grammatisk og historisk Udlægning af Skriften, men undergrave hiin, ved at beraabe sig paa Aandens Frihed, som ikke lader sig indskrænke ved nogen Tvang, af hvad Art nævnes kan, end sige ved en Bogstav-Tvang, og denne, ved at fremstille Dogmet som en blot død, traditionell Ting, som det absolut Modsatte af Skriftens levende Ord.*) Herved gjorde man naturligviis Regning paa,

Forresten har K. W. Stein, skjondt selv ikke ganske reen eller klar, i sin Bog "über den Begriff der historischen Interpretation des N. T. Lpz. 1815" tildeels opdækket de mangfoldige Inconsequentser og det Uholdbare i deres System, som med Keil forsvarede Begrebet af den grammatisk-historiske Fortolkningsmaade, skjondt de i Udøvelsen aldeles fornægtede dens Grundsætninger. — Vist er det, at alle saakaldte Skriftudlæggere fra den Tid, enkelte hæderlige Undtagelser fraregnede, lade sig henføre til een af de i Texten angivne Classer og mere eller mindre vare Forrædere af den evangeliske Sandhed.

*) Ogsaa disse Vehikler for den moralske Skriftudtydnings Indførelse har Prof. Horneman vidst at tilegne sig. At

Digitized by Google

at de Umyndige, for hvis Tarv Skriften saaledes blev omtydet, skulde uden videre godvillig indrømme, at hiin Modsætning mellem Aand og Bogstav var netop den ved Christendommens og det Nye Testamentes Stiftelse begrundede, det charakteristiske Skjelnemærke mellem dette og Jødedommet, og paa den anden Side, at alle, der vilde forske i Skriften, følgeligen med den moralske eller rationale Exegese maatte forudsætte, at Christendommens Resultater ei allerede vare fundne, men nu først skulde udfindes. Og forsaavidt nu hele denne Skriftudtydning var beregnet paa Umyndige, det vil sige: ikke Fattige i Aanden, men netop saadanne, som følte sig rige og tragtede efter at blive myndige, myndige over Skriftens

---

han betragter Dogmet som en Indskrænkning for Exegetens Frihed og vilde anse det for himmelraabende Synd mod Aandens selvstændige Natur, om nogen turde vove den christelige Forudsætning, at han ved flittig Forskning i og samvittighedsfuld Fortolkning af Skriften maatte komme til de samme Resultater, som ere nedlagte i Kirkens Bekjendelse og organisk udprægede i dens Dogmer, er indbydende af alle hans Arbeider. Dogmatiske Skriftfortolkere ere da for ham kun saadanne, som forsætlig lukke deres Øine for den aabenbare Sandhed, som (for at anføre eet eneste Exempel) af Steder, som Matth. 28, 10 (hvor Christus siger: "Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden") jvf. med Matth. 11, 27. Jo. 3, 35. 13, 3. 17, 2. ville udlede Christi Almagt; skjøndt hertil slet ingen Slutning og intet Mellemled behøves, da Ordene selv ere klare som Solen. Saaledes er Prof. H.'s anti-dogmatiske Skriftudtydning beskaffen, saaledes hele den Skoles, hvortil han bekjender sig; og jeg vilde fornærme Læserne, ved videre at udvikle hvad der ved det første Blik falder enhver i Øinene, at dette er kun et Skalkeskjul, og at de moralske Skriftudtydere med al deres Heftighed mod det christelige Dogma, ere forresten saa dogmatiske, som nogen kan ønske det. Det gjælder her slet ikke Tingen (Dogmet som Dogma), men dets Aabenbarelse under en historisk Form (det christelige Dogma), og var denne borte, skulde de ogsaa række Dogmatikerne Haanden.

Digitized by Google

Bogstav, for at beherske den med deres Aand, myndige over Dogmet som en død Form og sjæleløs Tradition, for at kunne sætte det, hvad de kaldte Liv og Sjel, istedetfor; da havde man vist nok gjort en rigtig Regning, og behøvede aldrig at frygte for, af dem at faae at høre saadanne Spørgsmaale og Indvendinger som disse: om da virkelig Modsætningen mellem Aand og Bogstav var at forstaae saaledes, som om Aanden ikke var indeholdt i Skriftens Bogstav, eller om den udtrykte noget ganske andet: Bogstaven nemlig de af Mennesker ved Siden af og foruden Guds Ord oprettede Sætninger og Vedtægter, men Aanden det levende Guds Ord selv, under hvad Form somhelst det monne meddele sig Menneskene? eller om ei den Antagelse, at Christendoms-Sandhed nu først efter atten Aarhundreder skulde søges, gjorde hele den christelige Kirkes Historie til Løgn og Skamme? Saadanne Spørgsmaale, siger jeg, vare aldrig at befrygte, og bleve de mod al Forventning opkastede, saa kunde man jo afvise dem som mystiske,*) ved hvilket Ord alene en indvortes Gysen maatte gjennemtrænge alle fornuftige Mennesker. Saaledes sikrede fra alle Kanter (indtil Christendommens Aand selv rørte sig og med eet overveirede dem) kunde de moralske Skriftudtydere meget gjerne indrømme den grammatiske Betydning, kun at denne ikke blev anseet som den vigtigere, men som blot forbere-

*) At ogsaa Prof. H. bruger dette Ord, som et Medusa-Hoved i sit exegetiske Skjold, overalt hvor nogen ubehagelig historisk Oplysning skal bortfjernes, og lader det med Hensigt saa ubestemt som muligt (for at man deri ligesom i Phantasien og i Dogmet kan finde alt hvad man søger af Fornuft-Stridigt i det borgerlige, videnskabelige og religiøse Liv), derpaa kunde anføres mange Belæg af hans Skrifter. Dog da de fleste af disse tillige ere Skjældsord mod Tidsalderen, hvori vi leve, som han ei har begrebet, saa forbigaae vi dem, paaanende en maaskee ufrivillig Misforstand.

Digitized by Google

bende til en høiere, der laae i hiin, som i sit Sved, og først ved deres Hjelp nu bragtes til Live,*) ja endog snakke med om en historisk Interpretation, kun at man ikke henførte dette Ord til Aabenbaringens Historie, som et guddommeligt Heelt i det Gamle og Nye Testamentes Sammenhæng,**) og altsaa forlangte, at man i det G. Test., i Jødedommet selv,

*) I dette Stykke er Prof. H. uforlignelig. Overalt hvor den bogstavelige Forstand af Ordene ikke ligefrem kan nægtes som saadan, der bliver den moralske fremdraget som den ulige vigtigere, sikrere og mere beroligende for Menneskets timelige og evige Vel, og hiin tilsidesat som blot physisk (som Skriftens Legeme altsaa i Modsætning til den Hornemanske Udtydnings Aand). Dette er virkelig hos Forf. blevet til noget saa ganske Technisk og Haandværksmæssigt, at han derfor har adopteret et eget classisk Udtryk, som tilsidst findes gjentaget i den i Anhanget til Comm. over Br. til Galat. indeholdte Skriftudtydningstheorie S. 163 med de Ord: "da (naar nemlig den bogstavelige Mening er funden og den figurlige udledt deraf), da tænkes den egentlige Betydning af de enkelte Ord bort fra Meningen i det Hele, da siger man: tropo solato, *involuero soluto et remoto.*" Hvad Figurligt ellers betyder hos Forf. og hvormeget han forstaaer at bringe ind under denne Kategorie (nemlig det, hvad der ikke fuldkomment kan gaae op i de Hornemanske Fornuftprincipers, det Fornuftiges Herredømme over Sandseligheden — det gode — og Phantasiens Magt — det onde Princip) har jeg allerede gjort opmærksom paa i Anm. ****) til S. 149.

) En saadan erkjender heller ikke Prof. H. Tvertimod betragter han det G. T. sjeldent anderledes end som en rituel og statutarisk Ting (at han i Propheterne erkjender mange herlige Brudstykker for Moral og Poesie gjør endnu ikke Sagen klar) og den jødiske Gudsdyrkelse overhovedet som inhuman Particularisme. Som en Følge heraf er for ham Hensigten af Christi Lære ingen anden end den: at afskaffe det rituelle Jødedom (See: Comm. over Br. til Gal. S. 55 o. fl. St.). Ogsaa i dette Stykke har han altsaa troligt udtrykt sin Mesters Grundsætninger. See: Anm. *) til S. 86.

Digitized by Google

som de identificerede med Bogstav- og Kirketroe, skulde søge det N. T.'s Begyndelse, og i dette, det G. T.'s Fuldendelse, eller fremstillede Opgaven som en blot historisk (nemlig at reconstruere og ligesom atter levendegjøre den Mening, i hvilken de hellige Skribentere, styrede af Guds Aand, havde talt og skrevet), men at man forstod ved Historien et Skyggebillede af det levende Begreb, som i de forrige Tiders Mørke Sandhedens Lærere og Venner havde maattet lempe sig efter, saa at de egentlig vel gave kun et Phantasma, men som i Aarhundreders Løb skulde befries fra det falske og tvetydige Lys, hvori det for de Svage og Umyndige en Tid lang maatte holdes. Denne Antagelse viiste sig at gjøre fortræffelige Tjenester; thi hvor noget ellers maatte bortforklares, der kastede man det nu simpelthen i de temporære Begrebers store Classe; ved Accommodation,*) der snart, skjøndt kun et lille Stykke af den moralske Exegese store Prisma, fik sin egen Indfatning eller Theorie, kunde man paa en fornuftig Maade affinde sig med meget Ubegribeligt, hvoraf der efter de strenge Grændser, Kant havde draget om Speculationens Gebeet, selv i den moralske Exegese altid blev endnu nok tilovers, ja kunde dertil bevare en vis udvortes Anstændighed, hvorpaa saa meget kom an. Thi selv det, at henføre til Historien hvad Begrebet forskjød, kunde jo ikke gjelde for noget Angreb paa Historiens Natur, hvilken man alt forlængst var vant til at betragte som et Beenhuus, hvor det ei faldt nogen ind at spørge om levende Ting.

Dersom nu denne Fremstilling af den moralske Interpretationstheories Forhold til Kirke, Aabenbaring og protestantisk

*) At Prof. H. ogsaa kjender og tilbørlig vurderer denne Talisman, skjøndt Ravnet klogelig forties i hans Skrifter, da det allerede for en Stund siden blev udraabt som skurrende, ja af adskillige Sagen selv omtalt som en sententia explosa, kan og bør man jo ikke tvivle om. Men hvo der tviver, ham henviser jeg til hvad der just ligger opslaaet for mig: Comm. over Br. til Ebr. S. 49. 76.

Digitized by Google

Skriftudlægning, indeholder unægtelig og paa Erfaring bygget Sandhed, saa vil visselig ingen, for hvem ei Christendom er et blot Mundsveir og Kirken et Tugthuus for de gienstridige Guds Børn, som ei ville lade sig og deres Troe rationalisere, tage i Betænkning at indrømme, at denne Theorie er i sit Væsen og sin nøgne Form (hos Kant) ligefaa antichristelig, som i sin mangfoldigen modificerede Udvikling i de Theologers Skrifter og Skoler, som optoge den, forsmædelig for det protestantiske Navn, hvis faste Borg engang Guds levende Ord er, som de dog vel skulle lade staae, saa meget de rykke derpaa, og hvis sikkreste Værn følgelig den literale Skriftudlægning er og maa fremdeles blive. Forsmædeligt er det, siger jeg, at nogen, der bærer Navnet af Protestant, tør saaledes vitterlig fornægte de Grundsætninger, hvorpaa Reformatorerne byggede som paa den fasteste Klippegrund, tør atter, i den protestantiske Kirkes Skiød selv, forsøge paa, saavidt det staaer til ham, at begrave Aabenbarings-Ordet, og ved en vilkaarlig Udtydning aldeles berøve det den Kraft til Saligheds og Frelse, som Gud har nedlagt deri for hver den, som troende annammer det. Men, eet af to — ogsaa det haaber jeg enhver Sandhedskjerlig vil indrømme nødvendig følger af den foregaaende Betragtning — saa hellere en aaben Modstand, som Kants, der ingenlunde dulgte, at Grammatiken var ham som moralsk Skriftudtyder en ligesaa stor Forargelse, som Kirkens Historie ham som Religionsphilosoph, og ei nægtede, at Aabenbaringsskrifterne maatte betragtes som et blot dødt Stof, hvoraf den høiere Aand kunde forme levende Gestalter — end hine tvetungede Pseudo-Theologers Praktiker, som ville indbilde Christendommens frie Sønner, at naar de vilde opgive Dogmet, som det al frie christelig Udvikling hemmende Bogstav, skulde de modtage Skriften af deres Haand reen og ubesmittet af menneskelige Tilsætninger. — Man vil sige: det er en haard Dom over den moralske In-

Digitized by Google

terpretationstheorie, som har foresat sig et saa stort Maal som dette: at bringe Skriften og den menneskelige Fornuft i Harmonie, ved at tage hiin fangen under dennes Lydighed; men netop dette, svarer jeg, er det antichristelige, gudsbespottelige i dette titaniske Forsøg; og i al Fald er da denne Dom, som blot sætter aandelige Vaaben mod legemligt, sjæleligt og verdsligt Overmod, langt mildere og sjælerigere end det, hvad Tilhængerne af hiin Theorie have dømt om den christelige Kirke og dens Tjenere, ja langt mindre bitter, end hvad de havde tiltænkt denne og disse, om deres System havde gjort sig gjældende som noget mere, end et blot Foster af menneskelig Indbildning og Formastelse.

At den moralske Interpretationstheorie saaledes, fra alle Synspunkter betragtet, er i sit Væsen som i sin Fremtræden uchristelig, uprotestantisk, utheologisk behøver vel intet videre Beviis for dem, som endnu ei ganske have glemt eller frivillig opgivet den rette Betydning af Christendom, Protestantisme og Theologie. Men da denne Forglemmelse i vore Dage desværre er saa almindelig, ja mange ei engang ret ere sig bevidste hvad de have tabt og forloret, saa maa det naturligviis ei undre os af disse Mange at høre den Indvending: om det ikke havde sømmet sig, før man gik ud fra nogen historisk Antagelse som Norm for Bedømmelsen (og en saadan er unægtelig Christendommens i det skrevne Ord indeholdte Bekjendelse og Kirkens Læreres Vidnesbyrd derom i deres Udlægninger af samme), at afgjøre, hvorvidt en Skriftudtydning, som hiin, vi have forkastet som aldeles stridende mod Christendommens Aand, var overensstemmende med Fornuften eller ikke: thi, kunde de mene, forsaavidt som det første befandtes, maatte dog vort Resultat erkjendes som mere end problematisk og den historiske Antagelse, hvorfra vi vare gaaet ud, som løs og ugrundet. For disse ubevidste Rationalister, som af redelig Hu spørge, saa og ved dette Spørgsmaal egent-

Digitized by Google

lig kun gjentage deres Børnelærdom og Collegievisdom, som hidtil fortroede sig til blinde Ledere, men selv dog hjertelig gjerne ønskede at finde den rette Vei, for saadanne, siger jeg, har jeg et dobbelt Svar.

Først ville de vel, tænker jeg, indrømme mig og alle dem, som i en personlig, historisk Christus og Aabenbaring alene finde det rette Middelpunkt for al Viden om aandelige Ting, at den dannede Fornuft ei blot vil finde Orden og Klarhed i sine Forestillinger, men gaaer fornemmelig og ud paa at erhverve nye Provindser for Erkjendelsen. Med andre Ord: om de end ei ville indrømme, at menneskelig Fornuft, som uselvstændig, skal lade sig oplyse af det eneste selvstændige, Aabenbaringens, Lys, maae de dog tilstaae, at den, antaget endog som det med Rette selvstændige og hegemoniske Princip i Mennesket, er perfectibel; thi nægte de dette, saa bliver den kun tilbage enten som en tom Abstraction eller som en kosmisk Kraft, der er Universets Lov i alle Punkter og Emanationer (saaledes som Stoikerne i deres pantheistiske System tænkte sig Fornuften og Cicero, den romerske Populærphiloseph, paa flere Steder i sine Skrifter*) har beskrevet den). Men synes de nu ei at kunne bifalde noget af dette Dilemma, mindst det første Led, fordi derved aabenbart Fornuftens Herskerkraft selv (som de forudsætte) blev til en Skygge, og heller ikke det sidste, hvorved de bleve erklærede Pantheister, saa følger nødvendig deraf, at Fornuften ei kan ville protestere enten mod Aabenbaringen som et Heelt eller mod de i den indeholdte ubegribelige Ting, ja allermindst, hvis den forstaaer sig selv ret, kan ville forsøge paa at bortforklare disse eller subsumere dem under hvad den allerede har begrebet, men meget mere, ifølge sin naturlige Stræben efter at udvide sin Syns-

*) Se f. Ex. Fragmentet af de republ. l. III. hos Lactant. divin. institut. VI. 8.

Digitized by Google

kreds alt mere og mere, maa søge at knytte dette, det allerede Begrebne, til hiint Ubegribelige. Paa denne Maade ledes Fornuften, rettelig øvet og skjærpet, til den forelsbige Antagelse, at der maa gives et Overgangspunkt fra den almindelige Erkjendelse, til den af de høiere og høieste Sandheder, som indeholdes i Aabenbaringen, og at Begrebet ingenlunde udmaaler alle de Regioner, som ere bestemte for Aandens Virksomhed. Men allerede denne Antagelse, der er saa naturlig for et Væsen, som i Erkjendelsens Skranker kun seer en nye Drivefjeder til at trænge ud over samme, gjør de Grundsætninger, hvorpaa den moralske Skriftudtydning er bygget, mere end mistænkelige, da den aabenbart forudsætter det som givet, hvad Fornuften efter sit Væsen først maa drives til at søge, og altsaa indskrænker Aandens frie Bevægelse, istedet for at aabne den nye Udsigter og elevere dens Standpunkt ud over den blot formale Anskuelse, som jo mere Livet vorder en Eenhed, desmindre lader sig anvende paa dets Forhold. Christelig eenfoldig talt, saa udtrykkes heved kun Muligheden af, at Menneskets kjødelige Fornuft kan ved Guds Naade vorde til en aandelig Fornuft; men denne Mulighed, blot ahnet, indeslutter allerede i sig en Spire, som er al Fornuft-Autonomies, og følgelig al derpaa grundet Skrift-Indsigts og Udtydnings visse Død.

Min anden Betragtning er fornemmelig henvendt til dem, som overalt søge og spørge efter Videnskab, og altsaa af den moralske Exegese, uden at bekymre sig om dens Charakteer forresten, vilde fordre, at den skulde opvise dette som det eneste rette Sandheds-Criterium: at Videnskaben ved den var fremmet. Antaget at disses Mening om Videnskabs Ypperlighed, forsaavidt den overføres paa Theologie, havde sin fuldkomne Rigtighed, saa kunne vi ikke lægge dem Sagen nærmere, end ved, som i det Foregaaende, at argumentere ex

Digitized by Google

concessis.. Altsaa: skal Menneskeslægten skride frem (en Antagelse, som staaer i sneverste Forbindelse med hiin Betragtning af Videnskab, og som ogsaa Christne i en vis Forstand kan underskrive, nemlig i den: at Christendommens Aand stedse mere og mere skal gjennemtrænge alle lavere Forhold), saa er vist nok intet mere fiendsk for denne Antagelse, end det at paastaae, at Aanden ei skulde være receptiv for andre Belæringer, end saadanne netop, som ligge i dens egen Natur, allerhelst, da denne Natur, som alle indrømme, for en Deel er os forborgen. See vi ikke, at selv i de physiske Ting Synskredsen udvides, hvergang en ny Erfaring kommer til; og vi skulde lukke vort Øie for den høieste af alle aandige Erfaringer, hvortil Aabenbaringen lover at lede os? — "Men det er gjennem et Mysterium, gjennem Troens dunkle Regioner, ei gjennem Erkjendelsens klare Æther" — vil enkeltes Fornuft indvende — "at Veien gaaer dertil." — Kun sagte, bede vi, at denne Indvending maa fremføres, at ikke Fornuften, som disse enkelte prise saa høit og kjende saa lidt efter dens egentlige Væsen, skal blive til Skammie for det hvad Menig-Mand og Lærde kalde sund Forstand! Naae i al Verden har man da hørt, at en ny Erkjendelse, som støttede sig paa Erfaring, kom anderledes frem for Lyset end ved at udvikle sig af det først tilsmelabende Dunkle? Og synes ei de eminenteste Opdagelser i Videnskab og Kunst allerede ligesom at vise hen til noget mere end en simpel Slutningsrække; og den Erfaring, de forudsætte, synes den ei for mange ligesom indgivet og vakt, ei ved smaalige Combinationer sammensøiet? — Saa er det da ingenlunde at frygte for, at Fornuften, ved at følge Aabenbaringens Lys, skal lide noget Skaar paa sin videnskabelige Charakteer, men meget mere, som det synes, ganske overensstemmende med dens Interesse, da dog det store *Εὕρημα* ligger uden for dens Grændser, at slutte sig til den, skjøndt for det første Blik dunkle, Opdagelse, som Aabenbaringen in-

Digitized by Google

beholder, og prøve i det mindste, om det er muligt, at Vidskab kan blive til Viisdom, og Klarhed formæle sig med Kraft, og Livet selv vorde Menneskets Lys. Thi det er det, som Aabenbaringen forjætter alle, som have Sandheden kjer. Men dersom det er saa, saa kan Fornuften umulig undslaae sig for at gjøre denne Prøve, da den nødvendig maa have erfaret, at det netop er Livet, Udrettelsen, Kraften, som mangler selv dens høieste Ideer, og at den derfor ofte maatte flye, som den kaldte det, til Ideernes Verden, hvorved den uvilkaarlig og dunkelt udtalte sin og Universets Trang til en Midler. Og er denne Trang først fornummet, fornummet levende i Aandens og Hjertets Helligdom, saa det, som hidtil gjaldt for Symbolet paa Vandringen gjennem Tankens Enemærker: "*Sapere aude!*" nu bliver Livets Løsen, saa kan Fornuften ei andet end bortfjerne alt, hvad der vil fremstille Gjenstanden for dens Længsel som allerede funden i Tænkningens Verden, og Livets Sandhed som udtømt allerede ved Ideen, saa vil Aabenbaringen ei længere staae for den som en dunkel Tale, hvori den først selv skal bringe Lys, men som det rette Vidnesbyrd om det Liv, der alene fører til Lyset; saa maa den moralske Skeistudtydning og alt overhovedet, hvad der stræber at gjøre Aabenbaringen til et blot Reflex af menneskelig Viden og til et Sediment af Fornuftigheden, som jordiske Naturer trodse paa, forekomme den som fiendtlig, ja dræbende for Aandens Udvikling, og i lige Grad fjernende fra Livet og fra Sandheden.

Jeg tør saaledes haabe at have fremstillet et klart og skarpt Billede af den moralske Interpretationstheorie og at have bragt det til fuldkommen Evidents: at ingen, som hylder og udøver den kan være en christelig eller protestantisk Theolog i Ordets rette Mening, ja at selv dens Appellation til et fornuftigt Publikum kun kan gjelde for dem, hvis Fornuft ei er kommen til For-

Digitized by Google

Kand. Hist og her har jeg og givet Vink om, hvorledes Prof. Horneman navnlig slutter sig til denne Theorie. Men for intet at forbigaae af hvad man kan fordre af en ærlig Kritiker, finder jeg, det er min Pligt at erklære mig endnu over dette Spørgsmaal, hvorvidt Prof. H. fuldkommen har opfattet, og med hvilken Færdighed han udøver denne Theorie. Svaret derpaa vil jeg give, i det jeg sammenstiller Prof. H.'s Forklaring eller Udtydning af Joh. 1, 1 ff. med den Maade, hvorpaa Kant selv har opfattet dette og lignende Steder, og tillige saaledes forbereder Overgangen til min Betragtning over den egentlig saakaldte mentale Exegese. Hvorved jeg ønsker og haaber, at denne Sammenstilling, foruden sin unægtelig historiske Interesse, maa bidrage til at oplyse Forskjellen mellem Mesteren og Sukkeren i Kunsten.*) Men da Kant overalt kun i store Omrids har antydet, hvad Skriftudtyderne efter hans Sind maatte statuere, hvorved den egentlige exegetiske

*) At jeg ikke for at haane nogen Vildfarende (hvilket visselig vilde være ukjerligt), men for at give Sandheden sin Ret og Ære, har udtrykt Modsætningen her netop med disse Ord, og at jeg ei har kunnet vælge mere skaanende, vil man vel troe mig, uden at jeg behøver at beraabe mig paa, at jeg efter de Regler for Skriftfortolkning, som jeg har lært og øst af Reformatorernes Skrifter, ikke kan andet end betragte al slig Udtydning, var den og nok saa fuldkommen i formal Henseende, som Stymperværk. Det, hvad her maa lægges Vægt paa, og hvad der hjemler disse og lignende tilsyneladende haarde Udtryk deres, med christelig Mildhed vel fordragelige, Betydning, er den Betragtning, at det her ikke gjelder nogen menneskelig Tale, hvis Udtydning ofte maa synes, ofte og være tvivlsom, jo sjeldnere det lykkes selv den, der kjender Betingelserne for Ordets Klarhed, at afpræge Tanken deri aldeles adæquat, men gjelder det guddommelige Ord selv, hvis medfødte Kraft og Klarhed ved slige Udtydninger svækkes og forbunkles.

Digitized by Google

Beviisførelse blev dem selv overladt, saa tillade man mig at drage andre med ind i Parallelen, som nødvendig maatte gjelde for dygtige Disciple i hans Aand, og egentlig vare Mestere, før han tænkte paa at beskikke nogen til sin Læres Udbredelse; især da Sammenligningen vil saaledes kun vinde i Klarhed, og ingenlunde noget Fremmed, eller noget, som jo Prof. H. ei gjerne vilde vedkjende sig, da det netop giver ham og hans Skriftudtydning de Grundvolde, som han her og andensteds har forsømt at lægge, vil vorde indført. Thi var det modsatte Tilfældet, kunde man jo ei uden Grund mistænke mig for at ville berøve den mentale Exegese sin egentlige Glands og Skikkelse!

Altsaa til Sagen! Jeg forudsætter, at de første Vers af det Johanneiske, Christendommens Hovedevangelium, ere som skrevne i enhver christelig Læsers Hjerte, og vender mig altsaa strax til Prof. H.'s Udtydning af samme.

"I Begyndelsen," siger Prof. H., "er sikkert nok det hebræiske בְּרֵאשִׁית 1 Mos. 1, 1." Tilstaaet. Og hvad følger deraf? At Logos, mener Prof. H., om hvilken Evangelistens Tale er, "var før Verden blev," men — "ikke fra Evighed af." Thi, siger han, Verden kan jo dog ikke være fra Evighed, og 1 Mos. 1, 1., som unægtelig er det nærmeste Analogon til dette Sted, hvad Ordet ἀρχὴ angaaer, siger: at i Begyndelsen skabte Gud Himlen og Jorden. Allerede her dogmatiserer Prof. H. tvertimod sin erklærede anti-dogmatiske Natur, og Resultatet er dette Absurdum: at Logos eller Ordet, som vi forelsbig kalde Christus med Apostlen selv (Jo. 1, 14), havde en *præexistentia ante mundum* — men ikke Evighed. Hvorledes? Det, som var før alting, hvad der er i den sublunariske Betydning, det vil sige: bliver og forgaaer, skulde ei have en af Tiden ubetinget, altsaa evig Tilværelse? Desuden, hvad Consequents ligger der i Henviisningen til 1 Mos. 1, 1., naar der abstraheres fra Steder-

Digitized by Google

nes forskjellige Sammenhæng? "Gud skabte Himlen og Jorden i Begyndelsen," det er: før Verden og Tiden blev, var Gud hos sig selv, og intet uden Gud, indtil Han fattede den Beslutning at afprøge sin Almagt og Viisdom i et Universums Frembringelse. Men, siger da Evangelisten, at paa samme Maade Gud i Begyndelsen skabte Ordet? Nei! der siges: Ordet var hos Gud, altsaa aabenbart uden for alt det, som skulde underkastes Tidens Vilkaar, og indesluttet i Guds eget Væsen; det var altsaa ustridigt "før Verden blev," men netop derfor evigt; thi hvad der da var (ante mundum conditum), er τὸ ἀεὶ ὄν.*) — Ganske ubuelig viser sig altsaa her strax "fra Begyndelsen af" Prof. H. til at haandhæve den moralske Exegese, og vi kunde allerede, hvis vi ei foretrak at gaae betænksomt til Værks og see Prof.'s Kunst gradviis udfolde sig for vore Øine, have stærk Suspicion om, at en "mental Ingredients" havde fordærvet hele Anretningen; thi til fuldkomne Absurditeter skulde dog vist den Udtydning, der i Kants Navn og efter hans Grundsætninger fremsattes, ei kunne eller burde lede. Allerede af hedenske Philosopher, af en Proclus og Amelius kunde Prof. H. lære, at hvor Talen er om de høieste aandige Ting, der gjælder, formedelst de menneskelige Sprogs Ufuldkommenhed, et "Var" det samme, som "Evigt være,"**) og at denne "ἡ τῆς ἀρχῆς

*) Saaledes allerede Origenes til dette Sted. Og efter ham Augustinus ligesaa dybt som skarpsindigt: "Non sicut in principio fecit deus coelum et terram, ita in principio *fecit* verbum, sed in principio *erat* verbum." (Epist. LXVI.) Hvad der ligger ud over og hinsides Begyndelsen er begyndelsesløst, og indbefatter al Begyndelse, alt Vordende, hele Skabelsen i sig. *Augustin.* Sermo VI de tempore: "Qvi in principio erat, intra se concludit omne principium."

**) Proclus in Platonis Timæum; cit. F. A. Lampio in Comm. in Evang. Joannis Tom. I. p. 295.

Digitized by Google

τάξις καὶ ἀξία" er en, hvori kun det, hvad der i Sandhed kaldes Gud, det Evigt-Værende, indbefattes.*) Men mere endnu vilde han, naar det endelig skal være mental Exegese, profitere i Socinianernes Skoler, og Skade, maae vi sige, at han ikke kjender deres Bøger bedre end af de alleralmindeligste Resultater, som findes i ethvert dogmehistorisk Compendium! Thi af disse Mestere vilde han have lært at sætte en ganske anden Skik paa Evangelistens "Begyndelse, i hvilken Logos var," og ikke ubesindig tilskaae en Præexistents sensu proprio, som nødvendig indeslutter Evighed, og altsaa vindiceter Christi Guddom i den alleregentligste Betydning, som han dog aldrig kan lade gjælde. Skarpsindig bemærker blandt andre Volkel efter Faustus Socinus,**) at ved "Begyndelsen" her ei kan forstaaes andet end Evangeliets Begyndelse, ligesom Marc. 1, 1 "Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου I. Χρ." altsaa Johannis den Døberes Tider, om hvilke her da skulde siges: "at selv i denne Tid Logos-Christus, skjøndt ikke bekjendt for Verden, dog var til, forsaavidt han nemlig var velbekjendt for Gud, der, som Fader i mental Mening, allerede da udrustede ham til det prophetiske Embede, han skulde beklæde."***) See her er mental Forstand i, og ikke, som

*) Amelius apud Eusebium in præparat. Evang. XI. 19: "Καὶ ἔτος ἄρα ἦν ὁ Λόγος, καθ' ὃν αἰεὶ ὄντα τὰ γινόμενα ἐγίνετο — καὶ νῦ δὲ ὢν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξίᾳ καθεστηκότα πρὸς Θεὸν εἶναι καὶ Θεὸν εἶναι."

**) *Faustus Socin.* in Explicatione primi Cap. Joann. V. Bibliotheeam Fratrum Polonorum Tom. I. p. 79. — *Volkelius* de vera religione Lib. V. cap. 13. p. 484 sq. coll. lib. III. cap. 3. p. 42.

***) *Volkel.* l. c. p. 42 "Erat apud Deum — *non apud homines*, i. e., nondum publice coelestis disciplinæ mysterium hominibus explicabat, ideoque illis hujus sui muneris ratione ignotus erat; Deo tamen erat exploratissime cognitus" et q. s.

Digitized by Google

i Prof. H.'s Forklaring, en Vaklen og Halten til begge Sider; thi det vil han selv ei nægte os, at virkelig den physiske Mening af dette Sted ei ganske er afstreifet i hans Udtydning deraf, hvorved da nærmest den første af ham selv opstillede Grundregel, at dyde nemlig det Bogstavelige eller Physiske, usdvendigvits er krænket, og han følgelig ei heller med skjellig Grund kan udraabe sit triumphatoriske: *involucrum solutum est.*

Λόγος. Prof. H. henfører dette Ord, som med Rette fremfor alle kan kaldes en *λόγος πολυθρύλλητος*, til det hebræiske דבר יהוה, og mener, at herved maa forstaaes en Personification af den guddommelige Viisdom, som meddeelt Christo i Særdeleshed.*) Han forklarer det altsaa for det første *per metonymiam.* Vi lade dette gjelde, uden videre at indlade os paa det Spørgsmaal, hvorvidt Alexandrinernes hypostaserede *λόγος*, hvortil denne Antagelse nærmest provocerer, kan og bør ansees som oversat fra de prophetiske Navne paa Israels Messias, eller hvorvidt overhovedet alexandrinsk Talebrug her kommer i Betragtning, da Apostlen jo unægtelig har forklaret sig selv fuldkomment, i det han siger V. 14: "Ordet blev Kjød." Ordet er altsaa Christus, som Guds eenbaarne Søn efter hele sin Midler-Natur, men ikke, som Prof. H., forladende hiin forrige Provocation til alexandrinsk og targumisk Sprogbrug, i sin Commentar paraphraserer det: "den høieste Viisdoms fuldkomneste Lærer for Menneskene"**) (altsaa Christus alene efter sit prophetiske Embede). Thi sat endog, at denne Oversættelse lod sig philologisk retfærdiggjøre, ved med Prof. H. at appellere til *φῶς ἀληθινὸν* V. 9, saa kan det dog

*) Dette er hans Mening i "Afhandlinger, henhørende til Philosophie, Moral og Theologie," 1 Bind S. 230, hvortil Commentaren over dette Sted hos Johannes udtrykkelig henviser.

**) Oplysninger til Christi Taler hos Joh., 1ste Deel S. 4.

Digitized by Google

vel ikke nægtes, at kun Ordet i Kjødet (ἐν σάρκι ὢν) kunde være "den allerfuldkomneste Lærer," og hvilken Absurditet maatte vi da lade Evangelisten sige V. 14, hvor han beskriver Ordets Kjødblivelse, ἐνσάρκωσιν τοῦ λόγου, der, hvis hiin Forklaring skulde gjelde, jo allerede maatte ligge i Begrebet af Logos.*) Men nu er det desuden vist, at hiin Antagelse, at Logos alene skulde være Christus, qva interpres voluntatis divinæ,**) ingenlunde lader sig philologisk forsvare, hverken ved Veraabelse paa metonymisk eller

*) Denne Sætning er klar nok. Alligevel troer J. Socinus at kunne redde sin Udtydning af de foregaaende 13 Vers ved at paastaae, at γίνεσθαι efter det hebr. הָיָה, navnlig ogsaa i Aoristet, kan oversættes ved: at være, som. Luc. 24, 12 (ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης δ. τ. λ.). Han har altsaa dog mærket Snaren, det her laae for hans Fod, og strædt, saa godt det lod sig gjøre, at rede sig ud deraf. Men i Grunden — hvor slet og aandløst! Thi fordi ἐγένετο paa hiint Sted hos Lucas maa oversættes: var (det beskrivende factus est s. fuit) deraf følger slet intet for dette Sted; men det kommer ved ethvert Sted an paa Prædicatet, som følger. Σάρκα γίνεσθαι er ἐνσαρκοῦσθαι; og ingenlunde kan da γίνεσθαι med dette Prædikat resolveres til εἶναι. Σαρξ maatte da desuden, hvis denne Forklaring skulde gjelde, efter det hebr. בָּשָׂר, betyde humanam naturam, qva imbecillem, fragilem mortique obnoxiam (som Socinus selv tilstaaer); og vi fik da denne Sætning ud: at den Logos, om hvilken Ev. siger, at den i Begyndelsen var hos Gud og var Gud — var dog i Grunden kun et skrøbeligt Menneske, som vi alle, og Ev. havde da skrevet dette 14de Vers aabenbar som Socinianernes og Antitrinitariernes første Apostel.

**) Jo. Maldonatus, som Socinianerne ei have glemt at anføre, paastaaer ligefrem, at Evangelisten aldrig benævner Christus som Λόγος, uden hvor han vil fremstille Ham som den guddommelige Villies Forkynder. Hvor falsk imidlertid denne Paastand er, sees bedst af Aabenb. 19, 13, hvor den, der haver Navnet ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ustridig er, som Sammenhængen udviser, Verdens Dommer, Han, hvem Faderen har givet al Dommen (Jo. 5, 22).

Digitized by Google

metaphorisk Talebrug; thi fordi λόγος saaledes kunde overføres til at betegne det Redskab, igjennem hvilket Gud havde villet aabenbare os sin Villies Hemmelighed, eller Ordet staae i Stedet for Ordets Forkynder (ἐξηγήτης τοῦ λόγου), *) deraf følger ikke, at det i denne Sammenhæng skal eller bør restringeres saaledes. Tvertimod forbereder Evangelisten ligesom for vore Øine de guddommelige Mysteriers gradvise Udvikling, saa at nogen retrograd Forklaring ikke lader sig tænke (med mindre Forvirring af de klare Ord, som hos Prof. H., skal blive Følgen). Thi først viser han os Ordet, som i Begyndelsen var hos Gud, ja Gud selv, og følgelig Verdens, den aandiges saavelsom legemliges, Skaber (V. 1-3); dernæst hvorledes i den Guds Eenbaarne Livet var (det selvstændige, ζωὴ ἐν ἑαυτῷ Joh. 5, 26), og dette Liv blev Menneskenes Lys og skinnede i Verden (gjennem Mose og Propheterne og det gamle Testamentes, i Herrens Frygt vandrende, Børn) trods Menneskenes Bestræbelser at fordunkle og udslette det (V. 4. 5. 10), indtil omsider dets Aabenbarelse i Kjødet, forkyndt af Johannes den Døbere, saaes af Disciplene og alle Troende (V. 5-9, 11-14). Tilmed saa har den analoge Talebrug, som kan eftervises hos Alexandrinerne og i de chaldæiske Targumim, i det mindste den Nytte, at den, skjøndt gjennem en dunkel og tildeels ved fremmed Philosophie formørket Tradition, lader os ahne de Motiver, som kunde bevæge Evangelisten til at vælge her netop dette Ord fremfor andre prophetiske Navne til at betegne Guds eenbaarne Søn. — I hvorom alt er, saa maa Prof. H. her atter lære af Socinianerne; thi kun ved at antage Begyndelsen, som Evangelisten omtaler, for den aandige Skabelses Begyndelse, **) lader

*) Volkel. de vera religione lib. V. cap. 10. p. 435.

**) Saaledes J. Socinus (see Bibl. Fratr. Polon. Tom. I. pag. 78), der dog i hele denne Udførelse er mindre consequent og gedigen end Volkel (see ovenf.), og mere nærme-

Digitized by Google

denne Udtydning, skjønt aldeles mod Skriftens Bogstav og Aand, sig til et vist Punkt gjennemføre; men ved først at indrømme Christo præexistentiam ante mundum conditum, og siden indskrænke Prædikatet Logos til eet af Christi Embeder her paa Jorden kaster Prof. H. aabenbart Splid ind i sit eget mentale Rige; og vi vide jo af Skrift og Erfaring, at intet Rige kan bestaae, der er ueens med sig selv.

At "Ordet var hos Gud og Ordet var Gud," lader Prof. H. gjelde om Ordets "allernøieste Forening med Gudsommen, saa nøie, at man kunde sige: Gud selv var Han." *) Ja vel! at man kunde sige det, — men ogsaa eenfoldig efter Skriftens Bogstav troe det? eller forbeholde sig selv en bedre og fornuftigere Mening? Man seer, at Prof. H. ester ogsaa i Udtydningen selv det Forblommede. Men, for at skaffe os Lys i dette Halvmørke, der er os dobbelt ubehageligt her, hvor ideel Lys og Liv forjættes os i det store Vidnesbyrd om Christo, Guds Søn, ville vi blot i en Anmærkning **) jevnføre et par andre Steder af Prof.'s Skrifter, af

sig til Prof. H. Thi ogsaa han kjender en Præexistents uden Evighed, som disse Ord (l. c.) vidne: "Quemadmodum itaque Moses, antiqvi hujus mundi creationem descripturus, *In principio* dixit, eorum respectu, qvæ deinceps dicturus erat — ita et Johannes, quum *de spirituali mundo*, per *Christum creato*, scripturus esset, usus est illa ordinis voce, non autem æternitatis nota, *ut intelligamus*, *Verbum hoc fuisse*, *non qvidem ab omni æternitate*, *sed ante res creatas omnes Novi mundi.*"

*) Oplysn. til Chr. Taler hos Joh. 1ste Deel S. 4.

**) Locus classicus er her: Comm. over Br. til Ebr. S. 18, hvor de i Texten paaberaabte Udtryk forekomme, og videre, for at gjøre Meningen ret haandgribelig, henvises som til et Analogon til Menneskets Ligheds med Gud i Sjelens høiere Forstands Evner o. s. v., der jo altid kan tænkes potentseret i Aandeverdenen. Altsaa i ethvert Fald kun en gradvell Forskjel mellem Guds eenbaarne Søn og det syndige Menneske anteger Prof. H. Man sammenligne i

Digitized by Google

hvilke Resultatet er dette: at skjøndt man vel kunde sige: Ordet var Gud, bør man dog ikke tro det, men antage den høist mulige, i al Fald overmenneskelige, Ligheb med Gud, som det, der udtrykkes i dette og lignende Steder. Her have vi nu atter et lysende Exempel paa, hvorledes den mentale Exegese forstyrrer og ødelægger sig selv. Den høist mulige Lighed med det guddommelige Væsen, er jo, saavidt vi ei ville lege med Ordene, ei tænkelig uden en fuldkommen Indlemmelse i og Udgang af samme, altsaa en saadan, som vi antage, i det vi kalde Christum med Evangelisten Guds Eenbaarne fra Evighed af. Men dermed vil Prof. H. intet have at gjøre; en mental*) Forening, og i al Fald en overmenneskelig Lighed (hvorefter da Christus, dersom vi tør holde os til Ordenes naturlige Forstand, blev i det høieste en Engal eller Erkeengel), er alt hvad han vil tillade og levne os for vor Troe. Underligt er det herved, at det slet ikke er faldet Prof. ind at appellere til den vigtige philologiske Oplysning, som allerede S. Socinus**) giver os til dette Vers, med den Bevægelse, at ingen, som endog blot kun har nippet til Sproggrandskningens Vælb, kan være uvidende derom: den nemlig, at θεὸς her staaer appellative, og netop derfor er sat uden Artikel. Hvorimod nu rigtig nok ingen Philolog kunde have noget at indvende, uden den eneste lille Omstændighed, at V. 18, hvor Talen dog unægtelig er om "den allerhøieste, sande Gud," θεὸς ogsaa staaer uden Artikel.

---

ovrigt med hiint Sted: Comm. over Br. til Rom. S. 202, over Br. til Gal. S. 166, og Oplysn. til Chr. Taler hos Joh. 1ste Deel S. 213.

*) Læg vel Mærke til, det vil her sige: en blot tænkt, ikke real og substantial Forening. Udtrykket staaer i det sidstanførte Sted af Oplysn. til Chr. Taler hos Joh.

**) Biblioth. Fratrum Polonorum Tom. I. pag. 79. Cf. Volkelium de vera religione lib. I. cap. 13. pag. 101.

Digitized by Google

"Alle Ting ere gjorte ved det o. s. v." Her stiller sig Prof. H. egentlig paa en eclatant Maade fra de eenfoldige Udlæggere i den christelige Kirke, som alt siden Irenæi*) Tider have taget disse Ord i bogstavelig, eller, som han kalder det, physisk Mening, saaledes nemlig, at Verdens Skabelse her tillægges det selvsamme Ord, som i Begyndelsen var hos Gud. "For min subjective Fornuft," siger han, "er den mentale Mening baade her og i V. 10 forklarligere." **) Vi kunde fristes til at sige, hvad spørge vi om Hornemanst-subjectiv Fornuft (der allerede til det første Vers af Evangeliet har modsagt sig selv tre Gange, og vist sin Incompetents paa en ganske anden Maade, end Kant overhovedet erkjender den, ***) til at udlægge saa høie Ting) her, hvor det gielder om Evangeliets objective Sandhed, om en Mening, som ei kan være forborgen eller forblommet for nogen, der spørger efter det evige Liv, der i Frelsens Fyrste kan ei andet end see Livets Herre fra Begyndelsen og fra Evighed af. Men vi spørge hellere: hvilken er da denne mentale Mening, som er saa plausibel for den Hornemanske Fornuft? Det er den: at Alt, det vil sige alle Mennesker fra Christi Fremtrædelse af (dog med betydelige Undtagelser), ere blevne frembragte (skabte) d. e. oplyste, uddannede, forædlede, ved Ham d. e. ved Hans Lære. Og de philologiske Grunde til denne Forklaring? Hvad πάντα for πάντες ἄνθρωποι angaaer, saa henviser Prof. ****) os først til hans Comm. over Brevet til Ebr. *****) og derfra til en Excurs over Johannes No. 5, †) hvor Gyldigheden af denne Antagelse, siger han, er beviist.

*) Irenæus advers hæres. lib. I. c. 19.
**) Oplysn. til Chr. Taler, 1ste Deel S. 4.
***) See ovenfor S. 154. Not.
****) Oplysn. til Chr. Taler l. c.
*****) S. 13. 14.
†) Oplysn. til Chr. Taler 1ste Deel S. 163 ff.

Digitized by Google

Men — desværre for den mentale Exegese! — det staaer kun meget slet med dette Bevis. Thi deraf, at πᾶν, πάντα, paa tre Steder i det N. T.,*) staaer for πάντες, følger ingenlunde, at det, hvor Sammenhængen paa den Maade aldeles vilde opløses, skal staae saaledes.**) Meget finere og forstandigere bemærkede allerede Socinianerne, at hine Ord, hvad enten de stode i dette eller hint Kjøn, overalt maatte henføres til Talens Hovedgjenstand, ad subjectam materiam;***) og da de nu engang havde poneret, at Johannes ikke burde eller kunde skrive om andet end om Skabelsen ved Evangeliets Forkyndelse,****) saa fulgte det øvrige meget let og net. Men nu med det andet Ord: ἐγένετο — der bliver Prof. H. med samt hans Socinianske Forgjængere os endog enhver qvasi-philologisk Retfærdiggjørelse skyldige. Thi hvor kunde de troe nogen være saa taabelig, paa deres Ord at antage at γίνεσθαι (fieri) er nærmest det samme som *reflci*, og dette sensu mentali: *illuminari?*****) Det er dog at fordre formeget

*) Jo. 6. 37, 39. Gal. 3, 22. De øvrige, som Prof. H. anfører, ere subreptitia og falske, nemlig Eph. 3, 9. Jo. 17, 2.

**) Ellers vilde man jo med samme Stringents kunne slutte, at πάντα Ap. G. 17, 24. Ltk. 1, 15 o. a. St. skulde betyde: "alle Mennesker." Jeg antyder dette kun, og overlader Læserne selv at see det Absurde deri.

***) Saaledes Volkelius de vera religione lib. V. cap. 10. p. 446. Som fuldkomment bevisende anfører han, efter F. Socinus, 1 Cor. 5, 17, hvilket Sted Prof. H. altsaa kan lægge til de af ham samlede.

****) Volkel. l. c. "Nec alia de re, qvam de iis, quæ ad N. T. pertinent, Johannes evangelium scribere *debuit*."

*****) Med tydelige, klare Ord udtaler dette Volkel. de vera relig. lib. V. cap 10. p. 447: "Homines, *mundi* appellatione (vel τῶν πάντων) designati, ita per illum *facti sunt*, qvemadmodum etiam omnes per eum fuerunt *illuminati*. — Eodem igitur pacto mundus per ipsum *factus* i. e., *qvantum in ipso fuit*, *refectus est*." Prof. H. deri-

Digitized by Google

af Folk, som ei ganske have glemt det græske Tungemaal, eller, om i dette Tilfælde skal oversættes fra Hebraisk, den constante Betydning af ΠΝΠ, hvoraf jo Skolebrenge neppe kunne tage Feil. — En ganske uventet Oplysning meddeles os endnu til alt dette af Prof. H., "at, naar den physiske Mening (af dette Vers) skal beholdes, saa føres Tankerne hen til Gnostikernes Lære om Demiurgos, som endnu god ved Verdens Skabelse!" Vee os altsaa, om vi endnu haardnakkede efter gammel christelig Troe og begrundet Udlægning, som Luther og Melanchthon lærte os, holde paa denne proscriberte physiske Mening. Vi kunde da ei undgaae, hvis vore Tanker forresten vare som Prof. H.'s, at forestille os den Christus, vi have i Tanker og Hjerte, som en platonisk eller gnostisk Verdenskunstner, der havde den formuftløse Materie behov, for deraf at danne en Bolig for de faldne Aander; der vel i hiin chaotiske Tingenes Begyndelse sugede af Lysets Element, men siden fjernede sig derfra til de sidste Kredse, hvor Mørket og Døden have hjemme. Men netop denne Forestilling viser os, hvorfor Prof. H. maa have udredet sig ogsaa af den physiske Forklaring (hvis Grunde, saavelsom den mentales, han midlertid beholder in mente); thi den forudsætter nødvendig, at han ved Præpositionen διά har tænkt sig causam instrumentalem; fordi, hvor ingen Materie er at skabe af, der kan Tanken ei heller falde paa nogen Demiurgos, som først virker gjennem Materien. Hvor grundfalsk imidlertid og aldeles uskriftmæssig denne Hylozoisme er, sjønnes bedst deraf, at i de hellige

---

mod har i Comm. til dette Sted hos Johannes afvikt os med den dunkle Antydning, at her den mentale Mening skal foretrækkes, og hvad γίνεσθαι navnlig angaaer, ikke sat et Ord til at forebygge den physiske Misforstand. Han kan have havt sin Grund; thi mange Ting lade sig ikke saa ligefrem sige, naar et Skin af philologisk Auctoritet skal bevares for dem, som ei lade sig ganske tilfredsstille ved den mentale Udtydnings kategoriske Imperativ.

Digitized by Google

Skrifter Altings Skabelse henføres til Faderen med det samme Udtryk (δι' οὗ), hvori den prædiceres om Sønnen: Rom. 11, 36: "δι' αὐτοῦ — τὰ πάντα." Hebr. 2, 10: αὐτὸς, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα."

Samle vi nu under eet Blik de Absurditeter, som Prof. H. i Udtydningen alene af disse tre første Vers af Johannis Evangelium har sammendynget (først tillægges Christo en præexistentia — men fradrages ham Evighed; dernæst tilskrives ham den fuldkomneste Lighed med Gud — men nægtes ham Consubstantialitet; endelig fremstilles den præexistente Logos som den allerede menneskevordne med det prophetiske Embede beklædte Lærer) saa er der ingen Tvivl om, at Kant selv vilde indrømme, her var den hellige Skrift, skjøndt den ei kunde gjøre Fordring paa at benyttes anderledes end som et Vehikel for Fornuft-Troen, dog ei vederfaret sin Ret; thi ved at lade den snakke frem og tilbage, skeer dog Fornuften ingen Tjeneste, saa langt denne end formener sig at staae over den; og skal Skriften bruges som et dygtigt Organ, maa det nødvendigt med Kant forudsættes, at de dybeste Ideer ligge i den, skjøndt de først ved den rationale Behandling fremdrages til bevidst Erkjendelse. Det var med denne Forudsætning, at Kant overalt gik til sit Arbeide, at indskrive Aabenbaringen i Fornuftens Peripherie, og ingenlunde maa det da undre os, at vi af hans Mund høre en mere sammenhængende Forklaring af dette store Vidnesbyrd, en Forklaring, som i ethvert Tilfælde kan bestaae for Philosophiens Domstoel, skjøndt christelig Troe i det høieste kan regne den til de Avner og unyttige Ting, som formenes at være opførte paa Fundamentet. Kant gaaer nemlig her, som overalt, hvor han maa forudsætte en Kundgjørelse af Menneskehedens høieste Øiemeed, ud fra de Begreber, som han anseer for at udtrykke disse: **Fuldkommenhed og Lyksalighed**, og raisonnerer nu saa: "Det,

Digitized by Google

som alene kunde gjøre en Verden til Gjenstand for den guddommelige Raadslutning og til Middel for Skabelsen, er Menneskehuden (det fornuftige Verdens-Væsen overhovedet) i dens hele moralske Fuldkommenhed, af hvilken, som den øverste Betingelse, Lykkaligheden er den umiddelbare Følge i det høieste Væsens Villie. Dette alene Gud velbehagelige Menneske er i Ham fra Evighed af; dets Idee udgaaer af Hans Væsen; det er forsaavidt ingen skabt Ting, men Hans eenbaarne Søn, det Ord (det Bliv!), ved hvilket alle andre Ting ere, og uden hvilket intet er til af de Ting, som ere skabte; thi for dets, som for det fornuftige Væsens, Skyld, saaledes som det kan tænkes efter sin moralske Bestemmelse, er alting gjort i Verden eller skabt." — Og skjøndt nu vel dette Raisonnement, langt fra at indlede eller begrunde nogen Forklaring af Evangeliets dybe og høie Ord, meget mere kun er et Refrain af den kantiske Philosophies Resultater, og tvinger Bibelens Ord ind i disse (en ny Anvendelse af: Compelle intrare!), saa lader det sig dog høre og læse godt, og har i det mindste den negative Fortjeneste, at det, naar det betragtes fra en vis Side, nemlig som en ufuldendt Mystik (hvad al Idealisme i Philosophien er), giver en forstaaelig Mening. Dette er derimod paa ingen Maade Tilfældet med hvad Prof. H. giver os her og andensteds som moralsk Skriftudtydning; thi ikke nok, at han formørker alt ved en slet ikke alvorlig meent Paaberaabelse paa grammatisk Evidents (et Spil, som han synes nærmest at have aflært Socinianerne, skjøndt ogsaa kun i en høist ufuldkommen Grad), saa krænker han ved hvert Skridt de almindelige Regler for al Tænkning og følgelig for al fornuftig Forklaring, hvad dog umulig kan være en mental eller moralsk Fuldkommenhed. Havde han navnlig ved dette Sted, som vi have gjennemgaaet, havt blot en saa christelig-philologisk Ærlighed og Fri-

Digitized by Google

modighed, som Johann David Michaelis,*) hvem han dog visselig ei vil beskylde for at have været en hyperorthodox Fortolker, saa vilde vi ikke møde slige forblommede Talemaader og kunstige Fortielser, som ligesaa libet befordre den verdslige Viisdoms, som den evangeliske Sandheds Tarv, saa vilde Prof. H. her, som andensteds i hans Commentarer, have erklæret sig aaben for Socinus eller Kant, for Vantroens Realisme eller Idealisme, og saaledes i det mindste have fyldestgjort dem, som i Aabenbaringens Skrifter ikke ville see og læse Christendommens eenfoldige, bogstavelige, for Læg og Lærd fattelige Sandhed, men kun høre Gjenlyd af deres egen Fornufts Orakler. — Dog maaskee er denne Duplicitet eet af Kriterierne paa det hvad der hos Forf. i engere Forstand kaldes det Mentale; og denne Formodning leder os da, efter den eengang vedtagne Orden, til om muligt at fastfætte Begrebet af den derefter opkaldte Udtydning, hvis Proteus-Natur vi, ved det ovenfor anticiperede Exempel, havde Leilighed til at kaste et Blik ind i.

*) J. D. Michaelis Anmerk. für Ungelehrte zu s. Ueberss. des N. T. 2ter Th. (Goett. 1790) S. 3: "Ist einem die ewige Gottheit des Sohnes Gottes unglaublich, der muß nicht die deutlichen Worte anders erklären, sondern lieber das Evangelium Johannis oder das N. T. verwerfen; denn im übrigen N. T. stehen sie eben so gut."

(Fortsættes).

Digitized by Google

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Karl Leonhard Reinholds Leben und literarisches Wirken, nebst einer Auswahl von Briefen Kants, Fichtes, Jacobis und andrer philosophirenden Zeitgenossen an ihn, herausgegeben von Ernst Reinhold, Prof. d. Philos. zu Jena. Mit dem Bildnisse K. L. Reinholds. Jena 1825. VI u. 418 S. 8. 2 Thlr.

Philosophien, siger den store Baco af Verulam, naar den ikke dybt (af Menneskenaturens inderste Trang til Sandheds Erkjendelse), fører til Gud. Og visselig, dersom Philosophie er Kjærlighed til Visdom, da kan den ei andet end føre til Lyset; thi den erkjender da, som christelig Skepsis, al Videns Utilstrækkelighed, naar Talen er om de høiere, aandelige Ting, og forudsætter altsaa en Aabenbaring af den, som er Kjærligheden selv, som ei vil lade nogen gudelig Længsel utilfredsstillet, fordi den har sin Rod i Ham, der er den evige Sandhed. I denne Betydning maatte Philosophien aabenbart indeslutte i sig Betingelsen for Menneskets Gjenfødelse, og blev et Moment i det aandelige Livs Udvikling, som Theologen ingenlunde kunde lade upaagtet. Thi den udtrykte da intet andet end Sjelens Trang efter en Gjenforening med og Indlemmelse paa nye i det høieste og sande Liv, som den erkjendte at have forloret. I denne Betydning maatte alle Christne, som Søgende, være Philosopher, og alle Philosopher i deres Indre fornemme den store Forjættelse, at de skulde finde. Men saaledes som Philosophien staaer for os i dens egne Aarbøger, viser den sig under en ganske anden Skikkelse,

Digitized by Google

som den fra Livets Sandhed og Salighed afdragende og Livskilden selv udtørrende Speculation, som den staaende Antitypus paa det ufrugtbare Træ, det Herren forbandede, som Guldkalven, Guds Folk fra Slægt til Slægt opreiser sig i Livets Ørken, skjøndt den levende Gud er forkyndt og aabenbaret dem, som er og var og skal være. Og stort maae vi da nævne det, ja en sand Triumph af Aanden, som leder og drager til Sandhed ved Kjerlighed, naar nogen af dem, der kalde sig Philosopher, i deres Liv give Sandheden af Gud Ære, og gjøre det, hvad de prise som deres System, til Løgn. Som et saadant Exempel staaer **Baruk Spinoza** i forhums Dage, staaer **Karl Leonhard Reinhold** for vor Tid, skjøndt begge forresten i Intet forlignelige, da hiin var en mægtig Aand i al sin Vildfarelse, der trods sin Beskedenhed maatte vise sit Herredømme, denne derimod en Vedbende, som kun i det den slyngede sig til de store Stammer i Philosophiens Urtegaard fik Leilighed til at udvikle og aabenbare sin eiendommelige Natur.

Det Minde, som Sønnen her reiser Faderen, er i flere Henseender værd at fæste Opmærksomheden paa. Først fordi det er skrevet uden al Affectation, og dernæst, fordi Sønnen har ganske vidst at sætte sig ind i Faderens Betragtningsmaade;*) skjøndt han ikke dølger at staae over de Systemer, som denne Tid efter anden bekjendte sig til, og saaledes paa eengang giver os en, fra hans Standpunkt motiveret, Dom over Faderens Philosophie og et saavidt klart Billede af dennes Liv som Philosoph og Menneske, som det var opgaaet klart for

*) Netop derved, ikke at han som Fortæller har afklædet sig al Individualitet, men at hans indtil en frappant Grad er smeltet sammen med dens, hvis Liv han fremstiller, bliver hans Fremstilling, fra en vis Side betragtet, mere reen og objectiv. Ja denne Identitet i Fremstillingen gaaer saa vidt, at man ofte kalde troe, det var Faderen selv, der fortalte gjennem Sønnens Mund. Saaledes kunde hiin, for at give et Exempel, aldrig have betragtet Joseph den an-

Digitized by Google

ham selv. Men da det vitterligt aldrig saaledes laae klart for Reinhold, hvad det skulde blive med ham som betragtende og granskende Individ, da han trods sin Forsikkring, paa hvert enkelt Stadium, hvor Tanken, ved andres Hjelp undfangen, førte ham hen, at have fundet Hvile for sin Sjel, dog altid svævede, som hans Ven Thorild*) udtrykker sig, mellem Speculationens Delphi og Dodona,**) saa kunde vi jo visselig fordre og vente noget andet og mere af Biographen, end hvad han her har leveret os; vi kunde fordre, at han klart havde fremlagt os, hvorfor dette Δὸς μοὶ πᾶ στῶ, som hans Fader satte som Indskrift over sin Afhandling "om Philosophiens Mulighed som Videnskab," ***) og som er den ægte sandhedskjerlige Philosophs første Postulat, dog aldrig realiseredes for ham. Dette, hvad der unægtelig fremfor alt kunde tiltrække Theologen, finde vi ikke i foreliggende Levnetsbeskrivelse; thi i Grunden staaer Sønnen, som vi see af alt, paa samme Standpunkt som Faderen (om han og med sin Philosophies System mener at være rykket frem); ogsaa han troer,

dens Tidsalder, som først styrtede ham fra Klosteret ind i Oplysnings-Livet, der dengang begyndte at røre sig i den Østerrigske Keiserstat, med mere Velbehag og Tilfredshed, end det er skeet af Sønnen.

*) Thomas Thorild var født i Aaret 1759, studerede ved Universiteterne Lund og Upsala, gjorde en Reise gjennem England fra 1788-90, opholdt sig i Danmark, exileret formedelst et politisk Skrift, fra 1793-1795, og udnævntes derefter til Professor og Bibliothekar i Greifswald, hvor han døde den 1ste Oct. 1808. Et dygtigere Hoved har den herlige svenske Nation neppe havt. Hans Hovedværk er: "Maximum sive Archimetria. Berol. 1799. 8." Hans samlede Skrifter ere udgivne af Prof. G. Geyer i 2 Dele. Stockholm 1819-1820. 8.

**) Thorilds Breve til Reinhold i Anhanget til dennes Biographie S. 285.

***) Indrykket i hans "Beyträge zur leichteren Uebersicht des Zustandes der Philosophie beym Anfange des 19ten Jahrh." (6 Hefte. Hamb. 1801-1803.)

Digitized by Google

at Livets Gaade kan og skal løses ved Speculation. Og i denne Troe er det vel begribeligt, at Faderens Speculation maatte forekomme ham paa hver enkelt Deel af dennes Forskerbane, som fuldgyldig, skjøndt ikke som fuldkommen begrændset, og dens endelige Resultater som i det høieste laborerende af en Mangel paa adæqvat Fremstilling; istedet for virkelig denne Reinholds Spørgen og Famlen efter Sandhed, hans Drift til at neutralisere sin Viden med andres, ja hele hans metamorphotiske Characteer som speculativ Philosoph har en langt dybere og eenfoldigere Grund. Det var hans rene Sjels inderlige Længsel efter det ene Sande, det var hans Higen efter at see Livets Billede i Erkjendelsen, der drev ham til at gribe den ene Skygge efter den anden, og glemme hvad Thorild kalder "det guddommelige *Tantum Dati*," *) eller den positive Grund til al Erkjendelse i Guds Aabenbaring. Derfor maatte han vel, som den samme geniale Philosoph udtrykker sig; "Kjelve for Prøven, for den Probitet,**) som spørger: Hvad er det? Hvorfra veed du det? og hvormeget have vi nu?" — og i denne indre Skjelven, som fremstillede ham ethvert foregaaende Resultat som usikkert, fordi Livet dog egentlig, naar hans Tanke, som vel var uomgjængeligt, førtes derpaa, intet havde vundet derved, søgte han bestandig efter en ny Klippe og en ny Stav paa Reisen til det forjættede Land. Ja det er vist, havde han naaet det at bryde hine Ordgjøglereds Kredse, hvori han hildedes, havde han turdet gjøre det Experiment, hvortil Thorild saa ofte kjerlig og kraftig opfordrede ham, da vilde hans "himmelske

*) Thorilds Breve l. c.

**) Herligt kalder her Thorild i sit archimetriske Sprog det Probitet, som kan spørge saa; thi disse Samvittigheds-Spørgsmaale, skal visselig ingen Philosoph, som saadan kunne besvare uden med Angst, hvis hans Hjerte forresten er oprigtigt, ja ingen for ret Alvor turde gjøre, uden qva probatus, eller i den Sandheds Navn, som er Prøven for al Sandhed.

Digitized by Google

Sjel" have fundet den Sandhed, som han nu i de af Livet forladte Ord og Formler forgjeves søgte. En slig Mands Liv har da, netop ved den frugtesløse Stræben trods Hjertets rene Længsel, en dobbelt, deels veemodig, deels lærerig Charakteer. Thi vel maae vi stemmes til Veemod, naar vi see, at den, som alle Samtidige ere enige om at erkjende som en reen, mere end jordisk Natur, *) dog aldrig fandt det Ene, som han overalt søgte i Tankens Mangfoldighed, dog stedse blev staaende ved et "den levende Gud uværdigt Tankespil." **) Men til Alvors Tanker maae vi stemmes ved samme Betragtning, naar vi videre mindes, at det, som Reinhold søgte, var dog visselig noget, han med Bevidsthed havde tabt; og om vi end lægge nok saa meget af Skylden for dette Forlis paa den

*) Jacobi kalder ham, som bekjendt, i Brevet til Fichte: "Nathanael-Reinhold, ein Israelit, in dem kein Falsch ist." Det samme Vidnesbyrd gave alle de, som traad i nærmere Forhold til ham, saa uovereensstemmende forresten deres Anskuelser monne være. Af Thorild er det ovenanførte Udtryk "en himmelsk Sjel" anvendt paa ham; see hans Breve S. 289. Sammenlign hermed S. 286: "Das schönste in Ihrem Schreiben ist immer das Seelenbild des Schreibers." Villers kalder ham sin kjære Mester, og vil hos ham blandt alle Philosopher have fundet den største Lighed med Fenelon. "Savez vous bien," — siger han med en rørende, ukunstlet Hjerteligbed — "mon cher maître, que de tous les ministres de la sagesse, je n'en trouve pas un seul, qui ressemble mieux que Vous à ce bon Fenelon." (See: Reinholds Correspondance S. 414).

**) Thorild l. c. S. 296 "Soll man wirklich von allem Wirklichen abstrahiren, um sich so zu einer reinen Ueberzeugung, wie zu einer reinen Freiheit künstlich zu erholen, so muß man sich auch damit begnügen, in dieser künstlichen Höhe des Reinen alles leer zu finden, nur von einem fernmatthimmlischen Wortklang zu leben, und endlich nichts zu wissen, als dies, daß man wirklich so nichts wisse. Ist denn das lebendiger Verstand? Ist ein solches Gedankenspiel, wäre es noch so künstlich rein, des lebendigen Gottes würdig?"

Digitized by Google

Tidsalders Skuldre, der bar hans philosophiske Betragtning, saa er det dog ligesaavist, at mange Barselstemmer lode for hans Øren, som han ei burde have overhørt. Vi have alt ofteres nævnet Thorild, den eneste Philosoph, efter vor Overbeviisning, i det 19de Aarhundredes Begyndelse, der havde fattet Begrebet af en christelig Philosophie, og tillige den eneste, der paa en frugtbar Maade kunde have beskrevet os Philosophen Reinholds Liv, hvis Herren ei tidligere havde bortkaldt ham; thi kun han af alle dem, der kom i nærmere Berørelse med R., forstod klart den dybe Tvedragt i dennes Indre, forstod, hvorledes en Aand, i sig saa sund og skjøn, dog aldrig bragte det til at fatte Sandheden anderledes, end som noget, der skulde frembringes ved blot formal Tænkning og logisk Construction. Ogsaa Lavater var en saadan Stemme for Reinhold i de enkelte Breve og Tilskrifter, han efter deres, ved Baggesen bevirkede, Tilnærmelse*) og sin Gjennemreise gjennem Kiel til Kjøbenhavn 1797, sendte ham, skjønt naturligviis dennes Ord lettere kunde overhøres, deels fordi han skjød beraabte sig paa en anti-philosopherende (Troens) Interesse, som den høieste og eneste fyldestgjørende for det menneskeligs Hjerte, deels fordi R. dog aldrig kunde glemme hans Troesbekjendelse fra tidligere Dage,**) hvori han kun havde sinet heel disparate Ting og for Oplysningen farlige Paastande, som han derfor dengang fandt det passende at gjendrive i et eget Skrift.***)

Under disse Synspunkter maa det vel tykkes os, at R.'s Liv maatte have en afgjort Interesse for forskende Theologer, der ingenlunde kunne eller ville afvise Spørgsmaalet om Phi-

*) See: Reinholds Leben S. 62.

**) Lavaters Herzenserleichterung oder Verschiedenes an Verschiedene. St. Gallen 1784. 12.

***) "Herzenserleichterung zweier Menschenfreunde in vertraulichen Briefen über Lavaters Glaubensbekenntniß. Lpz. 1783. 8."

Digitized by Google

loſophiens og Theologiens Forhold, men netop kunde mene, at det ved ſaadan en Mands Liv, hvis Stræben var erkjendt ren, og hvis Dygtighed i det mindſte til at opfatte og bearbeide Reſultaterne af philoſophiſk Forſkning ei heller omtvivledes af nogen,*) var bragt ſin Løsning nærmere. Efter vor Mening maatte det da blive Opgaven for Reinholds Biograph at fremſtille, hvorfor hans Liv intet afgjort Svar gav paa dette ſtore Spørgsmaal, ſkjønt det dog vitterligt var hans Livs Spørgsmaal; thi han levede kun ſom philoſopherende. Denne Opgave var da unægtelig aldeles af theologiſk Natur; den maatte reducere enhver forfeilet Beſtræbelſe til den dunkle Livsfølelſe, hvoraf den var fremgaaet, enhver Miskjendelſe og Mistydning af Sandheden til det eneſande, hvori Hjertet dog rodfæſtede ſig trods Tankens Forvildelſe. Den maatte i den verdslige Viisdoms Avner vise os den forborgne Livets Frugt, ſom de engang havde indeſluttet: den maatte fremſtille os Philoſophens Liv ſom Tankens Poenitentſe og Aandens Skjersild. Og hvad navnlig Reinhold angaaer, da vilde det ei blot være Sagen, at vise os Sammenhængen af de Tankeſpil, der til forſkjellige Tider gjaldt ham for Sandhed (ſaaledes ſom Sønnen har gjort det), men disſe Tankeſpils indvortes Tomhed og Misforhold til det aandige Liv, de vare beſtemte til at afbilde. Thi ellers blev Reſultatet intet andet end det, ſom Reinhold ſelv, etſteds undſkyldende ſin Vaklen og Ubeſtemthed, aabenhjertig udtaler: "at Philoſophien overhovedet og iſær hans Tids ei havde viiſt ſtørre Conſeqvents end

*) Fichte ſelv, ſom i Heftighed paaſtod "at Reinhold ikke havde forſtaaet hans Videnſkabslære anderledes end Fr. Nicolai, og at denne Lære laae i en Region, ſom endnu altid var forborgen for R." (See hans: Antwortsſchreiben an Reinhold. Tüb. 1801. S. 20-21), indrømmede dog tillige: "at han var den første og offentlige Repræſentant blandt Philoſophiens Lærlinger, ſom havde Talent til at commentere." (l. c. S. 71).

Digitized by Google

han selv," *) det samme, som hans Hjertens Ven Jacobi med Ord, der vidne om en skarpere Selverkjendelse, skjondt ogsaa han blev staaende paa Skilleveien, saaledes udtrykker: "Sandelig hele Philosophens Liv er kun en Gjennemarbeiden gjennem Modsigelser, men til at gjennemskue Tingen bringer han det aldrig; og denne Indsigt er Enden paa al Philosophie." **) Men i disse Ord, i det, hvad Jacobi kaldte sin Uphilosophie, ***) og hvoraf Reinhold selv tilstod at hans Forskning var bleven luttret og klaret, ****) ligger den postulerede Overgang til det Positives Sphære, som Thorild kalder Livets Experiment.

Kort, dersom Reinholds Liv skulde beskrives værdigt, saaledes som Thorild, tænker jeg, havde givet os det (maaskee Baggesen *****) og kan give mangen Tankespaan dertil), maatte det betragtes paa den ene Side som en fortsat Assimilation med Tidsalderens Philosophier, forsaavidt de udtrykte den idealistiske Retning (thi længere gik R., som vi

*) I de ovenanførte Beyträge Hefft. 1. Vorrede S. XIV-XV.

**) I de til Levnetsbeskrivelsen føiede Breve S. 256.

***) See: Jacobi an Fichte (Jacobis Werke 3r Band) S. 5: "Ich halte das Bewußtseyn des Nichtwissens für das höchste im Menschen, und den Ort dieses Bewußtseyns für den, der Wissenschaft unzugänglichen, Ort des Wahren." S. 9: "Meine Unphilosophie hat ihr Wesen im Nichtwissen, wie Ihre Philosophie allein im Wissen."

****) Han meente, at han ved Jacobi først havde lært at forstaae Fichte, og ansaae hiins antidogmatiske Standpunkt som det oprindelige for Samvittighedens naturlige levende Overbevisning. See: Biographien S. 94-96.

*****) Ved det inderlige Forhold, hvori Reinhold stod til Baggesen, er det vel at beklage, at ingen af dennes Breve, om de ellers vare forhaandne, ere meddeelte af Sønnen. At Baggesen med Begeistring deeltog i de forskjellige philosophiske Revolutioner, der afløste hinanden i Tyskland, er bekjendt.

Digitized by Google

verd, ikke med), men paa den anden som den allersenfildigste Prøve paa det Livsstof, de indeholdt; thi da R. selv overalt kun fornam det Oplivende af Aandens Meddelelse, men ikke dette dem Begeistring, hvoraf de i strengere Forstand Producerende fortæredes, saa var han ret egentlig skikket til de philosophiske Systemers Interpret for sin Tidsalder og til et levende Vidne om deres Gehalt for Eftertiden. Til saadan Vurdering af hans egentlige Individualitet, som Philosopherende, er det vist, at Biographien selv, som Sønnen har leveret, intet Vidnag giver; men hvad der holder os nogenlunde skadesløs er det derpaa følgende Udvalg af Reinholds Correspondance (med Kant, Fichte, Jacobi, Thorild, Bardili og forskjellige — hvoriblandt Lavater og den ædle Villers), der ikkeligevis indtager over to Trediedele af Bogen. Vi udmærke blandt disse Breve fremfor alle Thorildes og dernæst Jacobis og Lavaters, som indholdsrige og vigtige til det ovenfor angivne Øiemed.

Maaskee kunde nogen mene, at Reinholds Skrifter, hvormed han begyndte og sluttede sin Løbebane, og som efter deres Indhold synes at slutte sig til theologist Forskning, nemlig hans "Ehrenrettung der lutherischen Reformation" fra 1786,*) og hans sidste Bog: "Die alte Frage: was ist die Wahrheit? bey den erneuerten Streitigkeiten über die göttliche Offenbarung und die menschliche Vernunft in nähere Erwägung gezogen. Altona 1820" her fornemmelig burde omtales og charakteriseres. Men for det første holde disse sig strengt paa det philosophiske Standpunkt, og dernæst maa jeg aabenhjertig tilstaae, at saa megen Lov end Schrökh lægger paa det første,**) kan jeg dog ikke skjønne rettere, end at Begrebet af Reformationen

*) Anden Gang trykt, under Forfatterens Navn. Jena 1789.

**) Han kalder det i sin Kirkehistorie en mønsterværdig Apologie for vor Kirkeforbedring. See Reinholds Leben S. 34.

Digitized by Google

deri aldeles er forfeilet, ja ingenlunde fremstillet af Kilderne, men af en falsk Tradition; og at, hvad Sonnen end kan sige om det sidste, og om hvor mange moderate Tilsnere af Striden derved ere blevne beroligede og styrkede i deres Overbevisning,*) jeg for min Deel dog ikke kan anse det for at have bragt det store Spørgsmaal, deri omhandles, et Skridt nærmere til sin Besvarelse. — Om det lille Stridsskrift imod Lavater har allerede Talen været ovenfor.

Sluttelig maa jeg endnu gjøre Theologer opmærksom paa et Brev,**) Reinhold som ganske ungt Menneske skrev fra det Jesuitiske Prøvehuus ved St. Anna i de Dage, da Ordenen ophævedes, som et høist interessant Actstykke, da vi deraf blandt andet see, hvorledes denne Orden, ogsaa i sine subordinerede Organer, selv da alle Klokker lømede til dens Død, vovede at nære Haabet om en glorrig Opstandelse, hvortil dens Repristination i de første Dage unægtelig synes at give den en velgrundet Udsigt.

Dr. A. G. Rudelbach.

Confessio Augustana. Ad fidem editionis principis in usum scholarum academicarum denuo typis exscribendam curavit brevique annotatione instruxit Dr. *Ge. Ben. Winer.* Erlang. 1825. 4½ pll. 8. 6 ggr.

Ved dette nøiagtige Aftryk af den augsburgske Confessions første Tryk, Qvartudgaven (Wittenberg hos Georg Rhau) fra 1531, har den lærde og flittige Prof. Winer afhjulpet nærmest sine Tilhøreres Trang, for hvilke Tittmanns Udgave af samtlige den

*) S. 118. 119.

**) Det er meddelt i Biographien S. 5-13.

Digitized by Google

evangelisk-protestantiske Kirkes symboliske Bøger var for kostbar. Men han har tillige givet dette Aftryk en deraf uafhængig Værd, ved deels at anmærke de varierende Læsemaader af den næst derpaa følgende Octavudgave (fra samme Aar 1531), og de færegne eller mere copiøse Udtryk af enkelte Sætninger i Confessionens tyske Originaltext, deels at tilføie oplysende Anmærkninger, med Skjønsomhed uddragne af de probateste Kilder og Commentatorer over dette herlige Vidneskrift. Hvorved vi kun savne i den korte Fortegnelse paa disse, som Prof. har stillet foran Aftrykket af selve Confessionen, Coelestinus's Navn. Thi hans historia comitiorum Augustæ habitorum (IV. Tomi fol. Frf. ad Viadr. 1597) bliver dog altid, trods enkelte Documenter af apocryphisk Natur, som deri maatte findes, et Hovedværk ved Siden af Chytræus, og som saadant har Seckendorff, Lutherdommets bersmte Historieskriver, benyttet den. Eller skulde Prof. W. have lobet sig affskrække ved Webers Misdom over Forfatteren deraf?*) — Enkelte παραράμματα i Anmærkningerne, som naar f. Ex. p. 25 Anm. 39 rigtigen henvises til de Forfattere, som have beviist, at Bøgerne "de vocatione gentium" med Urette tillægges Ambrosius, men det Sted af disse, som i Texten paaberaabes, er glemt at anføres, forbigaae vi hellere. Men den væsentlige Mangel ved dette Aftryk for Tilhørere, som selv ville gaae videre (og det bør jo man forudsætte hos alle), er den, at Sidetallene af Ad. Rechenbergs Udgave (1712. 1740. 8.), som citeres i alle Hovedskrifter til Confessionens Historie og Udlægning, ikke findes anførte in margine.

*) See: G. Webers kritische Geschichte der Augsp. Confess. (Frkf. a. M. 1783) Thl. 1. passim, men især S. 105-127.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Formodninger om Bemærkelsen af det hebraiske Ord Kesita; i Anledning af en ældgammel phoenicisk Solvmønt ved Dr. Fr. Münter. Kjøbenhavn 1824. 14 Sider 4to. I det Kongl. Danske Videnskab. Selsk. Skrifter.

Blandt de mange hebraiske Ord, som have bragt Fortolkerne af det G. T., saavel i ældre som i nyere Tider i den største Forlegenhed, indtager Ordet קְשִׂיטָה, som læses 1 Mos. XXXIII. 19. Josv. XXIV. 32. Hiob XLII. 12 en udmærket Plads. Ethvert Forsøg paa at forklare dette vanskelige Ord fortjener derfor Opmærksomhed; men er Forklaringen endog støttet til antiqve Mindesmærker, fordrer den ei vor Opmærksomhed alene, men den giver os endog grundet Haab om, at der vil kastes noget Lys over en Gjenstand, som talløse Hypotheser kun have bidraget til at stille i større Mørke.

En af Clarke i hans 1813 udkomne Travels in various Countries of Europa, Asia and Africa udgiven ældgammel semitisk Solvmønt har ledet den lærde Forfatter paa den sindrige Formodning, at denne Mønt stod i Forbindelse med קְשִׂיטָה, og det er denne Formodning, som har foranlediget denne Afhandling.

Denne mærkelige Mønt har jeg afbildet Tab. II. no. 1. Dens Advers fremstiller et liggende Faar; Reversen har en Krands, og nedenfor denne et Kors, og desuden paa begge Sider af Krandsen tvende phoeniciske Bogstaver, af hvilke det ene er et ganske sikkert ש; det andet, som ellers ikke findes paa phoeniciske Mønter, har fuldkomment Grundformen af et ף. *)

---

*) At denne Figur er Bogstavet ף overbeviser man sig lettelig om ved Sammenligning med Indskrifterne paa mange phoe-

Digitized by Google

Man har i Forklaringen af קשיטה været uenig om det betyder et Lam, eller en Pengesort. Med udmærket Held synes derfor Forfatteren, at hæve hele Striden ved at fremføre den Mening, at det har betydet et Lam; dernæst en Mønt med et Lam paa; hvilken deraf fik Navn som pecunia af pecus; og den Mønt, som Clarke har udgivet, er antik, er semitisk, fremstiller et Lam, og har en Størrelse og Værdie, som ikke synes at stride mod de Steder i det G. T. hvor קשיטה nævnes. Hypothesen synes altsaa at have naaet en Rimelighed, som overgaaer al Forventning. Denne interessante Combination er Afhandlingens Gjenstand.

Al Oplysning om Ordet קשיטה, hvorledes de ældste Oversættere og Commentatorer have forstaaet det; etymologiske Forklaringer af det syriske, chaldaiske og især arabiske Sprog, samt de vigtigste nyere Bibelfortolkeres Meninger ere med Lærdom samlede, med Skarpsindighed bedømte og med Smag benyttede. Den arabiske Radix قسط distribuit giver vel ikke megen Oplysning; men de deraf deriverede Ord: قسط numus sincerus, probatusque og قسطاري numularius, ere desto tydeligere. Blandt de nyere Fortolkere har Th. Heath*) fremsat den Mening at קשיטה betyder en Dariker; han sammenligner det med קשת og det syriske ܩܫܬܐ en Bue; og mener at Mønten har faaet Navn af en Bueskytte, der skulde være præget paa den. Men ligesom han har alle de gamle Oversættere imod sig, saaledes begaaer han og den meget væsentlige Feil, som Forfatteren rigtigt har bemærket, at han ikke distingverer mellem Patriarchernes Dage, og Persiens achæmenidiske eller kajanske Konger

nicifke Mønter, som ere prægede paa Cossura. See min Commentatio de numis Punicis Sextorum pag. 12. not. 7. a: og Kobberpladen no. 28-29.

*) Essay towards an English Version of the Book of Job. pag 31. 32.

Digitized by Google

af Cyri Stamme, samtidige med og yngere end det babyloniske Fangenskab, hvis Dariker havde saadan Præg. Det kan og være Værd at lægge Mærke til, at Heath maatte søge en saadan Forklaringsmaade af קשיטה, for at han ikke skulde gjendrive sig selv i sin Forklaring af Hiobs Bog, hvilken han troer at være skreven ved denne Tid.

At קשיטה maa have været en Møntsort, synes Forfatteren at have sat udenfor al Tvivl, især ved at henvise til et Udsagn af Rabbi Akiba, som fortæller, at han paa sin Reise i Afrika hørte en Pengesort benævne Kesita. Hans Ord fortjene at anføres:

שהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה.

Da jeg reiste i Afrika kaldte man en Obol Kesita. De paa Møntens Revers anbragte Bogstaver, synes Forf., ikke bidrage til Møntens Forklaring, og han omtaler dem derfor ei videre. Han er uvis om det korsformige Tegn, som findes under Krandsen, er et Bogstav eller ikke; men deels er det for stort i Forhold til de andre Bogstaver; deels viser tydeligt en anden ældgammel Mønt, som er udgivet af Mionnet (Description de medailles antiques Tab. L. 6, hvilken er her afbildet Tab. II. 2), at Korset ikke er et Bogstav men hører til Møntens Typus. Med Slutningen af Afhandlingen sætter Forfatteren det udenfor al Tvivl, at den Kunst, at kunne præge Mønter først er øvet i Asien, at den der er ældgammel, og at det ikke er urimeligt at antage, at allerede Jacob kan have kjendt præget Metal.

At קשיטה maa forklares om en Mønt, er jeg fuldkommen enig med Forfatteren om; Rabbi Akibas Efterretning sætter det udenfor al Tvivl; thi da han levede paa Hadrians Tid, har han vistnok megen Auctoritet; han reiste i Nord-Afrika, formodentlig blandt Folk, som nedstammede fra Phoenicierne, og her kan man altsaa med Grund formode at træffe paa mange gamle hebraiske Ord; og høist mærkeligt er

Digitized by Google

det, at den samaritanske Oversættelse beholder Ordet קשיטה, hvilket beviser — som den lærde Forfatter rigtigt har bemærket — at det, paa den Tid Oversættelsen fremstod, endnu kunde forstaaes. — Men, dersom Rabbi Akiba fortjener denne Tiltroe, da maa vi ogsaa lægge Mærke til at han siger, at Kesita var en Obol. Den af Clarke udgivne Mønt har, saavidt man af en Tegning kan slutte, omtrent en Tetradrachmes Størrelse; den kan altsaa ikke sammenlignes med en Obol, men vel med en Sekel. I Afhandlingen er den Hukommelses-Feil indløbet for Forfatteren, at han sammenligner Seklen med en Drachme istedenfor en Tetradrachme, og ledes derved til at beregne Kesiten til 4 Sekler, fordi den af Clarke udgivne Mønt er en Tetradrachme. Josephus og Philo forklare Sekel ved Tetradrachme; men de have maaskee blot villet sat en bekjendt græsk Møntsort istedet for den hebraiske, uden at have meent, at Seklen ganske svarede til Tetradrachmen. De nøiagtigste Undersøgelser om Seklen have vist, at den er mindre end hiin. Efter Barthelemys vist nok meget nøiagtige Prøve veier en attisk Tetradrachme 320 Pariser Gran; en Sekels Middelvægt er 264 Par. Gran. Tage vi derimod Hensyn til Hieronymi — in Micham proph. c. 14 — formodentlig nøiagtige Angivelse indbeholdt Seklen 20 Oboler. Tetradrachmen indeholder derimod 24 Oboler, saa at Forholdet mellem dem bliver som 5:6. Seklen maatte efter denne Regning indeholde 266 Pariser Gran, hvilket stemmer saa nøie overeens med den Middelvægt, Seklerne virkelig holde, at Hieronymi Angivelse maa ansees for rigtig. Jeg skulde da hellere holde den af Clarke udgivne Mønt for en Sekel, og efter Rabbi Akiba antage Kesita for $\frac{1}{20}$ af denne, en Obol. Skulde altsaa Kesita sammenlignes med en oftere omtalt og nøiere bestemt hebraisk Pengesort, blev den ifølge 2 Mosb. XXX. 13 den samme som גרה. —

Bogstaverne paa den af Clarke udgivne Mønt giør det desuden ikke usandsynligt, at den er en phoenicisk Sekel; thi

Digitized by Google

ש staaer maaskee for שקל og at baade Phoenicierne og Hebræerne have brugt Abbreviationer paa deres Monter er udenfor al Tvivl. At Phoenicierne, som havde samme Sprog som Hebræerne — i det høieste med dialektisk Forskjel — ogsaa have brugt samme Navn til deres Monter, er rimeligt, af 1 Mos. XXIII. endog høist sandsynligt. Heraf lod det sig da let forklare, at den hellige Sekel שקל הקדש allerede i 2 Mos. XXX. 13. kan nævnes; den modsættes ikke den kongelige Sekel, som desuden er en Vægt שקל באבן המלך 2 Sam. XIV. 26, men den phoeniciske Mønt, Kjøbmændenes prægede Metal שקל כסף עבר לסחר 1 Mos. XXIII. 16. Naar man antager den af Clarke udgivne Mønt for en Sekel, faaer vel det liggende Faar ikke den Betydning, som naar man antager den for Kesita; men et Faar bliver dog altid en passende Typus for et Folk, der efter Handelen vist nok agtede Nomadelivet høit, som den vigtigste Betingelse for deres Handels og Fabriks Flor. — Omendskjønt jeg altsaa tvivler om, at den af Clarke udgivne phoeniciske Mønt kan oplyse Kesita, eftersom jeg holder den for en Sekel, og jeg ei heller med den lærde Forfatter troer at kunne ansætte Kesiten til saa høi Værdie = 4 Sekler, men mener denne kun er en Obol, saa er det dog ganske vist, at Afhandlingen indeholder mange grundige og interessante Bemærkninger om Kesita, og mange lærerige Vink om de Gamles Møntvæsen; og vi ville ikke fordre at een Afhandling skal bringe i klart Lys, hvad der i mange Aarhundreder har ligget i Mørket; men glæde os maae vi over her at finde over denne Sag saameget Lys udbredt, at vi tør haabe, at de Steder i Skriften, hvor Monten nævnes, skal engang blive ganske klarede for os; og vi see da her stadfæstet, hvad vi desuden slet ikke tvivle om, at "Intet er skjult, som jo skal aabenbares, og Intet er lønligt, som man jo skal faae at vide."

Jac. Chr. Lindberg.

Digitized by Google

Friderici Münteri Descriptio numorum aliquot veterum Hispaniæ et Italiæ. En Afhandling i Sammes Miscellanea Hafniensia Tom. II. Fasc. III. Hafniæ 1824. pag. 383–408. Med 1 Kobberplade og nogle Træsnit.

I denne Afhandling har den lærde Forfatter beskrevet og forklaret nogle mærkelige Monter af hans betydelige og kostbare Møntsamling; og iblandt disse tvende af semitisk Herkomst, den ene fra Gades, den anden fra Malaca, hvilke ere kjærkomne Bidrag til at forøge vor Kundskab om de phoenicisk-puniske Mindesmærker, der staae i den nærmeste Forbindelse med det ældste hebraiske Alphabet, og udgjøre den vigtigste Deel af den semitiske Palæographie. Monten fra Gades er ikke sjelden. Dens Advers fremstiller et Herkules Hoved i Løvehud med Kølle; Reversen tvende Thunfiske med Indskriften מבעל אגדר og mellem Fiskene Bogstavet א. Indskriften har intet mærkeligt afvigende fra de allerede udgivne gaditanske Monters. Vigtigere er den anden Mønt, som er præget i Malaca. Adversen forestiller en skjægget Kabirs Hoved, bag hvilket sees af Indskriften kun Bogstaverne בת. Reversen har en otteradiet Stjerne. See Tab. II. no. 3. Den maa, i det mindste hvad Størrelsen angaaer, ansees for nudgiven. Møntens Typus er ellers ikke meget sjelden blandt malacensiske Monter, men de ere alle ulige større end denne, og ved Kabiren sees sædvanlig ogsaa en Tang. See Tab. II. no. 4. hvilken Mønt for er udgivet af Forfatteren i hans Religion der Karthager, Tab. II. 5. Indskriften paa Monter fra Malaga er מלכת og מלבה, af hvilke den første Form som synes at være den meest brugte i det phoenicisk Sprog, — som den sidste unegtelig er det i det hebraiske — ogsaa oftest findes paa malacensiske Monter.

Digitized by Google

Til en Prøve har jeg paa Tab. II. 5-10 givet Indskrifterne paa 6 forskjellige Mønter fra Malaca, *) af hvilke de tre første har Indskriften מלכה, de tre sidste מלכה. Naar man med Mønten no. 4. og med Møntindskrifterne 5-7 sammenligner den Mønt, som Forfatteren af sin Samling har udgivet, da vil enhver lettelig overbevise sig om, at han med fuldkommen Ret har tilskrevet den Staden Malaca. Med sædvanlig Lærdom giver Forfatteren de nødvendige mythologiske og historiske Oplysninger, som høre til at forklare Typerne. — De øvrige Mønter, som i denne Afhandling beskrives og forklares ere alle græske, prægede i Spanien og Italien i **Saguntum, Populonia, Telamon, Alba, Nola, Tarentum, Heraclea, af Turierne, Bruttierne, Crotoniaterne og Locrerne.** Om disse Mønter, som for Numismatikerne have afgjort Interesse, forbyder isvrigt dette Skrifts egentlige Bestemmelse mig at tale videre. Denne Afhandling maa nødvendigviis forøge Møntkjendernes Længsel efter at see den lærde Forfatters hele Møntsamling udgivet; og vi ønske og haabe i det mindste, at Forfatteren ved given Leilighed vil vedblive at udgive enkelte sjeldne Oldtids Mindesmærker af sin kostbare Samling.

---

*) No. 5 findes her i det kongelige Mønt-Cabinet, no. 6 er udgivet af Florez i Medallas de Espana Tab. LVI. 14; no. 7. er udgivet af Sestini i Medaglie Ispane pag. 60. 1; no. 8 hos Velasqvez i hans Ensayo sobre los alphabetos de las letras desconocidas. Madrid 1752. 4to. Tab. XVII. 8; no. 9 er udgivet af Barthelemy i Lettre a Marquis Olivieri Tab. IV. 2. og no. 10 af Mionnet i hans Description de medailles antiques. Recueil de Planches Tab. XXX. 21.

Jac. Chr. Lindberg.

Digitized by Google

Uventet Oplysning.

I Wachlers nye theologiske Annaler for 1806 (S. 55) gjøres opmærksom paa, at det maa anses som een af Wielands Hovedfortjenester, "at han i Anmærkningerne til sin Oversættelse af Lucian med megen Færdighed har viist, hvorledes en Historie, især en Under-Historie (historia miraculosa), har været mulig, hvorledes det derved er gaaet sandsynligt (naturligt) til, og hvorledes Fortællingen af samme er opstaaet," og tilføies, "at han herved i egentlig Forstand har forarbeidet Paulus's Commentar til det nye Testamente." Nu i Sandhed! en saadan Sammenstilling kan ikke være andet end ærefuld for den berømte psychologiske Interpret. I det mindste vil Henvisningen til Lucians Mirakelfortællinger viist ikke være ham uvelkommen; thi har han vel opstillet noget andet Standpunkt for de bibelske? Og hvor naturligt desuden, at Tanken fra Lucian, de olympiske Guders Svøbe, falder paa den mandhaftige Stormer af det christelige Olympus, Voltaire? Ogsaa hans Billede, vide vi, forskyder Prof. Paulus ikke. Og hvad skulde han endelig have imod at erkjende Wieland som en Forløber i den Tanke-Troes Evangelium,*) hvormed han snart vil lykkaliggjøre hele den protestantiske Verden? Ogsaa denne vidste jo engang, hvad "en Christens Følelser" vare,**) men kom siden til bedre Indsigt (især i sin Nye Amadis); og skjøndt Reminiscentser af hiint Slags nu vel sjeldent paatrænge sig Prof. Paulus, vil han dog ikke nægte os, at ogsaa han har havt en Overgang fra Mørket til Lyset, ligesaa vel som Amadis's og Combabus's Forfatter havde den.

*) Efter det sidste Messecatalog kunne vi med det første vente af ham et Tidsskrift, udgivet under Titlen: Der Denkgläubige, som skal indeholde hans dogmatiske Arbeider.

**) Som bekjendt begyndte Wieland sin Forfatterbane med christelig-asketiske Skrifter, iblandt hvilke de nævnte: "Empfindungen eines Christen" indtage den første Plads.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

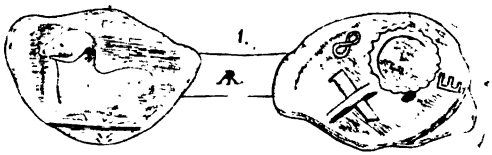

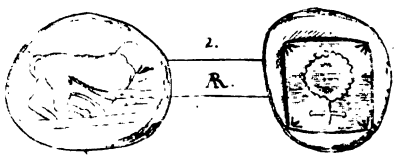

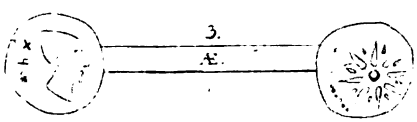

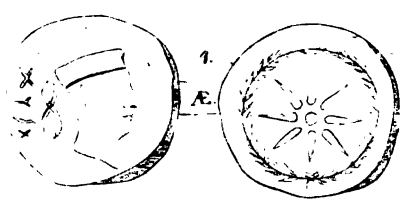

5.	6.	7.
8.	9.	10.

Digitized by Google

Om Natur og Aabenbaring.

(Slutning.)

Samle vi nu alt det Foregaaende i den korte Sum, at der er en sand Gud, hvis Gjerning vi ere, og Hvem vi skal lyde uindskrænket og god-villig, som forudsætter, at vi elske Ham over alle Ting, og Næsten som os selv; at alligevel ingen Synder gjør det, da han ellers ingen Synder var, og at altsaa Død og Fordærvelse er det gruelige Maal, vi naturlig og nødvendig gaae i Møde; samle vi alt Dette, og have Hjerte for, hvad det vil sige, da skulde jeg dog ikke troe, det var ufornuftigt af en Synder, enten at bygge sit Salighedshaab blot paa Guds Naade, eller at ønske en overnaturlig Aabenbaring, hvorved han kunde forvisses om den Guds saliggjørende Naade, han unægtelig behøver, og oplyses om de Vilkaar, hvorpaa Gud vil gjøre Syndere salige!

Sandelig, der hører Overvindelse til, at indlade sig i Tvist om saa indlysende Sandheder, men naar hardtad hele den lærde Verden nægter dem, og man dog ei maa forudsætte, det hos Alle er Gjenstridighed, nødes man vel til, det klareste mueligt, at bevise, hvad der kun trænger til Beviis for dem, der, omtaagede af falske Fordomme, slet Intet see, og maae da, naar de ei skal tvivle, have Troen i Hænderne! Ja, lønner det end neppe Umagen, at arbeide paa saadanne høilærde Folks Overbeviisning, der sætte deres Ære i at kræve umueligе Beviser, saa turde det dog vel lykkes at befrie mangen kjærlig, sandhedskjærlig Natur fra det Jern-Aag, hvorunder hardtad alle Hjerter sukke, uden at turde afkaste det, fordi det,

Digitized by Google

efter Sigende, skal være paalagt af den guddommelige Fornufts egen høie Haand, saa hvem der forgriber sig paa det, er Daare-Kisten vis! Ja, denne latterlige Frygt for sin egen Skygge og Lidt af Fiendens, den tør vi haabe, med Guds og den sande Fornufts Hjelp, at dæmpe og tilintetgjøre, saa Hjertet faaer Mod til at trodse paa sin ligesaa utabelige som umistelige Ret til klart at gjennemskues og levende begribes af den Fornuft, der opkaster sig til dets Dommer, og truer det med den evige Død, hvis det ikke vil blive fornuftigt.

Saa erklære vi da herved, i Menneske-Hjertets og den guddommelige Sandheds Navn, den løgnagtige falske Fornuft aaben Feide, der, som den ny Tids Pave, har opkastet sig til Stat-Holder i Sandhedens Rige, udgiver sig i Kirken for Christi Stat-Holder paa Jorden, roser sig af at have Løse- og Binde-Nøglen, saa den kan gjøre Sandhed til Løgn, og Løgn til Sandhed, og give alle sine Tilbedere, der kysse Toffelen med Ærefrygt, fuldkommen Aflad for alle deres Synder, begangne og forehavende, saa de trænge ikke til Naaden i Christo, men har i det Høieste kun en taalelig Skjærs-Ild at befrygte; roser sig af alt saadant grovt Papisterie, og udgiver sig for den ufeilbare Fortolker af de hellige men bælgmørke Skrifter, saa hvem der ikke vil troe blindt paa dens Bibel-Fortolkning, hvor aabenbar falsk og selvmodsigende den ogsaa er, skal sættes i Kirkens Band, og, hvis han trodser paa Guds Ord i Skriften, overantvordes, om mueligt, som en Sværmer og Fanatiker, til den verdslige Arm! Ja, denne falske, løgnagtige Fornuft, denne Luft-Pave, der i det aandelige Rom, i det hellige Romerske Rige, har tilegnet sig og besmitter det Apostoliske Sæde, skjuler sædvanlig ei engang, som de gamle Paver, sin grændselose Hovmod og umættelige Herske-Syge under det ydmyge Navn af Guds Tjeneres Tjener, men ophøier sig jævnlig over Alt, hvad der kaldes Gud og Guds-Dyrkelse, sættende sig i Guds Sted, som

Digitized by Google

Apostelen prophetisk beskriver Synd-Mennesket, denne aabenbar falske Fornuft forkynde vi aaben Feide, og har det Haab til Gud, at dens Throne, som hvilende paa lutter Løgn, skal styrte, dens Herre-Spir, som er af Luft, opløses i sit Intet, og dens Vand-Straaler vorde til Latter, i det man klarlig seer, de er ei af Lynets, men af Vandets Natur, saa, naar den tordner i de lærde Tidender, da er det altid fulmen brutum, uden mindste Lyn-Glimt, da er Vand-Straalerne simple Vand-Straaler fra en Hylle-Bøsse, der kun i Styx er tildødt Navn af en Apollo-Bue! Jeg er Midleren mellem Gud og Mennesket, siger den dumdristige Løgner, jeg er Veien, Sandheden og Livet, der kommer Ingen til Faderen, uden igjennem mig, thi ellers var jo Gud ufornuftig, kommer derfor til mig med eders Tro, eders Haab, eders Kjærlighed! jeg begriber det Altsammen, som Sandselighed, som ingen Ting i Grunden, Intet i sig selv, jeg renser og luttrer det Altsammen, opløser det i sine Bestand-Dele, skiller alt Dunkelt, alt Sandseligt derfra, og giver eder det igjen i sit klare Begreb, hvori det vel har tabt Materien, som er det Crasse, men har beholdt det Væsenlige, som er Formen, og dermed al den Kraft, der ei beroede paa dunkle og sandselige, altsaa ufornuftige, Følelser og Forestillinger! Troer, for Guds Skyld, ikke blindt paa Gud og Hans Ord, men kun paa mig og mine Ord, thi jeg er Lyset, som I kun ikke see, fordi I blændes af dets stærke Straaler, troer mig paa mit Ære-Ord: der er ingen Naade hos mig, altsaa ikke heller hos Gud; thi Han er en Aand som jeg, høit ophøiet over alle slige sandselige Følelser, men derfor ogsaa utilgjængelig for alle Lidenskaber: Vrede, Had, Hevngjerrighed og Deslige, saa I kan være ganske rolige; naar I kun troe paa mig, da er eders Synder, eders Feil og Vildfarelser, nødvendige Følger af eders Sandselighed, vel ikke forladte; thi det tillader min og Guds Retfærdighed ingenlunde, men som Bør-

Digitized by Google

ne-Skreger overseete! Frygter kun aldrig for Helvede, thi jeg tør gjøre min Salighedss-Eed paa, det er intet andet Helvede til; end, det vi alle af Erfaring kjende, og som kun skabes af vor egen ømme Samvittighed! Sørger kun aldrig for Himmerig, thi naar man, som det sig bør, renser Begrebet derom fra alle sandselige Følelser og dunkle Forestillinger, og tænker sig det, som en til vor Dyd svarende Lyksalighed, da er Himmerig os alle saa vis som Døden, saa det er kun Knuden, at faae aflagt alle Fordømme, som ere de sande Plage-Aander, og slippe sikkelig i sin Grav, Andre til et godt Exempel, Resten kommer af sig selv, den sørger Gud nok for, ellers var han ikke retfærdig! Troer aldrig Andet end hvad I kan begribe, men troer mig paa mit Ord, at I virkelig begribe, hvad jeg siger eder, I begribe, om I end ikke forstaae det; thi i Grunden er baade jeg og Alting ubegribeligt, mit Navn er Fornuftens usporlige Gaade: Fornuft, og mig maae I da aldrig tænke paa at begribe, da jeg er mig selv en uudgrundelig Hemmelighed!

Man skulde, naar man ikke kjendte vor Tids Theologie, troe, det var Eventyr, jeg skrev, men dog er det kun den nøgne Sandhed, og ingen Afguds-Dyrkelse har da været taabeligere end den Tilbedelse, man trindt i Christenheden har vist og endnu sædvanlig viser denne Ulving af en Fornuft, der bestandig forklarer, hvad den, efter sin egen Tilstaaelse, i Grunden slet ikke begriber, vil gjælde for den evige Lovgiver, Konge og Dommer i Aandens Rige, nagtet den, efter egen Bekjendelse, slet ikke veed, hvad den selv i Grunden er, ja tilegner sig al den Ære, Magt og Myndighed, den fradømmer Jesus Christus, og paastaaer dog, at Gud har ingen Søn, og aandelig Sandhed intet ubedrageligt Kjende-Mærke!

Det følger vist nok af sig selv, at jeg, som Skjald, maa være en svoren Fiende ad et saadant Utydske, der med sit dyriske Magtsprog vil forvandle det Høieste og Dybeste

i Menneſket, ſom Phantaſie og Følelſe unægtelig er, til en foragtelig Sandſeligheds, der ſkal forgaae med Kroppen, ja, hvilken poetiſk Natur maa ikke harmes over den Slange, for hvis Aande-Puſt, fuldt af dødelig Forgift, alle Evigheds-Blomſter, med vederkvægende Duft, henvisne af Jorden, og hvis Meduſa-Hoved forſteener alle dem, ſom ſtirre derpaa! Men, hvad Hiſtorien lærer om alle ſande Digtere og deres Følge-Svende paa Heſten, høit over Jiskampe-Muren af dybſindige Fornuft-Slutninger, hvormed man har ſtræbt at ſpærre Veien mellem Jorden og Himlen, hvad Hiſtorien lærer om dem Alle i den forbigangne Tid, det har Erfaringen ogſaa lært mig om mig ſelv: bag det ſkinnende Skjold, mellem vort Øie og Meduſa-Hovedet, ſpaſe vi helſt med den latterlig ſtore Begriber, ſom, naar han griber efter os, griber altid i Luften, og ſluttér klogelig deraf, vi er i Grunden ingen Ting, griber altid ſaa lavt, at vi høit overſlyve ham, og paaſkaaer desnagtet, med Fingeren paa Næſen, at han ei blot har grebet os, men har os under Fødderne, ſom ſine Hof-Narre, i Sandſelighedens Vaand! Som Skjald fagde jeg altid helſt til den ille ſkrukryggede Dværg, med hele Menneſket, og hele Aandens Verden, ſom ingen Ting, i Hænderne: nu, ſaa grib mig da, beherſk mig, om du kan, du Stodder-Konge i de Dødes Rige, du Nøgle-Bærer i det ſtore Tugt-Hus, ſom ſelv bekjender, at du, i det Mindſte een Gang om Ugen, lader dig beſtikke af de nærlige Slaver — dine egne ſmukke Lidenſkaber — følger dem til Kroes, drikker med dem, ſaalænge du kan ſee en Flue paa Væggen, hjelper dem ſaa i Fuldſkab at høre og ſtjæle, myrde og bedrage, og er, naar du har ſovet Rusen ud, dog immer den ædrue, rene, ſelvſtændige, retfærdige, ubeſtikkelige, ufeilbare Fornuft, eller Fanden heller!

Dette er min poetiſk-plumpe Maade at tale paa til en Fornuft, der, trods ſin høie Aandelighed, dog beſtandig undſkylder ſig med ſit ædrue, ſandſelige Begreb og ſin indſkræn-

Digitized by Google

kede Fatte Evne, saasnart man tiltaler den i Aandens Grund-Sprog, i det ædlere Billed-Sprog, hvorom den, som Vand-Handler paa Vin-Konsten, altid siger: det kunde blive en deilig Viin, naar man spædte den, til den blev klar!

Som Skjald, er det da, efter Historiens og min egen Erfarings Vidnesbyrd, umueligt at befatte sig meer end satirisk enten med den synlige eller usynlige Pave, og naar man for Alvor bestriver dem, maa det enten være som Klagere, paa den lidende Menneskehedz, som Vidner, paa Christendommens, eller som Gjen-Drivere, paa den sunde Fornufts og den ægtelige Sandheds Vegne.

Klage vil jeg da først, skjøndt Historien siger mig, at Klager gjør Tyranner trygge, som Vidnesbyrd om deres Magt, ja, klage vil jeg paa det mishandlede Menneske-Hjertes, paa den forhaanede Kjærligheds Vegne, høit vil jeg opløfte Klage-Skriget over den Kjærligheds Fornægter, som, under Kjærligheds Maske, strædde og stræber at forstene eller sønderknuse alle Hjerter, som banke høit for det evige Liv, og føle med Smerte, det er hvad de savne, kun fordi de elske deres Livs Gud saa lunkent, det er, hvad kun Han af vidunderlig Naade kan skjænke! Saa høit vil jeg klage over den Fornuft, der agter Hjertets smertelige Savn af et levende Haab, der kan overvinde Dødens Frygt, og af en Glæde i Gud, der slukker alle Sorger, agter dette alle uforhærdede Synderes nødvendige Savn for Smaating, eller, o Skjændsel! for Sværmerie, saa høit vil jeg klage over denne iiskolde, stenhaarde Tyran, at Skriget maa komme for den Herre Zebaoths Øren, og dets Gjenlyd gjennembirre hvert Hjerte, Han har i sin Haand! Hvem satte dig til Dommer i Aandens Rige, du Jis-Tap, som vover at sige, der er ikke Naade, ei virkelig Naade, med Synds-Forladelse, hos Gud! Er der da heller ingen Naade hos os, eller mon Naade er Synd, mon det være en af de falske, løgnagtige Følelser, vi ikke have af Faderen; men af

Digitized by Google

Verden og os selv, eller er ikke aabenbar den Retfærdighed, der udelukker Naade, et af de falske Begreber, vi i vor syndige Natur udrugede, for dermed at undskylde vor Hevngjerrighed, vort uforsonlige Had til dem, der gjorde os Uret; og denne falske, syndige Retfærdighed, som vi fordømme hos hinanden, den skulde vi overføre paa Gud! Naaden, som vi fordre af Andre, om vi end ikke selv have Hjerte til at føle den, den skulde vi fradømme Ham, af Hvem al Faderlighed haver Navn! Umenneskelig kalde vi den, der bortstøder sin forrige Ven, naar han angrende griber hans Haand, begræder sin Utroskab, og beder bønlig: lad det være glemt! tilgiv mig, hvad jeg, forført, forblindet forbrød! lad Kjærlighed og Miskundhed tale for mig i dit Hjerte! Umenneskelig kalde vi den, der ikke røres ved Saadant, og denne umenneskelige Følelsløshed, den skulde være guddommelig! den skulde nødvendig flyde af Guds Retfærdighed og aandelige Natur, uagtet vi med Afskye og Gysen maatte vende os fra det Menneske, som fra en Djævel, der vilde bevise os, det var af pur Retfærdighed han havde forsvoret Naade, selv mod sine faldne Venner og forførte Børn, det var af ægte Aandelighed, han ei rørdes til Medynk, selv naar bedragne Millioner sank for hans Øie, med unævnelig Kval, i en Afgrund! O, saa hold dog op, gudsbespottelige Daare! at nægte Guds Naade, og fradømme Ham det samme Fader-Hjerte, der haver skabt alle kjærlige Hjerter! Du tør jo dog ikke sige, det er Synd at være naadig, naar man kun bortgiver sin egen Ret, ei sige, det er Synd at elske, naar man kun ei elsker Noget meer end det i Sandhed findes værdt, du tør jo ikke nægte, at en saadan Naade, saadan uegennyttig, inderlig, glødende Kjærlighed er hvad der adler og pryder vor Slægt, og mener du da, vi er bedre end Han, som os gjorde, hvad vi jo dog maatte være, naar vi kunde røres ved Andres Nød, vi kunde forbarme os over Børn, og Venner og angrende Fiender, vi

Digitized by Google

kunde finde det saligt at opoffre og tilgive, men Gud kunde ikke, Han var en hjerteløs Aand, Han var en iiskold Retfærdighed, en almægtig Bøddel-Ære over alle Synderes Hoved! Ak! var det den sande Oplysning, ja da var Mørket unægtelig bedre end Lyset, men da var Kjærlighed ikke heller, hvad den dog med ubeskrivelig Sødhed, med uimodstaaelig Almagt, hvisker i hvert inderlig elskende Hjerte, da var Kjærlighed ikke de Levendes Lys, da var det Løgn, hvad dog haver uigjendriveligt Vidnesbyrd i hvert sandhedskjærligt Hjerte, da var det Løgn, at kun hvo som elsker, vandrer i Lyset, hvo som ei elsker, han er i Mørket endnu!

Hvor kan du dog tænke at skjule en saa oprørende, gudsbespottelig Lærdom med et tomt, forfængeligt Ord-Spil, i det du bandlyser Kjærligheden selv, som en hjertelig Følelse, og forguder dens Skygge, dens døde, tomme Skygge-Begreb i Fornuften, under Navn af en aandig, fornuftig Kjærlighed! hvor kan du dog tænke, noget kjærligt Hjerte skulde lade sig bedrage af et saadant Blænd-Værk, lade sig indbilde, at man vel skal elske Gud af ganske Hjerte, Sjæl og Sind, men uden Følelse, med en ufølelig Kjærlighed, med et følelsløst Hjerte, eller at Gud vel er Kjærligheden selv, den store Menneske-Fader, men uden Følelse og Fader-Hjerte, saa Alt er ham i Grunden lige kjært, ligegyldigt, saa Han rører Ingen og røres ved Intet, saa al Følelse for vort Livs Gud, al Rørelse ved Hans Godhed, al Tro paa Hans Naade, alt Haab om Hans Glæde, er Sværmerie og Galenskab!

O! Menneske-Natur! selv i din Udartning saa elskelig dyb, selv i din Fornedrelse vidunderlig stor, selv med dit Tunge-Baand et høirøstet Vidne om den guddommelige Fader-Haand, der dannede dig af Begyndelsen, og om Hans Kjærligheds Kys, der indaandede Livet, som gløder i din Barm og hensmelter paa din Læbe! Endnu er der dog een god Blods-Draabe i dig, som er Kjærlighed til Kjærlighed, og dermed til

Digitized by Google

det evige Liv, og er der Nogen, som klarlig udrandt af Livets velsignede Kilde hos Faderen selv, visselig, da er det denne vidunderlig gode Blods-Draabe, der i os slet ikke vil vide af sig selv at sige, men skjuler sig i Sandheds-Kjærligheden, og mærkes kun, naar Hjertet røres i sin dybe Grund, men er, naar den rører sig, da ogsaa almægtig, saa i det Øieblik er vor egenkjærlige Tyran aflat, og vi føle, at Faderen drager os, vi føle, hvad det er, at være frie i Sandhed: god-villig, med Glæde gjøre Guds Villie. Hvad der gjøres i et saadant Øieblik, det tvinger Taarer selv af Stene, det forbauser, som en Guddoms-Gjerning, selv de stolteste, egenkjærligste Naturer; og Han, der gav os dette Hjerte, vor Gud skulde selv være hjertelos, nedsee med Foragt paa Draaben, der drages mod sin Kilde, iiskold overskjære det Fuldkommenheds Baand, der er det Eneste, som evig sammenføier, Han skulde fattes det Ædleste, der kan oprinde i os, det Dybeste, vi mægte at nævne, fattes den guddommelige Følelse, hvorved vi, selv i Egenkjærlighedens Lænker, dog stundum kan glemme os selv over hinanden, og over Ham, af Hvem og ved Hvem og til Hvem alle Ting ere, høilovet i Evighed! Nei, faldne, men dog trods Faldet ædle, kjærlige Menneske-Natur! det er ei dit Begreb om vor Fader, som er i Himlene, det er et Djævle-Begreb om Gud af dem, som troe og skjælve, det var ei din Fornuft, der i det forlorne Aarhundrede udgav sig derfor, bespottede Aandernes Fader, beskjæmmede de Levendes Moder, gjorde Naade til Synd, Kjærlighed til Intet, Kulde til Kraft og Stolthed til Dyd, og vilde gjøre til Intet Alt hvad den selv ikke var: Alt hvad den selv ikke var og Alt hvad der ei vilde tilintetgjøre sig selv, for at have den Ære at indlemmes i dens døde Begreb! Nei, det var ikke Menneske-Fornuften, der førde Krig med alle levende Begreber, fordi de er, hvad alt Levende i Støvets Klædebon maa være, fordi de er dunkle, slog Alt hvad den kunde begribe ihjel, og hævnede sig med Trolde-Grin paa

Digitized by Google

den levende Gud og paa hver himmelsk Følelse, den ikke kunde overvinde! Det var en dumdristig Løgner, som paastod, han havde begrebet og kunde forklare Menneskets, saa der var Intet hemmeligt for ham, saa det var ham klart, at alt Vidunderligt og Hemmeligt var Løgn, og som dog erklærede sig selv, med sin Frihed og Selvstændighed, for en undgrundelig Hemmelighed, som bandlyste Dunkelhed, og forgudede Mørke, som ei begreb og ei kunde forklare det Mindste af hvad der gjør os til levende Mennesker, virker aandelig og menneskelig paa os, men paastod ligefuldt at kunne mestre og bedømme Alt! Det var en grov Bedrager, som, naar det gjaldt om at nedsætte de ædleste, høieste Tanker, svække og forhaane de helligste, dybeste Følelser, henregnede dem til Sandseligheden, men som, naar det gjaldt om at bestride Aabenbaringen og myrde de Christnes Tro og Haab, beraabde sig paa Sandserne, fordrede haandgribelige Beviser, hvor de aabenbar var umuelige, og brød Staven over alt Uhaandgribeligt, skjøndt den hørde selv dertil, og grundede derpaa sin Ret til at beherske alt Sandseligt, kaldte Alt hvad der faldt i Sandserne unægteligt, men hvad der rørde, indtog, omdannede Hjertet, og derved det hele indvortes Menneske, Blænd-Værk, kunde ikke nægte, at vi med alle Sandser fornemme hvad ingen Kjød-Haand griber, turde ikke sige, vi skulde tvivle om Virkeligheden af Lyset vi see, Ordet vi høre, Duften vi lugte, det Navnløse vi smage, Varmen vi føle, skjøndt de er os ubegribelige, turde ikke sige, det var den rette Vei til at begribe og forklare disse Ting, at hindre dem, saavidt mueligt, fra at virke paa os og forklare sig selv i deres Virkninger, men paastod ligefuldt, at det skulde vi gjøre med alt det Ubegribelige, der indvortes virkede paa os, aandelig og hjertelig skulde vi indmure os selv i en Is-Kjelder, og der gruble os ihjel over vor egen ubegribelige Dumhed!

Digitized by Google

Det er min Klage, paa det menneskelige Hjertes Vegne, der raaber Ve over hver Fornuft, der vil begribe og behandle det som en Kjød-Klump, vil udelukke Alt, hvad der i Sandhed gjør os til Mennesker, Alt hvad der virkelig forbinder os med Aandens Verden, af Begrebet om en Aand og et fornuftigt Menneske, vil gjøre til Dyrisk, hvad der kraftigst og kjendeligst vidner om, at Mennesket er skabt i Guds Billede, vil forvandle al aandelig Kjærlighed til kjødelig Vellyst, fordi den selv ingen anden Kjærlighed kjender, og er saa taabelig forelsket, forgabet i sig selv, at den vil Intet lade gjælde for Aandeligt, som er meer end den, er meer end Skygge, er hvad den ei begriber, og hvad den derfor unægtelig skulde lade være ubedømt, da al Dom paa egen Haand om hvad man ikke kjender, aabenbar er som den Blindes om Farver!

Det er Klagen, og Vidnes-Byrdet om at Christendommen, den eneste sande og ægte Christendom, som den klarlig er udtrykt i Skriften og virkelig troet i Verden, at den, saa uforligelig med det attende Aarhundredes Fornuft, som Ild med Vand, at den er en hellig Ild og et himmelsk Lys, som det er baade umenneskeligt og ugudeligt, er dyrisk og djævelsk at ville dæmpe og slukke, dette Vidnesbyrd er al min Prædiken og al min christelige Tale.

Men nu Gjen-Drivelsen i sund Fornufts og unægtelig Sandheds Navn, hvor er vel den? Den ligger i Klagen, den staaer i Vidnes-Byrdet, den gaaer gjennem hele Menneske-Slægtens Historie, som den Guds Høire-Haand, der gjør al menneskelig Selv-Klogskab til Skamme, staaer de Hoffærdige imod, og giver de Ydmyge Naade, giver dem, som tro og elske den dybe, hemmelige Sandhed om Forligelsen imellem Gud og Mennesket, Kraft til at overvinde Verden, og gjør dem, som trodse den, uduelige til alt Stort og Priseligt, ja gjør dem til aabenbare Løgnere, i det de prise deres egen aandelige Kraft

Digitized by Google

og vise kun den yderste aandelige Afmagt, i det de priise deres egen Oplysning og klare Forstand, men maae dog bekjende, de rave i Mørket, snaasnart de betræde Aandens Verden, og kan ikke tale eet klart og levende, hjerteligt Ord om de aandelige Ting, maae, naar de ikke aabenbar dyrisk vil fornægte al Menneskelighed, indhylle sig i en Sky af taagede Tanker, og rabbrække alle Tunge-Maal, for af livløse Konst-Ord at sammenlime sig et mørkt og koldt philosophisk Sprog, hvis Aand er i Luften, hvis Nøgel er i Graven, hvis Virkning er aandelig Savn, Dorskhed og Død!

Det er den ægte Gjendrivelse, det er Kraft-Beviset, hvormed den almægtige, levende Sandhed gjør al Verdens selvgjorte Viisdom til Daarskab, det er Kraft-Beviset for, at den selvkloge Fornuft ei har begrebet Gud, ei udgrundet Hans hemmelige Raad og Vilkaar, men kun forgjæves søgt at laane Ham sin Ligegyldighed for Sandhed og Løgn, og sin hjertelose Foragt for Kjærlighedens dunkle Dyb, nødvendig dunkelt for enhver Fornuft, der ikke, som Guds egen, klart begriber Kjærligheden Selv!

Alt hvad da vi kan sige, til Gjendrivelse af den falske Fornufts løgnagtige Paastande, er kun en svag Gjenlyd af det Sandheds-Ord, der kommer overeend, og kan kun, ved Sammen-Smeltning dermed, vinde Kraft til at overbevise, men selv den svageste Gjenlyd af Sandheds Ord er dog langt stærkere end Løgnen, selv det matteste Skin af Sandheds Lys skal aldrig forgjæves bekæmpe den Skygge, der vil skjule Afgrunden og skjule Aandens frelsende Haand!

Saa indrømmer jeg da hjertens-gjerne, at man aldrig kan holde saa store Lov-Taler over den rene, selvstændige, frigudbommelige, ufeilbare, Alt i Kjærlighed begribende, i Sandhed forklarende Fornuft, aldrig saa store Lovtaler, den jo fortjener dem alle, thi den Fornuft er Lyset og Sandheden selv, Gud med Faderen af Evighed; men at just derfor maa

Digitized by Google

jeg afskye og bestride den besmittede, i Egenkjærlighed indviklede, af alskens Lidenskaber o: selvraadige Begjærligheder bestukne og forblindede, aldeles ufri, intet Liv begribende, Intet i Grunden, i Sandhed forklarende Fornuft, der gjør sig selv til Løgner, ved at tillægge sig og sine Slutninger modsigende, uforenelige Prædikater o: Vilkaar og Egenskaber, saa den efter Beskrivelsen deels maatte være Sandheden selv, den Guds eenbaarne Søn, der kjender Faderen, som Faderen kjender Ham, deels kun Lysets og Sandhedens timelige Stat-Holder, der skulde domme Alt efter Loven, og deels en af Gud og Sandhed uafhængig o: umuelig Evne til skifteviis at beherske og lade sig beherske af det Haandgribelige.

I den selvstændige, guddommelige Fornufts, i den evige, levende Sandheds Navn, hvis underdanige Tjener og Medvidne jeg er, stævner jeg den uretfærdige Hus-Foged til at gjøre Regnskab for sin Hus-Holdning, og da fornemmelig til at godtgjøre, hvor han tog den Visdom fra, at der var ingen Naade hos Gud, og at Syndere kunde retfærdiggjøre sig selv, saa de trængde hverken til Guds Naade, eller til det Lys og den Kraft fra det Høie, der kun ved en overnaturlig Aabenbaring kan blive dem til Deel!

Det nytter nu ei længer Tyrannen at ville indbilde os, at selv en falsk Fornuft er bedre end aldeles ingen, og at ville tryste os med falske Spaadomme om al den Ulykke, der vil følge paa hans Fald, om alle de gruelige Sværmerier og Vildfarelser, man aabner Døren for, ved at bestride ham, som eene holdt dem nogenlunde i Tømme; thi det er kun det gamle Pave-Sprog, som Morten Luther, og hvo ham troelig fulgde, unægtelig gjærde til Løgn, og som nu ei fortjener andet Svar, end det, der er lige ved Haanden: Værre end det Værste kan dog aldrig hændes, og hvad er værre end den aandelige Død, der ufravigelig spaaer om den Evige! langt heller dog, naar galt skal være, adspredes mod alle Himmel-Hjør-

Digitized by Google

ner, end broderlig samles i Helvede! selv de største aandelige Forvildelser er dog langt fra at være saa frygtelige, som den herskende Aands-Fornægtelse, intet Sværmerie kan være saa fordærveligt, som den spagfærdige Løgn, at Hjertets helligste, dybeste Længsler, ja at Bekymringen for Salighed er Sværmerie, al levende Tro Overtro, Kjærlighed en blot sandselig Følelse, der skal forgaae, og den selvdøde Fornuft, med Frihed til ingen Ting at gjøre, det eneste Udødelige, af den naturlige Grund, at hvad der har skildt sig selv ved Livet, kan Ingen slaae ihjel!

Andet Svar fortjener Pave-Fornuften aabenbar ikke, men for deres Skyld, der end skjælve, naar de høre dens Magt-Sprog: ulke mine Fiender er Fornuftens, altsaa Lysets og Sandhedens Fiender, for deres Skyld maa det anmærkes, at naar man paa den sande Fornufts Vegne bestrider den Falske, da aabner man ei Døren for selvgjorte Indbildninger, Sværmerier og Drømme, men stræber netop at lukke den, og naar vi saaledes, i Sandhedens Navn, opvække Tankens uforanderlige Grund-Love, hvis Lig, som balsamerede Mumier fra Nilen, have gjennem Aartusinder hvilet i Historiens aabne Begravelse, medens den falske Fornuft i Logiken legede med deres Skygger, og indbildte Folk, at disse al sund Fornufts og sand Oplysnings eneste Hjemmel, der kun døde Formaliteter, nødvendige til en forsvarlig Rettergang, men i Øvrigt ufrugtbare og intet sigende, naar vi, i Sandheds Navn, opvække disse Sandhedens umiskjendelige Herolder, og sætte dem til Dør-Vogtere i Kirke-Skolen, da er det aabenbar kun Løgn og Falskhed, kun hvad der vil gjælde for Meer, end det virkelig er, og hvem der vil kalde afgjort, hvad han ei kan bevise, altsaa alle Pralere, Drømmere og Sværmere, der, skjøndt uden Ret, have Aarsag til at klage?

Hvem der nu, med Pave-Fornuften, er gal nok til at paastaae, at Han der kjender Hjertet, fattes det selv, at Gud

Digitized by Google

var almægtig nok til at skabe Meer end Han kunde, og deriblandt en uforanderlig Naturens Orden, der nødte Ham til at lade sine Fiender leve, og forbød Ham at foraarsage dem enten Sorg eller Skade, at Gud var dum nok til i Skabelsen saaledes at rutte med sit Liv, at Han derover døde selv, gav Naturen, den Uting, alle sine Kræfter, saa Han selv faldt i Afmagt, skabde saamange selv-stændige, selv-raadige Væsener, at Han selv maatte nøies med at være en fix Idee i deres kloge Hjerner, ja, at Han, der lærde Sjæl og Legeme at virke paa hinanden, har med det Samme selv aldeles glemt den Konst, saa Han kan siden hverken virke paa Sjæl eller Legeme, Han som lagde Ordet paa vor Tunge og dannede Øret til at fatte hvad intet Øie saae, Han er selv enten af Naturen Døv-Stum, eller kan dog umuelig faae et Ord indført hos de selvstændige Fornuft-Væsener, der vel i Grunden ikke veed, hvad de selv sige, men veed dog godt, de vil helst selv føre Ordet, og tør frit bande paa, det er Løgn, Alt hvad de ikke selv har sagt, see, hvem der, med Pave-Fornuften, er gal nok til at paastaae saadan Polse-Snak, og derpaa bygge al sin Viisdom, ham er det viist nok meget ubehageligt at møde Tanke-Lovene lyslevende overalt, hvor han vender sig, men hvis er Skylden, uden hans egen, eller mon det er af Sandheds-Kjærlighed man udgiver haandgribelige Løgne for urokkelige Sandheder, mon det virkelig i Grunden er fornuftigt, at sælge sine egne storagtige Indbildninger for en himmelfalden Oplysning!

Sandelig, man fristes til forbauset at spørge, om det er virkelige Mennesker, eller kun Troske i Menneske-Ham, der føre Ordet, naar man hører Theologerne kort og koldt afgjøre Spørgs-Maalet om Guds saliggjørende Naade, som om det var den ubetydeligste Ting af Verden, og som det i Grunden kun gjaldt om, enten man skulde beholde eller forkaste Ordet "Naade," da det dog aabenbar gjælder om hele Menneske-

Digitized by Google

Slægtens evige Vee og Vel, saa sandt som vi have alle syndet, og sattes den Roes vi skulde have for Gud, som Hans godvillig lydige, inderlig taknemmelige Børn! Ja, saavidt gik den hjertelige Forstenelse, den aandelige Følesløshed, at man kun, for at læmpe sig en Smule efter Bibelen, vilde indrømme, det lod sig forsvare, at tale om Salighed af Naade, naar man ved Naade kun forstod en saadan uforskyldt Godhed, som Skaberens mod Skabningen nødvendig maa være, altsaa, naar man fratog Naade sin klare Bemærkelse, og gjorde den til en blot Rang-Titel for Skaber-Godheden! Ja, hellige Engle eller arge Trolde, fristes en Synder til at sige, naar han hører Sligt, thi det er begribeligt nok, at en hellig Engel kunde, i himmelsk Ydmyghed, betjene sig af Ordet, der kun fødtes paa Kjærligheds Læber til Synderes Trøst, og sige: i Grunden er Guds Godhed mod os dog ogsaa Naade, thi hvo haver givet Ham Noget tilforn, at det skulde betales, hvad have vi, som vi ei har annammet, og hvoraf vi kunne rose os, det er begribeligt nok; men at Syndere, der aabenbar trænge til en Naade, som er Godhed mod Syndere, altsaa mod Utaknemmelige og Onde, at de kan faae i Sinde med en fornem Mine at efterabe Engle-Sproget, og lade som om de i Ydmyghed kaldte det Naade-Løn, hvad dog Gud efter sin Retfærdighed i Grunden skyldte dem, det er dog vel forbausende, ja, det er saa opsrørende, at man maa svare: nei, det er alt for ydmygt, saa ærgjerrig er Gud ingenlunde, at Han vil have den Løn, Hans Retfærdighed skylder en Synder, kaldt Naade; thi selv kalder Han den Grumhed, som Han vil nødig øve, men nødes dog til at lade de Synbere føle, der foragte og trodsig forkyde Hans Naade! At overbevise saadanne retfærdige Syndere enten om at de trænge til virkelig Naade, eller om at Gud er naadig, laber sig vel neppe gjøre, da hvem der kan forene Overtrædelse og Uskyldighed i een Person, ogsaa kan forene Løgn og Sand-

Digitized by Google

hed, og bryder sig da kun lidt om unægtelige Beviser; men derfor er det dog lige vist, at enhver Godhed af Gud mod Syndere, er en Godhed mod dem, der have fortjent Straf, altsaa hvad Skriften kalder Naade, og hvad vi mene med Ordet, naar vi sige, at lade Naade gaae for Ret, og det er ligeledes ganske vist, at Gud er saaledes naadig, saa vist, som at Han lader sin Soel opgaae over Onde og Gode, lader regne over Retfærdige og Uretfærdige, mætter os med Føde, og vore Hjerter med Glæde! Naar nemlig Gud ikke, som vi før bemærkede, har forskabt sig, og givet den Uting, en uafhængig Natur unægtelig er, Uting, da kunde han aabenbar udslette Synderen i samme Øieblik, han blev det, og vilde det visselig, dersom han ikke vilde være god mod Utaknemmelige og Onde, dersom Han ikke vilde være naadig, og er altsaa, da vi er levende Beviser paa, at Han gjør Godt imod Syndere, ogsaa unægtelig en naadig Gud, ja, de der nægte Hans Naade, er aabenbar de stærkeste Vidner derom, thi Han maa unægtelig være meget god mod Utaknemmelige og Onde, være meget naadig, for ogsaa kun et Øieblik at opholde dem der trodse Ham, lade dem føre Ordet, der sætte deres Mund mod Himlene, og lade haant om Liv af Naade.

Saaledes bevise vi Guds Naade, og sige Trods til al Verdens Vise, om de kan rokke Beviset, saa Theologerne behøvede slet ikke at tage Ydmygheden til Hjelp, for at kæmpe sig i Sandhed efter Bibelens Talebrug, thi dertil maatte aabenbar det allermindste Gran af sund Fornuft bevæget dem, naar de ikke turde paastaae, baade at de selv og alle Mennesker, end ikke mig undtagen, var syndelose, hvorimod jeg dog, for min Part, maatte protesteret, og bevidnet, at levede ingen Anden af Guds Naade, var det dog Tilfældet med mig.

Det kan altsaa enhver Synder vide, saavist som han lever, at Gud er naadig, og jo mere han benægter, des stærkere bekræfter han det, hvad der, som vi veed, er den unæg-

Digitized by Google

telige Sandheds Kjende-Mærke; men hvorvidt Guds Naade ſtrækker ſig, om den er ſaliggjørende, og under hvilke Betingelſer, det er viſtnok et andet Spørgsmaal, ſom vi paaſtaae, laber ſig umuelig tilfredsſtillende beſvare, uden ved en overnaturlig Aabenbaring!

Var det nu blot vor Henſigt at ſætte Aabenbaringens Fiender Kniven paa Struben, da ſkedte det nemmeſt ved, med dem, at fremſtille Synds-Forladelſe, uden hvilken det aabenbar for en Synder er umueligt, at faae en i Sandhed god Samvittighed, at fremſtille den ſom Noget, vi af Naturen ei kunde have mindſte Haab om; thi des unægteligere blev Trangen til en over-naturlig Aabenbaring; men havde det været vor egenlige Henſigt, da havde vi ligeledes indrømmet Modſtanderne, at vi ſlet ikke af Naturen kunde ſlutte os til Guds Naade; thi jo tykkere det aandelige Mørke er, der naturlig omgiver os, des aabenbarere trænge vi unægtelig til et over-naturligt Lys. Kun da, fordi det var og er min Hoved-Henſigt, at ſige det Sandeſte, jeg veed, om Forholdet mellem Natur og Aabenbaring, kun derfor beviſer jeg, ligeſom paa Modſtandernes Vegne, at det faldne Menneſke, ogſaa uden Aabenbaring, kunde og burde indſee, at Gud er naadig, kun derfor vil jeg fremdeles beviſe, at Menneſket, ogſaa uden Aabenbaring, kunde og burde fatte Haab om Synds-Forladelſe og Salighed af Naade; thi er der givet en overnaturlig Aabenbaring af Guds Naade, da er den viſſelig givet for Menneſkets Skyld, og kan ikke have det Mindſte imod, at hvem der kan unbære den, ogſaa med den Naturlige, ſom ogſaa er af Gud. Hvad mig angaaer, da er jeg overbeviſt om, at, jo fortroeligere man bliver med Menneſke-Naturens Vidnesbyrd om Gud, des klarere indſeer, des mere levende føler man ſin Trang til en overnaturlig Aabenbaring, desbedre forſtaaer man Chriſtendommen, des urokkeligere bliver Overbeviisningen om dens guddommelige Sandhed, og,

Digitized by Google

med Guds Hjelp, at opfriske og bekræfte denne Overbevisning, er Hensigten, jeg ved al min Tale vedkjender mig, og skal med Jesu Christi Aands Hjelp vedkjende mig, under langt farligere Omstændigheder, end de nærværende, da en Smule Spot er Alt hvad man sætter mod min christne Tro.

Det er da saaledes vist nok sandt, at Gud kan være meget naadig mod Syndere, uden at de derfor blive salige, og at en Synds-Forladelse, hvorved Syndens naturlige Følger, som er Samvittigheds-Nag, aandelig Død og Selv-Fordømmelse, eller det sande Helvede, at en saadan Synds-Forladelse, uden hvilken Synderen umuelig kan blive salig, umuelig kan mærtes med evig Glæde, er vor Forstand saa ubegribelig, at vi fristes til at tro, den er umuelig; en Tro, der aabenbar indslutter den vedsomste Fortvivlelse i sig, og vilde da sikkert være Nok til at gjøre et guddommeligt Naadens Ord nødvendigt; men derfor maa det ikke nægtes, at der paa naturlig Maade kan tilglimte Mennesket et vidunderligt Haab, der, som en Frelsens Prophet, formilder og trøster. Meget for svagt til at berolige Hjertet vilde dette Haab vist nok være, naar Mennesket klart overskuede en Synders Stilling mod Gud, men det gjør han ikke, før et overnaturligt Lys nøder ham dertil, og i det aandelige Tusmørke, der er Natur-Menneskets lyseste Tid, kan Mulet laane Haabet den Kraft, det fattes.

Saalidet vi imidlertid hos de gamle Hedninger savne Spor af et saadant Haab, maae vi dog tilstaae, de er langt sjeldnere, og svagere, end man skulde formode, naar ikke Erfaringen lærde, at mange Mennesker ere langt slettere, end der nødvendig følger af det første Fald, og af den Selv-Raadighed, vi som Egen-Sindighed finde og tugte hos Barnet.

Almindeligt kan man da ikke kalde det naturlige Haab om Synds-Forladelse og Salighed af Naade, og endnu mindre forudsætte, at det hos alle dem, der kende det, er lige stærkt,

Digitized by Google

da det aabenbar beroer paa den kjærlige Følelse, hvori alle ere langt fra at være lige deelagtige, og hvem der aldrig havde følt, hvad det er, at være Menneske i Sandhed, og havde aldrig havt et Øieblik, da Grund-Mennesket ei blot svævede for ham som en glimrende Skygge, men kundgjorde sig levende hos ham i ædle, kjærlig ophøiede Følelser, i Taknemmelighed mod hans Livs Gud, i inderlig Medlidenhed og Hengivenhed, som kjærlig Selv-Forglemmelse, hvem der aldrig havde havt et saadant Øieblik, følde vist nok heller aldrig noget Haab om Synds-Forladelse, eller om en Guds saliggjørende Naade; thi for en Saadan var al kjærlig Følelse kun dyrisk Vellyst, som den sande Gud tilvisse hverken kan føle eller være Gjenstand for, en Saadan havde af Sandheds-Kjærlighed og Menneske-Kjærlighed kun en død og magteslos Skygge i sin Hjerne, hvortil Intet i hans Hjerte svarede, men en Saadan var da heller ikke, i Sandhed, i aandelig Forstand, noget virkeligt Menneske, men kun et Dyr eller en Djævel i menneskelig Skikkelse. Saadanne Øieblikke, hvori Hjertets eiegode Følelse henrev os, hvori Faderen drog os, saa vi gjorde gladelig Hans Villie, saadanne Øieblikke have vi da fælles Alle, fremfor Alt i den senere Barndoms og tidligere Ungdoms Alder, havt, og et eneste saadant Øieblik burde være Nok til at avle Haab om Synds-Forladelse og Salighed af Naade; thi det er aabenbar et Glimt af en god Samvittighed med den samme nødvendig ledsagende Glæde, et Glimt, der umuelig kunde times en Synder, hvis ikke Gud i Naade kunde og vilde udslette Syndens naturlige Følger og skjænke Synderen sit fulde Venskab. Hvor langt det imidlertid er fra, at saadanne Øieblikke altid avle dette Haab, derom vidner ikke blot den historiske, men især den daglige Erfaring, thi nuomstunder anse mange Mennesker disse velsignede, salige Øieblikke, da de mættedes med Glæde, og havde kun det guddommelige Ønske, at kunne give Øieblikket Evighed, anse

Digitized by Google

dem for Følger af barnagtig Svaghed, Ungdoms Spærmerie og Daarlighed, og det er vist, at hvem der tilegner sig denne Syns-Maade, fatter aldrig paa naturlig Maade Haab om Synds-Forladelse og Salighed af Naade, men vil ubentvivl ogsaa være utilgjængelig derfor, naar det nedstraaler fra Himlen i Aabenbaringens Lys. Ja, det er klart, at endnu er det mere Ringe-Agt for Hjertets Helligdom, end egenlig Hjerteløshed, der gjør Menneskene blinde for deres eget Vel og Christendommens Herlighed, men fra Ringe-Agten for Hjertets gode Følelser til Tabet af dem er der kun et Skridt, saa kort og naturligt, som Overgangen fra Ringe-Agt til Foragt, thi hvem der foragter sit Hjerte, har intet, hvem der foragter Livets Kilde, er, hjertelig talt, steen-død. Det er derfor slet intet Under, at man er saa vantro mod Guds saliggjørende Naade, paa en Tid, da de Hvilærde ei skamme sig ved at haane de helligste Følelser som uværdig Svaghed, eller ved at betragte Mennesket som et Dyr, men det er grueligt, og spaaer om en Dyre-Tid, der vel ikke kan komme nogen skriftklog Christen uventet, men maa dog slaae hvert menneskeligt Hjerte med Forfærdelse. Dog, vi tør haabe, at et Folk, der af Naturen har saa menneskeligt et Hjerte, som det Danske, aldrig, naar Diet oplades, vil kaare Dyriskheden, men heller prøve, om det ikke dog er sandt, hvad de forbigangne Dage, og vi med dem bevidne, at formedelst Tro paa Jesum Christum kan Mennesket faae den gode Samvittighed til evig Eiendom, hvis siebliklige Besiddelse er det Saligste Menneske-Hjertet naturlig kjender, og hvis Evighed derfor er det Høieste Hjertet forlanger!

At nemlig Guds saliggjørende Naade, skjøndt den vist nok tilbydes alle Syndere, ei kan være ubetinget, følger af sig selv, saa det kan kun Dyr og Djævle forlange; thi deels ligger det i Sagens Natur, at Naade ei kan paatvinges dem der forskyde den, og deels kan en god Samvittighed,

Digitized by Google

som er den menneskelige Salighedes eneste Kilde, kun blive varig hos hvem der vil bevare den! Imidlertid er det dog en saadan umuelig, hardtad ganske ubetinget Naade, man nuomstunder sædvanlig trøster sig ved, naar man ei er aldeles uden Gud i Verden, og ei har ganske glemt, man er en Synder, og det er intet Under; thi ligesom de hjerteligste Mennesker villigst troe paa den sande Guds Naade, saaledes er det de Følelsesløse ganske naturligt, at troe paa den Falske, i det de tænke sig Gud ligesaa følelses, som de er selv, og kan slet ikke begribe, hvorfor Han skulde være vreed paa Synderen, som jo umuelig kan gjøre Ham nogen Skade, og altsaa ei heller fornærme Ham. Den Abe-Kjærlighed, saadanne Folk har til deres Børn, som de lade vore op i Selv-Raadighed, og see hjertensgjerne gjennem Fingre med, hvad de saa end gjør, naar det kun ikke alt for bogstavelig svider til dem selv, denne Abe-Kjærlighed overføre de paa den Gud, de frabsmme Menneske-Kjærlighed, som noget Sandseligt, denne Abe-Kjærlighed kalde de fornuftig, fordi Egenkjærlighed, der naturligvis strækker sig til Alt hvad vi anse for vort Eget, ganske rigtig er den stolte, selvraadige Fornufts eneste kjærlige Følelse. Af denne Abe-Kjærlighed udspringer ogsaa ganske rigtig en Naade, som den, de Skriftkloge sædvanlig beskrive, en Naade, som i Grunden ingen Naade er, og forlanger ei at ansees derfor, en fuldkommen Lige-Gyldighed for Hjertets Tilstand og for Alt hvad der ikke haandgribelig berører det personlige Forhold, da gjør man sig en Moral, hvori Pligterne mod Gud kun staae til Stads, og Pligterne mod Næsten udledes af Pligterne mod vor egen dyrebare Person, saa Dyd og Selv-Klogskab smelte sammen i ect Begreb, da gjør man sig en Dogmatik, hvorefter Gud hverken kan fortørnes eller forsones, hvorefter man neppe har noget at takke Ham for, end sige at bede Ham om, kan blive retfærdig, uden Synds-Forladelse, dydig uden Tro, salig uden

Digitized by Google

Kjærlighed, temmelig salig endogsaa med en ond Samvittighed, kort sagt, da gaaer det til, som i det attende Aarhundrede, og for Største-Delen endnu, uden at man vil indsee, man derved gjør Djævelen til Gud, skjøndt det er soleklart, at den sande Gud, Sandheds Gud, umuelig kan betragte Løgn med Fader-Øie, umuelig kan dele sin Glæde med dem, der ei have Hans Sind, der ei dele Hans udelukkende Kjærlighed til Sandhed, og det deri nødvendig indbefattede Had til al muelig Løgn og Falskhed!

Indsee vi derimod Dette, indsee vi, at hvem der siger: der er en Gud til, men ingen Djævel, siger dermed i Grunden: der er en Djævel til, men ingen Gud, thi var der ingen Djævel til, da maatte Gud være Fader til Løgn og Synd, og var altsaa en Djævel, som Han dog umuelig kan være, da Løgn forudsætter Sandhed, og Synd to modsatte Villier, saa man, ved at nægte Djævelens, uden tillige at nægte Løgnens og Syndens Tilværelse, ligefrem bekræfter den, og gjør kun sig selv til Løgner; indsee vi det, da see vi ogsaa, det er langt fra at være saa nem en Sag med Synderes Saliggjørelse, som man nu sædvanlig forestiller sig, saa det er ikke Spørgsmaalet, om dertil behøves en vidunderlig Guds Naade og Synds-Forladelse, men om det ikke alligevel er spildt paa os, som det aabenbar er, hvis vi enten ei kan troe, eller dog ei lære at elske Ham igjen af ganske Hjerte, Sjæl og Sind, som haver elsket os først.

Betænke vi nu, at en ond Samvittighed er den levende Bevidsthed o: Følelsen af den fiendtlige Stilling mod Sandheds Gud, vor Skaber, hvori Selv-Raadigheden nødvendig sætter enhver fornuftig Skabning, da Gud og han derved blive to mod hinanden staaende Personer, hinandens Mod-Standere, da maae vi nødvendig see, at Tanken hos en Synder om at kunne retfærdiggjøre sig selv, er den største Daarskab man kan nævne, som en Selv-Raadighed, der til-

Digitized by Google

intetgjør sig selv, ja, som en Løgn, der gjør sig selv til Sandhed, og dermed naturligviis Sandhed til Løgn. Paa den anden Side er det imidlertid lige saa vist, at ingen Synder kan enten benaades eller opreises, tvertimod sin Villie, og her støde vi paa Synderens Frihed, som Magt ei til at gjøre, men til at ville hvad han vil. Naar saaledes en kjærlig Følelse rører sig i os, da kan vi ingenlunde altid overvinde den, men modstaae den kan vi altid, og derved fratage os Deelagtighed deri, fortrybe det Gode, den henrev os til, og derved efterhaanden hærdes imod den, det kan vi, ligesom vi unægtelig kan gjøre det Modsatte: villig hengive os til den, sukke over dens Opher og glæde os ved dens Ihukommelse, og gjør vi det, da glimter Saligheds-Haabet, thi da har vi erfaret, at hvor umueligt det end synes, er det dog ikke umueligt for en Synder, igjen at faae en god Samvittighed, som en levende Bevidsthed ɔ: Følelse af et venligt Samfund med Dommeren! Hvad enten vi da klart indsee Forbindelsen eller ikke, føle vi dog, at den samme Guds Naade, der øieblikkelig kan og vil udslette Syndens naturlige Følger, og skjænke Synderen salig Glæde, kan og vil ogsaa gjøre det for Evig, naar kun vort Sindelag kan for bestandig blive saa kjærligt og gudeligt, som det var i saadanne uforglemmelige, salige Øieblikke! Men, hvem havde denne Følelse, uden dybt at sukke over sin Afmagt, ja over sin halve Uvillie til at opfylde Naadens Betingelse, over sin Afmagt og halve Uvillie til at modstaae de onde, egenkjærlige, selvraadige Begjærligheder, naar de opbruisede, og hvem kan gjøre denne Erfaring, uden at falde i Tvivlraadighed, uden inderlig at ønske Lys og Kraft fra det Høie, uden strax, naar han hører den, at istemme Davids Bøn: Herre! skab et reent Hjerte i mig, og fornye en stadig Aand inden i mig!

Saaledes kan, og jeg tør sige, saaledes skal ethvert syndigt Menneske, aldeles paa den practiske Vei komme til at

Digitized by Google

føle og indsee sin Trang til en guddommelig Aabenbaring; og da følger det af sig selv, hvad dens Hoved-Indhold maa være, for at afhjelpe vor Trang; thi for at gjøre det, maa den nødvendig forsikre os om Guds saliggjørende Naade, lære os at kjende Betingelserne for vor Deelagtighed deri, og Maaden hvorpaa vi kan opfylde dem.

Dette er nødvendig den første, ueftergivelige Fordring vi maae gjøre til hvad der kalder sig en guddommelig Aabenbaring om Saligheds Vei for Syndere; thi dersom den ikke indeholdt disse Ting, da var den os unyttig, og dersom den lærde os, at vi uden Naade og Syndsforladelse kunde blive salige, da var den aabenbar falsk. Var det derfor sandt, hvad de Skriftkloge nu sædvanlig paastaae, at efter Bibelen, kan Syndere blive retfærdiggjorte og salige ved deres egne Gjerninger, da var Bibelen, uden al Modsigelse, en falsk Aabenbaring, saa de Skriftkloge, der paastaae det, erklære sig derved selv for en falsk Aabenbarings Tjenere; men at det ikke er Bibelens Skyld, veed enhver der har gjort sig den Uleilighed at læse den med Eftertanke, og det maae de allerbedst vide, der svede over at bortfortolke den Guds Naades Rigdom, der saa klarlig gjennemstrømmer ikke blot de apostolske men selv de prophetiske Skrifter!

Trænger nu enhver Synder til en overnaturlig Aabenbaring, da er det naturligviis idel Daarskab, hvad Pave-Fornuften nu saa længe har fortalt os om Aabenbaringens blot temporaire, locale og subjective o: paa Tider, Omstændigheder og særegne Vilkaar beroende Nødvendighed, saa det skulde blot være de i Sandseligheden nedsunkne Jøder og Hedninger, og maaskee Børn og Bønder endnu, som trængde til at faae Samvittigheden skjærpet ved en positiv Lov, og neddysset igjen ved Forsikringen om en ubetinget Naade, der vel forudsatte den Umueligheds, at de omskabde dem selv, men lovede dem dog, i alle Tilfælde, om end ingen stor, saa dog en lille Part

Digitized by Google

i Himmerige. Det er Vrøvl, thi enten trænger jo Syndere eller slet ingen til en guddommelig Aabenbaring, men det Sidste er ogsaa ganske umiskjendelig Meningen af Vrøvlet om det temporaire, locale og subjective Guds Ord, der slet ikke maatte sige andet, end hvad selvkloge Syndere vidste og gad hørt, slet ikke maatte fordre Andet til Salighed, end hvad Syndere af sig selv havde Lyst og Kraft til at gjøre. Man antog det nemlig for en afgjort Sag, at der hverken var nogen overnaturlig Aabenbaring til, eller behøvedes nogen saadan, saa det gjaldt kun om, at gjøre den Oplysning gjældende, uden alt for kjendelig at støde an mod de borgerlige Indretninger, eller alt for ubarmhjertig skrække Kjød-Hoveder, som mig og mine Lige, der endnu kan behøve, man binder os Noget paa Ærmet, som en guddommelig Aabenbaring. Kun ved saaledes at betragte Sagen i sit rette Lys, kan man forklare sig, hvad ellers vilde være aldeles uforklarligt, hvorledes Folk, der om alle andre Ting kan tale ganske fornuftig, synes med Eet at gaae fra Forstanden, saasnart Talen bliver om Bibelen, og modsige da sig selv hvert Øieblik, fordi de immer forudsætte, deres Læsere veed jo nok, de mener kun det halve af hvad de sige. Saasnart man derfor sætter sig i deres Sted, antager enten, at der er ingen levende Sandheds Gud til, eller at man dog, desuagtet, har Lov til at raade sig selv, er retfærdig, naar man ingen grove Forbrydelser begaaer, og et Dydens Mønster, naar man, som en complet Pharisæer, kan beherske sine Hænder og sin Tunge, om saa end Hjertet er iiskoldt for alt Andet end os selv og vort Eget, og at det altsaa ingenlunde er om en god Samvittighed og det evige Liv i Guds Samfund, men kun om en ustraffelig Handlemaade og vort timelige Vel det gjælder; saasnart man sætter sig paa denne, vore Dages sædvanlige moralske Stand-Punkt, da er det ganske naturligt at betragte Numa Pompilius, Zoroaster, Mahomed, Moses og Jesus som Mænd af een

Digitized by Google

og samme Skuffe, der, hver paa sin Vis, og, efter Omstændighederne, søgde at gjøre Folk lidt klogere og stikkeligere, end de var før, og udgav derfor, i en god Hensigt, deres egne Indfald for en guddommelig Aabenbaring, uden at det var deres Mening, Folk skulde troe det et Øieblik længer, end til de blev kloge nok til at indsee, det var Løgn. Og naar man nu saaledes betragter Moses som en gammel ægyptisk Professor i den naturlige Theologie, Jesus som en privatiserende Lærd i Judeland, og hans Apostler som Lærlinger, der, ved Mesterens pludselige Død, kom meget for tidlig ud af Skolen, saa er det jo ganske fornuftigt o: consequent og sammenhængende, at da nu Jesus, der, for sin Tid, havde smukke Kundskaber, og førde et kraftigt, kun alt for billedrigt Sprog, er blevet forgudet, man da saa smaat undergraver den Overtro, og gjør den uskadelig, ved at erklære sin egen Lærdom for Kjernen, og alt Andet i Bibelen for en haard Skal, de gamle glubende Dyr skulde bide Hugge-Tænderne istykker paa! Ved saaledes, ligesom Voltaire, dristig at begynde med en stor Dumhed og en grov Løgn, kunde det attende Aarhundredes Theologer unægtelig undgaaet at sige mange smaae, og just derfor latterlige Dumheder, men saalænge de paastaae, at ogsaa i deres System er sand, indvortes Retfærdighed og en god Samvittighed Middel-Punkten, ogsaa i deres Øine er Bibelen, naar den kun bliver ret fortolket, en guddommelig Aabenbaring, er Jesus Christus, naar det ret forstaaes, Guds eenbaarne Søn, og Hans Lærdom uforbedrelig, saalænge de paastaae det, og paastaae dog ligefuldt om Gud og Mennesket, om Bibelen, dens Indhold og Fortolkning, hvad dermed er aldeles uforeneligt, saalænge maae de ikke fortrydde paa, vi lee ad deres Dumheder, om der end skulde stikke en dyb Verdens-Klogskab derunder.

Men, vil jeg da hermed nægte, at Folk i gamle Dage trængde anderledes til en guddommelig Aabenbaring end vi!

Digitized by Google

Gjaldt det kun om, hvad der lod sig forsvare, da turde jeg vist nok paastaae, at man aldrig i Verden havde trængt saa stærkt, baade theoretisk og practisk, til en skriftlig Aabenbaring, som netop i vore Dage, da man allermest vrager den, hvilket allerede er klart deraf, at man ingensinde var saa blind for Menneskets Trang til Guds Naade, og saa mistroisk mod den, som nu; men jeg vil her indskrænke mig til den Paastand, at fra den Dag, Synden kom i Verden, til den Dag, Synden gaaer ud af Verden, trænge de syndige Mennesker, baade theoretisk og practisk, baade for at blive salige og for i det Hele at komme til Sandheds-Erkjendelse, til en **overnaturlig Aabenbaring**!

Den ene Deel af denne Paastand, nemlig alle Synderes practiske, moralske Trang til et aabenbaret Naadens Ord har jeg alt beviist, saavidt den lader sig bevise: godtgjort det for **mine Med-Mennesker, mit Hjertes Paarørende**, og den anden Deel, nemlig alle Synderes intellectuelle Trang til et overnaturligt Lys, vil jeg nu stræbe at godtgjøre for alle **mine Med-Tænkere**, uden at troe, jeg derom kan overbevise noget Dyre-Hoved, om det end sidder paa en Menneske-Krop!

Vel indrømme selv de største Dyre-Hoveder, som end kom til Orde, at Mennesket er et underligt Dyr, uforklarligere vel end noget Andet, og dog med en mellem Dyrene magelos Stræben efter Klarhed, som ei heller har været ganske forgjæves; men Folk kan sagtens tænke, hvilket Vir-Var der maa komme ud, naar **Menneske-Hjertet** skal lade sig forklare af et **Dyre-Hoved**, saa et Menneske maa hardtad skamme sig ved endogsaa blot at berøre det dyriske Æventyr om en **Skikking**, man kalder **Fornuften**, der, uden Fader, uden Moder og uden Slægt-Register, skal i langsommelig Tid have været et Skumpel-Skud for sine Træ-Forældre: Troldmanden Phantasie og Hexen Følelse, men skal omsider, da Forældrene blev gamle, have brugt Mæverne saa godt, at han fik dem til

Digitized by Google

Gulvs, og staaer nu, trædende dem paa Nakken, som sin egen Herre, som han finder det klart, han var baade født og uføbt til, og venter nu kun paa, at de Gamle, han har under Fødderne, skal opgive Aanden, da han saa agter at æde dem op med Hud og Haar, og tvivler ikke paa, han jo derved kan blive baade klog og stærk nok til at indtage hele Verden.

Dette er i en plat Lignelse, i Fabel-Klædningen, den eneste poetiske Dragt, Dyre-Fornuften kan bære, hvad der i bestemte Alvors-Ord klinger alt for oprørende til ikke at forstyrre en rolig Undersøgelse, og jeg maatte intet Menneske være, om jeg, med aabne Øine, kunde finde Andet end dumt Djævelskab i denne Menneske-Forklaring, som dog ogsaa jeg engang, i ubegribelig Blindhed, hyldede. Jeg anfører det da kun her, for at ingen Læser skal tænke, den Klogskab er mig for høi, men heller see med mig, den er os alle meget for lav, saa lav at vi havde aldrig fundet den, hvis vi ikke desværre, istedenfor at see til vor Ære, havde seet til vor Skam, og sat en Ære deri!

Det er da ingenlunde sandt, hvad Dyre-Fornuften paastaaer, at det Klare og det Dunkle i Mennesket er af modsat og fiendtlig Natur, saa det Klare skulde være det Aandelige, der var grebet i Luften, og det Dunkle det sandselig Dyriske, der stræbde at underkue det Aandelige; thi Erfaring lærer, at Sagen forholder sig ganske anderledes, saa Mennesket kommer til Verden som en stor, forunderlig Dunkelhed, der efterhaanden klarer sig. Vi see det paa Børnene og vi veed det med os selv, at det er det Dunkle, der bliver klart, saa det Menneske er endnu ikke født, der saae klart hvad han ei forud havde dunkelt følt, saa Forstand og Eftertanke avles aabenbar af Forestilling og Følelse, under Tidens Løb, ved Erfaringens Mellem-Komst, der vel maa kaldes den store aandelige Jorde-Moder, der bringer Tankerne for Lyset. Hvem der da, som Dyrene, har ingen aandelige

Digitized by Google

Følelser og Forestillinger, faaer heller aldrig aandelig Forstand, og det er derfor en grov Løgn, baade at der i Mennesket skulde være en aandelig Klarhed, der ei var kommet af en aandelig Dunkelhed, og at Dunkelheden skulde undertrykke, hvad den selv, under al sin Rørelse, avler og udvikler. Derfor er det ogsaa en haandgribelig Løgn, at det Dunkle i Mennesket skulde være den syndige, og det Klare den rene, retfærdige Deel, thi i saa Fald maatte alle Ræve-Streger være gode, og de bedste Følelser onde, da maatte den falske Følelse blive ærlig, naar den klarede sig, ja da maatte den dunkle Sandhed være Løgn og den haandgribelige Løgn være Sandhed. Her maa man da sige, hvilket man vil, enten at Mennesket er endnu i sin oprindelige Tilstand, altsaa uskyldig, eller har tabt sin Uskyldighed, og er altsaa faldet; thi i begge Tilfælde er det en haandgribelig Løgn, at alt det Klare er godt og det Dunkle ondt, det Klare aandeligt og det Dunkle sjæleligt, det Klare evigt og det Dunkle timeligt, eller at Klart og Dunkelt er hinanden modsat som Lys og Mørke, Sandhed og Løgn. Er nemlig Mennesket uskyldigt, da er han, heel og holden, et dunkelt Lys, der engang skal blive aldeles klart, og er han faldet, da er det Syndige, Falske og Løgnagtige, hvordan det saa end findes, klart eller dunkelt, det Eneste, der aldrig i Sandhed kan forklares, da al Synd, Løgn og Falskhed, efter sin Natur, baade med og uden klar Overflade o: Klarheds Skin, er et hundlyst, og derfor det eneste aandelige, i Sandhed uforklarlige Mørke. Findes der nu, uagtet, Noget hos Mennesket, som vil adskille hvad Gud i Mennesket klarlig har sammensøiet, adskille Hoved og Hjerte, Klart og Dunkelt, som modsatte, uforenelige, skjøndt de forenede sammensmelte i vor menneskelige Bevidsthed, findes der hos Mennesket noget Saadant, der vil tilegne sig alt det Klare, fordømme og tilintetgjøre alt det Dunkle, herske i Hovedet og underkue Hjertet, findes der noget Saa-

Digitized by Google

dant, da er det aabenbar syndigt, falsk og løgnagtigt, saa, skulde Noget hos os være uskyldigt, maatte det være Hjertet, som modsætter sig Løgneren, og mishandles af ham, men uskyldigt kan det dog heller ikke være, da Synd og Løgn umuelig kan have paatvunget sig Menneskets, og dermed er Synde-Faldet beviist. Saa er da Mennesket syndigt, og finder overalt hos sig, undtagen i Tanke-Lovene og hvad der i dem har fundet sin Forklaring, en Blanding af Dunkelhed og bundløst Mørke, af ægte og falske Følelser, rene og urene Forestillinger, sande og løgnagtige Begreber, men Sjælen i det Falske, Urene og Løgnagtige, er aabenbar det der med Overlæg vil sammenblande Sandhed og Løgn, ved at erklære alt det Dunkle for et bundløst Mørke, og alt Mørke med Klarheds Skin for Lys, og denne Slange-Sjæl var det aabenbar, det attende Aarhundrede kaldte sin Fornuft, og byggede det Selv-Modsigelsens Tempel, der er blevet saa berømt, under Navn af Oplysningens Helligdom, med den ægyptisk dybsindige Indskrift: her forklares Alt som uforklarligt, af den, der er sig selv en uforklarlig Gaade! Fra dette Tempel udgik da den Oplysning, at mørk er vor Indgang og mørk vor Udgang, saa Menneske-Livet er en Reise fra og til det yderste Mørke, fra og til den Lysenes Fader, der er sig selv ubegribelig, altsaa Sjælen i det bundløse Mørke, hvilket, ret forstaaet, vil sige: Mennesket er ingen Skabning i Guds Billede, som er et Lys uden Mørke, men i Djævelens Billede, som er et bundløst Mørke med Klarheds Skin, sig selv saa ubegribelig, som Løgnens Fader, som Falskheden selv nødvendig maa være!

Hvem der nu finder sig tjent med en saadan Oplysning, kan kun Samvittigheden og den yderste Dag paatvinge en anden, men det er klart, at hverken har den et menneskeligt Hjerte, der iiskold bryder Staven over sit Hjerte, som et bundløst, i Sandhed uforklarligt Mørke, ei heller stræber den

Digitized by Google

efter Sandheds Erkjendelse, der trodser den unægtelige Sandhed, at Alt hvad der er skjult i Mørket, skal komme for Lyset, alt Dunkelt skal engang blive klart, er evig klart i Sandheden, og skal blive sig selv klart i Sandhed, overalt, hvor det er forenet med Bevidsthed, ved at gaae op i Bevidstheden, blive klart som den!

Uden derfor at spilde nogen Umage paa at overbevise dem, der, ved at trodse Tankens unægtelige Love, aabenbar trodse mod Overbeviisning, vil vi lægge Mærke til, at et Menneskets oprindelig en stor Dunkelhed, der skulde gaae Forklaringen imøde, da skulde ogsaa det uskyldige Menneske vandret i Troen, med Haabet, til Beskuelsen; thi Tro er Antagelse af noget Dunkelt for Sandhed, al den Sandhed som ei er os klar, er os dunkel, og maa dog tages for hvad den er, for Sandhed, hvis den skal kjærlig forklare sig i os. Forskjellen i denne Henseende mellem det uskyldige og det faldne Menneske er da ingenlunde den, at det uskyldige Menneske, uden Sandheds-Tro, kunde kommet til Sandheds-Erkjendelse, men kun den, at det faldne Menneske har mange ubehagelige Sandheder, og deriblandt den Dunkleste af Alle, om Synderes Opreisning, at troe, hvad aabenbar ikke var Tilfældet med det uskyldige Menneske, som maatte finde Troen selv ubehagelig, for at finde nogen Sandhed ubehagelig, da ellers al Sandhed maatte være det Menneske glædelig, det med en god Samvittighed forbandt den salige Følelse, at han gik Forklaringen imøde, og saae det, i den voxende Klarhed, daglig stadfæstet. Det Samme, lærer Christendommen, kan blive Tilfældet med os endnu, naar vi kun levende kan troe paa Jesum Christum, men det følger af sig selv, at vi bestandig, og det inden i os selv, da vi er Syndere, fristes til at finde Troen selv ubehagelig, og kan da, hvad Øieblik vi vil, falde i Tvivl, og gaae da ei Forklaringen men Opløsningen, Døden, imøde.

Digitized by Google

Var det derfor sandt, som vore Skriftkloge sædvanlig paastaae, at den christelige Aabenbaring slet ingen Hemmeligheder havde, slet ingen dunkel Sandhed foreholdt os, som vi skulde troe, da var ogsaa blot derved dens Falskhed beviist, om den end ikke selv, hvad den dog unægtelig gjør, udgav sig for en stor Hemmelighed, og krævede Tro, thi saalænge ei al Sandhed er os klar, saa længe vi ei med den høieste, med guddommelig Klarhed kan gjøre Skilsmisse mellem Lyset og Mørket, saalænge maa den sande Oplysning, den være naturlig eller overnaturlig, ogsaa have Hemmeligheder, vi skal troe, og er vi Syndere, da have vi ikke blot derved faaet den ny Hemmelighed, som Synderes Saliggjørelse er, at troe, men ere og derved nedsjunkne i et aandeligt Mørke; der nødvendig fordunkler mangen Sandhed, som uden Synd, vilde været os klar, og een Hemmelighed er der desuden ved Sandhed, som kun ved Tro kan fattes paa hele Forklaringens Vei, det hemmelige Samfund nemlig mellem Lys og Liv, som gjør Sandheden levende for os, og kraftig i os, og uden hvilket vi kun omfavne dens kraftløse Skygge.

Derfor er Troen den aandelige Vandrings-Stav, den Moses-Stav, selv det usyndige Menneske aldrig maatte nedlægge, og aldrig ophøre at støtte sig ved, selv paa de kjendeligste, jevneste Veie, før den selv, i det forjættede Land, forvandlede sig til en Palme-Green, og løftede sig i Kjærlighed, som den guddommelige Klarheds, Haand, til et evigt Seiers-Tegn: naar Menneskets naades Beskuelsen Ansigt til Ansigt, den klare, personlige Erkjendelse af hvad han, som selv et dunkelt Guddoms-Speil, umuelig kunde see, uden dunkelt og billedligt, i Gaade-Speilet, formedelst Troens Øie, i Haabets Glas med Kjærligheds Kvægsølv i

Er det nu vist, at selv det usyndige Menneske maatte, for at komme til Sandheds-Erkjendelse, troe en dunkel, hemmelig Aabenbaring, og at det faldne Menneske maa endnu

Digitized by Google

troe en langt dunklere og hemmeligere, der ei kan naturlig optinde i ham, men maa paa overnaturlig Maade indskydes, eller foreholdes ham, da er det endelig lige saa vist, at enhver Aabenbaring af aandelige Ting maa være en Aabenbaring i Ord, da Ordet er det Eneste, hvori Aand kan aabenbares, hvori Følelser og Forestillinger kan udtykke og klare sig, saa en aandelig Oplysning uden Ord er saa selvmodsigende, saa aabenbar Løgnagtigt et Begreb, som man kan ønske sig, og hvem der da vil fortælle os, han hjemler en Oplysning om aandelige Ting, som er klarere end Ord kan udtykke, ham bede vi først sige os det uden Ord, for at vi kan undersøge, om han har Ret, og bede ham for Resten hilse hjemme, at det var en Helvedes Løgn. Derimod er det ganske sandt, at man taler meget klarere, naar man ret veed, hvad man vil sige, end naar man ikke veed det, saa det er intet Under, at vi tit er i Forlegenhed for at finde Ord til at udtrykke, hvad der dunkelt svæver for os; og hvad vi endnu dunklere føle, men det kan vi godt forstaae, vilde ingenlunde være Tilfældet, naar kun Alt var os klart, hvad end er os dunkelt, og kan da umuelig være Tilfældet med Ham, der er et Lys, uden alt Mørke. Desaarsag var det lige fra Skabelsens Dag, det de fornuftigste Mennesker kunde gjøre, at laane det rette Ord om aandelige Ting af Ham, der ene kjendte det, og at det for en stor Deel virkelig maa være skedt, see vi deraf, at Menneske-Sproget endnu overgaaer vor Forstand, end sige da deres, paa hvis Læber det skabtes, og er det nu end, desværre, saa, at vi arme Syndere sædvanlig er meget for storagtige til at ville lade Gud raade for vor Tunge, og er alt for besmittede til, paa naturlig Maade nøie at kunne skille Hans Ord fra Fandens og vort eget, saa er det netop deraf klart, at vi, for at komme til Sandheds-Erkjendelse, behøve et Guds Ord, der aabenbares paa over-naturlig Maade, og skiller sig derved fra Blandings-Ordet, hvorpaa Sandheds-

Digitized by Google

Kjærlighed ei tillader at troe, ja, som vi kan forstaae og bevise, er ingenlunde ufeilbart.

Hvor der altsaa er en guddommelig Aabenbaring, der er et aabenbaret Guds Ord, og hvor der er en guddommelig Aabenbaring for Syndere, der er et Guds Ord aabenbaret paa over-naturlig Maade, saa dersom de Skriftkloge havde Ret i, at den christelige Aabenbaring ikke vilde ansees for et Guds Ord med over-naturlig Oprindelse, da var ogsaa dermed dens Falskhed beviist, men vi veed, det Modsatte er Tilfældet, vi veed, at Propheterne talede i Herrens Navn, sagde hvad Herren sagde, at Jesus erklærede sine Ord for Faderens Ord, og forsikkrede, at hans Apostler skulde ikke selv tale, men lade Faderens Aand tale i sig.

Har vi altsaa en guddommelig Aabenbaring, da har vi et Guds Ord at troe, og et Ord er et Ord, saa det er en fortvivlet Løgn, at vi i Bibelen skulde have et Guds Ord, som intet Ord var, men skulde først af de Skrift-Kloge gjøres dertil, og Mage til dyrisk Tyrannie er der ikke øvet mod nogen Bog, som mod Bibelen, der paa Pinebænken skulde nødes til at bekjende, at den siger ikke, hvad den siger, men hvad der mod-siger dens Ord.

Det staaer da urokkelig fast: enten har Gud ikke aabenbaret sig, eller Han har talt, thi Ord er Aands Aabenbaring, og har Han talt, da er Hans Ord de rette, hvorefter vi skal rette os og rette vore Ord, istedenfor at nu de fleste Skriftkloge vil rette Guds Ord efter deres, og maae da enten være stokblinde for den klareste Sandhed, eller staae i den Formening, at deres eget Ord, og ei Bibelens, er Guds Ord; men i saa Fald skulde de unægtelig sige, hvad de mene, da deres Ord ellers, som et falsk Ord, umuelig kan være Sandheds, altsaa ei heller Guds Ord. Derfor, Eet af To: enten skal man betragte det Ord, der i Bibelen udgiver sig for Guds eget, som et ufeilbart, uforbederligt Sandheds-

Digitized by Google

Ord, eller man maa forkaste det som et djævelsk, lygnagtigt og svigefuldt Ord; thi hvad der falskelig udgiver sig for et Guds Ord, til Aabenbaring af Guds Hemmeligheder, er unægteligt hverken et guddommeligt eller menneskeligt, men et djævelsk Ord, der vil forføre Menneskene til at forskyde Sandhed og troe Løgn. Saaledes betragter ogsaa Bibelen selv denne Sag, naar den taler om de falske Propheter, som lagde Gud deres egne Ord i Munden, og som den derfor kalder Satans Apostler, ligesom det i det Hele er dens Regel: af dine Ord skal du frikjendes, af dine Ord skal du dømmes, saa at, om ingen anden Aabenbaring var bundet til sit Ord, saa var dog Bibelen det uopløselig. Naar da, ustuagtet, de Skriftkloge paastaae, at de har fundet et Guds Ord i Bibelen, som ikke staaer der, men staaer i deres egne Bøger, da maae de ikke fortrydes paa, at vi kalde dette saakaldte Guds Ord, som de selv have myntet paa fri Haand af ingen Ting, et Fandens Ord, og at vi derimod holde os strængt til Bibelens Ord, indtil de bevise os, at det er ligesaa falsk som deres, at det, ligesom deres, falskelig udgiver sig for at være Guds tilforladelige Ord! Dette er den Skrue-Stikke, hvori Morten Luther og hans gode Venner satte den gamle Pave, der med sine Ord vilde gjøre Guds Ord til Løgn, og i den Samme sætte vi herved den nye Pave, eller Pave-Fornuften, der i vantroe Skriftkloge driver det samme Spil, kun saameget plumpere, som den selv fralægger sig alt aandeligt Samfund med Gud, og paastaaer ligefuldt, at kunne sige os, hvad vor Herre vilde sagt, naar Han havde betænkt sig ret, eller havde nænt at støde dem for Hovedet, der havde Løgn saa kjær, at Han nødvendig maatte lyve, for at lempe sig efter dem!

I denne Klemme lade vi dem staae, de blinde Veiledere, der kalde os Obskuranter, det er aandelige Formørkere, altsaa Djævle, og turde dog vel finde, vi i det Mindste op-

Digitized by Google

lyse deres Stilling saa tilstrækkelig, at de ei kan ønske mere Lys paa denne Punkt; men Billighed kræver, at vi ei fortie, det bestandig har været deres Grund-Sætning, at der maatte være Maade med Oplysningen, da den lettelig kunde gaae saa vidt, at den fordunklede dem, og skabde derved, hvad de maatte kalde mørke Dage. Saaledes forklare vi os i det Mindste hvad ellers falder os uforklarligt, den Bebreidelse, at vi føre Mørket tilbage, ved at oplyse, hvad der staaer i Bibelen, hvad de Christne have troet, og hvad man nødvendig maa troe, for at være en Christen; thi det er jo dog aabenbar en Lysets Gjerning, der kun kan skabe mørke Dage for dem, som derved stilles i et ubehageligt Lys, for hvad der kun glimrer i Mørke og blegner i Lys; thi Christendommen være nu sand eller falsk, saa er det jo aabenbar godt, at den sees i sit rette Lys, godt, undtagen for dem, her have ført Folk bag Lyset, ved at udgive for Christendom, hvad de hverken fandt i Bibelen eller i Kirken, men greb i Luften og gjorde selv. Denne Formodning, at vore Modstandere kun ynskede Oplysningen inden meget snævre Grændser, som deres personlige Enemærker unægtelig var, bliver desuden til Visshed, ved deres naive Paastand, at Oplysningen var i deres Hjerner steget saa høit, at den umuelig kunde stige høiere, uden at overflyde sig selv og blive til Sværmerie, altsaa til Mørke; thi heraf seer man, de ee en bestandig fremskridende Oplysning aldeles ugunstige, og antage, at Klarheden findes paa en eneste lille Punkt, midt i Mørkets Rige, som de, med et Kæmpe-Skridt, egenlig med et uhyre Spring, have besteget, og hvor nu Menneske-Slægten smukt skal blive staaende, saa Børnene, som deres Fædres Skygger og Gjenlyd, paa en Maade, skyggevis, foreviger den lykkelige Slægt, det timedes, ved et utroeligt Mirakel, som den selv gjorde, midt i Mørket at finde Alting klart!

Digitized by Google

Denne det attende Aarhundredes poetiske Fiction og søde Drøm, der unægtelig gjør Mørket, men ei Lyset Ære, finde vi os, paa den fremskridende Oplysnings Vegne, forbundne til at bestride og forstyrre, i det vi bevise, at eet Skridt maa det attende Aarhundredes Oplysning i det Mindste gjøre fremad, før den kan blive fuldkommen, een Tilvext i Forstand behøve unægtelig dens Talsmænd, da de hidindtil aabenbar have modsagt og derved gjendrevet dem selv, saa at om de ogsaa skulde have fundet en klar Punkt i Mørkets Rige, har de dog endnu ikke besteget den, uden i Indbildningen, da de, der gjendrive sig selv, unægtelig fattes den i Tanke-Gangen allerunduærligste Klarhed. Man gjendriver nemlig aabenbar sig selv, naar man, som Pave-Fornuften, kalder sig selv ubegribelig, og dog kalder alt det, man ikke begriber, altsaa ogsaa sig selv, forkasteligt, eller naar man paastaaer at finde Alting klart, og finder dog sig selv, og da nødvendig i Grunden Alting, uforklarlig, eller naar man i det Hele paastaaer, at noget Andet end Løgn og Falskhed er i Grunden, i Sandhed, ubegribeligt og uforklarligt, eller naar man paastaaer, at Ingen maa troe, uden hvad han begriber, men at den sig selv ubegribelige Fornuft dog skal troe sig selv, troe paa sin egen ubegribelige Selv-Stændighed, Frihed og Ufeilbarhed.

Det være imidlertid langt fra os, skjøndt vi er meget for kloge, til at sige saadanne aabenbare Dumheder, derfor at indbilde os, vi har naaet den Klarhed, der aabenbar skal slutte Menneske-Banen, og kunde allerede derfor ei finde Sted hos os, uden at være kommet for tidlig, og maatte da, hvis vor Herre ikke har flemt forregnet sig, være dødfødt. Dog, vi fristes ei engang til den latterlig stolte Indbildning, da vi finde Meget baade i Hoved og Hjerte, og i hele Menneske-Livet, som det ligger afpræget for os i Historien, der er os uforklarligt, og dog meget for lyst, ædelt og elskeligt, ja

Digitized by Google

meget for sikkert og sandt, til at det i Sandhed skulde være uforklarligt, til at det i Grunden skulde være idel Løgn og Falskhed, som det dog unægtelig maatte være, naar det ikke med Tiden, ved Hjelp af Erfaring og Eftertanke, kunde klare sig for Sandheds Venner! Ja vi finde endelig i Bibelen en guddommelig Oplysning om Forholdet mellem Gud og Menneske, som har stillet saa gyldig Borgen for sin Ægthed, og svarer saa vidunderlig til vor Trang, at vi maatte være Sandheds og vor egen Saligheds Fiender, om vi ikke vilde troe den, blot fordi den er, hvad enhver sand Oplysning om den dybe Hemmelighed, maatte være Menneskет i hans Udviklings-Tid, end sige da det faldne, fordunklede Menneske, er os i Grunden uforklarlig, og denne guddommelige Oplysning kan vi umuelig troe, uden at troe paa en gjennemskinnende og levende Klarhed, vi vel, efter Sagens Natur, ei kan naae, før Støvet falder, og opstaaer forklaret, eller før alt Legemligt bliver Aandeligt, men som vi dog, voxende i vor Herres Jesu Christi Naade og Kundskab, klarlig nærme os! Langt være det fra os, at misunde vore christelige Børn og Efterkommere de Fremskridt, der ere dem forbeholdne, meget meer, vil vi med Flid opdrage dem til i Kjærlighed at staae paa vore Skuldre, og, med Lovsang til Ham, som kaldte os fra Mørket til sit underlige Lys, nyde den videre Udsigt og klarere Indsigt, Gud med os haver aabnet og beredt dem! Vanslægtninger maatte vi kalde dem, om de stod stille, som vore Skygger; thi det er Christendommens store, guddommelige Beseigling, som ingen Fiende kan berøve den, at hvor den blev kjærlig annammet, troet paa Ordet, der skabde den Liv og Lys, og udviklede begge Dele i et kjærligt Forbund, som Verdens Vise havde forsvoret Mueligheden af, og kan allerede vi, med Barne-Troen paa Guds Ord og Barne-Haabet om Guds Herligheds Aabenbarelse, kjærlig forbinde en Oplysning og Erkjendelse, der, blot som saadan, byder Verdens Visdom

Digitized by Google

Trods og gjør den til Latter, hvad skulde ikke da vore Børn kunne, som ved Erkjendelsen blive bevarede fra den Selv-Klogskabens Fristelse, i hvilken vi, ingenlunde uskyldig, men dog som Synder uudskyldelig, falde, og som med en, fra Kirkens første Dage, mageløs Sikkerhed, kan troende i Aanden randsage det Guds, baade Faderens og Sønnens, baade Kjærligheds og Sandheds Ord, hvori alle Kundskabs og Viisdoms Skatte ere skjulte, for at findes af dem, som i Ydmyghed søge Viisdom!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Over-sigt

over

den Skjæbne, som det hebraiske Sprogstudium og det Gamle Testamentes Fortolkning har havt i Dannemark i Aarene 1790–1820,

af

Jac. Chr. Lindberg.

Tredie Stykke. Fortsættelse fra forrige Bind, Side 144.

3.

Grammatikalsk Analyse af første Mosebog, med stadig Hensyn til Prof. Rasmussens hebraiske Sproglære ved J. C. Lund. Kjøbenhavn 1819. 618 Sider 8vo. maj.

Jeg slutter Anmeldelsen af de hebraisk-grammatiske Skrifter, som høre til det Tidsrum, jeg har foresat mig at omhandle, med en kort Bedømmelse af dette Skrift, som i visse Maader kan betragtes som et Appendix til Prof. Rasmussens hebraiske Grammatik. Denne Bog har baade virket meget, og bidrager endnu noget til at udbrede mangfoldige Kundskaber om og Anskuelser af den hebraiske Grammatik, og den leverer det meest omfattende og uomstødelige Bevis imod den hele Maade, hvorpaa man har behandlet det hebraiske Sprog. Imidlertid tillader den Kortheds, jeg har foresat mig, ikke at gjennemgaae dette vidtløftige Skrift Stykke for Stykke; jeg maa indskrænke mig til under enkelte Hovedpunkter at fremstille min Dom om Bogen, og oplyse denne ved nogle Exempler.

Digitized by Google

Forf. siger i Fortalen, at han vel troede at burde lægge Prof. Rasmussens Grammatik til Grund, men han har dog raadført sig med andre Grammatiker af erkjendt Godhed. Dette kan jeg ikke rose ham for; thi da han har forsøgt paa saa betydeligt et Stykke af G. T. at anvende Prof. Rasmussens Grammatik, da han har kjendt andre Grammatiker, saa maatte han føle den hele Elendighed ved Prof. Rasmussens-Grammatik, og han har virkelig følt den næsten ved hvert Ords Analyse, i det han altid maa lægge til, eller modificere Grammatikens Udtryk; men da han har følt dette, burde han ikke have lagt den til Grund for sit Arbeide; frit ud burde han have bekjendt, at man aldeles ikke efter den kan forklare Ordformerne i G. T.; og han kunde saameget bedre have sagt dette 1819, da denne Grammatik endnu langt fra ikke var almindelig; og, da den har Ingen og Intet, som anbefaler den, undtagen dens Forfatter og hans Embeds-Stilling, saa vilde jo vistnok et paa en saadan Erfaring grundet Udsagn have gjort Lærerne forsigtige med at indføre denne Grammatik.

Imidlertid har Forf. dog fulgt denne Grammatik; men er da denne — som før er viist — et aldeles slet Arbeide, saa kan en Analyse, hvorved denne lægges til Grund, ligesaalidt blive et godt Arbeide, som et raaddent Træe kan bære god Frugt; og saaledes er det og virkelig faldet ud. Man see f. Ex. alle de Verber, som forekomme i Genesis i Conjugationerne Poel, Poal, Hithpoel; Pilel, Pulal, Hithpalel og Pilpel, Polpal, Hithpalpel, og man vil finde, at de alle efter Prof. Rasmussens Anvisning ere urigtigt behandlede.

I enhver god Grammatik følges et System, for enhver god Analyse maa der ligge et saadant til Grund; ellers opstaaer en forunderlig og høist forvildende Inconsequents. Da Forf. nu ikke følger alene Prof. Rasmussens Grammatik, men ogsaa andre; iblandt dem ofte Danzius, saa foraarsager

Digitized by Google

dette, at der i hans Analyse ikke er Fasthed eller Consequents, men Vaklen og Feilagtighed. Man see f. Ex. Analysen af יתרצון Side 354, hvor han udelader et Dag. forte og foregaaende Patach, og antager i deres Sted et Cholem. Dette er nu ganske Danzii vilkaarlige og smagløse Forklaring. Alt hvad Godt den grundige Danzius har, benytter Forf. ikke, kun det som aabenbart er urigtigt, vilkaarligt og smagløst. Reglen staaer hos Danz. i hans Comp. Grammat. Ebræo-Chald. Ed. II. Haun. 1738. Side 121 og lyder saaledes om עי"ע i Conj. grav.: *secunda radicali retenta, pro Dagesch forti characteristico et prævia vocali, substituunt* ו. Et andet Exempel af lignende Art læses Gen. XLV. 11. Side 561, hvor Forf. analyserer כִּלְכַּלְתִּי som Piel Præt. — det er et regelmæssigt Præt. Pilpel, en Conjugation, som Prof. Rasmussens Grammatik ikke kjender — og formerer det paa Danzii Maade saaledes: eg. כִּלַּלְתִּי; כִּלְתִּי og tilføier: men nogle Verba עי"ע fordoble i de sværtlydende Conjugationer den første Radical for den anden — altsaa flytte Dag. forte? — som blev bortkastet; og optage den tredie Radical foran Verbets oprindelige første, altsaa כלכלתי; — men man kan efter denne Regl kun skrive לכלתי eller לככלתי. — Danzius har Reglen bestemtere Side 130 om עי"ו i Conj. grav. hvor han siger: *pauca primam duplicatam in locum secundæ abjectæ statuunt, adhibita ante eam, pro Dagesch forti, litera simili tertiæ radicali.* Hvorfor afkaffer og fordømmer man da Danzii Grammatik, naar man alligevel vil beholde hans Feil? hvorfor opoffrer man alt det Gode, som findes hos ham, og sætter kun lutter Feil istedet?

Jeg beklager meget at Forf., i det han siger, at han har foruden Prof. Rasmussens Grammatik fulgt andre erkjendte gode, ikke tilføier, hvilke han anseer for at kunne kaldes saaledes. Jeg mærker vel af mange Steder, at han meest

Digitized by Google

har brugt Danzius, eller een af hans Skole, og jeg tilstaaer, at jeg — skjøndt jeg bekjender mig til et ganske andet grammatisk System — dog anseer Danzius for en god Grammatik, fordi den er grundig og bestemt; men jeg mener dog, at Forf. derfor ikke kan kalde den almindelig erkjendt for at være god; thi hvorledes kunde man da overalt have afskaffet den, og sat en meget maadelig Grammatik i dens Sted?

Naar man undtager de rigtignok mangfoldige Feil og Mangler ved Analysen, som nødvendigviis maae blive en Følge af den Grammatik, som er lagt til Grund; og paa hvilke Feil man ikke vil mangle Exempler ved ethvert עֲ og עַ, især naar Forf. anfører, at de staae i Piel, Pual og Hithpael, eller ved alle Slags vanskeligere Ord, f. Ex.: Gen. II. 17. מוֹת og תָּמוּת; VI. 18. וַהֲקִמֹתִי; XVIII. 2. יִשְׁתַּחוּ XXI. 16. מְמַהֲרִי o. s. v., saa finder man ikke mange Feil, som overbevise Forf. selv om Mangel paa hebraisk Sprogkundskab; men dog nogle betydelige, af hvilke jeg skal anføre een af de værste Gen. XLVII. 13. Side 570. וַתֵּלַהּ; ved hvilket Ords Analyse Forf. har tilladt sig flere væsentlige Feil — uafhængige af Grammatiken — end man skulde troe kunde anbringes ved eet Ords Analyse. —

Endvidere bemærker jeg, at Forf. tillader sig den meget urigtige Talebrug: Nominativ istedetfor Stat. absol.; en Feil, som Prof. Rasmussen formodentlig just efter denne Analyse har optaget, og som har udbredt sig vidt og bredt. Men Nominativ og Stat. abs. ere aldeles ikke Synonymer; naar jeg f. Ex. siger: וַיֹּאמֶר אַבִי יִצְחָק og Isaks Fader gik; da er אַבִי Fader, Nominativ, men Stat. Constructus.; og יִצְחָק Isaks er Genitiv, men Status absol.

Endelig maa jeg tilføie, at jeg ikke nokſom kan beklage, at vor Literaturs Mangel paa et hebraisk Lexicon, som passende Skolebog — en Mangel, som jeg dog haaber engang skal blive afhjulpen — gjør en analytisk Veiledning til et

Digitized by Google

nødvendigt Onde for Begyndere i det hebraiske Sprog; men skal en saadan Bog ikke stifte ubodelig Skade, svække de Bedres Flid og blive Dovenskabens og Ligegyldighedens Hovedpude, da maa den i det mindste være kort, Intet anføre af Grammatiken, kun henvise til denne, og det endog kun for de allerførste Begyndere. Den Vidtløftighed, Forf. har brugt, har derfor, vistnok skadet overmaade meget, og der er Intet, som undskylder ham, undtagen Grammatikens Maadelighed og Ufuldstændighed, hvilken han ved allehaande Modificationer og Tillæg maatte søge at raade Bod paa, og som uden saadanne Tillæg umueligt kan forklare endog de simpleste Ordformer; og den Tilstaaelse skylder jeg Forf., som har anvendt saa megen Flid paa denne Bog, at skal Prof. R.'s Grammatik lægges til Grund for Analysen, da kan denne, i det Hele taget, ikke bliye bedre, end han har gjort den.

III.

Oversigt over den Anvendelse man af hebraisk Sprogkundskab har gjort paa at forklare adskillige Oldtidsmindesmærker.

Jeg kommer nu til at betragte det hebraiske Sprogstudiums Skjæbne i Dannemark fra en behageligere Side, omendskjøndt vor Literatur kun har tvende Mænd at opvise, som i den Henseende have benyttet det hebraiske Sprog i denne Periode: Prof. O. G. Tychsen og Biskop Münter, Mænd af betydelige og mangesidige Fortjenester af Oldtids-Mindesmærkers Forklaring.

At anvende det hebraiske Sprog til deraf at udlede Stammen til mange græske Ord, havde i forrige Tider været et kjært Arbeide for Philologerne; men da man i dette Slags Etymo-

Digitized by Google

logier var gaaet alt for vidt, forkastede man igjen aldeles Brugen af det hebraiske Sprog i denne Hensigt.

Imidlertid begyndte Philologerne atter at paaskjønne de semitiske Sprogs Vigtighed, og en videre Mark er aabnet for Anvendelse af det hebraiske Sprog, i det man har ved Hjælp af dette stræbt at forklare de Levninger, som af det phoeniciske Sprog ere tilbage. Den Interesse, som disse Levninger have i og for sig selv, som Minder fra den phoeniciske Storhed, forøges endmere ved deres allerede mere og mere erkjendte Skrift- og Sprog-Ligheb med det Gamle Testamentes Grundsprog: og et omfattende Studium af dem vil sikkert afgive meget stærke Beviser imod den Vilkaarlighed, hvormed man i den nyere Tid har behandlet det Gamle Testamentes Text. Det var derfor at formode, at Mænd af omfattende Lærdom vilde værdige disse Mindesmærkers Forklaring en Deel af deres Tid, om den endog egentlig var viet andre Studier.

O. G. Tychsen er vel ikke Dansk, hverken ved Fødsel eller Embeds-Stilling; men da han, som Medlem af det kongelige danske Videnskabers Selskab, har i dets Skrifter paa Dansk udgivet nogle Afhandlinger, tilhører han dog ogsaa den danske Literatur. Omendskjøndt Tychsen ikke noksom var understøttet af palæographiske Kundskaber og ikke var frie for at tillade sig Vilkaarlighed — een af Fortolkerens farligste Feil — og hans herhen hørende Afhandlinger derfor ikke ere af classisk Værd, saa er det dog unegteligt, at de Afhandlinger, som af ham paa Dansk ere udgivne, *) ere hans bedste Arbeider

*) Forsøg til en nye Forklaring af den phoeniciske Indskrift paa de gamle malteseiske Mynter. Videnskabernes Selskabs Skrifter for Aar 1800 1ste Bind 2det Hefte Side 167. — Om de hidtil ubekjendte Mynter, som ere prægede i Malaga i Spanien. I det Kongelige Danske Videnskabers Selskabs Skrifter for 1801-1802, 2det Bind 2det Hefte Side 41.

Digitized by Google

i dette Fag, og hans Forklaringer af Mønt-Indskrifterne

קשרנם, מלכת 𐤀𐤌𐤓𐤕𐤋 , 𐤀/𐤔𐤀

ville vel kunne haandhævde sig imod de nyere forskjellige Fortolkninger især af det sidste Ord, omendskjøndt de af Tychsen anførte Grunde for Fortolkningens Rigtighed ikke ere tilstrækkelige.

Dr. Fr. Münter, Biskop over Sjellands Stift, har i mange lærde Afhandlinger benyttet sin hebraiske Sprogkundskab til at oplyse Oldtiden saavel i mythologisk, som geographisk og lingvistisk Henseende; men da hans fleste herhenhørende Skrifter deels ere yngere*) end 1820 og derfor særskildt udførligere ere blevne anmeldte i dette Tidsskrift, deels have et ganske andet Hovedøiemed**) end at oplyse det hebraiske Sprog og den hebraiske Literatur, forbyder denne Afhandlings egentlige Bestemmelse mig at tale udførligere om disse Skrifter, og jeg maa indskrænke mig til at gjøre den Bemærkning, at den lærde Forfatter især i Religion der Karthager ofte har benyttet det hebraiske Sprog til at forklare Guddommenes Benævnelser i det puniske Sprog, og at han altid har gjort det med meget Held. —

*) Formodninger om Kesita. I Vidensk. Selsk. Skrifter 1824. Om en nylig funden punisk Gravskrift. Sammesteds 1824. *Descriptio numorum aliquot veterum Hispaniæ et Italiæ* i Miscell. Hafn. T. II. Fasc. II. V. *De rebus Ituræorum* Hafniæ 1824. 4to.

**) Antiqvarische Abhandlungen. Kopenh. 1816, 8vo. Religion der Karthager. 2te Aufl. Kopenhagen 1821, 4to. mit Beilagen, 1822. 1824.

(Fortsættes).

Digitized by Google

Udkast til Bibelsk Fremstilling af Bibelens Lære om Forløsningen.

Af

Hans Gram Bechmann,

Consistorialraad og Sognepræst i Raarup.

Andet Stykke.

Ja! hvorvidt vi som Mennesker tør briste os til at dømme om Djævelens og de Ugudeliges Forhærdelse, samt dertil svarende evige Straf, giver den Hellige Skrift os fornoden Oplysning til vor Advarsel og Belærelse; hvilken Oplysning ogsaa gjør den Sag forklarlig; eftersom Aandernes Rige, den usynlige Verden, her ligger aldeles udenfor Menneskets Erfaringskreds, og derfor saa ganske overstiger det her til Jorden indskrænkte Menneskes Begreb.

"Hvo som taler imod den Hellig-Aand," siger vor Frelser, "ham skal det ikke forlades hverken i denne Verden, ikke heller i den tilkommende." 1) Jesus taler her om den Hovmods, Vantroes og Gjenstridigheds Synd hos sine Samtidige, de vantroe Jøder, som ligefor deres Øine saae hans Mirakler og Guddomsgjerninger, og dog formaatede sig at tilskrive dette Djævelens Indflydelse, for i denne falske Forestilling og under dette Paaskud at kunne for dem selv besmykke og have et Paaskud for deres stive Vantroe og Forhærdelse i at modsætte sig al fornuftig Overbeviisning om Jesu Persons guddommelige Høihed. Og for Saadanne, der saa forsætlig modsatte sig og forkastede denne haandgribelige Overbeviisning om Jesu

1) Matth. 12, 32.

Digitized by Google

guddommelige Magt og Høihed og Storhed, for saadanne Mennesker var nu intet Middel meer tilbage til deres Overbevisning og Bedring, fordi disse aldeles havde hengivet sig til deres Sinds Forvendthed og Hjerters Forhærdelse. Ogsaa Apostelen gjør den Sag forklarlig i Anledning af de fra christelig Tro modtvillig frafaldne Christne: "Det er umuligt, at de, som engang ere oplyste af Jesu Lære og falde fra, atter kunne fornyes til Omvendelse," 2) derom er tidet eller intet Haab. Ogsaa om Hine, Letsindige og Vantroe, hedder det: "Høre de ikke Moses og Propheterne, da troe de ikke heller, om Nogen opstod fra de Døde;" 3) thi de ville ikke. Og saalænge nu Aarsagen bliver den samme, maa jo ogsaa Virkningen blive den samme. Og bliver nu Aarsagen uophørlig ved, saa kan jo Virkningen ikke heller ophøre.

Ogsaa de Christne have jo, i Guds Foranstaltning med Jesu Christi Sendelse til Verdens Frelse, den kraftigste Anbydelse og Bevæggrund til Taknemmelighed, Troe og Lydighed mod Gud for hans uendelige Kjærlighed, naadefulde Plan og Foranstaltning til Syndernes Salliggjørelse i et evigt Liv. Men vantroe og ugudelige Christne ville jo ikke erkjende eller følge denne Guds Visdoms Plan; ikke heller ville de finde dem i at være indskrænkede under Guds Overherredømme, og derfor ville de heller ikke have den Indretning, som Gud har gjort i den usynlige Verden, hvilken Gud har forelagt Menneskene i sit aabenbarede Ord. Selv ville Mennesker saa gjerne lægge og følge egen Plan, udkaste en anden end Guds Indretning i Evighedon, da ethvert Menneske dog kunde og burde vide, at Ingen har end ved Allermindste derudi at sige, eller er istand til at realisere eller udføre noget Slags imod den Almægtiges evige Plan og Indretning; thi "Ingen kan lægge anden Grundvold end den, som lagt er," og som ved

2) Ebr. 6, 4-6. 3) Luc. 16, 31.

Digitized by Google

Jesum Christum er os forklaret. 4) "Men Guds faste Grundvold staaer, og haver denne Indskrift: Herren kjender Sine, og hver den, som nævner Christi Naun, skal afstaae fra Uretfærdighed." 5)

Saaledes ligger det ogsaa i Sagens Natur, hvad Skriften lærer om Djævelen, der vilde og forsøgte paa at forstyrre Guds Plan med Englene, at han ogsaa vilde satte Anslag til at forføre Menneskene, og saaledes at forspilde dem den guddommelige Godhed og Naade, og derved at forstyrre Guds Plan med Menneskene. Vor Frelser kalder derfor Djævelen "en Menneskemorder af Begyndelsen." 6) Og den Hovmodige og Onde, der dog altid maa omsider høste Beskjæmmelse af sin Falskhed, List og Ondskab, tænker stedse ved nye List og Paafund at afvælte Beskjæmmelsen: Og i den falske Tanke og Indbildning om sin overveiende Snildhed og store Dygtighed stedse meer og meer forhærder sig, smigrende sig med, dog vel engang at kunne seire ved Forstyrrelsen af Guddommens Planer.

Saasnart Djævelen derfor erholdt Tilladelse at forsøge sit Anslag til Menneskets Forførelse og Fordærvelse; ligesom han fremstillede sig med sit Anslag mod Job, 7) og imod Israels Konge, 8) og imod Jesu Disciple, 9) og imod vor Herre Jesus selv 10): saa er det begribeligt, at den mueligste Snildhed forenet med Ondskab er sat ved største Virksomhed, og den Omstændighed med Slangens Nærværelse i Kundskabens Træe maatte benyttes som en beleilig Anledning, der lokkede Menneskene nærmere til Træet, hvorved Synet af den forbudne Frugt satte Lysten i Bevægelse, hvilken Lyst nu ogsaa ved Slangens Indbydelse og Fremstillingen af de falske

4) 1 Cor. 3, 11.
5) 2 Tim. 2, 19.
6) Joh. 8, 44
7) Job. 1, 6-12.
8) 2 Kong. 22, 19-22.
9) Luc. 22, 31.
10) Matth. 4, 1.

Digitized by Google

og bedragelige Foreſtillinger, "at de ſkulde ikke dø, men at de ſkulde vorde ligeſom Gud," 11) fik nu ſaaledes Overmagt over al fornuftig Eftertanke, gik ſaaledes over til Selvraadighed med at ville tilfredsſtille den ſandſelige Begjærlighed; "thi ſaa tog hun af dets Frugt og ſpiſte, og hun gav ſin Mand ogſaa med." 12)

Men hvorledes nu Djævelen af Gud har faaet Tilladelſe til at kunne paa ſaadan Maade benytte ſig af Slangen til at udføre dette ſit ondſkabsfulde Anſlag imod Menneſkene, formaae vi ikke at forklare; da Skriften ikke udlader ſig videre om den Sag, og heller ikke i nogen Ting giver os videre Underretning, end vi behøve at vide her paa Jorden. Ogſaa have vi ligeſaa liden Grund til at forarge os over det for os Uforklarlige i den Sag, ſom vi have Grund til at forarge os over, at vi med al vor Fornuft dog ingenlunde formaae at forklare mange af de Ting, ſom endog ligge i vor daglige Erfaringskreds, eller at udfinde den egentlige Sammenhæng i Meget, ſom ſkeer, eller hvorledes det ſkeer, endſkjøndt vi baade kunne ſee og høre, at det ſkeer: "Veiret blæſer hvorhen det vil, og du hører dets Suſen, men du veed ikke, hvorfra det kommer, eller hvor det farer hen." 13) "Saaledes kaſter og et Menneſke Sæd i Jorden, og ſover, og ſtaaer op, Nat og Dag, og Sæden voxer, og bliver høi; men Menneſket veed ei ſelv: hvorledes." 14)

Ogſaa Moſes beretter os kun Tildragelſen med Falhet paa den Tid ſom det ſkeete, og ſaaledes ſom det tilbrog ſig med vore første Forældre, der havde ingen, og kunde ingen Kundſkab have om Djævelen, og derfor i Slangen allene ſaae den virkende Aarſag. Vor guddommelige Lærer, Jeſus Chriſtus har jo ogſaa erklæret Moſes for ſanddrue; derfor gav han ogſaa hine denne Bebreidelſe: "O! I Daarer og Seenhjertede

11) 1 Moſ. 3, 1-5. 12) 1 Moſ. 3, 6.
13) Joh. 3, 8. 14) Marc. 4, 26, 27.

Digitized by Google

til at troe Alt det, som Propheterne have sagt! Og ham begyndte fra Mose og alle Propheterne."[15]) Og hvad han, den Alvidende, sagde, vidste han dog vel meget bedre, end noget Menneske veed, ja meget bedre end den allerlærdeste blandt Mennesker veed, hvad han siger; Jøderne fik derfor ogsaa denne Bebreidelse: "Dersom I troede Mose, da troede I vel mig, thi han haver skrevet om mig; men I troe ikke hans Skrifter, hvorledes skulle I da troe mine Ord?"[16]) Ogsaa har vor Frelser om den Sag givet os Oplysning og Forklaring ubi sin egen Fristelse.

Den senere Aabenbaring om vor Herre Jesus selv, som har fuldendt den guddommelige Underviisning og Aabenbaring til Menneskene har da forklaret os og fuldstændiggjort Mose's Beretning om Syndefaldet og om Slangen, nemlig: At Djævelen var den virkende Aarsag, og Slangen kun det Redskab, Gud tillod ham at bruge.

I denne Menneskeslægtens allerførste Barndom, da Mennesket endnu ikkun saa saare lidet kjendte til den synlige Verden, var det jo ikke endnu forberedt til at kunne modtage nogen videre Kundskab om den usynlige Verden, end den, som var det fornødent til at begynde det moralske Liv, nemlig: At erkjende sin Skaber, som sin Velgjører og Herre. Og derfor sagde Han til Mennesket: "Du maa frit spise af alle Træer i Haven, men af Kundskabens Træe maa Du ikke spise,"[17]) paa det at Mennesket maatte erkjende sin Skyldighed og Lydighed imod Gud sin Skaber, Velgjører og Herre; som derfor og fremstillede en for den begyndende menneskelige Fornuft saa let og passende Anledning til at øves og befæstes i denne for dem saa velgjørende Lydighed; dertilmed bebudede dem de fordærvelige Følger af Ulydighed.[18])

---

15) Luc. 24, 25-27.
16) Joh. 5, 46. 47.
17) 1 Mos. 2, 16. 17.
18) 1 Mos. 2 17.

Digitized by Google

Igjennem alle Tidsaldere har Viisdommen Tid efter anden, og paa en til hver Tid passende Maade, hjulpet Menneskeslægten videre og videre frem til Sandheds Kundskab og Erkjendelse; og saaledes ideligen forberedt Menneskeslægten til omsider at kunne modtage den fuldendte Aabenbaring, og den hele guddommelige, for Menneskene her paa Jorden fornødne, Sandhed ved Jesum Christum, Guds eenbaarne Søn, om Menneskets Vilkaar og Bestemmelse i Tid og Evighed; thi "efterat Gud fordum havde talet mange Gange og paa mange Maader til Fædrene ved Propheterne, saa haver han i disse sidste Dage," sidste Gang, "talet til os ved Sønnen."[19]

Men Gud har jo ikke givet os sit Ord for at tilfredsstille Menneskets barnagtige Videlyst og Nyhedssyge, som har intet Maal og ingen Grændse; men for at hjelpe den menneskelige Fornuft til Sandheds Kundskab og Erkjendelse, og derved at gjøre syndige Mennesker salige; thi "hvadsomhelst der er skrevet, det er skrevet os til Lærdom."[20] Jesus "gjorde jo ogsaa mange andre Tegn, som ikke ere opskrevne," ja Apostelen bevidner, "at der ere mange andre Ting, dersom de skulde opskrives, kunde end ikke Verden selv rumme de Bøger; men hvad der er skrevet, dette er skrevet, at I skulle troe, at Jesus er Christus, den Guds Søn; og at I, som troe, skulle have Livet i hans Navn."[21]

Imidlertid kunne vi forstaae, at det faldne Menneske strax maatte føle dets Brøde, og overvældet af Skamfuldhed, af Frygt for Tiltale og Straf, søge at skjule sig for sin erkjendte Velgjører og Herre, og at ville besmykke Selvraadigheden med Forførelsen: "Slangen bedrog mig!"[22] Det maatte jo ogsaa for Menneskene have været saameget lettere at kunne have undgaaet denne Forførelse, som de ikke fattede no-

19) Ebr. 1, 1. 20) Rom. 15, 4.
21) Joh. 20, 30. 31. 21, 25. 22) 1 Mos. 3, 13.

Digitized by Google

gen Tanke om nogen anden Forfører end Slangen, der jo dog hørte til de øvrige synlige Skabninger, over hvilke Gud havde givet dem Herredømme.[23])

Udstødelsen af Paradiset tilkjendegav da ogsaa Menneskет tydeligt nok, at det var udelukket fra sit hidtil forundte Samfund med sin Skaber, Velgjører og Herre, som dog forbeholdt sig selv den tilsagde Død Sendelse, og som af sin uendelige Kjærlighed skjænkte de Faldne Haab om Oprejsning og Hjelp i den med selve Forkyndelsen af hans Fortørnelse indflettede Tilsigelse: "Qvindens Sæd skal sønderknuse Slangens Hoved."[24]) Hvilken billedlige Fremstilling af den forjættede Naade Visdommen vist har funden betydende nok for hine Faldne. For os Christne, som have Guds senere og fuldstændige Aabenbaring, ligger Betydningen i dette Tilsagn aabenbar: Det overordentlige Menneske, Jesus Christus, Guds eenbaarne Søn, skal tilintetgjøre Djævelens snedige og onde Anslag til det menneskelige Kjøns Fortabelse.

Skriften har saaledes forklaret og lært os at indsee Grunden fra Menneskenes Side til Guds forbarmende Naade i Jesu Christo imod den, formedelst Djævelens List, Ondskab og Forførelse synding og straffskyldig vordne, Menneskeslægt; derfor hedder det og: "Ingenlunde antager han sig Englene," der syndede frivillig, uden at forføres dertil, "men Abrahams Sæd," Abrahams-Børn, alle Troende, "antager han."[25])

Jesu Sendelse til Verden gik saaledes ud paa at oprette det Tab, Menneskeslægten havde lidt ved Syndefaldet, og hæve den af Djævelen tilsigtede Forstyrrelse i Visdommens Plan til Menneskets Saliggjørelse i et evigt Liv; saaledes at stifte Fred, Overeensstemmelse imellem Himmelen og Jorden.[26]) Ved Jesu Indtrædelse i Verden udbryde derfor Engle i Lov-

---

23) 1 Mos. 1, 28.
24) 1 Mos. 3, 15.
25) Ebr. 2, 16.
26) Eph. 1, 10.

Digitized by Google

sange over denne, den Eviges, dybe Vilsbom og naadefulde Foranstaltning: "Ære være Gud i det Høie! Fred paa Jorden! Og i Mennesker en Velbehagelighed!"[27]) Og "da Skriften forudsaae, at Gud vilde retfærdiggjøre Hedningerne af Troen, forjættede den Abraham forud: I dig skulle alle Folkeslag paa Jorden velsignes, saa at de, som holde sig til Troen, blive velsignede med den troende Abraham;"[28]) at vi, "saaledes retfærdiggjorte ved Troen, skulle have Fred med Gud," erholde Guds Velbehag "ved vor Herre Jesum Christum."[29])

Denne Menneskenes Fyrste vilde da engang indlade sig i Kamp med Menneskenes Fiende og Forfører, for at forsone deres Brøde, og tilintetgjøre den Seier, denne deres Fiende havde engang vundet over dem. Og saaledes vilde hiin Fyrste og Frelser lære os at kjende vor første og største Fiende, Syndens Ophav, og dermed tillige Synden selv i dens Oprindelse, Bedrageligheb, Fordærvelighed, Afskyelighed og ulykkelige Følger i Tid og Evighed.

Den samme Menneskenes Forfører i Paradiis finde vi da her igjen udi Ørken med samme falske Charakteer, listige og trædske Væsen, ondskabsfulde Hensigt og formastelige Hovmodighed. Imod denne de første Menneskers Frister og Forfører bruger Jesus, som Menneske, det samme Vaaben, som blev givet hine første Mennesker, og som det tilkommer os Mennesker at bruge udi al Fristelse og imod al Forførelse, og ved hvilket vore første Forældre havde kunnet seire over Forføreren, saafremt de havde holdt fast ved Brugen af dette Vaaben; thi mod Fristeren beskytter Jesus sig med Guds Ord, hvad deri er skrevet, og dermed igjendriver alle Djævelens listige og bedragelige Paafund og Ytringer.[30]) Saaledes vilde vor Frel-

27) Luc. 2, 14.
28) Gal. 3, 8. 9.
29) Rom. 5, 1.
30) Matth. 4, 1-11.

Digitized by Google

ser tillige give os sit Exempel, at vi skulde følge hans Fodspoer.[31]) Og saaledes vilde han lære os: at overvinde Fristelser til Synd eller Ulydighed mod Gud ved stedse at holde Guds Ord og Forskrift imod Fristelsen og Forførelsen; thi allene ved at holde fast ved Guds Ord kan vor Formast erholde Sindighed, Kraft og Styrke til at vorde Herre over Sandseligheden, tæmme og styre og overvinde de bedragelige Lyster og sandselige Begjærligheder.

Saaledes tillod Gud ogsaa Djævelen at friste Christum, for atter at overbevise Djævelen om, at al List og Snildhed og Ondskab dog intet formaaer til at omstyrte Viisdommens evige Planer; thi Jesus fulgte og lod sig ledsage af Djævelen i Ørken og op paa Tindingen af Templet, og op paa et saare høit Bjerg, og gav saaledes Djævelen Leilighed til fuldelig Overbevisning om det Frugtesløse af hans listige Paafund og Ondskab, om hans Hjelpeløshed og Afmagt; endskjøndt Djævelen misbrugte ogsaa denne Guds Langmodighed til sin Forhærdelse, hvorudover Jesus omsider ved sin guddommelige Myndighed: "Vig vort Satan!" bød Djævelen beskjæmmet bortvige.[32])

Saaledes vilde Jesus ogsaa lade sig friste af Djævelen for at vise, at den, der ved Synd har ladet sig reent fordærve, vil idelig misbruge Guds Langmodighed, i det han idelig vil forkaste alle Leiligheder og Bevæggrunde til Besindelse og Forbedring, og saaledes maa, naturligviis, synke dybere i Selvbedrag og Ondskab, derved tillige dybere i Beskjæmmelse og Forbittrelse, hvis uundgaaelige Følge er tiltagende Forhærdelse og vedvarende Straf.

Saaledes vilde da Jesus, der af sig selv ikke kunde fristes eller ved egne falske Forestillinger forledes til Ulydighed mod Gud, lade sig friste af Djævelen, baade for nu at give

---

31) 1 Pet. 2, 21. 32) Math. 4, 3-11.

Digitized by Google

os sit Exempel i Fristelser, og tillige for at vi af Djævelens Characteer og Væsen kunde lære at kjende Syndens beskjæmmende, fordærvelige Characteer og Væsen, samt ulykkelige og gruelige Følger.

Og siden Synden nu i dens Oprindelse, Natur, Væsen og Følger er en for al Fornuft saa fornedrende, beskjæmmende, fordærvelig og ulyksalig Sag, saa er det ingenlunde at undre over, at den guddommelige Aabenbaring i det gamle Testamente begynder, og i det Nye fuldender for os sin Undervisning om Djævelen, som den første Synder, Syndens Agrsag og Stifter paa Jorden, det livagtigste Billede paa Synden selv.

Men da denne Jesu Fristelse af Djævelen er en Tildragelse, som var unddraget Menneskenes Øine, thi intet Menneske var tilstæde hos Jesum i Ørken, hvor han var blandt Dyrene og Englene tjente ham;[33] saa er der nu heller Ingen, der om den Sag, ligesaalidt som om Verdens Skabelse, kan give os Underretning, uden de hellige Skribentere, Jesu Christi Apostler og Disciple: og disse maatte da vel vide den Sag bedre end noget andet Menneske, ihvor lærd han end monne være. Man maa derfor falde i Forundring, naar Mennesker ville nægte, hvad Jesus selv ved sine Sendebud har ladet os kundgjøre, for at lære os at kjende Synden i dens Oprindelse, Natur og ulyksalige Følger, for derved at vække os til at afskye og vogte os for Synd.

*** *** ***

For nu desbedre at kjende og indsee Menneskets Trang til Guds forbarmende Naade i Jesu Christo, saa fører den Hellige Skrift os uafladelig hen til at betragte Syndens Natur, Væsen og Følger; thi "hvor Synden er fuldere kjendt, der viiste Naaden sig end overflødigere"[34]: Naar man først

33) Marc. 1, 13. 34) Rom. 5, 20.

Digitized by Google

tilfulde indseer, hvad Man har forbrudt, og hvad Man derved haver tabt, da er det ogsaa først, at Man tilfulde skjønner paa Tilgivelse og Naade.

Og nu lærer jo Skriften, at Gud skabte Mennesket i sit Billede, efter sin egen Lignelse;[35]) saa at Mennesket lignede Gud og vilde hvad han vil, men vilde ikke det, som Gud ikke vil; thi da Forføreren trædskeligen begyndte med at opvække hos Mennesket Tvivl om Skaberens Godhed, og saaledes indledede Forførelsen med hiin Tiltale fra det forbudne Træe, hvori Slangen var tilstæde: "Mon vel Gud skulde have sagt: Spiser ikke af ethvert Træe udi Haven?" Mon han vel mener det saa vel med Eder som I troe? Mon han ikke da havde sagt: I maa spise af ethvert Træe i Haven, gjøre hvad I ville? "Da sagde Qvinden til Slangen: Vi maae spise af Træernes Frugt udi Haven, men om det Træes Frugt, som er midt i Haven, haver Gud sagt: Spiser ikke deraf, og rører ikke derved."[36])

I saadan Tilstand var da Mennesket istand til at blive skikket og passende til det, Gud ved Skabelsen havde bestemt og udrustet Mennesket til, nemlig: ved Lydighed at forberedes paa Jorden til at indtage den Plads i Salighedens evige Rige, hvilken hine Engle ved deres Fald eller Ulydighed havde forloret. Ja i saadan Tilstand kunde Mennesket i Tanker og Sind meer og meer have erholdt den rette og faste Skikkelse, som der behøves til at kunne passe til Guds hele Indretning i den synlige og usynlige Verden; og derfor gav Gud ogsaa Mennesket Herredømme over Alt paa Jorden: "Gjører Eder Jorden underdanig, og regjerer over Havets Fiske, og over Himmelens Fugle, og over alle Dyr, som ere paa Jorden."[37])

---

35) 1 Mos. 5, 1. 36) 1 Mos. 3. 1-3.
37) 1 Mos. 1, 28.

Digitized by Google

Saa var da Menneſket i Tanke og Sind ſikket til at betragte og bruge, benytte og nyde Alt paa Jorden overenſtemmende med Guds Villie og Henſigt, Plan og Indretning til Menneſkers Fuldkommengjørelſe og uafbrudt Lykſaligheb; og derfor ogſaa ſikket til Guds Velbehag, Samfund og Udødelighed: ſaaledes paa Veien til et evigt Liv og Saligheb i Himlen, hvortil Menneſket ved Lydighed paa Jorden forberedt, og udi ſaadant Sindelag befæſtet, da kunde og ſkulde have gaaet over uden legemlig Død.

Havde nu Menneſket bevaret denne ſin Uſkyldighed, gaaet frem i Lydigheden, og ikke ladet ſig forføre til Ulydighed eller Synd, ſaa vilde en ſaadan Overgang fra den ſynlige eller legemlige Verden til den uſynlige, aandelige Verden, ſaadan Udgang fra denne Jord, ſaadan Indgang til de hellige Aanders og Engles Samfund udi Himlene, vilde da have været den frydeligſte Forandring for Menneſket at opleve paa Jorden! Ja ſaadan Bortgang og Skilsmisſe fra denne Verden vilde da have været for Menneſkene den allerherligſte og ønſkværdigſte Forventning at gaae imøde!

Iſtedenfor nu Menneſkets Skilsmisſe og Udgang fra denne Verden er for den menneſkelige Natur en frygtelig og rædſelfuld Forandring, en Forventning, ſom Menneſket nu ængſtes for, med Skjælven og Bævelſe gaaer imøde: og ſom ingen menneſkelig Fornuft har vidſt, eller af ſig ſelv kan vide, eller i den hele Natur kan finde noget tilfredſtillende Raad imod eller Lægedom for.

En kjær Mindelſe om hiin Overgang fra denne Verden har Livets og Dødens Herre beſørget alle Fromme og Gudfrygtige paa Jorden, udi Enok,[38]) og Elias,[39]) og fuld Vished herom udi vor Herres Jeſu Chriſti Himmelfart;[40])

38) 1 Moſ. 5, 24. 39) 2 Kong. 2, 11.
40) Marc. 16, 19. Luc. 24, 51. Ap. 1, 9.

Digitized by Google

ligesom den fuldstændigere Aabenbaring giver os Forklaring over den Sag i Læren om de Dødes Opstandelse.

Deels kjende vi stor Forskjæl imellem de jordiske Legemer; "Eet er Menneskets Kjød, et andet Qvægets, et andet Fiskenes, et andet Fuglenes: Deels kjende vi fremdeles stor Forskjel imellem de jordiske Legemer og de himmelske Legemer: Deels atter stor Forskjel imellem Himmellegemerne: Een er Solens Glands, en anden Maanens Glands, en anden Stjernernes Glands;" Og saaledes leder baade Fornuft og Erfaring til denne vigtige Slutning: Har Gud frembragt saamange forskjellige Legemer, saa maa han og kunne frembringe Legemer af en aldnu ganske anden Art og Beskaffenhed, og som Skriften lærer, "at ligesom der er et sandseligt Legeme, saa er der og et aandeligt Legeme": Hiint passende til denne legemlige og synlige Verden, Dette til hiin aandelige og for os her usynlige Verden; og "derfor er det aandelige Legeme ikke det første, men det sandselige, derefter det aandelige." 41) Ogsaa om hiin Skilsmisse fra denne Verden uden legemlig Død oplyser Skriften os, idet den siger: at de Mennesker som leve, naar den yderste Dag kommer, kunne ikke opstaae, fordi de ikke ere døde; men disse "skulle ikke dø, men alle forandres i en Hast, i et Øieblik." 42)

Ja! at Mennesket da, ikke som nu, ved frygtelig Død skulde have været kaldet ud fra den nærværende Verden, er jo ogsaa ligefrem sluttelig deraf, at "Døden først kom ind i Verden formedelst Synden." 43) Havde Mennesket ikke syndet, skulde det heller ikke igjennem Døden gaaet ud fra denne Verden, men nu er Døden vorden Alles Lod, fordi de alle ere Syndere; saa at Døden nu ogsaa er bleven et uigjendriveligt Vidne til alle Tider, og for alle Mennesker om, at de alle

41) 1 Cor. 15, 39-46. 42) 1 Cor. 15, 51. 52.
43) Rom. 5, 12.

Digitized by Google

ere Syndere og straſværdige for Gud, og derfor trænge Alle til Tilgivelse og Naade, der ogsaa miskundelig tilſiges Alle i vor Herre Jesu Christo: "Hver den, som troer paa ham, skal ikke fortabes." 44)

Derfor kaldes Djævelen ogsaa en Manddraber, 45) fordi han forførte Menneskene til Synd, som førte Døden med sig. Ogsaa derfor kaldes Døden Syndens Sold, 46) thi den Frugt, Synden bær, og den Løn, som den giver for sin Tjeneste, er Døden, der altsaa hører med til Syndens Straf. Tillige fremstilles Døden som Syndens Søster, dens Affødning, 47) saa at der imellem Synd og Død er det samme Forhold, som mellem Aarsag og Virkning.

Og da Synden saaledes har havt en saa ulykkelig Virkning og Følge for Mennesket, saa kan man ikke undres over, at den hellige Skrift, Sandheds Ord, idelig og overalt foreholder Mennesket Synden i dens Fordærvelighed og Afskyelighed, og derfor saa omhyggelig lærer os at kjende Synden i dens Oprindelse, Natur og Væsen, og ulykkelige Følger; derved tillige lærer os at skjønne paa Guds forbarmende Naade i Jesu Christo til vor Frelse fra Synden og dens ulykkelige Følger i Evighed.

Men Syndens Natur og Væsen er jo det Samme, som Synden selv i dens Grund og Yttring, og bestaaer jo i saadanne Tanker og saadant Sind, som er det Modsatte af Guds Tanker og Sind; thi "hver den, som er født af Gud, gjør ikke Synd." 48) Den, der tænker og vil, hvad Gud vil, kan ikke finde Behag i Synd, eller tænke paa, eller tragte efter at øve Synd, der er det Modsatte af hvad Gud vil, det Modsatte af det Sindelag, som dannes af Guds Ord. Synden yttrer sig da i Selvraadighed, vil ikke, hvad Gud vil, eller

44) Joh. 3, 16.
45) Joh. 8, 44.
46) Rom. 6, 23.
47) Jac. 1, 15.
48) 1 Joh. 3, 9.

Digitized by Google

fordi Gud saa vil; thi "saa tog hun af dets Frugt og spiste," [49]) gjorde det, som Gud ikke vilde, men som hun selv nu vilde.

Og denne Selvraadighed fremkom jo af Unsiisomhed, forenet med en tiltagende Modighed, der altid gaaer over til Hovmodighed, som slet ikke betænker, hvad en Skabning skylder Gud, sin Skaber, Velgjører og Herre; thi "Gud sagde: Du maa spise af alle Træerne i Haven, undtagen af Kundskabens Træe, men Qvinden saae, at Træet var lysteligt at see til, og godt," tjenligt, "at spise af": hun vilde nu selv bedømme, hvad der var godt, og nu bedømte hun dette efter eget Behag, og nu ikke længere efter Guds Villie og Forskrift; og derfor "tog hun af Træets Frugt," var nu utaknemmelig imod alt det beviiste Gode; og vilde nu ikke længere lade sig nøie med alle de øvrige Træer, som vare ligesaa lysteligt at see til, og ligesaa gode og tjenlige til at spise af; men blev nu modig og hævede sig over Guds Anordning for at kunne faae, hvad hun nu havde fattet Lyst til. Og under saadan selvraadig Anvendelse af Forstand og Villie higer Menneskket ikkun efter at kunne, ved indbildt, egen Kraft og efter egen Plan og Lyst, vinde en indbildt bedre Tilstand, større Anseelse og overflødigere Nydelse; derfor sagde Forføreren: "I skulle blive ligesom Gud." [50])

---

49) 1 Mos. 3, 6. 50) 1 Mos. 3, 5.

(Fortsættes.)

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Vie de *Scipion de Ricci*, évêque de Pistoie et Prato, et réformateur du catholicisme en Toscane sous le règne de *Léopold*; par de *Potter*, auteur de l'esprit de l'église. Trois volumes. gr. 8. Bruxelles chez H. Tarlier. 1825. Tome 1mier XXXIII et 516 p. Tome 2d. XXXI et 494 p. Tome 3me XXIX et 451 p. (18 francs.)

De Efterretninger, vi have om de mærkeligste Begivenheder og religiøse Bevægelser i den italienske Kirke, ei allene i dette Aarhundrede, men og til høit op i det forløbne, indskrænke sig for det meste til de enkelte Notiser, som findes i Reisendes Dagbøger, i Archiver, Maanedsskrifter og politiske Blade; desuden ere de ofte saalidet troeværdige og paalidelige, at de kun forvirre og føre Læseren bag Lyset, i det deres Forfatteres kun give til Bedste hvad de have af løse mundtlige Efterretninger, og ofte bedømme Sagen efter en falsk og urigtig Maalestok.*) Jo større derfor Savnet i saa Henseende er, deste

*) Selv Le Bret i hans Magazin, Planck i hans "neueste Religionsgeschichte" ere slet ikke tilfredsstillende eller fuldstændige i deres Efterretninger. Fra Italien selv erholde vi, de offentlige Blade undtagne, ingen kirkelige Nyeheder. Det sidste Tidsskrift, som udelukkende beskjæftigede sig hermed, var il giornale ecclesiastico, som udkom i Rom fra 1786-1798; det ophørte af politiske Aarsager. Udgiverne af Diario di Roma, Giacinto Taosini og Gaetano Cavaletri have vel, ifølge de fornere Efterretninger fra Rom, anmeldt

Digitized by Google

glædeligere og kjærkomnere maae ethvert dygtigt Forsøg være, der har til Hensigt at afhjælpe samme, og Ref. er derfor overbeviist om, at nærværende Værk af Hr. Potter, der tjener til at oplyse eet af de vigtigste Punkter i den senere italienske Kirkehistorie, vil blive vel modtagen af Enhver, der med Opmærksomhed betragter og følger det religiøse Liv i sine forskjellige Ytringer og Udviklingsperioder og med levende Interesse skuer Lysets og Sandhedens Kamp, den være nu enten rettet mod Overtroens tykke Mørke, eller mod Vantroens frække Løgn. — En saadan Kamp vare unægteligen den ædle og værdige Scipio Riccis Reformationsforsøg i den toscanske Kirke og blandt den toscanske Geistlighed, i Aarene 1782-1787. Han var en from og redelig Herrens Tjener, nidkjær i Ordets Udbredelse og Forkyndelse og en troefast Huusholder over det, som var ham anbetroet. Han var kjærlig og overbærende mod de Feilende; men en afsagt og svoren Fiende af al Udsuelse og Undertrykkelse, og det Uvidenheds Slaverie, hvori den største Deel af Geistligheden holdt Folket, for bedre at kunne benytte det til sin egen Fordeel. Med inderlig Bedrøvelse saae han den aandelige Dorskhed og Sløvhed og den skjærende Ligegyldighed, hvori saavel Geistlig som Lægmand var nedsjunken; hvorledes Herrens Dyrkelse i Aand og Sandhed var ble-

---

en nye giornale ecclesiastico, hvoraf skal udkomme maanedligen 2 Hefter, hvert 3 Ark stort; Prisen for et Aar er 4 Scudi, frit til Grændsen 5 Scudi; men da dette Tidsskrift skal redigeres af Cisterciensermunken Guiseppe Fontana, og det desuden er een af Belingelserne i den af Cardinal-Collegiet udstædte Tilladelse, at kun Klostergeistlige (clerici regulares) maae være Medarbeidere, og det skal have en aabenbar polemisk Retning mod Protestantismen, saa vil i samme nok ei forefindes andet, end bestandige Udfald og de sædvanlige Skjældsord, som Tidsskriftet "der Maynzer Katholik" og de Herrer Weis's og Räß's Skrifter ere fulde af.

ven til Helgendyrkelse, til en afgudisk Tilbedelse af det skaarne Billede, til en tom Ceremonie uden Hjertets Deeltagelse. Med Gysen bemærkede han som en opmærksom Jagttager, hvorledes Udsvævelser og Laster herskede i Klostrene, der skulde være Dyds og Helligheds Sæde, med Uvillie saae han den romerske Curies Anmasselser og vindesyge Foretagender, med Vee mod hele Tidens elendige Vilkaar og ønskede intet inderligere, end kraftigen at virke til ved Herrens Hjelp, at det maatte vorde bedre. Hans Fyrste, den ædle Leopold, havde og mærket Kirkens Brøst og seet dens sørgelige Tilstand og besluttede med Kraft at ophjælpe det forfaldne. Ricci, beseiret af samme Følelser, rakte ham Haanden med Glæde, og begyndte saaledes Striden for Ret og Sandhed, i hvilken han dog maatte ligge under som Martyr, da Mørkets Overmagt var for stor, og han for tidligen mistede sin Støtte Hertug Leopold, der blev Keiser 1790. Som Reformator var Ricci ei altid klog og forsigtig nok, han gik for vidt, pludseligt og voldsomt frem, skadede derved ofte mere, end han gavnede, og gjorde selv Modpartiet ofte Seieren let. Ivrigt vare hans Hensigter ædle og rene; han vilde bryde de Slavelænker, hvori Geistligheden, som sagt, holdt Folket, sikre den toscanske Kirke mod det romerske Hofs Vilkaarligheder ved Antagelsen af de 4 Artikler i den gallikanske Kirke, afskaffe det forfinede Afguderie, og udbrede Evangeliets velsignede Virkninger, fremføre Folket af Uvidenheds Mørke til Lys og Sandhed. I disse Bestræbelser og især dette sidste Punkt er Ricci bleven saare miskjendt; mange have tillagt ham private Hensigter, og andre urene Bevæggrunde; mange have meent, at han blot var greben af hint Oplysnings Raserie, som gjorde det 18de Aarhundredes Hylde til værdige Daarekistelemmer, eller at han mildest talt dog blot var en Efteraber af Joseph den 2den.*) Hvad

*) Saaledes har f. Ex. Prof. Stenersen i sin Kirkehistories 2den Deel bedømt Ricci.

Digitized by Google

den første Beskyldning angaaer, da skal Historien bevidne, at den er uretfærdig, og gjendrive den for enhver redelig Forsker; mundtlige Forsikringer af Mænd som Grégoire og Schlosser, af hvilke Grégoire var Riccis Fortroelige, og stod i nøie Correspondence med samme, have i denne Henseende stor Betydning; og af disse tvende sandhedskjærlige Mænd og strenge Dommere, har Ref. stedse hørt Ricci omtale med uindskrænket Høiagtelse og Ærbødighed. Hvad den anden Beskyldning angaaer, da er og hans hele Liv hans Hengivenhed for Jansenisterne, hans inderlige Gudsfrygt og faste Troe os Borgen for, at han intet havde at bestille med den engelske og franske Ugleredе; men at han sine byggede paa den sande og evige Grundvold, som er Christus, vort Lys og vort Liv, vor Herre og vor Frelser. Hvad der derimod ei er at billige, er at han gjenkaldte og ei blev bestandig indtil Enden; vel vare hans Lidelser og de Mishandlinger, han taalte, store, hertil kom endnu hans høie Alderdom; men dette tjener i det høieste til at undskylde ham for dette Skridt, retfærdiggjøre ham kan det ikke. Det Potterske Værk er, med Hensyn til det hidtil sagte, et bestemt og grundet Vidnesbyrd; dets er ikke allene nyt af Navn, men og i Virkelighed, i Ordets strengeste Forstand. Forf. har med Flid og Nøiagtighed samlet og benyttet alle de Manuscripter, henhørende til Sagen, som fandtes i Familien Riccis Archiv i Florenz. Hovedkilden er naturligviis de alt forhen publicerede og trykte Riccis Memoirer*) og flere dithenhørende Skrifter, derpaa de nys omtalte Manuscripter, som Forf. har erholdt til Eftersyn ved Commandeur Riccis Godhed; og af hvilke det fornemste har til Overskrift "Vita di Monsignore Vescovo de' Ricci dal prete X.," det næste "Storia del sinodo diocesano di Pistoja dal

*) Memorie sugli avvenimenti e l'episcopato di Monsignore vescovo Ricci, scritte da lui medesimo. Firenze.

Digitized by Google

prete X., og saa fremdeles; alle Haandskrifter, ti tilsammen, indeholde de herligste og fortræffeligste Oplysninger og vidne om en sjelden Troeværdighed og Sandhedskjærlighed hos deres Forfatter. De udgjøre under Navn af pièces justificatives næsten to tredie Dele af hele Værket, ere inddeelte i 94 Noter, og henførte ved Nummere og Sidetal, til de enkelte Steder i Biographien, som de skulle oplyse og stadfæste; og indeholde for det meste Breve og private Correspondancer. Efter disse pièces justificatives følge Riccis Breve til Grégoire; med samme følger endnu et mærkeligt Brev fra denne hæderværdige Oldings til Hr. Potter, dateret Paris 9de Mai 1825. Endeligen findes endnu fire Tillæg, som meest indeholde Breve og Actstykker, der angaae Hertug Leopolds personlige Charakteer. Hvad Biographien selv af Ricci angaaer, da indbefatter den i 80 Capitler de nøiagtigste Beretninger om hele hans virksomme og daadfulde Liv; de mindste details ere angivne, intet er forsømt for at give Fortællingen den størst mueligе Fuldstændighed; det hele synes ordnet med en sjælden Skjønsomhed, Sproget er flydende, Fremstillingen af Begivenhederne fjon og levende. Endnu maa Ref. bemærke, at Forf. af dette Værk skyldes Opdagelsen af flere for Kirkehistorien saare vigtige Documenter, hvis Tilværelse man ikke engang ahnede; de ere biføiede Værket. De bestaae af den sidste Jesuitergenerals originale Papirer; et Øienvidnes Beretning ved Obductionen af Clemens den 14des Liig; authentiske Efterretninger om skjændige Scener, som have fundet Sted i Dominicaner- og Dominicanerinde-Klostrene i Toscana; flere unge Pigers Beretning til Inquisitoren om den forskrækkelige Misbrug af confessio auricularis o. s. v. Med Værket følger et Portrait af Ricci; det ligner ei ganske den Buste af samme, som Ref. har seet hos Grégoire, og som Ricci selv havde oversendt denne. Ere de øvrige fac simile's lykkedes saa vel, som det af Grégoires Brev, hvis Haand Ref.

Digitized by Google

kjenber nøie, da maae de ligne overordentligen. Tryk og Papiir ere upaaklagelige, Prisen i Forhold til Værkets Størrelse ikke høi.

J. Holm.

Blätter für höhere Wahrheit. Aus älteren und neueren Handschriften und seltenen Büchern mit besonderer Rücksicht auf Magnetismus. Herausgegeben von **Jo. Fr. von Meyer**, Dr. Theol. 6te Sammlung. Frkf. am Mayn 1825. 25 Bogen. 8. (1 Rthlr. 23 Gr.)

Den lærde og aandrige Forfatter vedbliver af sin gode Skat at meddele os gamle og nye Ting til Guds Riges Opbyggelse, opvækkelige og lærerige for christelige Sjele og alle, der ei modsætte sig Aandens Værk til det indre Menneskes Fornyelse. Om hans Kald til at lære er længst kun een Stemme blandt alle christelige Theologer, og ingen vil nægte ham en dyb og mangesidig, ogsaa ved udvortes Videnskab understøttet, Erkjendelse af de Sandheder, som udgjøre Grundvolden for det sande, evige Liv i Gud og Christo. Om Betydningen af "den høiere Sandhed," hvilken han har helliget disse Blade, kan altsaa intet Spørgsmaal være; thi det er Evangeliets Sandhed; men vel om den Maade, hvorpaa han sætter christelig Troe og den deraf sig udviklende Erkjendelse i Forbindelse med **Magnetismens Phænomener**. Og herom synes nu foreliggende Bind, der tillige fører den særskildte Titel: "Erkjend dig selv," fornemmelig at være bestemt til at belære os.

Det Hele aabnes (efter et indledende Digt "Selvbeskuelsen") med en Afhandling, som viser hen paa Forfatterens

Digitized by Google

Grundbetragtning med den betydningsfulde Overskrift, som stod paa Apollons Tempel i Delphi "Γνῶθι σεαυτὸν": "Lær at kjende dig selv." Til denne slutter sig den sjerde Afhandling: "om Naaden, som Grund til den sande Selverkjendelse og Forbedring" og den sjette, hvori Magnetismen fremstilles som "Middel til Selvhelbredelse og Speil for Selverkjendelsen." Hvad de tvende førstnævnte Afhandlinger angaaer, saa stræber Forf. i disse at fremstille i Særdeleshed de Midler, som Christendommen tilbyder til den rette Selverkjendelse, og Resultatet maae vi med fuld og inderlig Overbeviisning underskrive. Forfatteren har nedlagt det i følgende Ord: "Hedningen, som maa regjere sig selv, saavelsom Jøden under den gamle Lov, der er uden Kraft, klage, jo alvorligere deres Selverkjendelse bliver, des smerteligere: "Det Gode, som jeg vil, det gjør jeg ikke; men det Onde, som jeg ikke vil, det gjør jeg." Men den Christne, den aandelige Israelit under Guds besynderlige Førelse, siger med rørt Hjerte: "Jeg takker Gud ved Jesum Christum, vor Herre" (Rom. 7, 19. 25). — Forresten tillade disse Afhandlinger intet Udtog; men Læseren vil deri finde mange ægte Visdomsprog, Vidner om et Liv, der er helliget den høiere aandelige Erfaring. Thi kun hvo der lever saa klart som Forf., kan skrive saa klart. — Med den tredie af de nysomtalte Afhandlinger er jeg noget i Forlegenhed, ikke fordi jeg paa nogen Maade tvivler om Sandheden af Dr. Kerners Beretning om tvende Somnambuler,*) af hvis Udsagn i deres klartskuende Tilstand Forf. her meddeler adskillige, som Belæg for hans Thema, eller fordi jeg overhovedet vilde nægte Betydningen af disse Phænomener for det

*) Den udkom i Karlsruhe 1824 under Titlen: "Geschichte zweyer Somnambulen. Nebst einigen andern Denkwürdigkeiten aus dem Gebiet der magischen Heilkunde und der Psychologie von Dr. J. Kerner, Oberamtsarzt zu Weinsperg."

Digitized by Google

egenlig sjeliske (psychiske) Liv, men forbi jeg aabenbart maa tilstaae, at jeg ikke fatter, hvorledes man kan, eller endog vover at overføre denne Contact mellem den abnorme magnetiske Tilstand og et for Mennesket i hans sunde (Normal-) Tilstand aldeles dunkelt Rige (hvori fornemmelig Divinationsgaven er løst og frie), paa reen aandige eller aandelige Forhold; saa og fordi jeg troer at have bemærket, og navnlig f. Ex. hos Passavant,*) hvem Forf. anfører, hvor slibrigt, ja hvor farligt det er, og hvor let det kan forføre fra den rene, sunde eenfoldige Troe, at anvende Magnetismen som Forklarings- eller Oplysningsgrund af Handlinger og Virkninger, ved hvilke man ikke kan antage en mere eller mindre forstyrret Organisme. Overhovedet er jeg om dette Capitel rigtig nok af den samme Mening i det Hele, som den gode Schubert, at Magnetismen endnu har et *Noli me tangere* in fronte inscriptum — for Theologen. Forresten tilstaae vi gjerne den fortræffelige Meyer, "at Magnetismen ikke i og for sig er Slangebedrag, da den jo kun er en Ting, som det at sove, tale og beslige, men at det først er den Brug, som vort eget dybe Hjerte og Fiendens Skalkagtighed gjør deraf, der gjør den til fordærvelig; og at den tvertimod, efter sit Væsen, som enhver nye Opdagelse, er fjenket til Livet."**) Det er kun det, vi frygte for, og, som det synes os, ei uden Grund, naar vi alvorlig betragte den Anvendelsesmaade, man hidtil har forsøgt af disse underlige Phænomener, at Skalken i Mennesket, det falske Sensorium, skal finde alt for let Anledning til at suge sig fast i denne vaade Grund, og saaledes først aflede, derefter udtyrre Hjertets rette Livskilder, som komme ovenfra. — Dog nok herom; skulde den høitærede Forf., hvis disse Ord komme ham for Øine, finde vor Tale daarlig,

*) See denne Forfatters: "Untersuchungen über den Lebensmagnetismus." Frkf. 1821.

**) S. 194.

Digitized by Google

saa bede vi ham, med christelig Sagtmodighed at vise os tilrette.

Af høieste Interesse og denne Samlings fornemste Prydelse er Oversættelsen af en lidet bekjendt, og for de fleste vel aldeles ubekjendt, lille Bog "om den guddommelige Drift." *) "Ligesom Mennesket," siger Forfatteren, "har en Spire til det naturlige Liv eller Udødeligheden, saaledes har det og en Spire til det aandelige Liv eller Religionen i sig. Den er det Ord, hvorved Mennesket er skabt, og hvorved han alene kan forvandles til en nye Skabning. Det kan ikke forlade ham i den Forvildelse, hvori han er kommet ved det Ord, som han skaber sig selv: ved en Brug af Fornuften, der forleder ham og drager til sig, ligesom det Ord, som er Sandhed, drager ham til Gud selv, som udtaler det." Saaledes skiller Forf. sig paa det bestemteste fra dem, som antage et indre Guds Ord og forkaste det udvortes (de egentlige Sværmere i vidtløftig Betydning, hvortil ogsaa alle vore Dages Rationalister henhøre som en liden Afart); thi et saadant Ord er for ham, som vi høre, netop den falske og forvildende Leder, der afdrager fra Sandhedens Vei; ja han kjender intet andet Ord, end det, der vidner med os i vore Hjerter, at vi ere Guds Børn, og dette — den Hellig-Aands Vidnesbyrd —

*) "*L'instinct divin recommandé aux hommes* (Lausanne) 1727." Om Forfatteren er ved Hr. v. Meyers Efterforskninger følgende bekjendt. Han hedd Murait, var fra Bern og levede til ud over Midten af forrige Aarhundrede. I yngre Aar var han Officeer ved et Schweitzerregiment i fransk Tjeneste. De hjerve Udfald, som findes hist og her i hans Skrifter (af de andre er i Særdeleshed bekjendt: *lettres fanatiques* i 2 Dele, hvoraf et Brudstykke: "Den Nat, om hvilken Jesus taler" er meddeelt i den 3die Samling af Hr. v. Meyers Blade, men der urigtigen tillagt St. Martin) mod en i Formeltroe nedsjunken Geistlighed tildrog ham en Forfølgelse, som nødte ham til at forlade sin Fædreneskad. Sine sidste Aar tilbragte han i dyb Eensomhed.

Digitized by Google

ville vi jo alle, hvor det har hjemme. Det udgaaer fra Christus og drager til Christus og Faderen, og dets høieste Opgave er Menneskets Gjenforening med sin Skaber og Forløser i Tro og Haab og Kjerlighed. Vi ville da ikke stødes over saadanne Steder, hvor det kunde synes, som om Forf. tilskrev det abvortes Guds Ord til Menneskene (f. Ex. hvor han taler om den guddommelige Drifts stumme Sprog); thi netop dette er ham det generative Princip for den Drift, hvis Udviklinger og Aabenbarelser han beskriver i en Anvendelse af Joh. 1, 1 og 14, 6 saaledes: "Med den Orden, som iagttages ved Menneskets Fornyelse, forholder det sig saa, at Ordet først virker, som det var i Begyndelsen, virker Begyndelsen af Guds Gjerning i Mennesket, og lader da fornemmelig sin Stemme høre i Samvittigheden. Det Ord er Jesus Christus, forsaavidt Han er Veien. I et fjernere Tidsrum og med Hensyn paa det forstandige Menneske (det Menneske, som er forstandig paa de guddommelige Ting) er det Ordet, som var hos Gud. Her taler det aabent, viser sig som guddommeligt, og Gud aabenbarer ved dette Middel det Menneske, som begynder at være hos eller med Gud, sin Sandhed og sine Hemmeligheder. Det er Jesus Christus, forsaavidt Han er Sandheden. Endelig for det aandelige Menneske er denne Drift Ordet, som er Gud, det Ord, som er Aand og Liv, det guddommelige Livs Oprindelse, ja det guddommelige Liv selv. Det er Jesus Christus, forsaavidt Han er Livet, og fuldbringer det Værk, som Faderen har givet Ham."

Det er os ikke muligt formedelst Rummets Indskrænkning at følge Forf. gjennem hans ligesaa dybe som klare Undersøgelser, skjønt vi ere fuldtvel overbeviiste om, at netop en Analyse af hans Tankegang var en værdig Opgave for hvo der vil være den sande Visdoms Discipel; thi hvor Betragtningen er saa ren, eenfoldig og øst af Livets dybe Grund, som hos Forf., der udvikler sig nødvendig en høiere Orden i

Digitized by Google

Tankernes Undfangelse, end den, som er betinget ved foregaaende Abstractioner, en Orden, der forholder sig til den, man i Almindelighed kalder den logiske Orden, som Livsfunctionernes til de physiske Kræfters Schema.*) Men skjøndt vi nu ikke kunne følge Forf. paa hele hans Vei, haabe vi dog, at de enkelte Antydninger, som herefter følge, ville sætte Læserne istand til at dømme om hans Gaver og hele aandelige Individualitet, hvilket hos en Forf. af denne Natur, en sand Theosoph i Modsætning til alle Autosopher, billigt er det første og sidste, vi spørge om.

Forfatterens Charakteer i det Hele er en prophetisk Charakteer. Han er en prophetisk Lærer i Ordets eenfoldige og egentlige Betydning; nemlig ikke blot saa, at han med levende og glødende Ord, uden Menneskefrygt, straffer sin Tids Vanart, de falske Lærere og troelose Vogtere i Herrens Vingaard, men og saaledes, at han aabenbart har gjort saadanne Udsagn, hvis Løsning var en senere Tid forbeholden. De falske Lærere, siger han, kjendes fornemmelig paa deres Bestræbelse for at forduukle og udslette Guds Ord. "De have paa den ene Side af Biblen taget Anledning til at forvirre og forskrække de Eenfoldige og Stille i Landet, som følte sig dragne til Gud og ikke til dem; paa den anden Side misbruge de Ordet til at give de Frække, i hvilke Verdens Aand reiser sig, Mod og Kræfter, og forene dem fra Fordelens Side med sig. Istedet for at gjøre de Sandheder gjeldende, som denne Bog, efter hele sit Indhold, opstiller, og herpaa at grunde deres Un-

*) Miskjendelsen af denne Hoved- og Grundsandhed, som gjelder om alle aandelige Frembringelser, og fremfor alt om Aandens eget Værk, de hellige Skrifter, har især i de sidste Tider avlet under Livstræets, det levende Ords, Skygge den Mængde Svampe, som formasteligen kalde sig Exegeter, der ville begribe Træets Vext og Krone, skjøndt Roden selv, ved hvis Fod de bygge, ja deres egen Svampe-Natur er en evig Gaade for dem.

Digitized by Google

derviisning; istedet for at gjøre Menneskene Nødvendigheden indlysende af at vælge mellem Gud og Verden, at frygte Gud i Hjertets Enfoldighed og gjøre Hans Villie, have de kastet sig paa allehaande Enkeltheder, som forduukle disse store Sandheder, have opfundet Lempelser, Grunde, som indirecte dispensere Menneskene fra Gudsfrygt og den Nødvendighed at formegte Verden; og efterat de som Lærere eller Doctorer have gjort deres Alt af Videnskaben, have de sat Menneskenes Alt i Lærdom og Underviisning; istedet for at gjøre dem til Guds Børn, have de gjort dem til Doctorernes Børn. — Men fornemmelig have Lærerne derved nedværdiget de guddommelige Skrifter, at de foreskikede dem for Menneskene ikke som Skrifter, hvis Dunkelheder indeholdt dybe Ting, Hemmeligheder, som vare over deres Forstand, og som engang skulde aabenbares, men som Skrifter, de forstode tilbunds, og som slet intet andet indeholdt, end hvad der lignede det, som de foredrøge deraf." Med denne Skye for Hemmeligheder forbinde de falske Lærere en ligesaa stor Skræk for det Lys, som udfanges af denne Dunkelhed, Tidernes profetiske Lys. "Der kommer ingen Profeter mere, sige de til Folket, som have sat sig i Profeternes Sted, og tale til det om Fred. De gjøre af Ordet, som Gud har ladet skrive som en Text, der skal forklares ved Hans Hellige Aand, naar Han finder det fornødent, et Ord, som er fuldkommen forklaret ved det, hvad de sige derom, og bruge det som Middel til at hindre Guddommens Tale med os, hvilket fremfor Alt er bestemt til at give Anledning dertil, og til at lære os at erkjende det guddommelige Ord som et saadant."

Dette er de falske Profeters Charakteer; men i hvad Skikkelse komme da de falske til os? hvorledes adskille vi de gode Lærere fra Vranglærerne? — Vi ville atter lade Forf. selv tale og indlede denne Betragtning ved en Parallele mellem Hedenskabet og Christendommen, som i træffende Sandhed for-

Digitized by Google

ger sin Mage. "Sine Tider," siger han, "vare om ei Mørke, saa dog et dunkelt og tvetydigt Lys, som naar Solen skinner gjennem Vintertaagen, hvilken den ei formaaer at adsprede, fordi Jorden da ei er vendt lige mod dens Straaler. Denne Periode ligner Foraaret, hvor Solen kaster sine Straaler mere lodret paa den modvendte Jord, og med sin blide Varme indaander alle Planter, som have overstaaet Vinterkulden, nyt Liv. Men fornemmelig Religionen selv viser sig da i en ny Pragt, i en Glands, som gjør den ukjendelig for alle dem, der intet vide om de forskjellige Perioders Hemmelighed, hvilke den maa gjennemvandre, og kjende den mere af dens Dragt og Sprog end af den selv. Den vælger til sine Vidner frie Mennesker; som, besjelede af Kjærlighed til den, ere uden Frygt for alle Modsigelser og Gjenvordigheder, hvilke Sandhedens Vidnesbyrd ufeilbarlig vil paadrage dem. Thi den vil, at de skulle tale aabenhjertigt med Folk, ikke frygte for at støde an mod deres kjæreste Fordomme, mod de Meninger, som de dække sig med, for at unddrage sig Sandhedens Antagelse, og at de ikke skulle fordølge for dem noget af alt det, som er dem nyttigt at vide. Den vil, at dens Vidner skulle være fuldkommen afhængige af dens Aand og give andre et Exempel paa den meest uindskrænkede Lydighed." See dette er Propheterne i det aandelige Israel!

Hvad fremdeles de Udsagn angaaer, som tyde paa en fjernere Tid end den, hvori Seerens Øie oplodes, saa nøies jeg med at bemærke, at han overalt forkynder en Tidspunkt, hvori Ordet selv med sin mægtige Kraft skal sønderknuse hele den falske Fornuftviisdom, som unddrager Menneskene den skyldige Lydighed imod Guds Aand, en Tid, hvori de Fornuftbegreber, som Menneskene have skabt sig om den forborgne Gud, skulle styrte sammen over deres Hoveder, som Dunstene, der opstige fra Jorden og danne Taager, derefter hæve sig høiere, fortættes til Skyer og endelig udsende Torden og Lyn

Digitized by Google

over den Jvrd, der selv har frembragt dem. "Jå da skal det ske," siger han, "at Herrens Ord skal blive som et Brændspeil, der samler alle Soelstraalerne til at antænde alt, hvad der modsætter sig det. Da skal det ske, at alle de, som have sat det Lys, de paastaae at have, under den Skjeppe, som tilmaaler dem deres Løn, og nu ikke ville, at de Mennesker, som virkelig have Lys, maae sætte det paa Stagen, for at det kan skinne for alle dem, der ere i Huset; de, som have afgjort og besluttet, at der ingen Propheter mere skulle opstaae, og lært Menneskene at forkaste dem, hvis den guddommelige Barmhjertighed sender saadanne; alle Lærere og Ledere, som ykkes sig selv at være slikke, fordi de ved Charakteer og Interesse føle sig forenede med de Mennesker, af hvilke de vente deres Skjebne — at alle disse hengives til den Løn, de selv have søgt, hvorimod ingen Kunstgreb og ingen Forsigtighedsregler vil kunne beskytte dem. Han, med hvem de have det at gjøre, vil sætte imod den Slags Orden, som de have sprættet, en Slags Uorden, og imod deres Viisdom sin Daarskab, og imod deres Styrke sin Svaghed; ja derved vil Han aabenbare sig for Menneskene som den levende Gud, som den forunderlige, stærke Gud." Men selv i denne almindelige Fornyelsestid — hvis første Norelser vi maaskee nu spore, hundrede Aar efterat Forf. nedskrev hvad han saae, og ganske rigtigt, som den samme propheterede, efter en magelos Revolution, hvis Virkninger vi nu først ret sienfynlig have for os — selv i denne Tid skal Slangen ei mangle i Paradiset. "Den skal kun tilstoppe sit Øre mod Besværgerens, mod Jesu Christi, Røst. Men til den Tid, hvor alt fornyer sig, skulle de falske Lærere ogsaa fornyes, eller dog træde frem under en ganske anden Skikkelse. Naturen giver os et herligt Vink herom; Slangen afslægger i Foraaret sin Hud, men ikke sin Gift; nei tvertimod, ved denne Omskiftelse bliver den kun mere istand og tilbøielig til at skade. Saaledes gaaer det med dem, som

Digitized by Google

Slangen forestiller; i Foraaret aflægge de deres gamle Videnskab og antage Tidens Farve, som kræver og virker det Nye; men hele Fornyelsen vil hos dem kun gaae ud paa at styrke Dødens Magt, hos saa mange nemlig, som foretrække den for Livet, der er dem tilbudet, og som ei ville lære at mistroe Slangen." Hvo der lever i vor Tid, vil føle i sig og i enhver aandelig Rapport, hvori han kommer, hvad Betydning disse Ord have, og heller ikke glemme, hvad Forf. tilsidst minder om, at fornemmelig i saadanne Gjenfødelses-Tider, hvor alt det Onde kommer op igjen under en forynget og smukkere Skikkelse, gjelder det for Evangelists Lærere at holde fast ved det sande evangeliske Raad; Værer kloge som Slanger og eenfoldige som Duer. "Fremfor alt," siger Forf., "skulle de Mennesker, som ere kaldede til at føre Krig med Slangen, ikke sætte sig i Fare for at afkræfte sig selv og styrke den, ved at laane den Øre, og vise den en Skaansel, som den forlanger, men hvoraf Hjertet intet veed."

Allerede af de foregaaende Exempler vil den forstandige Læser have seet, hvorledes Billedsproget under Forf.'s Haand er tilbageført til sin oprindelige Bestemmelse, som en levende Naturhieroglyphe at sammenbinde Tanke, Forestilling og Begreb med det Væsen, som de afpræge. Men hvo der ikke, enten af Biblen eller af nogen anden, ved dens Aand vakt og oplivet, Tale, har lært det levende og aandige Sprog at kjende, som noget andet, end den døde mechaniske Sammenføjning, som Menneskene i Almindelighed kalde saa, vil heller ikke heri erkjende mere end blotte Billeder, det vil sige: Skygger af den levende Tanke. Dog da deslige Folk rimeligviis hverken ville læse Muralt eller hans Recensent, saa har vel ingen forresten noget imod, at vi endnu anføre eet eneste Træk af den kostelige lille Bog, for at stadfæste det Sagte. Forf. taler om den guddommelige Barmhjertighed, som ei miskjender Synderen i hans dybe Fornedrelse, og for hvilken et Plus

eller Minus af det Onde i Menneskets ei frembringer et Plus eller Minus i Forbarmelsens Fylde — noget, som de af Forf. saa kaldte skikkelige og værdige Folk, der ubhvile sig i den Tilstand, som de kalde Orden, og gjerne blande Religionen ind med i Livet, men kun for at forhøie dets Nydelse; ei for at lægge dets Grund dybere, ere alt for tilbøielige til at troe og prædike — og beskriver nu denne saaledes: "Alle Mennesker ere udyrket Land for Gud, fordi Han vil saae sit Ord i dem; og naar de ærbare, ordentlige Folk have et stort Fortrin for dem, som ligge i Uorden, saa er det mere med Hensyn paa Selskabet end paa Religionen. Torne og Tidsler, som bedække en Jord, formindske dens Værdie kun lidet for hvem der vil gjøre Agerland derudaf, og gode Urter og Værter, som kunne befinde sig derpaa, formere den kun lidet. Ploven omstyrter det altsammen uden Forskjel og alene Jordbundens Beskaffenhed udgjør dens Værdie. I, som ere Brakland, lader eder forvandle til Agre, og maaskee ville I da yde mere og være Eieren langt kostbarere, end længe dyrkede Marker, som under slette Forpagteres Hænder ere forsømte og derved blevne Ham næsten aldeles unyttige."

En saadan Natur-Hieroglyphik, som vi i Forf.'s Foredrag næsten paa hver Side støde paa, og som han visselig ei har aflært nogen baarlig Mester, lader os formode, at ham og har været istand til paa en original og dygtig Maade at bruge den allegoriske Udtydning.*) Og saaledes forholder det sig virkelig. Lad os til Exempel høre ham over Lignelsen om Laza-

*) Man misforstaae os ikke, som om vi paa dette Sted talede den allegoriske Udlægnings Sag, som har underlagt Skriftens klare Bogstav sine dunkle Drømme. Vi tale kun om en allegorisk Anvendelse af enkelte Skriftsteder til vitterlige Sandheders Bekræftelse, som ere grundede i Guds Ord og have Aandens Vidnesbyrd. Dog tilstaae vi, at denne, ligesom den typiske Anvendelse af Skriften, er underkastet mangfoldige Vanskeligheder, og ønske ingenlunde, at nogen

Digitized by Google

rus og den rige Mand! Denne Lignelse, mener han, fortjener især de værdige og fortjente Mænds Opmærksomhed, skjønt de vel neppe i den Rige ville kjende deres Frænde. Men det er slet ikke den udvortes Rigdom eller Fattigdom, her handles om. "Den udvortes Rigdom er et Billede paa den indvortes, og de Saar, ved hvilke Legemet udrenser sig, betegne noget Lignende med Hensyn paa Sjelen, en Renselse, som giver dem, i hvilken den foregaaer, et sælsomt Udseende og betegner dem netop som det Modsatte af de fortjenstfulde Mennesker. De forstandigste Folk miskjende deres Venner i denne Tilstand og fordømme dem, istedet for at trøste dem. Hundem, som slikke Saarene, ere de, som rense det Udvendige, og hvilke man ei skulde overlade en Lazarus til; men for at gjøre ham sin Lidelse taalelig, behager det Forsynet at gjøre ham disse hengivne, hvorved det beskjæmmer de Mennesker, som forlade ham. Den, om hvem her Talen er, langt fra at gjøre sin Skyldighed imod ham, tænker kun paa, at vise sig i sit Purpur for sine Medbrødre, at lægge de fremstikkende Egenskaber for Dagen, som sætte Verden i Forbauselse, og at behage sig selv i sit fine Lærred, i sin egen Retfærdighed, som gjør hans Prydelse fuldstændig. Saaledes tænker han ei paa at give Gud Æren for alt det Gode, han har. Og derfor, for denne falske Selvtilfredshed, maa han, Abrahams Søn, bøde, før han kan komme til sin Fader — han maa bøde med Tungen, ligesaameget for sin yppige Levemaades Skyld, som fordi han i alt, hvad han talte, alene havde sin egen Roes for Øine. Hans Pine er en Renselse for ham hisset, som Saarene vare det for Lazarus her. Dog er han intet ukjærligt Menneske, ingen ond Mand, ja Kjærlighed hører til hans

---

skulde falde paa, at betragte saadan Anvendelse som en blot Opgave for Skarpsindigheden, hvorved baade Skriftens og Udlægnings-Gavens Charakteer og Bestemmelse i lige Grad vilde blive miskjendte.

Digitized by Google

Charakteer; thi han ønsker, da Abraham vedkjender sig ham som sin Søn, at det maa sendes nogen ned til hans fem Brødre til Faderens Huus (det er: Christenheden) og forkynde dem, hvad Qval han her lider. De vare altsaa Folk, ordentlige som han, der heller ikke ahnede, hvad der forestod dem ved Udgangen af dette Liv. Men ogsaa de havde jo Mose og Propheterne, Samvittigheden i deres Indre, og Sandhedens Vidner udenfra, og behøvede altsaa ingen andre Vidnesbyrd." — Med denne Allegorie sammenligne man den i alle Maader gedigne og fortræffelige om Paradisets tvende Træer,*) og den ligeledes sindrige om Christi Krybbe og de tamme Huusdyr i Krybben.**)

Vi forlade her **Muralt**, for atter at vende os til hans Oversætter, Forfatteren af de følgende Afhandlinger i denne Samling. I den femte Afhandling "om Hades" fremsætter og oplyser Forf. sin eiendommelige Mening om en *Mellemtilstand* for Sjelen efter dette Liv, som den latinske Kirke i Middelalderen kaldte Purgatorium eller Renselses-Tilstanden. Forf. argumenterer nemlig saaledes: "Den levende og alene saliggjørende Troe bestaaer i en blivende Længsel, hvorved vi bestandig afdrages fra de forgjængelige, synlige Ting, og hendrages til Gud og Christum. Som Længsel er denne Troe en Slags Sygdom, men kun sælig og fordærvelig for Dødskiven i vor Natur, som dog engang tidligere eller sildigere maa forkrænkes. Naar nu et Menneske, som saaledes i dette Liv ved denne gudelige Længsel er præserveret for Fordærvelsens Smitte og allerede har havt Udødelighedens Forsmag i sit dødelige Legeme, gaaer over til den Tingenes Tilstand, som han ved sin Længsel ligesom har anticiperet, saa kunne vi ei forestille os det anderledes, end at hans Længsel hisset maa

*) S. 166 ff.
**) S. 99 ff.

Digitized by Google

opfyldes: hiint Liv maa indeholde Tilfredsstillelse og Salighed for ham. Foreſtille vi os derimod en Sjel, ſom aldrig erfarede ſaadan Længſel herneden, og ſom kun ſøgte at mætte ſig med alt det, hvad der nu mangler den med dens afſjelede Legeme, ſaa maae vi finde det ganſke naturligt, at den da befinder ſig i en ſtørre og ſmerteligere Længſel end nogen Troende paa Jorden følte, en Længſel, tilbageød mod det ſandſelige Livs Goder, fremad mod det overſandſelige Livs Trøſt; den kan ei glemme hine og ei blive deelagtig i denne, og ſaaledes er den fængſlet i en Ufaligheds, en abſolut Undværelſes Tilſtand. En ſaadan kalder det betydningsfulde hebraiſke Sprog שְׁאוֹל d. e. Længſelen, og Grækerne Ἅιδης eller Ἀΐδης d. e. den Uſynlige: det Sted, ſom man ikke, eller hvor man ikke kun ſee; de germaniſke Sprog Helvede (Hölle, hell). *) For de Fromme er et ſaadant Helvede, en ſaadan Længſelstilſtand, her paa Jorden: thi de, ſom have Sorrig her, ſkulle trøſtes hisſet (Matth. 5, 4); men dem, ſom her vare beſnærede i deres Lidenſkaber og derfor maatte grue for Døden, venter hisſet et Mørke og en ufalig Længſel, dobbelt ufalig, fordi de maae undvære hvad de i Livet begjerede og ei kunne erlange deres Trøſt for denne Undværelſe, ligeſom de Jødeliges Længſel her, ſkjøndt en Sygdom og en Dødelſe, dog havde en dobbelt Tilfredsſtillelſe, i det den afdøde fra det Sandſelige, for at leve for det Overſandſelige og Evige." Dette er Grundtrækkene af Forf.'s Foreſtilling om Hades: hvad han videre taler om denne Tilſtand, dens Forhold til det ſandſelige Rum og den ſandſelige Tid, kunne vi ei gaae ind paa. Nu er det ganſke viſt, at Reformatorerne forkaſtede Foreſtillingen om en Skjærsild (ignis purgatorius) fornemmelig "for de Metalſlakkers Skyld, ſom først ved Tidens

*) Forf. provocerer herved til ſit tidligere Skrift: "Hades. Frkf. a. M. 1810. 8."

Digitized by Google

Dom skulde udbrændes," forbi nemlig den latinske Kirke paa den Tid til dette Dogme knyttede de falske Lærdomme om Gjerningers Fortjenstlighed, Helgenes Intercession og Messeofferets Virksomhed ex opere operato. Men ligesaa vist er det, at Luther og Melanchthon med Augustinus, paa de Steder af hans Skrifter, hvor han erklærer sig bestemtere derom, ikke ansaae denne Forestilling for grundet i Skriften, skjøndt vel Udtrykkene Ἅιδης og שְׁאוֹל ofte forekomme deri. Og dette er da ogsaa vores Mening — saavidt Gud endnu har aabnet vort Øie for Skrifternes Forstand — at hverken 1 Cor. 3, 13, det Sted, som de Romersk-Katholske beraabe sig paa som den faste Grund for Dogmet om Skjærsilden, ei heller de af Forf., deels til Forestillingens (Eph. 4, 9. 1 Pet. 3, 19. 2 Pet. 2, 4.), deels til Udtrykkets Forsvar (Marc. 9, 49.) anførte Steder ere egentlige Bevisssteder for det ene eller det andet, allerhelst da andre klare og utvivlsomme Steder synes at modsige hele denne Forestilling. — Hvad forresten Forf.'s individuelle Fremstilling angaaer, saa er det aabenbart, at den mere nærmer sig den romersk-katholske, end den ældre græske Kirkes, der med en langt strengere Consequents paastaaer paa den ene Side, at alle Dødeliges Sjele trænge til denne Luttrelse, paa den anden, at Djevlen selv og hans Engle skulle omsider vorde deelagtige deri og befries fra den evige Straf.*)

I den syvende Afhandling har Forf. af en ældre Bog**) samlet, og med egne aandfulde Bemærkninger ledsaget: "den ikke-christelige Oldtids Vidnesbyrd om Christo." Paa en al-

*) Saaledes Origenes. Men som bekjendt har den græske Kirke allerede siden det femte almindelige Concilium fralagt sig disse Forestillinger og hele Læren om Skjærsilden som en vildfarende Lære.

**) "Non — Christianorum de Christo testimonia, ex antiquis monumentis proposita et dijudicata a T. Eckhardo. IIda ed. Quedlinb. 1749. 4."

Digitized by Google

dekes tilfredsstillende Maade belyser han Josephi Vidnesbyrd (Antiquit. XVIII.), og ei mindes vi at have læst noget, der fyndigere godtgjorde dette Steds Ægthed netop af dets tvetydige Charakteer. Ligesaa grundige og udtømmende ere hans Bemærkninger om Christendommens Forberedelse i den hedenske Verden om Pilati Samtale med Christo og den Indskrift, han satte over Frelserens Kors. Uventet, men med en hjertegribende Sandhed slutter han den hele Række af Hedninge-Vidnesbyrd saaledes: "Dog hvilket Vidnesbyrd af Hedningene kunde være større, end det, som vi Hedninge bære i Hjertet om den, der er korsfæstet for Verdens Synder og opstanden for dens Retfærdiggjørelse? Ingen Klog i denne Verden og ingen Lærd troer disse døde Vidnesbyrd, nedarvede til os gjennem Hedningenes Riger, ja ingen vilde troe, om selv alle Vienvidnerne opstode af Graven, saaledes som den Umyndige, i hvilken Christus selv levende vidner, troer, at Han er kommen i Verden til at gjøre Syndere salige. Thi denne har oplevet og erfaret det, og har vel ikke været tilstede derved; men, hvad der vil sige mere, er endnu tilstede derved. — Og end eengang! Hvilket Vidnesbyrd af Hedningene kunde være større, end at der i den uvidende Hedningeverden, før og efter Christum, jeg mener: blandt dem, hvor han er ikke bleven prædiket, findes Dyd og Gudsfrygt? — Er det da Christus? Jeg spørger: Hvad er ikke Christus? Verden er skabt ved Ordet, og hvor Godt er, der er Gud: men ganske besynderligen er der intet Godt i Mennesket uden middelbar eller umiddelbar Indvirkning af det Gud-Menneske, efter hvis Billede og Lignelse han er skabt."

Saare meget har den ottende Afhandling glædet mig, en Udtægning af "det sukkende Creatur: Rom. 8, 19 ff." Rudolf Stier nemlig havde i sine forresten herlige "Andeutungen für gläubiges Schriftverständniß (Königsb. 1824)" af Sammenhængen og Parallelsteder (Marc. 16, 15. Col. 1, 23)

Digitized by Google

sagt at indskrænke Betydningen af det Ord, hvorpaa det ved dette Steds Forklaring kommer an, κτίσις, til "de Omvendte af Hedningene," hvilke ellers i det N. T. sædvanlig betegnes med Ordet κόσμος — en Mening, som efter Clericus Noesselt*) adopterede. v. Meyer viser nu, uden at tage Hensyn paa Rabbinisk Sprogbrug (af בְּרִיָּה, som her upassende paaberaabes) med sin sædvanlige Præcision, at ved Creaturet eller Naturen her unægtelig forstaaes "den ugjenfødte Skabning" (ἡ παλαιὰ κτίσις), hvis sukkende Forlængsel efter Guds Børns Frihed og altsaa en Befrielse med og ved disse, Apostlen fremsætter som en Kjendsgjerning. Thi da ved Adams Fald hele Naturen, Alt, hvad der for hans Skyld, og med ham til Guds Ære, var bleven skabt, forkrænkedes, saa ophænger den samme Naturs Fornedelse af den ved Christum fornyede Adams Slægt. Men skjøndt nu denne Fornedelse, siger Apostlen, viser sig allerede her kjendelig for Guds Børn, som have Aandens Førstegave, saa sukke disse selv dog med hele Skabningen og vente paa deres Børnerets fuldkomne Aabenbarelse, naar engang Dødelighedens Baand ere aflagte. Thi de Gjenfødtes Salighed bestaaer herneden kun i Haabet, og dette Haab maa nu engang i egentlig Forstand blive synligt. Dog, for at vise denne Længsels fulde Betydning for hele Skabningen, saa er det ei blot Creaturet, ei blot Guds Børn, de troende Christne, som sukke, men Aanden selv, som de have annammet, der understøtter deres Svaghed til en for Mennesker uudsigelig, og kun den Alvidende forstaaelig, stum Bøn, som ikke desmindre er velbehagelig for Ham og vis paa sin Opfyldelse. — Dette er den klare Mening af Apostlens Ord, og hva kunde nu vel friste til at spørge, hvad eller hvormeget af Creaturet (af den ved Menneskets Fald forkrænkede Skabning) skulde deelagtiggjøres i hiin Herlighed, der skal

*) See hans Opuscula ad interpret. S. S. Tom. I. p. 113 sqq.

Digitized by Google

aabenbares paa Opstandelsens Morn, eller i hvad Grad de ville være istand til at deeltage i denne? Thi alle disse Spørgsmaale ligger ei blot uden for det, hvad den Gjenfødte her behøver at vide til sin Beroligelse, men hvad Menneskket overhovedet i denne Tilstand (hvor Naturens dybere Erkjendelse, den egentlige Navn-Givning af alle Væsener, og det rette Samfund med den ere i lige Grad forloren) kan vide og erkjende.

No. 9, overskrevet "Passionsblomster," indeholder en Deel aandelige Sange og Meditationer, som ere værdige den dybe Aand og veltalende Mund, hvoraf de ere fremgaaede; No. 11 "Svar paa et Spørgsmaal om Christi Fortjeneste som Middel," hvori Forf. viser, at Christus ei blot ved sin fuldkomne Opfyldelse af den guddommelige Lov, sin active Lydighed, men fornemmelig ved sin Lidelse og Død (*obedientia passiva*), har fortjent os Syndsforladelse. Vist er det jo, at han allerede ved sit store Forbilleds, han efterlod, ved for første Gang at have fremstillet Menneske-Naturen som behagelig i dens Øine, for hvis rene Anskue enhver Synd er en Vederstyggelighed, har erhvervet den samme Natur nogen Kraft til Forbedring og villig Efterfølge, som vi da allerede blive disse Virkninger i nogen Maade vare hos hans Disciple (Joh. 13, 10. 15, 3). Men ligesaa vist er det, at han ved denne sin fuldkomne Retfærdighed, Hjerlighed og Lydighed har fortjent ei at smage Døden; thi Døden er Syndens Sold: men det Menneske, som holder Guds Bud, skal derved leve (3 Mos. 18, 5. Luc. 10, 25. 28). Hvorved det Skjæve og Forvirrede i hiin Synsmaade, som Forf. beskriver, falder paa det klareste i Øinene. Thi skulde denne gjelde, da maatte vor Frelser aldrig være død, end sige have lidt den forsmædeligste og pinefuldeste Død: han maatte umiddelbart, efterat have opfyldt sit jordiske Kald, være gaaet over til Forklarelsen, som han selv viiste det paa Bjerget, at dette stod i

Digitized by Google

Guds og Hans Magt. Altsaa bliver netop Hans Lydighed til Døden, ja til Døden paa Korset, det fornemste Moment i Hans Fortjeneste til Syndernes Retfærdiggjørelse og Forsoning.

Dr. A. G. Rudelbach.

Fire Prædikener af Henrich Egge, Katechet og Kapellan p. p. ved den tydske Garnisons og Frederikskirke, oversatte og til Trykken befordrede af nogle christelige Venner. Sælges til Bedste for vore ulykkelige Landsmænd, som have lidt ved Oversvømmelsen paa Rigets Vestkyster. Kjøbenhavn 1825. 71 S. 2 Mark.

Hvor levende Troe paa Christum besjæler Prædikanten og fortroelig Bekjendtskab med Sproget og Læren i den hellige Skrift ganske er i hans Eiendom; der faaer Foredraget en Varme, som under Herrens Naade opliver mange Hjerter, der vinder Talen i Vægt og Betydning, og griber ofte mægtigen den kolde og ligegyldige Hob; ja! hvor Ordet forkyndes reent og eenfoldigen, der viser det sig visseligen virksomt, der mætter og vedervæger det de hungrige og tørstige Sjæle. Som en saadan Ordets troefast og nidkjær Tjener og Forkynder har Ref. lært Pastor Egge at kjende af de fire foreliggende Prædikener, og ikke mindre fundet sig bestyrket i denne Overbeviisning ved hans mundtlige Foredrag, dem Ref. oftere og stedse med fornyet Gavn og Glæde har bivaanet. — I den første Prædiken "Kommer, alt er beredt," holden paa anden Søndag efter Trinitatis over Luc. 14, 16-24, udlægger Forf. Lignelsen om den store Nadvere paa en kjøn og hjertelig Maade; han holder sig nøie til Texten og udhæver følgende fire Sandheder: a) Christus har beredt os et rigt Naademaaltid og indbyder os bestandig til samme. b) Mange

Digitized by Google

foragte dog denne Indbydelse af Kjærlighed til det Forfængelige. c) Det er for det meste de Rige, Fornemme og Lykkelige; derimod komme de Fattige, de Ringe og Ulykkelige. d) Men der er endnu Plads; naar de indbudne Gjæster ei ville komme, saa blive de, som ere udenfor, nødte at komme ind. Til Slutning omtaler Forf. det Lyngbyer Missionsselskab, og opmuntrer kraftigen til at befordre dets ædle Øiemeed; deels gav Texten ham fortreffelig Leilighed til at omtale Missionssagen blandt Hedningerne, deels høitideligholdtes just den Dag Selskabets Stiftelsesdag.

Den anden Prædiken om Syndernes Forladelse, holden paa 19de Søndag efter Trinitatis over Evangel. Matth. 9, 1-8, viser a) at vi trænge dertil; b) hvorledes vi skulle opnaae samme, og endeligen c) hvorledes vi, efterat have opnaaet samme, skulle forholde os. Den store Sandhed er i alle Maader i denne Prædiken behandlet i den rette evangeliske Aand, og udført i et kraftigt og indgribende Sprog. Den tredie Prædiken "i Jesu Navn" er holden Nytaarsdag 1824 over Luc. 2, 21; med den ham egne Hjertelighed søger Forfi at gjøre sine Tilhørere den dyrebare Sandhed kjær og indlysende "at vi skulle ende Aaret som og begynde det i Jesu Navn; for at ende det i Jesu Navn, da see vi til, hvad der er mødt os i det forbigangne Aar, hvorledes vore Handlinger have været i samme, hvad vi i samme have tabt; vi føres da til Jesum for at takke ham for den heviske Naade, bede ham om Tilgivelse for vore Synder, og for at trøste os med ham over de Tab, vi have lidt. Have vi saaledes endt det henrundne Aar i Jesu Navn, da ville vi og begynde det nye i Jesu Navn ved at bede, at han vil ledsage os med sin Kraft og vederqvæge os med sin Trøst."

Den fjerde Prædiken er holden paa 9de Søndag efter Trinitatis over Luc. 16 V. 1-9; af Lignelsen om den utroe Huusfoged tager Forf. Anledning til at vise a) hvori vi

Digitized by Google

ligne ham, nemlig deri, at vi ere Huusholdere, at vi som saadanne engang skulle aflægge Regnskab og da ei kunne bestaae; b) hvori vi ei maae ligne ham, nemlig i hans Hovmod, Dovenskab og Bedragerie. — Det her anførte om disse Prædikener haaber Ref. vil være tilstrækkelig til at anbefale dem hos Enhver iblandt os, der har Herrens Ord kjært og med Glæde griber Leiligheden, naar han kan læse det tolket og prædiket i sin Reenhed og Simpelhed. Den af flere christelige Venner besørgede danske Oversættelse gjengiver troeligen Originalens Ord og er en sand Erstatning for dem, der ei kunne læse disse Prædikener i det tydske Sprog.

E. Sk. Ved at anmælde disse Prædikener, griber Ref. tillige Leiligheden til at gjøre Læserne opmærksom paa et lidet Skrift af Forfatteren, betitlet "Rechtfertigung des woltersdorfschen Liedes: Jesus der wahrhaftige Sünderfreund. Eine Nothwehr gegen Dr. und Prof. Horneman von H. Egge." hvori han paa en værdig, frimodig og tillige aandrig Maade forsvarer sig mod de uretfærdige, falske og ugrundede Beskyldninger, som man, ved gjentagne haarde og hadefulde Angreb, har gjort mod ham og hans Lære, som om den var falsk og forførerisk, undergravende al Moralitet, farlig for Staten og dens Roe, og han selv et tankeløst og uvidende Menneske. Enhver christelig Læser vil ved dette Skrifts Gjennemlæsning ei alene finde Forf. fuldkommen retfærdiggjort; men og glæde sig ved i samme at see et herligt og kraftigt Vidnesbyrd for bibelsk Troe og Sandhed. Det er nu ogsaa udkommen paa Dansk under Titel af "Nødværge mod Prof. Horneman, tillige indeholdende et Forsvar for den woltersdorfske Sang o. s. v." og er saaledes lettere tilgjængeligt for de Fleste.

J. Holm.

Digitized by Google

Univers'al-, Real-, Personal- und geographisches Register zur Geschichte der Religion Jesu Christi von F. L. Grafen zu Stolberg. Bearbeitet von Jos. Moritz, Prof. zu Dillingen. 2 Bände. Hamburg 1825. 8. 2 Rthlr.

Som bekjendt indeholde de 15 Bind af Grev Stolbergs paa Titlen af denne Bog nævnte Værk, hvormed den ædle, utrættelige Forfter fluttede sin jordiske Løbebane, den christelige Kirkes Historie kun i de 430 første Aar indtil de store Kirkefædres Augustini og Hieronymi Død. Ved den store Masse af Facta, som i dette Værk er nedlagt og forarbeidet, savnede man alt længe især for den lærde Brug et hensigtsmæssigt og fuldstændigt Register. Et saadant, udarbeidet med al mulig Omhu og Flid, som tillige giver en belærende Oversigt over de Begivenheder, Personer, Steder o. s. v., der ere berørte, og altsaa kan tjene til en Recapitulation af Kirkens Historie i dette Tidsrum, giver os nærværende Bog af Hr. Moritz; og sammenligner man det med andre deslige Universalregistre (som f. Ex. det til Fleurys Kirkehistorie) kan man ei andet end beundre Forf.'s Flid og Nøiagtighed. Vi anbefale derfor dette i sit Slags udmærkede Arbeide alle Kirkehistoriens Dyrkere til flittig Afbenyttelse.

Dr. A. G. Rudelbach.

Et smukt Stykke af en saakaldet almindelig Liturgie.

I Aaret 1805 udgav den berygtede Joh. Ludw. Wilh. Scherer (dengang Præst i Berstadt ei langt fra Gießen), en nye almindelig Liturgie. Deri har han optaget som en

Digitized by Google

Bønformular at bede for Menigheden ved Alteret om Søndagen i Kirken følgende opbyggelige Ord, som Goethe lægger Faust i Munden*):

"Mishör mich nicht, du holdes Angesicht!
Wer darf ihn nennen?
Und wer bekennen:
Ich glaub' ihn.
Wer empfinden? Und sich unterwinden
Zu sagen: Ich glaub' ihn nicht."

Man overseer ikke, i hvad Sammenhæng dette Sted staaer hos Digteren. Margarethe har længe følt en indvortes Gru over Faust's Omgang med Mephistophiles, og hun spørger ham nu i et fortroligt Øieblik i Marthes Have, hvorledes det staaer sig med hans Religion, om han troer paa Gud. Faust undviger Svaret, i det han siger: "Min Kjereste! hvo tør sige: jeg troer paa Gud? Spørg Præster og Vise ad, og du skal finde, deres Svar synes kun at være Spot over Spørgeren." Men Margarethe, som vil have reen Besked, vender nu Spørgsmaalet om og besværger Faust at sige hende Sandheden. "Saa troer du da ikke?" spørger hun ham. Da er det at Faust udbryder i de ovenanførte Ord, hvis klare Mening i Sammenhæng med de følgende er denne: Ingen kan egentlig sige, at han troer eller ikke troer paa Gud; det er kun et Navn, Røg, som omtaager den himmelske Flamme; men Øieblikkets Nydelse (man kalde det som man vil: Lykke, Hjerte, Kjerlighed eller Gud) det eneste Reelle. Og denne Sætning vovede en Lærer i den protestantiske Kirke for tyve Aar siden at foreslaae som en Bøn for en christelig Menighed! Maaskee han selv endog fra Alterets Helligdom ofte har istemt disse profane Ord!

*) See Goethes Werke 9r. Band (Wien u. Stuttgart 1817) S. 202. ff.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Theologisk Maanedsskrift.

Udgivet

af

N. F. S. Grundtvig,
residerende Capellan ved vor Frelsers Kirke,

og

Dr. A. G. Rudelbach.

Tredie Bind.

Kjöbenhavn.
Forlagt af den Wahlske Boghandling.
Trykt hos Directeur Jens Höstrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1825.

Digitized by Google

Digitized by Google

Indhold af tredie Bind.

Side.

Zions Sang. Af N. F. S. Grundtvig, Præst.

I. Afhandlinger.

1. Menneskets dybe Trang til en guddommelig Fyldestgjørelse for Synden. Af H. Agerbek, Kapellan i Vemmelev . 1.
2. Udkast til bibelsk Fremstilling af Bibelens Lære om Forløsningen. Af H. G. Bechmann, Consistorialraad 223.

II. Revision af den ældre danske theologiske Literatur. Oversigt over den Skjebne, som det Hebraiske Sprogstudium og det gamle Testamentes Fortolkning har havt i Dannemark i Aarene 1790-1820. Af Jac. Chr. Lindberg, Adjunct. Fjerde Stykke . . . . . 119.

III. Recensioner og kritiske Anmeldelser.

1. Dr. J. B. Hirscher über das Verhältniß des Evangeliums zur theologischen Scholastik. Af Dr. A. G. Rudelbach . . . . . 28.
2. Fuldner de Carpocratianis. Af Jac. Chr. Lindberg 57.
3. Predigten von Fr. Theremin. Af J. Holm, Lic. Theol. 67.
4. Egges Redværge mod Prof. Horneman. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 75.
5. Dr. H. N. Clausen Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. Af Dr. A. G. Rudelbach.
   Første Stykke . . . . . 83.
   Andet Stykke . . . . . 163.
   Tredie Stykke . . . . . 287.
6. Høimesse-Psalmer af Ingemann. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 156.

Digitized by Google

Side.

7. H. Steffens om den falske Theologie. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 198.
8. Den Augsburgske Troesbekjendelse med sammes Apologie, oversat af Dr. A. G. Rudelbach. Af J. C. Lindberg 203.
9. a. Das Christenthum die höchste Vernunft von Fr. Köster.
b. C. v. Orelli über den Kampf des Rationalismus mit dem Supranaturalismus. Af Dr. A. G. Rudelbach 208.
10. Antignostikus. Geist des Tertullianus von A. Neander. Af N. F. S. Grundtvig, Præst . . . . . 243.
11. Eschenmayers Religionsphilosophie. Af Dr. A. G. Rudelbach. Første Stykke . . . . . 279.

IV. Fermenta cognitionis Christianæ.

1. Kirke-Kronike, redigeret af Dr. A. G. Rudelbach. Første Stykke . . . . . 315.

Digitized by Google

Zions Sang.

Tør end Nogen ihukomme
Hjertets søde Morgen-Drøm,
Mindes, trods al Verdens Domme,
Zion med en Taare-Strøm!
Mægter Nogen end at stemme
Harpen dybt til Orgel-Klang;
Vover Nogen end at nemme,
End at kvæde Zions Sang!

Ja, saalænge Hjertet banker
Kjærlig i en Christen-Barm,
Rinder og med Himmel-Tanker
Over Zion Taaren varm,
Og saalænge for Guds Throne
Høres Seraph-Harpers Klang,
Skal i Christi Kirke tone
Taareblandet Zions Sang.

Trodser kun, I Kirke-Fiender!
Larmer kun, I Edoms Børn!
Laver kun, mens Taaren rinder,
Gjæstebud til Ulv og Ørn!
Tone over eders Grave
Skal dog Zions Fryde-Sang,
Og, er Harpen i Ulave,
Lænpes til Basune-Klang!

Digitized by Google

Samler eder tæt om Bjerget,
Alle Zions Døttre smaa!
Har end Fienden Sletten hærget,
Herrens Bjerg han dog lod staae;
Blev end Steen paa Steen ei levnet,
Hjørne-Stenen laae dog fast,
Blev urokket og urevnet,
Mod den alle Vaaben brast!

Taare-Sky! ei saa Du hænge
Over Bjerget sortegraa!
Skil Dig ad, lad Straalen trænge
Ud dog under dunkle Braa,
Saa vi skue den Sky-Klædte,
Med sin favre Regnbu-Krands!
I et Øie bedre stædte
Herren aldrig Sole-Glands!

Da skal løses brat vor Tunge,
Som forstummed under Graad,
Om den Ædelsteen at sjunge,
Som det var Guds vise Raad,
Til en Grundvold klar at lægge
I det prude Zions-Slot,
Som har Himlen til sit Dække,
Og al Fiende-Magt til Spot!

Digitized by Google

Ja, paa Ham vi kaste Sorgen,
Som og Synden for os bar,
Høit om Syllen og om Borgen
Sjunge vi med Stemme klar,
Og i Herrens Vingers Skygge,
I en gylden Aften-Stund,
Under Sang vi atter bygge
Paa den gamle Klippe-Grund!

Ei mod Stjernerne sig høine
Denne Gang skal Spir og Taarn,
Hyttelavt, i Verdens Øine,
Bygges nu, imod tilforn;
Saa vi efter Ham os føie,
Som har sagt, Han vilde boe,
Hvor sig Stjerner for Ham bøie,
Og hvor blye Kiær-Minder groe!

Huset med de høie Sale
Tømres kun af Skaber-Haand,
Skal fra Himmelen neddale,
Som til Støvet Herrens Aand;
Vi af bløde Bøge-Stammer,
Under Nattergale-Sang,
Bygge kun et Kirke-Kammer,
Til en himmelsk Alter-Gang!

Digitized by Google

Verdens Store, Vise, Bolde
Vil vor Hytte vel forsmaae,
Men den Største vil dog holde
Nadver i den ringe Vraa;
Tidlig Han sig myg har krummet,
Barneglad i Moder-Skiød,
Han, som laae i Krybbe-Rummet,
Vil med os og bryde Brød!

Stald for Asen og for Oxe
Var Hans første Sal paa Jord:
Vorder smaa! at I kan voxe,
Var Hans dybe Visdoms-Ord.
Verdens Høihed, Pragt og Glimmer,
Derpaa slaaer den Herre Brag,
Bukker smilende sig inner
Under Hyttens lave Tag!

Thi skal Herligheden vorde
Større i det snævre Huus,
End i det med store Gaarde,
Som nedsjunket er i Grus;
Hans er Sølvet, Hans er Guldet,
Jord og Himmel, Alt er Hans,
Kun i Ham forklares Muldet
Med en evig Sole-Glands!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Menneskets dybe Trang til en guddommelig Fyldestgjørelse for Synden.

Der er ikke Frelse i nogen Anden end Jesu Christo!
Ap. Gr. 4, 12.

Enhver, som glæder sig ved at kaldes en Christen, og i dette høie Navn ikke blot søger en tom Lyd; men i Sandhed vil være, hvad han kalder sig, kan dog ikke være ligegyldig for at undersøge, hvad han skal troe om Christus. Enhver, som med Eftertanke har læst det nye Testamente, kan dog ikke nægte, at dette udtrykkelig gjør Menneskets Salighed aldeles afhængig af Troen paa Christus, han kan ikke nægte, at denne Troe er Jesu og Apostlenes første og sidste Bud til alle Jesu Navns Bekjendere, i det Ord, som er den eneste Kilde, hvoraf vi kunne øse deres Lærdom. Er nu Troen paa Christus af saa uendelig stor Vigtighed for os, saa bør jo ogsaa det Spørgsmaal meget ligge os paa Hjerte: Hvad skulle vi anseе Christus for? hvad har han gjort for os? thi kunne vi ikke besvare os dette, saa kan jo ingen sand Troe finde Sted, saa bliver al vor Troe kun et Ord uden Betydning, som Enhver dog let indseer vil være gavnligt til Intet. Det kan ikke engang være nok for os at være overbeviiste om Christi Guddom; thi skulle vi troe paa ham, maa det nødvendig være os af yderste Vigtighed at vide Alt, hvad han er for os, og vi bør altsaa ingenlunde være ligegyldige ved det store Spørgsmaal: Er Christus alene en guddommelig Lærer, eller er han en guddommelig Frelser.

Digitized by Google

Nu veed jeg vel, at alle, som ville hedde Christne, kalde Jesum deres Frelser, at endogsaa de, som slet ikke ansee ham for mere end et særdeles gudfrygtigt Menneske, der har lært os Dyden bedre end de fleste Andre, kalde ham med dette Navn, langt mere de, som holde ham for en guddommelig Lærer; men Talen er her ikke om et tomt Ord. Paa Luthers Tid, i Reformationens Morgenstund og dens Middagslys, saalænge alle lutherske Christne endnu lode Guds Ord lyse for deres Fornuft, da var der iblandt dem kun een Mening om, hvad det vil sige, at Jesus er vor Frelser; men alt eftersom Fornuften begyndte at ville lyse for Ordet, dømme Sandheden istedet for at erkjende den og være dens Herre istedet for dens Tjener, saa opstod der en gruelig Forvirring i Begreberne om Christendommen, især hos de Vildfarende, som henreves af Tidens Strøm, men beholdt dog nogen Kjærlighed til Guds Ord og den gamle Christendom tilbage; hos dem, som vilde forene Troen paa deres egen Fornuft, det vil sige: dens Forgudelse, med Troen paa Christum og Erkjendelsen af en guddommelig Aabenbaring i Bibelen. Saa umuligt, som dette nu er, saa muligt troedes det at være; derfor bleve de bibelske Udtryk forklarede efter ethvert Menneskes eget Tykke, og nu var der ingen Enighed mere om deres Betydning. — Endnu er denne Mørkets og Forvirringens Tid ikke forbi, skjøndt det synes som Dagen atter vil gryde og Taagerne adspredes. Endnu er der ingen Enighed mellem dem, som kalde sig evangeliske Christne, om hvad de skulle troe om deres Frelser. Endnu høres den Tale iblandt Mange, at naar vi kalde Christum: Frelser, da er det det Samme, som hvis vi kaldte ham: vor guddommelige Lærer, eller vort store Dydsmønster. Nogle sige: "han har frelst os ved at bekræfte sin Lære med sin Død." Andre sige: "Han har frelst os ved at hengive sig i Døden til vor Beroligelse, som et sandseligt Underpant paa vore Synders Forladelse." Paa hvor mange forskjellige Maa-

Digitized by Google

der dette end kan udtrykkes, saa bliver Meningen dog den samme, nemlig: at Jesus kun er Menneskenes Lærer, og den høiere, den egentlige Betydning af Ordet: Frelser, bortforklares; thi vor Frelser kan egentlig dog kun den være, som har givet os Frelsen, ikke den, som har forkyndt os den; vor Frelser fra den evige Fortabelse er dog ikke den, som har lært og betegnet os vore Synders Forladelse; men den, som har fortjent os den. — Dette er ogsaa min Mening, og utallige Andres foruden min, naar vi kalde Jesum: vor Frelser. Er han det nu virkelig i den Betydning, eller er han kun en Lærer, sendt fra Gud? Var det Hovedhensigten af Christi Sendelse at han skulde undervise os om Sandheden, eller at han skulde gjøre Fyldest for Synden? Skjøndt Meningerne om dette store Spørgsmaal ere saa delte, saa er det jo dog et saare vigtigt, ja det allervigtigste for den, som i Sandhed vil være en Christen.

Det er ikke Bibelen, som er Aarsag i den Dunkelhed, der omtaager Manges Øine i denne saa vigtige Sag. Talede Bibelen forvirret og utydeligt om en saadan Hovedsandhed i Christendommen, da kunde den ikke være nogen guddommelig Aabenbaring; thi Gud, som er Kjærlighed, kunde dog ikke give os en Aabenbaring for at spotte os, eller drive os til Fortvivlelse, og det maatte den jo nødvendig gjøre, naar den saaledes vakte Hunger og Tørst efter Sandhed hos os, uden at stille den, naar den befalede os at tro Noget som Salighedssag, og sagde os ikke tydeligt, hvad vi skulde tro; men talede saa forblommet derom, at Ingen kunde forstaae det. Enten maae vi da ganske forkaste Bibelen og med den Christus, som alene deri har aabenbaret sig for os, eller vi maae tilstaae, at Bibelen klart lærer os Alt, hvad vi skulle tro om Christus. Aarsagen, hvorfor saa Mange ikke see Christi Frelse i Bibelen, ligger da unægtelig i deres egen Forvildelse. — De vile ikke deres dybe Trang til en guddommelig Forløsning. —

Digitized by Google

Det var en frækkelig Prøvelse, der kom over Christi Kirke i det attende Aarhundrede og endnu ikke er forbi i det nittende. Forfængelighed er saa dybt rodfæstet i det faldne Menneskes Hjerte og aldrig har nogen Lærdom smigret Forfængeligheden mere end den, at Fornuften kan lyse for sig selv og at det faldne Menneske ved dens Lys kan frelse sig selv. Det er da ikke at forundres over, at ved saadan Tale Mange bleve blændede, som ikke vare onde, og at Mange, som engang ere blændede og længe have faret vild paa de Stier, der føre fra Christus, maae kjæmpe med svare Tvivl og først seent kunne komme saa vidt, at de kunne lade Ordets klare Lys skinne for deres Sjæle, uagtet de inderligt længes efter Sandhed og redeligt stræbe at finde den. Erkjendte de dog først ret dens store Trang til en guddommelig Fyldestgjørelse, da vilde de vistnok snarligen see, at en saadan læres i Bibelen og er dem givet i Jesus Christus; men, saalænge den Trang slumrer, saalænge kogler endnu Hovmodens Aand for deres formørkede Fornuft med sine Troldelys og blinder den, saa at den ikke engang midt om Dagen kan see, hvad der ligger lige for den i Guds skrevne Ord. Inderligt gjerne ønskede jeg at kunne udslukke disse Hovmodens Troldelys. Mit vil jeg gjøre dertil og saa klart, som det er mig muligt, stræbe at udvikle: Menneskets dybe Trang til en guddommelig Fyldestgjørelse for Synden, i Modsætning til de Tvivl, som jeg af Andre har hørt opkaste imod denne Sandhed og som forhen ofte have forurolliget mig selv.

Det er bekjendt, at Faustus Socinus med hans Tilhængere og en stor Skare af alle christne Troesbekjendelser, som hyldede hans Mening, uden at kalde sig efter hans Navn, forkastede Troen paa Christi Fyldestgjørelse, som en Forestillingsmaade, der rørede uværdige Begreber om Gud og om Menneskets Vilkaar. Der var en Tid, da Ordet: Fyldestgjørelse

Digitized by Google

var saa forhadt iblandt alle, som vilde gjøre Fordring paa at kaldes oplyste, at det endog var en Vederstyggelighed for Adskillige, som dog følde i Hjertet og bekjendte, at Christus var mere end en guddommelig Lærer. Den Tid er vel nu ikke mere, da Udtrykket hades og spottes saameget af de fleste Boglærde; men naar vi tage det i dets simple Mening, som en Tilfredsstillelse, Godtgjørelse, Erstatning for vore Overtrædelser af Guds Lov, da vil det vel nu, som før, være Mange, for hvilke det bliver en Anstødssteen. Nogle ville sige: "Til en saadan Fyldestgjørelse trænge vi ikke." Andre ville sige: Vi trænge vel maaskee til den, men vi behøve ikke at søge den i Christus, vi ere vel selv mægtige til at kunne gjøre godt igjen, hvad vi have forbrudt." — Saavel med disse, som med hine vil jeg stride, i det jeg paastaaer: **Vi trænge höiligen til en virkelig Fyldestgjørelse for Synden, og vi kunne ingenlunde selv give den.**

Ingen redelig og sandhedskjærlig Mand, som troer paa Gud og agter paa sin Samvittigheds Stemme, hvad enten han nu er kommet til christelig Erkjendelse, eller ikke, kan nægte, at vi alle ere Syndere og at Synden er det største Onde; men er det nu saaledes, saa maae jo vor Tilstand være skrækkelig, hvis ingen Syndsforladelse kan ventes af Gud. Vi kunde da kun med Skjælven tænke paa den hellige og retfærdige Gud, hvis høie Bud vi havde krænket, vi turde ikke haabe hans Naade, ikke kalde ham vor Fader, ikke bede til ham med barnlig Tillid; kun med Gru kunde vi see Død og Evighed imøde, og slyede vi ikke letsindige for alvorlig Eftertanke, da kunde vi ikke have een eneste rolig Time for Samvittighedens nagende Bebreidelser; thi ved egen Brøde hvilede Synden, den tungeste af alle Byrder, paa os, og Gud tog den ikke bort. — Kun ved det Haab, at Gud vil forlade os vore Synder, kunne vi blive rolige hernede og finde Trøst i Døden; men hvorfra skulde vi faae Haab, naar Ingen gjørde fyldest

for Synden? — Det er umuligt, at den hellige og retfærdige Gud kan tilgive Synden, naar der ikke sker nogen Erstatning for den, og det er ikke nok, at dens forbærvelige Følger for Andre blive forhindrede; (dem vilde Guds Viisdom og Godhed alligevel vide at vende til det Gode, enten Synden blev os forladt eller ikke) men skal den forlades, da maa den selv fuldkommen erstattes, det Brud, som er sket paa Guds Lov, maa heles, den Krænkelse, som er tilføiet Guds hellige Villie, maa godtgjøres. Skal et Menneske kunne haabe Forladelse for Synden, da maa han kunne tilegne sig en Fortjeneste, som fuldkommen oppeier imod hans Brøde. Samvittigheden lader sig heller ikke nøie med Mindre. Er den først bleven lysvaagen, saa lader den ikke af at pine det sønderknuste Hjerte og fylde det med Skam og Bedrøvelse, førend det kan sige: Min Gjæld er betalt indtil den sidste Skjærv. — Den foreholder altid Mennesket den Overtrædelse, som engang er sket, og gyder langsomt fortærende Fortvivlelsen i det arme Hjerte ved den gruelige Tanke: Gjort Gjerning kan aldrig i al Evighed blive ugjort. — Kun da faaer den Roe, naar den onde Gjerning, som engang er gjort, kan vorde godtgjort. Uden Fyldestgjørelse er ingen Syndsforladelse, og uden Syndsforladelse er ingen Roe.

Her vil nu strax møde mig den Indvending: "Hvortil behøves dog alt dette? Det er sandt, at vi alle have syndet, og der var ingen Roe for os at finde, hvis Gud ikke naadig vilde forlade os vore Synder; men kan han dog ikke gjerne gjøre dette uden nogen Fyldestgjørelse? Han er jo dog lige saa barmhjertig, som han er retfærdig, og hvor blev hans Naade, naar han vilde forlange, at Syndernes Forladelse skulde fortjenes? Naar hans egen Viisdom vil forhindre al den Ulykkesalighed, som vore Synders for os overskuelige Følger kunde berede for Andre, ja endog lade selv det Onde, vi have gjort, tjene dem til Gode, som frygte ham, naar Verdensstyrerens

Digitized by Google

vise Hensigter alligevel synaaes, hvorfor skulde han da kræve Erstatning af os for Synden selv? Naar vi haabe, at hans Naade vil eftergive os denne, saa haabe vi vistnok ikke for meget. Vel kan Gud ikke fornægte sin Retfærdighed; ogsaa den fordrer Noget af os, førend han kan tilgive os Synden; men ikke Fyldestgjørelse, kun Forbedring. For at denne kan bevirkes i os, trænge vi til en guddommelig Lærer, som kan veilede os til Sandheds Erkjendelse, ved at oplyse den ved Lidenskaberne blændede Fornuft, og røre Hjertet til Dyden ved kraftige Formaninger og sit eget skjønne Exempel. Er nu Forbedringen saaledes bevirket, saa bliver Samvittigheden ogsaa rolig, i det mindste efterhaanden, og skulde den hos Nogen være saa ængstelig, at den endnu ikke derved lod sig berolige, eller maaskee endog ved den alt for store Frygt hindrede deres Forbedring, saa vilde disses Trang dog ogsaa aldeles vorde tilfredsstillet, naar Guds Fadergodhed gav dem et Tegn paa hans Naade, og et saadant er det, han har givet os i Christi Død, som Skriften lærer os er et sandseligt Underpant paa vore Synders Forladelse."

Hertil svarer jeg: Vi maae vel vogte os for at dysse Samvittigheden i Søvn og bedrage os selv ved falske Slutninger; vi kunde ellers let nære Forhaabninger, som vilde blive skrækkeligt skuffede. Det er naturligt, at det faldne Menneske, som med Skam og Bedrøvelse er blevet den Afgrund vaer, hvori det ligger, maa fristes til at skjule sin Skam for sig selv, at indbilde sig, det let vil kunne drages op af Dybet, at see sine Overtrædelser i et mildere Lys og anseе dem for mindre strafværdige end de ere; men just fordi denne Fristelse ligger os saa nær, just derfor burde vi saa meget bestemmere agte paa Samvittighedens Stemme, hvormeget den end forfærder os, og kun søge Beroligelse der, hvor Guds aabenbarede Ord klarligen viser os, den er at finde. Da nu vort eget Hjerte fordømmer os, hvor tør vi da haabe, at

Digitized by Google

Gud, som er større end vort eget Hjerte, skulde frikjende os? Hverken i hans Barmhjertighed, eller i hans beskjærmende Forsyns Styrelser, eller i vor Forbedring kunne vi finde nogen Grund, hvorpaa et saadant Haab kan bygges. Vel er det sandt, at Gud er naadig og fuld af Miskundhed, at han er meget rund til at forlade os vor Synd, naar vi omvende os fra vor Veis Vildfarelse; men al denne hans faderlige Forbarmelse skylde vi ogsaa alene ham, som bar vore Synders Straf og betalte al vor Gjeld. — Vi blive salige uforskyldte, af Naade og ikke af Gjerninger; det er en Sandhed, jeg aldrig vil være saa usindig at nægte; men fordi vi ingenlunde kunne blive frelste ved vore egne Gjerninger, derfor kunne vi gjerne blive det ved en Andens, og har nu Gud beskikket os en Forløser, som virkelig igjen har fortjent os, hvad vi have forbrudt, saa bliver jo dog Guds Barmhjertighed imod os ikke et eneste Støvgran ringere, fordi han fordrer en Betaling for Synden. — Hvorfor skulde dog Naade ikke kunne formes med en Retfærdighed, som fordrer Fyldestgjørelse? Ja var det os selv, som skulde gjøre fyldest for vore Overtrædelser, og havde Gud ikke givet os nogen Midler mellem sig og os, da var dette vel en Umuelighed; men var denne Midler os ikke givet i Jesus Christus, da var det ogsaa lige saa stor en Umuelighed, at vi nogensinde kunde blive benaadede af Gud. Da vare vi efter Samvittighedens og Skriftens Vidnesbyrd under Loven, da kunde vi kun med Trældoms Frygt komme vor Skaber ihu, og da lyi vi, naar vi sagde os at være under Naaden; thi Naaden og Sandheden er vorden ved Jesus Christus, og ham er det, som har givet os Magt til at vorde Guds Børn, naar vi troe paa hans Navn.*) Vel er det sandt, at Guds alseende Øie vaager over hans Børn, og beskjærmer dem fra alt Ondt, ogsaa fra den Fordærvelse, som vore Over-

*) Joh. 1, 17. 12.

Digitized by Google

trædelser kunde fore over dem; men derved ere vi ingenlunde frigjorte fra Straffen. — At Følgerne af vore Synder vendes til det Gode for Andre, det kan ligesaalidt forskaffe os Guds Naade, som det kan gjøre fyldest for Synden selv. — Det er jo dog den, hvorpaa vor Strafskyldighed beroer, ikke paa dens Følger. Disse kan Mennesket ikke beregne, og hvorledes de end ere, kunne de dog ikke virke tilbage og gjøre nogen Forandring i det Gud ulydige Sindelag, hvormed den onde Gjerning blev udøvet. De være da smaae eller store, de være ubetydelige eller skrækkelige, de være heldbringende eller fordærvelige for Andre; Synden bliver dog den samme, lige strafværdig og lige afskyelig for Gud. Skulde den retfærdige Dommer i Himlen nu tage Hensyn til Sligt i det han fældte Dommen over Synderen, da maatte han jo fornægte sin egen Retfærdighed; og det bliver da vist, at ligesaalidt som Gud kunde domme Nogen haardere, fordi Følgerne af hans gode Gjerninger vare blevne onde, ligesaalidt kan han benaade Nogen, fordi Følgerne af hans Synder ville blive heldbringende. — Vel er det sandt og klart som Middagssolen, at Guds Retfærdighed maa fordre **Forbedring**, naar Synden skal forlades; men ligesaa sandt er det ogsaa, at den maa fordre Mere. Den hellige Gud, for hvem al Overtrædelse af hans Bud maae være en Vederstyggelighed, han kan dog ikke være ligegyldig ved at vi have krænket hans Lov, og skal han nu som en retfærdig Dommer aabenbare sin Hellighed ved at sætte Enhvers Skjæbne i Forhold til hans Levnet, skal han betale Enhver efter sine Gjerninger, da maa han straffe, da kan han ikke tilgive uden at fornægte sig selv, med mindre vi kunne fremlægge en nye Fortjeneste for ham, som udsletter vore Overtrædelsers Skjændsel. Forbedring bevarer os kun fra nye Synder; men kan ikke forandre, hvad der er skeet, og altsaa ikke forskaffe os Forladelse for dem, vi have begaaet. Den formaaer da ikke heller at give den ængstede Samvittighed nogen

Digitized by Google

Beroligelse og det Menneske, som ingen Fred kan finde i den alene, farer ikke vild. Det er ikke Overtroe, ikke Tungsindighed, ikke legemlig Svaghed og tykt Blod, som forfærder ham; men Sandhedens Røst, som taler høit og skrækkeligt i hans Indre. Havde Jesus ikke gjort Mere for os, end oplyst os om vore Pligter og ved sit hellige Levnet opmuntret os til at opfylde dem, da havde han sandelig endnu ikke gjort Nok for os, da trængte vi endnu, den Dag idag er, til en anden Frelser, og kom denne ikke, maatte vi uden Redning fortabes. Forgjæves vilde vi da søge om et Tegn fra Gud paa, at han vilde dømme os med Barmhjertighed, naar Dommens Time slaaer. Vi fandt det ikke i Livet og ikke i de svundne Tider; thi hvorledes kunde Gud tilkjendegive os sin Naade, naar han dog fordrede Straf af os, og der var Ingen, som borttog vor Skyld? At Bibelen kalder Jesu Død et sandseligt Underpant paa vore Synders Forladelse, har jeg ingensteds seet; men derimod vel, at den kalder den: **en Igjenløselses Betaling** (*αντίλυτρον*) for de Mange.*)

"Men" — kunde Nogen sige — "der findes jo dog Steder i den hellige Skrift, som lære os ganske anderledes. Allerede i det gamle Testamente siger jo Propheten Ezechiel: "Saasandt jeg lever, siger den Herre Herre, jeg haver ikke Velbehagelighed i den Ugudeliges Død, men at han omvender sig og lever!" (Ez. 33, 11.) Her siges jo dog udtrykkelig, at Synderens Frelse beroer paa hans Omvendelse, og der tales ikke et eneste Ord om nogen Fyldestgjørelse. Saaledes lærer jo ogsaa Christus selv os, at han paa Dommens Dag vil kun tage Hensyn til vore **Handlinger**, og skjænke de Barmhjertige Salighed. Naar han kommer, for at dømme Verden vil han ikke sige til de Benaadede: "I ere frelste, fordi jeg har forløst Eder, fordi jeg har betalt Eders Gjeld, og I have

*) Matth. 20, 28. 1 Tim. 2, 6.

Digitized by Google

troet paa mig; men han vil sige: Kommer hid, I min Faders Velsignede! og arver det Rige, som Eder er beredt, fra Verdens Grundvold blev lagt; thi jeg var hungrig, og I gave mig at æde, jeg var tørstig, og I gave mig at drikke, jeg var fremmed og I toge mig til Eder o. s. v." (Matth. 25, 34. 35.) Ja der findes jo endogsaa Steder i Skriften, som aabenbar modsige den Lære, at Gud fordrer Fyldestgjørelse for Synden. Siger ikke dog Samuel til Saul: "Lydighed er bedre end Offer" (1 Sam. 15, 22)? Siger ikke Gud hos Propheten Hoseas: "Jeg har Lyst til Miskundhed og ikke til Offer?" og anvender Jesus selv ikke disse Ord imod Pharisæerne, just da disse bebreidede ham hans venlige Omgang med Syndere (Matth. 9, 13.)? Naar Alt dette tages i Betænkning, kunde vi da ikke have Ret til at kalde den Samvittighed for ængstelig, som ikke lader sig berolige, uden ved et blodigt Soneoffer, og kunde vi bebreides nogen Ubilligheb, fordi vi sige, at, mildest dømt, kun en sygelig Sjæls Grublen over misforstaaede Bibelsteder kan frembringe saadanne Forestillinger?"

Dersom den hellige Skrift virkelig nægter, at vi trænge til en guddommelig Fyldestgjørelse for Synden, saa giver jeg mig strax tabt og har ikke et eneste Ord mere at sige til Forsvar for min Paastand; men saalænge indtil man beviser dette, og overbeviser mig om, at Skriften ikke just lærer lige det Modsatte, saalænge kan jeg Intet kalde tilbage. Den Lærdom, at Gud vil være den angrende Synder naadig, kan jo aldrig modsige, at han fordrer Fyldestgjørelse, saafremt denne allerede er givet, eller sikkert skal gives. Nu var den vel ikke givet i det gamle Testamentes Dage, da Christus, Frelseren, endnu ikke var kommet; men lovet var den dog visselig. Længe før Gud ved Ezechiel havde sagt hine Ord, havde han forjættet den Qvindens Sæd, der skulde sønderknuse Slangens Hoved, den Abrahams Sæd, i hvem alle Jordens Slægter

Digitized by Google

skulde velsignes, og vises der nu end ikke udtrykkelig hen til disse Forjættelser paa adskillige Steder, hvor den angrende Synder forkyndes Naade, saa nægtes der endnu langt mindre paa samme Steder, at Naaden skyldtes den lovede Forløser. Der siges desuden ogsaa i det gamle Testamente: "Forbandet være den, som ikke holder alle Ordene i Loven, og gjør derefter!" (5 Mos. 27, 26). Man betænke nu, hvor umuligt det er, at den, som engang har overtraadt et af Lovens Bud, nogensinde kan holde dem alle, om han end forbedrer sig, man betænke, hvad der ligger i de gruelige Ord: Guds Forbandelse! Denne kan jo dog ikke indeslutte Mindre end fuldkommen Udelukkelse fra Guds Naade, og hviler den paa os, hvo kan da spørge, om vi trænge til en Fyldestgjørelse, som kan tage den fra os? Der staaer nu engang intet mildere Udtryk i den hellige Skrift paa dette Sted; men lover Skriften os paa et Sted Naade, naar vi omvende os fra Synden, og lyser den paa et andet Sted Guds Forbaudelse over os, fordi vi ikke have holdt alle Budene i Loven, saa maa den jo aabenbar sige sig selv imod, hvis der ikke gives et Tredie, hvorved disse saa forskjellige Udsagn kunne forenes, et Middel, hvorved Forbandelsen kan hæves, og Loven vorde opfyldt, uagtet vi ere dens Overtrædere, hvis vi ikke kunne faae Deel i en fremmed Fortjeneste af en Retfærdig, som i vort Sted og os til Gode vilde vandre efter alle Lovens Bud og tage dens Forbandelse paa sig. Har nu Skriften aldrig talt om en saadan Midler mellem Gud og os? Har endog det gamle Testamente fortiet, at han skulde komme? Har dog ikke ogsaa dette saa trøstefuldt talt om en Mand, der blev saaret for vore Overtrædelser og knuset for vore Misgjerninger, paa hvem Straffen blev lagt, at vi skulde nyde Fred, og ved hvis Saar vi have faaet Lægedom (Es. 53, 5)? Hvor siges det end videre i det nye Testamente, at Gud i Dommen vil frikjende de Barmhjertige uden nogen Fyldestgjørelse? Der staaer

vel Matth. 25, 34. 35, at Christus, naar han kommer for at dømme Verden, vil skjænke Riget til dem, som have vist Kjærlighed mod deres Brødre, men hvor staaer der, at han ikke først selv har fortjent dem Riget? Han kan dog ikke dermodsige, hvad han før med klare Ord har sagt, at han kom til Verden for at tjene og lade sit Liv til en Igjenløselses Betaling for de Mange, og selv de Ord, han paa ovennævnte Sted siger, vise jo hen til hans Fyldestgjørelse; thi den, som vil dømme de Barmhjertige med Barmhjertighed, er jo Menneskens Søn, han, som betalte for Synden og derfor blev Menneske, han, hvem Faderen har givet Magt til at holde Dom, fordi han er Menneskens Søn. (Joh. 5, 27). Han kan vidselig have Ret til at give Naade, til hvem han vil, uagtet Gud forlanger Fyldestgjørelse. — Desuden maae vi heller ikke glemme, at de Kjærligheds Gjerninger, hvilke Jesus paa hiin store Dag vil betragte som udøvede mod ham selv, de maae udspringe af Troen paa ham, der kom til Verdens Forløsning. Vi maae dog lade Jesus selv forklare sine egne Ord, og ikke udrive det, som han siger paa et Sted, fra hans Udsagn paa mange andre Steder. Siger han ikke dog Matth. 18, 5: "Hvo, som annammer et lidet Barn i mit Navn, annammer mig?". Der lærer han os, med hvilket Sind, i hvilken Tro, for hvis Skyld de Kjærligheds Gjerninger skulle udøves, som han vil anse ligesom de vare viiste mod ham selv, og krone med Salighedens herlige Løn, naar han kommer, for at dømme Levende og Døde. Har han ikke desuden paa mange Steder i Evangelierne indskjærpet os Troens store Nødvendighed til Sjælenes Frelse? Var det ikke hans sidste Formaning, før han forlod Jorden og opfoer til Himlen: "Hvo, som troer, skal blive salig; men hvo, som ikke troer, skal blive fordømt!" (Marc. 16, 16)? og maatte han ikke ligesaa modsige sig selv, hvis han paa noget Sted havde lovet, i den yderste Dom at skjænke Syndere Naade, uden at tage Hensyn

Digitized by Google

til sig selv og den Fyldestgjørelse, han bragte tilveie for Synden? Ville vi skille Troen fra de Gjerninger, han taler om Matth. 25, 35, fordi han ikke udtrykkelig nævner den, da maatte vi ogsaa skille alle andre Dyder, ja endog al Gudsfrygt, al hjertelig, oprigtig Kjerlighed derfra; thi han nævner kun latter udvortes Barmhjertigheds Gjerninger, og da vilde vi komme til den urimelige Slutning, at Christus, som Dommer, vilde skjænke den evige Salighed til enhver ubodfærdig Vellystning, Drukkenbolt, Meeneder og Gudsbespotter, som blot viste sig medlidende med de Ulykkelige. Skammer man sig ved at tale saa bespotteligt om sin Frelser, saa maa man ogsaa indrømme, at der i hine hans Ord ikke er det allermindste, som strider mod den Mening, at Gud fordrer en Fyldestgjørelse for Synden. Ligesaalidt vil Saadant findes der, hvor Gud i Bibelen siger: at han vil Lydighed og ikke Offer, naar man kun læser saadanne Steder med Eftertanke, sammenholder dem med Skriftens øvrige Udsagn, som det sig bør, og ikke glemmer den gamle Regel for al Exegesis: aldrig at udrive noget Sted af dets Sammenhæng. Det kan vel ikke negtes, at Gud har sagt ved Samuel: "Lydighed er bedre end Offer," og ved Hoseas: "Jeg har Lyst til Miskundhed og ikke til Offer;" men her maa man dog ogsaa betænke, hvad det er for Offere, der tales om. Det er Intet mindre end Christi Fyldestgjørelse, det er ikke engang de Offere, som Gud ved Moses havde befalet Israelerne; men det er saadanne, som ikke kunde forenes med Lydighed og Miskundhed, selvvalgte Gaver og Forsoningsmidler, hvormed Israelerne vilde dysse deres Samvittighed i Søvn, naar de med Frækhed eller Letsindighed overtraadte Herrens Bud. Det Offer, som Samuel bebreider Saul, var jo ikke alene valgt efter Sauls eget Godtbefindende, uden nogen Guds Befaling; men det var endog i og for sig selv syndigt, lige tvertimod hvad Gud havde budet ham; og naar Jesus Matth. 9, 13, lægger Pharisæerne de Ord paa

Digitized by Google

Hjerte: "Jeg har Lyst til Miskundhed og ikke til Offer," saa kan han umulig sigte til sin egen Forsoning, som Pharisæerne forskjøde; men kun til de Offere, hvormed disse vilde gjøre sig selv retfærdige. At Gud ikke har Lyst til saadanne Offere, følger af sig selv, og hvor den hellige Skrift bevidner dette, der nægter den ligesaalidt vor Trang til en Fyldestgjørelse for Synden, som en evangelisk Missionair i vore Dage vilde nægte den, naar han sagde: at Gud ikke fandt Velbehag i de Piinsler, hvormed Indiens Fakirer sønderslide deres egne Legemer. — Ellers siger Skriften: "Uden Blodsudgydelse skeer ingen Forladelse." (Hebr. 9, 22.) Det gamle Testamentes blodige Offere, som vare befalede af Gud, vidne høit, hvad Herren fordrer, og Brevet til Hebræerne viser os, at disse vare Forbilleder paa det fuldkomne Offer, som i Tidens Fylde skulde gives ved Jesus Christus. (Hebr. 9, 9.) Hvor kan der da mere være Tvivl om, at den Samvittighed, der ikke har Roe uden i hans Fortjeneste alene, finder Medhold i Bibelen?

Endnu kunde der findes de, som af andre Grunde ville nægte, at vi have Trang til en Fyldestgjørelse for Synden. Der kunde Nogen sige: "Lad det end være, at Guds Retfærdighed maa straffe os, fordi vi have overtraadt hans Bud, lad det end være, at ingen fuldkommen Syndsforladelse kunde gives os ved Forbedring, saa kunne vi dog herved for en Deel vinde Eftergivelse af Straffen, og det, saa meget, som vi behøve til vor Beroligelse. Den hellige Gud kan vel ikke være ligegyldig ved at hans Lov krænkes, den retfærdige Gud kan vel ikke give Syndere samme Skjæbne som den Uskyldige; men deraf følger ikke, at den, som har syndet og forbedret sig, derfor skulde leve i bestandig Angst og Smerte. Gud har knyttet naturlige onde Følger til Synden. Jo mindre vi have været Skaberen lydige, jo mere vi have gjort, hvad der er Ondt for hans Øine, desto mere ville vi staae tilbage i

Digitized by Google

Dyden, desto langsommere ville vore Fremskridt være til Fuldkommenhed, desto færre rene, aandelige Glæder ville vi nyde herude, og desto ringere en Grad af Lykkalighed ville vi kunne opnaae hisset. Dette er den naturlige Straf, som vi alle i større eller mindre Grad have paadraget os, og deri kunde vi vel ogsaa med Taalmodighed finde os, naar det ikke kunde være anderledes. Mindre Grad af Lykkalighed er jo dog intet Skrækkeligt; et mindre glædeligt Haab er ikke Fortvivlelse, og en langsommere Fremskriden til Fuldkommenhed er ingen Grund til at forsage. Alle de Smerter, som ere Syndens naturlige Følger eller Guds Tilskikkelser her i Livet, maae vi dog betragte som Midler til vor Forbedring, givne af et vist og kjærligt Forsyn, og er nu Hensigten opnaaet, ville vi ved al vor Nød lade os bevæge til at afstaae fra det Onde, saa maa jo ogsaa Smerten engang ophøre, i det mindste med Livet herude. Fra dette Synspunkt betragter jo ogsaa den hellige Skrift alle vore Lidelser her i Livet. (2 Cor. 4, 16. 17. Rom. 8, 18.) Hvad der altsaa især skulde gjøre en Fyldestgjørelse nødvendig for os, det skulde være de positive Straffe, med hvilke den hellige Skrift og vor egen Samvittighed truer Overtræderne i hiint Liv. Kunne vi nu end ikke nægte, at vi have fortjent disse, saa kunne vi dog alligevel ikke see nogen Aarsag til at de skulde fuldbyrdes paa os, naar vi forbedre os. Den kjærlige Fader i Himlen kan dog kun straffe i tvende Hensigter: Hoved-Hensigten med hans Straffe maa være, at forbedre, og Bihensigten, at afskrække Andre fra Synden. Ere vi nu allerede i dette Liv forbedrede, saa er jo Hoved-Hensigten opnaaet uden positive Straffe, og det kan da ikke tænkes, at Gud for Bihensigtens Skyld ville lade dem komme over os; thi den vilde derved hindres istedetfor at fremmes, Andre vilde just derved afskrækkes fra Forbedring, istedet for fra Synden. — Hvorfor skulde vi da frygte? Den kjærlige Fader i Himlen plager ikke sine Skabninger uden Hensigt."

Digitized by Google

Hvad der i Alt dette er sandt, det bliver kun Sandhed derved, at en Fyldestgjørelse nu engang virkelig er skeet, og det derved er blevet muligt, at Gud, uden at krænke sin Retfærdighed, kan være Syndere naadig. Kun for Christi Skyld kan Gud tilskikke os en Trængsel, som fornyer det indvortes Menneske; medens det udvortes forværves, en Trængsel, som er stakket og let, og skaffer os en over al Maade stor evig Vægt af Herlighed. Kun for Christi Skyld kan Gud være naadig midt i hans Straffe. Ellers maatte de falde paa os med hele deres Centnervægt, og ikke det Mindste kunde tages fra dem, uden at Gud maatte fornægte sin Retfærdighed. Den samme Retfærdighed, som fordrer, at naturlige Straffe skulle følge Synden, den samme kan ikke holde de positive tilbage, naar vi engang have fortjent dem, og Ingen har baaret dem for os. Ellers var jo Gud kun for en Deel retfærdig, og ikke i det Hele. Den Dom, han i sit hellige Ord forkynder dem, der overtræde hans Lov, naar han lyser sin skrækkelige Forbandelse over dem, den er ogsaa noget ganske Andet end en ringere Grad af Lykkesalighed. Ja vilde han endog virkelig eftergive os al positiv Straf, saa vare vi dog allerede i en høist fortvivlet Tilstand ved Syndens naturlige Følge. — Den er ikke en ringere Grad af Salighed hisset; thi Salighed er Glæde i Gud, og den ved Synden besmittede Natur kan dog ikke finde nogen Glæde i den Gud, som selv er hellig, og fordrer strængelig, at ogsaa vi skulle være aldeles uskyldige i al vor Vandel. — Den er ikke en langsommere Fremskriden til Fuldkommenhed; men meget mere en hurtig Fremskriden til Forhærdelse, den er ikke en svagere Nydelse af rene, aandelige Glæder; men den er disses Død; thi Synd er Uskyldighedens Mørder. En saadan Tilstand kan dog Ingen bære med Taalmodighed, uden den, som er blind for sin egen Nød. — Naar Gud straffer for at forbedre, da straffer han i Naade, og vi maae da allerede være frigjorte fra den tungeste Straf.

Digitized by Google

som er alle de andres Grund: Forbandelsen. Ellers maa det være Hovedhensigten i den retfærdige Dommers Straf, at aabenbare sin Retfærdighed, at vise sin Afsky for Synden, at hævde sin egen Ære, som ved vor Ulydighed er bleven krænket. —

Her hører jeg Mange (og iblandt dem maaskee lærde og indsigtsfulde Mænd, om ellers disse ville værdige min Afhandling nogen Opmærksomhed) at raabe Vee! over mine grueligt indskrænkede, anthropopathiske, krasse Begreber om Gud. — "Skulde Gud være et saadant egenkjærligt, stolt og hevngjerrigt Væsen, som vilde sønderknuse sine ulykkelige, faldne Skabninger, for at vise sin Magt? Skulde den vise og kjærlige Skaber foretrække sin egen Ære for sine fornuftige Skabningers Fuldkommenhed og Lykkalighed? Vi rose jo dog den Fyrste, som tilgiver let og gjerne Forsmædelser imod hans egen Person, vi finde det prisværdigt af David, at han tilgiver Simei, skulde vi da fjerne den skjønneste Dyd fra det allerfuldkommeste Væsen? Skulde vi forestille os Gud, som en grusom Tyran, blodtørstig som Tigeren og Hyænen? Nei! en saadan Gud er ikke til, en saadan Gud er kun udtænkt i et hjerteløst Menneskes hule Hjerneskal!"

Saaledes har jeg forhen mangengang sagt til mig selv; men jo mere jeg har tænkt alvorlig over denne Sag, desto fastere er jeg blevet i den Overbeviisning: at Gud maa hævde sin egen Ære fremfor Alt, fordi han i Sandhed er det høieste Væsen, og jeg mener dog, at jeg derfor hverken har anthropopathiske eller krasse Begreber om min Skaber, heller ikke er mit Hjerte derfor siden blevet koldere for mine Brødre end forhen. At forestille sig al Verdens Skaber og Dommer som et Væsen, der er skyldigt til at opfylde de samme Pligter imod os elendige Orme, som vi efter hans Bud ere skyldige til at opfylde mod hverandre indbyrdes, det, mener jeg, er et i høi Grad anthropopathisk, et meget indskrænket, og

Digitized by Google

altsaa et meget kraft Begreb om Gud, og saaledes forestille vi os Skaberen, aldenstund vi nægte ham Ret til at straffe os for sin egen Ære Skyld, fordi vi ikke maatte handle saaledes imod vor Næste, om Magten dertil var givet i vor Haand. Man glemme dog ikke den uendelig store Forskjel, der er imellem Skabningen og Skaberen! Ham tilkommer det at herske, os at lyde, ham at overholde sine Love, os at følge dem. Hvad der er det fuldkommeste for os at gjøre som Tjenere, er det ikke for den høieste Herre og Dommer. Vi maae ikke søge vor egen Ære, fordi vi ingen Ære have i og af os selv, fordi vi Intet have gibet os selv; men have annammet alt Godt som Gave fra oven, fra Lysenes Fader. Vi maae ikke betale det Onde, som os tilføies, med Ondt, fordi vi ikke ere vore egne Herrer, end mindre deres, som fornærme os, fordi Dommen ikke er os givet, og fordi det nødvendig maa være vor Skyldighed, da vi Intet ere af os selv, ved Alt hvad vi gjøre ikke at see hen til os selv; men til ham, i hvem vi leve, ræres og ere. Selv de blandt os Mennesker, som ere Jordens retmæssige Herrer, de have jo dog ingen Magt af dem selv og for deres egen Skyld; men Magten er dem betroet af Gud og for hans Skyld, at de skulle bruge den til at fremme hans Villie paa Jorden. Naar vi da ikke forbittres over personlige Fornærmelser, og slet ikke tage Hensyn til vor egen Ære; men i al vor Gjerning kun stræbe at fremme Guds Ære, da handle vi ret; thi da betragte og skatte vi Tingene saaledes, som de i Sandhed ere. Derimod var det ufuldkomment af Gud, om han vilde taale, at hans egen Ære led nogen Krænkelse, der ikke aldeles blev fyldestgjort; thi da maatte han fornægte Sandheden, da al Æren i Sandhed tilkommer ham. Han er det allerfuldkommeste Væsen, Kilden til Alt, hvad der er stort, skjønt og godt, herligt og fuldkommet. Hvo, som krænker ham, krænker Fuldkommenheden selv, og vilde Gud taale dette, uden at kræve Fyldestgjørelse, om end hele Skab-

Digitized by Google

ningen derved skulde gaae under, da vilde han jo ikke at skatte det Store, det Skjønne og Gode, det Herlige og Fuldkomne. Hvor tør da Mennesket gaae i Rette med sin Skaber, fordi han er retfærdig? Hvor tør Støvet behrejde sin Dommer, at han vil dømme det efter Sandhed? Hvor tør vi Syndere i vor Blindhed kalde Bibelens Gud, som kræver Blod for at forlade, en egenkjærlig, stolt, hevngjerrig, blodtørstig og grusom Tyran, og med hvilke andre Bespottelser forblindede Mennesker have vovet at nævne den Fuldkomne, fordi han forbrer, hvad der er Ret? Nei vi vare stolte og egenkjærlige, da vi glemte Skaberens Ære over Skabningens, vi vare grusomme, lig Tigre og Hyæner, da vi syndede, og med Latter nedtraadte Guds herlige Billede i Støvet, da vi nødte den kjærlige Fader i Himlen til at udøse den Retfærdiges Blod, om vi skulde frelses; og naar vi nu betænke, at Gud desuagtet ikke vendte sit Faderhjerte bort fra os; men gjorde sin egen Retfærdighed fyldest, i det han hengav sin eenbaarne Søn, paa det at Enhver, som troer paa ham, ikke skal fortabes; men have det evige Liv, da maa vel Hjertet smelte i os, og Bespottelsen forvandles til en Takkesang.

Jeg kommer nu til dem, som vel ville indrømme mig, at vi trænge til en Fyldestgjørelse; men ikke at vi trænge til Christi; ikke at vi behøve en guddommelig Mikler til at bortage Lovens Forbandelse fra os. Der findes nu vel neppe Nogen mere iblandt os, som vil forsone Gud med selvvalgte Offere, lig Hedningerne, eller Nogen, som lig Katholikerne vil forskaffe sig en overflødig Skat af Fortjeneste ved tunge Bodsøvelser, rige Gaver, fromme Vandringer til hellige Steder o. s. v., men der kunde dog ogsaa blandt os findes Mangen, som indbilder sig, at han selv kan gjøre sine Overtrædelser gode igjen, at han selv kan opfylde den Lov, hvis Bud han har brudt, og, dersom Straf skal lides, at han da selv er istand til at bære den, uden at fortvivle. Der høres ikke

skelben den Tale, at vi kunne selv udslette vor Brøde, deels ved Forbedring, deels ved Anger og deels ved taalmodig Underkastelse af de timelige Straffe, Synden fører med sig. "Skulde dog," kan man sige — "en oprigtig Forbedring ikke formaae at udslette vore forhen begangne Synder? Maae vi end tilstaae, at Synden er strafværdig og fordømmelig, saa maae vi dog ogsaa paa den anden Side kalde Dyden priisværdig og hæderlig. Lægge vi nu paa den ene Side vore Synder, og paa den anden Side vore gode Handlinger i Vægtskaalen, saa kommer det an paa, hvor der er det Meste. Er det Halve af Livet fuldt af Synder, og det andet Halve fuldt af gode Gjerninger, da ville disse jo kunne veie op mod hinne, og vorder et Menneske, om han ogsaa har gode Gjerninger nok at sætte imod sine Synder, da anvende han i Fremtiden saameget desto større Flid i Dydens Udøvelse. Hvad hans gode Handlinger da fattes i Tallet, det ville de vinde i Vægten. Jo mere og jo længere et Menneske har været Syndens Skalve, desto større Kamp og Anstrængelse kostter det ham at vende tilbage igjen paa Dydens Vei. Vægrer han sig nu ikke for denne Kamp, anvender han villig al den Anstrængelse, der udfordres til i Fremtiden ligesaa ivrigt at gjøre det Gode, som han forhen har gjort det Onde, saa kunne vi jo ikke Andet, end rose hans Mod og Standhaftighed i at blive ved sine gode Beslutninger. Da det koster ham Mere, at være dydig nu, end det ville kostet ham, hvis han aldrig havde syndet, saa har hans Dyd ogsaa desto mere Fortjeneste, der kan veie op mod hans forrige lastefulde Levnet."

Til Svar paa saadan Tale vil jeg ikke engang vise, hvor aldeles den strider mod Bibelens klare Vidnesbyrd; thi de, der kunne tale saaledes, bekymre sig efter al Rimelighed kun saare lidet eller slet Intet om, hvad Bibelen siger; men saafremt de erkjende en Gud, som er Alles Skaber, Herre og Dommer, vil jeg vise dem, at de ved deres Mening om gode

Digitized by Google

Handlingers Fortjeneste, komme til at sige dem selv imod. Er Gud vor og alle Tings Skaber, saa have vi jo faaet alt Godt af ham, og det er umueligt, at vi nogensinde kunne give ham Noget, eller gjøre ham nogen Tieneste, hvor ivrigt vi end monne stræbe derefter. Det er altsaa umueligt, at vi nogensinde kunne faae Ret til at fordre nogen Løn af ham for vore gode Gjerninger, hvor priselige disse ellers kunde være for Menneskene. Et er det, at Gud af Naade vil give den retfærdige Tjener Løn, et Andet er det, at denne kan fortjene den. Disse to høist forskjellige Ting maae ikke sammenblandes. Er Gud vor høieste Herre, da ere vi ogsaa skyldige til at vise ham fuldkommen Lydighed i alle Ting, til alle Tider og af yderste Evne, og have vi været ham ulydige, da fortjene vi, at han som vor Dommer skal straffe os. Naar nu paa den ene Side alle vore gode Handlinger slet Intet kunne fortjene, og paa den anden Side enhver Synd fortjener Straf, saa følger heraf, at selv et sitrusindaarigt Liv, fuldt af de ædleste Handlinger, ikke kan opveie Dømets Vægt imod en eneste Synd. Enten har al vor Dyd ingen Fortjeneste, eller Gud er ikke vor Skaber, enten kunne alle vore gode Gjerninger Intet opveie mod Synden, eller Gud er ikke vor høieste Herre og Dommer. Den Kamp og Anstrengelse, som det koster Synderen at fuldkomme sin Herres Villie, naar han omvender sig fra sin Veis Vildfarelse, det Mod og Standhaftighed, han maa vise, for at blive ved sine gode Beslutninger, naar Verdens Fristelser lokke ham, kan heller ikke gjøre hans Gjerninger fortjenstlige for Gud. Hvormeget han end anstrænger sig, vil det dog blive ham umuligt, at gjøre Mere end sin Pligt, og det maatte han jo nødvendig gjøre, naar han skulde afbetale Noget af sin Gjeld. Desuden viser just denne haarde Kamp, at hans Forbedring endnu langt fra ikke er fuldkommen. — Det er jo med sig selv, han maa stride, det er jo sig selv, han maa overvinde, for at kunne lyde sin Skaber; al Kampens

Digitized by Google

Besværlighed og al dens Barighed er en nødvendig Følge af Synden og dens Lønning, som endnu er tilbage i hans Hjerte. — Er Forbedringen da end oprigtig, saa kommer den dog ikke ganske fra hans fulde Hjerte; men finder for en Deel Modstand derinde, og hvor er det mueligt, at denne Modstand i ham selv skulde kunne gjøre hans Dyd mere fortjenstlig, end den uden denne havde været? Hvo, som saaledes beraaber sig paa Besværligheden af den Kamp, han maa friste mod sig selv, og mener, at hans Dyd derved vil faae en større Vægt for Guds Domstoel, han taler, som han vilde sige: "Mine gode Gjerninger have større Værd, fordi de ere ufuldkomne, min Retfærdighed er større, fordi jeg har Lyst til Uret, jeg elsker Gud mere, fordi jeg for en Deel hader ham, jeg lyder Gud ivrigere, fordi jeg for en Deel er ham ulydig." At nu saadan Tale er aabenbar Selvmodsigelse, det er klart som Dagen. Forbedring kan altsaa ikke gjøre Fyldest for Synden.

"Men skulde da Anger ikke kunne gjøre det? Skulde dens Taarer ikke kunne afvaske Pletterne paa vor Uskyldigheds Klædebon? Ved inderlig Bedrøvelse over vor Ulydighed mod Gud vise vi jo en levende Afskye for vore Overtrædelser, og for Alt, hvad der strider mod Guds Bud. Skulde dette ikke være Gud velbehagelige og udslette Synden?"

Ja vistnok er en levende Afskye for Synden Gud velbehagelig; men den skulde vi have viist altid, da vilde den ikke nu forvolde os saa megen Bedrøvelse. Som Anger er den kun Begyndelsen til Forbedring eller til en saadan Sindsforandring, som Bibelen med et mere indholdsrigt Udtryk kalder: Omvendelse. Kan denne ikke udslette vore begangne Synder, kan det, som kun er dens Begyndelse, endnu mindre gjøre det.

"Men," kunde endnu Nogen sige, "lad det end være, at vi ikke kunne fuldkomme nogen Gjerning, som er istand til at betale vor Syndegjeld, saa kunne vi dog i det Mindste taal-

Digitized by Google

modigen, bære den Straf, det bør os at lide, fordi vi syndede. Er den uvenstanden og Synden for Fremtiden forebygget ved Forbedring, saa kunne vi dog med Rette sige: vor Gjeld er betalt. — Hvorfor skulde dette ikke være muligt? Vore Synder ere kun timelige, deres Straffe kunne altsaa ogsaa kun vorde timelige, saasandt som Gud straffer med Retfærdighed. Hvor streng og langvarig Straffen nu maa være, det vil være ligesaa umuligt for os at bestemme nøiagtig, som det er umuligt for os, fuldkommen at maale og veie vor Brøde; men vist er det, at den ikke kan være evig; thi da maatte den være større, end vi have fortjent. Om det er nok, at vi herneder svækkes paa Legem og Aand, at vi rykkes tidligere herfra, at vi udholde mangen legemlig og aandelig Smerte og Strid her i Livet, fordi vi syndede, eller om positive Straffe vente os hisset, det kunne vi vel overlade til den retfærdige og barmhjertige Gud, uden at fortvivle. I det haardeste Tilfælde venter os dog kun en Skjærsild, intet Helvede, og vor Tilstand vil altsaa ikke blive forbitret, da den ikke er haabløs."

Hertil svarer jeg: Sørgeligt var det vel, om vi saaledes skulde vandre i Uvished om vor Skjæbne hisset: men sandt er det ogsaa, at vi ikke burde fortvivle, saafremt vi endnu turde nære det Haab, at vor Nød engang vilde faae Ende. — Men dette Haab grunder sig paa Rigtigheden af tvende Sætninger, af hvilke jeg ingen kan indrømme, nemlig: at vore Synder i og for sig selv ere timelige, og at timelige Synder ikke fortjene evig Straf. Naar der spørges om, hvad vi have fortjent ved vore Synder, da kan der ikke tages Hensyn til, hvad disse kunne blive ved Guds Naade; men hvad de ere i og for sig selv, efter deres egen Natur. Ved Guds Naade kan Synden blive timelig for os, derved, at den bliver tilintetgjort, at Menneskets vorden fornyet og den onde Villie forandret; men efter dens egen Natur vilde den bestandig blive i os. Vi maae her vel skjelne mel-

Digitized by Google

lem den udvortes Gjerning, og den onde Villie, hvoraf den udspringer. Denne er den egentlige Synd, hiin er kun dens Yttring, og fordi den udvortes Gjerning er øieblikkelig eller kortvarig, deraf følger ingenlunde, at Villien ligesaa hastig forsvinder. I det Mennesket synder, river det sit Hjerte løs fra Gud, ikke blot for Øieblikket, men for hele Livet; det beslutter at være ham ulydig i det mindste under visse Omstændigheder, under een eller anden Kamp, som det finder for tung at udholde, og hvad det har besluttet, ikke at underkaste sig til een Tid, vil det heller ikke underkaste sig til en anden; men komme de samme Omstændigheder, den samme Strid tilbage, saa bliver Gjerningen ogsaa den samme, som forhen. — Skal Ulydigheden for Fremtiden ophøre, da maa een af disse tvende Ting skee: enten maa Guds Fordring, at vi under alle Omstændigheder skulle være ham lydige, tilbagekaldes, eller det Sind, som ikke vil underkaste sig den, maa forandres og Villien faae en heel anden Retning. — Nu er og bliver Guds Fordring altid den samme, altsaa vedbliver Synden, saalænge indtil Sindet ganske forandres. Men en saadan Sindsforandring er et Værk af Guds Naade. Vil man end ikke indrømme mig, hvad Bibelen læret om den Hellig-Aandes Naadevirkninger, saa maa dog Enhver, som med Opmærksomhed har betragtet det aandelige Liv, af Erfaring tilstaae, at enhver saadan Sindsforandring aldrig vilde skee, hvis ikke Sjælen blev vakt ved et eller andet Indtryk, der ikke staaer i Menneskets egen Magt; men skyldes alene Guds Naade. — Var Synderen overladt til sig selv, vilde han aldrig omvende sig; Synden er altsaa med Hensyn til Fremtiden ligesaa evig som Sjælen, og fortjener evig Straf. — Men var endog Synden timelig, ophørte endog den onde Villie med den onde Gjerning, som var dens første Yttring, saa maatte den dog alligevel fortjene evig Straf, fordi enhver Synd besmitter hele Livet, ikke alene for den Tid, den er begaaet, men altid. —

Digitized by Google

Hvad Guds Lov fordrer af os idag, det Samme fordrer den om tusinde og titusinde Aar, at vi skulde have fuldkommet idag, og have vi ikke tilfredsstillet dens Fordringer idag, kunne vi altsaa heller ikke tilfredsstille dem om tusinde og titusinde Aar, ikke i al Evighed. Et Stød af Sværdet gjennem Hjertet udslukker hele Legemets Livskye for bestandig, og et Brud af Guds Lov bryder den hele Lov for bestandig. — Enhver af vore Gjerninger staaer i den nøieste Forbindelse med hele Livet, den er et Led af dets umaalelige Kjæde, som naaer ikke alene fra Vuggen til Graven; men ud over Graven, saa langt som den udødelige Sjæls Liv. — Er et Led af den Kjæde, som forbinder os med vor Skaber, brudt sønder, da er hele Kjæden brusten, og vort Samfund med den Hellige i al Evighed tabt. Er een Plet kommen paa nor Uskyldigheds Klædebon, da er det heles Skjønhed fordervet, og det kan ikke længer være Guds Børns Smykke. — Men er nu hele vore Liv besmittet, hvornaar vil det da kunne fortjene Guds Naade? hvilken timelig Straf vil kunne gjøre det værdigt dertil? Ingen Straf kan jo dog gjøre den misbrugte Tid til Intet, og give os de svundne Dage igjen. — Vilde da Gud fyldestgjøre sin Retfærdighed paa os selv, og kræve Betaling af os selv for Synden, da maatte vi evindelig forskydes fra hans Glæde, og føle hans Vrede, som de, der altid maatte blive besmittede, da maatte vi evindelig knuses af den Lov, som vi aldrig i al Evighed kunde opfylde, og da var vor Tilstand i Sandhed fortvivlet. —

Skulde nu Nogen synes, at det, som jeg her har sagt, er Sværmerie og Galenskab, da vil jeg kun endnu til Slutning spørge ham: "Hvad vilde din Samvittighed byde dig, dersom Nogen kunde give dig Valget imellem: at begaae een eneste Synd, og dit hele Liv igjennem at lide de skrækkeligste Qvaler, som noget Menneske kunde udtænke? Jeg spørger dig ikke, hvad du vilde gjøre; thi du og jeg og vi alle ere svage;

Digitized by Google

men jeg spørger dig, hvad du burde gjøre?" Er han en retsindig og samvittighedsfuld Mand, da vil han neppe kunne svare Andet end: Smerterne burde vælges og Synden forsages! og nu spørger jeg atter: "Er Synden saa frækkeligt et Onde, hvad vilde da blive vort evige Lod, naar den retfærdige Dommer i Himlen vilde betale os lige efter vore Gjerninger, naar han vilde tilveie os en lige saa stor Vægt af Smerter, som vi ved Synden have forskyldt?" Hvad Andre ville svare hertil, veed jeg ikke; men det veed jeg, at jeg kun kan ikke Andet end udbryde: Lovet være Gud, som har givet mig Tro, formedelst Jesus Christus, min Forsoner!

H. Agerbek,
Capellan i Vemmelev.

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Ueber das Verhältniß des Evangeliums zu der theologischen Scholastik der neueren Zeit im Katholischen Deutschland. Zugleich als Beitrag zur Katechetik. Von Dr. Joh. Bapt. Hirscher, Prof. d. Theol. an d. kathol. Facultät in Tübingen. Tüb. 1823. 19 B. 8.

Iblandt de Spørgsmaal, som med Rette kræve enhvers Opmærksomhed i vore Dage, der paa nogen Maade tager Deel i det religiøse Livs Udviklinger, turde der næppe gives noget af større Interesse, end det om Katholicismens og Protestantismens nærværende Forhold. Thi netop siden det sidste Reformationsjubelaar, hedder det almindeligt hos mange Romerske-Katholske, er det gode eller dog taalelige Forhold mellem Katholiker og Protestanter forstyrret, i det disse ved Reformationens tredie Aarhundredsfest skulde, den katholske Kirke til Trods og Haan, ligesom have helliget en nedarvet og fortvarende Misbrug om denne, ja netop gjort sig det til Regel, at fremstille Modsætningerne i et mere skjærende Lys, end de i det sidste Aarhundrede vare seete og begrebne. Hvorimod tilsyneladende ivrige Protestanter (der i Grunden dog vare de aabenbareste Naturalister) beraabte sig paa deres unægtelige Ret til fremdeles og bestandig at protestere mod alt, hvad der, efter deres Tale, vilde hemme Lysets Udvikling og Fremskriden. Denne, i sig selv dumme og vanvittige, Protestation,

Digitized by Google

som udgav den blotte, bare Negation for Troens sande Væsen, mente nu ei alene blinde Ivrere, men endog mere Skarpseende iblandt de katholske Troesbekjendere, ei bedre at kunne ræsse og i fuldere Maade gjengjelde, end ved at protestere mod den protestantiske Kirke som Kirke overhovedet, udskrige den som en almindelig Planteskole for Naturalismen, og lydeligt forkynde, at nu var det kommen for en Dag, at Verden kun havde Valget mellem Katholicisme og Atheisme.*)

Saaledes skjærpedes sienspnligt i Begyndelsen af det fierde Reformationsaarhundrede Modsætningerne mellem begge

*) For at ingen protestantisk Læser, som er mindre bekjendt med den katholske Kirkes senere Frembringelser, skal indbilde sig, at dette er en rhetorisk Floskel af mig, saa bemærker jeg, at det er den Grund- og Hovedanskuelse af Protestantismen, hvortil ganske utvetydigt følgende have vedkjendt sig: Joh. Frint (Udgiveren af et theologisk Tidsskrift for de østerrigske Stater), Lor. Hohenegger (som i sin Bog: "Zeichen der Zeit. Presb. 1823," har samlet ei blot alt, hvad der med Rette kaldes uchristeligt hos hiin neologiske Secte, der i vore Dage misbruger det dyrebare og dyrekjøbte protestantiske Navn, men og hvad der med den Frimodighed, som kun Evangeliets Bekjendelse giver, nedslaaer al uevangelisk scholastisk Viden, og al glimrende Vantroe, der kalder sig Troe), J. B. Kastner (der i den romerske Katholicisme har seet "Urchristendommen" og intet mindre tiltroer sig end ogsaa at kunne overbevise den protestantiske Verden derom), hans Eftersnakker Dr. Fabius (hvis Efterretninger om den Presburger Nationalsynode udkom i Fjor), de famøse mainziske Talere A. Räß og N. Weis (Oversættere og Udgivere af mangfoldige romanistiske Elucubrationer og af Leibnitzes theologiske System), L. Nelleßen (Præst i Aachen, Forf. til forskjellige mindre kanonistiske Arbeider og tilsidst Opponent imod Forsvarerne af Ægtheden af Jesuiternes Monita secreta), A. J. Binterim (den bekjendte Angriber af Gratz's Commentar til det N. T.), Abbeden Max Prechtl (Forf. til et "Sidestykke til M. Luthers Visdom," til flere Brochurer imod Tzschirner, den nyere Protestantismes Apologet, og til adskillige

Kirkerne, og mange begyndte ængstelige at spørge: hvortil det skulde lede? Men kaste vi Blikket omtrent et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, da er det aabenbart, at det maatte komme saa, og en Christen med sin Bibel i Haanden og med et opladt Øie for Historien kunde længe før den franske Revolution have forudsagt, hvad der nu for vore Øine deels forbereder, deels udvikler sig i den religiøse Verden. Saa meget laae dengang allerede klart for enhver, der endog kun kjendte det udvortes Forhold af Kirkerne, at en Reformation i Lærebegrebet saavelsom de væsentlige Stykker af Kirketugten forskjød den romersk-katholske Kirke, som noget, dens Fundamentalbegreb — Katholiciteten — udelukkede (og det Tridentinske Concilium, det sidste store Kirkemøde, saa meget det end stræbte at undgaae alle skarpere Bestemmelser og med Flid indhyllede visse stridige Punkter af Kirkelæren i et tvetydigt Halvmørke, bekræftede dog i det Hele de grove Vildfarelser i den scholastiske Theologie, som Reformatorerne havde paataget sig at bekjæmpe), saa skulde den deeltage i Reformationens Virkninger — noget, som man, under Forudsætning af, at Evangeliets Aand i trende Reformationsaarhundreder dog ikke havde arbeidet forgjeves, syntes berettiget til at antage — var dette kun saaledes tænkeligt, at enkelte af Kirkens Lemmer stiltiende i Gjerningen tilegnede sig dem, skjøndt Kirken i det Hele, forsaavidt den udtalte sig offentlig gjennem sine Repræsentanter, fornægtede dem i Navnet. Ogsaa syntes det virkelig i de sidste Decennier af det attende Aarhundrede, som om Divergentspunkterne mellem begge kirkelige Systemer vare ei blot blevne

---

andre anti-lutherske Skrifter), Lor. Doll (Ex-Professor Aesthetices i Heidelberg, Forf. til "Luthers katholske Monument"), og endelig en Sværm af deels unavnkundige, deels ubenævnte katholske Skribenter, som intet Tredie kjende, eller dog affectere at kjende, foruden Papisme og Atheisme.

Digitized by Google

færre, men tilsidst aldeles udslettede. Hvad der dengang nemlig kaldte sig Oplysning, var det kun i Modsætning til al positiv Troe; og intet Under er det da, at saa mange Theologer af begge Confessioner, som hyldede denne, maatte komme meget nær sammen, ja tilsidst det, hvad de kaldte deres Overbeviisning, synes som sammensmeltet i eet System. Men aabenbart var det ei i Bekjendelsen selv, men kun i Fornægtelsen deraf, ei i Foreestillingen om Kirkernes forskjellige Charakteer, men om al Kirkelighedś successive Oplosning de vare enige; og saasnart den christelige Aand begyndte mægtigen at røre sig i begge Kirkerne, maatte dette Taagebilled af en Enighed om ingen Ting, (thi det var den Philosophie, som skulde trykke Seglet paa hele det ukirkelige Væsen dengang) forsvinde, og Modsætningerne des stærkere træde frem igjen, jo mere Verdens-Aanden, som ved enhver Fornyelse pleier at skee, blandede sit Spil ind med i de regenererende Kræfters Stræben.

Dette er det Skuespil, som vi nu i vor Tid see udvikle sig. Begge Kirker stræbe frem til en Restauration, og Dommen er begyndt, som ved alle Begivenheder i den aandelige Verden, fra Guds Huus. En stor Deel romersk-katholske Theologer betragte nu denne Restauration ei anderledes end som en Fornyelse af og Indskielse i de gamle Former, efterat Tidernes politiske Tryk er ophørt; om en Reformation i Kirken kunne de mindre fordrage at høre end Eck, Jo. Faber, Bispen af Rochester og andre deres store Forbilleder i det sextende Aarhundrede; og Kirkens Væsen sætte de i en Fuldendelse af dens verdslige Charakteer og fuldkommen Exemtion fra det, hvad Protestantismen betegner som den udartede Katholicitets Gjenfødelses-Princip. "Jo nærmere det anti-reformatoriske eller scholastiske Princip, des nærmere Sandheden" maa altsaa blive disse Theologers naturlige Løsen; og intet dem saa forhadt som Veraabelsen paa evangelisk Sandhed i

Modsætning til Traditions-Læren, hvis Kilder ofte dog ligge ganske udenfor Kirkens Enemærker. Forresten ere de meget tolerante, naar man blot vil erkjende Kirkens udvortes Myndighed og deres Aands Ufeilbarhed (thi hver enkelt af dem har sin Infallibilitet ligesaa godt som Kirkens Overhoved); ja med al deres Afskye for Protestantismen (som de conseqventere iblandt dem ei engang erkjende for en Secte, men meget mere fremstille som den frugtbare Moder til alle Kjetterier) have de dog en saa viid Samvittighed, at de mene, at Kirkens Net er stort nok til ogsaa at optage den rationalistiske Anskuelse af Christendommen, hvilken af dem, der i historisk Betydning kalde sig Protestanter, som bekjendt, altid har været anseet og dømt som uchristelig.

Dette romanistiske Partie altsaa, der fægter for den romerske Curies Suprematie som "for Altre og Arnesteder," er egentlig en baaren Frænde af al Heterodoxie og navnlig af Rationalismen, saa uforenelige de ved første Øiekast monne synes; thi i Grunden er det, de begge basere deres System paa, en falsk Tradition: det ene er Antichristen med Pavehuen paa og en Narrekappe af verdslig Viisdom om sig, det andet med samme Kappe, men uden Hue eller Krone hidindtil. De ere begge baserede paa en falsk Tradition; thi hvad der udgjør det egentlig romanistiske System er aabenbart Lærdomme, som skylde deels menneskelig Kløgt, deels ganske uaandelige Bevæggrunde (Egennytte og Selvretfærdighed) deres Oprindelse, og dets gjennemgribende Tendents er at fordunkle Evangeliets Grund- og Hovedsandheder, om den retfærdiggjørende Troe, om Syndsforladelse af Naade, om Fuldkommenheden af Christi Fyldestgjørelse for Synden. Men netop disse ægte evangeliske Lærdomme er det jo, som Rationalismen ligeledes forgriber sig paa, og ved en falsk Moralisme — ligesom i hiint System — søger at undertrykke og udrydde. Nu er det jo vel vist, at det romersk-katholske saaledes udartede Lærebe-

greb, som Reformatorerne bestrede, kan tælle langt flere Ahner end den seneste rationalistiske Religionstheorie (der, strengt historisk taget, aldeles er udvoxen af Kants Moralsystem, og kun uegentlig kan henføre flere af de Elementer, som constituere dens Skriftforklaring, til Socinianerne), da det har sit Udspring i Scholasticismens Middelalder, der begynder med Petrus Abælardus og slaaer sine Grene dybt ind i det første Reformationsaarhundrede; men egentlig er dog dem fælles Rod for begge det pelagianske System, som et stort Partie blandt Scholastikerne kun tildannede, udsmykkede og lempede efter Pavemagtens falske Decretaler, ligesom de nyere Rationalister uden Skye bekjende, at herpaa kan alene en fornuftig Religionslære grundes, og derimod betegne Augustini pauliniske Skriftlærdom og christelige Anskuelse af Naaden, Synden og Friheden som et aabenbart Kjetteri, ja endog som Nonsens.*) Det er følgelig ganske i sin Orden, at Rationalisterne ingen Katholicisme ville vide af, uden den, som i det romerske Curie har sit Støttepunkt og sin Spidse — thi de kunde jo ellers komme til at

*) "Det er," klager saaledes en Halliff Recensent nylig (see: Hallische Litteraturzeitung 1825 No. 79) "en ret stem Vane, at de theologiske Systemer altid begynde med Augustinus fra det Onde; og i ethvert Tilfælde er det dog en daarlig Kunst at befæstige sig med det, som ikke skulde være! — Ogsaa Dogmehistorien, hvis den, som Stridens historiske Udvikling kræver det, begyndte fra Pelagius hellere end fra Augustinus, vilde virke kraftigen med til de christelige Gemytters bedre Stemning." Ja i denne Recension lære vi først Augustinus ret at kjende: at kjende, som en Mand, der besad saa liden Selvkundskab og philosophisk Dømmekraft, at han kunde sætte Syndens Sæde (rigtig nok med Apostlen Paulus!) i Begjerligheden, som en snue Helgen i sin uoverseelige Syndsbekjendelse, som Kjettermageren fra Hippo, som en, der var for doven og uvidende i sin Exegetik til at forstaae Skriften orientalsk og populært o. s. v.

Digitized by Google

erkjende en christelig Katholicisme; og hvad Forskjel var der vel paa den og det, hvad deres Modstandere i den protestantiske Kirke efter Historiens Vidnesbyrd kalde Protestantisme? Det er dernæst af saadan Sagernes Stand ganske forklarligt, at de christelige Bekjenderes Interesse i de adskildte Kirker maa blive een og den samme, og at de nødvendig maae isolere sig; thi Christi Rige fordrages ikke, hverken med den falske verdslige Tradition, eller med den indbildte aandige Fuldkommenhed, som sætter sig til Mester over Guds Ord og Hans Aand. Imidlertid maae de finde sig i at skifte Navne, saa de, som i den romersk-katholske Kirke kjende og forkynde en Christendom uden Pavedom, et Evangelium uden scholastiske Tilsætninger og Forvandskninger, hedde Neologer og hemmelige Protestanter, ligesom det omvendt jo alt længe har været Tilfældet, at de som i Protestantismen forsvarede Kirkens, i Guds Ord grundede og saaledes urokkelige, historiske Charakteer, blive udskregne som hemmelige Katholiker, Bogstavens Tjenere, Mørkets Venner, Mystikere og Gud ved hvad mere. Thi naturligviis kan hverken i hiin Kirke de christelige Lærere, Paven og Curiet til Behag, sætte det dem af Herren og Mesteren selv overantvordede Evangelium under en Skjeppe, og ligesaalidet har den protestantiske Kirke opgivet eller vil nogensinde opgive det ene af den sande Kirkes Kjendemærker: Katholiciteten.*) Christi Kirke maa altid være og vil indtil Dagenes Ende blive en almindelig Kirke, et aandeligt

*) *Symbolum Apostolicum:* "Credo sanctam ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem." Conf. Aug. art. VII: "Docent, quod *una sancta ecclesia* perpetuo mansura sit." Apologia Conf. Aug. art. IV: "*Catholicam ecclesiam* dicit (symbolum videl. apostol.), ne intelligamus, esclesiam esse politiam externam certarum gentium, sed magis homines, sparsos per totum orbem, qvi de evangelio consentiunt et habent eundem Christum, eundem Spiritum Sanctum et eadem Sacramenta."

Digitized by Google

Samfund af de Troende, til hvilketsomhelst udvortes kirkeligt eller borgerligt Selskab de monne høre.

Men at den romerst-katholske Kirke unægtelig i vore Dage er traadt i et ganske særegent og nyt Forhold til Protestantismen, der aldeles ikke lader sig begribe som en blot fortvarende Opposition, det vise ei saa meget enkelte aabenbare og haandgribelige Tegn, som at hele Menigheder i Sydtyskland forlade Samfundet med den romerske Kirke, men meget mere dette, at Aanden, ubegribeligt og stille, men dog fornemmeligt for hvert saadant Begribende, bereder sig selv sine Organer, og midt i Kirken, der har forglemt Evangeliet over verdslige Traditioner og i disses Sammenholdelse søger sit sikkreste Bolværk, fremstiller Vidner for Evangeliets evige Sandhed, Vidner, som høit og lydt forkynde, at Troen er Frelsens urykkelige Grundvold, og at der ei er Frelse i nogen anden end Jesu Christo, Vidner, som i de sidste Dage gjenkalde os Reformationens første Tider, og de store Hjerters Bekjendelse, som med Troen flyttede Bjerge og uddreve Djevle. Af saadanne Vidner er da, efter vor og visselig alle christelige Theologers Mening, Forfatteren til foreliggende Mesterværk, Prof. Hirscher i Tübingen, eet af de ypperste. I den Bog, hvorom vi nu ville berette Læserne, har han udtalt hele sin Overbevisning som christelig Religionslærer, og neblagt en rig Skat af de frugtbareste og meest gjennemgribende Bemærkninger over Maaden at opdrage de Unge til Christendom. Den nærmeste Anledning til dette Skrifts Udarbeidelse gav en tysk Oversættelse af en vidtløftig fransk Compilation, betitlet "Udkast til en fuldstændig katechetisk Undervisning til Geistliges Brug," med Tilsætninger af to af Formændene for det romanistiske Partie i Tyskland, Andreas Räs (Prof. og Director for det bispoppelige Seminar i Mainz) og Nicolaus Weis (Præst i Rhin-Bayern). I det Hirscher nu betragtede denne Bog som et fuldstændigt Vidnesbyrd om den Theologie, som

Digitized by Google

hiint Partie stræber at gjøre til den herskende i det katholske Tyskland, troede han med Rette hertil at kunne knytte sin Prøvelse af de Grundsætninger, hvorpaa den støtter sig, og den Methode, hvorefter den gaaer frem. Han har altsaa i en fortløbende Række af Exempler vilst, hvor ufordragelig den scholastiske Aand, som derigjennem udtaler sig, er med Evangeliet, og navnlig hvor fattig, uvidenskabelig og aldeles forkeert den katechetiske Methode er, som deri anprises og udøves. Det Hele har han ordnet efter to store Hovedafdelinger — den dogmatiske og ethiske Deel — og i hver af dem lagt visse Hovedbetragtninger over disse Foredrags Indhold og eiendommelige Maneer til Grund for sin Kritik. Men heel og holden at fremlægge denne vilde være en for vidtløftig Opgave for en Recension; vi indskrænke os altsaa til først at betegne Forf.'s Standpunkt overhovedet, dernæst at fremstille de Træk, som fornemmelig vidne om hans evangeliske Troe og Sindelag, og endelig give et Omrids af hans katechetiske Methode.

Scholastik i videre Forstand kalder Forf. enhver saadan Fremstilling af de høieste og evige Sandheder, hvorved deres inderlige Sammenhæng med Frelsens Orden og Middelpunkt ei vorder klar, men meget mere fordunkles for dem, de meddeles. Thi Christendommens Øiemeed, siger han, er at gjøre Menneskene til Guds Børn, og hvo der nu ei fremstiller dens Lærdomme efter dette Guds-Riges Schema, kan ei heller andet end bringe et ufrugtbart, forvirrende og for den ægte christelige Aand blottet Foredrag tilveie. Først vil han, istedet for at oplyse Guds naadefulde Foranstaltninger til Menneskeslægtens Frelse i deres rette, uopløselige Sammenhæng, kun give os et Aggregat af Dogmer, der ei bære det eneste vitterlige Segl og Mærke paa deres høiere Betydning og Afstammelse: deres Forbindelse med Aabenbaringens Hele. Han vil fremdeles behandle disse Dogmer, som det falder sig, uden nogen ledende Maalestok og overlæsse, ja vanskabe Foredraget

Digitized by Google

med unyttige Spørgsmaal, med menneskelige Grublerier, med egenmægtige Speculationer og ugrundede Paastande. Han vil, istedet for at trænge ind i den Act, hvorved Menneskene optage den guddommelige Anstalt til Frelse i sig, forbigaae denne, Princippet for alt christeligt Liv, og saaledes principløst, ligesom udvendig fra, ved en Række af Bud og Forbud, construere Begrebet af de Helliges Samfund, hvorved naturligviis mere Legalitet, end christelig Frihed befordres.*) — Altsaa denne den evangeliske Livsfyldes Sønderrivelse ved en eensidig Theorie kalder Forf. Scholastik; og enhver saaledes udpræget Lærdom maa nødvendig i sit Væsen være unevangelisk og død, om end enkelte Ord og Formler ere laante af Livets Bog. Det er altsaa Beskrivelsen af den Skole- og Fornuft-Viisdom, som Evangeliet nødvendig ei kan møde anderledes end kamprustet og slagfærdig, dette det Stade, hvorpaa Forf. har henstillet sig, med Guds Ord og den sande Kirkes Vidnesbyrd imod Antichristen. Og sammenligne vi nu denne hans Stilling med Reformatorernes, ville vi finde, at Modsætningerne ere de samme, og Kampens Vilkaar samt Vaabnene ei heller forskjellige. Thi her som hist er det Evangeliet, der træder op mod den, det fordunklende og undergravende, Scholasticisme; Guds Ord, som det i Kirken reent er bevaret, mod de menneskelige Paafund og Drømmerier, som falskeligen udgive sig derfor; Troen i sin fulde Betydning, som en overjordisk og overnaturlig Kraft til Gjenfødelse og Annammelse af Guds Naadegaver, imod det Utyske, som vil tilegne sin daarlige, livløse, uaandelige Viden dette store Navn; endeligen Jesus Christus, som Han gjennem alle Kirkens Tider har aabenbaret sig, som den eneste Forsoner og evige Midler mellem Gud og Menneskene, imod den Skare af formastelige Spottere, som forkrænke Hans For-

*) S. 3-5. 8. 80-81.

Digitized by Google

tjenester og Værdskyld, ved at sætte sig andre Midlere og Forsonere. Dog for nærmere at motivere denne Sammenstilling, da det maaskee kunde synes mangen christelig Læser heelt utroligt, at man i vore Dage, og det i et Samfund, som tilegner sig udelukkende alle Mærkerne paa den ene sande Kirke, atter prøver paa at oprette en saadan Baalsdyrkelse, som den, vi have betegnet, saa tillade vi os til Prøve at afskrive først en Passus om Mariædyrkelsen, hvoraf man med eet Blik vil kunne see, hvad det er for en Christus, hine Catecheter lære deres Ungdom at kjende og tilbede.

"Maria (hedder det efter Hirschers Udtog S. 126 ff.) er traadt i en sand eller uudsigelig Forbindelse med de tre guddommelige Personer. Sønnen skulde, som Menneske, være Marias Søn, saaledes som han, som Gud, er Faderens Søn. Faderen var altsaa paa en vis Maade traadt i Forbindelse med Maria. — Sønnen derimod, som har valgt Maria til Moder, har forpligtet sig, til at have et sønligt Hjerte mod hende. Desaarsag maatte han dele sine Fortrin i Storhed, Magt og Herlighed med Moderen. Og saaledes finde vi allerede i begges Attributer og Æresnavne en paafaldende Lighed. Jesus vor Konge — Maria vor Dronning. Jesus vor Forbeder og Midler — Maria vor Forbederske og Midlerske. Jesus vort Haab, vor Tillid, vor Trøst — Maria vort Haab, vor Tilflugt, vor Trøst. Jesus Veien til Himlen — Maria Himlens Port. Jesus vor Leder, vort Lys — Maria den Stjerne, som leder os. Jesus Ophav til Naaden — Maria Naadens Moder. Jesus sammenlignes med Solen, Maria med Maanen. Ogsaa i begges Egenskaber sees en talende Lighed. Jesus kan efter sin Natur ikke synde — Maria er ved en besynderlig Forrettighed undtagen fra Synden. Jesus opstod paa den tredie Dag — Maria blev ligeledes opvakt paa den tredie Dag. Jesus foer med Legeme og Sjel til Himlen — Maria blev ligedan optaget efter ham. Jesus sidder ved Fa-

Digitized by Google

berens Høire — Maria ved Sønnens Høire." Efterat derpaa er lært, hvorledes Jesus har villet, at intet Tempel skulde opreises til Hans Ære, hvor ikke hans Moder med tilbades, vender Katecheſernes Forf. ſig til at fremſtille den hellige Jomfrues Forhold til den tredie Perſon i Treenigheden. "Hvad endelig den Hellige Aand angaaer", ſiger han, "ſaa har denne ophøiet hende til ſin Brudes Værdighed. Ved denne uſigelige Forbindelſe maatte han indſætte hende i alle en Gemalindes Rettigheder. Altſaa uddeler den Hellig Aand Naaden gjennem hendes Hænder." Og nu ſluttes med et Overblik over det Hele: "Maria er ſaaledes den himmelſke Faders høitelſkede Datter; hun er den guddommelige Søns Moder, ſom i Alt er Faderen liig; hun er den Hellig Aands Brud; hun er Himlens og Jordens Dronning."

Dog chriſtelige Læſere ville alt for længe ſiden have ſeet, hvad det er for et Tempel, hvor denne Dyrkelſe haver hjemme, ſom disſe Katecheſer prædike og give Anviisning til. De ville finde det ganſke i ſin Orden, at i dette Tempel "Præſterne have en Magt af Gud, ſom Han har nægtet ſelv Englene — Magt til at nedkalde Gud ſelv paa Alteret, ſaa Han — den Alfuldkomne og Evige — underkaſter ſig et ſyndefuldt Menneſkes Ord," *) finde det i ſin Orden, at Communicanterne (sit venia verbo) i dette Tempel "kun behøve at være tilſtede med Legemet, naar de ville høre den hellige Meſſe, ja at det ei engang gjøres fornødent at være i Kirken eller ſee Præſten ved Alteret, for at deeltage i Meſſen," **) finde det heelt forklarligt, at hvor Gud ſaaledes dyrkes, der kan læres: "at det at ſtjele tre, fire Skilling er en dødſkyldig Synd, naar man ſtjeler fra en Fattig, men ikke, naar man ſtjeler fra en Rig; at ſmaae Bedragerier, kun naar de ere af den Beſkaffenhed, at de ſom ligeartede kunne adderes ſam-

*) S. 115. **) S. 234 ff.

Digitized by Google

men, stæde nogen i Dødssynd." *) At vi kunde anføre lignende Steder af alle loci theologici i Forfatternes Anvisning vil man vel troe os paa vort Ord, og saaledes finde det Standpunkt, hvorfra Hirscher har taget Sagen, som en Kamp mellem Evangeliet og Scholastiken, fuldkommen retfærdiggjort.

Men det er Tid, at vi vende os fra denne Vederstyggelighed, som misbruger Kirkens og Bibelens Navn til at hellige den groveste og forsmædeligste Afgudshyrkelse; for at see, hvorledes Herren selv midt imellem disse Baalspræster, hvis Hu i vor Tid, som fordum i Israel, kun staaer til blodige Offere, bevarer sit Evangelium i nogle faae Udvalgtes Hjerte og Mund. Vi ville skildre Prof. Hirscher som et levende Vidne for evangelisk Sandhed; hvilket da ikke laader sig gjøre ved at bemærke, hvorledes han slutter sig til dette eller hiint Dogme og bekjæmper andre, men kun ved at vise, hvorledes han har opfattet Frelsens Orden som et Heelt og øst al Sandhed til Salighed af Evangeliets evige Kilde. Om hans Individualitet som Medlem af den katholske Kirke eller hans Forhold til den Speculation, som er indeholdt i det Tridentinske Concilii Decreter, kan her altsaa Talen ikke være, da han aabenbart betragter Evangeliet, i sin klare og simple Forstand, som den eneste norma normans for al Orthodoxie.

Han bekjender, at Skriften, som Lære om Guds Rige, gaaer ud fra Foreskillingen om Menneskets faldne og syndefulde Natur, og dets Trang til Forløsning. "Vi ere alle uden Forskjel Syndere, straffskyldige, og mangle vor Roes for Gud. Men Gud, den almægtige Skaber, Herre og Opholder af Himmel og Jord, vil ikke Synderens Død, men at han lever. Thi Han er Kjerligheden, og har, endskjøndt vi ikke elskede Ham, men vare Hans Fiender, elsket os saa høit, at Han hengav sin eenbaarne Søn, paa det at hver den, som

*) S. 127 ff.

Digitized by Google

troer paa Ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv, og retfærdiggjøres, alene ved Hans Naade, i denne Søn." *) Han bekjender, at denne Lære om Menneskets faldne Natur (Arvesynden) er en Grundlære i Christendommen, hvormed den rette Synsmaade og inderlige Tilegnelse af denne, som en overnaturlig Anstalt, hænger væsentlig sammen, at denne Lære alene løser det store Spørgsmaal, om Christendommen blot er en reen og forbedret Religionslære, eller en Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer; at den alene kan grundig og tilfredsstillende besvare Menneskets Tvivl, naar han alvorlig spørger sig selv: hvad skal jeg gjøre for at indgaae til Livet? i det den viser ham, at denne Indgang ei aabnes ved nogen blot naturlig Udvikling af de annammede Kræfter og Evner, men er betinget ved en Gjenfødelse af den Hellige Aand; at endelig den rette Selv-Prøvelse og Erkjendelse, den Vaagen og Beden, som Herren befaler sine Disciple, heri finde deres egentlige Begrundelse og stærkeste Motiv. **)

Saa er da, aldenstund hele Menneskets Natur er forkrænket, Indgangen til Guds Rige og de Levendes Land forborgen for alle Syndere og maatte blive det til evig Tid, hvis ei Gud selv af sin Forbarmelses Fylde havde fremstillet os en Forsoning. Denne Forsoning er Christi Død. Hvilken Død altsaa ei er nogen gammel opbyggelig Begivenhed, som har tilbraget sig med den christelige Religions Stifter, men det blivende og faste Middelpunkt i hele Forløsningsværket; den fortvarende Aabenbarelse af Grundsandhederne i den christelige Frelses Orden, oprettet blandt os til evige Tider, at den skal være alle, som skue derefter, Vidnesbyrd om, Mærke paa,

*) S. 14 ff.

**) S. 23. Cf. Apolog. August. Confess. art. I: "Est autem necessaria cognitio peccati originis. Neque enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi morbis nostris cognitis."

Digitized by Google

Forkyndelse og Meddelelse af den Frelse, som Gud haver skjenket os i sin Søn. Denne Død overbeviser Verden om dens Synd, den viser Menneskene, at de intet havde, hvormed de kunde betale deres Gjeld, og bevæger dem til ydmyge og angerfulde at slaae sig for Brystet. Men paa den anden Side er den det evige Glædesbudskab til Synderne til alle Tider, at ingen, som troer paa Guds Søn, skal fortabes, at fra nu af et Naadens, Tilgivelsens og Helliggjørelsens Rige er aabnet, og at enhver med Anger og Tro kan indgaae i samme. Ja denne Død er det evige Raab i Universet: "Død! hvor er din Seier?" thi Christus er den førstefødte af de Opstandne: ogsaa vi skulle opstaae!*)

Om Troen paa Guds Søn, der er død for os som Synbere, lærer Forf. endvidere i fuldkommen Overeensstemmelse med Evangeliet. Troen, i den christelige Betydning af Ordet, er det, at Mennesket af ganske Sjel og ganske Hjerte har grebet det aabenbarede Ord, holder dets Sandhed fast og lever og vandrer i og for denne. Med Troen i denne Forstand er Kjerligheden væsentlig forbunden; og naar Apostlen Jacob taler om en død Troe, saa er det ikke den reelle evangeliske, men kun en i Hukommelsen prentet Viden og derpaa grundet overfladig Antagelse af de christelige Læresætninger, eller i det høieste en ved en Sammenligning og Prøvelse af Begreberne frembragt theoretisk Overbeviisning.**) Saadan Troe er naturligviis ufrugtbar, men det er ikke den bibelske. Denne er en Dyd, i Kraft af hvilken de Christne over-

*) S. 30 ff.

**) Cf. Apolog. August. Conf. art. II: "De *fide* loquimur, quæ non est otiosa cogitatio, sed qvæ a morte liberat et novam vitam in cordibus parit et est opus Spiritus Sancti." — "Itaque non satis est credere, qvod Christus natus, passus, resuscitatus sit, nisi addimus et hunc articulum, qui est causa finalis historiæ: remissionem peccatorum."

Digitized by Google

vinde Verden, gjøre Tegn og underlige Gjerninger, som Apostelen vidner om Noah, Abraham, Jacob, Joseph, Mose, David og alle de store Sandhedsbekjendere i det Gamle Test., som troede paa Forjættelsen, skjøndt de, verdslig talt, intet Haab havde om dens Opfyldelse. Ja hvad er denne Tro andet end en Frigjørelse fra Lovens Trældom i Tanke, Sind og Villie, naar Mennesket staaer for den levende Gud, forholder sig Guds Rige og sin Bestemmelse i dette, og gjennemtrængt af dets Naade og Sandhed tilbeder den Midler og Forsoner, som har aabnet ham Veien dertil? Saa er der da ingenlunde et saadant Svælg, som man i Almindelighed forestiller sig mellem Troe og Gjerning; thi Troen er efter sit Væsen aldrig uden Kjerligheden. Men netop **Troen er det Vanskelige paa Veien til Kjerligheden;***) det er det Tunge for Aanden at losrive sig fra den jordiske Betragtning af Tingene; og indtil dette er skeet, at Hjertet har forsaget Kjerligheden til Verden, det er: at Troen er kommen til Mennesket, kan Guds Kjerlighed, Troens Frugt, ikke vise sig. Men dette er Summen af den Christnes Liv i Gud: "**Troe virksom i Kjerlighed, og Kjerlighed af uskrømtet Troe.**" **) Menneskets Opgave i dette Liv er altsaa en Gjenfødelse ved og af Troen. Og denne Gjenfødelse, den fuldkomne Sindsomvendelse, som Skriften med et andet Ord betegner det, er den sande **Poenitentses Charakteer.** ***).

De gode Gjerninger ere den christelige Troes, det nye skabte Menneskes Frugter i Aanden. Men, som man sædvanlig fremstiller dem, ere de kun pligtskyldige Opfyldelser af de Bud og Forbud, hvis Aggregat man i Skolerne har beteg-

---

*) Cf. Apolog. Aug. Conf. art. III. (p. 134) "Hoc chirographum non deletur sine magno agone, ut testatur experientia, *quam difficilis res sit fides.*"

**) S. 137 f. 164. 181. 209.

***) S. 63. 68.

Digitized by Google

net med Navnet: Moral. Og naar denne Indbildning først har taget Plads i Hjertet, saa bliver det moralske Liv forestillet som en Summe af Gjerninger, og Rigdam paa disse som en sand Skat for Himlen, istedet for at Christus lærer os: "Naar I have gjort alt, hvad der er eder befalet, saa siger: Vi ere unyttige Tjenere!" *)

Hvo der hidtil i Forf.'s Foredrag, som vi for det meeste have gjengivet, i Udtog, med hans egne Ord, har fornummet den evangeliske Bekjendelses Røst, vil heller ikke savne Aandens Præg i de enkelte Lærdommes Fremstilling. Og dette er netop det Herlige hos Forf., at han aldrig betragter noget Dogme eller noget Bud i Moralen adskildt fra deres inderlige Forbindelse med hele Frelsens Oekonomie, Guds Riges Virkeliggjørelse paa Jorden. At han da heller ikke som Kritiker over det Enkelte i hine Katecheser har forladt dette Standpunkt, men overalt har øst sin Underviisning af Evangeliets dybeste Grundvold, er det, vi nu ved enkelte Exempler ville stræbe at vise. Vi vælge dertil tre loci, hvis rette evangeliske Begrundelse og Afgrændsning i mange, selv protestantiske, Lærebøger er aldeles forfeilet, **) fordi de, som Forf.'s romerskkatholske Modstandere, have lagt den borgerlige Retfærdighed (civilis justitia) til Grund for deres Betragtning derover — Kjærlighed til Næsten, Læden og Faste.

"Vi skulle elske vor Næste som os selv." Dette Bud, der er ligesom det første: "Du skal elske Herren, din Gud, af dit ganske Hjerte," og hvori Loven og Propheterne

---

*) S. 196. Cf. Apolog. Aug. Confess. art. III. (p. 131): "Immo, hæc confessio, qvod opera nostra sint indigna, est ipsa vox evangelii."

**) Hvor sørgeligt og forvirret det overhovedet seer ud i den Moral, som de rationalistiske Theologer ville indbilde os er Basis for Aabenbaringen, haaber jeg med det første at skulle faae Leilighed til at vise.

Digitized by Google

opfyldes, er mange heelt tungt at forstaae. De spørge sig selv: kan dette da forstaaes saa ligefrem? er det muligt for den menneskelige Natur, at omfatte en fremmed Individualitet med samme Kjerlighed som sin egen, at gjøre for vort Medmenneske alt, hvad vi vilde gjøre for os selv? og kan dette vel være Meningen af Christi Bud, at fordre det umulige af os, da Selvkjerligheden jo aabenbart er den stærkeste af Drifterne, ja alle Drifters Grunddrift? Og strax er den sophistiske Fornuft rede til at svare: Nei, visselig! det kan ei være Meningen, at vi skulle opoffre os, vort Jeg, af Kjerlighed til andre, som vi aabenbart maatte gjøre, hvis vi skulde elske andre i samme Grad som os selv. Selvkjerligheden er altsaa (som Katecheternes Forfattere udtrykke sig) ei Maalet, men kun Normen for vor Kjerlighed til Næsten. Vi skulle elske andre saaledes, men ikke saameget som os selv. — "Dette eneste Ord," siger Hirscher, "er nok til at ophæve Christendommen, eller, om man hellere vil, til at skaffe den Indgang hos Egoisterne i alle Palladser og Hytter. Det er i Sandhed en Christus for denne Verden, som vil bestaae for alle Pharisæeres og Sadducæeres Domstoel; ham vil de ikke korsfæste. Men det er ei Christus af Gud — og denne Lære bærer ikke Hans Aands Charakteer. Jesus Christus, Faderens eenbaarne Søn, kom i denne Verden, vandrede i en Tjeners Skikkelse iblandt os, blev forsøgt i alle Livets Misommeligheder og døde endelig den bitreste Død paa Korset — som det Lam, der borttager vore Synder; for at efterlade os et Exempel, "at vi skulle elske hverandre, som Han haver elsket os." — Saa hiint er da visselig ikke den christelige Kjerlighed, og dens Frugter ei saadanne, som Christus vil erkjende som svede i Hans Navn. Hiin Grundsætning passer særdeles vel til vor conventionelle Kjerlighed til Næsten (en saadan, som Fornuften prædiker for de Selvraadige), men ei her, hvor det aabenbart gjelder Resignation og Fornægtelse. See til den

Digitized by Google

hellige Paulus og hør ham selv beskrive sine Lidelser for sine Brødre; til Lands og Vands, Nætter og Dage, i god og ond Tid! Mon han saaledes leed og gjorde efter hiin Grundsætning, at vi vel skulle elske vor Næste saaledes, men ei saameget som os selv? Nei da var han vel bleven magelig hjemme i Jerusalem, Tarsus eller andensteds, og havde aldrig talt om den Kjerlighed, som taaler og lider alt, som troer og haaber alt og ingensinde søger sit Eget. Men dette, og dette alene, er den christelige Kjerlighed til Næsten.*)

Hvad Eeden angaaer, da er det alle Christne velbekjendt, at Christus, vor Herre, haver befalet med klare Ord: "I skulle aldeles ikke sværge." Men hvorledes hjelpe Moralisterne sig nu sædvanligen frem, for at forsvare Eedens Tilladelighed i visse Tilfælde? — De gjøre Christum selv (som Forfatterne af hine Katechefer), den evige Sandhed, til Løgner, og mene, at Han paa det anførte Sted ikke har talt om Eeden i Almindelighed, men om Misbrugen deraf ved letsindig Sværgen. Istedet for de med vor Forf. og alle oprigtige Christne burde see, at Evangeliet ei kan tale klarere end der er talt i dette Christi Bud, at her ingen Udflugt er tænkelig for den sandhedskjerlige Forsker, og at altsaa dette Udsagn staaer, som nødvendigt skullende opfyldes, naar Guds Rige kommer til os. "Det er udtalt," — siger Hirscher — "som en Canon for den christelige Tid, betydende os, hvorlunde det skal være og komme med Sanddruheden blandt de Christne. Og kun for vort haarde Hjertes Skyld, derfor, fordi der endnu er saa liden Troe paa Sandhed og Oprigtighed mellem Menneskene indbyrdes, fordi Himmerigets Tid, hvorpaa Herren henviser, endnu ikke er kommen, altsaa for den menneskelige Svagheds og Ondartetheds Skyld, finder Eeden endnu Sted." **)

*) S. 219-221.
**) S. 222.

Digitized by Google

Om Fasten læres i Almindelighed i den katholske Kirke med saadan talmudistisk-Smaahedsaand, at neppe nogen vovet at gjøre et Skridt uden sin Skriftefader. Istedet for at forklare Katechumenerne Væsenet og Aanden af slige Øvelser (hvis relative Nyttighed heller ikke den evangelisk-protestantiske Kirke nogensinde har nægtet)*) foreskriver man dem, hvad de maae spise Middag og Aften, hvilke Fugles og Dyrs Kjød de tør nyde, hvor mange Retter af det almindelige Maaltid der maae afknappes, for at udgjøre et Faste-Maaltid o. s. v. Slige pharisæiske Lærere og Traditioner nedslaaer vor Forf. med følgende Ord: "Hvad i al Verden ligger der da Magt paa, naar nogen ikke har Lyst til at øve sig i frie Selvovervindelse, om han spiser dette eller hiint? Og derimod, naar jeg formaaer at opvække Afdødelsens og Fraskjelsens Aand, mon denne da, hvor den er tilstede, kan tage Skiel, fordi den ikke kjender alle Fasteforskrifter og deres Clausuler, som en indskrænket Casuistik opstiller? Ja, naar man stiller sig hen for mig med vigtig Mine, og siger: "Ved ikke det! Rør ei ved dette!" maa jeg da ikke ufeilbarlig glemme Øiemedet af min Afholdenhed, og sætte min Fortjeneste netop i denne Ikkeæden, denne Ikkeberøren, som saadan? Men naar først Indbildningen om saadan Fortjenstlighed af Gjerninger er opkommen i Menneskет — hvad vil der da blive ei blot af disse Øvelser, men af hans moralske Dom overhovedet? Hvilken

*) Apolog. Aug. Conf. art VIII. (p. 215): "Præter hanc mortificationem, quæ fit per crucem, est et *voluntarium quoddam exercitii genus* necessarium, de quo Christus ait: Cavete, ne corda vestra graventur crapula. Et Paulus: Castigo corpus meum et in servitutem redigo. Et hæc exercitia suscipienda sunt, non quod sint cultus justificantes, sed ut coerceant carnem, ne saturitas obruat nos."

Digitized by Google

mægtig Hindring for en sand Bedømmelse af det, som er indvortes og evigt godt!" *)

Der kan vel efter det Foregaaende ingen Tvivl videre være om, at Forfatterens Standpunkt er det skriftmæssig-evangeliske i den bestemteste Modsætning til al falsk Tradition og Speculation. Men for end ydermere at lægge hans uindskrænkede Ærbødighed for Aabenbaringens Ord for Dagen og fuldende Billedet af ham som evangelisk Lærer, vise vi endnu ved et Par Exempler, skjøndt saadanne i det ovenanførte vel allerede ere indeholdte, hvorledes han bruger Skriften som Vaaben imod alle uskriftmæssige Opdigtelser.

Ved hint i egentligste Forstand blasphemiske Foredrag af Katecheserne Forfattere om Maria, Gud-Moderen, **) som vi ovenfor meddeelte mest in extenso, anmærker Hirscher kun følgende: "Ligeledes staaer der skrevet om Christo, at da Hans Moder og Hans Brødre stode udenfor og begjærede at tale med Ham, svarede Han den, som meldte Ham dette: "Hvo

*) S. 238.

**) At overalt den romersk-katholske Kirkes Forestilling om vor Herres Jesu Christi Moder, selv om den sees i et nok saa mildt Lys, alligevel bryder de christelige Mysteriers Kreds, trods tilsyneladende udvidet og stedse voxende Aabenbaringsfylde, har blandt andet det sidste geniale Forsøg af F. Schlegel paa at indføre denne Forestilling som en Verdensidee, Kirken har realiseret (i hans: "Klagelied der Mutter Gottes"), tilstrækkelig viist. Thi skjøndt denne Idee, om en bestandig alt Creaturet ved Kjerlighed forsonende hellig Kraft, ikke har noget Stødende for Tanken, saa er det dog viist, at Aabenbaringen ikke kjender en saadan uden Faderens evige Kjerlighed, Jesum Christum, og at Hans, den eneste Midlers Embed og Ære ved slig en Antagelse forkrænkes. Hvorved vi dog lade den smukke, sindrige Schlegelske Allegorie, som saadan, veherfares al Ret, og ingenlunde mene at ville sammenligne den med det vanskabte Træbillede, det Idol, som hine Katecheser have bødt til Christi Moder.

er min Moder og hvo ere mine Brødre?" Og i det Han rakte Haanden ud over sine Disciple sagde Han: "See der er min Moder og mine Brødre. Thi hvo der gjør min himmelske Faders Villie, han er min Broder og Søster og Moder." Da nu denne Frelserens Adfærd staaer i den aabenbareste Modsigelse med hiint Foredrag, saa maae vi, hvis ei Katecheserne Forfattere have erholdt en nye Aabenbaring, overlade dem, hvorledes de ville retfærdiggjøre deres egenmægtige Lære for Gud, og forsvare dem for de mange tusinde Sjele, som de derved forføre til Afguderie." *)

Ligesaa fyndigt og djervt erklærer Hirscher sig over den vrange Lære om Helgenes Satisfaction og den Skat af Fyldestgjørelser, som er henlagt hos Kirken. "Skade," — siger han — "at man ikke ligefrem kan smile ad denne Lære om Fyldestgjørelsers Overflod (opera supererogatoria) som et snildt eller pudsigt Indfald af en eller anden Kloster-Oekonomus. Men vidselig sørge maa man over den Forestilling om Gud, efter hvilken man kan bringe Ham en forudbetalt Fyldestgjørelse i Afregning, og regne denne en Synder til Gode; thi Han maa nu engang ikke være den Herre i Evangeliet, som eftergav Skyldneren frit al hans Gjeld og udslettede hans Haandskrift." **)

Om Løfter (vota) læres i Katecheserne, at det er Pligt at betale dem, hvad enten man har gjort dem Gud eller nogen Helgen, naar man var i Nød, især naar man har erholdt hvad man begjerede. "Hvorledes!" — siger Hirscher — "det skulde altsaa være Gaver af Guld, Sølv og deslige, hvormed man kunde erhverve sig en høiere Bistand? Ogsaa i Himlen skulde det hedde: *do ut des?* Ak nei! den himmelske Naade lader sig ei kjøbe eller tiltuske for jordiske Tjenester og Gaver. Gud siger: Giv mig dit Hjerte, og jeg

*) S. 130 ff. **) S. 136.

Digitized by Google

lemmelse af Christendommen i en theoretisk og praktisk Deel befordre Opdragelsens Øiemeed, som er det christelige Liv i Troen.*)

Saavidt have vi nu fulgt Forf., og troe dermed at have nogenlunde betegnet det Standpunkt, han indtager som Katechet — men heller ikke mere; thi til de øvrige herlige Vink om den katechetiske Underviisnings Frugtbargjørelse,**) saavelsom de enkelte mesterlige Udførelser (om hvorledes Foredraget over Dyder og Laster i Almindelighed og i det Enkelte maa være beskaffent,***) om Læren om Bønnen,†) om Moralens Behandling som Pligt- eller Dydslære ††) o. s. v.) maae vi henvise Læserne selv.

Ved at lægge denne Bog af Haanden, kunne vi ei andet end ønske, at den maa blive mange af vore christelige Brødre og Menighedens Lærere fuldere bekjendt, end det ved denne Recension (af relativ Udførlighed uagtet, som man, ved et saa vigtigt og indholdsrigt Skrift, vil holde os til Gode) kunde skee. Thi visselig er den Tid kommen, at vi alle, saa mange, som have Christi herlige Aabenbarelse kjer, skjøndt den her er skjult under Korset, fremfor alt maae arbeide paa at vende om igjen fra den forfængelige og fordærvelige Skoleviisdom; som har besnæret saa mange af Kirkens Tjenere og fra dem indsneget sig i de Unges uforvarede Hjerter, til Evangeliets Eenfoldighed. Ja det er Tid, at vi erkjende med Liv og med Lyst, hvad der i den christelige Kirkes herligste Dage (de første, og Reformationens Aarhundrede) var som et almindeligt Symbolum, det store Øiemeed for ethvert kirkeligt Samfund og enhver kirkelig Opdragelse og Underviisning: at bevare Troens Eenhed i Fredens Baand. Thi have vi denne Troe og denne Fred, da skal Evangeliets Arvesiende

*) S. 273-274.
**) S. 275 ff.
***) S. 245-254, 263 ff.
†) S. 231.
††) S. 191-199.

Digitized by Google

fra Arilds Tid, som i vore Dage atter mægtigt rei
det, den falske Scholastik (Rationalismen), i d
ei længere i Menighedens Skjød selv og de troende
haver fostret, til Trods, frækt spotte og forhaane fra
og Prædikestole den Bekjendelse, som fra de første
har samlet og i Troen og Sacramenterne uopløse
een hellig, christelig, almindelig Kirke, til hv
gelse Gud give os alle, nu og frembeles, sin Kraft o

Dr. A. G. Rudelbc

De Carpocratianis exposuit *G. H. L.*
En Afhandling i Illgens historisch-theo
Abhandlungen. Dritte Denkschrift der
theologischen Gesellschaft zu Leipzig. Leip
S. 180–290.

Den christelige Kirkehistorie giver os gjennem all
Række af sørgelige Exempler paa den menneskel
Forvildelser, det være sig nu i Vantroe eller Overtro
for os, hvorledes Menneske-Aanden har afveget fr
Sandhedens Vei, og famlende i Mørket og om
veiløse Ørkener har søgt den Sandhed og den
som den stedse mere fjernede sig fra. I det den fø
Kirke stod som eet usynligt og helligt Samfund, be
Troe, eet Haab og een Frelser, fremstod Forførere
te, som forkyndte egen Visdom i Guds Ords S
Mennerskene det, de helst gad høre, og talte da aldr
Drer. Heraf opstod da en Mængde kjætterske Pa
ken, som, hvor forskjellige de end i Liv og Lære va
anden, dog altid havde det tilfælleds, at de satt

Digitized by Google

Guds Ord, eller over dette enten deres egen Fornufts Viisdom eller Phantasies Fostere, eller foregivne historiske Beretninger. Hver den altsaa, som satte en saadan Kilde, hvoraf Christendommen kunde ses, enten ved Siden af Biblen eller over denne, han agtedes og skal stedse i Christi Menighed agtes for en Vranglærer og en falsk Prophet. Forsaavidt disse Vranglærere have bygget deres falske Lærdomme paa en Fornufts-Viisdom — Gnosis — kunne de alle kaldes Gnostikere; dog forstaaer man under denne Benævnelse kun en Mængde af enkelte Kjætterpartier i den gamle Kirke, som havde en Deel forvirrede philosophiske Begreber om Guds Væsen tilfælleds, men i Udviklingen af dette philosophiske Stof afvege fra hinanden. Iblandt disse Gnostikere ere Carpocratianerne blevne de meest berygtede, saavel for deres Lære, som for deres liderlige Levnet; og der kan vel ikke tænkes større Skjændsler, end disse Fornufts-Vise have ikke *alene, taalt* og gjort; men endog paastaaet at være en frie Mand værdige, og nødvendige til Salighed. Ved at læse om disse Kjættere, maa vel ethvert Menneske grue for de frygtelige Følger, som eet Menneske, hvormedig over Guds Ord, har ført ikke over sig selv alene, men over talrige Skarer, som blindt hen fulgte den blinde Veileder; grue maae vi vel ved at høre om et christeligt Religions-Partie større Laster og større Skjændsler og mere fordærvelig Lærdom, end man skulde troe de meest forstokkede Hedninger kunde hengive sig til; og dog er det vist, baade at saadanne Mennesker have været til, og at de have kaldt sig Christne, og at deres fordærvelige Lære og deres liderlige Levnet er en consequent Følge af deres Fornufts-Viisdom, som de have sat over Guds Ord, som de i Almindelighed forkastede som et Værk af en Djævel. Vel have nogle Lærde paastaaet at disse Carpocratianere ikke vare Christne, og ikke burde omhandles i den christelige Kirkehistorie; og til Christendommens Ære er det da ogsaa vist nok, at de

Digitized by Google

ikke vare Christne hverken i Liv eller Lære; vist nok er det, at de, som de saakaldte Christne i de sidste Tider, kun ansaae vor Herre og Frelser som et Menneske som dem selv; men skulde Carpocratianerne af den Grund udelukkes fra de Christne Religions Partier, hvormange bleve da tilbage? Skulde vi da ikke ligesaavel henvise til Hedningenes Samfund alle dem, som have talt ligesaa om Christus, efter hvem de ville navnes? Men i den christelige Kirke-Historie handles ikke alene om de sande Christne, men overhovedet ogsaa om alle dem, som have kaldt sig Christne, og derfor ville Carpocratianerne med ligesaa stor Ret omtales, som mange andre Vranglærere. Andre Lærde f. Ex. Mosheim have vel meent, at Carpocratianerne skulde omhandles i den christelige Kirkehistorie; men de have ikke kunnet overtale sig til at troe, at de virkelig have ført saa skjændigt et Liv, som Historien vidner om dem; og de have søgt, at svække Tilliden til vore historiske Vidner om dem, eller at forklare disse mildere.

Nu, menneskeligt er det vist nok, at dømme mildest om vore vildfarende Brødre; men Sandheden tør vi dog ikke træde for nær, og ville vi ikke følge Kirkefædrenes Vidnesbyrd om Carpocratianerne, da maae vi ganske tie om dem; thi andre historiske Kilder have vi saa godt som ikke. Ei heller finder jeg det saa nyt, at jeg ikke skulde kunne troe det, at Mennesker kunde hengive sig til den absurdeste Fornuftlære, og ansee den for Viisdom, og at en saadan Moralprædikant, som efter sin Lære kunde tiltraabe sine Medmennesker, følger mig og jeg skal lære Eder en nye Retfærdighed: I skulle æde og drikke i Eders Forsamlinger, og mættede og drukne skulle I slukke Lysene og bedrive Utugt med hinanden ifælleng, da vorde I salige, at en saadan Moralprædikant, siger jeg, maatte finde aabne Ører iblandt de hedenske Romere, som vel helst forsamledes der, hvor Vellystens Bæger kunde udtømmes uden Skye og

Digitized by Google

dertil i Guds Navn, som en god Sovedrik for Samvittigheden. —

I en lille, velskreven Afhandling har Hr. Guldner paa nye anstillet en upartisk historisk Undersøgelse om disse berygtede Carpocratianere. Den Flid og Nøiagtighed, han har viist i at undersøge og benytte Kilderne, den Agtelse, han røber for de historiske Vidner, og den Beskedenhed, han lægger for Dagen, i det han aldrig udgiver sine Hypotheser for andet, end hvad de ere, gjør hans Afhandling ligesaa lærerig som interessant. Resultaterne af hans Undersøgelser vil jeg i Korthed meddele, og henviser dem, som ville see Kilderne og disse sammenlignede og bedømte, til Afhandlingen selv, hvilken det neppe vil fortryde Nogen at læse. *)

Forfatteren handler i Afhandlingens 1ste Deel om **Carpocratianernes Oprindelse og Udbredelse, samt om mindre Religionspartier, som ere opstaaede af dem.** Hvad som han med Bestemthed har sagt herom er ikke meget, men det er os kjert, at han ikke har sagt mere, da det kun gavner Sandheden lidet, at fremføre utallige Hypotheser. Af Historikeren fordre vi ikke, at han skal skabe Kilder, men at han skal benytte dem.

De Gamles Beretninger om Carpocratianernes Stifter stemme ikke ganske overeens; men, naar de sammenlignes med hinanden, bliver Resultatet dette, at **Carpocrates**, som har

*) Meget høderligt dømmer ogsaa Prof. W. Gesenius om denne Afhandling, i det han i hans *Commentatio de inscriptione Phoenicio-Græca* S. 2 siger om den: In his autem conscribendis dicere vix possumus, quantopere et adjuti fuerimus et delectati peculiari quadam, quæ hoc ipso anno prodiit, de his Gnosticis commentatione, in qua omnis eorum causa tanta doctrina, tantaque judicandi subtilitate tractata est, ut aliorum paulo exiliores commentarios longo spatio post se reliquisse censendus sit doctissimus auctor.

Digitized by Google

givet Partiet Navn, har — ikke i Alexandria, som man i Almindelighed holder for — men paa Øen Cephalonia begyndt sin kjætterske Lære, men at denne dog egentlig er bleven udbannet og har faaet sin bestemte Skikkelse af hans Søn Epiphanes, som synes at have været en Yngling af herlige Naturgaver, som formodentlig Faderens Vildfarelser og egen Hovmod har bragt til den fortvivlede Lære, han egentlig blev Stifter af. Baade han og Faderen have kjendt Platos Skrifter. Epiphanes døde meget ung, saa at Kjætteriets Udbredelse ikke kan tilskrives egentlig ham, som lærte paa Cephalonia. Men ligesom mange andre Kjætterier i den gamle Kirke bleve udbredte ved Qvinder, saaledes var ogsaa her en vis Marcellina meget virksom, for at udbrede denne Lære. Hun kom i Anicets Tid til Rom, hvor hun lettelig samlede mange Tilhængere for en Lære, hvis Moral ret maatte være en kjer Føde for de udsvævende Romere. (omtrent Aar 150.)

Blandt Carpocratianerne opstode enkelte Partier, som mere eller mindre afvege i deres Philosophemer og i deres Lære fra de egentlige Carpocratianere. Blandt disse nævnes Adamiterne, som vare stiftede af en vis Prodicus, og havde deres Navn af Adam, som de vilde efterligne, og Cainiterne, som i deres Philosophemer vel brugte nogle Udtryk, som vare forskjellige fra Carpocratianerne, men i Hovedsagen stemte med dem.*) De ansaae Cain og Esav, Sodomiterne og Judas for de fuldkomneste Mennesker; især prisede de Judas — Forræderen — som den klogeste af Apostlene; thi han havde efter deres Mening derfor forraadt Frelseren, for at det Mysterium, som hidtil var skjult, nu kunde aabenbares og Hyste-

*) Den høieste Guddom, Verdens Sjæl, kaldte de *Sophia*, Visdommen. Derfra var Verdens Bygmester (*Demiurgen*) forskjellig, og denne Hysteron var det som var Lovgiveren i det G. T., Jødefolkets Gud.

Digitized by Google

ras (Jødefolkets Guds) Magt tilintetgjøres. Af denne deres Agtelse for Judas kaldes de ogsaa ofte Judaiter. —

Endnu nævnes flere ubetydelige Partier, om hvilke det er uvist, om de alle vedkomme Carpocratianerne.**)

I den anden Deel af Afhandlingen fremsætter Forfatteren Carpocratianernes Lære, af hvilken Hovedsummen er denne. Det philosophiske System, som Epiphanes lærte, er pantheistisk, og er i den gamle Kirke kaldet γνῶσις μοναδική. I Følge dette System var Monas (μόνας) alle Tings Ophav; denne Monas var dog egentlig ikke uskabt, men havde sin Tilværelses Grund i μονότης og ἑνότης. Foruden disse tre var der endnu et Væsen τὸ ἕν, som var nøie forbunden med Monas. Alle disse fire vare nær forbundne, og ligesom forenede i Eet. Fra disse høieste Æoner vare andre og ringere udflydte, om hvilke Kirkefædrene ikke har opbevaret nogen Efterretning.

*) Hr. Fuldner mener, at Quintillianerne, som ere stiftede af Quinden Quintilla, nedstamme fra Cainiterne. Samme Herkomst giver Danaus Antitactærne, Peratærne og Monoimerne, hvilke Forf. mener ikke høre herhid. Til Carpocratianerne regner Forf. ogsaa Florianerne, som ere stiftede af en romersk Presbyter, Florinus eller Florianus, dog anseer han ingenlunde deres Forbindelse med Carpocratianerne for sikker; og vist er det ogsaa, at de Grunde, hvorpaa han har støttet sin Hypothese, ere overmaade svage. — Endnu have der vel været flere afvigende carpocratianske Partier, hvis Navne og Lære Historien ikke har opbevaret os; og denne Mængde af kjætterske Partier bør ikke undre os; thi vi vide jo, at den lige Vei ikkun er een, muelige Afveie mangfoldige, Sandheden een, Løgnen mangfoldig. Meget mindre bør Nogen i vore Dage undre sig over den gamles Kirkes mangfoldige Kjætterpartier, eller tilskrive dette store Antal Kirkefædrenes Lyst til at forkjætre deres Brødre — da det er aabenbart, at Lyst og Varme for den sande Lære har drevet dem i Kamp mod Vranglærerne, og, fra saa kjændige Lærere, som f. Ex. Gnostikerne og især Carpocratianerne, maatte de vel søge at adskille sig.

Digitized by Google

Monas er adspredt og udgydt i hele Naturen; alt flyder tilbage til denne, og udgjør med denne et stort Legeme. Intet kan bestaae ved sig selv, men alene i og ved Monaden, hvad som ikke vil forbindes med denne Monas, forsvinder, og gaaer til Grunde. Derfor kunne de enkelte Skabninger ikke tilegne sig Noget; om Forskjellen mellem Mit og Dit kan der ikke tales; Fællesskab af Eiendomme er overeensstemmende med den høieste Guds Lov; (Ἴσος πανταχόθεν ἐκταθεὶς οὐρανὸς) og den høieste Guds Retfærdighed aabenbarede sig i denne Fællesskab af Eiendomme. (δικαιοσύνην τοῦ θεοῦ κοινωνίαν τινὰ εἶναι μετ' ἰσότητος.) Denne Frihed og Lighed, som saaledes bestod efter den høieste Guds Villie, er bleven forstyrret ved de underordnede Æoners Ondskab, og ved Menneskenes Daarlighed, da de af disse Æoner have ladet sig forføre. Iblandt de faldne Mennesker opstod nu Forskjel mellem Mit og Dit, og denne avlede igjen Forbrydelser. Epiphanes beraaber sig paa Rom. III. 20. VII. 7.

De ringere Æoner indførte denne Strid i Verden, for at de kunde danne sig særskildte Riger, som de kunde forestaae. De Folk, som vare udvalgte af disse Æoner (f. Ex. Jøderne af Jehova) dem gave de ogsaa Love og hellige Skikke, ved hvilke de vilde dyrkes af dem. Ethvert Menneske maatte nu ved at foragte, og paa alle Maader krænke disse Love, som Æonerne havde givet, stræbe efter at blive fuldkommen frie, for at kunne vende tilbage til den høieste Gud. Naar nogen døde uden at være blevet fuldkommen frie, saa blev hans Sjæl af Djævelen ført for den høieste Gud, som dømte den til at indesluttes paa nye i et andet Legeme, og denne Vandring blev saalænge ved, indtil han havde aldeles frigjort sig for Verdens Bygmesters Herredømme. Carpocratianerne have beraabt sig paa Luc. XII. 58-59, for at bevise Rigtigheden af denne Lære; i det de fortolkede Stedet saale-

Digitized by Google

des, at Modstanderen var Djævelen, Dommeren den øverste Aon, og Fængslet Menneskets Legeme. —

Endvidere lærte de, at Mennesket frelstes ved Troe og Kjerlighed, alt Andet var ligegyldigt; kun efter Menneskets Mening var Noget godt, Andet ondt; af Naturen var Intet Ondt (διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης σώζεσθαι· τὰ δὲ λοιπὰ ἀδιάφορα ὄντα, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, πῇ μὲν ἀγαθὰ, πῇ δὲ κακὰ νομίζεσθαι, οὐδενὸς φύσει κακοῦ ὑπάρχοντος.) Men ved Troen forstodes ikke Troen paa Christus, og ved Kjerligheden ikke den sande Kjerlighed til Gud og Menneskene; men Troen var dem en Overbeviisning om, at det høieste guddommelige Væsen var til, og denne Troe maatte avle Kjerligheden, eller en Længsel efter at kunne tilbageflyde til denne Urgrund, og med denne Længsel var forbunden en Foragt for, og Trods mod de underordnede Aoners Love og Bud.

Disse Aoner, Verdens Bygmestere, stræbe at forskaffe deres Love al muelig Anseelse, og de forfølge alle dem, som ville hæve sig til den sande Guds Dyrkelse; dog er det ved den høieste Guds Hjælp mueligt for Mennesket, at losrive sig fra deres Herredømme saaledes som Pythagoras gjorde, og især Jesus Christus, som med god Held søgte at afskaffe Jøde-Gudens Religion og forstyrre hans Rige.

Jesus er, som et andet Menneske, født paa en naturlig Maade af Joseph og Maria; hans Sjel var renere, frigere og stærkere end de fleste andre Menneskers. Derfor kunde han mere levende erindre, hvad han havde seet hos Gud; han kunde gjennemskue Verdens Bygmesteres Ræenker og Anslag, og lære Menneskene dem at kjende. For at han ikke skulde ligge under for Aonernes List og Efterstræbelser, skjænkede den høieste Gud ham en høiere Kraft, derfor kunde han uovervundet underkaste sig Jøde-Gudens Hævn; han maatte vel lide Korsets

Digitized by Google

Død, men hans Sjæl foer tilbage til Faderens, ha
blev i Graven. — Den Kraft, som Gud havde gi
og som var sammenflydt med hans Sjæl, den sam
tes og de sande Carpocratianere, som undertiden
ikke alene fuldkomnere end Apostlene, men endog
vel ogsaa bedre end Jesus Christus.

Epiphanes lærte ikke alene Fælledskab af E
nen og Fælledskab om Fruentimmer; og han
kommet til denne Lære ved følgende Raisonnement:
overeens med Guds Retfærdighed, at Qvinderne skulde
leds for Alle; thi han maatte gjøre Alt lige for Alle;
ogsaa overeens med andre Dyrs Exempel; og han be
rillige paa den Vellyst, som var indplantet i Me
Gud, og som ikke burde modstaaes eller udrydes,
Vellyst yttrede sig heftigere og mere vedholdende hos
Han beraabte sig ogsaa paa Platos Lære om Fælle
Qvinder; omendskjøndt Plato aldrig har sagt dette i
ning, hvori Epiphanes tog det.

I den første Deel af Afhandlingen giver For
Overblik over Carpocratianernes Liv, Sæder og

At Menneskker, som bekjendte sig til en saadan
meente, at man ikke alene burde foragte Religion
men endog trodse dem, have satt deres Ære i deres
have optaget i deres Samfund de liderligste Mennes
kunde findes i det udsvævende romerske Rige, maae
for rimeligt, og de ærværdige Kirkefædre vidne ogsa
om dem.

Som flere gnostiske Partier breve de forskjelli
Trolddom. De bare paa det høire Øre et ubekjen
eller brændt Mærke, enten for at de derpaa kunde kj
anden, eller for at det skulde være et Symbol paa d
hed, de skyldte den høieste Gud.

Digitized by Google

Ved deres Forsamlinger havde de Billeder af saadanne Mænd, som havde udmærket sig ved at bekjæmpe de ringere Goner, f. Ex. Pythagoras, Plato, Aristoteles og Jesus Christus. Disse Billeder bleve bekrandsede, og man offrede til dem. Efter Epiphanes's Død dyrkede Samenserne ham; Altarer og Templer vare ham helligede, Sange bleve affjungne til hans Ære, og hans Fødselsfest høitideligholdtes ved Nymaane, uvist om det skete kun engang om Aaret, eller i hver Maaned.

Daaben, som af nogle gnostiske Partier foragtedes, af andre billigedes, synes Carpocratianerne ikke ganske at have forkastet.

Ved deres Kjerligheds-Maaltider, som holdtes om Natten, overvældede de sig med Mad og Drikke. Efter endt Maaltid, slukkede de Berusede Lysene, og dreve tilsæng Utugt med hinanden.

Endnu tillægger Epiphanius dem større Skjændsler, som hverken bør nævnes eller høres, men som vi dog maae tro, da der ikke er nogen Grund til at drage hans Sandfærdighed i Tvivl. Ogsaa er der i forrige Aar blevet opdaget en Steenskrift, som rimeligviis hidrører fra disse berygtede Kjættere, og som viser os, at Kirkefædrene sandfærdigen have tillagt dem de Lærdomme, som vi maae grues ved at tænke muelige blandt Mennesker, som just trodsede paa deres Fornuftighed og Dyd. Ogsaa dette Monument, hvorom allerede tvende Afhandlinger ere skrevne, skal blive Læserne meddeelt.

Jac. Chr. Lindberg.

Digitized by Google

I. Predigten von Franz Theremin, königl. preußischem Hof- und Domprediger. Drey Bände gr. 8. Berlin bei Duncker und Humblot 1823. Erster Band. XX und 314 S. Zweiter Band. XXI und 322 S. Dritter Band. XXI und 331 S. (4 Rthlr. pr. Courant).

II. Es ist vollbracht. Predigt gehalten am Charfreitage von Demselben. 33 S. kl. 8. Berlin. 1824. (4 Groschen pr. Courant).

Saavel med Hensyn til Materien som til Formen hører denne Samling af Prædikener til de fortrinligste, Ref. nogensinde har læst; selv for den strængeste Critiks Domstoel maatte den stadfæste sig som saadan, og det har den ogsaa; ja selv hos de heftigste Modstandere af evangelisk Rettroenhed, der ellers, som klarligen nok kan sees af Röhrs Prædikerbibliothek, ingenlunde skaane dem, som ei dele deres Grundsætninger. De kunne ei andet, end tilstaae disse Prædikener alle de Egenskaber, som hæve et homiletisk Arbeide til den første Rang, og have intet at dadle ved samme, undtagen den crasse Orthodoxie,*) som hersker i samme, og som bekjendt nok er de rationalistiske Theologer den værste Anstødssteen og største Forargelse.**) Saaledes dømme disse om de foreliggende Prædikener; men for sande Venner og Brødre i Christo vor Herre have de langt høiere og vigtigere Betydning, Det er nu ei alene den Rigdom og Fylde af sunde og rene

*) Saaledes kalde visse Folk sand evangelisk Christendom.

**) Hr. Biskop Plum og hans anonyme Recensent i Litteraturtidenden ere ikke saa moderate; de fradømme ei alene disse Prædikener al Værd; men advare endog imod dem. See Biskop Plums Efterretninger 4 Forts. p. 60 og Litteraturtidenden for i Aar No. 17.

Digitized by Google

Tanker, som findes paa hvert Blad og hver Side, det er nu ei alene det skjønne, henrivende og kraftfulde Sprog, som strømmer fra Talerens Læber; det er nu ei alene den dybe og store Menneskekundskab, hvorpaa den erfarne Forf. overalt giver Prøver, hvor han taler om Menneskets vigtigste Anliggende; det er nu ei alene den strænge Orden i Dispositionen og Foredrag, den store Klarhed i Fremstillingen og Tydelighed i Udviklingen, der henriver den christelige og troende Læser, men det er meget mere og fremfor alt Forf.'s dybe Ærefrygt for det aabenbarede Ord, hans inderlige Kjærlighed til Frelseren, hans faste og urokkelige Troe paa ham den Korsfæstede som Guds Enbaarne Søn; det er meget mere og fremfor alt den evangeliske Kjærne, som hver Prædiken byder de Hungrige, styrkende og kraftig uden Tilsætning af menneskelig Visdom og Tant, ja meget mere og fremfor alt fordi Herrens Evangelium deri forkyndes som det er i *Sandhed*, en sand Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer. At man ei skal troe, at Ref. har sagt formeget, eller at han ubetinget bevidner Forf. sin fulde Agtelse og Kjærlighed, blot fordi han stemmer med ham i sine Anskuelser af Christendommen, eller at han i sin Iver skulde have overtraadt Sandheds Grændser, saa tillader han sig, førend han gaaer videre, at anføre, af Fortalen til det første Bind Følgende, der nokſom vil vise Enhver, hvilken Mand, de har for sig i den høiærværdige Forfatter. "Ved at udgive disse Prædikener, siger han, ønsker jeg intet inderligere, end at bidrage mit til sand Christendoms Udbredelse. Jeg troer, at vi have en Aabenbaring, som er noget andet, end hvad Fornuften af sig selv kan erkjende; at Christus er sand Gud og sandt Menneske; at hans Død har forsonet os med Gud, at Dyd og Salighed, som uden ham vare uopnaaelige, ere Forløsningens Frugter. Mangler denne Overbeviisning, saa er Christendommen et forvirret Chaos, saa taber Christus sin Fordring paa Ærefrygt og Til-

Digitized by Google

bedelse, hans Lære formaaer da ei mere at bidrage det, den lover, til Hjertets Renselse og Beroligelse. Med denne Overbevisning derimod, bliver Christendommen en Guds Kraft og Verdens Frelse: det har jeg erfaret med mig selv og med Andre; enhver Christen, han være Geistlig eller Lægmand, kan da ingen høiere Bestemmelse have, end at udbrede det efter denne Hensigt." Og paa et andet Sted: "Jeg veed, men det forstyrrer mig ikke, at der gives mange anderledes Tænkende. Jeg veed ligeledes, og jeg maatte troe det, om jeg ikke vidste det, at Christus har sin Menighed af troende Sjæle overalt; dem, fremfor alle, er denne Samling helliget; hvo de end ere, evangeliske eller catholske Christne, naar de kun ei vente Frelse af nogen Anden, end Christo, saa hilser jeg dem som mine Brødre." Saaledes taler Forf., og Ref. haaber, at enhver christelig Læser vil indrømme ham, at Sandheden af hvad han i det foregaaende har sagt dereved bekræftes. Ref. gaaer nu til de enkelte Prædikener, og skal bestræbe sig for at udvælge efter bedste Skjønnende, hvilket ei er let, da de næsten alle ere lige herlige og lige fortræffelige. Det første Bind indeholder 15 Prædikener, hvoriblandt 3 Festprædikener og en Casualprædiken, "om et feirende Folks Pligter" holden i Anledning af de Alliereedes Indtog i Paris 1815: af disse 15 Prædikener udtager Ref. den 2den og den 5te. Den første af disse tvende har til Overskrift "Christi Opstandelse som Christendommens Stadfæstelse," og er holden til Paaske 1815 over 1 Cor. Cap. 15. V. 17: "er Christus ei opstanden, saa er Eders Troe forfængelig, og I ere endnu i Eders Synder." I Indgangen taler Forf. med fuld Begeistring om Christi Herligheds Opstandelse, om det store Øieblik, da Lyset straalede frem gjennem Mørket, da Livet gik frem af Graven, da Menneskets Frelser overvandt Døden. Han gaaer derpaa lige til sit Thema, og viser, hvorledes Opstandelsen kan siges at stadfæste den hele Christendom; omtrent saaledes som fol-

Digitized by Google

ger: den hele Christendom bestaaer i Troe, Haab og Kjærlighed; Christi Opstandelse vækker Troen paa hans guddommelige Sendelse; den befæster vort Haab om at vi skulle opstaae; den renser vort Hjerte og vor Villie.

I det første Moment, at Christi Opstandelse vækker Troen paa hans guddommelige Sendelse, udvikler Forf. først i et kort Omrids Henfigten af Christi Komme, taler derpaa med høi Begeistring om de Tegn, som bebudede samme, om de Undere, som fulgte Frelseren og vidnede klarligen, at han, der skulde forkynde Guds Naade og Barmhjertighed, ogsaa var udrustet med hans Almagt. Han taler derpaa om Herrens Lidelse og Død, og viser hvorledes samme havde været uden Betydning, naar ei et Under større end alle foregaaende havde stadfæstet, at den, de havde korsfæstet, var den levende Guds Søn, hvem al Magt er given i Himlen og paa Jorden, og som selv er Livets og Dødens Herre. "Thi, saa siger vor Forf., havde Graven, der modtog ham, været hans sidste Bolig, havde han der hensmuldret i Støv med alle af Qvinder Fødte, havde han der, istedetfor at være Opstandelsens Førstefødte, selv maattet oppebie Dagen, hvor alt Kjød skal forynges; da kunde ei hans Død gjælde for et Tegn paa den guddommelige Kjærlighed; ei for mere, end et almindeligt Menneskes smertefulde Endeligt." Derpaa møder han med Kraft Tvivlerens Indvendinger, og gaaer saa over til at beskrive Christi Opstandelse i sin hele Herlighed; og derefter at gjøre Anvendelsen. Ligesaa skjønt og herligt behandler Forf. det andet Moment "at Christi Opstandelse stadfæster vort Haab om Opstandelse," han viser først at vi vel allerede maatte nære Haab om Udødelighed, ved vel at overveie, hvad vi derom kunne ahne og slutte ved Fornuftens naturlige Lys; men tillige, hvor sørgeligt det var, naar ei vort Haab havde bedre Grundvold og Støtte, naar det kun beroede paa Ahnelse og Formodning. At vi skulle opstaae, fordi Christus opstod,

Digitized by Google

forbi han talede, "de som ere i Gravene, skulle høre min Stemme; jeg vil opvække dem paa den yderste Dag," at vi derfor have fuldkommen Vished og Stadfæstelse, er Gjenstanden for Forf.'s videre Udførelse af dette andet Moment; han besvarer med Klarhed og Kraft de Indvendinger og Tvivls-Spørgsmaal, som lidet Troende maatte opkaste; med indtrængende Varme skildrer han det Fredens Hjem i Faderens Huus, som Herren er gaaet i Forveien at berede. At Christus er død for vore Synder og opstanden til vor Retfærdiggjørelse, at Gud derved har viist os Hsiden af sin Kjærlighed og Barmhjertighed ere de Bevæggrunde, der fremfor alle bør paaskynde, at vi rense vort Hjerte og vor Villie; saaledes gjennemfører Forf. det 3die Moment: "at ved Christi Opstandelse bliver vort Hjerte renset og vor Villie forbedret." Mod Enden samler Forf. sin fulde Kraft, i det han taler om dem, som uden denne Troe, dette Haab og denne Kjærlighed skulle træde for dens Domstoel, som er død for deres Synder og opstanden til deres Retfærdiggjørelse, og hvem Gud nu har overgivet al Dom. "De have ingen Undskyldning" — saa slutter han — "vilde de sige: Herre! mine Tanker klæbede ved Støvet; Jeg er opstanden, vil han svare, og saa maatte Enhver følge mig til Himlen; vilde de sige: Herre! jeg vidste ei om Dyden blev belønnet; Jeg er opstanden vil han sige, og saa stod Eders Haab fast; vilde de sige: Herre! jeg vidste ei om Gud elskede mig; Jeg er død, vilde han sige, og er opstanden: hvor vide I en Kjærlighed som denne? Den 5te Prædiken har til Overskrift: "om Bryllupsklædningen eller om Betingelserne til Salighed," og er holden paa 20de Søndag efter Trinitatis over Matthæi, K. 22, V. 8-14; i Indgangen taler Forf. i Almindelighed om Tilstanden efter Døden, og gaaer derpaa, efter endnu at have berørt nogle didhørende Materier, til Hovedsætningen: "Betingelserne for Salighed;" Dyd er en væsentlig Fordring, men Troe en endnu væsentligere

Digitized by Google

det er godt, det er altsammen meget godt; Ord erholdt sin fulde Betydning ved det, som Gu bøende talede: det er fuldbragt. Fuldbragte vare evige Raadslutninger; fuldbragt var Kjærlighedens største fuldbragte syntes ham de Troendes gode Gjerninger, som udøves i hans Navn." Med sædvanlig Kraft og Varme Forf. Karsets Ord paa Herrens Dødsdag; at han har til Opbyggelse og Velsignelse, derom vil ingen nære Tvi der har læst denne Prædiken. Ref. har nu intet videre tilføie. end sit hjertelige Ønske, at den høiærværdige Forf snart vil glæde sine Venner og Brødre i Christo med Fort sættelsen af den begyndte Samling.

J. Holm.

Nødværge mod Dr. og Prof. C. F. Horneman af H. Egge, Catechet og Capellan p. p. ved den tydske Garnisons og Frederiksskirke. Oversat af H. C. F. Lassen, Student. 56 S. 8.

"See, nu vil da ogsaa Egge drage til Feldts mod en gammel Mand, der alt er angrebet paa mange Kanter, og slaae sig til Ridder paa ham, vil gjøre fælleds Sag med Thi sted, for dog engang at vække Larm og Opsigt!" Denne Ind vending gjør min Ven sig selv i Forordet, paa visse Læseres Vegne, men svarer med fuldeste Ret, at hans Skrift er i Or dets egenligste Forstand et Nødværge, og det er, efter min Overbeviisning, ikke blot Egges Skrift, men ogsaa disse Li nier, og Alt hvad der fra christelige Præsters Side gjøres for at afværge Hr. Prof. Horneman og det hele Partie, som hører ham til, eller som han tilhører. Ingenlunde vil jeg

Evangelium mod den. Saavidt jeg veed, er Danmark det eneste Land, hvor de, som prædike efter Loven saaledes tvinges borgerlig til Nødværge; jeg har i det Mindste aldrig læst, at Kvækerne har klaget til Parlamentet over at Præsterne i den engelske Kirke ei vilde prædike efter deres Hoved, men efter de 39 Artikler, heller ikke veed jeg, der enten i Preusen, Sachsen eller noget tydsk Land er klaget til Regieringen over de Præster, som fulgde og forsvarede den Augsburgske Confession; men i Danmark har det attende Aarhundredes Opfyning i denne og i flere Henseender, som en daarlig tydsk Oversættelse, antaget en ganske egen Charakteer, saa her finder Summus Theologus og mange med ham, det meget fornuftigt, hvad deres udenlandske Mestere og Mønstere vilde kalde splittergalt. Vi nødes altsaa til at stikke Fingeren i Jorden, og udsætte os for alle Udlændingers Latter, ved juridisk at bevise, det umuelig kan være nogen politisk Forbrydelse at holde Lovene, og holde sin Embeds-Eed, men at det derimod er en dobbelt, naar man ikke blot selv bryder dem, men klager over dem, der ikke vil! Jeg veed meget godt, at man i Danmark ogsaa maa være beredt paa at høre, det er intolerant, uchristeligt, ukjærligt, ja vel endog fanatisk at føre dette Beviis, og bruge dette Nødværge; thi hos det uchristelige Partie herinde lyder Modsigelsens Grundsætning saaledes: du maa ikke sige dig selv imod, det er: ikke sige Andet end hvad du selv giver hørt, men Alt hvad du ikke giver hørt, skal du dristig modsige, uden at lade dig paa mindste Maade forstyrre af at man vil bevise dig, det er Selv-Modsigelse, hvad det jo umuelig kan være, naar det er nødvendigt til dit eget Forsvar. Hvad der saaledes, efter det attende Aarhundredes Opfyning især hos Prof. Hornemann, skal være Tilfældet med Bibelen, at der betyder Ordene hvad Ingen skulde troe, tit ganske det Modsatte, af hvad de burde, det er virkelig herinde Tilfældet med mange Ord i

Digitized by Google

vore Modstanderes Mund; saa naar de rose sig af at være grændseløs tolerante, overbærende og kjærlige, da vil de have Ordene saaledes forstaaede, at de ligefuldt kan vise den høieste Ukjærlighed og Intolerance mod os, og ei engang behøve borgerlig at taale, vi prædike efter Loven. Naar de derimod paastaae om vores Christendom, at det er den, der har avlet alle de Forkjættrelser, Forfølgelser og Grusomheder, hvoraf Kirkehistorien skal vrimle, saa den er i Følge sin Natur aldeles nødvendig intolerant, forfølgelsessyg og ukjærlig i høieste Grad, naar de sige det, da vil de have Ordene saaledes forstaaede, at vi, efter vor egen Christendom skal være saa uhyre kjærlige, fredelige og tolerante, at selv naar de nægte os Kirke-Fred, og anklage os for Øvrigheden, skal vi dog, for ikke at gjøre Uro i Kirken eller sætte vore Forfølgere i Forlegenhed, afholde os fra al Modsigelse, og fremfor Alt fra at føre det gruelige Beviis, at vore Modstandere selv er hvad de beskylde os for at være: Sværmere og falske Lærere! Det følger af sig selv, at da deres Tolerance endog driver dem til det fortvivlede Middel, at anklage os borgerlig, skjønt de har Lovene imod sig, at den da vilde drive dem til det Yderste, hvis de havde Lovens Medhold, men vores Intolerance skal ikke engang tillade os at gjøre Brug af Lovenes Medhold til at afværge deres Forfølgelse. Med saadanne Folk er det aabenbar umueligt at tale sig tilrette, man maa lade dem snakke, til Munden af sig selv gaaer i Baglaas, men naar de borgerlig forsnakke sig saa grovt, at de bevæger Øvrigheden, dog endelig at holde Styr paa dem, der haardnakket lyde Loven og holde deres Lev, da maae vi gjøre Øvrigheden opmærksom paa, at det er Meningen af deres forskruede Snak, og bede om, at de maae henvises til Domstolene, for der enten at bevise deres ærerørige Beskyldninger, eller lide den Straf, som Loven fastsætter, for hvem der selv begaaer en Forbrydelse og sigter en Uskyldig derfor, hvad aa-

Digitized by Google

benbar er Tilfældet, naar Prof. Horneman beskylder Pastor Egge for falsk Lærdom! Naar man raaber, det er ukjærligt og uchristeligt, fordi, som Spotteren Julian sagde, Trængsel jo er de Christnes Deel af Verden, da svare vi blot: hvor kan det undre eder, at vi, som, efter eders Paastand, slet ikke kjende den sande Christendom og Kjærlighed, ei heller øve dem, og hvad da! det er jo kun om det borgerlige, juridiske Forhold til Staten vi her tvistes, og der er jo ikke Spørgsmaal om Christendom og Kjærlighed, men kun om stræng Retfærdighed, som desuden jo er det Eneste, I forlange selv af Gud, end sige da af Mennesker, og det saa formørkede, *blinde* og usle Mennesker, som vi jo er i eders Øine! Vi kan virkelig ei heller skjønne rettere, end at naar eders den sande, kjærlige Christendom tillader eder, saavidt I kan, at udelukke og udstøde os af Kirken, og forbittre os vor borgerlige Stilling, at da maa sagtens vor den falske, ukjærlige Christendom tillade os at beuge Modværge, om det end for eder skulde have høist ubehagelige Følger; thi det er dog vel i sin Orden, at de ukjærlige Hjerter ei tee sig synderlig smmere end de kjærlige, og at de, der (som I sige) troe: gode Gjerninger due ikke, jo grovere Synders jo bedre, at de ikke er meget bangere for at synde, end hvem der lægger an paa at bevise, de ingen Synder er, men kan fortjene Himmerig med deres gode Gjerninger.

Denne disputatio e concessis og argumentatio ad hominem er her den eneste brugbare, thi hvor let det end lod sig bevise, at Christne, der, efter Apostelens Bud, ei maae lide som Misdædere, eller som de, der trænge sig ind i fremmed Bestilling, at de ingenlunde maae taale; at deres borgerlige Forhold stilles i et falsk Lys, og at en christelig Præst allermindst maa taale, at man fværter ham hos en christen Øvrighed, som en falsk Lærer og en Fiende ad sand Christendom; hvor let det end er at bevise, man maa dog aldrig

Digitized by Google

vente at kunne overbevise Modstandere derom, som sætte deres Frihed og Selvstændighed i at trodse selv de soleklareste Beviser for hvad der ikke er efter deres Hoved. Naar vi derfor desuagtet vise, at vi netop som Christne, der elske Lyset og hade Mørket, ere forbundne til, med Guds Hjelp, at forstyrre den Mørkhedens Gjerning, hvorved man stræber at kaste de sorteste Skygger paa Jesu Christi Evangelium og dets redelige Forkyndere, da er det ikke for Modstandernes, men for vor milde christne Øvrigheds og for sandhedskjærlige men tvivlraadige Brødres Skyld, i hvis Øine vi maae ønske og tør haabe ei blot at findes juridisk angerløse, men christelig uskyldige, saa falder Nogen ved vort Nødværge, ligger han paa sine Gjerninger, og maa tage Skade for Hjemgjæld. Saaledet jeg derfor troer, at Pastor Egges Nødværge vil overbevise vore theologiske Modstandere om den himmelraabende Ureet, de baade kirkelig og borgerlig gjøre Præster som ham, ved at indvælte sig paa dem, udskrige, og selv hos Øvrigheden sværte dem som falske Lærere, Moraliteten og Staten farlige Prædikanter; saa vist troer jeg, at Pastor Egges Skrift vil overbevise baade vor milde Øvrighed og alle sandhedskjærlige Læsere om, at det for Øieblikket er christelige Præster i Danmark aldeles umueligt at holde Fred, da Modstanderne ei engang vil unde dem Kirke-Fred til at rygte deres Embede efter Eed og Pligt. Ligesaalidt tør jeg haabe at undgaae de haardeste Bebyldninger, fordi jeg her frimodig blotter Ureetens Hemmelighed, det Mørkhedens Uvæsen, at ville, under Raab paa sand, renset, practisk Christendom, udrydde al sand Christendom af Landet, under Skin af Omhu for Kirkens Fred og Statens Vel, at ville føre Øvrigheden bag Lyset, og dække dens Forstørrelse mod sine troeste, lydigste Embedsmænd, der med Alvor og Iver forkynde den Christendom, Loven frelyser, og hvis velsignede Virkninger paa alle borgerlige Forhold snart et heelt Aartusinde hos os har aabenbaret; nei, jeg er-

Digitized by Google

beredt paa at udskriges for den intoleranteste Kjætter-Mager, Jorden har baaret, ja, jeg er beredt paa meer end det, beredt paa det Værste, der kan times, og veed meget godt, hvad jeg vover ved saaledes at optræde mod et talrigt og verdslig talt, mægtigt Partie; men jeg har det Haab til Sandheds Gud, at alle Sandheds Venner skal føle, det var nødvendigt, føle, at den Religion, der altid førde Lyset med sig, ei kan lade sig fordrive ved Mørkets Vaaben, dens Præster ei tie med Sandhed, naar man sværter og bekryver dem hos Øvrigheden, hvis Bifald de maae sikkre sig, der gjøre hvad dens Love kalder Godt. Jeg veed, at ikke blot mine Skrifter, men mit Levnet vidner, at jeg ønsker en saa udstrakt Religions-Frihed og Tale-Frihed, som der paa nogen Maade lader sig forene med borgerlig Orden, og at jeg virkelig troer, en christelig Præst skal i vore Dage tale meget, uden at kalde Kirke-Lovene til Hjelp; men just derfor er det min særdeles Pligt, da Modstanderne, trods mit udtrykkelige Advarsel, ei vil lade deres Skumlen over Præster efter Loven fare, da at stille dem i deres rette borgerlige Lys, som falske, tvetungede Lærere, der stræbe at undergrave den Kirke, de kaldtes og have forbundet sig til at understøtte og forsvare. Her kan ikke være Tale om Skaansel og Barmhjertighed, thi her er Spørgsmaalet kun, om den Skyldige eller den Uskyldige skal lide, om Lys eller Mørke, om Sandhed eller Løgn skal vinde, her er ikke Spørgsmaalet om at afvinge Nogen en hyklelsk Bekjendelse, men kun om at tvinge dem, der ei kan lide Statens Troes-Bekjendelse, til dog at taale den anbefales og forsvares af hvem der vedkjender og tilegner sig den, tvinge dem til, dog af Klogskab at øve den borgerlige Tolerance mod os, vi gjerne af christen Kjærlighed og Afskye for Hyklerie vil øve mod dem, og det veed jeg, selv betænksomme Tyrker og Hedninger maae finde ret og billigt. At jeg ikke er af dem, der mene, Christendom kan udbredes ved Magtsprog, eller at

Digitized by Google

den er forsvaret, naar det beviſes, den har Lands-Loven for ſig, det veed man, og jeg vil her udtrykkelig yttre det Ønſke, at den literaire Strid om Religionen maatte være uden alle juridiſke Følger; men vil Modſtanderne have Lov til, uden borgerlig Ulæmpe, at beſtride Kirkens Bekjendelſe, maae de dog ſandelig ikke, ſom hidtil, ſtræbe at ſtemple dens Forſvar til en borgerlig Forbrydelſe; thi da nøde de os aabenbar til, baade ſom Chriſtne og gode Borgere, at ſtille os ved deres Side i Lovens Lys, og bede Øvrigheden ſtille denne vor borgerlige Trætte!

Til Slutning maa jeg ikke forte min Glæde over at ſee en theologiſk Students Navn paa den veltrufne Fordanſkning; thi det er mig et glædeligt Vidnesbyrd om, at dog ikke alle de Yngre regne ſig det til en Ære, hvad vi Ældre, ſelv i Letſindighedens Aar, halv undſaae os ved, at være "Hornemans Tilhørere;" thi ſandelig, at hans Forelæsninger er priſelige, ja at de er ſkriftmæſſige, det er mig en Gru at høre af theologiſke Studenters Mund.

N. F. S. Grundtvig.

Catholicismens og Proteſtantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. Af Dr. H. N. Clauſen, Prof. i Theol. ved Kjøbenhavns Univerſitet. Kbh. 1825. 55 Ark. 8. 6 Rbdlr.

At Kirkens Lære, Ritus og Forfatning ſtaae i et viſt aandeligt Forhold til hinanden, ligeſom Chriſtus til Menigheden, er en Foreſtilling, ſom i og for ſig har ſaa meget Tiltrækkende for den chriſtelige Tænker, at en Behandling af de kirkelige Syſtemer fra denne Standpunkt, hvorved Læren betragtedes ſom et klart Udtryk af Troen og Bekjendelſen, Kirkeſtikkene

Digitized by Google

som en symbolisk Fremstilling af det samme Ord, der levede i hine, og Kirkeforfatningen, som den ydre Form af de Helliges Samfund paa Jorden, der i Evangeliet og Sacramenterne forbindes til eet Legeme, ei kunde synes andet end ønskelig. Kun saaledes, meente vi altid, kunde de Differentser, hvorved de christelige Menigheder ere charakteriserede, rettelig forstaaes og vurderes; thi det er vist, at hvad der er skildt i Lærdommen skal den udvortes Skik eller Forfatning aldrig kunne forbinde; og omvendt, hvor kirkelig Skik og Forfatning have en vis selvstændig eiendommelig Charakteer, der kan man og med Rette slutte til en vis bestemt Fremstilling af Bekjendelsen i Læreformer og Lærenormer. Det er altsaa aabenbart, at en genetisk Bearbeidelse af disse Hoved-Momenter i Kirkens Udviklingstilstand paa Jorden (i den stridende Kirke) nødvendig maa være en Opgave for den videnskabelige Theologie, og at der maa gives ligesaavel en sammenlignende Liturgik og geistlig Statsvidenskab, som det hvad nogle nyere protestantiske Theologer, efter Marheinecke, have betegnet med Navnet: Symbolik, nemlig en sammenlignende Fremstilling af de kirkelige Partiers Lærebegreb og dettes Henførelse til Christendommens Kilder og Grundvolde. Og at en Bearbeidelse af hele Kirkens System fra alle de angivne Synspunkter maatte lede til det fuldstændigste Resultat, er noget, som vel heller ingen vil kalde i Tvivl.

Med saadanne Forventninger toge vi dette Prof. Clausens Skrift i Haanden, og meente, efter hvad Titlen udsiger, her at finde en ordentlig Architektonik af den kirkelige Videnskab, en saadan Fremstilling nemlig af Kirkens Troesfundamenter og Lærenormer, at man i den bestemte Charakteer, som i disse var afpræget, saae de øvrige kirkelige Forhold i Gudstjeneste og Forfatning antydede, og atter i alle liturgiske Bestemmelser, i Kirke-Regimente, Disciplin o. s. v., gjenkjendte den Typus, som for Læren var given i Symbolerne. Men

Digitized by Google

allerede den Plads, som Forf. har anviist Kirke-Læren, et Slags Intermundium imellem Kirkens Forfatning og Ritus, hvor Læren staaer i Grunden ligesaa ørkesløs, som Forf. vil have at Kirken skal være i alle aandelige Ting (S. 8), viser, hvor lidet han har begrebet sin Opgave. Føier man hertil, at alle tre Dele ere behandlede som fuldkommen isolerede Ting (thi Kirken selv kan umulig være det forbindende Begreb i en Fremstilling, hvis Object den netop er); at enkelte Stykker derfor indskydes fragmentarisk i denne eller hiin Afdeling, som unægtelig efter deres Væsen høre ind under en anden; at adskillige af de meest betegnende Punkter for begge Kirkers indvortes og organiske Forhold reent ere forbigaaede (saasom den forskjellige Opfattelse af Forholdet mellem Loven og Evangeliet i begge Kirkerne, der egentlig er Grundformen for begges Lære, Forfatning og Ritus), og andre ligesaa væsentlige Skjelnemærker, hvor det gjelder om at fixere den symboliske Differents (hvortil jeg især regner en nøiagtig Bestemmelse af Traditionens forskjellige Arter) forgjeves søges, saa vil man ei uden Rimelighed formode, at ogsaa Udførelsen af Opgaven i det Hele er mislykket. Dersom det fremdeles ikke er at nægte, at en videnskabelig Construction af det givne Stof (og en saadan har jo Forf. villet levere; paa den er det han grunder sit Kald som theologisk Lærer) burde begynde fra det christelige Livs Elementer, og paa disse, som paa de levende Grundstene, lade den hele Bygning reise sig for de troende og forskende Christnes Øine, som selv ere kaldede til dette Værk, men at den derimod ikke burde gaae ud fra et collectivt Begreb, fra en Complexus, der selv nødvendig forudsætter en heel Række af Begreber, som ere gjort levende og anskuelige ved den foregaaende Behandling (og altsaa allermindst fra Begrebet af Kirken, som uden de Troendes Liv i Christo forud er begrebet og Aabenbaringens Betydning fra alle Sider betrygget, ei kan trænge frem i sin tilbørlige Stil-

kelse), saa vil man, ved at see Forf. gaae den ganske modsatte Vei, ei finde det urimeligt, at i denne Bog faae Spor af ægte-videnskabelig Behandling ere at antræffe, men vel af en sagkaldet Kritik, der alene i Kritiseringen, som saadan, bilder sig ind at have løst Videnskabens Problemer og fyldestgjort dens Fordringer.

Dog, for ikke med Vidende og Villie at gjøre Forf. nogen Uret, maae vi tilstaae, at en vis videnskabelig Stræben og Retning (i det mindste hvad mange og største Delen af Læserne vilde benævne med dette Navn) gaaer gjennem Bogen. Man kan altsaa dernæst fordre af os, at vi her, før vi gaae over til en Interesse af en høiere Art, som ligger i den Gjenstands Beskaffenhed, Forf. har foresat sig at undersøge, først i Almindelighed bestemme, hvad Slags Videnskabelighed det er, han hylder og stræber at indføre. Og skulle vi betegne den med sit rette Navn, da er det — saa utroeligt det end maatte synes og saalidet Forf. selv maaskee har Lyst til at underskrive det — et Affald (ramentum) af den ægte Naturphilosophie, som, indpodet paa det attende Aarhundredes idealistiske Systemer, satte Mennesket, et Atom i Aandeverdenen, lig det guddommelige Væsen, og hans Personlighed lig den guddommelige Kraft, hvorved da den Erkjendende og Gjenstanden for hans Erkjendelse faldt sammen som identiske. Vi ville ingenlunde dermed sige, at Forf. har øst af den nyeste Naturphilosophies ægte Kilder, eller tilegnet sig dens Lærdomme som integrerende Dele af sin Theologie; heller ikke kunde det falde os ind, at gjøre ham den grove Beskyldning, at han, som Daub f. Ex., havde drevet den ideale Construction til en saadan Spidse, at den nødvendig atter maa søge en historisk Basis i Aabenbaringen, for selv at vinde Indhold og Realitet.*) Alt dette vilde Forf. vel frabede sig, hvad enten

*) Rec. sigter her til det Skridt, som Daub gjorde, ved at skrive sin Judas Ischarioth.

Digitized by Google

det skulde være Last eller Roes; vi heller er det vor Agt at tillægge ham noget, som rimeligvis af ham selv vilde regnes til *dona superaddita*; men ligesaa lidet kunne vi forsvare det at nægte ham en Deel i den Transsubstantiations-Act, hvorved Naturphilosophien har forvandlet al positiv Sandhed til en ideal Anskuelse, saa Elementerne, hvori al Viden inecorporerer sig, som i sit rette Brød og Vin, kun under Form af Accidentser blive tilbage. Det er dette Figment, hvoraf egentlig hele den Theologie er fremgaaet, som Prof. Clausen bekjender sig til; og hvad der i den kaldes videnskabelig Aand, er intet andet end en blot Forflygtigelse af al historisk Sandhed og Vished, som den døde Materie, de blotte Elementer, bør skulle forvandles. Thi i disse høiere Regioner, hvor naturligviis Christendommen, som historisk betinget og fremtrædende i Tiden efter Guds evige Raadslutninger, ikke har hjemme, gielder al Historie kun som en lav og foragtelig Empirie, der maa underkastes Ideen, for at blive et Led af Erkjendelsen; ethvert Dogme kun som et Bundfald af den høiere idealske Sandhed, der ingen anden Lov erkjender end Individets absolute Begriben. Med den simple Forstand, som nødvendig kræver en aandelig Erfaring og et aandeligt Vidnesbyrd, før den giver sig til at tale om aandelige Ting, har den Fornuft, som her fører Herredømmet intet at bestille; men som den construerer Tingene, saaledes maa Forskningen finde dem i det givne Stof. Det Universum, som saaledes oplukkes paa Ideens Bud, er egentlig intet andet end et Spindelvæv, som med sine brogede Tanketraade indvæver og omspænder hele den positive, aabenbarede, historiske Verden, saa dennes Gjenstande kun kunne igjennem som luftige Skikkelser eller livløse Skyggebilleder. Men dog — hvo skulde troe det? alt Mægtigt og Kraftigt fordrages vel, som det lyder, med denne ideale Anskuelse af Tingene; det Hellige bliver ligesaa fuldt som det Vanhellige betragtet som et Gjennemgangspunkt

Digitized by Google

for den til det rene Lys fremstræbende Fornuft, og selv Mysteriernes Dunkelhed har intet Anstødeligt, kun de ville lade sig begribe som de Indviedes Eiendom (hvorved disses Gnosis kommer til at udgjøre deres egentlige Indhold), eller i det mindste som Hylstere for den i Universet aabenbarede poetiske Sands. Alle historisk-fixerede Begreber faae ved saadan Behandling af Videnskaben ei blot en anden Stilling til hverandre indbyrdes, men rykkes alheles ud af deres eiendommelige Sphære; og denne Operation kalder man: at befrie dem fra det Empiriske. Hele Theologien bliver saaledes et Product af Speculation (Side 510); og hvad Aanden paa denne Maade selv har construeret, det behersker den naturligviis i alle Retninger. Løgn og Sandhed, Ondt og Godt blive de sidste Vendepunkter paa Identitetens Bane, og indenfor det videnskabelige Gebeet er det kun et Beviis paa Fremstillingens Universalitet, at begge Synsmaader, baade den, som viser hen til Sandhedens, og den, som viser hen til Løgnens Pol, finde deres adæquate Udtryk.*) Universal og idealsk Sandhed bliver overhovedet enhver Fremstillings Løsen, som efter disse Grundsætninger vil kaldes videnskabelig; det Universale i Modsætning til al positiv Individualitet (som dog er Livets, Naturens og Aabenbaringens Særkjende), det Idealske i Modsætning til det Historisk-Reale og ved Erfaring Bevidnede og Stadfæstede. En saadan Videnskab flyer naturligviis, ligesom Forf.'s protestantiske Kirke al Berøring med jordiske Former og Forhold, hvis isinefaldende Dualitet heelt ubeleiligt kunde minde om det forkrænkelige Princip, som Men-

*) Forf. gaaer aabenbart meget videre, end her er antydet, naar han overfører denne for den simple, forstandige Betragtning uforligelige Modsætning paa Skriftens Lærdomme, og dermed vil godtgjøre disses Bestemmelse og Brugbarhed for enhver menneskelig Individualitet. Man eftersee det classiske Sted S. 343 fra Ordene: "Thi naar vi læse i Skriften" o. s. f.

Digitized by Google

neffets Viden dog (hvis man skulde nødes til at indrømme det) nødvendig maatte have tilfælles med Mennesket selv. Men er først hiin Basis undergravet, det historiske Hegn gjennembrudt, som værner om Aabenbaringens Helligdom, saa har Videnskabens Expert Ret til at anvende alle Former, bibelske og ubibelske, christelige og uchristelige, orthodoxe og heterodoxe; thi de ere for ham netop kun Former, der i den høiere, Identitetens, Sphære tabe deres Betydning. — En saadan Videnskab kjender Bibelen kun under Navn af "kjødelig Visdom" (2 Cor. 1, 12) og advarer os mod Forførelse af slig "Philosophie og tomt Bedragerie" (Col. 2, 8); Kirken kalder denne Synsmaade, overført paa den christelige Lærdom, gnostisk, og har allerede, fra den først kom til Orde, stemplet den som et Kjætteri; og selv fra en beskeden verdslig Philosophies Domstoel vilde den blive afvist som Sophistik.

Dog nok herom for det første. Jeg har dermed kun i almindelige Omrids villet tegne den Aand og Retning, som gaaer gjennem Prof. Clausens Bog; og hvis nogen har Lyst at kalde denne Aand videnskabelig, kan jeg intet have derimod (vor Tid er jo desuden vant til at anse selv de individuelleste Benævnelser som et Fællesgods); kun maa jeg som christelig Protestant protestere imod enhver saadan uchristelig Ting, den kalde sig Videnskab, eller hvad den behager. Forresten vil man finde Belæggene til min Paastand i hele den følgende Recension.

Men da nu foreliggende Værk frembyder os en stor Mangfoldighed af Gjenstande, saa bliver det nødvendigt, at vi strax fra Begyndelsen af orientere os og Læserne, som ere tilsinds at følge vor Analyse af samme. Vi mene da først, at det er klart og uden for al Tvivl, især for den i Skriften og Historien forstaende Protestant, at Kirke-Læren er den indre Kjerne, det levende og bannende Princip i alle Kirkens øvrige Forhold. Fra den altsaa, som den er opfattet, fremstillet og

Digitized by Google

bedømt i Forf.'s Værk, skal vor Betragtning gaae ud, og til de Resultater, som vi ved denne Undersøgelse have vundet, vor Udsigt over de øvrige Afsnit i Bogen knytte sig. Nu kunde det vist nok synes meget naturligt, om vi i denne første Afdeling af Recensionen motiverede vor Mening om Udførelsen af de enkelte Stykker, ved i Forveien at kaste et Blik paa de store Forhold, af hvis Bestemmelse Dogmernes Fremstilling overhovedet afhænger i ethvert systematisk Foredrag. Jeg mener dermed saadanne Cardinalpunkter, som Forholdet mellem Fornuft og Aabenbaring, Troe og Viden, dernæst Begreberne af Kirke og Samfundsbekjendelse (Symbolum). Men da hverken hine Forhold nogensteds ved Nøiagtighed ere angivne, eller Begreberne af disse have nogen Slags Consistents hos Forf., saa syntes det os et forgjæves Arbeide fra først af at ville bringe Enhed ind i Modsigelserne og Indhold i det Tomme. Forf. vilde da dersaaben tilsidst bebrejde os for, at vi ikke havde forstaaet ham. For altsaa at sikre os mod enhver saadan Exception, og for at erholde en objectiv Maalestok for Forf.'s subjective Anskuelser, have vi foretrukket at begynde fra hans Kritik over det Enkelte i den protestantiske Kirkelære, hvoraf vi erfare, i hvad Forhold han har stillet sig selv som Lærer til Menigheden. Hvad han da siden maatte kritisere og protestere enten mod Protestantismen i Almindelighed eller i Sammenligning med Katholicismen, eller philosophere over religiøs og moralsk Bevidsthed, speculativ Interesse, Fornuftens Antinomier og Autonomie: vil altsammen lettere kunne reduceres til sit sande Gehalt, naar Forf.'s Competence først er afgjort, eller, for at tale i hans Sprog, udmidlet. Thi hvo der vil bedømme og sammenligne hvende Kirkers Lærebegreb maa dog vist nok — hvad alle christelige, ligemeget katholske eller protestantiske, Lærere ville indrømme — som troende Medlem være indlemmet i eet af Samfundene; men hvo som modsiger begges Bekjendelse i Grund- og Hovedlærdommene og

Digitized by Google

saaledes udelukker sig selv af det kirkelige Samfund (der alene ved Eenhed i Troens Bekjendelse og Sacramenterne forbindes til eet Legeme), viser netop derved sin Incompetents til at bedømme nogen af Delene. Jeg veed vel, at Schleiermacher fordrer, man skal tage et Standpunkt udenfor Christendommen, for at kunne construere den religiøse Bevidstheds Former, saaledes som de i den ere nedlagte og aabenbarede; og maaskee har Forf. af dette Værk villet efterligne den store Dialektiker, ved ligeledes at sætte sig udenfor og over begge Kirkers Systemer, hvis Forfatning, Lære og Ritus han beskriver; men det veed jeg ogsaa, at, er der nogen Grund-Lögn til, som angriber Aabenbaringens inderste Væsen og Natur, saa er det denne; og Schleiermacher har i det mindste, ved at udtale den, ei godtgjort sin christelige Ærlighed, men vel lagt sit dialektiske Overmod for Dagen.

Hvad Vei vi altsaa i den følgende Bedømmelse af dette Værk ville følge, er herved tilstrækkelig angivet. Kun dette maae vi endnu bemærke, at da Forf.'s Fremstilling af den protestantiske Kirkelære ingensunde er fuldstændig, ei engang i det, han har gjort til sin egentlige Gjenstand, nemlig dens symbolske Afvigelser fra Katholicismens System, og følgelig de Lærdomme, som den har tilfælles med denne og enhver christelig Menighed, kun løselig hist og her berøres, eller, vel og aldeles forbigaaes, kan man ei vente nogen fuldstændig Opfyldelse over hvad Forf. har tilegnet sig eller forkastet af Troeslæren — hans Protestantisme — men aphoristisk, som han selv har givet de enkelte Momenter, saaledes maae vi optage dem i Betragtningen. Kun af det, hvad vi kunne kalde den anthropologiske Deel af Systemet — og som unægtelig maa indeholde et Compendium af Frelsens og Helliggjørelsens Orden — finde vi en temmelig detailleret Foreſtilling i Forf.'s Bog, og dertil er det vi nu først og fremmest ville vende vor Opmærksomhed.

Digitized by Google

I.

Arvesynden og Forløsningen.

1. Skriften lærer, at alle Mennesker ei blot fattes den Roes, de skulde have for Gud (Rom. 3, 23); men at de af Naturen ere Vredens Børn (Eph. 2, 3); d. e. at de nødvendig blive en Gjenstand for den hellige og retfærdige Guds Mishag, fordi ingen ved naturlige Kræfter kan gjøre Guds Lov fyldest. Dog denne Natur er ikke den oprindelige, som skabtes i Guds Billede; det er ikke Mennesket, som det gik ud af Skaberens Haand, reent og fuldkomment, der finder denne Strid i sig mellem Kjød og Aand, som en overvindelig Strid; men det er den faldne Natur, en ved det oprindelige Affald fra Guds Lov i Menneskeslægtens første Stammeforældre fordærvet Natur. Thi "ved eet Menneske kom Synden ind i Verden, og ved Synden Døden, og Døden trængte igjennem til alle, fordi de alle syndede" (Rom. 5, 12). Saaledes er Menneskets Forkrænkelighed selv, efter Skriftens Lære, en Følge af denne oprindelige Synd, og alt hvad Syndigt og Forkrænkeligt er i Tanke, Villie og Begjering fremgaaet af samme Dødspire, som hvert Menneske bærer i sig. Hvorfor den hellige Apostel, i dyb Følelse af denne for Aanden uværdige Trældom, udbryder: "Jeg ulykselige Menneske, hvo skal udfrie mig af dette Dødsens Legeme!" (Rom. 7, 24). — Men Skriften betegner ved Kjød og Legeme i denne Sammenhæng aabenbart ikke blot den sandselige Natur, men overhovedet det uigjenfødte Menneskes Natur. Thi ligesom ved Aanden forstaaes det nye, ved Guds Raade og efter Hans Billede til Hans Erkjendelse (Col. 3, 9) og Retfærdighed (Eph. 4, 24) gjenfødte, Menneske, saaledes betyder Kjødet det gamle, ved Synden fordærvede, Menneske. Og som Kjødets Sands er Døden og Fiendskab mod Gud, saaledes er Aandens Sands Livet og Fred med Gud (Rom. 8, 6. 7). — Saaledes sætter Skrif-

Digitized by Google

ten denne Lære om Syndefaldet i den nøieste og uopløselig Forbindelse med Læren om Gjenfødelsen og Forløsningen. "Med mindre nogen bliver gjenfødt af Vand og Aand" — siger Herren til den jødiske Skriftkloge Nicodemus — "kan han ikke komme ind i Guds Rige. Thi hvad der er født af Kjød er Kjød, men hvad der er født af Aand er Aand." (Jo. 3, 5. 6). Og som den første Adam bragte Død og Forkrænkelse over hele Menneskeslægten, saaledes — lærer Apostlen Paulus — er den anden Adam bleven os til en livgjørende Aand (1 Cor. 15, 45). Han er bleven vort Liv ved sin Død; og dette er Frelsens Mysterium, den Gudfrygtighedens store Hemmelighed: "at hvad der var Loven umuligt (at erhverve Mennesket Syndernes Forladelse) det har Gud fuldbyrdet ved at sende sin egen Søn i det syndige Kjøds Lignelse og fordømme Synden paa Syndeofferet" (Rom. 8, 3); thi "saa elskede Gud Verden, at Han hengav sin eenbaarne Søn, paa det at alle de, som tro paa Ham, ei skulle fortabes." (Jo. 3, 16).

2. I Overensstemmelse med disse Skriftens utvetydige Udsagn vidner den evangelisk-protestantiske Kirke i sine Bekjendelsesbøger: at Menneskets oprindelige Tilstand var en saadan, hvori han besad som medfødte Gaver en Viisdom og Retfærdighed, der kunde tilegne sig Gud og hvori Gud kunde aabenbare sin Herlighed;*) thi hvad andet skulde Skriften forstaae ved Guds Billede, og hvorledes skulde Fornyelsen af det samme ellers deri kunne beskrives som vor Gjenfødelse til

*) Apol. Aug. Conf. art. 1. p. 54. Om den legemlige Normalbeskaffenhed i Usyldighedstilstanden (æquale temperamentum qualitatum corporis. Apol. l. c. p. 53), som nødvendig indesluttet i Begrebet af en justitia og rectitudo originalis, og antydet ved Skriftens Lære om Menneskets Herredømme over Naturen (1 Mos. 1, 26. 28), have vi med Forsæt i Texten intet talt, fordi det her kun gjaldt at fremstille Hovedtrækkene i Reformatorernes Lære.

Digitized by Google

Guds Erkjendelse i Sandhed, Retfærd og Helligheds? — De betragte som denne Tilstands væsentlige Kjendemærke Besidelsen af den oprindelige Retfærdighed (justitia originalis),*) og sætte Arvesynden**) (peccatum originis) ei alene i Berøvelsen af denne Retfærdighed,***) hvorved baade Erkjendelsen tabte sit Lys og Villien sin Kraft til det Gode, men og i en Henvendelse af Sind og Hjerte til det Kjødelige, som den nødvendige Følge af hiint Tab,†) hvilken positive Side af Arvesynden de med Apostlen Paulus og Kirkefaderen Augustinus benævne: den onde Lyst eller Begjerligheden (concupiscentia). ††) Men ligesom hiin Berøvelse ei blot vil sige, at de lavere, tjenende Kræfter i Sjelen ere unddragne de høieres Lydighed, men at disse høieste Evner selv, Fornuften og den frie Villie, ere forkrænkede, saaledes forstaae de ved Begjerligheden eller den onde Lyst ei den actuelle Begjerlighed,

*) Apol. Aug. Conf. l. c.

**) At denne Terminologie ei er taget ligefrem af Skriften, er vitterligt, og Reformatorerne tilstaae det uden Forbeholdenhed (Melancthon. loci Theol. ed H. v. der Hardt p. 34). Men ligesaa vist er det, at den dog er aldeles skriftmæssig. Thi hvorledes skulde Skriftens Begreb om en Synd, der fra vor første Stammefader er kommen paa alle hans Efterkommere, og selv indeholder i sig den dybeste og sidste Grund til al anden Synd, kunne udtrykkes med et Ord mere skarpt og adæquat? Ikke at tale om, at dette er den gamle kirkelige Talebrug fra de ældste Fædres Tider af.

***) Skjøndt dette, som det negative Kriterium er det første, hvorefter Luther og med Rette sætter begge Dele i et Vexelforhold. "Arvesynden" — siger han — "viser, hvad den oprindelige Retfærdighed mon være, og omvendt." (Opp. latin. Tom. 1 in Genes. fol. 32 b.)

†) Disse tvende Stykker bestriver Apologien (l. c. p. 54-55) som Arvesyndens formale og materiale Side, og viser grundigen, i Medhold af de gamle Kirkelærere og selv nogle af Scholastikerne (Thomas og Bonaventura), at det ene forudsætter og indeslutter det andet.

††) Conf. Aug. art. II. Apol. Aug. Conf. l. c. p. 52-56.

Digitized by Google

men netop dennes Rod i den fordærvede og forkrænkede Natur,*) ei blot Stræben efter sandselig Nydelse, men efter kjødelig Retfærdighed og kjødelig Viisdom.**) Da nu saadan Kjødets Villie og Begriben nødvendig strider imod Guds Lov, som efter sit Væsen er aandelig (Rom. 7, 14), og umulig kan frembringe eller endog bestaae med den rette Guds-Erkjendelse og sand Kjærlighed til Gud, saa slutte de, at Arvesynden ei blot er en naturlig Mangel og Brøst (som skulde ligge i Menneskets Vilkaar som Skabning, hvis aandige Natur er indskrænket ved den sandselige), men en virkelig Synd;***) skjøndt de paa den anden Side paa det bestemteste adskille den fra Gjernings-Synder, hvis fælles Rod og Kilde den er.

Fremdeles ere vor Kirkes første Bekjendere og hele Rækken af dens Bekjendelsesskrifter enige i at antage denne Lære som Grundvolden for den evangeliske Fremstilling af Frelsens og Helliggjørelsens Orden. Thi ei kan man indsee eller fatte (siger Apologien) Omfanget af Guds Naade og Christi For-

*) Apol. Aug. Conf. p. 51: "Naar vi altsaa tale om den onde Lyst og Begjerlighed, forstaae vi ikke blot de Gjerninger, som komme af samme, dens onde Frugt, men den fordærvede Naturs ibelige Tilbøielighed."

**) Apol. Aug. Conf. l. c. p. 55. I samme Forstand siger Luther: "Naar Sophisterne tale om Arvesynd, saa mene de derved blot den urene (actuelle) Begjerlighed; men Arvesynden er i Sandhed hele Menneskenaturens Fald; thi først er Erkjendelsen formørket, saa vi ei længere kjende Gud og Hans Villie, og ei lægge Mærke til Guds Gjerninger, og dernæst er Villien paa en ubegribelig Maade besmittet, saa at vi ei frygte Gud, men trygge, skjøndt vi have mistet Hans Ord og Hans Villie, følge Kjødets Tilskyndelser og Begjerligheder." (Opp. lat. l. c.)

***) Conf. Aug. l. c. "at denne medfødte Syge eller oprindelige Brøst er i Sandhed Synd." Cf. Apol. Aug. Conf. l. c. p. 57 imod den scholastiske Mening, at *fomes* (Tønderet til det Onde) er et Adiaphoron. Formula concordiæ. Solida declar. p. 642.

Digitized by Google

tjeneſters Storhed, med mindre vor Synd og Svaghed først tilfulde er erkjendt.*) Og omvendt (siger Luther): hvis "vi troe, at Christus har gjenkjøbt Menneſkene ved sit Blod, maae vi nødvendig tilstaae, at det hele Menneſke er fordærvet; ellers vilde vi gjøre Christum enten reent overflødig eller til Forlæser af den ringeſte og sletteſte Deel i Menneſket, hvilket er gudsbespotteligt."**) — Reformatorerne erklære videre, at denne Lære af den naturlige Fornuft ei kan fattes, at Fornuftens Ufornuenhed i dette Stykke og Mangel paa den rette og fuldstændige Erkjendelse af Syndens Væsen er selv et Stykke og en Følge af den oprindelige Synd, og at følgelig en guddommelig Oplysning derom var fornøden,***) hvilken

*) Apol. Aug. Conf. l. c. p. 56: "Neque enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi morbis nostris cognitis." Samme i samme Aand erklærer sig Formula Concordiæ, i det den bortviser alle Skole-Spørgsmaal og kun driver paa det, hvad der for det praktiſke-christelige Liv har en afgjort Betydning. "Thi naar denne Lærdom" — hedder det i Solida declaratio p. 1638 — "fremsættes reent og eenfoldelig i Overensſtemmelse med Guds Ord, saa vorde Christi Velgjerninger, Hans Fyldestgjørelse eller allerdyrebareſte Fortjeneſte, og den hellige Aands Raabevirkninger klarere erkjendte og i fuldere Maal priſede."

**) *Luthers* Opp. lat. Tom. III. fol. 237. b.

***) Articul. Smalcald. p. III. 1: "Denne Arvesynd er en saa dyb og ful Fordærvelse af Naturen, at den ikke kan fattes ved noget Menneſkes Fornuft, men maa kjendes og troes af Skriftens Aabenbarelse" (hvortil anføres Pſ. 51, Rom. 5, 2 Mos. 33, 1 Mos. 3). Apol. Aug. Conf. l. c. p. 53: "Thi derom kan ikke dømmes af Fornuften, men alene af Guds Ord." Luther: (Opp. Tom. IV. fol. 389. a): "Da ogsaa dette er en Deel af Synden, at Synden forbliver skjult i Naturen og ei tilfulde kan erkjendes, saa maatte Kundskaben derom nødvendig gives ved en guddommelig Aabenbaring. Denne Aabenbarelse af Synden skeer ved Loven og ved Evangeliet. Thi ved begge Dele bringes de Synder til Kundskab, som vi hverken forstaae eller troe, og ei mærke, ere Synd, uden saa er, at vi paamindes derom

Digitized by Google

et given os fornemmelig ved Loven, som efter Apostlen aabenbarer Synd ("Synden kjendte jeg ikke," siger Paulus, "uden ved Loven; thi jeg vidste ikke, at Begjerligheden var Synd, dersom ikke Loven sagde: Du skal ikke begjere." Rom. 7, 7). De adskille sig endelig paa det strengeste fra enhver pelagianisk saavelsom manichæisk Forestillingsmaade af Syndens Natur og Oprindelse,*) og bemærke det udtrykkelig, at den formastelige Indblanding af en i sit Væsen irreligiös Philosophie har fremavlet alle de forskjellige Vildfarelser i denne Christendommens saa rene og klare Lære.**)

---

ved Guds Ord." At Luther paa dette Sted og Melanchthon paa flere Steder i Apologien tillægger ogsaa Evangeliet "Aabenbarelsen af Synden" *(arguere peccata)*, kommer deraf, at Evangeliet i denne Sammenhæng tages i videre Forstand, ei blot som Forjættelsen af Syndsforladelse, men tillige (hvad det var i sin Begyndelse, i Johannis den Døberes Mund), som Poenitentsens Prædiken.

*) Conf. Aug. l. c. Apol. Conf. Aug. gjennem hele den første Artikel, som fornemmelig er rettet imod de pelagianiserende Scholastikere. Form. Concord. Solida declar. p. 641: "Men denne Lærdom bør saaledes overholdes, stadfæstes og forsvares, at den ei hælder til nogen Side, hverken til de Pelagianske eller Manichæiske Vildfarelser." Og disse Vildfarelser forkastes navnligen p. 642–644.

**) Apol. Aug. Conf. l. c. p. 51. "Allerhelst i vore Dage, da nogle derom tale og lære, mere efter den hedenske Philosophie end af den Hellige Skrifts Aabenbaring." p. 53: "Thi efterat Scholastikerne have talt med de hedenske Philosopher om Naturens Fuldkommenhed og blandet saadan Vildfarelse ind i den christelige Lære" — o. s. v. p. 58: "Scholastikerne sammenblande meget uskikkeligt Philosophiens Lære om et udvortes ærbart Levnet for Verden med Evangeliets gudbommelige Lærdom." Luther (Opp. Tom. I. in Gen. fol. 40): "De give Anledning til store Vildfarelser, som forringe Arvesynden og tale om en fordærvet Natur paa de Philosophers Vis, nemlig, som om den i Grunden ikke var fordærvet."

Digitized by Google

ges Skygge og kun som et vristigt Penselstrøg paa den sandselige Grund sat til, for at forhøie Maleriets Effect. Hvorvidt nu vor Forf. er gaaet ind paa hele denne Slutningsrække kan først i det Følgende vorde klart; men saa meget høre vi allerede her af ham: "At udlede den moralske Syndighed af en enkelt primitiv Synd er en aabenbar petitio principii; thi omvendt forudsætter enhver syndig Handling en almindelig Receptivitet for det Onde, og dens Grund maa altsaa søges i en foregaaende Overvægt af Sandseligheden over Fornuften" (S. 523). Smukke Ord i Sandhed, og vel beregnede paa at kaste de Uforstandige Blaar i Øinene, om de og skulde finde noget Anstødeligt i den Tanke: at Kirkens Fædre og Bekjendere alle tilhobe skulde have havt mindre logisk Dannelse, end den unge Prof. Clausen, og gjennem Aartusinder have overseet den klare Conseqvents, som han nu først bringer paa Bane. Dog for Guds Skyld! man kunde jo mistænke os for Auctoritets-Troe, mene, at vi her, hvor det gjelder philosophisk Undersøgelse (hvis vi ellers skulle troe Prof. Cl.), havde givet denne Philosophiens Arvesiende vor Stemme. Altsaa hellere til en simpel Analyse af hiin, for Kirkens Bekjendelse tilsyneladende frygtelige Sætning! At enhver syndig Handling forudsætter en almindelig Receptivitet for det Onde, er unægtelig sandt; men mon deraf følger, at man ei kan udlede denne Receptivitet af en primitiv Synd, som, vel at mærke, ligger uden for Menneskets individuelle og timelige Liv, der (som Forf. selv siger) fra Fødselens Øieblik af — "fra Menneskets første Øiekast", — er indviklet i en Strid mellem det Sandselige og Fornuftige? Mon Forf. virkelig her er trængt saaledes ind i Bevidsthedens Facta, at Skriftens Nøgle selv skulde være falsk (thi netop det at vi føle og ere os bevidste vor Indskrænkning, som Natur, gjør Antagelsen af en primitiv,

S. 264, fremførte af Hr. O. D. Lütken, Degn i Lumbye i Fyen.

Digitized by Google

jennem alle Slægtens Generationer nedarvet, Synd psychologisk nødvendig)? Man maa tvoe det, hvis man ei vil gjøre sam til Løgner. Og Følgende er nu hans Aabenbarelses Hemmelighed: "Grunden til den almindelige Receptivitet for et Onde maa søges i en foregaaende Overvægt af Sandseligheden over Fornuften" (l. c.). Vi spørge først (uagtet vi vel kjende disse loci communes af den hele Sværm af theologiske Lærebøger i Theologien siden Semlers og Tellers Tid): hvad forstaaer Forf. ved Sandselighed, og hvad ved Fornuft? Sandseligheden i og for sig, det tilstaaer allerede Kant,*) indeholder intet egentligt Moment, som kunde komme i Betragtning, hvor vi forske over Oprindelsen til det moralske Onde; og Fornuften, hvis vi vil betragte den med samme Philosoph — imod al Sprogbrug — som en praktisk Evne tillige (altsaa som en Benævnelse paa den moralske Villie), har her slet intet at bestille. Egentlig har da Forf. ved sin Modsætning Intet sagt; men vi ville lade den gjelde klagere, ud han muligviis har meent den, og antage Sandseligheden som et Udtryk for det kjødelige, Fornuften som et Udtryk for det aandige Princip i Menneskets Natur. Disse Principers Strid — ville vi altsaa lade ham sige (for at han kun komme til en Slags Selvforstaaelse) — er Grunden til Menneskets Hang til det Onde. Men hvori bestaaer da denne Hang til det Onde uden netop i det kjødelige Princips Overvægt? Beskrivelsen eller Definitionen selv skulde altsaa tillige indeholde den tilstrækkelige Grund til Phænomenets Forklaring, som beskrives? I Sandhed! en smuk philosophisk Deduction, som saaledes identificerer Grunden med Phænomenets Begreb, og vil indbilde os at i en fuldkommen tautologisk Sætning Opløsningen af den største Gaade er indeholdt, som nogensinde beskjæftigede den menneskelige Forstand. See det er den frygt-

*) Kants Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft. S. 27 f.

telige Syllogisme, der skal nedstaae Skriftens og Kirkens Lære som en blot petitio principii! Skal man smile eller harmes, naar man læser saadant Snak udgivet for en uforgribelig Kritik over det protestantiske saavelsom romersk-katholske Lærebegreb? — Dog Forf. har ogsaa i et vist Punkt Ret, saavidt en Sophist kan have det i noget. Unegtelig er Antagelsen af en primitiv Synd en petitio principii, for Philosophen nemlig, men ikke for Theologen, der i den aabenbarede Sandhed har det Princip, hiin nødes til at postulere. Men selv dette Philosophens Postulat er saa vist, at hvo der ikke vil bortphilosophere Gud og sætte sin Bevidsthed som den egentlig guddommelige Realitet i Universet, hvoraf alle Modsætninger, og følgelig og den mellem det Onde og Gode, udvikle sig med strenq Følgerigtighed, maa flye til denne Uphilosophie som Haabets Anker og Bevidsthedens Grund. Desuden, det er jo klart som Middagssolen endog for den simple logiske Betragning, at ligesaalidet som Guds Væsen kan sættes i en Identitet af det Gode og Onde, som en moralsk Verdensorden (da meget mere denne kun i og ved den evige Helligbed og Retfærdighed kan blive realiseret), ligesaalidet kan Menneskets Væsen sættes i en Adsplittelse af de medfødte Kræfter og Functioner, hvis forskyrrede Ligevægt skulde være det Oprindelige, og Overvægten af de lavere blandt disse indholde den genetiske Forklaringsgrund til Syndens Oprindelse. Thi det simple, men for slige Pseudo-Dialektikere, som denne Forf., uopløselige Spørgsmaal bliver her altid det: Tilstaaet, at der er et indvortes, herskende Princip i Mennesket, Fornuften og den frie Villie, hvorledes kan det da lade sig binde af det sjælelige Princip, man kalde det nu Sandselighed, eller hvad man vil? Svares der overhovedet, fordi dette udvikles førend hiint, saa gjør man jo Mennesket derved blot til et høiere Dyr, til et Slags fornuftigt Zoophyt, men beviser sandelig dog Fornuften og den frie Villie kun lidet Ære, der

Digitized by Google

begge da ere trælbundne, for de komme ret til Ytring og Bevidsthed. Svares der *in specie*, at det er Vane, Exempel, Opdragelse, som giver det kjødelige Princip Overvægten, saa søger man enten Grunden til denne Overvægt udenfor Mennesket (hvilket er absurd), eller veed ikke, hvad man taler, hvis nogen frie Tilegnelse fra Menneskets Side forudsættes; thi i dette Tilfælde udgjør jo alle udvortes Indvirkninger et aldeles forsvindende Moment. — Dog det var jo muligt, at Forf. virkelig, uden klar Bevidsthed om hvad her egentlig handles om, har nedskrevet alt det Foregaaende, at han virkelig har troet, at blot sophistiske Spilfægterier kunde afgjøre for hans Læsere det store Spørgsmaal om den aandelige Død og det aandelige Liv: men hvad der nu følger, som egentlig skal sætte Kronen paa hans Theorie, er saa aldeles oprørende for al sund Menneskeforstand, at vi ikke uden byd Sorg over den gruelige Forvildelse, som giver sig tilkjende i disse Udsagn, kunne afskrive dem for christelige Læsere. Forf. lærer os nemlig *a*) "at Sandselighedens (det kjødelige Princips) Overvægt er en nødvendig Følge af Menneskets oprindelige Forhold til den ydre Verden, altsaa i og for sig selv ikke et egentligt Onde, men et indskrænket, ufuldstændigt Gode." Ogsaa her overbyder Prof. Clausen de Romersk-Katholskes Bildfarelser; thi Sandseligheden er for disse hverken et fuldstændigt eller ufuldstændigt Gode, men har virkelig Syndens Charakteer (habet rationem peccati), og er altsaa af det Onde. Ja hvo der bekjender Christi Navn og Frelse kan ei heller andet end bekjende Sandheden af Apostlens Ord: "at i Mennesket, d. e. i det menneskelige Kjød, boer intet Godt" (Rom. 7, 18). Men i Prof. Clausens System hedder det: "Nei! her gjelder Skrift og apostolisk Christendom intet, men kun min Philosophie, og den har lært mig: at Menneskets oprindelige Forhold til den ydre Verden nødvendig betinger en Overvægt af det sandselige Princip," hvilket da op-

Digitized by Google

last i simple, klare Ord kun vil sige saa meget: "Efter min Philosophie er Mennesket, efter sit Væsen og sin oprindelige Natur, Naturens Slave, og det (siger jeg) er godt — skjøndt det i Skriften jo rigtig nok hedder: at det første Menneske, Adam, af Gud var indsat til Naturens Herre, at alle de Ting, som Gud havde skabt som gode, fuldkomne hver i sit Slags, vare ham underlagte; men dette er (som jeg allerede har vijst) en blot Mythe, en smuk Digtning i det Høieste, som Hedningenes om en Guldalder." — Dog ikke nok hermed, saa lærer Prof. os endvidere: (*) "Selv den Kærne, hvori Fornuften bukker under, og som med Hensyn til det handlende Subject, er Synd, kan i den fuldstændige Sammenhæng vise sig som et Moment i denne Udvikling, thi i ingen Fristelse og i ingen Synd forholder Mennesket sig aldeles passivt; og ofte gaaer vel den moralske Bevidsthed mere skjærpet, den aandelige Kraft mere øvet ud af en saadan Strid, som for det kortsynede Blik synes at have den medsatte Virkning." (S. 523 f.) Daarer ere da de Christne alle tilhobe, som efter deres Herres og Mesters Anviisning bede: "Led os ikke udi Fristelse, men frels os fra det Onde!"*) Daare var da i det mindste den Mester selv, der lærte sine Disciple at bede saa; thi burde han ikke "efter en renset Universalismes Fordringer", have indseet med Prof. Clausen, at Fristelsen, ja Synden selv, i den fuldstændige Sammenhæng med den kosmiske Orden intet Onde er, hvorfra man skal bede Gud bevare sig; men tvertimod et Moment i Menneskets Udvikling, en Fremgelse af dets moralske Kraft og Selvstændighed. Ja Daarlighed i høieste Potents og en latterlig Miskjendelse af Menneskenaturens Kraft maatte det da være, naar

*) Efter den Clausenianske Viisdom maatte de jo meget mere sige: "Led os i Fristelse, og frels vort kortsynede Blik fra at ansee det Onde anderledes, end som et ufuldstændigt Gode."

Apostlen Paulus siger, og mange tusinde, ja alle oprigtige, Christne efter ham fandede og sagde: "Villien haver jeg vel; men Udrettelsen af det Gode finder jeg ikke i mig" (Rom. 7, 18). Thi tvertimod er det, efter Prof. El., slet ikke Villiens Udygtighed til at udrette det Gode, men "enhvers egen Efterladenhed, som hindrer ham fra at være hvad han kunde og burde være." Er det saa, hvad skal vi da videre med Guds Naade og Retfærdiggjørelsen ved Jesu Christi Fortjeneste, som kun tilbydes dem, der have erkjendt og erfaret deres fuldkomne Uformuenhed til af naturlige Kræfter at fyldestgjøre Guds Lov, og derfor stye til Troen paa Ham, der borttager og bærer vore Synder, paa Ham, "der blev hengivet for vore Overtrædelsers, og opvakt for vor Retfærdiggjørelses Skyld" (Rom. 4, 24)? Ja hvortil hele Frelsens Forjættelse og Fuldbyrdelse, naar, som Forf. lærer, den naturlige Svaghed og Syndighed er intet videre end Menneskelighedens almindelige Vilkaar, hvorefter "menneskelige Forældre kun kunne avle menneskelige Børn, Børn, som fødes med samme almindelige Anlæg og fødes til at træde i samme Vexelvirkning med de ydre Omgivelser" *) (l. c.)? Hvad kjæmpede da Reformatorerne med Apostlen Paulus og alle Jesu Christi Sand-

*) Forf. forener sig her, som næsten overalt, hvor det gjelder Hoved-Kriterierne af den protestantiske Lærdom, med Protestantismens baarne Fiender, de pelagianiserende Scholastikere. Thi ogsaa disse lærte: "at Arvesynden ikke var nogen Lyde eller Fordærvelse i Menneskets Natur, men blot en Trældom og Dødeligheds Vilkaar, som alle Adams Børn ere underkastede uden nogen egen Skyld, formedelst en Fremmeds Brøde og Fald" og oplyste denne, Evangeliets Sandhed forhaanende, Sætning med Lignelsen af en trælbaaren Qvinde, der kun kan føde Trælle til Verden, som altsaa for deres Moders Usselhed, ikke for nogen Brødes Skyld fra deres Side maae undgjelde. (Apol. Aug. Conf. art. 1. p. 51. sq.). Denne ugudelige Mening, som Melanchthon med Føie kalder den, forsvarer nu ogsaa

Digitized by Google

hebs Bekjendere i deres Sinds Daarlighed imod hine Sætninger som ugudelige Sophismer, som en Djevels-Lærdom,*) der bersvede os det Dyrebareste, som ved Guds mistundelige Barmhjertighed er bleven os til Deel, Christi Sortjeneste og Fyldestyjørelse? Hvorfor satte de sig ikke ved den verdslige Visdoms Fødder, som Prof. Clausen har gjort, men valgte hellere, med Evangeliet at bespottes og forhaanes af Verden? Ja det er klart, efter Prof. Cl.'s Theorie er deres Bekjendelse en Daarskab, og vi tilfolk Daarer, der endnu i vore oplyste Dage, da et saadant Riekens Lys er sprunden, som gjør alle de andres Vidnesbyrd overflødige eller til Løgn og Skamme, vove at tilegne os den i al Enfoldighed og Sandhed, vove at bekjende med dem og Skriften imod Prof. Cl. og al hans sophistiske Visdoms Glimmer: "at vi ere undfangne og fødte i Synd," og det endog uden al Skye for, at vor Lære af Prof. ikke kan frikjendes for materialistisk Tendents. — I Sandhed! jeg gad dog see den Lærer i den protestantiske Kirke, som, med Troens Ord paa Læberne (som Prof. Cl. jo visselig vidner: at Skriften er vor eneste Troesnorm) og bestandig Beraabelse paa en aandig og aandelig Forstaaelse af de i Riekens Bekjendelse indholdte christelige Sandheder, alligevel, som Forf. af denne Bog, turde spotte saa frækt og ublue med Troen og dens Bekjendelse i noget enkelt Stykke, at selv ei en Skygge deraf kliver tilbage. Thi han kan dog ikke nægte, at allerede den

---

Prof. Cl. i hele sin Udstrækning. See her en Prøve paa de navnkundige Fremskridt i den nyere videnskabelige (paa Menneske-Ord alene grundede) Theologie!

*) Luther (Opp. Tom. III. in Gen. fol. 109): "Hos Papisterne havde Djevlen deri Overmagt, at Arve-Synden blev aldeles udslettet, og ei længere holdtes for nogen fordømmelig Ting." Ligesaa altsaa og i høiere Maade endnu — hvis Luthers Ord bør stene ved Magt — hos Prof. Clausen.

Digitized by Google

kongelige Sanger i det Gamle Testamente vidner: "See! jeg er avlet af syndig Sæd, og min Moder haver undfanget mig i Synd" (Ps. 51, 7).*) Eller vil han maaskee af Naturen være ynere, end den Guds Hellige, af hvilken Christus efter Kjødet skulde nedstamme? — Han kan dog ikke nægte, at Apostlen Paulus lærer, at vi alle af Naturen, og altsaa ved Fødselen (hvilken jo ingen antager som directe, men kun som traductiv Grund) ere Vredens Børn; d. e. Syndere for den hellige Guds Øine. Han kan dog ikke nægte, at den Augsburgske Confession, efter hvis Skriftmæssige Lærdom alle Lærere i den danske evangelisk-protestantiske Kirke skulle prædike og udlægge Ordet, udtrykkelig vidner: "at efter Adams Fald alle Mennesker, som naturlig fødes, undfanges og fødes i Synden; det er: at de alle fra Moders Liv af ere fulde af ond Lyst og Tilbøielighed, og kunne ikke af Naturen have nogen sand Gudsfrygt eller nogen sand Troe til Gud" (Art. 2). Og dette vover han, Præste-Læreren, at erklære for en materialistisk Lære, og som reen aandelig Lære forkynde i den Kirke, der tilegner sig Evangeliet i fuldeste Betydning, at slig en Antagelse om Forplantelsen af den moralske Synd som positiv Størrelse omstøder Forestillingen om Sjelens aandige Væsen (l. c.)? See her atter Sophisten ret i sin sule Skikkelse, som med Hovedet bøiende sig under Ordet (thi hans Kritik kunde jo dog aldrig, hvis den var consequent, ophøie sig over hvad han selv udgiver for Lærens Princip: "ikke at ville være klog over hvad som skrevet staaer"), men med Tungen og i Gjerningen fornægtende dets guddommelige Sandhed! Som om Kirken lærte, at Sjelens aandige Væsen var saaledes forkrænket, at det kun var med som indeholdt i den syndige Masse, der da kom til at udgjøre Menneskets Substants! Som om den ikke meget mere

*) Luther kalder dette Udsagn den Davidiske Definition paa Arvesynden. (Opp. Tom. I. fol. 378. a.)

Digitized by Google

alt gjennem Luthers Mund*) paa det bjerveste havde afviist denne manichæiske Vildfarelse og tilsidst i Concordie-Bogen betegnet den, som den ene af de uchristelige Modsætninger hvortil en misledet og forvildet Speculation kan henfalde! "Loven anklager og fordømmer vor Natur, ikke fordi vi ere Mennesker, skabte af Gud, men derfor, at vi ere Syndere og onde. Den fordømmer Naturen ikke forsaavidt som den, ogsaa efter Faldet, er en Guds Gjerning og Skabning i os, men desaarsag og forsaavidt som den er besmittet og fordærvet ved Synden."**) — Hvad endelig Børne-Sjelene angaaer, hvis Lys udslukkes med Legemets Død, i og under selve Fødselen, saa er det jo vist, at den protestantiske Kirkes Bekjendelses-Skrifter derom intet have bestemt, fordi de i eet og alt følge kun Aabenbaringens udtrykkelige Vidnesbyrd, og her, hvor denne tier, overlade Spørgsmaalets Afgjørelse til den Herre, som bød de Smaae komme til sig, og vel har beredet dem, selv om de døe bort, før Han har helliget sig dem, et Stade i sin Faders Huus, hvor menneskelig Nysigenhed ikke trænger hen!

---

*) "Med Rette maae vi bemærke, at den Hellige Aand skjelner mellem Naturens Lyde og sin Gjerning, det er: Menneskets Forplantelse, og ei ophuver denne Velgjerning formedelst den fordærvede Natur." (*Lutheri* Opp. Tom. II. in Gen. fol. 2. b.) "Aandelige Mennesker bør skjelne imellem Arvesynden og Creaturet" (Opp. Tom. I. in Gen. fol. 69. a.) o. fl. St.

**) Form. Conc. Solida declar. p. 645.

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Overſigt

over

den Skjæbne, ſom det hebraiſke Sprogſtudium og det Gamle Teſtamentes Fortolkning har havt i Dannemark i Aarene 1790–1820,

af

Jac. Chr. Lindberg.

Fierde Stykke. Fortſættelſe fra andet Bind, Side 247.

B.

Om det Gamle Teſtamente.

I.

Almindelig Overſigt over det G. T.'s Fortolkning i dette Tidsrum.

Har det G. T. nogen Betydning for Chriſtne? kan en Chriſten ikke tænke og tale om det G. T. hvad han vil? kan han ikke behandle denne Bog ſom et andet gammelt Skrift, troe det om han vil, forkaſte det om han vil, og dog være en ſand Chriſten? Saaledes kunne maaſkee Nogle tænke, hvem dog Chriſtendommen ikke var en ligegyldig Sag, men ſom endnu ſtode omtaagede af det gruelige Mørke, ſom det attende og nittende Aarhundredes Theologer for det meſte have udbredt under Lyſets velſignede Navn. For dem, ſom i Hjertet føle en Længſel efter Chriſtendommen, for dem har jeg et kort Svar:

Digitized by Google

læser Eders Nye Testamente, seer hvad dette vidner om det Gamle; og læser i det Gamle Testamente med troende Hjerter og med christeligt Sind! og naar I have gjort dette; siger os da, om I endnu synes, at det G. T. er en Bog, som kun lidet vedkommer en Christen; eller vidner med Apostlen Paulus, at ogsaa I have fundet, at den ganske Skrift er indblæst af Gud, og er nyttig til Lærdom, til Overbeviisning, til Rettelse og til Optugtelse i Retfærdighed.

Fra Christendommens Stiftelse og indtil vore Dage lyder kun een Stemme om det Gamle Testamentes Vigtighed for Christne og Nødvendighed for Theologer i den rette christne Kirke; og den Ærbødighed, som er viist Guds Ord i det Gamle Testamente i de forløbne Tider; den skal vises det til Verdens Ende, saavist som det er, at Helvedes Porte aldrig skulle faae Overmagt over Christi Menighed. Iblandt den nyere Tids vantroe Theologer, blandt Vranglærerne i Christendommen, er det G. T.'s Vigtighed ogsaa bleven erkjendt, men af ganske andre Grunde; thi de have ikke æret og agtet det, fordi det indeholdt Guds Ord, men fordi det syntes dem, at det kunde være en bequem Bog til at drive al Slags Uvæsen med, og saaledes ryste Christendommen i dens Grundvold. De giftige Angreb, som det G. T. har været udsat for, har dog egentlig aldrig gjældt den selv; man tænkte vel, at naar man i det G. T. havde qvalt Vidnesbyrderne for Christus, man da let skulde overmande ham selv i det N. T. Saa sammensvore de sig, som meente sig at være Fyrster og Konger i Aandens Rige, med Herren og mod hans Salvede. Men han, som boer i Himlen, leer ad dem; Herren bespotter dem; Han skal tale til dem i sin Vrede, og forfærde dem i sin Grumhed. Ps. II.

Fast, ja evig urokkeligt fast, skal det staae, at det Gamle Testamente er en vigtig og en uundværlig Bog i Christenheden, uundværlig, fordi den med det Nye Testamente oplyser

Digitized by Google

Mennesket, og forklarer dets ellers uopløselige Gaade. Og er det G. T. en saa vigtig Bog, da kan det vel ikke være nogen Christen en ligegyldig Sag, hvorledes den behandles, om den æres eller spottes, om den udtydes eller fordreies; og derfor har jeg besluttet i Korthed at give en Oversigt over den Maade, hvorpaa man har behandlet dette Guds Ord i de sidst forløbne Dage. Jeg har besluttet det, og jeg har lovet det, og jeg føler fuldkommen, at jeg har bestemt mig for et meget vanskeligt Arbeide, og at jeg har lovet det, som jeg maaskee ikke har Evne til at holde; thi jeg finder i disse Tider blot forskjellige Meninger og forskjellige Forklaringer; tvende Fortolkere har jeg aldrig fundet enige, ja neppe een, som var enig med sig selv. Modsigelser, Frem- og Tilbage-Snakken, Mangel paa tilstrækkelig Lærdom og paa Sandhedskjerlighed, det har jeg fundet hos Mange; saa og hos de Fleste aandelig Blindhed, en uchristelig Aand, og en uendelig Hovmod over Guds Ord. Og hvorledes skal jeg nu kunne faae alt dette skildret og beskrevet i Korthed? især da jeg aabenbart, naar Talen er om Aanden i Skriftfortolkningen, aldeles ikke kan holde mig til Danmark alene; thi unegteligt er det, at det slet ikke er nogen dansk Aand, som aabenbarer sig i disse Skrifter, men den er laant andensteds fra, og maa og derfra oplyses. Endeligt er det jo ogsaa uimodsigeligt, at der i den samme Tid ere fremtraadte, ikke alene nogle Skribenter, som ikke kunne henføres til den almindelige Flok, i hvis Hjerte Christendommen altid har havt en Stemme; men ogsaa nogle, som ligefrem have bestridt Tidens uchristelige Stræben. Men disse hæderlige Mænd har jeg dog her aldeles forbigaaet — skjøndt jeg helst mindedes dem — fordi den Aand, som har ført Sproget i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, vist ikke kan eller vil vedkjende sig disse Mænd, som dens velartede Børn. Ligesaalidet som jeg altsaa tager Hensyn til disse agtværdige Mænd, ligesaalidet

Digitized by Google

kan jeg her tænke paa de fræke Gudsbespottere og Gudsfornegtere, som med al Religion tillige bortkastede al Bibelfortolkning, omendskjøndt de og vare fostrede i den samme Tid, og udgave sig for den fuldmodne Fornuftens Helte og Forfegtere. Men i den Skildring, som jeg giver over den Fortolkning af det G. T. man har udraabt for lærd, og for fornuftig, og for christelig, i den tager jeg alene Hensyn paa de Mænd, som i denne Tid gjaldt, og gjælde endnu for lærde, for fornuftige og for christelige, som beklædte og endnu beklæde i christnede Stater Embeder, som forudsætte baade Lærdom og Fornuft og Christendom, som vare og ere bundne ved den Eed de svore paa vore christelige Symboler, at de ville lære Christendommen uforvanskет og uforfalsket, og at de før ville offre Liv og Blod, end lære anden Lærdom. See! til dem tager jeg Hensyn, efter dem dømmer jeg Tiden, og jeg gjør det vel med Rette; thi Mødet falder ikke langt fra Stammen, og som Lærerne ere, saa man Folket blive.

Og for at det kan blive ret klart, hvorledes man har lært og talt og tænkt om det G. T. i denne uchristelige Tid, saa vil jeg lade Forsvarerne af denne Tids Lærdom, og Fornuftighed og Christendom selv føre Ordet om det G. T., og ved hver Ytring, som jeg lader dem gjøre, skal jeg i Noterne henvise til de Steder hos classiske Skribenter, til hvilke jeg sigter; og hvor disse Henvisninger savnes, der sigtes til Tiden i Almindelighed, ei til nogen bestemt Forfatter.

*** *** ***

"Det Gamle Testamente," — saa talede de berømte Theologer af det attende og nittende Aarhundredes uchristelige Skole — "er en Samling af gamle jødiske Skrifter, som "bære Præg af at være forfattede af et gammelt poetisk Folk, "som meget ynder østerlandsk Poesie. For at forstaae disse "Oldskrifter, som ikke ere uden Betydning for Theologen, da

Digitized by Google

en rigtig og fornuftig Fortolkning af disse Skrifter og grun-
dig Indsigt i det Sprog, hvori de ere affattede, giver os
ligesom Nøglen til at forstaae det Nye Testamentes rige
Billedsprog, som aldeles er affattet i den østerlandske Poesies
Aand, og i en hebraiserende græsk Stiil.*) kan man ikke
noksom anbefale det hebraiske Sprogs Studium, hvilket dog
alene vedkommer Theologer, og vilde være ufrugtbar for
Mænd, som dannede sig for andre Brødstudier. For at for-
staae dette Sprog, som følgelig var os meget vigtig, have vi
ikke som i gamle Dage studeret og læst det Gamle Testa-
mente; men da vi have bemærket, at Hebraisk var en Dia-
lect af en større Sprogstamme, saa have vi studeret denne,
især Muhammedanernes herlige Skrifter, og derved have
vi fuldkommen tilegnet os det hebraiske Sprogs Aand. Om
Sprogets Former bekymre vi os lidet, vi spørge kun om
Aanden, og dette døde Bogstavs Væsen, som bestandig fæng-
sledе vore vankundige Fædre, foragte vi. Vi have gjort det
hebraiske Sprog til en let og behagelig Lærdom, vi have fre-
let Grammatiker i den frie Aand, som hverken lære at declinere
eller conjungere ordentlig;**) vi bekymre os ikke om saa usle
Ting. Med Forundring have vi vel bemærket, at nogle nye
opfundte Obscuranter, nogle Vanvittige, Forrykte, Affindige,
Mystikere, Pietister og Herrnhutter,***) ville forlange at vi
skulle forstaae dette, om vi ellers ville tale med; med For-

*) Man efterse Prof. Hornemans Beviser for Rigtigheden af
hans Skriftfortolkning. Tillæg til Brevet til Galaterne
S. 211 flg.

**) Man see f. Ex. vor lærde Rector Blochs hebraiske Gram-
matik, Kiøbh. 1819. Prof. Rasmussens hebr. Gramm.
Kiøbh. 1815.

***) Med disse Titler beære vi Enhver, som forbrister sig til at
sige os imod. Man efterse Scherers Messianische Weissa-
gungen. Altenburg 1801 S. XIX. og Prof. Hornemans
Commentar til Brevet til Galaterne Anhang S. 173. 199.

Digitized by Google

"undring have vi seet, at saadan en Obscurant har dristet sig til "at forlange, at en Professor i det hebraiske Sprog i vore op"lyste Dage skulde altid stave rigtigt Hebraisk, læse rigtigt, "declinere rigtigt, conjungere rigtigt,*) da det jo dog er aa"benbart, at Ingen bedre kan bevise, at han er trængt ind i "Sprogets Aand, end just ved at falde sig ad over saadanne "Smaaligheder, over hvilke vi længe have sat os ud. Saa"længe vore og Fornuftighedens Fiender ikke mod vor Fortolk"ning af det G. T., paa hvilken vi støtte det N. T.'s For"klaring, kunne bevise Urigtighed, end at vi hverken kunne stave "eller læse Hebraisk rigtigt, hverken kunne declinere eller con"jungere rigtigt, hverken vide hvorledes Ordenes Construction "eller Sætningernes Følge er,**) da have de aabenbart Intet "bevist, og vi kunne ikke nedlade os til at svare dem. Og "hvad skulle vi svare dem? Vi kunne jo ikke negte, at de "have Ret i disse Paastande, men paastande er det dog ikke at "indrømme dem Sligt; og vi have fortsat os ikke at krænke "det Passende og Sømmelige."

"Meget mere kunne vi tale om den uhyre Videnskabelig"hed, den Fornuftighed, og den herlige Aand, hvori vi have "fortolket det G. T.; men vi ville ikke gierne tale meget om "vore egne Fortjenester, vi ville sætte os lavt. Vor Viden"skabelighed, og den frie fornuftige Aand, hvormed vi have "fortolket det G. T.; den have vi tilegnet os i Mahom"meds Skole, ja ikke i hans alene, men endog — skjønt "dog paa vor Flid og vor Lærdom — i Hedningenes classiske

*) See Prof. Rasmussens hebraiske Sprogkære, og Recensionen derover i Theol. Maanedsk. 1 Bind S. 128 ff. og Lunds Analyse af Genesis, tilligemed Recensionen over den i Theol. Maanedsk. 2 B. S. 241a

**) Exempler herpaa kunne lettelig findes i vore bedste Commentarer f. Ex. af Vater, de Wette og Hornemann.

Digitized by Google

"Skole.*) Denne Videnskabelighed, som vi saa ganske have "tilegnet os, og som vore Modstandere aldeles ikke forstaae sig "paa, er i Særdeleshed vigtig — vel og den allervigtigste "Deel af den nødvendige Lærdom til at forstaae det Gamle "Testamente. — Vi glæde os derfor over, at vore Unge, saa "tidligt som muligt er, anføres til at faae Smag paa He- "denskabets guddommelige Skribenter, at de tidligt, og som "med Modersmelken kunne indsuge deres herlige Lærdomme, "som er den rene og kolde Fornufts allerklogeste Lærdomme, "nyttige og behagelige for dette Liv, i alle Forhold, hvis rene "og tydelige Moral, affattet i nydelige Sentenser vel finder "Paralleler i Bibelen; men — efter vor Skriftfortolkning — "ingen Lærdom, som er enten nye, eller dybere, eller klarere, "eller vigtigere.**) Denne hedenske Videnskabelighed er os saa "særdeles vigtig, fordi man ikke kan miskjende, at vor hele "Aands Dannelse er formet efter den, er bleven reen for- "nuftig, og aldeles frie for den hjertelige Eenfoldighed, som "vi kalde Obscurantisme, Mysticisme og Pietisme. Det er "tillige unegteligt, at den har lært os, i det mindste bidraget "meget til, at vi have kunnet hæve os til en fornuftig An- "skuelse af Jødedommen og Christendommen, og at vi have "kunnet afkaste det Troens Aag, som især i det syttende Aar- "hundrede har hindret Aandens frie Virksomhed, og som har "bragt Christendommen, der altid burde fuldkommengjøres "og rettes efter Tidernes Tarv, det er, efter enhvers Profes- "sors Hoved, i en høist ubehagelig Stillestaaen; det er denne

*) Man sammenligne Koranen, og de hedenske Skribenter med vore Skrifter om Christendommen, og man vil let overbevise sig om Rigtigheden af vort Udsagn.

**) Man sammenligne vore bedste bibelske Commentærer, hvori vi indrømme de hedenske Skribenter Ret, til at fortolke det Gamle og Nye Testamente.

Digitized by Google

"hedenske Aand, som vi aldrig noksom kunne prise, som har "bragt os til det høieste Punkt, som den menneskelige Aand "kan naae til, i det vi have kunnet af vor egen Fornuft be- "stemme, hvad Moses og hvad Christus nødvendigviis maatte "have lært. Og at vi nu af hedenske Bøger og vor egen "Fornuft rigtigen have gjort os en fornuftig Christendom, "derom have vi ganske overbeviist os selv, deels derved, at vi "ved vores fornuftige, mental-moralske Bibelfortolkning*) "have læst vore egne Lærdomme i Bibelen; deels derved, at vi "have antaget, at hvad Christus lærer, der ikke passer med "vor selvgjorte Christendom, det vilde han aldeles ikke have "sagt eller lært — i det mindste vilde han vel ikke i saa crasse "Udtryk, som ret har kostet os megen Sved at faae vendt "efter vort Hoved, have talt om det G. T.'s Guddommelig- "hed — naar han istedet for en raae jødisk Pøbel, havde "havt os høilærde Mænd af det attende og nittende Aarhun- "drede for sig;**) deels endelig derved, at vi have opfundet "en ganske nye Videnskab, som vi kalde den bibelske Critik, "og som berettiger os til at udstrege af Bibelen, hvad som "ikke passer med vor rene Fornufts Lærdomme, og sætte dette "istedet." ***)

---

*) See Professor Hornemans Bibelforklaringer saavel over det G. T., som over det N. T.

**) Denne er een af vore første Grundlærdomme. Vi sige nemlig: Christus har accommoderet sig — fremmede og for Folket uforstaaelige Ord have vi helst brugt, at Ingen skulde støde sig over os, og at man af vort Exempel maatte lære, hvor nødvendigt det er at accommodere sig, — og vi forstaae derved, at Han har sagt Eet, og meent et Andet. Derom have vi talt meget i vore exegetiske Skrifter til det N. T. ogsaa i vore herlige Dogmatiker. See f. Ex. Wegscheiders Institutiones theologiæ dogmaticæ. Halæ 1817.

***) Herpaa kan man let finde Exempler i vore Bibelfortolkninger og dogmatiske Skrifter.

Digitized by Google

"Mere ville vi her ikke tale om vor Sprogkundskab, og "om den christelige og fornuftige Aand, hvormed vi have for- "tolket Biblen. Hvad som allerede ikke er Eder tydeligt nok, "vil blive ganske klart, naar vi komme til at udvikle os Mo- "get over vore egentlige Fortjenester af hvo G. T. over de "store Opdagelser, som vi have gjort ved hvert Skridt, og "som ikke nokſom paaskjønnes, thi vi frygte for et foreſtaaende "Mørke, som ikke vil tage den tilbørlige Hensyn til vore For- "tjenester."

"Vi have in" — saa talede den nyere Tids Bibelfor- tolkers — "bemærket om det Gamle Testamente, eller de Levi- "tiingen, som vi have tilbage af det hierosolymitanske Tem- "pelarchiv,*) at deri findes nogle saakaldte historiske Be- "ger. Da der nu i disse Bøger unegtelig fortælles Meget, "som historisk Sandhed, som aldeles ikke staaer ved-en, fordi "det ikke alene ikke vil lade sig optage i vort System, men "endog aabenbart modstrider dette, saa have vi meget fornuf- "tigt erklæret, at disse Bøger indeholdt Mythen, det er løgn- "agtige Fortællinger,**) for hvilke der vel kunde ligge nogen "Sandhed til Grund, hvilken vi forbeholdt os at udtyde.***)

*) Jllgens Jerusalemitiches Tempelarchiv.

**) En Mythe er vel egentlig ikke en løgnagtig Fortælling; men, naar nogen udgiver en Mythe for historisk Sandhed, som Bibelen gjør, dersom den indeholder Mythen, saa ud- giver den Fortællinger for sand Historie som ikke er sand Historie.

***) Vi ønske, at man ved denne Leilighed vil bemærke den For- nuftighed og Sindighed, den Klogskab og Sædhed, hvor- med vi efterhaanden have vennet Folket til denne vor nye Lærdom; og den christelige Skaansomhed, vi altid have lagt for Dagen med de ældre Theologer, som ikke have bekjendt sig til vor herlige Oplysning. Havde vi handlet saa ube- sindigen, eller talet saa ligefrem, som vore Fiender, de nye opkudte Obscuranter, gjøre, havde vi sagt til Folket: vi

Digitized by Google

"Da vi nu strax mærkede, hvor nyttigt det kunde være for "os, at faae Folk til at troe dette, saa have vi snart forenet "os, saamange, som førte Ordet i Literaturen, om at anbefale "denne Lære, at uddanne den, og at fremlægge for Publicum "en Fortegnelse over de Steder i Bibelen, som aldeles ikke "vilde lade sig rime med den Christendom, vi selv havde "gjort, og som vi nu erklærede for Myther, under hvilke "der dog kunde ligge een eller anden af vore fornuftige Me- "ninger skjult. Da nu mange af vore berømte evig udø- "delige Skribenter, havde erklæret sig for denne herlige Lø- "re, *) saa sik vi snart en fuldstændig Mythologie ud- "arbeidet, **) og dette Værk skal staae og bringe vor Tids "Berømmelse til de fjerneste Slægter. For Myther, eller

---

lære Eder, at Bibelen indeholder Løgn, som vi nu ville gjøre til Sandhed, da kunne vi med Grund have frygtet Ubehagelighed af alle de Svage, som endnu ikke havde afrystet de gamle Fordommes Aag. Derfor have vi deels brugt fremmede Ord, som ikke støde saameget; deels have vi erklæret, at naar vi sagde, at der var Myther i Bibelen, saa meente vi derved egentlig kun historiske Fortællinger, som mundtlig vare bevarede indtil de skriftligen bleve optegnede. Saaledes er det lykkedes os med Sindighed og Klogskab, at gjøre denne herlige Lære kjær og behagelig for Folket, og gjøre dette tilbøieligt til nu ogsaa at modtage fra vor Haand en bibelsk Mythologie ved Siden af en hedensk, til at agte Hedenskabets Lære ligemed Bibelens Lære, og saaledes blive vore værdige Disciple.

*) Foruden Eichhorn, Professor Paulus, Prof. Horneman og Prof. Clausen, kan man efterfee vore udmærkede Dogmatikere f. Ex. Wegscheider.

**) Hebraische Mythologie des alten und neuen Testaments, mit Parallelen aus der Mythologie anderer Völker, vornehmlich der Griechen und Römer von Georg Lorentz Bauer, der Vernunftlehre und morgenl. Sprachen ordentl. Prof. zu Altorf. Leipzig 1802. 2 Bind 8vo.

Digitized by Google

"fabelagtige Fortællinger, af hvilke Ingen maatte tro andet, "end vi bestemte, have vi da erklæret de vigtigste Stykker af det "G. T.'s historiske Bøger, og mange af det N. T. f. Ex. Ver"dens Skabelse, Syndefaldet, Guds Aabenbarelser for "Menneskene, Syndfloden, Sodomas Ødelæggelse, Jo"sephs Historie i Ægypten, Moses Historie og Under"værker, Jødernes Overgang over det røde Hav, og "Jordans Flod, Herrens Lovgivning paa Sinai Bjerg, "Jerichos Indtagelse, Samsons Historie, Elias Histo"rie, Elisas Historie o. s. v., de overordentlige Begiven"heder ved Johannes's Fødsel, Jesu Fødsel, Jesu Daab, "Jesu Forklarelse paa Bjerget o. s. v.*). See, alt dette "og meget mere have vi erklæret for Myther, for Fabel og "for Løgn, som vi vide at give Besked om, hvorledes det "gik til, saa at man maa indrømme os, om man endog uvil"kår, at vi dog i Sandhed ere fuldkloge, da vi om Begi"venheder, som ere Aartusinder gamle, kunne af vor egen For"nuft vide bedre Besked, end de Mænd, som have seet og hørt "dem, som have været tilstede som sandfærdige Øine- og Øre"Vidner, fuldkloge, da vi kunne sige Eder meget bedre Besked "om Verdens Skabelse, om Gud og hans Aabenbarelser, end "han selv har været istand til at gjøre det i sit Ord. Det "var da Kjæmpeskridet i vor Bibelfortolkning, mod hvilken "vore andre Opfindelser kun ere ringe at agte, det var Kjæm-

*) Man bør dog hermed sammenligne vor Forklaring om, hvad vi forstaae ved en Mythe. F. W. J. Schelling — Ueber Mythen der ältesten Welt i Paulus Memorabilien S. V. figer S. 2. Mythisk i Ordets bestemte Betydning, er den Historie, som indeholder Sagn fra en Tid, hvori endnu ingen Begivenhed blev skriftlig optegnet, men kun mundtlig forplantet. — Her seer man da et tydeligt Bevis paa vor Sandhed, som for er omtalt; thi vi vide jo vel, at det i det mindste paa Christi Tid var almindeligt at kunne skrive, og optegne Begivenhederne.

Digitized by Google

"peskridtet, hvorved vi fik Guds Ord under Fødderne, og sloge "Himlen med vor Nakke; nu kunde vi i Sandhed byde Gud "og Samvittigheden Trods, vi kunde sværge paa Symbolerne, "og sige til Gud, som vi selv have skabt*): bliv du i Him- "len, hvor vi have forundt dig Plads, og kom du ikke herned "til os, at aabenbare dig for os; thi gjorde du endog dette, "da erklære vi denne din Aabenbarelse, som alle dine forrige "Aabenbarelser for Mythe og for Løgn.**) Vi have skabt "dig af vor egen Hjerne,***) og du skal af os lade dig "mestre. Og Folket hørte os, og de fandt Behag i vor Tale; "de lagde Guds Ord paa Hylden, og det blev snarlig *glemt*; "men vor Lærdom annammede de, og os troede de, og vi "bleve, hvad vi attraaede at blive: Guder paa denne Jord. "Nu kunde vi skrive christelige Bøger, hvis Hoved-Grundsæt- "ning var Selvmodsigelse, og Folket optog dem med Glæde, "og vi faae opvoxe under vor Veiledning en talrig Skare af "vakkre Ynglinge, som aldrig engang havde kjendt den gamle "Lære, men som vi, i vor Skole, dannede til at forkynde "vort Evangelium, og lempe og rette, og omtyde og fordreie "Guds Ord derefter; og forkynde denne vor fornuftige og

---

*) See Scherers guddommelige Bog Messianische Weissagungen. Altenburg 1801 — altsaa fra vort lykkelige Aarhundrede — Side XII. Gott wird durch ein Postulat der practischen Vernunft geschaffen, und kann nur durch Vernunft zu Menschen sprechen. Es ist daher nicht gewisser, als daß Gott, als rein moralisches Wesen gedacht, nie mit den Propheten der Juden und Nichtjuden gesprochen hat.

**) Man eftersee vor hæderlige og fortjenstfulde Bauers Mythologie 1ste Deel S. 89. Nun haben wir aber oben den Kanon als gültig angenommen: wo Gott auf Erde erschienen, da ist an keine wahre Geschichte, sondern an einen Mythus zu denken. Og S. 308: Wo eine Theophanie oder Angelophanie ist, wo himmlische Wesen erscheinen, und sich mit Sterblichen unterreden, da ist ein Mythus.

***) See vor Scherer paa det i Not. 17 anførte Sted.

Digitized by Google

"selvmodsigende Lære, som den evige fornuftige og urokke-
"lige Sandhed. Med Gru høre vi nu at nogle ere vanslæg-
"tede af vor Skole, at de ville endog kalde vor Lære uchriste-
"lig, ja antichristelig; men vi kalde dem mystisk-pietistiske Ob-
"scuranter, og dermed slaae vi dem, og dermed byde vi dem
"Taushed. Og for end mere at stoppe Munden paa dem, og
"for at lægge vor Lære om det G. T. endnu mere for Da-
"gen, at den kan sees i sin hele Herlighed, Glands og Fylde,
"saa skulle vi endnu sige mere om vore enkelte Oplysninger til
"det G. T.; dog vælge vi nu enkelte udmærkede og lysende
"Exempler, som vi vide aldeles ville forbause vore Fiender."

"Nu sige da disse vore Fiender, de upeopskudte mystiske Ob-
"scuranter, at Gud har skabt Verden, omendskjøndt een af
"vore store Mænd har lært os, at der i Bibelen findes Spor af den
"Lære, at det var Demiurgos tilligemed nogle Engle, *) omend-
"skjøndt vi have sagt, at en Skabelses Historie var umuelig, og
"som en Mythe at betragte; **) men disse vore Fiender ere so
"forblindede, de ville ikke troe paa vor Ufeilbarhed, de vove endog
"tvertimod vor Lære, at ville troe paa Guds Ord, som det staaer
"i Bibelen! og hvad er det dog ikke for urimelige Mennesker,
"hvad er det dog ikke for urimelige Paastande, de gjøre? sige de
"ikke, at Gud har talet, og vi have dog sagt, at Gud slet
"ikke kan tale; ***) nei vi kan tale, men Gud kan ikke tale,

*) Prof. Hornemans Commentar til Brevet til Galaterne, Anhang S. 187, og Afhandlinger herhørende til Philoso-phie o. s. v. Afhandl. No. 9. S. 240 flg.

**) See iblandt andre classiske Steder Bauers hebraïsche Mythologie Th. I. S. 59 flg.

***) Scherer. Messianische Weissagungen S. 4, har Karpsindi-gen bemærket, heißt es: Jehova Elohim habe zur Schlan-ge den Ausspruch gethan, — Allein die Gottheit kann nicht sprechen, weil sie keine Organe hat. Samme Forf. S. 154, Auf den Messias Jesus kan aber dieses Ps. (Ps. 110) nicht gehen, denn Gott kan nicht mit artikulirten Tönen sprechen. Eichhorns Repertorium IV. 143. Sollte

Digitized by Google

"det have vi forbeholdt os selv, da vi skabte ham, et Postulat "af vor practiske Fornuft.*) Og hvor blotte de ikke deres "Uvidenhed om vore store Opdagelser om Skabelsens Historie? "Have de ikke bemærket vor nye Opdagelse, støttet paa geogno- "stiske Jagttagelser, at de Dyr, som Gud skabte den fem- "te Dag, allerede døde, og bleve begravne den første "Dag?**) Naar Nogen vil tale med os, og ikke engang "paaskjønner vore store Mænds store Opdagelser, hvad skulle "vi da sige? Og nu I assindige, I forrykte mystiske Obscu- "ranter! I ville tale om en Skabelses Historie! Hvo af Eder "var da tilstede og saae Verden blive skabt?***) Det er dog "at troe i Blinde, at troe det man ikke har seet! Hvorfor "troer I dog ikke hellere paa os, som I have hørt og seet? "hvorfor følge I ikke vort Exempel, og troe i det mindste paa "Eder selv, som vi troe paa vort eget Jeg? Hvorfor troe I "paa Bibelen, som er i Grunden en ugudelig Bog, som inde- "holder de meest uværdige Forestillinger om Gud, som skildrer

---

Gott wirklich gesprochen? wirklich benannt? wirklich gemustert? Ich kenne keinen so elenden Ausleger, der so was behauptete!

*) Scherers Messianische Weissagungen S. XII.

**) Prof. Hornemans Bevis for Rigtigheden af hans Bibelfortolkning. See Anhanget til hans Commentar til Brevet til Galaterne S. 188 flg.

***) Bauers hebr. Myth. I. 26. Hier werden übersinnliche Gegenstände erzählt, die kein Mensch erfaren konnte, und wo keiner von dem, was geschah, hat Zeugen seyn können. Samme Forf. S. 63. Niemand wird jezt so leicht mehr daran zweifeln, daß diese Erzählung — Skabelsens Historie — ein Mythus ist, und keine wahre Geschichte. Denn wird darinnen von einer Begebenheit geredet, von welcher niemand eine Zeuge hat seyen können, die also in sofern in das Gebiet der Ueberfinnlichen gehört. Samme Forf. S. 65. Sie — Skabelsens Historie — ist ein philosophischer Mythus, denn die Erzählung betrifft eine übersinnliche Begebenheit, die kein Mensch hat wahrnehmen können.

Digitized by Google

"Gud som en Skrædder og en Slagter,*) som en svag Gud, "der lader sig forsone!**) og det passer dog slet ikke med "vores Fornuft, og med vores Gud; thi vi lade os aldrig "forsone med Eders Lærdom. Vi vise os aabenbart langt for- "nuftigere end Gud har aabenbaret sig, og derfor have vi og- "saa dristigen spottet ham i hans eget Ord.***) Nu have "jo ogsaa vore Fiender i deres Dumhed paastaaet, at Gud "af Begyndelsen skabte Adam og Eva, eet Par Men- "neskér, og at alle Mennesker skulde nedstamme fra dem; "men vi sige tvertimod dem, og tvertimod Guds Ord, rigtigen "og fornuftigen: nei, ikke eet Par, men mange Par,†) thi "vi vide det, og vi forstaae det rigtigt."

"De nye opklodte Obscuranter tale ogsaa om Synde- "faldet, at Slangen var Djævelens Redskab, at han har

*) Bauers hebr. Mythologie I. S. 89. Es ist heut zu Tage außer allen Zweifel gesetzt, daß die ganze Erzählung — Syndefaldet — ein Mythus ist; denn Gott erscheint auf Erde, wandelt im Garten Eden, sucht den Adam auf, spricht mit ihm, forscht ihn aus, schlachtet Thiere, und macht sogar, wie ein Schneider, den beiden ersten Men- schen Kleider aus Thierfellen, und kündigt ihnen ihre Strafe an.

**) Bauers hebr. Mythologie I. 208. In dieser Geschichte muß vieles mythisch seyn. Denn — wie schwach und kleinlich wird Gott dargestellt! Ueber die verübte Bosheit und Gewaltthätigkeiten der Menschen ist er so aufgebracht, daß es ihn gereuet und in Herzen schmerzt, Menschen geschaffen zu haben, und in diesem Unwillen faßt er den Entschluß, nicht nur die Schuldigen, sondern alles Lebendige, Menschen und Thiere, zu ersäufen. Aber am Ende wird er durch ein einziges Opfer des Noah, dessen Dampf in seine Nase steigt, so besänftiget, daß er die Menschen mit ihre Schwäche entschuldigt und verspricht, sie künftig nicht mehr so hart zu behandeln, oder von der Erde vertilgen zu wollen.

***) See blandt andre classiske Skrifter Bauers hebr. Mytho- logie, og Scherers Messianische Weissagungen.

†) Paulus neue Repertorium Th. II. S. 197-209.

Digitized by Google

"forført vore første Forældre, til at overtræde Guds Bud. "Større Dumhed har vi da ikke kjendt! har vi da ikke jaget "Djævelen ud af vore theologiske Systemer? Og hvad lærer "Skriften? taler den et Ord om at Djævelen har forført Men"neskene til Synd, var det ikke dem selv? Og nu I mo"derne Obscuranter, vi ville slaae Eder med Eders egne Vaa"ben! I troe jo endogsaa paa Bibelen efter Ordet, og siger "da ikke denne, at Slangen og ikke Djævelen, forførte Men"neskene?*) Og I sige at Slangen har talt til Qvinden og "forført hende; men det er jo dog umueligt; thi deels har "vi ifølge vore udbredte Kundskaber erklæret, at Slangen er "et Insect**) og Insecter kunne jo ikke tale; deels er det "jo umueligt — om vi nu endog indrømmede vore Fiender at "Slangen kunde tale — at en Slange kunde tale saaledes.***) "En Slange skulde kunne tale saa fornuftigt! saa for"nuftigt, at man maatte troe, at høre en Professor fra det "attende Aarhundrede? Nei det er dog umueligt; thi det kunne "vi uigjendriveligt bevise, at Slangens Ord just er Tex"ten til vor hele Prædiken. Sige da ikke vi, som Slan"gen sagde: troer ikke Guds Ord, følger os, vi vide "det bedre, vi skulle oplade Eders Øine til at kjende "Godt og Ondt! Skulde da en Slange i Edens Have "kunne tale ligesaa fornuftigt, være ligesaa oplyst, ligesaamegt "hævet over Guds Ord, som en Professor i det attende Aar-

---

*) See N. Fogtmanns Lærebog i den christelige Religion. Kjøbh. 1823 §. 100 Anm. 2. Nogle Fortolkere have meent, at en ond Aand, eller Djævelen har talet igjennem Slangen; men dette lærer den hellige Skrift ikke.

**) Denne lærde Jagttagelse fylde vi Bauer i hans hebr. Mythologie I. S. 89.

***) Vi have jo bevisst, at den hele Historie er en Mythe, som vi skal finde Sandheden i; men vi tale kun her saaledes, for at vi ret kunne slaae vore Fiender med deres egne Vaaben.

Digitized by Google

"hundrede! det er umueligt! Men — ville vore mystisk-pieti-
"stiske Fiender sige — Djævelen talede gjennem Slangen,
"og han taler gjennem Eder, thi I ere af en Fader
"Djævelen, og gjøre Eders Faders Begjæringer; der
"for stemme Eders Ord saa godt med Slangens Ord.
"Saa ville de sige, de mystiske Obscuranter, men de løbe i
"deres egen Snare. I gjøre Djævelens Gjerninger sige de,
"men vi sige: nei! det være langt fra os; vi gjøre kun saa-
"danne Gjerninger, som sømme sig for sindige og fornuftige
"Folk, vi have en fornuftig Moral at følge, som vi selv have
"gjort, og vore Gjerninger udflyde af en fornuftig Troe paa
"vor egen Dygtighed. Saaledes have vi baade en fornuftig
"Troe og gode Gjerninger at rose os af, og at vi i Sand-
"hed kunne stole paa dem, det kan vi bevise, da vi altid dri-
"stigen sige: Gud dom os efter din Retfærdighed, mere fordre
"vi ikke; medens vore Fiender aldrig have Mod til at beraabe
"sig paa Guds Retfærdighed, da de tilstaae, at deres Gjer-
"ninger ere onde, og at de alene haabe Frelse af Guds Naade
"formedelst Jesum Christum. Nei vi kunne tale om vore
"Gjerninger; thi de ere gode og fornuftige, og frie moralske
"Væsner værdige; vi have af dem det rette Mod, og kan vel
"gaae i Rette med Gud. Vi og vore Aands Frænder, og
"vore Troesforvandte, den frie fornuftige Aands værdige Børn,
"vi have gjort kloge og fornuftige Gjerninger. Og hvem tør
"negte, at den nyere Tid, som er fostret og dannet i vor
"Skole, hvo tør negte, at den er moralsk god? hvilke beskedne
"og sædelige Ynglinge! hvilke lykkelige Ægteskaber! hvilken
"Ærlighed mellem Mand og Mand! hvilken Troskab mod
"Konge og Fædreland! Til saadanne Hædersgjerninger, som
"vi have udført, kunne vore Fiender slet ikke opvise Magen;
"thi de ville dog vel ikke paastaae, at f. Ex. de franske Bor-
"gere under Revolutionen vare Mystikere eller Pietister, Her-
"renhutter eller Obscuranter! Nei i Sandhed, de vare Fornuf-

Digitized by Google

"tens frie Sønner, vore Troesforvandte. Denne Ære, som "evig skal lyse i Historien, lade vi ikke saa let tage fra os."

"Og denne Historie om Syndefaldet have vi forklaret "paa flere Maader, helst, som før er sagt, som en Myth, "men ogsaa som en moralsk Fabel,*) eller som en Hiero"glyph-Fortolkning;**) og hvilken Mening man nu end vil "hylde, eller mueligt endnu tilsoie, vedkommer os ikke, det "overlade vi til Enhvers fornuftige Frihed, naar han dog "ikke med vore nyeopstaaede Mystikere følger Bibelens Mening, "for hvilken vi advare som Mørkets Lære."

"Om Moses have vi deels sagt, at han ikke har skrevet "sine egne Bøger,***) deels have vi paa en fornuftig Maade "fortolket hans Skrifter, og vi have losrevet os fra den gam"melige Overtroe, som hildede vore Fædre, at Gud skulde have "talt med Moses,†) og at han skulde have kunnet gjøre Mi"rakler.††) Vi have erklæret Moses for en stor Gøgler, "Tusindkunstner og Taskenspiller,†††) og for en De-

---

*) Prof. Horneman i hans Bevis for Rigtigheden af hans Bibelfortolkning, Anhang til Brevet til Galaterne S. 179.

**) Joh. Georg Rosenmüller i Eichhorns Repertorium V. 158. flg.

***) De Wette. Beyträge zur Einleitung ins Alt. Test. 1 B.

†) Scherer. Messianische Weissag. S. XII. Es ist daher nicht gewisser, als daß Gott, als rein moralisches Wesen gedacht, nie mit den Propheten der Juden und Nichtjuden gesprochen hat.

††) Bauers hebr. Mythol. I. 274 flg.

†††) Bauers Mythologie I. 277. Das Betragen Mosis ist das Betragen eines Gauklers, und keines gottlichen Gesandten würdig. Wie ein Taufindkunstler hat er seinen Zauberstab in der Hand, mit welchem er seine Kunststücke verrichtet. — Es ist aber gewiß Gott unanständig, daß er durch jemand auf eine solche Art, die eher einem Taschenspieler als Gesandten Gottes ansteht, Wunder thun lasse, und darunter erstaunenswürdige Wunder.

Digitized by Google

"magog,*) som havde meget velgjørende Hensigter
"jødiske Folk, og for at faae dette til at følge har
"foregav han Omgang med Gud. Vi ere herom bl
"lyste af de hedenske Skribenter, som fortælle om
"hellige Bedragerier f. Ex. om Numa og Minos, t
"at bedrage Folket, have virket gavnligt for deres Ti
"have nemlig gjort den fornuftige Slutning: var Mi
"Bedrager, saa maatte Moses ogsaa være det.
"have vi bevist, at Samuel var en stor og listig D
"for hvis Ænker den ædle Saul først mistede sin
"heb, og siden, formodentlig efter Præsternes og Dav
"stiftelse, Livet. Denne Kjønne Bemærkning skylde
"fortjenstfulde Hr. Scherer.**) I denne Maneer
"vi hele det jødiske Folks Historie; vi tabe aldrig tve

*) Eichhorns Urgeschichte i Repertorium IV. 160. Dat
Gesetz, nach welchem Mose bey seinem rohen,
Aegyptischen Tyranney verwilderten Volke spricht,
ordnet, ist immer: wirke vor allen Dingen auf di
deiner Untergegebenen.

**) Messianische Weissagungen. S. VIII. Saul aber ke
so schwachen und einfaltigen Geistes, als der alte
— Samuel — wahnte, fügte sich nicht nach dessen
Er unternahm Kriege nach bester Ueberlegung, wagte
ten ohne den Rath und die Gegenwart Samuels
ten, und gab feindlichen Königen Pardon, ob es
Intoleranz des hierarchischen Priesterklubs entge
Dafür zog sich freilich der edle Saul den Haß
und dessen Ordens zu. Dieser setzte ihn bey dem
Verachtung, verfolgte ihm auf alle mögliche argli
und salbte noch während seines Lebens den David al
an seine Stelle. Saul sank aus Aergerniß über d
telung seiner edelsten Absichten und über die Hiera
Priester in Melancholie und starb zuletzt in einer
nicht ohne gegründete Vermuthung, nach eine
den Priestern und David, angelegten Plane. —
vermochten Propheten im hebraische Staat! Ihr
Streben ging dahin, ihren Orakelsprüchen die Könige
werfen, und nach ihren Beschlüssen das Volk zu b

Digitized by Google

"tige Bemærkninger af Sigte: at det G. T.'s Historie maa "behandles som gamle Sagn og Eventyr, hvoraf vi kun maa "troe, hvad som vi af vor Fornuft kan vide maa være "skeet; og at det jødiske Folk var et gammelt og et poetisk "Folk, som yndede den poetiske Fiction. I deres historiske "Bøger maa vi derfor tage fra og lægge til,*) eftersom vor "Fornuft fordrer det, for at vi kunne bringe en virkelig for- "nuftig og pragmatisk Historie ud deraf. Og dette gjøre vor "Modstandere ikke, fordi de hverken forstaae sig paa Oldtidens "Aand, eller paa fornuftig historisk Fremstilling. Skjøndt det "nu egentlig er overflødigt at bevise Sligt, saa ville vi dog "gjerne give Eder nogle faae Exempler paa den Lærdom, den "conjectural Critik, den Skarpsindighed og den Flid, hvormed vi "have studeret det G. T. Vi ville begynde med den høie "Levealder, som i 1 Mosebog tillægges de ældste Mennesker. "Disse høie Tal, kunne vi nemlig efter vor Fornuft ikke "troe; thi det er jo unegteligt, at Ingen kan være mere "bange for Døden, eller kan tage mere ængstelig Hensyn til "at vedligeholde og styrke sit Legeme end vi, og det er jo li- "gesaa unegteligt, at vi ikke leve saalænge. Saameget min- "dre kunde da Menneskene den Tid leve saalænge; thi en ind- "trædende Forstyrrelse i deres Organisme maatte lettelig kun- "ne finde Sted, og Lægekunsten vide vi den Tid ikke kunde sat- "te Legemet tilbage til sin normale Tilstand. Dersom altså "Skriften her skulde modtage en Mening, som var efter vor "Fornuft, — vore nye-opskudte Obscuranter ville altid tage "den efter Ordet — da maatte man med Flid anvende sin "Fornuft, og opfinde nogle Forklarings-Maader, for at vi ikke "skulde nødes til at troe; thi Troen er Dovenskabens

*) Man sammenligne hermed Prof. Clausens Forslag at give Folket Bibler i Hænder, hvoraf enkelte Stykker vare udelad te, og Resten forsynet med Anmærkninger. Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning o. s. v. S. 226.

Digitized by Google

"Frugt.*) For altsaa, at naar dette Maal, have vi enten "ved vor critiske Kunst bemærket, at hele Stedet var høist "usikker,**) eller og vi have antaget, at Aarene i disse Tider "ikke vare saa lange som vore, men enten Maaneder, eller "Fjerdingaar;***) og ved denne Forklaring udkom da meget "rimelige, og altsaa meget rigtige Tal. Vel kunne vi for- "mode at vore mystiske Modstandere vilde gjøre os den Ind- "vending, at naar man vilde sige, at et Aar kun betydede en "Maaned eller et Fjerdingaar, da blev f. Ex. Peleg (1 Mosеb. "XI. 18) vel ung, da han avlede en Søn — efter Bibelens "Ord i hans 30 Aar, og altsaa efter vor Regning, da han "var 2½ Aar eller høist 7½ Aar gammel. Men med disse "Mennesker kunne vi fornuftigviis ikke indlade os; de mis- "tyde os bestandigt. Naar vi saaledes ville forandre og ned- "sætte Tallene, da tænke vi jo kun paa det 5te Capitel i 1ste "Mosеb., og hvad Ret have I da til, at gjøre os en Ind- "vending af det 11te Capitel?†) Her blotte I Eder jo atter "paa det forskrækkeligste, da I vise, at I ikke vide, hvad "Opdagelse vi have gjort, at de saakaldte Mose-Bøger ere "sammensatte af ganske smaae Stykker af forskjellige Forfat- "tere,††) hvoraf altsaa følger, at vi have Frihed til at an- "vende en Forklaringsmaade paa eet Vers, som vi forkaste i "det næste. Nei det maa vi dog engang for alle lægge Eder "— vore Modstandere — paa Hjerte, at I ikke maa være

*) Paulus i Memorabil. St. I. S. 139. Das Fremde und Ungewohnte wird eher in die Region des Glaubens — durch die Hand der Trägheit — hingerückt, weil hier die Untersuchung desto schwerer ist.

**) See f. Ex. Vaters Commentar über den Pentateuch.

***) Hensslers Bemerkungen über Stellen in den Psalmen, und in der Genesis S. 280 flg.

†) Hensler paa det anførte Sted.

††) Man erstersee, hvad de nyere geniale Bibelfortolkere Astruc, Eichhorn og Ilgen have bestemt herom; Vaters Commentar über den Pentateuch Th. III. S. 696.

Digitized by Google

"consequente, i det mindste ikke forlange, at vi skal være "det. Vel pleie vi ikke at opstille denne hermeneutiske Regel; "men da vi altid have fulgt den i vore fornuftigste Bibelfor"tolkninger, saa behøve vi da just ikke at gjøre nogen Hem"melighed af den, saameget mindre, som vi jo ogsaa have byg"get hele vort skjønne fornuftige christelig-theologiske System, "ikke alene paa Selvmodsigelse, men endog af luttre "Selvmodsigelser. Vi vide nok, at I være Fiender ere con"sequente i Eders Lære; men det sige vi Eder: I ere consequente, fordi I ikke modsige Skriften, og det har dog endnu "fornuftig Theolog i Slutningen af det attende Aarhundrede "gjort, og hvad fornuftige Folk gjøre, det er jo fornuftigt. "Skriften maa vi dog vel modsige, hvorledes skulde vi ellers "kunne gjøre den fuldkommen, saa at den kunde blive rigtig "fornuftig? Vi have ogsaa søgt at sætte Skriften i Mod"sigelse med sig selv, for at den skulde blive desto villigere til "at lade sig fuldkommengjøre af os."*)

"Endnu et Par ganske specielle Exempler paa vor ubmær"kede Forklaring af det G. T. Der fortælles i Josva Bog "X. 12 om Solens og Maanens Stillestaaen; vore vi"dende Fædre have troet, at her taledes om Solen paa Him"len, og om Maanen, Jordens Drabant; men vi have opda"get, at Solen og Maanen vare to Faner — signa mili"taria — og at Josva følgelig har udstedt ikke en astrono"misk, men en militærisk Ordre."**)

---

*) Bauers Mythologie I. 308. Und noch dazu widerspricht sich Gott, denn das erstemal verbietet er die Reise, das zweitemal aber billigt er sie.

**) Henkes Neue Magazin VI. St. 1. Alsdann ist das: Josva sprach vor dem ganzen Israel: Sonne steh still in Gibeon, und du Mond ein Thale Ajalon — nicht ein astronomische, sondern ein militärische Ordre, wodurch die Armee d. i. der rechte und linke Flügel derselben, die bestimte Richtung erhalten sollte — See Bauers hebr. Mythol. II. 20.

Digitized by Google

"Om Samsons Styrke, som i Dommernes Bog skil-
"dres som meget stor, have vi bemærket, at den dog vel ikke
"var saa farlig; thi der bliver vel fortalt, at han sønderrev
"to nye Reb, men der siges ikke hvor tykke disse vare! der
"siges vel, at han med en Esels Kjævebeen slog 1000 Phili-
"ster, men der siges ikke, om han slog dem ihjel! o. s. v." *)

"Men inden vi forlade de historiske Bøger, maa vi gjøre
"opmærksom paa, at vore mystisk-pietistiske Fiender, ville paa-
"staae, at der findes Forbilleder og messianske Spaadom-
"me, vi ville ikke sige i det G. T., men endog i første Mo-
"sebog! Nu i Sandhed, det er dog ufordrageligt, saa vi maa
"samle al vor Tolerance og Ignorance, før at vi kunne
"sve vore to Cardinal-Dyder: tolerere, hvad vi ikke kan be-
"kjæmpe, ignorere, hvad vi nødig gad vide. Forbilleder i
"det G. T.! og det vil man tale om i vore oplyste Dage,
"efterat vi fuldkommen have bevist, at de ikke findes, eftersom
"vi enten have ignoreret dem, eller ikke seet dem. Forbilleder
"i det G. T.! Har da Prof. Vater, eller de Wette, eller
"Horneman kunnet see disse Forbilleder? Og naar tre saa
"dybtseende Fortolkere aldeles have forbigaaet dem, hvor tør
"da vore nye opskudte Obscuranter paastaae, at de virkelig
"skulle være til. Man seer hvilke gyldige Grunde vi have til
"at frygte for det indtrædende Mørke, i hvilket man seer mere
"end ved vor aandelige Gasoplysning!"

"Om de messianske Spaadomme ere vi vel ikke gan-
"ske enige indbyrdes, i det Nogle forkaste alle messianske Spaa-

*) L. J. C. Justi über Simsons Stärke (Eichhorns Repertorium für bibl. und morgl. Litterat. VII. 79) Es wird zum Beispiel nur gesagt: Simson zerriß mit der größten Leichtigkeit zwey neue Stricke; aber dabey nicht bemerkt, wie dich, und wie sie sonst beschaffen gewesen. Sodann: er schlug mit einen Esels Kinnknochen 1000 Philister, ohne daß besonders bestimt wird, ob er sie todt, oder blos in die Flucht geschlagen. o. s. v.

Digitized by Google

"homme,*) andre derimod mene, at man ogsaa paa en for-
"nuftig Maade kan antage noget Lignende;**) men der
"ere vi dog enige, at forkaste hvad vore Modstandere lære i
"deres Blindhed; thi naar de sige, at der ere messianske Spaa-
"domme endog i første Mosebog, at det er spaaet, **at Chri-**
"stus skulde være Qvindens Sæd og Abrahams Sæd,
"da blotte de sig atter ganske; det kunde jo dog ikke spaaes,
"at Messias skulde fødes af en Qvinde, eller nedstamme fra
"Abraham; thi det fulgte jo ganske af sig selv.***) Ogsaa
"sige vi Eder dette, at de messianske Spaadomme deels ikke
"ere gaaede i Opfyldelse paa Messias, †) deels at de ere alt
"for poetiske og ubestemte. Dersom blot Gud saaledes kunde
"spaae, og havde taget os paa Raad med, da skulde det G.
"T. ikke have indeholdt anden Spaadom om Messias, end
"denne ganske simple i kold historisk Prosa affattede Sæt-
"ning ††): Israel har ingen Konge at vente, men en Lærer;

---

*) F. Er. Scherer i hans messianische Weissagungen. Altenburg 1801. 8vo.

**) F. Er. Prof. Horneman i hans 3die Excurs til Oplysninger til Christi Taler hos Johannes 1ste Deel. Kjøbenhavn 1820.

***) Denne skarpsindige Bemærkning fylde vi Dr. og Prof. Horneman i hans ovenfor citerede Excurs Side 101.

†) *Wegscheideri* Institutiones theologiæ dogmaticæ §. 50.

††) Scherer Messianische Weissagungen S. XXI. flg. Hätte die Vorsehung wirklich in Weissagungen auf Jesus vielen Werth gelegt, so waren wie Dr. Ammon: Christologie S. XXII. — richtig bemerkt, zur Ueberzeugung der Nachwelt nur folgende ganz einfache, in kalter historisches Prosa aufgezeichnete Sätze nöthig: Israel hat keinen König, sondern einen Lehrer zu erwarten; dieser Lehrer wird unter Herodes zu Bethlehem gebohren; er wird für die Wahrheit seiner Religion unter Tiberius sein Leben aufopfern; durch die Zerstörung Jerusalem und die gänzliche Vernichtung des jüdischen Staates breitet er seine Lehre in allen Welttheilen aus. Diese wenige Sätze würden nicht nur den

Digitized by Google

"denne Lærer vil blive født under Herodes i Bethlehem; han "vil ophøre sit Liv for sin Religions Sandhed under Tiberius; "ved Jerusalems Ødelæggelse, og den fuldkomne Tilintetgjø- "relse af den jødiske Stat udbreder han sin Lære til alle Ver- "dens Dele. Seer I, vore Fiender, saaledes ville vi have "spaaet, og det havde i Sandhed været en magelos Spaa- "dom! Saadan een Spaadom havde været os ulige kostbarere "end alle det Gamle Testamentes Spaadomme tilsammentagne."

"Ogsaa paastaae vore Modstandere, at de messianiske "Spaadomme have fremkaldt de messianiske Forventelser; men "vi vende det om, og lære rigtigen det Bagvendte, at "Forventelsen avlede Spaadommen.*) Ogsaa have vi "skarpsindigen opdaget, at det jødiske Folk havde mange "Messiasser f. Ex. Jøden Serubabel og Hedningen "Cyrus."**)

"Dette være da nok talt om de historiske Bøger. Meget "mere kunde vi sige om vore Fortjenester af de poetiske og "prophetiske Skrifter; dog ville vi helst fatte os kort; og hen- "vise Læserne til vore klassiske Skrifter. Vi have da bemær- "ket, at Propheterne vare Poeter, og at de maa forstaaes som "Poeter; endvidere: at, naar man vil forklare Poeter, da maa "man enten selv have Sands for Poesie — som vi Gud ske "Lov slet ikke have; thi vi vide at Phantasens Misbrug ere "farlige,***) eller man af den hedensk-klassiske Literatur maa "tilegne sig en kold prosaisk Omskrivnings-Theorie af poetiske "Former, og udgive den for en Forklaring af poetiske og pro-

---

Character wahrer Vorhersagungen an sich tragen, son- dern sie würden uns auch, sobald ihre Aechtheit erwie- sen wäre, ungleich schätzbarer seyn, als alle Orakel des A. T. zusammengenommen.

*) See Prof. Hornemans trebie Excurs til hans Oplysninger til Christi Taler hos Johannes 1 Deel S. 91 flg.

**) Hornemans Opl. til Johannes D. 1 S. 94.

***) Horneman Om Phantasens Misbrug.

Digitized by Google

"phetiske Skrifter. Og dette sidste have vi da valgt; vi have "i herlige, kolde, reen fornuftige Sætninger omskrevet, udvan- "det og udtvunet den bibelske Kjærne, for at vi kunde tilegne "os hele Indholdet deraf.*) Paa disse Bøger have vi desuden

*) Det meest classiske Exempel, vi vide at anføre, er Prof. Hornemans Micha S. 159 følg. hvor han beskriver os Meningen af Mich. V. 1. I Bibelen hedder Stedet saaledes: Og du Bethlehem Ephrata! er du liden at være blandt Judæ Tusinde? af dig skal mig Een udgaae til at være en Hersker i Israel! og hans Udgange ere fra Fordum, fra Evigheds Dage. I disse saae bibelske Ord har nu Prof. H. fundet en Mening, som vist vore mystiske Obscurantister forgjæves ville søge deri, og denne Mening har han herlig udtrykt i følgende Omskrivning: "Ja, I Indbyggere i Jerusalem, endnu denne Gang behøve I ikke at sørge saa hestig over Beleiringen, hvormed Sancherib og hans assyriske Hær holder Ebers Stad indsluttet under den haardeste Nød; thi endnu denne Gang, som jeg allerede før i Jehovas Navn har lovet Eder IV. 12, skal den ikke blive indtaget; men Assyrerne tvertimod blive slagne i Ebers Stad, adspredede og ødelagde! Jehova selv skal frelse Ebers Stad, og her er Maaden og Middelet han skal benytte sig af, for at udføre denne, al menneskelig Tanke overstigende Undergjerning: Det jødiske Folks Ven og Bundsfordandte Thirhakah, Kongen af Æthiopien, som hjælper Ebers Konge og Folk at bekrige den assyriske Konge Sancherib, ham skal Jehova netop i rette Tid, endnu denne sidste Nat, naar Jerusalem er nær ved at overgive sig, og ikke synes at kunne holde det længere, sende Eder til Undsætning, og han skal slaae den assyriske Hær, og han skal frelse Ebers beleirede og saa haardt trængte Stad, som ingen Redning meer syntes at være for. Men aabenlyst, og med lige Magt skal han ikke torde angribe, eller kunne overvinde den talrige, stærke og seierrige assyriske Hær; med List skal han angribe dem, pludselig om Natten skal han anfalde dem i sin Leir i den trygeste Roe, og saaledes let bringe dem i Forvirring, og ødelægge og adsprede dem. Og alt dette skal gaae saaledes til; og dette forkynder jeg Eder i Jehovas Navn med disse Ord: Den omtalte Konge, der, for saavidt han er af en fremmed Nation, hvis

"anvendt al muelig optænkelig Erudition og Lærdom; thi "de vare os for de mange Citater og Forklaringer, som "Christus og Apostlene have givet af disse Bøger, særheles

ældste, og for en Deel usikre, Oprindelse er fra de saakaldte Østens Børn, eller længst fraliggende, og mindst dyrkede og bekjendte østlige Folkeslag, egentlig ikke engang kunde agtes værdig, at regnes med blandt de jødiske mindre Fyrster, hvoraf hver kun havde 1000 Mand under sin Opsigt og Anførsel; han skal endog ved Jehovas medvirkende Forsyns Foranstaltning, og ved hans Almagts usynlig understøttende Kraft blive istand til at slaae og adsprede den uhyre og frygtelige assyriske Hær, som neppe for nogen menneskelig Magt syntes betvingelig; og derefter fremdeles endnu nogen Tid føre ligesom det øverste Herredømme, ved sin Anseelse vedligeholde Fred, Rolighed og Lykkalighed i dette Land. Ja du Bethlehem, du aabne lille ubefæstede og uanseelige Stad, endog du skal have nogen Deel med i Jerusalems Befrielse; thi naar den æthiopiske Konge med sine Hjælpetropper, i al Stilhed, og uden at blive bemærket af den assyriske Hær, har opnaaet dine Grændser, saa skal han først her sætte sig med sin Armee en kort Tid, for at udhvile, og med desto større Sikkerhed uformodentlig, om Natten, fra dig at gjøre et pludseligt og voldsomt Udfald paa den assyriske Hær, overrumple den i sin Leir i tryggeste Roe, og saaledes bringe den i Uorden, slaae og adsprede den. Og paa den Maade skal du, Bethlehem, forsaavidt faae nogen Deel med i den beleirede Jerusalems Befrielse." For tidlig udgav Prof. Horneman sin genialske Forklaring; endnu havde det gamle Mørke sine mægtige Venner og Beskyttere f. Ex. Guldberg og Balle; og han maatte for den Ære først at have ved Bibelfortolkningen været vor Oplysnings Apostel i Danmark, møde saadanne Ubehageligheder, at han endnu samme Aar (1777) maatte udgive en anden Forklaring af dette Sted, som var efter disse Obskurantets Hoved. Men senere, da Tiderne bleve bedre, og vor allerchristeligste Oplysning blev almindelig, har Prof. H. atter i Hovedsagen vedkjendt sig den første her givne Forklaring, i hans (1820) udgivne Oplysninger til Christi Taler hos Johannes D. 1 S. 123 flg.

Digitized by Google

"interessante, for at vi kunde bevise, at vi dog forstod Skrif-
"ten langt bedre end Guds Søn og hans Udsendte, og vi
"have bragt det saavidt, at vi kunne give i det mindste n
"forskjellige — og alle fra det N. T. afvigende — Forklarin-
"ger af saadanne Steder, og alle disse vore Forklaringer
"ere baade lærde og fornuftige, og altsaa rigtige."

"Om Propheterne have vi talt meget og fortræffeligt,
"hver af os naturligviis paa sin Maade; thi den fornuftige
"Frihed tage vi os selv og lade alle andre, at lære og sige
"hvad de ville, blot under den Betingelse, at de ikke tale chri-
"steligt om det G. T.; thi saavidt kan vor Tolerance umm-
"lig fornuftigviis strække sig."

"Nogle af os have da gjort Propheterne til store Digtere
"i orientalsk Poesie*) andre have bemærket, at man maatte
"gjøre stor Forskjel paa de forskjellige Propheter; thi Samuel
"— i hvis Skole de alle har gaaet — var egentlig en stor
"Bedrager,**) andre vare nogle raae Tolpere, som ikke kunde
"skrive f. Ex. Elias,***) som manglede baade Forstands og
"Hjertets Dannelse, som ikke formaaede at holde nogen re-
"rende, eller indtrængende Tale til Folket, som ved Taske-
"spillerkunster og Gøglerier vilde vinde Afgudsdyrkerne for Je-
"hovas Helligdom, som paa en underfuld Maade lode sig s-
"nære af Ravne, opvækte Døde, lode Jern svømme, Ild ne-
"falde fra Himlen, kjørte selv paa Ildvogne mod Himlen,
"og — som paa en umenneskelig Maade myrdede vore Me-
"brødre — Afgudspræsterne!†) Andre vare ædle Demago-

*) Eichhorn.

**) Scherers Messianische Weissagungen S. VII. flg.

***) Scherers Messianische Weissagungen S. XI.

†) Scherers Messian. Weissagungen IX-X. Elias und Elisa treten auf, um das verirrte Volk zu Jehova zurückzuführen. Allein ihnen fehlt selbst Bildung des Verstandes und des Herzens. Sie vermögen keine eindringende und rührende Rede an das Volk zu halten. Wissen für die mosai-

Digitized by Google

"ger, og som saadanne have Jesaias, Jeremias, Micha "og Amos gjort sig berømte." *)

"Man har spurgt, hvorfra havde Propheterne deres Orak- "ler og Aabenbaringer? De jødiske og christelige Theologer, "vore mystiske Obscuranter, svare: Gud talede umiddelbart "med dem, Ansigt til Ansigt; men vi trække medynksomt "paa Skuldrene og sige, dermed er vi ikke tjent; thi Gud har "jo intet Ansigt, det skal vi vel lære ham at lade være, han "er jo kun at tænke som en Idee, der følgelig ikke kan tale. "Derfor er Intet os visere, end at Gud aldrig har talt til "Propheterne." **) Og hvorledes kunde han det; han har jo "dog ikke talt til vore store Propheter til Scherer, Horne-

---

sche Constitution nichts empfehlendes zu sagen. Daher wollen sie durch Schamanenstreiche und Gaukeleien die Götzendiener für Jehovas Heiligthum gewinnen. Sie lassen sich wunderthätig von Raben ernähren, wecken Todte auf, lassen Eisen schwimmen, Feuer von Himmel fallen, fahren auf feurigen Wagen gen Himmel — morden auf eine unmenschliche Weise die Götzenpriester.

*) Scherer Mess. Weissag. X. Als solche edle Demagogen haben sich Jesaias, Jeremias, Micha, Amos ꝛc. berühmt gemacht.

**) Scherers Messian. Weissag. S. XI-XII. Man hat sich schon lange über die Frage gestritten, wie empfingen die Propheten der Hebräer ihre Orakel und Offenbarungen? Gott sprach unmittelbar mit ihnen von Angesicht zu Angesicht, antworteten die alten judischen und christlichen Theologen — und die Untersuchung war geendigt. Dem denkenden Menschen ist indessen mit dieser Antwort nicht geholfen, weil er weiß, daß Gott kein Körper, folglich auch kein Angesicht hat, daß er nicht als Substanz in Zeit und Raum eingeschloßen, sondern nur als Idee zu denken ist, demnach nicht sprechen kann. Gott wird durch ein Postulat der praktischen Vernunft geschaffen, und kann nur durch Vernunft zu Menschen sprechen. — Es ist daher nichts gewisser, als, daß Gott, als rein moralisches Wesen gedacht, nie mit den Propheten der Juden und Nichtjuden gesprochen hat.

Digitized by Google

"man, Bauer! Naar de hebraiske Propheter gjorde et Ba"ind i Fremtiden, da ledede deres egen Fornuft, deres "Jagttagelser og Erfaringer dem,*) saaledes som det og "gaaer med vore store Mænd. Smildelig talede de i almin"delige Udtryk; og kom de i Knibe, da redbede de sig — "ligesom vi — med dunkle og uforstaaelige Udtryk,**) og "naar de havde spaaet feil, da fandt man lettelig Udflug"ter.***)

"Paa den Maade tilstaae vi, at de kunde spaae, thi saa"ledes kunde vi gjøre det selv: og der er een Maade til, som "vi af Erfaring kjende: de have drømt, saaledes som vore "dygtigste Skribenter uregtelig have været ganske ubetalelige i "den Kunst at drømme. Ja vist have Propheterne drømt; "vi behøve ikke engang at henvise til deres egne Ord; det er "os nok at bemærke, at det er ingen Sag at drømme, hvad "man vil; thi alle Drømme have deres Grund i Legemets "Beskaffenhed, i Sindsstemningen, i enkelte foregaaende Tan-

---

*) Sammesteds S. XII. Wenn die hebraischen Seher einen Blick in die Zukunft thaten, so leitete sie ihre eigne Vernunft, ihre gemachten Beobachtungen und Erfarungen.

**) Sammesteds S. XII. Sie — die hebräischen Seher — sprechen in Algemeinem, verhießen den Jehovas Verehrern Glück, den Götzendienern und Sündern Unglück. S. XIII. Ist etwa die Frage, die man den Propheten zur Beantwortung vorlegte, verschlungen und der Fall verwickelt, so sprechen sie dunkel, wie z. B. Daniel.

***) Sammesteds S. XIII. Würden auch ihre Ahnungen trügen, und ihre gethanen Rathschläge nicht mit dem erwünschtesten Ausgange gekrönt werden, so geht darum nicht sogleich ihr Ansehen verloren. Die algemeine Ehrfurcht, und das so tief gegründete Vertrauen, wird mehr als eine Ausflucht finden, um den Vertrauten der Gottheit von aller Schuld frei zu sprechen,..... Und wer mag die Ausflüchte alle bestimmen, die in solchen Fällen Aberglaube, Schlauheit und Ehrfurcht zu ersinnen pflegen.

Digitized by Google

"ker og Foreſtillinger.*) Naar nu en Jode ſik i Sinde at "gjøre Opſigt og blive Prophet, ſaa har han ſig ſaaledes ad: "han tænkte om Dagen ret ivrig paa den Herlighed at være "Prophet, og ſaa drømte han om Natten, at han var blevet "en Prophet, og næſte Morgen ſtod han op, og gik ud, og "ſaa var han Prophet; Intet var dog lettere!"**)

"Ogſaa have nogle hebraiſke Propheter foregivet, at Engle "have aabenbaret dem de kommende Tiders Begivenheder f. "Ex. Daniel;***) men det erklære vi for Løgn; thi deels "have vi jo aldrig ſeet andre Engle end os ſelv; deels kjende "vi jo af Schwedenborgs Hiſtorie godt, hvilke Bedragere "de hebraiſke Propheter have været.†) Saaledes ſom Schwe- "denborg har talt med Aander, ſaaledes har Daniel, eller "nogen anden hebraiſk Prophet talt med Engle; det var alt- "ſammen enten uſkyldig Løgn, ſagt i en god Hensigt, for at "bedrage Pøbelen; eller det var Løgn til, at udſmykke deres "Orakler.††) Saaledes have vi da lært, at der ſlet ikke "kan ſpaaes, eller i det gamle Teſtamente er ſpaaet i Ordets "rette Betydning, ſom vore myſtiſke Obſcuranter tage det i; "og vi have derfor advaret vore Medmenneſker, at de endelig

---

*) Scherers Meſſian. Weiſſag. S. XV.

**) Sammeſteds S. XVI. Man verlangte von den Propheten, ſie mußten im Traume als ſolche von Jehova berufen werden. Was war nur leichter, als ſich am Tage recht angelegentlichſt mit dem Prophetenamt und den Prophetenberuf zu beſchäftigen und in Schlafe davon zu traumen?

***) Samme S. XVII.

†) Samme S. XVII.

††) Scherers Meſſ. Weiſſag. S. XVIII. So wenig Schwedenburg mit Geiſtern ſprach, ſo wenig hat auch Daniel oder ſonſt ein hebräiſcher Prophet mit Engeln geſprochen. Es war nur ſo Vorgeben, um den Pöbel zu tauſchen, oder es gehörte zur Decoration ihrer Orakel, entlehnt aus Zeitvorſtellungen.

Digitized by Google

"ikke maatte tröe paa saadan farlig Lærdom, som har for "saamegen Ulykke over Verden, som er den rette Moder til "al Overtroe. Vört kjerlige Hjerte gyser ved Tanken om al "den Ulykke, al den Lotteriespil og Hazardspil, hvor- "ved Folk have tilsat deres Penge, blot fordi de troede "paa det Gamle Testamentes Spaadomme.*) Ogsaa "have vi gjort den skarpsindige Bemærkning, at nogle saakaldte "Spaadomme, egentlig kun ere historiske Skildringer af forbi- "gangne Begivenheder — vaticinia post eventum — saa at "hele Hemmeligheden ligger deri, at Forfatteren har havt den "underlige Grille, at fortælle i Futurum som noget Tilkom- "mende, hvad der allerede var skeet.**) Og da er det jo let "at begribe, at de bestemteste Spaadomme virkelig ere gaaede i "Opfyldelse."

"Paa vore Forsjenester af enkelte Bøger kunne vi her "ikke indlade os at tale videre; at de ere uhyre, forstaaer sig, "og vi henvise da helst til disse uhyre lærde og genialske "Skrifter selv. Kun maa vi endnu fremsætte det Ønske, at "vore Forsjenester dog af vore Fiender maatte paaskjønnes, at

*) Scherers Messian. Weissag. S. XXIII. Der Glaube an Weissagungen hat ganz besonders den Aberglauben in die Welt gebracht und unterhalten, weil die Vernunft unterdruckt ward. S. XXIV. Der Glaube an Weissagungen hat unendlich viel moralisches und physisches Unglück in der Welt erzeugt..... Auf die Aussprüche der hebr. Propheten wollten die Israeliten mehrmals gegen die Chaldäer rebelliren — und weil sie glaubten, sie könnten nach den vorhandenen Weissagungen nicht überwunden werden, wurden sie zuletzt von den Römern in alle Weltgegenden verjagt. Auf die Vorhersagung eines sichern Gewinstes, ausgesprochen von einem Gaukler, setzen aberglaubische Menschen in Lotterien und Hazardspielen, verspielen ihr nothdürftiges Geld, und kommen an den Bettelstab..... Wer vermag alles Unglück zu nennen, das durch Glaube an Weissagung in der Welt ist gestiftet und verbreitet worden?

**) *Wegscheideri* Institut. theol. dog. Edit. II. §. 50.

Digitized by Google

"de dog vilde erindre vore Indledninger til det G. T.,*) "som ere sande Mynstere paa Lærdom, og i hvilke vi have "aabnet de tydeligste og behageligste, ja ganske overraskende og "romantiske Udsigter over det G. T.; kun maae vi altid bede, "at man ikke glemmer vore Fortjenester af de nye Videnska- "ber, som ere skabte under vor Haand, f. Ex. den bibelske "Critik, en frie og aandfuld Fortolkers allervigtigste Hjælpe- "videnskab; og den bibelske Mythologie, som er den Trylle- "stav, hvormed vi have opklaret Skriften. Vi have vist Ufik- "kerheden af den bibelske Chronologie, og vi have ikke uden "Held søgt at sætte en for en oplyst Tidsalder mere passende "Videnskab i dennes Sted. Denne nye Videnskab er Ana- "chronismen; endnu er den vel aldeles ikke fremtraadt som "selvstændig Videnskab, eller i egentlig fuldendt videnskabelig "Form; men vi have i vore Skrifter givet mange lysende "Exempler paa denne, saa at det i sin Tid ikke vil blive en "geniatsk Mand vanskeligt, deraf at danne en ganske nye Vi- "denskab. Og da man ikke har paaskjønnet vore Fortjenester "af at give Bidrag til en Videnskab, som allerede i sin chao- "tiske Tilstand har givet flere Fortolkere stor Hjælp, saa ville "vi meddele en lille Prøve af denne. Een af vore store Mænd "har saaledes gjort den mærkelige Opdagelse, at Moses egent- "lig har af flere Cosmogonier sammensat sin Skabelseshistorie; "thi han gjør os opmærksom paa, at han har laant Noget af "de chaldæiske og andre østerlandske Philosophemer, som Je- "derne lærte at kjende i det babyloniske Fangenskab, omtrent "1000 Aar efter hans Død, og af den egyptiske Cosmo- "gonie, som ikke kunde blive ham ubekjendt under hans lange "Ophold i Ægypten.**) Saaledes kunne vi ved denne Ana- "chronisme forbinde Begivenheder, forene Tildragelser og sam- "mensmelte Lærdomme, som høre til de forskjelligste Tider, og

*) Eichhorns Einleitung ins A. T.

**) Prof. Hornemans Commentar til Brevet til Gal. S. 190.

Digitized by Google

"man kan ikke negte os, at vor Bibelfortolkning ogsaa skylder "denne misochronologiske Videnskab en Deel af det lærde Anstrøg, som den jo unegtelig glimrer med."

"Dette Haab nære vi nu med den største Tillid, at Enhver, som blot nogenlunde er bevandret i vore Skrifter, eller "læser denne korte Skildring af vore Fortjenester af det G. T. "vil med os fryde og glæde sig over den store Fremskridt, som "Bibelfortolkningen har gjort ved os; og vi tvivle ikke engang "om, at selv vore nye opskudte mystiske Obscuranter skal "beqvemme sig til at underkaste sig vort Zepter, naar de faae "læst om al den Herlighed, som skyldes vor Flid, vor Lærdom, vor Fornuftighed."

*** *** ***

At der nu virkelig er ført saadan formastelig Tale om Guds Ord i det G. T., det nødes man til at indrømme; thi jeg har ved de tilfølede Noter beviist Sandheden deraf. At det har i de sidst forløbne Aar været den almindelige Tale, det skal man ogsaa nødes til at indrømme; eller man maa bevise, at de allerfleste Præster og Professorer har bestridt og alvorlig modsagt denne Tale om Guds Ord; men desværre kan dette ikke bevises, medens det er en let Sag af de allerfleste Bøger at skaffe ikke alene Parallelsteder til de Meninger, som jeg har tillagt Lærerne i det attende og nittende Aarhundrede, men ogsaa endnu mange flere lignende Yttringer. Her gjælder det unegteligt "den som ikke er med mig, er imod mig; hvo som ikke samler med mig, adspreder;" saa at hver den, som ikke modsiger og modsætter sig den Tale om Bibelen, som blev almindelig i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, han bifalder den; og dersom han endog ikke er enig med Scherer og Horneman, saa lever og rører sig dog ingen christelig Aand i ham; neutral kan her hverken nogen Præst eller Professor være; thi en Mening om Guds Ord maae de jo nødvendigviis have, og denne

maa enten være christelig og sand, eller ikke christelig og ikke sand; og derefter maae deres Dod om Skriften jo nodvendigvis blive rettede.

Vil man indvende mig: at denne Tale om det G. T. vel har været almindelig i Tydskland, men de danske Præster og Professorer have holdt sig frie for denne Smitte, de have bevaret en christelig Troe og en christelig Tale om det G. T., da svarer jeg, at det ret skulde have glædet mig, naar jeg kunde have sagt, at det var Sandhed, men det er aabenbart ikke saa; thi vel har den danske Litteratur ikke mange Forfattere at opvise, som have skrevet om det G. T.; men iblandt de faae er den betydeligste Deel unegtelig besjælet af den samme tydske hovmodige og unchristelige Aand, som før er skildret. Unegteligt er det, at saadanne Skribenter i Almindelighed have været ikke alene uimodsagde, men endog agtede og ærede som fornuftige og lærde Theologer; unegteligt er det, at f. Ex. Prof. Horneman, som er den frugtbareste danske Skribent over det G. T., har mundtlig og skriftlig lært i den samme Aand, og alle Landets Præster kunne næsten antages for at have gaaet i hans unchristelige Skole. Jeg tager derfor slet ikke i Betænkning, at troe, at den samme Aand har herskет i Dannmark som i Tydskland, har været almindelig her som der, om den endog ikke har udtalt sig i saa forskjellige Retninger hos os, som hos vore stolte Læremestere; og jeg finder mellem Tydsken og Dansken i denne Tid ingen anden Forskjel, end at han har begyndt før og skrevet uendeligt meget mere; men danske Skribenter have afcopieret saa godt de kunde, og hvad Aanden angaaer, da naaede de vel Tydskeren, om de endog i Lærdom og Klogt stode tilbage for ham. Derfor skal min Dom over de nyere Bibelfortolkere i Almindelighed med Rette ikke alene gjælde tydske Præster, Doctorer og Professorer, men de danske tillige, naar jeg ligefrem i simpelt og fatteligt Sprog erklærer i Almindelighed — d: med faae

Digitized by Google

Undtagelser — Fortolkningen af det Gamle Testamente, ei alene for philologisk — ulærd — men for uchristelig tillige.

Endnu ville maaskee Nogle sige: vi negte ikke, at Slutningen af det attende Aarhundrede og Begyndelsen af det nittende var en høist sørgelig Tid for den christne Kirke, vi negte ikke, at Vantroen havde udbredt sig stærkt, og vi troe gierne, at den Lærdom, som da gjaldt, ikke har været saa betydelig, som den vilde anseés for. Men Theologerne have mærket, at de vare gaaede forvidt i at fordreie Bibelen, i aabenbart at negte den positive Religions Sandheder. Saadan uchristelig Tale finder nu vist ikke mere Sted hos os, og Billigheden mod vore nulevende Theologer, som vist nok lære en fornuftig Christendom, fordrer, at der gjøres den bestemteste Forskjel mellem de første Aar af det nittende Aarhundrede og vore Dage.

Ret gierne vilde jeg troe, at det nu var meget bedre i Danmark, men jeg kan ikke troe det; thi endnu i Aaret 1825 har Universitetets Lærere skjænket os tvende Skrifter,*) som indeholde uchristelig og selvmodsigende Tale om Bibelen. Endnu i dette Aar have de samme Professorer høstet Studenternes Bifald, og altsaa beviist os, baade, at det hverken seer godt ud med Christendommens Forkyndelse her i Landet, og at der ei heller er Haab om, at det snart vil blive bedre, dersom Forbedringen skal overlades til dem.

---

*) Prof. Hornemans Commentar over Brevet til de Galater; med et Anhang. Kjøbh. 1825. Prof. Clausen, Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. Kjøbh. 1825.

Digitized by Google

II.

Bedømmelse af enkelte Skrifter, som vedkommer det Gamle Testamentes Fortolkning.

Hvorvidt og hvorledes enhver enkelt Forfatter i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede har deeltaget i at fordreie og forvende Guds Ord i det G. T., vil blive klart af de Revisioner af deres Skrifter, som jeg efterhaanden agter at meddele. Og disse Bidrag ville da tillige afgive bestandige Beviser for, at den bagvendte og ukristelige Skriftfortolkning, som jeg ovenfor har viist, har vundet Bifald i denne Tid, at denne ukristelige Skriftfortolkning ogsaa hos os har havt sine Talsmænd og Apostler; og at det vilde være alt for galant mod Tydskerne, at paastaae, at de alene have øvet denne Kunst; eftersom vi have Forfattere at opvise, som i Selvmodsigelser og ukristelig Tale kunne maale sig med Tydklands allerbesmteste vantroe Theologer. — Iblandt de danske Skribenter, som høre til den Tid, som jeg har foresat mig at handle om, møder jeg ogsaa undertiden en og anden grundig og christelig Lærd, hvis Fortjenester og ligesaavel skal vide at paaskjønne, som jeg, efter den Evne, Gud forlehner mig dertil, skal uden Menneskefrygt stræbe at opvise det Modsigende, Usammenhængende og Ukristelige, hos de Forfattere, hos hvem jeg finder dette. Og saaledes har jeg, om Gud vil, i Sinde at begynde med en Bedømmelse af Prof. Hornemans Skriftfortolkning med særlig Hensyn paa det Gamle Testamente.

Digitized by Google

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Haimesse-Psalmer til Kirkeaarets Helligdage af B. S. Ingemann. Kbh. 1825 hos A. Seidelin. S. 130. 8

Den dybe Alvor, med de deraf opstigende, kun med en evig og fuldkommen Glæde fornøiede Attraaer, hører fra Arilds-Tid saa umiskjendelig til den Nordiske Menneske-Natur, at man mere maatte undres over dens Fraværelse i nogetsomhelst Tidsløb, end over dens Hjemkomst; men desuagtet finde dog Mange det ubegribeligt, hvorledes Nogen, efter det attende Aarhundredes lystige Letsindighed, kan give alvorlige Tanker Rum, og heller en Vinter-Aften betragte den dybe stjerneklare Himmel selv, end de deilige Theater-Malerier af vor Gjøgle-Verden i konstig Belysning. Upaatvivlelig vil det da ogsaa tykkes Mange sært, at Ingemann kunde faae i Sinde, ordenlig for Alvor at skrive Psalmer, uden at der enten er udsat en Priis for de Bedste, eller nedsat en Commission til at forfærdige en ny Psalmebog dem til Gavn, der endnu, trods saa mange rare Samlinger af Selskabs-Sange, føle Trang til en Saadan. Mig derimod kan det aldrig tykkes sært, at den Nordiske Natur, naar Alt er frist, finder Hjemmet bedst, og vender, efter en unaturlig Udsvævelse, tilbage til de gamle indbydende Gang-Stier, gjennem grønne Skove og bølgende Agre, som nu, snart i et Aartusinde, har ogsaa været Kirke-Stier, og i mine Øine hænge derfor disse Psalmer paa det Nøieste sammen med Kong Valdemar og hans Mænd; thi naar Axel kom hjem af Leding, lagde han unægtelig Hjelm og Brynje, og Messe-

Digitized by Google

Haglen paa, og sang sit Kyrie Eleison og Gloria in Excelsis med samme Iver, som han lod Sværdet sjunge for Danmarks Fiender. Vel mueligt imidlertid, at den første Messe, han efter et faadant Ledings-Tog holdt, smagde meer ad Vandet end ad Vinen; var mere et Kyrie med Graad end et Gloria med Jubel, thi det er saa med Alt i denne Verden, at Vane forder let den anden Natur, og der er intet Spring, som eldnere lykkes end det fra Jorden til Himlen; eller rettere ligt, vi Smaafolk prøve det omsonst, og gjøre derfor klogest i at see os om en Himmel-Stige, hvorpaa vi, lidt efter lidt, ved at lære Smaa-Englene Konsten af, kan nærme os, hvad der vil meget til at naae. Vel sandt, at det har en egen Beskaffenhed med den underlige Tone-Stige, Skjaldene er, saa at sige, ene om, og er der nogen Hedning-Stamme, hvis christnede Skjalde har ligesom et Privilegium paa at flyve op og sætte sig lige under Kong David, da er det unægteligt den, til hvilken vi høre, saafremt vi ellers er i Slægt med vore Fædre; men hvem der kjender Kong David, veed ogsaa, han sad ei altid lige høit, sad ei sjelden tæt ved Jorden i Sæk og Aske, saa man, paa mange forskjellige Trin kan sidde ham nær. Nu sidder, som man vel veed, den Danske Green paa Nordens Ygdrasill langt nærmere ved Roden end ved Toppen, er ingenlunde Hoved men Hjerte-Grenen, og de Fugle, som udklækkes der, flyve aldrig, uden de forvildes, høiere end Bøgen groer, saa, naar de faae Lyst til at sidde hos Kong David, søge de ham aldrig høit i Skye, men altid ved Jorden, enten hvor han sidder i Sæk og Aske, eller hvor hans Krone blomstrer over ham, som Brorson synger: søger de nedrige Steder, thi Roserne voxe i Dale. Betragte vi nu de tre Snese Aar, der ere henrundne, siden Brorsons Svanesang forstummede, da kan vi ikke nægte, det tegnede til, at Danmark var ogsaa færdig med sin Svanesang til Davids-Harpen, og man maatte da kunne gjættet sig til, at sandt

Digitized by Google

man nogensinde igjen den danske Sanger hos Kong David, som man sikkert til at høre Poenitentse-Psalmer, og med dette Navn troer jeg ogsaa virkelig Kirken vil døbe de nærværende Ingemannske, hvoraf de Fleste unægtelig ere sjungne ved Babylons Floder, hvor Hjertet græder, naar det mindes Zion, hænger Citharen paa Vierne og kan umuelig stemme den til Zions Sang i det fremmede Land, kan umuelig med dens søde Toner kildre de Uomskaarnes Øren, som holde Juda fangen. Men netop denne bodfærdige, vemodige, længselsfulde Tone, der med Davidisk Inderlighed og Sanddruhed gjennemstrømmer disse danske Psalmer, netop den er mig sikker Borgen for, at Herren vil lægge en ny Sang i Danas Mund, som Mange skal glædes ved at høre, thi Han har, som skrevet staaer, ei blot sin Boelig i den høie, men ogsaa i den dybe Helligdom, Han vil ogsaa boe hos en Sønderknuset og Nedtrykt i Aanden at gjøre den Sønderknustes Hjerte og den Nedtryktes Aand levende. Om da end ikke saa øiensynlig Haabets Stjerne blinkede for Skjalden, der endog stundum seer Glimt af Morgen-Roden, vilde jeg dog sige: han synger aabenbar sin store Bededags og sin Langfredags-Psalme i en Paaske-Dagning; thi naar vi inderlig sukke med Kvinderne: hvem skal vælte os Stenen af Hjertet, som er meget stor, da varer det kun et Øieblik, for Engelen gjør det, og sætter sig paa den, som en sjungende Morgen-Stjerne, der forkynder Solens Opgang, som skal klare alle Guds Børns Aasyn, og stemme Hjerterne til Fryde-Raab, saa de lovsynge Herren, som brød Zions Fængsel, og udbryde: Herren haver gjort store Ting imod os, derfor ere vi glade, vi saaede med Graad, vi høste nu med Fryde-Sang!

Jeg siger derfor, Gud skee Lov! naar jeg læser Ingemanns Psalmer, der kun lade det tvivlsomt, om Christus allerede er igjen opstaaet for Troens Øine af Danmarks Kirke-Grav, eller det først i næste Øieblik vil skee, dog mener

jeg, det er alt godt, saa naar Tonerne stundum vakle, er det kun som vi læse om Disciplerne, da de første Gang saae Herren, efter Hans Opstandelse: de turde, af Glæde og Forundring knap troe deres egne Øine, turde end ikke ret istemme: o salig Paaske-Dag, nu har vi vundet Sag, Langfredags bittre Minde maa nu saa godt forsvinde; thi Jesus vandt med Ære, Hans Navn velsignet være!

At nu disse Psalmer ei skal lægges paa Hylden, til andre andelige og sjodelige Viser-Bøger, og der hensmuldre som æsthetisk Orme-Føde, men at de skal gjemmes i Kirken, og som Sang-Offer stige fra Troendes Læber, det seer man, er Sthaldens Haab, da han følger Hellig-Dagenes Evangelier, og saa utrolig det maaskee end vil synes Mange, kan man dog sagtens vide, at jeg, hvis største Fornøielse det længe var at haabe Utrolighed, med begge Hænder griber denne gode Lejlighed, og overspringer alle Hindringer, med min gammels hags Mod, at hvad blot to Disciple ret forene deres Bønner om i Jesu Navn, det skeer! Meget maatte jeg ogsaa tage feil, om der ikke skulde være Een af disse Psalmers Læsere, som af Hjertet vilde istemme vor Bøn, at de, i Forening med de gode Gamle, hvorpaa Danmark er saa vidunderlig rig, snart maatte fortrænge de daarlige Nye, hvoraf den nu hvidelige Psalmebog vrimler! Vel har jeg, i min stille Afkrog hørt et Rygte om, at den i en christelig Menighed næsten ubrugelige Sang-Bog skal igjen have fundet en Lovtaler, men det er dog lige vist, at om den ogsaa fandt Tusinde, saa vedblev den dog ligefuldt at vrimle af kolde, tørre, dødbe og magtesløse Mimerier, der aldrig, uden som Rang-Titel, kan bære Navn af Psalmer. Saavidt jeg har hørt, skal man da heller ikke have rost Bogen fra den poetiske, men kun fra den moraliske og maaskee tillige den dogmatiske Side, og, uagtet der selv fra begge disse Sider kunde være saare meget at indvende mod Bogen, vil jeg dog blot anmærke, hvad der synes

Digitized by Google

mig uigjendriveligt, at selv den bedste moralske og dogmatiske Rimstok kan være en meget daarlig Psalme-Bog, og at en upoetisk Psalme, man sige hvad man vil, er ligesaa haard en Selv-Modsigelse, som upoetisk Poesie, skjøndt det ikke klinger slet saa urimeligt, fordi man i ældre Tider ei pleiede at søge hvad man kaldte Poesie, men kun Liv og Aand i Psalme-Bøger. Denne gode, gamle Tale-Brug er ogsaa ganske efter mit Sind, og fandt jeg derfor kun Liv og Aand i Bogen, da var jeg vel fornøiet, men det er netop, hvad jeg savner, og da jeg nu ligesaalidt har noget Begreb om Poesie uden Liv og Aand, som om Psalmer uden Poesie, saa maatte man enten bevise, at det er et galt Begreb om Poesie, eller tilstaae, at en upoetisk Psalmebog er aldeles uforsvarlig. Enten jeg derfor tager det paa Langs eller Tvers, finder jeg, vor Psalmebog har megen Lighed med Lüttichans Vers, og er den daarligste, jeg veed, vi har havt, siden der blev danske Psalme-Bøger til, og saa ganske ugyldigt er mit Skjøn dog vel ikke, da jeg hverken er ubekjendt med den danske Kirke-Historie, eller meer end Andre blottet for christen Tro og poetisk Sands. Holder nu Danmark virkelig mest ad det Daarligste, da maa jeg sige, det bliver aldrig min Smag, men det bliver heller ikke min Tro, før jeg seer Menighederne vrage det Bedre, naar det bydes dem; thi jeg veed godt, hvor liden Deel de fleste Menigheder, uagtet Regjeringens faderlige Bestemmelse, har havt i det sidste Bytte, da man, istedenfor god gammel Viin deels i Leer-Kruse, deels i bulede, men føre, ægte forgyldte Sølv-Bægere, skjænkede dem maadeligt Brønd-Band deels i Frimurer-Glas og deels i brogede Under-Kopper og flade Steen-Tallerkener. Ingen skal derfor inbbilde mig, enten at de jydske Bønder har meer poetisk Sands end de Sjællandske, eller at det blot er tilfældigviis, den Ringoske Psalme-Bog i Jylland har beholdt Marken; thi det Sidste er mig tvertimod Beviis paa, at selv de mest upoetiske Danske

Digitized by Google

kan stille Vin fra Vand, saa at havde Sjellandsfaren blot havt Tirade-Partern af det Mod, hvormed Jyden trodser paa den Frihed, Ovrigheden skjænker, skulde den ny Psalme-Bog vist ikke kommet til at prale af Seieren paa Herne. Biskop Balle var i denne Henseende ingenlunde uskyldig, thi hvor gjerne jeg end lader Mangelen af poetisk Sands tale til hans Undskyldning, burde dog unægtelig den Ringoske Psalmebog, der dog vel maatte kunne opbygge Bønder, da den opbyggede ham selv, havt saa kraftig en Talsmand i hans Hjerte, at han ikke havde drevet paa dens Afskaffelse; men det gjorde han, og arbeidede derved, skjondt uvitterlig, Kirkens Modstandere lige i Hænderne; thi naar de ældre Bønder har mistet deres gamle, hjertegribende Psalmer, og Børnene deres Catechismus, da har Almuen mistet sin levende Forbindelse med den christelige Kirke, som man da kun forgjæves med Bibel og Lære-Bog og med al Verdens Bog-Staver kan tænke at fornye.

Man seer, jeg taler nu reent ud om alt Kirkeligt, og det gjør jeg, fordi jeg føler, nu er Timen kommet, nu skal det enten briste eller bære, nu skal Danmark vælge, som i Psalme-Bogen mellem Vin og Vand, saaledes i det Hele mellem en sand christelig og en falsk tyrkisk Oplysning. Jeg maatte have stjaalet min Præste-Tunge, dersom jeg i en saadan Time ei brugde den, det bedste jeg har lært, og Følgerne lægger jeg trøstig i Hans Haand, som har bygget Kirken, og vil hverken drive Spurv eller Svale, hverken mig eller Ingemann, fra sit Alter, saa, er vor Stemme end for svag til en ordenlig Høi-Messe, skal den, med Guds Hjelp, dog skabe en taalelig Aften-Sang, og Høi-Messen kan Ringo og Brorson i det Mindste besørge saa godt, at det i al den ganske Christenhed ei gjøres bedre. Bedre kunde det vist nok blevet gjort, hvis Danmarks Shakspear ei saa uforsvarlig havde glemt, hvad saadan en Skjald skylder den Kirke, der saa moderlig opam-

Digitized by Google

mede ham i sit Skjød; men Kirken kan ligesaa lidt afstvinge Nogen Lov-Sang, som den vil paatvinge Nogen Velsignelsen, og er det Oehlenschläger for libet at kappes med Ingo i Greb paa Davids-Harpen, og at være udødelig med Christi Kirke, da faaer han nøies med hvad jeg kalder usigelig mindre, og hvor nødig end Kirken vil undvære ham, savner den ham dog aldrig saameget, som han engang vil savne den!

Det er da virkelig mit glade Haab, at naar vi med Guds Hjelp faaer en tilstrækkelig Samling af gamle og nye Psalmer udgivet, vil vor faderlige Øvrighed tillade at den indføres, hvor Menigheden ønsker det, og ei mindre mit Haab, at mange Menigheder vil modnes i et Ønske, der er alle dansk Christne medfødt, og kan umuelig slumre stærkere, end at det vaagner ved den første Høitids-Psalme, der gjennemtrænger Kirken!

Slutte vil jeg da Anmeldelsen med Sangerens gjennemgribende Ord:

Jesus græder! — Verden leer!
Vanvid sjunger mellem Grave!
Syndens Træl ei Dybet ser,
Døden dandser med sin Slave!
Sjælen sig i Lænker glæder,
Verden leer, men Jesus græder!

Jesus græder! smelt, hvert Bryst!
Vaagn hver syndig Sjæl, som sover!
Vaav, o Verden, i din Lyst!
Dig din Frelser græder over!
Brister, brister, Mørkets Kjæder!
Smelt hvert Hjerte! Jesus græder!

N. F. S. Grundtvig.

Digitized by Google

Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. Af Dr. H. N. Clausen, Prof. i Theol. ved Kjøbenhavns Universitet. Kbh. 1825. 55 Ark. 8. 6 Rbdlr.

Fortsat.

4. Vi staae nu netop her paa den Grændse, hvor theologisk og utheologisk Erkjendelse skille sig paa det bestemteste, hvor den falsk-ideale Sandhed, som udenfor Aabenbaringens objective og reale Indhold vil tilegne sig et Væsen, viser sig i hele sin Tomhed, hvor Skygge-Livet i en fra Troens Grund isoleret Viden træder i directe Modsætning til den paa en eneste sande Grundvold opbyggede levende Gudserkjendelse til Salighed; i det vi nærmest foresætte os at betragte den Maade, hvorpaa Forf. har opfattet og fremstillet **Forligsningen ved Jesum Christum.** Om hvad Plads dette Lærestykke indtager i Sammenhængen af vor Kirkes Bekjendelse, have vi alt forhen paa flere Steder talt, og vist, at Reformatorerne grunde den rette Annammelse af Guds Naades Forjættelser, Jesu Christi Midler-Embedes Realitet for os,*) Hans Forsonings Tilegnelse for alle dem, der ville kaldes Guds Børn, paa den ved Lovens Aabenbarelse vitterliggjorte Erkjendelse af den oprindelige Synd, som ei alene en Privation af Menneskenaturens Fortrin fra Begyndelsen af, men tillige en positiv Fordærvelse af de høieste og ædleste Evner i denne Natur. Med den rette Lære om Synden staaer og falder altsaa Troen paa Jesu Christi Person og Embede; og det stadfæster sig allerede her i den eminenteste Grad paa denne

*) Det er det, som Melanchton og Luther, i Hovedstykket om den retfærdiggjørende Troe, sætte som Troens nærmeste Frugt, den rette Poenitentses Hiemed og Gjenfødelsens Charakteer: "at Gud bliver vor Gud" (Rom. 8, 15).

Digitized by Google

Dogs Forf., hvad Luther*) i en træffende Lignelse giver ham og alle Lærere at betænke: "Naar Ringen først er itu paa eet Sted, saa er det ikke mere nogen Ring; thi den holder ei længer, men brister Stykke for Stykke. Derfor hedder det: Alt og heelt troet, eller Intet troet.**) Den Hellige Aand lader sig ikke skille eller dele, saaledes at Han skulde lade troe eller lære det ene Stykke sandt og det andet Stykke falsk." Fra den Sandhed altsaa, som Troens Lære afspeiler, hvis ubedragelige Mærke er Eenhed, saa vist som vor Troes Hovding selv er Een i alle dem, der troende bekjende Hans Navn, har Forf. ustridigen skildt sig, i det han (som vi nylig have seet) ligefrem fornægter den ene Hovedlærdom, hvoraf al klar Indsigt i Evangeliets Forkyndelse aabenbart er betinget. Med mindre nogen vilde finde en Eenhed og Consequents deri, at de enkelte Stykker af Troens Ring eller Kjæde briste og springe under hans Hænder Led for Led; og denne Consequents skal visselig ingen Christen misunde Prof. Clausen eller nogen, om han saa talede med Menneskers og Engles Tunger. Men dette er nu ingenlunde Tilfældet med vor Forf.; thi som hans Tale om Syndefaldet var forvirret, dunkel og fra den egentlig theologiske (Aabenbaringens) Standpunkt bespottelig, saa er hans Tale om Forløsningen det ikke mindre. Og ligesom han hist stræbte at paatrykke Synden (eller

*) Luthers kurzes Bekenntniß vom heil. Sacrament. 1544.

**) Vel behager det Prof. Clausen at kalde denne Fordring af en fuldkommen Troes-Eenhed (uden hvilken dog ingen christelig Kirke, efter det i vore Bekjendelsesskrifter opstillede Begreb deraf, lader sig tænke) en Blasphemie mod Menneskenaturen (S. 307); men han har ved dette Udsagn, som ved tusind andre i denne Bog, kun med de meest afskrækkende Farver tegnet sin egen ukirkelige Charakteer. Hiin Fordring staaer alligevel fast, saalænge der er Troende i Jesu Christi Menighed, og af disse kan Prof. Clausens Paastand aldrig umulig betragtes anderledes end som en Blasphemie mod Begrebet af en christelig Kirke og Troe.

Digitized by Google

hvad han døber med dette Navn) en mere universell og kosmisk Charakteer, hvorved den som et Adiaphoron traad tilbage i Natur-Potentsernes Række, medens den aabenbarede Sandhed om Menneskeslægtens Fald henkastedes til de unyttige og absurde Ting, hvormed en foregiven Historie har bebyrdet Videnskaben, saaledes giver han sig ogsaa her Mine af, at den bibelsk-kirkelige Fremstilling af Forløsningsværket, som fuldbyrdet efter Guds evige Raadslutning i de bestikkede Tider, kun derfor har choqueret ham, fordi den mangler den rette universale Charakteer. Det er altsaa, skulde vi lade os indbilde (hvis vi ere taabelige nok dertil), kun den misforstaaede historiske Opfattelse af Lærdommen han dadler, for at sætte dens egentlige ideale Gehalt i sit fulde Lys. Sagens Sammenhæng vil blive klarere for christelige Læsere, naar vi først have anført Forf.'s Ord, om hvilke det her nærmest gjelder, for siden at oplyse deres eiendommelige Betydning. Han mener altsaa: "at det, som har givet den historiske Opfattelse af Problemet om den menneskelige Syndighed dens religieuse Interesse, er det Lys, som derved bliver kastet paa Christi Fremtræden, som en Foranstaltning, hvis Nødvendighed sienspyligt er givet i Menneskeslægtens tidligere Historie; Forløsningsværket gestalter sig derved til et historisk-religieust Drama, hvori Adams Fald er Expositions-Scenen; ved den stedse stigende moralske Fordærvelse, og paa den anden Side ved den fortsatte Række af prophetiske Varsler og Forjættelser bliver Knuden strammet, for omsider i Tidens Fylde at løses af Christus." (S. 524). "Men" — slutter han videre — "ved denne Bestræbelse, for at forherlige Christus, erholdes næppe nogen ret værdig Anskuelse af hans Kalds Storhed; thi den christelige Aabenbaring træder paa denne Maade ikke i noget reen aandigt, men i et blot historisk Forhold til Menneskeheden; Christi Komme til Jorden er ikke længer absolut, men kun relativ nødvendigt; og ligesaalidt bliver

Digitized by Google

Øiemedet af hans Syndelse enten selvstændigt eller i Udstrækning uendeligt; meget mere er det betinget ved en tidligere Begivenhed og indskrænket i Omfang; thi han er kommen til Verden, ikke for at yde Menneskene hvad de efter deres Natur ikke havde kunnet yde sig selv, for at hæve dem høiere, bringe dem nærmere til Gud, end de nogensinde, overladte til sig selv, havde kunnet komme, men alene for ved viselig anordnet Modgift og Lægemiddel at erstatte de tabte Kræfter og bringe den oprindelige Sundhedstilstand igjen tilbage" (S. 525). — Vi bemærke herved først: Heelt naturligt er det og ganske i sin Orden, at for hvem Syndefaldet er en Mythe, for ham kan Christi Aabenbarelse til Menneskeslægtens Frelse ei heller være betinget heraf; og en Fremstilling af Forløsningsværket, som grunder sig paa Antagelsen af hiint som et Factum, kan da rigtig nok næppe gjøre Fordring paa at ansees for mere end et dramatisk Eventyr med en religiøs Tendents, omtrent som det indiske om Vishnus Incarnationer. Dette finde vi ganske rimeligt og vilde slet intet have imod, hvis vi betragtede Christendommen som en Fabel; men da vi nu engang ei formaae at hæve os til denne Universalismes Høide, og Ironien selv, hvis en saadan skulde statueres i denne Tirade, forekommer os fremmed paa dette Gebeet, saa staaer der for os intet andet tilbage, end at vi med al Alvorlighed henvise Forf. til Skriftens Charakteer og udtrykkelige Vidnesbyrd saavel i det Gamle som Nye Test.; thi for disses Dom vil han jo staae og falde, ligervis som Kirken paa de samme Vidnesbyrd har bygget sin christelige Troesbekjendelse; saa Spørgsmaalet her altsaa atter bliver: om Kirken eller Prof. Clausen har misbrugt eller forvandsket disse. Og skjøndt det nu aabenbart var stammeligt for den christelige Kirke, om den gjennem saa mange Aarhundreder havde faret vild, og ladet sig narre med en latterlig Parodie af Christendommens Hi-

Digitized by Google

storie,*) som den agtgav for guddommelig Sandhed, den dog aldrig vægre sig ved at træde sine erklærede og Spotterne aabent under Øine, endog den vel hoe maa klage, at de letsindige stille sig fra deres Lod Moderhjerte og selv paa Helligdommens Sted ei blue fore formastelig Tale. Jeg spørger altsaa i Kirken er det ikke formastelig talt, naar nogen, som Prof. ovenanførte Ord, giør hele Aabenbaringens Oekonom sindrigt, men dog altid den høieste og eneste rette L af Frelsens Evangelium forstillende, Drama? Eller i ikke selv i det Gamle Testamente gjennem sine P Mund forkyndt Menneskene den, der skulde komme og Verdens Synder, uskyldigt lidende, men dog høit oph alle sine Fiender, dem Gud vilde lægge til Hans Fød Kammel, og salve Hatti, den Forjættede, som Han ha fra Evighed af, til Konge over det aandelige Jerusalem, Mødte Frelsens Budskab til alle Jordens Slægter, bo og nær, skulde udgaae? Mon Herren da forgjeves tilkommende Ting, som intet Menneske-Hjerte kunde t om, sine Tjenere paa Tungen; eller er dette Betydn det profetiske Ord, hvilket Apostlen Peder selv (2 P formaner os til at holde stadig ved, som den vil Lampe, der oplyste de mørke Steder af Guds Aa indtil den fulde Dag var brudt frem og Morgenstj runden i de Christnes Hjerter, er dette, siger jeg, det ning, at det, som en Mellemact i en Fabel, hvis Ex Scene er bevislig Digt, skulde forberede og fremst Katastrophe, som i ethvert Tilfælde uden sligt et Gjø uden slige Skyggebilleder vilde staae renere og klarere

*) Thi i dette ene Stykke om Forløsningen er hele dommens Historie consigneret — som Prophetie, sernes Opfyldelse og frembeles Evolution indtil Ende.

Digitized by Google

dens Die? Hvorfor har da vor Frelser selv givet Propheterne og Loven det fuldeste og stærkeste Vidnesbyrd, i det Han gjentagne Gange høitideligen bekræfter, at alt, hvad der var skrevet i disse, skulde opfyldes paa Ham (Luc. 24, 27. 44)? Men det var Hans Mening hermed, blot at gjøre Disciplene opmærksomme paa de smukke poetiske Steder i det G. T., hvis reale Indhold dog langt fra kunde være sikret, naar de antoges enten som naive eller sentimentale Udviklinger af en grundfalsk Forestilling, den om Syndefaldet nemlig? I al Fald blev det Hele saa dog kun et historisk Drama af det Slags, som selv Aesthetikerne forkaste som et Hermaphroditen. Vilde man derimod hellere betragte de enkelte prophetiske Udsagn som Allegorumena og saaledes rykke Fremstillingen Østlandernes Tænke- og Anskuelsesmaade nærmere, saa var vi blev det dog en Fiction, som ingen Sandheds Lærer, og allermindst den guddommelige Sandhed selv, som var hos Gud og var Gud, kunde eller burde stadfæste som noget Reelt, hvorpaa christelig Tro til det evige Livs Forvisning skulde hvile. Thi sætter ikke Han, Mesteren, og Disciplene efter Hans Anvisning, Forjættelsen om Syndsforladelse og Hans Død forsonende Kraft som Hovedindholdet af al prophetisk Tale? *) Og kunde da Kirken construere sin Theorie af Forløsningen anderledes end ved at betragte Propheterne, som det dunkle (men real-historiske) Grundlag for hvad der i Tidens Fylde blev aabenbaret? Kunde den, uden at fornegte sin christelige og skriftmæssige Charakteer, anse Propheterne anderledes end som hellige Sandheds-Vidner, der i Gjerningen berøvede

*) Luc. l. c. Ap. G. 3, 18: "Men hvad Gud haver forud forkyndt gjennem alle sine Propheters Mund, hvorledes Christus skulde lide, det har Han saaledes opfyldt." Ap. G. 10, 43: "Om denne vidne alle Propheterne, at ved Hans Navn skulle alle de, som tro paa Ham, annamme Syndernes Forladelse." Jvf. 1 Pet. 1, 11.

Digitized by Google

Frelseren Vei? Hvor latterlig og anmassende maa da ikke Prof. Clausens Tale forekomme enhver Christen, som har læst og forstaaet, hvorlunde Herren selv, efter sin Opstandelse, kalder Loven og Propheterne, ja alle de af Gud indblæste Skrifter i det G. T. frem som Vidner for at befæste i de svagtroende Disciples Hjerter det store Mysterium: at Hans Opstandelses Herlighed var betinget af Hans foregaaende Lidelse og Død (Luc. 24, 25-27). *) Enten er her guddommelig Realitet eller og søge vi den forgjeves i hvad man da *per abusum*, gjennem Aartusinder, har kaldet Aabenbaringen; thi dette er dog visselig et Ord, som Herren har beseglet med sin grieste Auctoritet! — Fæste vi fremdeles vort Blik paa det Gamle og Nye Testamentes Oekonomie overhovedet, saa er det klart, at den paa christelig Viis kun kan fattes som et Heelt af guddommelige Foranstaltninger, hvor det ene Led griber ind i det andet, og intet kan borttages, uden at Aabenbaringens Charakteer aldeles udslettes; som et Heelt, hvis Hoveddele saaledes ere forbundne, at de ei engang kunne tænkes adskildte, saa at man vel med den store Kirkefader Augustinus tør paastaae, at det Nye Test. for os er den rette Forklarelse af det Gamle, ligesom dette for Fædrene var en billedlig-dunkel Forestilling af det Nye. **) Vidner Her-

*) Ei anderledes lærer Apostlen Peder i det ovenfor anførte Sted (1 Pet. 1, 11): at Propheterne have forsket efter, hvad Tid den Christi Aand betegnede, som var i dem, og som tilforn vidnede om Christi Lidelser og Hans Herlighed herefter.

**) *Augustin.* de catechis. rudib. cap. 4. Man sammenligne hermed den samme Kirkefaders herlige Udsagn, hvad det G. T. i Besynderlighed angaaer: "I det G. T. er en saa mægtig Prædiken og Forudforkyndelse af det Nye, at der ei findes nogen, selv nok saa tunge, Forskrifter, ei nogen guddommelige Forjættelser i den Evangeliske og Apostoliske Lære, som vi jo ikke finde Spor til i hine gamle Bøger" (Contra Adimant. cap. 3).

Digitized by Google

ren ikke selv, at ei en Tøddel af Loven skal forgaae, indtil Alt er bleven opfyldt (Matth. 5, 18)? Henviser Han ikke alle til Forskning i Skrifterne, fordi de bære Vidnesbyrd om Ham (Jo. 5, 39)? Og naar vi nu efter denne Hans Anvisning med et aabent Øie for de guddommelige Forelser søge Ham der, hvor Han selv har villet lade sig finde, mon vi da ved nogensomhelst Begivenhed, som i det Gamle Test. betegnes som et Moment i hele Udviklingsrækken, kunne miskjende en Sammenhæng, som ingen menneskelig Klogst, men Guds Finger selv har beskrevet? Er ei den prophetiske Tale den rette aandelige Forklaring af Lovens Steentavler? Og fra Jesaia til Maleachi, ja fra det første til det andet Tempels Dage, hvor finde vi nogen prophetisk Stemme eller Aabenbarelse, som ei tilsidst peger hen paa Israels første Ungdomsdage og Undergjerningerne paa Sinai?*) Er ei fremdeles Spiren til den Guds Stat og Ordning, som udviklede sig i og ved den mosaiske Lovgivning, allerede givet i Stammefædrene, Abrahams, levende Troe paa Forjættelserne? Og Regnbuen, som Gud Herren satte i Skyerne, efterat Syndfloden Vande vare borttagne fra Jordens Overflade, var den ei et sandfeligt Underpant paa Forsoningen, hvorefter den faldne Skabning sukkede; ligesom Slægten før Syndfloden fremstillede os et levende Billede paa den Forvirring og Ufred, som ved Syndefaldet var stiftet? — Let vær det mig, som enhver vel vil troe mig paa Ordet, at gaae nøiere ind i denne Aabenbaringens aandelige Structur og Sammenhæng (den rette Opgave for en christelig Apologetik), som her kun er antydet; men da jeg tør forudsætte christelige Læsere, der selv som gode Protestanter randsage den hellige Skrift, saa kan jeg nøies med forelsbigen at slutte: Kan nogen for Alvor indbilde sig,

*) Jeg maatte afskrive alle Propheterne, hvis jeg tilfulde vilde belægge denne Sætning; men som et høist mærkeligt Exempel læse man Propheten Maleachi, det 3die og 4de Capitel.

at Kirken har digtet den historiske Sammenhæng in
kelte Momenter af Aabenbaringen, og samlet de adsp
demode (disjecta membra poetæ) til et Billede a
Organisme (thi andet blev dog denne Poesie vel i
et saadant Menneske vel meget at beklage; thi han
jo kun paa sig selv Skriftens Udsagn: at saalidet
og Blod kan arve Guds Rige, saa lidet kan de
Menneske fatte nogen af de Ting, som høre Guds
men er det en Lærer i Menigheden, der yttrer sig
da maae vi ei blot paa Kirkens men paa Skrifte
høitidelig protestere, og gjøre det vitterligt for alle,
det tilsyneladende kun er Kirkens Bekjendelse, l
har han dog ved slig en Paastand i Gjerninge
Skriftens guddommelige Anseelse og Værdig
umulig kan bestaae, naar det, den selv betegner paa
og skarpeste som historiske Momenter i Aabenbaring
lings-Perioder, kun skal gjelde som Vehikel for et D
egentlig aandige Indhold blev det, hvad Menneske-K
gjort det til.

Men vilde vi og ikke troe Guds Propheter elle
herlige Vidnesbyrd, som Frelseren giver deres Syn
var end hele Aabenbaringens Oekonomie, efter den
Epanorthosis, kun en Skygge af den ideale Sandhed,
historiske Vidnesbyrd trænger til, ja netop i at t
disses factiske Charakteer finder sit Kald og sin Lyst;
end antage den Pauliniske Læreform: at "da Tide
kom, sendte Gud sin Søn, født af en Qvinde, und
(Gal. 4, 4) for en blot Talemaade (skjøndt Apost
bart ved disse Ord forudsætter hele Rækken af Gu
staltninger til det syndige og faldne Menneskes F
historisk verificeret): saa staae dog endnu Jesu Christ
Apostles udtrykkelige Vidnesbyrd tilbage, om Øi
Hans Sendelse og den Forløsnings Beskaffenhed,

Digitized by Google

bragte Menneskene tilveie. Spørgsmaalet bliver altsaa her: Har Christus og have Hans Apostle beskrevet Middelet af Hans Sendelse og Forløsningsværkets Beskaffenhed saa dunkelt og tvetydigt, at det nu efter alten Aarhundreder kan være Tvivl underkastet blandt Christne, om denne Forløsning staaer i en real Forbindelse med Menneskeslægtens Fald eller ikke? — Ere nu Skriftens Vidnesbyrd saa klare og tilstrækkelige, at vi uden al Betænkning, hvad enten vi kalde os Troende eller Troende, kunne besvare dette Spørgsmaal med Ja, da er naturligvis Prof. Clausens Raisonnement derved stemplet at blot som uskriftmæssigt, men som ukristeligt (thi skjøndt vi ei kjende noget til den Skriftens Enestaaendehed, som Prof. forkynder (S. 328) og ei søge Herren i Skriften alene, saa vide vi dog, at han ogsaa har besegler disse med sin Aand): skulde vi derimod maatte tvivle om, hvad vi her skulle svare, da er vor christelige Troe med det samme bevist at være forgjeves, og ingen kunde med Rette dadle os, om vi søgte en anden Vei til Guds Rige end den christelige Kors- og Trængsels-Vei, som, efter hvad Herren og Hans Apostle vidne, gaaer gjennem Død og Grav til Liv og Seier! — Først mener jeg nu, og veed, at jeg heri har alle christelige Lærere fra de første Tider af paa min Side, at Christi Fristelse i Ørken, som Evangelisterne eenstemmigen sætte foran alle Hans Gjerninger og Lærdomme, er den factiske Erklæring af Menneskets Fald ved Synden. Thi er Christus i Sandhed den Guds Enbaarne, hvi vilde Han da, som Menneske lade sig friste af denne Verdens Fyrste, uden fordi i Ham Menneskenaturen skulde fremstilles i sin oprindelige Renhed? "Derfor," som Irenæus siger,*) "maatte Han allerførst udkaste vor Fiende til Kamp og knuse den, som fra Begyndelsen af i Adam havde lænkebundet os, og sønderrevede Sla-

*) Iren. adversus hæreses l. V. c. 21.

Digitized by Google

ns Hoved;" derfor, vidner Skriften, at da Fristelsen var
ldbyrdet, kom Englene og tjente Ham (Matth. 4, 11.
Marc. 1, 13). Eller kunde Han som Guds Søn ei have
emkaldt Legioner af Engle til sin Tjeneste; hvorfor vilde
an som en ringe Dødelig underkaste sig den forkrænkede Na-
rs Kamp mod det Onde? Aabenbart maatte Frelseren alt-
a selv ansee denne Kamp ikke som en blot tilfældig, ved
idernes Brøst hos den daværende Generation frembragt,
vaghed, som Han var kommen at borttage, men som en po-
tiv og historisk betinget Fordærvelse, der ved et ligesaa posi-
vt Factum maatte tilintetgjøres. Ogsaa stadfæster denne
amps historiske Betydning og dens nødvendige Relation til
Menneskeslægtens Fald sig ved Christi Tale hos Johannes,
vor Han sætter sig selv som Sønnen, der evigt er i Fade-
ens Huus, i Modsætning til Syndens Slave, som ei bliver
Faderens Huus (Jo. 8, 34. 35), som altsaa, han kalde sig
Abrahams Søn eller ikke, er forstødt fra Faderens Aasyn,
ldenskund han træller en fremmed Herre, og kun af Ham kan
jemføres, som har Magt til at løse disse Lænker, til at gjøre
Mennesket virkelig frie. Den samme store Sandhed er billed-
ig fremstillet os i Lignelsen om den forlorne Søn (Luc. 15),
om ei i det fremmede Land, hvor han trællede for Brødet,
andt Retfærdiggjørelse og Naade, men først, da han anger-
uld var vendt tilbage til sin Hjemstavn og ydmyg nærmede
ig den gode Fader, han havde forladt. Ligesaa authentiske
re disse Erklæringer i vor Frelsers Mund: "at Han er kom-
nen at søge og frelse det Fortabte" (Matth. 18, 11.
Luc. 19, 10). Thi hvor kan det falde nogen forstandig Exe-
get ind at forklare det Fortabte som Noget, Menneskenatu-
ren aldrig havde havt og følgelig heller ikke tabt, men nu
først skulle komme i Besiddelse af, som et donum superad-
ditum, en forøget Værdighed og Fuldkommenhed? Hvad For-
stand er der da i, naar Christus kalder sig den gode Hyrde,

Digitized by Google

som udfrier de forvildede Faar af Røverens Hænder, ja selv er deres rette Fold (Jo. 10, 7)? naar Han paa det samme Sted vidner, at Han er kommen, for at alle de, som høre Hans Røst, skulle have Livet, ja Fylde af Liv (Jo. 10, 10)! Hvad behøvede de Livets Gave, naar de ei vare aandelig døde, eller i det mindste en af Menneskets ulægelig Sygdom havde forstyrret deres Natur? Ogsaa som Læge kom Herren da, som Læge for dem, der erkjendte deres Skrøbelighed og forlangtes efter Helbredelse: saa vidner Han selv hos Evangelisten Marcus (Marc. 2, 17); og skulde vi forkaste dette Vidnesbyrd, fordi Prof. Clausen bedre vil vide, hvad Frelsens Embede var, vide trods Ham, der dog selv bedst maatte vide, baade hvo Han var og hvad vi ere, at ved slig en Antagelse "bliver Diemedet af Hans Sendelse hverken selvstændigt eller i Udstrækning uendeligt" (l. c.)? Ikke selvstændigt? Og dog vidner vor dyrebare Frelser selv, hvilket i Evighed, den samme Frelser, der ei forsmaaede at være de Syges Helbreder og Syndernes Forløser, ei forsmaaede, hvad Prof. Cl. mener var en for ringe Ting for Guds Søn, at "uden Ham kunne vi Intet gjøre" (Jo. 15, 5): Han er altsaa det eneste selvstændige Gode for den faldne Menneskenatur, og med mindre vi indklemmes i Ham som Lemmer af Hans Legeme, have vi ikke Livet i os. Ikke i Udstrækning uendeligt? Og dog er det den selv samme Frelser, som kom ei for at tjenes, men for at tjene og give sit Liv hen til en Gjenløsnings Betaling for de Mange (Matth. 20, 28. Marc. 10, 45), der høit vidner: at kun ved Troen paa Ham kunne vi blive salige (Marc. 16, 16), at Faderen har givet Ham, som Menneske-Søn, Magt over alt (Jo. 5, 27), at Han skal kalde til Livets eller Dommens Opstandelse alle dem, som ere i Graven, og at de alle skulle høre Guds Søns Røst (Jo. 5, 28. 29). — Endelig Christi Udsagn om og Foranstaltninger til vor Helliggjørelse vise klar-

Digitized by Google

gen, hvorimod Han betragtede Menneskenaturen, nemlig som alden og fordærvet, ei blot som ufuldkommen. Derfor ætter Han Gjenfødelsen som den første Betingelse for Ind- angen til Guds Rige og grunder dette Mysteriums troende nnammelse paa det Vidnesbyrd, Han havde ovenfra (Jo. 3, 11). Men paa disse himmelske Ting ere største Delen f vore Dages Skriftlærde (i det mindste alle de af den gno- iske Skole, hvortil Prof. Cl. bekjender sig) omtrent ligesaa loge som Phariseeren Nicodemus i hine første Tider; og om e og ikke slet saa plumpt monne spørge: "Hvor kan dog et gammelt Menneske gaae ind i Moders Liv igjen" (Jo. 3,), vide de dog om dette gamle Menneske ligesaalidet Be- leed som han, og kunne altsaa heller ikke troe paa en Ska- else af Nye ved Guds Aand. — Dog denne Gjenfødelse r ei blot fordret af vor Herre og Frelser, men Veien os vist ertil i Evangeliets Forkyndelse og Sacramenternes Indstif- else. Evangeliet prædiker Om-vendelse til Herren: dets før- te Forudsætning er, at Mennesket har af-vendt sig fra Hans Veie. Ved Daaben begraves det gamle Menneske, som forkrænkes efter dens Ligheds, som fordærvede Naturen, ved den hellige Nadvere bespises og styrkes det nye Menne- ske, som er skabt efter Guds Billede i Sandheds Retfærdig- hed og Hellighed. Og saaledes beroer Aandens Vidnesbyrd i Kirken, vort christelige Kald, Naademidlernes Realitet og hele Helliggjørelsens Orden paa denne reale Distinction og hi- storiske Skilsmisse mellem det gamle og det nye Menneske; thi "hvis nogen er i Christo, da er han en nye Skabning; see! det Gamle er forbigangen og alt vorden Nyt" (2 Cor. 5, 17). Ja! denne Distinction er Grundvolden for hele Apostlens Foredrag om Christi Middlerembede; ogsaa de kjende kun en Forløsning af den faldne Menneskenatur; kun et Naa- dens Rige i Modsætning til Syndens og Fordømmelsens. "Thi som ved eet Menneskes Fald Fordømmelsen kom over

alle", saaledes er ved Eens Retfærdighed Livets Retfærdiggjørelse kommen over alle" (Rom. 5, 18): et Udsagn, saa mageløst klart, at kun Uredelighed kan mistyde det; thi enten maae vi med Apostlen antage Menneskets Fald og den deraf følgende Død og Fordømmelse, som det, Christus er kommen at hæve ved sin fuldkomne Retfærdighed, eller og ligefrem nægte, at Christus er vort Liv og vor Salighed. — Ogsaa Evangelisten Johannes har ei anderledes forstaaet sin Herre og Mester: ogsaa han kjender kun Guds Børn i Modsætning til Djevelens Børn (1 Jo. 3, 10), og lærer heelt apodiktisk og sønderknusende for den menneskelige Klogt, at "dertil er Guds Søn aabenbaret, at han skal forstyrre Djevelens Gjerninger" (1 Jo. 3, 8). Bil nogen dertil svare (som Prof. Cl. consequent maa), at Djevelens Gjerninger kun er en Defect, som Christus skal supplere, i Sandhed, da vide vi intet bedre end at tie og overlade den eensfoldigste Christen at afgjøre: hvad ham tykkes om den Theorie, hvorved Christus og Belial kommer til at bore sammen og Løgnens Faders Gjerninger krones og fuldendes af den evige Sandhed.

Skjøndt jeg nu vel mener, at Ingen, efter det allerede Udviklede, kan tvivle om, at en Theorie, som nægter Syndefaldets Realitet, ingenlunde kan forenes med den christelige Tro paa Forløsningen ved Jesum Christum; skjøndt jeg fuldtvel veed, at ingen Christen kan være uvis om hvad han skal vælge, naar Christus og Hans Apostle i deres klare, ubedragelige Vidnesbyrd foresættes ham paa den ene Side, Prof. Clausens magteløse Indskydelser paa den anden; skjøndt ogsaa dennes Raisonnement, selv om det bar Præget af den høieste Speculation, maatte forsvinde som en reen Nullitet, og det allernærmest efter hans egen Grund-Axiom for Protestantismen, "at Skriften er den eneste Troes-Norm;" saa synes det dog for visse Læseres Skyld, for hvilke det, hvad de kalde den philosophiske Begrundelse, er, om ikke al Sandheds

)rovesteen, saa dog dens nødvendige Emanation, ikke overflø-
igt (førend vi gaae over til Midtelpunktet for al christelig
:roe og Christendoms-Historie) at undersøge, hvorvidt Forf.
saa utroligt det end maatte synes) dialektisk har retfærdig-
ført sin Modsigelse ei blot mod Kirkens Bekjendelse, men
nod Skriftens aabenbare Vidnesbyrd. Christelige Læsere ville
:tragte denne Excurs som en Avne-Samling, i sig selv, for alt,
)ad vi kalde Troens Liv og Væsen, ufrugtbar, men dog i dette
ilfælde heel fornøden, da det gjelder ogsaa for Verdens Vine
: oplyse: "at hvo der ikke samler med os, han adspreder."

Først er det altsaa sienspnligt, at Begrebet af For-
)sning (redemtio, ἀπολύτρωσις) nødvendig indeslutter i
g et qvid og qvantum, hvorpaa den Act gaaer, som ved
Begrebet tilkjendegives. Forløsning er nemlig i Almindelig-
gheb Befrielse fra en fiendtlig Magt; dette giver allerede
en etymologiske Undersøgelse af Ordet. Fangen er altsaa
Menneskenaturen efter Begrebet, hvis den trænger til en For-
sning; et fiendtligt Forhold er ei blot traadt ind i den,
nen beherster den. Det er frembeles klart, at, naar vi nøiere
:ere Begrebet, i det vi (som vi uundgaaelig nødes til) til-
ageføre Forestillingen om hiint Fangenskab paa Synden, saa
il denne Tilstand, efter sin primitive Grund, fremtræde som
t Affald og et Tab, men Forløsningen derimod som en Op-
eisning og Gjengivelse; og som Tabet var beskaffet, saaledes
naa Gjengivelsen og være det. Men nu manifesterer dette
:ab sig for enhver Bevidsthed som en Fortabelse af Eenheden;
g saavist den fuldendte Tænkning ei kan betragte Menne-
enaturen uden som een i sit Væsen, saa vist kan den Strid, som deri
indes, umulig antages som hørende til dens Væsen eller op-
indelig. Naar altsaa Forløsningen skal opfattes som et
verdenshistorist Factum, saa er det uundgaaeligt at erkjende
Faldet, som Eenhedens Fortabelse, for et ligedant; og saale-
:es viser Forløsningen ogsaa fra den blot ideale (Begrebets)

Digitized by Google

Standpunkt tilbage paa Faldet, og kan uden dette ei motiveres som Begreb. Saavidt fører Speculationen os (hvorved man naturligviis ikke maa overſee, at det fuldſtændig udviklede Begreb om Forløsningen først er givet ved Aabenbaringen, og altſaa dets reale Indhold ved denne Deduction ingenlunde beſtemt); til at erkjende en centrifugal Retning i Syndens Liv, og en Tilbageførelſe til Middelpunktet og Eenheden i den ſyndige Menneſkeſlægts Forløsning; og allerede heraf vil det være klart for enhver, der kjender til den dialektiſke Udvikling og Beſtemmelſe af Begreber, hvad de Modſætninger have at betyde, ſom Forf. opſtiller: de maae nemlig, ſaafremt det foregaaende er dialectiſk rigtigt, være Producter af en ufuldendt, falſk Reflexion og indeholde deres Gjendrivelſe i ſig ſelv. — For nu ikke at tale om Forf.'s meningsløſe Spil med Ordene absolut og relativ*) (thi hvor kan

*) Vel har ogſaa blandt chriſtelige Lærere Spørgsmaalet været om Forſoningens absolute eller relative Nødvendighed, men i en ganſke anden Forſtand; nemlig med Henſyn paa det objective Forhold mellem Gud og den faldne Menneſkeſlægt. Men hvor liden eller rettere ſlet ingen Betydning ogſaa dette Spørgsmaal har i Troes-Læren, viſer Auguſtinus karligen i de bekjendte Ord: "Der ere Daarer, ſom ſige: Guds Viisdom kunde ei anderledes frelſe Menneſkene end ved at paatage ſig den menneſkelige Natur. Dieſe svare vi: Han kunde det viſelig; men havde han gjort det anderledes, var det heller ei bleven eders Daarſkab tilpas." (August. de agone Christi c. 11). Hvilket Udſagn forreſten, efter min Mening, ſlet ikke udelukker den tilſyneladende modſatte Mening om Forſoningens absolute Nødvendighed, ſom de fleſte kirkelige Skribenter fra Irenæus til Anſelm bekjende ſig til; thi ſom chriſtelige Theologer gaae de ud fra Aabenbaringens Factum og anſee det følgelig ikke for problematiſk i nogen Henſeende, om det skulde ſkee hvad der er ſkeet. At midlertid derved hele Paaſtanden ei kan fremtræde ſom nogen Demonſtration, men kun ſom en from Betragtning, er vitterligt; og at den heller ikke hos Anſelm (hvis Theorie om dette Punkt paa

Digitized by Google

alen være om noget — det være sig absolut eller relativt —
orhold, hvori Aabenbaringen, d. e. i denne Sammenhæng
n forløsende Virksomhed, træder til Menneskeheden, naar slet
gen Forløsning gjøres behov?), saa ville vi strax henvende
pmærksomheden paa Hovedsætningen, hvorom det her gjælder:
nemlig Forløsningen (Øiemedet af Christi Sendelse) ikke
estaaer i en Befrielse fra det Onde (Synden), men i
i Forholdelse af det Gode for Menneskenaturen. Ved-
ender Forf. sig denne Sætning, som han i det anførte Sted
r opstillet som Typus for den renere Lære, saa kan han,
serhelst da hele Theologien efter hans Mening frembringes
j verificeres ved Speculation, ei heller vægre sig ved at an-
ge de Sætninger, som nødvendig ere givne i og med denne.
r Forløsningen nemlig ikke Befrielse fra et reelt Onde, som
ar forstyrret og udslettet det Gode i Menneskenaturen, saa
ølger, enten: at Gud har skabt denne Natur ufuldkommen
a Begyndelsen af og Christus altsaa er kommen for at for-
dre og fuldende Skabelsen (hvilket jo umuligt kan bestaae
ed Begrebet om den almægtige Skaber), eller: at Sønnen
ke har kjendt Faderens Villie, i det han satte sit Embede som
orløser i Ophævelsen af en real Modsætning, hvori Creatu-
et var traadt til sin Skaber: i Menneskeslægtens Forsoning
ed Gud (hvilket involverer en aabenbar Bespottelse imod
relseren). Ingen Philosoph, som nægter Syndefaldets Rea-
tet, kan undgaae disse Consequentser; og saaledes see vi da
g, at Schleiermacher har vedkjendt sig den første, Reli-
ionsphilosopherne af den Hegelske Skole*) den anden.
lt Prof. Cl. derimod ikke udtrykkelig har angivet dem, men

---

saa mangfoldige Maader er bestridt) er meent anderledes,
var let at vise, om vort Øiemed her tillod os det.

*) (Rapp) Christus und Socrates. Hinrichs die Religions-
philosophie o. s.

overladt Rec. at opvise hans Systems egentlige Fundamentalsætninger, røber enten en heel udialektisk Undseelse for at stade an mod visse gamle Fordomme, for hvilke alle Christnes Hoveder endnu bøie sig, eller og en afgjort Mangel paa consequent og videnskabelig Tænkning, som unægtelig heller ikke er noget Kriterium paa dialektisk Salvelse. Men saa fattig han er ogsaa i denne Henseende, saa er han dog unægtelig gaaet videre end hans philosophiske Dalai-Lama, Schleiermacher, af hvis gnostiske Speculationer forresten han venter sig en heel Gjenfødelse af Protestantismen (S. 531). Thi da det var Schleiermacher om at gjøre at beholde Navnet af christelig Theolog, saa tager han ikke i Betænkning (skjøndt i den aabenbareste Modsigelse med sin dialektiske Natur og Overbeviisning) at erkjende Menneskets fuldkomne Udygtighed til det Gode som et psychisk Factum, der, opgaaet for Bevidstheden, nødvendig fremkalder Trangen til en Forløsning,*) betegner den oprindelige Synd (skjøndt han ei vil vide noget af, at den er begaaet af de første Mennesker) som Menneskeslægtens Fælleds-Gjerning og Fælleds-Brøde,**) ja mener endog, at af Syndens Bevidsthed udspringer en Receptivitet for Spaadommens Aand, hvorfor det og er en naturlig Udlægning, der strax til den første Bevidsthed om Synden knytter Forjættelsen om en Forløser***) (1 Mos. 3, 15). Saaledes kjæmper i Schleiermacher det christelige Princip med det gnostiske (uchristelige) om Primatet; i Prof. Clausens Theologie, som den ligger for os, synes det sidste at have vundet Overhaanden. Og hvad endelig hiin Destruction af Forløsnings-Begrebet angaaer, saa søger Schl. at dække den saa godt som muligt, i det han henfører den unægtelige Conseqvents (at Forløsningen nemlig da bliver kun en consummatio operis

*) Der christliche Glaube 2r Bd. S. 30 ff.

**) l. c. S. 36 ff. 68.

***) l. c. S. 41.

Digitized by Google

reationis) til det "Udbillede af den menneskelige Natur, som Christus fremstillede i sig": en upaatvivlelig haabe Kristmæssig og kirkelig Synsmaade, kun at man forstaaer den i Relation til hele Aabenbaringens Oekonomie; hvorved Synden og Døden ingenlunde udelukkes, men netop betragtes som reelle historiske Modsætninger til det Liv der aabenbaredes i Christo, og ved Hans Seier blev hele den forløste Verden til Deel 1 Cor. 15, 55. Rom. 8, 3).*)

Da Læren om Korset prædikedes i de første Tider, var den, som Prædikanterne vidne, Jøderne en Forargelse og Hedningerne en Daarskab. Men efterat Korset nu seierrig har været plantet i Østen og Vesten over halvandet Aartusinde, skulde man dog mene, at Christne aldrig kunde forgjette dets Betydning. Man skulde mene, at, naar de i Tanken saae Verdens Frelser naglet til Korsets Stamme, de da ei kunde andet end ihukomme hvad det var der opfæstedes med Ham, og hvad der bøiede Hans Hoved i Dødens Stund: Menneskeslægtens Skyldbog. Man skulde mene, at hvor Herrens Død forkyndtes af dem, der kalde sig efter Hans Navn, der var og Hans Ord levende i deres Hjerter, det store Ord, hvorved Han beseglede den evige Forløsning, som ved Ham er forhvervet: "Dette er mit Blod, som udgydes for de Mange til Syndernes Forladelse." Men nei! det er ikke saa: der gives endnu mange i de aandelige Ting uerfarne og erkjendelsesløse Men-

*). Vgl. Iren. adv. haeres. V, 21: "*Omnia recapitulans recapitulatus est* — propter hoc et semetipsum filium hominis confitetur, *principalem hominem illum*, ex qvo ea, qvæ secundum mulierem plasmatio est, in semetipso recapitulans, uti qvemadmodum per hominem victum descendit in mortem genus nostrum, sic iterum per hominem victorem ascendamus in vitam. Et qvemadmodum accepit palmam mors per hominem adversus nos, sic iterum nos adversus mortem per hominem accipiamus palmam."

Digitized by Google

nesser, som kalde sig Christne, der lidet eller intet kjende til Korsets Kraft, skjøndt de vel have hørt Fortalingen derom, for hvilke Forsoningen ved Guds Søns Blod (Eph. 1, 7. Rom. 5, 10) er en Forargelse og Daarskab, fordi Blod, som de sige, jo ikke kan udslette Syndens Skyld eller Straf, d. heller en Retfærdig ved sin Lidelse erhverve de Uretfærdige Straffefrihed, ja, hvad mere er, Forligelse med Den, af hvem de ved deres Uretfærdighed havde fortjent Straf. Dog — hvor kan det undre os at høre slig daarlig Tale af dem Læber, som have Aabenbaringen ei i Hjertet, ja maaskee næppe i Bogen, naar selv de, som kaldtes til at forplante og bevare Ordet, udgive saadan og lignende formastelig Snak for en renset Christen-Tro, naar de, som Prof. Clausen, ville indbilde Menigheden: "at den kirkelige Lære om Forløsningen støtter sig paa en høist ufuldkommen Forestilling om den guddommelige Retfærdighed, og at dens enkelte Træk ere laante af den hedensk-jødiske Offertheorie, som uden videre Critik er bleven overført i den christelige Dogmatik" (S. 525)? Ved disse enkelte Træk, som uden Kritik er blevne optagne i vor Troeslære (til evig Skam for de uvidende og vrasse Mennesker, som have begrundet og udført den: Apostlene, Kirkens Fædre og Reformatorerne!) mener Prof. Clausen fornemmelig (som det af ham paaberaabte Sted S. 409 belærer os om): Begrebet om Forsoning, om Christi Offer-Død og om Syldestgjørelsen eller Tilregnelsen for Syndere af Christi, deres Forløsers, Fortjeneste. Hvad det første angaaer, saa forkynder Forf. os: "at Forsoning forudsætter sandselig Affect, Vrede og Hevnelyst hos det høieste Væsen" (S. 409). Det andet værdiger han ei engang nogen særskilt Gjendrivelse, men indefatter det under hedensk-jødiske, altsaa, i denne Sammenhæng, uchristelige Begreber (i den christelige Troeslære!). Det sidste afærdiges paa det anførte Sted saaledes: "at Tilregnelsen af fremmed Fortjeneste bliver et

Digitized by Google

enstydig med Uretfærdighed," ligesom det i en An
paa samme Side kortelig betegnes som en Theorie
vialderen (den Anselmiske Satisfactionslære), som i
saa, der skulde have været udseiget ved Reformation
som Reformatorerne have været for overtroiske eller
sømme til at give sig af med.*) Og endelig erfare
vi med intet af disse Udtryk (Forsoning, Tilregnelse
med Fortjeneste) ere istand til at forbinde en Forestil
lader sig forene med den christelige Tro om Gud,
aandige, alfuldkomne Væsen; at den religieuse Id
denne Sætning ikke alene ytrer ud over Tænkningens
men træder endog i Modsigelse med Loven, som udgj
ningens Grund, med Principerne for den moralske Ti
og at den fra dette Øieblik af bliver tvivlsom og bety
far hver den, som i Troen søger det sidste Støttepun
Tænken og sin Villen" (S. 409. 410). Naar vi i
Instantser og de deri indeholdte dialektiske Udfordri

*) "De benyttede heller end gjerne," mener Prof
"Leiligheden til at afbevise Bebyldningen for Ref
syge, ved at acquiescere i de kirkelige Canones, h
fandt sig ligefrem forpligtede til Afvigelse" (S.
I Sandhed! et sørgt Vidnesbyrd for Refor
Sandhedskjerlighed; naar de med herres Protes
Uchristeligt alligevel maatte formenes at have
vis Temporiseren! Dog — slig Tale kan, til
kun en Prof. Clausen føre, eller hvo der, som ha
grebet Reformationen kun som en Twist fra Cat
en stor Disputationsact, hvoraf de bedste Argume
ere levnede for ham og hans Lige. Desuden,
tilttoe Reformatorerne slig uchristelig Forbehol
jo heelt forklarligt, naar man overveier, hvorled
ikke blyes ved paa hundrede Steder at anføre d
ritet for sig, skjøndt han meget vel maa vide, a
Hovedpunkter (om Synden, Forløsningen, Naad
den, Retfærdiggjørelsen, o. s. v.) efter deres
kunde andet end erklære ham for en Erke-Kjette

Digitized by Google

den eenfoldige Bekjendelse, at i hine tvende Begreber er vor christelige Troe indbefattet paa alle de Mysterier, hvormed Herren har knyttet sin Kirke til sig indtil Dagenes Ende, og at det mulig Udialektiske i dem er os kun et Vidnesbyrd om, at her, hvor Guds Mund taler, skal alt Kjød tie og Spotterne henveires som Støv af Herrens Aand: saa vil Prof. Clausen sagtens trække paa Skuldrene ad vor u-idealske, cros-historiske, grov-anthropomorphistiske Forestillingsmaade, og mene, at her maaa vi med Kirken blive ham Beviset skyldige, saafremt vi ei ville afsværge al sund Fornuft. Saalidet nu dette kan være vor Mening, og saameget vi vel vide, at vi have en ret styrket, ovet og i alle Maader dygtig Fornuft behov til at gjendrive Kjetterne, saa ganske begribeligt finde vi det, om Forf. netop her kunde ansee Seiren for vis; thi Christi Kors og alt hvad dermed staaer i Forbindelse har jo stedse været et Scandalum for den kjødelige, som et Rigdoms Dyd for den aandelige Fornuft; og Selvfornægtelsen indeholder jo en alt for tung Opgave for hiin, til at den nogensinde, i den christelige Ydmygheds Skole, skulde lære Viisdommen i Mysterierne. Imidlertid saa kritisk Forf. synes paa dette Sted at være, og saa truende en Stilling han antager mod Kirkens Bekjendelse, i det han opfordrer baade Tænkningens Love, den moralske Tilregnelses Principer og Troens Postulater imod den, saa er det dog altsammen kun en Mine, han giver sig for at besmykke sin Vantroe.

a. Thi hvad for det første Begrebet af Forsoningen angaaer, saa er det klart, at Skriften sætter denne ei blot i vor Tilførelse til Gud (προςαγωγὴ πρὸς τὸν θεὸν), men i en Forligelse mellem Gud og Mennesker ved Midleren Jesum Christum, en Forligelse, hvorved de, som før vare under Lovens Forbandelse, nu, da deres Synder ere borttagne ved Guds Søns Død, atter antages af den Høieste som Hans Børn, og i Sønnens Aand, med Sønnens Vidnesbyrd paa Tungen, kunne anraabe

Gud som Fader. Dette er Kjerlighedens Grund-Mysterium, Middelpunktet af hele den christelige Aabenbaring, det store verdenshistoriske Factum, hvorpaa Guds Kirkes Fundamenter hvile; og kun hvo der antager Gud for et Abstractum, eller en Idee, hvis Prædikater ere en Opfindelse af den menneskelige Fornuft, kan indbilde sig, at Han skulde anse Syndere med samme Velbehag som Retfærdige, og ei bortvende sit Ansigt fra dem, der have forladt Hans Veie. Forsaavidt Gud altsaa er en levende Gud og ikke et Fornuft-Automat, lade sig alle de bibelske Forestillinger, som betinge Begrebet af Forsoning, fuldkommen retfærdiggjøre. Gud elskede den faldne Menneskeslægt, ja vidunderlig! Han elskede sin Gjerning selv i den forkrænkede Natur; og derfor haver Han udvalgt os fra Verdens Grundvold blev lagt; derfor hengav Han sin eenbaarne Søn, for at alle de, som tro paa Ham, skulde have Livet i Hans Navn: men som den Hellige og Retfærdige var og er Synden Ham en Vederstyggelighed, skjøndt Han derfor ei forsmaaede at indgaae Pagt med Syndere og tilsige dem sine Forjættelser, i Troen paa hvilke de skulde arve det evige Livs Haab, indtil Ordet, som var Menneskenes Lys, selv blev aabenbaret. Vort da med det upersonlige Væsen, som kaldes en Gud i Verden, til hvilken Hjertet ei tør sige: Du er min Gud; bort med den hjerteløse Afgud, som ei kan tilgive og ei forsones med Syndere! Nu vidunderlig i denne Artikel om Forsoningen er al Naades og Barmhjertigheds Fylde nedlagt, uden ei Fordømmelse, ei Had, ei Vrede, uden den, som Loven lægger paa Synderen og som Christus haver lagt paa Korset! Vel synes det for den sjælelige Sands, som Guds evige Væsen forkrænkedes, naar Han skulde vende sit Fadersyn til den Synder, som omvender sig; at det er: "Anthropomorphismer, fra hvilke den philosophiske Tænkning maa løsrive sig" (S. 409): men ogsaa dette er een af de kolde og farlige Tanker, hvortil den ensidige Betragtning af den guddommelige

Maiestæt saa let forleder; thi, som Luther siger: "Det er den høieste Visdom at holde sig ved hin den korsfæstede Christi uanseelige Skikkelse, saa at vi intet andet vide eller tænke om Gud, end at Han er korsfæstet. Tanken om Hans Maiestæt er saare farlig. Thi den onde Aand kan forvandle sig i Maiestætens Skikkelse, men i Korsets Skikkelse, kan han ikke forvandle sig. Thi ved dette blev han overvunden og nedslaaet, hvorfor han og hader det med det uforsonligste Had." *) Og hvad Udtrykket selv angaaer, da giver allerede den simple logiske Betragtning af Guds Væsen, at det begrebsviis kun kan fattes som en fuldkommen Identitet i Modsætningerne, og at følgelig ethvert Begreb, som udelukker denne Identitet, er grundfalsk, et blot Foster af en forvirret Refleksion. Det Begribelige kan kun fattes i Modsætning til al Begribelig Dualitet, hvorfor Scholastikerne allerede fuldkommen rigtigt paaberaabte om det høieste Væsen: "immobilis absque statu, perfix sine motu: extra omnia omnis: intra omnia, sed non includitur in ipsis; extra omnia, sed nec ab ipsis excluditur." Men er dette vist, saa staaer det og fast, at Begrebet om Uforanderlighed ei kan udelukke Begrebet af den i Forsoningen bevægelige Kjerlighed, med mindre Gud er et Produkt af den menneskelige Fornuft; og forsaavidt den hellige Skrift taler om Guds Vrede og Had imod Synden, har den herved kun sat sig paa det høieste speculative Standpunkt, for hvilket Reflexionens Modsætninger svinde hen i det Absolute. Alene det speculative Begreb af Gud viser altsaa klarligen, at den Forsonings-Theorie, hvori Han fremstilles som ubevægelig, er ugudelig, saa længe vi antage Gud at være høiere end vor Fornuft; og at Prof. Clausens paradoxe Paastande, selv om vi ingen Aabenbaring og intet Guds Ord havde, maa falde bort som profane for den Helliges Vidnesbyrd i Men-

*) Luthers Opp. lat. Tom. III. fol. 343. K.

Folks Hjerte og Samvittighed. Ja dette Vidnesbyrd er saa
art, at selv de, der, strengt talt, levede uden Gud i Verden
ordi de havde forvandlet den uforgjængelige Guds Væsen til
ignelser af levende og livløse Ting), selv Hedningfolkene ei
anske havde glemt, skjønt vel paa mange Maader forvand-
et, Begrebet om Forsoningen; og saalidet nu denne Universa-
tet i og for sig er noget Bevis for dets Gyldighed som al-
indelig religiøs Idee, saa uimodsigelig bliver denne, naar vi
olde det Dunkle, Misforstaaede og Udartede i Hedningenes
orsonings-Skikke og Anstalter sammen med det Lys, som
abenbaringen giver os om disse Gjenstande.

b. Og her, mene vi, er det netop Stedet at oplyse, hvad
e "temporelle Offerforestillinger" og "den hedenskjødiske
Offertheorie," som uden Kritik, efter hvad Forf. forsikrer os,
kulle være blevne optagne i den christelige Dogmatik, egentlig have
at betyde. At Forf. har lagt stor Vægt derpaa, er klart, siden
an troer med slige vage Antydninger at have sagt nok til at
uldkaste hele den kirkelig-skriftmæssige Lære om Forsoningen;
g vi vilde altsaa gjøre os skyldige i en stor Uretfærdighed
od ham, hvis vi ikke vel nøie stræbte at sigte, bestemme og
udvikle de dithen hørende Momenter. Vi mene altsaa at
Offeret overhovedet er den symbolske Fremstilling af Forso-
ningsbegrebet, der, alt efterson dette fremtraad klarere eller
unkiere, i inderligere eller løsere Sammenhæng med Guds
Aabenbaring til Menneskene, antog en mere eller mindre reli-
giøs Tendents. Offeret er følgelig et nødvendigt Element af
al Religion; Gud selv har sienskynlig helliget dets Betydning,
i det Han i sit aabenbarede Ord nærmest efter Fortællingen
om Syndefaldet henleder vor Opmærksomhed herpaa. I Kain
og Abel, de første ved den synd'ge Undfangelse fødte Menne-
ske-Børn, er en Typus os given paa en dobbelt Menneske-
Charakteer, deres, som vilde forsone sig selv og krævede af
Gud Retfærdighed for Naade, og deres, som i Bevidsthed om

Digitized by Google

Syndens Herredomme over Mennesket, i Ydmyghed og Hengivelse begjerede en Forsoning af Gud: og, vel at mærke, for Skriften for end mere at vitterliggjøre, hvor stor en Plads Offeret indtager i den hellige Historie, concentrerer disse første Menneske-Børns Sage til det første Offer, de frembragte for Guds Aasyn. Ved enhver følgende Periode i Aabenbaringen stadfæstes og bestemmes denne Idee nøiere. I de Forskrifter, som Gud giver Noah, bliver Blodet — som Dyrets Sjæl — afsondret fra det, som var givet fri til menneskelig Brug, og derved allesaa antydet, at det tilhørte Herren til Forsoning. I Fortællingen om Abrahams Prøvelse fremtræder Offerets Idee endnu klarere som en Hengivelse af det Sandselige, det Førstefødte; men ved guddommelig Foranstaltning forvandles dette Offer af den førstefødte Søn til et Dyreoffer. Den mosaiske Lovgivning sætter Offeret som Middelpunktet for den israelitiske Cultus og bestemmer dets forskjellige Arter fra Los- og Takofferet til Synd- og Soneofferet, ja hele Lovgivningen besegles med Blod (2 Mos. 24, 6 ff. Hebr. 9, 18-22), fordi dens inderste Idee var en Forsoning, hvilken Loven, som saadan, unægtelig ikke kunde tilveiebringe, men kun billedlig antyde. Men Israels Folk glemte Lovens aandelige Betydning og lededes derved til at tage Offeret for en Forsonings-Act i stedetfor i den store Lovgivers Aand at tage det for en symbolisk Forsonings-Act. Dette Offer maatte følgelig blive en Gru for Herren, der randsager Hjerter og Nyrer, og Han opvakte sine Propheter til at bevidne dets fuldkomne Ugyldighed og Utilstrækkelighed til en Forsoning, og til paa samme Tid at henvise til den Verdens Frelser, der skulde komme og tage vore Synder paa sig, til det Store og i Guds Øine eneste fuldkomne Offer for Synden. I disse Momenter er, saa vi, som ere Støv og Aske, maae tåle saa om den Høieres Raad, den egentlig guddommelige Kritik over Offerets Begreb indbefattet; og hvad der bestandig bevarede dets Interesse i

Folket Israel, trods de mange Vildfarelser, Lod ved Berøring med Hedningefolkene, (hos om Forsoning, der alene giver Offeret dets reli født aldeles forsvandt for en philosophisk Re theorie) klædede derved, det var dets Relation Factum, af hvilket det modtog sit Lys, sin Kra velse: Guds Pagt med Fædrene; thi ogsaa i t Blodets og Offerets Betydning henført til P gtørelse (2 Mos. 24, 8), og selv Navnet T kræfter det reale Forhold, hvori Offeret, dets til hele Guds Plan og Raadslutning. Men a feret selv i sin rette og høieste Forstand, der al dem, i hvilke Pagtens Forjættelser vare levend mum crucis, et Tegn paa den Fornedrelse og Menneskets Søn betegner som Hovedmomente Skabelse (Jo. 3, 13-16); og som hele Israels indeholdt en Skygge af de tilkommende Goder (H ledes var og Offeret under Loven og i Prophetern Billede af den evige Forsoning, som ved Chri hvervet (Hebr. 9, 13. 14). Jesus Christus t nedbrydde, men for at opfylde Loven og Prop 5, 17); hvad hist var Billed og Idee, det bl hed og Fylde, hvad hist var Længsel og Skygg medes her i Naaden og Sandheden (Jo. 1, 1 si Død sit Begrebet af Offer først sit rette J langt er det da fra, at Herren forkaster dette hedensk eller jødisk Vildfarelse, at Han meget bekræfter det ved sin blodige Pine og Død, og Livs Forvisning til den troende Indlemmelse i Hans Offerdøds velgjørende Frugter. "Jeg Brød," siger Han, "som et nedsteget fra Himle spiser af dette Brød, skal han leve evindelig. som jeg skal give, er mit Kjød, hvilket jeg

Digitized by Google

Verdens Liv" (Jo. 6, 51). Ved Blod befegtedes det nye som det gamle Testamente; thi Christus som Ypperstepræst for de tilkommende (i Israels forbilledlige Stat kun ahnede, forjættede og i Troen paa de Ting, som ikke saaes, forudsede) Goder indgik ved sit eget Blod i det Allerhelligste (Hebr. 9, 11. 12). Han er det nye Testamentes Midler (Hebr. 9, 15. 12, 24), den Naadestvei, hvorved Gud tilbyder de Udvalgte den Retfærdighed, som gjelder for Ham (Rom. 3, 25). Fra nu af er Offeret ei længere en symbolisk Handling, der gjentages saa ofte den bedrøvede Bevidsthed nærmer sig Alteret, men Forsoningens evige og urokkelige Vidnesbyrd, engang frembragt for alle dem, som ved Troen paa Christi Blod (Rom. 3, 25) ville annamme Syndernes Forladelse. Saaledes, mene vi, har Christus realiseret Offerbegrebet, ved selv at hengive sit Liv til Offer for Synden: og Korsets Blod (Col. 1, 20) har stiftet Fred ei blot mellem Jøder og Hedninger, men mellem Jorden og Himlen. I denne saliggjørende Troe var det at Apostlene kunde sige, at Christus var deres Liv, og hvad har den christelige Kirke til alle Tider andet gjort end bekjende den samme apostoliske Troe? Og denne Bekjendelse er da ingenlunde, som Prof. Clausen mener, opstaaet ved en ukritisk Overførelse af den hedenskjødiske Offertheorie i Christendommen. Thi hvad den jødiske Offertheorie angaaer, saa indeholder den, som vi have viist, i sig selv billedlig, symbolisk Sandhed; og Christendommen har ikke optaget den, uden forsaavidt som Skyggen altid følger med Legemet; men Forholdet mellem begge, det jødiske og christelige Offerbegreb, har ikke Kirken, men Kirkens Hoved, Jesus Christus, bestemt og ved sin Død constateret. Hvad derimod den hedenske Offertheorie angaaer (forsaavidt en saadan virkelig var til i de forvirrede og falske Forestillinger om Offerets Natur og Virksomhed, som i de hedenske Religioner ere herskende), saa har den med Christendom og den christelige Troeslære slet

Digitized by Google

natet at bestille, men er modsat disse i Roden og Væsenet som alt Afguderie. Prof. Clausen rober altsaa ved hiin Paastand ligesaa stor Uforstandighed og dyb Uvidenhed om Aabenbaringens Historie og Charakteer, som formaskelig Frækhed i at ville kritisere de hellige Sandheder, som han ei i fjerneste Maade har fattet eller tilegnet sig.

c. Hvad endelig det tredie Stykke angaaer: **Tilregnelsen af vor Midlers Jesu Christi Fortjeneste** (hvilken Sætning er ligesom Slutstenen i Satisfactionstheorien og danner den naturlige Overgang fra Forsoningslæren til Læren om Retfærdiggjørelsen), saa stod det vel til at vente, at dette Dogma, fordi det erklærer al Fornuft og Forstand, som vil bøie sig under Korset og Aabenbaringen, aaben Feide, vilde finde haardest Modstand i Prof. Clausens Kritik. Og saaledes forholder det sig i Gjerningen. Thi han fætter bristig imod Guds Ordning, som efter Hans Ords Udsagn har foranstaltet det saa, at i Christi Navn (d. e., som Apostlene, de første kaldede Interpreter, udlægge det: ved Hans Deds forsonende Kraft) alle Syndere skulle arve det evige Liv (saa at Christus fra nu af er deres, Synderes, Retfærdighed), den kjødelige Fornufts Kjendelse, der her meget passende indføres collectivt talende, som i hele det rationalistiske Parties Navn, saaledes: "at Tilregnelse af fremmed Fortjeneste bliver os eenstydig med Uretfærdighed." Hvortil vi svare: At I, som ville maale Aabenbaringen med eders Fornuft, ikke begribe denne Retfærdighed er ganske i sin Orden; thi her har Gud vidnet om sig; men Hans Vidnesbyrd ere Hemmeligheder, som ei ville begribes (af den raisonnerende Forstand) men gribes og omfattes (af den levende Troe), og kunne I ei tilegne eder dem paa den Maade, da blive de, som for de Troende en Guds Kraft til Salighed, saa for eder en Daarskab til Fordømmelse. Thi som Gud udvalgte dem, som, kjødelig talt, vare Daarer, og ei denne Verdens Viise, til at forkynde

Digitized by Google

og bevare sit Evangelium (1 Cor. 1, 21), saaledes maa den sande evangeliske Prædiken for de Vise efter Kjødet altid synes at være en taabelig Tale. Det er sandt, for den høilige Fornuft er Guds Retfærdighed (Forsoningen ved Jesu Christi Død og Tilregnelsen af Hans Fortjeneste for Syndere) Uretfærdighed; thi den vil forlose sig selv og spørger intet om det Testamente, som Guds Søn har oprettet i sit Blod. Thi den første Artikel i dette Testamente, eller for at tale med Luther, "den høieste af alle Troens Artikler, det er denne: at Synderne ei ere vore, men lagte paa Christum. Denne ene Artikel er Fundamentet for hele Kirken og Christendommen, saa, hvis den bliver ukrænket, kan ingen Kjetteriet skade os. Thi Satan fortørnes ei mere ved nogen Ting: derfor opvækker han saa mange Fristelser i Londom, saa mange Secter og Kjettere i det aabenbare mod denne Lære. Thi Verden kan taale alle andre Gudstjenester, men denne en Lære hverken kan eller vil den taale." *) Hvad mon da Luther, der ikke skammede sig ved sig daarlig Bekjendelse, de heri erkjendte "det rige Mysterium af Guds Raade med Synderne: at ved en forunderlig Sammenfoielse vore Synder ei længere ere vore, men Christi, og Christi Retfærdighed ei længere Hans, men vores," **) hvad vilde, siger jeg, Luther svare den lille neologiske Lærer, som i sin formeentlige høie Viisdom vilde belære ham og Kirkens Fædre og Apostlene: "at ved denne Sætning den religieuse Idee ikke alene er rykket ud over Tænkningens Sphære, men endog træder i Modsigelse med Lovene, som udgjøre Tænkningens Grund, med Principerne for den moralske Tilregnelse?" Jeg tænker, han sagde: Hvad Tænkningens (de logiske) Love angaaer, da ere de for mig og dig til Husbehov ret gode og nyttige; men her, hvor

*) Lutheri Opp. latina Tom. III. fol. 426. a.
**) L. c. Tom. II. fol. 241. b.

Digitized by Google

det gjelder aandeligt Liv eller Død, her hvor Gud har tænkt, for jeg eller du, eller noget Menneske blev undfangen ved synbig Sæd, ja før Mennesket dannedes af Jorden ved Hans Skaberord, her gjelder din Tænkning og alle dens baade logiske og moralske Principer intet; her skal du lade Hans Aand raade, Hans Ord tale, og intet ville vide, om de Ting, som Han haver forbeholdet sin Velbehagelighed, uden hvad Han ved Aanden og Ordet har ladet dig forkynde. Thi mine Veie siger Herren, ere ikke eders Veie; og saa høit som Himlen er over Jorden, saa langt ophøiet over al menneskelig Forstand og Tanke er den Retfærdighed, som Han haver oprettet, det Han hengav sin eenbaarne Søn for Verdens Liv. Du nonne forresten tænke hvad du vil, saa staaer ved denne Kjendsgjerning for hver den, som troende annammer og tilegner sig den, den Retfærdiggjørelse fast, som derved er aabnet og beseglet, den eneste tænkelige Retfærdiggjørelse for Synere. Og havde du erkjendt, at du var en Synder for Guds Ansigt, havde du indseet al din Gjernings Utilstrækkelighed, var saaledes din dybe Uformuenhed til at forsone dig selv blevet klar for dit aandige Øie, og Trangen til en Midler og Forsoner, ei blot for dine, men for Verdens Synder, levende i dit Hjerte, da vilde ei heller den Retfærdighed, som Evangeliet alene kjender under dette Navn, være en Gaade for dig. Men nu har den onde Aand bedaaret dig under Vismodoms Skikkelse, hvori han fra først Synden kom ind i Verden helst forvandler sig, og forført dig til at nægte Guds Raades Rigdom i Mysterierne, til at nægte det store Mysterium, hvorved Guds Søn, men ikke du eller jeg og intet synligt Menneske, har overvundet Synden og Døden og Djevlen og bragt Lys og Liv og Retfærdighed frem for Dagen. Vel veed jeg, at du og "alle, som forringe Arvesynden" eller endog med dig stræbe at udslette og tilintetgjøre den, "ville holdes

for store Theologer;"*) men jeg siger dig, saa haard denne Tale mon tykkes for dit Kjød og Blod, "at Uvidenhed om Arvesynden, drager nødvendig Uvidenhed om Gud, Christus og den Hellige Aand og alle aabenbarede Sandheder med sig."**) Og kun dette, det Irrationelle i din Tankegang fra Begyndelsen af, hvortil den sidste Grund er at søge deri, at du som alle Sværmere sætter et indre Lys over det skrevne Ord, men ikke noget Ulogisk i den evangeliske Troeslæres paa Skriften byggede System, har du ved din Kritik oplyst. — Saa omtrent, mene vi, vilde Luthers Svar lyde til slige "Schwarmgeister," som prædike en Forløsning uden noget, hvorfra Mennesket skal forløses, en Forsoning uden Fyldestgjørelse for Synden, og gjøre Christi Retfærdighed til et Depositum, Han har henlagt hos sig, men ei skjenket Syndere til Retfærdiggjørelse. — Hvad videre følger i Prof. Clausens Text, at nemlig "den religieuse Idee" (ved Antagelsen af en Tilregnelse af Christi Retfærdighed) "bliver livløs og betydningsløs for hver den, som i Troen søger det sidste Støttepunkt for sin Viden og Villen" (S. 410) vilde vi paa hans Vegne skamme os ved anden Gang at afskrive, som puur meningsløst Jargon, hvis vi ei ogsaa i dette Udsagn havde et haandgribeligt Beviis paa hans sophistiske Tendents. Med Ordspil skal de godmodige Læseres Forstand lade sig affinde, hvis de kunde mene, at den, der i Troen søger den sidste Grund for aandeligt Liv og Haab, nødvendig ogsaa maa tilegne sig Troens Lærdom (og netop fra denne Synspunkt, veed man, hedder Læren om Retfærdiggjørelsen hos Reformatorerne doctrina fidei); de skulle troe Prof. Cl. paa hans Ord, at netop det, hvad Skriften betegner som den egentlige Gjenstand for Troen, slet ikke hører til Troen, men meget mere rokker dens Grund-

*) Lutheri Opp. latina. Tom. I. in Genes. fol. 159. a.
**) L. c. Tom. III. in Gen. fol. 109.

Digitized by Google

volde! I Sandhed dertil udfordres endnu en meget stærkere Troe, end Christus nogensinde har fordret af sine Disciple eller Kirken af dens Lærere! — Dog — hvad Troen egentlig har at betyde hos Forf. (thi her har det behaget ham at bruge den som et blot Hjelpeord), skulle vi i den følgende Artikel, hvor den (ogsaa hos ham) træder op som Princip, faae nærmere Anledning til at tale om.

Resultaterne af den foregaaende Undersøgelse ligge saa klart udfoldede for enhver Læsers Øine, at vi næppe have nødigt videre at gjøre opmærksom derpaa. Det er viist, at Prof. Clausens Lære om Arvesynden og Forløsningen er ikke blot diametral modsat den protestantiske Kirkes Bekjendelse, og stridende mod den deri indeholdte sunde Lærdom, men overhovedet uchristelig, hvis ellers Christi og Apostlenes utvetydige Udsagn skal gjelde som Norm for den christelige Troe. Og da Forf., langt fra at nægte, meget mere sanctionerer denne Grundsætning som den ægte Protestantismes Schibboleth, saa har han aabenbart dømt sig selv. Lægges hertil, at netop disse Artikler udgjøre Fundamentet for al Christentroe, saa kan vel næppe nogen christelig Theolog forarge os, om vi med Melanchthon slutte: "hvor der er uvidende" (hvor meget mere, hvo der lærer vrangt) "om disse Hovedstykker: Syndens Magt, Loven og Naaden" (d. e., i denne Sammenhæng, hele Forløsningsværket) "ham, indseer jeg ikke, hvorledes jeg skal kalde en Christen. Thi netop af disse Artikler kjendes Christus ret egentlig." *)

En almindelig Recapitulation af de Punkter, hvori Prof. Clausen, som Lærer i den lutherske Kirke divergerer fra denne Kirkes første Bekjendere og Lærere, og altsaa (tør vi slutte efter den foregaaende Deduction) fra Skriften og Aabenbaringen, staae her endnu tilsidst, saavel for at lette Oversigten,

*) Melanchthonis loci Theologici p. 31.

som for at motivere vor Dom i det Hele som i det Enkelte.

1. Reformatorerne lære, at Beretningen om Syndefaldet indeholder historisk aabenbaret Sandhed: Prof. Clausen lærer, at denne Beretning er et dunkelt Sagn (en Myte), hvis kirkelige Fremstilling er opfyldt med Urimeligheder og Modsigelser.

2. Reformatorerne lære, at uden den rette, skriftmæssige Erkjendelse af Menneskeslægtens Fald er ingen ret Erkjendelse af Naaden og Forsoningen mulig: Prof. Clausen lærer, at netop ved Læren om Menneskeslægtens Fald fremstilles den rette Erkjendelse af Nødvendigheden af Christi Gjerning til Verden: Menneskenes Fuldkommengjørelse.

3. Reformatorerne lære, at denne Erkjendelse af Syndens Grund og Væsen ingenlunde er noget Problem for den menneskelige Skarpsindighed, men maa annammes af Troen saaledes som Aabenbaringen har overleveret os det: Prof. Clausen lærer, at dette Problem maa efter sin Natur løses paa den rene philosophiske Vei.

4. Reformatorerne lære, at Arvesynden ei blot er et Svaghed i den menneskelige Natur, hvorved de naturlige Kræfter ere blevne ukjænkede, men en virkelig Synd, som efter Skriften har bragt Død og Fordømmelse over hele Menneskeslægten: Prof. Clausen lærer, at Arvesynden er en Fiction, som af Kirken er fremkaldt til Dogma, for at kaste et stærkere Lys paa Jesu Christi Fremtræden.

5. Reformatorerne lære, at Synden overhovedet er det aandelige Livs Død: Prof. Clausen lærer, at Synden, betragtet i sin Totalitet, i sit Forhold til hele Menneskeslægtens Udviklingsgang, er det aandelige Livs Bevægelse, fordi den moralske Kraft i den deraf betingede Kamp faaer Lyst til at øve og styrke sig.

Digitized by Google

6. Reformatorerne lære, at alle Mennesker og fødes i Synd: Prof. Clausen lærer, at slig en oplyser Forestillingen om Sjelens aandige Væsen, saa den derpaa byggede Lære rober materialistisk i

7. Reformatorerne lære, at Christus er komn forløse den faldne Menneskeslægt og forstyrre Gjer ninger: Prof. Clausen lærer, at ved at antage det kun et høist uadæquat Begreb om Diemedet af Ch delse, og kunne kun tilskrive den en relativ Nytti ingen absolut Nødvendighed.

8. Reformatorerne lære, at Guds Retfærdig mulgeret ved Hans Lov, kræver Syderens Død, o stus i vort Sted har paataget Syndens Straff Clausen lærer, at denne Theorie støtter sig paa en l kommen Forestilling om den guddommelige Retfærd at de enkelte dertil forekommende Udtryk ere hedan Offerbegreber overplantede paa den christelige Gr

9. Reformatorerne lære, at ved vor Frelser lers Jesu Christi Forsoning blive vi fra Synder Børn: Prof. Clausen lærer, at Begrebet om Forso sætter sandselig Affect, Vrede og Hevnelyst ho ste Væsen.

10. Reformatorerne lære, at Tilregnelsen Fortjeneste er vor Retfærdighed, og at vi alleles i have, hvormed vi kunne træde frem for den alvil Aasyn: Prof. Clausen lærer, at saadan Tilregnels ensstydig med Uretfærdighed, og at den derpaa gr ei blot træder i Modsigelse med Tænkningens Lov den moralske Tilregnelses Principer.

11. Summa: for Reformatorerne var a Troe, alt christeligt Liv, al ægte theologisk Vi paa de i Læresystemerne om Arvesynd og Forl dsholdte Mysterier: for Prof. Clausen maa

Antagelsen af disse Dogmer den christelige Troe be-
smittes, det christelig-sædelige Liv forstyrres, og den
theologiske Videnskab løsrives fra dens (efter hans Me-
ning) eneste sikkre Grundvold: Speculationen.

(Fortsættes.)

Om den falske Theologie og den sande Tro. En Stemme
af Menigheden ved Henrich Steffens. Oversat ved
Provst M. P. Kruse, Sognepræst for Høyelse og
Lellinge Menigheder. Kjøbenhavn 1825. S. 171. 8.
1 Rbdlr. 48 Sk.

At denne Bog af vor genialske Landsmand ei kan behage
Protestanterne mod Christendommen, følger af sig selv, da den
med Aand og Varme taler Christendommens Sag, men dog
har det undret mig at see Prof. Clausen, for denne Bog
Skyld, regne Steffens mellem de paatrængende Dilettanter,
der krænke Theologiens videnskabelige Gebeet, og maae vises til-
bage til den Grændse, inden hvilken Christendommen er fælleds
Eiendom for Alle; thi denne Grændse har Steffens baade
udtrykkelig erkjendt og beskeden respecteret. Kun paastaaer Sa-
med Rette, at den christelige Theolog skal betragte sig som en
Medlem af den christelige Menighed, og ei lægge an paa at
nedrive men at befæste den fælles Tro, og sandelig, er der nogen
Fordring, den christelige Menighed uuomstunder nødes til at
gjøre gjældende, da er det visselig denne; thi det er magelig
og aldeles utaaleligt, hvorledes Mængden af dem, der kaldtes til
at forkynde Evangelium, i de senere Dage ei blot forholde
Menigheden Evangeliet, men, til største Forargelse bestred og
bespottede det. Det er begribeligt nok, at de exegetiske
Smaa-Paver, som troe, Skriften kun er til, for at de kan

Digitized by Google

have Noget at øve dem paa, Menigheden kun
undre deres lærde Gjætninger, at de synes ilde
læsning St. (S. 143-61) holder over Theologie
Troen og Lærernes til Menigheden; men e
Theolog maa netop derfor glæde sig over at h
Stemme fra Menigheden, som, naar den kan t
vil nøde de storagtige Exegeter til at lade Grille
øve deres Konster paa Alkoranen og andre slig
ger, der, oprindelig falske, ei tabe noget ved at
efter. At St. ikke med tydelige Ord har
Grændsen for den theologiske Frihed i Christenh
Under, da Theologerne i lang Tid end ikke
men mærkeligt er det, at hans Ord derom (
paa Troen er den faste Grund, er den Klipp
Frelseren har bygget sin Kirke," at disse dunkle
den historiske Forklaring, at den Apostoliske Tr
i det gamle Kirkesprog hedder "Troen" for a
Grændse, hvorom han dybsindig lebte.

Foruden dette Afsnit om Lærerne, som
det Heldigste og Vigtigste i Bogen, indeholder
stilling af de Boglærdes Mening om Forholdet
storiske og det Dogmatiske (mellem den evange
og Lærdommen) i det Ny Testamente; Forfatt
ning af den sande Tro, af Menigheden og a
Sammenblandingen af den Lutherske og Calvins

Resultatet af det første Afsnit er naturlig
maa være for enhver Sandheds-Ven, enten han
Christen eller ikke, at den evangeliske Historie
selig forbundet med den christelige Lærdom, a
maae staae og falde med hinanden; men da S
skæftiger sig med den mythologiske eller afgudi
af Christendommen, der, Gud ske Lov! ho
sjeldnere og mindre bekendt end i Tydskland, v

Digitized by Google

uden Anmærkninger, vel falde de fleste danske Læsere dunkelt. Vi maatte heller ønsket, at Forf. havde fremstillet den her i sædvanlige, og af Tydskerne laante, saakaldte moralske Betragtning af Bibelen, i hele sin Usselhed og Selv-Modsigelse; thi vel har han Ret i, at den i Grunden er vanvittig, men den gjælder dog baade her og andensteds for meget fornuftig. I Øvrigt vil jeg ikke nægte, at ogsaa jeg, baade i dette Afsnit og i det Følgende om den sande Tro, savner Endeel af den Klarhed, Gjenstanden kunde modtage, naar man, istedenfor at fordybe sig i en Betragtning af den nødvendig dunkle Følelse, der avler og bærer Livet, især henvendte Øiet paa Sammenhængs-Forholdet og den uforligelige Modsætning mellem Sandhed og Løgn.

Ved at fremhæve denne Modsætning vilde Forf. ogsaa i Afsnittet om Menigheden kunnet vise den klare Grund, hvorfor kun een Tro er saliggjørende; thi Tro paa Løgn kan umuelig føre til Salighedens, der nødvendig er Sandhedens Rige; men han har alligevel i en Lignelse meget indbydende viist, at det er ikke Overbeviisningen om den saliggjørende Troes Eenhed, men kun hovmodigt Selvbedrag der avler den Ukjærlighed mod Vildfarende og den hjerteløse Fordømmelse af dem, der manglede det Lys, Guds Naade skjænkede os, saa det er kun Mund-Christne, der have fortjent den Haan for Ukjærlighed, hvormed den christelige Kirkes Fiender have overvældet en Tro, hvis Lov, hvis Lys og Liv er Kjærlighed, kun ai til Løgn og Falskhed, som de, der elske Sandhed, maae nødvendig hade og forfølge! Et saare betimeligt Ord er det derfor, Steffens her taler mod den atter vaagnede Lyst til Selskaber for indbyrdes Opbyggelse, der lettelig føde baade hovmodige Griller om egen Hellighed fremfor alle Andre, og en Leg med hjertelig klingende Ord, der altid er hjertebrudt Lende, og spiller paa Grændsen af Hykleri og Falskhed. Naar da St. desuagtet priser Herrnhutherne for deres Missionen

kyld, lader han sig udentvivl bedrage af Skinnet; thi hvad r i sin Grund er galt, kan umuelig blive godt for sine ølgers Skyld, og et gudeligt Selskab, der er bygget paa forstelige Grunde, bliver jo netop skadeligere, jo mere det udeder sig, om det saa end gjorde al Verdens Grønlændere og ottentotter til maneerlige Folk. Naar jeg derfor skal prise ernhuthernes Missjoner, maae de først bevise, at de ude forste, hvad de hjemme antage, at deres Missjonærer bygge a den ægte christelige Grundvold, og ei paa den yderst brige, Zinzendorf lagde. Dybt og træffende siger St. i vrigt, hvad jeg ganske underskriver: dadleværdige Brødreforeinger adskille sig fra den christelige Menighed derved, at de ke, som denne, i Samfunds-Forbindelsen (Troes-Samfundet) lintetgjøre al jordisk Personlighed, men fastholde ved Tilintetjørelsen denne Personlighed selv, i det den dog betragtes som lintetgjort ved Naaden; thi her har han i et stort Grundræk philosophisk draget den skarpe Grændselinie mellem sand hristendom og al sig dertil klæbende Mysticisme, som vi i Kirken klarere betegne ved at sige: hvem der vil saliggjøres ved Christus, uden ved Naade-Midlerne at indlemmes i Ham, edrager sig selv. Særdeles læseværdig er ogsaa St.'s Betragtning af de overordenlige Naadegaver i den apostoliske Kire, og af den falske Apostoliskhed, og har han end neppe fundet et rette Forhold mellem Kirken, Skolen og Menigheden, har han dog kastet dybe Blik ind i Guds kirkelige Husholdning, og givet sine Læsere anderledes værdige Forestillinger derom, end de sædvanlige.

Bogen slutter med en Betragtning over Unionen, som beskjæmmer de fleste Theologers Tale om denne vigtige Sag. Aldeles rigtig siger St.: vi troe, at den Hellig-Aand er tilstæde i Daaben, og Frelseren med sit guddommelig forklarede Legeme i Nadveren, og hvem der modsiger denne vor Tro, kan vi ikke have Communion med. Hertil er kun

Digitized by Google

det at lægge, at hvem der antager Kirkens oprindelige Bekjendelse, og indrømmer Daabens Nødvendighed til Salighed, ham skal vi erkjende for vor Med-Christen, naar han ikke forkaster det andet Naade-Middel, eller nægter det Kraft til at forene os med Frelseren, men saalænge han bekjender Tvivl om Frelserens legemlige Nærværelse i Nadveren, skal vi holde ham fra Herrens Bord, og vil han alligevel gjøre et Naade-Middel deraf efter sit eget Hoved, da maa han ikke fortrydes paa, at de Troende ikke vil dele Brødet og Kalken med dem, der saa aabenbar tvivle ligesaavel om Nadverens Kraft til at forene de Troendes Hjerter med hinanden, som med Frelseren. Nadveren maa i Menigheden bestandig være hvad den oprindelig var, en aands-legemlig d: hjertelig Forening med Frelseren til eet aandeligt Legeme, og hvem der ikke har Hjerte til at tro, hvad intet Hoved, uden Menighedens Hoved, som Christus er, begriber, adskiller sig derved unegtelig selv fra Broderskabet.

Saa anbefaler jeg da denne Bog til alle danske Læsere som have Lyst til at høre en dybsindig Aands Tanker om Christendommen, og om den usle Selvklogskab, hvormed man i vore Dage ombytte den, og jeg er vis paa, at ingen saadan Læser skal lægge Bogen, uden at have den meget et takke.

Oversættelsen er, som enhver Kjærligheds-Gjerning, ophøiet over al smaalig Rettelse, og berettiget til at modtages med Taksigelse af den christelige Oldings Haand. Efterskriften er jo velmeent, men ingenlunde efterrettelig, thi den lader Noget af det Bedste i Bogen.

N. F. S. Grundtvig.

den rette uforandrede augsburgske Troesbekjendelse med sammes af Ph. Melanchthon forfattede Apologie, paa Dansk oversatte med en historisk Indledning og oplysende Anmærkninger til de vanskeligste Steder af Dr. A. G. Rudelbach. Kjøbh. 1825. 386 Sider 8vo. 2 Rbdlr. 3 mk.

Iblandt de Skrifter fra Reformations-Tiden, som altid ville ive af største Vigtighed for os, for at vi kunne gjøre os et klart og tydeligt Begreb om den Lære, som ved Reformatoerne paa nye fremkaldtes til Liv i Christenheden, høre naturviis især Bekjendelses Skrifterne, tilligemed de Bøger, som ane i nærmeste Forhold til dem, og kunne betragtes som orklaringer af dem. Den augsburgske Troes-Bekjendelse er det egentlig officielle Bekjendelses Skrift af de evangelske Christne i denne Tid, og den Apologie, som Philip Melanchthon skrev for den, er en ligesaa kostbar, som til le Tider gjældende, Forklaring af denne. Begge Skrifterne re derfor paa det nærmeste sammen, og ville af christelige rsene alene kunne betragtes som Text og Forklaring. En xegen Vigtighed har den augsburgske Confession for den danske Kirke vundet derved, at den er ophøiet til symbolsk Anselse, saa at Ingen tilstædes Adgang til Lærerembedet i Menheden, uden at han har aflagt Eed paa, at ville lære overensstemmende med denne; Ph. Melanchthons Forsvarsskrift r Confessionen har vel i Danmark ikke denne Anseelse; men det ellers med Rette at betragte som en gyldig Forklaring f Confessionen, da maa jo ogsaa dets Vigtighed stane og alde med selve Confessionen. — At den augsburgske Troesekjendelse aldeles ikke var nogen bequem symbolsk Vog for heologerne i Slutningen af det attende Aarhundrede vil Un-

Digitized by Google

gen undre sig over, som kjender Noget til den Lære, som da forkyndtes som Christendom, og det er da ganske naturligt, at Mange ligefrem have drevet paa at faae symbolske Bøger afskaffede. At det var modsigende, at aflægge Eed paa at ville lære overeensstemmende med de symbolske Bøger, og dog lære lige tvertimod dem, at en saadan Eed ikkun var Meeneed, maatte vist nok Mange føle, og for saavidt de vare Mænd, som ærligen stræbte efter Sandheden, og som forblindede troede at have fundet den i deres egen Viisdom, kunde de jo intet ønske hellere, end at de maatte blive *løste fra* en Forpligtelse, som de aabenbart brød. Men Staterne indlode sig viseligen ikke paa at opfylde disse Ønsker; de vedblevet at bekjende den Christendom, som var nedarvet fra Fædrene, og hvortil deres hele Vel var knyttet, og fandt sig i, at enkelt Bøger i Hjerket lossagde sig fra de symbolske Bøger. Da Staterne ikke skiftede Grundsætning i denne Henseende *paa en* Tid, da de vantroe Theologer endog skammede sig ved den rette christne Troe, da Rettroenhed unegtelig i Manges Mund blev et Skjældsord, saa er det naturligt, at Regjeringerne i de nyere Tider saa meget mindre ville forkaste deres Fædres Troe, som denne dog i det mindste allerede har vundet den Seier, at selv dens Fiender ville have Ord for at forkynde den, og hvad enten de nu ere saa forblindede, at de virkelig selv troe, at de gjøre dette, eller de blot hykle det, for at bedaare og forføre hvem de kunne — hvorom vi ikke dømme, men overlade Dommen til Ham, som randsager og prøver Hjerter og Nyrer — saa er det dog vist, at de, som oftest, forstikke deres unchristelige Lære under kirkelige Udtryk, og gaae endog saa vidt, at de beraabe sig paa at stemme overeens med de symbolske Bøger og med Reformatorerne, omendskjøndt deres Lære ikke alene er himmelvidt forskjellig fra, men endog ganske stridende mod den sande Christendom, som indeholdes i de symbolske Bøger.

Digitized by Google

Naar Menigheden vil prøve den Lære, som forkyndes en som Christendom, hvortil den visselig ikke alene maa være berettiget, men endog paa det kraftigste er opfordret ved Apostlens Ord: I Elskelige, troer ikke hver Aand, men prøver Aanderne om de ere af Gud; thi mange falske Profeter ere udgangne i Verden, da er det upaatvivlelig nødvendigt, at dens egen Troesbekjendelse ligger den klart for Øie, for at den kan skjelne imellem, hvad der er Christendom, og hvad der er det ikke, for at det kan staae klart for dens Blik, hvad alle sande Christne til alle Tider have bekjendt og altid skulle bekjende.

Da nu Menigheden forstandigvis i vore Dage maa føle sig opfordret til at prøve den Lære, som bydes den, om den er af Gud eller af Mennesker, om det er den Tro, hvori Fædrene levede og døde, der nu forkyndes, eller om det er en nye, verdslig og falsk Visdom, der prædikes: saa maa det glæde den, at en nye og tro Oversættelse af den augsburgske Troesbekjendelse og af sammes Apologie just nu er udgiven. Vel have vi flere Oversættelser af den augsburgske Troesbekjendelse, men om de endog vare saa nøiagtige, som man kunde ønske sig det, saa er dog denne nye Oversættelse ingenlunde overflødig; thi deels er dette vigtige Skrift ikke saa bekjendt, ikke i saamange Hænder, som det var at ønske; deels er her tillagt en Oversættelse af Apologien, som kun er saare lidet kjendt af det danske Folk; og i denne Oversættelse, som er besørget af Dr. Rudelbach, fremtræder for første Gang i det danske Tungemaal Troesbekjendelsen i Forening med dens Apologie.

Efter en kort Fortale, hvori Dr. Rudelbach har talt et alvorligt Ord om de symbolske Bøgers Betydning ogsaa med Hensyn paa den nærværende Kamp mod Rationalisterne, leverer han en kortfattet historisk Oversigt over den evangeliske Kirkes Stilling og de Begivenheder, som foranledigede, at den

Digitized by Google

augsburgske Troesbekjendelse blev forfattet og paa Rigsdagen 1530 overrakt Keiser Carl V. Denne historiske Indledning, som ganske sætter os ind i denne vigtige Tid og giver herlige Skildringer af mange af de Mænds Characteer, som toge saa virksom Deel i Kampen for eller imod den evangelisk Christendom, vil, være den danske Læser saameget mere kjærkommen, som hyt ikkun for faae vil være muneligt, at afnytte ældre Skrifter af lignende Indhold. Oversættelsen saavel af den augsburgske Troesbekjendelse som af dens Apologie er udarbeidet med den største Flid og Nøiagtighed, og i tilføiede Noter er der givet korte Oplysninger især til Troesbekjendelsen, hvilke ogsaa ere af stor Vigtighed for christelige Læsere, som ikke selv kunne dyrke Videnskaberne.

At dette Skrift maa blive optaget af den danske Kirke med hyg Varme og Kjerlighed, som den skylder sin egen Troesbekjendelse og den herlige Apologie for denne, er ikke alene mit inderligste Ønske, men ogsaa mit faste Haab; den Kyldne Ligegyldighed, som kun spaaer om aandelig Død vil atter vige bort, Christi Aand atter opstaae i Menigheden, Christi Troe atter boe i vore Hjerter og lyde fra vore Læber. Og vil endog Christendommen i Danmark ikke gjenfødes uden under Kamp og Strid med Verden og dens Viisdom, saa er dog allerede Kampen begyndt, Kampen som skal kjæmpes for Christendommen mod dens Arvefiende, som er denne Verden, med alt hvad som er af den.

Naar Menigheden atter lærer at elske sin egen Troesbekjendelse, naar Folket, som forkastede den sande Christendom for at følge denne Verdens Vise efter, atter lærer at kjende hvad det var for en livsalig Troe, det letsindigen omskiftede med tomme, kolde, hjerteløse, selvmodsigende Lærdomme, da vil det glæde sig i Haabet om en bedre Fremtid, og indsee, hvor nødvendigt det er, at vi alle alvorlig arbeide og kjæmpe mod den falske Viisdom. Og saaledes vil den christne Menighed

Digitized by Google

ikke: forarge sig over den begyndte Kamp, men glæde sig ved den; thi den vil indsee, at Freden kun kan vindes gjennem Kampen, og at de, der elske den sande Fred høiest, skulle stride hjærvest for at vinde den; thi den Fred, som kun er Grevens Dods-Stille, den kan kun Daarer elske; den Fred, som kun er Forbund med denne Verden, den kan kun Daarer attraae. thi det er ikke den salige Fred, som Christus ikke blot forjættede, men ogsaa skjænkede sine sande Bekjendere; og han vil ligesaalidet, at vi skulle elske og fredlyse de falske Lærdomme, som at vi skulle slutte Pagt med Belial.

Naar Menigheden atter lærer at elske sin Troesbekjendelse, da vil den vel sørge over, at det Spørgsmaal maa opkastes midt i Christenheden: hvad er Christendom; forarges derover vil den maaske, forarges over, at de, som kalde sig Vise og Forstandige, kunne være uvidende eller tvivlende om det, som de Eenfoldige altid have vidst med fuldkommen Sikkerhed; men naar Nogen forarger sig herover, da see han og, hvem det er han har at forarge sig over! Han forarger sig dog ikke over vor Herre og Frelser selv, som blottede for Folket de falske Pharisæer, de vantroe Sadducæer? Han forarger sig dog ikke over vor evangeliske Kirkes Reformatorer, som hjærvt kjæmpede mod de falske Lærere, som ogsaa da satte deres egen Viisdom i Guds Ords Sted? Forargelsen kom dog vel ikke i Verden ved Christus; den opkom dog vel ikke i Menigheden ved Luther? men Forargelsen er altid givet af de falske Lærere; at falsk Lærdom forer, det maa forarge Menigheden; at den bestrides ærlig og aabenbar, det bør og det kan ikke forarge nogen Christen.

Jo mere Menigheden opmærksom betragter den begyndte Kamp, desto alvorligere prøve den den Troe, som forkyndes og den som bekjæmpes! prøve den efter den christne Kirkes oprindelige Troesbekjendelse og den augsburgske Confession, som ved den nye Oversættelse nu er gjort tilgjengelig og forstaaelig for

Digitized by Google

Flere, og som i Forening med dens Apologie nu som i de forløbne Aarhundreder vil være Menigheden en troe og sikker Prøvesteen ogsaa for dens egen Christendom, at den ikke bedaares og indbilder sig, at den er Christi Brud, naar dens Troe ei længer er Fædrenes barnlige, hjertelige Christen-Troe, naar den ei længere bekjender Christus og ham korsfæstet; men er som Israels Børn afvegen fra Herren, er ikke bleven sin Himmel-Brudgom, Christus, troe; men er hengangen at bedrive Hoer efter Afguden Baal, den kjødelige Fornuft.

Jac. Chr. Lindberg.

---

1. Das Christenthum die höchste Vernunft. Ein Beytrag zur Verständigung über die neuesten theologischen Streitigkeiten von Fr. Køster, Prof. d. Theol. zu Kiel. Kiel 1825. 9 Bogen 8. 12 Gr.
2. Ueber den Kampf des Rationalismus mit dem Supernaturalismus. Eine Vorlesung von Conr. v. Orelli, Pfarrer an der Predigerkirche (zu Zürich) und Chorherr. Nebst einer Vorrede u. Zugabe von Dr. E. G. Bengel. Tüb. 1825. 4 Bogen. 8. 6 Gr.

Vi forbinde begge disse Smaaskrifter i een Anmeldelse; thi skjøndt de ikke gaae ud fra eet og samme Standpunkt eller behandle Spørgsmaalet paa samme Maade, er dog Hovedøiemedet for begge det samme: nemlig at stifte en Forligelse mellem de to Systemer, hvori den christelige Theologie (som man siger) i vor Tid er adsplittet, Rationalismen og Supranaturalismen. Dog, førend vi indlade os paa at bestemme, hvorvidt Forfatterne træde op som beføiede Voldgifts-

mænd eller ikke, vil det ikke være af Veien at belegne Hovedmomenterne i denne Strid, saa meget mere som de Færreste have et ret-fuldstændigt Begreb om dens historiske Beskaffenhed; og Rationalisterne, saa ofte de berøre Kirkens Enemærker, med Flid stræbe at skjule den.

Ved den philosophiske Revolution, som Kant bevirkede, meente de vantroe Theologer i Tyskland endelig at have fundet en fast Grund at bygge paa: "Religionen indenfor den blotte Fornufts Grændser," blev deres Canon, og "Rationalismen" (et Ord, som Kant vel ei først havde udpræget — thi det findes allerede hos S. J. Baumgarten — men først givet sin egentlig courante Værdie) deres Feldtskrig. Hvad der for var optraadt under en blot negativ Skikkelse som Naturalisme (Fornægtelse af de guddommelig aabenbarede Sandheder) kunde nu, meente man, ved at iføres en videnskabelig Form, vinde en positiv Charakteer, og de rettroende Theologer, der endnu bevarede Dogmet som den nødvendige Begrebs-Fremstilling af Mysteriet og Symbolet som den kirkelige Bekjendelse af Aabenbaringens Sandheder, kunde saaledes bringes til at forstumme, eller vel endog give Dogma og Symbolum op for en universal Sandhed, der dog tilsidst ene og alene i enhvers individuelle Fornuft havde sit Creditiv. Men i det Hele havde man dog regnet mærkelig feil; thi den christelige Troe, i hvilke den var levende, kunde kun et Øieblik miskjende sin gamle Arvefiende, og til en egentlig Synkretisme kom det aldrig, saa Meget og forresten selv christelige Mænd vare tilbøielige til at indrømme de vage og ubestemte Begreber som Cultur, Oplysning og Perfectibilitet, der da gik som ægte Mynt fra Europas ene til dens anden Ende. De christelige Troende, siger jeg, saae i Rationalismen, nu som før, kun Naturalisme: de saae vel, at Forskjellen i det hoiere laae i en vis subjectiv-psychologisk Tendents hos denne, fremdragt ved den Kantiske Fornuftkritik, men at de i Resultatet:

Digitized by Google

at naturalisere alle aabenbarede Sandheder, eller reducere alle aandelige og guddommelige til Natur-Forhold, traf fuldkomment sammen. Hvorfor de og betegnede Modsætningen, saa ofte Kampen førtes fra Systemets Standpunkt, med det relativt aldeles udtømmende og fuldstændig betegnende Navn: Supranaturalismen, fordi al Aabenbaringstroe nødvendig maa være en Troe paa det Overnaturlige, paa de Ting, som ikke sees, og al Lære om disse Ting maa i Principierne for sin Deduction erkjende et høiere Lys end det i Naturen nedlagte, og ved Synden fordunklede, hvis ellers noget Forhold skal tænkes muligt mellem Sandhed fra Gud og menneskelig Videnskab. Rationalisterne kunde naturligviis ikke være tilbøielige til at see sig selv i det Speil, som derved foreholdtes dem (thi baade deres Videnskab og saakaldte fornuftige Troe vilde da have viist sig som et væsenløst Phantom), eller erkjende sig for hvad de i Gjerningen vare: for Aabenbaringens Fiender; og da de nu engang hverken kunde eller vilde kjæmpe med Lysets Vaaben, besluttede de at prøve, om Sagen kunde afgjøres ved et Krigspuds. De toge altsaa Supranaturalismen som et blot Nominalbegreb, forklarede den som en Synsmaade af Christendommen, der ligesom den rationalistiske var opstaaet uafhængig af Aabenbaringens Indhold, og spurgte nu kjækt alle rettroende Theologer: hvad de dog vilde med deres Klager over Christendommens Forvandskelse, da Striden jo kun gjaldt en videnskabelig Theorie eller vel endog dreiede sig blot om et forskjelligt Udgangspunkt, men ingenlunde vedkom Lærens praktiske Aand. Snart gik det saa vidt, at man hørte høit forkynde, at en fordomsfrie Prøvelse af begge Theorier maatte lede til det Resultat, at de begge støttede sig paa forsvarlige, skjøndt ei overveiende Grunde.*) Bekjendt er det ogsaa, at Sprogforvirringen tiltog fra Dag til

*) Tzschirner Memorabilien xx Band.

anden i de philosophiske Skoler, som dannede sig
Tid, og deraf heelt forklarligt, at de Theologer,
eller anden Maade sluttede sig til den absolute
eller Identitets-Systemet, eller vel endog skyn
Dannelse, med Begjerlighed grebe efter hiin Opl
de frakjendte den Strid, hvorom Talen er, al Be
for Videnskabens Grændser. Saaledes troede R
hidtil Kongesønner uden Land, at have tilkj
theologisk Standpunkt, hvorfra de med Trygh
kunde see ned paa de smaalige Bestræbelser, so
og her gjordes for at redde den historiske Aaben
der efter deres Mening var falden fra det S
Supranaturalismen ei længere erkjendtes for d
Fremstilling, men blot for en mindre fuldendt el
struction af Elementerne til en Religionstheorie
havde tilfælleds med Rationalismen.

Som et Tordenbrag rungede det derfor i R
Øren, da den leipzigske Professor Tittmann,
Reformationens tredie Aarhundredfest, paa nye
tionalismen til det hvad den i Gjerningen var
benbaret Sandheds Fiende, og med en magelø
Klarhed viiste, at dette System, consequent udfø
maatte lede til Atheismus. Hvad der imidlertid
Skrift mest smertede Rationalisterne, var den
at han angreb dem paa deres eget Territorium
med de stringenteste Beviser godtgjorde, at kun de
baringstroen byggede System kan udholde den
Fornufts Prøve, og at en rationalistisk eller ath
har stjaalet Fornuftens Navn. — Harms's i J
udgivne Theses indeholdt et aabent Feldebrev im

---

*) J. A. H. Tittmann über Supranaturalismus und Atheismus. Lpz. 1816.

Digitized by Google

Viisdom, og havde i det mindste den unægtelige Fortjeneste, at de som en Røst fra Graven foreholdt de mange Vranglærere i den lutherske Menighed deres Apostasie fra Luthers og Reformatorernes Grundsætninger. Men disse beskyttede sig for største Delen med den Lessingske Maxime om "Christendommens evige Perfectibilitet," eller vrængede endog Mund ad vor Kirkefader, naar man viiste dem, at han umulig kunde indskrives i deres Registre; saa Resultatet af Striden, som ved disse Theses foranledigedes, blev derved: at en Skilsmisse-Dom offentlig var afsagt i Kirkens Navn mellem det Christelige (den historiske Aabenbaringstroe) og det Uchristelige (den rationalistiske Gnosis). Som et mærkeligt Tidens Tegn kunde det vist nok og ansees, at een af de meest agtede Theologer,*) der selv engang havde gaaet i den Kantiske Religionsphilosophies Skole, frimodig erkjendte en "Troes-Svaghed" hos sin Tidsalder, hvorfor han meente en "bitter Lægedom" var kommen ret i Tide; og mange erklærede sig med ham for en rational Supranaturalisme, der, saa synkretistisk Navnet klang, alligevel høitidelig fralagde sig alt Samfund med den falske, kjødelige Fornuft, og i det mindste negative altsaa lod Aabenbaringstroen vederfares Ret. Under saadan Sagernes Stilling, da det egentlig faste Bolværk var fratoget Rationalisterne, da alle Christne tydelig saae, hvad det var for en Aandsfrihed de begjerede, nemlig en uchristelig, sputed kun tvende Veie at staae aabne, naar nogen endnu vilde bevare Grund-Løgnen Sandheds Skin. Den første var at erkjende begge Systemers Gyldighed fra et vist Standpunkt, og deres Opløsning i en høiere Identitet: den anden at frakjende dem begge den universale videnskabelige Charakteer og fastsætte denne Universalisme som Theologiens egentlige Opgave. Begge

*) C. F. Ammon bittre Urzney für die Glaubensschwäche unserer Zeit.

ßso Methoder forsøgtes; hiin af L. A. Kähler (dengang Archi-
akonus i Kottbus, nu Professor i Königsberg),*) der lærer,
: Supranaturalismen fremstiller den individuelle, Rationalis-
en den universelle Side af Menneskenaturen, men at, som
nye kun ved Sammensmeltningen af begge Grundkræfter
iver til Natur, saaledes og en videnskabelig Organisme kun
d begge Synsmaaders Forening kan tilvejebringes: denne af
. F. Schirmer (nu Professor, dengang Privatdocent i
reslau),**) der af forskjellige Momenter i den Fichtiske
dealisme construerede en Theorie, hvorefter Protestantismen
ulde erkjende sin rette Charakteer i en ubetinget Forkastelse af
hver Grund, som laae uden for det tænkende og philosopher-
nde (Videnskaben skabende) Individ, og Rationalismen selv
m blev en ufuldendt Universalisme i Modsætning til den
upranaturalistiske Empirie. — Men Christendommens Sjels-
delse var allerede mere end forkyndt, og skjøndt det endnu
m var som et Dagskjær paa Himlen, var det dog mægtigt
ok til at adsprede slige Taagebilleder: ingen af de beskrevne
heorier synes derfor at have bevaret sig en videre Kreds, end
en, som de havde beskrevet i deres Forfatteres Hoveder.***)

Uagtet nu saa mange forgjæves Forsøg spores at have
ave overbeviist Rationalisterne om, at paa en Forklaring med

*) I: "Supernaturalismus und Rationalismus in ihrem gemeinschaftlichen Ursprunge, ihrer Zwietracht und höheren Einheit. Leipz. 1818."

**) I: "Versuch einer wissenschaftlichen Würdigung des Supranaturalismus und Rationalismus. Lpz. 1818."

***) Vi skylde Sandheden den Erklæring, at Prof. Kähler senere har, om ei retracteret, saa dog slaaet en ganske anden Vei ind, hvorpaa han sikkerlig vilde tage det i Betænkning længere at erkjende Rationalisme for et nødvendigt Uttryk af en vis Side i Menneskenaturen. Vi sigte herved fornemmelig til hans aandrige lille Skrift: "Ueber die doppelte Ansicht, ob Jesus blos ein jüdischer Landrabbin, oder Gottes Sohn. Königsb. 1821."

Digitized by Google

Christelig-troende var ikke at tænke, hverken fra Videnskabens eller noget andet Standpunkt, og de Forstandigere iblandt dem derfor hellere søgte at samle Kræfterne til Angreb, *) saa blev der dog endnu bestandig et Parti tilbage, som enten fordi de vidste ligesaa Lidet med Klarhed, som troede med Visshed, eller fordi Christendom var bleven dem noget blot Formalt, eller endelig overhovedet af videnskabelig og religios Indifferentisme i deres eget Navn fortsatte disse Unionsforsøg og meente, den største Ulykke var, at den beleilige Tid end ikke var kommen.

Til dette Slags Folk, som gjerne betragte sig selv som de egentlig Adelige i den theologiske Republik, hører nu Forfatteren af førstnævnte Bog, efter Titlen: F. Kyster, Professor theol. i Kiel. Jeg siger: efter Titlen; thi, ærlig talt, vilde jeg ellers skamme mig ved at tiltroe en Mand, der er Lærer i Kirken (og — incredibile dictu! — ved denne Bog fornemmelig har havt til Hiemmed at give tilkommende Lærere i Kirken et Kompas i Hænderne, hvorved de skulle kunne styre sikkert paa Meningernes oprørte Hav), et saadant Skole-Exercitium, som vel mangen af hans Studenter kunde, eller i det mindste burde, have gjort bedre. Thi i Sandhed! et saa miserabelt Product erindre vi os ikke at have seet siden de mange Degnslagrøre, som Thesestriden kaldte til Liv, med Undtagelse maaskee af Gurlitts (magni viri!) udødelige Lucubrationer.

Imidlertid som Rec. paaligger det os, korteligen at charakterisere dette Arbeide og angive dets Indhold. Vi troe da, hvad det første anbelanger, at have fyldestgjort vort Kald, naar vi sige: Forfatteren snakker meget, men siger lidet eller intet; hvilket kommer deraf, at han par principe forveksler den videnskabelige Production med Drøvtygnings-

*) Bidrag herom er f. Ex. F. H. Gebhards Skrift imod Zellich: "Die letzten Gründe des Rationalismus. Arnst. 1834."

Digitized by Google

functionen. En kort Fremlæggelse af Hovedsætningerne i Bogen tjene til at motivere denne Dom og spare os Gjendrivelsen, da Forf. i disse har gjendrevet sig selv.

"Fornuften," siger han (S. 10), "ankager jeg i Overensstemmelse med de fleste nyere Psychologer, for Ideernes Evne." Hvad dette vil sige, forklarer han nærmere paa følgende Side, hvor det hedder: "Ideer kalde vi Fornuftens Frembringelser, for at adskille dem fra Forstandsbegreberne." Fornuften er følgelig, naar vi sammenholde disse to Steder, den menneskelige Sjels Evne til at frembringe Ideerne. Men endnu paa selv samme Side (S. 11) læse vi: at "Fornuften er Evne til at fornemme Ideerne." Hvoraf vi consequent slutte, at Forf. hverken veed, hvad Fornuft, eller hvad Ideer er. Thi Fornuften kan dog ikke paa eengang være productiv og receptiv hvad samme Gjenstand angaaer, ei heller Ideerne paa eengang kunde være et Product af Fornuften, og det, som giver dem deres egentlige Indhold, hvilket de dog aabenbart maae være, hvis deres Væsen skal bestaae i at fornemme dem, og de selv, som vi bemærke S. 25, ere egentlige Emanationer af den guddommelige Fornuft.

"Fornuften," høre vi videre (S. 14), "er det uopnaaelig høieste i den menneskelige Aand;"*) ja "al menneskelig Videns Tilforladelighed grunder sig paa Fornuftens Tiltro til

*) Allerede dette er Nonsens; thi vi spørge: uopnaaelig for hvem? For Aanden selv dog vel ikke, hvis frieste Bevægelse, eller, som Forf. udtrykker sig, hvis skjønneste Blomstes (S. 10) Fornuften er? Eller for Aander af høiere Natur, hvor det egentlig Sjelelige (Aandens Forbindelse med Legemet) selv er et aandigt Attribut? Det gaaer ligesaa lidet an. Eller for Dyrene, som kun have et Analogon af Sjel? Ogsaa dette er jo aabenbart meningsløst; thi her tales jo kun om det uopnaaelig Høieste i Aanden. — Dog vi maae vænne os i Tide til det Nonsensikalske, fordi det er det egentlige Arcanum, hvormed Forf. vil stifte Fortlig mellem de stridende Partier.

Digitized by Google

sig selv." Men hvor kan Fornuften have nogen Selv-Tillid, da "den (efter S. 38), overladt til sig selv, overalt stoder paa uigjennemtrængelige Dunkelheder og indvikler sig i uopløselige Vanskeligheder," da "de høieste og vigtigste Spørgsmaal: om Verdens Skabelse, om Guds Forsyn, om Menneskets Bestemmelse aldrig, ifølge Historiens Vidnesbyrd have været løste paa en fyldestgjørende Maade af Fornuften før eller uden Christum, men tvertimod i dens Navn ligesaa mange Grunde ere gjort gjeldende imod, som for Gud, Frihed og Udødelighed" (S. 39), da "disse Lærdomme selv, i deres christelige Skikkelse" (som urokkelig Sandhed til Salighed) "maae antages for positive, fordi Fornuften, skjøndt den efter Christus, har tilegnet sig dem, dog aldrig, udenfor Christus er kommen til et fast Resultat derover" (S. 64)? Efter disse Forudsætninger, som ingen Christen vil nægte, var det jo dog vist en stor Daarlighed af Fornuften om den vilde stole paa sig selv, og paa denne Selvtillid grunde en Vidskab om de guddommelige Ting; og en endnu større Daarlighed, om den vilde tilskrive sig "en ikke blot negativ og kritisk, men en positiv og constitutiv Auctoritet paa Christendommens Gebeet" (S. 29); thi derved bliver den jo judex et magistra i alle de Ting, som den ei i fjerneste Maade kan begrunde. Og naar nu nogen, som Hr. Køster, baade ponerer dette og hjint, paa eengang vil have, at Fornuften Intet skal kunne fatte eller rettelig grundfæste af guddommelig aabenbaret Sandhed, og at den dog skal dømme i høieste Instants (constitutive) over hele Aabenbaringens Indhold, saa giver han derved atter aabenbart tilkjende, at han hverken veed Beskeed om Fornuftens Væsen eller Grændser.

Dog vi erfare endvidere om den samme Fornuft, "at den, som den er i Mennesket, ingenlunde maa betragtes som noget Uindskrænket, fuldkommen Reent eller Lydeløst, men at den meget mere er begrændset fra alle Sider" (S. 15), og

Digitized by Google

denne Begrændsning eller Ufuldkommenhed beskrives deels som en relativ, hvorved Mennesket ei kan adskille hypothetiske Forstandsslutninger eller Phantasie-Indbildninger fra Fornuftens Udsagn, deels som en absolut, ifølge hvilken Fornuften ei formaaer at trænge ind i de, den iboende, Ideers Væsen, men kun erkjender dem ved Negation, kun kan sige om dem, hvad de ikke ere (S. 16-17). Nu spørge vi alle forstandige Læsere: hvad skal man dømme om en saadan Fornuft, der først fremstilles som det productive aandige Princip, som det, hvorfra al Erkjendelses Grund- og Hovedstötter stamme, derpaa reduceres til den Bestilling at fornemme sin egen Gjerning (Ideerne), men endelig beskrives som saa stærblind, at den ei engang formaaer at veilede Mennesket til at adskille det falske Lys fra det, den selv har antændt i Sjelen? Kan man andet end sige: Det er en ganske særegen Fornuft, som endnu ei er kommen til Forstand, men ikke den velbekjendte Menneske-Fornuft, paa hvilken dog umulig tre Prædicater kunne competere; hvoraf det andet ophæver det første og det tredie det andet? Og hvad skal man troe, naar Ideerne i den anførte Text — verbo tenus — sættes som immanente i Fornuften, og tillige som transcendente; thi der siges jo udtrykkelig, at Fornuften kun kan sige, hvad de ikke ere, men ikke, hvad de ere? Maa man ikke troe, at Forf. har forestillet sig lutter Læsere, der ere ligesaa ubekjendte med Dialektikens første Elementer, som han selv?

Fremdeles belæres vi (S. 18), at "Gud er den høieste Fornuft" og paa mange andre Steder, saavelsom ved Bogens Titel, at "Christendommen er den høieste Fornuft." At begge Sætninger ei kunne bestaae ved Siden af hinanden, er klart; thi saa blev jo Gud og Christendommen Eet. Dog dette kun i Forbigaaende; thi egentlig ville vi nu kun prøve den første af de anførte Sætninger, og gjemme den anden, som er den egentlige Stjerne og Kjerne i det Kosterske System, til siden. Hvad vil det altsaa sige, at Gud er den høieste Fornuft? Forfatteren besvarer selv dette Spørgsmaal med disse Ord: at hos Ham Idealet af en fuldkommen Fornuft, som vi bære i os, findes realiseret (S. 17. 18). Nu er det vel sandt, at Fornuftens Grundbestræbelse gaaer ud paa at finde Eenhed i Alt, paa at udlede alt Mangfoldigt af Eenheden; men naar den nu, hvor Tankens Ring slipper, opstiller en sidste og høieste Eenhed, og benævner den som den høieste Fornuft, Al-Fuldkommenheden, den absolute Sandhed, eller som hvad den vil; tør den derfor sætte denne Eenhed, tænkt som real, lig Gud? Jeg mener: nei! Den kan i det Høieste, saalænge den erkjender sig selv som menneskelig Fornuft, kun sætte den som et Prædicat, der competerer det guddommelige

Væsen, saaledes som den maa tænke sig det. Thi naar selv Contemplationen, i hvilke den var livligst og fuldkomnest, maatte standse ved Bekjendelsen af den Unævnelige, hvor meget mere da en heel underordnet Betragtning, der grunder sig alene paa Slutninger, ei paa Anskuelse? — I det første Capitel af Bibelen vil Forf. forresten, og alle med ham, der gjøre Gud til et ens rationis, finde hvad der kan drage dem ud af deres Vildfarelse. Thi læres der ikke, at Gud er Menneskets Skaber? Men er Han det, saa er Han vel og uendelig ophøiet over ethvert Begreb, som Menneskets Fornuft kan frembringe af sig selv (selv om den var i det reneste og meest uforstyrrede Samfund med Skaberen); og om vi da sætte Ham som det Absolute fra Begrebets Standpunkt, eller overhovedet som det Høieste i Tankens Verden (som den høieste Fornuft), saa prædiceres ved disse Bestemmelser dog Intet om Hans Væsen, men kun om vor Maade at tænke det paa. Kort: for Aabenbaringens Gud er "den høieste Fornuft" et Idol; og paa Sjelens Vei til Gud er den i det Høieste et Stadium, hvorfra den stræber videre frem til hvad der overgaaer al Tanke og al Forstand.

Efterat Forf. nu saaledes, som vi have seet, har skjelnet mellem den individuelle og universelle (guddommelige) Fornuft, kommer han til sin Hovedsætning: "at **Christendommen er den høieste Fornuft**;" det vil da sige, hvis der skal være nogen Mening deri: en Aabenbarelse af den høieste Fornuft (thi den høieste Fornuft er jo for ham lig Gud). Ved denne Sætning skal Fred stiftes baade ude og inde; paa den skal en Theologie bygges, som aldeles ikke kjender til Modsætninger af det Slags som Supranaturalisme og Rationalisme ere. Afseet fra den daarlige Indbildning, at en, efter Forf.'s Forudsætninger selv, mangetydig Formel skulde være istand til at løse Problemer af den Beskaffenhed som det foresatte, vilde vi imod denne Sætning i og for sig kun have lidet at indvende — naar Forf.'s Terminologie eengang for alle var reduceret til sin egentlige Betydning — hvis han ei gjorde selv denne høieste Fornuft (Christendommen som Aabenbaring) afhængig af den individuelle Fornuft. Men nu høre vi, at "Aabenbaringen er en blot Udvidelse af den menneskelige Fornufts Gebeet" (S. 88), at "denne bestemmer om ikke Aabenbaringens Grændser, saa dog dens Udgangspunkt" (S. 26), og at følgelig "christelig Sandhed vel ikke er eensbetydende med Fornuft-Sandhed, men dog kun i Graden, ei specifisk forskjellig fra samme" (S. 58). Disse Sætninger, betragtede som Udlægninger af Hovedsætningen, give det Resultat: at den menneskelige Fornuft er *potentialiter* det første, og den guddommelige Aabenbaring, som dens Slutning og Be-

Digitized by Google

ræftelse *actualiter* det andet; at følgelig Christendommen
un forsaavidt er den høieste Fornuft, som den menneskelige
Fornuft begriber den som saadan. — For vi nu tage Hensyn
paa disse Consequentser (ved hvilke det christelige Begreb af
Aabenbaringen er fuldkommen opløst), ville vi kaste et Blik
paa den Grundanskuelse, hvorpaa de hvile. Og først maae vi
adle det Mechaniske og Livløse i denne Synsmaade: at be-
ragte Aabenbaringens Gebeet som et Continuum med For-
uftens. Det forekommer os omtrent, som om nogen vilde
aastaae, at Solen, fordi dens Straaler gjennemtrænge Jor-
ens Atmosphære, er en Fortsættelse af den atmosphæriske Luft.
Var det virkelig saa, at Fornuftens og Aabenbaringens Ge-
eeter berørte hinanden umiddelbart, da maatte jo, fornuftig-
iis, paa ethvert Punkt, hvor Fornuften under visse bestemte
Forhold gik sin høieste Udvikling imøde, en Aabenbaring slutte
ig til denne, som dens nødvendige Complement; og vi fik da
igesaa mange individuelt charakteriserede Aabenbaringer som
ndividuelle Udviklinger af Menneske-Fornuften; ja consequent
luttet maatte hvert Individuum, i hvilket Fornuften kom til
fuld Bevidsthed, kunne opfinde det Punkt i dens Udvikling,
hvor en tilsvarende Aabenbaring greb ind. Men dette aldeles
i Subjectiviteten opløste Aabenbarings-Begreb er vitterligen
ikke det christelige, der fuldkommen objectivt sætter Aabenba-
ringen, som Lyset fra oven, der gjennemskinner og befrugter
Mørket, det vil sige: alt Verdsligt, Fornuften selv ikke und-
tagen, saalænge den ei er oplyst af dette Lys. Her er altsaa
slet intet numerisk Forhold (som det mellem den kortere og
forlængede Linie), men et aldeles dynamisk (som det mellem
Expansion og Attraction) givet. — Og vilde Hr. Koster her-
imod indvende, at ogsaa for ham er Christendommen den ene-
ste rette Aabenbarelse af den høieste Fornuft (S. 19), saa
kunne vi kun svare, at følgelig Christendommen er en Aaben-
baring af et ganske andet Slags, end de, hans Theorie kjen-
der. Men hvor lidet dette forresten er hans alvorlige Mening
at tage sin Theorie eller Fornuft fangen under Aabenbarin-
gens Lydighed, og hvor ganske ærkeslos og tom den Formel
er, han har opstillet som Princip for al christelig-theologisk
Erkjendelse, det har han selv viist os ret haandgribeligt, for-
modentlig for at blive sit egentlige Princip, Selvmodsigel-
sens, troe fra Begyndelsen til Enden. Thi om vi nu og vir-
kelig antog det for gode Vare, at Christendommen er den
høieste Fornuft (eller, som Forf. andensteds udtrykker det: "at
vi i den alene finde de fra den guddommelige Fornuft ned-
stammende Ideer fremstillede" S. 25 — hvilke Ideer forre-
sten, som Læseren vil erindre sig, tillige ere immanente i For-
nuften), saa kunde den dog vel som saadan gjøre Fordring

Digitized by Google

paa at antages for den rette Norm og Prøvesteen af al Aabenbaret, al Fornuft-Sandhed, der, som Forf. selv indrømmer er dunket, selvmodsigende og utilstrækkelig i enhver Henseende. Men tvertimod erfare vi, at Fornuften, som den findes i Mennesket, den individuelle, ufuldkomne, til alle Sider begrændsede Fornuft skal være Prøvesteen for den guddommelige, i Aabenbaringen i det mindste dog reflecterede, Fornuft; thi hiin skal, efter Hr. Køster, føre Beviset for den Sætning: "at Christendommen er den høieste Fornuft" (S. 101), og uden dette Bevis fuldstændig er ført, kunne vi jo ikke antage Christendommen for en sand Aabenbaring. Dersom det nu er unægteligt, at enhver demonstrabel Sætning, maa indeholde Elementer, som i Forveien af Fornuften ei blot ere optagne og assimilerede men i sidste Instants producerede, og ingen Demonstration uden under denne Forudsætning kan bringes tilveie, saa er det klart, at Christendommen maa ei blot *potentialiter* men *virtualiter* være en Frembringelse i den menneskelige Fornuft: hvilket og med fuldkommen Evidents sluttes af den første Sætning, hvori Forf. beskriver Fornuftens Væsen som bestaaende i at frembringe Ideerne, naar vi dermed forbinde den nysanførte: at Ideerne ere Aabenbaringens egentlige Indhold. Er det fremdeles uimodsigeligt, at den Begribende staaer over det Begrebne, saa følger, saa meget mere som Fornuften her skal demonstrere det Begrebne, at den er *realiter* (og ei blot ved noget indbildt Analogon af en Universal-Fornuft, hvilket Forf. selv forkaster S. 16) Christendommens Norm og Maal; og at Christendommen kun forsaavidt er den høieste Fornuft, som den stemmer overens med den menneskelige individuelle Fornuft. Ogsaa denne Consequents har Hr. Køster udtrykkelig tilegnet sig, i det han for "den høieste Fornuft" nu og da substituerer "den høieste Fornuftmæssighed" (S. 83. 128) — et Ord, som, skjøndt udansk, er for vel bekjendt i Danmark, til at flere Fingervisninger skulde behøves.

Dersom nogen Læser nu efter det Foregaaende ei skulle have stor Lyst til at gjøre sig nærmere bekjendt med dette Hr. Kosters nyeste Skrift (hvorved han unægtelig dog baade har fordunklet sit classiske Programm "om Poesiens og Religionens Forhold"*) og sit første opus mirabile, sin Immanuels-Bog), dersom denne Læser vel endog turde mene, at Hr. Køster hermed har fuldkommen bevist sin Incompetents til at træde op som Voldgiftsmand i theologiske Stridigheder, og at denne Erfaring er det eneste Udbytte, som Bogen kan

*) Hvilket, i Forbigaaende sagt, har fundet en værdig Recension i "Kjøbenhavns nyeste Skilderi 1825. No. 55.

Digitized by Google

ve, vilde jeg dog bede ham, for han ilsindig lægger hen ort, at læse det kostelige første Bilag: "om Henhofers Over- ing til den protestantiske Kirke." Thi naar man nu engang ed, hvad Forf.'s Corcordie-Formel ("Das Christenthum die höchste Vernunft"), som allerede paa Omslaget indbyder os, ar paa sig, saa er det vist nok heel pudsigt at see, hvorledes en her fremtræder som Vidne imod den gode Henhofer og al bedre Manden (som dog vel selv bedst maatte vide og paa rent allerede anden Gang har sagt os det), hvorfor han er aaen over til vor Kirke. Det kunne vi imidlertid forsikre dr. Koster om, at hvis han kom til Henhofer med denne ormel, vilde han imod enhver Instants af Skoleviisdommen egge Haanden paa sin Evangeliebog og sige: "Gehen Sie, eber Freund, nach Mühlhausen, dort werden Sie ihr Ancyra finden, wenn Sie nicht vollends ein *insanabile caut* sind, und ein Christenthum kennen lernen, das noch höher ls ihre höchste Vernunft steht."

Dersom vi ikke af Erfaring vidste, hvor mange Partijængere en saa aldeles forvirret Tale, som Hr. Kosters er, eller i vore Dage, og hvor fuldkomment christelig-lydende formler for disse erstatte den sande Christendom, især naar n Smule Sminke af Humanitet er udbredt over det Hele, aa skulde vi visselig ei have skjenket en saa usel Piece nos en Opmærksomhed; allerhelst da Rummet nu kun tillader os i hetegne i al Korthed det Eiendommelige i Hr. Orellis lille Skrift. Hvad Opgaven angaaer, saa har han den tilfælles med Koster; ogsaa han søger at mægle mellem Partierne (eller paa han anseer derfor): men hans Standpunkt er fra Bepndelsen af et andet; thi Supranaturalismen er ham den lesende Idee. Han mener altsaa — og dette er den, aldeles kke mechaniske, ved nogen Formel tilveiebragte, Forligelse, an vil stifte — at naar den maadeholdne Rationalist erkjender siere guddommelige Aabenbarelser, er han derved eo ipso Supranaturalist, og at begge Systemer føre, skjondt paa forskjellige Veie, til det samme Maal: i det det ene forsvarer et for guddommelig Erkjendte, det andet affondrer hvad der kke har dette Præg (S. 6). — Men skulde dette være begge Systemers Særkjende, saa maatte Rationalismen consequent arbeide paa sin egen Opløsning. Og skjondt vi nu vel ere fuldkommen overbeviiste om, at den alt længe mod sin Villie har befordret dette Diemeed; saa maae vi dog tilstaae, at det ingenlunde er Forf.'s Mening. Thi han vil, at Fornuften skal forvalte Dommerembedet over Aabenbaringen, men dog ikke være dens Herre (*judex, non magistra revelationis*) S. 8. Hvilket lader sig ret godt læse, men vanskeligt forstaae; thi det er ubegribeligt, paa hvad anden Maade Fornuften

skulde tage Herresædet ind, end netop som Dommer over Aa
benbaringen, da begge jo ere aandige Ting, og Herredomm
i Intelligentsens Verden ei kan udtrykkes mere affirmative en
ved at domme. — Naar altsaa Forf. ved hiint Udsagn troer
slutte sig til Ammons rationale Supranaturalisme, tag
han mærkelig Feil; thi aldrig vil Ammon tilstaae ham m
gen constitutiv Brug af Fornuften paa Aabenbaringens G
bet (og andet kan jo Dommer-Magten, som Forf. indrømm
den, ikke være, saafremt den skal være Noget). — Den samm
Uklarhed viser sig i et andet Udsagn af Forf., "at Bibe
nemlig maa læses som enhver menneskelig Bog, men at A
terne ikke, som ved græske og romerske Classikere, maae tag
4 til 5, men 10 til 12 Gang fore." Og naar han tilsidst gi
Wielands Ord til sit: "Det bliver evigt derved; Intet i Be
den er saa helligt, at det kan unddrage sig Fornuftens Domstol
thi det er ikke Tingene, men Menneskenes Begreber og M
ninger om Tingene, som vi prøve," saa synes han at ha
overseet, at Troens Sandheder ikke ere i eller af Verden. —
Til Klarhed over sig selv, som Forsker, og sin Opgave er d
saa Forf. ikke kommen, saa megen retfærdig Uvillie han sy
resten tilskjendegiver over Wegscheiders og andres irreligiø
Philosophemer, som de vove offentlig i Christenheden at b
rædrage under Navn af christelig Troeslære. Denne polemi
Deel, som indtager det største Rum i Talen (S. 9–45), e
da og det ulige Heldigste deri. — Bengels Tilgivt er ik
af nogen Betydenhed.

Endelig: der gives, som Hr. v. Meyer etsteds træffende
har bemærket, Ting, om hvilke der ikke lader sig accor
dere: og da Christendommen unægtelig hører under denne
Kategorie, maae alle ireniske Forsøg af det Slags, som de
opbedsomte, ansees for mere end overflødige.

Dr. A. G. Rudelbach.

Digitized by Google

Udkast til Bibelsk Fremstilling af Bibelens Lære om Forløsningen.

Af

Hans Gram Bechmann,
Consistorialraad og Sognepræst i Raarup.

Tredie Stykke.

Synd er da Oprør imod Gud og hans Regjering; Paa-
und til at afvige fra og Lyst til at forandre og forstyrre
Guds Plan og Indretning, Anordning og Bestemmelse med
ans fornuftige Skabninger; saa det er forstaaeligt nok, hvad
postelen siger: "Kjødets Sands er Fiendskab imod Gud;" det
ndige Menneskes naturlige, sandselige Lyst og Begjærlighed
rider imod Guds Villie; thi den er ikke Guds Lov, hvad
Gud vil og har anordnet, underdanig eller lydig, da den i sine
ysters Tilfredsstillelse ikke vil rette sig efter Guds Lov, Villie
g Anordning, som den "ikke kan være underdanig" eller un-
erkaste sig, fordi den vil det, som Gud ikke vil. 1) Efter eget
ykke, og Paafund, Lyst og Behag vil det syndige Menneske
ave anden Plan og Indretning, Anordning og Bestemmelse
d Gud har gjort til Menneskers Fuldkommengjørelse og Lyk-
lighed i denne og den tilkommende Verden.

Ligeledes er det forstaaeligt, hvad Skriften siger: "Hvo
m gjør Synd, er af Djævelen," vil hvad Djævelen vil, er
Djævelens Partie, paa hans Side, har Djævelens Sind
g Attraae, der ikke vil, hvad Gud vil; "thi saaledes syndede

1) Rom. 8, 7.

Digitized by Google

Djævelen af Begyndelsen," [2]) var den Første, der satte sig imod Guds Villie, og gjorde Anlæg til at forstyrre Guds Plan og Hensigt og at ville hæve sig over Gud.

Saaledes gjør ogsaa Skriften Forskjæl imellem Guds Børn og Djævelens Børn, [3]) nemlig de, der ville, hvad Gud vil, og de, der ville, hvad Djævelen vil. Jesus sagde ogsaa til Jøderne, som søgte efter at slaae ham ihjel, fordi han havde sagt dem Sandheden fra Gud, da disse Jøder bestyrtet foregave, at de havde Gud til Fader, vare sindede og vilde, hvad Gud vil: "Dersom Gud var Eders Fader," sagde han, "da elskede I mig, thi jeg er kommen fra Gud, og han have udsendt mig; men I ere af en Fader Djævelen, og ville gjøre Eders Faders Begjæringer. Han var en Manddraber af Begyndelsen, og blev ikke bestaaende i Sandheden, thi Sandhed er ikke i ham. Naar han taler Løgn, taler han af sit eget," af eget Paafund, "thi han er en Løgner og Løgnens Fader," [4]) den første Paafinder af falske og bedragelige Forestillinger. Og efterdi Gud nu er Sandhedens Fader, Kilde og Ophav, saa kaldes Guds Børn alle de, som ville ligne Gud, elske og efterfølge Sandheden, Guds Villie. Og da Djævelen nu er vorden Løgnens Fader, Ophav og Stifter paa Jorden, saa kaldes Djævelens Børn alle de, som ligne Djævelen, paafinde og elske, finde Behag i og efterfølge Løgnen og Alskens Vildfarelser, der altid er det Modsatte af hvad Gud vil, det Modsatte af Sandheden, Sindets hele Overeensstemmelse med Guds Villie.

Det er da saa, at Synd er Overtrædelse af Loven, [5]) af Alt hvad Gud vil, at Mennesket skal tænke og ville til dets Fuldkommengjørelse og Lyksalighed i denne og den tilkommende Verden: Det samme som Ulydighed mod Gud, Forglemmelse og Tilsidesættelse af Guds Villie og Bud for at

2) 1 Joh. 3, 8.
3) 1 Joh. 3, 10.
4) Joh. 8, 42-44.
5) 1 Joh. 3, 4.

Digitized by Google

kunne følge, tilfredsstille sin egen Villie og Begjærlighed. Saaledes overtraadte vore første Forældre Guds Lov, de bleve ulydige mod Gud, forglemte og tilsidesatte Guds Villie, tvertimod fulgte deres egen Villie, og spiste af Kundskabens Træe, hvilket Gud havde forbudet dem.

Og i det Synd nu er Ulydighed, Overtrædelse af Guds Villie, og Oprør imod den evige Herre og Konge; saa er jo al Synd saaledes og saa ganske en Afvigelse fra Guds evige Plan og Bestemmelse med Mennesket i Tid og Evighed; Skriften giver derfor denne alvorlige og betydende Advarsel: "Synd er en gruelig Ting," er Folkets Fordærvelse, det største Onde. 6) "Og Verdens Venskab er Guds Fiendskab;" saa at hvo der vil være Verdens Ven, bliver Guds Fiende. 7) Hvo der vil hylde og følge den i Verden herskende Sandselighed og syndige Lyster, den strider jo imod Guds Plan og Villie til Menneskets Frelse og Saliggjørelse i et evigt Liv; og for at kunne blive i Samfund med den synlige Verden, dens Bifald og Glæder, saa ringeagter og forkaster han den usynlige Guds Bifald, Venskab og Samfund. Derfor siger ogsaa Skriften: "Ingen kan tjene to" stridende "Herrer; I kunne ikke tjene Gud og Mammon." 8) Den der vil have Jorden til sit Hjem og Blivested, han kan ikke tragte efter Himlen som sit rette Hjem. Og den der søger at tilfredsstille sin egen sandselige og syndige Villie, han kan ikke søge at efterkomme Guds hellige Villie. Derfor lægger og Skriften Menneskene paa Sinde: "Søger først og fornemmelig Guds Rige," Guds Samfund, "og hans Retfærdighed," 9) hvad der efter hans Villie er ret og godt, og ikke hvad der efter Menneskets eget Tykke og Behag synes ret og godt for denne Verdens Nydelse allene; thi "Verden forgaaer og dens Lyst, men hvo som gjør Guds Villie, bliver

6) Ordsp. 14, 34.
7) Jac. 4, 4.
8) Matth. 6, 24.
9) Matth. 6, 33.

Digitized by Google

til evig Tid,"[10]) i Samfund med Gud, enig og forenet med ham. Og "hvad gavner det da Menneſket, om han end vinder den gandſke Verden, men tager Skade paa ſin Sjæl," ſaa han bliver uſkikket til det Liv, ſom kun nydes i Samfund og Salighed med Gud. Eller "hvad kan da et Menneſke give til Vederlag for ſin Sjæl," for Tabet af dette Sjælens evige Liv og Salighed?[11])

Saa er det da en forſtaaelig og begribelig Sag, at Menneſket formedelſt Synden er ei allene vorden ſtrafværdigt for Gud, men er tillige ſom ſyndigt vorden udueligt og uſkikket til, og ſaaledes ude af Veien fra ſit af Gud beſtemte Maal, et evigt Liv og Salighed; og derfor i Skriften ſiges at være fortabt. Og derfor er Menneſkens Søn kommen for at ſøge det, ſom var fortabt,[12]) det ſyndigvordne Menneſkeſlegt. Og "derfor har Gud ſaa elſket Verden, at han haver givet ſin Søn, den eenbaarne, at hver den, ſom troer paa ham, ikke ſkal fortabes, men have det evige Liv."[13]) Saaledes er det da "en troesværdig Tale, og aldeles værd at annammes, at Jeſus Chriſtus kom til Verden at gjøre Syndere ſalige."[14])

Saa har da Synden naturligviis havt, og har de ulyckſaligſte Følger for Menneſkene; thi da vore første Forældre nu havde ladet ſig af Djævelen forføre til at ſynde, og ſaaledes at tilfredsſætte Guds Villie for at faae deres egen Villie, ſaa oplodes begges Øine,[15]) ſaa mærkede og erfarede de nu først bagefter deres Feiltagelſe, Synd og Brøde, at de vare forførte og bedragne; derover følede Beſkiæmmelſe, Frygt for Gud, og Engſtelſe for den af ham fortjente Straf.

For de lode ſig forføre til at ſynde, anſaae de Lydighed mod Gud for det høieſte Gode; thi "Qvinden ſagde til Slangen: Vi maae frit ſpiſe af Træernes Frugt udi Haven, men

10) 1 Joh. 2, 17.
11) Matth. 16, 26.
12) Matth. 18, 11.
13) Joh. 3, 16.
14) 1 Tim. 1, 15.
15) 1 Moſ. 3, 7.

Digitized by Google

om det Træes Frugt, som er midt i Haven, haver Gud sagt: spiser ikke deraf;" [16]) og derfor kunde de tænke paa Gud, deres Skaber og Herre, uden Frygt, med et taknemmeligt og lydigt Hjerte, med Tilfredshed og Frimodighed i Sind, og vare saaledes skikkede til at kunne have gaaet frem i Lydighed og Lyksalighed.

Men denne Orden i deres Tanker og Sind blev nu ved Synden forstyrret, saa at deres Fornuft, istedenfor at lade sig styre og lede af Guds Villie, lod sig nu styre og lede af deres ved Forførelsen opvakte Begjærlighed efter sandselig Nydelse som det høieste Gode. Thi Qvinden saae nu, at Træet var lysteligt at see til: nu da hun ikke længere saae til Træet med den alvorlige Tanke om Gud og hendes Skyldighed imod ham; men saae nu til Træet ikkun med Attraae efter sandselig Nydelse. Og nu saae hun, at Træet var godt at spise af: nu da hun ikke længere vilde lade sig noie med den tildelte Nydelse af alle de øvrige Træer, som vare ligesaa lystelige at see til og gode at spise af. Og nu saae hun, at Træet var et ønskeligt Træe til at faae Forstand af, Forstand nemlig til Selvraadighed, som hun nu ønskede sig: nu da hun ved de falske Forestillinger og derved vakte Lyster var blevven begjærlig, unsisom og hovmodig; saa hun nu ikke længere vilde lade sig raade af Gud, men vilde raade sig selv. Og saaledes smigrende sig selv, vilde hun nu ikke længere betænke eller forstaae, ikke heller troe, hvad Gud havde sagt: "Paa hvilken Dag du spiser deraf, skal du visseligen døe." [17]) Saaledes fik nu deres sandselige Natur Overmagt over deres fornuftige Natur, og denne Uorden i den menneskelige Natur var da den første ulykkelige Følge af Syndefaldet, saa at de nu tragtede efter sandselig Nydelse som det høieste Gode, istedenfor at tragte efter Lydighed mod Gud som det høieste Gode.

---

16) 1 Mos. 2, 16. 17.

17) 1 Mos. 3, 6.

Af denne Uorden i den menneskelige Natur fulgte da Forvirring i deres Tanker, Frygt og Ængstelse i deres Sind, derfor vilde de nu skjule sig for Guds Herrens Ansigt imellem Træerne i Haven.[18]) De vilde nu undflye Guds Nærværelse. Og til den rette Betænksomhed af det Passelige og Upasselige, det Rigtige og Urigtige, af det Rette og Urette, af det Gode og Onde, vare de nu udvelige formedelst denne Sandseligheds Overmagt over Fornuften. Derfor bedømmer Menneskets nu det Gode og Onde efter eget sandseligt Behag, og ikke efter Guds Villie; saa at det bruger sin Fornuft alene til at paafinde Grunde for at kunne anse og smigre sig med at det er godt, som behager det, og at det er ondt, som ikke behager det. Med Skriften maa Man derfor i al Ydmyghed tilstaae Sandheden, at Menneskets er ved Synden fordervet, udueligt og uskikket til dets Bestemmelse, nemlig: ved naturlig Lydighed at vorde meet og meet skikket til Guds Samfund og Velbehag, det evige Liv og Salighed.

Denne Uorden i den menneskelige Natur, denne Feilen i Fornuftens Dom over Godt og Ondt, denne Fordervelse, dette Syndevæsen findes saaledes nu hos alle Mennesker. Thi saaledes som Mennesket var skabt i Guds Billede og efter hans Lignelse, saaledes fødes ikke Mennesket: Adam avlede en Søn i sin Lignelse og efter sit Billede.[19]) Ved Forplantningen have vi alle faaet den menneskelige Natur saadan, som den fandtes hos vore Fædre; og ligesom nu et Træe af den ringere Art ikke kan bære de bedste Frugter, saaledes kan en syndig Natur ikke fremkomme anden end samme Natur. "Kan Man vel plukke Figen af Tidsel?"[20])

Men uagtet nu denne Syndighed findes hos alle, hos de Gode ligesaavel som hos de Onde, saa findes den dog ikke i lige Grad hos dem Alle; thi da ophørte ogsaa Forskjellen

18) 1 Mos. 3, 8.
19) 1 Mos. 5, 3.
20) Matth. 7, 16.

Digitized by Google

imellem Gode og Onde, Dydige og Laſtefulde. Her findes Kain og Abel, Farao og Moſes, Saul og David, Judas og Petrus. De Gode lade ſig nu og da, meer eller mindre henrive, de Onde lade ſig beherſke af det Onde; hos Hine formindſkes og aflægges, hos Diſſe tiltager og forøges ſammesteds Ingen er ſyndefri: Ingen ſaa god ſom han kunde og burde være for Gud. Enhvers Fuldkommenhed og Lydighed er blandet med Ufuldkommenhed og Ulydighed. Endog den Værdigſte blandt Mennesker har ikke ſaadan Værdighed eller Fortjeneſte, ſom kan gjælde for Gud til Friſindelſe for Tiltale og Anſvar, Skyld og Straf, naar han ſkal ſtilles for Guds Dom. Noget ganſke Andet hører der til at have Værdighed og Fortjeneſte for Gud, end der hører til at have Værdighed og Fortjeneſte for Mennesker; thi Gud er den Alvidende, Hellige, Fuldkomne; Menneſkene ere alle ufuldkomne og ſyndige, "Vi ſtøde alle an i mange Ting." [21])

Og dette Vidnesbyrd, ſom det hele menneſkelige Kjøns Hiſtorie, og al Erfaring afgiver i den Sag, ſtadfæſter den Hellige Skrift med mange og tydelige Udſagn: "Menneſkets Hjertes Paafund er ondt," tilbøielig til Ulydighed "fra hans Ungdom af" [22]) Barnet er uvilligt og ſeent til at lyde i Alt, hvad der ei behager det, villig og hurtig til Ulydighed for at erholde, hvad der behager det, ja til Forundring rig af Paafund til at beſmykke Ulydighed, Feiltrin og Overtrædelſer.

Sandelig "der er ikke et Menneſke paa Jorden, ſom gjør Godt og ikke ſynder." [23]) Intet Menneſkes Dyd eller Lydighed er fuldkommen, men blandet med Ulydighed, ſtørre eller mindre. "Alle have ſyndet og dem fattes Ære for Gud." [24]) Ingen har ſaadan Værdighed eller Fortjeneſte, der kan være gjældende ſom Værdighed og Fortjeneſte for Gud; thi da maatte han være uden Synd og Skyld ſom vor Frelſer, Je-

21) Jac. 3, 2.
22) 1 Moſ. 8, 21.
23) Pred. 7, 21.
24) Rom. 3, 23.

Digitized by Google

sus Christus, der var den Elskelige, i hvilken Gud havde Behagelighed;[25]) og som ogsaa derfor kom til Verden, ville vorde Mennesker, for at vise Mennesker, hvordan det Menneske skulde være, der havde Fortjeneste hos Gud; thi "fordi han blev lydig indtil Døden, ja! Korsets Død, derfor haver og Gud høit ophøiet ham, og skjænket ham et Navn, som er over alt Navn," over al Værdighed, Magt og Høihed.[26])

"Derfor skal intet Kjød," intet syndigt Menneske, "rose sig for Gud,"[27]) ihvormeget det end kan have at rose sig af for Mennesker; saa at "dersom vi sige," ville smigre os med, "at vi have ikke Synd" at staae til Ansvar for hos Gud, "da bedrage vi os selv, og der er ikke Sandhed i os,"[28]) da fornægte vi hvad der i sig selv er sandt, og efter Sagens Natur, ja! vi gjøre da Gud selv til Løgner;[29]) thi han har i den hele hellige Skrift erklæret og bevidnet den Sandhed, at alle ere Syndere, og fattes den Værdighed, de skulle have for ham. Ogsaa enhver fornuftig og retsindig Christen, som rettelig kjender Gud og sig selv, har al fornuftig Grund til i al Oprigtighed og Ydmyghed at udbryde: "Herre! gak ikke til Doms med din Tjener, thi Ingen som lever, kan være retfærdig for dig."[30]) Saa at den Gudfrygtigste, og just han, erkjender sig skyldig, og i sit stille Sind vil med Tolderen bede: "Gud vær mig Synder naadig."[31])

Som der da formedelst Faldet fra Lydighed til Ulydighed mod Gud paafulgte Uorden i den menneskelige Natur, hvilken herved kom ud af den rette Orden, som var, at Fornuften, ledet og styret af Guds Bud og Villie, skulde og kunde lede og styre og ordne Sandseligheden; saa fik nu den menneskelige Natur en anden Art, og blev vanartig, i det Sandseligheden

25) Matth. 3, 17.
26) Phil. 2, 8. 9.
27) 1 Cor. 1, 29.
28) 1 Joh. 1, 8.
29) 1 Joh. 1, 10.
30) Ps. 143, 2.
31) Luc. 18, 13.

Digitized by Google

nu fik Overmagt over Fornuften, der saaledes lod sig regjere af Sandseligheden, istedenfor at lade sig regjere af Guds Bud og Villie til en uafbrudt Lydighed. Apostelen, der kjendte Gud og Mennesket i sit rette Forhold til Gud, afgiver dette Vidnesbyrd, der ogsaa finder Gjenlyd i enhver sindig og forstandig og reflindig Christens Hjerte: "Jeg veed, at i mig, det er i mit Kjød," i min sandselige Natur, "boer ikke Godt," ingen Lyst til at lyde Gud i alle Ting, "Villien har jeg vel," dannet efter Evangelium har jeg det faste Forsæt, "men at udrette det Gode," den uafbrudte Lydighed, "formaaer jeg ikke;"[32] thi "Kjødet begjærer imod Aanden, og Aanden imod Kjødet;"[33] Kjødet, Sandseligheden, der gjerne finder Behag i Synd, og søger Tilfredsstillelse og Nydelse modsimod Guds Villie og Bud, vil derfor ikke lade sig styre af den ved Guds Aand og Ord dannede Fornuft, der dog fuldelig indseer og erkjender Lydighed imod Gud som det værdigste og høieste Gode for Menneskét. Denne Syndighed i den menneskelige Natur følede en Apostel med Beklagelse: "det Gode, som jeg vil," Lydigheden, "gjør jeg ikke; men det Onde, som jeg ikke vil," Ulydigheden, "gjør jeg."[34]

Saaledes er da Menneskét ved Synden vorden udueligt til det Liv, som stemmer overeens med Guds Villie og Plan med Mennesket i Evighed, og derfor siger ogsaa Skriften, at Menneskene vare døde i Overtrædelser og Synder; thi herved havde nu Menneskene tabt det aandelige og Gud velbehagelige Liv, tabt deres Kraft til at vise uafbrudt Lydighed; og formedelst denne deres syndige Natur vare Vredens Børn af Naturen, straffskyldige Overtrædere for Gud, som derfor af sin store Barmhjertighed og Naade vilde levendegjøre dem i Christo, ved Christi Forløsning frelse dem fra Straffen og hjelpe

32) Rom. 7, 18.
33) Gal. 5, 17.
34) Rom. 7, 19.

Digitized by Google

dem til det Liv, som stemmer overeens med Guds Villie, og er skikket til Samfund og Salighed hos Gud.[35])

Og dette sit formedelst Synden uendelig store, og ved sig selv afdeles uoprettelige Tab i Tid og Evighed skuer Mennesket nu paa det allerhaandgribeligste i Døden, som er en Følge af Synden, og hører altsaa med til Syndens Straf. Ligesom det timelige eller legemlige Liv nu er for Mennesket en Adgang til og Samfund med dette Jordliv og dets Goder; saa er den timelige eller legemlige Død nu Legemets Fordærvelse, Udueligheed til og Udelukkelse fra al Samfund med dette Liv og dets Goder. Og ligesom nu Synden paaførte Legemet den naturlige eller timelige Død, saaledes paaførte den ogsaa Sjælen en Død af lignende Beskaffenhed, en aandelig eller evig Død, der er Sjælens Fordærvelse, Udueligheed til og Udelukkelse fra Samfund med Gud og det tilkommende Livs evige Gode. Saaledes siger ogsaa Skriften, at den Vellystige er levende død,[36]) har ikke det aandelige Liv, den Tænkemaade og det Sindelag, som stemmer overeens med Guds Villie, og behager Gud. Og om de sande Christne, som havde antaget og fulgte Jesu Lære, hedder det: "Vi vide, at vi ere overgangne fra Døden til Livet."[37]) Og siger vor Frelser selv: "Sandelig, sandelig siger jeg Eder, hvo som hører mit Ord, og troer den, som mig udsendte, haver et evigt Liv,"[38]) det Liv, som passer til Guds Samfund og den evige Salighed.

Og ligesom nu Synden fordærvede det rette Forhold i den menneskelige Natur selv, imellem dets fornuftige og sandselige Natur, saa at Mennesket som syndigt og fordærvet nu heller ikke var skikket til at betragte, benytte og nyde denne Verden og dens Gode efter Guds Villie, Plan og Indretning;

---

35) Eph. 2, 1-5.
36) 1 Tim. 5, 6.
37) 1 Joh. 3, 14.
38) Joh. 5, 24.

saa voldte nu Synden ogsaa Forstyrrelse i det rette Forhold imellem Jorden og Mennesket, for hvilket Jorden nu heller ikke kunde længere blive et Paradis, hvor Livet kunde nydes uden Bekymring og Møie, uden Sygdom og Lidelse, uden Død eller Frygt for Død; thi Gud Herren havde saaledes anordnet, at der opvoxte allehaande Træer af Jorden, som vare lystelige at see til og gode at spise af, og Livsens Træe midt i Haven,[39]) hvilket de altsaa kunde altid have til Skue og Nydelse. Men ogsaa dette Forhold maatte, naturligviis, vorde forstyrret; thi da Mennesket ved at synde faldt ud af sit hidtil forundte Forhold til dets Skaber, saa kunde det heller ikke længere blive i dets forundte Forhold til hans Skabning; hvilket ogsaa betydedes Adam: "Efterdi du spiste af det Træe, om hvilket jeg bød dig og sagde: du skal ikke spise deraf; saa skal Jorden være forbandet," forværret, udmattet til dens givne Frugtbarhed," for din Skyld, saa du med Kummer for Livets Næring skal søge dit Livs Ophold alle dine Livs Dage; "den skal bære dig Torne og Tidsel, og du skal have din Føde af Urterne paa Marken," hvis vidtløftige Dyrkning fordrer Anstrængelse og kan mislykkes; "i dit Ansigts Sved," under møisomt Arbeid, "skal du æde dit Brød, indtil du bliver til Jord igjen,"[40]) indtil du skal træde ud af al Forbindelse med Jorden.

Naar vi da saaledes ville betragte og kjende Synden i dens Oprindelse, Natur og Væsen, fordærvelige, beskjæmmende og ulykkelige Følger for alle Skabninger, som Gud begavede med Fornuft, Forstand og fri Villie, Evne til at kjende og erkjende sin Skaber og "hvad der er Guds gode, velbehagelige og fuldkomne Villie"[41]) til de fornuftige Væseners Fuldkommengjørelse og Lykkelighed i Evighed: saa er det let at

39) 1 Mos. 2, 9.
40) 1 Mos. 3, 17-19.
41) Rom. 12, 2.

Digitized by Google

indsee, hvorledes al Synd maa gjøre Mennesket mishageligt og strafværdigt for Gud, den Alvidende, Alvise, Algode, Hellige, Retfærdige og Fuldkomne.

Thi Han, den fuldkomne Aand, maa jo besidde den fuldkomneste Kundskab om Godt og Ondt, ingen Vildfarelse, ingen Uvished; ingen Feiltagelse er her tænkelig eller muelig. "Gud er et Lys og der er aldeles intet Mørke i ham; saa at dersom vi sige," ville smigre os med, "at vi have Samfund med ham," ere enige og forenede med ham, "og vandre i Mørket," fremture i Vildfarelser og Synd; "da lyve vi," bedrage os selv med falske Forestillinger, "og følge ikke Sandheden."[42]

Gud er et Lys, den allerhelligste Aand, Han er den, som han skal være,[43]) den Fuldkomne, hos Ham er aldeles Intet, som kan være mindre Godt, mindre Fuldkomment. Han fristes ikke af det Onde, aldrig kan han finde Behag deri. Det Onde, det som er uværdigt og fordærveligt for de Fornuftige, kan ikke komme fra ham, men "al god Gave," hvad der i sig selv ikke er skadeligt men nyttigt, saasom det sandselige Gode; "og al fuldkommen Gave," saasom den sande Religion, "kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse."[44]) Han er altid den samme Hellige og Fuldkomne.

Og ligesom nu Gud selv ikke fristes af det Onde, saa frister, tilskynder han heller Ingen, men "Enhver fristes, naar han drages og lokkes," tilskyndes, "af sin egen Begjærlighed."[45]) Naar der opkommer hos Mennesket Lyst til Synd, saa det finder mere Behag i det Onde end i det Gode, da fristes det, drages og lokkes, tilskyndes af sin egen Begjærlighed efter at nyde, hvad der behager, og saaledes føler sig tilskyndet til Afvigelse eller Synd. Men denne Tilskyndelse kommer ikke

42) 1 Joh. 1, 5. 6.
43) 2 Mos. 3, 14.
44) Jac. 1, 13. 17.
45) Jac. 1, 13. 14.

Digitized by Google

ra Gud, men fra Menneſket ſelv; "thi indvortes af Menne-
ſkenes Hjerte udgaae onde Tanker, Hoer, Skjørlevnet, Mord,
Tyverie, Gjerrighed, Ondſkab, Svig, Uteerlighed, et ondt Øie
(eller Misundelſe), Gudsbeſpottelſe, Hovmod, Uforſtandighed,
Alle diſſe onde Ting, (alle diſſe onde Tanker og al ſaadan Att-
raae) udgaae indvortes fra, og gjør Menneſket ureent," 46) mis-
hageligt og forkaſteligt for Gud. Men Tanke og Attraae
komme jo indvortes fra; ſom vi tænke, ſaa ville vi; ſom vi
ville, ſaa gjøre vi. Men hvorledes ſkulde vel den Hellige ville
ilſkynde eller friſte Menneſkene til Synd, da han ved ſit hel-
lige Ord og Aand har forundt alle Troende Hjelp og Biſtand
til at imodſtaae og overvinde Friſtelſerne til det Onde, fra
hvilkenſomhelſt indvortes eller udvortes Aarſag ſamme end
maatte vækkes eller tage Anledning.

Skal Menneſket altſaa nærme ſig til at komme i Sam-
fund med den Hellige, ſaa maa det ſtræbe efter Hellighed, al-
vorlig ſkye det Onde og holde faſt ved det Gode; thi "uden
Hellighed ſkal Ingen ſee Herren," 47) have Adgang til hans
Naade og Samfund i dette eller hiins Liv. "Du Herre er
ikke en Gud, ſom har Lyſt til Ugudelighed, den Onde ſkal
ikke boe hos dig." 48) Den Onde kan ikke være i Guds Sam-
fund, og ſkal ikke nyde Salighed, ſom alene kan nydes i
Samfund med den Hellige.

For Gud maa da al Synd gjøre Synderen vederſtygge-
lig og ſaaledes udelukke Menneſket, ſom en Synder, fra al
Samfund og Venſkab med Gud; thi "hvad Fællesſkab haver
Retfærdighed med Uret? Og hvad Samfund haver Lys med
Mørke? Hvorledes kan Chriſtus ſtemme overeens med Belial?
eller hvad Deelagtighed haver den Troende med den Van-
troe?" 49) Vildfarelſe kan jo ikke forenes med Sandhed, og Hel-
lighed udelukker al Synd af ſit Samfund.

46) Marc. 7, 21-23.
47) Ebr. 12, 14.
48) Pſ. 5, 5.
49) 2 Cor. 6, 14. 15.

Digitized by Google

Saa maa da al-Synd, som det Usande og Urette, ei alene udelukke fra al Forening med Gud, der er Lyset og Sandheden; men Han, den Rene og Hellige Selv, maa ansee Synd for Synd, og derfor ikke heller kan lade Synd gaae ustraffet bort; thi "Gud kan jo ikke nægte sig selv."[50] Det Sande, det Rette, det Gode, kan han allene ansee for Godt, deri ene finde sit Velbehag, fremme, befæste og beskytte Samme i al Evighed. Men det Usande, det Urette, det Onde, maa han ansee for Ondt, deri finde største Mishag, indskrænke, forhindre og straffe i al Evighed, og ved selve Straffen vise sin Hellighed og Retfærdighed, sit Overherredømme, og sin uforanderlige Kjærlighed til evig at ville haandthæve det Gode, og at han saaledes er den, som han skal være,[51] den Algode, Hellige, Retfærdige, Upartiske, Almægtige.

Men denne Guds Hellighed, hans uforanderlige Kjærlighed til det Gode, hans upartiske Retfærdighed, der *ikke* vil lade Synd gaae ustraffet bort, agter Mennesket *alt* for ofte slet ikke paa, og derfor er ligegyldig mod Synd, ænser ikke Synd, og holder ikke Synd for Synd, vil derfor saa *gjerne* bilde sig ind, at Synd har ikke noget at betyde, *og altsaa* nolig fremturer i saadant Syndevæsen. Men hvor bedragelige saadanne Forestillinger ere, oplyser Skriften, hvor Gud taler til Synderen: "dette haver du gjort og jeg haver tiet," ikke endnu straffet dig; "og du haver tænkt, at jeg skulde være aldeles ligesom du," og ikke agte Synd for Synd; "men jeg vil straffe dig, og stille det ordentligen frem for dine Øine;"[52] saa at du skal erkjende, at du har behaaret og bedraget dig, og at dig ingen Uret skeer, naar jeg straffer dig. Saa taler Herren til det forvendte Israel: "din Ondskab skal tugte dig, og dine Afvigelser overbevise dig, saa at du skal vide og see,

50) 2 Tim. 2, 13.
51) 2 Mos. 3, 14.
52) Ps. 50, 21.

at det er ondt og beeſkt, at du haver forladt Herren din Gud, og at min Frygt er ikke hos dig, ſiger Herren, den Herre Zebaoth." 53)

Saalænge Menneſket ikke vil erkjende Gud i hans uendelige Høihed og Hellighed, Reenhed og Fuldkommenhed, og ſig ſelv i ſin Ringhed og Uværdighed, Ureenhed og Ufuldkommenhed for Gud; saalænge vil Menneſket ikke ændſe Synd, heller ikke erkjende Syndens Afſkyelighed og Strafværdighed hos Gud, og derfor heller ikke vide at ſætte Priis paa, eller retteligen kjende, eller anvende Jeſu Forløsning til ſin Sjæls Helliggjørelſe og ſit Levnets Forbedring; thi hertil troer da Menneſket ſig ikke at trænge, og derfor var jo ogſaa Jeſus og hans Lære for Jøderne en Forargelſe, og for Grækerne og Hedningerne en Daarlighed. 54)

Og ligeſom nu dette ſkeete fordum blandt Hine, der "for idel indbildt Viisdom, vilde ikke erkjende Gud i hans Viisdom;" 55) saaledes ſkeer det endnu blandt Chriſtne, der ville være kloge over det, ſom ſkrevet ſtaaer, 56) og derfor heller ikke ville erkjende Gud i hans Viisdom, Høihed og Hellighed, saadan ſom han har lært os at kjende ſig i ſit Ord og ved Jeſum Chriſtum i Evangelio; men de ville have en Gud saadan, ſom de efter deres egen Formening, forvendte og forfængelige Sind vilde have ham; thi saaledes troe ſlige Daarer, der i deres Hjerte ſige, tænke og ønſke, at der var ingen Gud; 57) thi de ville ikke ſtaae under Guds Myndighed, ikke heller have ham til at raade for deres Skjæbne i Tid og Evighed; og saaledes ville de efter egen Formening og Fornufttroe ikke betænke, at "Guds Dom over Menneſkene er efter Sandhed," 58) og at "Herrens Frygt er Begyndelſen til Viis-

---

53) Jer. 2, 19.
54) 1 Cor. 1, 23.
55) 1 Cor. 1, 21.
56) 1 Cor. 4, 6.
57) Pſ. 53, 2.
58) Rom. 2, 2.

Digitized by Google

dom, og at hans Kundskab giver Forstand paa Hellighed,[59]) lærer at gjøre Forskjæl imellem det som altid er godt, og det som altid er ondt, skjøndt det ikke tykkes Menneskket saaledes; men det er den Visdom, som er herovenfra,[60]) der lærer Menneskket fuldelig at kjende Ondt og Godt; og derfor tilstaaer Apostlen: "End ikke Begjærligheden kjendte jeg," som noget syndigt, "dersom Loven ei havde sagt: Du skal ikke begjære."[61])

Kunne vi derfor undres over, at den hellige Skrift, Sandheds Ord, med saadan Alvorlighed og Omhyggelighed lærer os, og fører os til Erkjendelse, hvorledes Gud, den Hellige, dømmer om Synd, og anseer Synd saa ganske anderledes end det syndige Menneske, der i saa mangfoldige Tilfælde end ikke vil anse Synd for Synd. I have hørt, der er sagt de Gamle, eders Forfædre: "Du skal ikke ihjelslaae, men hvo som ihjelslaaer, skal være skyldig for Dommen; men jeg siger Eder, at hver den, som er vred paa sin Broder uden Aarsag, skal være skyldig for Dommen,"[62]) straffskyldig for Gud, og "hver den, som hader sin Broder, er en Manddraber," vil ikke at han skulde være til eller være lykkelig, "han vandrer i Mørket, og haver ikke det evige Liv blivende i sig."[63]) "I have hørt, der er sagt de Gamle: Du skal ikke bedrive Hoer; men jeg siger Eder, at hver den, som seer paa en Qvinde, for at begjære hende, med lasagtig Attraae, haver allerede bedrevet Hoer med hende i sit Hjerte.[64]) I have hørt, der er sagt: Du skal elske din Næste og hade din Fiende; men jeg siger Eder: Elsker eders Fiender, velsigner dem, som eder forbande, gjører dem Godt, som eder hade, og beder for dem, som gjøre eder Skade, og forfølge eder, paa det I skulle vorde eders Faders Børn, som ere i Himlene."[65]) "Jeg siger Eder," sagde

59) Ordsp. 9, 10.
60) Jac. 3, 15.
61) Rom. 7, 7.
62) Matth. 5. 21. 22.
63) 1 Joh. 3, 15.
64) Matth. 6, 27. 28.
65) Matth. 5, 43-45.

Jesus: "Uden eders Retfærdighed overgaaer de Skriftkloges og Farisæers," dersom I bedømme, hvad der skal være ret og godt og Gud behageligt, efter Menneskers Mening og Formening, og ikke efter Guds Ord og Villie, "komme I ingenlunde ind i Himmeriges Rige."[66]) Ja "ikke Enhver, som siger til mig Herre Herre, skal indgaae i Himmeriges Rige, men den, der gjør min Faders Villie, som er i Himlene."[67]) hvis Tanker og Dom over det Gode og Onde, er saa aldeles og ganske anderledes og ophøiet over Menneskers Tanker, Fornuftslutninger og Domme over det Gode og Onde.

Og Mennesker kunne med al deres Fornuft og Klogskab nedsynke i sandselig Dorskhed, Blindhed og Forvendthed, saa at de slet ikke ændse Synd, og alene bedømme Synd efter egen paafunden Moral, efter eget jordiske Sind, fordærvelige Lyster, og indbildte Viisdom, der ikke er den Viisdom, som er herovenfra, men en jordisk, kjødelig, djævelsk[68]): Jordisk, som den findes her iblandt Mennesker, der ikke tænke paa Gud: Kjødelig, som erhverves ved Menneskers naturlige Kræfter allene og passer til deres sandselige Begjærligheders Tilfredsstillelse: Djævelsk, som ligner Djævelens og gaaer ud paa at blænde, forføre, bedrage, fordærve Menneskene: Denne Verdens Viisdom,[69]) der allene gaaer ud paa jordisk Lyksalighed, og hvorefter Verden bedømmer Synd, og vil ikke bedømme den efter Guds uforanderlige Lov og eviggjældende Villie. "I blinde Veiledere," sagde Jesus derfor til Hine, "I, som sige og lære: Hvo der sværger ved Templet, det er intet," har intet at betyde, "men hvo som sværger ved Guldet i Templet, er skyldig: I synes vel udvortes retfærdige for Menneskene, men indvortes ere I fulde af Falskhed og Uret: I tiende af Mynte, Dild og Kummen," øve vel saadanne Plig-

66) Matth. 5, 20.
67) Matth. 7, 21.
68) Jac. 3, 15.
69) 1 Cor. 2, 6.

Digitized by Google

ter, som ere lette og falde Menneskene i Øine," men efterlade de Ting, som ere tungere (vigtigere) ere i Loven, nemlig: Dom, Barmhjertighed og Troe," hvad der efter Guds Bud er ret og godt og veldædigt, Troskab og Redelighed: "disse Ting burde man at gjøre, og ikke forsømme de andre. I blinde Vejledere! I sie Myggen af, og nedsluge Kamelen;" yderst samvittighedsfulde i det Smaa, ligegyldige Overtrædere i det Store.[70] Jøderne vilde slet ikke lægge Mærke til det Skjændige i deres Misundelse, ikke heller fornemme det Grumme i deres Had mod Jesum: ja for at see den Uskyldigste dømt til Døde og korsfæstet, vilde disse end ikke føle det Skammelige i at føre falske Vidner, og bruge Trudsel imod Pilatus, der offentlig erklærede den Dømtes Uskyldighed. Men disse Jøder, der saaledes kunde besmitte sig med Løgner og Laster og Misgjerninger, disse vilde ikke gaae ind i Domhuset, for ei at besmittes eller vorde urene til den forestaaende Paaske.[71]

Ja hvor ganske anderledes Mennesket dømmer, som bedømmer Synd efter egen Klogt og Lærdom, Tidsaand og Sæder, sees ogsaa kjendelig hos Farisæeren og Tolderen;[72] Christus gav derfor og denne Bebreidelse: I "overtræde Guds Bud for eders Vedtægters Skyld."[73] Og saaledes gaaer det ogsaa, naar Mennesker bedømme Dyd og Pligt efter eget Behag og egen timelig Bekvemmelighed, og ikke efter Guds Villie eller for at behage ham. Derfor kaldes den Dommer en uretfærdig Dommer, som dog kaffede den fortrykte Enke Ret. Han frygtede ikke Gud, og vilde længe ikke, men omsider sagde han ved sig selv: Dog! efterdi denne Enke gjør mig megen Besvær, vil jeg kaffe hende Ret, at hun ikke ude Ophør skal komme og plage mig med hendes Overhæng.[74] Ja hvor lidet Menneskene ofte tænke paa Gud og at behage

70) Matth. 23, 16-28.
71) Joh. 18, 20.
72) Luc. 18, 11 o. f.
73) Matth. 15, 3.
74) Luc. 18, 2-6.

Digitized by Google

ham med det Gode, de sve, sees ogsaa af Disciplenes Forhold, da den canaanitiske Qvinde vedholdende bønfaldt Jesum om Hjelp for hendes syge Datter, de bade ham og sagde: "Stil dig dog af med hende, thi hun raaber efter os."[75] "Dersom vi da sige, at vi ikke have Synd, gjøre vi ham til en Løgner, og hans Ord er ikke i os."[76]

Naar Gud derfor vil give sig tilkjende for Verden, som dens Herre og Lovgiver, saa lader han sig forkynde som den Hellige, og som den, der kræver Helligheds. "Tal til al Israels Børns Menighed," sagde Herren til Moses, og du skal sige til dem: "I skal være hellige; thi jeg eders Gud er hellig."[77] Og ligesom nu Lovgiveren er hellig, saa er og Budet helligt, retfærdigt og godt.[78] Og "Herrens Ord bliver i evindelig, eviggjældende, og dette er det Ord, som er forkyndt for eder."[79] Jesu Lære, den christelige Religion, er en uddømmelig Lære. Alt hvad Jesu Ord byder og tilsiger, skal opfyldes og efterkommes. "Mener ikke," siger vor Frelser, "at jeg er kommen at opløse Loven og Profeterne," ophæve Lovens Gyldighed, "men at fuldkomme," lære, vise og hjelpe Menneskene til at opfylde "den; thi sandelig siger jeg eder, indtil Himmelen og Jorden forgaaer, skal ey ikke det mindste Bogstav eller Tøddel forgaae af Loven," vorde ugjældende, "indtil det skeer altsammen."[80] Alt, hvad Gud i sit Ord har ladet os tilsige, det skal Altsammen skee, og skee saaledes som det er os tilsagt. Altsaa maa enhver Synd mindre eller større, som Overtrædelse af Guds eviggjældende Love, være underkastet Straffen efter denne Lov, enten saa større eller mindre; "thi der er skrevet: Forbandet," straffskyldig, "hver den, som ikke bliver ved i alle de Ting, som ere skrevne i Lovens Bog, at han

75) Matth. 15, 23.
76) 1 Joh. 1, 10.
77) 3 Mos. 19, 2.
78) Rom. 7, 12.
79) 1 Pet. 1, 25.
80) Matth. 5, 17. 18.

Digitized by Google

gjør dem."[81]) Og "Menneskene skulle jo paa Dommens Dag gjøre Regnskab for hvert syndigt Ord, de have talet."[82])

Igjennem enhver Tidsalder foreholder Skriften derfor Menneskene uafladelig, baade hvor hellig Gud afskyer al Synd, og hvilken gruelig Fare Menneskene udsætte dem for, naar de tvertimod Skriftens tydelige Udsagn ikke ville erkjende eller agte Synd for Synd, og saaledes vise den største Ligegyldighed og strafværdige Ringeagt for Gud, ja! gjøre ham til en Løgner,[83]) da han i sit Ord saa tydelig har underviist os om, og saa alvorligen advaret imod Synd, og erklæret alle for Syndere. Derfor raaber Skriften ogsaa Vee over dem, som sige om det Onde godt, og om det Gode ondt, som gjøre Mørket til Lyset og Lyset til Mørket, som gjøre Bittert til Sødt og Sødt til Bittert. Ja Vee dem, der saaledes ere vise for deres egne Øine og forstandige efter deres egne Tanker.[84]) Viisdommen tilraaber derfor Mennesket: "Min Søn, glem ikke min Lov, men lad dit Hjerte bevare mine Bud: Forlad dig paa Herren i dit ganske Hjerte; "thi Alt hvad han har sagt dig at være godt, det er altid godt, om dig end ikke saa tykkes: Og alt hvad han har sagt dig at være ondt, det er altid ondt, om dig end ikke saa tykkes." "Forlad dig derfor ikke" ganske eller allene "paa din Forstand," der saa ofte anseer det Onde for Godt, fordi det behager Sandserne, og det Gode for Ondt, fordi det ikke behager Sandserne. "Lad dig derfor ikke tykkes at være viis, men frygt Herren og vig fra det Onde."[85]) Thi "Herrens Frygt er Viisdom, og at vige fra det Onde, er Forstand."[86]) David tilstaaer: "Jeg er bleven forstandig af dine Befalinger, derfor hader jeg al Ondskab."[87]) Saa taler Moses til Israel: "I skal Intet lægge til det

81) Gal. 3, 10.
82) Matth. 12, 36.
83) 1 Joh. 1, 10.
84) Esa. 5, 20. 21.
85) Ordsp. 3, 1-7.
86) Job. 28, 28.
87) Ps. 119, 104.

Ord, som jeg byder eder, og Intet tage derfra, at I maa bevare Herrens eders Guds Bud; holder og gjører det; thi det skal være eders Visdom og eders Forstand for Folkenes Øine." [88])

Og hvor alvorligt og strængt der i den guddommelige Regjering sees paa Synd, er aabenbart deraf, at Gud ikke spared, ikke fra Syndestraffen fritog, sin eenbaarne Søn, efterdi han vilde fremstille sig i Synderes, i Menneskenes Sted, og derfor kalder Gud sig ogsaa en nidkjær Gud, [89]) den Upartiske og Retfærdige, der ikke lader Synd gaae ustraffet bort: Ogsaa en fortærende Ild imod Synden. [90]) paa Synden følger uundgaaelig og yderste Straf. For Guds Dom kan da ingen Synd gaae ustraffet bort; thi hvorledes skulde han kunne evig haandthæve, fremme og beskytte de Gode, naar han ikke evig vilde indskrænke, forhindre og straffe de Onde? "Hævnen," Gjengjældelsen, den upartiske og retfærdige Straf," hører mig til; "jeg vil betale," siger Herren, [91]) "som skal betale Enhver efter sine Gjerninger; thi der er ingen Persons Ansseende hos Gud." [92])

Men hvorledes nu Enhvers Gjerning er at ansee, beroer allene paa Guds Dom; "Os bør Alle at aabenbares for Christi Domstoel, at Enhver kan faae efter det, som han haver gjort enten Godt eller Ondt." [93]) Hverken gjælder her, eller er at agte paa, eller frygte for Menneskers Dom; thi "jeg siger Eder," sagde Jesus til sine Disciple, "frygter ikke for dem, som slaae Legemet ihjel, og derefter ikke formaae at gjøre; men jeg vil vise Eder, for hvem I skulle frygte: frygter for den, som haver Magt til, efterat have slaget ihjel, at kaste i Helvede, ja! jeg siger Eder, frygter for ham; [94]) thi Een er

88) 5 Mos. 4, 2. 6.
89) 2 Mos. 20, 5.
90) Ebr. 12, 29. 5 Mos. 4, 24.
91) Rom. 12, 19. 5 Mos. 32, 35.
92) Rom. 2, 6. 11.
93) 2 Cor. 5, 10.
94) Luc. 12, 4. 5.

Digitized by Google

Løgiveren, som er mægtig til at frelse og fordærve."[95]) Ja! kunne vi vel undres over, at han, der saa mistkundelig indbyder selv den Ugudelige til at forlade sin Vei, og den Uretfærdige sine Tanker, og at omvende sig til Herren, saa vil han forbarme sig over ham; thi "han er vor Gud, og er rund til at forlade,"[96]) og han er rig paa Barmhjertighed, og viser denne sin Naades overvættes Rigdom mod de Troende i Jesu Christo[97]): Kunne vi undres over, at Han, der er saa kjærlig og naadig en Fader imod de Ydmyge og Troende, tillige er saa alvorlig og retfærdig en Herre imod de Hovmodige og Vantroe: "de, mig foragte, vil jeg igjen ringeagte;"[98]) thi "en Søn skal ære Faderen og en Tjener sin Herre; dersom jeg da er Fader, hvor er min Ære, og er jeg Herre, hvor er min Frygt?"[99])

Gud, den Almægtige og Evige formaaer jo ogsaa at udføre sin evige Viisdoms Plan. Der er jo Ingen, ſsom formaaer ved nogensomhelst optænkelig Modstand at kunne forandre, forstyrre eller tilintetgjøre denne hans fra Evighed lagte Plan. Om end Menneſket i dets forsængelige og hovmodige Blindhed formaaster sig til at ville udkaste eller have *en anden* Plan og Indretning efter sit Ønske for Menneskets Skjæbne i Tid og Evighed, saa formaaer det jo slet ikke at udføre nogetsomhelst Saadant, men maa forblive under Guds Regiering og Myndighed, og underkaste sig hans Indretning i Tid og Evighed, ihvor nødig det end vil. Thi han er den Eneste, som er Gud i Himmelen herovenfil, og paa Jorden hernedenfil.[100]) Ja! Han er Herren, Han ene har Ret til at gjøre hvad Ret er for hans Øine.[101]) Menneſket formaaer jo ikke engang at blive her paa Jorden, saalænge som

95) Jac. 4, 12.
96) Esa. 55, 7.
97) Eph. 2, 7.
98) 1 Sam. 2, 30.
99) Mal. 1, 6.
100) 5 Mos. 4, 39.
101) 1 Sam. 3, 18.

det vil, ikke heller har det i sin Magt at kunne have det her i Verden altid som det vil. Nei! Gud er den, som dræber og gjør levende, som kan saare og kan læge, og der er Ingen, som kan redde af hans Haand.[102])

Saaledes har ogsaa Gud fra Verdens Begyndelse tydelig nok tilkjendegivet Menneskene paa Jorden, hvor alvorlig og uforanderlig han, den Hellige, maa dømme og straffe Synd som Oprør imod hans evige Viisdoms Plan til Menneskeslægtens Fuldkommengjørelse og Lykkelighed baade i Tid og Evighed. Vore første Forældre maatte derfor udelukkes af Paradis.[103]) Syndfloden borttog den første ugudelige Verden,[104]) der fremturede saaledes i Synd, at Menneskenes Ondskab var stor paa Jorden og al hans Hjertes Tankers Paafund var ikkun ondt hver Dag; thi Jorden var fordærvet for Guds Ansigt, og Jorden var fyldt med Vold.[105]) Ved saa ganske og almindelig at forglemme Gud og deres Bestemmelse, overgive Menneskene sig til dyrisk Sandselighed og Vildhed, saa at Enhver gjør Alt, hvad han vil og hvad han kan, uden mindste Hensyn til Gud, Verdens og Menneskenes Skaber og Herre. Under saadan Ridtgaand, saadan Menneskenes Tænkemaade og Forhold kan Menneskeslægten med Tiden synke ned i Klasse med, ja under Dyret, ligt hint Sodom;[106]) thi Mennesket har Fornuft og kunde gjøre Slutning fra den synlige Skabning til den usynlige Skaber. "Derfor aabenbares Guds Vrede af Himmelen over al de Menneskers Ugudelighed, som forholde Sandheden ved Uretfærdighed; thi det som man (ved Fornuften) kan vide om Gud, er dem ogsaa aabenbaret; thi Gud har aabenbaret dem det i Naturen; thi hans usynlige Væsen, hans evige Kraft og Guddommelighed, beskues fra Verdens Skabelse af, og forstaaes af hans Gjerninger; saa

102) 5 Mos. 32, 39.
103) 1 Mos. 3, 23.
104) 1 Mos. 7, 21.
105) 1 Mos. 6, 5. 11.
106) 1 Mos. 19, 14. 5. 9.

Digitized by Google

at de have ingen Undskyldning;" hvormeget mindre da Jøder og Christne, som have en dobbelt Aabenbaring, baade i Naturen og i Skriften; men "endog de kjendte Gud, saa ærede og takkede de ham dog ikke som Gud, men bleve forfængelige i deres Tanker, og deres uforstandige Hjerte blev formørket. Der de sagde sig at være vise, bleve de Daarer." 107) Sørgelige Minder frembyder et Babylon og et Jerusalem! ja! stedse levende og synlige Vidner herom gaaer endnu ligefor Verdens Øine det jødiske Folk, som i dets hovmodige Blindhed og stive Vantroe var frek nok endog til at *trodse* Retfærdigheden: "Hans Blod komme over os og over vore Børn." 108)

Derfor bør det os Christne desmere at holde fast ved det, vi have hørt, at vi ikke skulle bortrives til Vantroe og Gjenstridighed; "thi blev det Ord, som var talet ved Engle (Mose Lov) haandthævet, og fik hver Overtrædelse og Ulydighed sin tilbørlige Løn: Hvorledes skulle vi da undslye, dersom vi ikke agte saa stor en Salighed? Hvilken, efterat den i Begyndelsen var forkyndet ved Herren, er kommen til os, stadfæstet af dem, som havde hørt ham; i det Gud vidnede med, baade ved Tegn og Undere og mangehaande kraftige Gjerninger, og den Hellig Aands Meddelelser efter sin Villie." 109)

Saaledes viser den hellige Skrift tillige Guds vise og gode Hensigt med Straffen: deels at indskrænke, sætte Dæmning og Grændse for, det Onde, at dette ikke skal tage aldeles Overhaand, ganske fortrænge og forstyrre det Gode; samt at de Gode tillige af de Ondes Straf skulle advares og belæres, sikkres og haandthæves; derfor sparede Gud ikke Englene, som syndede, i hvor høie og mægtige Væsener end Englene vare, ikke Sodom eller Babel; og satte dem til Exempel for dem,

---

107) Rom. 2, 18-22.
108) Matth. 27, 25.
109) Ebr. 2, 1-4.

som i Fremtiden vilde hovmode sig, forglemme Gud, og leve ugudeligen.[110]) Deels ved Straffen at vække de Onde op til Besindelse, til Omvendelse fra deres onde Veie, til Rettelse af deres forvirrede Tanker, forvildende Sind og ugudelige Levnet.

Om det gienstridige Israel hedder det derfor: "Du slog dem, men de følede ingen Smerte," de lode sig ikke af Straffen opvække til at erkiende og angre deres Synd; "Du nesten fortærede dem," straffede dem end haardere, "men de vægrede dem ved at annamme Tugt: De forhærdede deres Ansigt mere end en Klippe," i deres Hovmodighed og stive Vantroe lode de endog deres Forhærdelse gaae over til Trods; "de vægrede sig ved at vende om, og forbedre sig."[111]) Men Propheten fandt ogsaa blandt Menneskene en anden Tænkemaade og et gandske andet Sind hos den Bodfærdige,[112]) der ydmyger sig under Guds vældige Haand, og ved enhver Mindelse erkiender den faderlige Tugtelse til sit Hjertes Forbedring, hvilket Sind ogsaa sommer sig for Mennesket efter sit Forhold til Gud, sin Skaber, hellige Fader og evige Herre: "Jeg vil bære Herrens Vrede, thi jeg har syndet imod ham.[113]) Før jeg blev ydmyget, foer jeg vild; ja! det var mig godt, at jeg blev ydmyget, at jeg kunde lære dine Bud og holde dit Ord."[114])

110) 2 Pet. 2, 4. 6.
111) Jer. 5, 3.
112) Pſ. 51.
113) Mich. 7, 9.
114) Pſ. 119, 67. 71.

(Fortsættes.)

Digitized by Google

Recensioner og kritiske Anmeldelser.

Antignostikus. Geist des Tertullianus und Einleitung in dessen Schriften, mit archäologischen und dogmenhistorischen Untersuchungen von Dr. August Neander. Berlin 1825. S. 525. 8. 2 Thlr. 4 Gr.

Det maa være alle Christne glædeligt at see, hvorledes denne Berlinske Theolog, hvem vi blandt Andet skylde Monographierne af Chrysostomus og den hellige Bernhard, utrættelig vedbliver paa den lempeligste Maade at bekjæmpe det rationalistiske Barbarie, hvori Theologien, ved, saavidt mueligt, at lodrive sig fra Kirke-Historien, aabenbar paa alle vor Menigheds Høiskoler i den sidste Tid nedsank, og synes mangensteds daglig at synke end dybere. Vist nok vil der noget ganske Andet end Uddrag af Kirke-Fædrenes Skrifter til at uddrive den urene Aand af vore Dages Dogmatik og Exeges, dertil vil nu som altid et troende Farud i Jesu Navn; men enhver Erindring om, hvad der har været Christendom fra Begyndelsen, og maa da nødvendig blive ved at være det, er dog ikke blot et Vidnesbyrd, der beskjæmmer vore nominalistiske Skoleholdere, men tillige et Forvarsel om, at Christendommen snart igjen vil opstaae af Graven, og tage Riget i Besiddelse, som Fiendom i Mørkets Time anmassede sig. De føle det ogsaa alle, vore Smaa-Paver, at Kirke-Historien er deres Bane-Mand, ligesom den i det sextende Aarhundrede var den romerske Paves og den gamle Scholastiks, thi ene heraf kan man forklare sig det fortvivlede Indfald i en aldeles historisk

Sag at protestere mod Historiens Vidnesbyrd, og man vil lettelig indsee, at en saadan Protest, saasnart det blot gryer ad Dag i Aandens Verden, maa dele Skjæbne med Pavedommets Legender og Decretalier o: blive selv for Børn til Spot og Latter. Hos os troskyldige Danske seer det vel ud, som om man blot behøvede en god Pande, for at grundfæste os i den Indbildning, at Maanen, trods Alt hvad vi see, dog i Grunden er en grøn Ost, men det varer dog kun til en Tid, og faae vi først gnedet vore Øine, vil vist Ingen enten harmes alvorligere eller lee hjerteligere over den Farce, det attende Aarhundredes Theologie har spilt, og vi vil haabe, udspilt i Christenheden. Soleklarere kan nemlig ingen Sandhed være, end at det ene og alene er den christelige Kirke-Historie, som kan lære os, hvad de Christne have troet, altsaa hvad Christendom er, og at derfor enhver Theolog, der selv bekjender, at hans Christendom har Kirke-Historien imod sig, gjør sig selv til Nar, og sin Christendom til det unægteligste Spurium, der kan tænkes. Nødvendig maa man jo dog indsee, at er Christendommen ikke hvad de Christne have troet, da er Islamismen heller ikke hvad Mahomedanerne, da er intet Folks Tro hvad de have troet og bekjendt, men hvad man behager at give Troens Navn; da er ikke heller Danmark, Norge og Tydskland hvad der gjennem Tidens Løb har baaret disse Navne, men kan, om det saa behager en Professors protestantiske Fornuft, findes ved Caucasus, ved Tigris eller i Sydhavet, uden at vi, under Straf at hedde Obskuranter og Catholiker, maae paa Historiens Vegne derimod gjøre mindste Indvending. Noget saa reent Splittergalt har dog selv Paven i Rom skammet sig ved at paastaae; thi vel udgav han sig for Christi Statholder, som i hans Navn kunde gjøre nye Troes-Artikler og gjøre med Bibelen omtrent hvad han vilde; men heels grundede han dog sin Myndighed paa det, om end ugte, saa dog almindelig antagne Factum, at den skulde være

Digitized by Google

Romer-Stolen overdraget af Apostlene og erkjendt af den ældste Menighed, og deels erkjendte han Arilds-Kirkens Troes-Bekjendelse for Christendommens uforanderlige Grund-Lag, ja beraabte sig ideelig paa, at alle Kirke-Fædrene var i Grunden enige med ham. Os var det forbeholdt at opleve en Tid, da Theologerne beskyldte Paven for, endnu ikke nær at have gaaet historisk nok til Værks, og vist nok var den pavelige Sammenblanding af Løst og Fast, af Løgn og Sandt, af Eventyr og Historie, som med eet Navn kaldtes Tradition, vist nok var det kun Barne-Leg mod de Theologers Helte-Gjerning, som med et Penne-Strøg gjør hele Kirke-Historien til Intet, og med en Gaase-Fjer fremtryller en splinterny Christendom af ingen Ting, som deres egne Tanker om, hvad de vilde kaldt Christendom, naar de havde været i Christi og Apostlernes Sted, dog unægtelig er. Men til en saadan Helte-Gjerning hørte ogsaa aabenbar en Viisdom, der i Christenheden først seent kunde modnes, den Viisdom nemlig, at det kun koster lidt Kridt at gjøre Sort til Hvidt, og lidt Blæk at gjøre Hvidt til Sort, koster kun et Ord, eller en Haandfuld Bogstaver, at knytte et uopløseligt Venskabs-Baand mellem Sandhed og Løgn, mellem Klogskab og Dumhed, saa ingen Gud skal formaae at adskille, hvad saadanne oplyste Theologer med Vrævl har sammensviet. Kun Skade for disse tilbunds syncretistiske (sammensvende) Theologer, at denne Viisdom er ikke i Alle; thi hvor den ikke er, der finder man Helte-Gjerningen fortvivlet dum, og at Heltene, for at blive deres Grund-Sætninger troe, maae selv tilstaae, den er det ogsaa; thi vil de paastaae, Noget kan være saa klogt, at det ikke tillige er uhyre dumt, da maae de ogsaa indrømme, at hvad der aabenbar strider imod Christendommen, kan ikke heller være christeligt. Her maa man dog vel see, i hvilken stødt Ulykke, de stakkels Theologer er, som har faaet det fortvivlede Indfald, trods Kirke-Historiens Vidnesbyrd, at kalde deres egne

Hjerne-Spind Christendom; thi hvordan de end snoe sig, er de videnskabelig uden Redning forlorne: vil de paastaae, at bestemt modstridende Sætninger, som disse, at vi saliggjøres udelukkende af Naade og efter den strængeste Tilregnelses Lov af vore Gjerninger, kan begge være sande, da maae de ogsaa indrømme, at denne deres klogt Tale meget godt i Grunden kan være uhyre dum, da to Sætninger godt paa een Gang kan baade udelukke og indslutte hinanden, og vi, som ikke vil lære Visdom af dem, der bekjende, deres Visdom er Dumhed, vi er da lovlig undskyldte; men vil de paastaae, at hvad der bestriber deres Visdom, er en dermed aldeles uforenelig Dumhed, da maae de ogsaa indrømme, at hvad der strider mod de Christnes Troes-Bekjendelse, er en dermed uforenelig Uchristelighed, og at deres selvgjorte Christendom altsaa er en ligesaa latterlig som harmelig Uting. Her er ingen Middelvei og ingen Udflugt, med mindre de vil kaste sig i Pavens aabne Arme, som han i dette glade Jubelaar saa faderlig har udstrakt, og paastaae med ham, at de har en Tradition fra Apostlerne og en Inspiration af Aanden, som gjør Kirke-Historien overflødig; men selv denne Udvei er dem spærret, naar de vil vedblive deres Paastand, at Apostlerne har misforstaaet deres Mester, at Inspiration er umuelig, og at der er ingen Helig-Aand til, saa der er bogstavelig intet andet Raad for dem, end at flutte sig til Tyrkerne, som bestandig har paastaaet, at Skriften var forfalsket af Jøder og Christne, og at en god tyrkisk Fornuft var det eneste, der kunde gjenfinde den sande naturlige Religion, som Moses og Christus sikkert har kjendt, men ikke kunnet aabenbare saa reen som Mahomed og hans Efterfølgere.

Saa lade vi dem da fare til Tyrkiet, deres sande, aandelige Fædreneland, alle de Theologer, som i deres egen Fornufts Navn protestere mod Kirke-Historien, og dermed mod Christeligheden af den christelige Tro, og vil behandle Bibelen

Digitized by Google

som en Alkoran, fuld af Myther og Eventyr og efterlandske Formularer, som deres Fornuft skal lægge Forstand i; til Tyrkiet lade vi dem fare, som den eneste Synagoge, hvor det er Orthodoxie at trodse Historien, og at bygge sit Salighedshaab paa Over-Balancen af Dyder mod Laster paa den store Veier-Bod, eller paa Allahs Gunst, som seer igjennem Fingre med de velopløste Muselmænd. Til Tyrkiet lade vi den tyrkiske Christendom fare, og holde os til den christelige, som vi tro, er ei for gammel til at fødes paa Ny, da Tyrkerne have nødt den til at gaae tilbage i sin Moders Liv (i Kirke-Historien) og Christus ei, uden at gjøre sig til Løgner, kan nægte den sin Aand, som gior levende: men i det vi saaledes tage Christendommen, som den findes i Moder-Skjødet, og stræbe at bære den varlig til Verdens Ende, have vi ingenlunde i Sinde at tage Lapperiet med hvori den stemme pavelige Stif-Moder, under Navn af Svøbning, stræbde at kvæle det uskyldige, velsignede Barn; thi Klædene er af Pavedømmets eget Fabrik, findes ikke i Evangeliet, og skjule, naar de skade mindst, dog Guddoms-Klarheden i Christendommens Aasyn, hvilken det netop er vor Tro, som vor Lyst, med de Vise fra Østen at see og tilbede.

Dog, dette er vel for poetisk talt i vore hait oplyste Dage, da man beviser sit fornemme Had til det Grasse (det Grove) ved at tage al Legemlighed selv i Ordet saa vidt som muligt, beviser sit aandelige Falke-Syn ved i det Legemlige blot at see det Haand-Gribelige, og ingenlunde det Billedlige, ingenlunde en Lignelse af noget Aandeligt, skjønt dog unegtelig det Haand-Gribelige maatte have gjort sig selv, hvis det ikke lignede Andet end sig selv, lignede ikke Dens Tanker, der gjorde det.

Altsaa, aldeles tørt: hvad her er den ægte Christendom, maae vi nødvendig lære af Kirke-Historien, og maatte være store Daarer, om vi vilde benaade os paa Historiens Vidnes-

byrd om Christendommens guddommelige Virkninger i Verden, uden dog ved Christendom at forstaae den Christendom, der har været troet, og har virket det, vi beraabe os paa; thi den saakaldte Christendom, som enten Semler eller Wegscheider eller Hornemann eller Clausen, eller en af os kunde gjøre til Husbehov i det attende og nittende Aarhundrede, var dog vist ikke den Christendom, som i sytten, atten Aarhundreder før vi blev født, vandrede Verden runde, forbausede og forbittrede, forvandlede og fyldestgjorde ved sine mageløse Helte-Gjerninger utallige Millioner, og hvem der for Alvor spørger om Christendom, spørger jo dog nødvendig om denne reelle, virkelige Christendom, ikke om den Ideelle, Nybagte, der endnu Intet har gjort, som er værdt at nævne, og som, naar den ligger i Strid med den virkelige Christendom, unægtelig er falsk og nægte. Men, i det vi saaledes erkjende den af Historien bekjendte oprindelige Christendom for den eneste ægte og eneste muelige, da er det langt fra, vi dermed antage nogen Alders Theologie, uden videre Beviis, for den eneste christelige; thi hvor der skal være een Kirke, maa der nødvendig være een Tro, men hvor der skal være en Skole, maa man ogsaa tænke sig baade Børn og Fremgang, og Kundskaben, Erkjendelsen og Indsigten kan da, hvis Skolen duer noget og Børnene ei ere rene Kjød-Hoveder, umuelig blive ved at være eens. Dette kan allermindst være Tilfældet i Christenheden, hvor der ikke blot, som i ethvert Kirke-Samfund, er en Tro at grunde paa og bringe i Forbindelse med hvad man ellers veed, men tillige en hellig Skrift, af dyb og for en Deel billedlig Indhold, der kun efterhaanden ved de Christnes Erfaring, Flid og Forstands-Udvikling kan vinde Klarhed. Er det end derfor ingenlunde nær saa galt at canonisere de ældste Kirke-Fædres Theologie, som at forkaste deres Vidnesbyrd om, hvad Christendom er ɔ: hvad alle Christne skal troe, saa er det dog ingenlunde klogt, og, naar man ret be-

Digitized by Google

ænker sig, ei heller christeligt, da den hellige Skrift i saa Fald var saa godt som overflødig, og da det vilde være den fuldgyldigste Indvending, der nogensinde er gjort mod Christendommen, at paastaae, den befalede eller fremdragte en Stilstand i den menneskelige Aands Udvikling, eller satte dog Erkjendelsen en Skranke, der ei laae i Menneskets egne, formelle Villaar. Hvad man i den første Tid har raabt sig hæs paa, men aldrig gjort, det skal og vil vi nu gjøre: i det vi, ved Kirke-Historiens Lys drage en forsvarlig Grændse-Linie mellem Christendom og Theologie, mellem christelig Tro, som nødvendig maa være eens hos alle Christne, uden mindste Forskjel, og christelig Kundskab, Indsigt og Erkjendelse, der nødvendig maa i Grad være høist forskjellig, efter Personernes, Tidernes og Omstændighedernes Beskaffenhed, saa her maa ikke tænkes eller stiles paa anden Enhed, end at Erkjendelsen og Forklaringen skal hos alle Christne støde af Bibelen og komme overeens med Troen, som den oprindelig er bekjendt i Kirken og i Verden.

Vi canonisere da ligesaalidt de saakaldte Apostolske eller de nicæniske Fædres, som Reformatorernes Theologie, men ere derfor dog saare langt fra med Tyskerne enten at foragte eller skrive den i Glemme-Bogen; thi deels var den forbundet med en saa nuancerig og velsignet Christendom, at den umuelig kan være grundfalsk, og deels er Theologiens Historie langt fra at være os ligegyldig, da den baade lærer os, hvad Oplysning Christendommen skabte, og maa, fortsat gjennem saa langt et Tidsrum, nødvendig være rig paa Veiledning til at finde og følge de rette Spor.

Hvad nu i Særdeleshed Kirke-Fædrenes Theologie angaaer, da har den en dobbelt historisk Vigtighed, i det den deels er opkunden af apostolske Oplysninger og deels udsprunget af Christendommens Sammengjæring med den gamle Verdens Videnskabelighed, og naar vi betænke, at hverken er der

i den ny Christenhed indtraadt nogen ny Aabenbaring, ikke heller har vi egenlig nogen anden Literatur end den gamle Verdens, og hvad heraf ved Christendommen er udsprunget; naar vi betænke det, kan vi forud være visse paa, i Kirke-Fædrenes Skrifter at finde alle mulige Hoved-Stykker, og alle muelige Retninger af den christelige Theologie, skjøndt det er ganske rimeligt, vi kun finde dem som Brud-Stykker og som Vink, da den gamle Verdens Folk, hardtad ublevede, før Christendommen kom til dem, neppe havde Kraft eller fik Tid til videnskabelig at ordne deres Kundskaber og Erfaringer i en christelig Tanke-Gang.

Naar vi fra dette Stade betragte Arilds-Kirkens Historie, da see vi let, at de egenlige Kirke-Fædres Skrifter, det er: deres, der i de første Aarhundreder virkelig vare Lærere i Kirken, og have Vidnesbyrd for deen Lærdom, at deres Skrifter fornemmelig maae være os vigtige og brugbare, da det baade er dem, som, tilligemed Kirkens aabenbare Kiender, give os det troværdige Vidnesbyrd om den oprindelige Christendom, og tillige er dem, i hvis Theologie vi kan vente de fleste Levninger af apostolisk Oplysning. Det er derfor enten uredeligt eller dog meget uforstandigt, naar man, efter ulovlig Skik og Brug, slaaer alle de første tre, fire Aarhundreders Skribenter i Hartkorn, som lutter Kirke-Fædre, ja stiller saa endog de alexandrinske Skole-Mestere i Spidsen; thi paa den Maade er det vist nok let at indbilde Børn, at de første Christne vidste ikke selv hvad de troede; men det er ogsaa aabenbar ligesaa bagvendt, som naar man slaaer de sidste tre Aarhundreders Theologer og Philosopher sammen som protestantiske Kirke-Fædre, og gjør deraf den Slutning, at i den lutherske Menighed var Troen selvmodsigende. Ikke heller er det meget klogt, skjøndt, efter Omstændighederne, meget undskyldeligt, at dele alle Kirke-Skribenterne i Idealister og Realister; thi deels maatte man, for ei at gjøre sig skyldig i for-

Digitized by Google

nævnte Uvæsen, indskrænke sig til de virkelige Kirke-Lærere med Rettroenheds Vidnesbyrd, og deels kunde hos dem Forskjellen kun finde Sted, som mellem videnskabelige og populære Theologer, eller som imellem Justinus Martyr og Irenæus. Som man derimod sædvanlig bruger Idealist og Realist i theologisk Forstand, betyder Hint et fornemt Væsen, der læmper Christendommen efter sit eget Hoved, og Dette et indskrænket Hoved, der retter sig efter Christendommen, som den er overantvordet; men da nu Evangeliet enten er en uforskammet Løgn, eller en sand, uforanderlig Historie, seer man let, at alle roesværdige Lærere i Kirken maae i den Forstand være strænge Realister, og at Idealismen umuelig kan gjøre store Spring, uden at blive til aabenbart Kjætteri.

Hvad nu Neander forstaaer ved realistisk og idealistisk Theolog, er mig ikke ganske klart; thi vel bruger han stundum Ordene omtrent eenstydige med kjødelig og aandelig (grov og fiin); men deels er det jo dog langt fra hans Mening, at man skal forkaste den evangeliske Historie, eller hvad der er det Samme, idealisere den, og deels veed jeg ikke, hvorledes han paa nogen Maade kan faae Tertullian til at blive Repræsentant for den realistiske Retning, da han jo tit i sin Dogmatiseren er saa idealistisk, som det, uden at vrage de Christnes Tro, vel er mueligt. Istedenfor andre Vidnesbyrd herom, vil jeg blot anføre Neanders eget, som det umistænkeligste; thi holdt Tertullian, som Neander vil, til den Tvingelske Forestilling om Nadveren, kan hans Realisme dog umuelig være ovenbreven, med mindre Christendommen selv, som Tyskerne paastaae, er meget for reel, materialistisk, cras og grov.

Efter mine Tanker er Tertullian derimod ligesaalidt Repræsentant for den realistiske som for den idealistiske, ligesaalidt for den historiske som for den skolastiske Retning i Theologien; thi det synes mig soleklart, at for Hin er Irenæus

g for Deme Origines Hoved-Mauben, og naar Neander il have Gnostikerne til at repræsentere den ensidige Idealis- ne, og Alexandrinerne anfete for dem der gik Middelveien, a glemmer han vel, at Talen er kun om christelig Theo- ogie, der umuelig kan findes udenfor Kirken. Stræbde Nogen ret egenlig at holde Middel-Veien, da var det, i mine Dine, netop Tertullian, der ideelig berører begge Syns-Maa- er, hvad jeg imidlertid ingenlunde kan rose, da det er en halten til begge Sider, hvorved man ligesaalidt vinder noget ast Stade, som nogen sikker Fremgang. Det Lidet man har ortalt os om Tertullians Levnets-Løb, at han nemlig var n glimrende Rhetor og berømt Sagfører i Rom, som gik ver til Christendommen, blev en af dens berømteste Forsva- ere, baade med Hedenskab og Kjætterie, men hævede sig dog, ned Montanisterne, halv over Kirken, og stod tilsidst ene med n lille Menighed, der hverken var efgjort christelig, sværmersk ller kjætterst, men vaklende derimellem; Dette maa man ntage eller betvivle, saa er det ligefuldt saa træffende et Bil- ede af Tertullians theologiske Characteer, at den derved er uldstændig skildret. Hans Skrifter vise nemlig klart, at han prindelig var en hedensk Boglærd, der ei blot var fortroelig ned den Romerske Lovgivning, men behandlede Alt som en enialsk Jurist, med pro og contra, i et pynteligt, tilspidset, i sjelden spidsfindigt, rhetorisk Foredrag, og at hans Forhold il Montanisterne, den gamle Kirkes Pietister, var, som nan længe har bemærket, mere en Følge af indvortes Slægt- kab end af udvortes Forbund.

Skulde jeg derfor stille Tertullian i Spidsen for nogen af de store Retninger i Kirke-Historien, da blev det for den Pavelige, hvis Maal det var at forbinde Noget af Alt i en ovgivende Personlighed, og give saavel Saliggjørelsens Orden, som det hele christelige Levnet en streng juridisk Form, der jorde de Christne, ogsaa verdslig talt, ligesom det gamle

Digitized by Google

Israel, til et fra alle Andre skarp adskildt og kjendeligt Guds Folk, og dannede en christelig Kirke-Stat, med en Ypperste-Præst i Spidsen, en herskende Geistlighed og en canonisk Ret. Meget maatte jeg feile, hvis man ikke paa denne Maade bedre end sædvanlig kan forklare sig baade Cyprians Tertullianisme, og Pavedommets Udvikling; men jeg maa afbryde, for at Læseren ei skal tænke, jeg vil bortlede hans Opmærksomhed fra Bogen, jeg anmelder, eller stille dens Indhold i Skygge, hvad den visselig ikke fortjener, og hvad der er saa langt fra min Agt, at jeg meget mere vil have dens Læsning paa det Varmeste anbefalet, sikker paa, at enhver christelig Theolog vil finde den Umagen værd, og at hvem der ei har kjendt mere til den geniale Romer, end hvad vore Compendier melde, vil, naar han har Sands for noget Bedre, inderlig glæde sig ved at gjøre en Mands Bekjendtskab, der visselig er, hvad Eusebius kalder ham, et Lys i Rom, og en Theolog, vi baade kan og skal lære meget af. Hvem der ikke kjender hans Monograph, men dog ønsker at tale med christelige Theologer, vil sikkert ogsaa lykønske den Berlinske Høiskole med en Theologisk Professor, der i vore Dage overalt hører til de store Sjeldenheder; thi hvad jeg end finder at udsætte paa hans Tanke-Gang, giver jeg ham dog med Glæde det Vidnesbyrd, at han bygger paa den fælles, uforanderlige Grundvold: Jesus Christus, Guds Søn, vor Frelser, og at bygge forsvarligt derpaa, er nuomstunder saa stor en Lykke, at vi derom ingenlunde maae gaae strængt i Rette med hverandre, men skal bede Gud, at Han, som ene kan, vil tilsage os ved sin Aand til Enighed i Guds Søns og den aabenbarede Sandheds Erkjendelse, saa hvad vi bygge kan gaae nogenlunde uskadt gjennem Ilden, og bære hvad de følgende Slægter har at tilføie!

Forf. deler Tertullians Skrifter i 3 Classer, og omtale først dem, der angaae Forholdet mellem Christendom og H

denskab, dernæst dem om Kirke-Tugten og et christeligt Levnet, og endelig de Dogmatiske og Dogmatisk-Polemiske. Enhver af disse Classer har nu igjen to Afdelinger, eftersom Skrifterne antages at være ældre eller yngre end Tertullians Overgang til Montanisterne, men da man sættes historiske Vidnesbyrd, og de indvortes Kjende-Mærker, som alt ofte hemærket, her sjelden afgjøre Noget, indseer jeg ikke Nytten af denne Rubricering. Efter mine Tanker vilde det i Monographier af Kirke-Fædrene være gavnligst, kun at gjøre den naturlige Skilsmisse mellem det Historiske og det Theologiske, der tillige indslutter det Moralske; thi paa Udtag af Kirke-Fædrenes Skrifter er vi ikke nær saa fattige, som paa klare Fremstillinger af deres Vidnesbyrd og deres Tankegang, og naar man, som Neander, vil forbinde begge Hensigter, ved at give et summarisk og characteristisk Udtog af hver Skrift-Classe, kan Fremstillingen neppe enten blive klar eller fyldestgjørende. Det lader sig nemlig paa denne Maade ikke undgaae, at adskille hvad der i Grunden hører nøie sammen, og at overspringe Meget, der, uagtet sin Vigtighed, ei kan finde Plads i Summarierne, og ligesom vi derfor savne i Bogen mangt et vigtigt tertullianst Vidnesbyrd, finde vi det Historiske, Dogmatiske og Moralske adspredt under alle Classerne. At gjennemføre denne Indvending, vilde være at give Udkast til en ny Monographie, og derved træde i vore sædvanlige Recensenters upriselige Fodspor, og jeg vil da heller, med den gjentagne Forsikring, at Bogen i sin nærværende Skikkelse er baade læseværdig og lærerig, bvale ved to af Tertullians Skrifter, som, i det Mindste for Øieblikket, turde være os de Vigtigste, hans Forsvars-Skrifter nemlig mod Hedninger og Kjættere.

Det Første (Apologeticus), hvoraf Udtog findes hos Neander S. 58-84, har vist nok ikke den kirkelige Vigtighed, som Justinus Martyrs Apologie; thi det er egentlig en rhetorisk udpyntet Straffe-Prædiken mod Christendommens Fien-

Digitized by Google

der, og fuldt saameget et Forsvar for Tertullians Overgang til de Christne, som for den christelige Tro; men med alt det er Bogen dog høist lærerig, hvad enten man spørger om den christelige Menigheds Stilling ved Slutningen af det andet Aarhundrede, eller man trænger til at see det hedenske Fiendskab mod Christendommen i sin gamle, for at gjenkjende det i sin nærværende Skikkelse.

Skriftet er stilet til den Romerske Øvrighed, det vender sig nu til Statholderne i Africa, eller, som jeg finder rimeligst, til Senatet i Rom, og Forf. byder os selv at betragte det som en Tale, han sendte skriftlig, fordi man ikke vilde høre den mundtlig;*) thi saa stor var Uretfærdigheden, i man baade moralsk og juridisk fordømde de Christne, uden at ville høre deres Forsvar, og denne Uretfærdighed er utvivlsomt det Første, den christelige Sagfører sætter i Lys, idet han skildrer med sorte, men træffende Farver. Med Rette udtaler han denne korte Proces af den hemmelige Overbevisning, at de Christne, hvis Sagen blev ordenlig undersøgt, vilde findes baade moralsk og borgerlig uskyldige; og han gjør herved den skarpsindige Bemærkning, at var det Dommerne om Retten at gjøre, maatte de nødvendig paa det Nøieste undersøge de Christnes Sag, da de i alt Fald ingenlunde var sædvanlige Misdædere, siden de slet ikke følde enten Frygt eller Skam, som dog er Misgjernings naturlige Følger.

Andre Misdædere, siger han, skjule sig dog gjerne, naar de efterspøges, skjælve naar de gribes, benægte hvad de sigtes for, bekjende selv paa Pine-Bænken nødig, høre bedrøvede deres Dom, og skyde Skylden for deres Ondskab paa Skjæbnen og deres ulykkelige Stjerne, men med de Christne er det

*) Apolog. c. 1. si denique, quod proxime accidit, domesticis judiciis nimis operata sectæ hujus infestatio obstruit defensioni, liceat veritati vel occulta via tacitarum literarum ad aures vestras pervenire.

Digitized by Google

vertimod, og, seier Tert. meget rigtig til, naar I udlede det af Sværmerie og Galskab, med hvad Ret kalde I Galskab hvad I ikke kjende? Desuden, siger han, naar vi endelig skal være Misdædere, hvorfor bruge I da ene mod os en saa bagvendt Retter-Gang, at medens I pine alle andre Misdædere til at bekjende, vil I pine os til at nægte, og agte vor Forbrydelse for afsonet, naar vi blot benægte den! Heraf, lutter han, er det jo klart, at I selv i Grunden slet ikke tiltroe de Christne nogen Forbrydelse, men at det er Navnet I hader, hvad man da ogsaa kan see deraf, at selv naar I roser en Christen, gjør I ham dog altid hans Navn til en Forbrydelse; thi I sige jo: Cajus er en fortræffelig Mand, kun Skade, han er en Christen, eller: er det ikke dog forunderligt, at saa fornuftig en Mand, som Lucius unægtelig er, nu paa een Gang gaaer hen og bliver Christen! At Cajus og Lucius enten netop ved Christendommen kan være blevet hvad I rose dem for, eller at de netop blev Christne, fordi de var ædle og vise Mænd, det falder eder aldrig ind!

Fulde seksten Aarhundreder ere nu henrundne, siden Tertullian skrev dette; Christendommen har skabt vore Stater, og, er der nogen Sædelighed iblandt os, visselig ogsaa skabt den, saa den ligesaalidt med mindste Skin af Ret kan moralsk lastes, som den kan borgerlig forfølges, og dog er det ikke blot i Genf man gjør Christendom til en Forbrydelse, overalt stadfæstes endnu Herrens Ord: I skal hades af alle Folk for mit Navns Skyld. Vel synes det unaturligt, at Navnet Christne hos os kunde være et Brænde-Mærke, men dog var det for en Snees Aar siden virkelig saa i Manges Øine, og man behøver endnu blot at erklære, man lægger Vægt paa Navnet, og bekjender sig hvad det betegner: Tro paa den Korsfæstede igjen Opstandne, for at møde ved hvert andet Skridt Spot eller Had. Endnu er det i Verdens Øine Brøde nok at være en Christen, og hvem af os har ikke

Digitized by Google

hørt f. Ex. Biskop Balle er en meget ædel og retskaffen Mand, men — han troer paa Christi Guddom, eller: er det ikke dog forunderligt, at saa genialsk en Mand som Steffens nu paa een Gang bliver en Christen! Endnu anseer man alesaa, ligesom i det hedenske Rom, den christelige Tro for en Brøde, og det, skjøndt den er Staternes Religion, og skjøndt utallige Christus-Fiender aabenbar forgjæves have lagt deres Hoveder sammen, for enten at bevise, at Christus var en Bedrager, eller at afbevise Erfaringens Vidnesbyrd om Christendommens velgjørende Virkninger. Endnu kan en Christen forsone Modstanderne, ja, efter Omstændighederne endog blive rost, naar han ved mærkelige Leiligheder kun halv eller heel fornægte, dølge sin Tro, men maa være bange paa Hudstrygelse, hvis han frimodig bekjender og varmt forsvarer den, og det, uagtet man i politiske og andre langt mindre vigtige Ting, høilig bersømmer dem, der, hvor det gjælder, tør blive selv en vildfarende Overbeviisning tro, men skyer dem som feige Forrædere, der lade den Sag i Stikken, de dog i Grunden er hengivne, og vilde, naar det kunde skee uden Fare, ivrig forfægte. Naar vi gjør, hvad man fra alle Sider raaber, hver ædel, sandhedskjærlig Mand bør: naar vi, uden Spørgsmaal om hvad vi vove, og hvem vi støde, med Mod og Kraft ærlig følge vor Overbeviisning, da er vi nedrædrægtige Afskum i Verdens Øine, blot fordi vor Overbeviisning er christelig, hvad der, uden videre Beviis, ei blot skal være eenstydig med vildfarende og ugrundet, men med falsk, hykkelsk og menneskefiendsk; thi var den blot tyrkisk eller hedensk, da vilde man ære os som Helte og Martyrer for vor Overbeviisning, om man end fandt den ugrundet. Saaledes ligner Verden sig bestandig selv, og gid da kun det Samme maa være Tilfældet med de Christne, saa de ikke tvertimod ved, med en ubetvingelig Kraft og en magelos Ærlighed at bevise Verden, det maa dog vel være dens Bestyldning, det

Digitized by Google

er falsk og ugrundet! Vist nok lader Verden sig ikke dermed overbevise, men paastaaer dristig, at al den tilsyneladende Ærlighed, Kraft og Frimodighed er kun en fanatisk Trods, og at man slet ikke mangler Exempler paa grove Forbrydere, der med den største Frækhed have forsvaret deres Misgjerninger og haarde som Steen lidt deres Straf; men den nødes dog til at skamme sig, eller stoppe Ørene, naar vi spørge, om der da ingen Forskjel er paa en overbeviist Misdæder, som endnu trodser, og et ustraffeligt Menneske, hvis eneste Brøde føges i den Frimodighed, hvormed han trodser Spot og Had og Døden selv, for at bevare en god Samvittighed, og ære det Navn, hvori han fandt Hvile for sin trættede Sjæl: fandt Himlen paa Jorden! At sammenblande saa himmelhøit forskjellige Ting kan selv Verdens Vise ikke nægte, er det Samme, som at brændemærke to Mennesker med Selvmorder-Navn, af hvilke den Ene, ved Udsvævelser bragt til Gravens Rand, styrter sig skoggrende i Døden, den Anden derimod, i kraftfuld, blomstrende Alder, smilende opoffrer Livet for Ven og Fæderneland, at mærke dem eens, fordi de dog Begge loe ad Døden!

Hvem der i Rom ei vilde have Ord for at billige Grusomheden mod de Christne, men saae dog gjerne, den øvedes, undskyldte sig med Straffe-Lovene, som nu engang var dem imod og ei kunde forandres, og det var naturligviis en Indvending, hvis Ubetydelighed ei kunde frelse den fra ret egenlig at sønderknuses af saa lærd og vittig en Jurist, som Tertullian. I dette Indlæg beviser han seierrig, at Straffe-Love, der ei vare stilede mod Forbrydelser, men skabde dem selv af de Christnes uskyldige Navn, var saa afsindige, at de nødvendig burde afskaffes, og minder bidende om, at man ingen Samvittighed havde gjort sig over at afskaffe gode Love, saa Nænsomheden var to Gange spildt paa de Slette.

Digitized by Google

Vi stode ellers, ved denne Leilighed, paa det mærkelige Vidnesbyrd, at Tiberius vilde indført Christus i Gudernes Tal, og at Nero var Ophavsmanden til Straffe-Lovene mod de Christne, hvis Anklagelse Tiber udtrykkelig havde forbudt. Vel har man, i vore Dage, hvad Tiber angaaer, kaldt Tertullians Vidnesbyrd i Tvivl; men hvad Sandt har man ikke kaldt i Tvivl, siden det blev gjort til det sikreste Bevis paa Sandheds-Kjærlighed at tvivle om Alt! Aldrig troer jeg, nogen kyndig og betænksom Historiker kan tvivle om, at en saa dan Jurist, som Tertullian, vel tog sig i Agt for at minde den romerske Øvrighed om en juridisk Fiends-Gjerning, som ikke var de Lovkyndige vitterlig, og hvor kan man derfor finde det underligt, at Romerne, hos hvem det var Grundsætning at tage fremmede Guder, kunde faae i Sinde at unde Christus en Plads mellem deos minorum gentium! Hvi forundrer man sig ikke heller over, at det blev ved Forslaget, og at Senatet, kun i dette ringe Tilfælde, stod paa sin Ret mod Tiberius, en Ret Tert. vittig persiflerer ved at tilføie: nisi homini Deus placuerit, Deus non erit, men dog en Ret, vore Dages Philosopher staae ligesaa hardt paa, som det romerske Senat; thi hvi nægte de Christi Guddom, uden fordi han behager dem ikke! Rettelig anmærker ogsaa Tert., at Nero ei kunde gjøre det christne Navn større Ære end ved at stille sig i Spidsen for dets rasende Fiender; thi siger Tert. fyndig: hvem kjender Nero, og kan ikke forud vide, det maa være noget saare Godt, hvad han fordømde!

End finder man her det mærkelige Vidnesbyrd, at selv Domitian tilbagekaldte sin Straffelov mod de Christne, og at mellem alle de Keisere, Romerne fandt Ære værd, var Trajan den Eneste, som ved sin, i Grunden selvmodsigende Befaling, at de Christne ei maatte opledes, men skulde, naar de angaves, dog straffes, holdte til Fiendens Side, medens derimod hverken Vespasian, Hadrian, Pius eller Verus

Digitized by Google

vilde ſtemple Straffeloven, ſom Mark Aure
Kraft, ved at tilkjende de Chriſtnes Anklagere er
end den, der efter Loven ſkulde ramme de Chr
mod dette Vidnesbyrd har man vel gjort Indv
fordi Tert. anfører, ſom Grund til Mark Aure
bekjendte Hjelp, der, ved Chriſtnes Bønner, timel
hær i Germanien, da en Regn ſlukkede dens br
lige Tørſt; men hvem kan være taabelig nok i
Juriſt, ſom Tertullian, vilde for Juriſter bet
kun 40 Aar gammelt Reſkript (literæ Marci
efter ſin Natur maatte være alle romerſke Øvri
naar det ikke var til! Naar Mirakler endelig
umuelige, og de Chriſtnes Bønner nødvendig
det jo ubehageligt nok af Philoſophen paa Thr
Vidnesbyrd om det Modſatte, men den ubehag
dog kun et ſvagt Vaaben mod et troværdigt S
man nødes da vel til ogſaa her at gribe Tvi
lade Kjends-Gjerninger ſtaae, og troſte ſig m
kun et Tilfælde, den ellers ganſke fornuftige
ſin Snert af Overtro, tog for et Underværk.
heller at nægte Smaa-Miraklerne, naar det
tilbage, hvad nytter det at nægte den Regn, de
nes Bønner, ſlukkede en Krigshærs Tørſt, na
kan nægte, der i Chriſti Navn er faldet en
nelſes-Regn paa Jorden, ſom har ſlukket ut
brændende Tørſt efter Retfærdighed, Fred
man ikke afkræfte det Mirakel ved at beraabe ſi
underlige Tilfælde i Naturen, hvi vil man da
med at bortforklare Vidnesbyrd, der, i Sar
Dette, knap er værd at nævne!

Erfaringens Vidnesbyrd om Chriſtend
Kraft til at forbedre Mennesker ogſaa i Hen
vortes Levnet, ſom falder i Øinene, dette V

turligviis langt uigjendriveligere nu, da Christendommen har skabt sine Folk af vilde Dyr, Abraham Børn af Stene, end i Tertullians Dage; men under den i det romerske Rige herskende Sædernes Fordærvelse, var Christendommens moralske Virkninger dog alt for sienspnlige, til at kunne nægtes, og medens man i det Enkelte, som Tert. vidner, heller vilde have en ukydsk Hustru, en tvivagtig Træl og en liderlig Søn, end de kun ikke troede paa Christus, end ved denne Tro for dem forbedrede, kunde dog lærde Folk ei være bekjendt at tale saa ufornuftig, og de hjalp sig da i Rom, som de hjelpe sig hos os, ved at tilskrive de Christnes Sædelære alle deres Mirakler, uden dog derfor at ville indrømme den noget Gudommeligt, da, som de sagde, Philosopherne havde lært det Samme, ligesaa godt formanet til Ærlighed, Retfærdighed, Taalmodighed, Ødruelighed og Kydskhed! Tert. spørger med Rette, deels hvorfor man da ikke tilstaaer de Christne samme Frihed for Deeltagelse i Afguds-Dyrkelsen, som de philosophiske Secter, og deels hvoraf det da kan komme, at Philosophernes Lærdomme have frugtet saa lidt baade paa dem selv og Andre; men, skjønt ogsaa vi maae forelægge vore practiske Philosopher det sidste Spørgsmaal, og efterligne det Første, ved at spørge, hvorfor man finder selv de galeste og mest umoralske Philosophemer fornuftigere end vore Troes-Artikler, maae vi dog tilstaae, at Tert. her ei har lagt Vægten paa det rette Svar.*) Der lader sig nemlig meget sige om Tider og Omstændigheder, og jeg veed ikke hvad, der kunde gjøre den ene Sædelære langt frugtbarere end alle de andre, og skjønt det kun er Snak, lader det sig dog høre; men man

*) Paa et andet Sted (Kap. XXI.) hvor han taler om Christi Guddom) har han imidlertid i saa Ord givet det rette Svar, sigende: qværite ergo, si vera est ista divinitas Christi! Si ea est *qva cognita* in bonum qvis reformatur, seqvitur, ut falsa renuntietur qvævis alia contraria.

Digitized by Google

skal spørge Godt-Folk, om de kjender nogen Philosoph, man kun behøvede at troe paa, og bindes til med et Par Ord og lidt Vand, en Mundfuld Brød og en Taar Viin, for at blive et langt bedre Menneske end før!

See, det er Knuden med Christendommen, som Fienden altid i Fortvivlelse maa gribe til Sværdet for at løse, at den ingenlunde har gjort sine moralske Mirakler, enten paa enkelte Mennesker eller paa hele Folk, i samme Forhold, som dens Moral blev tyllet i dem, men netop i et omvendt Forhold, saa jo meer man snakkede om christelige Dyder, des færre saae man. Vist nok har dette mageløse Forhold mellem Dyd og Moralisering, der sætter Christendommen i moralsk Virkning saa høit over enhver Sædelære, som Himlen er over Jorden, vist nok har dette Forhold, ved vore Dages ligesaa frugtesløse som umaadelige Moralisering i Christi Navn, vundet en Klarhed, det i Tertullians Dage umuelig kunde have; men sikkert havde dog ogsaa han gjort den Erfaring, at Christendommens moralske Virkninger ingenlunde var størst paa dem, der bedst kunde udvikle Jesu Moral, men tit langt større paa dem, hvis hele Lærdom var indskrænket til Troes-Bekjendelsen og Herrens Bøn; men det er hvad lærde Folk nødig vil troe, derfor kan de see det længe, uden at lægge Mærke dertil.

Det Øvrige af Apologien er mest en Gjendrivelse af de enkelte Beskyldninger, man gjorde mod de Christne, blandt hvilke vi her kun vil bemærke den Sædvanlige, at de kom sammen om Natten, for at bedrive allehaande Mørkets Gjerninger, navnlig: Utugt og Barne-Mord. Tert. bemærker herved iblandt Andet, at da Rygte aldrig varer længer, end til Sagen er vis, maa man høilig undres over, at et Rygte, der kun, fordi det, ved utallige Christnes Afstraffelse, aldrig bekræftedes, var blevet saa gammelt, endnu skulde staae til Troende, og at hvor utugtige man ansaae de Christne for,

Digitized by Google

saae man deraf, at man i den sidste Tid, naar man ret vilde pine dem, sendte dem til et Horehuus! Vel maae vi prise den gamle Menighed lykkelig, som saa troestig kunde opforde Fienderne til at anføre ogsaa kun et eneste Exempel paa en Misgjerning, begaaet i dens gudelige Forsamlinger; thi vi kan neppe nævne den Hellig-Aand, eller Bekymring for Salighedens Sag, uden at opvartes med en gruelig Fortælling om den Kjælling i Jylland eller Holland, der slog et Barn ihjel af Omsorg for dets Salighed, og paastod, det var af Aandens Drift. Sagen er imidlertid den, at de Gamle holdt sine Forsamlinger om Natten, fordi det om Dagen ei var muligt, og det med strængere Orden end selv vores Kirke-Tjeneste, og udelukde Sværmere af Menigheden, længe før de bleve modne til Ubaad, hos os er derimod al Kirke-Tugt lagt i Graven, og Christne maae da taale, at Alt hvad der begaaes af Folk, som bruge christelige Tale-Maader, skrives paa Christendommens Regning. Vist nok have vi, under disse Omstændigheder, al Ret til at minde den kloge Verden om, hvad den svarer os, naar vi, i Anledning af en grov Forbryder, der bekjender han har synded trygt, fordi han troede hverken Himmerig eller Helvede, klage over Atheismens Følger; thi da veed man prægtig at fortælle os, at enhver Idee kan af en Misdæder misbruges til at besmykke Lasten, uden at det paa mindste Maade er Ideernes Skyld; men vi maae aldrig vente at blive hørt af en Verden, som een Gang for alle er lukt paa det Øre, den vender til Kirken, undtagen naar der er noget Vanærende at opfange, thi da er den lydhør. Saaledes kan man tænke, den har spidset Øren, naar den i en af sine Speidere har beluret de Christne, og hørt dem, ved Nadveren, synge om Guds hellige Barn Jesus, der blev slagtet for os, at vi, ved at æde hans Kjød og drikke hans Blod, skulde have det evige Liv; thi deraf er aabenbar, ved Forvrielse eller Misforstand, det gale Rygte kommet, at vi

Digitized by Google

Christne slagtede Børn, aad deres Kjød og drak deres Blod, for at leve evindelig.

For Resten er det klart, at vi til alle dem, der korse sig over al den Immoralitet, hvortil Christendommen, med sin Forsonings-Lære og sine gudelige Forsamlinger, skal have givet Anledning, har det simple Spørgsmaal: om de virkelig troe, der er blevet mindre Moralitet i Verden, siden den christelige Kirke blev bygget, eller Mere, siden man vendte den Ryggen? Vel kan der findes dem, der glatvæk svare Ja, thi man finder Folk nuomstunder, som turde paastaae, Moraliteten steeg, selv naar ni af ti Kirker forvandledes til Tugthuse, ja som endog, naar de selv kom i Tugthuset, vilde rose sig af, at Christne var de dog ikke, Forsoning og Synds-Forladelse nægtede de dog af Iver for Dyden; men paa den Deel af Verden, der har nogen Ære at tabe, vil vort simple Spørgsmaal dog udentvivl stoppe Munden, skjøndt det naturligviis aldrig kan binde dens Hænder, der netop pleie at blive ævre til Handling, naar Munden gaaer i Baglaas.

Med Tertullians Troes-Bekjendelse seer det kun halvmaabeligt ud; da det er aabenbart, han vil kun nødig ud med Sproget, vil saare nødig, at lærde Folk i Rom skal lee ad ham, og bryder derfor sienfynlig sit Hoved med at give Troen paa den Korsfæstede igjen Opstandne, som han hverken tør eller vil nægte, ved fornem Tale om Logos, et platonisk eller dog philosophisk Anstrøg.

Det er ikke Ret af Neander, at han fortier denne mærkelige Omstændighed, især da den viser, hvor langt Tert. var fra at overdrive Realismen; og skjøndt det kun sømmer sig ilde for os at gaae strængt i Rette med Tert. for en Blyhed, hvis Magt vi af egen Erfaring kjende alt for godt, maae vi dog ingenlunde dølge, det er en stor Daarlighed, saaledes at ville pudse Troen op; thi vi vinde dog ikke Verden, som netop med Rette leer, naar vi selv ligesom flamme os ved

Digitized by Google

Bekjendelsen, og vandt vi end Verden, tabde vi dog meer end den er værd: Troens Kraft som kun følger os i det jævne Land, og flyer det Høitravende. Dette er en Sandhed, som hele Kirkens Historie bevidner, og som vi, der enten selv have været hedenske Boglærde, eller vil dog nødig staae som Tosser for dem, trænge høit til at lægge paa Hjerte, og ei undskylde os med, at det er Skriften selv, som har lært os ogsaa *philosophisk* at erkjende Dybden i de christelige Lærdomme; thi med denne Erkjendelse skal vi oplyse og opbygge Menigheden, ei glimre i Hedenskabet. Istedenfor da, at Theologerne sædvanlig have spildt Vinen paa Fienderne og ladet Vennerne tørste, skal vi gaae den modsatte Vei: polemisere med det Reelle, som er det Eneste, der staaer for Skud, og kun i Menigheden, hvor vi tør forudsætte Dette, tale Viisdom til de Vorne. I Forbigaaende kan vi vel, som Apostelen, minde de hedenske Philosopher om, hvad Poeterne have sagt, og selv Nogle af Grublerne billiget, men aldrig lægge det til Grundvold for vor Tro, eller undlade at fæste Opmærksomheden paa de to store Kjends-Gierninger: Opstandelsen fra de Døde og Dommen som derved forkyndes; thi det er klart, at er ikke Jesus opstanden, da er vor Tro ugrundet, og vort hele System, hvor smukt det end hænger sammen, et Castel i Luften.

Tertullians Vidnesbyrd om de Christnes Guds-Tieneste og broderlige Forhold havde vel ogsaa fortjent at berøres, men dog er det ingenlunde saa indholdsrigt, som man kunde vente, og jeg vil da vende mig til Skriftet imod Kjætterne (præscriptio adversus hæreticos eller: de præscriptionibus hæreticorum) som man paa Dansk kan kalde Kjætter-Afvisningen,*) da det gaaer ud paa at vise, de Christne slet

*) Neander forklarer præscriptio ved et Argument, hvorved man, uden videre at indlade sig i Sagen, afbeviiste Modpartens Klage-Ret; men egentlig var præscriptio en Excep-

ke behøve at indlade sig i nogen theologisk Tvist med dem, er vrage deres Troes-Bekjendelse.

Man finder af dette Skrift et godt Udtog hos Neander S. 311-43) og er end ikke alle de indstrøede Bemærkninger ige vel grundede, røbe de dog alle den christelige Tro og Billig-ed, man hos Nutidens Theologer sædvanlig maa savne, og ange af dem er baade saa ualmindelige og saa indlysende, at an med inderlig Glæde maa læse og underskrive dem.

Hvad nu Skriftets Hoved-Paastand angaaer: at man al-rig paa fri Haand skal tvistes med Nogen om, hvad Chri-tendom, efter Bibelen, er; men altid gaae ud fra den unæg-lige Sandhed, at Christendom er, hvad de Christne oprinde-ig have troet og bekjendt, og at derefter maa Bibelen for-staaes, om den ellers skal være christelig, denne Paastand er, om vel alle Læserne veed, nu ogsaa min, og de ønske da uden-vivl heller at høre den Berlinske Theologs end mine Tan-er derom. Det laae, siger da Neander, i Sagens Natur, t det levende Ord tidligere end Skriftens Bogstav maatte være Christendommens Kundskabs-Kilde, thi ved det le-ende Ord blev jo Menigheden baade stiftede og erholdt den øeste Underviisning, og Enhver beraabde sig naturligviis helst aa hvad han havde hørt af Apostlerne og deres egne Di-cipler, som Tilfældet var med Irenæus, der, før han endnu æste Apostlernes Skrifter, havde annammet Christi og Apost-ernes Lærdom ved mundtlig Underviisning af Apostelen Jo-hannes Discipel: Polycarp. Apostlerne skrev jo heller ikke eres Breve til enkelte Menigheder i den Hensigt, derved at abne hele Menneskeheden en christelig Kundskabs-Kilde,

tion paa Grund af Sævd, hvorved man afviste Modpar-tens Krav, og det passer her yderlig, da Tert. vil bevise, at Kjætterne intet retmæssigt Krav har paa de Christnes Navn og Bibel, som er disses retlige Eiendom. Min Hjemmel for denne Forklaring er en god Jurist.

Digitized by Google

men for at stadfæste Menigheden i den mundtlig forkyndte Lærdom, og advare dem for al Afvigelse derfra og Forfalskning deraf; men kun efter Forsynets Agt skulde disse Apostel-Skrifter til alle Tider, blive den rene, guddommelige Læres uforfalskede Kundskabs-Kilde, saa at, medens den mundtlige Fortællings Kilde i Tidens Løb stedse mere forplumredes, jo længere man kom fra Apostlernes Dage, skulde disse Evangeliets første, hvitoplyste Lærere, Guds Aands lydeløse Redskaber, selv gjennem deres Skrifter, tiltale alle Slægter. I de ældste Tider løb imidlertid begge disse Kundskabs-Kilder jævnsides, saa man øste den christelige Lærdom, baade af de apostoliske Skrifter og af den mundtlige Forplantelse i alle de i Hoved-Sagen indbyrdes enige, og især de af selve Apostlerne stiftede Menigheder, uden for Resten at paalægge Skrift-Fortolkningen noget andet udvortes Baand, da man med Sikkerhed forudsatte, at hvem der uden Fordom læste Skriften og lod den forklare sig selv, maatte deri finde de samme christelige Grund-Lærdomme, der fra Apostlerne havde forplantet sig i alle Menigheder, kun udførlig udviklede og meer befæstede. Men naar man nu havde med Gnostikerne eller andre slige Kjættere at gjøre, som ved en særdeles vilkaarlig Critik og en ligesaa vilkaarlig Hermeneutik, søgte at undgaae det i Skriften, der fældte dem; eller som paastod, de var i Besiddelse af en vis hemmelig Nøgel til Skriftens rette Forstand og den ægte Christendom, da fandt man, der, ved at beraabe sig paa Skriften, var intet Udkomme med saadanne Folk, og brugde derfor til dem det historiske Beviis, mødende dem med det eenstemmige Vidnesbyrd af alle, og da især af de apostoliske Menigheder. Denne Beviis-Maade havde allerede Irenæus anvendt, og Tertullian drev den, videre uddannet, efter Sædvane, til det Yderste, saa han, uden at indlade sig paa Forskjellen mellem Kjætterierne og Tvist-Punkterne, vilde slaae dem alle med eet Smæk, i det han viste, at de

paa ingen Maade havde Ret til at stifte en ny Christendom, paa Strid mod hele den apostolske Kirkes eenstemmige Vidnesbyrd.

Jeg har ladet Neander tale selv, for at man ei skal tænke, jeg enten har overdrevet hvad der ei hugede mig, eller selv lagt ham Noget i Munden, og jeg har i denne Henseende kun at tilføie, at Neander udtrykkelig billiger Tertullians Fremgangs-Maade, forsaavidt Talen var om de christelige Grund-Lærdomme, og misbilliger den med Rette kun, forsaavidt Tert. ogsaa i Henseende til kirkelige Indretninger, ilde gjøre den engang antagne Brug til en ufravigelig Regel. Tertullian, siger Neander herom, (S. 326-27) anmærker, at da der umuelig kan udrettes Noget med Skrift-Beviser, naar man er uenig om de kritiske og hermeneutiske Principer, og Læg-Mand kun forvirres ved saadanne Trætterier, bør man her bruge en anden Bevis-Maade, i det man beraaber sig paa den fra Christus og Apostlerne selv nedkammede Grund-Lærdom, der var eens i alle de Menigheder, Apostlerne selv havde stiftet og givet deres første Lærere, saavelsom i alle de Menigheder, der igjen vare Aflæggere af de Apostolske. Alle Menigheder tilsammentagne, danne ved denne Grund-Enighed en eneste Apostolisk Menighed, og Overensstemmelsen med denne Apostolske Menighed er derfor Kjende-Mærket paa, at man fører den ægte fra Christus og Apostlerne nedstammende Lærdom, og i al den kirkelige Mangfoldighed er der dog kun een Apostolisk Kirke. Dette er, siger Neander, upaatvivlelig aldeles rigtigt, forsaavidt Talen kun er om Enhed i Troen; thi om der da ogsaa, uden udvortes Sammenhæng med andre Kirker, dannede sig en Menighed, der øste samme Grund-Lærdom af den Hellige Skrift, var den dog ved Lærdommen indlemmet i den Apostolske Kirke; men efter Tingenes sædvanlige Gang maatte Christendoms-Sæden

Digitized by Google

dog altid middelbar eller umiddelbar udstrøes af den Apostoliske Kirke.

Lærer man nu ikke Andet heraf, saa maa maa man dog lære, at naar jeg paastaaer det Samme, som Neander bilder hos Irenæus og Tertullian, da er det ikke et mig eiendommeligt, ravgalt Indfald, men den christelige Kirkes oprindelige Grund-Sætning, der til en Tid gik i Forglemmelse, men er blandt Andet af de Berlinske Theologer, Marheineke og Neander, opfrisket i Tydskland, før jeg strøbde at give den gjældende i Danmark, og man maa da vel indsee, hvor vil andet til at kuldkaste den, end fornemme Skulder-Træk, den barnagtige Snak, at jeg er blevet catholsk, som om ikke alle Christne skulde være Catholiker, naar Catholicismen er den ægte Christendom, og som om det ydermere var Løgn, hvad dog unægtelig er sandt, at alle de, der vedkjende sig den Augsburgske Confession, derved erklære sig for ret troende catholske Christne. Kan eller vil man dog ikke indsee, hvad der er soleklart, at naar man, som Tilfældet var i den Lutherske Menighed, er enig om, at den samme Lærdom som findes i den Apostoliske Troes-Bekjendelse, findes ogsaa i Skriften, og er den christelige Grund Lærdom, at da kan det lettelig ansees for unyttig Ord-Strid, enten man skal udlede Grund-Lærdommen af Troes-Bekjendelsen eller af Skriften; men at saasnart man paastaaer om den Lærdom, de Christne bestandig have troet og bekjendt, at den enten slet ikke eller kun halvveis findes i Skriften, at da maa det nødvendig blive Troes-Bekjendelsen, der afgjør, hvad der i Grunden er Christendom, saa vist som det, de Christne fra Begyndelsen har troet og bekjendt, og intet Andet, er den ægte sande Christendom. Naar man derfor sammenblander denne Troes-Bekjendelse med alle de løse Rygter og falske Opdigtelser om den Apostoliske Christendom, som i Pavedommets Mørke gjaldt for Troes-Artikler, da røber man aabenbar den

Digitized by Google

ved enten grov Vankundighed eller det som værre er; thi vi vede jo alle, at denne Troes-Bekjendelse, der, gjentaget ved enhver Daab, umuelig uden høirøstet Modsigelse kunde forfalskes, at den har et saa eenstemmigt, skriftligt, historisk Vidnesbyrd fra de ældste Tider, at skulde det ikke staae til Troende, da havde vi ikke et eneste troværdigt Vidnesbyrd enten om Skriften eller om den oprindelige Christendom, og rættedes da derom, som om Keiserens Skjæg. Lader det ig nu, uden at trodse hele Kirke-Historien og berøve det Ny Testamente al Troværdighed, umuelig nægte, at den Apostoliske Troes-Bekjendelse, eller de tre Troes-Artikler i Luthers Cathechismus, udtrykker den oprindelige altsaa uforanderlige Grund-Lærdom i Christenheden, da lader det sig aabenbar ligesaalidt nægte, at Skriften, for at kunne bruges til Kundskabs-Kilde for den christelige Theologie eller videnskabelige Christendom, nødvendig maa fortolkes og forklares i Overensstemmelse med Troes-Bekjendelsen, da enhver anden Fortolkning og Forklaring, den være i Øvrigt, om man vil, guddommelig, dog uden al Modsigelse er uchristelig: strider imod Christendommen, ved at stride mod Troes-Bekjendelsen. Klager man da desuagtet over, at Troes-Bekjendelsen er et utaaleligt Baand paa Skrift-Fortolkningen, da er det uhyre barnagtigt; thi enten maa man jo forklare Skriften christelig, eller skille den fra Christendommen, og troer man da i Skriften at have fundet en guddommelig Aabenbaring, der strider mod de Christnes Troes-Bekjendelse, behøver man jo blot at give Slip paa det christne Navn, for at have Lov til, paa eget Ansvar at fortolke og forklare Skriften saa frit eller saa tvungent, saa ret eller saa vrangt, saa østerlandsk eller vesterlandsk, som man kan ønske. Kun saalænge man vil hedde Christen og christelig Theolog, er det en Selv-Følge, at man i al sin Tale om Christendom maa lægge den christelige Troes-Bekjendelse til Grund, og forudsætte, at Skriften, rigtig for-

Digitized by Google

staaet, stemmer dermed overeens, og hvem der vil det En men ikke det Andet; vil hedde Christen og christelig Theolog men ikke være det, kan dertil umuelig have nogen gyldig Grund, end at det christelige Navn maaskee hænger uadskil lig sammen med hans verdslige Fordeel, som han ikke for sin Overbeviisnings Skyld vil opoffre; men vil han ikke engang selv opoffre Noget for sin uchristelige Skrift-Fortolkning, hvor kan han da vente, at den christelige Kirke skal opoffre sig for samme, hvad den jo maatte, naar den taalde aabenbar uchristelig Skrift-Fortolkning i sig. Da Concilierne, og end endnu mere Paverne, gjorde hele deres Theologie til Chri stelige Troes-Artikler, og fordrede, under Bands Straf, Skriften skulde forklares derefter, da havde Theologerne Grund til at klage over utaalelige Baand, og endnu efter Reformationen, naar Reformatorernes Theologie heel og holden blev gjort til Fortolknings-Regel, kunde de med Rette sagt, at Baandet var strammere end nødvendigt, og burde løsnes; men hvem der protesterer mod det Baand, der ei kan løses uden dermed at opløse det christelige Troes-Samfund, maa jo dog nødvendig selv vide og indsee, at han protesterer med Christendommen, og kan da umuelig hos nogen oplyst Chri sten finde Medhold. Betænke vi nu derhos, at Theologerne nuomstunder ere høist uenige om Skriftens Canon, dens Text og Fortolkning, og kun nogenlunde enige derom, at Skriften ikke skal forstaaes ordret, men efter Noget, man kalder sin egen Fornuft, kan kun rigtig forklares af lærde Folk, og at selv mellem dem nødvendig et Tvistens Æble; betænker man det, og den deraf i det mindste hos Lægmand nødvendig flyden de Tvivlraadighed om hvad der er Christendom: hvad man skal troe, for at have en Christens Salighedshaab, da er det jo aabenbart, at nu, i alt Fald, maatte enten vort Troes-Samfund opløses, eller vi udenfor Skriften maatte finde den Foreningspunkt, vi i Skriften sienlynlig ikke længer har, og

Digitized by Google

denne Forenings-Punkt udenfor Skriften kan umuelig findes uden et af to Steder: enten i en enkelt Mands eller Tidsalders Theologie, eller i den oprindelige Troes-Bekjendelse. At nu Hiint er Pavedom, og Dette Christendom, lader sig neppe modsige, og hvem der for Alvor vil være Christen, kan i alt Fald umuelig betænke sig paa Valget mellem en enkelt Theologs og hele Kirke-Historiens Autoritet. Om man derfor end troede, ei blot selv af Skriften at kunne overbevise sig om, hvad der er Christendom, og hvad hver Christen skal troe og bekjende, men ogsaa at kunne gjøre sin Skrift-Fortolkning gjældende i hele Christenheden, maatte man dog som Christen, sørge dybt, fordi det var Enhver umueligt at give hvert Medlem af Menigheden de Kundskaber og det Syn, hvorpaa hans Overbeviisning grundede sig, og det er da vist ingen vanvittig, men en ægte christelig Glæde, jeg føler over den Opdagelse, at den Apostolske Troes-Bekjendelse giver den hele Menighed fuldgyldig Sikkerhed for, hvilke de christelige Grund-Lærdomme er, og hvordan Bibelen skal christelig fortolkes. Opdagelsen er langt fra at kunne gjøre Nogen stolt; thi den gjør os netop i Kirken alle lige, og den var saa nem at gjøre, at man kun maa forundre sig over, det nogensinde blev en Opdagelse; thi at den Troes-Bekjendelse, der uafbrudt, fra Arilds-Tid er forplantet i Kirken, er, som et kort Begreb af Christendommen, lært alle Hedninger, affordret ved Daaben, lagt til Grund for Børne-Lærdommen, og afsynges endnu hos os hver Hellig-Dag i de faste Psalmer: Alene Gud og Vi troe, at den er og maa bestandig blive Grundvolden baade for den christelige Tro og Skrift-Fortolkning, det er en saa ligefrem og indlysende Sandhed, at man neppe skulde troe, den behøvede at siges to Gange, for at vinde alle baade lærde og læge Christnes Medhold. Naar det da for Øieblikket synes, som den for Danske Boglærde er et Paradox, de, som gode Protestanter, ubetinget maae forkaste, da maae de Danske Boglærde

Digitized by Google

enten have forsvoret Oplysning, eller det maa være et optisk Bedrag, der med det Første opløser sig i sit Intet; thi Sagen er aabenbar saa soleklar, at om end al Verdens theologiske Professorer derfor vilde stævne mig som Injuriant, maatte jeg ligefuldt paastaae, at alle de Skrift-Kloge, der ikke vil lade den Apostoliske Troes-Bekjendelse gjælde for Troes-Regel, og for Christendommens første Kundskabs-Kilde, hvorefter Skrift-Fortolkningen skal rette sig, er, vitterlig eller uvitterlig, den christelige Kirkes Fiender, og jeg er aldeles vis paa, at om saa end denne min Paastand blev mortificeret af al Verdens Domstole, skulde den dog ei blot overleve mig, men som den christelige Kirkes uforanderlige Grund-Sætning, ogsaa Hans Komme, der gjør Ende paa al Tvist saavel om Sandhed selv, som om den sande Christendom!

Mærkeligt vil det være for Mange, af Tertullians Afviisning, at see, hvor aldeles de gamle Kjættere bar sig ad med Skriften, ligesom vore rationalistiske-Theologer: vragede efter deres eget critiske Skjøn, de Bøger og Læsemaader, der ei stod dem an, pinde deres egne Meninger ind i Skriftens Ord, for med Bram at udlede dem deraf, og hjalp sig, naar det kneb, med den Udflugt, at enten havde Apostlerne ikke forstaaet Jesus, eller de til Indviede havde forkyndt en høiere Lære, end deres Skrifter udsige. Endogsaa vore Rationalisters topmaalte Daarskab, at udgive Christendommen for Noget, de endnu lede om, men som de dog godt kan lære af, endog den vil man finde bestridt og beleet af den vittige Kramer, og det kan da ligesaalidt være for Nyhedens som for Viisdommens Skyld, man vælger dem til sine Lærere i Christendommen, der selv bekjende, de veed ei, hvad Christendom er, men venter med det Første at faae det bragt, om ikke just til Viished, saa dog til en større eller mindre Grad af Sandsynlighed.

N. F. S. Grundtvig.

Religionsphiloſophie von C. A. Eſchenmayer, Profeſſor in Tübingen. Erſter Theil. Rationalismus. Tüb. 1818. Zweiter Theil. Myſticismus. ib. 1822. Dritter Theil. Supranaturalismus. ib. 1824. 8. (90 Bogen. 5 Rthlr. 22 Gr.)

Endſkjøndt i den ſenere Tid flere Forſøg til at opſtille og conſtruere den Videnſkab, ſom ogſaa det foreliggende Værk beſkjeftiger ſig med, ere traadte frem for Lyſet, ſaa er dog Begrebet af en Religionsphiloſophie, dens egentlige Opgave, Omfang og Grændſer, ved diſſe endnu ingenlunde faſtſtillet. Naar Koppen taler om en Chriſtendoms-Philoſophie,*) ſaa mener han aabenbart dermed kun at ville fremhæve de philoſophiſke Elementer, ſom Chriſtendommen indeholder, for den almindelige Anſkuelſe, uden derved at udelukke den Hensigt, ſom han deler med mange heelt uphiloſophiſke Hoveder, at forene det Modſtræbende paa Speculationens Vei med Philoſophien, eller og at nedſlaae det ſom en Ting (ſom noget Ikke-philoſophiſk og følgelig Ikke-realt). Saaledes gaaer Chriſtendommens Hiſtorie op, eller meget mere under, for ham i betydningsfulde Myther; det egentlige Myſterium (ſom f. Ex. Jeſu Chriſti reale Nærværelſe i Nadveren) begriber han ſom et Symbol; og Reformationen er ham kun en Udryddelſe af det Mythologiſke, ſom i Middelalderens Tid havde ſnoet ſig om Kirkemuren. — Som bekjendt var Jacobi, hvis Diſcipel Koppen bekjender ſig at være, blandt alle nyere tyſke Philoſopher den, hvis Synsmaade heldede meeſt til Troen; han erkjendte i det mindſte Følelſens Realitet og vovede — i Modſætning til den potentſerede Idealisme, ſom da truede

---

*) Philoſophie des Chriſtenthums von Fr. Koppen. 2 Thle. Lpz. 1813. 1815.

Digitized by Google

med at udtørre alle det aandelige Livs Kilder — det sin Ord: "Jeg er ikke, og jeg vil ikke være, naar Han ikke er. Derfor er mit og min Fornufts Løsen ikke: Jeg, men Mer end Jeg, Bedre end Jeg, en ganske Anden! Saaledes lærer min Fornuft mig instinktmæssig: Gud. Med uimodstaaelig Magt viser det Høieste i mig, hen paa et Allerhøieste over og udenfor mig; det tvinger mig til at tro det Ubegribelige, ja det i Begrebet Umulige, i mig og udenfor mig, af Kjerlighed, ved Kjerlighed." *) Men trods Jacobis redelige Kamp mod den falske Viden (imod hvilken han satte en Ikke-Viden som sin Philosophies egentlige Character), trods det frappante divinatoriske Blik hos ham, hvor han mere end nogen anden af sine Med-Philosopherende i Die for Tidens og hele dens Livs-Betragtnings Brøst, kunde dog det, hvad han kaldte Troen, ingenlunde fordrages med det hvad Aabenbaringen kalder saa: det var og blev kun en Ikke-Viden, en aandelig Torst, som lod haant om den Lede, hvoraf den alene kunde slukkes. Derfor var den eenfoldige Asmus-Tros ham i Hjertet en Forargelse; og saa lidet han forresten vilde gjøre den gode Claudius leed af *hans* historiske Christus, kunde han dog ikke undlade med en *Slags* Stolthed at tilstaae sig selv, at han ikke trængte til en saadan menneskevorden Frelser, ja gik endog saa vidt, at han tilsidst i Aabenbarings-Troen kun saae en religiøs Materialisme. **) Ogsaa hos Jacobi er altsaa aabenbart Ideen, som Væsenet, skarp afskildt fra Historien, som det i sig Væsenløse; og var han kommen til selv at sammensætte de mangfoldige adspredte Materialier til en Religionsphiloſophie, hans Skrifter indeholde, havde de alle maattet ordne og sige sig efter dette Schema. — I Jacobis Aand skrev Kajetan

*) F. H. Jacobis Werke. 3ter Band S. 35.
**) l. c. S. 286 f.

Digitized by Google

Weiller fine alt for lidet bekjendte "Ideer
Troes Udviklings-Historie;"*) og skjøndt han
maatte holde paa den Skilsmisse mellem Ji
som de tydske Philosopher siden Kant spntes
som Videnskabelighedens Symbolum, er dog
de store historiske Masser hist og her lykkets
Begreber, som ere opstaaede paa Aabenbaringer
stillede i deres rette Lys. Paa andre Steder
man tydeligt den forskyggtigende Kraft af de J
fætninger, han havde tilegnet sig; Ideen om
Aabenbaringsanstalt er ikke bleven ham klar,
men altsaa for ham en idealsk, som Hedenskab
kegemlig Udtydning af de evige Ideer.

Hvad vi savne ved alle disse Forsøg til
Religionsphilosophie er klart. De søge nemlig
gelse mellem menneskelig Viden og guddomme
i Begrebets Sphære, hvilket ei er muligt, med
baringen aldeles skulde fornægte sin positive
blive et blot Reflex af Ideerne. Og dog er
protestantiske Skole i den tyske Philosophie,
Skin af Rimelighed kunde gjøre hiint Forsøg:
tiske Idealisme gik Begrebet af Aabenbaring u
solute Viden, og i den Schellingske dynamisk
phie blev det blot et Udtryk for den evige L
Værende i et Vordende. Med en dobbelt høi
der derfor nærværende Prof. Eschenmayers A
først fordi Forf. selv har deeltaget i de sidst
Omvæltninger i Tyskland og fra Aarhundred
ved Tale og Skrift virket paa sin Tidsalder; i
fornemmelig, fordi det religiøse Element hos h

*) Ideen zur Geschichte der Entwickelung des
bens von A. Weiller. 1r. Thl. München
Thl. ib. 1812. 1814. 8.

den Subsistents, det savnede hos hans Forgjængere, i det han med oprigtig Hu hylder Evangeliet og i dets aabenbarede Sandheder med Rette erkjender den eneste Grundvold for al Oplysning om de guddommelige Ting. Og ligesom nu den verdslige Viisdoms Vidnesbyrd for Aabenbaringens Herlighed overhovedet ikke er at forkaste, saaledes bliver det af stor Vægt, naar Philosophien, som hos denne Forf., af fri Drift giver det høiere og evige Lys, der udstrømmer fra Christendommens Mysterier Ören, naar den menneskelige Aand med hele sin Rigdom dog bekjender sig at være fattig for Gud og Hans Naades Fylde, naar det Aandige først i det Aandelige gjenfinder sig og sin sande Natur. Ja dette Vidnesbyrd bliver desto vægtigere, jo større Lognens Magt er, som den besnærer Mennesket fra Erkjendelsens Side, jo lettere det er netop i disse Regioner at forveksle den falske, indbildte Universalitet med den sande, oplevede; og jo mere gigantisk Kampen er, naar Sjelen river sig los af Videnskabens Egoisme for ved Troen at vorde beslægtig i et høiere Liv.

Saaledes er dette Eschenmayerske Værk os et kjærkomment Pant paa den nye og i Sandhed frie Aand, der visselig vil vaagne, om den ei allerede er vaagnet, i Videnskaben, saasandt som den Kamp, Christendommen nu kjæmper, ei er eller kan blive forgjeves. Thi ligesaalidet som nogensinde den sande Viisdoms-Elskende ømmede sig ved at bøie sit Hoved under Aabenbaringen, ligesaa vist skal Christendommen rejse Hovedet paa alle sine frie Sønner og klarne deres Øine, saa selv Erkjendelsens Høie og Dale vorde for dem som omstrømmede af et himmelsk Lys. Umulig kan da den Aand, som har erkjendt og tilegnet sig denne Sandhed, i Hovedsagen have Uret; og om da end i adskillige Stykker noget kunde være at udsætte paa det Værk, hvorover vi have foresat os at give Læseren en sammentrængt Udsigt, saa maa det dog alt være af Ting, hvorom christelige Vogtærde kunne være uenige, uden

Digitized by Google

at Troens Enhed lider nogen Brøst derved.
ord gaae vi til Værkets Bedømmelse, og frygt
for, at den gode Eschenmayer vil forekaste os
Recensenter hidtildags, at vi ei kunne eller v
jordiske Videnskabs Gosen og de brede Lander
gelose Horizont paa Bjerget, hvortil unægt
Stier føre.*) Nei! meget mere, det er netop
rene Bjergluft, at skifte et alvorligt og fort
ham om de Gjenstande, som udgjøre hans
Betragtning. Men, for at sætte Læseren paa
veau, er det fremfor alt nødvendigt, at føre
som Eschenmayer er gaaet, indtil han kom, so
tæller os, over paa den anden Bredde.

Med Henrik Steffens og andre stor
Eschenmayer i Begyndelsen af dette Aarhund
Ideen om et præsens numen i den menneske
og som Grundskr snarlig ledet til Identiteten
dende og det Erkjendte som Philosophiens na
lat, forsaavidt den ei vil være en Søgen om
struction af Sandheden. At der for Naturphil
ben laae en dyb Alvor til Grund, at en K
sammenbinde Livets polariske Differents i T
formælede sig dermed, hvo vil nægte det? Og
dre sig over, at de meest begavede Mænd, for
sitive og Historiske ved Tidens Retning forlæ
sin Betydning, forenede sig om i denne ideale
heds Absolute, at erkjende det Høieste? Især
veiende Natur-Betragtning maatte finde sig all
ved denne Løsning af Problemet. Som et me
byrd baade om Sandhedens Kraft til at gj
Kjerlighed til denne (Livets, ei Systemets) Sa

*) Religionsphilosophie 3ter Thl. S. IX.

derfor ansee Eschenmayers i Aaret 1803 udgivne Skrift: "Die Philosophie in ihrem Uebergange zur Nichtphilosophie." Han skiller sig heri paa det høitideligste fra Naturphilosopherne og den deus factitius, som de havde opstillet i det Absolute. "Det Absolute," siger han, "er kun Speculationens Culminationspunkt, og begrændser Erkjendelsens Sphære; men hvad der ligger derudover er ei længer Gjenstand for nogen Viden, men alene for Troen, er — Ikke-Philosophie. Erkjendelsen og Troen forholde sig til hinanden, som Polerne af en synlig og usynlig Verden; hvad der er i den synlige Verden kan kun erkjendes ved Forestilling, Begreb, Idee, hvad der i den usynlige, er kun forhaanden ved Aabenbaringen. Det store Vendepunkt mellem begge Sphærer — den Hinsides og den Hersides — er det Absolute; men Grændselinien er skarp draget, fordi ingen Speculation bringer os ud over dette Punkt; tvertimod den ringeste Speculation fordærver Troens Reenhed, og den dybeste Speculation bryder sin Kraft mod den. Der gives altsaa hverken en Forstands- eller en Fornuft-Troe, men kun en Aabenbarings-Troe, og Theologien, som dennes Depositær, er det, som Ikke-Philosophien skylder sin Gjenoprettelse, efterat Speculationen først har gjennemlæbet sin fuldstændige Kreds." — Man vil i disse Hovedsætninger af Eschenm.'s System, som han videre udviklede og oplyste ved to i de næstfølgende Aar udgivne Skrifter,*) ikke blot erkjende en negativ Stræben efter at tilbagevise Philosophien inden sine Skranker, men tillige et positivt Forsøg paa at construere en christelig Videnskab. Ogsaa det ere vi fuldkommen overbeviiste om, at hvert enkelt Træk af disse Undersøgelser stod prentet levende i Forf.'s Sjel, og at en langt høiere Trang, end den, som skrivende Individuer i Almindelig-

*) Der Eremit und der Fremdling. Gespräche über das Heilige und die Geschichte. 1805. Einleitung in Natur und Geschichte. 1r. Thl. 1806.

Digitized by Google

ighed føle til Meddelelse, fremkaldte Fremstillingen deraf. Forklarligt var det fremdeles og vel at billige, at Eschenm. fremfor alt søgte om Grændsen mellem Viden og Troen; thi kun saaledes kunde han sætte sig i Ligevægt med Speculationens Fordringer, da hele den foregaaende Philosophies Retning, fra Kant af gik ud paa at nedbryde denne Grændse, men ligesaa lidet kunne vi paa den anden Side dølge, at en falske Constructionsmaade af de aabenbarede Sandheder, som han havde foresat sig at bekjæmpe, dog ogsaa har sin Deel i hans Fremstilling, at han ingenlunde i disse Skrifter har rigjort sig fra det væsenløse Spil med logiske Formler, som man ei uden Grund lagde Naturphilosophien til Last, og at følgelig — uanseet, hvorvidt Opgaven forresten maatte være løst fyldestgjørende eller ikke — den Maade selv, hvorpaa Løsningen skulde frembringes, her i det mindste, i de første Forsøg, ikke er klar eller adæquat. Naar Erkjendelse og Tro virkelig staae i et saadant Forhold til hinanden, at der til at opfatte begges Gjenstande udfordres særskildte Organer, saa synes deraf ligefrem at følge, at ogsaa Deductionsmaaden af begges Indhold maa blive heelt forskjellig, eftersom det Lys et beskaffent, der oplyser de tvende Sphærer. Erkjender man en Grændse for Speculationen, saa kan de Formler, som ved den alene ere givne, ei heller have nogen, endog blot billedlig, Realitet paa et Gebeet, hvor den, som man tilstaaer, ikke har hjemme, men tvertimod maa som en fiendtlig Magt forvises fra. Men en saadan Realitet synes nu Esch. unægtelig at indrømme den, naar han f. Ex. efterat have poneret Legemet som det Endeliges, Forstanden som det Uendeliges, Fornuften som det Eviges Potents, endnu over disse antager som det sidste Led i en speculativ Tetraktys hvad han med et aldeles vilkaarligt Navn kalder det Saliges Potents (eller Sjælen, som Saligheds Evne), af hvilken Troens Sphære skal omskrives og opfyldes; naar han fremdeles sætter Gud

Digitized by Google

som Asymptoten af det Saliges Potents;*) naar han endelig i Analogie med disse Potentser beskriver som de troende Troens Tein, Aabenbaringen gjennemgaaer: Faber, Søn og Aand, og mener, at Faderen betegner Salighedens Potents, Sønnen det Evige i Fornuften, Aanden det Uendelige i Forstanden.**) — Sammenholder man paa den anden Side med disse Udsagn, hvori Ingen kan see andet end et stort Misgreb af Speculationen, andre Træk i Bogen, hvoraf en klar og eenfoldig Bekjendelse lyser frem, som f. Ex.: "at ligesom den absolute (høieste philosophiske) Erkjendelse gaaer over til Andagt og Troe, saaledes det i sig selv fattige Begrebs-Sprog i denn høiere Sphære til Vøn,"***) "at den Gud, som vi tilbede med Folket, ingenlunde hverken er et Idol af Forstanden eller et Ideal af Fornuften," †) "at det Salige i os, Troens Skat, er et fælles Gode for alle, Læg som Lærd, Viis som Uviis, et Gode, som uafhængigt af Fortjenester og Talenter og Speculation alle have lige Lod i;" ††) saa er det aabenbart, at Esch. i de Skrifter, hvilke han selv betragter som Indvielsen til sit Kald som Religionsphilosoph, har beskrevet os den Kamp, som den christne Troe i ham havde at bestaae med denne Verdens Viisdom. Umiddelbart derpaa leder os og den Paastand: "at Troen først træder ind, efterat Speculationen har gjennemløbet sin Kreds;" thi denne Sætning, langt fra at indeholde nogen almindelig Beskrivelse af Troens Genesis, kan kun i Philosophens Mund, der kjæmper for Troens Gode, have Gyldighed. Imidlertid holde vi fast ved denne Betragtning, som den eneste, der kan lede os sikkert i en Behem-

*) Die Philosophie in ihrem Uebergange zur Nichtphilosophie S. 50 ff.
**) l. c. S. 37.
***) l. c. S. 35.
†) l. c. S. 106.
††) l. c. S. 42. 45. 87 f.

Digitized by Google

melse af det foreliggende Værk; thi deraf, hvorledes og hvorvidt Forf. har bestaaet denne Kamp mod det philosophiske Videnskab, maa Dommen afhænge, hvorvidt han i sin Fremstilling af en Religionsphilosophie har fyldestgjort Christendommens og Videnskabens Fordringer.

(Fortsættes.)

Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus. Af Dr. H. N. Clausen, Prof. i Theol. ved Kjøbenhavns Universitet. Kbh. 1825. 55 Ark. 8. 6 Rbdlr.

Fortsat.

I. Retfærdiggjørelse. Troe og gode Gjerninger.

Forfatteren tilstaaer ved Behandlingen af dette Læresytke, at det tilligemed Læren om Sacramenterne udgjør det egentlig Distinctive imellem den romerskkatholske og den protestantiske Kirke, ja hvad mere er, og hvad vel næppe nogen vil forbre tilstaaet af ham, at disse Artikler for enhver Kirke maae være de væsentlige og charakteristiske (S. 382). Thi skal Kirke, efter Forf.'s Definition (S. 1) betyde "ethvert Samfund til at fremme almindelig Religiositet," hvad Sandsynlighed er der da for, at netop disse skulde blive articuli distinctivi i alle Samfund af den Natur? Sæt f. Ex. at Rationalisterne fik i Dag eller i Morgen det Indfald at constituere sig selv som en Kirke, hvad vilde vel Sacramentet gjelde dem andet end for et Tegn, og Retfærdiggjørelsen af Troe eller af Gjerninger (hvis disse Formler skulde forekomme i et saa purificeret System) andet end for amphiboliske Udtryk af den Sætning om "Lykkaliggjørelse ved Dyd," men ingen af Delene og vel for nogen distinctiv Artikel?

Digitized by Google

Men paa den anden Side paastaaer vor Forf, at beg
de kirkelige Fremstillinger af ovennævnte Læreslykke er Løg
og Sandhed, alt eftersom man vender det; Løgn, fordi inge
af Kirkerne "heri har villet acquiescere ved Skriftens Anvi
ning" (S. 421), men begge have opstillet egne speculativ
eensidige og altsaa falske Theorier, hver paa sin Viis og fr
sit Synspunkt, derover; Sandhed, fordi "det med Føie ma
kunne antages, at den christelige Charakteer ikke gan
mangler i nogen af disse Theorier, at begge ikke alene fin
Tilhold i enkelte Skriftsteder, men at de, ved at tages i
bedste Betydning, kunne blive rigtige Udtryk for Christen
mens moralske Idee" (S. 392, 393). Uagtet vi nu sl
indsee Beføielsen til den sidste Antagelse eller Grunden
den første, hvad den protestantiske Kirkes Lære angaaer, h
netop i at acquiescere ved Skriftens Anviisning, i dette som
alle Hovedstykker af christelig Lærdom, har udpræget sin Ch
rakteer, saa finde vi det dog meget rimeligt, at Forf. m
komme til dette Resultat, da han forudsætter denne Differ
mellem Kirke-Lærdommene som begrundet i Skriften, der, e
ter hans Mening, snart skal fremstille Guds Velbehag og de
evige Salighed som Frugt af Troen, snart som Frugt a
Gjerningerne (S. 424). Da Forf. saaledes beskylder Skri
ten (den eneste Troesnorm, hvis Ene-Guddommelighed, ef
ham, er Protestantismens Princip!) for haandgribelig Selvm
sigelse — thi burde den ikke, hvis den indeholder en guddomm
Aabenbaring, er tilstrækkelig i sig selv og klar ved sig selv, v
alle de Steder, hvoraf Mistydning nødvendig, ogsaa e
Forf.'s Tilstaaelse, maatte være og var Følgen allere
Apostlenes Dage (S. 425), have tilføiet en Correction, s
fremstillede den egentlige Identitets-Formel for begge disse
Reflexionens Standpunkt nødvendig differerende Udsagn? —
saa bliver Spørgsmaalet her for det første slet ikke det: h
den protestantiske Kirke Ret imod den romersk-katholske (i h

Digitized by Google

Praxis i det mindste Gjerningerne ere Kronen og Troen kun som en enkelt Straale af samme, men ei det indvortes fra til evigt Liv bannende Princip), ei heller endnu det: har den protestantiske Kirke paa en consequent Maade udledet sin Theorie af Skriften; men allernærmest dette: har Skriften i dette Hovedstykke modsagt sig selv eller ikke? I dette Spørgsmaals Besvarelse ligger da tillige Deductionen af det skriftmæssige Begreb af Troen, og den dybe foreløbige Apologie for den protestantiske Kirke, som alene vedkjender sig dette Begreb, mod Prof. Clausen. Den naturlige Orden fører os altsaa atter til først at tale om Skriftens Lære, dernæst om den protestantiske Kirkes paa dennes Udsagn byggede Lære, endelig om Prof. Clausens uskriftmæssige og urikkelige Lære.

1. Den første Enantiophanie finder Forf. allerede i Frelserens egne Udsagn. Exempelvis hensætter han følgende Dobbeltpar. Af Johannis Evangelium 3, 18 ("Hvo som troer paa Ham, dømmes ikke; hvo som ikke troer, er allerede dømt, fordi han ikke haver troet paa Guds eenbaarne Søns Navn") og 17, 3 ("Dette er det evige Liv, at de kjende dig, den eneste sande Gud, og den, du haver udsendt, Jesum Christum,") i hvilke Steder det evige Liv udtrykkelig fremstilles som staaende i det nøieste Forhold til Troen paa Christum. Af Matthæi Evangelium 7, 21 ("Ikke enhver, som siger til mig: Herre! Herre! skal komme ind i Himmeriges Rige, men den, som gjør min Faders Villie, der er i Himlen") og den Perikope, hvori Herren beskriver sin Aabenbarelse paa Dommens Dag og den evige Skjønnelse, som ved denne Dom vil fuldbyrdes mellem Gode og Onde (Matth. 25, 31 ff.). I hvilke sidste Steder Forf. altsaa klarligen vil have den Mening lagt ind, at det evige Liv er en Frugt af Gjerningerne. Hvorvidt han staaer til at tiltræde som Skriftfortolker, skulle vi nu strax prøve, og Evangeliet selv skal være vor Prøvesten (thi ingen anden Grund vi som troende Christne) — men først

Digitized by Google

ville vi give den af Forf. paaberaabte Enantiophanie al den Vægt, den kan faae, og kalde altsaa endnu eet af de allerklareste og uimodsigeligste Steder til Hjelp. For Frelseren — Menneskens Søn, hvem al Dom, som han selv vidner (Jo. 5, 27), er given — blev optagen til Himlen, talede Han disse Ord blandt andre til sine Disciple, de sidste forend Forjættelsen af Undergaverne: "Hvo som troer og bliver døbt, skal blive salig; men hvo som ikke troer, skal fordømmes" (Marc. 16, 16), til hvilke Ord det forstanførte Sted hos Johannes Evangelisten kan betragtes som en oplysende Commentar. Naar Menneskens Søn altsaa, spørge vi, kommer til Dommen og vil dømme Jordrige med Retfærdighed, til da dette Udsagn gjelde eller ikke? Skal det gjelde, som vi som Christne ei kunne tvivle om, saafremt det er et Udsagn af vor Frelsers Mund, og vi i det Nye Testamente have et ubedrageligt Guddoms-Ord, en Norm for vor Troe, saa er Prof. Clausens Exegese af Matth. 25, 31 ff. falsk og løgnagtig; thi efter den maatte Frelseren paa Dommens Dag gjøre dette Udsagn, som da, hvis ellers nogensinde, skulde opfyldes, til Løgn, og tilmaale Menneskene Salighed og Fordømmelse efter de Gjerninger, de have øvet. O! grændseløse Forblindelse, som saaledes har bemestret sig de vantroe Skriftkloge i vore Dage, at de lægge deres egen selvmodsigende Tænkning ind i Evangeliets klare, enfoldige Ord, og nu trodsende opfordre, hvem der kan det, uden Hjelp af deres smaalige Klogt, til at løse disse Modsigelser, som kun have hjemme i deres eget Hoved! Sist skulde Frelseren for alle dem, der ventede paa Hans Tilkommelse, vidne, at hvo som ikke troer, bliver fordømt; og her ved Hans Tilkommelses Herlighed skulde Han ei kræve mindste Rede for Troen, men lade Gjerningerne gjelde som fuldvægtigt Vederlag for Salighed! Lad os de nærmere tage disse Ord i Overveielse, hvor Dommens Dag beskrives ved Herrens synlige Aabenbarelse med alle de hellige,

Digitized by Google

dvalgte Engle, og see, om det virkelig forholder sig saa, at Saligheden i disse fremstilles som en Frugt af Gjerningerne. "Jeg var hungrig," siger Frelseren til de "Velsignede, som Riget var beredet fra Verdens Grundvold af," "og I gave mig at spise; jeg var tørstig, og I gave mig at drikke; jeg var fremmed, og I herbergede mig; jeg var nøgen, og I klædede mig; jeg var syg, og I besøgte mig; jeg var i Fængsel, og I kom til mig." Er det da ei Gjerninger — vil man sige — ei Kjerligheds-Pligter, hvis Øvelse og Opfyldelse Christus her tildeler Saligheden som Løn? — Lad saa være — skjøndt om Lønnen ville vi slet ikke tale, naar vi rettelig have forstaaet den Lignelse om Arbeiderne i Viingaarden (Matth. 20, 1 ff.), og ihukomme Herrens Ord: "Naar I have gjort alt, hvad der var eder befalet, da siger: Vi ere unyttige Tjenere" (Luc. 17, 10) — men har man da vel betænkt, hvad det vil sige at klæde den nøgne, optage den huusvilde, bespise den hungrige Christum? Vise ei allerede Ordene i Herrens Mund, at det kun er Gjerninger, øvede i Hans Navn, hvorom Talen er? Men i Hans Navn det er: ved Troen paa Ham som Forløser og Saliggjører; thi uden Ham kunne vi intet gjøre (Jo. 15, 5). Betænkte man dette rettelig, da vilde man vel ei tillægge vor Saligheds Fyrste og Herre en Selvmodsigelse, og lægge ham en Sætning i Munden, som nødvendig maa undergrave Hans Religions Grundvold; thi dette er aabenbart Troen paa Ham som Forløser. Saa vil man da og let finde, at det er daarligt, her at tænke paa Gjerninger som Saligheds Rod, naar Han i Tanken udelukkes, i Troen paa hvem de ere øvede, om hvis hellige Aand og Kraft de ere Vidnesbyrd. Desuden taler jo Frelseren her til troende Christne, til saadanne, om hvilke han vidste, at de i Troen havde overvundet Kjødet og Verden, skjøndt de selv ydmyge af Hjertet svare ham: "Herre, naar saae vi dig hungrig og have givet dig at spise, eller tørstig og givet dig at

Digitized by Google

drikke" o. s. v. (Matth. 25, 37-39), og med disse Ord vidne, at de ikke for nogen Gjerningers Skyld, men af Guds og deres Frelsers Naade vente den evige Salighed. Ogsaa det fortjener at bemærkes, for at lette Indsigten i hele Stedets Sammenhæng, at den Dag, hvor alle ere forsamlede for den evige Dommers Aasyn, unægtelig jo betegner en Tilstand, hvor Troen er gaaet over eller i Overgang til Beskuelsen, skjønt derfor dog dens Betydning i Saliggjørelsens Orden staaer evig fast. Saaledes maa dette Sted, saaledes maae alle de Steder forstaaes, der handle om Kjerlighed og Fuldkommenhed: uden saa er, at nogen bevarer Troen, da er hans Lov forgjeves; thi alt hvad der ikke er af Troen er Synd (Ro. 14, 23). Men fra Arilds Tid var det de falske Læreres Maade og Mærke, at de sønderlemmede Skriften og med de afrevne Stykker søgte at besmykke deres Heterodoxie, ligesom Rettroenhedens Segl stedse var det: at begribe Skriften som et guddommeligt Heelt. — Paa samme Maade forholder det sig med Prof. Clausens Exegese af Matth. 7, 21; ogsaa her skal Christus, efter ham, lære, at det er Gjerningerne, som erhverve os Retfærdiggjørelse og det evige Liv. Vi behøvede kun at staae paa hvad vi allerede have viist, at overalt hvor Talen er om Kjerlighed og Lovens Opfyldelse, der er Troen forudsat som den genetiske Kraft; men selv uden denne Antagelse kan jo Stedet umulig misforstaaes af nogen, hvem Skriften selv er sin eneste og rette Tolk. "Ikke enhver," siger Frelseren, "som kalder mig Herre! Herre! skal gaae ind i Himmeriges Rige, men den, som gjør min Faders Villie, som er i Himlen." Meget rigtig har man antaget, at Modsætningen her er den mellem en Bekjendelse med Læberne og en Bekjendelse af Hjertet; forresten vide vi, at Ingen (af Hjertet) kan kalde Christum Herre uden ved den Hellige Aand. Men udelukkes herved Troen? Nei tvertimod! Det er jo netop den, der skal bevare os fra den hjertelose Bekjendelse;

Digitized by Google

)i · den er jo et nyt Lys og Liv og Fred i Hjertet. Desuden: hvad er Faderens Villie med dem, til hvilke Han sendte n Søn, Jesum Christum, der her taler med os? At vi skulle lske Ham, fordi Han elskede os først (1 Jo. 4, 19)? O! isselig; thi "deri er jo Guds Kjerlighed aabenbaret mod os, t Han sendte sin enbaarne Søn til Verden, for at vi skulde eve ved Ham" (1 Jo. 4, 9). At vi skulle elske vore Brødre? O! visselig; thi "derpaa have vi jo kjendt Guds Kjerlighed, at Han satte sit Liv til for os, og saaledes bør vi jo g give Livet for vore Brødre" (1 Jo. 3, 16). Men fremor alt dog vel, at vi skulle troe paa Ham, uden hvem vi ntet kunne gjøre, og altsaa ikke elske Gud, ei heller vore Medmennesker som os selv: thi troe vi ikke paa Ham, da kulle vi dø i vore Synder, som hine Gjenstridige, der forkastede Ordet, da det i Begyndelsen forkyndtes dem; men Troen aa Hans Blod — hans Dods forsonende Kraft — er det, om renser os fra al Synd. Og uden denne Renselse og Fornyelse er Ikket, uden vi leve i Ham, ved hvem vi ene have Livet (1 Jo. 5, 12), er vel al Tale om Kjerlighed og Opfyldelse af Guds Villie kun et Mundsveir, ikke til Salighed, men til Fordømmelse, ligesaa godt som naar nogen kalder Christum en Herre, uden at være beseglet ved Hans Aand.

Saa er det da vist, at kun den groveste Uvidenhed om Christendommens Grundlærdomme kan indbilde sig, og kun den sophistiske Vantroe vilde indbilde andre, at i hine tvende Udsagn af vor Frelser en Sætning skulde ligge, som stred tvertimod hele Hans Evangeliums Aand og imod andre Skriftens klare og vitterlige Udsagn, den Sætning nemlig: at det evige Liv er en Frugt af Gjerningerne. Thi var det saa, da var Evangeliet jo intet andet end en nye Lov (ogsaa Lovens høieste Bud er: Kjerlighed); men nu vide vi, at skjønt Loven er en aandelig Ting (Rom. 7, 14), saa ere dog de høiere og høieste aandelige Goder: Naaden og Sand-

Digitized by Google

heden bleve os til Deel ved Jesum Christum (Jo. 1, 17) — Men er da Troen, vil man sige, modsat Gjerningerne, modsat Kjerligheden? Mon de ikke meget mere forudsætte end ophæve hinanden gjensidigen? Kunne de ikke ansees som tvende forskjellige Læretyper, eller som Prof. Clausen udtrykker det, "som tvende Former for det samme Begreb, som Forestillingsmaader, der vexelvis udfylde og forklare hinanden og sammensmelte i en høiere Eenhed" (S. 424)? Have vi da ikke med Urette tillagt ham en, for enhver christen Sjel saa ødelæggende, Bestræbelse, som den at bringe Skriften i Modsigelse med sig selv? Og var det da ikke meget klogere, da Skriften nu engang (hvis vi skulle troe ham) ikke kan komme i Orden uden ved philosophisk Kritik, at lade Evangeliets Fattige her borge af hans Speculations Rigdom? Thi en speculativ Udsoning er det aabenbart han tilbyder os, i det han sætter Troe og Gjerning som tvende Former af det samme Begreb og som deres Eenhed eller Identitet angiver Kjerligheden. Thi saa lyde hans Ord i Sammenhæng med de foregaaende: "Denne (høiere Eenhed) er givet i Kjerligheden, som efter sin Natur er lige nær beslægtet med den religiøse Troe og med den virksomme Selvopoffrelse" (l. c.). Men er dette sandt, saa maa det unægtelig være en Grund-Sandhed til Salighed; forbi Kjerligheden jo netop — efter denne Forestillingsmaade — indeslutter i sig Elementerne til det salige og evige Liv; og hvorledes er det da vel tænkeligt eller forklarligt, at Christus og Hans Apostle ikke paa eet eneste Sted skulde have givet eller i det mindste ledet os paa Spor efter denne saa høist vigtige Oplysning? — Vel læse vi, at Christus om Synderinden, der i Pharisæerens Huus ligesom udøste i Kjerligheds og Velvillies Tegn paa Ham, siger: "Hendes mange Synder ere hende forladne, fordi hun elskede meget." Men hvorfor elskede hun meget? Mon ikke aabenbart, fordi hun troede paa Ham, som havde Synderens Forladelse paa

Digitized by Google

orden i sin Magt? Det tilkjendegives allerede ved de umid-
delbart derpaa følgende Ord i Frelserens Mund: "Men hvem
ideg forlades, elsker lidet." Kjerligheden beskrives altsaa her
om en Frugt af den i Hjertet allerede undfangne Troe paa
Forløseren, og Forholdet er her et ganske andet end det, den
ulske Speculation, som vi i Kirkens Navn bekjæmpe, søger
t oprette: Troen er den virksomme Kraft til Salighed, Kjer-
gheden med dens Gjerninger Troens Frugt. Og for at in-
en skal tvivle derom, som med alvorlig Hu spørger: Hvad
kal jeg gjøre, at jeg kan arve det evige Liv, saa lægger Her-
en endnu til: "Din Troe haver frelst dig, gak hen i
Fred!" (Luc. 7, 36-50). — Men ei blot dette Sted og
ntallige andre i Evangelierne (som vi efter Ordenen siden kom-
me til) staae Forf.'s Theorie i Veien: som fuldkommen falsk
og fordærvelig trods sit blendende Skin viser den sig, naar den
sammenholdes med Apostlen Pauli Lære om Retfærdiggjørel-
sen, hvis Hovedsum er denne: Vi ere alle Syndere og ret-
færdiggjøres af Guds Naade ved Troen paa Jesu Christi
Forløsning, ikke ved Gjerninger (Rom. 3, 9 ff. 24. 28).
Efter Apostlens Fremstilling af Sagen, som dog vel og vidste
hvad Evangeliets Sandhed var, det han selv var bleven be-
troet at forkynde Hedningene, er altsaa Troe og Gjerninger
med Hensyn paa Retfærdiggjørelsen disparate Ting; og me-
get utidigt vilde det være efter denne eneste christelige Anskuelse
at spørge om Kjerligheden, som er Lovens Opfyldelse, før
Evangeliet og Troen derpaa er kommen til, ved hvilken alene
vi sættes istand til at fyldestgjøre Guds Lov, saavidt Han
nemlig selv med sin Naade for vor Frelsers dyrebare Døds
Skyld udfylder det Manglende. Thi Loven virker kun Vrede
og Guds Fortørnelse (Rom. 4, 15); og det, som var Loven
umuligt formedelst Kjødets Skrøbelighed (at give Menneskets
Kraft til dens, Guds Villies, Opfyldelse), det udrettede Gud
ved at sende sin egen Søn i det syndige Kjøds Lignelse, for

Digitized by Google

at Lovens Retfærdighed skulde fuldkommes paa os, som ikke vandre efter Kjødet, men efter Aanden (Rom. 8, 3. 4). Uden Troen er det umuligt at opfylde Loven, umuligt at behage Gud, og altsaa er Kjerligheden, ogsaa efter den Paulinske Forestilling deraf, ikke en Retfærdighed til Salighed, der som en høiere Potents indbefatter de lavere, Tro og Gjerninger, men selv en Frugt af Troen, og denne er Aandens (det aandelige Menneskes) Lov, i hvis Lys alene den Fribed og Fred kan erhverves, som allerede her er det evige Livs Forsmag. — Falsk er altsaa Prof. Clausens Forestillingsmaade, fordi den vil forene tvende, efter Christi og hans Apostels Fremstilling, i Forhold til Retfærdiggjørelsen og det evige Liv heterogene Momenter, Troen og Gjerningerne, i et tredie, Kjerligheden, der uden det første af disse ingen Betydning har eller Kraft til Salighed; fordærvelig er den, fordi den vil formæle Løgn og Sandhed, som tvende Fyrmaler, i en høiere speculativ Eenhed, og indbilde os, at begge have deres adequate Udtryk i Skriften, hvoraf nødvendig følger, som sidst Resultat, at ogsaa den evangeliske Lære om Troen bliver intet videre end en anderledes modificeret (i sin Rod og i sit Væsen hedensk) Selv-Retfærdiggjørelseslæretheorie, hvilken man derfor og smykke den, saalænge og som man vil, er og bliver Dødspiren for det christelige, af ydmyg Tro til Selvfornegtelse og fuldkommen Kjerlighed sig udviklende, Liv. Hvilket Resultat, her anticiperet, i den videre Deduction, hvor vi komme til den egentlige Kirkelære og Forf.'s Kritik derover, skal blive klart og fyldestgjørende motiveret.

Dog, vi have endnu meget tilbage, førend vi komme til det Punkt, som er Maalet for denne foreløbige Undersøgelse: at vise, at det af Prof. Clausen fremstillede Begreb af Troen er aldeles falsk, ubibelsk, og følgelig i den sande evangeliske Lære om Retfærdiggjørelsen heelt unødvendeliggt. Thi da han selv meget vel kjjendte, at de enkelte vrangt tydede Steder

Digitized by Google

af Evangelierne umulig kunde give hans Sjelsmaade den tilstrækkelige Relief, og at Apostlen Paulus med sin af Menneskets inderste og dybeste Natur øste Anskuelse af Synden og Naaden, umulig kunde stadfæste det selvgjorte, det Skyggebegreb af Troen og dens Forhold til Gjerningerne, som han opstiller, saa var intet andet tilovers for ham, end at erklære, at Paulus havde misforstaaet Christi sande Lære om disse høie og vigtige Ting og paa Sandhedens Bekostning eensidig fremhævet det ene Moment i Retfærdiggjørelsen — Troen — og ved Flid sat det andet — Gjerningerne — i Skygge. For nidlertid saa meget som muligt at formilde denne grove Bepldning imod en Jesu Christi Apostel, der, som han selv aa mangfoldige Steder vidner, var kaldet af Gud og ikke af Mennesker, og hvis hele Liv var ene helliget den guddommelige Sandheds Forkyndelse, hvis Tjener han var; for at tillære for de Ubefæstedes Øine den vitterlige Bespottelse, der igger i dette Udsagn, imod den Hellige Aand, som Herren orjættede alle dem, Han selv havde kaldet (blandt hvilke ogaa Paulus var, skjøndt han ikke roser sig af sine Aabenbarelser, uden hos hvem Evangeliet selv i sin oprindelige Reenhed truede med at formørkes — 2 Cor. 12 — men tvertimod bejender sig at være den ringeste, den sidste af alle Herrens Sendebud: 1 Cor. 15, 8), vælter Forf. Skylden af denne "Forstyrrelse af den religiøse Harmonie," som, efter hans Mening, allerede i Apostlens Betragtning skal kundgjøre sig, deels paa hans tidligere Dannelse og Individualitet, som ledede ham til at speculere over de christelige Troeslærdomme, deels paa de Forhold, i hvilke han som Jesu Christi Tjener fremtraadte, som kjæmpende nemlig imod den falske phariseiske Orthodoxie. Forf.'s Ord ere: "Ved Eftertanke og endnu mere ved Phariseismens Phænomener, i hvilke det ene Element (Gjerningerne) traadte frem i isoleret, afstrækkende Form, maatte Dobbelsheden" (Evangeliet har altsaa selv sat Stem-

Digitized by Google

plet paa denne Duplicitet!) "blive iøinefaldende, og lede til eensidig Betragtning; som havde Forstyrrelse af den religiøse Harmonie til Følge. Paulus blev saavel ved sin Sjels naturlige Anlæg som ved sin tidligere Dannelse bragt til at betragte og behandle Dogmerne fra den speculative Side; uagtet han derfor med fortrinlig Omhu og Flid udviller den christelige Pligtlære, uagtet han opfordrer til virksom, utrættelig Dyd, og sætter Kjerligheden som Fuldkommenhedens Sum (1 Cor. 13, 1-3), fører dog hans Polemiseren imod den jødiske Ceremonietjeneste og Værkhellighed ham til at fremhæve Troen med saadan Overvægt, at han i stærke Ulæ ivrer mod Gjerningers Værd, og erklærer Troen tilstrækkelig til at gjøre Mennesket retfærdigt for Gud (Rom. 4, 5) (S. 424). — Af disse Ord belæres vi altsaa om tre Ting: 1) at Apostlen Paulus har overhovedet misforstaaet, og paa mange Steder (især i Brevet til Romerne og i det til Galaterne, hvor han data opera behandler Læren om Retfærdiggjørelse af Naade, ved Troen, foruden Gjerninger) forvandsket Jesu Christi Evangelium, 2) at en eensidig Speculation og en, maaskee godmodig, men i al Fald uforstandig og af den sande christelige Viisdom forladt, Ivren imod Pharisæismen har forledet ham til at miskjende Saliggjørelsens rette Orden, og udelukke derfra hvad der nødvendig hører med dertil som en integrerende Deel, nemlig Gjerningerne, 3) at han paa de Steder, hvor han sætter Kjerligheden som det Høieste og Blivende, som Fuldkommenhedens Sum og Fuldkommenhedens Baand (Col. 3, 14), er i Modsigelse ei blot med Evangeliet, men med sig selv, da han paa andre Steder erklærer Troen ei blot for nødvendig, men for tilstrækkelig til Retfærdiggjørelse og Salighed. — Hvis disse Sætninger medførte Sandhed, saa var i det mindste det Pauliniske Evangelium — hvis Middelpunkt denne Theorie er — om hvilket han selv vidner, at om og en Engel fra Himlen forkyndte ei

Digitized by Google

andet, skulde han være som et Anathema for
Jesu Christi Navn (Gal. 1, 8), saa var,
Evangelium Løgn, og vi maatte, som Chri
skille os fra Paulus og hans falske Viisdom,
alt det, som Evangelisterne og Apostlene have
forkyndt for Jøder og Hedninger; vi maatte
en taabelig Indbildning den Troe, at det N
eet og alt indeholder guddommelig aabenbare
Salighed, og kunde umulig, som denne Forf.,
ten for den eneste rette Troes-Norm, med min
drage os selv og dem, som ere os betroede.
følgelig intet andet tilbage, naar vi, som protes
skulle blive befundne at raase med Paulus —
Clausen skal "den protestantiske Kirkelære, som
gjør Forsonings-Troen til Retfærdiggjørelsens
føre til et ufrugtbart Bigotterie" (S. 426)
ham, som den Vise, at have et Dieblik Ta
vor Daarskab, og at indrømme vor Troe pa
Bekjendelse, som siden atten Aarhundreder er
det mindste saa meget, at det tillades os at
for den. Og dette kan, efter vor Mening, kun
sættes paa en frugtbar Maade, at vi lade de
greb af Troen construere sig factisk for vore
rede om en saakaldet speculativ Interesse sku
eller ikke.

"I randsage Skrifterne" — siger Chri
(Jo. 5, 39) — "fordi I troe i dem at hav
og det er disse, som vidne om mig." — E
nesbyrd om Christo i det Gamle Test., hv
Udsagn af Frelserens Mund, ei blot indehol
nes Skrifter, men i selve Loven (Luc. 24,
vel uden videre klart, at ogsaa Begrebet
være nedlagt deri. Forske vi dernæst efter d

dette Begreb i det G. T. egentlig knytter sig, saa er det os bekjendt: Guds Forjættelser til og Hans Pagt med Folket Israel, dets Stammefædre, Lovgiver, Konger og Propheter. Ogsaa ville vi finde, at ligesom ved alle Aabenbaringens Cardinalbegreber, saaledes og ved dette en organisk, til dennes Oekonomie svarende, Udvikling finder Sted; og at opsøge de Spor, som betegne denne, er et Arbeide, der ligesom al christelig Betragtning af Guds Husholdning med sin aandelige Fosterfædre i Israels Folk, maa kaste Lys tilbage paa den christelige Aabenbaring, paa Troen selv. Men vi kunne her kun antyde det meest Fornødne. Saa mene vi ikke at forfeile Skriftens Anvisning, naar vi i den Gud og Hovedforjættelse, hvormed Gud oprejste vore første Fædre efter Syndefaldet, om Qvindens Sæd, der skulde knuse Slangens Hoved, see Troen paa en Befrielse og Forløsning fra Synd postuleret, og i enhver følgende Aabenbarelse af Gud Herren, til Noah, til Abraham og hans Æt, dens Opstand, som, jo mere Synden mangfoldiggjordes paa Jorden, des mere undbroges Menneskenes Blik, atter forholdt og nøiere bestrevet dem, som spurgte efter Frelsen. Til den almindelige Forjættelse om den syndige Slægts Forløsning kom den mere indskrænkede og bestemte om den Velsignelse, der var beredet alle Jordens Slægter i Abrahams Sæd: og kunne vi vel tvivle om, at han, denne Fader for det aandelige Israel, har ahnet det Lys, som engang skulde oprinde til Menneskenes Frelse, allerhelst da Frelseren selv vidner, at han saa Hans Dag og frydede sig (Jo. 8, 56)? — Den mosaiske Lovgivning, skjøndt streng og skarpt afsluttet i alle Punkter bragte dog Troen sin Gjenstand nærmere, i det ved Mosis Forjættelserne ei blot stadfæstedes, men anvendtes paa et Folke-Liv og knyttedes til symbolske Handlinger, hvis sidste Bemeed det var at give Vink om den fuldkommnere Forfatning, hvorunder Loven selv kun skulde betragtes som en Tugtemester

il Christum. I dette Moment ligger den prophetiske Charakteer som i sit Sved, og alle Betingelserne til Troen paa n kommende Messias vare givne for dem, som i Loven, liervilis som i Ørken, kun saae en Gjennemgang for Guds Folk til den sande Frihed. Men kun Faae fattede Forjættelserne og Pagten saaledes som de ville forstaaes, med aandelig Forstand; som hine vantroe Jøder paa Christi Tid troede de paa den kjødelige Nedstammelse fra Abraham; og det ande Begreb af Troen, som en Tro paa Forjættelserne for Hans Navns Skyld, der havde givet dem, traadte alt mere og mere i Skygge. At føre det igjen ind i Livet blev Maalet for Propheternes Stræben, og af den aabne Krig, som de erklærede den kjødelige Betragtning af Loven og Folkets derpaa grundede kjødelige Sikkerhed, udviklede sig, under Guds Aands Veiledning, hvad vi med Rette monne kalde det gamle Testamentes Evangelium, en magelos Række af Forudforkyndelser om Christi Liv og Død og Seier og den store Forsoning, Han skulde erhverve os, og Hans Kirkes Udbredelse trindt over alle Lande. At i dette prophetiske Lys Troens egentlige Betydning klarere maatte udfolde sig for alle fromme Israeliters Øine var en Følge ei blot af Prophetiens nærmeste Opfyldelse i Folkets haarde Skjebner, men fornemmelig deraf, at Troens Gjenstand var skarpere betegnet end nogensinde før, og en nye Guds Pagt, som dog ei skulde ophæve de forrige, men give dem deres reale Indhold, med bestemte og umiskjendelige Træk beskrevet. Og saaledes danne Propheterne det egentlig aandelige Baand mellem det Gamle og det Nye Testamente: i deres Tro var det, at den gudfrygtige Simeon, der visselig med mange ventede paa Israels Trøst, tog Christus-Barnet paa sine Arme med de Ord: "Herre, lad nu din Tjener fare i Fred; thi mine Øine have seet din Frelser, som du har beredet for alle Folk: et

Digitized by Google

Lys til at oplyse Hedningene, en Glæde for dit Folk Israel" (Luc. 2, 29-32).

Da Christus kom til Verden var altsaa Begrebet af Troen bestemt som en Forvisning om og Fortrøstning til Guds naaderige Foranstaltninger til Hans Folks Frelse, i Kraft af de af Ham selv og i Hans Navn givne og stadfæstede Forjættelser.*) Og denne Betydning, som hvilende paa Aabenbarings-Facta, blev nu Grundlaget for det christelige Begreb af Troen; dets videre Udvikling derimod bestemtes naturligviis efter det Forhold, hvori hele den uforløste Verden traadte til sin, nu synlig aabenbarede, Forløser. Istedet for en Troe paa Forjættelserne, blev det nu en Troe paa den efter Forjættelserne i den bestikkede Tid Aabenbarede. Og derfor har Apostlen vel fuldkommen Ret, naar han, holdende sig til denne prægnante Forstand af Begrebet, siger, at "førend Troen kom, bevogtedes vi i Lovens Indelukke til den Troe, som engang skulde aabenbares." (Gal. 3, 23). Ikke nemlig som om Israel ei havde nogen Troe (thi tvertimod erkjender den samme Apostel jo, at kun ved Troen vare Fædrene fromme og gudfrygtige, mandhaftige og taalmodige, Gud hengivne i Liv og Død: Hebr. 11), men fordi Troen, ei med Hensyn paa det formale Grundlag, men paa det reale, historisk-kundbare Indhold, er et saa eiendommelig-christeligt Begreb, at man kan sige: Troen kom med Jesu Christo; ligesom Evangelisten Johannes af samme Grund (holdende Tingen og Opfyldelsen imod Billedet og Forjættelsen) siger: Naaden og Sandheden er bleven os ved Jesum Christum (Jo. 1, 17).

---

*) I denne Aand, af denne Overbeviisning handle og tale de Personer, til hvilke det første Budskab kom om det vidunderlige Lys, der skulde oprinde til Verdens Frelse: Zacharias og Elisabeth, Joseph og Maria.

Maar vi altsaa efter disse Forudsætninger ville forske efter Elementerne af det christelige Begreb af Troen, saa frembyde sig ved Evangeliernes Læsning os følgende Resultater.

α. Troen er — med Hensyn paa det formale Grundlag, som er givet ved Begrebets Udvikling i det G. T. — en Troe paa Jesu Christi guddommelige Person, som den, i hvem alle Forjættelserne ere opfyldte. Derfor beraaber Frelseren sig, som den, i Kjødet komne, forjættede Messias, saa ofte paa det Gamle Testamentes hellige Skrifters Vidnesbyrd, og kræver af Israels Børn, at de, følgende disses Lys, skulde erkjende Ham for den Han var, Guds Søn, og antage hans Lære, som det Guds Ord, der kunde frelse deres Sjele. "Hvis I troe Mose" — siger Han — "da troe I og mig; thi han har skrevet om mig" (Jo. 5, 46.). Og atter betegner Han det som en dødskyldig Synd, ikke at troe paa Ham og erkjende Ham i Gjerningen, ved Antagelse og Efterfølgelse af hans Lære, for hvad Han var og er: Menneskenes Frelser og Forløser. "Jeg har sagt eder" ere Hans Ord til de vantroe Jøder — "at I skulle dø i eders Synder. Thi hvis I ikke troe, at jeg er" (d. e. hvis I ikke troe paa min Person som Messias)," da skulle I dø i eders Synder" (Jo. 8, 24). Dette er altsaa det universelle christelige Begreb af Troen: Troe paa Jesus som den i Kjødet aabenbarede Frelser, ligesom Summen af alt gudeligt Haab og Længsel i Israels Folk var Troen paa den, der skulde komme som Messias. Og derfor er ei blot Johannis Evangelium, men alle de fire Evangelier skrevne, for at vi skulle troe, at Jesus er Christus, Guds Søn (Jo. 20, 31).

β. Troen er dernæst en troende Annammelse af Jesu Christi Velgjerninger overhovedet, forsaavidt Han i Menneskjet frembragte og frembringer saadanne Virkninger, som vi ikkun kunne tilskrive den umiddelbart virkende Guddomskraft.

Digitized by Google

Denne Betydning beseglèdes først for Jesu Samtidige ved Hans Undergjerninger og beseegles den Dag i Dag er hver gang Herren opvækker nogen af sin Syndesøvn og gjør de aandelig Blinde og Døve atter seende og hørende. Men nu som dengang er Herrens første Fordring: Troe, og nu som da gjenlyder det i Hjertet, hvor Hans Naade har nedladt sig: Din Troe har frelst dig! Vi maatte afskrive Evangelierne tilhobe, hvis vi vilde fuldstændig belægge denne Sætning; og et større Vidnesbyrd, om det var muligt, have vi endda i enhver Christens Erfaring fra det Øieblik af at Herrens Aand berørte ham, at han først blev aandelig levende. Var det ei Herren, der gav først, og ham, der tog af Hans Fylde Naade for Naade, som det hedder hos Evangelisten Johannes (Jo. 1, 16)? Mere vil Frelseren ikke, end at vi skulle tage mod de tilbudne Velgjerninger d. e. at vi skulle troe; og dette er det ene store Hovedtræk i den evangeliske Troe og den derpaa grundede Retfærdighed. Thi al Kraft til at leve som Guds Børn i Verden udspringer, som Evangelisten atter lærer os (Jo. 1, 12), af denne Annammelse af Christus, af Troen paa Hans Navn.

γ. Troen er fremdeles en Forvisning om Syndernes Forladelse i Jesu Navn og i Særdeleshed, om hans Døds forsonende Kraft. Hvad det første angaaer saa ligger det jo allerede i Evangeliets Natur som Forjættelse om Syndsforladelse og et evigt Liv, at det kun kan gribes og tilegnes ved Troen, og vi kunne derfor (især efter det Foregaaende, hvor vi have behandlet adskillige Steder, som her finde deres fulde Anvendelse) agte det overflødigt, mere end at minde om, at Frelseren overalt sætter Troe som den nødvendige Betingelse fra Menneskets Side for Syndsforladelse. Men dette andet store Hovedtræk af Begrebet af den christelige Troe bliver endnu paa det allernøieste bestemt og dennes mest distinctive Charakteer til evige Tider fastsat

Digitized by Google

ved det Tillagte: i Særdeleshed, om Hans Døds forsonende Kraft. Lad os herved anmærke, hvorledes, ligesom Begrebets Elementer have udviklet sig for vore Øine, dets Universalitet efterhaanden er indskrænket til en mere individuel Gestalt, men lad os heller ei glemme, at det i sin meest individuelle Begrændsning (som vi her have, i det Troen bestemmes som Forvisningen om Jesu Døds Kraft til at forsone Syndere med Gud og erhverve dem deres Synders Forladelse) indeslutter i sig al den universelle Fylde. Thi Jesu Død — hvorved Syndens Magt og Herredømme er brudt i og for alle dem, som troende omfatte den — er Midtpunctet af alle Hans Velgjerninger; og hvor kostbare og betydningsfulde disse og forresten monne være, Han vilde dog ei være os den Frelser, vi, som Syndere, der ville retfærdiggjøres for Gud, nødvendig maae attraae, hvis Han ei havde hengivet sit Liv i Døden, for at Verden ved Hans Død skulde leve.

Spørgsmaalet er nu dette: har Frelseren selv udtrykkelig sat Troen i denne Forbindelse med Hans Døds Kraft? eller er dette maaskee blot en af Apostlene, af den speculative Paulus fornemmelig, paa menneskelig Viis udtænkt Forestillingsmaade, for at tvinge det christelige Livs Theorie ind under en vis bestemt Form? Det sidste vilde saa gjerne Prof. Clausen bringe os til at troe, og derved — med et Rationalisterne velbekjendt Kunstgreb — adskille den Evangeliske fra den Apostoliske Lærdom, for at rokke begges Troværdighed og saa med egen Klogt kunne beherske hele Christendommens Vidnesbyrd: det første godtgjør Christus paa det klareste selv i følgende Udsagn, som vi nu fremsætte til Overveielse. Til den jødiske Skriftkloge Nikodemus siger Han i en Samtale, Han havde med ham i Begyndelsen af sit Læreembede: "Ligesom Moses ophøiede Slangen i Ørken, saaledes bør det Menneskens Søn at ophøies, for at hver den, som troer paa

Digitized by Google

Ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv" (Joh. 3, 14. 15). Det Hele fra trettende Vers af er at betragte som en Udvikling af de, for Evangeliet eiendommelige, i Guds Raad til Menneskeslægtens Frelse givne Grunde for Nødvendigheden af en Gjenfødelse, som Nikodemus, der slet ikke kjendte andet end Loven og Proselytdaaben, var saa tungnem til at fatte. Derfor tiltaler Christus denne fromme Jøde (som allerede i Ham havde erkjendt en Lærer fra Gud, paa Grund af Hans Undergjerninger, V. 2) med en Lignelse fra det gamle Testamente, hvis forbilledlige Natur, i denne Tale udviklet, maatte falde ham (en Lærer i Loven) saa meget stærkere i Øine, som Ordet selv, der er det egentlige punctum saliens i Lignelsen og hvoraf Herren betjener sig her, ei blot i det syro-chaldæiske Sprog*), men formodentlig ogsaa i det G. T.'s hellige Skrifters Diction**) har den dobbelte Betydning af "at ophøie" og "at korsfæste." Om Meningen tvivlede vel ikke Nikodemus, (skjøndt maaskee den store Rigdom af aandelige Sandheder, som føres forbi hans Blik i hele denne Samtale, ei strax har ladet ham skjønne alle de Puncter, hvori den ophøiede Slange og den korsfæstede Menneske-Søn kunne sammenlignes); end mindre kunne vi da tvivle, som have Dobbelt-Betydningen af dette Ord klarligen stadfæstet ved flere Steder i dette Evangelium***) og en udtrykkelig Anmærkning derom af Evangelisten****). Herren taler om sin Død paa Korset, som noget ubetinget Nødvendigt til den synd ige Menneskeslægts Forløsning — thi "burde det ikke", som Han paa et andet Sted siger til Disciplene, for hvilke Han efter Opstandelsen oplod de profe-

*) See den syriske Oversættelse af Matth. 20, 19. 26, 2. 27, 2.

**) 1 Mos. 40, 19. 20. Esr. 6, 2 og i den chaldæiske Text i Esther 9, 3.

***) Jo. 8, 28. 12, 34.

****) Jo. 12, 32. 33.

Digitized by Google

tiske Skrifter, "Christum at lide dette, og indgaae til sin Herlighed" (Luc. 24, 26)? — og for at ingen, der som Nicodemus nu eller i Fremtiden maatte spørge om Veien til Guds Rige, skulde tvivle om, hvad der fra Menneskets Side udkræves, for at deelagtiggjøres i saa store Velgjerninger som ere vordne os til Deel ved Guds Søns Død, saa nævner Frelseren det trende Gange efter hinanden, her, i det følgende og i det attende Vers: det er Troen paa Ham, hvorved vi skulle gribe og tilegne os hans Døds Frugter d. e. Forsoningen og et evigt Liv. Men denne Troe er i Stedets Sammenhæng udtrykkelig betegnet som Troen paa den Korsfæstede; thi ei blot Nikodemus, men vi alle, som læse de velsignede Ord, bydes ved Slangens Forbillede at fæste Øiet paa Korset, og her er altsaa unægtelig Troe til Salighed sat i den nøieste og uopløseligste Forbindelse med Christi Døds forsonende Kraft. — Det samme belæres vi om ved Frelserens Tale hos Johannes 6, 29-59. Her kalder Christus sig selv det levende Brød, som er nedsteget fra Himlen, og "dette Brød", siger Han, "er mit Kjød, som jeg skal hengive for Verdens Liv (V. 51); thi mit Kjød er sandelig Spise og mit Blod er sandelig Drikke, og hvo der æder mit Kjød og drikker mit Blod bliver i mig, som jeg i ham" (V. 55. 56). Om den tropiske Anvendelse af de her forekommende Ord give flere Steder af det G. T. os tilstrækkelige Vink (Ordspr. 9, 5. Jes. 55, 1-2); hvad Brødet i Særdeleshed betyder siger Herren os selv, og det Spørgsmaal bliver altsaa kun tilbage, hvortil Nydelsen af Herrens Legeme i denne Sammenhæng er at henføre. Men ogsaa derom kunne vi ingenlunde være i Uvished, naar vi agte paa, at Ordene: at æde og at troe overalt i denne Tale ombyttes som ligebetydende, og at de samme Prædicater tilskrives begge derved betegnede Handlinger. Saaledes i det første af de anførte og det 58de Vers sættes det evige Liv

Digitized by Google

som betinget af Nydelsen af det himmelske Brød — Christi Legeme hengivet for Verdens Liv — i det 40de og 47de Vers er det Troen paa Guds Søn, som indeholder denne Betingelse. Altsaa er Troen paa Guds Søn i sin fuldeste og dybeste Betydning en Indlemmelse i Hans Legeme, hengivet paa Korset for Verdens Liv, og alt aandeligt Liv, alt Liv i Christo, vor Frelser, er betinget deraf, som det legemlige Liv af Brødets og Vinens Nydelse: "Visselig, ja visselig jeg siger eder, hvis I ikke æde Menneskens Søns Kjød og ikke drikke Hans Blod, have I ikke Livet i eder" (V. 53), — Forbinde vi derhos med disse Udsagn de udtrykkelige Forsikkringer, som Herren paa andre Steder (Matth. 20, 28. Marc. 10, 45), og navnlig ved den sidste Nadvere (Matth. 26, 28), giver om sin Døds Hiemmed, betænke vi endelig, at alle de Lignelser, hvori Herren skildrer sin Menigheds Udbredelse og sit Samfunds uopløselige Enhed, Lignelserne om den gode Hyrde (Jo. 10) og den sande Viinstok (Jo. 15) og om Sennepskornet (Matth. 13, 31. Luc. 13, 19), kun ved denne Grundforestilling af Troen som en Troe paa Jesu Christi Forsoningsdød have deres fulde aandelige Indhold, ja at selv den høieste Forjættelse for Christne i denne Verden om den Hellig Aands Sendelse (Jo. 14-16) kun meddeles under Forudsætning af og med Hensyn paa den samme Troe, saa tør vi vel anseе denne sidste (specielle christelige) Betydning af Troen som fuldkommen vindiceret og dens nødvendige Plads i Sammenhængen af de christelige Lærdomme sikret den.

δ. Fra alle de angivne Synspuncter er Troen endelig — som Frelseren atter høitidelig vidner — Guds Gjerning i Mennesket (Jo. 6, 29). "Ingen kan komme til mig", siger Han, som er Veien og Sandheden og Livet, "uden Faderen, som haver sendt mig, faaer draget ham" (Jo. 6, 44), og atter: "Ingen kommer til Faderen uden ved mig" (Jo.

14, 6). I hvilke tvende Udsagn Troens Natur, med Hensyn paa det guddommelige Liv, hvoraf den udspringer og hvorom den bærer Vidnesbyrd, er fuldelig beskreven.

Naar altsaa Apostelen Paulus, ved Frelserens eget Ord kaldet til at forkynde Hans Død, beskriver denne Død som Middelpunktet i hele Frelsens og Salliggjørelsens Orden, naar han, ifølge deraf angiver Troen som det eneste Middel til at gribe og tilegne sig denne Deds velgjørende Virkninger, som ere med eet Ord: Fred og Forligelse med Gud formedelst Mideren Jesum Christum (Rom. 5, 1 ff.), naar han endelig lader Synderens Retfærdiggjørelse for Guds Aasyn ikke betinget ved noget andet end ved den levende Troe paa denne Forsonings-Død og udelukker al anden Fortjeneste, end vor Midlers, Jesu Christi, saa er han ved denne Bekjendelse og Lære i den inderligste Overensstemmelse med Evangeliet, og den Sætning, som Prof. Clausen (glemmende paa engang sit Kald som Christen og Theolog) angriber som et Product af en eensidig og mislebet Speculation: "at vi retfærdiggjøres ved Troen alene foruden Gjerninger", viser sig tvertimod som en Frugt af den klareste og dybeste Beskuelse af det syndige Menneskes Trang og Christi Sendelses Hjemmed; ja som en Stadfæstelse af Frelserens store Forjættelse, der herligt opfyldtes og skal opfyldes indtil Verdens Ende paa alle sande Bekjendere og Lærere: "at Sandhedens Aand skulde veilede dem til al Sandhed og paaminde dem om alt, hvad Han havde sagt dem" (Jo. 16, 13. 14, 26).

Det bliver altsaa derved: Christi og Paulus's Evangelium ere ikke to, men eet, og Paulus har ikke beskjæmmet Christi Evangelium, eller gjort sig, efter sit eget Ord, til en Forbandelse for alle Christne, som den maatte være, der havde modsagt sig selv eller den evige Sandheds Vidnesbyrd i Salighedens Sag; hans Text er klar og eenfoldig som Jesu Christi Ord, og kun uchristelig sophistisk Kunst kan lægge

Digitized by Google

nogen Tvetungethed ind deri. Men dog bliver Prof. Clausen ikke stagende herved; hans egentlige Grund- og Hoved-argument imod den af Paulus opstillede Retfærdiggjørelses-theorie henter han af Apostelen Jacobs Brev, og mener, at denne nærmest ved Paulus's eensidige Yttringer "og de skadelige Følger, som ikke kunde udeblive, hvor man urgerede de enkelte Steder, uden at berigtige dem ved at jevnføre andre (f. 2 Pet. 3, 16), har følt sig opfordret til at antage sig den tilsidesatte moralske Interesse, ved at fremstille Retfærdiggjørelses-Theorien fra den modsatte Standpunkt, men med ulige mere Sindighed og Maadehold end Paulus" (S. 425). Det bør ei lades ubemærket, at Forfatteren her fører de samme Vaaben, som de romersk-katholske Theologer, eller dog Sværmen af deres Polemikere, bestandig har brugt imod Paulus's og den protestantiske Retfærdiggjørelsestheorie; thi ogsaa for disse var altid Jacobs Brev ligesom den faste Muur for Saligheden af Gjerninger, og et Angreb paa dette Brevs Authentie det allersomfindtligste Stød, der kunde tilføies deres Bibel. Naturligviis vil Prof. Clausen heller ikke gjerne undvære det; men dog er det jo vist, at da dets kanoniske Anseese i den gamle Kirke er tvivlsom*), vil man ikke med fuldkommen Tilforladelighed deraf kunne see nogen Bestemmelse for Troeslærdommene, og allermindst for saadan en Lærdom, der er saa klart oplyst og kraftigen understøttet ved de uimodsigeligste Vidnesbyrd af Christus og Paulus, af Peder**) og Johannes. Hvorfor og enhver Undersøgelse

*) See de bekjendte og af Mangfoldige behandlede Steder: Origenis Comment. in Joann. Tom. 19. Eusebii hist. eccles. lib. II. c. 23. lib. III. c. 25. Hieronymi de script. eccles. in Jacobo.

**) Og visselig hører da dette — Forholdet mellem Troe og Gjerninger — ikke til de δυσνόητα som det andet Peders Brev omtaler 3, 16. For at overbevise sig derom læse man i det første: 1, 5. 9. 18-21. 2, 7. 3, 18. 4, 1 ff.

over den egentlige Mening af det andet Cap
Brev er at betragte som en kritisk Øvelse, de
den faae hvad Udfald den vil, er istand til at
Christendommens Fundamenter.

At nu unægtelig hos de Christne, til h
nærmest maa formodes at have skrevet sit Bre
vildfarende Forestillinger vare udbredte saavel om
Troes Natur (som om den var en blot Bifa
eller hine Læresykker) som om Christendomm
til den mosaiske Lov er vitterligt af Bre
Men at Apostlen, i det han bekjæmpede disse,
Hensigt at modsætte sig Paulus's, d. e. den d
færdiggjørelsestheorie, er allerede i sig selv us
vilde da ikke den gamle Kirke, istedet for at
Brevets Ægthed og Canonicitet, ligefrem har
for unapostolisk?) og desuden af følgende p
aldeles uantageligt. Thi 1) lærer ogsaa Paul
eensstemmende med Jacobus og Matth. 7,
Lovens Hørere ere retfærdige for Gud, men u
fulle retfærdiggjøres" (Rom. 2, 13), ved hvil
Beviisførelsen i andet Capitel af Jacobs Brev
motiveret — forudsat nemlig, at Talen er til
opmuntres til at omgaaes værdige deres Kald
eller udslukke den Hellige Aand, som var
Hjerter. 2) erkjender ogsaa Jacobus et ved
indplantet Ord (ἔμφυτον λόγον), som er
frelse Sjelene (1, 21), et Sandheds Ord, hvo
sin naadige Villie har født os (ἀπεκύησεν
skulde være en Førstegrøde af Hans Skabn
og hvo der erkjender Gjenfødelsen ved Guds Ord
noget Realt, kan umulig modsige dets Kra
for hver den, som troer derpaa. 3) lærer og
Troen, som noget, hvorved den ene Christe

fremfor den anden, som en aandig Gave (χαρίσμα πνευματικόν), ikke som et aandeligt Fællesgods, er ringere end Kjerligheden, som, i dette Forhold betragtet, aldrig omskiftes og aldrig forlader os (1 Cor. 12, 13). 4) erkjender ogsaa Jacobus en Troe, som er en tillidsfuld Annammelse af de guddommelige Velgjerninger. Han formaner til at bede i Troen og ligner den, der tvivler, ved Havets Bølge, som røres og drives af Vinden (1, 5. 6). Men den Troe som ikke er blot nyttig, men nødvendig til at kunne bede som det sig bør, det er den christelige Troe; det er den Troe i hvilken vi raabe: Abba, kjære Fader, den Troe, som Christus lagde sine Disciple paa Hjertet i de Ord: "At hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal Han give eder."

Saa tilsyneladende altsaa og Modsigelsen er i Affattet Cap. 2, 14—26 af Jacobs Brev og fornemmelig i hans Benyttelse af de samme Exempler, som Paulus bruger til at belægge den christelige Retfærdiggjørelsestheorie med (Rom. 4, 1. Hebr. 11, 8. 34), saa er det dog udenfor al Tvivl, i det mindste for mit Die (og saa meente Melanchton, Calvin og mange andre protestantiske Skriftfortolkere ogsaa), at den Troe, hvorimod Apostelen Jacob erklærer sig, uden den har retfærdiggjørende Gjerninger i Følge med sig, er en anden end den, som Paulus beskriver, hvilken, endskjøndt den gjør retfærdig uden Gjerninger, alligevel er frugtbar paa gode Gjerninger. Sit Begreb, eller meget mere det falske Begreb af Troen, han bekjæmper, har Apostlen Jacob tydelig betegnet Cap. 2, 19 (jvf. V. 14); det er en Snakken om Troen, en blot død Antagelse af visse Troessætninger eller Lærdomme, som unægtelig ei kan gjøre retfærdig eller salig. Men at nu blandt de af Jøderne Omvendte adskillige kunde opfatte Troen paa denne falske Maade, som en blot Vidtalelse af Christendommens positive Sætninger, er ikke vanske-

Digitized by Google

ligt at forklare ſig, naar man betænker, at I
om Loven, ſom de medbragte fra deres forri
Begrebet af Lydighed givet, og altſaa de
boielige til at overføre dette paa Troen, beel
Hjertes blinde Tilſkyndelſe, mistydede Sætni
ſaliggjørende Kraft, ſom om denne gav dem
knappe Loven noget, ja vel endog til at afk
byrdefuldt Aag. Jacobus taler altſaa om
færdiggjørelſen fra denne jødiſke Misforſt
Standpunkt, og vilde ingenlunde modſætte ſig
Retfærdiggjørelſestheorie. Hvorledes ſkulde h
neblagt en Paaſtand, ſom aabenbart hører ti
Forudſætninger: "at hvo ſom holder hele Lo
an i eet Bud, han gjør ſig ſkyldig i dem
Thi hvis Overtrædelſen af eet Lovbud allerede
ſaa følger aabenbart, at intet Menneſke er
digt, og at altſaa den Retfærdighed, ſom g
umulig kan bringes tilveie ved Lovens Opfyld
kun er ufuldkommen hos alle Mennesker.

Saavidt er det klart, at Apoſtlen Jaco
Paulus paa dette Sted, fordi hiin ſlet ikke
retfærdiggjørende eller ſaliggjørende Troe, n
Phantom af ſamme Navn, ſom Evangeliet
kjender ſig. Vil man ſpørge: hvorfor har h
apoſtoliſk Omhu forebygget den Misforſtaaelſe,
ſagn let kunde foranledige, ved ligefrem at
her bekjæmpede en Troe, ſom ikke var Eva
kuit Svar dette, at han unægtelig, ſkjøndt ku
reet Maade, har gjort det ved hele Raiſonne
fenhed, ſom han bruger, og ved enkelte hiſt o
Vink, ſom ovenfor ere benyttede; og nøies je
i ſidſte Inſtants at henvise til den gamle Kirke
ſom ſatte dette Brev iblandt de modſagte (

Digitized by Google

fordi Modsigelsen selv, det indeholder, saa let kunde føre Vildfæstede bort fra Evangeliets Sandhed og Eenfoldighed. Ingen christelig Lærer vil derfor, som sagt, med Sikkerhed kunne bruge det til deraf at bestemme noget Hovedstykke af den evangeliske Lærdom; men som Prof. Clausen at appellere dertil som til et Corrections-Tribunal, hvor den moralske Interesses Sag er plaideret mod Paulus og følgelig (som ved foregaaende Fremstilling har godtgjort) imod Jesus Christus, er et saa elendigt Kunstgreb af den sophistiske Vantroe, at vi vilde skamme os ved at have spildt saa mange Ord paa at oplyse det, hvis ei Erfaring havde lært os, hvor let sig Snegleforstand antages for høi Viisdom, som gjør Guds Ord til et Spektakel for de Uerfarne.

Mere vil vel ikke behøves til at overbevise alle tænkende Læsere om, hvor grovelig Prof Clausen i dette Stykke har forsyndet sig imod den hellige Skrifts Auctoritet, og hvor svage de Vaaben ere, hvormed han vil bekjæmpe den protestantiske Kirkes Retfærdiggjørelsestheorie — en Bygning, der, endog blot som systematisk Værk betragtet, har aftrodset Modstanderne Beundring og mægtigen bidraget til sand Christendoms Befordring selv i den Kirke, fra hvis Lærebegreb i denne og flere Punkter Protestanterne skiltes sig. Man kunde vente, at Prof Clausen, hvem Skriften er en Janusmaske, her som i alle Troens Hovedlærdomme, vilde gjøre den protestantiske Kirkelære nærmest til en Augustinisk Tradition; og saa forholder det sig virkelig. "Reformatorerne" siger han "grebe atter til det Augustinske Sværd, for at udskjære de dybe Rødder af den moralske Kræftskade" (Virkningerne af Middelalderens Pelagianisme) (S. 425). Nei! Reformatorerne grebe ikke til Augustinus's Sværd, uden forsaavidt hans var det samme som det, de førte, nemlig Aandens Sværd, som er Guds Ord. Og dette — den protestantiske Kirkelæres fuldkomne Skriftmæssighed — er det vi dernæst skulle bevise, i det vi Stykke for Stykke veie de Indvendinger, Forf. har fremsat derimod.

(Fortsættes).

Digitized by Google

Kirke-Krønike.

(Redigeret af Dr. A. G. Rude

Frankerig.

1. Grev Montlosier, Jesuiterne og Co

Grev Montlosier, allerede i Revolutionen bekj
færdet Forsvarer af Thronens og Alterets Ret
Bourbonernes Restauration ned en Række af
Skrifter, kom pludselig i October Maaned fra
vergne, hvor han havde draget sig tilbage, til P
som han kort Tid efter hinanden lod indrykke
peau blanc, tilbroge sig ved den kjække Tone,
det herskende Ministeriums Svagheder og fornem
gighed af en i det Skjulte virkende geistlig Ma
mærksomhed. Det hedder f. Ex. i det fjerde Br
dem, som have fulgt Tingenes Gang og det ultram
Udvikling i Frankerig siden 1815: "Her aabenba
af en hemmelig Magt ved Siden af og over Mi
ken jeg for Øieblikket ei vil erklære mig, men s
dog kun viser sig, naar den vil, og snart antage
bliver en blot Skygge, alt efterson det stemmer m
Hvad Greven i disse Ord kun antyder, udtaler
i femte Brev: "Den offentlige Opmærksomhed",
fornemmelig henledes paa tre forargelige Ti
gribe mere om sig; det er først et hemmeligt
som gaaer under Navn af Congregationen, dern
terlig tilstaaede, snart forbulgte Gjenoprettelse a
keorden, der er ophævet ved vore Konger og
den Misbrug, som drives ved at man ikke haand
gamle Love, som byde, at de fire Artikler af den
Declaration fra 1682 offentlig skulle læres. Og
meget vel veed", vedbliver Greven, "hvad jeg s
Punkter, saa tilstaaer jeg dog, at jeg ikke kjende
ere mig tilladte derimod. Allerede i nogen Tid
af mine Venner blandt Statsmændene, og endnu

ner blandt de fromme. Da disse Gjenstande i mange Stykker be-
røre vore Stats- og borgerlige Love, saa tvilger jeg ikke, at jeg
fra alle Steder de Underretninger, som jeg har
labet gjøre Efterforskninger om hos de store Lys blandt Juristerne.
Naar jeg først har faaet disse, vil jeg bedre kunne indsee, i hvil-
for Stykker og Form jeg har at denuncere de tre her betegnede Cri-
laminiteter." — Imidlertid synes det hidtil at være bleven ved denne
aabne Protestation imod Ultramontanismens Anmasselser og Ræn-
ker i den gallikanske Kirkes Skjød; Grev Montlosier har atter
draget sig tilbage til sine Landeiendomme, og onde Tunger ville
endog mene, at Krigsministeren, Baron Damas, i hvis Soldatens
synlig Drapeau blanc staaer siden flere Maaneder, har brugt ham
som et blindt Redskab for sine Hensigter. I hvorom alt er, saa er
det vist, at denne frimodige, og ingenlunde af nogen forborgen
fiendtlig Tendents imod Katholicismens Interesse overhovedet
betingede, Erklæring maa aabne Øinene paa Mange. — Et fransk
Blad, som aldrig har hyldet hverken anti-monarchiske eller irreli-
giøse Principer, erklærer sig over disse Bevægelser og Ministeriets
Forhold dertil i Udtryk, som man maatte ønske betegnede Majori-
tetens Stemme i denne Anledning. "Det franske Folk", siger det,
"er religiøst, men ikke Ultramontanismen hengivet; det elsker Evan-
geliets gavnlige Aag, men det forskyder enhver inquisitorisk Myn-
dighed; det tilbeder Korset, som har frelset Verden fra Hedenska-
bets Overtroe og Vildfarelser; men det ærer ikke overmaade Munke-
dommet, som selve Kirken har seet sig nødt til at indskrænke og
undertrykke; det franske Folk vil fremfor alt, at dets offentlige
Friheder, dets Statsbestyrelse, dets Politik, dets Ære ei under-
kastes nogen fremmed Indflydelse, med hvilket helligt eller profant
Slør denne saa end monne dække sig." — Forresten synes Minis-
teriet alt mere og mere at fjerne sig fra det saakaldte religiøse, det
vil sige: det romanistiske, Parties Interesse, især siden Hr. de
Neuville, Villèles Svigerson, tillige er bleven hans Privatsecretair,
men seer sig derved netop, efter de foregaaende Concessioner, i en
spændt og uvis Stilling; eller som det ovenanførte Blad bitterl
men træffende udtrykker sig: "Maintenant le ministère se voyant
debordé par l'ultramontanisme, reste inquiet, incertain, sans
ressource, *entre la France, qui n'en veut guère, et la Congrega-
tion, qui n'en veut plus.*"*)

Hvorledes overhovedet den romerske Curie vil have den franske
Kirkes og Christendommens Vilkaar uden for Rom betragtet, det

*) Journal des Debats 30 Oct.

Digitized by Google

piser allertydeligst en Artikel i Augustheftet af Giornale ecclesiastico di Roma, som nærmest er rettet mod Journal des Debats. "Dette Blad", hedder det, "har i de sidste ti Aar stiftet den første Ulykke i Frankrig, ja vi kunne sige, uden Frygt for at bedrage os, i Europa. Ikke som om det aabenbart skulde have opkastet sig til Religionens Modstander og Anarchiets Forsvarer; tvertimod har det, med en sjelden Klogt og Forstand, stedse paataget sig Monarchiets og Christendommens Forsvar, men, vel at mærke, Monarchiets, som det er efter Chartet, det vil sige, som Revolutionen har gjort det til, og Christendommens efter Bosfuets Principer, det vil sige, efter hvad Kjetteriet gjerne vilde gjøre den til. Thi det er vist, at et constitutionelt Monarchie er intet mindre end et Monarchie, ligesom en gallikansk Christendom er intet mindre end Christendom." Vi vilde blues ved at afskrive saadanne, al aandelig Frihed i Christendommen haanende og det romerske Hofs verdslige, ja djævelske Selvraadighed høit forkyndende Yttringer, hvis vi ikke deels ansaae dem for høist betegnende og advarende for vor Tid, deels og meente at kunne række den bedste Modgift i en, af det angrebne Blad ved denne Leilighed produceret, høist levende, Skildring af Jesuiterne og Congregationen i Frankerig. "Et Parti har dannet sig" — saa lyde Ordene — "hvis Feldtskrig er, at sønderbryde vore religiøse og politiske Friheders Baand: dette Parti har iblandt sine Tilhængere, eller, for at tale rettere, i sin Spidse, en veltalende Taler, en enthusiastisk Skribent, en Præst, ligesaa mærkværdig for hans dristige og forvovne Tanker, som for hans i Almindelighed store Held i at udtrykke dem.*) I Øieblikket har en stor Skare af Mennesker flokket sig om ham, uden afgjort Kald, isolerede midt i det store kirkelige Samfund, handlende efter en usynlig Tilskyndelse, men med en Overeensstemmelse, som forudsætter Enighed i Grundsætningerne, faste Planer for Øieblikket og vidtudseende Blik i Fremtiden. Dette Parti har en offentlig Talerstoel, aabnet for rasende Declamationer, for underfundige Angivelser og troelose Bagvaskelser: det har et Hovedqvarteer, som allerede har udviklet sig paa en forfærdelig Maade; det har Proselyter, omspredte i Departementerne,**) hvor de til deres Selskabs Fordeel hverve Uvidenheden, Daarskaben, de Intriguantes ærgjerrige Hensigter og selv lettroende Folks bestedne Dyder; deres Lære reducerer sig egentlig til eet eneste

*) Enhver erkjender i disse Træk lettelig Hr. de la Mennais.
**) Missionærerne — hvis Ankomst, blandt andet, i Strasburg for første Gang paa Biskoppens Begjering, berettes os derfra d. 11 November.

Digitized by Google

Punct: Chartets Afskaffelse; det er Hovedudtrykket af deres Ønsker; thi er Chartet engang tilintetgjort, saa vil de have vort religiøse saavelsom politiske Frihedet for godt Kjøb: derfor er dette det sidste Maal de stunde til."

Til de videst omfattende Midler, som den saaledes i Frankrig, trods de bestemte Love som ere givne og endnu ved Kraft imod alle slige Foreninger*), gjenoplevende Jesuiterorden betjener sig af, hører, foruden Gjenoprettelsen af talløse Broder- og Søsterselskaber, hvorved Folket holdes til deres Skriftestole og i deres Ledebaand, ogsaa en Stiftelse, som nærmere er beregnet paa de høiere Stænder: Det katholske Selskab for gode Bøgers Udbredelse (Societé catholique des bons livres), oprettet i Paris i foregaaende Aar (Statuterne ere daterede 28 Jan. 1824). Det jesuitiske sindede Partie indsaae nemlig heelt vel, hvor stærk protestantiske Bibelselskabers Indflydelse var, hvis levende Virksomhed det daglig havde for Øine, og da alle directe Operationer imod disse sloge feil (skjønt i Begyndelsen nye Filial-Selskabers Dannelse og Tiltrædelse til Moderforeningen i Paris bleve forbudne), da Personer, som ei vare uden Anseelse ved Hoffet, selv deeltoge deri, saa greb man til dette sidste indirecte, men, som man vented, desto sikkrere virkende Middel**). Selskabets Hiemeed er, ifølge Statuterne (som udførlig meddeles i Allgemeine Kirchenzeitung Nr. 122), at befordre til Trykken eller atter lade optrykke gode Bøger, sælge dem til lave Priser eller uddele dem for intet og lidt efter lidt at danne Oplag af saadanne Skrifter i hele Frankrig. Ethvert Sted, som tæller 100 Subscribenter, faaer et saadant Depot. Subscriptionen er 20 fr. aarlig; derfor erholder enhver Subscribent i det mindste 100 trykte Ark i flere Bind og, foruden sit eget, to Exemplarer paa ringere Papiir til Fordeling imellem Ubemidlede. Selskabet har kaaret den Hell. Paulus til sin Patron, og hver 25de Januar, som hans Omvendelsesdag i Kalenderen, bliver en høitidelig Messe læst for Subscribenterne og Stiftelsens Velgjørere.

---

*) Courier françois nævner, i Anledning af Hr. Montlosiers Spørgsmaal derom, Decretet fra Aar XII (1804), affattet af Cultministeren Portalis, Concordatet af 1802, Loven af 2 Jan. 1817 og den sidste Lov om Ronneklostrene.

**) Allerede har Biskoppen af Bordeaux oprettet en lignende Anstalt, i Grenoble har dannet sig et Selskab til samme Hiemeed, og i Nederlandene bestaaer en ligedan Forening, der i Fjor Sommer, som jeg veed, var beskjæftiget med at optrykke alle Grev Maistres og de la Mennais Arbeider.

Digitized by Google

Heelt betimeligt med Hensyn paa den nærværende Gjæring er et nyt Aftryk i Paris foranstaltet af de 83 Artikler af den Gallikanske Kirkes Friheder tilligemed den franske Geistlighedes Declaration fra 1682, med en Indledning og Anmærkninger af Advocaten Dupin.

2. Blandinger.

I de sidste Dage af October have to paa Helgoland fødte Fruentimmer i Sognekirken i St. Denis høitidelig afsvoret den lutherske Troe. Den ene var Moder, den anden Søster til een af de Damer, som have Opsyn med Slottet i St. Denis.

En Deel af Slottet i Versailles, som kaldes Grand commun, og som før, blev brugt til Kjøkken og Tjenerkamre, er omskabt til et Seminar, hvor nu allerede en Director med 1800 Seminarister under sig har taget Plads.

En qvindelig Forening i Paris, som hver Søndag samledes til gjensidig Opbyggelse ved Evangeliets Læsning, er ophævet paa Grund af Straffe-Lovbogens Art. 290 og 292, og condemneret til en Bøde af 50 fr. Man vil af deres Papirers Indhold, som man har bemægtiget sig, have erfaret, at det egentlig var en Quakers-Secte.

I Caen har man nylig opdaget den berømte Biskop af Avranches, Huet's, efterladte Haandskrifter, som indeholde en hvist mærkelig og vidtløftig Correspondents med den Tids berømteste Lærde, Statsmænd, Geistlige, aandrige Damer. Allerede i Aaret 1709, tolv Aar altsaa forend Huets Død, skal han, efter Annoncen, have skrevet 20000 Breve. Familien har betroet disse Haandskrifter til Hr. Léchaudé d'Amsy, som med det første vil meddele den lærde Verden denne Skat.

Den berømte Orientalist Langlés's Bibliothek er ved offentlig Auction udbragt til 117,623 fr. 90 cent.

Hr. Chateaubriand beskjæftiger sig med en Udgave af sine samlede Værker, for hvilken man allerede har budet ham 300,000 fr.

Til de mærkeligste Skrifter, der i dette Aar ere komne for Lyset i Frankerig, hører uden Tvivl Biskoppens af Hermopolis, Frayssinous's (premier aumonier du roi), "Defense du Christianisme ou Conferences sur la religion. III voll. 8." en Række af Foredrag til Christendommens Forsvar især imod de franske Philosophers Naturalisme og Atheisme, holdne i St. Sulpitius's Kirke i Paris fra Aaret 1803 af. Naturligviis maa Tonen i de første af disse Foredrag, og i de sidste, der datere sig fra 1822, være

Digitized by Google

heel forskjellig. Intet Under da, at oprigtige Katholiker have været mere tilfreds med det sidste Bind, der forudsætter Katholicismens Idee, end med de tvende første, der bekjæmpe en Ulting, som den falske Philosophie, Revolutionens Moder og Amme, unegtelig er. Hvorvidt forresten dette "Forsvar for Christendommen" vil kunne taale at holdes mod Evangeliets Lys, maae vi lade usagt, da Bogen ei endnu er kommen os selv for Øine; Kjendt Biskoppens Apologie for Bartholomæusnatten og forsøgte Retfærdiggjørelse af den spanske Inquisition, som en paa locale og temporelle Forhold grundet Indretning (hvilke Data udtog i franske Journaler have forsynet os med), just ikke give os det bedste Begreb om den Christendom, han forsvarer.

Hr. Tabaraud (ancien prêtre de l'oratoire) har nylig udgivet en "histoire critique des projets formés depuis 300 ans pour la reunion des communions chrétiennes", hvori de bekjendte Data til disse Reunionsforsøgs Historie (ogsaa med Hensyn paa den græske Kirke), ere temmelig udførligt, skjønt ei uparteisk fremstillede. I Anledning af den Maade, hvorpaa adskillige af hans Yttringer omtales i denne Bog, har den bekjendte Politiker Hr. Vicomte de Bonald taget til Gjenmæle.*) Mærkeligt i dette Hr. den Synspunct, hvorfra Hr. Bonald betragter Unionen mellem Lutheraner og Reformeerte, som i vore Dage er fremskyndet med en mechanisk Iver i Tydskland. Han mener nemlig, Hr. Tabaraud kunde have spart sig Ulejligheden med at opdynge Beviser for de Reformeertes Indifferentisme i religiøse Ting. "Det ender," siger han, "kunde have været tilstrækkeligt: det er den omtalte smukke Union (la reunion aimable) mellem den lutherske og calvinske Menighed, trods den aabenbare Uforligelighed af deres Dogmer og det uforsonlige Had mellem deres Mestere og disse første Disciple." — Sat sapienti!

*) Journal des Debats. 22 Nov.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google